

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

★

५०८०

क्रम संख्या

२२

काल न०

३०५

खण्ड

जैन-आगम-ग्रन्थमाला

ग्रन्थाङ्क ९

भाग २

जैन-आगम-ग्रन्थमाला : ग्रन्थाङ्क ९ (भाग २)

सिरिसामज्जवायगविरइयं

पणवणासुत्तं

परिशिष्ट-प्रस्तावनात्मको द्वितीयो भागः

सम्पादकाः

पुण्यविजयो मुनिः

[जिनागमरहस्यवेदिजैनाचार्यश्रीमद्विजयानन्दसुरिवर(प्रसिद्धनाम-जालामरामजीमहाराज)-
शिष्यरत्न-प्राचीनजैनभाण्डागारोद्धारकप्रबतंकश्रीमत्कान्तिविजयान्तेवासिनां श्रीभालमानन्द-
जैनग्रन्थमालासम्पादकानां मुनिप्रवरश्रीचतुरविजयानां विनयेः]

पण्डित दलसुख मालवणिया

पण्डित अमृतलाल मोहनलाल भोजक

इत्येतौ च

श्री महावीर जैन विद्यालय

बम्बई - ३६

जैन-आगम-ग्रन्थमाला
प्रधान सम्पादक
मुनिराज श्री पुण्यविजयजी
पण्डित दलसुख मालवणिया

प्रथम संस्करण
वीर सं. २४९७/विक्र. सं. २०२७/ई. स. १९७१

मूल्य ४० रुपये

मुद्रक :

वि. पु. भागवत
मील प्रिन्टिंग ब्यूरो
खटाववाडी, बम्बई-४

प्रकाशक :

जयन्तीलाल रतनचन्द शाह
बालचन्द्र गांडालाल दोशी
रतिलाल चीमनलाल कोठारी
मानद मंत्रीओ
श्री महावीर जैन विद्यालय
ऑगस्ट क्रान्तिमार्ग, बम्बई-३६

Jaina-Āgama Series No. 9 (Part 2)

PANNAVANASUTTAMĪ

Editors

**MUNI PUNYAVIJAYA
Pt. DALSUKH MĀLVANIĀ
Pt. AMRITLĀL MOHANLĀL BHOJAK**

Introduction Translated Into English

**By
Dr. NAGIN J. SHAH**

SHRI MAHĀVĪRA JAINA VIDYĀLAYA

BOMBAY - 36

Jaina-Agama-Series

General Editors

MUNIRAJ SHRI PUNYAVIJAYAJI

Pt. DALSUKH MALVANIA

First Published 1971

© 1971, by the Publishers

Price **Rs 10.00**

Printed in India
by V. P. Bhagwat
Mouj Printing Bureau
Khatau Wadu, Bombay-4

Published by
Jayantilal Ratanchand Shah
Balchand Gandadal Doshi
Ratilal Chumanlal Kothari
Hon. Secretaries
Shri Mahavira Jaina Vidyalaya
August Kanti Marg, Bombay 46

गंथसमप्पणं

णंदिकरो णय-णिकखेवविविहभंगेहिं भूसिओ पवरो ।
भवभयवोच्छेयकरो अणुओगो रक्खिओ जेहिं ॥ १ ॥

पण्णवणोवंगट्टियसमग्गसद्धत्थसंगहाइमओ ।
गंथोऽयं भगवंताण ताण थेराण पुज्जाणं ॥ २ ॥

वरए पुण्णपवित्ते करजुयकमलम्मि विणयणइज्जुत्ता ।
मुणिपुण्णविजय-दलसुखभाई-अमया समप्पेमो ॥ ३ ॥ विसेसयं ॥

तुम्ह पसाया लद्धं वत्थुं तुम्हाण अप्पयंताणं ।
अम्हाण बालचरियं खमंतु पुज्जा खमासमणा ! ॥ ४ ॥

ગ્રંથસમર્પણ

મંગલકારી, સંસારના ભયને દૂર કરનાર, નય-નિક્ષેપ આદિ અતુયોગ-
દ્વારના પ્રકારો દ્વારા અતુયોગની-આગમની વ્યાખ્યાના માર્ગની-અખંડ તેમ
જ વિશુદ્ધ પરંપરાની જ્યોત્ષ્ણ રક્ષા કરી છે તે પૂજ્ય સ્થવિર ભગવતોના
પુણ્યશાળી, પવિત્ર અને વરદ કરકમળમાં અમે-મુનિ પુણ્યવિજય, દલસુખ
માલવણિયા અને અમૃત ભોજક-પ્રજ્ઞાપનોપાંગસૂત્રના અર્થસહિત સમગ્ર
શબ્દો આદિના સંગ્રહરૂપ આ ગ્રંથ ભેટ ધરીએ છીએ. આપના જ કૃપા-
પ્રસાદથી મેળવેલી વસ્તુ આપને જ સમર્પિત કરવાની અમારી બાલકીડાને
આપ ક્ષમાશ્રમણ ભગવંતો ક્ષમા કરશો.

પ્રકાશકીય નિવેદન

ધર્મસ્થાનો અને ધર્મશાસ્ત્રો જનસમૂહમાં ધર્મભાવનાનું સિંચન કરવાનાં અને ધર્મશ્રદ્ધાને જગાડીને એની પુષ્ટિ અને શુદ્ધિ કરવાનાં શ્રેષ્ઠ સાધનો છે. તેથી જ ધર્મસ્થાનો અને ધર્મશાસ્ત્રોનું જતન કરવું એ પવિત્ર ધર્મકૃત્ય લેખવામાં આવ્યું છે. જૈન સંધે છેક પ્રાચીન સમયથી લઈને આ દિશામાં જે ગૌરવભરી કામગીરી બજાવી છે, અને અત્યારે પણ બજાવી રહેલ છે, તેની સાક્ષી હજારો દેવમંદિર, અનેક તીર્થસ્થાનો અને સખ્યાબંધ ગાનમંદિરો આપી રહ્યાં છે.

કંઈકે આવી જ ભાવનાથી પ્રેરાઈને શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયે જૈનધર્મ-દર્શનના બધા જ પવિત્ર મૂળ આગમગ્રંથો, પૂજ્યપાદ આગમપ્રભાકર, શ્રુતશીલવારિધિ મુનિવર્ધ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ તથા પંડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયાની સક્રિય રાહબરી નીચે, પ્રકાશિત કરવાની મોટી યોજનાની જવાબદારી સ્વીકારી છે. આ યોજના મુજબ જૈન-આગમ-ગ્રંથમાલામાં “નંદિમુક્તં અણુભ્રોગદારાઠ્ઠં ચ” તથા “વળ્ણવળાસુક્તં”નો પહેલો ભાગ—એ બે ગ્રંથો અત્યાર પહેલાં પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે; અને અત્યારે “વળ્ણવળાસુક્તં”નો બીજો ભાગ પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે, એનો અમને આનંદ છે.

આ ગ્રંથનું સંપાદન પણ, પહેલા બે ગ્રંથોની જેમ, પૂજ્યપાદ આગમપ્રભાકર મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ, પંડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા તથા પંડિત શ્રી અમૃતલાલ મોહનલાલ ભોજકે સંયુક્ત રીતે કર્યું છે. તેઓએ આ પ્રકાશનને સર્વોચ્ચપૂર્ણ કરવા માટે કેટલી બેઠક જાહેમત ઉઠાવી છે, તે આ ગ્રંથનો તથા ગ્રંથકારનો સવિસ્તર પરિચય આપતી તેમ જ અનેક આનુવંશિક યાત્રાનોની વિશદ ઇબ્જાવટ કરતી માહિતીપૂર્ણ વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના ઉપરથી પણ ગાણી શકાય એમ છે. આ માટે અમે પૂજ્યપાદ પુણ્યવિજયજી મહારાજનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછો છે. પંડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા તથા પંડિત શ્રી અમૃતલાલભાઈના પણ અમે ખૂબ આભારી છીએ. આગમ-પ્રકાશન કાર્ય પ્રત્યે આત્મીયતા દર્શાવી, આ પ્રયત્નને વેગ આપવા બદલ શ્રી રતિલાલ દીપવદ દેસાઈને ધન્યવાદ ધરું છે. આગમ પ્રકાશન યોજના સંબંધી બધી માહિતી આ ગ્રંથમાળાના પહેલા ગ્રંથમાં વિગતવાર આપવામાં આવી છે, એટલે જિજ્ઞાસુઓ એમાંથી જાણ શકશે.

શ્રી જિનાગમ પ્રકાશિની સંસદની ઉદારતા

પૂજ્યપાદ મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજને દીક્ષા લીધાને સાઠ વર્ષ પૂરા થતાં હોવાથી, બે વર્ષ પહેલાં (તા. ૦૯-૧૯૬૫ રોજ), વડોદરામાં, વડોદરાના શ્રીસંધ તરફથી દીક્ષાપર્યાયષ્ટિપૂર્તિ-સમારોહ જીજ્વવામાં આવ્યો હતો. એ પ્રસંગે, મહારાજશ્રીની પ્રેરણાથી પાટણમાં સ્થપાયેલ શ્રી જિનાગમ પ્રકાશિની સંસદના સચાલકોએ, એમની પાસેનું આગમપ્રકાશન માટેનું રા. ૧,૩૫,૫૬૬નું ફંડ આગમપ્રકાશનના કાર્યમાં વાપરવા માટે વિદ્યાલયને અર્પણ કરવાની જાહેરાત કરી હતી; અને એ રકમ સંસ્થાને મળી ગઈ છે. ધર્મના પ્રાણરૂપ ધર્મશાસ્ત્રોના રક્ષણ-પ્રકાશન માટે આવી દાખલારૂપ ઉદારતા દર્શાવવા બદલ અમે શ્રી જિનાગમ પ્રકાશિની સંસદના સચાલકોનો અને ખાસ કરીને શેઠ શ્રી કેશવલાલ કીલાચંદ શાહનો ખૂબ ખૂબ આભાર માનીએ છીએ. આ અંગેનો ત્રણચીકાર અમે આ ગ્રંથમાં અન્યત્ર કર્યો છે.

શ્રી ભગવતીસૂત્ર માટે સહાય

મૂળ પાટણુના વતની અને હાલ મુંબઈમાં રહેતા શ્રી પનાલાલ મફતલાલ શાહે વિ. સં. ૨૦૨૬ના કાર્તિકી પૂર્ણિમાના પર્વદિવસે પૂજ્યપાદ મુનિવર્ય શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજનું અનુભાસપરિવર્તન પોતાને ત્યાં કરાવ્યું હતું. આ પ્રસંગની યાદરૂપે, શ્રી ભગવતીસૂત્રના પહેલા ભાગના ખર્ચ માટે, રૂ. પાંત્રીસ હજાર પાટણુવાળા શાહ મફતલાલ જીવાચંદ, શ્રી ચીમનલાલ લહેરચંદ અને શ્રી નેમચંદ જેસિંગલાલના રમરજીયે તેમના પુત્રો તરફથી આપવાની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. યોગ્ય વખત પહેલાં તેઓ તરફથી આ રકમ સંસ્થાને મળી પણ ગઈ છે. વિદ્યાલયના આગમપ્રકાશનના કાર્યમાં હર્ષોલ્લાસપૂર્વક આવી ઉદાર સહાય આપવા બદલ અમે આ મહાનુભાવોનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

બીજી સહાય

છેલ્લાં બે વર્ષ દરમ્યાન આ કાર્યને માટે સંસ્થાને જે સહાય મળી છે, તે નીચે મુજબ છે

૩. ૭૫૦૦.૦૦ શ્રી પ્રિન્સેસ રૂટી લોહારચાલ જૈન સંઘ, મુંબઈ.
૩. ૫૦૦૦.૦૦ શ્રી વાડીલાલ સારાભાઈ દેરાસરજી ટ્રસ્ટ, મુંબઈ.
૩. ૨૦૦૦.૦૦ શ્રી શાંતિલાલ વર્ધમાનની પેઢી, પાલેજ.
૩. ૨૦૦૦.૦૦ શ્રી જૈન પ્રવેતાંબર મૂર્તિપૂજક મંદિર, ઝેંગલોર.
૩. ૨૦૦૦.૦૦ શ્રી આદિનાથ જન પ્રવેતાંબર મંદિર, ઝેંગલોર.
૩. ૧૧૪૧.૦૦ શ્રી જૈન પ્રવેતાંબર મૂર્તિપૂજક સંઘ, શ્રીઆત્માનાંદ જૈન ઉપાશ્રય, વડોદરા.
૩. ૧૦૦૦.૦૦ શ્રી આદિનાથ જૈન શ્રાવિકાસંઘ, ઝેંગલોર.
૩. ૩૬૦.૦૦ શ્રી જૈન સંઘ, આઠોલા.
૩. ૨૫૧-૦૦ મેસર્સ પીતાંબર લાલજી એન્ડ સન્સ.
૩. ૧૦૧-૦૦ શ્રી કલાવતીબહેન.
૩. ૧૦૦-૦૦ શ્રી અગ્નિતકુમાર સુંદરજી.
૩. ૫૦-૦૦ શ્રી આઠોલા જૈન સંઘની બહેનો, આઠોલા.

આ સૌના અમે આભારી છીએ.

જુદું ટ્રસ્ટ

આગમપ્રકાશન અંગે વિદ્યાલય હસ્તક એક જુદું ટ્રસ્ટ રચવામાં આવ્યું છે. અને આ ટ્રસ્ટને સરકારે આવકવેરામાંથી મુક્તિ આપી છે.

આ ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટીઓ નીચે મુજબ છે :

- શ્રી ભોગીલાલ લેહેરચંદ
- શ્રી પ્રવીણુચંદ હેમચંદ કાપડિયા
- શ્રી ચંદુલાલ વર્ધમાન શાહ
- શ્રી વાડીલાલ ચત્રબુજ ગાંધી
- શ્રી કપુરચંદ નેમચંદ મહેતા

આગમ પ્રકાશન સમિતિ

આગમપ્રકાશનના કાર્ય અંગે જરૂરી સલાહમૂલ્યના આપવા બદલ અમે આગમ પ્રકાશન સમિતિના નીચેના સભ્યોના ઝણ્ણી છીએ :

શ્રી કેશવલાલ કીલાચંદ શાહ	ડૉ. રમણુલાલ ચીમનલાલ શાહ	} મંત્રીઓ
શ્રી પોપટલાલ બીખાચંદ	ડૉ. જયંતીલાલ સુરચંદ બદામી	
શ્રી સેવંતીલાલ ખેમચંદ	શ્રી પ્રાણુલાલ કાનજીભાઈ દોશી	
(પાટણુ જૈન મંડળના પ્રતિનિધિઓ)	શ્રી જયંતીલાલ રતનચંદ શાહ	
શ્રી ચંદુલાલ વર્ધમાન શાહ	શ્રી બાલચંદ ગાંડાલાલ દોશી	
શ્રી પરમહંદ કુંવરજી કાપડિયા	શ્રી રતિલાલ ચીમનલાલ કોઠારી	
શ્રી સેવંતીલાલ ચીમનલાલ શાહ	શ્રી વ્રજલાલ કપૂરચંદ મહેતા : કોષાધ્યક્ષ	

આ ગ્રંથની સુવિસ્તૃત પ્રસ્તાવનાનો આધારભૂત અંગ્રેજી અનુવાદ અમદાવાદના લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિરના ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટર ડૉ. શ્રી નગીનદાસ જીવણુલાલ શાહે કરી આપ્યો છે. અમારાં અન્ય પ્રકાશનોની જેમ આ ગ્રંથનું સ્વચ્છ-સુધા મુદ્રણ મૌજ પ્રિન્ટિંગ પ્લૂરોએ પૂમ ચીવટ અને ધીરજથી કરી આપ્યું છે. એ બંનેનો અમે હાર્દિક આભાર માનીએ છીએ.

ઓગસ્ટ કાન્તિમાર્ગ }
 મુંબઈ-૩૬ }
 તા. ૪-૩-૧૯૭૧ }

જયંતીલાલ રતનચંદ શાહ
 બાલચંદ ગાંડાલાલ દોશી
 રતિલાલ ચીમનલાલ કોઠારી
 માનદ મંત્રીઓ

ऋणु स्वी का र

जन आगमग्रंथोना संशोधन-संपादन अने प्रकाशनना कार्यमां वेग आपवाना उद्देशशी, वि० सं० २००१ नी आलमां, पाटणु (उ. गु.)मां, पूज्यपाद मुनिमहाराज श्री पुण्यविजयण महाराजनी प्रेरणाशी अने मु. श्री केशवलाव दीलायंदना प्रयासोशी स्थपायेल श्री जिनागम प्रकाशिनी संसद (डे. श्री पाटणु जैन मंडण, ७७, मरीन ड्राईव, मुंअर्ध-२०) तरक्षी श्रीमहावीर जैन विद्यालय (मुंअर्ध)नी भूण जैन आगमो प्रकाशित करवानी योजना माटे रू. १,३५,५६६-०० अंके अेक लाभ, पांतीस डजर, पांयसो छसठ रुपिया पूरा मज्या छे; आ लव्य सहकार माटे अमे श्री जिनागम प्रकाशिनी संसदनो, श्री पाटणु जैन मंडणनो तथा अे अने संस्थाना कार्यकरोनो अंतःकरणुपूर्वक आभार मानीअे छीअे.

जयंतीलाव रतनअंद शाह

आलअंद गांडालाव दोशी

रतिलाव श्रीमनलाव कोकारी

मानद मत्रीअो

श्री महावीर जैन विद्यालय

અસાંધારણ ખોટ

પૂજ્યપાદ, શ્રુતશીલવારિધિ, આગમપ્રભાકર, મુનિવર્ધ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ સ્મૃતિશોષ થઈ ગયા !

પત્રવજ્રાસત્રના આ ખીજ ભાગના પ્રકાશનનો ઉત્સવ, એકે એનું કેટલુંક જાપકામ આપી હતું છતાં, તેઓશ્રીની હયાતીમાં જ થયો હતો. છેએક મહિના પહેલાં, વિ. સં. ૨૦૨૭ના ફાગણ વદિ ૨, તા. ૧૪-૩-૭૧, રવિવારના રોજ સવારના, મુળધર્મમાં, ભાયખલામાં, પરમપૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયસમુદ્રસુરિજી મહારાજના સાંનિધ્યમાં, સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન ડૉ. શ્રી હીરાલાલજી જૈનના શુભ હરતે એનું પ્રકાશન આનંદ-ઉલ્લાસપૂર્વક થયું હતું. અને એ જ ગ્રંથમાં પરમપૂજ્ય આગમપ્રભાકર શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે શ્રદ્ધાંજલિના શબ્દો લખવાનો વખત આવે એને ભવિતવ્યતાની કૂરતા, કડુણતા કે વિચિત્રતા જ કહેવી નોઈએ. એની આગળ માનવી કેવો લાચાર બની ગય છે !

આ વાતની વિગતો આ પ્રમાણે છે : પૂજ્યપાદ પુણ્યવિજયજી મહારાજ પરમપૂજ્ય યુગદર્શી આચાર્યદેવ શ્રી વિજયવલ્લભસુરીશ્વરજી મહારાજની જન્મશતાબ્દી માટે જ વિ. સં. ૨૦૨૫ માં મુગ્ધ પદાર્થો હતા. એટલે ગત (સને ૧૯૭૦ના) ડિસેમ્બરની આખરે જન્મ-શતાબ્દી સમારોહની સ્થાનદાર રીતે ઊજવણી થઈ ગયા પછી તરત જ તેઓશ્રી ગુજરાત-અમદાવાદ તરફ વિહાર કરવા ઇચ્છતા હતા. અમારી એવી તીવ્ર ઇચ્છા હતી કે તેઓશ્રી મુગ્ધર્થી વિહાર કરે તે પહેલાં, તેઓની હાજરીમાં જ, મુળધર્મમાં આ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરવામાં આવે. દરમ્યાનમાં એક બાજુ કંઈક નાદુરસ્ત તબિયતને કારણે તેઓનો વિહાર લખાયો અને ખીજ બાજુ, આ ગ્રંથની વિસ્તૃત ગુજરાતી પ્રસ્તાવના તેઓશ્રીએ તપાસી લીધી હોવાથી, પ્રેસમાં થોડીક ઝાપ કરવાથી આ ગ્રંથ તૈયાર થઈ જવાની શક્યતા લાગી. એટલે આ ગ્રંથનું પ્રકાશન તેઓશ્રીની ઉપસ્થિતિમાં મુળધર્મમાં કરવાની અમારી વિનંતિ તેઓએ માન્ય રાખી એટલું જ નહીં, એ માટે ડૉ. હીરાલાલજી જૈનને આમંત્રણ આપવાનું સૂચન પણ તેઓશ્રીએ જ કર્યું. એ રીતે આ ગ્રંથનું પ્રકાશન, ઉપર સૂચ્યું તેમ, તા. ૧૪-૩-૭૧ ના રોજ મુળધર્મમાં થયું.

પણ, આ ગ્રંથની વિસ્તૃત ગુજરાતી પ્રસ્તાવનાના મોટા ભાગનું અંગ્રેજી ભાષાંતર એ વખતે તૈયાર થઈ ગયેલ હોવા છતાં એનું મુદ્રણ ગ્રંથના પ્રકાશન વખતે પૂરું થાય એ શક્ય ન હતું. એટલે મૂળ પ્રસ્તાવનાના અંગ્રેજી અનુવાદ વગર જ એનો પ્રકાશન-સમારોહ ઊજવવાનું અમારા માટે અનિવાર્ય થઈ ગયું, અને એ રીતે એ સમારોહ ઊજવવામાં આવ્યો.

એ પછી, જાણે કોઈ દુઃખદ ભવિતવ્યતા કામ કરતી હોય એમ, એક બાજુ અંગ્રેજી પ્રસ્તાવનાનું મુદ્રણ આગળ ચાલવા લાગ્યું, અને ખીજ બાજુ પૂજ્યપાદ પુણ્યવિજયજી મહારાજની તબિયત પણ અવારનવાર અસ્વસ્થ થવા લાગી. પરિણામે તેઓએ મુળધર્મમાંથી વિહાર કરવાનો વિચાર જતો કર્યો અને વિ. સં. ૨૦૨૭નું ચોમાસું પણ, વિ. સં. ૨૦૨૫ અને ૨૦૨૬નાં ચોમાસાંની જેમ, મુળધર્મમાં વાલકેશ્વરના ઉપાશ્રયમાં જ કરવાનું નક્કી કર્યું.

આ દરમ્યાન તબિયત બરાબર સારી થાય એવા ઉપચારો ચાલુ જ હતા. તબિયતમાં

વિશેષ અસ્વસ્થતા જણાતાં, જરૂરી ઉપચારો માટે, તેઓશ્રીને ઇરિપતાલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા. ત્યાં તળિયતમાં એકંદર સુધારો થતો લાગ્યો; અને હવે તો બે-ત્રણ દિવસમાં ઇરિપતાલમાંથી રજા મળશે એવી સંતોષકારક સ્થિતિ લાગી. પણ એવામાં જ, જાણે પોતાના સાધુલવનથી જ લવનની અને સંસારની અનિશ્ચિતતાનો ધર્મબોધ આપવા માગતા હોય એમ, પરમપૂજ્ય મહારાજશ્રી વિ. સં. ૨૦૨૭ના જુન ૬, તા. ૧૪-૬-૭૧, સોમવારના રોજ રાતના, પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી, ૮-૫૦ વાગતાં પૂરી સ્વસ્થતા, શાંતિ અને સમાધિપૂર્વક સ્વર્ગવાસ પામ્યા ! આ અતિ આધાનજનક કરુણ ઘટનાને લીધે, જે ગ્રંથનો પ્રકાશનવિધિ તેઓની પવિત્ર હાજરીમાં થયો હતો તેને વેચાણ માટે મૂકવાનું કાર્ય અમારે તેઓશ્રીની મિનહયાતીમાં કરવું પડ્યું છે, અને આ ગ્રંથમાં જ તેઓશ્રીને શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરવી પડી-એ ! કેવી કરુણતા !

મહારાજશ્રીના અણુધાર્યા સ્વર્ગવાસથી જૈન શાસનને, દેશ-વિદેશમાં ચાલતા જૈન વિદ્યા અને ભારતીય વિદ્યાના અધ્યયન-સંશોધન તેમ જ સમગ્ર જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્યને તથા વિદ્યાલયની આગમ પ્રકાશન યોજનાને એવી અસાધારણ મોટી ખોટ પડી છે કે જે પૂરી થવી શક્ય નથી. સંસ્થાની આગમ પ્રકાશન યોજનામાં સક્રિય સાથ આપવા ઉપરાંત સસ્થાના વિકાસ માટે તેઓશ્રી જે ભલી લાગણી ધરાવતા હતા અને માર્ગદર્શન આપતા હતા તે માટે સંસ્થા તેઓનો જેટલો ઉપકાર માને તેટલો ઓછો છે. મહારાજશ્રી પ્રત્યેની ઝંડી કૃતજ્ઞતાની લાગણીથી પ્રેરાઈને વિદ્યાલયની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ તા. ૨૪-૭-૭૧ના રોજ નીચે મુજબ ઠરાવ કર્યો છે. —

“પરમપૂજ્ય, માતા.સ્મરણીય, આગમપ્રમાકર, શ્રુતશીલવારિધિ મુનિરાજ શ્રી પુણ્ય-વિજયજી મહારાજનું સ્થાન અનં માન ભારતીય વિદ્યા અને જૈન વિદ્યાના દેશ-વિદેશના વિદ્વાનોમાં અનન્ય હતું જૈન શ્રુતના તેઓ પારગામી વિદ્વાન હોવા ઉપરાંત સમગ્ર જૈન વાસ્તવ્યતા પણ મર્મગ્રાહી અને સર્વસ્પર્શી વિશેષજ વિદ્વાન હતા ઉપરાંત, તેઓએ ભારતીય સાહિત્યનું પણ ખૂબ આદર અને ભક્તિથી અવગાહન કર્યું હતું શાસ્ત્રીય તેમ જ ઇતર સાહિત્યનું તેઓશ્રીનું અધ્યયન તેમ જ સંશોધન સાપ્રદાયિક કદામહત્તી સર્વથા સુખ તેમ જ સત્યગ્રાહી હતું; તેઓશ્રીની જ્ઞાનોપાસનાની આવી વિરલ વિશેષતા હતી, અને તેથી જ તેઓ વિદ્વદ્ભગતમાં ખૂબ આદર અને ચાહના મેળવી શક્યા હતા.

“તેઓ સાચા અને સંપૂર્ણ અર્થમાં જ્ઞાનોદ્ધારક હતા. પ્રાચીન જૈન જ્ઞાનભંડારોના સમુદ્ધારનું, પ્રાચીન છાત્ર વિરલ પ્રતોને ચિરંજીવી બનાવવાનું, જૈન આગમસૂત્રો તેમ જ અન્ય દુર્ગમ પ્રાચીન ગ્રંથોનું સંશોધન-સંપાદન કરવાનું, અને દેશ-વિદેશના વિદ્વાનોને પૂરી ઉદારતા અને સદ્દેહયતા સાથે દરેક પ્રકારની સહાય કરવાનું મહારાજશ્રીનું કાર્ય આદર્શ, બેનમૂન અને શકવર્તી કહી શકાય એવું હતું. મહારાજશ્રીનું જ્ઞાનોદ્ધારનું આ કાર્ય તેઓશ્રીના પરમપૂજ્ય દાદાગુરુ પ્રશાંતમૂર્તિ પ્રવર્તક શ્રી ક્રાંતિવિજયજી મહારાજ તથા પરમપૂજ્ય આલ્પવન વિદ્યાસિંચી ગુરુવર્ય શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજે શરૂ કરેલી શ્રુતભકિતની પરંપરાનું ખૂબ ગૌરવ વધારે એવું હતું. પૂજ્યપાદ પુણ્યવિજયજી મહારાજે જ્ઞાનોદ્ધારના ક્ષેત્રમાં કરેલું કાર્ય એટલું વિરાટ છે અને તેઓશ્રીના સ્વર્ગવાસથી આ ક્ષેત્રમાં એટલી મોટી ખોટ બની થઈ

છે કે તે ક્યારે, કેવી રીતે પૂરી થશે તેની કલ્પના કરવી પણ આજે તો મુશ્કેલ લાગે છે. એક સતત કાર્યશીલ સંસ્થા કરી શકે એટલું મોટું કાર્ય તેઓશ્રીએ કર્યું છે. તેઓશ્રીના જીવન સાથે વલ્લુઈ ગયેલી અપ્રમતના અને ઉલ્કટ શ્રુતબલિતનું જ આ સુપરિણામ છે.

“જ્ઞાનોપાસક વિદ્વાન હોવા ઉપરાંત મહારાજશ્રી શ્રમણુધર્મના હૃદય અને સારરૂપ આત્મસાધનામાં પણ એવા જ મગ્ન અને સતત ગમગરૂક હતા. નિર્મળ સંયમની આરાધના તેઓના જીવન સાથે સાવ સહજપણે એવી ઓતપ્રોત બની ગઈ હતી કે એની મધુર અને પવિત્ર છાપ તેઓના વિચારોમાં, કથનમાં અને વર્તનમાં જેવા મળતી હતી. નિર્દેભપણું, નિર્દેશપણું, નિરભિમાનતા, સરળતા, નિષ્કાલસતા, સૌમ્ય નિર્ભયતા, સમભાવ, કરુણા-પરાયણતા, પરીપકારિતા, નમ્રતા, વિવેકશીલતા જેવા અનેકાનેક ગુણોથી તેઓશ્રીનાં જીવન અને વ્યવહાર સ્ફટિક સમાં વિમળ બન્યાં હતાં. તેઓ આદર્શ સાધુતાની મૂર્તિ અને શ્રમણુજીવનના શ્રેષ્ઠ પ્રતીક હતા.

“આપણી સંસ્થા શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય સાથેના તેઓના આત્મીયતાભર્યા ધર્મસ્નેહનો અને તેઓએ સંસ્થા ઉપર કરેલા ઉપકારોનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે તો બહુ જાણુ-સ્વીકાર માટેના મોટામાં મોટા શબ્દો પણ ઓછા પડતા હોય એમ લાગે છે. તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી જ સંસ્થાએ આપણાં બધાં પવિત્ર મૂળ આગમસૂત્રોને પ્રગટ કરવાની મોટી યોજના શરૂ કરવાની હિમત કરી હતી. અને આ બાબતમાં માત્ર સલાહ કે માર્ગદર્શન આપીને જ સંતોષ ન માનતાં એ યોજનાને અમલી બનાવવા માટે જૈન આગમ મંથમાળાના મુખ્ય સંપાદક તરીકેની જવાબદારી પણ તેઓશ્રીએ ઉલ્લાસપૂર્વક સ્વીકારી હતી. આવા મોટા કાર્યની જવાબદારી સ્વીકારીને મહારાજશ્રીએ ન કેવળ આપણી સંસ્થા ઉપર કે જૈન સમાજ ઉપર જ ઉપકાર કર્યો છે, ખરી રીતે એથી જૈન વિદ્યા અને ભારતીય વિદ્યાના હેશ-વિદેશના વિદ્વાનો અને જિજ્ઞાસુઓ પણ ઉપહૃત બન્યા છે તેઓની આ નિઃસ્વાર્થ જ્ઞાનસેવાનો લાભ સોને સદાને માટે મળતો રહેશે, એમાં શક નથી. વળી, આપણી સંસ્થાના એક હિતચિંતક તરીકે તેઓશ્રી જે ચિતા સેવતા રહેતા હતા એથી તો તેઓ સંસ્થાના એક શિરછત્ર જ બન્યા હતા.

“આવા એક જ્ઞાનતપસ્વી અને જ્ઞાનમદિમાથી શોભતા, સંત પ્રકૃતિના પ્રભાવક મુનિવરનો સુંબઈમાં વિ. સં. ૨૦૨૭ ના જેઠ વદિ ૬, તા. ૧૪-૬-૭૧, સોમવારના રોજ સ્વર્ગવાસ થતાં આપણી સંસ્થાને, જૈન સંઘને અને હેશ-વિદેશના વિદ્વત્સમાજને ભાગ્યે જ પૂરી શકાય એવી મોટી ખોટ પડી છે. શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયની આ સભા જ્ઞાન-ચારિત્રથી શોભતી આવી ઉચ્ચ કોટિની વિમૂલિતા ઉપકારોનું હૃતજ્ઞતાપૂર્વક સ્મરણ કરે છે અને તેઓશ્રીને ભાવપૂર્વક અનેકાનેક વંદના કરીને તેઓશ્રીનાં અધૂરાં કાર્યો પૂરાં કરવાની શક્તિ અને ભાવના આ સંસ્થામાં તેમ જ શ્રીસંઘમાં પ્રગટે એવી પ્રાર્થના કરે છે.”

સૌ કોઈને એ સુવિદિત છે કે પૂજ્યપાદ પુણ્યવિજયજી મહારાજે જ્ઞાનોદ્ધારને જ પોતાનું જીવનકાર્ય બનાવીને અને છેલ્લાં ચાલીશ વર્ષ દરમ્યાન આગમસંશોધનનું પાયાનું કામ ખૂબ ભક્તિ, એકાગ્રતા અને ચીવટપૂર્વક કરતાં રહીને, આગમસંશોધન માટેની વિપુલ સામગ્રી પોતાના હાથે જ તૈયાર કરેલી છે. એ સામગ્રીનો સમુચિત ઉપયોગ કરીને

તેઓએ શરૂ કરેલ આગમસંશોધનના કાર્યને વળુથબંધુ આગળ વધારવું એ આપણી પવિત્ર ફરજ છે; તેઓશ્રીને સાચી શ્રદ્ધાંજલિ પણ એ જ છે : કંઈક આવી લાગણીથી પ્રેરાઈને, પૂજ્યપાદ મહારાજશ્રીના સ્વર્ગવાસ બાદ પડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા મુખઈ આવ્યા ત્યારે, તેઓની હાજરીમાં, વિદ્યાલયની આગમ પ્રકાશન સમિતિ તથા વિદ્યાલય હસ્તકના જિનાગમ ટ્રસ્ટની સંયુક્ત સહા તા. ૨૨-૬-૭૧ ના રોજ આ અંગે વિચારણા કરવા બોલાવવામાં આવી હતી; અને એમાં વિગતવાર ચર્ચા-વિચારણાને અંતે, આગમપ્રકાશનનું કાર્ય ચાલુ રાખવા અંગે, સર્વસંમતિથી, નીચે મુજબ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો :—

- “૧. પૂજ્યપાદ આગમપ્રભાકર મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજના સ્વર્ગવાસને કારણે તેઓશ્રીની પ્રેરણાથી વિદ્યાલયે શરૂ કરેલ આગમ પ્રકાશનના કાર્યમાં ન પૂરી સહાય એવી મોટી ખોટ જીભા થઈ છે. પણ તેઓએ જીવનભર, આગમોના સંશોધન માટે, લગભગ બધા પવિત્ર આગમસૂત્રોનાં પાઠ-પાડાતરો નોંધીને પાઠશુદ્ધિ પાયાનું કાર્ય કરેલું છે તે જ્ઞેતા, તથા આગમોની શુદ્ધ વાચનાઓ છપાવવાની તેઓની હઠક ભાવના જ્ઞેતાં, આગમપ્રકાશનના કાર્યને ચાલુ રાખવું અને બનતી ત્વરાએ એને પૂરું કરવું.”
- “૨. અત્યાર સુધી આ કાર્યમાં ધંડિત શ્રી દલસુખભાઈ માલવણિયા તથા ધંડિત શ્રી અમૃતલાલ મોહનલાલ જે પ્રકારનો સહકાર આપતા રહ્યા છે, તે પ્રકારનો સહકાર તેઓની પાસેથી લેવાનું ચાલુ રાખવું; અને ન્યાં પાનું કોઈ શંકા જીભા થાય ત્યાં એનું નિરાકરણ કેવી રીતે લાવવું એ માટે પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયસમુદ્રસૂરિજી મહારાજશ્રીનું માર્ગદર્શન મેળવવું.”
- “૩. આ કાર્યને વેગ મળે એ માટે પરમપૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી વંજવિજયજી મહારાજ, અન્ય જે મુનિરાજને તથા જે વિદ્વાનો આમાં સહજભાવે સહકાર આપવા તૈયાર હોય તેઓનો સહકાર લેવો.”
- “૪. આ કાર્ય માટે જરૂરી માર્ગદર્શન મેળવવા માટે આગમ પ્રકાશન સમિતિના સભ્યોએ પૂતામાં અનુમાસિ જિરાજના પરમપૂજ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયસમુદ્રસૂરિજી મહારાજને બંને તેટલા વહેલાં મળવું અને વળી બીજાઓનો સહકાર મેળવવાનો હિસામાં આગળ વધવું.”

અંતમાં, અમે પૂજ્યપાદ મુનિવર્ય શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજના અનેકવિધ ઉપકારોનું પુનઃ પુનઃ સ્મરણ કરીને તેઓશ્રીને ફરી અમારી અંતરની શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરીએ છીએ; અને સરથાએ શરૂ કરેલ આગમપ્રકાશનની મહાન યોજના સાગોપાંગ પૂરી કરવાની ભાવના અને શક્તિ અમારામાં જાગતી રહે એવી પ્રાર્થના સાથે અમારું આ નિવેદન પૂરું કરીએ છીએ.

ઓગસ્ટ ક્રાંતિ માર્ગ
મુંબઈ-૩૬
તા. ૨૦-૯-૧૯૭૧

જયંતીલાલ રતનચંદ શાહ
બાલચંદ માંડાલાલ દોશી
રતિલાલ ચીમનલાલ કોઠારી
માનદ મત્રીઓ
શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય

अन्थानुक्रम

	पृष्ठांश
प्रकाशकीय निवेदन	८
ऋणस्वीकार	१२
असाधारण फोट	१३
गुजराती प्रस्तावनाना अनुक्रम	१८
Contents of Introduction	२०
संकेतसूचि	२३
शुद्धिपत्रकम्	२५
‘पणवणासुत्तं’ मूलग्रन्थस्य (भाग १) शुद्धिपत्रकविशेषः	२७
प्रस्तावना गुजराती	१
Introduction	201-487
पदमं परिसिद्धं—गाहाणुकमो	१
वीर्यं परिसिद्धं—सहाणुकमो सकयत्यसहिओ	५
तद्वयं परिसिद्धं—विसेसणामाणुकमो	४०८-१६

પ્રસ્તાવનાનો વિષયાનુક્રમ

	૫૪
અંગપાઠ્ય ગ્રંથોની રચના: તેનો અંગ સાથે સંગ્રહ	૧
પ્રજ્ઞાપના નામ	૭
પ્રજ્ઞાપના શબ્દનો પ્રયોગ અને અર્થ	૭
પ્રજ્ઞાપનાનો આધાર દષ્ટિવાદ છે	૯
પ્રજ્ઞાપનાની રચનાશૈલી	૧૦
વિષય વિભાગ (સાત તત્ત્વમાં, દ્રવ્યાદિ ચારમા વિભાગ)	૧૨
૫૬ વિભાગ અને નિરૂપણાનો ક્રમ	૧૩
ભગવતી અને પ્રજ્ઞાપના ભગવતી	૧૩
પ્રજ્ઞાપના અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમ	૧૪
પ્રજ્ઞાપના અને પર્યાયગમ	૧૬
પ્રજ્ઞાપનાના કર્તા અને એમનો સમય	૨૨
પ્રજ્ઞાપનાનું મગ્ધ અને પંચનમસ્કાર મંત્ર	૨૫
પ્રથમ પદ : જ્ઞ અને અજ્ઞવના પ્રકારો	૨૬
અજ્ઞનિરૂપણ-૨૬; જ્ઞવના બેદ-પ્રબેદો-૨૬; સિદ્ધના બેદો-૨૬; સસારી જ્ઞવો-૩૬;	
બીજું 'સ્થાન' પદ : જ્ઞવોનું નિવાસસ્થાન	૪૭
ત્રીજું 'ખલુવક્તવ્ય' પદ : જ્ઞવો અને અજ્ઞવોનું સંખ્યાગત તારતમ્ય	૫૨
દ્રવ્યોનું સખ્યાગત તારતમ્ય-૫૩; જ્ઞવોનું સખ્યાગત તારતમ્ય-૫૩; સમગ્ર જ્ઞવોનું સખ્યાગત તારતમ્ય-૫૪	
ચોથું 'સ્થિતિ' પદ : જ્ઞવોની સ્થિતિ = આયુ	૫૮
પાંચમું 'વિશેષ' પદ : જ્ઞવ અને અજ્ઞવ દ્રવ્યના ભેદો અને પર્યાયો	૬૦
જ્ઞવોની અને તેમના પર્યાયોની સખ્યા-૬૪; અજ્ઞવના ભેદો અને પર્યાયો-૬૫	
છઠ્ઠું 'બુદ્ધાન્તિ' પદ : જ્ઞવોની ગતિ અને આગતિ	૬૭
જ્ઞવોના ઉપપાતનો અને ઉદ્દર્તનાનો વિરહકાળ (ઉત્કૃષ્ટ)-૬૮; એક સમયમા કેટલા જ્ઞવોનો ઉપપાત અને ઉદ્દર્તના-૭૦; જ્ઞવો કયા ભયમાથી આવે ?-૭૧	
સાતમું 'ઉચ્છ્વાસ' પદ : જ્ઞવોના શ્વાસોચ્છ્વાસ	૭૫
જ્ઞવોની શ્વાસોચ્છ્વાસક્રિયાનો વિરહકાલ-૭૫	
આઠમું 'સંજ્ઞા' પદ : જ્ઞવોની સંજ્ઞા	૭૬
નવમું 'યોનિ' પદ : જ્ઞવોનું ઉત્પત્તિસ્થાન	૭૭
દસમું 'ચરમ' પદ : દ્રવ્યો વિષે ચરમ અચરમનો વિચાર	૭૮
ચરમ અને અચરમ-રત્નપ્રભા આદિનું-૭૮; જ્ઞવોની યોનિઓ-૭૯; ચરમાદિનું અલ્પગદુલ્ (તારતમ્ય)-૮૧; પરમાણુપુદ્ગલ અને પુદ્ગલસ્કંધ વિષે ચરમાદિ વિચાર-૮૨; સંસ્થાન વિષે ચરમાદિ-૮૪; જ્ઞવો વિષે ચરમાદિ-૮૪	
અગિયારમું 'ભાષા' પદ : ભાષાવિચારણા	૮૪
ભાષાનું સ્વરૂપ અને ઉત્પત્તિ-૮૫; લોકાન્તગમન-૮૬; ભાષાના પ્રકાર-૮૭	

બારમું પદ : જીવોનાં શરીર	૯૮
દંકોમાં શરીરો-૯૦; બદ્ધ અને મુક્ત શરીરોની સંખ્યા આદિ-૯૧; દંકોમાં બદ્ધ અને મુક્ત શરીરોની સંખ્યા-૯૨	
તેરમું ' પરિણામ ' પદ : પરિણામવિચાર	૯૩
જીવના પરિણામો-૯૪; અજીવપરિણામો-૯૪; જીવદંકોમાં પરિણામો-૯૬	
ચાદમું ' કષાય ' પદ : કષાયનિરૂપણ	૯૭
પંદરમું ' ઇન્દ્રિય ' પદ : ઇન્દ્રિયનિરૂપણ	૯૭
સોળમું ' ત્રયોગ ' પદ : ત્રયોગ-આત્માનો ઓળખાર	૧૦૧
સત્તરમું ' લેશ્યા ' પદ : લેશ્યાનિરૂપણ	૧૦૪
અઠારમું ' કાયસ્થિતિ ' પદ	૧૦૭
ઓગણીસમું ' સમ્યક્ત્વ ' પદ : સમ્યક્ત્વ વિષે	૧૧૧
વીશમું ' અનતક્રિયા ' પદ	૧૧૨
એકવીશમું ' અવગાહનાસંસ્થાન ' પદ : શરીરનું સંસ્થાન અને અવગાહના	૧૧૭
બાવીશમું ' ક્રિયા ' પદ : ક્રિયાવિચારણા	૧૧૯
તેવીશથી સત્તાવીશ કર્મપ્રકૃતિ-કર્મબંધ-કર્મબંધવેદ-કર્મવેદબંધ-કર્મવેદવેદક પદો : કર્મવિચાર	૧૨૪
અઠ્ઠાવીશમું ' આહાર ' પદ : જીવોનો આહાર	૧૪૪
ઓગણત્રીશ, ત્રીશ અને તેત્રીશમાં ' ઉપયોગ, પશ્યતા, અવધિ ' પદો : જીવોનો બોધઓળખાર	૧૩૭
ઉપયોગ-૧૩૮; પશ્યતા-૧૩૮	
એકત્રીશમું ' સંજ્ઞા ' પદ : સંજ્ઞાવિચાર	૧૪૨
બત્રીશમું ' સંયમ ' પદ : સંયમવિચાર	૧૪૪
ચોત્રીશમું ' પ્રવિચારણા ' પદ : પરિચારણા (મૈથુન વિચાર)	૧૪૫
પાંત્રીશમું ' વેદના ' પદ : જીવોની વેદના	૧૪૮
છત્રીશમું ' સમુદ્ઘાત ' પદ : સમુદ્ઘાતવિચારણા	૧૫૦
પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની ઓળખ્યાઓ	૧૫૨
(૧) આચાર્ય હરિભદ્રકૃત પ્રદેશ વ્યાખ્યા-૧૫૨; (૨) આચાર્ય અભયદેવકૃત પ્રજ્ઞાપના-તૃતીયપદસંપ્રહણી અને તેની અવચૂર્ણિ-૧૫૩; (૩) આચાર્ય મલયગિરિકૃત વિવૃતિ-૧૫૪; (૪) શ્રી મુનિચંદ્રસૂરિકૃત વનરપતિવિચાર-૧૫૭; (૫) પ્રજ્ઞાપના-ખીજક-૧૫૮; (૬) શ્રી પદ્મસુંદરકૃત અવચૂરિ-૧૫૮; (૭) શ્રી ધનવિમલકૃત ટ્યો (બાલાવબોધ)-૧૫૮; (૮) શ્રી જીવવિભ્યકૃત ટ્યો (બાલાવબોધ)-૧૫૯; (૯) શ્રી પરમાનંદકૃત સ્તબક-૧૫૯; (૧૦) શ્રી નાનકચંદકૃત સંસ્કૃત છાયા-૧૬૦; (૧૧) અજ્ઞાતકર્તૃક વૃત્તિ-૧૬૦; (૧૨) પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર ભાષાંતર-૧૬૦; (૩) પ્રજ્ઞાપના પર્યાય-૧૬૦	
પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર ટીકા અને ટીકાકાર	૧૬૧
પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની મુદ્રિત આગ્રતિઓનો પરિચય	૧૬૪
પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્યાલોચન	૧૭૦

Contents of Introduction

	Page No.
Aṅgabāhya works and their relation to Aṅga works	201
Title—Prajñāpanā	210
Usage and Meaning of the term 'Prajñāpanā'	210
Dr̥ṣṭivāda—the Source of Prajñāpanā	212
Style and Structure of Prajñāpanā	213
Analysis of the contents	217
Literary Division of the Text into Padas And the System of Treatment	218
Bhagavatī And Prajñāpanā Bhagavatī	219
Prajñāpanā and Jivājivābhigama	220
Prajñāpanā and Ṣaṭkhandāgama	223
The Author of Prajñāpanā and His Date	231
Prajñāpanā Benediction And Pañcanamaskāra-Mantra	235
Classes of Living Substance And Non-living Substance	241
Treatment of Non-living Substance	241
Divisions and Sub-divisions of Jīvas	247
Divisions of Siddhas	247
Souls in Bondage	251
Dwelling Places of Living Beings	263
Classes of Living Beings and their Svasthānas	266
Relative Numerical Strength of Living Beings And of Non-living Substances	270
Relative Numerical Strength of Substances	271
Relative Numerical Strength of the Classes of Living Beings	272
Relative Numerical Strength of all the Classes of Living Beings	274
Life-duration of Living Beings	278
Classes of Living Beings and their Life-durations	279
Classes and Modes of Living and Non-living Substances	281
Numbers of Living Beings contained in Different Classes and Numbers of Modes of Living Beings	288
Classes and Modes of Non-living Substance	289

Contents of Introduction

२१

Transmigration of a Living Being from one Class to Another	292
Maximum duration in which no Birth (or no Death) takes place	294
Numbers of Living Beings that can Simultaneously be Born and Also Numbers of Living Beings that can Simultaneously Die in Different Classes	297
Classes which Living Beings of this or that class should belong to in their immediately preceding births	298
Breathings of Living Beings	305
Temporal Interval between one Breathing and another of a Living Being belonging to Different Classes	305
Signs or Instincts of Living Beings	308
Relative Numerical Strength	309
Birth places of Different Classes of Living Beings	310
Discussion on Carama-Acarama Features of All Substances	313
Relative Numerical Strength of Carama, etc.	315
Consideration of the Features carama, etc. in connection with physical Atom and physical Aggregate	317
The Problem of Features carama etc. in connection with Structure or Figuration	318
Features carama etc. of Living Beings	319
On Spoken Language	321
Nature and Origination of Spoken Language	321
Journey of the particles upto the end of Loka	324
Types of Spoken Language	324
Bodies of Living Beings	327
Number of the types of bodies that are possible in this or that class of living beings	329
Numerical Strength of Baddha and Mukta Bodies	330
Number of Baddha and Mukta Bodies found in this or that class of living beings	331
On Transformation or Change	332
Calculation of Modes	334
Modes possible in this or that class of Living beings	336
On Passions	338

On Sense-organs	340
Sense-organ and Minimum time the process of cognition requires for its completion	342
Activity of Soul	345
Colour-Indexes to Temperament	350
Period of Continuous Persistence of one Mode	355
Religious Faith	361
End-causing Activity	362
Bodily Structure and Size	370
On Activity	375
Speculation on Karma	383
On Feeding	394
Cognitive Activity of Living Beings	399
Sañjñi Living Beings	406
Grades of Moral Discipline	410
Sexual Behaviour	411
Feelings	417
On Samudghāta	420
Commentaries On Prajñāpanāsūtra	424
Pradeśavyākhyā by Āc Hariḥhadra	424
Prajñāpanā-trṭīyapada-saṅgrahaṇi by Āc Abhaya-deva and its Avacūrṇi	426
Vivṛti by Āc. Malayagiri	426
Vanaspativīcāra by Muṇicandrasūri	431
Prajñāpanābījaka	431
Avacūri by Padmasundara	432
Ṭabo by Dhanavimāla	432
Ṭabo by Jivavijaya	433
Stabaka by Paramānanda	434
Sanskrit Chāyā by Nānakacandraji	434
Vṛtti by an anonymous Author	434
Translation of Prajñāpanāsūtra	434
Prajñāpanāparyāya	435
Malayagiri and His Commentary on Prajñāpanāsūtra	436
Account of the Printed Editions of Prajñāpanāsūtra	440
Examination of Some of the readings of Prajñāpanāsūtra	447
Acknowledgements	487

सङ्केतसूचि

अ० - अध्ययन

उत्त०, उत्तरा० - उत्तराध्ययनसूत्र

क्रि० वि० - क्रियाविशेषण

गा., गा० - गाथा

च० ष० - चतुर्थ्यर्थे षष्ठी

ज्ञाता० - ज्ञाताधर्मकयांगसूत्र

टि० - टिप्पणी

टी० - टीका

तृप० ष० - तृतीया-पञ्चम्यर्थे षष्ठी

तृ० ष० - तृतीयार्थे षष्ठी

तृ० स० - तृतीयार्थे सप्तमी

दर्शवै० - दर्शवैकालिकसूत्र

प० - पत्र

पतृ० ष० } - पञ्चमी-तृतीयार्थे षष्ठी

प-तृ० ष० }

पं० - पंक्ति

पु० - पुरतक

पृ० - पृष्ठ

प्र० गा० - प्रश्लिप्तगाथा

प्रज्ञा० - प्रज्ञापनासूत्र

बृहन्० - बृहत्कल्पभाष्य

विशेषा० - विशेषावश्यकभाष्य

स० - सप्तमी

स० तृ० - सप्तम्यर्थे तृतीया

स० द्वि० - सप्तम्यर्थे द्वितीया

स० प० - सप्तम्यर्थे पञ्चमी

स० प्र० - सप्तम्यर्थे प्रथमा

स० ष० - सप्तम्यर्थे षष्ठी

सू० - सूत्र

P. T. S. - (पृ० २) Prakrit Text Society

„ - (पृ० ३६) Pali Text Society

पल्लव	विभागस्त	पंतीए	असुबं	सोहणीबं
२५७	२	२	प्रवीचा°	प्रविचा°
"	"	४	"	"
"	"	८	"	"
२५८	२	२०	परिहीणं	° परिहीणं
२५९	२	३८	°कम्	°कम्
२७०	२	३०	स्पृष्ट	स्पृष्टम्
"	"	"	गा. म्	गा.
२७८	२	२०	°प्रवी°	°प्रवि°
२८०	१	३३	बदेलग	बदेलग
२८७	२	१३	हरिद्वन°	हरितवन°
३०३	२	३२	"	"
३०५	१	२८	°प्रवीचा°	°प्रविचा°
"	"	३०	"	"
३१३	२	७	-	-
३२९	१	३५	°यूभिया	°यूभिया
३३१	२	१४	वज्जभ्यः	वज्जभ्यः
"	"	३४	°वेयड्ड	°वेयड्ड
३३४	द्विर्षके		पणवण्णा°	पणवण्णा°
३४७	१	१०	°द्वीप	°द्वीप-
३५०	२	१	सल°	मल°
३५१	२	१२	वीरिय°	वीरिय°
३५६	२	१३	द्वितीय	द्वितीय-
३५८	२	१७	रबकानि	स्वकानि
३५९	१	१०	°भामसाए	°भामसाए
३६१	२	१	सुत्त°	सुत्त°
३७४	२	३८	-	-
३७५	२	२८	"	"
३७८	द्विर्षके		पणवण्णा°	पणवण्णा°
३८४	२	२६	संवृत°	संवृत°
३८५	१	९	-	-

शुद्धिपत्रकम्

पक्षस्त	विभागस्त	पंतीप	असुद्धं	सोहणीयं
१०	२	३३	°भवरथ°	°भवस्थ°
१२	शिर्षके		°डाह	°डाई
”	१	१६	अट्ट°	°-अट्ट°
२५	१	२७	°नाराचसं	°नाराचसं-
”	२	३५	अद्दास°	अद्दास°
३४	१	१०	°विट्टाई	°विट्टाई
३५	१	३७	अलङ्क°	अलङ्क°
३८	२	१४	°यमागे	°यमागे
४७	१	५	अ_रः	अङ्कुरः
५९	२	६	°प्रातप्र°	°प्राताप्र°
६०	२	२	स्त्रीवाक	स्त्रीवाक्
६३	२	२९	°का-वा°	°का-वा°
७०	१	१७	हरिद्वन°	हरितवन°
९०	२	२	°स्थान	°स्थान-
९४	२	८	°फास	°फास-
१०१	२	१५	°प्रकृतीः	°प्रकृतीः
१०२	२	२९	कम्मा	°कम्मा
१०३	१	१४	कर्म	कर्म
१०८	१	३०	°प्रवीचा°	°प्रविचा°
”	”	३३	”	”
”	”	३४	”	”
१२१	१	२१	वनपरति°	वनस्पति°
१२४	१	३७	°चरमेणं	°चरिमेणं
१३१	२	१८	गातम	गौतम
१४४	१	३	°समयसि	°रामयंसि
१५१	१	३२	षड्वि°	षड्वि°
”	२	३२	षट्च°	षट्च°
१६२	१	३२	जगराणं	जागराणं
१८७	१	२४	निर्व°	निर्वर्तनता-निर्व°
१९१	२	२१	°मूः	°मू
१९७	२	२७	”	” (च. ष.)
२१४	१	२४	ति	ति
२२६	२	२९	°नामा	°नाम
२३६	१	२१	निर्व°	निर्वर्तनता-निर्व°
२५७	१	३७	प्रवीचा°	प्रविचा°

‘पणवणासुत्तं मूलग्रन्थस्य (भाग १) शुद्धिपत्रकविशेषः

पत्रस्त	पंतीद	असुद्धं	सोद्धणीयं
५०	१९	°धयारत°	°धयार त°
५१	१०	”	”
”	२५	”	”
५२	१२	”	”
”	२६	”	”
५३	१३	”	”
”	२७	”	”
५४	१५	”	”
२२५	१	पेडुपणं	पेडुपणं
२५३	१९	बदेलग°	बदेलग°
२९४	२७	इंदगोवे	इंदगोपे
२९५	७	पोडरिय°	पोडरीय°
२९६	१७	सुपिक्°	सुपिक्°
३३०	३	तिरिक्खपं	तिरिक्खजोणियपं°
४०४	२०	°सुतणाणिनु	°सुतणाणीसु
४१३	१८	वणयरसुरा	वणयर-सुरा
४३१	२	वयणा°	वेयणा°
४४१	२७	अजोगत्तं	अजोगत्तं
”	२८	”	अजोगयं

પ્રસ્તાવના

અંગબાહ્ય ગ્રંથોની રચના; તેનો અંગ સાથે સંબંધ

શ્વેતાચર સમત વિદ્યમાન જૈન આગમોની રચનાના જે અનેક તબક્કા છે તેમાં પ્રથમ તબક્કામાં અંગ ગ્રંથોની સંકલના કે રચના થઈ. પરંપરા પ્રમાણે અંગ ગ્રંથોની રચના ગણધરો કરે છે. એટલે કે તીર્થંકરના સાક્ષાત્ મુખ્ય શિષ્યો દ્વારા તે અંગ ગ્રંથોની રચના થાય છે. આથી કહી શકાય કે વિદ્યમાન જૈન આગમોમાં સૌથી પ્રાચીન રચના અંગ ગ્રંથોની છે. તે રચનામાં મુખ્યપણે ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશનું અને તેમના જીવનના પ્રસંગોનું સંકલન ગણધરોએ કર્યું છે. વિદ્યમાન અંગ ગ્રંથોની સંકલના કે રચના ગણધર સુધમાં દ્વારા થયેલી છે. અને તે આપણને પરંપરાથી શ્રુતરૂપે પ્રાપ્ત છે. ભગવાન મહાવીરે જે ઉપદેશ આપ્યો એ પ્રકારના ઉપદેશની એક પરંપરા ચાલી આવતી હતી તેને અનુસરીને તેમાં કાલાનુસારી સર્શોધન-પરિવર્તન-પરિવર્ધન કરીને ભગવાન મહાવીરે ઉપદેશ આપ્યો હતો—એમ માનવાને કારણ છે. પરંપરા સ્પષ્ટ કરે છે કે દ્વાદશાંગીની રચના 'પૂર્વ'ને આધારે છે.

આ 'પૂર્વ'ને નામે પ્રસિદ્ધ આગમ અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી, માત્ર નામો અને તેમાં પ્રતિપાઘ વિસ્તૃતી સ્ત્રી ઉપલબ્ધ છે. પણ 'પૂર્વ' એ શબ્દ જ સૂચવે છે કે તે ભગવાન મહાવીર પૂર્વનું કોઈ પરંપરાપ્રાપ્ત શ્રુત હશે. પરંપરા એમ પણ કહે છે કે તે પૂર્વનો સમાવેશ બારમા અંગ દષ્ટિવાદમાં કરી લેવામાં આવ્યો હતો અને દુર્ભાગ્યે એ બારમું અંગ વિદ્યમાન નથી. પણ એવા ધણા ગ્રંથો અને અધ્યયનો વિદ્યમાન છે જેમાં અથવા જેમને વિષે સ્પષ્ટપણે કહેવામાં આવ્યું છે કે તેની રચના દષ્ટિવાદના આધારે કરવામાં આવી છે, અથવા તો દષ્ટિવાદગત અમુક પૂર્વના આધારે કરવામાં આવી છે.^૧

જો. શુક્ષીગ દષ્ટિવાદ અને પૂર્વ વિષે ચોક્કસ શુ મત ધરાવે છે તે તેમના લખાણ ઉપરથી તારવવું મુશ્કેલ પડે છે. પણ તેમના અંગ-એ વિધાનોથી ચોક્કસ કહી શકાય તેમ છે કે પૂર્વો એ પ્રાચીન ગ્રંથો હતા અને તેને આધારે અમુક ગ્રંથો બન્યાની જે વાત કહેવામાં આવે છે તે તેમને મતે એક જ્ઞાન સમજ અથવા તો ગેરસમજ છે.^૨ તેઓ એ પણ નક્કી કરી શક્યા નથી કે એ દષ્ટિવાદગત વિવિધ પ્રવાદો (પૂર્વને પ્રવાદ તરીકે ઓળખાવ્યા છે.) વસ્તુતઃ વિદ્યમાન હતા કે માત્ર કાલ્પનિક છે.^૩ પરંતુ તેમને મતે અમુક પ્રવાદોના એવાં ન સમગ્નય તેવાં નામો છે, જે તેમને બનાવટી હોવાનું સમર્થન કરે છે.^૪

તેમનાં ઉક્ત મત-ઓ વિષે સમત થઈ શકાય તેમ નથી, કારણ કે શ્વેતાચર અને દ્વિગ્વર બન્ને પરંપરામાં દષ્ટિવાદ વિષેની અને તેનાં પ્રકરણો આદિની અને ખાસ કરી પૂર્વો વિષેની

૧. આગમયુગકા જૈનદર્શન, પૃ ૨૦.

૨. Schubring : Doctrine of the Jainas § 38, p 74—"It is in harmony with the misunderstanding according to which " etc.

૩. એજન, § 38, p. 75—"Whether the Pavāya (the Dīṭṭhivāya (the 12th Aṅga) were fiction or fact we do not know."

૪. એજન, § 38, p. 75—"The names of 2 Aggepiya.....for their obscurity all speak in favour of their factitive nature."

માન્યતામાં નહવો બેદ છે, તે સૂચવે છે કે બન્ને સંપ્રદાયો શુદ્ધ પદ્મા તે પહેલાં તે બન્ને પાસે એક સામાન્ય પરંપરા હતી, જેને અનુસરીને બન્નેએ એકસરખી હકોકતો દષ્ટિવાદ અને પૂર્વો વિષે કહી છે. અંગ અને અંગમાલ્ય અને ઇતર અંગોનું મૂળ, જે દષ્ટિવાદમાં અથવા અમુક પૂર્વમાં જણાવવામાં આવ્યું છે, તેને બ્રાહ્મ સમજ અગર ગેરસમજ શા માટે માનવી તે સમજાવું નથી. કારણ કે આ બ્રાહ્મતનો એક નિયુક્તિકાળમા અને પ્રસ્તુત ગ્રંથ પ્રમાણના જેવામાં સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે. વળી, ન સમજતાં નામોને કારણે કોઈને બનાવટી માનવાની દલીલ પણ ગળે ઊતરે તેવી નથી.

અંગ અને પૂર્વના સમ્બંધ વિષે ડૉ. શુશ્રીને સમવાયાંગની અભયદેવની ટીકાના ઉદ્ધરણને આધારે જે નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે તે પણ ઉચિત જણાવતો નથી. એક વાત તો તેમણે એ જણાવી છે કે અભયદેવ અગોનો આધાર પૂર્વને માનતા નથી; અને બીજા એ કે પૂર્વ અને અંગો બન્ને સ્વતંત્ર હતાં, એકબીજાના આધારરૂપ નથી. તેમના આ બંને નિષ્કર્ષ ઉચિત છે કે નહિ તેના નિર્ણય માટે અભયદેવની ટીકા અમે ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ અને વિદ્વાનોને જ વિનવતી કરીએ છીએ કે તેઓ આ બ્રાહ્મતમાં સ્વયં અભયદેવનો શો મત છે તે અને તેને આધારે ડૉ. શુશ્રીને જણાવેલ નિષ્કર્ષ ફિત ધર્મ શંક છે કે નહિ તેનો નિર્ણય લે—

“અથ કિં તત્ પૂર્વગતમ્ ? ઉચ્યતે—યસ્માન્ તીર્થકરઃ તીર્થપ્રવર્તનકાલે ગણધરાણાં સર્વાસ્ત્રાધારત્વેન પૂર્વે પૂર્વગતં સૂત્રાર્થં માષતે, તસ્માન્ પૂર્વાંગીતિ મણિતામિ । ગણધરાઃ પુનઃ શ્રુતરચનાં વિદધાના આચારાદિક્રમેણ રચયન્તિ, સ્થાપયન્તિ ચ । મતાન્તરેણ તુ પૂર્વગતસૂત્રાર્થઃ પૂર્વમ્ અર્હતા માષિતો ગણધરૈરપિ પૂર્વગતશ્રુતમેવ પૂર્વે રચિતં પશ્ચાદ્ આચારાદિ । નન્વેવં યદાચારનિયુક્તયામમિહિતં—“સવ્વેસિં આયારો વદમો” િશ્વાદિ તત્ કથમ્ ? ઉચ્યતે । તન્ન સ્થાપનામાશ્રિત્ય તથોક્તમ્ । ઇહ તુ અક્ષરરચનાં પ્રતીત્ય મણિતં ‘પૂર્વે પૂર્વાણિ કૃતાનિ’ િતિ ।” —સમવાયાજ્ઞટીકા, વ્ર ૧૩૦-૧૩૧ ।

આચાર્ય અભયદેવે જે વાત સરકૃતમાં કહી તે જ વાત તેથી પણ પૂર્વે નદીચૂર્ણિમાં જિનદામે કહી છે અને તેને જ આચાર્ય દરિભદ્રે નંદીની પોતાની ટીકામાં (૫૦૮૮) જેમની તેમ લઈ લીધી છે. ચૂર્ણિનો પાઠ આ પ્રમાણે છે—

“સે કિં તં પુવ્વગતં ? તિ, ઉચ્યતે—જમ્હા તિત્થકરો તિત્થવવત્તણકાલે ગણધરાણ સવ્વસુતાધારત્તણતો પુવ્વં પુવ્વગતસુતરથં માસતિ તમ્હા પુવ્વં ત્તિ મણિતા । ગણધરા પુણ સુત્તરચણં કરેન્તા આયારાદિક્રમેણ રચંતિ ઠવેંતિ ય । અણ્ણાયરિયમતેણં પુણ પુવ્વગતસુત્તથો પુવ્વં અરહતા માસિતો, ગણધરેહિ વિ પુવ્વગતસુતં ચેવ પુવ્વં રહતં વચ્છા આયારાહ । ઇવમુક્તે ચોદક આહ—ણ્ણુ પુવ્વાવરવિરુદ્ધં । કમ્હા ? જમ્હા આયારનિચ્છુત્તીઇ મણિતં “સવ્વેસિં આયારો” ગાહા [આચારાજ્ઞનિયુક્તિ ગા૦ ૮] । આચાર્ય આહ—સત્યમુક્તમ્ । કિન્તુ સા ઠવળા । ઇમં પુણ અક્ક્લરરચણં પહુચ્ચ મણિતમ્—પુવ્વં પુવ્વા કતા િત્યર્થઃ ।

—નંદીસુત્તજુણી (P. T. S.), p. ૭૫.

વળી, આ બ્રાહ્મતમાં આચાર્ય જિનભદ્રનું સ્વોપસાદૃતિ સાથેનું વિશેષાવશ્યકભાષ્ય જે મન્તવ્ય ધરાવે છે તે પણ જાણવા જેવું કોઈ તેનો નિર્દેશ અહીં જરૂરી અને છે—

૫. એજન, § 37, p. 74—“But he does not derive the Aṅgas from the Purvas Hence it follows that the two series were parallel to, not dependent on, each other.”

૬ આચારાગ્રનિયુક્તિ, ગાથા ૮

“આહ—શ્રુયતે હિ પૂર્વે પૂર્વાખ્યેવોપનિબધ્યન્તે પૂર્વપ્રણયનાદેવ ચ પૂર્વાણિ—હિતિ । તત્ર ચ સમસ્તમસ્તિ વાઙ્મયમતઃ કિમિહ શેષાક્ષરજ્ઞવાહ્યૈશ્વેતિ ? ઠચ્યતે—

જતિ વિ ય મૂતાવાદે સવ્તસ વયોગતસ ઓતારો ।

ણિજગ્રહણા તથા વિ હુ દુગ્મેષે વપ્ય ઈત્યી ય ॥ ૫૪૮ ॥

જતિ ગાહા । યદપિ દષ્ટિવાદે સમસ્તવાઙ્મયાવતારઃ, તથાપિ દુર્મેષસામયોગ્યાનાં સ્ત્રીणां ચાનુ-
મ્હાર્થમન્યશ્રુતવિશેષોરદેશઃ, શ્રાવકાणां ચ ॥”

—વિશેષાવશ્યકભાષ્ય, પૃ૦ ૧૧૫.

નીચે ભગવાન મહાવીર પૂર્વેના તીર્થંકરોના શિષ્યોના અધ્યયન વિષે ઉલ્લેખો આપવામાં આવે છે:—

જ્ઞાનાધર્મકથામાં અરિષ્ટેભિના શિષ્યો થાવત્યાપુત્ર (સુ૦ ૫૪) અને પાંચે પાંચ ગંધુઓ (સુ૦ ૧૨૮ અને ૧૩૦), તથા થાવત્યાપુત્રના શિષ્ય શુકપરિત્રાજક (સુ૦ ૫૫), મલિલ જિનના શિષ્યો (સુ૦ ૭૮)—એ સૌ વિષે એમણે સામાધિકાદિ ચતુર્દશ પૂર્વોનું અધ્યયન કર્યું—“સામાહ્ય-
માહ્યાઈં ચોદ્સ પુવ્વાઈં”—એવા ઉલ્લેખો મળે છે.^{૧૦}

ભગવતીસૂત્રમાં તીર્થંકર મુનિસુવતના શિષ્ય કાર્તિક શેઠ વિષે ઉલ્લેખ છે કે તેમણે ‘સામાહ્ય-
માહ્યાઈં ચોદ્સ પુવ્વાઈં’ નું અધ્યયન કર્યું (સુ૦ ૧૧૭).

તીર્થંકર વિમલના પ્રશિષ્ય મદમ્મલ વિષે પણ એવો જ ઉલ્લેખ છે (સુ૦ ૪૩૨).

અન્તકૃદશામાં પણ તીર્થંકર અરિષ્ટેભિના શિષ્યો વિષે ચૌદ પૂર્વે ભણ્યાના ઉલ્લેખો છે (સુ૦ ૪, ૫, ૭). અપવાદ માત્ર તેમના એક શિષ્ય ગૌતમનો છે, જેમને વિષે ઉલ્લેખ છે કે તેમણે ‘તતે ણં સે ગોવમે...સામાહ્યમાહ્યાઈં ઇકારસ અંગાઈં અહિજ્ઞતિ’ (સુ૦ ૧).

ઉપરના ઉલ્લેખોને આધારે એટલું તો કહી શકાય છે કે ભગવાન મહાવીર પૂર્વેના તીર્થંકરોના કાળમાં ‘પૂર્વ’નું મહત્ત્વ હતું, ‘અંગ’નું નહિ. અને તે ઉપરથી એમ કહી શકાય કે આગમોના સકલનાકારને મતે ‘અંગ’ની અપેક્ષા ‘પૂર્વ’ એ જનું સાહિત્ય હતું. આથી જ તે સાહિત્યનો સમ્રાજ દષ્ટિવાદમાં ‘પૂર્વગત’ એવા મથાળામાં કરવામાં આવ્યો હોય એમ માનવામાં અસંગતિને અવકાશ નથી.

‘પૂર્વ’નું ‘શ્રુત’ તરીકે મહત્ત્વ એથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે કર્મસાહિત્યમાં અને અન્યત્ર જ્યાં શ્રુતનો વિચાર કરવામાં આવે છે ત્યાં માપદંડ તરીકે ‘અંગ’ નહી પણ ‘પૂર્વ’ને રાખવામાં આવે છે. હવે જે ‘પૂર્વ’ જેનું કાંઈ હોય જ નહિ તો આવું મહત્ત્વ શાથી અપાય? શ્રુતના તારતમ્યનો વિચાર વિશેષાવશ્યકભાષ્યમાં આવશ્યકનિર્ધુક્તિનો આધાર લઈ કરવામાં આવ્યો છે, ત્યાં ‘પૂર્વધર’ શબ્દ છે, ‘શ્રુતધર’ કે ‘અંગધર’ શબ્દ નથી.—ગા૦ ૧૪૨, ૫૩૧, ૫૩૬, ૫૫૫. આમાંની ગા૦ ૫૩૬ પૃદકટકપભાષ્ય (ગા૦ ૧૩૮)માં પણ છે. નહીમૂત્ર (સુ૦ ૭૧) માં કહ્યું છે—“ઈચ્છેયં

૭ આ ગાથા બૃહત્કટકપભાષ્યમાં પણ છે—ગા૦ ૧૪૫. તથા જુઓ આવશ્યકસૂત્રિ, વજ્ર ૩૫

૮. મરણસમાધિપ્રકીર્ણકમાં ધુષિરિરને ચતુર્દસપૂર્વો અને શેષ ચાર પાંડવોને એકાદશાંગીના જ્ઞાતા જ્ઞાનાયા છે (ગા૦ ૪૫૬).

૯ શુકના શિષ્ય શેલક સામાધિકાદિ અગિયાર અંગ ભણ્યા, એવો ઉલ્લેખ છે—જ્ઞાતા૦ સુ૦ ૫૬.

૧૦. મલિલઅધ્યયનમાં પૂર્વભગવતી કથા પ્રસંગે મહાવિહલમં સ્થપિર પાસે દીક્ષિત યનાર ‘બલ’ સામાધિક આદિ અગિયાર અંગ ભણ્યા—એવો ઉલ્લેખ છે—જ્ઞાતા૦ સુ૦ ૬૪.

દુવાલસંગં ગણિવિદ્યાં ચોદસપુલ્લિસ્સ સમ્મસુતં, અમિષ્ણદસપુલ્લિસ્સ સમ્મસુતં, તેણ પરં મિણ્ણેસુ મયણા।”
તે ઉપરથી પણ કહી શકાય કે ‘પૂર્વો’ને સમ્યક્શ્રુતના માપદંડ તરીકે સ્વીકાર્યો તે બંને પૂર્વોનું
અસ્તિત્વ જ ન હોય તો કેમ બને ?

આચાર્ય હરિભદ્ર, શીલાંક અને અન્ય ટીકાકારોને મતે શ્રુતદેવલી અને ચતુર્દશપૂર્વી સમાન
જ છે; અર્થાત્ ચતુર્દશપૂર્વી હોય તેનાથી શ્રુતની કોઈ જ વાત અજ્ઞાત રહેતી નથી, એવું તે બંનેનું
મતવ્ય છે—“ન ચતુર્દશપૂર્વવિદઃ પ્રજ્ઞાપનીયં કિચ્ચિદ્ અવિદિતમસ્તિ” પ્રજ્ઞાપના, હરિભદ્રવૃત્તિ,
પૃ ૧૮; શીલાંક આચારાંગટીકા, પત્ર ૧૮૩, ૧૮૫; પ્રજ્ઞાપના, મલયગિરિવૃત્તિ, પત્ર ૭૨.

વ્યવહારભાષ્યમાં જણાવ્યું છે કે પૂર્વકાળે ચતુર્દશપૂર્વીને ગીતાર્થ માનવામાં આવતા, પણ
હવે જે પ્રકરપંથર હોય તે ગીતાર્થ છે—ઉદ્દેશ ૩, ગાથા ૧૭૩. આ પણ તો જ બંને બંને કોઈ કાળે
પૂર્વનું અસ્તિત્વ અને મહત્વ સ્વીકૃત હોય.

પ્રજ્ઞાપનાટીકામાં મલયગિરિ ગૌતમ ગણપરને ચતુર્દશપૂર્વી કહે છે (પત્ર ૭૨). વળી, કલ્પસૂત્રમાં
ભગવાન મહાવીરના ચતુર્દશપૂર્વધારી શિષ્યોની સંખ્યા આપવામાં આવી છે—કલ્પસૂત્ર (શ્રીપુણ્યવિં
સંપા) સૂ ૧૩૭, પરંતુ દ્વાદશાંગપંથર શિષ્યોની સંખ્યા નથી આપી, તે પણ બતાવે છે કે
શ્રુતપંથર તરીકે પૂર્વધરોનું મહત્વ હતું. તે જ પ્રમાણે ભગવાન પાર્શ્વ આદિના પણ ચતુર્દશપૂર્વધરોની
સંખ્યા (સૂ ૧૫૭, ૧૬૬ આદિ) આપવામાં આવી છે, પણ અંગધારીઓની નથી આપી.
આથી પણ એ વાત તો નક્કી થઈ જ શકે છે કે ‘પૂર્વ’ નામે કોઈ શાસ્ત્ર હતું જ.

કલ્પસૂત્રમાં જ નહિ પણ ગંધૂહીપ્રજ્ઞાપનામાં પણ ત્રયલક્ષણના ચતુર્દશપૂર્વીઓની સંખ્યા
આપવામાં આવી (સૂ ૩૧) છે.

નદીથેરાવલીમાં નાગાર્જુનાચાર્યની પ્રશસ્તિમાં (ગાં ૩૫) તેમને કાલિકશ્રુત(અંગ)ના અને
પૂર્વના ધારક કહ્યા છે. તેથી સિદ્ધ થાય છે કે કાલિક^{૧૧} અર્થાત્ અંગથી પૂર્વનું પાર્થક્ય હતું.
નદી(સૂ ૭૮)માં ગમિકને દષ્ટિવાદ અને અગમિકને કાલિક-જ્ઞેમા શેષ ૧૧ અગો વગર છે—કહ્યું છે
તેથી તે બંનેનું પાર્થક્ય સિદ્ધ છે.

ચતુઃશરણપ્રકીર્ણકની નીચેની ગાથા દ્વાદશાંગપંથર કરતાં ચૌદપૂર્વધરનો ઉલ્લેખ જુદો કરે છે
તે પણ તેનું સ્વાતન્ત્ર્ય સિદ્ધ કરે છે—

“ચત્તદસ-વ્વ-નવપુન્વી દુવાલસિકારસંગિણો જે અ ।

વિગ્નકપ્પાહાલંદિઅ પરિહારવિસુલ્લિસાહૂ ય ॥ ૩૨ ॥

અનુયોગના ભાવાવિભાષાવાતિક જેવા ભેદોની વ્યાખ્યાપ્રસંગે આવશ્યકચૂર્ણિમાં કહ્યું છે કે
જે સૂત્રપદોની અનેક પ્રકારે વ્યાખ્યા, તે વિભાષા. આ વિભાષા કરવામાં ચતુર્દશપૂર્વી સમર્થ છે,
પણ સર્વપ્રકારે વ્યાખ્યા, જે વાર્તિક કહેવાય છે, તે તો ક્યવળી જ કરી શકે (આવશ્યકચૂર્ણિ, પત્ર
૧૧૫), (ગાં ૩૫).

ભગવાન મહાવીરના ગણપર ગૌતમને ચતુર્દશપૂર્વી કહેવામાં આવ્યા છે, પરંતુ ભગવાનના
ગણપર સિવાયના અન્ય શિષ્યો વિષે ભાષ્યે જ ચૌદ પૂર્વના અધ્યયનનો ઉલ્લેખ મળે છે. ભગભગ
બંધા જ વિષે—‘સામાહ્યમાહ્યાઈં ઇક્કારસ અંગાઈં—એમ માત્ર અગિયાર અંગ ભવ્યાનો ઉલ્લેખ
મળે છે.^{૧૨} આથી વિરુદ્ધ, આપણે જોયું તે પ્રમાણે, ભગવાન મહાવીર પૂર્વેના તીર્થંકરોના શિષ્યો

૧૧. કાલિકશ્રુતમાત્તરાર્ણિ—નન્દીશારિં ૮૦, પૃ ૬૬.

૧૨. ભગવતી સૂ, ૬૩, ૩૮૨, ૩૮૫, ૪૧૮; વિપાકસૂત્ર, ૩૩, જ્ઞાનાં, સૂ ૨૮, ૧૦૫; અનુભસો, ૩ ઇત્યાદિ

વિષે પ્રધાનપણે ચૌદ પૂર્વ ભણવાના ઉલ્લેખો છે. આથી એક બાબતનું અનુમાન આપણે કરી શકીએ કે ભગવાન મહાવીર પહેલાંનું જે શ્રુત હતું તેને જ 'પૂર્વ' નામે ઓળખાવવામાં આવ્યું હોય, તેવો પૂરો સંભવ છે. એ પૂર્વને આધારે અંગરચના થઈ એ આપણે જોઈ ગયા છીએ. એટલે તે પૃથક્ અને સ્વતંત્ર છતાં આધારશ્રુત બન્યું અને ક્યારેક તેનો સમાવેશ આરમા અંગમાં 'પૂર્વગત' એ નામે કરી લેવામાં આવ્યો—એમ માનીએ તો તે ઉચિત ગણાશે.

એક બાબત અહીં નોંધવા જેવી એ છે કે આપણે એક માન્યતા વિષે પૂર્વે જોયું કે સ્ત્રી આદિના હિતાર્થે પૂર્વને આધારે અંગરચના કરવામાં આવી છે. જ્યાં સાધ્વીના અધ્યયનની વાત છે ત્યાં સર્વત્ર ભગવાન મહાવીર પૂર્વેની અથવા ભગવાન મહાવીરના કાળની સાધ્વીઓના અધ્યયન વિષેના ઉલ્લેખોમાં એક જ પ્રકારનો ઉલ્લેખ છે—કે તેઓએ અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું. કોઈ પણ સાધ્વી વિષે પૂર્વોનો અભ્યાસ કર્યાનો ઉલ્લેખ મળતો નથી. આથી ઉક્ત માન્યતાનું સમર્થન થાય છે. જ્ઞાતાં માં જણાવ્યું છે કે દ્રૌપદીએ અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું, પણ પાંડવોએ તો ૧૪ પૂર્વોનું. —જ્ઞાતાં, સૂ. ૧૨૯. અરિષ્ટનેમિત્રી આર્યા પદ્માવતી વિષે પણ એવો જ (અગિયાર અંગના અભ્યાસનો) ઉલ્લેખ છે. —અંતગઢ, સૂ. ૯. ભગવાન મહાવીર કાળે શ્રેણિકની પત્નીઓ દીક્ષિત થઈ તો તેમને વિષે પણ જણાવ્યું છે કે તેમણે ૧૧ અંગોનું અધ્યયન કર્યું. —અંતગઢ, સૂ. ૧૬.

પૂર્વનું મહત્ત્વ હોવાથી જ તેના જ્ઞાનને એક પ્રકારની ઋદ્ધિ કે લગ્નિષ્ઠ ગણવામાં આવે તેમાં આશ્ચર્ય નથી. આવશ્યકનિયુક્તિમાં લગ્નિષ્ઠધરોને ગણાવતાં પૂર્વધરોને પણ તેમાં ગણાવ્યા છે, તે સ્પષ્ટ છે કે 'પૂર્વ'નું મહત્ત્વ શ્રુતમાં વિશેષ હતું. —ગાથા ૬૯; વિશેષાં, ગાં ૭૭૬.

આગમવ્યવહાર અથવા તો પરોક્ષવ્યવહારની ચર્ચાને પ્રસંગે આગમવ્યવહારમાં ચૌદ-દશ-નવ પૂર્વધર અને મધ્યસ્ત્રીનો ઉલ્લેખ છે. —નિતકલ્પભાષ્ય, ગાં ૧૧૨, ૧૧૩. વળી, પૂર્વધરોના વિચ્છેદ સાથે પ્રાયશ્ચિત્તનો પણ વિચ્છેદ થયો છે એવો મત કોઈ ધરાવતા હતા તેનો ઉલ્લેખ આચાર્ય જિનભદ્રે કર્યો છે (એજન, ગાં ૨૫૬-૨૬૨) અને તેનો પ્રતિવાદ પણ કર્યો છે (ગાં ૨૬૩ થી). જે 'પૂર્વ'જેવી કોઈ પરંપરા હતી જ નહિ તો આ બધી ચર્ચા નિરર્થક જ ટરે, માટે માનવું જોઈએ કે ક્યારેક પણ 'પૂર્વ'નામે ઓળખાતું શ્રુત વિદ્યમાન હતું. તે માત્ર કલ્પિત છે એમ માનવાને કોઈ આધાર નથી. એ પૂર્વનો સમાવેશ દષ્ટિવાદમાં 'પૂર્વગત'ને નામે કરી લેવામાં આવ્યો હતો—આ પરંપરા નિરાધાર નથી.

સૈદ્ધાન્તિક ગ્રંથો અને આગમનાં કેટલાંક પ્રકરણોમાં 'પૂર્વ'નો જ અથવા તો દષ્ટિવાદનો જ આધાર શા માટે લેવામાં આવ્યો, વિદ્યમાન અંગોમાંથી જ તે તે ગ્રંથોની સામગ્રી શા માટે લેવામાં ન આવી, તેવો પ્રશ્ન સહજ છે, પણ જ્યારે સ્વયં અંગોની જ રચના 'પૂર્વ'ને આધારે થઈ હોય એમ મનાતું હોય ત્યારે અંગ કરતાં 'પૂર્વ'નું મહત્ત્વ વિશેષ છે જ, તો પછી તે કારણે ગ્રંથકાર 'પૂર્વ'નો આધાર લે તેમાં શું ખોટું છે? વળી, જે અત્યારે વિદ્યમાન નથી તે, તે કાળે પણ વિદ્યમાન નહી હોય તેમ માનવાને કારણ નથી. કારણ, તેનો વિચ્છેદ પણ સમય જતાં થયો છે. વળી, દષ્ટિવાદ એ નામ જ સૂચવે છે કે દાર્શનિક માન્યતાઓ—પછી તે સ્વયં જૈનદર્શનની હોય છે કે અન્ય દર્શનની કે ઉભય દર્શનની—દષ્ટિવાદમાં સમાવેશ પામી હશે. એટલે દાર્શનિક કે સૈદ્ધાન્તિક ચર્ચાનું મૂળ અન્ય અંગ કરતાં જે દષ્ટિવાદમાં શોધવામાં આવે તો તે ઉચિત ગણાવું જોઈએ. અને બન્યું પણ એમ જ છે. અંગબાહ્ય ગ્રંથોમાં જે ગ્રંથો સૈદ્ધાન્તિક અર્થાત તાત્ત્વિક ચર્ચા સાથે સંબંધ ધરાવે છે તેનું મૂળ સામાન્ય રીતે દષ્ટિવાદમાં છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. દિગંબર સંપ્રદાયાના સિદ્ધાન્ત ગ્રંથો

પટ્ટખંડાગમ અને કથાપાહુનો સંબંધ દર્શિવાદ અને પૂર્વ સાથે જોડવામાં આવ્યો છે. શ્વેતાંબર-દિગંબર બન્નેને સંમત કર્મસાહિત્યના પ્રાચીન કર્મપ્રકૃતિ, પંચસંગ્રહ જેવા સૈદ્ધાન્તિક ગ્રંથોનું મૂળ પણ 'પૂર્વ'માં મનાયું છે. તે જ પ્રમાણે પ્રસ્તુતમાં સૈદ્ધાન્તિક ગ્રંથ પ્રજાપનાનો સંબંધ પણ દર્શિવાદ સાથે જ છે. વિશેષતા એ છે કે પટ્ટખંડાગમનું મૂળ દર્શિવાદમાં છે એમ તેના ક્રીકાકાર ધવલામાં સ્પષ્ટ કરે છે; જ્યારે પ્રસ્તુતમાં તો સ્વયં ગ્રંથકર્તા પ્રજાપનાનો સંબંધ દર્શિવાદ સાથે જણાવે છે.

પૂર્વો વિષ્ણુમાન હતાં, તો પછી એ ઉપેક્ષિત કેમ થયા અને વિચિત્ર કેમ થયાં—આવો પ્રશ્ન સ્વાભાવિક છે. આનો ઉત્તર એ છે કે તેમને આધારે વધારે વ્યવસ્થિત ગ્રંથોની રચના થઈ તેથી તેમની પ્રથમ ઉપેક્ષા અને પછી સહજ ભાવે વિચ્છેદ થાય—એવો ક્રમ માનવામાં ઐતિહાસિક છે. દિગંબરોએ શ્વેતાંબર સંમત આગમો વિચિત્ર છે એમ તો માન્યું, પણ તેમને મતે પણ સૌથી વધારે પ્રામાણ્ય અને મહત્ત્વ પટ્ટખંડાગમ જેવા સૈદ્ધાન્તિક ગ્રંથોનું હતું. છતાં પણ તેની એક માત્ર પ્રતિ ઉપલબ્ધ થાય અને તે અધ્યયન-અધ્યાપનમાંથી છેલ્લા હબર વર્ષથી દૂર થાય તેનું કારણ શોધીએ તો આ પ્રશ્નનો ઉત્તર મળી રહે છે. જેમ પૂર્વ ગ્રંથોમાંથી અંગ અને અન્ય ગ્રંથોની રચના થઈ ત્યારે પૂર્વનું પ્રામાણ્ય અને મહત્ત્વ છતાં તે ક્રમે ઠરી ઉપેક્ષિત થાય અને અધ્યયન-અધ્યાપનમાંથી બાકાત થાય અને છેવટે વિચિત્ર પણ થાય, તેમ જ્યારે ગોમટસાર જેવા વ્યવસ્થિત અને સારભૂત ગ્રંથોની રચના પટ્ટખંડાગમને આધારે થઈ, ત્યારે પટ્ટખંડાગમ પણ ઉપેક્ષિત થઈ માત્ર એક પ્રતિમાં વિષ્ણુમાન રહે—એ સ્વાભાવિક છે. પછી આવા ગ્રંથોનું ઐતિહાસિક મહત્ત્વ તો રહે જ છે, પણ અધ્યયન-અધ્યાપનમાં તો ઉપેક્ષિત જ થાય છે. અને વિચ્છેદનું એકમાત્ર કારણ આ ઉપેક્ષા બને છે.

આ જ પ્રક્રિયા પ્રમાણે પ્રાચીન દિગંબર મતે અંગોનો અધિક ભાગ લુપ્ત થઈ ગયો, માત્ર આશિક અંગો વિષ્ણુમાન રહ્યાં, અને આધુનિક માન્યતા પ્રમાણે સર્વાંશે લુપ્ત થઈ ગયાં. પણ શ્વેતાંબર મત પ્રમાણે અંગોનો સર્વથા લોપ નથી થયો; તેના અંશોનો લોપ થયો છે.

જેમ પૂર્વમાંથી અંગોનું નિર્માણ થયું તેમ પૂર્વ અને અંગોને આધારે અંગબાહ્ય ગ્રંથોની રચના કાળક્રમે થઈ. તેનું નિર્માણ સ્થવિરોએ કર્યું. જેમ પૂર્વમાંથી રચાયેલ અંગમા પૂર્વ કરતાં વધારે રચનાસ્તૌથ્ય હોય, તેમ પૂર્વ અને અંગને આધારે રચાયેલ અંગબાહ્ય ગ્રંથોમાં કાળક્રમે વધારે રચના-સ્તૌથ્ય આવે તે સ્વાભાવિક છે. આથી વિષયનિરૂપણની બાબતમાં વ્યવસ્થા, અંગ કરતાં અંગ-બાહ્યમાં વધારે સારી હોય—વાચકને સુગમ અને અનુકૂળ હોય—તેમ બનવું સ્વાભાવિક છે. આવી વ્યવસ્થાનું—સુંદર અને વાચકને અનુકૂળ વ્યવસ્થાનું—પ્રમાણુપત્ર માત્ર આજે જ આપણે આપીએ છીએ તેમ નથી, પણ અંગ ગ્રંથોની અંતિમ વાચના અંગબાહ્ય ગ્રંથોને આબુ પ્રમાણુપત્ર આપવામાં આવ્યું છે, અને તે, તે તે વિષયનું નિરૂપણ વિશેષાર્થિએ તે તે અંગબાહ્યમાં જોઈ લેવું તેમ સ્પષ્ટીને આપ્યું છે. આથી જ આપણે જોઈએ છીએ કે અંગ કરતાં નંદી, અનુયોગદ્વાર કે પ્રજાપના કાળદર્શિએ પછીની રચના છતાં ભગવતી જેવા મહત્ત્વના અંગ ગ્રંથમાં નંદી, અનુયોગદ્વાર કે પ્રજાપનામાં તે તે વિષય જોઈ લેવાની ભક્ષામણુ કરવામાં આવી છે. આમ પ્રામાણ્યની દર્શિએ પૂર્વ અને અંગ વિશેષ મહત્ત્વનાં છતાં વિષયનિરૂપણની દર્શિએ તેમના કરતા અંગબાહ્ય ગ્રંથો વિશેષ મહત્ત્વ ધરાવે છે—એ બાબત લક્ષ્યમાં લેવા જેવી છે.

અંગ ગ્રંથોમાં સૈદ્ધાન્તિક ચર્ચા નથી જ એમ તો ન કહેવાય. પણ સ્થાનાંગ-સમવાયાંગમાં સંખ્યાને આધારે થયેલ છે, વિષયને આધારે નહીં; જ્યારે ભગવતીમાં સૈદ્ધાન્તિક ચર્ચા મુખ્ય છતાં—તેનું પ્રાધાન્ય છતાં—તેનો ક્રમ વ્યવસ્થિત નથી, કારણ કે તેમાં ગુદા ગુદા વિષયને લગતી પ્રસંગ-પ્રાપ્ત ચર્ચા થયેલી છે; જ્યારે અંગબાહ્ય ગ્રંથોમાં તેમ નથી. તેમાં તો વિષયનિરૂપણ મુખ્ય છે. તેથી

નિશ્ચિત ક્રમે તેમાં વિષયોની વ્યવસ્થિત ચર્ચા કરવામાં આવી છે. આ જ વિશેષતાને કારણે અંગ કરતાં અધ્યયન-અધ્યાપનની દૃષ્ટિએ અંગબાહ્યનું મહત્ત્વ વિશેષ છે.

અંગમાં ભગવાન મહાવીરના વિહાર અને જીવનપ્રસંગો સાથે સૈદ્ધાન્તિક ચર્ચાને વૃણી લેવામાં આવી છે તેથી કોઈ પણ વિષયનું સર્ળગ વર્ણન તેમાં મળવું મુશ્કેલ હતું. આ કમીની પૂર્તિ અંગબાહ્ય ગ્રંથોની રચના કરીને આચાર્યોએ કરી છે. પાલિપિટકમાં પણ આમ જ બન્યું છે. સુત્તાપિટકમાં ભગવાન છુદ્ધના ઉપદેશ પ્રસંગે યત તત્ર સૈદ્ધાન્તિક ચર્ચા થયેલ છે, પણ તેથી સમગ્ર બૌદ્ધ દર્શનનું સ્વરૂપ ઉપસ્થિત થતું નથી; પણ તેની પૂર્તિ અભિધર્મપિટકમાં કરવામાં આવી છે. આથી બૌદ્ધ-સિદ્ધાન્તનું સ્વરૂપ જાણવાની ઇચ્છા ધરાવનાર માટે અભિધર્મનું અધ્યયન જેમ અનિવાર્ય છે તેમ જૈન દર્શનની સૈદ્ધાન્તિક દૃષ્ટિ માટે અંગબાહ્ય ગ્રંથોમાંના પ્રજ્ઞાપના, જીવાભિગમ આદિ ગ્રંથો અનિવાર્ય છે. એટલે એમ કહી શકાય કે જૈન આગમ ગ્રંથોની રચનાનો જે બીજાને તબક્કો—એટલે કે વ્યવસ્થિત વિષયનિરૂપક રચનાનો સમય—તે અંગબાહ્ય ગ્રંથોની રચનાનો સમય છે. અને તે સમયની રચના પ્રજ્ઞાપના છે.

*

પ્રજ્ઞાપના-નામ

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રનું સામાન્ય નામ ગ્રંથકર્તાએ ‘અધ્યયન’ એવું આપ્યું છે^૧ અને વિશેષ નામ ‘પ્રજ્ઞાપના’ ફલિત થાય છે, કારણ, ગ્રંથકર્તાએ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે ભગવાન મહાવીરે સર્વ ભાવોની ‘પ્રજ્ઞાપના’^૨ કરી છે તે પ્રમાણે જ હું કરવાનો છું. એટલે ઉત્તરાધ્યયનની જેમ આ ગ્રંથનું પણ ષ્ઠુ નામ ‘પ્રજ્ઞાપનાધ્યયન’ કહી શકાય. આ સમગ્ર ગ્રંથ એક અધ્યયનરૂપ છે; જ્યારે ‘ઉત્તરાધ્યયન’માં અનેક અધ્યયનો છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે. પ્રત્યેક ‘પદ’ને અંતે ‘વળ્લવળાદ મગવતીદ’ એવો ઉલ્લેખ મળે છે તેથી પાંચમા અંગ વ્યાખ્યાપ્રગ્નિતની જેમ ઉપાંગોમાં પ્રજ્ઞાપનાનું વિશેષ મહત્ત્વ સૂચિત થાય છે. ‘મગવતીદ’ એવો ઉલ્લેખ ગ્રંથકર્તાને અભિપ્રેત નહીં હોય, કારણ, અર્થાતે તો “વળ્લવળા સમત્તા” —એટલું જ મળે છે.

‘પ્રજ્ઞાપના’ શબ્દનો પ્રયોગ અને અર્થ

સર્વ પ્રજ્ઞાપનામાં જણાવ્યા પ્રમાણે (સૂ. ૩) જીવ અને અજીવ વિષેની પ્રજ્ઞાપના એટલે કે નિરૂપણ તે પ્રજ્ઞાપના છે. આથી જેમાં જીવ-અજીવનું નિરૂપણ હોય તે શાસ્ત્ર પણ પ્રજ્ઞાપના કહેવાય.

ભગવાન મહાવીરને કેવળજ્ઞાન થયું તે પહેલાં તેમણે દશ મહાસ્વપ્નો જોયાં હતાં. તેમાં તીજ્ઞ મહાસ્વપ્નના વર્ણન પ્રસંગે તેનું ફળ બતાવતાં ભગવતી (શં. ૧૬, ઉં. ૬)માં જણાવ્યું છે—
“સમગ્રે મગવં મહાવીરે વિચિત્તે સસમય-પરસમઘર્યં દુવાલસંગં ગણિપિઘ્ઘં આગવેતિ પજ્ઞવેતિ વરુવેતિ.....” આ ઉપરથી સ્પષ્ટ છે કે ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશને પ્રજ્ઞાપયતિ, પ્રરૂપયતિ—એવી ક્રિયાથી જણાવવામાં આવ્યો છે. તેને આધારે જ તેમનો ઉપદેશ ‘પ્રજ્ઞાપના’ કે ‘પ્રરૂપણા’ કહેવાય એ સ્વાભાવિક છે, તેથી તેમના ઉપદેશનો આધાર લઈ જે ગ્રંથ રચાય તેને પણ ‘પ્રજ્ઞાપના’

૧. ‘મગ્ગવળમિણં વિત્તં’—ગા. ૩.

૨. ઉવરંસિયા મગવયા વળ્લવળા સજ્ઞમગવયાં,....જહ વળ્લવળયં મગવયા અહમવિ તહ વળ્લવળસ્સમિ ગાં ૧-૩.

એવું નામ આપી શકાય અને તેથી આર્ય શ્યામાચાર્યે પોતાના અર્થને 'પ્રજાપના' એવું નામ આપ્યું છે તે ઉચિત જ છે.

વળી, જ્યાં પણ અંગોમાં 'ભગવાને આ કહ્યું છે કે આનું નિરૂપણ કર્યું છે' તેમ યતાવયાનું હોય છે ત્યાં પણ સર્વત્ર 'વજ્રત્તે' (વ્રજાપ્તઃ) એવો શબ્દપ્રયોગ જોવા મળે છે. તેથી પણ જૈન શાસ્ત્રની શૈલીમાં આ પ્રજાપના શબ્દનું પ્રાધાન્ય જણાય છે. એથી આર્ય શ્યામાચાર્યે એ શબ્દ પસંદ કર્યો તે ઉચિત જ છે.

સ્વયં ભગવાન મહાવીર પણ પોતાના ઉપદેશ માટે આ જ શબ્દનો પ્રયોગ કરે છે તે ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે—

“एवं खलु मय खंदया चउक्खिहे लोए **વજ્રત્તે**” (ભગવતી, ૨-૧-૯૦. આ જ પ્રકારના પ્રયોગો આચારંગ આદિ શાસ્ત્રોમાં અનેક ઉદાહરણો મળે છે. વળી, અંગમાં મહત્વપૂર્ણ લેખાતા પાંચમા અંગનું નામ 'વિચાહપન્નતિ' 'વ્યાખ્યાપ્રનપિત' છે તે પણ ભગવાનના ઉપદેશ માટે 'પ્રજાપના' શબ્દનું પ્રાધાન્ય સૂચવે છે. તેથી આ શબ્દનું વિશેષ મહત્ત્વ જૈન પરંપરામાં સ્વીકારાય તે સ્વાભાવિક છે. અને, ટીકાકારના જણાવ્યા પ્રમાણે, આ શબ્દપ્રયોગમાં પ્ર ઉપસર્ગ જે મૂકવામાં આવ્યો છે તે ભગવાન મહાવીરના ઉપદેશની વિશેષતાનો સૂચક છે એટલે કે ભગવાન મહાવીરે છત્ર, અછત્ર આદિ તત્ત્વોનું જે નિરૂપણ કર્યું છે તે વિશિષ્ટ પ્રકારનું છે; જૈનતર શાસ્ત્રોમાં તે પ્રકારનું નિરૂપણ જોવામાં આવતુ નથી—તેવો ભાવ પણ એ શબ્દના પ્રયોગમાં રહેલો છે. એટલે કે આ નિરૂપણ જૈન શાસ્ત્રમાં આગવી રીતે થયેલું છે, જે અન્યત્ર દુર્લભ છે. અને તે વસ્તુસ્થિતિનું પણ સૂચક છે જ. આ પ્રકારનું નિરૂપણ અન્યત્ર તે કાળના શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવતું નથી, એ સૂચક છે.

વળી, ભાષાપદમાં પ્રસ્તુત અર્થમાં જ ભાષાના બેદોનો જે વિચાર છે તેમાં 'વણવણી' પણ ભાષાનો એક પ્રકાર છે (૮૩૨). તેનો ટીકાકાર અર્થ કરે છે—“વ્રજાપની-વ્રજાપ્યતેડર્થોડનેયેતિ વ્રજાપની” —પત્ર ૨૪૯ અ; અને તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરતા કહે છે કે—“યથાવસ્થિતાર્થોમિષાનાદિયં વ્રજાપની” —પત્ર ૨૪૯ બ; અર્થાત્ અર્થ-વસ્તુ જે પ્રકારે અવસ્થિત હોય તેનું કથન જે ભાષા વંદે થાય તે ભાષા પ્રજાપની કહેવાય. વળી, તે જ ભાષાપદમાં પ્રસ્તુત અર્થમાં જ ભાષાના 'વજ્રત્તિયા' અને 'અવજ્રત્તિયા' એવા બે બેદ કર્યા છે (૮૬૦) અને 'અવજ્રત્તિયા'ના વિવરણ પ્રસંગે 'અસચ્ચામોસા' એટલે કે જેને સત્ય કે મિથ્યા સાથે સમ્બંધ નથી પણ કેવળ વસ્તુનું નિરૂપણ કરવા પ્રવ્રત્ત છે, તેવી ભાષાના જે આર પ્રકાર જણાવ્યા છે તેમાં પાંચમો પ્રકાર વણવણી (૮૬૬) ભાષા છે. એટલે કે એવી ભાષા, જે વસ્તુનું નિરૂપણ કરવા પ્રવ્રત્ત છે, તે વણવણી કહેવાય છે. પ્રજાપનાનો આ સામાન્ય અર્થ છે. એટલે કે જેમાં ધોષ ધાર્મિક વિધિનિર્ણયનો પ્રશ્ન નથી પણ વસ્તુનિરૂપણ માત્ર થયું હોય તે પ્રજાપની ભાષા કહેવાય છે. ટીકાકારે આ ભાષા વિષે જે વિવરણ કર્યું છે તેથી પણ પ્રસ્તુત 'પ્રજાપના' નો અર્થ વિશેષ સ્પષ્ટ થાય છે. તેમાં ટીકાકારે અન્યકૃત ગાથાનું ઉદ્ધરણ દીધું છે—

“पाणिबहाउ नियत्ता हवंति दीहाउया अरोगा य ।

एमाइ वणत्ता वणवणी वीयरारोहिं ॥”

—વ્રજાપનાટીકા, પત્ર ૨૫૧ બ

સારાંશ કે “જેઓ પ્રાણિવધથી નિવ્રત્ત થયા છે તેઓ (ભવાન્તરમાં) દીર્ઘાયુ અને અરોગ થાય છે.” આ પ્રકારનો ઉપદેશ કે કથન તે પ્રજાપની ભાષાનું ઉદાહરણ છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પ્રસ્તુતમાં

‘હિસા ન કરો’ એવી આજ્ઞા કે ઉપદેશ નથી પણ વસ્તુસ્થિતિનું નિરૂપણ છે કે જેઓ હિસા નથી કરતા તેઓ દીર્ઘાયુ અને નીરોગ થાય છે; આથી ભાષાનો આ પ્રકાર પ્રજાપતી છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં પણ જીવ અને અજીવ વિષે આ જ જાતની પ્રજાપના છે. તેથી તેનું ‘પ્રજાપના’ નામ યથાર્થ રૂર છે.

બૌદ્ધ પાંચપિટકમાં પુમાલ્પવ્જત્તિ એ નામનો ગ્રંથ છે. તેમાં નાના પ્રકારના પુદ્ગલના એટલે કે પુરુષોના અનેક પ્રકારે બેદોનું નિરૂપણ છે. એ નામમાં વપરાયેલ પ્રજાપિત (પૃષ્ઠવત્તિ) અને પ્રસ્તુત પ્રજાપના (વળ્લવળા) નામમાં તાત્પર્ય સરખું જ છે.

પ્રાકૃત વળ્લવળા અથવા વળ્લવળ જેવા શબ્દોના સમાનાર્થક શબ્દો પાલિમાં પણ વપરાયા છે. તે છે—વચ્ચન્ત, વચ્ચાપન આદિ.

પ્રજાપનાનો આધાર દષ્ટિવાદ છે

પ્રજાપનાસૂત્ર એ ચોથું ઉપાંગ છે. જૈન આગમમાં અંગ બાર છે, પણ બારમું અંગ દષ્ટિવાદ વિવિષ્ણ છે, છતાં ઉપાંગની સંખ્યા તો બાર છે અને બારેય ઉપાંગો ઉપલબ્ધ છે. તે તે અંગ સાથે તે તે ઉપાંગોનો સંબંધ ક્યારથી જોવાયો તે નક્કી કરવું કઠણ છે, પણ સરકૃત ટીકાઓ લખાવી શક્ય થઈ ત્યારથી તો એવો સંબંધ બતાવવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે પ્રસ્તુત ઉપાંગ પ્રજાપના, સમવાય નામના ચોથા અંગનું ઉપાંગ છે—એમ ટીકાકાર આચાર્ય મલયગિરિ જણાવે છે—‘इयं च समवायाख्यस्य चतुर्थाङ्गस्योपाङ्गम्, तदुक्तार्थप्रतिपादनात्—’ પ્રજાપનાટીકા, વચ ૧। પરંતુ આવો કોઈ સખધ પ્રાચીન ડાગમાં જોવામાં આવતો નહિ—અને તેવો સંબંધ હતો પણ નહીં તે તો સ્પષ્ટ છે. કારણ, સ્વયં પ્રજાપનાના પ્રારંભમાં જ કર્તાના જણાવ્યા પ્રમાણે આ પ્રજાપના^૩ દષ્ટિવાદમાંથી ઝરતો રસ છે—

અજ્ઞયમિણં ચિત્તં સુવરયણં દિક્ષિવાયણીસંદં ।

જહ વળ્ણયં મગવયા અહમવિ તદ્ વળ્ણહસ્વામિ । ૩ ॥

આર્ય સ્વામાચાર્યે આ ગ્રથનો સીધો સખધ દષ્ટિવાદ સાથે જોવો છે એ તો નિશ્ચિત છે જ, પણ આપણી સમજા દષ્ટિવાદ છે નહિ તેથી તેના કયા પ્રકરણ સાથે પ્રજાપનાનો સંબંધ છે તેની તો કલ્પના જ કરવી રહી. અને એ કલ્પના પ્રમાણે દષ્ટિવાદના ૧૪ પૂર્વોમાંથી નીચેના પૂર્વો સાથે પ્રજાપનાના વિષયનો સખધ જોડી શકાય તેમ છે—

જાનપ્રવાદ, આત્મપ્રવાદ અને કર્મપ્રવાદ.

પરંતુ પદ્મપ્રાગમની ટીકા ધવલામાં પદ્મપ્રાગમનો સંબંધ ‘આગ્રાયણી પૂર્વ સાથે પણ જોવામાં આવ્યો છે તે જોતાં અને પ્રજાપના અને પદ્મપ્રાગમનો ચર્ચિત વિષય સમાન છે એ જોતાં પ્રજાપનાનો સંબંધ આગ્રાયણી પૂર્વ સાથે પણ હોવાનો સમ્ભવ ખરો જ.

આચાર્ય મલયગિરિના મતે સમવાયાંગમાં કહેલ અર્થનું જ વર્ણન પ્રજાપનામાં પણ છે. તેથી તે સમવાયાંગનું ઉપાંગ છે. પણ સ્વયં કર્તા એનું કોઈ સ્વયન કરતા નથી પણ તેનો સંબંધ દષ્ટિવાદ સાથે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. અને તે ઉચિત જ છે. કારણ, દષ્ટિવાદમાં મુખ્યપણે દષ્ટિ-દર્શનનું વર્ણન

૩ આ વિષયિયા સ્વેનાજરોમાં બારમા અગનો સર્વથા અભાવ હોવાની સૂચના પદ્મપ્રાગમમાં (પુસ્તક ૧, પ્રસ્તાવના, પૃષ્ઠ ૭૧) કરવામાં આવી છે તે વિચારસ્પષ્ટ છે.

૪. પદ્મપ્રાગમ, પુસ્તક ૧, પ્રસ્તાવના, પૃષ્ઠ ૭૨.

હતુ તેથી જેન દર્શનને માન્ય પદાર્થોનું વ્યવસ્થિત નિરૂપણ કરનાર પ્રજ્ઞાપનાનો સંબંધ દષ્ટિવાદ સાથે હોય તે વધારે ઉચિત પણ છે.

અને જે આધારે પરંપરા રૂઢ થઈ તે પરંપરાને અનુસરી આચાર્ય મલયગિરિએ જાણ્યાવ્યા મુજબ સમવાયાંગમાં પણ જીવ-અજીવ આદિ તત્ત્વોનું જ નિરૂપણ છે તેથી પ્રજ્ઞાપનાને તેનું ઉપાંગ માનવામાં કશો વિરોધ પણ નથી.

પ્રજ્ઞાપનાની રચનાશૈલી

ત્રથના પ્રારંભમાં સ્તુતિરૂપ મગલ કરીને ગ્રંથરચનાની પ્રતિજ્ઞા બાદ પ્રતિપાઠ વિષયનો નિર્દેશ કરતી ગાથાઓ આપી છે. આમાં ૩૬ વિષયોનો નિર્દેશ છે તેથી ગ્રંથને ૩૬ પ્રકરણમાં વહેંચી દેવામાં આવ્યો છે અને પ્રત્યેક પ્રકરણને ‘પદ’ એવું સામાન્ય નામ આપવામાં આવ્યું છે, જેની સૂચના તે તે પ્રકરણને અંતે સમાપ્ત થતા પ્રતિપાઠ વિષય સાથે આપવામાં આવી છે. આચાર્ય મલયગિરિ ‘પદ’ની વ્યાખ્યા કરતાં કહે છે કે—‘પદં પ્રકરણમ્ અર્થોચિકાર ઇતિ પર્યાયાઃ’ પ્રજ્ઞાપના-ટીકા, વ્ર ૬ અ। એટલે કે ‘પદ’ શબ્દનો અર્થ અહીં પ્રકરણ^૫ કે અર્થોચિકાર એમ સમજવાનો છે.

સમગ્ર ગ્રંથની રચના પ્રશ્નોત્તર રૂપમાં છે. પ્રારંભમાં ૮૧ સૂત્ર સુધી પ્રશ્નકર્તા કે ઉત્તરદાતા કોણ તેના વિપરીત કોઈ સૂચના નથી, માત્ર પ્રશ્ને અને ઉત્તરો છે. પણ ત્યાર પછીના ૮૨મા સૂત્રમાં ભગવાન અને ગૌતમનો સવાદ છે. વળી, ૮૩થી ૯૨મા સામાન્ય પ્રશ્નોત્તર દેખાય છે અને અચાનક ૯૩મા સૂત્રમાં ગૌતમ અને ભગવાનના પ્રશ્નોત્તરો છે. ત્યાર પછી વળી સામાન્ય પ્રશ્નોત્તરો ચાલુ થાય છે તે ૧૪૭મા સુધી ચાલે છે. પછીની રચનામાં જ્યાં ગૌતમ અને ભગવાનના પ્રશ્નોત્તરો છે તે આ પ્રમાણે છે : સૂત્ર ૧૪૮-૨૧૧ અર્થાત્ સમગ્ર ખીજું પદ, તીજ પદમાં સૂત્ર ૨૨૫-૨૩૫, ૩૨૫, ૩૩૦-૩૩૩; ચોથા પદથી બધા જ પદોના સૂત્રોમાં છે. માત્ર પ્રારંભમાં, વચ્ચે કે અંતે આવતી ગાથાઓમાં અને સૂત્ર ૧૦૮૬ માં તે નથી.

અને એક અપવાદ છે, જેનો પ્રારંભ આ પ્રમાણે છે, સૂત્ર ૩૩૪ “અહ મંતે! સન્વજીવન્ય-બહું મહાદંડયં વત્તદ્દસમિ”।—આ રીતે શિષ્ય (તે કોણ છે તે જાણવામાં આવે તેમ નથી) યુરુની સમક્ષે “મહાદંડક રચવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને સર્વ જીવોનું અદ્ય-મહુત્ય વર્ણવે છે. આની ટીકામાં આચાર્ય મલયગિરિએ આ પ્રમાણે ખુલાસો કર્યો છે—

“અનેન દત્તદ્ જ્ઞાપયતિ—તીર્થંકરાનુજ્ઞામાત્રસાપેક્ષ ઇવ મગવાનુ ગણધરઃ સુત્રરચનાં પ્રતિ પ્રવર્તેત્, ન પુનઃ શ્રુતાભ્યાસપુરઃસરમ્ ઇતિ। યદ્વા દત્તદ્ જ્ઞાપયતિ—કુશલેડપિ કર્મણિ વિનેયેન ગુરુમનાવુચ્છય ચ ન પ્રવર્તેતવ્યમ્, કિન્તુ તદનુજ્ઞાપુરઃસરમ્। અન્યથા વિનેયત્વાયોગાત્।” —પણ્ણવળાટીકા, વ્ર ૧૬૩ અ।

આચાર્ય મલયગિરિ પોતે નિઃસંક નથી.^૭ તેથી વિકલ્પે એ બાબતો રજુ કરે છે. ત્રથમમાં તેમણે માન્યું છે કે અહીં પણ શિષ્ય તરીકે ગણધર ગૌતમ વિવક્ષિત છે. ખીજા વિકલ્પમાં માત્ર યુરુ-શિષ્ય એવું સામાન્ય રૂપે વિવક્ષિત છે.

વળી, જેમ પ્રારંભમાં સમગ્ર ત્રથની અધિકારગાથાઓ મૂકવામાં આવી છે, તેમ કેટલાંક

૫. “મૂલમૂહઃ પ્રકરણમ્” ન્યાયવાર્તિક, પૃ ૧.

૬. આનો જ મહાદંડક પદ્મદાગમમાં પણ છે. તેની ચર્ચા આનંદ આચારો.

૭. પ્રારંભમાં જ આચાર્ય સ્વામ દષ્ટિવાદને આધારે પ્રજ્ઞાપનાની રચના કરે છે એમ તેમણે જ જણાવ્યું છે, એટલે સંભવ છે કે પ્રસ્તુત ભાગ અંગનો અંશ હોય અને તે રીતે એને ગણધરની રચના કહી શકાય.

પદોના પ્રારંભમાં પણ વિષયનિર્દેશક ગાથાઓ રચવામાં આવી છે. —૧૭ઓ ૩, ૧૮, ૨૦, ૨૩ ઇત્યાદિ પદોનો પ્રારંભ. તે જ પ્રમાણે ઉપસંહારમાં પણ કેટલીક વાર સંગ્રહગાથાઓ મૂકવામાં આવી છે, જેમ કે દશમા પદના અંતમાં. ગ્રંથની વચ્ચે પણ ૧૫૫ જેટલી જાણીતી છે ત્યાં આચાર્ય ગાથાઓ મૂકે છે.

સમગ્ર ગ્રંથનું શ્લોક પ્રમાણ ૭૮૮૭ છે અને તેમાં કુલ ગાથાઓ, પ્રસંગ બાદ કરતાં, ૨૩૨ છે, એટલે સમગ્રભાવે મુખ્યપણે આ ગ્રંથની રચના ગદ્યમાં છે એમ કહી શકાય.

ગાથાઓમાં સામાન્ય રીતે જીવના વિશેષ બેદો અથવા સંખ્યાઓ (સૂત્ર ૨૪, ૪૦, ૧૦૨ ઇત્યાદિ) આપવામાં આવી છે, પણ ક્યાંકક પ્રતિપાલ વિષયનું સ્વરૂપ પણ વર્ણિત જોવામાં આવે છે, જેમ કે સિદ્ધ વિષે—સૂત્ર ૨૧૧. સિદ્ધ વિષેની આ ગાથાઓ અને જીવવાદ્યને અંતે આવતી ગાથાઓ લગભગ એકસરખી છે. આથી પ્રજાપનામાં આવતી બધી જ ગાથાઓ આર્ય શ્યામાચાર્યે રચી હોવાનો સંભવ નથી. કારણ, મૂળમાં જ કોઈક વાર પોતે “ક્રમાઓ ગાઠાઓ ઋણુ-ગંતવ્વાઓ—” (સૂત્ર ૫૫૩], ૧૮૭) એમ નિર્દેશપૂર્વક ગાથાઓ મૂકે છે તે સૂચવે છે કે તે ગાથાઓ પરંપરાપ્રાપ્ત છે. વિશેષ રૂપે ‘તં જહા’ (સૂત્ર ૨૪, ૩૮, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૫૦, ૫૪, ૧૦૨, ૧૧૦, ૧૬૭ ઇત્યાદિ) એમ કહીને જે ગાથાઓ મૂકવામાં આવી છે તેમાં પણ તેમની પોતાની^૮ અને અન્યની રચના હોવા સંભવ છે. શ્યામાચાર્યે કેટલીક ગાથાઓને ‘સંગ્રહજિગ્યાથા’ (સૂત્ર ૧૯૪, ૨૦૬[૨]) કહી છે. તે ગાથાઓ સંભવ છે કે અન્યની હોય. કેટલીક ગાથાઓને આચાર્ય મલયગિરિએ ‘સંગ્રહગાથા’ કે ‘સંગ્રહજિગ્યાથા’ એવું નામ આપ્યું છે^૯ તે ગાથાઓ કોની રચના છે તે જાણવું કઠણ છે.

પ્રજાપનાના સમગ્રભાવે અધ્યયનથી એની નિરૂપણશૈલી વિષે જે કેટલીક બાબતો નક્કી થાય છે તે આ છે—તેમાં ૩૬ પદોમાં સર્વ પ્રથમ જે જીવના બેદો પ્રથમ પદમાં જણાવ્યા છે, તેમાં સંસારી અને સિદ્ધ એ મુખ્ય બેદો પછી જીવના ઇન્દ્રિયોના હીનાધિગ્નને આધારે એટલે કે એકેન્દ્રિયથી માંડી પચ્ચેન્દ્રિયના બેદ-પ્રબંદો ગણાવ્યા છે. સારાંશ કે સંસારી સકલ જીવોનો સમાવેશ એકેન્દ્રિયથી પચ્ચેન્દ્રિયમાં કર્યો છે. એટલે કે જીવબેદોનું મુખ્ય નિયામક તત્ત્વ ઇન્દ્રિયોની ક્રમિક વૃદ્ધિ એ છે. જીવના સ્થાનનો વિચાર બીજા પદમાં છે. તે જીવબેદોના સ્થાનની વિચારણામાં પણ જીવોના ઉક્ત પ્રથમ પદમાં બેદનિરૂપણનો જે ક્રમ—એટલે કે ઇન્દ્રિયપ્રધાન— છે તે જ અપનાવાયો છે. બેદ છે તે એ કે આમાં એકેન્દ્રિયને બદલે પૃથ્વીકાય શબ્દ વપરાયો છે, કારણ, એકેન્દ્રિયના પૃથ્વીકાયદિ જે બેદો છે તેને ક્રમે એકેકને લઈને વિચારણા છે. પણ નિરૂપણક્રમ એકેન્દ્રિયથી માંડી પચ્ચેન્દ્રિય એ છે. અને બહુવક્તવ્ય નામના તીજ પદમાં પણ પ્રારંભમાં તો ઉક્ત પ્રકારે જ જીવબેદો લીધા છે. પરંતુ તે પછી જીવોનું અન્ય પ્રકારે એટલે કે ગતિ આદિને આધારે, જે વિકાજન થાય છે, તેનું પણ ગ્રહણ કર્યું છે; સૂત્ર ૨૧૬ માંથી ગતિને આધારે

૮ ગ્રંથના અંતની ગાથાનો અંક ૨૩૧ છે, પણ તે ૨૩૨ બેદએ, કારણ કે ૨૧૭ માં ગાથાનો અંક બેવડાયો છે.

૯. આચાર્ય મલયગિરિના નિમ્ન ઉલ્લેખો સૂચવે છે કે તે ગાથાઓ આર્ય શ્યામની હરો—“તાવત્ સંમ્પ્રહીતુકામ આહ ‘ઋદુત્તરં ચ’ શ્વાદિ ગાથાદયમ્”—પ્રજાપનાટીકા, પત્ર ૮૪ બ. “સંગ્રહાર્ષેમિદમાહ—‘નાળાવિહે’, ત્યાદિ” પત્ર ૩૩ અ. “શાવાદશકમાહ” પત્ર ૩૫ બ. તથા જુઓ પત્ર ૧૧૩ બ, ૨૧૨ બ, ૩૧૬ બ, ૪૧૮ બ ઇત્યાદિ.

૧૦. પ્રજાપનાટીકા, ૫૦ અ, ૮૪ અ, ૧૦૫ અ, ૨૫૮ અ, ૨૦૨ બ, ૪૧૪ અ, ૫૩૪ બ.

જીવવિભાજન દિશાઓમાં વિચારાયું છે અને પુનઃ સૂત્ર ૨૨૫ થી ગતિ, ઇન્દ્રિય, કાય, યોગ, વેદ, ક્રયાય, લેશ્યા, સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, દર્શન, સંપત, ઉપયોગ, આહાર, ભાષક, પરિત, પર્યાપ્ત, સૂક્ષ્મ, સંતી, ભવ, અસ્તિકાય, ચરિત, જીવ, ક્ષેત્ર, બંધ—આ બધી દૃષ્ટિથી પણ જીવના જે નાના પ્રકારે બેદ પડે છે તેને લઈને અહપમહુત્વનો વિચાર છે. પરંતુ પ્રજાપનામાં ત્રીજા પદ પછીનાં પદોમાં, અમુક અપવાદ સિવાય^{૧૧} સર્વત્ર, નારકથી માંડી ૨૪ દંડકમાં^{૧૨} વિભાજિત જીવોને લઈને જ વિચારણા છે. અર્થાત્ ઉક્ત ગતિ આદિ અનેકને પ્રધાન માની વિવિધ પ્રકારે જીવને જે અનેક રીતે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે, તે વર્ગીકરણોનો સ્વીકાર કરીને વિચારણા નથી; તેવી વિચારણા તો પદ્મગ્રામમાં છે. સારાંશ કે માત્ર ૨૪ દંડકને ક્રમે જીવોનું જે વિભાજન છે તે એક જ વિભાજનને સ્વીકારીને વિચારણા છે તેથી ઉલટું, પદ્મગ્રામમાં તો જીવના ગતિને લઈને, ઇન્દ્રિયને લઈને, કાયને લઈને તે જ રીતે અન્ય યોગાદિને લઈને જે બાર વિભાજનપ્રકારો છે, તે સૌ વિભાજનપ્રકારોમાં વિચારણા છે. એટલે નાના પ્રકારે તાળો મેળવવાનો પ્રયાસ છે. આમ આ વિચારણા પ્રજાપનાથી સૂક્ષ્મ છે.

વિષયવિભાગ (a) સાત તત્ત્વમાં

આચાર્ય મહાયગિરિે ગાથા ૨ની વ્યાખ્યા પ્રસંગે પ્રજાપનાગત વિષયવિભાગનો સબ્ધ જીવા-જીવાદિ સાત તત્ત્વોના નિરૂપણ સાથે નીચે પ્રમાણે નોંધી આપે છે—

૧-૨ જીવ-અજીવ	૫૬ ૧, ૩, ૫, ૧૦ અને ૧૩ = ૫ પદો
૩ આસ્તવ	૫૬ ૧૬ અને ૨૨ = ૨ „
૪ બંધ	૫૬ ૨૩ = ૧ પદ
૫-૭ સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ	૫૬ ૩૬ = ૧ „

અને બ્રાહ્મીનાં પદોમાં કોઈક વાર કોઈ તત્ત્વનું નિરૂપણ થયેલ છે—શેષેવુ તુ સ્થાનાદિપદેવુ કવિલક્ષ્યચિદિતિ—પ્રજાપનાટીકા, પૃષ્ઠ ૫ અ.

(b) દ્રવ્યાદિ ચારમાં વિભાગ

જૈન સમત બંધાં તત્ત્વોનો સમાવેશ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ આ ચારમાં પણ થાય છે, તેથી તે ચાર વિષયોનું નિરૂપણ પ્રજાપનામાં કર્યાં થયું છે તે પણ આચાર્ય મહાયગિરિએ જણાવ્યું છે—

દ્રવ્યનું	પ્રથમ પદમાં
ક્ષેત્રનું	બીજા પદમાં
કાલનું	ત્રીથા પદમાં
ભાવનું	શૈષ પદોમાં

—પ્રજાપનાટીકા, પૃષ્ઠ ૫ બ

આમાં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ—આમ ચાર બેદમાં વિષયનિરૂપણ કરવાની પદ્ધતિ જૂની જણાય છે. ભગવતીમાં અનેક વિષયોમાં તે જેવામાં આવે છે.^{૧૩} પરંતુ તત્ત્વ સાત પ્રકારનું છે,

૧૧. આ અપવાદ આરે જુઓ પદ ૧૩, ૧૮ અને ૨૧.

૧૨. જીવોને ૨૪ દંડકમાં વિભક્ત કરવાનું મૂળ પણ બરી રીતે તા ગતિનો જ વિસ્તાર છે, પણ તેમાં ગતિને ભૌગોલિક દૃષ્ટિએ નીચેથી ઉપર એમ ગોઠવા છે.

૧૩. ન્યાયાવાતારવાર્તિકશ્લોક, પ્રસ્તાવના, પૃષ્ઠ ૫૦-૫૧.

આ વ્યવસ્થા મોટી છે. તેથી આચાર્ય મલયગિરિએ અહીં પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞાપનાના વિષયને જે રીતે સાતમાં વહેંચવા પ્રયત્ન કર્યો છે તે પ્રકારની વહેંચણી સ્વયં આર્ય ધર્માચાર્યને અભિપ્રેત હતી તેમ માની શકાય નહિ, પણ પોતાના કાળમાં જે પરંપરા સ્થિર થઈ હતી તેની સાથે પ્રજ્ઞાપનાના નિરૂપણનો મેળ ભેસાડવાનો પ્રયત્ન આચાર્ય મલયગિરિનો છે, તેમ માનવુ જોઈએ. સ્વયં પ્રજ્ઞાપનામાં સરાગ દર્શનાર્યના નિરૂપણમાં નિસર્ગરુચિ જીવના લક્ષણમાં જે ગાથા (૧૨૦) આપી છે, તેમાં પણ સાત તત્ત્વનો ઉલ્લેખ નથી, એ ધ્યાનમાં લેવા જેવી વાત છે.

‘૫૬’વિભાગ અને નિરૂપણનો ક્રમ

મુત્તકારીન સાહિત્યની એ વિશેષતા છે કે ગ્રંથના પ્રારંભમાં જ પ્રતિપાદ વિષયોની સૂચિ આપી દેવામાં આવે છે, જેનું પારિભાષિક નામ ઉદ્દેશ છે. ન્યાયસૂત્ર આદિ ગ્રંથોમાં આ પદ્ધતિનું અનુસરણ જોવામાં આવે છે. પ્રજ્ઞાપનામાં પણ પ્રારંભમાં તેનો વિષયવિભાગ (સૂત્ર ૨) પ્રજ્ઞાપના આદિ ૩૬ પદોમા ઉદ્દેશરૂપે નિર્દેષ્ટ છે. અને પછી તે ક્રમે ૩૬ પદ ગત એકેક વિષયનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

સામાન્ય નિયમ એવો છે કે ઉદ્દેશમા જે ક્રમ નિર્દેષ્ટ હોય તેનું જ અનુસરણ નિરૂપણમાં કરવામાં આવે છે. આ ગ્રંથમાં ૩૬ પદોનું નિરૂપણ નિર્દેષ્ટ ક્રમે જ કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ વિષયનિરૂપણપ્રસંગે આ ગ્રંથ લક્ષણપ્રધાન નથી, પણ વિભાગપ્રધાન છે. એટલે કે વિષયનું નિરૂપણ પ્રથમ લક્ષણ કરીને કરવામા આવ્યું નથી પણ વિભાગ યતાવવામાં આવ્યા છે અને પાછા તે તે વિભાગોના ઉપવિભાગો અને તેના પણ ઉપવિભાગો એમ માત્ર ભેદ-પ્રભેદોનું જ નિરૂપણ છે. ભેદોનો જે ક્રમે નિર્દેશ હોય છે, તે જ ક્રમે ઉપભેદોનું નિરૂપણ સામાન્ય રીતે થાય, પણ ગ્રંથકાર ન્યાય જે ઉપભેદનું નિરૂપણ સહિત્ત હોય છે ત્યાં તે ઉપભેદનું નિરૂપણ પ્રથમ કરીને પછી વિસ્તૃત ભેદવાળા ઉપભેદનું નિરૂપણ કરે છે, જેમ કે સૂત્ર ૩ માં પ્રથમ જીવપ્રજ્ઞાપના નિર્દેષ્ટ છે અને પછી અજીવ-પ્રજ્ઞાપના. પણ ચોથા સૂત્રમાં પ્રથમ અજીવ પ્રજ્ઞાપના કરીને પછી ચૌદમા સૂત્રથી જીવપ્રજ્ઞાપનાના પ્રભેદો નિર્દેષ્ટ છે. વળી, તે જ ન્યાયે ૪ થા સૂત્રમા રૂપીઅજીવપ્રજ્ઞાપના પછી અરૂપીઅજીવ-પ્રજ્ઞાપના નિર્દેષ્ટ છે, છતાં પણ પાંચમા સૂત્રમાં પ્રથમ અરૂપીઅજીવપ્રજ્ઞાપનાનું વર્ણન કરીને પછી જીવ પ્રજ્ઞાપના રૂપીઅજીવપ્રજ્ઞાપના કરવામા આવી છે. એ જ ન્યાયે જીવપ્રજ્ઞાપનાના સૂત્ર ૧૪ માં સસારી અને અસસારી એવા બે ભેદ કરી પ્રથમ સંક્ષેપને કારણે ૧૫ મા સૂત્રમા અસસારીનું વર્ણન કરી પછી સસારી જીવોનું નિરૂપણ ૧૮ મા સૂત્રથી છે. આવા ક્રમભંગનું કારણ, આચાર્ય મલય-ગિરિએ જણાવ્યા પ્રમાણે, અલ્પવક્તવ્ય વિષયનું નિરૂપણ પ્રથમ કરીને પછી આદ્યવક્તવ્ય વિષયને હાથમાં લેવામાં આવ્યો છે^{૧૪} તે છે અને તે ઉચિત જણાય છે.

પરિભાષામાં કહેવું હોય તો કહી શકાય કે આ ગ્રંથમાં ઉદ્દેશ, નિર્દેશ અને વિભાગ છે પણ પરીક્ષા નથી. ન્યાયસૂત્ર જેવા દાર્શનિક ગ્રંથોમાં ઉદ્દેશ, નિર્દેશ, વિભાગ ઉપરાંત પરીક્ષા હોય છે, પરંતુ આમાં પરીક્ષાનો અભાવ છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

ભગવતી અને પ્રજ્ઞાપના ભગવતી

પાંચમું અંગ વ્યાખ્યાપ્રકાશિત છે છતાં વ્યવહારમાં તે ભગવતીને નામે વિશેષ પ્રચલિત છે.

૧૪. પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પૃષ્ઠ ૭ બ—“આરી અલ્પવક્તવ્યત્વાદ અભીવપ્રજ્ઞાપનાં પ્રતિષ્ઠિપાદવિયુઃ । વળી, જુઓ પૃષ્ઠ ૮ અ, પૃષ્ઠ ૧૮ બ.

પ્રજાપનાને પણ 'ભગવતી' એવું વિશેષણ આપવામાં આવ્યું છે તે તેની વિશેષતા સૂચવે છે. ભગવતીમાં પ્રજાપનાસૂત્રનાં ૧, ૨, ૫, ૬, ૧૧, ૧૫, ૧૭, ૨૪, ૨૫, ૨૬ અને ૨૭ માં પદોમાંથી વિષયની પૂર્તિ કરી લેવાની ભલામણ કરવામાં આવી છે,^{૧૫} તે સૂચવે છે કે તે તે વિષયોની પ્રતિપાદનશૈલી પ્રજાપનામાં વધારે વ્યવસ્થિત હતી. તેથી ઊલટું, પ્રજાપનામાં ભગવતીની ભલામણ નથી, એ પણ એમ સૂચવે છે કે, જોકે પ્રજાપનાનો આધાર અંગ્ર અથ છે છતાં, વિષયનિરૂપણ પ્રજાપનામાં વધારે વ્યવસ્થિત રીતે કરવામાં આવ્યું છે, તેથી પ્રજાપનાના વિષયની પૂર્તિ અન્યત્રથી કરવાની જરૂર ઊભી થતી નથી.

મહાયાન ઐદોમાં પ્રજાપારમિતા વિષે લખાયેલ અથોનું પણ સર્વાધિક મહત્ત્વ હોઈ અષ્ટ-સાહસિકા પ્રજાપારમિતા અંથનો માત્ર ભગવતી એવા નામે પણ ઉલ્લેખ થતો એમ અહીં નોંધવું જોઈ એ—જુઓ, શિક્ષાસમુચ્ચય, પૃ. ૧૦૪, ૧૧૨ ઇત્યાદિ અને પૃ ૨૦૨ (સૂચી).

પ્રજાપના અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમ^{૧૬}

પ્રજાપનામાં જ્ઞ અને અજ્ઞની પ્રજાપના છે (સૂત્ર-૩) અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમમાં પણ જ્ઞ અને અજ્ઞનો અભિગમ છે. પ્રજાપના અને અભિગમ શબ્દનો ભાવર્થ એક જ છે. અને અંગ્રાલાલ અંથો છે. અને અને સ્થવિરૂપ છે. અને 'અધ્યયન' નામે રચાયા છે. પ્રજાપના યોદ્યા અંગ સમવાયના ઉપાંગ તરીકે મધ્યકાળમાં ગણાયું અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમ સ્થાન નામના તીર્થ અંગનું ઉપાંગ ગણાયું. અનેની વિષય-મુખ્ય વિષય-એક છતાં એકને સ્થાન સાથે અને બીજાને સમવાય સાથે જોવામાં આવ્યું તેમા કાંઈ ઐતિહાસિક ક્રમ જેવું છે કે નહીં એ તપાસવું જરૂરી છે.

જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમનો મુખ્ય વિષય જ્ઞ-અજ્ઞ પ્રારંભમાં પ્રજાપનાની જેમ જ ચર્ચિત છે. તેમાં પણ જ્ઞ-અજ્ઞ એ બેમાંથી પ્રથમ અજ્ઞનું નિરૂપણ કરીને પછી જ જ્ઞનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. જ્ઞનિરૂપણનો ક્રમ જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમમાં-સમગ્ર અથમાં-તેના જે વિવિધ પ્રકારે બેદો છે તેને મુખ્ય રાખીને છે. એટલે કે પ્રથમ સંસારી જ્ઞનોના બે બેદોથી માંડી દશ બેદોનું નિરૂપણ અને પછી સર્વ જ્ઞનોના બેથી માંડીને દશ બેદોનું વર્ણન છે. આમ જ્ઞવાજ્ઞવા-ભિગમમાં બેદોને મુખ્ય રાખીને નિરૂપણ કરે કરે આગળ વધે છે અને અંતે સર્વ જ્ઞનોના દશ બેદોના વર્ણનમાં તે સમાપ્ત થાય છે. એક બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે સ્થાનાંગમાં પણ દશ સ્થાનો છે, એટલે કે જ્ઞ-અજ્ઞને લગતી એક, બે, ત્રણ એમ દશ સુધીની બાબતો તેમાં સંખ્યાક્રમે નિરૂપવામાં આવી છે. અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમમાં જ્ઞના બેથી માંડી દશ બેદો—પ્રથમ માત્ર સંસારી જ્ઞના અને પછી સર્વ જ્ઞના—નિરૂપવામાં આવ્યા છે. આમ બેથી દશનું નિરૂપણ બંનેમાં સરખું છે. સંભવ છે કે પ્રજાપના અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમમાં જ્ઞવાજ્ઞવની ચર્ચા સમાન છે છતાં આ પ્રકારે બેથી માંડી દશનું નિરૂપણ સ્થાન અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમમાં સરખું હોઈ તે બંનેને અંગ અને ઉપાંગ તરીકે ગણવામાં આવ્યા હોય.

પણ આપણી મુખ્ય સમસ્યા એ છે કે પ્રજાપના અને જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમમાં કાંઈ ઐતિહાસિક ક્રમ સ્થાપી શકાય છે કે નહીં; તેનું સમાધાન તો હજી બાકી જ રહે છે. જ્ઞવાજ્ઞવા-

૧૫ જુઓ ભગવતીસાર, પૃ. ૨૬૧, ૩૧૨, ૩૧૧-૧૨, ૩૬૧-૭, ૪૦૪, ૪૫૭, ૬૨૭, ૬૮૦, ૭૨૭.

૧૬. પ્રવૃત્તમાં દેવચંદ લાલભાઈની ઈ. સ. ૧૯૧૯ની જ્ઞવાજ્ઞવાભિગમની આધારિત સૂત્રાંકો આપવામાં આવ્યા છે

ભિગમમાં પ્રજાપના અને તેનાં પદોનો ઉલ્લેખ અનેકવાર છે. (સૂત્ર ૪, ૫, ૧૩, ૧૫, ૨૦, ૩૫, ૩૬, ૩૮, ૪૧, ૮૬, ૯૧, ૧૦૦, ૧૦૬, ૧૧૩, ૧૧૭, ૧૧૯-૧૨૨); વળી, રાજમંત્રીય (સૂત્ર ૧૦૯, ૧૧૦) અને ઔપપાતિક (સૂત્ર ૧૧૧) સૂત્રોનો પણ ઉલ્લેખ છે. એમાંથી ઔપપાતિકનો ઉલ્લેખ તો આગમોના લેખન કાળનો હોવો જોઈએ, એટલે કે વલ્લીવાચનાના કાળમાં તે સગવડ ખાતર કરવામાં આવ્યો છે, એમ માની શકાય છે. પરંતુ પ્રજાપનાનો ઉલ્લેખ પણ તે જ કાળે કરવામાં આવ્યો છે કે સ્વયંવિતાએ જ કર્યો છે તે નક્કી કરવા માટે તે બંનેનું પૌર્વાપર્ય અન્ય પ્રકારે નક્કી કરવું જરૂરી છે.

જવાહવાભિગમની સામાન્ય રચના એવી છે કે તેમાં ક્રમે ક્રમે જવબેદોનું નિરૂપણ અને તે બેદોમાં તે તે જવની સ્થિતિ, અંતર, અલ્પબહુલ્ય આદિનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. સામાન્ય રીતે એમ કહી શકાય કે સમગ્ર ગ્રંથ બે વિભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. પ્રથમ વિભાગમાં અજવનું અને સંસારી જવોના બેદોનું અને બીજામાં સમગ્ર જવોનું એટલે કે સંસારી અને સિદ્ધ એ બંનેનો સમાવેશ થાય એવી રીતે બેદનિરૂપણ છે. તે તે બે બેદ, ત્રણ બેદ ઇત્યાદિ દશ બેદોનું નિરૂપણ કરતી વખતે તેમાં સ્થિતિ વગેરે બાબતોનું કથન કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ પ્રજાપનામાં પણ મુખ્ય વિષય તે જ છતાં તેમાં નિરૂપણપદ્ધતિ જુદી છે. તેમાં તે ગ્રંથને ૩૬ પદોમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યો છે, અને બેદનિરૂપણ માત્ર પ્રથમ પદમાં કરવામાં આવ્યું છે. એટલે કે જવ-અજવના જે બેદ-પ્રબેદો છે તેનું સમગ્રભાવે ચિત્ર પ્રથમ પ્રજાપનાપદમાં મળી રહે છે. ત્યાર પછીનાં પદોમાં જવોનાં સ્થાન, અલ્પબહુલ્ય, સ્થિતિ ઇત્યાદિ અનેક વિષયોનો ક્રમે વિચાર છે. સારાંશ કે તે તે જવબેદની સ્થિતિ આદિનો વિચાર તે તે જવબેદના વર્ણન પ્રસંગે આપણે જવાહવાભિગમમાં જાણી શકીએ; પણ પ્રજાપનામાં તો તે તે પદમાં અથવા જ જવોની સ્થિતિ આદિ વિષયોનો એકત્ર પરિચય પ્રાપ્ત કરીએ છીએ. વળી, જે અનેક વિષયોની ચર્ચા પ્રજાપનાનાં શૈલ ૩૫ (૨ થી ૩૬) પદોમાં છે, તે સર્વ વિષયોની ચર્ચા જવાહવાભિગમમાં નથી—આમ નિરૂપણપદ્ધતિનો બેદ બંનેમાં છે જ; ઉપરાંત, પ્રજાપનામાં વસ્તુવિચારનું પણ આધિક્ય છે.

આ ઉપરથી સહેજે એમ માનવા મન થાય છે કે જવાહવાભિગમની રચના પ્રજાપનાથી પૂર્વે કદાચ થઈ હશે. અને તેમાં પ્રજાપનાનો ઉલ્લેખ અગમાં એટલે કે ભગવતીમાં કરવામાં આવ્યો છે, તેમ સંક્ષેપ ખાતર કરવામાં આવ્યો હશે.

વળી, જેમ અંગ ગ્રંથોમાં પ્રારંભમાં મંગળ નથી દેખાતું તેમ પ્રસ્તુત જવાહવાભિગમમાં પણ મંગળ કરવામાં આવ્યું નથી, પણ માત્ર એટલું જ કહેવામાં આવ્યું છે કે જિનમત, જિનાનુ-મત...જિનદેશિત...જિનપ્રસારતનુ અનુચિતન કરીને તેમાં શ્રદ્ધા ધરાવીને સ્થવિર ભગવંતોએ આ જવાહવાભિગમ નામના અધ્યયનની પ્રજાપના કરી છે. ગ્રંથપ્રારંભની આ પદ્ધતિ અંગરચનાનું અનુકરણ છે. તેમાં જેમ 'एवं मे सुवं'—એ પ્રકારે પ્રાપ્ત થયેલ શ્રુતનો ઉપદેશ આર્ય સુધર્માં જન્મને આપે છે તેમ અહીં સૂચના છે કે સ્થવિરોએ જે જિનોપદેશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો તેમાં શ્રદ્ધા ધરાવીને તેમણે આ ગ્રંથની પ્રરૂપણા કરી છે.

પરંતુ પ્રજાપનાના પ્રારંભમાં તો મંગળ એટલે કે સિદ્ધ વગેરેને વંદના કરવામાં આવી છે અને પછી જ જિનવરના ઉપદેશને આધારે રચના કરવામાં આવી છે તેવો નિર્દેશ છે. આમ જવાહવાભિગમના પ્રારંભમાં અંગશૈલીનું અનુકરણ છે, જ્યારે પ્રજાપનામાં મંગલપૂર્વક શાસ્ત્ર-રચના થઈ છે. આથી પણ કહી શકાય કે મંગલ કરીને જ શાસ્ત્ર રચવાની પદ્ધતિ શરૂ થયા પછી પ્રજાપનાની રચના થઈ હશે; જ્યારે, સંભવ છે કે, જવાહવાભિગમની રચના તે પહેલાં થઈ ગઈ હતી.

પ્રજ્ઞાપના અને પટ્ટખંડાગમ

પ્રજ્ઞાપના અને પટ્ટખંડાગમ બન્નેનું મૂળ દષ્ટિવાદ નામના અંગ સૂત્રમાં છે. એટલે સામગ્રીનો આધાર એક જ છે. બન્ને સંપ્રદાયો છે. છતાં પણ બન્નેની નિરૂપણશૈલીમાં જે ભેદ છે તે સમજવા જેવો છે. પ્રજ્ઞાપનામાં જ્યને કેન્દ્રમાં રાખીને ૩૬ ‘પદો’ છે, જ્યારે પટ્ટખંડાગમમાં જવરથાન નામના પ્રથમ ખંડમાં કર્મના હાસને કારણે નિષ્પત્ત ગુણસ્થાનો, જે જવસમાસને નામે નિર્દિષ્ટ છે, તેની માર્ગેણા જ્યના માર્ગેણાસ્થાનો ગત્યાદિ દ્વારા કરવામાં આવી છે. તે સમાપ્ત થયે શેષ ખંડમાંથી ખુદ્ધાબંધ, બંધસ્વામિત્વ, વેદના, એ ખંડોમાં કર્મને કેન્દ્રમાં રાખીને જ્યનો વિચાર છે, એમ કહેવાય. અને વર્ગેણાખંડમાં પણ મુખ્ય તો કર્મવર્ગેણા જ છે; શેષ વર્ગેણાની ચર્ચા તો તેને સમજવા માટે છે. છઠ્ઠો ખંડ તો મહાબંધને નામે જ બોળાયા છે, એટલે તેમાં પણ કર્મચર્ચા જ મુખ્ય છે. પ્રજ્ઞાપનાનાં ૩૬ પદોમાંથી કર્મ (૨૩), કર્મબંધક (૨૪), કર્મવેદક (૨૫), વેદ-બંધક (૨૬), વેદવેદક (૨૭), વેદના (૩૫)—એ પદોનાં નામો, જે પ્રજ્ઞાપના મૂળમાં આપવામાં આવ્યાં છે અને પટ્ટખંડમાં જે તે તે ખંડનાં નામો ટીકાકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવ્યાં છે, તેની તુલના કરવા જેવી છે. તે તે નામનાં ‘પદો’માં જે ચર્ચા પ્રજ્ઞાપનામાં નેવા મળે છે તેથી ધણી વધારે ચર્ચા—સૂક્ષ્મ ચર્ચા—પટ્ટખંડાગમમાં સમાન નામે સૂચિત ખંડોમાં છે. આમ પ્રજ્ઞાપનામાં જવપ્રધાન અને પટ્ટખંડાગમમાં કર્મપ્રધાન નિરૂપણ છે.

પ્રજ્ઞાપનામાં અંગસૂત્રમાં અપનાવાયેલી પ્રશ્નોત્તરપ્રધાન શૈલી નેવા મળે છે. અને ઘણું પ્રસંગે તો ગૌતમ અને ભગવાનના જ પ્રશ્નોત્તરો હોય એમ પણ સ્પષ્ટ છે. પરંતુ પટ્ટખંડાગમમાં ઉદ્દેશ-નિર્દેશવિભાગ એ શાસ્ત્રપ્રક્રિયાનું અનુસરણ છે. કવચિત જ પ્રશ્ન અને ઉત્તરો નેવા મળે છે.^{૧૭}

પ્રજ્ઞાપના એક જ આચાર્યની સમ્રૂપિત છે, પણ પટ્ટખંડાગમ વિષે તેમ નથી. પ્રજ્ઞાપનામાં કોઈ ચૂલિકા નથી, પણ પટ્ટખંડાગમમાં અનેક ચૂલિકાઓ^{૧૮} ઉમેરવામાં આવી છે. તે ઉમેરો કોણે ક્યારે કયો તે જાણી શકાય નથી; પણ ચૂલિકા નામ જ સૂચવે છે કે તે પાઞ્ચમી ઉમેરવામાં આવી છે—જેમ દશવૈકલિક વગેરે આગમ ગ્રંથોમાં નેવા મળે છે.

પ્રજ્ઞાપના મૌલિક સૂત્રરૂપે લખાયેલ છે, જ્યારે પટ્ટખંડાગમ સૂત્ર ઉપરાંત અનુચોગ = વ્યાખ્યાની શૈલીને પણ અનુસરે છે, કારણ, તેમાં ધણીવાર અનુચોગનાં દારો વડે વિચારણા કરવામાં આવી છે, જે વ્યાખ્યાની શૈલીને સૂચવે છે; જેમ કે ‘અણિઓગદ્વારાણિ’ એમ અનેક દારો સૂચવીને પછી તે દારોના ક્રમ વિચારણા છે.^{૧૯} ઉપરાંત કૃતિ, વેદના, કર્મ—નેવા શબ્દોની વ્યાખ્યા નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ભાવ આદિ નિલેખો દ્વારા પણ કરવામાં આવી છે, જે જૈનાગમોની નિર્ધુક્તિ-પ્રકારની વ્યાખ્યાશૈલીનું સ્પષ્ટ અનુસરણ છે.^{૨૦} ‘અનુગમ’^{૨૧}, ‘સંતપરુવળા’^{૨૨},

૧૭. પટ્ટખંડાગમ, પુસ્તક ૮, ‘બંધસ્વામિત્વચિચય’ પ્રકરણ નેવા સ્થાનોમાં કવચિત પ્રશ્નોત્તરશૈલી છે.
 ૧૮. પટ્ટખંડાગમ, પુસ્તક ૬માં કુલ નવ ચૂલિકા છે, પુસ્તક ૧૦માં એક છે, પુસ્તક ૧૧માં બે ચૂલિકા છે, પુસ્તક ૧૨માં ત્રણ ચૂલિકા છે પુસ્તક ૧૪માં તો સૂત્ર ૫૮૧માં જ જણાવ્યું છે કે “પત્તો ઉવરિમગયો વૂલિયા ગામ” ;
 ૧૯. પટ્ટખંડાગમ, પુસ્તક ૧, સૂત્ર ૫, પુસ્તક ૬, સૂત્ર ૪૫, પુસ્તક ૧૦, સૂત્ર ૧; પુસ્તક ૧૧, સૂત્ર ૧, પુસ્તક ૧૧, સૂત્ર ૧૬૫; પુસ્તક ૧૨, સૂત્ર ૧, પુસ્તક ૧૩, સૂત્ર ૨ ઇત્યાદિ.
 ૨૦. પટ્ટખંડાગમ, પુસ્તક ૬, સૂત્ર ૪૫ થી માંદીને આ પ્રક્રિયા પુસ્તક ૧૪ સુધી બરાબર નેવા મળે છે.
 ૨૧. એજન, પુસ્તક ૧, સૂત્ર ૭; પુસ્તક ૩, સૂત્ર ૧ ઇત્યાદિ.
 ૨૨. એજન, પુસ્તક ૧, સૂત્ર ૭, પુસ્તક ૬, સૂત્ર ૭૧.

‘નિદેશ’^{૨૩}, ‘વિહાસા’^{૨૪}, (વિમાણ)૨૫ જેવા શબ્દોનો પ્રયોગ પણ વ્યાખ્યાયીલી પ્રત્યે ઇશારો કરી દે છે.

તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં જે અનેક પ્રકારે અનુયોગદારોનું પ્રથમ અધ્યાયમાં વર્ણન છે તેની વ્યવસ્થા પ્રજ્ઞાપનામાં હજી થઈ ન હતી તેમ જણાય છે, કારણ, તેમાં પ્રથમ એ અનુયોગદારોને ગણ્યવીને કોઈ નિરૂપણ નથી; પરંતુ પદ્મપ્રગમમાં તો આઠ અનુયોગદારોના નિર્દેશપૂર્વક^{૨૬} રૂપ નિરૂપણ છે. એવાં અનુયોગદારોની નિર્માણ્યભૂમિકા તો પ્રજ્ઞાપનામાં ખડી થઈ છે, જેને આધારે આગળ જઈ અનુયોગદારોનું નિરૂપણ થવા લાગ્યું. તત્ત્વાર્થસૂત્ર (૧. ૮.)માં સતસંખ્યા ઇત્યાદિ આઠ અનુયોગદારોનો નિર્દેશ છે. આનો કોઈ નિર્દેશ પ્રજ્ઞાપનામાં નથી. પરંતુ તેમાં જુદાં જુદાં પદોમાંથી આ અનુયોગદારોનું સંકલન કરવું સંભવ છે. એવા નિશ્ચિત સંકલનનો ઉપયોગ પદ્મપ્રગમમાં થયો છે, જે તે બંનેના કાળ વિષે અવશ્ય પ્રકાશ ફેંકે છે, અને સિદ્ધ કરે છે કે પદ્મપ્રગમ પ્રજ્ઞાપના પછીની જ રચના કે સંકલન હશે.

‘ગદિયાણુવાદેણ’, ‘હૃદિયાણુવાદેણ’, ‘કાયાણુવાદેણ’ ઇત્યાદિ^{૨૭} શબ્દોથી તે તે માર્ગશુદ્ધારોની ચર્ચાનો પ્રારંભ કરવાની પદ્ધતિ પદ્મપ્રગમમાં સર્વત્ર અપનાવવામાં આવી છે, જેનું અનુસરણ પ્રજ્ઞાપનામાં કવચિત જ જેવા મળે છે. માત્ર ‘દિસાણુવાદેણ’ અને ‘સેત્તાણુવાદેણ’ એ બે શબ્દો^{૨૮} વપરાયા છે, પણ ગતિ આદિની ચર્ચામાં ‘ગદ્ગણુવાદેણ’ જેવો પ્રયોગ નથી.

પ્રજ્ઞાપના અને પદ્મપ્રગમમાં કેટલેક સ્થળે તો નિરૂપણ ઉપરાંત શબ્દસામ્ય પણ છે, જે સૂચવે છે કે બંને પાસે સમાન પરંપરા હતી. નિરૂપણસામ્ય એટલે કે તે તે બાબતોમાં મતૈક્ય તો અધિકાંશે બંનેમાં જોવા મળે જ છે. તેથી તેની જુદી નોંધ લેવી જરૂરી નથી. પણ જ્યાં શબ્દસામ્ય રૂપ છે તેની નોંધ લેવી જરૂરી છે.

સામાન્ય રીતે કહી શકાય કે બંને ગ્રંથો ગદ્યમાં લખાયા છે, પરંતુ તેમાં ગાથાઓ પણ છે. તે ગાથાઓનાંથી કેટલીક તો પારંપરિક સંપ્રદાયીગાથાઓ જ હોવી જોઈએ, એમ જણાય છે. પ્રજ્ઞાપનાની ગાથા ન. ૯૯, ૧૦૦ અને ૧૦૧ પદ્મપ્રગમમાં પણ મળે છે, તે આ પ્રમાણે—

પુસ્તક ૧૪, સૂત્ર ૧૨૧ — “તથ હમં સાહારણલક્ષણં મ્મણિદં

સૂત્ર ૧૨૨ સાહારણમાહારો સાહારણમાણવાળગહર્ણં ચ |

સાહારણજીવાર્ણ સાહારણલક્ષણં મ્મણિદં ||

સૂત્ર ૧૨૩ ઇયસ્થ બ્રણુમ્મહર્ણં મ્મહૂણ સાહારણાગમેયસ્થ |

ઇયસ્થ જં મ્મહૂર્ણં સમાસદો તં પિ હોદિ ઇયસ્થ ||

સૂત્ર ૧૨૪ સમર્મં વક્ષતાર્ણં સમર્મં તેસિ સરીરણિપ્પત્તી |

સમર્મં ચ અણુમ્મહર્ણં સમર્મં ઉસ્તાસણિસ્સાલો ||

૨૩ એબન, પુસ્તક ૧, સૂત્ર ૮; પુસ્તક ૩, સૂત્ર ૧ ઇત્યાદિ.

૨૪ એબન, પુસ્તક ૧, સૂત્ર ૨, પૃષ્ઠ ૪; પુસ્તક ૬, સૂત્ર ૧, પૃષ્ઠ ૧૪૫; પુસ્તક ૧૪, સૂત્ર ૧.

૨૫ બૌદ્ધોમાં વિભાષાને મહત્ત્વ આપનાર મત વૈભાષિક તરીકે લક્ષણીતો છે, તેની અહીં નોંધ લેવી જોઈએ.

૨૬ પદ્મપ્રગમ, પુ. ૧, સૂ. ૭, પૃ. ૧૫૫.

૨૭ એબન, પુસ્તક ૧, સૂત્ર ૨૪, ૩૩, ૩૬ ઇત્યાદિ.

૨૮ પ્રજ્ઞાપના, સૂત્ર ૨૧૩-૨૨૪, ૨૭૬-૩૨૪, ૩૨૧-૩૨૬.

પદ્મપંડાગમમાં ધ્યાન દેવા જેવી એક વાત એ છે કે તેમાં મળિદં કહીને આ ગાથાઓ ઉદ્ધૃત કરવામાં આવી છે, જ્યારે પ્રજ્ઞાપનામાં તેવો કોઈ નિર્દેશ નથી. જે ક્રમે પ્રસ્તુતમાં ઉદ્ધરણુ છે તે અનુક્રમે પ્રજ્ઞાપનામાં નં. ૧૦૧, ૧૦૦, ૯૯ છે. અર્થાત્ ત્રણે ગાથા વ્યુત્ક્રમે પ્રજ્ઞાપનામાં મળે છે. વળી, પ્રસ્તુત સૂત્ર ૧૨૨ ગત ગાથામાં “લક્ષણં મળિદં” એવો પાઠ છે, જ્યારે પ્રજ્ઞાપનામાં ગાથા ૧૦૧ માં “લક્ષણં યયં” એવો પાઠ છે. સૂત્ર ૧૨૩ગત ગાથા અને પ્રજ્ઞાપનાગત ગાથા ૧૦૦ એક જ છે, પણ પદ્મપંડાગમ કરતાં પ્રજ્ઞાપનાગત પાઠ વિશુદ્ધ છે; જ્યારે પદ્મપંડાગમમાં તે અવ્યવસ્થિત થઈ ગયો છે. સૂત્ર ૧૨૪ગત ગાથા અને પ્રજ્ઞાપનાગત ગાથા ૯૯ એક જ છે, પણ તેમાં પણ પાઠાંતરો છે. પ્રજ્ઞાપનાગત પાઠ વિશુદ્ધ છે.

પ્રજ્ઞાપનામાં જીવોના અદ્વયબહુતવિચાર પ્રસંગે ‘મહાદંડય’નો પ્રારંભ આમ છે—
“મહ મંતે! સબ્જીવપ્પવહું મહાદંડયં વત્તહસ્સામિ—સબ્જીવોવા ગમ્મોવકંતિયા મણુસ્સા...” અને અંત આમ છે—“સજોગી વિસેસાહિયા ૧૬, સંસારત્થા વિસેસાહિયા ૧૭, સબ્જીવા વિસેસાહિયા ૧૮ ॥” સૂત્ર ૩૩૪.

પદ્મપંડાગમમાં પણ ‘મહાદંડય’ છે જ. તેમાં તેનો પ્રારંભ આ પ્રમાણે છે—“एत्तो सव्वजीवेषु महादंडयो कादव्वो भवदि। सव्वत्थोवा मणुस्सपञ्जत्ता गम्मोवकंतिया” અને અંતે “गિગોદજીવા વિસેસાહિયા ॥” —પુસ્તક ૭, સૂત્ર ૧-૭૯ ।

વિચારણામાં અનેમાં થોડો જે ફેર છે, તે એ કે પ્રજ્ઞાપનામા આ અદ્વયબહુતવમાં કુલ ૯૮ બેદો લીધા છે, જ્યારે પદ્મપંડાગમમા તેની સંખ્યા ૭૮ છે. આનું કારણ પ્રબેદોનો ગૌણ-મુખ્ય ભાવ ગણવું નેઈએ. પણ ખાસ વાત તો એ છે કે બન્ને આ વિચારણાને^{૨૯} ‘મહાદંડક’ એવું એક જ નામ આપે છે, જે અનેની સામાન્ય પરંપરાનું સૂચન કરે છે. વળી, પ્રજ્ઞાપનાગત ‘વત્તહસ્સામિ’ પ્રયોગ અને પદ્મપંડાગમગત ‘કાદવ્વો’ પ્રયોગ પણ સૂચક છે.

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રનું ખીલું પદ ‘સ્થાનપદ’ છે. તેમાં નાનાપ્રકારના—એકેન્દ્રિયથી માંડીને સિદ્ધના—જીવો લોકમાં ક્યાં ક્યા છે તેનું વર્ણન છે. આ જ પ્રકારનું વર્ણન પદ્મપંડાગમના ખીલ પંડમાં ક્ષેત્રાનુગમ નામના પ્રકરણમાં (પુસ્તક ૭, પૃષ્ઠ ૨૯૯થી) છે. ભદ માત્ર એ છે કે તેમાં ગતિ આદિ દારો વડે ક્ષેત્રનો વિચાર છે, જ્યારે પ્રજ્ઞાપનામા ક્રમે એકેન્દ્રિયથી માંડી સિદ્ધ સુધીના જીવોના ક્ષેત્રનો વિચાર છે. પ્રજ્ઞાપનામાં નિરૂપણુ વિસ્તૃત છે, જ્યારે પદ્મપંડાગમમા સંક્ષિપ્ત છે.

પ્રજ્ઞાપનામાં અદ્વયબહુતવ અનેક દારો વડે વિચારાયું છે. તેમાં જીવ-અજીવ બંનેનો વિચાર છે. પદ્મપંડાગમમાં પણ ૧૪ ગુણસ્થાનોમાં ગત્યાદિ માર્ગણુસ્થાનો વડે જીવના અદ્વયબહુતવનો વિચાર છે^{૩૦}, જે પ્રજ્ઞાપનાથી વધારે સૂક્ષ્મ છે. ઉપરાંત, પદ્મપંડાગમમાં માત્ર ગત્યાદિ માર્ગણુની દૃષ્ટિએ પણ^{૩૧} અદ્વયબહુતવનો વિચાર નેવા મળે છે; તેમાં પ્રજ્ઞાપનાના અદ્વયબહુતવની માર્ગણુનાં દારો ૨૬ છે, જ્યારે પદ્મપંડાગમમાં ગત્યાદિ ૧૪ દારો છે. તેમાંનાં ગત્યાદિ ૧૪ બંનેમાં સમાન છે, જે નીચેની સૂચીથી જાણવા મળે છે—

૨૯ પદ્મપંડાગમમાં અન્યથ પણ ‘મહાદંડય’ શબ્દનો પ્રયોગ છે. —પુસ્તક ૧૪, સૂત્ર ૧૪૩, પૃષ્ઠ ૫૦૧; પુસ્તક ૧૧, સૂત્ર ૩૦ માં—‘ઓગાહ્મમહાદંડયો ।’ પુસ્તક ૬, સૂત્ર ૧, પૃષ્ઠ ૧૪૦, ૧૪૨.
૩૦. પદ્મપંડાગમ, પુસ્તક ૫, પૃષ્ઠ ૨૪૧ થી.
૩૧. એજન, પુસ્તક ૭, પૃષ્ઠ ૫૨૦ થી.

પ્રજ્ઞાપના	પદ્મપંડાગમ (પુસ્તક ૭, પૃષ્ઠ ૫૨૦)
૧. દિશા	—
૨. ગતિ	૧. ગતિ
૩. ઇન્દ્રિય	૨. ઇન્દ્રિય
૪. કાય	૩. કાય
૫. યોગ	૪. યોગ
૬. વેદ	૫. વેદ
૭. કપાય	૬. કપાય
૮. લેસ્યા	૧૦. લેસ્યા
૯. સમ્યક્ત્વ	૧૨. સમ્યક્ત્વ
૧૦. જ્ઞાન	૭. જ્ઞાન
૧૧. દર્શન	૯. દર્શન
૧૨. સંયત	૮. સંયત
૧૩. ઉપયોગ	—
૧૪. આહાર	૧૪. આહારક
૧૫. ભાષક	—
૧૬. પરિત	—
૧૭. પર્યાપ્ત	—
૧૮. સુદમ	—
૧૯. સસી	૧૩. સંસી
૨૦. ભવ	૧૧. ભવ્ય
૨૧. અસ્તિકાય	—
૨૨. ચરિમ	—
૨૩. છવ	—
૨૪. ક્ષેત્ર	—
૨૫. બધ	—
૨૬. પુદ્ગલ	—

ધ્યાન દેવાની વાત એ છે કે પ્રજ્ઞાપના અને પદ્મપંડાગમ બન્નેમાં આ પ્રકરણને અંતે ‘મહાદંડક’ છે.—નૃઓ પુસ્તક ૭, પૃષ્ઠ ૫૭૫.

પહેલાં જણાવ્યા પ્રમાણે આ મહાદંડકમાં ૯૮ જીવભેદો પ્રજ્ઞાપનામાં છે; જ્યારે પદ્મપંડાગમમાં ૭૮ છે. ઉપરની સ્પષ્ટીકા એ પણ જણાવે છે કે વિચારણીય દ્વારોની સંખ્યા પણ પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં પ્રજ્ઞાપનામાં વધારે છે. આ ઉપરથી કહી શકાય કે પ્રજ્ઞાપનાનું પ્રસ્તુત પ્રકરણ વિચારણાનો વિકાસ સચ્ચે છે, જ્યારે પદ્મપંડાગમમાં તે પ્રકરણ તેથી જૂની પરંપરા પ્રમાણે સ્વીકારી લેવામાં આવ્યું છે.

પરંતુ વાત એવી જણાય છે કે પ્રથમ જીવસ્થાન નામના ખંડમાં ૧૪ ગુણસ્થાનમાં ૧૪ ગત્યાદિ માર્ગણસ્થાનો ઘટાવ્યાં છે, પરંતુ બીજા ખંડ લુહાબંધમાં પ્રક્રિયા બદલાઈ જાય છે. તેમાં

અંધક = જીવ આદિનો વિચાર ૧૪ માર્ગીયાર્થનોમા કરવામાં આવ્યો છે. તેમા ગુણસ્થાનને લઈને વિચાર નથી. આથી પ્રજાપના અને વૃષ્ટાંગમની શૈલી આ પ્રકરણમાં એકજેવી છે.

તેવી જ રીતે જીવની સ્થિતિનો વિચાર અનેક રીતે વૃષ્ટાંગમમાં છે. તેમાંથી કાલાનુગમમાં (પુસ્તક ૭, પૃષ્ઠ ૧૧૪થી) જીવોની કાલસ્થિતિ ગત્યાદિ ૧૪ દારો વડે વિચારાઈ છે. પરંતુ પ્રજાપનામાં ૨૪ દંડકને નામે ઓળખાતા જીવના મુખ્ય ૨૪ બેદો અને તેના પ્રબેદોને લઈને કાલ-વિચાર છે. —પ્રજાપના, સ્થિતિપદ ચોથું.

આ જ પ્રમાણે ‘અવગાહના’, ‘અંતર’ આદિ અનેક વ્યાખતોની સમાન વિચારણા બંનેમાં છે, પરંતુ તે વિષે વિશેષ લખવાનું મોકુફ રાખી અત્યારે એટલું જ સૂચવવું બસ થશે કે આ બંને ત્રથોની સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી તુલના કરવા જેવી છે અને તેથી જૈનોના જીવવિચારમાં અને કર્મવિચારમાં કયે ક્રમે વિચારવિકાસ થયો છે તે જાણવાનું એક સુદૃઢ સાધન આ બંને ત્રથો છે, એ પ્રત્યે ધ્યાન દોરવા આટલું લખ્યું છે.

વળી, બંનેની એક બીજી સમાનતા પણ આશ્ચર્ય ઉપગવે તેવી છે. ગત્યાગતિની ચર્ચામાં જ બંનેમાં તીર્થકર, ચક્રવર્તી, અલંકૃત, વાસુદેવ પદની પ્રાપ્તિની ચર્ચા છે. —પ્રજાપના, સૂત્ર ૧૪૪૪-૧૪૬૫. વૃષ્ટાંગમ, પુસ્તક ૬, સૂત્ર ૨૧૬, ૨૨૦ છત્યાદિ. પણ પ્રજાપનામાં માસિક પદ વિગેષ છે અને રત્નપદ પણ વિશેષ છે. —પ્રજાપના, સૂત્ર ૧૪૬૬-૬૯.

જેમ પ્રજાપનામાં નિર્બુક્તિની અનેક ગાથાઓ છે, તેમ વૃષ્ટાંગમમાં પણ તે ગાથાઓ મળી આવે છે તે સૂચવે છે કે નિર્બુક્તિમાં સમાન પરંપરામાંથી ગાથાઓ સમ્પરવામાં આવી છે. આથી નિર્બુક્તિ વિષે સ્વતંત્ર વિચાર કરીને તેમાં આચાર્ય ભદ્રબાહુ, તે પ્રથમ હોય કે બીજા, તેમની ગાથાઓ કેટલી અને તેમને પરંપરાપ્રાપ્ત કેટલી? —જુઓ વૃષ્ટાંગમમાં ગાથામૂર્તિ, પુસ્તક ૧૩ મા સૂત્ર ૪, ૫ ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૨, ૧૩, ૧૫, ૧૬ છત્યાદિ અને આચર્યકનિર્બુક્તિ, ગાથા ૩૧ થી: વિશેષાવરયક, ગાથા ૬૦૪ થી.

પ્રજાપના ઉપાંગ એ આર્ય શ્યામાચાર્યની રચના છે, પરંતુ તેનો અર્થ એવો નથી કે તેમાંની બધી જ વ્યાખનો તેમજી પોતે જ વિચારીને રજૂ કરી છે. કારણ, તેમનું પ્રયોગન તો શ્રુતપરંપરા-માંથી હકીકતોનો સંગ્રહ કરવાનું અને તેની માત્ર ગોઠવણી અમુક પ્રકારે કરવી એ હતું. આથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે પ્રારંભમાં પ્રથમ પદમા જીવના જે અનેક બેદો જાણાવ્યા છે, તે જ બેદોમા એટલે કે તે બધા જ બેદોમાં દ્વિતીય ‘સ્થાન’ આદિ ‘દારો’-વ્યાખતોની ઘટના તેઓએ રજૂ કરી નથી. સ્થાન આદિ દારોનો વિચાર તેમની સમક્ષ જે રીતે-જે વિવિધ રીતે-તેમની પૂર્વેના આચાર્યોએ કર્યો હતો, તે વિદ્યમાન હતો, એટલે તે તે દારોમા તે તે વિચારોનો સંગ્રહ કરી લેવો—એ કાર્ય આર્ય શ્યામાચાર્યનું હતું. આથી ‘સ્થાન’ આદિ દારોમાં થયેલ વિચાર યદ્યપિ સર્વ જીવોને સ્પર્શે છે, પણ વિચરણ એટલે કે જીવના ક્યા બેદોમાં તે તે દારોનો વિચાર કરવો, તેમાં એકમત્ય નથી. તે તે દારોના વિચારપ્રસંગે જીવોના ક્યા ક્યા બેદ-પ્રબેદોનો વિચાર કરવો તે, તે તે વિષયના નિરૂપણની સરલતાની દૃષ્ટિએ થયું છે. જે એક જ વ્યક્તિ પોતે જ બધું વિચારીને નિરૂપવા બેસે તો જુદી રીતે જ વર્ણવી શકે એમ સંભવ છે, પણ આમાં એમ નથી બન્યું. આમાં તો જુદા જુદા આચાર્યોએ જુદે જુદે કાળે જે જે વિચાર કર્યો, તે પરંપરાથી આર્ય શ્યામાચાર્યને પ્રાપ્ત થયો અને તે વિચારપરંપરાને તેમજી આમાં એકત્ર કરી છે. આ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો પ્રજાપના એ તે કાળની વિચારપરંપરાનો વ્યવસ્થિત સંગ્રહ છે. આ જ કારણ છે કે અત્યારે આગમોનું લેખન થયું ત્યારે તે તે વિષયની સમગ્ર વિચારણા માટે પ્રજાપના જોઈ લેવાની ભલામણ કરવામાં આવી.

જૈન આગમના મુખ્ય બે વિષયો છે—જીવ અને કર્મ. એક વિચારણાનો ઝોક એવો દેખાય છે કે તેમાં જીવને મુખ્ય સ્થાપીને તેના અનેક વિષયો, જેવા કે તેના કેટલા પ્રકાર છે, તે કયા રહે છે, તેનું આયુ કેટલું છે, તે મરીને એક પ્રકારમાંથી બીજા કયા પ્રકારમાં જન્મ શકે છે કે તે તે પ્રકારમાં આવી શકે છે, તેની ઇન્દ્રિયો કેટલી, વેદ કેટલા, જ્ઞાન કેટલાં, તેમાં કર્મ કયાં—ઇત્યાદિની વિચારણા થાય છે; પરંતુ બીજા પ્રકારની વિચારણાનો ઝોક કર્મને મુખ્ય સ્થાપીને છે. તેમાં કર્મ કેટલા પ્રકારનાં અને તે વિવિધ પ્રકારના જીવોના વિકાસ કે ઘાસમાં કેવો ભાગ ભજવે છે—આવો વિચાર મુખ્ય આવે છે. આથી આમાં જીવના વિકાસક્રમને લક્ષીને ૧૪ ગુણસ્થાનો, જે જીવસમાસને નામે ઓળખાયાં, તેની માર્ગશૂ—શોધ માટે ચૌદ માર્ગશૂસ્થાનો નક્કી કરવામાં આવ્યાં. આ માર્ગશૂસ્થાનો એટલે કે શોધ માટેનાં દ્વારો તે જીવોના ગતિ આદિને કારણે થતા વિવિધ પ્રકારે ભેદો છે.

પ્રથમ પ્રકારના ઝોકનું દષ્ટાન્ત **પ્રજ્ઞાપના** પૂરું પાડે છે. અને દ્વિતીય પ્રકારનો ઝોક પ્રાચીન કર્મપ્રકૃતિ આદિ કર્મસાહિત્ય, પદ્મપ્રાગમ વગેરેમાં જોવા મળે છે.

વસ્તુરિથિતિ આવી હોઈ પૌર્વાપર્વની વિચારણા ઘણી કઠણ બની ગય છે. પદ્મરી શતાબ્દી કે તે પછી પણ જ્યારે સ્થાનકવાસી પરંપરાએ આગમોની વિચારણાને ભાષામાં થોકપ્રારૂપે રજૂ કરવા પ્રયત્ન કર્યો, ત્યારે એના એ જ માર્ગશૂદ્વારો વગેરે બાલ જીવને સરલ રીતે સમભવ્ય એવી રીતે રજૂ કર્યાં અને અગ ગણાતા સ્થાનાંગમાં પણ તે જ સખ્યાને મુખ્ય સ્થાપીને દહીકતા રજૂ કરવામાં આવી છે. પણ જે કાળનું સ્થાનાંગ છે તે જ કાળમાં જટિલ રીતે પણ જીવ અને કર્મની દહીકતા રજૂ કરવામાં આવી હતી. આથી માત્ર વિષયનિરૂપણની સરલ કે જટિલ પ્રક્રિયા અથવા તો વિષયની સૂક્ષ્મ કે ગંભીર ચર્ચા જેનેઈને પૌર્વાપર્વનો વિચાર નિર્ણાયક બની શકે એમ નથી કારણ, એવી રચનાનો આધાર લેખકના પ્રયોજન ઉપર છે, નહીં કે તેમાં ચર્ચાતા સૂક્ષ્મ કે સ્થૂલ વિષય ઉપર. આથી પ્રજ્ઞાપના કરતાં પદ્મપ્રાગમની ચર્ચા ઘણી જ આગળ વધી ગયેલી જણાય છે, છતાં પણ માત્ર તે બંનેમાં ચર્ચિત વિષયની સૂક્ષ્મતા કે સ્થૂલતા ઉપરથી તેમના પૌર્વાપર્વને નક્કી કરવામાં ગંભીર ભૂલ થવા સભવ છે. આથી કોઈ બીજાને જ માર્ગ લઈને તેવા અંધોનો નિર્ણય સ્વતંત્ર રીતે કર્યો પછી જ તેમનું પૌર્વાપર્વ નક્કી થઈ શકે. બંને પ્રકારના સાહિત્યનું મૂળ બંનેને મતે દષ્ટિવાદ છે. આથી દષ્ટિવાદના જ વિષયને અનેક રીતે, અનેક પ્રયોજન સિદ્ધ કરવા, અનેક આચાર્યોએ નિરૂપિત કર્યો છે. આ પણ એક મુશ્કેલી છે—જેથી પૌર્વાપર્વ નક્કી કરવામાં સ્થૂલ કે સૂક્ષ્મ વિચાર પ્રસ્તુતમાં બાધક બને છે. અન્યથા એ કહેવું બહુ સરલ હતું કે પદ્મપ્રાગમમાં જે વિચારની સૂક્ષ્મતા દેખાય છે તે પ્રકારની સૂક્ષ્મચર્ચા પ્રજ્ઞાપનામાં નથી માટે તે પદ્મપ્રાગમ કરતાં પ્રાચીન છે. પરંતુ ઉપર જણાવેલી મુશ્કેલીને કારણે માત્ર આ દલીલને આધારે પ્રજ્ઞાપનાને પ્રાચીન ઠરાવવું એ અયોગ્ય જણાય છે. તેથી તે માર્ગ છોડી દેવો એ જરૂરી છે. અને પદ્મપ્રાગમ અને પ્રજ્ઞાપના—એ બેમાં કોણુ પ્રાચીન એની વિચારણા જુદી જ રીતે કરવી જરૂરી છે. એ કર્યો પછી ઉક્ત દલીલનો ઉપયોગ થઈ શકે.

એક વાત તો નિશ્ચિત જ છે કે પદ્મપ્રાગમમાં—તેના કેટલાક ભાગોમાં—જે પ્રકારે અનુયોગ-દ્વારસૂત્રમાં અનુયોગદ્વાર વડે વ્યાખ્યા કરવાની પદ્ધતિ એટલે કે નયનિલેખ આદિ પદ્ધતિ દ્વારા વસ્તુનિરૂપણ કરવાની જે પદ્ધતિ મળે છે, તેનું જ અનુસરણ સ્પષ્ટ છે. એવું કાંઈ જ પ્રજ્ઞાપનામાં નથી, એ બાબત પ્રજ્ઞાપનાની પદ્મપ્રાગમ કરતાં પ્રાચીનતા નિર્વિવાદપણે સિદ્ધ કરે છે. વળી, પ્રજ્ઞાપનાનો સમય, આગળ જણાવવામાં આવશે તે પ્રમાણે, ઇસ્વીસન પૂર્વેનો જ છે; જ્યારે

પટ્ટાંબગમની રચના વીર નિર્વાણ પછી ૬૮૩ (ઈ. ૧૫૬) વર્ષ પછી જ ક્યારેક થઈ છે. તેથી તો નિર્વિવાદપણે કહી શકાય કે પ્રજાપના એ પટ્ટાંબગમથી પૂર્વવર્તી જ છે.

વળી, ૧૪ જીવસ્થાન, ૧૪ ગુણસ્થાન જેવી સ્થિર પ્રક્રિયા જે કાળમાં નિશ્ચિત થઈ, એટલે કે વિચારણાનાં અનેક દ્વારો વડે પૂર્વકાળે જે વિચાર થતો હતો તેને સ્થાને ૧૪ જીવસ્થાન અને ૧૪ ગુણસ્થાનને લઈને વિચાર કરવાની પદ્ધતિ જે કાળે સ્થિર થઈ, ત્યાર પછીના કાળે તેનું અનુસરણ બરાબર થયું છે. આવી કોઈ નિશ્ચિત પરંપરા પ્રજાપનામાં દેખાતી નથી, પરંતુ પટ્ટાંબગમમાં સ્પષ્ટ છે. આથી સિદ્ધ થઈ શકે છે કે પ્રજાપના કરતાં પટ્ટાંબગમ એ પછીના કાળની રચના છે. આમ પ્રજાપના અને પટ્ટાંબગમનું પૌર્વાપર્ય અનેક રીતે સિદ્ધ કરી શકાય છે, એટલે પ્રજાપનાને પટ્ટાંબગમથી પૂર્વવર્તી ત્રય માનવો જરૂરી છે.

પ્રજાપનાના કર્તા અને એમનો સમય

પ્રજાપનાના મૂળમાં તો ક્યાંય તેના કર્તાનો નિર્દેશ નથી. પણ તેના પ્રારંભના મગલ પછી બે ગાથાઓ છે, જેની વ્યાખ્યા આચાર્ય હરિભદ્રે અને આચાર્ય મલયગિરિએ પણ કરી છે. છતાં તેઓ બન્ને તે બન્ને ગાથાઓને પ્રક્ષિપ્ત જ માને છે. તે ગાથાઓમાં આર્ય શ્યામાચાર્યનો કર્તા તરીકે ઉલ્લેખ છે. એટલે આચાર્ય હરિભદ્રના સમયપૂર્વે પણ પ્રજાપના શ્યામાચાર્યની કૃતિ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતું એમ માની શકાય.

આચાર્ય મલયગિરિએ તો તેમને વિષે “મગવાનુ આર્યદવામોડવિ દ્વષ્ટમેવ સુદ્ધે રચયતિ” (ટીકા, પત્ર ૭૨) “મગવાનુ આર્યદવામઃ પઠતિ” (ટીકા, પત્ર ૪૭), “સર્વેવામપિ પ્રાથચનિકસૂરીણા મતાનિ મગવાનુ આર્યદવામ ઉપદિશ્વાનુ” (ટીકા, પત્ર ૩૮૫), “મગવદાર્યદવામવત્તિપત્તૌ” (ટીકા, પત્ર ૩૮૫) જે ઇત્યાદિ પ્રયોગોમા ભગવાનનું પદ આપી દીધું છે, તે તેમનું મહત્ત્વ સ્પષ્ટ છે. ઉક્ત બે પ્રક્ષિપ્ત ગાથા ઉપરથી પણ ફલિત થાય છે કે આર્ય શ્યામ વાચકવંશમાં થયા છે અને તેઓ પૂર્વજનમાં વિશારદ હતા. પ્રજાપનાની રચનામાં તેમણે એવા પ્રકારની કુશળતા દેખાડી છે કે અંગ-ઉપાંગમા પણ અનેક વિપયોની વિસ્તૃત ચર્ચા માટે પ્રજાપનાની લલામણુ કરવામાં આવી છે.

નન્દીસૂત્રની પદ્માવલીમાં સુધર્માથી માંડીને એક પછી એક જે નામો આપ્યાં છે તેમાં ૧૧ મું નામ “વંદિમો હારિયં ચ સામજ્ઞ” — એ પ્રકારે આર્ય શ્યામનું નામ આવે છે અને તેમને હારિત ગોત્રના ગણુવ્યા છે. પરંતુ ઉક્ત પ્રજાપનાના પ્રારંભની પ્રક્ષિપ્ત ગાથામાં તેમને વાચકવંશમા ર૩મા જણુવ્યા છે તેને અનુસરીને આચાર્ય મલયગિરિ પણ તેમને ત્રેવીસમી પાટ ગણે છે. એમાં માત્ર ર૩મી પાટનો નિર્દેશ છે, પણ સુધર્માથી શ્યામાચાર્ય સુધીનાં નામો વિષેની કોઈ નોંધ નથી.

પદ્માવલિઓ ઉપરથી ત્રણ કાલકાચાર્ય થયાની હકીકત જાણવા મળે છે. એક કાલક જેઓ વીર નિર્વાણુ ૩૭૬ મા મૃત્યુ પામ્યા (ધર્મસાગરીય પદ્માવલી પ્રમાણે; ન્યારે ખરતરગચ્છીય પદ્માવલી પ્રમાણે — ‘આદ્યઃ પ્રજાપનાકૃત્ત્વં દ્વન્દ્વસ્ય અગ્ને નિગોદલિચિચારવક્ત્તા દયામાચાર્યવિરનામા । સ તુ વીરાત ૩૭૬ વર્ષેજાતઃ’). બીજા ગર્દભિલ્લોચ્છેદક કાલકાચાર્ય વીર નિર્વાણુ ૪૫૩ માં થયા = વિક્રમ પૂર્વે ૧૭ માં. અને ત્રીજા વીર નિર્વાણુ ૯૯૩ = વિક્રમ ૫૨૩ માં થયા, જેમણે સવત્સરી લિધિ પાંચમની ચોથ કરી.

૩૩. આ ઉલ્લેખોની શ્રી પ બેચરદાસજીએ ભગવતીસૂત્ર દ્વિતીય ખંડ, પૃષ્ઠ ૧૩૫ માં પ્રજાપના વિષેની તેમની દિપાણીમાં નોંધ લખી છે.

આ ત્રણમાંથી પ્રથમ કાલક અને શ્યામાચાર્ય, જેમણે પ્રજાપનાની રચના કરી, તેઓ એક છે એવી પરંપરા પદાવલીઓમાં જણાય છે. પરંતુ પદાવલીમાં તેમને ૨૩મું સ્થાન આપાયું નથી; જ્યારે ઉક્ત પ્રસિદ્ધ ગાથામાં તેમને ૨૩મી પાટ ગણવામાં આવ્યા છે. આથી પાટ વિષેનો ઉલ્લેખ ગૌણ કરીને જ તેમના સમયનો વિચાર કરવો જરૂરી અને છે.

અંતિમ કાલક, જેઓ વીર નિર્વાણ ૯૯૩ = વિક્રમ ૫૨૩ માં થયા, તે તો પ્રજાપનાના કર્તા સંભવી શંકે નહિ, કારણ, નદી, જે વીર નિર્વાણ ૯૯૩ = વિક્રમ ૫૨૩ પહેલાં જ રચાયું છે, તેમાં પ્રજાપનાને આગમસૂત્રીમાં સ્થાન મળ્યું છે.

એટલે પ્રથમ બે કાલકમાંથી પ્રમા કાલક તે શ્યામાચાર્ય છે તે પ્રશ્નનું નિરાકારણ બાકી રહે છે.

ડો ઉમાકાન્તને મતે જો તે બંને કાલકને એક માનવામાં આવે તો અગિયારમી પાટ ઉલ્લિખિત શ્યામાચાર્ય અને ગર્દભિદ્વોચ્છેદક કાલકાચાર્ય એક હરે છે. પદાવલીમાં જ્યાં તે બંનેને જુદા ગણ્યા છે, ત્યાં પણ એકની તિથિ વીર ૩૭૬ અને બીજાની ૪૫૩ છે. ખરી રીતે ૩૭૬ માં 'ગત' છતાં તે તેમની મૃત્યુતિથિ જ અન્યત્ર ગણાઈ, તે જ પ્રમાણે બીજા કાલકની ૪૫૩ એ મૃત્યુતિથિ જ હશે. એટલે તે બંનેના સમયમાં બહુ ફેર નથી. 'ગતઃ' જેમનું તેમ માનીએ તો- પણ બંનેમાં માત્ર ૭૭ વર્ષનો ફરક છે. એટલે ગમે તેણે પ્રજાપના રચ્યું હોય, ચાહે તેઓ પ્રથમ કાલક હોય કે બીજા, અગર બંને એક હોય, પણ તે વિક્રમ પૂર્વે થનાર કાલકની રચના છે—એટલું તો નિશ્ચિત રૂપે કહી જ શકાય છે.

પ્રજાપનામાં જે કેટલીક ગાથાઓ મળે છે તેમાંની કેટલીક સૂત્રકૃતાંગ, ઉત્તરાધ્યયન, આવશ્યક અને આચારાંગનિર્યુક્તિમાં પણ મળે છે. તે વિષે કાંઈક તુલના કરવી જરૂરી હોઈ નીચે કેટલીક ગાથાઓની તુલના આપવામાં આવે છે :

પ્રજાપના	સૂત્રકૃતાંગ	ઉત્તરાંગ અ. ૩૬	આચારાંગનિર્યુક્તિ
સુ. ૨૪. ગા. ૮	૨. ૩. ૧૯. ગા. ૧	ગા. ૭૪	ગા. ૭૩
" " ૯	" " ૨	ગા. ૭૫	ગા. ૭૪
" " ૧૦	" " ૩	ગા. ૭૬	ગા. ૭૫
" " ૧૧	" " ૪	ગા. ૭૭	ગા. ૭૬

આચારાંગનિર્યુક્તિ (ગા. ૭૨, ૭૬) અને ઉત્તરાધ્યયન (ગા. ૭૩)માં ૨૫૪ ૩૬ બેદો હોવાનું જણાવ્યું છે, છતાં ઉત્તરાધ્યયનમાં ૪૦ બેદો છે, જ્યારે આચારાંગનિર્યુક્તિમાં ૩૬ જ છે. અને સૂત્રકૃતાંગ અને પ્રજાપનામાં ૪૦ બેદો છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે મૂળે ૩૬ બેદો ગણાતા હતા^{૩૪} તેમાં આ ગાથાઓમાં ચાર ઉમેરવામાં આવ્યા છે. તેથી પ્રજાપનામાં તે ગાથાઓ અન્યત્રથી ઉદ્ભૂત જ માનવી પડે અને તેમાં સંશોધન થયાનું પણ માનવું પડે. સૂત્રકૃતાંગમાં પણ તે જ ગાથાઓ છે. તે ગાથાઓનું સૌથી જૂનું રૂપ આચારાંગનિર્યુક્તિમાં ઉપલબ્ધ થાય છે એમ માનવું પડે. તે ગાથાઓ સૂત્રકૃતાંગમાં પણ ઉદ્ભૂત થઈ હોય એવી સંભવ છે.^{૩૫}

૩૪ મૂલાશરમાં (પ ૮-૧૨) પણ પૃથ્વીના ૩૬ જ બેદો ગણાયા છે. તેની ગાથાઓ પણ પાઠાંતરો સાથે આવી જ છે.

૩૫ સૂત્રકૃતાંગમાં આ ગાથાઓ ઉદ્ભૂત હોય એમ જણાય છે, કારણ, 'શ્માઓ ગાહાઓ અણુગંતવ્વાઓ' એમ કહીને ગાથાઓ આપી છે. અને અંતે વળી 'શ્માઓ ઘણુ મળિયવ્વાઓ ગાહાઓ જાવ સૂરકંતરણ વિઝંતિ'—એમ જણાવ્યું છે તુલના કરી, પ્રજાપના, સૂ. ૫૫ માં " ઘણસિ ણ શ્માઓ ગાહાઓ અણુ-ગંતવ્વાઓ " એ વાક્ય.

નિર્ધુક્તિઓ પ્રથમ કે દ્વિતીય આચાર્ય ભદ્રાચાહુની રચના માનીએ તોપણ તેમાની બધી ગાથાઓ આચાર્ય ભદ્રાચાહુએ જ રચી હોય તેવો સંભવ ઓછો છે. પણ તેમાં ધણી સમ્રહણી-ગાથાઓનો સમાવેશ કરી લેવામાં આવ્યો હશે એમ માનવું યોગ્ય થશે. એટલે નિર્ધુક્તિને આધારે પ્રજ્ઞાપનાના સમયનો વિચાર કરવો યોગ્ય નથી.

ઉત્તરાધ્યયનનું જીવાજીવવિકાસ નામનું ૩૬મું અધ્યયન અને પ્રજ્ઞાપનાના પ્રથમપદની તુલના કરવાથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉત્તરાધ્યયન પછીની ભૂમિકાએ પ્રજ્ઞાપનામાં જીવવિચાર કરવામાં આવ્યો છે. આથી ઉત્તરાધ્યયનનું તે અધ્યયન પ્રસ્તુત રૂપમાં પ્રજ્ઞાપનાથી પ્રાચીન જ છે. પરંતુ સ્વયં ઉત્તરાધ્યયનને વિષે વિદ્વાનોએ એક જ આચાર્યની કૃતિ નહીં માનતાં એને સંકલનગ્રંથ માનવા તરફ વલણ ધરાવ્યું છે. એટલે તેને આધારે પણ પ્રજ્ઞાપનાનો સમય નક્કી કરવામાં મુશ્કેલી જ છે.

પ્રજ્ઞાપના અને ઉવવાહયમાં પણ સિક્ષો વિષેની ગાથાઓ મળી આવે છે, જેમાંની ઉત્તરાધ્યયનમાં પણ જેવામાં આવે છે અને આવશ્યકનિર્ધુક્તિમાં પણ છે—

પ્રજ્ઞાપના સૂ. ૨૧૧	ઉવવાહય	ઉત્તર ૧૦ અ. ૩૬	આવશ્યકનિ. (વિશે. ૦)	
ગા. ૧૫૮	×	×	×	
ગા. ૧૫૯	§ ૧૬૮	૫૬	૬૭૮	(૩૯૭૮)
ગા. ૧૬૦	§ ૧૬૯	૫૭	૬૭૯	(૩૭૭૯)
ગા. ૧૬૧	§ ૧૭૧	તુલના-૬૫	૬૬૪ (દી.)	(૩૮૧૦)
ગા. ૧૬૨	§ ૧૭૦	×	૬૬૩ (દી.)	
ગા. ૧૬૩	§ ૧૭૨	×	૬૬૫ (દી.)	(૩૮૧૧)
ગા. ૧૬૪	§ ૧૭૩	×	૬૬૬ (દી.)	(૩૮૧૨)
ગા. ૧૬૫	§ ૧૭૪	×	૬૬૭ (દી.)	(૩૮૧૩)
ગા. ૧૬૬	§ ૧૭૫	×	૬૬૮ (દી.)	(૩૮૧૪)
ગા. ૧૬૭	§ ૧૭૬	×	૬૬૯	(૩૮૨૮)
ગા. ૧૬૮	§ ૧૭૭	×	૬૭૦	(૩૮૨૯)
ગા. ૧૬૯	§ ૧૭૮	×	૬૭૧	(૩૮૩૫)
ગા. ૧૭૦	§ ૧૭૯	×	૬૭૨	(૩૮૩૬)
ગા. ૧૭૧	§ ૧૮૦	×	૬૭૩	(૩૮૩૬)
ગા. ૧૭૨	§ ૧૮૧	(તુલના) તુલના-૬૭	૬૭૪	(૩૮૪૮)
ગા. ૧૭૩	§ ૧૮૨	×	૬૭૫	(૩૮૪૯)
ગા. ૧૭૪	§ ૧૮૩	×	૬૭૬	(૩૮૫૦)
ગા. ૧૭૫	§ ૧૮૪	તુલના-૬૭	૬૭૭	(૩૮૫૧)
ગા. ૧૭૬	§ ૧૮૫	×	૬૭૮	(૩૮૫૨)
ગા. ૧૭૭	§ ૧૮૬	×	૬૭૯	(૩૮૫૩)
ગા. ૧૭૮	§ ૧૮૭	×	૬૮૦	(૩૮૮૯)
ગા. ૧૭૯	§ ૧૮૮	×	૬૮૧	(૩૮૯૦)
×	§ ૧૮૯	×	×	

ઉપરની તુલના ઉપરથી એક વાત ચોક્કસ થાય છે કે ઉત્તરાધ્યયનમાં સિક્ષો વિષેની ગાથાઓ ભૂમિકામાં છે અને અન્યમાં તેનો વિસ્તાર છે. આથી એ પણ સિક્ષ થાય છે કે ઉત્તરાધ્યયનનું આ

પ્રકરણ, જેનો વિશેષ સંબંધ પ્રજાપના સાથે છે, તે પ્રજાપના કરતાં પ્રાચીન છે. ઉવવાહ્ય અને પ્રજાપનામાં પ્રારંભ અને અંતની ગાથા વિષે વિભેદ છે. સભવ તો વધારે એ જણાય છે કે પ્રજાપના ઉવવાહ્ય કરતાં પ્રાચીન હોતુ જોઈએ.

પરંપરા પ્રમાણે નિગોદવ્યાખ્યાતા 'કાલક' અને 'શ્યામ' આચાર્ય એક મનાયા છે, કારણ, એ બન્ને શબ્દો એકાર્થક જ છે. પરંપરા પ્રમાણે તેઓ વીર નિર્વાણુ ૩૩૫ માં યુગપ્રધાન થયા અને ૩૭૬ સુધી જીવ્યા. આથી પ્રજાપના જે તે જ કાલકની રચના હોય તો વીરનિર્વાણુ ૩૩૫-૩૭૬ વચ્ચેની રચના હશે. અર્થાત્ વિક્રમ પૂર્વે ૧૩૫-૯૪, ઇસ્વીસન પૂર્વે ૭૯-૩૮ વચ્ચે તે રચાયુ હશે. ૨૧ પ્રથમ ભદ્રબાહુકૃત નિર્ધુક્તિ માનવામાં આવે—અને તેમાં મૂળે જીવભેદો ઉત્તરાધ્યયન પ્રમાણે '૩૬' જ સ્તંભારાયા હતા, તેમ માનવાને કારણે છે—તો પ્રજાપના નિર્ધુક્તિ પછીની રચના હરે છે. અને ઉક્ત પ્રજાપનાના સમય સાથે પ્રથમ ભદ્રબાહુના સમયનો પણ વિરોધ નથી, કારણ, તેઓ પ્રજાપનાના સમય કરતાં પ્રાચીન જ મનાયા છે.

પૃષ્ઠંગમ તેના વિષમન રૂપે ભદંત પુષ્પદંત-ભૂતબલિ એ બે આચાર્યોની રચના છે અને તેઓનો સમય વીર નિર્વાણુ ૬૮૩ પછી ક્યારેક થનાર ધરસેનાચાર્ય પછી છે, એથી પ્રજાપના પૃષ્ઠંગમ પૂર્વની રચના છે તે નિશ્ચિત થાય છે. આથી કહી શકાય કે પૃષ્ઠંગમમાં જે વિચારની પ્રૌઢતા અને વ્યવસ્થા તથા અનુયોગશૈલીનું અનુસરણ દેખાય છે તે તેની ઉત્તરકાલીન રચિતિ હોવાને કારણે છે.

નંદીસુત્રની આગમસૂત્રીમાં પ્રજાપનાનો ઉલ્લેખ છે અને નદી વિક્રમ સંવત્ ૫૨૩ પૂર્વની રચના છે. આથી તેના સમય સાથે પણ પ્રજાપનાના ઉક્ત સમયનો કશો વિરોધ નથી.

પ્રજાપનાનું મંગલ અને પંચનમસ્કાર મંત્ર

પ્રજાપનાના પ્રારંભમાં જે મંગલ ગાથાઓ છે તેમાં સર્વપ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર છે, પછી જિનવરેન્દ્ર ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર કર્યો છે. પૃષ્ઠંગમમાં પણ ધવલાકાર પ્રમાણે પ્રારંભમાં પંચનમસ્કારમંત્રનો નિર્દેશ છે. પ્રજાપના મૂળ સુત્રની લખાયેલી બધી જ પ્રતોમાં પણ પંચનમસ્કારનો નિર્દેશ મળે છે. પરંતુ આચાર્ય હરિભદ્ર અને મહાવગિરિએ તેની વ્યાખ્યા નથી કરી તેથી તે મૂળ સુત્રાનર્ગત નથી એવી માન્યતા સંપાદકોની છે, જેનો નિર્દેશ પ્રસ્તુત આશ્રિતના પ્રારંભમાં પૃષ્ઠ ૧ ના ટિપ્પણ ૧ માં કરવામાં આવ્યો છે. સામાન્ય રીતે આવી માન્યતાનું મૂળ એ છે કે જ્યારથી પંચનમસ્કારમંત્રનું મહાદત્તમ વધ્યું છે, ત્યારથી જૈનાગમોની પ્રતોમાં પ્રારંભમાં તે લખવાની પ્રથા અપનાવવામાં આવી હશે. તેથી તે વસ્તુતઃ તે તે ગ્રંથના પ્રારંભમાં પ્રથકર્તાએ મૂક્યો છે કે નહિ તેની ચકાસણી કરવી આવશ્યક છે.

પ્રજાપનાના પ્રારંભના મંગળમાં પ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર છે અને પછી અરિહંતને, તે તરફ પણ ધ્યાન દેતુ જરૂરી છે. કારણ, પંચ નમસ્કારમાં પ્રથમ અરિહંત અને પછી સિદ્ધને નમસ્કાર છે. પ્રાચીન ઉલ્લેખો પ્રમાણે તીર્થંકરો દીક્ષા લેતી વખતે માત્ર સિદ્ધને નમસ્કાર કરે છે, તે પ્રત્યે ધ્યાન દેવામાં આવે તો મંગળપ્રથાના પ્રારંભમાં જૈનોમાં સિદ્ધને નમસ્કાર કરવાની પ્રથા શરૂ થઈ હતી તેમ માની શકાય. પરંતુ તીર્થંકરો-અરિહંતો પ્રત્યક્ષ ઉપકારી હોવાથી પંચનમસ્કારમાં તેઓ

પ્રથમ સ્થાન આપવામાં આવ્યું, ૭૭ ત્યારથી પંચનમસ્કારને અનુસરી સામાન્ય રીતે અરિહંતન પ્રથમ વંદના કરવામાં આવે છે.

નમસ્કાર-વંદના સ્વરૂપમાં પાંચ પદ ક્રમે કેવી રીતે આવ્યાં હશે તેનો વિચાર કરીએ તો કાંઈકે આવું બન્યું હશે એમ માની શકાય—તીર્થસ્થાપના થઈ ન હોય ત્યાં સુધી તો સિદ્ધો જ વંદનીય હશે છે. તે પ્રમાણે તીર્થકર જ્યારે દીક્ષા લે છે ત્યારે માત્ર સામાન્ય સિદ્ધને જ નમસ્કાર કરે છે. પણ તીર્થકરની ઉપસ્થિતિમાં અરિહંત-તીર્થકર મહત્ત્વ પામે એ સ્વાભાવિક છે. અને જ્યારે તેઓ નિર્વાણ પામે ત્યારે સિદ્ધકોટિમા ગણાય. છતાં, ભલે તે સિદ્ધ થઈ ગયા હોય તોપણ, આસન ઉપકારી હોવાથી તેમને અરિહંત તરીકે જ યાદ કરવામાં આવે. આ પ્રકાર આપણે ‘લોગસ્સ’ સૂત્રમાં જોઈએ છીએ. અને તેનું અનુસરણ અન્ય અનેક પ્રાચીન મગલાચરણમાં પણ જોવા મળે છે. જ્યારે આ પ્રકારે અરિહંત અને સિદ્ધ બન્ને વંદનીય હતાં ત્યારે અમુક સમય સુધી સિદ્ધને પરંપરા પ્રમાણે પ્રથમ યાદ કરી પછી જ અરિહંતને યાદ કરવાનું બન્યું હોય; પણ પછી એ ક્રમ બદલાઈને અરિહંત અને સિદ્ધરૂપે અરિહંત તથા સર્વ સિદ્ધ એમ સિદ્ધમાં સર્વનો સમાવેશ કરી વંદનાક્રમમાં પ્રથમ અરિહંત અને પછી સિદ્ધ-આ ક્રમ ઈસ્વીસન પૂર્વમાં પ્રચલિત થઈ ગયો હતો તેમ ખારવેલના શિલાલેખથી જાણવા મળે છે. પણ આનો અર્થ એમ તો ન જ લઈ શકાય કે તે કાળે પણ માત્ર આ એક જ ક્રમ હતો. વંદના એ વ્યક્તિની સુચિનો પ્રશ્ન છે. તેથી શ્રદ્ધના પ્રારંભમાં વંદના લખવાની અને ન લખવાની અને લખવામાં પણ કોઈ નિશ્ચિત સર્વસંભત એવા ક્રમ વિના લખવાની પ્રથાનાં દર્શન ધણા લાગા સમય સુધી થાય છે. તોપણ એટલું તો નહીં થઈ શકે કે અરિહંતને સિદ્ધની પહેલાં વંદના કહવાની પણ પ્રથા ઈસ્વીસન પૂર્વમાં પ્રચલિત થઈ ગઈ હતી, જે આગળ જતાં પંચપરમેષ્ટિમંગલરૂપે સ્થિર થઈ. જ્યારે તીર્થકર પણ ન હોય ત્યારે તેમની પરંપરાના રક્ષક આચાર્ય અને પછી ઉપાધ્યાય-આ બંનેનું મહત્ત્વ વધે. પણ તેઓ વંદનાકોટિમાં આવે તે જ સાથે પ્રવચન યા શાસન જે લિપિમા લખાવેલ હોય તે લિપિ પણ આદરણીય બને અને તે કારણે જ પ્રવચન કે શાસનના રક્ષક તરીકે તેમનું મહત્ત્વ ગણાય. રક્ષણીય કરતાં રક્ષકનું મહત્ત્વ હંમેશા વિશેષ ગણાતું આવ્યું છે તે ક્રમે પ્રવચન કે શાસન કે લિપિને સ્થાને તેના ધારકો-રક્ષકો આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય જ વંદનીય રૂપે મહત્ત્વ પામ્યા અને તેમને પંચનમસ્કારમાં સ્થાન મળ્યું અને પ્રવચન વગેરે ગૌણ બન્યા. છેવટે સપતોમાથી માત્ર સામાન્ય સાધુ જ બાકી રહેતા હતા, તેમને પણ ખરી રીતે તો શ્રાવકોની દૃષ્ટિએ, પણ છેવટે સર્વની દૃષ્ટિએ વંદનામાં સ્થાન મળ્યું—આવો કંઈકે ક્રમ પંચનમસ્કારની ઘટનામાં હશે એમ માની શકાય.

નમસ્કારસૂત્ર-પંચપરમેષ્ટિનમસ્કારમત્ર-ના કર્તા કોણ, એની ચર્ચાનું ઉત્થાન આવશ્યકસૂત્રની નિર્બુક્તિમાં સર્વપ્રથમ જોવા મળે છે. પ્રથમ અધ્યયન સામાયિક નામે છે. એટલે પ્રથમ પ્રશ્ન એ થયો કે એ સામાયિક અધ્યયન કોણે કહ્યું ? શા માટે કહ્યું ? એ પ્રસંગે આચાર્ય ભદ્રપાદુએ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે—

તિત્થકરો કિ કારણ માસતિ સામાઈયં તુ અબ્બણયણં ।

તિત્થકરણામગોત્તં મદ્દં મે વેદિત્તવ્વં તિ ॥ ૫૨૬ ॥

તં ચ કપ્પં વેતિજ્ઞતિ અગિલાણ ષમ્મદેવણાવીહિ ।

વજ્જતિ તં તુ મગવતો તતિયમ્બોલકહ્વત્તાણં ॥ ૫૨૭ ॥

૩૭. ખારવેલનો શિલાલેખ, જે ઈ સ. પૂર્વેનો છે, તેમા પ્રથમ અરિહંતને નમસ્કાર છે, પછી સિદ્ધને, એટલે તે પહેલાં આ પ્રથા શરૂ થઈ હતી. વળી, તેમાં આ બંને જ નમસ્કાર છે તે પણ ધ્યાન રાખવા જેવી વાત છે. અશોકના શિલાલેખોના પ્રારંભમા નમસ્કાર નથી એની નોંધ લેવી જરૂરી છે.

ગોતમમાતી સામાહ્યં તુ કિં કારણં ગિણામેન્તિ ।
પાણસસ તં તુ સુદરમંતુલમાવાણ ઉવલહ્લી ॥ ૫૨૮ ॥

—વિશેષાવસ્થક, ૨૫૧૪-૧૬

સારાશ કે તીર્થકર ભગવાન મહાવીર સામાયિક અધ્યયનનું એટલે કે તેના અર્થનું કથન કર્યું અને ગૌતમદિ શિષ્યોએ તે સાંભળ્યું. આથી આચાર્ય ભદ્રબાહુને મને સામાયિકના અર્થકર્તા તીર્થકર છે અને સૂત્રકર્તા ગણુપર છે, આમ ક્ષલિત થાય છે. ૩૮ અને નમસ્કાર મંત્ર એ સામાયિકનો પ્રારંભ છે—અથવા તો એમ કહેવાય કે શિષ્ય પ્રથમ પંચનમસ્કારમંત્ર વડે વંદના કરે પછી ૩૯ તેને સામાયિક શ્રુતનો પાઠ આપવામાં આવે છે. તેથી તે આવશ્યકસૂત્રમા સામાયિક અધ્યયનના પ્રારંભમાં ચૂકવામાં આવ્યો છે. હવે પ્રશ્ન એ છે કે મૂળે તે આવશ્યકનો અંશ છે કે અન્યત્રથી આનીત છે ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આચાર્ય ગિનભદ્રે આપ્યો છે કે નંદીસૂત્રમાં પંચનમસ્કારને પૃથક્ શ્રુતરકંઠ ગણુવામાં આવ્યો નથી. છતાં પણ તે સૂત્ર તો છે જ. વળી, તે પ્રથમ મંગલ પણ છે, તેથી તેને સર્વસૂત્રાન્તર્ગત ગણુવો જોઈએ. ૪૦ આ જ કારણ છે કે સર્વપ્રથમ નમસ્કારની વ્યાખ્યા કર્યા પછી જ સામાયિક અધ્યયનના સૂત્રની વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે. ૪૧ આ જ ક્રમ તેમણે પણ વિશેષાવ-સ્થકમાં અપનાવ્યો છે.

આચાર્ય ગિનભદ્રની આ ચર્ચા ઉપરથી એક વાત તો નક્કી જણાય છે કે નમસ્કારમંત્ર એ માત્ર આવશ્યકસૂત્રનો જ અંશ નથી, પણ સર્વ શ્રુતની આદિમાં નમસ્કારરૂપ મંગલ જ્યારથી શરૂ થયું ત્યારથી તેને સર્વપ્રથમ આવશ્યકમાં સ્થાન મળ્યું હશે, કારણ, શ્રુતમા સર્વપ્રથમ સામાયિકનો જ પાઠ આપવાની પ્રથા છે અને તે આપતાં પહેલાં મંગળ-પંચનમસ્કાર જરૂરી હોવાથી તે તેના એક અંશરૂપે ગણુાયો. પણ તે તેનો જ અંશ છે એમ નથી. પણ એ જ પ્રકારે જે કોઈ શ્રુતનો પાઠ આપવનો પ્રસંગ આવે ત્યારે પ્રારંભમાં તે નમસ્કાર કરવો જરૂરી હોઈ તે સર્વશ્રુતાન્તર્ગત ગણુાયો. આ ઉપરથી એક વાત તો નક્કી થાય છે કે તે કોઈ એક શ્રુતનો અંશ નથી, વળી સ્વત્ર શ્રુત તરીકે પણ ગણુાયો નથી, પરંતુ તેનું માહાત્મ્ય તો હતુ જ, ક્રમે વધતુ જતું હતું, તેથી તેને શ્રુત કે સૂત્રમાં સ્થાન તો આપવું જરૂરી હતુ જ. તેથી તેને સર્વશ્રુતાન્તર્ગત ગણુવામાં આવ્યો. આથી સ્પષ્ટિ એ પણ થાય છે કે આ મત તે રૂપમાં ક્યારેક કોઈ એ રચ્યો હશે અથવા ક્રમે ક્રમે તેનું આપું રૂપ ધરાયુ હશે. તેના કર્તૃત્વ વિષે કોઈ ચોક્કસ પરંપરાની નોંધ આચાર્ય ભદ્રબાહુએ નિર્ણયિતમાં લીધી નથી; માત્ર તેની વ્યાખ્યા પ્રસંગે જે દ્વારોની ચર્ચા જરૂરી છે તેની નોંધ લીધી છે અને તેમાં પ્રથમ દ્વાર ઉત્પત્તિ—એટલે કે નમસ્કારની ઉત્પત્તિ-અનુત્પત્તિ—ની ચર્ચા વિવિધ નયોની અપેક્ષાએ કરી છે. તેમાંથી તેના કર્તા કોણ, ક્યારે—એ કશું જ ક્ષલિત થતું નથી, પણ જેમ સમગ્ર શ્રુત વિષે શાશ્વત-અશાશ્વતની ચર્ચા નય દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે છે, તેમ આ નમસ્કારમંત્ર વિષે પણ

૩૮. સામાન્ય માન્યતા પ્રમાણે તો યપા જ તીર્થકરો સામાયિકનો ઉપદેશ આપે છે—નિર્ણયિત, ગાથા ૨૩૯; વિશેષાવસ્થક, ગાથા ૧૬૭૬, પરંતુ વિદ્યમાન શ્રુતના ઉપદેશક મહાવીર છે, તેથી સામાયિકના કર્તા પણ તેઓ જ છે—વિશેષાવસ્થક, ગાથા ૧૫૪૪. વળી, જુઓ નિર્ણયિત, ગાથા ૮૯-૯૦; વિશેષાવસ્થક, ગાથા ૧૦૬૧-૬૨ ॥

૩૯. કલપંચનોમ્કોારસસ દેન્તિ સામાહ્યં વિષિણા । —વિશેષાવસ્થક, ગાથા ૫

૪૦. વિશેષાવસ્થકબાહ્ય, ૨નોપજ્ઞ ટીકા, ગાથા ૧૦.

૪૧. એજન, ગાથા ૧૧.

નયદષ્ટિએ શાશ્વત-અશાશ્વતની ચર્ચા કરી છે. ૪૨ અને તે બાબતમાં આચાર્ય જિનભદ્રે વિસ્તૃત ભાષ્ય રચ્યું છે. એટલે કે આમાં તો દાર્શનિક દષ્ટિએ શબ્દનિત્યાનિત્યની ચર્ચા જ મુખ્ય ભાગ ભળવે છે. તેની ઉપરિતમાં સમુદ્યાન, વાચના, લખિધ^{૪૩} એ ત્રણ નિમિત્તોમાંથી મુખ્ય કથું તેની પણ વિસ્તૃત ચર્ચા ભાષ્યમાં બનેલા મળે છે. તે ચર્ચા પણ નયદષ્ટિએ જ કરવામાં આવી છે.^{૪૪} એટલે મુખ્ય પ્રશ્ન તે મત રચ્યો કોણે અને ક્યારે રચાયો તે અનાત જ રહે છે. અથવા તો સામાન્ય રીતે કહેવાય કે અર્થોપદેશ ભગવાન મહાવીરે આપ્યો અને સૂત્રરૂપે ગણુધરોએ રચ્યો, કારણ, આ જ બાબત સમગ્ર શ્રુતના કર્તૃત્વ અંગે સામાન્ય છે. તાત્પર્ય કે, આચાર્ય જિનભદ્રને મને, અન્ય શ્રુતના કર્તાથી કોઈ જુદા કર્તા નમસ્કારમત્રના નથી, કારણ, તે સર્વશ્રુતાભ્યંતર છે.

પરંતુ મહાનિરીચ (અધ્યયન ૫), જેનો ઉદ્ધાર આચાર્ય હરિભદ્રે કર્યાનું મનાય છે, તેમાં આ મંત્રના ઉદ્ધારની (કર્તૃત્વની નહિ) ચર્ચા છે અને તેના ઉદ્ધારનો યશ^{૪૫} આર્ય વજ્જરવામીને આપવામાં આપ્યો છે. પરંતુ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આચાર્ય હરિભદ્ર પછી થનાર ધવલાટીકાકારને મતે તે નમસ્કારના કર્તા પુષ્પદંતાચાર્ય^{૪૬} હરે છે. આ પરંપરા ધવલાકાર પૂર્વેના કોઈ ગ્રથમા અસ્થિતવમાં હતી કે નહી તે જાણવાનું સાધન નથી, પણ સામાન્યપણે એમ કહી શકાય કે ધવલાકાર સમક્ષ પદ્મપ્રાગમની જે પ્રત હશે તેમાં આદિમાં પચનમસ્કાર લખાયેલ હશે, તેથી તેને ગ્રંથકર્તા દ્વારા નિબદ્ધ મંગલ માનીને આચાર્ય વીરસેન તેનું કર્તૃત્વ પુષ્પદંતાચાર્યનું છે એમ માની લીધું છે. સભવ છે કે તેમની સમક્ષ તે બાબતની કોઈ પરંપરા હોય. પણ તે વિષેનું કોઈ મૂલ્ય અન્યત્ર મળતું નથી. આ ઉપરથી એક વાત તો નક્કી થાય છે કે આ મત મૂળે આગમ એટલે કે અગ આગમમાં હતો નહી, તેની રચના અંગરચના પછી ક્યારેક થઈ છે. તે કોણે રચ્યો તે મતભેદનો વિષય છે. માહાત્મ્યને કારણે તેને સર્વશ્રુતાભ્યંતર ગણીને આચાર્ય જિનભદ્રે નિર્ણયિતને અનુસરીને તીર્થંકર-ગણુધરોને કર્તા દર્શાવ્યા છે; જ્યારે વીરસેન આચાર્ય તેના કર્તા તરીકે આચાર્ય પુષ્પદંતને જાણાવે છે. આચાર્ય અભયદેવ તો ભગવતીના પ્રારંભમાં ઉપસ્થિત પચનમસ્કારમત્રને ભગવતી-સૂત્રનો પ્રારંભ માને છે, તેથી તે મંત્રની ટીકા પણ કરે છે.

*

૪૨. આવસ્થકનિર્ણયજિ, ગાથા ૬૪૪-૪૬; વિરોધાવસ્થક, ગાથા ૩૩૩૫-૩૭ અને તે ગાથાઓની ભાષ્યગાથાઓ વિરોધાવસ્થક, ગાથા ૩૩૩૮ થી બેવી.

૪૩. આવસ્થકનિર્ણયજિ, ગાથા ૬૪૬, વિરોધાવસ્થક, ગાથા ૩૩૩૭

૪૪. વિરોધાવસ્થક, ગાથા ૩૩૫૭ થી

૪૫. ધ્યાન દેવું જરૂરી છે કે આર્ય વજ્જ નમસ્કારમત્રના ઉદ્ધારક મનાયા છે. તેનું કર્તૃત્વ તો વૃદ્ધપરંપરા પ્રમાણે તીર્થંકર-ગણુધરોનું જ છે, જે નિર્ણયજિ-ભાષ્યમા પણ છે

૪૬. ધવલાટીકા, પુસ્તક ૧, પૃષ્ઠ ૪૧. આ બાબતની વિરોધ ચર્ચા માટે જુઓ, ધવલાટીકાની પ્રસ્તાવના, પુસ્તક ૨, પૃષ્ઠ ૩૩-૪૧. અહીં એક ભ્રમનિવારણ આવસ્થક છે ધવલાની આ પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે કે ભગવતીસૂત્રના પ્રારંભમાં પથમ પદ 'ગમો લોળ સન્વમાદૂળ' ને બદલે 'ગમો વમીળ સ્વીળ' એવો યાદ છે. પરંતુ વસ્તુત ઉક્ત પથમ પદ તેમા છે જ, ઉપરાંત શ્રાબી લિપિને નમસ્કાર છે.

પ્રથમ પદ : જીવ અને અજીવના પ્રકારો

અજીવનિરૂપણ

પ્રજ્ઞાપનામાં પ્રથમ પદમાં જ જૈનદર્શનસંમત મૌલિક તત્ત્વોની વ્યવસ્થા બેદ-પ્રભેદો બતાવીને કરવામાં આવી છે. અને ત્યાર પછીના પદોમાં તે જ તત્ત્વોનું વિશદ રૂપે નિરૂપણ આવે છે. નિરૂપણપદ્ધતિ સમગ્ર ગ્રંથમાં બેદ-પ્રભેદો બતાવીને જ કરવામાં આવી છે. તે અનુસારે પ્રજ્ઞાપના એટલે કે નિરૂપણને બે વિભાગમાં વહેંચી દેવામાં આવ્યું છે : જીવ અને અજીવની પ્રજ્ઞાપના (સૂત્ર ૩). પ્રથમ અજીવપ્રજ્ઞાપના (સૂત્ર ૪-૧૩) એટલા માટે કરી છે કે તે વિષેનું વક્તવ્ય યોગ્ય છે અને પછીના સમગ્ર ગ્રંથમાં, યોગ્ય અપવાદ સિવાય, સર્વત્ર જીવો સંબંધી જ સમગ્ર ભાવે વિવિધ રીતે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

અજીવના નિરૂપણમાં રૂપી અને અરૂપી અજીવના બેદો કરીને તેનું વિવરણ છે. રૂપીમાં પુદ્ગલ દ્રવ્યનો સમાવેશ છે અને અરૂપીમાં બાકીનાં ધર્માસ્તિકાયાદિ તત્ત્વોનો. એક વસ્તુ જ્ઞાનમાં લેવા જેવી છે કે પ્રસ્તુતમાં મૌલિક બેદોના નિરૂપણ પ્રસંગે દ્રવ્ય, તત્ત્વ કે પદાર્થ જેવાં સામાન્ય નામોનો ઉપયોગ નથી કરવામાં આવ્યો; તે આ ગ્રંથની પ્રાચીનતા પુરવાર કરે છે.

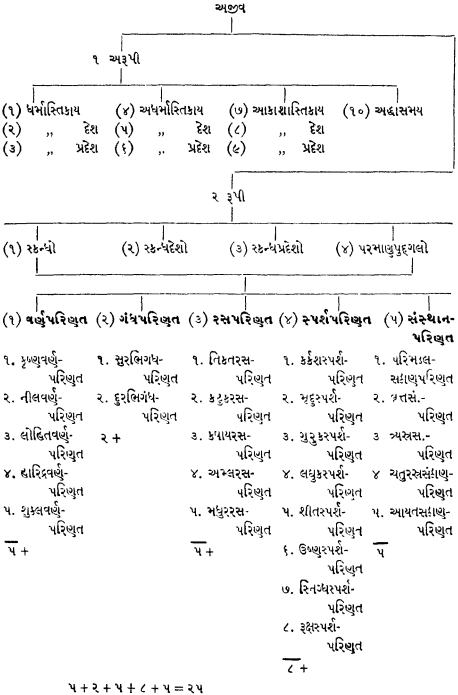
ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશ એ ત્રણને તે તે ઉપરાંત દેશ અને પ્રદેશના બેદોના પણ વિભક્ત કરવામાં આવ્યા છે. તેમનું લક્ષણ શું છે તે તો સમગ્ર ગ્રંથમાં ક્રમાંબ જણાવ્યું નથી. તે ત્રણ સાથે જ્ઞેયયેલ અસ્તિકાયશબ્દનો અર્થ પણ મૂળ ગ્રંથમાં જ્ઞેવામાં આવતો નથી. પણ અર્ધસમય સાથે અસ્તિકાય શબ્દ જ્ઞેયયેલો નથી, તે ઉપરથી તે બંનેનો બેદ તે બાબતમાં છે, એટલું તો સ્પષ્ટ થાય છે. વળી, મૌલિક બેદ જીવ સાથે પણ પ્રસ્તુતમાં અસ્તિકાય શબ્દનો પ્રયોગ નથી, પણ એનો અર્થ એ નથી કે જીવના પ્રદેશો ગ્રંથકારને અભિમત ન હતા. પાંચમા પદમાં જીવના પ્રદેશોને લઈને વિચાર છે જ (સૂત્ર ૪૪૦ આદિ).

વળી, પ્રસ્તુત પ્રથમ પદમાં જીવ અને અજીવના મૌલિક બેદો જેને કહેવામાં આવ્યા છે તેમને જ પાંચમા વિશેષ પદમાં જીવપર્યાયો અને અજીવપર્યાયો એવા નામથી અને તેરમા પદમાં પરિણુમ નામથી જણાવવામાં આવ્યા છે.^૧ પ્રથમ પદમાં નારક આદિ જે જીવ બેદો છે, તેમને પાંચમામાં અને તેરમામાં ક્રમે જીવપર્યાયોમાં અને અજીવપરિણુમોમાં સમાવિષ્ટ કર્યાં છે,^૨ અને પ્રસ્તુત પ્રથમ પદમાં જે રૂપી અને અરૂપી તથા તેના જે બેદ-પ્રભેદો છે તેમને અજીવ પર્યાયોને નામે પાંચમા પદમાં ઓળખાવ્યા છે.^૩

૧. સૂત્ર ૪૩૮. ૨. સૂત્ર ૪૩૬ થી.

૩. સૂત્ર ૫૦૦ થી બંને પદના વિષયમાં શો બેદ છે તેની ચર્ચા આગળ કરવામાં આવી છે.

અણવના બેઠ-પ્રબેદોનો નકશો નીચે પ્રમાણે છે :-

ને રૂપી પદાર્થ કૃષ્ણ વર્ણમાં પરિણત હોય તે બે ગંધ, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ અને પાંચ સંસ્થાન—સર્વ મળી (૨ + ૫ + ૮ + ૫ = ૨૦) કાળક્રમે કરી ૨૦ પ્રકારે પરિણત થાય છે. તેથી કૃષ્ણ વર્ણના ૨૦ પરિણામો થાય. તે જ પ્રમાણે શેષ ત્રીણાદિ વર્ણના પણ પરિણામો સભવે. તેથી $૫ \times ૨૦ = ૧૦૦$ વર્ણપરિણામોના બેદ થાય. તે જ પ્રમાણે ગંધ વગેરેના પરિણામો સમઠ લેવાના એટલે

૫ વર્ણ	×	૨૦ શેષ ગંધાદિ	=	૧૦૦
૨ ગંધ	×	૨૩ શેષ વર્ણાદિ	=	૪૬
૫ રસ	×	૨૦ શેષ વર્ણાદિ	=	૧૦૦
૮ સ્પર્શ	×	૨૩ વર્ણાદિ	=	૧૮૪
૫ સંસ્થાન	×	૨૦ શેષ વર્ણાદિ	=	૧૦૦
				૫૩૦

પુદ્ગલના આ ૫૩૦ પ્રકારના પરિણામો મૂળ સૂત્રમાં (૬-૧૩) એકેકનું નામ દર્શને ગણ્યવવામાં આવ્યા છે. ટીકાકાર આ બેદોનું પારિભાષિક નામ 'વર્ણાદિનો પરસ્પર સંબંધ' એવું આપે છે (ટીકા, પત્ર ૧૩ અ). આમાં વર્ણાદિ કુલ ૨૫ છે; તેમાં સ્પર્શ આઠ છે, તેના સવેધમલક બેદો બીજા કરતાં વધારે છે, તેનું કારણ એ છે કે કોઈ એક કર્કસ સ્પર્શનો પરિણામ પણ બીજા છ સ્પર્શના પરિણામો ધરાવી શકે છે; માત્ર પોતાનાથી વિરોધી પરિણામ ધરાવી શકતો નથી, જેમ કે કર્કસ પરિણામ હોય ત્યારે મૃદુ પરિણામને ધરાવી શકે નહિ. પરંતુ કૃષ્ણવર્ણ પરિણામ બીજા કોઈ વર્ણના પરિણામને ધરાવી શકતો નથી. એ જ ન્યાય બીજા ગંધ આદિ પરિણામને પણ લાગુ પડે છે.

પ્રસ્તુતમાં ટીકાકાર સ્પષ્ટીકરણ કરે છે (પત્ર ૧૭ વ્ર.) કે પરિણામો સંકંપની અપેક્ષાએ પણ છે. અને સંકંપમા તો અમુક અંશમાં કૃષ્ણ પરિણામ હોય તો બીજા અંશમાં અન્ય વર્ણના પરિણામો પણ સંભવે છે. અને તે દષ્ટિએ તો ભંગો અધિક થવા બેદ છે. પરંતુ પ્રસ્તુતમાં તે ગણ્યવામાં નથી આવ્યા એટલે વ્યવહારદષ્ટિએ જેને કાળો સંકંધ કહેવામાં આવે, જેમ કે શરીરમાં આંખનો અમુક ભાગ, તેવા સંકંપની અપેક્ષાએ આ ભંગો સમજવાના છે. વળી, આ જે સખ્યા ભંગોની છે તે પણ પરિસ્થિતિન્યાયની અપેક્ષાએ જ સમજવાની છે, કારણ, એક કાળો વર્ણ પણ અન્ય પ્રકારનો હોય છે. તેવા બેદોને અહીં ધ્યાનમાં લીધા નથી.

પુદ્ગલના આ પ્રકારના પરિણામોના કાળનો વિચાર મૂળમાં નથી, પણ ટીકાકાર સ્પષ્ટ કરે છે (પત્ર ૧૮ અ) કે તે ગંધનથી એક સમય સુધી ટકી શકે છે અને ઉત્ક્રાંટે અસંખ્ય કાળ સુધી ટકી શકે છે. પરિણામના કાળનો મુલાસો એટલા માટે જરૂરી છે કે પરિણામ શબ્દ બૌદ્ધ પિટકમાં પણ વપરાયો છે, પણ પરિણામના સમયની મર્યાદા જૈન અને બૌદ્ધોની જુદી છે. બૌદ્ધોના પ્રાચીન અભિધર્મને મને જ્ઞાનપરિણામ ત્રણ દાયકા ટકે છે, જ્યારે રૂપપરિણામ ૫૧ દાયકા ટકે છે; પછી તેનો અવશ્ય નાશ થાય છે. વળી, પરિણામના નાશ સાથે સ્વયં વસ્તુનો નાશ થાય છે કે નહીં એ પણ પ્રશ્ન છે. બૌદ્ધ સિદ્ધાંતના જૈન અને બીજા પરિણામવાદીઓ વસ્તુનો નાશ નથી માનતા, પણ માત્ર પરિણામનો નાશ માને છે; જ્યારે બૌદ્ધો વસ્તુ અને તેના પરિણામમાં બેદ નથી કરતા, તેથી પરિણામના નાશ સાથે તે વસ્તુ પણ સર્વથા નષ્ટ થાય છે અને નવી જ વસ્તુ તેને આધારે (સં પ્રતીત્ય) ઉત્પન્ન થાય છે તેમ માને છે. વળી, મહાયાનમાં તો વસ્તુની ક્ષણિકતા જ એટલે કે તેની ઉત્પત્તિ અને વિનાશનો એક જ કાળ છે, તેમ પછીથી માનવામાં આવ્યું, આથી તેમને મતે પરિણામ એ ક્ષણિક જ સિદ્ધ થાય. વળી, જૈન દર્શનની માન્યતાથી નૈયાયિક-વૈશેષિક દર્શનોની

વિશેષતા એ છે કે રૂપરસાદિને તેઓ વસ્તુના પરિણામ નહીં પણ વસ્તુથી અત્યંત ભિન્ન ગુણો માને છે; જ્યારે જૈન મતે વસ્તુથી રૂપરસાદિનો કથંચિત્ અબેદ પણ છે. આથી પરિણામની પરિભાષામાં રૂપરસાદિનું પ્રસ્તુતમાં જે નિરૂપણ છે તે જૈન દર્શનના તે સખધી સ્થિત થયેલા વિચારને અનુરૂપ જ છે.

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં મૂળમાં વર્ણવરિણયા (વર્ણવરિણતા:), ગંધવરિણયા (ગંધવરિણતા:), ધ્યાદિ પ્રયોગ છે, તેનો અર્થ આચાર્ય મલયગિરિ પ્રમાણે— “વર્ણત: વરિણતા: વર્ણવરિણામભાજ હ્વયર્થ: ।વરિણતા હ્વયલીતકાલનિદેશો વર્તમાનાનાગતકાલોપલક્ષણમ્.....તતો વર્ણવરિણતા હ્વિ વર્ણરૂપતયા વરિણતા: વરિણમન્તિ વરિણમિષ્વન્તીતિ દ્રહ્વ્યમ્ । एवं गन्धरसवरिणता इत्याद्यपि भावनीयम् ।” ટીકા, પત્ર ૧૦. સારાંશ કે પુહગલો તે તે રસાદિરૂપે પરિણામને પામે છે. એટલે કે પુહગલોના એ અધા પરિણામો છે.

પ્રસ્તુતમાં જે પરિણામો અભિપ્રેત છે, તે અધાનો જ ઉલ્લેખ પાંચમા પદમા પર્યાય શબ્દથી થયેલ છે. વળી, તે પદનું નામ તો વિશેષપદ છે, છતાં ભેદો બતાવતી વખતે વિશેષ શબ્દને બદલે પર્યાય શબ્દનો પ્રયોગ છે. વળી, તેરમા પદમા તે જ અધાને ‘પરિણામ’ નામે ઓળખાવ્યા છે. તો વિચારવાનું એ છે કે પરિણામ, વિશેષ અને પર્યાય—એ શબ્દો ભિન્નાર્થક છે કે એકાર્થક ?

આચાર્ય મલયગિરિ પ્રમાણે તો પુહગલ દ્રવ્યોની જે વિવિધ અવસ્થાઓ છે, તે પરિણામો છે એમ ઉક્ત વ્યાખ્યા ઉપરથી કલિત થાય છે. પાચમા વિશેષપદનો કશો જ અર્થ પદોની ગણતરી સમયે (સૂત્ર ૨) આચાર્ય મલયગિરિ કરતા નથી. અને પાચમા પદના પ્રારંભમાં તે પર્યાયપદ લોચ એમ જ વ્યાખ્યા શરૂ કરે છે. એટલે કે તેમને મતે વિશેષ અને પર્યાય એકાર્થક જ છે. અને સૂત્ર-કારને મતે પણ તેમ જ છે, કારણ, પ્રારંભમાં પ્રજાપનાનાં ૩૬ પદો (સૂત્ર ૨) ગણ્યુઓ ત્યારે પદનું નામ ‘વિશેષ’ આપ્યું. પણ પાચમા પદનો પ્રથમ પ્રશ્ન છે “કહ્વિદ્ધા ણ મંતે વજ્જવા વણ્ણતા ?” (સૂત્ર ૪૩૮)—આથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે સૂત્રકાર પર્યાય અને વિશેષને એકાર્થક માને છે. આ જ વસ્તુને પર્યાય શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં આચાર્ય મલયગિરિ કહે છે—“ત્વ વર્ણયા ગુણા વિશેષા ધર્મા હ્વયનર્ચાન્તરમ્” ટીકા, પત્ર ૧૭૯. પ્રસ્તુતમાં પર્યાયનો સમાનાર્થક શબ્દ ‘ગુણ’ પણ આચાર્ય જણાવ્યો છે. તેનું કારણ એ છે કે પ્રથમ પદમાં રસ વગેરે, જેને બીજા દર્શનિકો ‘ગુણ’ કહે છે, તે પણ ખરી રીતે તો પર્યાય જ છે, કારણ, પ્રથમ પદમાં તેનો સંબંધ પરિણામ સાથે છે, એ તો રૂપ છે. આથી સૂત્રકારને મતે પરિણામ, પર્યાય, ગુણ અને વિશેષ એ અધા શબ્દો સમાનાર્થક છે. યૌદ્ધો રૂપરસાદિને ‘ધર્મ’ શબ્દથી ઓળખાવે છે તેથી તેનો પણ સમાવેશ પર્યાયના સમાનાર્થક શબ્દોમાં કર્યો છે.

પ્રસ્તુતમાં આચાર્ય મલયગિરિએ ગુણ અને પર્યાયને સમાનાર્થક શબ્દો જણાવ્યા છે, પરંતુ પર્યાય અને ગુણ જુદા છે કે એક છે એ વિષેનો વિવાદ છે. અને તેના મૂળમાં ઉત્તરાધ્યયન, અં ૨૮, ગાં ૫ માં દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયનો પૃથક્ ઉલ્લેખ અને તે પછી ત્રણેનાં લક્ષણો ક્યાં છે તે, અને ‘ગુણવર્ચાયવદ્ દ્રવ્યમ્’ આચાર્ય ઉમાસ્વામિનું સૂત્ર (પ.૩૧) લોચ એમ જણાય છે. કારણ સ્વયં ઉમાસ્વામિએ ભાષ્યમાં તેની જ વ્યાખ્યા કરી છે, તેમાં લઘુભયં યત્ર વિચત્તે તદ્ દ્રવ્યમ્ (પ.૩૭) એમ જણાવ્યું છે. તેથી તેમને મતે ગુણ અને પર્યાય જુદા દરે છે. પરંતુ ટીકાકાર સિદ્ધસેને તો “વસ્તુત: વર્ણયા ગુણા હ્વયૈકાત્મ્યમ્”—એવી વ્યાખ્યા કરીને આચાર્ય મલયગિરિનો માર્ગ સરલ કરી આપ્યો છે. ગુણ અને પર્યાયની સમગ્રભાવે અર્થો માટે સન્મતિતર્ક પ્રકરણ ભાગ ૫, પૃં ૬૩૧, ટિપ્પણ નં. ૪ જેવું જરૂરી છે. વળી, ગુણ શબ્દના દ્રવ્યાદિ નિક્ષેપો વિષે આચાર્યોંગ નિર્ધુક્તિ, ગાં ૧૬૬ થી જેવી જરૂરી છે.

પણ એક પ્રશ્ન થાય કે તો પછી પ્રથમ પદ અને પાંચમા પદનો વિષય એક કેમ નહિ ? પ્રથમ પદની પાંચમા પદમાં પુનરાવૃત્તિ શા માટે ન માનવી ? આનો ઉત્તર એ છે કે પ્રથમ પદમાં દ્રવ્ય મુખ્ય છે; તે તે પર્યાયોરૂપે પરિણત દ્રવ્યોની ગણતરી પ્રથમ પદમાં છે; જ્યારે પાંચમા પદમાં તે તે દ્રવ્યના પર્યાયોની ગણતરી છે. આ પ્રકારે પાંચમા પદમાં પ્રથમ પદના વિષયનું પુનરાવર્તન નથી.

પરંતુ જીવ-અજીવપણુવણુ સાથે ઉત્તરાધ્યયનના જીવાજીવવિભક્તિ અને મૂલાચારના પંચાચાર અધિકારગત જીવ અને અજીવનું નિરૂપણ સરખાવવા જેવું છે. મૂલાચારમાં પ્રથમ જીવનું નિરૂપણ કરીને પછી જ અજીવનું નિરૂપણ છે, જ્યારે પ્રજ્ઞાપના અને ઉત્તરાધ્યયનમાં પ્રથમ અજીવ અને પછી જીવનું નિરૂપણ છે. મૂલાચારમાં પણ પ્રજ્ઞાપના અને ઉત્તરાધ્યયનની જેમ જીવોના સંસારી અને સિદ્ધ એવા ભેદ કર્યા છે, પરંતુ સિદ્ધના પ્રભેદો કરવામાં આવ્યા નથી. પ્રજ્ઞાપનામાં તીર્થંકરસિદ્ધ આદિ ૧૫ ભેદો સિદ્ધના છે, પરંતુ ઉત્તરાધ્યયનમાં એટલા ભેદ નથી, જે નીચેની તુલના પરથી જણાશે :

	પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર ૧૬-૧૭	ઉત્તરા૦, અ૦ ૩૬, ગા૦ ૫૦ થી
(અ)	૧. તિત્થ	×
	૨. અતિત્થ	×
	૩. તિત્થગર	×
	૪. અતિત્થગર	×
	૫. સયંજીવ	×
	૬. પતેયજીવ	×
	૭. જીવબોહિય	×
	૮. ઇર્થીલિગ	ઇર્થી
	૯. પુરિસલિગ	પુરિસ
	૧૦. નપુસકલિગ	નપુંસગ
	૧૧. અલિગ	સલિગ
	૧૨. અજીવલિગ	અનલિગ
	૧૩. ગિહિલિગ	ગિહિલિગ
	૧૪. એગ	} ગા૦ ૫૨ માં લિગભેદ એક સમયમાં સિદ્ધ થનારની સંખ્યા ગણાવી છે.
	૧૫. અજીગ	
(બ)	પ્રથમસમય આદિ	×

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ છે કે ઉત્તરાધ્યયનના અ૦ ૩૬; પછી જ પ્રજ્ઞાપના રચાયું છે.

જીવના ભેદ-પ્રભેદો

સિદ્ધના ભેદો

પરંતુતમાં જે જીવના ભેદ-પ્રભેદોની ગણતરી છે તે પ્રમાણે જીવો સર્વ ક્ષણમાં અસ્તિત્વમાં હોય છે એમ સમજવાનું છે. અહીં જણાવેલ એક પણ ભેદથી શત્ય ક્યારેય પણ લોકે હતો નહીં, હશે નહિ અને છે પણ નહિ.

છવોના મુખ્ય બે બેદ છે—સંસારીય અને સિદ્ધ^૧ (સૂત્ર ૧૪). સિદ્ધ એટલે મોક્ષને પામનાર = મુક્ત. આમાથી સિદ્ધના બેદોની જે ગણતરી છે તેમાં ખરી રીતે એ બેદો સિદ્ધના નથી પણ સમયની અપેક્ષાએ એટલે કે તે તે છવ સિદ્ધ થયાને—મોક્ષ પામ્યાને—કેટલો સમય થયો તેની ગણતરીની દૃષ્ટિએ બેદો કરવામાં આવ્યા છે. તેમાં જે સિદ્ધોનો તે અવસ્થાને પ્રાપ્ત કર્યાને ૬૭ પ્રથમ સમય જ છે તેઓ જે પરિસ્થિતિને અનુસરીને સિદ્ધ થયા હોય તેને ધ્યાનમાં રાખીને તેમના પંદર બેદ કરવામાં આવ્યા છે (સૂત્ર ૧૬). એ પંદર બેદો પરસ્પર અત્યંત વ્યાવૃત છે એમ નથી સમજવાનું, પણ પ્રથમ સમય વીત્યા પછી તો માત્ર કાળની ગણતરી જ મુખ્ય રહે છે. આથી પ્રથમ સમયના સિદ્ધોનું પારિભાષિક નામ છે—અર્ણવસિદ્ધ = અનન્તરસિદ્ધ = પ્રથમસમયસિદ્ધ; અને જેને બે સમય કે તેથી વધારે સમય થયા હોય તે બધા પરંપરસિદ્ધ = પરંપરસિદ્ધ કહેવાય છે. આ પરંપર-સિદ્ધોના તો અનંત બેદો થઈ શકે છે, કારણ, અનંત સમયથી સિદ્ધો થતા આવ્યા છે (સૂત્ર ૧૭).

અનન્તરસિદ્ધોના જે પંદર બેદ (સૂત્ર ૧૬) ગણાવવામાં આવ્યા છે, તેથી એક બાબત સ્પષ્ટપણે સિદ્ધ થાય છે કે છવ કોઈ પણ યુરુના ઉપદેશ વિના પણ મુક્ત થઈ શકે છે. તેને વેશનું બંધન નથી, જ્વલિનું બંધન નથી; ગમે તે વેશમાં હોય તો પણ તે મુક્તિ પામી શકે છે. સ્ત્રી હોય કે પુરુષ જ્વલિનો હોય તો પણ મુક્તિ પામી શકે છે. જૈનધર્મનું આ તાત્વિક સ્વરૂપ છે. ધર્મને કોઈ નામ આપવામાં આવ્યું નથી કે અમુક ધર્મની શ્રદ્ધા હોય તો જ તેને મુક્તિ મળે, અન્યથા નહિ. એવું કોઈ બાંધક તત્ત્વ આમાં નથી. જૈનધર્મની સ્થાપના થઈ, અર્થાત્ ભગવાન નરપભદ્રેવે તીર્થની સ્થાપના કરી, તે પહેલાં પણ જે સિદ્ધ થયા તે અતીર્થસિદ્ધ કહેવાય છે. જૈન-ધર્મમાં પ્રચલિત જે વેશ છે તે વિના પણ સિદ્ધ થનાર અન્યકિંગસિદ્ધ તરીકે માન્ય છે. વળી, સાધુનો વેશ સ્ત્રીકાયાં ન હોય અને ગૃહસ્થના વેશમાં રહ્યા હોય છતાં પણ સિદ્ધ થયા હોય તેમને ગિહિલિંગસિદ્ધ = ગૃહલિંગસિદ્ધ કહ્યા છે. આમ જૈનધર્મનું જે તાત્વિક સ્વરૂપ છે તે આથી ક્લિત થાય છે.

જૈનધર્મના મુખ્ય બે સંપ્રદાયો છે. તેમાં શ્વેતાંગર સંપ્રદાય તો સ્ત્રીનો પણ મોક્ષ માંન જ છે, પણ દિગંબર સંપ્રદાય, નમવાના આગ્રહને કારણે, સ્ત્રીના મોક્ષનો નિગંધ કરવા લાગ્યો. આ નિગંધ પ્રારંભના હતો નહિ તેની સાક્ષી દિગંબર સંપ્રદાયના સિદ્ધાંતગ્રંથ ૫૮ખંડગમમાં છે. પરંતુ શ્વેતાંગર સાથેના વાદવિવાદને પરિણામે, વસ્તુના સદંતર અસ્વીકારના પરિણામ સ્વરૂપે, આચાર્ય કુંદકુંદ અને બીજાઓ સ્ત્રીમોક્ષનો નિગંધ કરવા લાગ્યા. પરિણામે ૫૮ખંડગમની ધવલા ટીકામાં તેનો પડઠો પડ્યો અને મૂળની વ્યાખ્યા વુદ્ધી જ રીતે થવા લાગી અને સામે પક્ષે સ્ત્રીમોક્ષનું સમર્થન પણ થવા લાગ્યું. આચાર્ય મલયગિરિ પ્રસ્તુત સૂત્ર (સૂત્ર ૧૬)ની ટીકા (પૃષ્ઠ ૨૦ વ)માં સ્ત્રીમોક્ષનું સમર્થન વિસ્તારથી કરે છે. કારણ, મૂળમાં હત્યીલિંગસિદ્ધા એવો એક બેદ પણ સિદ્ધોનો બતાવવામાં આવ્યો છે.

પ્રસ્તુત પંદર બેદમાં સર્વબુદ્ધસિદ્ધ, પતેષબુદ્ધસિદ્ધ અને બુદ્ધબોદિયસિદ્ધ એવા ત્રણ બેદોનો ઉલ્લેખ છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવું જરૂરી છે. નદીચૂર્ણિને આધારે આચાર્ય મલયગિરિએ જે વિવરણ આપ્યું છે તેનો સાર આ પ્રમાણે છે. સર્વબુદ્ધ = સર્વયુદ્ધ તે છે, જેઓ કોઈ પણ બાહ્ય પ્રત્યય = કારણ વિના બોધિને પ્રાપ્ત કરે છે; આંતરિક કારણ જ્વલિનમરણ સહાય છે. આ સર્વયુદ્ધના બે

૫. સ્સારસ્માવળ્ણજીવ = સ્સારસ્માપત્રજીવ ।

૬. અસ્સારસ્માવળ્ણજીવ = અસ્સારસ્માપત્રજીવ ।

પ્રકાર છે : એક તે, જેઓ તીર્થંકર હોય છે; અને બીજા તે, જે તીર્થંકર નથી હોતા. પ્રસ્તુતમાં એટલે કે સિદ્ધના બેદોમાં તીર્થંકર સિવાયના જે સ્વયંભુદ્ છે તે અભિપ્રેત છે, કારણ, તીર્થંકર-સિદ્ધનો ઉદ્દેશ આ પંદર બેદમાં થયેલો જ છે. સ્વયંભુદ્ બાલ્ય કારણ વિના પ્રતિબોધ પામે છે, પણ પ્રત્યેકભુદ્ બાલ્ય કારણથી પ્રતિબોધ પામે છે. તેઓ એકલા વિચરતા હોઈ પ્રત્યેકભુદ્ કહેવાય છે; ગરજવામીની જેમ તેઓ સમૂહમાં વિચરતા નથી. સ્વયંભુદ્ અને પ્રત્યેકભુદ્ વચ્ચે બોધિમાં કારણકૃત ઉક્ત મુખ્ય બેદ છે. ઉપરાંત, ઉપધિ—ઉપકરણ, ક્ષિય-વેશ અને શ્રુતની અપેક્ષાએ પણ બન્નેમાં બેદ છે તે એ કે પાત્રાદિ આર પ્રકારની ઉપધિ સ્વયંભુદ્ને હોય છે, પણ પ્રત્યેકભુદ્ને જઘન્યથી એ ઉપધિ—ઉપકરણ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટે નવ પ્રકારની ઉપધિ હોય છે. તેમાં પ્રાવરણનો—વસ્ત્રનો સમાવેશ થતો નથી. સ્વયંભુદ્ને બોધિ પ્રાપ્ત થયાં પહેલાં શ્રુતગાન હોય અને ન પણ હોય તેમ બને. જે શ્રુત હોય અને બોધિ પ્રાપ્ત થાય તો તેઓ ગુરુ પાસે જઈને વેશનો સ્વીકાર કરે છે, અથવા દેવતા આવીને તેમને વેશ સમર્પિત કરે છે.^૭ આવા સ્વયંભુદ્ પોતાની ઇચ્છા હોય તો ગરજમાં રહે છે, અન્યથા એકલા પણ વિચરે છે. અને જે બોધિ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં આ પ્રકારના સ્વયંભુદ્ને શ્રુતનો બોધ ન હોય તો તે અવશ્ય ગુરુ પાસે જાય છે અને વેશનો સ્વીકાર કરીને ગરજમાં અવશ્ય રહે છે, એકલા વિચરતા નથી. સ્વયંભુદ્ને ઉપર પ્રમાણે શ્રુતના સભવ વિષે વિકલ્પ છે, પણ પ્રત્યેકભુદ્ને તો બોધિ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં શ્રુતનો બોધ હોય જ છે. અને તે જઘન્યથી અગિયાર અંગના ગાના હોય અથવા ઉત્કૃષ્ટે ભિન્નદશપૂર્વી સંભવે. પ્રત્યેકભુદ્ માટે વેશ અનિવાર્ય નથી; તે ધારણ કરે પણ ખરા અને ન પણ કરે, ધારણ કરે તો દેવે દીપેલ વેષ હોય.

સ્વયંભુદ્ કે પ્રત્યેકભુદ્ને બોધિમાં બીજાના ઉપદેશની જરૂર નથી; તે વિના જ એ બન્ને બોધિ પ્રાપ્ત કરે છે. પરંતુ ભુદ્બોધિય=ભુદ્બોધિત સિદ્ધ વિષે તેમ નથી. તેઓ કોઈ પણ ભુદ્ એટલે કે આચાર્ય દ્વારા બોધિત થાય છે એટલે કે ઉપદેશને પામે છે. એટલે કે તેઓ સ્વયંસજ્ઞથી બોધિને પામેલા નથી, પણ બીજાના ઉપદેશથી બોધિને પામ્યા છે. તેથી ભુદ્બોધિત સિદ્ધ કહેવાય છે.^૮

બીજી રીતે તીર્થસિદ્ધ અને અતીર્થસિદ્ધ—એ બે બેદમાં જ યાજ્ઞના બેદો સમાઈ જાય છે, પરંતુ માત્ર એ બે બેદો જ કરવામાં આવે તો સિદ્ધોની પૂર્વાવસ્થામાં જે વિવિધતા હોય છે—વિશેષતા હોય છે—તે વિષેનો કરો ખ્યાલ આવવા સમ્ભવ નથી, તેથી એ વિશેષતાનું જ્ઞાન કરાવવા વિસ્તારથી બેદનિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.^૯

પ્રસ્તુત જૈન મતના અનુસંધાનમાં બૌદ્ધ મત જાણવો લાભપ્રદ છે. બૌદ્ધ મતે (સ્થવિરવાદમતે) બોધિના ત્રણ પ્રકાર છે : સાવકબોધિ, પરચેકબોધિ અને સમ્માસબોધિ (ધાવકબોધિ, પ્રત્યેક-બોધિ અને સમ્યક્સંબોધિ). સમ્યક્સંબોધિ ધરાવનાર સમ્યક્સંભુદ્ કહેવાય છે. તેમના ઉપદેશથી જે અર્હતપદને પામે (=જૈન મતે કેવળીપદને પામે) તેને સાવકબોધિ ધરાવનાર કહેવાય. સારાંશ કે ઉપાસકને બીજાના ઉપદેશથી જે બોધિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે બોધિ સાવકબોધિ છે. આ સાવક-સંભુદ્ પણ બીજાને ઉપદેશ આપવાના અધિકારી છે (વિનયપિટક, મહાવચ્ચ, ૧-૨૧).

૭. અહીં સ્પષ્ટ છે કે દેવતાની ચાત પાછળથી કાપલ થઈ છે. તાર્કિક રીતે તો વેશપરિવર્તન પણ આવશ્યક નથી; પણ જ્યારે કોઈ પણ ધર્મપરંપરા સુદૃઢ બને છે અને તેનો ખાલાચાર સુધિચર થઈ જાય છે ત્યારે વેશ એ પરંપરાનું અનિવાર્ય અંગ બની જાય છે, તેનું આ પણ એક ઉદાહરણ છે.

૮. ઉક્ત ત્રણેય વિષે જુઓ પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પન ૧૬ ૪ થી.

૯. પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પન ૨૩ ૩.

જૈન મતની જેમ જ પચ્ચેકબોધિને પ્રાપ્ત કરનાર ખીજના ઉપદેશની અપેક્ષા રાખતા નથી, પણ તે સ્વયંસબુદ્ધ છે. તેઓ ઉપદેશ આપતા નથી, ખીજને સબુદ્ધ કરી શકતા નથી; માત્ર ખીજ માટે તેમનું જીવન ઉદાહરણરૂપ બને છે.

સમ્માસબોધિને પ્રાપ્ત કરનાર પણ, પોતાના પ્રયત્નથી જ—ખીજના ઉપદેશ વિના જ—તે પ્રાપ્ત કરે છે અને ખીજને બોધિ પ્રાપ્ત કરાવવા સમર્થ હોય છે. જૈન મત પ્રમાણે તીર્થંકરની જે યોગ્યતા છે તેવી જ યોગ્યતા સમ્માસબોધિ ધરાવનાર સમ્માસબુદ્ધમાં હોય છે. સામાન્ય પરિભાષામાં આપણે તેમને બુદ્ધ તરીકે ઠાણીએ છીએ. ૧૦

સંસારી જીવો

પ્રજ્ઞાપાનાના પ્રથમ પદમાં સિદ્ધ જીવોનું નિરૂપણ કર્યા પછી સસારી જીવોના બેદ-પ્રબેદો ગણાવ્યા છે. એ ગણતરીનો મુખ્ય આધાર ઇન્દ્રિયો છે. તેના પ્રબેદોમાં જીવોની સૂક્ષ્મતા અને સ્થૂલતા તથા પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિને બેદે જીવોના પ્રબેદો થાય છે. વળી, જન્મના પ્રકારને ધર્ષને બેદ પડે છે. એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય સુધીના સમ્ગ્જિહમ, તિર્યંચપચ્ચંદ્રિય અને મનુષ્યમાં ગર્ભજ અને સમ્ગ્જિહમ અને નારક તથા દેવનો ઉપપાત જન્મ છે. નારક અને સમ્ગ્જિહમ નિયમત નપુંસક જ હોય, ગર્ભજમાં ત્રણે લિંગ હોય, દેવોમાં પુરુષ અને સ્ત્રી હોય છે. આમ લિંગબંદે પણ તે તે જીવોનો બેદ છે. પંચેન્દ્રિય જીવોમાં જે બેદો પડે છે તેનો આધાર નરકાદિ ચાર ગતિ છે. ઉપરાંત, ગર્ભજ તથા સમ્ગ્જિહમ એ પણ બેદનિયામક છે. મનુષ્યના બેદનિયામકોમાં દેશબંદ, સપ્તકારબેદ, વ્યવસાયબેદ, જ્ઞાનાદિશક્તિબેદ જેવી આખતો લેવામાં આવી છે. નારક અને દેવોનો બેદ સ્થાન-બેદથી છે.

આટલી સામાન્ય હકીકત ગણવા પછી જીવબેદ-પ્રબેદોની સૂચી, જે નીચે આપવામાં આવે છે, તે સમજવી સહેલી થઈ પડશે. સૂચીમાં મૂળમાં જ્યા—જન્મ ક વનરપતિની આખતોમાં—મોટી સખ્યામાં બેદો આપ્યા છે, ત્યાં માત્ર સખ્યાક આપીને જ સંતોષ માન્યો છે. ઊગ્રાસુએ તેવે સ્થળે મૂળ જોઈ લેવું જોઈ એ. જીવોના આ જ બેદ-પ્રબેદો વિષે દ્વિતીય આદિ પદોમાં અનેક આખતો—જેવી કે તેમનાં રહેવાનાં સ્થાન, તેમનું પરસ્પર સખ્યાની દૃષ્ટિએ નારતમ્ય, આયુ, તેમના વિશેષ-પર્યાયો ઇલાદિ અનેક આખતો—નો વિચાર થયો છે તેથી તે દૃષ્ટિએ આ મૂચી જરૂરી છે.

૧. જીવ (સૂત્ર ૧૪)

૧. ૧ અસસારસમાપત્ત (સિદ્ધ) (૧૫)

૧. ૧. ૧ અનન્તરસિદ્ધ (૧૬)

૧. ૧. ૧. ૧ તીર્થસિદ્ધ	.૭ બુદ્ધબોધિતસિદ્ધ
.૨ અતીર્થસિદ્ધ	.૮ આંલિંગસિદ્ધ
.૩ તીર્થંકરસિદ્ધ	.૯ પુરુષલિંગસિદ્ધ
.૪ અતીર્થંકરસિદ્ધ	.૧૦ નપુંસકલિંગસિદ્ધ
.૫ સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ	.૧૧ સ્વલિંગસિદ્ધ
.૬ પ્રચ્ચેકબુદ્ધસિદ્ધ	.૧૨ અન્યલિંગસિદ્ધ

૧૦. પ્રસ્તુત ચર્ચા માટે જુઓ ઉપાસકજ્ઞાનાલંકારની ૧.જ્ઞાપના, પૃ. ૧૬ અને તે જ પુસ્તકનું લોકતરસપત્તિ-નિકેસ (પૃ. ૩૪૦) નામનું પ્રકરણ (P. T. S.).

- .૧૩ ગૃહિલિંગસિદ્ધ
.૧૪ એકસિદ્ધ
.૧૫ અનેકસિદ્ધ
૧. ૧. ૨. ૫૨૫૨સિદ્ધ (૧૭)
૧. ૧. ૨. ૧ અપ્રથમસમયસિદ્ધ
.૨ દ્વિસમયસિદ્ધ
.૩ ત્રિસમયસિદ્ધ
.૪ ચતુઃસમયસિદ્ધ
.૫.....અ. અનંતસમયસિદ્ધ
૧. ૨ સસારસમાપન (સસારી) (૧૮) [અ. પર્યાપ્ત, બ. અપર્યાપ્ત]
૧. ૨. ૧. એકેન્દ્રિય (૧૯) [અ. પર્યાપ્ત, બ. અપર્યાપ્ત]
૧. ૨. ૧. ૧ પૃથ્વીકામિક (૨૦) [(અ.) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત]
૧. ૨. ૧. ૧. ૧. સૂક્ષ્મ-અ. પર્યાપ્ત, બ. અપર્યાપ્ત (૨૧)
૧. ૨. ૧. ૧. ૨. બાદર-(૨૫) [અ. પર્યાપ્ત, બ. અપર્યાપ્ત]
૧. ૨. ૧. ૧. ૨. ૧. શ્લક્ષ્ણબાદરપૃથ્વી (૨૩)
૧. ૨. ૧. ૨. ૨. ૧. ૧ કૃષ્ણમૃત્તિકા^{૧૧} .૫ શુક્લમૃત્તિકા
.૨ નીલમૃત્તિકા .૬ પાંદુમૃત્તિકા
.૩ લોહિતમૃત્તિકા .૭ પનકમૃત્તિકા
.૪ હારિદ્રમૃત્તિકા
૧. ૨. ૧. ૧. ૨. ૨ ખરબાદર પૃથ્વી (૨૪)
૧. ૨. ૧. ૧. ૨. ૨ .૧ પૃથ્વી^{૧૨} .૧૩ સુવર્ણ
.૨ શર્કરા .૧૪ વજ્ર
.૩ વાલુકા .૧૫ હરિતાલ
.૪ ઉપલ .૧૬ હિચુલક
.૫ શિલા .૧૭ મનઃશિલા
.૬ લવણ્ય .૧૮ સાસગ
.૭ ઊપ .૧૯ અંગન
.૮ અયસ્ .૨૦ પ્રવાલ
.૯ તામ્ર .૨૧ અબ્રપટલ
.૧૦ ત્રપુસ .૨૨ અબ્રવાલુકા
.૧૧ સીસક .૨૩ ગોમેલ્લકમણિ
.૧૨ રૂપ્ય .૨૪ રુચકમણિ

૧૧. ઉત્તરા૦, અમ૦ ૩૬, ગા૦ ૭૩ માં આ સાતેયનો ઉલ્લેખ છે; સુવક્રતાંગ અપ્ને દશવેકાલિકમાં નથી. મૂલાચારમાં પણ નથી પરંતુ અચારાંગનિયુંકિત (ગા૦ ૭૨)માં પાંચ બેદો છે.

૧૨. ઉત્તરા૦, અમ૦ ૩૬, ગા૦ ૭૩-૭૮ માં 'બેદો છત્રીશ છે' એમ કલા છતાં ગાથાઓમાં પ્રસ્તુત એમ ૪૦ બેદો છે. મૂલાચાર-પંચાચારાધિકારમાં ગા૦ ૮-૧૨ માં ૩૬ બેદો ગણાવ્યા છે. આચારાંગનિયુંકિતમાં પણ (ગા૦ ૭૩-૭૬) છત્રીસ બેદો ગણાવ્યા છે.

.૨૫ ચક્રમણિ	.૩૩ ગૈરિકમણિ
.૨૬ રક્તિકમણિ	.૩૪ હંસગર્ભમણિ
.૨૭ લોહિતાક્ષમણિ	.૩૫ પુલકમણિ
.૨૮ મરકતમણિ	.૩૬ સૌમ્યધિકમણિ
.૨૯ મસારગલમણિ	.૩૭ ચંદ્રપ્રભમણિ
.૩૦ ભુજમોચકમણિ	.૩૮ વૈશ્યમણિ
.૩૧ ઇન્દ્રનીલમણિ	.૩૯ જલકાતમણિ
.૩૨ ચન્દનમણિ	.૪૦ સ્વયંકાંતમણિ

ઇત્યાદિ.

૧. ૨. ૧. ૨ અપક્રમિક (૨૬) [અ પર્યાપ્ત, બ અપર્યાપ્ત]

૧. ૨. ૧. ૨. ૧ સૂક્ષ્મ-(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૨૭)

૧. ૨. ૧. ૨. ૨ બાદર-(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૨૮)

૧. ૨. ૧. ૨. ૨ .૧ ઓસ^{૧૩}

.૨ દિમ

.૩ મરિકા

.૪ ઠરક

.૫ હરતનુ

.૬ શુદ્ધોદક

.૭ શીતોદક

.૮ ઉષ્ણોદક

.૯ ક્ષારોદક

.૧૦ ખટ્ટોદક

.૧૧ અમ્લોદક

.૧૨ લવણોદક

.૧૩ વાસુણોદક

.૧૪ ક્ષીરોદક

.૧૫ ધુનોદક

.૧૬ ક્ષોદોદક

.૧૭ રસોદક

ઇત્યાદિ.

૧. ૨. ૧. ૩ તેગઃક્રમિક (૨૯) [(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત]

૧. ૨. ૧. ૩. ૧ સૂક્ષ્મ-(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૩૦)

૨. બાદર-(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૩૧)

૧. ૨. ૧. ૩. ૨ .૧ અંગાર^{૧૪}

.૨ જ્વલા

.૩ મુર્મુરુ

.૪ અર્ચિ

.૫ અલાત

.૬ શુક્રાગ્નિ

.૭ ઉચ્છા

.૮ ત્રિચુત

.૯ અશનિ

.૧૦ નિર્ધાત

.૧૧ સર્પપેસમુચ્ચિત

.૧૨ સ્વયંકાંતમણિનિઃસ્રવ

ઇત્યાદિ

૧૩ ઉત્તરા૦, અ૦ ૩૬, ગા૦ ૮૬ માં પાંચ અને આચારાગનિર્ણયક્રિમાં (ગા૦ ૧૦૮) પણ પાંચ જ ભેદ છે સૂચ-
કૃતાગ (૨ ૩ ૧૭)માં પ્રથમ છનો નિર્દેશ છે. દશવ૦ (૪ ૮)માં પ્રથમ છનો નિર્દેશ છે. અને મૂલાચારમાં
કરક સિવાયના પ્રથમ ૭ અને ધનોકકનો એમ કુલ ૬ નો ઉલ્લેખ છે, ગા૦ ૫. ૧૩.

૧૪. આચારાગનિર્ણયક્રિ, ગા૦ ૧૧૮માં પાંચ, મૂલાચારમાં પાંચ (૫ ૧૪), ઉત્તરા૦ (૩૬ ૧૧૦, ૧૧૧)માં સાતનો
ઉલ્લેખ છે.

૧. ૨. ૧. ૪ વાયુકાયિક (૩૨) [(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત]
 ૧. ૨. ૧. ૪. ૧ સૂક્ષ્મ-(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૩૨)
 .૨ આદર-(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૩૪)
૧. ૨. ૧. ૪. ૨ .૧ પ્રાચીનવાત^{૧૫} .૧૧ વાતમંડલી
 .૨ પ્રતીચીનવાત .૧૨ ઉત્કલિકાવાત
 .૩ દક્ષિણવાત .૧૩ મેઘલિકાવાત
 .૪ ઉદ્દીચીનવાત .૧૪ ગુળવાત
 .૫ ઊર્ધ્વવાત .૧૫ અંજાવાત
 .૬ અધોવાત .૧૬ સવર્તકવાત
 .૭ તિર્યગ્વાત .૧૭ ધનવાત
 .૮ વિદ્વિગ્વાત .૧૮ તનુવાત
 .૯ વાતોદ્ભ્રમ .૧૯ શુદ્ધવાત
 .૧૦ વાતોત્કલિકા ધંચાદિ
૧. ૨. ૧. ૫ વનસ્પતિકાયિક (૩૫) [(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત]
 ૧. ૨. ૧. ૫. ૧ સૂક્ષ્મ-(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૩૬)
 .૨ આદર-(૩૭) (અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૫૪)
 ૧. ૨. ૧. ૫. ૨. ૧ પ્રત્યેકશરીર (૩૮)
 ૧. ૨. ૧. ૫. ૨. ૨ સાધારણશરીર (૫૪)
૧. ૨. ૧. ૫. ૨. ૧ પ્રત્યેકશરીર આદરવનસ્પતિકાયિક (૩૮)
 ૧. ૨. ૧. ૫. ૨. ૧. ૧ વૃક્ષ^{૧૬} (૩૯)-(અ) એકાર્થિક (૪૦), (બ) અબુધ્મીજૃક (૪૧)
 .૨ ગુચ્છ (૪૨)-અનેક પ્રકાર
 .૩ ગુદ્મ (૪૩) ,,
 .૪ લતા (૪૪) ,,
 .૫ વડલી (૪૫) ,,
 .૬ પર્યંગા (૪૬) ,,
 .૭ ગૃણુ (૪૭) ,,
 .૮ વલય (૪૮) ,,
 .૯ હરિત (૪૯) ,,
 .૧૦ ઔષધિ (૫૦) ,,
 .૧૧ જલરહ (૫૧) ,,
 .૧૨ કુહળુ (૫૨) ,,

૧૫ ઉત્તરાં (૩૬.૧૧૬, ૧૨૦)મા પાંચ, આચારાગનિં (ગાં ૧૬૫, ૧૬૬)મા પાંચ અને મૂલાચારમાં પણ પાંચ છે (૫ ૧૫) ઉત્તરાધ્યયનમાં તેજ અને વાયુને ત્રસ ગણ્યા છે તેની પણ નોંધ લેવી ઘટે—૩૬.૧૦૮. આચારાં નિં, ગાં ૧૫૩મા તેજ-વાયુને લઘ્વિત્રસ કહ્યા છે.

૧૬. ઉત્તરાં, ૩૬. ૬૫-૬૬ ગાથામાં ક્રમભેદે આ જ ભેદો બતાવ્યા છે. વનસ્પતિના ભેદો માટે જુદે ક્રમે જુઓ-મૂલાચાર, ૫ ૧૬-૧૮; સૂત્રકૃતાંગ, ૨ ૩. ૧, ૨ ૩ ૧૨, ૨ ૩ ૧૩; દર્શવૈં ૪. ૧. પ્રવૃત્ત પ્રજ્ઞાપનાની ગાં ૧૨ આચારાંગનિયુંક્તિમાં પણ છે ગાં ૧૨૬. વળી, પ્રજ્ઞાપનાની ગાં ૪૫-૪૬ આચારાંગનિયુંક્તિમાં ગાં ૧૩૧-૧૩૨ છે.

૧. ૨. ૧. ૫. ૨. ૨ સાધારણશરીર બાહરવનરપતિકામિક—અનેક પ્રકાર^{૧૭} (૫૪)

૧. ૨ ૨. ક્રીન્દ્રિય—(૫૬) (અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૫૬)

૧. ૨. ૨	૧. ૧ પાલુકૃમિ ^{૧૮}	.૧૦ જલોચા	.૧૯ કલુપ
	.૨ કુદ્ધિકૃમિ	.૧૧ જલોહિયા	.૨૦ વાસ
	.૩ ગંદુથલક	.૧૨ સખ	.૨૧ એકાવર્ત
	.૪ ગોલોમ	.૧૩ સખજુગ	.૨૨ ઉભયાવર્ત
	.૫ જોહર	.૧૪ ધુલ્લ	.૨૩ નંઘાવર્ત
	.૬ સોમગલગ	.૧૫ ખુલ્લ	.૨૪ સતુક્ક
	.૭ વંસીમુદ્	.૧૬ વરાડ	.૨૫ માધવાદ
	.૮ સુ ઇમ્બુક	.૧૭ મોત્તિય	.૨૬ શુનિસંપુટ
	.૯ ગોજલોચા	.૧૮ મોત્તિય	.૨૭ ચન્દનક ઇત્યાદિ

૧. ૨. ૩ ત્રીન્દ્રિય—(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૫૭)

૧. ૨. ૩	૧. ૧ ચોવધય	.૧૧ તથાદાર	.૨૧ તઉસમિગ્નિય	.૩૧ ઇદિકાધય
	.૨ રોહિણિય	.૧૨ ક્ષ્માહાર	.૨૨ કૃપાસદિ-	.૩૨ ઇદગોવય
			સમિગ્નિય	
	.૩ કુંટુ	.૧૩ માલુય	.૨૩ દિદ્વિલય	.૩૩ ઉરુલુંચક
	.૪ પિપીલિયા	.૧૪ પત્તાદાર	.૨૪ ગ્નિલય	.૩૪ કોત્થલવાહગ
	.૫ ઉર્લગ	.૧૫ તણવિટિય	.૨૫ ગ્નિગર	.૩૫ જૂય
	.૬ ઉદ્દેહિય	.૧૬ પત્તવિટિય	.૨૬ ક્ષિગરિડ	.૩૬ દાલાદલા
	.૭ ઉક્કલિય	.૧૭ પુષ્કવિટિય	.૨૭ પાહુય	.૩૭ પિસુય
	.૮ ઉપાય	.૧૮ કલવિટિય	.૨૮ સુભગ	.૩૮ સ્તવપાઠય
	.૯ ઉક્કડ	.૧૯ બીયવિટિય	.૨૯ સોવચ્છિય	.૩૯ ગોમ્હી
	.૧૦ ઉપડ	.૨૦ નેદુરણ-	.૩૦ સુયવિટ	.૪૦ દત્તિયસોડ ^{૧૯}
		મનિગ્નિય		ઇત્યાદિ

૧. ૨. ૪ ચતુરિન્દ્રિય—(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૫૮)

૧. ૨. ૪	૧. ૧ અંધિય ^{૨૦}	.૫ પર્યગ
	.૨ જોત્તિય	.૬ દિક્કણુ
	.૩ મનિચ્ચ	.૭ કુક્કુડ
	.૪ મગ્નિગણીડ	.૮ કુક્કુદ

૧૭. ઉત્તરાં ૩૬ ૬૭-૧૦૦ પ્રજાપના ગાં ૬૬ ૫૬૫ડાગમમા ૫ ૫, પુસ્તક ૧૪ માં મળિદં કહીને ઉદ્ધત છે પૂં ૨૨૬, પ્રજાં ગાં ૧૦૦ ૫જ્ઞ ૫૬૫ં પૂં ૨૨૮ મા ઉદ્ધત છે. અને એ જ ગાથા આયાં નિં ગાં ૧૩૭ છે. પ્રજાં ગાં ૧૦૧ ૫૬૫ં માં પૂં ૨૨૬ મા ઉદ્ધત છે. અને તે જ આયાં નિં માં ગાં ૧૩૬ છે.
૧૮. ઉત્તરાં ૩૬. ૧૨૬-૧૩૦ માં આથી ઓછા ભેદો છે.
૧૯. ઉત્તરાં ૩૬. ૧૩૮-૧૪૦ માં ઓછા ભેદો છે
૨૦. પ્રજાં, ગાં ૧૧૦ અને ઉત્તરાં, ૩૬. ૧૪૭ માં મોડું સામ્ય છે. ભેદો માટે ઉત્તરાં ૩૬. ૧૪૭-૧૪૯, તેમા ઓછા ભેદો છે.

.६ नंदपत्त	.२४ अमिच्छवेह
.१० सिंगिरिः	.२५ सारंग
.११ डिण्डपत्त	.२६ छेण्डिल
.१२ नीलपत्त	.२७ दौल
.१३ लोहियपत्त	.२८ लभर
.१४ लालिपत्त	.२९ भरिबी
.१५ सुच्छिलपत्त	.३० गरुड
.१६ अितपकभ	.३१ तोड
.१७ विअितपकभ	.३२ विअधुत
.१८ ओभंगलिय	.३३ पतविअधुय
.१९ लयारिय	.३४ छालुविअधुय
.२० गभीर	.३५ लविअधुय
.२१ लुण्डिय	.३६ पियंगाल
.२२ तंतप	.३७ कलुग
.२३ अमिछरोः	.३८ गोभयपीः

धत्यादि

१. २. ५. पयन्दिप-(५९) [(अ) पर्याप्त, (ब) अपर्याप्त]

१. २. ५. १ नैरयिक-(अ) पर्याप्त, (ब) अपर्याप्त (६०)

१. २. ५. १ .१ रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिक
 .२ शर्कराप्रभापृथ्वीनैरयिक
 .३ वालुकाप्रभापृथ्वीनैरयिक
 .४ पंकप्रभापृथ्वीनैरयिक
 .५ धमप्रभापृथ्वीनैरयिक
 .६ तमःप्रभापृथ्वीनैरयिक
 .७ तमस्तमःप्रभापृथ्वीनैरयिक

१. २. ५. २ तिर्यय-(६१) [(अ) पर्याप्त संभृच्छिम, (ब) अपर्याप्त संभृच्छिम,
 (क) पर्याप्त गर्भगर, (ड) अपर्याप्त गर्भगर]

१. २. ५. २. १ लययय पर्याप्त गर्भगर^१, (६२), (६८)

१. २. ५. २. १ .१ मत्स्य (६३)

(१) सगरुह	(७) रोहिय
(२) भवदल	(८) हलीसागर
(३) शुग	(९) गागर
(४) विन्दिरुडिय	(१०) वड
(५) दलि	(११) वडगर
(६) मज्जरि	(१२) निभी

(१३) तिभिगिध	(१७) साविसञ्चिथा
(१४) लुक्क	(१८) बंलथु
(१५) तदुलमञ्च	(१९) पडाग
(१६) कुञ्चिक्कामञ्च	(२०) पडागालिपडाग धत्यादि

.२ कञ्चल (६४)	
(१) अट्टिकञ्चल	(२) मसकञ्चल
.३ गाढ (६५)	
(१) द्विती	(४) पुलग
(२) वेदल	(५) सीमागार
(३) मुदय	
.४ भगर (६६)	
(१) सांड	(२) भट्ट
.५ सुंसुमार (६७)	
— अेकाकार	

१. २. ५. २. २ रथलयर-(६९) [(अ) पर्याप्त समञ्चिठम, (ब) अपर्याप्त समञ्चिठम,
(क) पर्याप्त गर्भञ, (ड) अपर्याप्त गर्भञ (७५)]

१. २. ५. २. २. १ यतुषपट (७०)

१. २. ५. २. २. १. .१ अंगभुर (७१)^{२२}

(१) अरस	(५) गोरकभर
(२) अरसतर	(६) कंदलग
(३) धोःग	(७) सिरिदेंदलग
(४) गदल	(८) आचत्त
	धत्यादि

.२ दुभुर (७२)

(१) उट्ट	(९) वराढ
(२) गोषु	(१०) अथ
(३) गवय	(११) अेलग
(४) रोन्ः	(१२) उडु
(५) पसय	(१३) सरल
(६) मट्टिस	(१४) यभर
(७) मिय	(१५) कुरंग
(८) सवर	(१६) गोकर्णु
	धत्यादि

.३ गंडीपद (७३)

- (१) हृत्थी
(२) पूषण्य
(३) मङ्गुलहृत्थी

- (४) षष्ठी
(५) गंड
धत्यादि.

.४ सणुपद (७४)

- (१) सीढ
(२) वज्र
(३) दीविय
(४) अज्य
(५) तदज्य
(६) परस्वर
(७) सियाल

- (८) यिगल
(९) सुणुग
(१०) कोलसुणुग
(११) कोक्षतिय
(१२) ससग
(१३) यितग
(१४) यितलग
धत्यादि.

१. २. प. २. २. १. २ परिसर्प (७६)

१. २. प. २. २. १. २. १ उरपरिसर्प (७७)

(अ) अहिरु (७८)

.१ दर्वीकर (७९)

- (१) आसीविस
(२) द्विद्विस
(३) उअविस
(४) लोगविस
(५) तयाविस
(६) लालाविस
(७) उस्साविस

- (८) निस्साविस
(९) कण्डसप
(१०) सेहसप
(११) कायोदर
(१२) दण्डपुप
(१३) कोलाह
(१४) भेदिभिद
धत्यादि.

.२ भड्डी

- (१) द्विन्नाग
(२) मोणुस
(३) कसादीय
(४) पधुल
(५) यितल

- (६) भंगलि
(७) भालि
(८) अह्लि
(९) अह्लिसलाग
(१०) पगग
धत्यादि.

(ब) अथगर (येकाकार) (८१)

(क) आसालिया (८२)

(ख) भदोरग (८३)

...[૪૪]...

૧. ૨. ૫. ૨. ૨. ૧. ૨. ૨ ભુવપરિસર્પ (૮૫)

- (૧) બુહિલ
- (૨) મોહા
- (૩) સરઝ
- (૪) સરઝા
- (૫) સરંક
- (૬) સાર
- (૭) ખારા
- (૮) ધરોછલા

- (૯) વિરસભરા
 - (૧૦) મસ
 - (૧૧) મંગુસ
 - (૧૨) પવલાઇય
 - (૧૩) છીરવિરાલિયા
 - (૧૪) જાહ
 - (૧૫) ચઉપાઇયા
- ઇત્યાદિ.

૧. ૨. ૫. ૨ ૩ ખેચર (૮૬)

૧. ૨. ૫. ૨. ૩ .૧ ચમ્મપકખીર૫ (૮૭)

- (૧) વગ્ગુલી
- (૨) જલોયા
- (૩) અગિલા
- (૪) ભારંઃ

- (૫) છવંછવ
 - (૬) સમુદવાયસ
 - (૭) કમ્બુનિય
 - (૮) પકિખિગિરાલી
- ઇત્યાદિ.

.૨ લોમપકખી (૮૮)

- (૧) હંક
- (૨) કંક
- (૩) કુરલ
- (૪) વાયસ
- (૫) ચક્રકાગ
- (૬) હંસ
- (૭) કલહસ
- (૮) પાયહંસ
- (૯) રાયહંસ
- (૧૦) અઃ
- (૧૧) એટી
- (૧૨) બય
- (૧૩) બલાગ
- (૧૪) પારિપ્પવ
- (૧૫) કૌચ
- (૧૬) સારસ

- (૧૭) મેસર
- (૧૮) મચર
- (૧૯) મપૂર
- (૨૦) સાવચ્ચ
- (૨૧) ગદર
- (૨૨) પૌરીય
- (૨૩) કાગ
- (૨૪) કામંચુગ
- (૨૫) વંચુલગ
- (૨૬) તિતિર
- (૨૭) વદ્ગ
- (૨૮) લાવગ
- (૨૯) કવોય
- (૩૦) કવિગલ
- (૩૧) પારેવય
- (૩૨) ચિગ

૨૬ સુવકૃપાગ, ૨ ૩. ૧૫ મા આ પદર બેદોઆ પાઠાનરો છે

૨૫ સુચમડમા જલચર પચ્ચિદિયના બેદો તરીકે ચર્મપક્ષી, લોમપક્ષી, સમુદગકપક્ષી અને વિતતપક્ષી—એવા બેદો છે આમાં જલચર—એવો પાઠ બરાબર જણાવો નથી - સચનહ ૨. ૩ ૧૫. પછુ તેમાં ઉત્તર બેદોનો ઉલ્લેખ નથી.

(३३) यास	(३७) भद्रशुसलाग
(३४) कुक्कुड	(३८) कोधल
(३५) सुग	(३९) सेढ
(३६) अरहिलु	(४०) परेद्वग

.३ समुगपकभी (८९)

.४ विततपकभी (९०)

१. २. ५. ३ मनुष्य^{२८} - (९२) [(अ) पर्याप्त, (ब) अपर्याप्त]

१. २. ५. ३ .१ समुच्चिम (गठकीमां उत्पन्न थाय तेवां १४ स्थान गज्जुवी छत्यादि
उत्तुं छे.) (९३)

.२ गर्लन्युत्क्रान्ति^{२७}

- (१) अन्तर्द्वीपक (२८ प्रकारना, सूत्र. ९५)
- (२) अर्धभूमिक (३० प्रकारना, सूत्र. ९६)
- (३) कर्मभूमिक (१५ प्रकारना, सूत्र. ९७)

(३) कर्मभूमिक मनुष्य

(अ) भवेत् (९८)

(१) सग	(२०) पुलिद	(३९) लुक्क
(२) ज्वायु	(२१) दारोस	(४०) मीलु
(३) सित्राय	(२२) गंग	(४१) हसिय
(४) सभर	(२३) वोक्काजु	(४२) पस
(५) ज्वाय	(२४) गंधाहारक	(४३) भासिय
(६) काय	(२५) गहलिय	(४४) लुंर
(७) मुद्रुड	(२६) अज्जल	(४५) भंढ
(८) उडु	(२७) रोम	(४६) गंगिलक
(९) ज्वाय	(२८) पास	(४७) लउस
(१०) लुपलुग	(२९) पउस	(४८) जउस
(११) पञ्जलिय	(३०) मलय	(४९) केकय
(१२) कुलकभ	(३१) सुंयुय	(५०) अरयाग
(१३) गौड	(३२) मूलि	(५१) हलु
(१४) सिडल	(३३) कौकेलुग	(५२) रोसग
(१५) पारस	(३४) मेय	(५३) लुद्रुग
(१६) गौध	(३५) पंढव	(५४) रुय
(१७) उंग	(३६) मालव	(५५) विलाय
(१८) हमिल	(३७) मज्जर	
(१९) सिदल	(३८) आभासिय	

२६. मनुष्यना कर्मभू०, अर्धभू०, अन्तर्द्वी०, आर्य अने भवेत् जेवा मुष्य जेदो सुयग २ उ १४ भा छे, उत्तर जेदो नथी.

२७. उत्तरा० ३१. १६५ भा आ ज्वाय जेदो छे अने उत्तर जेदोनी भाय संख्यानी निर्देश गा० १६६ भा छे.

(બ) આર્થ (૯૯)

(A) અભિપ્રામ (૧૦૦)

૧-અરિહત	૪-વાનુદેવ
૨-ચક્રવર્ટી	૫-ચારણુ
૩-ગલદેવ	૬-વિભવદર

(B) અભિપ્રામ (૧૦૧)

- ૧-ક્ષેત્રાર્થ (મગધાદિ સાગ પમ્પીસ દેશના, સૂત્ર-૧૦૨)
- ૨-જ્ઞાતિઆર્થ (અંબુદ આદિ ઇન્દ્રજ્ઞાતિ છે, સૂત્ર-૧૦૩)
- ૩-કુલઆર્થ (ઉપ્રાદિ ઇ કુલ, સૂત્ર-૧૦૪)
- ૪-કર્મઆર્થ (દોરિસ્ય આદિ અનેક, સૂત્ર-૧૦૫)
- ૫-સિદ્ધપઆર્થ (તુણ્ણાગ આદિ અનેક, સૂત્ર-૧૦૬)
- ૬-ભાષાઆર્થ (સૂત્ર-૧૦૭)
- ૭-જ્ઞાનઆર્થ (સૂત્ર-૧૦૮)
- ૮-દર્શનઆર્થ (સૂત્ર-૧૦૯)
- ૯-ચારિત્રઆર્થ (સૂત્ર-૧૨૦)

૧. ૨. ૫. ૪ દેવ (૧૩૯) [(અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત]

૧. ૨. ૫. ૪. ૧ ભવનવાસી (અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૧૪૦)

(૧) અસુરકુમાર	(૬) દ્વીપકુમાર
(૨) નાયકુમાર	(૭) ઉદયિકુમાર
(૩) મુપણ્ણકુમાર	(૮) દિક્કુમાર
(૪) વિદ્યુત્કુમાર	(૯) વાયુકુમાર
(૫) અગ્નિકુમાર	(૧૦) રત્નનિતકુમાર

૧. ૨. ૫. ૪. ૨ વ્યન્તર (અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૧૪૧)

(૧) કિન્નર	(૫) યક્ષ
(૨) કિપુટુપ	(૬) રક્ષિત
(૩) મહોરગ	(૭) ભૂત
(૪) ગર્ધવ	(૮) પિશાચ

૧. ૨. ૫. ૪. ૩ ત્યોતિષ્ઠ (અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૧૪૨)

(૧) અન્ન	(૪) નક્ષત્ર
(૨) સૂર્ય	(૫) તાગ
(૩) ગ્રહ	

૨૮. પ્રજાપતા, ગાં ૧૧૯-૧૨૨ ઉત્તરાં ૨૮, ૧૬-૧૬ છે. પ્રજાં ૧૨૩ મી ગાથા પાઠાંતર સાથે ઉત્તરાં ૨૮ ૨૦ છે. પ્રજાં ગાં ૧૨૪-૧૩૧ એ ઉત્તરાં ૨૮. ગાં ૨૧-૨૮ છે. પ્રજાં ગાં ૧૩૨ એ ઉત્તરાં ૨૮ ૩૧ છે ઉત્તરાં માં વચ્ચે એ ગાથા વધારે છે.

૧. ૨. ૫. ૪. ૪. વૈમાનિક (અ) પર્યાપ્ત, (બ) અપર્યાપ્ત (૧૪૩)

(૧) કલ્પોપગ (૧૪૪)

૧-સૌધર્મ	૭-શુક
૨-ઈશાન	૮-સહસ્ત્રાર
૩-સનતકુમાર	૯-આનત
૪-માહેન્દ્ર	૧૦-પ્રાણુત
૫-અક્ષલલોક	૧૧-આરણુ
૬-લાંતક	૧૨-અમ્યુત

(૨) કલ્પાતીત (૧૪૫)

A-ઐવેયક (નવ પ્રકાર)

B-અનુતરૌપપાતિક

૧-વિજ્ય	૪-અપરાગ્નિત
૨-વૈજ્યંત	૫-સર્વાર્થસિદ્ધ
૩-જયંત	

*

બીજું 'સ્થાન' પદ : જીવોનું નિવાસસ્થાન

જીવો એ પ્રકારના છે : સંસારી અને સિદ્ધ. તેમના અનેક પ્રકાર પ્રથમ પદમાં ગણાવ્યા. હવે બીજા પદમાં તે તે પ્રકારના જીવોનું નિવાસસ્થાન ક્યાં છે તે જાણવું જરૂરી છે. તેથી તેનો વિચાર 'સ્થાન' પદમાં કરવામાં આવ્યો છે. સ્થાનના વિચારમાં કાયમી નિવાસસ્થાન અને પ્રાસંગિક, એમ બે પ્રકાર સમવે છે. પ્રસ્તુતમાં કાયમી નિવાસસ્થાનને—એટલે કે જીવ જન્મ ધારણ કર્યા પછી તે મરણ પર્વત ક્યાં રહે છે તેને—'સ્વસ્થાન' નામે ઓળખાવ્યું છે. અને પ્રાસંગિક નિવાસસ્થાનનો વિચાર 'ઉપપાત' અને 'સમુદ્ધાત'—એમ બે પ્રકારે કરવામાં આવ્યો છે. જૈન શાસ્ત્રની પરિભાષા પ્રમાણે પૂર્વભવમાં મૃત્યુ થાય એટલે કે પૂર્વભવનું આયુ સમાપ્ત થાય એટલે નવા ભવનાં નામ, ગોત્ર અને આયુનાં નિયામક કર્મોનો ઉદય થઈ જતો હોવાથી મૃત્યુ પછી જીવ નવે નામે ઓળખાય છે, જેમ કે પૂર્વભવમા દેવ હોય અને મરીને તે જીવ મનુષ્ય થવાનો હોય તો દેવાયુ સમાપ્ત થાય એટલે તે મનુષ્ય નામે ઓળખાય. પણ જૈન મતે જીવ વ્યાપક નથી.^૧ તેથી મૃત્યુ પછી તેણે નવા જીવનનો સ્વીકાર કરવા માટે યાત્રા કરીને સ્વજન્મ-સ્થાનમાં જવું પડે છે. આવી યાત્રાના કાળમાં તેણે દેવલોક તો ઊંડી દીધો, મનુષ્યલોકમાં હજી આવ્યો નથી, તો તે યાત્રા દરમિયાન તેણે જે પ્રદેશની યાત્રા કરી તે પણ તેનું 'સ્થાન' તો કહેવાય. આ 'સ્થાન'ને 'ઉપપાત' સ્થાન કહ્યું છે. સ્પષ્ટ છે કે આ પ્રાસંગિક છે, છતાં પણ તે અનિવાર્ય તો છે જ. તેથી જીવના સ્થાનનો વિચાર કરતી વખતે તેને પણ લક્ષમાં લેવું તો જોઈએ. અને તીર્થ 'સમુદ્ધાત' સ્થાન છે. આપણો અનુભવ છે કે જ્યારે કોઈ કોઈ કરતો હોય છે ત્યારે તેનો ચહેરો લાલ-લાલ થઈ જાય છે, તે જ પ્રકારે જ્યારે કોઈ વેદના થતી હોય ત્યારે પણ

૧. આત્માના પરિણામ વિષે જુઓ ગણધરવાદ, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૬૨.

શરીરમાં વિકૃતિ જણાય છે. જૈન માન્યતા પ્રમાણે આવે પ્રસંગે જીવના પ્રદેશોનો વિસ્તાર થાય છે. તેને પરિભાષામાં 'સમુદ્ધાત' કહેવામાં આવે છે. આવા સમુદ્ધાત અનેક પ્રકારના છે. તેને વિષે વિશેષ નિરૂપણ પ્રજ્ઞાપનાના ૩૬ મા પદમાં છે જ. એટલે આ 'સમુદ્ધાત'ની અપેક્ષાએ જીવના નિવાસસ્થાનનો વિચાર પણ જરૂરી બને છે. આમ પ્રસ્તુત પદમાં જીવોના જે નાના પ્રકારો છે તે વિષે સ્વસ્થાન, ઉપપાતસ્થાન અને સમુદ્ધાતસ્થાન એમ ત્રણે પ્રકારનાં નિવાસસ્થાનનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રસ્તુત સ્થાનપદમાં હવે પછી જીવોના જે બેદોનાં સ્થાનોનો વિચાર અને ક્રમ જણાવ્યો છે તે ઉપરથી જણાશે કે પ્રથમ પદમાં જીવબેદોમાં નિર્દિષ્ટ 'એકન્દ્રિય' જેવા કટલાક સામાન્ય બેદોનો વિચાર નથી કરવામાં આવ્યો, જ્યારે 'પંચેન્દ્રિય' જેવા સામાન્ય બેદોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. વળી, વિશેષભેદ-પ્રભેદોમાંથી પણ બધાનો વિચાર નથી. આમ જીવના બેદો અને તેના પ્રભેદો વિષે પ્રથમ પદમાં જે માહિતી છે, તે બધા વિષેનાં જુદા જુદાં સ્થાનોનો વિચાર પ્રસ્તુત પદમાં નથી, પણ તેમાંથી મુખ્ય મુખ્યનો છે. પ્રજ્ઞાપનામાં થયેલી આ વિચારણા સાથે અન્યત્ર થયેલી આ વિષયની વિચારણાની તુલના તેના સદ્ગુણ-વિસ્તારનો ઇતિહાસ જણાવવામાં ઉપયોગી થશે અને ક્રમે કરી વિષયવિસ્તાર કેમ થતો ગયો તેનું અધ્યયન કરવામાં જ નહિ પણ તે તે ગ્રંથોના સમય-નિર્ધારણમાં પણ આ હકીકતો ઉપકારી થવા સંભવ છે. તેથી તેને અહીં આપવી જરૂરી જણાય છે.

પણ જીવના આ નિવાસસ્થાનનો વિચાર શા માટે જરૂરી છે એ પણ પ્રશ્ન છે. તેનું સ્પષ્ટી-કરણ એ છે કે માત્ર જૈન દર્શનમાં જ આત્માને શરીરપ્રમાણ માન્યો છે: તે વ્યાપક નથી. તેથી સંસ્કારમાં તેની નાના જન્મ વખતે ગતિ થાય છે અને નિયત સ્થાનમાં જ તે શરીર ધારણ કરી શકે છે તેથી ક્યો જીવ ક્યાં હોય તે વિચારનું પ્રાપ્ત થવું હોઈ તેનું વિવરણ જરૂરી બને છે અને તેથી જૈનધર્મની આત્માના પરિણામ વિષેની જે માન્યતા છે તેની પણ પુષ્ટિ આથી થાય છે. અન્ય દર્શનમાં આત્મા સર્વવ્યાપક મનાયો હોઈ તેમને નિવાસસ્થાનનો વિચાર માત્ર શરીરદૃષ્ટિએ જ કરવો પ્રાપ્ત છે, પણ જીવ તો સર્વત્ર સદૈવ લોકમાં ઉપલબ્ધ છે તેથી જીવના સ્થાનનો વિચાર તેમને અનિવાર્ય નથી.

બૌદ્ધ દર્શનમાં જીવ નથી પણ ચિત્ત તો છે જ અને તે ચિત્તની દૃષ્ટિએ લોકમાં તેનું સ્થાન નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. તે માટેની વ્યવસ્થા જિનાસુએ અભિધર્મપિટકમાં બંધ લેવી.

જીવોના જે બેદો-પ્રભેદો વિષે 'સ્થાન' વિચાર છે તે ત્રણે સ્થાનનો છે પરંતુ સિદ્ધ વિષે માત્ર સ્વસ્થાનનો જ વિચાર છે. તેનું કારણ એ જણાય છે કે જે ઉપપાતદૃષ્ટિએ સ્થાન છે તે સિદ્ધોને 'ઉપપાત' ન હોવાથી હોઈ શકે નહિ. સિદ્ધોનો ઉપપાત એટલા માટે નથી કે બીજા જીવોને તે તે જન્મસ્થાન પ્રાપ્ત કરતાં પહેલાં તે તે નામ-ગોત્ર-આયુ-કર્મનો ઉદય હોય છે તેથી તે નામ ધારણ કરી નવો જન્મ લેવા તે ગતિ કરતા હોય છે. સિદ્ધોને તો કર્મનો અભાવ છે તેથી સિદ્ધરૂપે તેમનો જન્મ થતો નથી, પણ જીવ પોતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે તે જ સિદ્ધિ છે. વળી, નવો જન્મ લેતી વખતે અન્ય જીવોની જે ગતિ છે તે આકાશપ્રદેશોનો સ્પર્શ કરીને થતી હોઈ તે તે પ્રદેશોમાં તેનું 'સ્થાન' થયું એમ કહેવાય. પણ સિદ્ધના જીવોની સિદ્ધિમાં અથવા તે મુક્ત જીવોને રહેવાના સ્થાનમાં જે ગતિ થાય છે તે આકાશપ્રદેશોને સ્પર્શીને નથી થતી—એવી જૈન માન્યતા છે, તેથી તે ગતિ અસ્પર્શગતિ કહેવાય છે. આમ મુક્ત જીવનું ગમન છતાં આકાશ-

પ્રદેશોનો સ્પર્શ ન હોઈ તે તે પ્રદેશમાં સિદ્ધોનું ‘સ્થાન’ થયું કહેવાય નહિ. આથી ઉપપાતસ્થાન સિદ્ધોને છે નહિ. સમુદ્ધાત પણ સિદ્ધજીવોને સંભવતો નથી. કારણ, તે સકર્મ જીવોને હોય છે; સિદ્ધ તો અકર્મ છે—કર્મ રહિત છે. તેથી સિદ્ધના સમુદ્ધાતસ્થાનનો વિચાર પણ અસ્થાને છે. આમ માત્ર સ્વસ્થાન—સિદ્ધસ્થાન જ સિદ્ધજીવોને સંભવતું હોઈ તેનો જ વિચાર સિદ્ધના જીવો વિષે છે.

સામાન્ય રીતે એમ કહી શકાય કે એકેન્દ્રિય જીવો સમગ્ર લોકમાં પ્રાપ્ત થાય છે.^૩ પણ જ્યારે આમ કહીએ છીએ ત્યારે એ ખાખત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે આ એક વ્યક્તિની વાત નથી પણ સમગ્રભાવે—સામાન્ય રૂપે એકેન્દ્રિય જાતિની છે. વળી, સમગ્ર લોકમાં પ્રાપ્ત થાય છે એમ કહીએ છીએ ત્યારે પણ તે જીવનાં ત્રણે સ્થાનોની જુદી જુદી દૃષ્ટિ રાખી નથી, પણ ત્રણે સ્થાનો સમગ્રભાવે સમજવાનાં છે. દ્વીન્દ્રિય જીવો સમગ્ર લોકમાં નહિ પણ તેના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં છે. એ જ ખાખત ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયને પણ લાગુ પડે છે. પર્યેન્દ્રિય^૪ વિષે તેમનું સ્થાન લોકના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં કહ્યું છે. અને સિદ્ધો લોકોએ છે.^૫ તે પણ લોકોનો અસંખ્યાત ભાગ જ સમગ્રનો જોઈએ.

જીવજોડો

ક્યાં હોય

(૧) બાહ્યપૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત (૧૪૮)	ત્રણે લોકમાં સ્વસ્થાન ^૬ પ્રાપ્ત થાય છે. ^૭
અપર્યાપ્ત ^૮ (૧૪૯)	”
(૨) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત (૧૫૦)	”
(૩) બાહ્યઅકાયિક ,, ,, (૧૫૧-૨)	”
(૪) સૂક્ષ્મઅકાયિક ,, ,, (૧૫૩)	”

૩ સૂત્ર ૧૫૦, ૧૫૩, ૧૫૬, ૧૫૯, ૧૬૨ માં “સ્વભ્યોવપરિવાવળ્ળમા” ક્ષણ છે

૪ પર્યેન્દ્રિય વિષે જે નિર્દેશ છે (સૂત્ર ૧૬૧) તે સામાન્ય પર્યેન્દ્રિય વિષે છે એમ ટીકાકાર જણાવે છે. અને તે યોગ્ય છે કારણ, તે પછી નારક, તિર્યચપર્યેન્દ્રિય, મનુષ્ય અને દેવો વિષે પૃથક્ નિર્દેશ છે પરંતુ આ સૂત્રમાં એક અસંગતિ જણાય છે તે એ કે મનુષ્યસૂત્ર ૧૭૬માં—‘સમગ્યાણ મન્વલોચ’ એમ કહ્યું છે. તેથી તેને અનુસરીને પ્રસ્તુત સૂત્ર ૧૬૬માં પણ તેમ જ હોય જોઈએ, પણ તેમ નથી અને ‘સમગ્યાણ ભોવસ્સ અસ્ત્રોઝ્જમાગે’ એમ છે આ અસંગતિ દૂર કરવા માટે ટીકાકારે મનુષ્યસૂત્ર (૧૭૬)માં સ્તુત્યાણ્ણ સ્વભ્યોચ. આ સૂત્રપાઠની ટીકામાં વેનેન્ડિસમુદ્ધાતમપિકૃત્ય એમ જુલાસો કર્યો છે આથી એમ લાગે છે કે પર્યેન્દ્રિયસૂત્ર (૧૬૬)માં અસ્ત્રોઝ્જમાગે એમ જે જણાવ્યું છે તે ઊદ્ધરવિષયક સમુદ્ધાતને લક્ષીને જ છે. કેવલિસમુદ્ધાતનો વિષય અઠ્ઠપ હોવાથી ૧૬૬માં સૂત્રમાં તેની વિવક્ષા કરી નથી. પર્યાપ્તલોકમાં (૫૦૦ જ, સૂ. ૧૧-૧૨, ૫૦ ૩૧૦-૧૧) આ વિષયનાં જે સૂત્રો જુદા કર્યાં છે તે ઉપરથી પણ એમ સમભય છે કે આથી ન પરપરામાં ઊદ્ધરવિષયક સમુદ્ધાતને લક્ષીને જ આ વસ્તુ કહેવામાં આવતી હશે.

૫ સિદ્ધશિલા અથવા ઈતરમાગ્ધારો પૃથ્વીત્વ વર્ણન તથા સિદ્ધોનું સ્વરૂપ, તેમનું સુખ અને તેમની બધ-યાદિ અવગાહના વિષે મૂળમાં સુદર નિરૂપણ છે, તે સૂત્ર ૨૧૧માં જોઈ શકે.

૬ પ્રસ્તુતમાં માત્ર સ્વસ્થાનની નોંધ લીધી છે. કારણ, ખરા રીતે તે જ કાયમી હોઈ તેનું સ્થાન વિચારણીય છે. ઉપપાત અને સમુદ્ધાતસ્થાન તો કાદાચિત્ક છે તેથી મૂળમાં તેનો નિર્દેશ છતાં પ્રસ્તુત સૂચીમાં તેનો નિર્દેશ કર્યો નથી વળી, સમુદ્ધાતપદ (૩૬) અને યુક્ત્કાન્નિતપદ (૬)ના કત્તોદાર (સૂત્ર-૬૩૯-૬૬૫)માં તે ખાખતોનું વિશેષ વિચરણ છે જ.

૭ પ્રસ્તુતમાં સામાન્ય નિર્દેશ કર્યો છે. એટલે કે ભૂર્ધ્વ, અધ. અને નિર્ગલોકમાં ગમે ત્યાં સમગ્રમાં કે અંશમાં તે પ્રાપ્ત થતા હોય તો તે ત્રણે લોકમાં છે એમ સામાન્ય નિર્દેશ કર્યો છે. વિગતે ભલ્લવા માટે મૂળ જોવ.

૮ મૂળમાં નિર્દેશ છે કે જે સ્થાનો પર્યાપ્તનાં છે અપર્યાપ્તનાં પણ તે જ છે. જુઓ સૂત્ર ૧૪૬ આદિ.

(૫) બાદરતેજઃકાવિક	પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત	(૧૫૪-૫)	ત્રણે લોકમાં સ્વસ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે.
(૬) સૂક્ષ્મતેજઃકાવિક	" "	(૧૫૬)	" "
(૭) બાદરવાયુકાવિક	" "	(૧૫૭-૮)	" "
(૮) સૂક્ષ્મવાયુકાવિક	" "	(૧૫૯)	" "
(૯) બાદરવનરપતિકાવિક	" "	(૧૬૦-૧)	" "
(૧૦) સૂક્ષ્મવનરપતિકાવિક	" "	(૧૬૨)	" "
(૧૧) દ્વીન્દ્રિય	" "	(૧૬૩)	" "
(૧૨) ત્રીન્દ્રિય	" "	(૧૬૪)	" "
(૧૩) ચતુરિન્દ્રિય	" "	(૧૬૫)	" "
(૧૪) પચ્ચિન્દ્રિય	" "	(૧૬૬)	" "
(૧૫) નારક	" "	(૧૬૭)	અધોલોકની સાત પૃથ્વી
(૧૬-૨૨) પ્રથમથી સાતમીના નારકો	પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત (૧૬૮-૧૭૪)		તે તે પૃથ્વીમાં
૨૩ પચ્ચેન્દ્રિયનિર્યય પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત (૧૭૫)			ત્રણે લોકમાં
(૨૪) મનુષ્ય, પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત (૧૭૬)			અહીં દ્વીપમાં, તિર્યગ્લોકમાં, મનુષ્યક્ષેત્રમાં.
(૨૫) ભવનવાસી દેવ,	પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત (૧૭૭)		રત્નપ્રભા પૃથ્વીના પ્રથમ કોડમાં
(૨૬) અસુરકુમાર,	" "	(૧૭૮)	" "
(૨૭) દક્ષિણ્યુના અસુરકુમાર,	" "	(૧૭૯)	" "
(૨૮) ઉત્તરના અસુરકુમાર,	" "	(૧૮૦)	" "
(૨૯-૩૧) નાગકુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના નાગકુમાર,	" "	(૧૮૧-૮૩)	" "
(૩૨-૩૪) સુપર્ણકુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના સુપર્ણકુમાર,	" "	(૧૮૪-૮૬)	" "
(૩૫-૩૭) વિદ્યુતકુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના વિદ્યુતકુમાર,	" "	(૧૮૭)	" "
(૩૮-૪૦) અગ્નિકુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના અગ્નિકુમાર.	" "	(૧૮૭)	" "
(૪૧-૪૩) દ્વીપકુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના દ્વીપકુમાર,	" "	" "	" "
(૪૪-૪૬) ઉદધિકુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના ઉદધિકુમાર,	" "	" "	" "
(૪૭-૪૯) હિંક્કુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના હિંક્કુમાર,	" "	" "	" "
(૫૦-૫૨) વાયુકુમાર, દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના વાયુકુમાર,	" "	" "	" "

૯ અસુરકુમાર આદિ દશ ભવનપતિના દક્ષિણ્યુ-ઉત્તરના ધન્વનો પશ્ચ પૃથક્ નિર્દેશ છે, જેની અહીં જુદી નોંધ લીધી નથી.

स्तनित कुमार, दक्षिण-उत्तरना		पर्याप्त-अपर्याप्त (१८७)		रत्नप्रभापृथ्वीना प्रथम कांडमां
(५६) व्यन्तर,	”	”	(१८८)	”
(५७) पिशाच,	”	”	(१८९)	”
(५८-५९) पिशाच, दक्षिण अने उत्तरना ^{१०}	”	”	(१९०)	”
(६०-६२) भूत, दक्षिण अने उत्तरना,	”	”	(१९२)	”
(६३-६५) यक्ष, दक्षिण अने उत्तरना,	”	”	”	”
(६६-६७) राक्षस, दक्षिण अने उत्तरना,	”	”	”	”
(६८-७०) क्लिप्त, दक्षिण अने उत्तरना,	”	”	”	”
(७१-७३) क्षिप्रुप, दक्षिण-उत्तरना,	”	”	”	”
(७४-७६) भुवगपति महाकाय,	”	”	”	”
	दक्षिण-उत्तरना,	”	”	”
(७७-७८) गधर्व ^{११} दक्षिण-उत्तरना,	”	”	”	”
(७९) न्योतिष्ठदेव- ^{१२}	”	”	(१९५)	अध्वर्युकोमां—[आ पंथीना उत्तरोत्तर अग्नि समन्वा]
(८०) वैमानिकदेव-	”	”	(१९६)	”
(८१) सौधर्मदेवो	”	”	(१९७)	”
(८२) धृतिानंदेवो	”	”	(१९८)	”
(८३) सन्तकुमारदेवो	”	”	(१९९)	”
(८४) माण्डेन्द्रदेवो	”	”	(२००)	”
(८५) धामनोकेदेवो	”	”	(२०१)	”
(८६) लांतकेदेवो	”	”	(२०२)	”
(८७) महाशुक्रेदेवो	”	”	(२०३)	”
(८८) सङ्सारदेवो	”	”	(२०४)	”
(८९-९०) आगत-प्राप्तदेवो	”	”	(२०५)	”
(९१-९२) आरण्य-अनुत्तरदेवो	”	”	(२०६)	”
(९३) उंभङ्गि त्रैवेयकेदेवो	”	”	(२०७)	”
(९४) मध्यम ” ”	”	”	(२०८)	”
(९५) उपरिम ” ”	”	”	(२०९)	”
(९६) अनुत्तरौपपातिकेदेवो ^{१३}	”	”	(२१०)	”
(९७) सिद्धो	”	”	(२११)	सौथी उपर

१० पिशाच आदि व्यन्तरना छन्दोनी पक्ष पुण्ड्र निर्देश छे, तेनी नोष अही जुडी दीधी नथी.

११. व्यन्तरना पिशाचादि आठ प्रकार उपरात अखण्डिल्य आदि आठ व्यन्तर प्रकारनी पक्ष निर्देश भूयम् छे (सूत्र १८८, १९४), पक्ष तेनी जुडी नोष अही दीधी नथी.

१२. तेप्रभा अन्तर अने सूर्य जे छन्दो छे. सूत्र १९५[२].

१३ विज्यादि पाथने जुडा गलाव्या नथी. भूयमां पाथिने अनुत्तरसामान्यमा न गलावी दीधी छे.

પ્રશ્ન થાય કે અજ્ઞાના સ્થાન વિષે વિચાર કેમ નથી કર્યો? એમ જણાય છે કે જેમ જીવોના પ્રબેદોમાં અમુક નિશ્ચિત સ્થાન કદાપી શકાય છે તેમ પુહ્લગલ વિષે નથી. પરમાણુ અને સંકેતો સમગ્ર લોકકાકાશમાં છે અને તેમનું સ્થાન કોઈ નિશ્ચિત નથી. ગમે ત્યારે ગમે ત્યાં હોય એમ સભવ છે—જેને કે પાંચમા પદમાં તેમની અવગાહનાનો અનેક રીતે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. એક રીતે તે તેમના સ્થાનનો વિચાર કહી શકાય. પણ 'સ્થાન'માં જે પ્રસ્તુતમાં અભિપ્રેત છે તેવું નિશ્ચિત કોઈ સ્થાન પુહ્લગલો વિષે કદાપી શકાતુ નથી. તેથી તેમના સ્થાન વિષે પ્રસ્તુતમાં ચર્ચા જરૂરી નથી. વળી, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશના સ્થાનની જુદી ચર્ચા જરૂરી નથી, કારણ, પ્રથમ એને તો સમગ્રલોકવ્યાપી માનવામાં આવ્યા છે અને આકાશ તો અનંત છે. એટલે પ્રસ્તુતમાં છે તેવી ચર્ચા તેમને વિષે જરૂરી નથી.

પદ્મપ્રાગમમાં જીવોના સ્થાન-ક્ષેત્રની ચર્ચા આવે છે, પણ તેમાં જીવોનું ક્રમે કરી પ્રજાપનાની જેમ નહિ પણ ગતિ આદિના બેદોમાં નિરૂપણ છે. પુસ્તક ૭, પૃ ૨૯૯ થી ખેતાગુણમના પ્રકરણમાં આ ચર્ચા છે, તેમાં પણ સ્વસ્થાન, ઉપપાત અને સમુદ્ધાતને લઈને સ્થાન-ક્ષેત્રનો વિચાર છે.

*

ત્રીજું 'બહુવક્તવ્ય'પદ : જીવો અને અજીવોનું સંખ્યાગત તારતમ્ય

પ્રસ્તુત ત્રીજા પદમાં તત્ત્વોનો સંખ્યાની દૃષ્ટિએ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. ભગવાન મહાવીરના સમયમાં અને ત્યાર પછી પણ તત્ત્વોનો સંખ્યાવિચાર મહત્વ ધરાવે છે ઉપનિષદોમાં સમગ્ર વિશ્વ એક જ તત્ત્વનો પરિણામ કે વિવર્ત છે એવો મત એક તરફ છે, તો બીજા તરફ જીવો અનેક પણ અજીવ એક જ એવો સાખ્યોનો મત છે. ખૌદ્રો ચિત્ત અંતઃક માને છે અને ૩૫ પણ અંતઃક માને છે. આ વિષે જૈન મતનું સ્પષ્ટીકરણ આવવચક હતું તે આ પદમાં કરવામાં આવ્યું છે. અન્ય દર્શનોમાં માત્ર સંખ્યાનું નિરૂપણ છે, જ્યારે પ્રસ્તુતમાં તે સંખ્યાનો વિચાર અનેક દૃષ્ટિએ કરવામાં આવ્યો છે. મુખ્ય વિચારતત્ત્વ તારતમ્યનું નિરૂપણ એટલે કોણ કોનાથી ઓછા કે વધારે છે, તે છે. પરંતુ પ્રસ્તુતમાં એ વિચારણા અનેક રીતે કરવામાં આવી છે

પ્રથમ પૂર્વાદિમાંથી કઈ દિશામાં જીવો વધારે છે અને કઈ દિશામાં ઓછા—એમ દિશાને આધારે વિચારણા છે. વળી, તેમાંની કઈ દિશામાં તે તે પ્રકારના જીવોમાં ઓછા-વધતા છે તેનો વિચાર છે, એટલું જ નહિ પણ જીવોના તે તે પ્રકારના બેદ-પ્રબેદોમાં પણ પરસ્પર કઈ દિશામાં ઓછા વધતા છે, તેનું પણ નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે (૨૧૩-૨૨૪)

તે જ પ્રત્યેક ગતિ (૨૨૫), ઇન્દ્રિય (૨૨૭), કાય (૨૩૨), યોગ (૨૫૨) ઇત્યાદિ અનેક રીતે જીવોના જે પ્રકારો છે તેમાં સંખ્યાનો વિચાર કરીને જેવટ સમગ્ર જીવોના જે વિવિધ પ્રકારો છે તેમાં કયો પ્રકાર ક્રમમાં સૌથી ઓછીસંખ્યાવાળો અને સંખ્યાક્રમે ઉત્તરોત્તર કયા જીવો વધારે છે અને જેવટ સૌથી વધારે કોણ છે તે રીતનો સમગ્ર જીવોનો સંખ્યાક્રમ નિર્દિષ્ટ છે (૩૩૪).

માત્ર જીવોનું જ નહિ પણ ધર્માસ્તિકાય આદિ છ દ્રવ્યોનું પણ પરસ્પર સંખ્યાગત તારતમ્ય નિરૂપવામાં આવ્યું છે અને તે તારતમ્ય દ્રવ્યદૃષ્ટિએ (૨૭૦) અને પ્રદેશદૃષ્ટિએ વિચારાયું છે (૨૭૧). પરસ્પર ઉપરાત તે તે ધર્માસ્તિકાય આદિ પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં પણ ઉકત એ દૃષ્ટિથી સંખ્યાવિચાર છે (સત્ર ૨૭૨). અને જેવટ બંને દૃષ્ટિએ જ્યે દ્રવ્યોના તારતમ્યનું નિરૂપણ છે (૨૭૩).

પ્રારંભમા દિશાને મુખ્ય રાખીને સંખ્યાવિચાર છે તો આગળ જઈ ઊર્ધ્વ, અધઃ અને નિર્મય્ય લોક એમ ત્રણ લોકની દૃષ્ટિએ સમગ્ર જીવોના પ્રકારનો સંખ્યાગત વિચાર છે (૨૭૬).

જીવોની જેમ પુદ્ગલોની સંખ્યાનું તારતમ્ય પણ તે તે દિશામાં, તે તે ઊર્ધ્વ લોકાદિ ક્ષેત્રમા તો નિરૂપિત થયું જ છે, ઉપરાત દ્રવ્ય, પ્રદેશ અને બન્ને દૃષ્ટિએ પણ પરમાણુ અને રકંઘોની સંખ્યાનો વિચાર છે (૩૨૧-૩૩૦). અને તે પછી પુદ્ગલોની અવગાહના, કાલસ્થિતિ તથા તેમના પર્યાયોની દૃષ્ટિએ પણ સંખ્યાવિચાર છે (૩૩૧-૩૩૩).

દ્રવ્યોનું સંખ્યાગત તારતમ્ય

અહીં હવે દ્રવ્યોનું જે સંખ્યાગત તારતમ્ય છે તેની સૂચી ચડિયાતા ક્રમે આપવામાં આવે છે, જેથી કયું દ્રવ્ય કોનાથી સંખ્યામા સરખું અથવા વધારે છે તે જણાઈ આપશે. જીવોનો જે સંખ્યાની દૃષ્ટિએ ચડિયાતો ક્રમ છે તેની સૂચી પૃથક્ આપવામાં આવી છે. તેથી આ સૂચીમાં અછપ દ્રવ્યોનો તે ક્રમ વિશેષરૂપે સમજવાનો છે (સૂત્ર-૨૭૩).

- ૧ (૧) ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય } ધર્માસ્તિકાયાદિ પ્રત્યેક, દ્રવ્યથી એક હોઇ ત્રણે સરખા છે.
(૨) અધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય } અને સંખ્યામાં સૌથી થોડા.
(૩) આકાશાસ્તિકાયદ્રવ્ય }
- ૨ (૧) ધર્માસ્તિકાયપ્રદેશો } પ્રત્યેકના પ્રદેશોની સંખ્યા અસંખ્યાન-અસંખ્યાત છે અને
(૨) અધર્માસ્તિકાયપ્રદેશો } સરખી જ છે. પૂર્વ કરતાં અસંખ્યાતગુણુ અધિક.
- ૩ જ્વાસ્તિકાય દ્રવ્યો... જ્વદ્રવ્યો અનંત સંખ્યામાં છે તેથી પૂર્વ કરતા અનંતગુણુ.
- ૪ જ્વાસ્તિકાયપ્રદેશો... પ્રત્યેક જ્વના અસંખ્યાત પ્રદેશ હોઈ પૂર્વ કરતાં અસંખ્યાતગુણુ અધિક.
- ૫ પુદ્ગલગ્નિકાય દ્રવ્યો . અનંત પુદ્ગલદ્રવ્યો છે અને તે પૂર્વ કરતાં અનંતગુણુ અધિક છે.
- ૬ પુદ્ગલપ્રદેશો... અધા મળી પુદ્ગલપ્રદેશોની સંખ્યા પુદ્ગલદ્રવ્યો કરતાં અસંખ્યાતગુણુ અધિક છે.
- ૭ અદ્વાસમયદ્રવ્યો . પૂર્વ કરતા અનંતગુણુ છે. અદ્વાપ્રદેશ હોતા નથી.
- ૮ આકાશાસ્તિકાયપ્રદેશો પૂર્વ કરતા અનંતગુણુ અધિક છે.

જીવોનું સંખ્યાગત તારતમ્ય

નીચે જણાવેલ ક્રમે નાના પ્રકારના જીવો ઉત્તરોત્તર અધિક સંખ્યામાં છે. કેટલીકવાર પૂર્વથી ઉત્તર વિશેષાધિક એટલે કે માત્ર થોડા અધિક હોય છે, તો વળી કેટલીકવાર સંખ્યાતગુણુ અધિક હોય છે તો કેટલીકવાર અસંખ્યાતગુણુ અને કેટલીકવાર અનંતગુણુ હોય છે. પ્રવૃત્ત સૂચી તૃતીયપદગત મહાદંડક (સૂત્ર ૩૩૪)ને આધારે છે. ૧ તૃતીયપદને અતે છેલ્લા સૂત્રમાં આ સૂચી છે. ૨૧યં તૃતીય પદમા ગત્યાદિ અનેક પ્રકારે વર્ગીકરણ કરીને અદ્વપબદ્ધત્વનો વિચાર કર્યો છે. એ વિચારનો તાળો મેળવવાનો આમાં પ્રયત્ન છે અથવા તો સમગ્રભાવે જીવોનું અદ્વપબદ્ધત્વ કેવું નક્કી થાય છે તે આ સૂચીથી ક્લિત કરવામા આવ્યું છે. તેથી આનું વિશેષ મહત્ત્વ હોઈ તે અહીં આપવી ઉચિત જણાય છે. વળી, સંખ્યાની બાબતમાં મૂળમાં સામાન્ય સૂચન છે. પરંતુ ટીકાકારે તે તે સંખ્યાઓ કેટલી છે તે સમજવવા અને તેની સંગતિ યુક્તિપૂર્વક બતાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

આ સુધી ઉપરથી જે કેટલીક યાત્રાઓ દ્વારા થાય છે તે આ પ્રમાણે છે—તે કાળે પણ આચાર્યશ્રીએ જીવોની સંખ્યાનું તારતમ્ય બતાવવાનો આ પ્રકારે પ્રયત્ન કર્યો છે તે મુખ્ય યાત્રા છે. વળી, પુરુષ કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા—પછી તે મનુષ્ય હોય દેવ હોય કે તિર્થંક હોય—વધારે માનવામાં આવી છે. અષોભીકામા નારકોમાં પ્રથમથી સાતમી નરકમાં ક્રમે ઘટે છે. એટલે કે સૌથી નીચેના નરકમાં સૌથી ઓછા જીવો છે. આથી ઊલટો ક્રમ ઊર્ધ્વલોકના દેવોમાં છે; તેમાં સૌથી નીચેના દેવોમાં સૌથી વધારે જીવો છે એટલે કે સૌથી ઉપરના સૌથી વધારે અને અનુતરમાં સૌથી ઓછા છે. પણ મનુષ્યલોકની નીચે ભવનવાસી દેવો છે તેથી તેમની સંખ્યા સૌથી વધારે છે અને તેથી જોયે છતાં વ્યંતર દેવો સંખ્યામાં વધારે અને તેથી પણ વધારે જ્યોતિષકો છે, જેઓ વ્યંતર કરતાં પણ ઊંચે છે.

સૌથી ઓછી સંખ્યા મનુષ્યોની છે, તેથી તે ભવ દુર્લભ ગણાય તે સ્વાભાવિક છે. જેમ હિન્દુઓ સૌથી તેમ જીવોની સંખ્યા વધારે અથવા તો એમ કહી શકાય કે વિકસિત જીવો કરતાં અવિકસિત જીવોની સંખ્યા વધારે. આનાદિ કાળથી આજ સુધીના જેમણે પૂર્ણતા સાધી છે એવા સિદ્ધના જીવોની સંખ્યા પણ એકેન્દ્રિય જીવો કરતાં ઓછી જ છે. સસારીની સંખ્યા સિદ્ધોથી વધી જ નય છે. તેથી લોક સંસારી જીવો શન્ય થશે નહિ, કારણ, પ્રસ્તુતમાં જે સંખ્યાઓ આપી છે તેમાં કદી પરિવર્તન થવાનું નથી: એ ધ્રુવસંખ્યાઓ છે.

સાતમી નરકમાં અન્ય નરક કરતાં સૌથી ઓછા નારક જીવો છે, તો સૌથી ઊંચા દેવ. લોક અનુતરમાં પણ અન્ય દેવલોક કરતાં સૌથી ઓછા જીવો છે. તે સમયે છે કે જેમ અત્યંત પુરુષશાળી થવું દુષ્કર છે, તેમ અત્યંત પાપી થવું પણ દુષ્કર છે. પણ જીવનો જે ક્રમિક વિકાસ માનવામાં આવ્યો છે તે પ્રમાણે તો નિકૃષ્ટ કોટિના જીવો એકેન્દ્રિય છે. એકેન્દ્રિયમાંથી જ આગળ વધીને જીવો ક્રમે વિકાસ પામે છે.

એકેન્દ્રિય અને સિદ્ધોની સંખ્યા અનંત કોટિમાં પહોંચે છે. અભવ્ય પણ અનંત છે, અને સિદ્ધ કરતાં સમગ્રભાવે સસારીની સંખ્યા પણ અધિક છે. અને તે સગત છે. કારણ, અનાગત કાળમાં સસારીમાંથી જ સિદ્ધ થવાના છે; તે ઓછા હોય તો સસાર ખાલી થઈ જશે એમ માનવું પડે.

એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધી ક્રમે જીવોની સંખ્યા ઘટે છે—આ ક્રમ અપર્યાપ્તમાં (ન. ૪૬-૫૩) જળવાયો છે, પણ પર્યાપ્તમાં વ્યુત્ક્રમ જણાય છે (ન. ૪૪-૪૮). તેનું રહસ્ય જાણવામાં નથી.

સમગ્ર જીવોનું સંખ્યાગત તારતમ્ય

૧. ગર્ભજ મનુષ્ય પુરુષ સર્વથી યોગ્ય
૨. મનુષ્ય સ્ત્રી (સંખ્યાગતગુણ અધિક)
૩. આદર તેજ કાલ્ય (અસંખ્યાતગુણઅધિક)
૪. અનુતરોપપાતિકદેવ (અસંખ્યાત ,,)

૨. મનુષ્યમાં સ્ત્રી-પુરુષનો ભેદ ધ્યાનમાં લીધો છે, પણ નપુંસક વિષે મૌન સેવ્યું છે, ભેદ સંખ્યાગત મનુષ્ય, જેઓ નપુંસક છે, તેમને જુદા ગણ્યા છે જુઓ આક ૨૪
૩. સખ્યેય કોટી X કોટી-એવી સંખ્યા શ્રીકાકારે સૂચવી છે અને પછીના માટે પણ સંખ્યા અને તેની સગતી શ્રીકાકારે સૂચવે છે તે બિજાનુએ શ્રીકાકારે ભેદ સેવ્યું
૪. શ્રીકાકારે પુરુષ કરતાં સ્ત્રીની સંખ્યા ૨૭ ગણી વધારે જણાવી છે.

५. उपला (त्रयु) त्रैवेयकना हेव	(संख्यातशुलुअधिक)
६. मध्यम (त्रयु) " "	(संख्यात ")
७. नीचला (त्रयु) " "	(संख्यात ")
८. अम्युत कल्पना हेवो	(संख्यात ")
९. आरलु कल्पना हेवो	(संख्यात ")
१०. आलुत " "	(संख्यात ")
११. आनंत " "	(संख्यात ")
१२. सातमी नरकना नारको	(असंख्यात ")
१३. ष्टी नरकना नारको	(असंख्यात ")
१४. सप्तार कल्पना हेवो	(असंख्यात ")
१५. मकाशुकना हेवो	(असंख्यात ")
१६. पाचमी नरकना नारको	(असंख्यात ")
१७. लांतक कल्पना हेवो	(असंख्यात ")
१८. योथी नरकना नारको	(असंख्यात ")
१९. धनलोके कल्पना हेवो	(असंख्यात ")
२०. तृतीय नरकना नारको	(असंख्यात ")
२१. भाडेन्द्र कल्पना हेवो	(असंख्यात ")
२२. सनकुमार कल्पना हेवो	(असंख्यात ")
२३. षीळ नरकना नारको	(असंख्यात ")
२४. समर्चिम मनुष्यो	(असंख्यात ")
२५. छशान कल्पना हेवो	(असंख्यात ")
२६. छशान कल्पनी हेवीओ	(संख्यात ")
२७. सौधर्म कल्पना हेवो	(संख्यात ")
२८. " कल्पनी हेवीओ	(संख्यात ")
२९. लवनवाग्नी हेव	(असंख्यात ")
३०. " हेवीओ	(संख्यात ")
३१. प्रथम नरकना नारको	(असंख्यात ")
३२. भेयर पयेंद्रिय निर्यय पुदुषो	(असंख्यात ")
३३. " " " स्त्रीओ	(संख्यात ")
३४. स्थलयर " " पुदुषो	(संख्यात ")
३५. " " " स्त्रीओ	(संख्यात ")
३६. गलयर " " पुदुषो	(संख्यात ")
३७. " " " स्त्रीओ	(संख्यात ")
३८. अन्तर हेवो	(संख्यातशुलुअधिक)
३९. " हेवीओ	(संख्यातशुलुअधिक)
४०. ल्योतिष्ठ हेवो	(संख्यात ")
४१. " हेवीओ	(संख्यात ")
४२. भेयर पयेंद्रियतिर्यय नपुंसके	(संख्यात ")

४३. स्थूलस्वर पंचेन्द्रिय तिर्य्येव्य नपुंसक	(संख्यातशुलुअधिक)
४४. जलस्वर " " "	(संख्यात ")
४५. अतुरिन्द्रिय पर्याप्त	(संख्यात ")
४६. पंचेन्द्रिय "	(विशेषाधिक)
४७. द्वीन्द्रिय "	(")
४८. त्रीन्द्रिय "	(")
४९. पंचेन्द्रिय अपर्याप्त	(असंख्यातशुलुअधिक)
५०. अतुरिन्द्रिय "	(विशेषाधिक)
५१. त्रीन्द्रिय "	(")
५२. द्वीन्द्रिय "	(")
५३. प्रत्येकआहरवन्तरपति पर्याप्त	(असंख्यातशुलुअधिक)
५४. आहर निगोह पर्याप्त	" "
५५. आहर पृथ्वी "	" "
५६. आहर अण्डाय "	" "
५७. आहर वायुकाय "	" "
५८. आहर तेजःकाय अपर्याप्त	" "
५९. प्रत्येकआहरवन्तरपति अपर्याप्त	" "
६०. आहर निगोह अपर्याप्त	" "
६१. आहर पृथ्वी "	" "
६२. आहर अण्डाय "	" "
६३. आहर वायुकाय "	" "
६४. सूक्ष्म तेजःकायिके "	" "
६५. सूक्ष्म पृथ्वीकायिके "	(विशेषाधिक)
६६. सूक्ष्म अण्डायिके "	"
६७. सूक्ष्म वायुकायिके "	"
६८. सूक्ष्म तेजःकायिके पर्याप्त	(संख्यातशुलुअधिक)
६९. सूक्ष्म पृथ्वी "	(विशेषाधिक)
७०. सूक्ष्म अण्डायिके पर्याप्त	(विशेषाधिक)
७१. " वायुकायिके "	(विशेषाधिक)
७२. " निगोह अपर्याप्त	(असंख्यातशुलुअधिक)
७३. " " पर्याप्त	(संख्यातशुलुअधिक)
७४. अभवसिद्धिके	(अनंतशुलुअधिक)
७५. प्रतिपतितसम्यक्तत्वं	"
७६. सिद्धौ	"
७७. आहरवन्तरपति पर्याप्त	"
७८. आहर पर्याप्त	(विशेषाधिक)
७९. आहरवन्तरपति अपर्याप्त	(असंख्यातशुलुअधिक)
८०. आहर अपर्याप्त	(विशेषाधिक)

૮૧. આદર છવો	(વિશેષાધિક)
૮૨. સૂક્ષ્મ વનરપતિ અપર્યામિ	(અસખ્યાતગુણુઅધિક)
૮૩. ,, અપર્યાપ્ત	(વિશેષાધિક)
૮૪. સૂક્ષ્મવનરપતિ પર્યામિ	(સંખ્યાતગુણુઅધિક)
૮૫. સૂક્ષ્મ પર્યામિ	(વિશેષાધિક)
૮૬. ,, છવો	(વિશેષાધિક)
૮૭. ભવસિદ્ધિક	..
૮૮. નિગોદ છવ	..
૮૯. વનરપતિ	..
૯૦. એકેન્દ્રિય	,
૯૧. નિર્થિય	..
૯૨. મિથ્યાદષ્ટિ	..
૯૩. અવિરત	..
૯૪. સકપાય	.
૯૫. છદ્મસ્થ	.
૯૬. સયોગી	..
૯૭. સસ્તારી	..
૯૮. સર્વ છવો	..

પદ્મખંડાગમમાં પ્રસ્તુત પદ્યગત વિચાર જે રીતે કરવામાં આવ્યો છે તેની પણ નોંધ અહીં લેવી જરૂરી છે. પ્રજાપનાસૂત્ર ૨૧૨માં અલ્પઅદુત્વનો વિચાર ૨૭ દ્વારો વડે કરવામાં આવ્યો છે; પરંતુ પદ્મખંડાગમમાં ગત્યાદિ ૧૪ દ્વારો વડે છવોના અલ્પઅદુત્વનો વિચાર છે (પુ૦ ૭, પ૦ ૫૨૦); જ્યારે પ્રસ્તુત પ્રજાપનામાં તે ૧૪ દ્વારો ઉપરાંત પણુ દ્વારો છે. આ અર્થાં પદ્મખંડાગમના પુ૦ ૭ માં દ્રવ્યપ્રમાણુનુગમ નામે પ્રકરણુમાં પણુ પ૦ ૨૪૪ થી છે. વળી, તેમાં અસખ્યાત જેવી સખ્યાનું સપ્તીકરણુ પણુ મૂળમાં જ છે, જે પ્રજાપનાની ટીકામાં છે; પદ્મખંડાગમ, પુ૦ ૭, પ૦ ૨૪૪ થી. વળી, પદ્મખંડાગમમાં આ અર્થાં અન્યત્ર પણુ જોવા મળે છે. પુ૦ ૧૪, સૂત્ર ૫૬૮, પ૦ ૪૬૫ માં છવોના અલ્પઅદુત્વનો વિચાર દ્રવ્યપ્રમાણુ અને પ્રદેશપ્રમાણુની દષ્ટિએ પણુ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રજાપનાના અસ્થિકાય દ્વાર સૂત્ર ૨૭૦ માં દ્રવ્યાર્થિક અને પ્રદેશાર્થિક—એ એ દષ્ટિઓ છે, તે એ રીતે જુદા છે કે પદ્મખંડાગમમાં પદ્મકાયનો વિચાર છે, જ્યારે પ્રજાપનામાં પદ્મવ્યોને લક્ષિતે વિચાર છે. પ્રજાપનાનો (સૂત્ર ૩૩૪) મહાદંડક અને પદ્મખંડાગમનો મહાદંડક પણુ તુલનીય છે (પુ૦ ૭, પ૦ ૫૭૫ થી—). બંનેમાં સર્વ છવોની અપેક્ષાએ અલ્પઅદુત્વનો વિચાર છે.

ચોથું 'સ્થિતિ' પદ : જીવોની સ્થિતિ = આયુ

ચોથા પદમાં નાના પ્રકારના જીવોની સ્થિતિ અર્થાત્ આયુનો વિચાર છે.^૧ જીવોની તે તે નારકાદિરૂપે સ્થિતિ-અવસ્થાન કુટલો કાળ હોય તેની વિચારણા આમાં હોવાથી આ પદનું નામ 'સ્થિતિ' પદ છે. અર્થાત્ આમાં જીવોના જે વિવિધ પર્યાયો છે, તેના આયુનો વિચાર છે. જીવદ્રવ્ય તો નિત્ય છે, પણ તે જે નાના રૂપો-નાના જન્મ-ધારણ કરે છે તે પર્યાયો તો અનિત્ય છે, તેથી તે ક્યારેક તો નષ્ટ થાય જ છે. આથી તેમની સ્થિતિનો વિચાર કરવો પડે છે. અને તે પ્રસ્તુતમાં કરવામાં આવ્યો છે. જઘન્ય આયુ કેટલું અને ઉત્કૃષ્ટ આયુ કેટલું એમ બે પ્રકારે તેનો વિચાર પ્રસ્તુતમાં છે. આમાં માત્ર સંસારી જીવોને જ આયુ હોઈ તેમના બેદોનો વિચાર છે. સિદ્ધો તો 'સાદીયા અપજ્વલિતા'—(વૃષ્ટ ૭૮, પં. ૧૪, સૂત્ર ૨૧૧) કહ્યા છે, તેથી તેમના આયુનો વિચાર અપ્રાપ્ત હોઈ તે કયો નથી. વળી, અજીવદ્રવ્યના પર્યાયોની સ્થિતિનો વિચાર પણ આમાં નથી. કારણ, તેમના પર્યાયો જીવના આયુની જેમ અમુક મર્યાદામાં કાલની દૃષ્ટિએ મૂકી શકાય તેમ નથી. તેથી તે વિચાર છોડી દેવામાં આવે તે સ્વાભાવિક છે.

પ્રસ્તુત પદમાં આયુનો નિર્દેશકમ આ પ્રકારે છે. પ્રથમ તે તે જીવોનો સામાન્ય પ્રકાર લઈને તેના આયુનો નિર્દેશ છે; પછી તેના અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત બેદોનો નિર્દેશ છે, જેમ કે પ્રથમ સામાન્ય નારકનું આયુ, પછી નારકના અપર્યાપ્તનું અને ત્યાર પછી પર્યાપ્તનું આયુ નિર્દેશ છે. આજ ક્રમે એકેક નારક આદિ લઈને સર્વ પ્રકારના જીવોનો આયુવિચાર છે.

ત્રીચ અપાતી સૂત્રીમાં સામાન્યનું આયુ આપવામાં આવ્યું છે, પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત બેદોને આપ્યા નથી. વળી, આયુનો વિચાર જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ એમ બે પ્રકારે છે, તેથી તે બન્ને પ્રકારનો સૂત્રીમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

સ્થિતિની જે સૂત્રી છે તે ઉપરથી પણ એ તો ફલિત થાય જ છે કે પુરુષ કરતા સ્ત્રીનું આયુ ઓછું છે. નારક અને દેવોનું આયુ મનુષ્ય અને નિમંચ કરતાં વધારે છે. એકેન્દ્રિયમા અધિકાયનું આયુ સૌથી ઓછું માનવામાં આવ્યું છે તે, અગ્નિ ઓલવાઈ જતો અનુભવમાં આવે છે, તે ઉપરથી જણાય છે. એકેન્દ્રિયમાં પૃથ્વીકાયિકનું આયુ સૌથી વધારે છે, પણ દ્વીન્દ્રિય કરતા ત્રીન્દ્રિયનું આયુ ઓછું માનવા પાછળ શું કારણ હશે તે જણાયું નથી. વળી, ચતુરિન્દ્રિયનું આયુ ત્રીન્દ્રિય કરતાં વધારે છે, પણ દ્વીન્દ્રિય કરતા ઓછું છે, એ પણ સ્પષ્ટ છે.

જીવલેહ

જઘન્ય

ઉત્કૃષ્ટ

૧ નારક (૩૩૫)	દશ હજાર વર્ષ	૩૩ સાગરોપમ
(૧) રત્નપ્રભા (૩૩૬)	"	૧ "
(૨) શર્કરાપ્રભા (૩૩૭)	૧ સાગરોપમ	૩ "
(૩) વાલુકાપ્રભા (૩૩૮)	૩ "	૭ "
(૪) પંકપ્રભા (૩૩૯)	૭ "	૧૦ "

૧ પદ્યદાગમમાં કાલાનુગમ નામે આ જ વિચાર છે (પુ. ૭, પૃ. ૧૧૪ અને ૪૬૨). એહ એ છે કે ગત્યાદિ ૧૪ કારો વડે એકેક જીવનો અને નાના જીવોની અપેક્ષાએ પણ વિચાર છે. આ વિચારની તુલના ઉત્તરાં, ૩૬ ૮૦ આદિમાં સતતિની અપેક્ષાએ જે કાલવિચાર છે તેની સાથે છે.

૨ નારકોમાં પ્રથમાદિ પૂર્વેનારકનું જે ઉત્કૃષ્ટ આયુ તે જ પછીના દ્વિતીયાદિ નારકમાં જઘન્ય મનાયું છે. તે ઉપરની સૂત્રીથી ફલિત થાય છે.

...[૫૯]...

(૫) ધૂમપ્રભા (૩૪૦)	૧૦ સાગરોપમ	૧૭ સાગરોપમ
(૬) તમઃપ્રભા (૩૪૧)	૧૭ "	૨૨ "
(૭) અધઃસમમ (૩૪૨)	૨૨ "	૩૩ "
૨. (અ) દેવ (૩૪૩)	૬૨ દત્તર વર્ષ	૩૩ "
(બ) દેવી (૩૪૪)	"	૫૫ પદ્મોપમ
(૧) ભવનવાસી દેવ (૩૪૫)	"	૧ સાગરોપમથી કંઈક અધિક
" દેવી (૩૪૬) ^૩	"	૪૩ પદ્મોપમ
[અસુરકુમારાદિ વિષે મૂળમાં નોંધું]		
૩. પૃથ્વીકાયિક (૩૫૪)	અન્તર્મુહૂર્ત	૨૨૦૦૦ વર્ષ
(૧) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક (૩૫૫) ^૪	"	અન્તર્મુહૂર્ત
(૨) ઘાદર " (૩૫૬)	"	૨૨૦૦૦ વર્ષ
૪. અપકાયિક (૩૫૭)	"	૭૦૦૦ વર્ષ
૫. તેજઃકાયિક (૩૬૦)	"	ત્રણ રાત-દિન
૬. વાયુ " (૩૬૩)	"	૩૦૦૦ વર્ષ
૭. વનરપતિ " (૩૬૬)	"	૧૦૦૦૦ વર્ષ
૮. દ્વાન્દ્રિય (૩૬૯)	"	૧૨ વર્ષ
૯. ત્રીન્દ્રિય (૩૭૦)	"	૪૯ રાત-દિન
૧૦. ચતુરિન્દ્રિય (૩૭૧)	"	૭ માસ
૧૧. પચોન્દ્રિયતિપેય (૩૭૨)	"	૩ પદ્મોપમ
(અ) સમ્મિષ્ઠમ (૩૭૩)	"	૧ પૂર્વકોટિ
(બ) ગર્ભજ (૩૭૪)	"	૩ પદ્મોપમ
(૧) જલચર (૩૭૫) ^૫	"	૧ પૂર્વકોટિ
(૨) ચતુષ્પદ ચલચર (૩૭૬)	"	૩ પદ્મોપમ
(૩) ઉરપરિસર્પ (૩૮૧)	"	૧ પૂર્વકોટિ
(૪) ભુજપરિસર્પ (૩૮૪)	"	"
(૫) ખેચર (૩૮૭)	"	પદ્માસપ્તમેયભાગ
૧૨. મનુષ્ય (૩૯૦) ^૬	"	ત્રણ પદ્મ
૧૩. વ્યન્તર દેવ (૩૯૩)	૧૦૦૦૦ વર્ષ	૧ પદ્મોપમ
" દેવી (૩૯૪)	"	૩ પદ્મોપમ
૧૪. ન્યોતિષ્ઠ દેવ (૩૯૫)	૩ પદ્મોપમ	૧ પદ્મોપમ + ૧ લાખ વર્ષ

૩. આ પછી સૂત્ર ૩૪૭-૩૫૩ સુધીમાં અસુરકુમારાદિ ૬૨ ભવનપતિના દેવ-દેવીનું આયુ છે

૪. સૂક્ષ્મ આકાય, તેજઃકાય, વાયુ અને વનરપતિની રિપતિ આ જ પ્રમાણે છે. - સૂત્ર ૩૫૮, ૩૬૧, ૩૬૪, ૩૬૭.

૫. જલચરાદિમાં પણ ગર્ભજ અને સંમૂર્ઠિમની રિપતિ જુદી જુદી ગણાવી છે, પણ તે સૂચીમાં નથી લખી. સૂત્ર ૩૭૬ આદિ.

૬. મનુષ્યમાં પણ ગર્ભજ અને સંમૂર્ઠિમની રિપતિ જુદી ગણાવી છે. - સૂત્ર ૩૯૧-૯૨.

	૧૦મોતિબક દેવી (૩૯૫) ^૭	૬ પલ્લોપમ	૩ પલ્લોપમ+૫૦૦૦૦ વર્ષ
		[ચન્દ્રાદિની વિગત મૂળમાં ન્તવી]	
૧૫.	વૈમાનિક દેવ (૪૦૭)	૧ પલ્લોપમ	૩૩ સાગરોપમ
	,, દેવી (૪૦૮)		૫૫ પલ્લોપમ
		[સૌંધમાંદિની સ્થિતિ મૂળમાં ન્તવી]	

પ્રસ્તુતમાં અલ્પવની સ્થિતિનો વિચાર નથી. તેનું કારણ એ જાણાય છે કે ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ તો નિત્ય છે અને પુદ્ગલોની સ્થિતિ પણ એક સમયથી માંડી અસપાત સમયની છે તે પાંચમાં પદમાં કહ્યું જ છે (૫૧૫-૫૧૮). તેથી તેનો જુદો નિર્દેશ જરૂરી નથી. વળી, પ્રસ્તુતમાં તો આયુર્કર્મકૃત સ્થિતિનો વિચાર છે, તે અલ્પમાં અપ્રસ્તુત છે.

પાંચમું 'વિશેષ' પદ : જીવ અને અજીવ દ્રવ્યના ભેદો અને પર્યાયો

પ્રસ્તુત પાંચમા પદનું નામ 'વિસેસ'—વિશેષ પદ છે. વિશેષ એટલે જીવાદિ દ્રવ્યના વિશેષ અર્થાત પ્રકારો. અને બીજો અર્થ છે જીવાદિ દ્રવ્યના વિશેષ અર્થાત પર્યાયો. પ્રથમ પદમાં જીવ અને અજીવ એ બે દ્રવ્યોના પ્રકારો, ભેદ-પ્રભેદ સાથે, ગણાવી દીધા છે. તેનું અહીં પણ સંક્ષેપમાં પુનરાવર્તન કર્યું છે, તે એટલા માટે કે પ્રસ્તુતમાં જે બાબત સ્પષ્ટ કરવાની છે તે એ કે જીવ અને અજીવના જે પ્રકારો છે તે પ્રત્યેકના અનંત પર્યાયો છે. બંને પ્રત્યેકના અનંત પર્યાયો હોય તો સમગ્રના પણ અનંત હોય જ. અને દ્રવ્યના બંને પર્યાયો—પરિણામો હોય તો તે દ્રવ્ય કૂટસ્થનિત્ય ન ઘટી શકે, પણ તેને પરિણામિનિત્ય માનવું બેઠ્ઠાં—આવું સૂચન પણ કહિત થાય છે. અને વસ્તુનું સ્વરૂપ દ્રવ્ય અને પર્યાયરૂપ છે એ પણ આથી કહિત થાય છે.

એક બાબત, જે બાબતમાં રાખવાની છે, તે એ પણ છે કે પદનું નામ 'વિસેસ' આપ્યા છતાં તે શબ્દનો ઉપયોગ સ્ત્રોમાં કર્યો નથી; પણ સમગ્ર પદમાં તેને માટે પર્યાય શબ્દ વાપર્યો છે (સૂત્ર ૪૩૮-). જૈન શાસ્ત્રમાં આ પર્યાય શબ્દનું વિશેષ મહત્ત્વ છે. અથકારે આથી પ્રથમ તો એ સૂચન કર્યું કે પર્યાય કહો કે વિશેષ કહો એમાં કોઈ ભેદ નથી. જે નાના પ્રકારના જીવો દેખાય છે, કે અજીવો દેખાય છે, તે સૌ તે તે દ્રવ્યના પર્યાયો જ છે. પછી ભલે તે સામાન્યના વિશેષરૂપે—પ્રકારરૂપે—હોય અગર દ્રવ્યવિશેષના પર્યાયરૂપે હોય. જીવના જે ભેદો ગણાવ્યા છે, જેમ કે નારકાદિ, તે બધા પ્રકારો તે તે જીવદ્રવ્યના પર્યાયો પણ છે. કારણ, અનાદિ કાળમાં જીવ અનેક વાર તે તે પ્રકારે અવતર્યો હોય છે. અને જેમ કોઈ પણ એક જીવના તે પર્યાયો છે તેમ સકલ જીવોની સમાન યોગ્યતા હોઈ તે બધાએ પણ તે તે નારકાદિરૂપે જન્મ લીધો જ હોય છે. આમ જેને પ્રકાર કે ભેદ કે વિશેષ કહેવામાં આવે છે તે પ્રત્યેક જીવદ્રવ્યની અપેક્ષાએ પર્યાય જ છે, તે જીવની એક વિશેષ અવસ્થા જ છે, પર્યાય કે પરિણામ જ છે. પર્યાયશબ્દ દ્રવ્ય કહી હોતું જ નથી. એટલે તે તે દ્રવ્ય તે તે પર્યાયઅવસ્થામાં જ હોય છે—આવું સૂચન પ્રસ્તુત પદમાંથી કહિત થાય છે, કારણ, જેને દ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે તેને પણ પ્રસ્તુતમાં પર્યાયના નામે જ ઓળખાવવામાં

૭. ચન્દ્રાદિના દેવો-દેવીઓની સ્થિતિ પણ વર્ણવેલ છે - સૂત્ર ૩૯૭-૪૦૬.

આવ્યાં છે (૪૩૯). સારાંશ કે દ્રવ્ય અને પર્યાયનો અભેદ છે, એવું સૂચન આમાં છે. તેથી જ અથકારે દ્રવ્યના પ્રકાર માટે પણ પર્યાય શબ્દ વાપર્યો છે (૪૩૯, ૫૦૧). આ વસ્તુ આચાર્ય મહાપ્રગિરિએ પણ નોંધી છે.^૧

આમ દ્રવ્ય અને પર્યાયનો અભેદ છતાં અથકારને એ પણ સ્પષ્ટ કરવું હતું કે દ્રવ્ય અને પર્યાયનો ભેદ પણ છે, અને કોઈ એક જ દ્રવ્યના આ બધા પર્યાયો-પરિણામો નથી : આ બાબતની સૂચના જુદાં જુદાં દ્રવ્યોની સંખ્યા અને પર્યાયોની સંખ્યામાં જે ભેદ છે તે દર્શાવીને કરી છે, જેમ કે તેમણે નારકોને અસખ્ય કહ્યા (૪૩૯), પણ નારકના પર્યાયોને અનંત કહ્યા છે (૪૪૦). જ્યોના જે નાના પ્રકારો છે, તેમાં વનરપતિ અને સિદ્ધ એ બે જ પ્રકારો એવા છે, જેના દ્રવ્યોની સંખ્યા અનંત છે. તેથી સમગ્રભાવે જ્યવદ્રવ્યો અનંત કહી શકાય, પણ તે તે પ્રકારોમાં તો ઉક્ત બેના અપવાદ સિવાય બધાં જ દ્રવ્યો અસખ્યાત છે, અનંત નહિ. અને છતાં તે બધા જ પ્રકારોના પર્યાયોની સંખ્યા અનંત છે તે વસ્તુ પ્રસ્તુત પદમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે.

અન્યકારનાં આવાં સૂચનોને આધારે જ જૈન દાર્શનિકોએ તિર્વક્રસામાન્ય અને ઊર્ધ્વતા-સામાન્યની માન્યતા સ્વીકારી છે. દૈશિક ભેદોનું જે સામાન્ય છે તે તિર્વક્રસામાન્ય છે અને કાલિક ભેદોનું જે સામાન્ય છે તે ઊર્ધ્વતાસામાન્ય છે. ઊર્ધ્વતાસામાન્ય જ દ્રવ્યને નામે ઓળખાય છે. ઊર્ધ્વતાસામાન્ય એક છે અને તે અભેદજ્ઞાનમાં નિમિત્ત બને છે; જ્યારે તિર્વક્રસામાન્ય અનેક છે, અને તે સમાનતામાં નિમિત્ત બને છે. જ્યવસામાન્ય એ અનેક જ્યોની અપેક્ષાએ તિર્વક્રસામાન્ય છે, પણ એક જ જ્યવના નાના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તે ઊર્ધ્વતાસામાન્ય છે. કાલક્રમે દાર્શનિકોએ દ્રવ્ય, પર્યાય, સામાન્ય અને વિશેષ એ બધાં વિશે અન્ય દર્શનોની તુલનામાં જે સ્પષ્ટીકરણો કર્યાં છે, તેનાં મૂળ આ ગ્રંથમાં સ્પષ્ટપણે જોઈ શકાય છે. અને પ્રસ્તુતમાં પણ જે સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે તેનું મૂળ ભગવતી જેવા અંગગ્રંથમાં ઉપલબ્ધ છે જ.^૨

વેદાન્તની જેમ જૈન મતે જ્યવદ્રવ્ય એક નથી પણ અનંતસંખ્યામાં છે. એટલે જ્યવસામાન્ય જેવી સ્વતંત્ર એક વસ્તુ કોઈ નથી, પણ અનેક જ્યોમાં જે ચૈતન્યધર્મો દેખાય છે તે નાના છે, અને તે, તે તે જ્યવમાં જ પરિવ્યાપ છે અને તે ધર્મો અજ્યવથી જ્યવને જુદાં પાડનાર છે, તેથી નાના છતાં એકસરખાં રીતે અજ્યવથી જ્યવને ભિન્ન સિદ્ધ કરવાનું કાર્ય કરતા હોવાથી સામાન્ય કહેવાય છે. આ સામાન્ય તિર્વક્રસામાન્ય છે. તે એક નથી પણ નાના છે, તેથી તેની સમાનતા છતાં એકતા એ ભ્રમ છે; અથવા દરિપત એકતા છે^૩ -વાસ્તવિક એકતા નથી. તે જ પ્રમાણે અજ્યવદ્રવ્ય કોઈ જુદું એક દ્રવ્ય નથી, પણ અનેક અજ્યવદ્રવ્યો-અચૈતન્યદ્રવ્યો છે, તે બધાં જ્યવથી જુદાં છે માટે તે અર્થમાં તેમની સમાનતા અજ્યવદ્રવ્ય કહેવાથી વ્યક્ત થાય છે, તેથી તે સામાન્ય અજ્યવદ્રવ્ય તિર્વક્રસામાન્ય છે. આ તિર્વક્રસામાન્યના પર્યાયો-વિશેષો-ભેદો તે પ્રસ્તુતમાં જ્યવ અને અજ્યવના પર્યાયો-વિશેષો-ભેદો છે (૪૩૯, ૫૦૧) એમ સમજવાનું છે.

પણ જૈન મતે કોઈ પણ એક દ્રવ્ય અનેક રૂપે પરિણત થાય છે, જેમ કે કોઈ એક જ્યવદ્રવ્ય નારકાદિ અનેક પરિણામોને ધારણ કરે છે. આ પરિણામો કાળક્રમે બદલાયા કરે છે, પણ જ્યવદ્રવ્ય ક્રુવ છે, અર્થાત્ તેનો જ્યવરૂપે કદી નાશ થતો નથી, નારકાદિ પર્યાયોરૂપે નાશ થાય છે. અનેક

૧. ટીકા, પૃષ્ઠ ૧૭૬ વ, ૨૦૨ અ

૨. આ વિષયની ચર્ચા માટે જુઓ ન્યાયાચાર્યવાર્તિકકૃતિની પ્રસ્તાવના, પૃષ્ઠ ૨૫-૩૧, અને આગમ યુગ્મકા જેન દર્શન, પૃષ્ઠ ૭૧-૮૧.

૩. આવી કલિપત એકતાની દૃષ્ટિએ જ સ્થાનાંગમાં આવાતાં 'જ્યો આવા' દૃષ્ટાદિ વાક્યો સમજવાનાં છે.

નારકાદિ પર્યાયો ધારણ કરવા છતાં તે અચેતન બની જતું નથી. આ જીવદ્રવ્યને સામાન્ય-ઊર્ધ્વતાસામાન્ય-કહ્યું છે, અને તે એક છે. અને તે સામાન્યતા નાના પર્યાયો-પરિણામો-વિશેષો-બેદો છે. પ્રસ્તુતમાં નૈરમિકાદિના જે પર્યાયોની ચર્ચા છે (૪૪૦, ૫૦૪), તે આ ઊર્ધ્વતાસામાન્યની અપેક્ષાએ કરવામાં આવી છે. તેથી તે તેના પર્યાયો-પરિણામો છે, એમ સમજવું.

આમ પ્રસ્તુતમાં પર્યાય શબ્દ પ્રકાર-બેદ અર્થમાં અને અવસ્થા કે પરિણામ એમ બે અર્થમાં પ્રયુક્ત છે. અને તે બંનેનું સામાન્ય જુદું જુદું છે, એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે. બેદોનું તિર્યક્સામાન્ય વાસ્તવિક છતાં એક નથી, જ્યારે પર્યાયોનું ઊર્ધ્વતાસામાન્ય એક છે અને વાસ્તવિક છે.

જીવસામાન્યના નારકાદિ અનેક બેદો-વિશેષો છે, તેથી તેને જીવના પર્યાયો કહ્યા છે. અને જીવસામાન્યના અનેક પરિણામો-પર્યાયો પણ છે, તેથી તેને જીવના પર્યાયો કહ્યા છે. આ જ પ્રકારે અજીવ વિષે પણ સમજી લેવાનું છે. આમ ગ્રંથકારે પર્યાય શબ્દને બે અર્થમાં વાપર્યો છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે. અને પર્યાય અને વિશેષ એ બંને શબ્દોને એકાર્થક જ સ્વીકાર્યા છે. જેનોમાં અંગગ્રંથમાં પર્યાય શબ્દ જ પ્રચલિત હતો તેથી તે શબ્દ વિવરણમાં રાખ્યો છે. પરંતુ વૈજ્ઞેયિક દર્શનમાં વિશેષ શબ્દનો પ્રયોગ થવા લાગ્યો હતો તેથી તે શબ્દનો પણ પ્રયોગ પર્યાય અર્થમાં અને વસ્તુના બેદ અર્થમાં પણ થઈ શકે છે તે સુચવવા આચાર્યે પ્રકરણનું નામ 'વિગેસ' એમ રાખ્યું હોય તેમ જણાય છે.

વળી, એક બીજી વાતનું ધ્યાન રાખવાનું છે તે એ કે સસારી અવસ્થાના જીવોમાં કર્મકૃત જે અવસ્થાઓ છે, એટલે કે જેને આધારે જીવ સાથે પુદ્ગલો સંબંધ થાય છે અને તે સબંધને લઈને જીવની નાના અવસ્થાઓ-પર્યાયો બને છે, તે પૌદ્ગલિક પર્યાયો પણ જીવના પર્યાયો ગણવામાં આવ્યા છે. આમ સસારી અવસ્થામાં જીવ અને પુદ્ગલનો જાણે કે અબેદ હોય તેમ માનીને જીવના પર્યાયોનું વર્ણન છે. જેમ સ્વતંત્ર રીતે વર્ણ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શની વિવિધતાને કારણે પુદ્ગલના અનંત પર્યાયો થાય છે (૫૧૯-), તેમ જ્યારે તે પુદ્ગલ જીવસંબંધ હોય ત્યારે તે બધા જ જીવના પર્યાયો (૪૪૦-) પણ ગણવામાં આવ્યા છે. આનું કારણ એ છે કે જ્યારે જીવ સાથે તે સંબંધ હોય છે ત્યારે પુદ્ગલમાં થતા પરિણામનમાં જીવ પણ કારણ છે. તેથી તે પર્યાયો પુદ્ગલના છતાં જીવના છે એમ માનવામાં આવ્યું છે. અને આથી જ એ સ્પષ્ટ થાય છે કે સસારી અવસ્થામાં જીવ અને પુદ્ગલનો કથંચિત અબેદ પણ છે. અનાદિ કાળથી આ અબેદ ચાલ્યો આવે છે અને તેને જ કારણે જીવોમાં આકાર, રૂપ આદિનું વૈવિધ્ય છે; અન્યથા સિદ્ધજીવોની જેમ સૌ જીવો એકસરખા જ રહે, માત્ર બ્યક્તિબેદ રહે, પરંતુ જે વિવિધ પ્રકારે સસારી જીવોમાં નારકાદિ રૂપે બેદ પડે છે તે પડે નહિ. આથી તે બેદના નિયામક તરિકે જીવ અને પુદ્ગલનો કથંચિત અબેદ સ્વીકારવામાં આવ્યો છે. જ્યારે કર્મના આધારણથી જીવ મુક્ત થાય છે, ત્યારે જીવમાં કોઈ પણ પ્રકારનું પુદ્ગલનું બંધન રહેતું નથી તેમાં કોઈ પણ બાહ્યકારનો બેદ પણ-રૂપ આદિનો પણ-રહેતો નથી. જેમ કર્મના ઉદયને કારણે જીવમાં બાહ્ય આકાર-પ્રકારમાં બેદ પડે છે અને નાના પર્યાયોનું સર્જન થાય છે, તેમ જીવમાં જે તેનું સ્વરૂપ જ્ઞાનાદિ છે, તેને કારણે પણ નાના પર્યાયોનું સર્જન થાય છે. આમ જીવના અનંત પર્યાયોની સગતિ ગ્રંથકારે જણાવી છે.

આ રીતે પ્રસ્તુત પદમાં જીવ અને અજીવ દ્રવ્યોના બેદો અને પર્યાયોનું નિરૂપણ છે. બેદો વિષે તો પ્રથમ પદમાં નિરૂપણ હતું જ, પણ તે પ્રત્યેક બેદોમાં અનંત પર્યાયો છે, તેનું સૂચન કરવું એ પ્રસ્તુત પાંચમા પદની વિશેષતા છે. પ્રથમ પદમાં બેદો બતાવ્યા હતા અને ત્રીજા પદમાં તેમની

સંખ્યા જણાવી હતી, પણ તીજ પદમાં સંખ્યાગત તારતમ્યનું નિરૂપણ મુખ્ય હોઈ ક્યા વિશેષની કેટલી સંખ્યા છે તે જાણવાનું બાકી રહી જતું હતું, તેથી પ્રસ્તુતમાં તે તે બેદોની સંખ્યા પણ જાણાવી દીધી છે. અને પછી તે તે બેદોના પર્યાયોની સંખ્યા પણ જાણાવી દીધી છે. પર્યાયોની સંખ્યા તો બધા જ દ્રવ્યબેદોની અનંત છે. બેદોની સંખ્યામાં કેટલાક અસંખ્યાત તો કેટલાક અનંત છે. માત્ર વનસ્પતિ અને સિદ્ધોની સંખ્યા જીવબેદોમાં અનંત છે, બાકીના બધા જીવબેદો અસંખ્યાત છે. વળી, પ્રસ્તુતમાં પ્રથમપદનિર્દિષ્ટ બધા જ બેદ-પ્રબેદોને લઈને વિવરણ નથી, પણ સસારી જીવોમાં મુખ્ય મુખ્ય જીવબેદો, જેને 'ચોવીસ દંડક' નામે ઓળખવામાં આવે છે, તેમની તથા સિદ્ધોની સંખ્યા અને પર્યાયોનો વિચાર છે તે ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે. આગળ ઉપર એ સૂચી આપવામાં આવે છે, તે જોવાથી એ સ્પષ્ટ થશે. તેમાં ન. ૧ થી ૨૪ સંસારી જીવોના બેદો છે, તેને ચોવીસ દંડક કહેવાના આવે છે અને ૨૫મો નગર સિદ્ધોનો છે.

જીવદ્રવ્યના નારકાદિ બેદોના પર્યાયોનો વિચાર અનેક પ્રકારે—અનેક દષ્ટિથી—કરવામાં આવ્યો છે. અને તેમાં જૈનસત્તમ અનેકાતદષ્ટિનો ઉપયોગ સ્પષ્ટ છે. જીવના નારકાદિ જે બેદોના પર્યાયોનું નિરૂપણ છે, તેમાં દ્રવ્યાર્થતા (દબ્બહયા), પ્રદેશાર્થતા (વદેસહતા), અવગાહનાર્થતા (ઓગાહગહતા), રિશતિ (રિશ્તિ), કૃષ્ણાદિ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, જ્ઞાન અને દર્શન—આ દશ દષ્ટિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે (સૂત્ર ૪૪૦-૪૫૪).

વિચારણાનો ક્રમ આવો છે—પ્રથમ છે કે નારક જીવોના કેટલા પર્યાયો છે. ઉત્તરમાં જણાવ્યું છે કે નારક જીવોમાં અનંત પર્યાયો છે. આ અનંત પર્યાયોની સંગતિ જણાવવા માટે ઉક્ત દશે દષ્ટિથી તે પર્યાયોની સંખ્યા જાણાવી છે. તેમાં કેટલીક દષ્ટિથી સંખ્યાત તો કેટલીક દષ્ટિથી અસંખ્યાત અને કેટલીક દષ્ટિથી અનંત સંખ્યા થાય છે. અનંતદર્શક દષ્ટિને ધ્યાનમાં લઈને નારકના પર્યાયોને અનંત કહ્યા છે, કારણ કે તે દષ્ટિએ સૌથી વધારે પર્યાયો ધરે છે. વળી, તે તે સંખ્યાઓને સીધી રીતે નથી જાણાવી, પણ એક નારકની અન્ય નારક સાથે તુલના કરીને તે સંખ્યા ફક્ત કરવામાં આવી છે, જેમ કે—

દ્રવ્યાર્થતા વડે કોઈ નારક અન્ય નારકોથી તુલ્ય છે, આમ કહ્યું. આનો અર્થ એ છે કે દ્રવ્યદષ્ટિએ કોઈ નારક એક દ્રવ્ય છે તેમ અન્ય નારક પણ એક દ્રવ્ય છે. સારાંશ કે કોઈ પણ નારકને દ્રવ્યદષ્ટિથી એક જ કહેવાય, તેની સંખ્યા એકથી વધારે હોય નહિ અર્થાત તે સંખ્યાત છે. તે જ રીતે—

૪ પ્રદેશાર્થતા વડે પણ નારક જીવો પરસ્પર તુલ્ય છે. આનો અર્થ એ છે કે જેમ એક નારક-જીવના પ્રદેશો અસંખ્યાત છે, તેમ અન્ય નારકના પ્રદેશો પણ અસંખ્યાત છે. સારાંશ કે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કોઈ પણ એક નારક અસંખ્યાત છે એમ કહેવાય.

અવગાહનાર્થતા વડે એટલે કે જીવના શરીરની ઊંચાઈની અપેક્ષાએ વિચારવામાં આવે તો એક નારક અન્ય નારકથી હીન પણ હોય, તુલ્ય પણ હોય અને અધિક પણ હોય. જીવપ્રદેશોની દષ્ટિએ સરખા છતાં નારકોમાં શરીરની ઊંચાઈને લઈને જે બેદ પડે છે, તે ઉક્ત ત્રણ પ્રકારનો છે. સંખ્યાની પરિભાષામાં આ વસ્તુ જાણાવવી હોય તો એ જાણવું જરૂરી બને છે કે નારકની ઓછામાં ઓછી અવગાહના કેટલી? રત્નપ્રભામાં જઘન્ય અવગાહના અંગુલનો અસંખ્યાતમો

૪. જીવદ્રવ્ય ધર્માસ્તિકાયાદિની જેમ સપ્રદેશ હોવાથી આ દષ્ટિએ વિચાર જરૂરી બને છે વળી, કાળ અને પરમાણુ અપ્રદેશી છે તેથી સમગ્ર જીવાજીવના વિચાર હોય ત્યાં પ્રદેશદષ્ટિએ વિચારણા જરૂરી છે.

ભાગ છે અને ઉત્કૃષ્ટ સાત ધનુષ, ત્રણ હાથ અને છ અંગુલ પ્રમાણુ છે. આ અવગાહના ઉત્તરોત્તર બમણી વધતી જાય છે અને સાતમી નારકમાં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના પાંચસો ધનુષ છે.^૫ સારાંશ કે જ્ઞાન્ય અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ; આ બે વચ્ચેની સંખ્યાઓનું તારતમ્ય તે હીનાધિકતાનું નિયામક બને છે. તેથી કોઈ નારક અન્યથી હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગ કે સખ્યાતભાગ હીન હોય; અથવા તો સખ્યાતગુણ કે અસંખ્યાતગુણુ હીન હોય. અધિક હોય તોપણ ઉક્ત પ્રકારની સખ્યાથી જ અધિક હોય. આ રીતે નારકના અવગાહનાની દૃષ્ટિએ અસખ્યાત પ્રકારના પર્યાયો બને છે.

સ્થિતિની અપેક્ષાએ વિચારવામાં આવે તોપણ અવગાહનાની જેમ જ છે. એટલે કે ઉક્ત અસંખ્યાતભાગહીન આદિ ચતુરચાનકે હીન અને અધિક હોય છે, અથવા તો તુલ્ય હોય છે. સારાંશ કે અસંખ્યાત પ્રકારે પર્યાયો બને છે.

કૃષ્ણાદિવર્ણની અપેક્ષાએ વિચારવામાં આવે તો તેના અનંત પર્યાયો બને છે, કારણુ કે એકગુણુ કૃષ્ણથી માટીને અનતગુણુ કૃષ્ણુ હોવાનો સભવ છે.

આ જ બાબત ગંધ, રસ અને સ્પર્શને પણ લાગુ પડે છે એટલે કે તે તે દૃષ્ટિએ નારકના અનંત પર્યાયો ધરી શકતા હોઈ તેના અનંત પર્યાયો છે.

આમ નારક જીવના અનંત પર્યાયોની સગતિ વર્ણ-રસ-ગંધ-સ્પર્શના પર્યાયો ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો છે, એમ અથકારે સ્પષ્ટ કર્યું છે.

તે જ પ્રમાણે જ્ઞાન અને દર્શનની દૃષ્ટિએ પણ તેના અનંત પર્યાયો છે, તેમ અથકાર જણાવે છે. વર્ણાદિ પર્યાયો પૌહ્લિક છતાં તે જીવના છે, તે સ્પષ્ટીકરણુ પ્રથમ થઈ જ ગયું છે. અને જ્ઞાનાદિ તો જીવના સ્વરૂપન જ પર્યાયો છે તેથી પણ જીવના-નારક જીવના-અનંત પર્યાયોની સગતિ છે.

આચાર્ય મહાશયિરિ નોંધે છે કે પ્રસ્તુત જે દશ દૃષ્ટિઓ છે તેને સંક્ષેપમા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ—એ ચાર દૃષ્ટિમા વિભક્ત કરી શકાય છે. દ્રવ્યાર્થતા અને પ્રદેશાર્થતા એ દ્રવ્યમાં, અવગાહના એ ક્ષેત્રમાં, સ્થિતિ એ કાલમા અને વર્ણાદિ તથા જ્ઞાનાદિ એ ભાવમા સમાવિષ્ટ છે.^૬

આ જ ન્યાયે દંડકોનો વિચાર છે (૪૪૧-૪૫૪). અવગાહના અને સ્થિતિને લઈને તથા વર્ણાદિ અને જ્ઞાનાદિને લઈને જીવોમા હીનાધિકતા છે, એ આપણે જ્ઞેયુ. તેથી પુનઃ જ્ઞાન્ય-અવગાહનાવાળા, મધ્યમઅવગાહનાવાળા અને ઉત્કૃષ્ટઅવગાહનાવાળા નારકાદિ ચોવીશે દંડકો, અને તે જ પ્રમાણે સ્થિતિ-જ્ઞાન-દર્શનને લઈને ચોવીશે દંડકોના પર્યાયોની ક્રમે ચિંતા કરવામાં આવી છે (સુત-૪૫૫-૪૬૯) અને તે અનંત છે એમ સિદ્ધ કર્યું છે. એ સમાપ્ત થયે અજીવ-પર્યાયોનો વિચાર છે.

જીવોની અને તેમના પર્યાયોની સંખ્યા

જીવલેહવિશેષ	દ્રવ્યસંખ્યા	પર્યાયસંખ્યા
જીવ	અનંત (૪૩૯)	અનંત ^૭

૫. પ્રણાપનાટીકા, પૃષ્ઠ ૧૮૧ બ.

૬. પ્રણાપનાટીકા, પૃષ્ઠ ૧૮૨ બ.

૭. સૂત્ર ૪૩૯માં સમઘનાવે જીવપર્યાયા (દ્રવ્યો)ને અનંત કહ્યા છે. અને પછી ક્રમે ૪૪૦ આદિ સૂત્રોમાં જીવના તે તે પ્રકારને અનંત પર્યાયવાળો જણાવ્યો છે આથી સ્થિત યાચ છે કે જીવના પર્યાયો અનંત છે.

ક્રમ	અસમ્ય (૪૩૯)	અનંત (૪૪૦) ^c
૧. નારક		
૨. અસુર	" "	" (૪૪૧)
૩. નાગ	" "	" (૪૪૨)
૪. સુપર્ણ	" "	" "
૫. વિદ્યુતકુમાર	" "	" "
૬. અગ્નિકુમાર	" "	" "
૭. દીપકુમાર	" "	" "
૮. ઉદધિકુમાર	" "	" "
૯. દિક્કુમાર	" "	" "
૧૦. વાયુકુમાર	" "	" "
૧૧. સ્તનિલકુમાર	" "	" "
૧૨. પૃથ્વીકાયિક	" "	" (૪૪૩)
૧૩. અપ્કાયિક	" "	" (૪૪૪)
૧૪. તેજઃકાયિક	" "	" (૪૪૫)
૧૫. વાયુકાયિક	" "	" (૪૪૬)
૧૬. વનરપતિ	અનંત	" (૪૪૭)
૧૭. દ્વીન્દ્રિય	અસંખ્ય	" (૪૪૮)
૧૮. ત્રીન્દ્રિય	" "	" (૪૪૯)
૧૯. ચતુરિન્દ્રિય	" "	" (૪૫૦)
૨૦. પંચેન્દ્રિયતિર્થચ	" "	" (૪૫૧)
૨૧. મનુષ્ય	" "	" (૪૫૨)
૨૨. વ્યન્તર	" "	" (૪૫૩)
૨૩. જ્યોતિષક	" "	" (૪૫૪)
૨૪. વૈમાનિક	" "	" (૪૫૪)
૨૫. સિદ્ધ	અનંત	"

અણવના ભેદો અને પર્યાયો

પ્રથમ પદમાં અણવના જે પ્રકારે ભેદો કર્યા છે (૪-૬), તે જ ભેદો પ્રસ્તુત પાંચમા પદમાં પણ છે. પણ ૬૨૩ એ છે કે પ્રથમમાં તે પ્રજાપતીને નામે છે અને અહીં પર્યાયને નામે (૫૦૦-૫૦૨) છે. પ્રથમ પદમાં પુદ્ગલ એટલે કે રૂપી અણવ, જે નાના પ્રકારે પરિચુત થાય છે, તે પણ આપણે જોઈ ગયા છીએ. પ્રસ્તુતમાં તો મુખ્ય પ્રશ્ન છે તે ગણાવેલ ભેદોના પર્યાયોની સાખ્યાનો, એટલે તેનો ઉત્તર આપ્યો છે કે તે અનંત છે (૫૦૩). પણ રૂપી અણવના સંક્રાદિ જે ચાર ભેદો છે, તેમાં વિચારણામાં તો મુખ્યત્વે એ જ એટલે કે પરમાણુ અને સંક્રમ જ લેવામાં આવી છે કારણ, સંક્રમ-દેશ અને સંક્રમપ્રદેશ એ ખરી રીતે તો સંક્રાન્ત-ગર્ભ જ છે. તેથી પરમાણુ જે સંક્રમથી જુદો છે, તે અને અનેક પરમાણુ જ્યારે ભેગા મળે ત્યારે જે પિંડ બને છે તે સંક્રમ, એમ એ જ મુખ્ય ભેદ

c. સૂત્ર ૪૩૬ નારકોને અસંખ્ય જણાવે છે અને ૪૪૦માં નારકના પર્યાયો અનંત જણાવે છે, તેથી પ્રથમ દ્રવ્ય-પરક છે અને બીજું પર્યાયપરક, એ સ્પષ્ટ છે.

પુદ્ગલના અને છે. તેથી પ્રથમ સમયભાવે રૂપી અલ્પવના પર્યાયોની સખ્યા અનંત કહી (૫૦૩) અને પછી પરમાણુ (૫૦૪), દ્વિપ્રદેશી રકંધ (૫૦૫), ત્રિપ્રદેશી રકંધ (૫૦૬), યાવત દશપ્રદેશી (૫૦૭) અને સખ્યાતપ્રદેશી (૫૦૮), અસખ્યાતપ્રદેશી (૫૦૯) અને અનંતપ્રદેશી (૫૧૦) એ પ્રત્યેકના પર્યાયો અનંત કહ્યા છે.

તે સૌના પર્યાયોનો વિચાર ઇવની જેમ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ અને ભાવથી કરવામા આવ્યો છે. તે ઉપરથી પરમાણુ વિષે જે આખત ધ્યાનમા લેવા જેવી છે તે એ કે જ્યારે પરમાણુ રકંધથી ગુદો હોય ત્યારે તેવા બધા જ સ્વતંત્ર પરમાણુની અવગાહના સમાન છે, એટલે કે સૌ સરખું ક્ષેત્ર રોકે છે (૫૦૪). પણ તેમની કાલિક સ્થિતિમાં ભેદ છે. કોઈ પરમાણુ એક જ સમયની સ્થિતિવાળો હોય છે, તો કોઈ એ સમયની સ્થિતિવાળો, યાવત અસખ્યાત કાલની સ્થિતિવાળો હોય છે. 'પરમાણોઃ સમયાદારમ્બ ડર્કર્ષતોડસંહયેયકાલમવસ્થાનમ્'—પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પત્ર ૨૦૨ બ. પણ સ્વતંત્ર પરમાણુની અનંતકાળની સ્થિતિ નથી, તેથી એક પરમાણુ અન્ય પરમાણુની કાલિક સ્થિતિથી અપેક્ષાએ હીન પણ હોય, તુલ્ય પણ હોય અને અધિક પણ હોય. હીનાધિક હોય તો ચતુ સ્થાનપતિત છે, એટલે કે સખ્યાતભાગ, અસખ્યાતભાગ, સખ્યાતગુણ અને અસખ્યાતગુણ હીન કે અધિક હોય. પણ પરમાણુના વર્ણાદિ પર્યાયો-પરિણામો તો અનંત પ્રકારના છે, તેથી કોઈ એક પરમાણુ અન્ય પરમાણુની તુલનામા હીન-અધિક હોય તો પરસ્થાનપતિત કહેવાય છે એટલે કે અનંતભાગ, અસખ્યાતભાગ, સખ્યાતભાગ, સખ્યાતગુણ, અસખ્યાતગુણ અને અનંતગુણ હીન કે અધિક હોય છે (૫૦૪). આ રીતે પરમાણુના પર્યાયો ભાવની અપેક્ષાએ અનંત સિદ્ધ થતા હોવાથી અનંત કહેવાય છે.

દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી યાવત અનંતપ્રદેશી રકંધોની આખતમાં જે ધ્યાનમા લેવાનું છે તે એ કે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે તે રકંધો સમાનપ્રદેશી રકંધો સાથે તુલ્ય હોવા છતા પણ તેમની જે અવગાહના છે, એટલે કે ક્ષેત્રના જેટલા પ્રદેશો તે રકંધો રોકે છે, તેમાં તકાવત પડે છે. દ્વિપ્રદેશી રકંધ આકાશના એક પ્રદેશમાં પણ રહી શકે છે અને એ પ્રદેશમાં પણ રહી શકે છે (૫૦૫). તે જ પ્રમાણે ત્રિપ્રદેશી રકંધ ત્રણ, એ અથવા એકમા રહી શકે છે (૫૦૬). અને તે જ પ્રમાણે સખ્યાત સુધીમાં જેટલા પ્રદેશો જે રકંધના હોય તે રકંધો પોતપોતાના પ્રદેશોની સખ્યા જેટલા આકાશ-પ્રદેશો રોકે છે. અને ક્રમ ધરે તો યાવત આકાશના એક પ્રદેશમાં પણ સખ્યાતપ્રદેશી રકંધ સમાર્પ શકે છે (૫૦૭-૮). અને અસખ્યાતપ્રદેશી રકંધ એક પ્રદેશથી માંડીને અસખ્યાત પ્રદેશો રોકી શકે છે (૫૦૯). પણ અનંતપ્રદેશી રકંધ એકથી માંડી અસખ્યાત પ્રદેશમાં જ સમાર્પ શકે છે; તેને અનંત પ્રદેશની જરૂર નથી (૫૧૦). આમ માનવાનું કારણ એ છે કે લોકાકાશના પ્રદેશો તો અસખ્યાત જ છે, તેથી અનંતપ્રદેશી રકંધને તેટલા જ પ્રદેશોમાં સમાર્પ જવું પડે છે, કારણ કે લોકાકાશની અહાર તો આકાશ સિવાય કોઈ દ્રવ્ય છે જ નહિ. આ આખતને પ્રદીપદૃષ્ટાંતથી પણ સમજાવવામાં આવે છે.^૯

પરમાણુની જેમ રકંધોની સ્થિતિ પણ એક સમયથી માંડી અસખ્યાત કાળથી વધારે નથી. પરમાણુની જેમ રકંધોના પણ વર્ણાદિ પર્યાયો અનંત જ છે (૫૦૫-૫૧૦).

આમ પ્રથમ પરમાણુથી માંડીને અનંતપ્રદેશી રકંધોના પર્યાયોનો જે વિચાર થયો, તેમાંથી ક્લિત એ થયું કે પુદ્ગલો આકાશના એક પ્રદેશમાં, એ પ્રદેશમાં, યાવત સખ્યાત પ્રદેશમાં અને અસખ્યાત પ્રદેશમાં સમાવેશ પામે છે, તે જ પ્રમાણે એક સમયથી માંડીને યાવત અસખ્યાત કાળની

સ્થિતિ ધરાવે છે. તેથી એકપ્રદેશાવગાઢથી માંડીને અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ (૫૧૧-૫૧૪) અને એકસમપરિચીતકથી માંડીને અસંખ્યાતસમપરિચીતક પુદ્ગલોના પર્યાયો વિષે (૫૧૫-૫૧૮) પણ શુદ્ધી વિચારણા કરીને તે બધાવના પર્યાયો પણ અનંત છે તેમ જણાવી દીધું. આમાં પણ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવની દૃષ્ટિએ જ વિચાર છે. એ જ ન્યાયે વર્ણુ આદિકૃત પુદ્ગલના જે બેદો છે, તેમાં પણ અનંત પર્યાયો સિદ્ધ કર્યા છે (૫૧૯-૫૨૪). આ ઉપરાંત અવગાહના, સ્થિતિ અને વર્ણુદિકૃત જે બેદો છે તેના જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા માત્ર ત્રણ બેદો પાડીને તેમના પર્યાયોને પણ અનંત કલા છે (૫૨૫-૫૫૮). આમ અનેક રીતે એક જ વાત કહેવામાં આવી છે કે પુદ્ગલના પર્યાયો અનંત છે.

વિશેષમાં એ જાણવું જરૂરી છે કે પરમાણુવાદી ન્યાય-વૈશેષિકો પરમાણુને નિત્ય માને છે; તેના પરિણામો માનતા નથી; ન્યારે જૈનો પરમાણુને પરિણામી નિત્ય માને છે. તે સ્વતંત્ર હોય ત્યારે પણ તેમાં પરિણામો થાય છે, તે પ્રસ્તુત અને પ્રથમ પદના નિરૂપણથી સ્પષ્ટ થાય છે જ. વળી, ન્યારે તે સંકેધના પ્રદેશરૂપે હોય છે ત્યારે પણ, સંકેધ અને પરમાણુમાં, ન્યાય-વૈશેષિકના અવયવ અને અવયવીના અત્યંત બેદની જેમ, અત્યંત બેદ નથી. પરમાણુ સંકેધરૂપે પરિણુત થાય છે; અને તે સંકેધના વળી પરમાણુઓ બને છે : આવી પ્રક્રિયા જેનાભિન્નત છે.

વળી, પરમાણુ વિષે બીજા એક વાત જે સ્પષ્ટ થાય છે તે એ કે પરમાણુના નૈયાયિક-વૈશેષિકની જેમ જાતિબેદ નથી. એટલે કે પાર્થિવ પરમાણુ આદિરૂપે શુદ્ધી શુદ્ધી જાતિના પરમાણુઓ નથી, પણ કોઈ પણ એક પરમાણુ પૃથ્વી આદિ અનેક રૂપે પરિણુત થઈ શકે છે. કોઈ પણ એક પરમાણુમાં રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ એ ચારેય હોય છે. અને તે ચારેયના તારતમ્યને કારણે તેના અનંત પરિણામો બને છે. આથી વિરુદ્ધ ન્યાય-વૈશેષિકનો મત છે. તેમાં પ્રત્યેક પરમાણુમાં રૂપરસાદિ ચારેય અનિવાર્ય નથી.

*

છઠું 'વ્યુત્કાન્તિ' પદ : જીવોની ગતિ અને આગતિ

પ્રસ્તુત પદના વિષયની સૂચના પ્રારંભમાં વક્તિ-(સૂત્ર ૨) 'વ્યુત્કાન્તિ' એ શબ્દથી આપવામાં આવી છે. ડીકાકાર એ વિષે પ્રારંભમાં કથું જ વ્યાખ્યાન કરતા નથી, પણ છઠ્ઠા પદના પ્રારંભમાં જે અધિકારગ્રાથા આપવામાં આવી છે (સં ૫૫૬) અને તેની જે વ્યાખ્યા છે, તે ઉપરથી સ્પષ્ટ છે કે પ્રસ્તુત પદનો વિષય નાના પ્રકારના જીવોની વ્યુત્કાન્તિ એટલે કે તે તે ગતિમાં ઉત્પત્તિ અને તે તે ગતિમાંથી અન્યત્ર ઉત્પત્તિને લગતા પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવી એ છે. સારાંશ કે જીવોની ગતિ અને આગતિનો વિચાર પ્રસ્તુત પદમાં છે. અને તે વિચારણા નિયેના મુદ્દાઓ વિષે કરવામાં આવી છે—

૧. (અ) ઉપપાતવિરહકાલ—નારકાદિ તે તે પ્રકારના જીવો તે તે રૂપે ઉત્પન્ન થયા કરે છે, તેમા વચ્ચે ઉત્પત્તિશન્ય કાળ કેટલો, તેની ચર્ચા.

(બ) ઉદ્દર્તનાવિરહકાલ—નારકાદિ જીવો મર્યા કરે છે તેમાં વચ્ચે મરણુશન્ય કાળ કેટલો, તેની ચર્ચા.

આમાં નારક. તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ એ ચારેય ગતિમાં જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ પાસે સુહુર્ત ઉપપાતવિરહકાળ અને ઉદ્દર્તનાવિરહકાળ હોવાથી પ્રથમ અધિકારનું નામ વારસ-પાર એમ રાખ્યું છે (૫૬૦-૫૬૮).

૨. અને તે તે ગતિના પ્રભેદોનો વિચાર કરવામાં આવે તો ઉપપાતવિરહકાળ અને ઉદ્દર્તના-વિરહકાળ પ્રથમ નરકમાં જ્ઞાન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ ચોવીંશ સુહૃત્ હોવાથી ખીગ અધિકારનું નામ ચઉવીંસા-ચોવીંશ એમ રાખ્યું છે (૫૬૯-૬૦૮).

સિદ્ધગતિમાં ઉપપાત તો છે, કારણ, મનુષ્યનું નિર્વાણ થાય છે ત્યારે તે સિદ્ધગતિમાં જ્ઞાન છે, પણ સિદ્ધગતિમાંથી ઉદ્દર્તના નથી, એટલે કે જે જીવ સિદ્ધ થઈ ગયો છે તેને તે સિદ્ધગતિ કદી પણ છોડવાની નથી. આથી સિદ્ધગતિ વિષે ઉપપાતવિરહકાળનો પ્રશ્ન ઉપરિચય થતો હોવાથી તેનો ખુલાસો કર્યો છે કે સિદ્ધગતિમાં ઉપપાતવિરહકાળ જ્ઞાન્ય એક સમય છે અને ઉત્કૃષ્ટ છ માસનો (૫૬૪). પણ ઉદ્દર્તનાવિરહકાળ વિષે તો પ્રશ્ન જ ઊઠતો નથી. આથી ભોક્ષાથી પુનરાગમન સંસારમા નથી થતું એવી જોનોની માન્યતા ફક્તિ થાય છે એ ચોક્કસ છે, તે ધ્યાનમા રાખવા જેવું છે.

આચાર્ય મલ્લયગિરિએ ૬૩ જ પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે કે આગામી સુનોમાં એક પણ નરકનો ઉપપાતવિરહકાળ ૧૨ મુહૂર્ત જણાવ્યો નથી. પણ ૨૪ મુહૂર્ત અને તેથી વધારે છે, તો સામાન્યમાં ઉત્કૃષ્ટ ૧૨ મુહૂર્ત વિરહકાળ કેવી રીતે ઘટે? તેનો ખુલાસો તેમણે આપ્યો છે કે જ્યારે રત્ન-પ્રભાદિ એકેક નારકનાં વિચાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે ઉત્કૃષ્ટ ૨૪ મુહૂર્ત આદિ વિરહકાળ છે, છતાં પણ સાંતેય નરકોને એકસાથે રાખીને વિચાર કરીએ તો ૫૫૨ મુહૂર્ત પછી તો કોઈ ને કોઈ નરકમાં જીવ ઉત્પન્ન થાય જ છે. તેથી તેમાં બાધ નથી. આ જ ન્યાય અન્ય ગતિ વિષે પણ છે.— “યદ્યપિ હિ નામ રત્નપ્રભાદિપુ એકૈકનિર્ધારणेन ચતુર્વિંશતિમુહૂર્તાદિપ્રમાણ ઉપપાતવિરહો વક્ષ્યતે, તથાપિ યદા સન્તાપિ પૃથિવી સમુદિતા અપેક્ષ્ય ઉપપાતવિરહસ્મિન્વ્યતે તદા સ દ્વાદશમુહૂર્તપ્રમાણ એક સમયતે, દ્વાદશમુહૂર્તાંતરમવદયમન્યતરસ્યાં પૃથિવ્યામુવાદસમ્મવાન્ । તથા કેવલ્લવેદસોપલ્લવ્ઃ । યસ્તુ ‘પ્રત્યેકદમાથે સમુદાયેડવ્યમાવઃ’ इति न्यायः स कारणकार्यधर्मानुगमचिन्तायां नान्यत्र—इत्यदोषः ।” પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પૃષ્ઠ ૨૦૫ વ.

એ વસ્તુનું ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે કે જીવપ્રભેદોમાં બધાને સરખી રીતે ઉત્કૃષ્ટ વિરહકાળ ૨૪ મુહૂર્ત નથી પણ ચોહો-વધનો પણ છે. અને છતાં અધિકારનું નામ ‘ચઉવીંસા’ રાખ્યું છે તેનું કારણ એ જણાય છે કે પ્રભેદોમાં રત્નપ્રભાથી ગણતરી શરૂ કરી છે અને તેનો ઉપપાત અને ઉદ્દર્તનાવિરહકાળ ઉત્કૃષ્ટ ૨૪ સુહૃત્ છે, તેથી તે પ્રારંભનું ૫૬ પકડીને અધિકારનું નામ આપ્યું હોય એવો સંભવ છે.

વળી, આર્ય શ્યામાચાર્ય એ ધ્યાનમાં લેવા જણાવે છે કે જ્યોતિષક અને વૈમાનિક દેવો વિષે ઉદ્દર્તના શબ્દનાં પ્રયોગ કરવો નહિ પણ ‘અવન’ શબ્દનો પ્રયોગ કરવો (૬૦૮).

જીવપ્રભેદોમાં ઉપપાતવિરહકાળ અને ઉદ્દર્તનાવિરહકાળ સમાન જ છે, તેથી સાથેની સ્ત્રીમાં તે આપવામાં આવે છે અને બધા જ જીવોનો જ્ઞાન્ય વિરહકાળ તો એક સમય જ અભિપ્રેત છે તેથી તેનો જુદો નિર્દેશ જરૂરી નથી.

જીવોના ઉપપાતનો અને ઉદ્દર્તનાનો વિરહકાળ (ઉત્કૃષ્ટ)

૧. નિરયગતિ	૧૨ મુહૂર્ત	(૫૬૦)†
૧-૧. રત્નપ્રભા નરક	૨૪ ”	(૫૬૯)
૧-૨. શર્કરાપ્રભા નરક	૭ રાત-દિન	(૫૭૦)

† બધાના ઉદ્દર્તનાવિરહકાળ માટે સૂચ ૬૦૭ અને ૬૦૮ એવાં કોંઈમાં આપેલ સૂત્રો ઉપપાતવિરહકાળ માટે છે

१-३. वालुकप्रभा नरक	अर्धमास	(५७१)
१-४. पंकप्रभा "	१ मास	(५७२)
१-५. धूमप्रभा "	२ मास	(५७३)
१-६. तामा नरक	४ मास	(५७४)
१-७. अथःसप्तमी नरक	६ मास	(५७५)
२. तिरियगति	१२ मुहूर्त	(५६९)
२-१. पृथिवीकायिके	अणुसमयमविरहियं = विरहकाण नथी? (५७६)	
२-२. अष्ठायिके	"	(५८०)
२-३. तेजःकायिके	"	(५८०)
२-४. वालुकायिके	"	(५८०)
२-५. वनरपति	"	(५८०)
२-६. द्वीन्द्रिय	अन्तर्मुहूर्त	(५८१)
२-७. त्रीन्द्रिय	"	(५८२)
२-८. चतुरिन्द्रिय	"	"
२-९. समूच्छिभ पंचेन्द्रिय	"	(५८३)
२-१०. गर्भोन्मुक्तान्तिक पंचेन्द्रिय	१२ मुहूर्त	(५८६)
३. मनुष्यगति	"	(५६२)
३-१. समूच्छिभ	२४ "	(५८५)
३-२. गर्भोन्मुक्तान्तिक	१२ "	(५८६)
४. द्वेषगति	१२ मुहूर्त	(५६३)
४-१. असुरकुमार	२४ "	(५६४)
४-२-१०. नागकुमारदि	" ,	(५६५-७८)
४-११. वायुमंतर	" "	(५८७)
४-१२. ज्योतिष्क	" "	(५८८)
४-१३. सौवर्भ	" "	(५८९)
४-१४. धशान	" "	(५९०)
४-१५. सनकुमार	१५ रातदिन + २० मुहूर्त	(५९१)
४-१६. भाडेन्द्र	१२ रातदिन + १० "	(५९२)
४-१७. अन्नलोके	२२ १/२ रातदिन	(५९३)
४-१८. लांतके	४५ "	(५९४)
४-१९. महाशुक	८० "	(५९५)
४-२०. सहस्रार	१०० "	(५९६)
४-२१. आनत	अप्यात मास	(५९७)
४-२२. प्राण्यत	" "	(५९८)
४-२३. आरण्य	" पूर्व	(५९९)

२. तिरियगतिनो न्यय-य अंक समय अने उत्कृष्ट पार मुहूर्त विरहकाण कथो छे (५६९), अने प्रवृत्तमा विरहकाण नथी न अत्र इलित पाय छे; तो आनी सप्तति शी होई शके, ते आणतमा आचार्य ब्रह्मगिदि कथो युवासी करवा नथी.

૪-૨૪. અન્યુત	સંખ્યાત વર્ષ	(૬૦૦)
૪-૨૫. હેટિમ ટ્રીવેયક	" "	શત (૬૦૧)
૪-૨૬. મજિજમ "	" "	સહસ્ત્ર (૬૦૨)
૪-૨૭. ઉવરિમ "	" "	લાખ (૬૦૩)
૪-૨૮-૩૧. વિજ્યાદિ	અસંખ્યાતકાળ	(૬૦૪)
૪-૩૨. સર્વાર્થસિદ્ધ	પત્યનો સંખ્યેયભાગ	(૬૦૫)

૫. સિદ્ધગતિ	૭ માસ	(૫૬૪)	} માત્ર ઉપપાત- વિરહ છે
૫-૧. સિદ્ધ	"	(૬૦૬)	

૩. સાંતર દ્વારમાં એ નક્કી કરવામાં આનું છે કે તે તે જીવપ્રભેદોમાં નિરંતર જીવોનો ઉપપાત અને ઉદ્વર્તના થયા કરે છે કે તેમાં વ્યવધાન પણ છે? આનું સ્પષ્ટીકરણ એ છે કે સાતર એટલે કે વ્યવધાન પણ છે અને નિરંતર પણ છે—વ્યવધાન રહિત પણ છે. પ્રથમ એ દ્વારમાં જે જીવભેદોને લીધા છે, તે જ ભેદોને પ્રસ્તુતમાં પણ લીધા છે. ઉક્ત નિયમમાં અપવાદ માત્ર પૃથ્ઠાધિવીક, અપકાયિક, તેજઃકાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિકનો છે. તેમાં નિરંતર જ ઉપપાત થયા કરે છે અને ઉદ્વર્તના પણ નિરંતર જ છે (૬૧૭-૬૧૮, ૬૨૫); સાતરનો વિકલ્પ સ્વીકાર્યો નથી.

અહીં પણ પ્રશ્ન થાય છે કે પ્રથમ એ દ્વારોમાં વિરહકાળનું વિધાન છે, તો પછી પ્રસ્તુત દ્વારમાં 'નિરંતર' કહેવાનું તાત્પર્ય શું છે? અહીં આચાર્ય મલયગિરિએ પણ કંઈ ખુલાસો નથી કર્યો. અહીં પણ સભવ એવો જણાય છે કે સમગ્રભાવે નરકો લઈએ તો નિરંતર હોય અને એ કેક નરકગતિ લઈએ તો તેમાં નારકનો ઉપપાત નિરંતર ન હોય પણ વ્યવધાન પડતું હોય.

૫૮ખંડાગમમાં આ ચર્ચા જુદી રીતે આવે છે તેની પણ અહીં નોંધ લેવી જોઈએ. અને વિવરણમાં તુલના કરતાં મતભેદ પણ જણાય છે, તે ગિરાસુએ તુલના કરી જોઈ લેવું જોઈએ. ૫૮ખંડાગમમાં અંતરાનુગમ પ્રકરણમાં એક જીવ તે તે ગતિ આદિમાં ફરી ફારે આવે તેના અંતરનો વિચાર (પુ. ૭, પુ. ૧૮૭), નાના જીવોની અપેક્ષાએ અંતર છે કે નહિ તેનો વિચાર (પુ. ૭, પુ. ૨૩૭), તથા નાના જીવની અપેક્ષાએ નરકો આદિમાં નારક જીવો આદિ કેટલો કાળ રહી શકે છે તેનો વિચાર (પુ. ૭, પુ. ૪૬૨) છે. અને ૫૮ખંડાગમની પદ્ધતિ પ્રમાણે ગત્યાદિ ૧૪ માર્ગણુદ્વારોને લઈને એ વિચાર છે તે તેની વિશેષતા છે. ઉપરાંત, જુઓ ૫૮ખંડાગમ, પુ. ૫ માં અંતરાનુગમ પ્રકરણ, પુ. ૧ થી.

૪. એકસમયદ્વારમાં એ નક્કી કરવામાં આનું છે કે તે તે જીવોમાં એક સમયમાં કેટલાનો ઉપપાત અને કેટલાની ઉદ્વર્તના છે? આનું વિવરણ નીચેની સૂત્રી પ્રમાણે છે. ઉપપાત અને ઉદ્વર્તનાની સંખ્યામાં પણ ભેદ નથી, તે ધ્યાનમાં લેવાનું છે. પણ તેનો અર્થ એ નથી કે એક સમયમાં જેટલા ઉત્પન્ન થાય છે તેટલા જ મરણ પામે છે, કારણ, ઉપપાત અને ઉદ્વર્તનાની સંખ્યામાં વિકલ્પો છે.

એક સમયમાં કેટલા જીવોનો ઉપપાત અને ઉદ્વર્તના

૧. નારકો (૧-૭) જન્મ્ય એક, બે અથવા ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા તો અસંખ્યાત (૬૨૬-૬૨૭).

૨. ઠોસમાં મૂકેલ સૂત્રો ઉપપાત માટે છે, ઉદ્વર્તના માટે સૂત્ર ૬૩૭-૬૩૮.

૨. અસુરકુમારાદિ (૧-૧૦) જ્ઞાન્ય એક, બે અથવા ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા તો અસંખ્યાત (૬૫૮-૯).
૩. પૃથ્વીકાયિક યાવત વાયુ પ્રત્યેક સમયમાં નિરંતર અસંખ્યાત (૬૩૦-૩૧).
૪. વનરપતિ (અ) રવરથાન અર્થાત વનરપતિમાંથી મરીને વનરપતિરૂપે ઉત્પન્ન થનાર પ્રત્યેક સમયમાં નિરંતર અનંત છે (૬૩૨).
(બ) પરરથાન અર્થાત પૃથ્વી આદિમાંથી મરીને વનરપતિરૂપે ઉત્પન્ન થનાર પ્રત્યેક સમયમાં નિરંતર અસંખ્યાત છે (૬૩૨).
- આ જ પ્રમાણે ઉદ્ધર્તાના વિષે પણ સમજવું (૬૩૮).
૫. દ્વીન્દ્રિય જ્ઞાન્ય એક બે કે ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત કે અસંખ્યાત (૬૩૩).

<ol style="list-style-type: none"> ૬. ત્રીન્દ્રિય ૭. ચતુરિન્દ્રિય ૮. સમૂર્ચિષ્ઠમ પંચેન્દ્રિયતિર્યચ ૯. ગર્ભગ્ન પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચ ૧૦. સમૂર્ચિષ્ઠમ મનુષ્ય 	}	જ્ઞાન્ય એક, બે ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત કે અસંખ્યાત (૬૩૪).
--	---	--
૧૧. ગર્ભગ્ન મનુષ્ય જ્ઞાન્ય એક, બે, કે ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત (૬૩૫)
૧૨. વાણુમંતર—
૧૩. જ્યોતિષક—
૧૪. સૌંદર્ય યાવત્ સદસ્તાર જ્ઞાન્ય એક, બે કે ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત કે અસંખ્યાત (૬૩૪).
૧૫. આનન્દ યાવત્ અનુત્તર જ્ઞાન્ય એક, બે, ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત (૬૩૫).
૧૬. સિદ્ધ જ્ઞાન્ય એક, બે કે ત્રણ; ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ (૬૩૬).

૫. **કત્તો (કુત્ત)**† દ્વારમા જીવો તે તે પ્રભેદમાં ક્યાંથી મરીને ઉત્પન્ન થાય એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો છે. એટલે કે જીવના જે નાના પ્રકારો છે, તેમાં ઉત્પન્ન થવાની યોગ્યતા સૌની સરખી છે કે તેમાં કંઈ અપવાદ છે? સામાન્ય રીતે બધા જ જીવો નાના ભવ એટલે કે બધા જ ભવોને યોગ્ય છે. પરંતુ અમુક પ્રકારના જીવરૂપે ઉત્પન્ન થવાનું હોય તો અવ્યવહિત પૂર્વમાં તે જીવનો કયો ભવ હોવો જરૂરી છે તેનો નિર્ણય પ્રસ્તુતમાં કરવામાં આવ્યો છે.

જીવો કયા ભવમાંથી આવે ?

૧. નારક (અ) તિર્યચપચ્ચેન્દ્રિય પર્યામના બધા જ ભ્રોહોમાથી; સિવાય કે અસંખ્યાત વર્ણાયુવાળા ચતુષ્પદ રથલચર અને ખેચર (૬૩૯ [૧-૨૨]).
(આ) કર્મભૂમિજ સંખ્યાત વર્ણાયુવાળા ગર્ભગ્ન પર્યાપ્ત મનુષ્યમાથી (૬૩૯ [૨૩-૨૬])
(૧) પ્રથમ રત્નપ્રભામાં સામાન્ય નારકની જેમ (૬૪૦).
(૨) શકંરામાં સમૂર્ચિષ્ઠમ તિર્યચપચ્ચેન્દ્રિય સિવાયના ઉપર પ્રમાણે (૬૪૧).
(૩) વાલુકામાં ભુગ્નપરિસર્પ સિવાયના શકંરા પ્રમાણે (૬૪૨).
(૪) પદ્મપ્રભામાં ખેચર સિવાયના વાલુકા પ્રમાણે (૬૪૩).

† જીવોની ગતિ-આગતિ વિષેની ચર્ચા પદ્મપ્રભાગમમાં પોતાની રીતે ૧૪ આર્ગણ્યશ્લોકો વડે કરવામાં આવી છે.
—પુસ્તક ૬, પૃ. ૪૧૮ થી.

- (५) धूमप्रभाभां व्युत्पद्य सिवायना पंकप्रभा प्रभाणु (६४४)
 (६) तभाभा स्थल्यर सिवायना धूमप्रभा प्रभाणु (६४५).
 (७) सप्तमीभां (अ) वर्यर तिर्य्यपय्येद्रिय पर्याप्त अने
 (ब) गर्भेण पर्याप्त.
 (क) कर्मभूमिञ्च सप्त्यातवर्षायुवाणा गर्भेण पर्याप्त मनुष्य—पुत्रुप अने
 नपुंसक (६४६-६४७).
२. असुरकुमारदि (१-१०) (अ) पर्याप्त तिर्य्यपय्येद्रियमाथी } (६४८)
 (ब) गर्भेण पर्याप्त मनुष्यमाथी } (६४९)
३. पृथ्वीकाधिक (अ) तिर्य्यमाथी (६५० [१-१०]).
 (ब) मनुष्यमाथी (६५० [११-१२]).
 (क) देवोमाथी; सिवाय के सनत्कुमारथी भाडीने व्युत्तरना देवो
 (६५० [१३-१८]).
४. अष्ठाप उपर प्रभाणु (६५१).
 ५. तेण अने वायु (अ) तिर्य्य अने (ब) मनुष्यमाथी (६५२).
 ६. वनरपति पृथ्वीकाधिकनी जेम (६५३).
 ७. इंद्रिय }
 त्रिन्द्रिय } तेण-वायु प्रभाणु (६५४)
 व्युत्त्रिन्द्रिय }
८. पय्येन्द्रियतिर्य्य (अ) नारकमाथी.
 (ब) तिर्य्यमाथी.
 (क) मनुष्यमाथी.
 (ङ) देवोमाथी; सिवाय के आनतथी भाडीने उपरना देवो--(६५५).
९. मनुष्य (अ) नारकमाथी; सिवाय के समभा.
 (ब) तिर्य्यमाथी; सिवाय के तेण अने वायु.
 (क) मनुष्यमाथी.
 (ङ) देवोमाथी. (६५६).
१०. वाणुमनर असुरकुमारदिनी वंम (६५७).
 ११. वयोतिष्ठ (अ) गर्भेण तिर्य्यपय्येद्रिय, सिवाय के व्यसज्यात वर्षायुवाणा ज्यर.
 (ब) मनुष्यमाथी, सिवाय के अनन्तर्हृपिण मनुष्य. (६५८).
 १२. सौमर्भ अने कथान वयं तिष्ठ प्रभाणु. (६५९).
 १३. सनत्कुमार यावत् सत्कार व्यसज्यात वर्षायुवाणा अने अकर्मकभूमि सिवायना
 उपर प्रभाणु. (६६०, ६६१).
 १४. आनत, यावत् अच्युत सम्भग्दष्टि अथवा मिथ्यादष्टि पर्याप्त सप्त्येय-
 वर्षायुवाणा कर्मभूमिञ्च गर्भेण मनुष्योमाथी. (६६२-६६३).
 १५. इवेयक सप्त मनुष्यमाथी. (६६४).
 १६. व्युत्तरोपपातिक अप्रभत्त संयत मनुष्यमाथी. (६६५).
 उपरनी स्युती उपरथी के इद्रीक आगतो ध्यानभां लेवा ज्येती छे ते आ छे—
 १. सातमी नरकभां मनुष्यत्वां वृत्ती नथी,

૨. નારક મરીને નારક થતો નથી, દેવ થતો નથી.
૩. દેવ મરીને દેવ થતો નથી કે નારક થતો નથી, તેમ જ તેજ અને વાયુ અને વિકલેન્દ્રિયમાં જતો નથી, પણ પૃથ્વી, અપ્ અને વનરપતિમાં જઈ શકે છે અને મનુષ્ય પણ થઈ શકે છે.
૪. પંચેન્દ્રિયથી ઓછી ઈન્દ્રિયવાળા મરીને નારક કે દેવ થતા નથી.
૫. વ્યથાય નારકો મરીને પંચેન્દ્રિયનિર્વચ્ય થાય છે. અને સાતમી નરક સિવાયના નારકો મનુષ્ય પણ થાય છે. પણ કોઈ પણ નારક એકેન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિયવાળા થતા નથી.
૬. તેજ અને વાયુની વ્યાપ્તમાં અન્ય પૃથ્વી આદિથી જુદી વાત છે. તેમાં માત્ર મનુષ્ય અને તિર્યચમાંથી જન્મે છે. અને મરીને તેઓ મનુષ્ય થઈ શકતા નથી.
૭. ત્રિથ્યાદિ મનુષ્ય સહસ્રારથી ઊંચેના દેવલોકમાં જઈ શકતા નથી.
૮. અસયત અને સયતાસંયત મનુષ્ય કૈવલ્યક અને અનુત્તરમાં જતા નથી.
૯. મનુષ્ય મરીને ચારેય ગતિમાં જઈ શકે છે, પણ સાતમીનો જીવ મરીને મનુષ્ય થતો નથી.

૬. 'ઠક્વટ્ટુણા' - ઉદ્ધર્તના એટલે કે જીવો મરીને ક્યા જન્મ તેનો વિચાર હજી દારમાં છે. પાંચમા દારને ઉલટાવીને વાંચીએ તો આ હજી દારનો ત્રિપય સ્પષ્ટ થાય છે. પાંચમામાં જીવો ક્યાંથી આવે તે જણાવ્યું છે. તે ઉપરથી જ જીવો મરીને ક્યાં જન્મ છે તેનું પણ સ્પષ્ટીકરણ થમ જ જાય છે. આથી આની જુદી સ્ત્રી આપવાની જરૂર જણાતી નથી (૬૬૬-૬૭૬).

૭. 'પરમવિયાકર્ય' અર્થાત્ પરભવનું એટલે કે આગામી નવા ભવનુ આયુ જીવ ક્યારે પાંધે છે, તેની ચર્ચા આ દારમાં કરવામાં આવી છે. જીવે જે પ્રકારનું આયુ પાંધ્યું હોય તે જ પ્રકારનો નવો ભવ તે ધારણ કરે છે. તેથી જીવની ગતિ-આગતિની વિચારણા સાથે આ પ્રશ્નનો સંબંધ છે જ. તેનું નિરાકરણ આ દારમાં કરવામાં આવ્યું છે.

આયુના એ બેદ છે : સોપકમ અને નિરુપકમ.^૫ તેમાં દેવ અને નારકને તો નિરુપકમ જ આયુ હોય છે એટલે કે તેમને આકસ્મિક મૃત્યુ હોતું નથી. અને તેઓ આયુના છ માસ શેષ રહે છે ત્યારે નવા આગામી ભવનુ આયુ પાંધે છે (૬૭૭, ૬૭૮, ૬૮૩).

એકેન્દ્રિયથી માંડીને ચતુરિન્દ્રિય સુધીના જીવોને ઉક્ત બંને પ્રકારના આયુ હોય છે. નિરુપકમ હોય તો આયુનો તીવ્ને ભાગ શેષ રહે ત્યારે પરભવનું આયુ પાંધે છે અને સોપકમ હોય તો ત્રિભાગ, ત્રિભાગનો ત્રિભાગ કે ત્રિભાગના ત્રિભાગનો ત્રિભાગ શેષ રહે ત્યારે પરભવનું આયુ પાંધે છે (૬૭૯, ૬૮૦). પંચેન્દ્રિય નિર્વચ્ય અને મનુષ્યમાં જે અસંખ્યાતવર્ષાયુવાળા હોય છે તે નિત્યમથી આયુના છ માસ શેષ રહે ત્યારે, અને સંખ્યાતવર્ષાયુવાળામાંથી જે નિરુપકમ આયુવાળા હોય છે તે આયુનો ત્રિભાગ શેષ રહે ત્યારે અને જે સોપકમ આયુવાળા હોય છે તે પૂર્વોક્ત સોપકમ આયુવાળા એકેન્દ્રિય આદિની જેમ પરભવનું આયુ પાંધે છે (૬૮૧, ૬૮૨).

૮. 'આગરિસ' - આકર્ષ. તે તે પ્રકારના પ્રયત્ન વડે થતું કર્મનું ઉપાદાન તે આકર્ષ છે, જેમ કે આપણે એક ગ્લાસ પાણી પીવું હોય તો એક જ ઘૂંટકે પી જઈએ છીએ અથવા તો એક ઘૂંટમાં નથી પી જતા પણ તેના અનેક ઘૂંટ કરીએ છીએ, તેમ કર્મપુહ્લોનું ગ્રહણ પણ એક કે અનેક આકર્ષમાં થાય છે. પ્રસ્તુતમાં પ્રથમ તે તે જીવોમાં આયુકર્મના કેટલા પ્રકારો છે તેનું નિરૂપણ કરીને તે તે આયુકર્મના પુહ્લોનું ગ્રહણ કેટલા આકર્ષમાં થાય છે તેની ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

બધા જ જીવો છ પ્રકારનો આયુષ્ય કરે છે (૬૮૫) અને બધા જ જીવો એકથી માંડીને ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષમાં આયુના પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરી લે છે (૬૮૭-૬૯૦). આકર્ષ એકથી માંડીને વિકલ્પે આઠ સુધી થાય છે એટલે વળી એક આકર્ષ કે તેથી વધારે આકર્ષ કરનારાઓનું તારતમ્ય પણ નિરૂપવામાં આવ્યું છે. તેમાં ક્રમ એવો છે કે આઠ આકર્ષ કરનારા સૌથી યોગ્ય છે. અને પછી જેમ જેમ આકર્ષ ઓછા તેમ તેમ તેમની સંખ્યા ક્રમે સખ્યાતગુણ છે, અર્થાત સૌથી વધારે સખ્યા એક આકર્ષ કરનારાઓની છે (૬૯૧-૬૯૨).

આયુષ્યના છ પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છે (૬૮૪):—

૧. **ગતિનામનિધત આયુ:** નિધત = નિષિક્ત. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે જીવો એક સમયમા એટલા કર્મપ્રદેશોનું ગ્રહણ કરે છે તેની ગોઠવણી કે રચના તે જે ક્રમે અનુભવમા આવવાના હોય છે તે પ્રમાણે કરી નાખે છે. આ રચના નિષેક કહેવાય છે. તેથી આવી રચનામા જે ગોઠવાયું તે નિધત = નિષિક્ત કહેવાય છે. નામકર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિઓમા એકંદ્રિયાદિ પાંચ ગતિઓ છે. એ ગતિનામકર્મ સાથે જે આયુ નિધત હોય તે ગતિનામનિધત આયુ છે.

૨. **ગતિનામનિધત આયુ:** નામકર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિઓમાં નરકાદિ ચાર ગતિ છે. તે ગતિનામકર્મ સાથે જે આયુ નિધત હોય તે ગતિનામનિધત આયુ છે.

૩. **સ્થિતિનામનિધત આયુ:** તે તે ભવમા સ્થિર કરનાર જે કર્મ ઉદયમાં હોય તે સ્થિતિનામ છે. તેને ગતિ, ગતિ અને શરીરાદિ નામકર્મથી ભિન્ન સમજવાનું છે, કારણ કે તેમનો જુદો ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવ્યો જ છે (જુઓ નં. ૧, ૨, ૪ આદિ). એ સ્થિતિ સાથે જે આયુ નિધત હોય તે સ્થિતિનામનિધત આયુ છે.

૪. **અવગાહનામનિધત આયુ:** અવગાહના એટલે જેમા જીવ અવગાહીને રહે તે. અર્થાત શરીર-ઔદારિકાદિ પાંચ શરીર-નામકર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિઓ છે તેમની સાથે જે આયુ નિધત હોય તે અવગાહનામનિધત આયુ છે.

૫. **પ્રદેશનામનિધત આયુ:** કર્મપરમાણુઓ પ્રદેશ કહેવાય છે. જે કર્મનો અનુભવ માત્ર પ્રદેશરૂપે થાય એટલે કે જેનો વિપાકોદય નહિ પણ પ્રદેશોદય હોય છે તેવા પ્રદેશો સાથે જે આયુ નિધત હોય તે પ્રદેશનામનિધત આયુ છે.

૬. **અનુભવાવનામનિધત આયુ:** કર્મના વિપાક-ક્રમને અનુભાવ કહેવામા આવે છે. પ્રસ્તુતમાં તે વિપાક તેના પ્રકૃષ્ટ રૂપમાં સમજવાનો છે. એટલે કે પ્રકૃષ્ટ વિપાક દેનારા કર્મની સાથે જે આયુ નિધત હોય તે અનુભવાવનામનિધત આયુ છે.

પ્રસ્તુતમાં આચાર્ય મહાવગિરિ રૂપણીકરણ કરે છે કે આયુના આ બેઠો કરવાનું રહસ્ય એ છે કે ઉક્ત ગતિ, ગતિ આદિમાં આયુકર્મ પ્રધાન છે. કારણ કે તેનો ઉદય થવાથી જ તે ને ગતિ આદિ કર્મનો ઉદય થાય છે.^૯

*

સાતમું 'ઉચ્છ્વાસ' પદ : જીવોના શ્વાસોચ્છ્વાસ

આપણે જાણીએ છીએ કે જીવનધારણ માટે શ્વાસોચ્છ્વાસનું ધણું મહત્ત્વ છે. પ્રસ્તુત સાતમા પદમાં સિદ્ધ સિવાયના બધા જ સસારી જીવોના શ્વાસોચ્છ્વાસના કાલની અર્થા છે. આ સમગ્ર અર્થા ઉપરથી જે એક વાત કહિત થાય છે તે તરફ આચાર્ય મહાયગિરિએ ધ્યાન દોર્યું છે અને તે યથાર્થ જ છે કે જેમ દુઃખ વધારે તેમ શ્વાસોચ્છ્વાસ વધારે અને અત્યંત દુઃખીને તો તે નિરતર જ ચાલ્યા કરે^૧; અને જેમ સુખ વધારે તેમ શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયાનો વિરહકાલ વધારે^૨, કારણ કે શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા એ પણ દુઃખ છે. આ વાત આપણા અનુભવની છે, અને શાસ્ત્ર પણ તેનું સમર્થન કરે છે.

આચાર્ય મહાયગિરિએ પ્રસ્તુત અર્થને આધારે જે એક નિયમ તારવી આપ્યો છે તે એ છે કે દેવોમાં જેમની જેટલા સાગરોપમની સ્થિતિ છે તેમનો તેટલાં પખવાડિયાં શ્વાસોચ્છ્વાસનો વિરહકાળ સમજવાનો છે^૩.

મૂળ સૂત્રમા “આણમંતિ વા પાણમંતિ વા જસસંતિ વા નીસસંતિ વા” એવો પાઠ છે. આચાર્ય મહાયગિરિ આણમંતિ અને જસસંતિને એકાર્થક ગણે છે અને પાણમંતિ અને નીસસંતિને પણ એકાર્થક ગણે છે. પણ તેમણે આ પાખતમા અન્યનો મત પણ નિર્દિષ્ટ કર્યો છે, જેમાં પ્રથમ એ પદોને આન્તરિક શ્વાસોચ્છ્વાસક્રિયાના અર્થમાં અભિપ્રેત કરવામાં આવ્યા છે.^૪

જીવોની શ્વાસોચ્છ્વાસક્રિયાનો વિરહકાલ

૧. નારક	સતત ચાલ્યા કરે છે.		
૨. અસુરકુમાર	જઘન્ય સાત સ્તોક.	ઉત્કૃષ્ટ	પખવાડિયાથી થોડો વધારે.
૩. નાગકુમાર યાવત સ્તનિતકુમાર	જઘન્ય સાત સ્તોક,	..	મુહૂર્તપૃથક્ત્વ
૪. તિર્યચ અને મનુષ્ય	વિમાત્રાએ = અનિશ્રિત,	..	વિમાત્રાએ
૫. વાલ્યમંતર	જઘન્ય સાત સ્તોક,	..	મુહૂર્તપૃથક્ત્વ
૬. જ્યોતિષક	જઘન્ય મુહૂર્તપૃથક્ત્વ
૭. વૈમાનિક	૩૩ પખવાડિયાં
(અ) ૧. સૌખ્યમ	૨ ..
૨. ધૃશાન	.. થી અધિક	..	૨ ..
૩. સનાતકુમાર	જઘન્ય એ પદો	..	૭ ..
૪. માહેન્દ્ર	, એ પદોથી અધિક	..	૭ પખવાડિયાં-થી અધિક

૧. “અતિદુઃખિતા હિ નૈરયિકા; દુઃખિતાના ચ નિરન્તરં વચ્છ્વાસનિઃશ્વાસી, તથા ભેકે દર્શનાત્.” પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પૃ ૨૨૦ બ.

૨. “મુક્ષિતાનાં ચ યથોત્તર મહાનુચ્છ્વાસનિઃશ્વાસક્રિયાવિરહકાલઃ.” પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પૃ ૨૨૧ બ.

૩. યથા યથાસુચ્યઃ સાગરોપમશ્ચિત્થયા તથોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસક્રિયાવિરહપ્રમાણસ્થાપિ વજ્રશ્ચિદ્ધિઃ ।

૪. પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પૃ ૨૨૦ .

	અધ્યન્ય ૭ પક્ષ	ઉત્કૃષ્ટ	૧૦	પખવાડિયાં
૫. ધ્વનલોક	.. ૧૦ પક્ષ	..	૧૪	..
૬. લાંતક	.. ૧૪ પક્ષ	..	૧૭	..
૭. મહારુક	.. ૧૭ પક્ષ	..	૧૮	..
૮. સહસ્તાર	.. ૧૮ પક્ષ	..	૧૯	..
૯. આનત	.. ૧૯ પક્ષ	..	૨૦	..
૧૦. પ્રાણુત	.. ૨૦ પક્ષ	..	૨૧	..
૧૧. આરણુ	.. ૨૧ પક્ષ	..	૨૨	..
૧૨. અમ્યુત	.. ૨૨ પક્ષ	..	૨૩	..
(બ) ૧. ઐવેયક નીચલાના નીચલા	.. ૨૨ પક્ષ	..	૨૪	..
૨. ઐવેયક નીચલાના મધ્યમ	.. ૨૩ પક્ષ	..	૨૫	..
૩. ઐવેયક નીચલાના ઉપલા	.. ૨૪ પક્ષ	..	૨૬	..
૪. ઐવેયક મધ્યમના નીચલા	.. ૨૫ પક્ષ	..	૨૭	..
૫. ઐવેયક મધ્યમના વચલા	.. ૨૬ પક્ષ	..	૨૮	..
૬. ઐવેયક મધ્યમના ઉપલા	.. ૨૭ પક્ષ	..	૨૯	..
૭. ઐવેયક ઉપલાના નીચલા	.. ૨૮ પક્ષ	..	૩૦	..
૮. ઐવેયક ઉપલાના વચલા	.. ૨૯ પક્ષ	..	૩૧	..
૯. ઐવેયક ઉપલાના ઉપલા	.. ૩૦ પક્ષ	..	૩૩	..
(ક) ૧. અનુત્તર વિગ્ર્યાદિ ૧-૪	.. ૩૧ પક્ષ	..	૩૩	..
૨. સર્વાર્થસિદ્ધ	૩૩ પખવાડિયાં અવધન્ય-અનુત્કૃષ્ટ (૬૯૩-૭૨૪)			

આડમું 'સંજ્ઞા' પદ : જીવોની સંજ્ઞા

પ્રસ્તુતમા જીવોની સંજ્ઞા એટલે કે જેને લક્ષિતે તે જીવ છે તે જાણી શકાય છે તે, અર્થાત જીવોમાં થતી આહારાદિ પ્રાપ્તિની ક્રિયા એ સંજ્ઞા છે. પ્રારંભના સૂત્રમાં (૭૨૫) દશ સંજ્ઞાઓ ગણાવી છે અને તે સસારી સર્વ જીવોમા છે, એ પણ તે પછી સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે (૭૨૬-૭૨૯): પરંતુ ત્યાર પછી જે સજ્ઞા વિષે ચોવીએ દાંડની અપેક્ષાએ વિચાર કર્યો છે, તેમાં (સૂત્ર ૭૩૦, ૭૩૨ આદિ) અને સંજ્ઞાસંપન્ન જીવોનો જે અલ્પજાડુવ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે તેમાં (૭૩૧, ૭૩૩ આદિ) માત્ર પ્રથમની ચાર એટલે કે આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહને જ સ્વીકારી છે, તે બતાવી આપે છે કે વસ્તુતઃ પ્રાચીન કાળમાં ચાર સંજ્ઞાઓ જ મનાતી હશે અને પછીથી તેની દશ સખ્યા કરવામાં આવી છે, તે આ પ્રમાણે છે.—

૧. આહાર, ૨. ભય, ૩. મૈથુન. ૪. પરિગ્રહ ૫. ક્રોધ, ૬. માન, ૭. માયા, ૮. લોભ, ૯. લોક અને ૧૦. ઓધ.

આહારાદિ સંજ્ઞાનો અર્થ નામથી જ સ્પષ્ટ છે. પણ લોક અને ઓધની વ્યાખ્યા જરૂરી અને છે. શબ્દાદિ અર્થનો સામાન્ય બોધ હોવો તે ઓધ સંજ્ઞા છે અને તેમનો વિશેષ અવબોધ તે લોકસંજ્ઞા છે—એમ આચાર્ય મલયગિરિએ વ્યાખ્યા કરી છે. પણ અન્ય મતે જે વ્યાખ્યા તેમણે નોંધી છે તે પ્રમાણે વસ્તી આદિનું જે (વગર વિચાર્યું) આરોહણ થાય છે તે ઓધસંજ્ઞા છે અને લોકમા જે હેય પ્રવ્રત્તિ છે તે લોકસંજ્ઞા છે.

જીવોમાં સગાનો વિચાર એક તો ઉત્સાહ (આહુત્ય)ની દૃષ્ટિએ અને બીજો સંતતિલાયક (સાતત્ય)ની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવ્યો છે, અને નોંધવામાં આવ્યું છે કે નારકોમાં ભય સત્તાનું આહુત્ય છે અને સાતત્ય તો ચારેય સત્તાનું છે (૭૩૦). તિર્થંચમાં આહારસત્તાનું (૭૩૨), મનુષ્યમાં મૈથુનનું (૭૩૪) અને દેવોમાં પરિગ્રહનું આહુત્ય છે (૭૩૬). પણ તે બધામાં સાતત્ય તો ચારેય સત્તાનું છે.

અહ પબ્દોત્પત્તિનો વિચાર નીચે પ્રમાણે છે :—

૧. નારકો — મૈથુનસત્તાવાળા સૌથી થોડા, તેથી —
— આહારસત્તાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— પરિગ્રહસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— ભયસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય છે (૭૩૧).
૨. તિર્થંચ — પરિગ્રહસત્તાવાળા સૌથી થોડા, તેથી —
— મૈથુનસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— ભયસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— આહારસત્તાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય છે (૭૩૩).
- ૩ મનુષ્ય — ભયસત્તાવાળા સૌથી થોડા, તેથી —
— આહારસત્તાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— પરિગ્રહસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— મૈથુનસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય છે (૭૩૫).
૪. દેવ — આહારસંજ્ઞાવાળા સૌથી થોડા, તેથી —
— ભયસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— મૈથુનસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય, તેથી —
— પરિગ્રહસંજ્ઞાવાળા સંખ્યાતયુષ્ય છે (૭૩૭)

*

નવમું 'યોનિ'પદ : જીવોનું ઉત્પત્તિસ્થાન

એક ભવમાર્થી મૃત્યુ પામે છે ત્યારે જીવ તેની સાથે કાર્મણ્ય અને તેજસ શરીર લઈને જાય છે, પણ જે સ્થાનમાં તે નવા જન્મને લાયક ઔદારિક આદિ શરીરના પુદ્ગલોનું ગ્રહણ કરે છે, તેને યોનિ અથવા તો ઉત્પત્તિસ્થાન કહેવામાં આવે છે. પ્રસ્તુતમાં એ યોનિનો અનેક રીતે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. પ્રથમ શીતાદિ રપર્શને લઈને (૭૩૮), પછી તે સ્થાન સચિત્ત છે કે કેવું છે તેને લઈને (૭૫૪) અને ત્યાર પછી તે સંવૃત્ત છે કે વિવૃત્ત (૭૬૪) ધર્યાદિને લઈને સકલ જીવોની યોનિનો વિચાર પ્રસ્તુત પદમાં છે. વિશેષમાં, મનુષ્યજન્મની યોનિની જે વિશેષતા છે, તેનું પણ (૭૭૩) નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે, કે કૂર્મોત્પત્તિ, શાખાવર્તા અને વંશીપત્રા એ ત્રણ પ્રકારે પણ મનુષ્યની યોનિ છે. કૂર્મોત્પત્તિ યોનિમાં તીર્થંચરોદિ મહાપુરુષો જન્મધારણ કરે છે. સ્ત્રીરત્નને શાખાવર્તા યોનિ હોય છે, પણ તેમાં અનેક જીવો આવે છે અને ગર્ભનું ચયન પણ થાય છે, પણ

તેમાંથી કોઈનો જન્મ થતો નથી; જન્મ પહેલાં જ તે બધા ચ્યવી જાય છે,^૧ કોઈની નિબપ્તિ થતી નથી. સામાન્ય રીતે મનુષ્યોમાં વંશીપત્રયોનિ હોય છે (૭૭૩). તે તે જીવોમાં યોનિની અપેક્ષાએ અદ્વપબ્દુત્વનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે (૭૫૩, ૭૬૩, ૭૭૨). મનુષ્યની જે વિશેષ યોનિની અર્થા છે (૭૭૩), તેમાં અદ્વપબ્દુત્વનો વિચાર નથી.

(આ નિરૂપણું કોષ્ટક પૃ ૭૬માં જુઓ)

યોનિની અપેક્ષાએ તારતમ્ય (૭૫૩, ૭૬૩, ૭૭૨)

૧. શીતોષ્ણયોનિવાળા જીવો સૌથી થોડા,
ઉષ્ણયોનિક તેથી અસંખ્યાતશુષ્ણ,
અયોનિક (સિદ્ધ) તેથી અનંતશુષ્ણ,
શીતયોનિક તેથી અનંતશુષ્ણ.
૨. ત્રિશ્ણયોનિક સૌથી થોડા,
અચિત્તયોનિક તેથી અસંખ્યાતશુષ્ણ,
અયોનિક તેથી અનંતશુષ્ણ,
સચિત્તયોનિક તેથી અનંતશુષ્ણ.
૩. સજ્જતવિજ્જતયોનિક સૌથી થોડા,
વિજ્જતયોનિક તેથી અસંખ્યાતશુષ્ણ,
અયોનિક તેથી અનંતશુષ્ણ,
સજ્જતયોનિક તેથી અનંતશુષ્ણ.

*

દસમું 'ચરમ' પદ : દ્રવ્યો વિષે ચરમ-અચરમનો વિચાર

ચરમ અને અચરમ — રત્નપ્રભા આદિતું

જગતમા રચના છે, તો તેમાં કોઈ ચરમ-અંતે હોય અને કોઈ અચરમ હોય = અન્તે ન હોય = મધ્યમાં હોય એમ અને. આથી પ્રસ્તુતમાં વિભિન્ન દ્રવ્યો વિષે તે બાબતનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વી સમગ્ર લોકનો એક એક ખંડ, તેમ પરમાણુ અને તેના વિવિધ-સંખ્યાવાળા પ્રદંશોથી અનેલા રદ્ધો પણ જુદા જુદા ખંડો છે. તે જ રીતે જુદા જુદા જીવો પણ ખંડો છે. તેથી એ ખંડોનો એકેક ખંડ લઈને અને લોક-અલોકને સમગ્રભાવે પણ લઈને ચરમ-અચરમનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. ધ્યાનમાં રાખવાની બાબત એ છે કે કોઈને ચરમ કે અચરમ કહેવું હોય તો બીજા કોઈની અપેક્ષાએ ચરમ કે અચરમ કહેવાય, પણ તેવી અપેક્ષા વિના તો તેને ચરમ પણ ન કહેવાય અને અચરમ પણ ન કહેવાય (એકવચનમાં), અને ચરમો કે અચરમો (બહુવચનમાં) પણ ન કહેવાય ઇત્યાદિ નિરૂપણ પ્રસ્તુતમાં છે.

તેની હવે વિગતે ચર્ચા કરીએ —

સૌથી પ્રથમ રત્નપ્રભાદિ સાત અને આઠમી ઇપિતપ્રાગ્ભારા (સિદ્ધાલય) પૃથ્વીઓ ગણાવી છે

૧. આચાર્ય મલથગિદિ વૃદ્ધ પ્રવાહ નોંધે છે કે સ્ત્રીરત્નમાં અતિપ્રબલ કામાગ્નિ હોઈને ગર્ભનો ધ્વંસ થઈ ભય છે પ્રજાપનાદીકા, પૃ ૨૨૮ બ

(૭૭૪). તે આડેય પૃથ્વી, સૌધર્માદિ વિમાનો, લોક અને અલોક (૭૭૬) એ સૌ વિષે ચરમની બાબતમાં એકસરખો નિર્ણય અને એક સરખું જ વિધાન છે (૭૭૫-૭૭૬). પ્રશ્નમાં નીચેના છ વિકલ્પ કયા છે—

૧. ચરમ છે ?	૮. અચરમો છે ?
૨. અચરમ છે ?	૫. ચરમાન્ત પ્રદેશો છે ?
૩. ચરમો છે ?	૬. અચરમાન્ત પ્રદેશો છે ?

અને એ છયે વિકલ્પનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો છે (૭૬૫). આનુ રહસ્ય, આચાર્ય મલ્લયગિરિના કથન પ્રમાણે, એ છે કે જ્યારે તે તે રત્નપ્રભાદિને નિરપેક્ષ કરીને પ્રશ્ન કરવામાં આવે તો ઉત્તર નિર્ણયમાં જ હોય. અર્થાત્ રત્નપ્રભા આદિ અમુકથી ચરમ કે અચરમ છે એમ પૂછવામાં આવે તો ઉત્તર વિધિમાં મળી શકે, પરંતુ કેવળ રત્નપ્રભાદિને લઈ તે પ્રશ્ન હોય તો ઉત્તર નિર્ણયમાં જ મળે; કારણ, ચરમ અને અચરમ એ કોઈની અપેક્ષાએ ઘટી શકે છે, વિના અપેક્ષાએ ઘટી શકતા નથી.

આથી મૂળ સૂત્રમાં ઉક્ત છયે વિકલ્પોનો ઉત્તર નિર્ણયમાં જ આપવામાં આવ્યો છે; પરંતુ માત્ર નિર્ણયમાં જ ઉત્તર છે એમ નથી. તે છ વિકલ્પોનો નિર્ણય કયા પછી સૂત્રમાં આ પ્રકારે વિધિ પણ છે—

ગિયમા અચરિમં ચ ચરમાણિ યઃ ચરિમંતપદેસા ય અચરિમંતપદેસા ય (૭૭૫).

આનો શો અર્થ કરવો એ વિચારણીય છે. ટીકાકારે જે સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે તે આ પ્રમાણે છે : જ્યારે રત્નપ્રભાને અર્થમાં એક માનવામાં આવે ત્યારે તો ઉક્ત છયે પ્રકારના નિર્ણય જ કરવા પડે. પણ તેને જો તે અસખ્ય પ્રદેશમાં અવગાદ હોઈ અનેક અવયવોમાં વિકલ્પ માનવામાં આવે તો તેને વિગે ઉક્ત વિધાન સંબંધિત અને. એટલે કે તેને તેના ચરમ ભાગમાં રહેલા (બધી દિશામાં રહેલા) અવયવો (ચરમો) અને મધ્ય ભાગનો એક ખંડ (અચરમ) — તે બંનેના સમુદાયરૂપે વિવક્ષિત કરવામાં આવે અને એક અર્થમાં માત્ર અવયવો કે સ્વરૂપે વિવક્ષિત કરવામાં ન આવે, તો તે અચરમ એટલે કે મધ્યમ ખંડ અને ચરમો એટલે કે તેના સર્વ દિશામાં રહેલા ચરમ ખંડો, એ બંનેના સમુદાયરૂપ કહેવાય. આથી તેને “અચરિમં ચ ચરિમાણિ ય” એમ ઉભય રૂપે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. આને ચિત્રમાં બતાવવું હોય તો આ રીતે બતાવી શકાય :

ચારેય તરફથી ચાર લીટીઓ છે તે તેના ચરમો કહેવાય અને વચ્ચેનો ભાગ અચરમ કહેવાય, તેથી તે ‘અચરમ અને ચરમો’ એમ ઉભય રૂપ કહેવાય. આ ઉત્તર, દ્રવ્ય એટલે કે અવયવો તેના અનેક અવયવોમાં વિકલ્પ છે એમ માનીને આપવામાં આવ્યો છે. આમાં દ્રવ્યને પ્રધાન માનવામાં આવ્યું.

પ્રદેશ એટલે કે તેના અવયવોને પ્રધાન માનવામાં આવે તો જે ઉત્તર મળે તે આ છે—

“ચરિમંતપદેસા ય અચરિમંતપદેસા ય” । એટલે કે રત્નપ્રભા પૃથ્વી અનેક પ્રદેશોરૂપ છે અને તે બે ભાગમાં વહેંચાયેલા છે. ચારેય લીટીમાં રહેલા પ્રદેશો તે ચરમાન્ત પ્રદેશો છે અને મધ્યમાં

૧ પ્રસ્તુતમાં ટીકાકારે બહુવ્રત્તિ સમાસ નથી કર્યો; અર્થ એ છે કે રત્નપ્રભાને એક દ્રવ્યરૂપે નહિ પણ તે અસખ્યપ્રકાર પ્રદેશોમાં અવગાદ હોઈ તેને માત્ર તેના પ્રદેશોરૂપ માનવામાં આવે તો તે અનેક પ્રદેશોરૂપ છે (૭૭૫)

૨ પ્રસ્તુત ચરમ અને અચરમ આદિની અન્ય-અન્યથા પણ ટીકાકારે નોંધે છે પ્રજ્ઞાપતાઠીકા, પન ૨૨૬૪.

રહેલા પ્રદેશો તે અચરમાન્ત પ્રદેશો છે : આમ એ બંને પ્રકારના પ્રદેશો મળીને રત્નપ્રભા પૃથ્વી કહેવાય, તેથી તેને “ ચરમાન્તપ્રદેશો અને અચરમાન્તપ્રદેશો ” એમ ઉભય રૂપે નિર્દિષ્ટ કરવી જોઈએ.

જૈનદર્શનમાં સિંધર થયેલ અવયવ અને અવયવીના ભેદાભેદવાદનું મૂળ પ્રસ્તુત ચર્ચામાં જોઈ શકાય છે.^૩

ચરમાદિતું અવયવબહુત્વ (તારતમ્ય)

પ્રારંભનાં મુદ્દો (૭૭૪-૭૭૬)માં રત્નપ્રભાદિ વિષે ચરમ આદિનો વિચાર કર્યા પછી તેમના અવયવબહુત્વની ચિંતા (૭૭૭-૭૮૦) કરવામાં આવી છે, તે આ પ્રમાણે છે—

૧. રત્નપ્રભા વિષે.

(અ) દ્રવ્યાધિક નયથી

- (૧) અચરમ એક લોઈ સૌથી રતોક, તેથી—
- (૨) ચરમો અસંખ્યાતગુણ, તેથી—
- (૩) અચરમ + ચરમો વિશેષાધિક છે. પ્રસ્તુતમાં પ્રથમ અને ત્રીજીનો સરવાળો સમજવાનો છે.

(બ) પ્રદેશાર્થિક નયથી

- (૧) ચરમાન્ત પ્રદેશો સૌથી રતોક, તેથી—
- (૨) અચરમાન્ત પ્રદેશો અસંખ્યાતગુણ. તેથી—
- (૩) ચરમાન્ત પ્રદેશો + અચરમાન્ત પ્રદેશો વિશેષાધિક છે

(ક) દ્રવ્ય-પ્રદેશ ઉભય નયથી—

આમાં દ્રવ્યાધિક અને પ્રદેશાર્થિક બંનેનું પૂર્વોક્ત તારતમ્ય ક્રમે મૂકી દેવામાં આવ્યું છે, તેથી દ્રવ્યાધિકના તણ + પ્રદેશાર્થિકના તણ—એમ એકથી છના ક્રમમાં તારતમ્ય છે. વિશેષમાં એટલું કે દ્રવ્યાધિકમાંના તીગ્નના કરતાં પ્રદેશાર્થિકનો પ્રથમ અસંખ્યાતગુણ સમજવાનો છે.

૨-૩. જે પ્રકારનું તારતમ્ય ઉપર રત્નપ્રભા વિષે જણાવ્યું છે, તે જ પ્રકારનું તારતમ્ય શેષ છ વસ્તુ, સૌંધમાંદિ અર્ધાં વિમાનો, ઈપત્રાગ્ગારા પૃથ્વી અને આ બધું મળીને થતો લોક—એ પ્રત્યેકનું સમજવાનું છે; કારણ, લોકના પ્રદેશો પણ અસંખ્યાતથી તો વધારે નથી જ.

જે ભેદ પંડ છે તે અલોક વિષે છે, કારણ, પ્રદેશાર્થિકની દૃષ્ટિએ અલોકના પ્રદેશો અનંત સખ્યામાં છે આથી અલોકની ચિંતામાં અચરમાન્ત પ્રદેશો સખ્યાતગુણને બદલે અનંતગુણ સમજવાના છે (૭૭૯) અને પછી લોક અને અલોકને સાથે રાખીને (૭૮૦) જે તારતમ્યની સૂચી આપી છે તે નીચે પ્રમાણે છે :—

૪. લોક-અલોક વિષે

(અ) દ્રવ્યાધિકથી

- (૧) બંનેનો એક-એક અચરમ સર્વરતોક, તેથી—

૩. પ્રજ્ઞાપનાટીકા, પન ૨૨૬ વ.

- (૨) લોકના ચરમો અસંખ્યાતયુગ્યુ, તેથી—
 (૩) અલોકના ચરમો અસંખ્યાતયુગ્યુ, તેથી—
 (૪) બનેના અચરમો (૧) + બનેના ચરમો (૨-૩) વિશેષાધિક છે.

(બ) પ્રદેશાધિકથી

- (૧) લોકના ચરમાન્ત પ્રદેશો સર્વરતોક છે, તેથી—
 (૨) અલોકના ચરમાન્ત પ્રદેશો વિશેષાધિક, તેથી—
 (૩) લોકના અચરમાન્ત પ્રદેશ સંખ્યાતયુગ્યુ, તેથી—
 (૪) અલોકના અચરમાન્ત પ્રદેશ અનન્તયુગ્યુ, તેથી—
 (૫) લોક અને અલોકના ચરમાન્ત પ્રદેશો (૧-૨) + અચરમાન્ત પ્રદેશો (૩-૪) વિશેષાધિક છે.

(ક) ઉભય નચથી

- (૧) લોક-અલોક બનેના એક-એક અચરમ સર્વરતોક, તેથી—
 (૨) લોકના ચરમો અસંખ્યાતયુગ્યુ, તેથી—
 (૩) અલોકના ચરમો વિશેષાધિક, તેથી—
 (૪) લોક-અલોક બનેના અચરમો અને ચરમો [= (૧) + (૨), (૩)] વિશેષાધિક, તેથી—
 (૫) લોકના ચરમાન્ત પ્રદેશો અસંખ્યાતયુગ્યુ, તેથી—
 (૬) અલોકના ચરમાન્ત પ્રદેશો વિશેષાધિક, તેથી—
 (૭) લોકના અચરમાન્ત પ્રદેશો અસંખ્યાતયુગ્યુ, તેથી—
 (૮) અલોકના અચરમાન્ત પ્રદેશો અનન્તયુગ્યુ, તેથી—
 (૯) લોક અને અલોકના ચરમાન્ત (૫ + ૬) + અચરમાન્ત (૭ + ૮) પ્રદેશો વિશેષાધિક, તેથી—
 (૧૦) સર્વ દ્રવ્યો વિશેષાધિક, તેથી—
 (૧૧) સર્વ પ્રદેશો અનન્તયુગ્યુ, તેથી—
 (૧૨) સર્વ પર્યાયો અનન્તયુગ્યુ છે. (૭૮૦)

પરમાણુપુદ્ગલ અને પુદ્ગલસ્કંધ વિષે ચરમાદિ વિચાર

પરમાણુ અને સ્કંધના ચરમાદિ વિચાર પ્રસંગે પ્રશ્નમાં જીવ્વીશ (૨૬) ભંગો કરવામાં આવ્યા છે. અને પછી પરમાણુ અને દ્વિપ્રદેશિક આદિ સ્કંધોમાં ઉક્ત ૨૬ ભંગોમાંથી કયાનું વિધાન કરવું અને કયા શેષનો નિષેધ કરવો, તે સ્પષ્ટ કર્યું છે (૭૮૧-૭૮૬) અને અંતે તે ભંગોની પાલતમાં સંપ્રદહીગાથાઓ પણ આપવામાં આવી છે (૭૯૦).

ચરમ, અચરમ અને અવક્રતવ્ય એ ત્રણ મૂળ ભંગો છે. તેના એકવચન અને બહુવચનને લક્ષ્ણે અને એ ત્રણેને પરસ્પર મેળવીને જે જીવ્વીશ ભંગો થાય છે તે આ પ્રમાણે છે (૭૮૧) :—

(૧) ૧. ચરમ	૪. ચરમો
(૨) ૨. અચરમ	૫. અચરમો
(૩) ૩. અવક્રતવ્ય	૬. અવક્રતવ્યો

(૪) ૭. ચરમ અને અચરમ	૮. ચરમ અને અચરમો
૯. ચરમો અને અચરમ
૧૦. ચરમો અને અચરમો	} પ્રથમ ચતુર્ભંગી
(૫) ૧૧. ચરમ અને અવક્રાન્તવ્ય	૧૨. ચરમ અને અવક્રાન્તવ્યો
૧૩. ચરમો અને અવક્રાન્તવ્ય
૧૪. ચરમો અને અવક્રાન્તવ્યો	
(૬) ૧૫. અચરમ અને અવક્રાન્તવ્ય	૧૬. અચરમ અને અવક્રાન્તવ્યો
૧૭. અચરમો અને અવક્રાન્તવ્ય
૧૮. અચરમો અને અવક્રાન્તવ્યો	} તૃતીય ચતુર્ભંગી
(૭) ૧૯. ચરમ, અચરમ અને અવક્રાન્તવ્ય	૨૦. ચરમ, અચરમ અને અવક્રાન્તવ્યો,
૨૧. ચરમ, અચરમો અને અવક્રાન્તવ્ય,
૨૨. ચરમ, અચરમો અને અવક્રાન્તવ્યો,
૨૩. ચરમો, અચરમ અને અવક્રાન્તવ્ય,
૨૪. ચરમો, અચરમ અને અવક્રાન્તવ્યો,
૨૫. ચરમો, અચરમો અને અવક્રાન્તવ્ય,
૨૬. ચરમો, અચરમો અને અવક્રાન્તવ્યો.	

ઉપરના ૭૭વીંશ ભંગોને એ રીતે લખ્યા છે કે જેથી એકવચનમાં પ્રયુક્ત ભંગો શુદ્ધ તરીકે આવે. પ્રયોગન એ છે કે જૈન દર્શનિકોએ સપ્તભંગીને નામે જે સ્વાહાદની પ્રરૂપણા કરી છે, તેનું મૂળ આ પ્રકારના ભંગોમાં રહેલું છે તે સ્પષ્ટ થાય. આ જ પ્રકારની સપ્તભંગી ભગવતીસૂત્રમાં પણ મળે છે, તે અન્યત્ર સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે, તેથી તે વિષે વિશેષ વિચારણા અહીં જરૂરી નથી આગમયુગ પછીના અનેકાંતયુગમાં આ ભંગોમાથી બહુવચનને લઈને જે ભંગો થાય છે, તે દૂર કરીને જૈન દર્શનિકોએ સપ્તભંગીની પ્રરૂપણા કરી છે તે સ્પષ્ટ થાય છે, એટલું જ સૂચવવું અહીં પર્વાંત છે.

હવે પરમાણુ આદિમાં આ ભંગોમાથી કયા ભંગો લાગુ પડે છે તે જોઈએ (૭૮૧-૭૮૯) :

૧. પરમાણુ માત્ર એક ભંગ નં. ૩.
૨. દ્વિપ્રદેશિક સંઘ બે ભંગ = નં. ૧, ૩.
૩. ત્રિપ્રદેશિક સંઘ ૪ ભંગ = નં. ૧, ૩, ૬, ૧૧.
૪. ચતુષ્પ્રદેશિક ૭ ભંગ = નં-૧, ૩, ૬, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૨૩.
૫. પચ્ચપ્રદેશિક ૧૧ ભંગ = નં. ૧, ૩, ૭, ૬, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૨૩, ૨૫.
૬. ૭પ્રદેશિક^૪ ૧૫ ભંગ = નં. ૧, ૩, ૭, ૮, ૬, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૬, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬.
૭. સપ્તપ્રદેશિક ૧૭ ભંગ = નં. ૧, ૩, ૭, ૮, ૬, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૬, ૨૦, ૨૧, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬.
૮. અષ્ટપ્રદેશિક ૧૮ ભંગ = નં. ૧, ૩, ૭, ૮, ૬, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૬, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬.
૯. નવ પ્રદેશથી માંડીને સંખ્યાત, અસંખ્યાત અને અનંતપ્રદેશી, એ ત્રણેક સંઘોના ભંગો પણ ૧૮ જ છે; તે ઉપર પ્રમાણુ-અષ્ટપ્રદેશિક સંઘની જેમ-સમજવાના છે (૭૮૯).

૪. કોઈને મતે આમાં ૧૪ ભંગ છે. તે પ્રમાણે નં. ૮નો સંમત નથી. પ્રજાપનારીકા, પૃષ્ઠ ૨૩૮ વ.

સંસ્થાન વિષે ચરમાદિ

પરિમંડલ આદિ પાંચ સંસ્થાન (૭૯૧), તેના પ્રબેદો (૭૯૨), તેના પ્રદેશો (૭૯૩), તેની અવગાહના (૭૯૪) અને તેના ચરમાદિ (૭૯૭)નો ક્રમે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે અને છેવટે અત્પબ્દુત્વ પણ નક્કી કરવામાં આવ્યું છે (૮૦૨-૮૦૬), તેનો સાર નીચે પ્રમાણે છે :—

સંસ્થાનો પાંચ છે : પરિમંડલ, વૃત્ત, ત્ર્યસ, ચતુરસ અને આપત (૭૯૧).^૫ એ બધાં સંસ્થાનોમાંનાં પ્રત્યેક અનત છે (૭૯૨); અને સંખ્યાત અસંખ્યાત અથવા અનંતપ્રદેશી છે (૭૯૩) અને સંખ્યાતપ્રદેશી સંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાહ છે, અસંખ્યાતપ્રદેશી સંખ્યાત કે અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાહ છે અને અનંતપ્રદેશી પણ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અવગાહ છે. (૭૯૪-૭૯૬).

સંસ્થાનોમાં ચરમાદિ વિચારમાં પૂર્વોક્ત (૭૭૫) જેમ છ વિકલ્પો કરીને તેનો નિષેધ તે જ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો છે અને વિધિ પણ પૂર્વવત (૭૭૫) છે (૭૯૭-૮૦૧). આનો ખુલાસો કરવામાં આવ્યો જ છે એટલે અહીં તેનું પુનરાવર્તન જરૂરી નથી.

અહપબ્દુત્વનો વિચાર પણ રત્નપ્રભાને (૭૭૭) અનુસરતો જ છે (૮૦૨-૮૦૬), તેથી તે વિષે પણ વિશેષ લખવું જરૂરી નથી; પણ એક વિશેષતા છે, તે છે—‘જનવરં સંક્રમે ઇર્ણતગુણા’ (૮૦૫, ૮૦૬); આનું સ્પષ્ટીકરણ ટીકાકાર કરે છે કે જ્યારે ક્ષેત્રવિચારમાંથી દ્રવ્યવિચારમાં સંક્રમણ થાય ત્યારે ‘અનન્તશુણુ’નું વિધાન કરવું, તે આ પ્રમાણે—

૧. અચરમ સર્વસ્તોક છે; ૨. તેથી ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ ચરમો અસંખ્યાતશુણુ છે; ૩. પણ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ ચરમો અનંતશુણુ છે. અને ૪. અચરમ + ચરમો તેથી વિશેષાધિક છે. પ્રજાપના-ટીકા, પત્ર ૨૪૪ બ.

છવો વિષે ચરમાદિ

નારકાદિ ચોવીશ દાંકના છવોનો, સંગ્રહણીગાથામાં જ્વલાન્વા પ્રમાણે (૮૨૯), ગત્યાદિ અગિયાર અપેક્ષાએ ચરમાદિનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે (૮૦૭-૮૨૯). જેમ કે ગતિની અપેક્ષાએ ચરમ એ કહેવાય જે દરે અન્ય કોઈ ગતિમાં જવાનો નથી, મનુષ્યગતિમાંથી સીધો મોક્ષમાં જવાનો છે. પણ મનુષ્યમાથી કાઈ બધા મોક્ષમાં જવાના નથી તેથી જેના ભવ હજી બાકી હોય તે બધા છવો ગતિની અપેક્ષાએ અચરમ કહેવાય. આ પ્રમાણે રિચતિ આદિની અપેક્ષાએ પણ છવોનો ચરમાચરમવિચાર પ્રસ્તુતમાં કરવામાં આવ્યો છે.

*

અગિયારમું ‘લાપા’પદ : લાપાવિચારણા

અગિયામુ લાપાપદ લાપાની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થાય છે. એ ક્યાં રહે છે, તેની આકૃતિ કેવી છે, એ તથા તેનું સ્વરૂપ તથા બેદો અને તેને ઓલનાર ઇત્યાદિ અનેક મહત્વના પ્રશ્નો ચર્ચે છે. અનેક ઠેકાણે થયેલ લાપાવિચારના એકત્ર સંગ્રહરૂપે હોય એમ જણાય છે. આ લાપાવિચારને સરળતાથી સમજાવવા માટે સૂત્રો તેના ક્રમને બદલે વ્યુત્ક્રમમાં લેવાં પડ્યાં છે, તેની વાચક નોંધ લે.

૫. સંસ્થાનો પાંચ છે તે પૂર્વગત સૂત્ર ૧ થી પણ ફલિત થાય છે.

ભાષાનું સ્વરૂપ અને ઉત્પત્તિ

ભાષા એટલે જે બોલાય છે તે.^૧ અર્થાત્ અન્યને અવબોધ-જ્ઞાનમાં જે કારણ બને છે તે, એવો અર્થ ટીકાકાર કરે છે.^૨ એ ભાષાનું આદિ કારણ જીવ છે (૮૫૮) અર્થાત્ મૂલ કારણ જીવ છે. જીવ ન હોય તો ભાષા ઉત્પન્ન ન થાય. પણ તે મૂલ કારણ ઉપાદાનકારણ સમજવાનું નથી. તેનું ઉપાદાનકારણ તો, પ્રજાપના પ્રમાણે, ભાષાદ્રવ્યના પુદ્ગલો છે, જેમાં વર્ણ, ગંધ, રસ અને રસી છે (૮૭૭[૬]). તેવાં પુદ્ગલો પણ જ્યારે સ્થિતિશીલ હોય છે ત્યારે જ જીવ તેમનું ગ્રહણ (૮૭૭[૧]) કરે છે. જીવ ભાષાપુદ્ગલોનું ગ્રહણ શરીર વડે કરે છે, અને ભાષારૂપે તેનું પરિણમન કરે છે. જેન પરિભાષામાં તેને 'કાયયોગ વડે ગ્રહણ કરે છે', એમ કહેવાય છે એમ પ્રજાપનામાં કહ્યું છે (૮૫૮, ૮૫૯). શરીર વડે ગ્રહણ કરાયેલાં ભાષાનાં પુદ્ગલો ભાષારૂપે પરિણત થઈને જ્યારે નીકળે છે, ત્યારે તેનાં આકાર કેવો હોય છે તે પ્રથમા ઉત્તરમાં જણાવ્યું છે કે તે વજ્રકાર છે (૮૫૮). ટીકાકાર જણાવે છે કે ભાષા જ્યારે નીકળે છે ત્યારે સમગ્ર લોકમાં તેનાં પુદ્ગલો વ્યાપી જાય છે અને લોકનો આકાર વજ્રકાર છે તેથી ભાષાને પણ વજ્રકાર કહી છે.^૩ પ્રજાપનામાં પણ એ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે ભાષાનું પર્યવસાન લોકાન્તમાં છે (૮૫૮), એટલે કે ભાષાના પુદ્ગલો ફેલાઈને સમગ્ર લોકને ભરી દે છે. એ તેથી આગળ જઈ શકતા નથી તેનું કારણ એ છે કે ગમનમાં સહાયભૂત દ્રવ્ય ધર્માસ્તિકાય લોકમાં જ છે, તેથી બહાર નથી.^૪

ગ્રહણ કરાયેલા ભાષાના પુદ્ગલો ભાષારૂપે પરિણત થઈને બહાર નીકળે એમાં માત્ર એ સમય જેટલો કાળ જાય છે (૮૫૯), કારણ કે પ્રથમ સમયમાં ગ્રહણ છે અને દ્વિતીય સમયમાં નિસર્ગ છે—બહાર નીકળે છે.^૫

પુદ્ગલો પરમાણુથી માંડીને અનતપ્રદેશી સ્ફંધરૂપે હોય છે. તેમાંથી જે સ્ફંધો અનતપ્રદેશી છે તેનું જ ગ્રહણ ભાષા માટે ઉપયોગી છે (૮૭૭ [૩]) અને તે સ્ફંધ પણ જે ક્ષેત્રની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત પ્રદેશમાં સ્થિત હોય તો ભાષાને યોગ્ય છે (૮૭૭[૪]), અન્યથા નહિ. કાળની દૃષ્ટિએ ભાષાના પુદ્ગલો એક સમયથી માંડીને અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા હોય છે.^૬ (૮૭૭[૫]). અર્થાત્ તે પુદ્ગલોની ભાષારૂપે પરિણતિ એક સમય પણ રહે અથવા તો વધુમાં વધુ અસંખ્યાત સમય સુધી પણ રહે છે. ગ્રહણ કરાયેલા ભાષાના પુદ્ગલોમાં રૂપ, રસ, ગંધ અને રસીના જે પ્રકારો છે તે, પ્રત્યેક ભાષાપુદ્ગલોમાં એકસરખા નથી હોતા, પણ, સમગ્રભાવે વિચારવામાં આવે તો એટલે કે ભાષા માટે ગ્રહણ કરાયેલા સમગ્ર પુદ્ગલોનો વિચાર કરવામાં આવે તો, તે બધા જ પ્રકારોનો સમાવેશ એમાં થઈ જાય છે. અર્થાત્ પુદ્ગલનો રસાદિરૂપે કોઈ પણ પરિણામ ભાષાના પુદ્ગલમાં ન હોય એમ બનતું નથી; બધા જ પરિણામો તેમાં મળી આવે છે (૮૭૭[૬] થી ૮૭૭[૧૪]). પણ તેમાં અપવાદ છે તે પણ ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે, કારણ કે રસીની આત્મતામાં વિરોધી રસીમાંથી એક જ રસીનું ગ્રહણ થાય છે એથી પ્રત્યેકમાં

૧. “માચ્છતે ઈતિ માષા” — પ્ર૦ ટી૦, ૨૪૬ વ.

૨. “માયા ભવનોપવીજમ્ભતા” — પ્ર૦ ટી૦, ૨૫૬ અ.

૩. પ્ર૦ ટી૦, ૨૫૬ વ.

૪. પ્ર૦ ટી૦, ૨૫૬ વ.

૫. આપાર્યે ભદ્રગાહુતા કથનાનુસાર કાયયોગથી ભાષાદ્રવ્યના પુદ્ગલોનું ગ્રહણ થાય છે અને વાચ્યોગથી નિર્ગમન થાય છે. — આવસ્થકમિબુદ્ધિ, ગા૦ ૭, વિરોપા૦, ગા૦ ૩૫૩.

૬. પ્રસ્તુતમાં ટીકાકાર વ્યાખ્યાનેદની પણ નોંધ છે. પ્ર૦ ટી૦, ૫૪ ૨૬૨ વ.

એથી માઠી માત્ર ચાર સ્પર્શવાળાનું જ અહલ્યુ થાય છે. અને સમગ્રભાવે જોઈએ તો નિયમનઃ ચાર સ્પર્શવાળાનું અહલ્યુ થાય છે (૮૭૭[૧૩]).

પુદ્ગલો તો સમગ્ર લોકાકાશમાં ભર્મા પડ્યા છે, પણ આત્મા તો શરીર પ્રમાણુ જ છે, તેથી પ્રથમ થાય કે તે ગમે ત્યાંથી ભાષાપુદ્ગલોનું અહલ્યુ કરે છે કે નહિ? આનો ખુલાસો પ્રજ્ઞાપનામાં એ છે કે માત્ર સ્પષ્ટ એટલે કે આત્મા સાથે સ્પર્શમાં આવેલા જ પુદ્ગલોનું અહલ્યુ થાય છે, બીજાનું નહિ (૮૭૭ [૧૫]). વળી, આત્માના પ્રદેશોનું અવગાહન આકાશના જેટલા પ્રદેશોમાં હોય તેટલા જ પ્રદેશોમાં રહેલ ભાષાના પુદ્ગલોનું અહલ્યુ થાય છે, અન્યનું નહિ (૮૭૭ [૧૬]). આત્માના તે તે પ્રદેશો વડે ભાષાપુદ્ગલોનું અહલ્યુ થાય છે. આથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે તે તે આત્મ-પ્રદેશથી જે ભાષાપુદ્ગલો નિરંતર હોય—એટલે કે આત્માના તે તે પ્રદેશમાં અવ્યવહિત ભાવે જે ભાષાપુદ્ગલો હોય, તે તે અહલ્યુ કે બાદર રૂપે હોય—તેમનું જ અહલ્યુ થાય છે, અવ્યવહિતનું નહિ (૮૭૭[૧૭-૧૮]). આવાં અહલ્યુ કરતાં દ્રવ્યો જીર્ણ, અધઃ કે તિર્થક દિશામાં સ્થિત હોય છે. અને આદિ, મધ્ય કે અંતમાં પણ અહલ્યુ કરે છે (૮૭૭ [૧૯-૨૦]). જ્ય પોતાના વિષયમાં—પ્રદેશમાં આવેલને = સ્પષ્ટાવગાહ અનન્તરાવગાહને અહલ્યુ કરે છે અને તે આનુપૂર્વક = ક્રમે = જે આસન્ન હોય તેને જ્ય દિશામાંથી આવેલને અહલ્યુ કરે છે (૮૭૭ [૨૧-૨૩]).

આ ભાષાપુદ્ગલોનું અહલ્યુ સાન્તર કે નિરંતર હોય છે, અર્થાત બોલવાનું ચાલુ ન રાખે તો અહલ્યુમાં અવધાન પડે છે તેથી તે સાંતર કહેવાય છે. અને બોલવાનું અમુક સમય સુધી સતત ચાલુ રાખે તો નિરંતર અહલ્યુ કરવું પડે છે. આમાં સમજવાનું એ છે કે પ્રથમ સમયમાં તો અહલ્યુ જ છે, નિર્ગમ નથી, પણ બીજા સમયમાં અહલ્યુ અને નિર્ગમ બન્ને સભવે છે, કારણ કે પ્રથમ સમયમાં શ્રુતી પુદ્ગલોનું દ્વિતીય સમયમાં નિર્ગમન છે અને તૃતીય સમયમાં જેનું નિર્ગમન થવાનું છે તેનું દ્વિતીય સમયમાં અહલ્યુ છે. આમ વચ્ચેના બધા જ સમયમાં અહલ્યુ અને નિર્ગમન બન્ને થાય છે અને અંતે માત્ર નિર્ગમન છે, અહલ્યુ નથી, તેમ પ્રથમ સમયમાં માત્ર અહલ્યુ છે, નિર્ગમ નથી (૮૭૮-૮૭૯), કારણ કે નિર્ગમ દ્વિતીય સમયથી શરૂ થાય છે.

લોકાન્તગમન

પ્રથમ એ કહેવાઈ ગયું છે કે ભાષા લોકાન્ત સુધી ગમન કરે છે, તેનો ખુલાસો કરતાં પ્રજ્ઞાપનામાં જણાવ્યું છે કે શ્રુતી પુદ્ગલોનું નિર્ગમન બે રીતે થાય છે. એક તો જે પ્રમાણુમાં શ્રુતી કર્યાં હોય તે સર્વ પુદ્ગલોના પિડાનું એમ ને એમ નિઃસરણુ થાય છે—અર્થાત વક્તા ભાષા-વર્ગણાના પુદ્ગલોના પિડાને અખંડ રૂપમાં જ બાદર કાઢે છે. આ પિડા અમુક યોગન ગયા પછી પ્વસ પામે છે, અર્થાત તેનું ભાષારૂપ પરિણમન સમાપ્ત થાય છે. પણ જો વક્તા શ્રુતી પુદ્ગલોને

૭ ૮૭૭ [૩] માં માત્ર અનન્તપ્રદેશીનું જ અહલ્યુ થાય છે એમ સ્પષ્ટ કર્યું છે અને આદી અહલ્યુ પણ અહલ્યુ થાય છે તેમ જણાવ્યું છે. આમાં વિરોધ નથી સમજવાનો, કારણ કે પ્રવૃત્તિમાં અહલ્યુગાહનો અર્થ પરમાણુ નથી, પણ અહલ્યુ એટલે બીજા પ્રદેશમાં રહેનાર, અને બાદર એટલે વધારે પ્રદેશમાં રહેનાર એવો છે પ્ર૦ ટી૦, ૨૬૩ બ.

૮ પ્ર૦ ટી૦, ૨૬૩ અંતર્મુહૂર્તકાળ પર્યંત તે પુદ્ગલ અહલ્યુયોગ્ય છે. તેમા આદિ, મધ્ય કે અંત સમયે તે અહલ્યુ કરે છે, એમ સમજવું

૯. પ્ર૦ ટી૦, પૃ ૨૬૪ માં વિરોધાવરથકભાષ્ય (ગા૦ ૩૭૧) ને આધારે સ્પષ્ટ કર્યું છે કે એક જ સમયમાં બે દિશાનો વિરોધ નથી; માત્ર બે ઉપયોગનો વિરોધ છે.

બેદોને અર્થાત તેના વિભાગ કરીને બહાર કાઢે^{૧૦} (તો તે પિડો સુક્રમ યર્ધ જમ્ય છે અને તેથી શીઘ ધ્વંસ પામતા નથી, જિલકું સંપર્કમાં આવનાર અન્ય પુદ્ગલોને વાસિત કરે છે = ભાષાણે પરિચુત કરી દે છે.) તો તેથી તે અનંતગુણ્ય શુદ્ધિ પામતાં પામતાં લોકના અંતને સ્પર્શે છે (૮૮૦).

પુદ્ગલોનું આજું બેદન અનેક પ્રકારે થાય છે. તેના ખંડ, પ્રતર, ચૂર્ણિકા, અનુતટિકા અને ઉત્કરિકા એવા પાંચ બેદ સૂત્રમાં દર્શાવતો સાથે જાણાવ્યા છે (૮૮૧-૮૮૭), એટલું જ નહિ પણ એ પાંચેનું અલ્પબહુલ્ય પણ નિર્દિષ્ટ છે. (૮૮૭)

ભાષાના પ્રકાર

પ્રસ્તુત પદમાં ભાષાના બેદો અનેક રીતે વર્ણવ્યા છે (૮૩૦, ૮૪૯, ૮૫૯, ૮૭૦, ૮૯૬), પણ તે બેદોનું વ્યવસ્થિત નિરૂપણ સુ ૮૬૦-૮૬૬ માં થયું છે, તેથી બેદો માટે તે સૂત્રને મુખ્ય માનીને અહીં વિવરણ કરવામાં આવશે.

ભાષાના એ પ્રકાર છે : પર્યામા અને અપર્યામા (૮૬૦). ટીકાકારે આનું વિવરણ કર્યું છે, તદનુસાર જેના પ્રતિનિયત સ્વરૂપનો નિશ્ચય યર્ધ શક છે, તે પર્યામા છે અને જેના વિષં એવો નિશ્ચય નથી યર્ધ શકતો તે અપર્યામા છે. નિશ્ચય યથાર્થ પણ હોય છે અને અયથાર્થ પણ હોય છે. યથાર્થ હોય તો સત્ય કહેવાય અને અયથાર્થ હોય તો મૃષા અથવા મિથ્યા કહેવાય. આથી જે ભાષા યથાર્થ નિશ્ચય કરાવતી હોય તે ભાષા સત્ય છે અને અયથાર્થ નિશ્ચય કરાવતી હોય તે મૃષા છે; આમ પર્યામાના બેદ એ છે : સત્યભાષા અને મૃષાભાષા (૮૬૧). યથાર્થ કોને કહેવું એ પણ અપેક્ષાબેદથી નક્કી કરવું પડે છે. આથી સત્યભાષાના અપેક્ષાબેદે દશ બેદો છે : ૧. જનપદસત્ય, ૨. સમ્મતસત્ય, ૩. સ્થાપનાસત્ય, ૪. નામસત્ય, ૫. રૂપસત્ય, ૬. પ્રતીત્યસત્ય, ૭. વ્યવહારસત્ય, ૮. ભાવસત્ય, ૯. યોગસત્ય અને ૧૦. ઔપચ્યસત્ય (૮૬૨).^{૧૧} અસત્ય અથવા તો મૃષા બોલવા પાછળ અનેક કારણો હોય છે, આથી એ કારણબેદે મૃષા અર્થાત અસત્યભાષાના જે બેદો છે તે પણ દશ છે : ૧. ક્રોધનિઃસૃત, ૨. માનનિઃસૃત, ૩. માયાનિઃસૃત, ૪. લોભનિઃસૃત, ૫. પ્રેમનિઃસૃત, ૬. દ્વેષનિઃસૃત, ૭. હાસ્યનિઃસૃત, ૮. ભયનિઃસૃત, ૯. આખ્યાનિકાનિઃસૃત, ૧૦. ઉપધાતનિઃસૃત (૮૬૩).

અપર્યામા ભાષાના એ પ્રકાર છે : સત્યા-મૃષા અને અસત્યા-મૃષા (૮૬૪). આમાંથી સત્યા-મૃષાના દશ (૮૬૫) અને અસત્યા-મૃષાના બાર બેદો છે (૮૬૬). જેમાં અર્ધસત્ય અભિપ્રેત હોય તે સત્યા-મૃષા કહેવાય. અને જેમાં સત્ય કે મિથ્યાનો સંબંધ ન હોય તે અસત્યા-મૃષા; એટલે કે કોઈને બોલાવવો હોય તો કહેવું કે એ દેવદત્ત ! ઇત્યાદિ. તેના બેદોનું વિવરણ ટીકાકારે કર્યું છે, તેથી અહીં તેનો વિસ્તાર કરવાની જરૂર નથી (પ્ર ૦ ટી ૦, ૨૫૯).

‘માનું છું’, ‘ચિંતવું છું’—આ પ્રકારની ભાષા અવધારણી-નિશ્ચયાત્મક કહેવાય છે (૮૩૦) અને તે સત્યાદિ ચારેય પ્રકારે સંભવે છે. જે ભાષા બોલવાથી ધર્મની આરાધના થાય તે સત્ય, જેથી ધર્મની વિરાધના થાય તે અસત્ય, મિશ્રણવાળી સત્ય-મૃષા ભાષાથી આરાધના વિરાધના બને થાય છે, પણ અસત્યામૃષા ભાષાનો સંબંધ આરાધના કે વિરાધના સાથે નથી (૮૩૧, ૮૫૬).

૧૦. કોષ્ટકગત ભાગ મૂળમાં નથી પણ સ્પષ્ટતા ખાતર જોડયો છે જુઓ, વિશેષાં, માં ૩૭૮ અને પ્ર ૦ ટી ૦, પૃ ૨૬૫ વ.

૧૧. સ્થાનાંગ-સમવાયાંગ, પૃ ૧૨૨-૨૩; પ્ર ૦ ટી ૦ પૃ ૨૫૭.

પ્રજાપત્ની ભાષા, જે અસત્યમૃવાનો એક બેદ છે (૮૬૬), તે વ્યાખ્યાનમાં પ્રસ્તુત પદમાં વિગતે ચર્ચા છે તે આવી છે—(ભાષાના શબ્દોમાં તો સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુંસકનો ભાવ હોતો નથી, છતાં પણ ગતિવાચક) ગો આદિ શબ્દોમાં પુલ્લિંગનો પ્રયોગ થાય છે, તો તેવા શબ્દોને મૃવાભાષા ન કહેવાય, પણ તે પ્રજાપત્ની ભાષાના નમૂના ગણાય (૮૩૨), (કારણ કે તે શબ્દોથી અમુક અર્થનું નિરૂપણ થાય છે. તે જ પ્રમાણે શબ્દોમાં લિંગ નથી, છતાં પણ) કેટલાક શબ્દો પુલ્લિંગી (૮૫૨) છે, કેટલાક સ્ત્રીલિંગી (૮૫૧) છે અને કેટલાક નપુંસકલિંગી (૮૫૩) છે, (પણ તેમનો પ્રતિપાઠ અર્થ તો તે શબ્દગત લિંગ ધરાવતો નથી છતાં) તે પણ મૃવાભાષા ન કહેવાય, પણ પ્રજાપત્ની કહેવાય (૮૩૩, ૮૫૪, ૮૫૭). (ભાષાના શબ્દો વં: ગમે તે લિંગ ધરાવનારને આજા પણ કરવામાં આવે છે અને સાંભળનાર આજા પ્રમાણે કરે કે ન કરે તેમ પણ બને છે, છતાં પણ)^{૧૨} આજાપત્ની ભાષાને મૃવા ન કહેવાય, પણ માત્ર પ્રજાપત્ની ભાષા કહેવાય (૮૩૪, ૮૫૫); પુરુષાદિ ત્રણે લિંગનાં લક્ષણોનું પ્રજાપત્ન કરનારી ભાષા પણ મૃવા ન કહેવાય, પણ પ્રજાપત્ની કહેવાય (૮૩૫); (પછી ભલેને તે તે લિંગધારીમાં સમગ્રભાવે તે તે લક્ષણો ઉપલબ્ધ થતાં ન હોય). ગતિવાચક શબ્દોમાં પુલ્લિંગાદિ ત્રણે લિંગો દેખાય છે (પણ ગતિમાં તો કોઈ લિંગ નથી), તોપણ તે મૃવા નથી પણ પ્રજાપત્ની છે (૮૩૬). તે જ પ્રમાણે ગ્નિને લક્ષ કરીને આજા કરવામાં આવી હોય કે તેનાં પુલ્લિંગાદિ લક્ષણોનું નિરૂપણ થયું હોય તો તે ભાષા પણ મૃવા ન ગણાય, પણ પ્રજાપત્ની કહેવાય (૮૩૭, ૮૩૮, ૮૫૬).

ભાષાના શબ્દોનું વર્ગીકરણ અન્ય રીતે પણ કરવામાં આવ્યું છે અને તેના સોળ પ્રકાર જણાવ્યા છે. તેમાં લિંગ,^{૧૩} સખ્યા^{૧૪} અને કાળના ત્રણ-ત્રણ બેદોને લઈને વચનના નવ પ્રકાર છે: પ્રત્યક્ વચન, પરોક્ષ વચન અધ્યાત્મવચન આદિ જેવા; શૈવ પણ જુદી જુદી અપેક્ષાથી ભિન્ન છે (૮૯૬). આ બધા જ પ્રકારોનો સમાવેશ પ્રજાપત્નીમાં કરવામાં આવ્યો છે અને તે મૃવા નથી તેમ જણાવ્યું છે (૮૯૭).

*

બારમું પદ : જીવોનાં શરીર

પ્રસ્તુત બારમા પદમાં જીવોના શરીર વિષે ચર્ચા છે. શરીર પાત્ર છે^૧: ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈગ્સ અને કાર્મણ (૯૦૧). ઉપનિષદોમાં આત્માના પાંચર કોષની ચર્ચા મળે છે, તેમાં માત્ર અન્નમય કોષ સાથે ઔદારિક શરીરની ગુણના યથા શંકે તેમ છે. અને પછીથી સાંખ્ય આદિ દર્શનોમાં અવ્યક્ત, સૂક્ષ્મ કે^૨ લિંગશરીર માનવામાં આવ્યું છે તે જૈનસમત કાર્મણને રચાને છે.

૧૨. આજાપત્ની એ અસત્યમૃવાનો પણ એક બેદ છે સૂ. ૮૬૬

૧૩. લિંગબેદથી શબ્દબેદ માટે જુઓ સૂ. ૮૫૧, ૮૫૨, ૮૫૩

૧૪. સખ્યાબેદથી શબ્દનો બેદ સૂ. ૮૪૬-૮૫૦માં પણ છે પણ ત્યાં સંસ્કૃતભાષાસમત દિવચનનો નિરૂપણ નથી, કારણ કે પ્રાકૃતમાં તે છે નહિ

૧ ભગવતી, ૧૭-૧, સૂ. ૫૬૨

૨ તૈત્તિરીય ઉપનિષદ, મૃગુલ્લી; બેલવલકર અને સનડે, History of Indian Philosophy, P. 250.

૩ સાંખ્યકારિકા ૩૬-૪૦, બેલવલકર અને સનડે, History of Indian Philosophy, P. 358, 430, 370; માલવણિયા "ગણધરવાદ", પ્રસ્તાવના, પૃ. ૧૨૧-૧૨૩.

નારકાદિ ૨૪ દંડોમાં તે પાંચમાંથી ક્યાં ક્યાં હોને હોય છે તેનું નિરૂપણ કરીને (૯૦૨-૯૦૯) તે પાંચે શરીરોના બે બેદી બદ્ધ = ધર્મમાનમાં બંધાયેલ, અને મુક્ત = પૂર્વકાળે બાંધીને ત્યજી દીધેલાં શરીરો વિષે વિચારણા કરવામાં આવી છે કે તેમનું સંખ્યાપરિમાણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર અને કાલની અપેક્ષાએ કેટલું છે (૯૧૦). અને પછી ૨૪ દંડોમાં એ બંને પ્રકારનાં શરીરોની સંખ્યાનો દ્રવ્યાદિની અપેક્ષાએ વિચાર છે (૯૧૧-૯૨૪).

કાલની દૃષ્ટિએ સંખ્યા એટલે સૂત્રમાં જણાવેલ કાલમાનના જેટલા સમય થતા હોય તેટલા સમય જેટલી તે સંખ્યા સમજવી. અને તે જ પ્રમાણે ક્ષેત્ર એટલે તે તે સૂચિત ક્ષેત્રમાં જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય તેટલી સંખ્યા ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સમજવાની છે. અસંખ્યાત અને અનન સંખ્યા ક્રમશઃ અસંખ્યાત અને અનંતપ્રકારની સમજે છે, તેથી સામાન્ય રૂપે અસંખ્ય કે અનંત કહેલ, છતાં તે સંખ્યા ક્યા પ્રકારની અસંખ્ય કે અનંત સમજવી તે દર્શાવવા માટે વચ્ચે વચ્ચે અનેક વચનમાં સમીકરણો સૂત્રમાં મુક્યાં છે, તે ગણિતમાં રસ ધરાવનાર માટે પણ રસપ્રદ થઈ પડે તેવાં છે. રીકાકારે તેની વિસ્તૃત સમજૂતી આપી છે.

ઔદારિક આદિ શરીરવાચક શબ્દોના અર્થ તેના પ્રયોજનની દૃષ્ટિએ રીકાકારે સમજાવ્યા છે, તે પ્રમાણે જોઈએ તો જે માંસ-અરિથિ-આન્દ્રિયુક્ત સ્થૂલ શરીર છે તે ઔદારિક છે, છતાં તે શરીર પ્રધાન પણ છે, કારણ કે સૌથી ઊંચે વસનારા અનુત્તર વિમાનના દેવો કરતાં પણ તે શરીરનું મદન્ય એટલા માટે વધારે છે કે તે ઔદારિક શરીર જ એવું છે જે તીર્થંકર આદિને હોય છે, અને દેવોને દુર્લભ તો શું પણ સભવતું જ નથી; નારક અને દેવ સિવાયના જીવોને આ શરીર જ-મથી હોય છે.

વળી, ઔદારિક આદિ શરીરો જે ક્રમે નિર્દિષ્ટ છે તે ક્રમે જ ઉત્તરોત્તર સૂક્ષ્મ છે. પ્રદેશોની સંખ્યા ઉત્તરોત્તર શરીરોમા વધારે છતાં ક્રમે કરી ઉત્તરોત્તર સૂક્ષ્મ છે, એ વસ્તુ રીકાકારે જણાવી છે.

જે શરીર વિવિધ પ્રકારની ક્રિયા કરી શકે છે, એટલે કે અનેક પ્રકારના રૂપો ધારણ કરી શકે છે, તે શૈક્ષિક છે. આ શરીર દેવ-નારકને જ-મથી છે અને મનુષ્યને ઋદ્ધિરૂપે પ્રાપ્ત થાય છે.

અનુદર્શપૂર્વી મુનિ પ્રયોજન ઉપરિચિત થયે યોગ્યલથી જેની રચના કરે છે તે આહારક શરીર છે. કોઈ બાળતની શકા ઉપરિચિત થયે સમાધાન અર્થે તીર્થંકર પાસે જવા માટે આ શરીરનો ઉપયોગ છે.

શરીરમાં જે તેજસ્ અર્થાત્ પાચન આદિમાં અગ્નિનું કાર્ય કરે છે તે તેજસ શરીર છે. અને કર્મનિર્મિત ને સૂક્ષ્મ શરીર છે તે કાર્મણ્ય છે. તેજસ અને કાર્મણ્ય આ બે શરીર જીવથી કદી વિયુક્ત થતાં નથી; માત્ર સિદ્ધિ સમયે તેમનાથી જીવ વિયુક્ત બને છે. અનાદિ કાળથી આ બંને શરીર જીવ સાથે જોડાયેલાં જ છે. પુનર્જન્મ માટે ગમન કરનાર જીવને પણ આ બે શરીરો તો હોય જ છે, અને પછી ઔદારિક આદિ શરીરોની રચના થાય છે.

પૂરૂપગમમાં જીવનાં આ શરીરોની વિચારણામાં બદ્ધ અને મુક્ત-એવા બેદોનો વિચાર નથી થયો, પરંતુ સપ્તદ્વંદ્વપણા, દ્રવ્યપ્રમાણાનુગમ આદિ આક અનુયોગદ્વારે વડે જીવનાં શરીરો સપ્તથી વિસ્તૃત વિચાર બેવા મળે છે (પુસ્તક ૧૪, સૂ. ૧૨૯, ૫૦ ૨૩૭), એટલું જ નહિ પણ શરીરપ્રરૂપણા પણ કરવામાં આવી છે, જેમાં નામ, નિરુક્તિ આદિ છ અનુયોગદ્વારે વડે વિચાર છે (પુ. ૧૪, સૂ. ૨૩૬, ૫૦ ૩૨૧).

...[૯૦]...

શરીર વિષેની એકત્ર માહિતી માટે જુઓ સ્થાનાંગ-સમવાયગ, પૃ ૩૯૯. દંડકોમાં શરીરવિચાર બાલ્ય અને આબ્વંતર એમ બે ભેદે પણ થયો છે.

આ પદનો સાર નીચેના કોષકોથી મળી રહેશે.

સૂ ૬૦૧-૬૦૬

દંડકોમાં શરીરો

	આૈદારિક	વૈક્રિય	આહારક	તૈજસ	કાર્મણુ
૧. નારક	×	”	×	”	”
૨-૧૧. અસુર યાવત્ } સ્તનિત }	×	”	×	”	”
૧૨. પૃથ્વીકાય	”	×	×	”	”
૧૩. અપ્કાય	”	×	×	”	”
૧૪. તેજઃકાય	”	×	×	”	”
૧૫. વાયુકાય	”	”	×	”	”
૧૬. વનસ્પતિકાય	”	×	×	”	”
૧૭. દ્વીન્દ્રિય	”	×	×	”	”
૧૮. ત્રીન્દ્રિય	”	×	×	”	”
૧૯. ચતુરિન્દ્રિય	”	×	×	”	”
૨૦. પંચેન્દ્રિયલિર્વૈય	”	”	×	”	”
૨૧. મનુષ્ય	”	”	”	”	”
૨૨. વાણુબ્વંતર	×	”	×	”	”
૨૩. જ્યોતિષક	×	”	×	”	”
૨૪. વૈમાનિક	×	”	×	”	”

अङ्क अने मुक्त शरीरीनी संप्रथा व्याप्ति (६१०)

द्रोपसमीपस्थ

शिवसमीपस्थ

संप्रथा	१. संप्रथ २. असंप्रथ ३. अनंत	१. असंप्रथ २. अनंत ३. अनंत	असंप्रथ ३. अनंत	असंप्रथ ३. अनंत	असंप्रथ ३. अनंत
१. शरीर	—	—	—	—	—
१. औदारिक	—	—	—	—	—
१. अङ्क	—	—	—	—	—
२. मुक्त	—	—	—	—	—
२. वैक्रम	—	—	—	—	—
१. अङ्क	—	—	—	—	—
२. मुक्त	—	—	—	—	—
३. आहारिक	—	—	—	—	—
१. अङ्क	—	—	—	—	—
२. मुक्त	—	—	—	—	—
४. तैजस	—	—	—	—	—
१. अङ्क	—	—	—	—	—
२. मुक्त	—	—	—	—	—

...[६१]...

{ अक्षय्यधी अनंत-
युषु = सिद्धानो
अनंतभाग

औदारिकप्रभाषे

औदारिक प्रभाषे

{ सिद्धधी अनंतयुषु
= सर्व युषुनी
अनंतभाग

{ सर्व युषुधी
अनंतयुषु =
युषुवर्धनी
अनंतभाग

५. काम्यसु }
१. अङ्क }
२. मुक्त }

तैजस प्रभाषे

દંડકોમાં બદ્ધ અને મુક્ત શરીરોની સંખ્યા (૬-૧૧-૨૪)

ઓદારિત-બદ્ધ, મુક્ત વૈધિય-બદ્ધ, મુક્ત આહારિત-બદ્ધ, મુક્ત તેજસ-બદ્ધ, મુક્ત કાર્મણ-બદ્ધ, મુક્ત

	અનંત	અસંખ્ય અનંત	અનંત	અસંખ્ય અનંત	અસંખ્ય અનંત
૧. નારક	×	”	×	”	”
૨-૧૧. અસુર યાવત અનિત	×	”	×	”	”
૧૨. પૃથ્વીકાય	અસંખ્ય	×	”	”	”
૧૩. અધિકાય	”	×	”	”	”
૧૪. તેજકાય	”	×	”	”	”
૧૫. વાયુકાય	”	અસંખ્ય	×	”	”
૧૬. વનસ્પતિકાય	”	×	અનંત	”	અનંત
૧૭. દ્વીન્દ્રિય	”	×	અસંખ્ય	”	અસંખ્ય
૧૮. ત્રીન્દ્રિય	”	×	”	”	”
૧૯. ચતુરિન્દ્રિય	”	×	”	”	”
૨૦. પચોદ્રિય તિર્થિક	”	અસંખ્ય	×	”	”
૨૧. મનુષ્ય	સંખ્ય	સંખ્ય	૧ થી માંડી	સંખ્ય	સંખ્ય
	અસંખ્ય		સહસ્ત્રગણકત્વ	અસંખ્ય	અસંખ્ય
૨૨. વાણવંતર	×	અસંખ્ય	×	અસંખ્ય	અસંખ્ય
૨૩. બ્યોતિષ્ઠ	×	”	×	”	”
૨૪. વૈમાનિક	×	”	×	”	”

તેરમું ‘પરિણામ’ પદ : પરિણામવિચાર

ભારતીય દર્શનોમાં સાંખ્ય આદિ પરિણામવાદી છે, જ્યારે ન્યાય આદિ પરિણામવાદી નથી. ધર્મ અને ધર્મીનો અલંત બેદ માનનારે પરિણામવાદનો ત્યાગ કર્યો અને ધર્મ-ધર્મીનો અભેદ માનનારે પરિણામવાદનો સ્વીકાર કર્યો છે. આને જ કારણે ભારતીય દર્શનોમાં ત્રણ પ્રકારની નિત્યતાનો વિચાર દાખલ થયો છે. સાંખ્ય, જૈન અને વેદાન્તીઓમાંથી રામાનુજ જેવાઓએ પરિણામિનિત્યતા સ્વીકારી; તેમાં પણ સાંખ્યોએ માત્ર પ્રકૃતિમાં પરિણામિનિત્યતા સ્વીકારી; પણ પુરુષમાં તો કૃતસ્થનિત્યતા માની.^૧ અને એ જ કૃતસ્થનિત્યતા નૈવાયિકાદિએ અથવા પ્રકારની નિત્ય વસ્તુમાં માની અને પરિણામિનિત્યતાનો ત્યાગ કર્યો; કારણ કે તેમને મતે ધર્મ અને ધર્મીનો અલંત બેદ હતો. ઐહીએ ક્ષણિકવાદ માન્યા છતાં પુનર્જન્મ તો માન્યો છે. તેથી તેમને મતે નિત્યતાનો વળા એક ત્રીજે પ્રકાર થયો અને તે છે સંતતિનિત્યતા.

પ્રસ્તુતમાં જૈન મતે જીવ અને અજીવ બંને પ્રકારના પદાર્થોના પરિણામો ગણાવ્યા છે, તેથી સાંખ્ય આદિ સંમત પુરુષકૃતસ્થવાદ જૈનોને અમાન્ય છે તે સૂચિત થાય છે (૯૨૫). પ્રથમ જીવના પરિણામોના બેદ-પ્રભેદો ગણાવ્યા છે (૯૨૬-૯૩૭) અને પછી નારકાદિ ચોવીંશ દંડકોમાં તે પરિણામોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે (૯૩૮-૯૪૬). અને અંતે અજીવના પરિણામોના બેદ-પ્રભેદોની ગણતરી આપી છે (૯૪૭-૯૫૭). આ ઉપરથી એક ધ્યાન દેવા જેવી વાત એ કહિત થાય છે કે અજીવ-પરિણામોમાં માત્ર પુદ્ગલના પરિણામોની ગણના છે; ધર્માસ્તિકાયાદિ અર્પી દ્રવ્યોના પરિણામો ગણાવ્યા નથી. તે સૂચવે છે કે એક કાળ એવો હતો જ્યારે ધર્માસ્તિકાયાદિ અર્પી અજીવ દ્રવ્યોમાં પરિણામો મનાતા નહિ હોય. ભગવતી શ. ૨, ઉ. ૧૦ માં અને સ્થાનાંગ (સં. ૪૪૧) માં ધર્માસ્તિકાયાદિના વર્ણનમાં “કાલએ ન કયાહ નાસી, ન કયાહ ન મવતિ, ન કયાહ ન મવિસ્સહ ત્તિ, મુષિં મવતિ મવિસ્સતિ ચ મુવે ગિતિણિ સાવતે અક્ષવ અવ્વણ અવહિતે ગિન્ચ્વે | માવતો અવજ્જે અંગ્ગે અરસે અક્કસે” ઇત્યાદિ ઉલ્લેખ છે તે પણ સિદ્ધ કરે છે કે તેમના પરિણામો વિષેની માન્યતા પ્રાચીન નથી, પરંતુ એ માન્યતા પછીના કાળે ક્યારેક શરૂ થઈ, જ્યારે વસ્તુનું લક્ષણ ઉત્પાદ-વ્યવ-પ્રૌઠ્ય એ ત્રિપદી વંદ કરવામાં આવ્યું. અને પરિણામ સ્વરૂપે આપણે તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં જોઈ એ છીએ કે તેમાં ઉત્પાદ-વ્યવ-પ્રૌઠ્ય—એ સતની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી (પ. ૨૯) એટલે જ નહિ પણ નિત્યની વ્યાખ્યા પણ તેને જ અનુસરીને કરવામાં આવી કે ‘તદ્વાવાબ્ધવં નિત્યમ્ (પ. ૩૦). આ લક્ષણ ઉપર પાતજ્જલ યોગસૂત્રની પરપરાની ઊપ રપછ છે. પાતજ્જલના વ્યાસ-ભાષ્યમાં નિત્યની વ્યાખ્યા છે—‘યસ્મિન્ પરિગમ્યમાને તત્ત્વં ન વિહન્યતે તન્નિત્યમ્’—યોગમાધ્ય, ૪-૩૩. તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં પરિણામની વ્યાખ્યા છે—તદ્વાવઃ પરિણામઃ |—પ. ૪૧.

ભગવતી અને સ્થાનાંગમાં ધર્માસ્તિકાયાદિ ભાવો = પરિણામોના વિચારપ્રસંગે એટલું કહ્યું હતું કે તેમાં રૂપ, રસ આદિ નથી, પણ શું છે તે બાબત મૌન છે. સ્થાનાંગસૂત્ર, ૪૪૧; ભગવતી, ૨-૧૦, સં. ૧૧૮.

પ્રસ્તુત પ્રતાપનામાં અજીવના દશ પરિણામોમાં એક ‘અચરુલધુ’ પરિણામ પણ છે

૧. “દ્વયી ચેવ નિત્યતા કૃતસ્થનિત્યતા પરિણામિનિત્યતા ચ | તત્ત્વ કૃતસ્થનિત્યતા પુરુષસ્થ | પરિણામિનિત્યતા ગુણાનામ્ |” વાત૦ માધ્ય, ૪, ૨૩.
૨. ભગવતીમાં પણ પ-નવજ્જાની જેમ જ પરિણામો સમજાવવાનું કહ્યું છે—પરિણામવદં નિરવસેતં માણિયવં —૧૪. ૪, સ્. ૫૧૪.

(૯૪૭), પરંતુ તે વિષે સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે તે ‘ઘાગારે’ (૯૪૬) છે. એટલે તેના વિશેષ પરિણામોનો સંભવ ઘટે નહિ. ભગવતીમાં ગુરુલધુનો વિચાર અનેક ઠંકણો છે. તે સમગ્ર અર્થથી એક બાબત એ દર્શાવે છે કે સૂદમ પુદ્ગલપરમાણુ અને અર્ષી દ્રવ્યોને ‘અગુરુલધુ’ કહ્યા છે. એટલે એ પ્રમાણે જીવ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ એ ‘અગુરુલધુ’ સિદ્ધ થાય છે. અહીં એ ધ્યાનમાં લેવાનું છે કે સાપેક્ષ ગુરુ અને લધુને તો ‘ગુરુલધુ’ નામ આપ્યું જ છે, એટલે ‘અગુરુલધુ’ શબ્દથી તેનો નિર્ણય જ સમજી શકાય. એટલે કે જે દ્રવ્યો ‘અગુરુલધુ’ તરીકે ઓળખાવ્યાં તેમા ગુરુ કે લધુ એ અંશથી અંકેષ કે સાપેક્ષ ‘ગુરુલધુ’ એ ભાવો નથી એમ જ સમજાય. ગુરુ-લધુની ચતુર્ભંગીમાં એ ચોથો ભંગ છે. તેથી પણ એ નિર્ણય જ સચવે છે. આમ એ ધર્મથી કોઈ વિધિરૂપ ધર્મ કે ભાવ સચવાતો નથી, એમ ભગવતીની ગુરુલધુની અર્થાં (૧. ૯. સં ૭૩) થી સમજાય છે, પરંતુ ભગવતીમા જ સંદેહના અધિકારમાં પાહું લોકના અનત અગુરુલધુ પર્યાયો હોવાનું જણાવ્યું છે, એટલું જ નહિ પણ જીવ, સિદ્ધિ અને સિદ્ધના (૨. ૧. સં. ૯૧) અનંત અગુરુલધુ પર્યાયો કહ્યા છે. આમ શબ્દમાંથી સર્જનની પ્રક્રિયા દેખાય છે અને તેથી ભગવતીમાં જુદા જુદા વિચારના સ્તરો હોવાનું જણાય છે. અને એથી એટલું કહી શકાય કે બધી વસ્તુના પર્યાયો-પરિણામો હોવા બેઠું એ; એ નવા વિચારના પરિણામ-સ્વરૂપે ધર્માસ્તિકાવાદિમાં પણ તે ઘટાવવાનો આ પ્રયાસ છે. આ વિચારવિકાસની એ પણ એક ભૂમિકા છે, જે તત્વાર્થ સૂત્રમાં બોલા મળે છે, જ્યાં પરિણામોના અનાદિ અને આદિ એવા બેદ કરીને (૫. ૪૨) અર્ષીમાં અનાદિ પરિણામો હોવાનું બાબતમા જણાવ્યું છે (૫. ૪૨). આ સૂત્રની માન્યતા અને વ્યાખ્યામાં જે મતબેદો થયા તેનું પણ એ જ કારણ છે કે આ વિચાર નવો હતો અને તેણે રિચરભૂમિકા પ્રાપ્ત કરી ન હતી.

ગુરુ, લધુ, ગુરુલધુ અને અગુરુલધુ વિષેની વિશેષ તાર્કિક વિચારણા માટે આચાર્ય ઝિનભદ્રનું વિશેષાવશ્યકભાષ્ય (ગાં ૧૫૪-૧૬૩) વેત્તુ બેઠું એ

પરિણામોનું ગણન આ પ્રમાણે છે :—

જીવના પરિણામો (૯૨૬-૯૩૭)

અજીવ પરિણામો (૯૪૭-૯૫૬)

૧. ગતિ (નરકાદિ ૪)	૧. બંધન (રિનગ્ધ-રૂક્ષ)
૨. ઇન્દ્રિય (શ્રોત્રાદિ ૫)	૨. ગતિ (સ્પૃશદ-અસ્પૃશદ અથવા દીર્ઘ-હૃસ્વ)
૩. કષાય (કોંધાદિ ૪)	૩. સંસ્થાન (પરિમંજલાદિ ૫)
૪. લેશ્યા (કૃબ્ધ્યાદિ ૬)	૪. ભેદ (ખંડ આદિ ૫)
૫. યોગ (મન આદિક ૩)	૫. વર્ણ (કૃબ્ધુ આદિ ૫)
૬. ઉપયોગ (સાકાર-અનાકાર)	૬. ગંધ (સુરભિ-દુરભિ)
૭. જ્ઞાન (આભિનિર્બોધિક આદિ ૫)	૭. રસ (તિક્ત આદિ ૫)
૮. દર્શન (સમ્યગ્ આદિ ૩)	૮. સ્પર્શ (કકમ્પ આદિ ૮)
૯. આરિત્ર (સામાયિકાદિ ૫)	૯. અગુરુલધુ (એક)
૧૦. વેદ (સ્ત્રી આદિ ૩)	૧૦. શબ્દ (સુખિલ-દુખિલ)

અજીવપરિણામોના બંધનપરિણામ પ્રસંગે જે માથા નં. ૨૦૦ છે તે જ માથા પટ્ટખંડાગમમાં પણ ઉપલબ્ધ થાય છે. તેમાં પાસાતર છે. (પુસ્તક ૧૪, સૂત્ર, ૩૬, ૫૦ ૩૩)

અલ્પગતિપરિણામના જે એ પ્રકાર છે તે આ છે—સ્પૃશદ્ગતિપરિણામ અને અસ્પૃશદ્-ગતિપરિણામ (૯૪૯). જૈન માન્યતા પ્રમાણે આકાશપ્રદેશ તો સર્વત્ર વિદ્યમાન છે જ, પરંતુ પ્રસ્તુતમાં તે પ્રદેશને સ્પર્શ કરીને અને તે વિના—એમ બે પ્રકારની ગતિ છે એવો અર્થ નથી સમજવાનો એમ આત્યાર્ય મલયગિરિનો અભિપ્રાય છે. પણ અન્ય મત પ્રમાણે તેથી ઊલટું છે. તેને વિષે મલયગિરિ કહે છે કે આ કેમ સભવે તે અખને સમજાવું નથી—અન્યે તુ ન્યાત્તજ્ઞતે સ્પૃશદ્ગતિપરિણામો નામ યેન પ્રયત્નવિરોધાત્ ક્ષેત્રપ્રદેશાન્ સ્પૃશાન્ ગચ્છતિ, અસ્પૃશદ્ગતિપરિણામો યેન ક્ષેત્રપ્રદેશાનસ્પૃશન્નેવ ગચ્છતિ—તજ્ઞ બુધ્યામદે, નમસઃ સર્વેભ્યાપિતયા તત્પ્રદેશસંસ્પર્શન્યતિરેકેન ગતેરસમ્ભવાત્ । बहुश्रुतेभ्यो वा परिभाबनीयम्” પ્ર૦ ટીકા, વજ ૨૮૯ અ ।

આત્યાર્ય મલયગિરિએ સ્પૃશદ્ગતિ અને અસ્પૃશદ્ગતિનું દ્વંદ્વંત આપ્યું છે કે તળાવમાં જ્યારે ઠીકરી તિરછી દિશામાં ફેંકવામાં આવે છે ત્યારે તે વચ્ચે વચ્ચે જલને સ્પર્શ કરતી અને સ્પર્શ ન કરતી એમ જાણ છે. પ્રસ્તુતમાં મતાન્તર થવાનું કારણ એ જણાય છે કે આકાશનું અસ્તિત્વ સ્વીકારવામાં આવ્યું અને તેના પ્રદેશોને સ્વીકારવામાં આવ્યા, તે પહેલાંની પ્રસ્તુત ચર્ચા પરંપરામાં થઈ દેશે તે એમની એમ ચાલી આવી છે. આ અસંગતિનો તાર્કિક ખુલાસો કરવાનો પ્રયત્ન ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીએ અસ્પૃશદ્ગતિવાદમાં કર્યો છે. આ ખુલાસો એટલા માટે પણ જરૂરી હતો કે એક તરફ એમ માનવામાં આવ્યું કે સિદ્ધના જીવે એક જ સમયમાં સિદ્ધિસ્થાને પહોંચી જાય છે, પરંતુ બીજી તરફ એમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે જીવના મૃત્યુસ્થાન અને સિદ્ધિસ્થાન વચ્ચે અસંખ્યાત આકાશપ્રદેશોનું અંતર હોય છે. અને ગતિનિયમ એવો છે કે એક પ્રદેશથી બીજા પ્રદેશમાં પહોંચતા એક સમય લાગે છે. એટલે સિદ્ધિગતિમાં પ્રસ્થાન કરનારા જીવને ઓછામાં ઓછા અસંખ્યાત સમય તો થવા જ જોઈએ. આ અસંગતિ ટાળવા માટે અસ્પૃશદ્ગતિનો આશ્રય લેવામાં આવ્યો છે : આ સમગ્ર ચર્ચા એક મુદ્દા ઉપર તો આપણું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે જ છે કે જૈનધર્મની માન્યતાઓમાં કોઈ એક જ કાળે બધું કહેવાઈ ગયું હતું અથવા તો મનાઈ ગયું હતું એમ માની લેવાનું નથી.

अषट्शतकोशां परिच्छासो ६३८-६४६

१. नारद	१. गति	२. इन्द्रिय	३. कथाय	४. लेख्या	५. योज	६. उपयोग	७. ज्ञान	८. दर्शन	९. आरित्र
	नरकं	पंचेन्द्रिय	कथे, मान, माया, लाल	कृष्य, नील, कापोत, तेष	अन, वयन, काय	साधार-अनाधार	आलि०, श्रुत०, अवधि, भित्तिज्ञान, श्रुतज्ञान, विभंग	{ सम्यक्, मिथ्या, सम्यग्मिथ्या	अचारित्री नपुंसक
२-११. लवणवासो देव	"	"	"	कृष्य, नील, कापोत, तेष	"	"	"	"	पुरुष, स्त्री
१२. पृथ्वीक्षय	{ तिर्य	ओन्द्रिय	"	"	काय	भित्तिज्ञान		मिथ्या	नपुंसक
१३. अक्षय	"	"	"	"	"	श्रुतज्ञान		"	"
१४. वनस्पतिक्षय	"	"	"	"	"	"		"	"
१५. तेजस्काय	"	"	"	कृष्य, नील, कापोत	"	"		"	"
१६. वायुक्षय	"	"	"	"	"	"		"	"
१७. इन्द्रिय	"	इन्द्रिय	"	"	काय, वयन	आलि०, श्रुत, भित्तिज्ञान, श्रुतज्ञान,		सम्यक्, मिथ्या	"
१८. त्रिन्द्रिय	"	त्रिन्द्रिय	"	"	"	"		"	"
१९. चतुरिन्द्रिय	"	चतुरिन्द्रिय	"	"	"	"		"	"
२०. पंचेन्द्रिय-तिर्य	"	पंचेन्द्रिय	"	छये	त्रयुद्योग	आलि०, श्रु०, अ०, भित्ति०, श्रुत०, विभंग		सम्यक्, मिथ्या, सम्यग्मिथ्या	{ अचारित्री, चारित्री, चारित्री
२१. सप्तय	सप्तय	{ अनिन्द्रिय, अक्षय, पंचेन्द्रिय	"	छ, अक्षय	त्रय, अप्योग	पांच मान, त्रयु अज्ञान		"	{ चारित्री, अचारित्री, चारित्री
२२. वाष्पान्तर	देव	पंचेन्द्रिय	वारकपाल	कृष्य, नील, कापोत, तेष	त्रयुद्योग	आलि०, श्रुत०, अवधि, भित्तिज्ञान, श्रुतज्ञान, विभंग		"	अचारित्री, पुरुष, स्त्री
२३. ज्योतिष	"	"	"	तेज	"	"		"	"
२४. वैशानिष	"	"	"	तेज, पद्म, शुक्ल	"	"		"	"

ચૌદમું 'કપાય' પદ : કપાયનિરૂપણ

આ પદમા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે કપાયો (૬૫૮) જીવોના ચોવીંશે દંડકોમાં સમવે છે (૬૫૯) એમ જાણાવતી કપાયની આત્મામાં, પરમાં, ઉત્ક્રમમાં કેટલા અને અપ્રતિષ્ઠા ચોવીંશે દંડકના સકલ જીવોની અપેક્ષાએ દર્શાવી છે (૬૬૦). આમા ક્રોધના ભાગન-અભાગનની અપેક્ષાએ પ્રતિષ્ઠા-અપ્રતિષ્ઠા શબ્દનો પ્રયોગ છે. ઘણીવાર એવું બને છે કે અકારણ કપાય થાય છે ત્યારે કપાયનું પાત ક્રોધી હોતુ નથી. તે અપ્રતિષ્ઠિત કપાય છે, એમ ટીકાકારે આ બાબતમાં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે.

ક્ષેત્ર, વસ્તુ, શરીર અને ઉપધિને લક્ષ્ને કપાયની ઉત્પત્તિ સકલ સસારી જીવોના ચોવીંશે દંડકોમાં છે (૬૬૧).

કપાયોના ઉત્તરભેદોમાં અનંતાનુગધી, અપ્રત્યાખ્યાન, પ્રત્યાખ્યાન અને સંત્વલન એવા ઉત્તરોત્તર મદ, મદતર કપાયો છે (૬૬૨). વળી, તેના આભોગનિર્વર્તિત, અનાભોગનિર્વર્તિત, ઉપશાંત અને અનુપશાંત-એવા પચુ ભેદો છે (૬૬૩). તેમાં કારણ ઉપરિચિત થયે, તેને સુમજને કપાય કરવો તે આભોગનિર્વર્તિત છે. અને વગર સમજે કપાય કરવો તે અનાભોગનિર્વર્તિત છે. કપાયનો ઉદય ન થાય ત્યાં સુધી તે ઉપશાંત કહેવાય અને ઉદયાવસ્થામાં તે અનુપશાંત કહેવાય છે.

જૈન આગમમા આત્માના દોષોનું વર્ણન અનેક રીતે કરવામાં આવ્યું છે. અને તે દોષોનો સંગ્રહ પણ જુદી જુદી રીતે કરવામાં આવે છે. તેમાંનો એક સંગ્રહપ્રકાર રાગ-દેવ-મોહ એ છે, પરંતુ કર્મસિદ્ધાન્તમા ઉક્ત ચાર કપાયોને અને મોહને આધારે જ વિચારણા થઈ છે, તેથી તે સંગ્રહપ્રકાર જૈન-સમત દોષવર્ણનનું અંતિમ રૂપ હોય એમ જાણાય છે.^૧

આ પૂર્વેના પદમા આત્માના વિવિધ પરિણામો દર્શાવ્યા છે, તેમાંનો જ કપાય એ પણ એક પરિણામ છે તેની નોંધ લેવી જોઈએ (૬૨૬).

આ કપાયો જ મુખ્યરૂપે કર્મબંધનું કારણ છે, તેથી પ્રજ્ઞાનમા જાણાવવામાં આવ્યું છે કે ત્રણેય કાળમા આંદય કર્મપ્રકૃતિના ચયનનાં સ્થાનો-પ્રકારો ચોવીંશે દંડકોના જીવોમા ચારે કપાયો જ છે. માત્ર ચયન જ નહિ પચુ ઉપચયન, બંધ, ઉદીરણા, વેદના અને નિર્ગરના પચુ આરેય કપાયો જ સ્થાનો છે (૬૬૪-૬૭૧).

કપાયપ્રકરણને અંતે વિષયનિદર્શક સંગ્રહણીગાથા આપવામા આવી છે.

૪

પંદરમું 'ઇન્દ્રિય' પદ : ઇન્દ્રિયનિરૂપણ

જીવના પરિણામોમા ઇન્દ્રિયપરિણામનો પણ નિર્દેશ છે. ગણનામાં કપાય પૂર્વે ઇન્દ્રિય-પરિણામનો નિર્દેશ છે (૬૨૬), પરંતુ નિરૂપણમાં પ્રથમ કપાયને ચૌદમા પદમા સ્થાન આપ્યું અને ઇન્દ્રિયને તે પછી પંદરમા પદમાં. આથી સિદ્ધ થાય છે કે આર્ય સ્થામાચાર્યે જુદાં જુદાં પ્રકરણો, જે પરંપરાપ્રાપ્ત હતાં, તેનું પોતાની રીતે સકલન-સપાદન કર્યું છે. આ જ બાબતના સમર્થનમાં લેસ્થા (પદ ૧૭), સમ્પ્રકલ્પ (પદ ૧૯), ઉપયોગ (પદ ૨૯), ઓહી-અવધિજ્ઞાન (પદ ૩૩), એ પરિણામો

૧ અણુપરવાહ, પ્રસ્તાવના, પૃ ૧૦૦.

૨. ત્રેયસુ અને દેવ તથા ચાર કપાયોના વિસ્તૃત વર્ણન માટે 'કસાયપાહુડ' તેની ટીકાઓ સાથે જોડું

જતાં ક્રમે એકસાથે તેમનું નિરૂપણ નથી એ પણ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. ૨૯ માં ઉપયોગ પદમાં ખરી રીતે અવધિજ્ઞાન પણ છે જ. પરંતુ અવધિજ્ઞાનને જુદા પદરૂપે લેવામાં આવ્યું છે તે સૂચિત કરે છે કે અવધિજ્ઞાન વિષેની જુદી સ્વતંત્ર વિચારણા ચારી આવતી હશે, તેથી તેને સ્વતંત્ર પદમાં સંગૃહીત કરવાનું શ્યામાચાર્યે ઉચિત માન્યું છે.

અહીં ઇન્દ્રિયો વિષેની વિચારણા એ ઉદ્દેશોમાં કરવામાં આવી છે. તેમાં પ્રથમ ઉદ્દેશમાં ૨૪ દારો અને બીજા ઉદ્દેશમાં ૧૨ દારો છે. પ્રથમ ઉદ્દેશના પ્રારંભમાં જ તેનાં ૨૪ દારોનો નિર્દેશ કરી દેવામાં આવ્યો છે (૯૭૨) સૌપ્રથમ ઇન્દ્રિયો પાત્ર છે (૯૭૩), એમ જણાવી તે ચોવીશે વિષયોની ચર્ચા કરી કરવામાં આવી છે. તેમાં પ્રથમ જ દારની એટલે કે સંદાણુ-સંસ્થાનથી માંડીને અલ્પખદુત્વ સુધી ચર્ચા સમાપ્ત કરીને તે છથે દારોનો વિચાર ૨૪ દંડોમાં કરવામાં આવ્યો છે (૯૮૩-૯૮૬). અને પછી સાતમા દાર પુટ્ટ (૨૫૪) થી માંડીને વિષય નામના નવમા દારનું વિવરણ કરવામાં આવ્યું છે (૯૯૦-૯૯૨). આ દારોમાં દંડકવિચાર નથી. તે દારોનો વિષય એવો છે, જેમાં ૨૪ દંડને લગતો વિચાર અશક્ય જ છે એમ તો ન કહેવાય, પણ એ બાબતોની પરંપરા કાંઈ સ્થિર નહિ થઈ હોય તેથી તે ચર્ચા કરવામાં નથી આવી એમ લાગે છે.

સૌ ૯૯૩ માં મારણાન્તિક સમુદ્ધાત વખતે જે કર્મપુહ્લવોની નિર્ગંરા થાય છે, એટલે જે પરમાણુઓએ પોતાના કર્મરૂપ પરિણામનો ત્યાગ કર્યો હોય છે, તે પરમાણુઓ સૂક્ષ્મ હોય છે, એવું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે. અને એવું પણ વિધાન છે કે તેવા પરમાણુ સમગ્ર લોકમાં હોય છે. વળી, સૌ ૯૯૪ માં એવું પણ વિધાન છે કે જહ્વસ્થ ઇવો એ સૂક્ષ્મ પરમાણુઓને ગણી-દેખી શકતા નથી. કેટલાક દેવો પણ એવા છે, જે તે સૂક્ષ્મ પુહ્લવોને ગણી-દેખી શકતા નથી, તો સામાન્ય મનુષ્યની તો વાત જ શું કરવી ?

તે પછી ઇવના ૨૪ દંડોની ચર્ચામાં ગણાવ્યું છે કે કેટલાક ઇવો તે સૂક્ષ્મ પરમાણુઓને ગણી-દેખીને આહારમાં લે છે અને કેટલાક ગ્વણવા-દેખ્યા વગર (સૌ ૯૯૫-૯૯૮).

સૌ ૯૯૯ માં આદર્શ-દર્પણ, અસિ આદિ ચક્રચક્રિત પદાર્થોમાં જે પ્રતિબિંબ પડે છે તેને જ્વેનાર શું જુએ છે તે ચર્ચાપ્રસંગે આદર્શ આદિને અને પોતાને જ્વેતો નથી પણ માત્ર પ્રતિબિંબને જુએ છે એમ જણાવ્યું છે. પ્રસ્તુતમાં પ્રતિબિંબ માટે પ્રતિભાગ (વલિભાગ) એ શબ્દનો પ્રયોગ છે. આ સૂત્રના પાઠમાં આદર્શને જુવે કે નહિ, તે બાબતમાં પાઠાંતર છે. આચાર્ય મલયગિરિને મતે આદર્શને પણ જુવે એવો પાઠ છે, પણ અન્ય બધી પ્રતોમાં અને જૂના ગુજરાતી ટપામાં તેથી વિરુદ્ધ પાઠ છે. આનું સમાધાન એ હોઈ શકે કે માત્ર દૃશ્ય વિષયની અપેક્ષાએ આચાર્ય મલયગિરિએ વ્યાખ્યા કરી અને આદર્શ પણ દૃશ્ય છે એમ માન્યું. પરંતુ દૃશ્ય ગમે તે હોય, પણ જે વિષયનો ઉપયોગ અથવા તો વિકલ્પ આદર્શને થાય તેને જ દૃશ્ય માનીએ તો પ્રતિબિંબ જ્વેતી વખતે આપણને ભાન-ઉપયોગ કે વિકલ્પ તો આદર્શગત પ્રતિબિંબ વિષયક જ હોય છે. આથી આદર્શને જ્વેતો નથી એમ કહેવું હોય તો ઉપયોગ-ભાનની દૃષ્ટિએ એમ પણ કહી શકાય.

પ્રતિબિંબ વિષેની રોચક ચર્ચા નિરીધભાષ્યમાં ગા. ૪૩૧૮ થી છે. અને સ્વાદ્વાદરતાકરમાં તો તે સમગ્ર ચર્ચા વિસ્તારથી છે, ૫૦ ૮૫૮ થી. તત્ત્વાર્થસૂત્રની સિદ્ધસંનીય ટીકામાં પણ પ્રતિબિંબની રોચક ચર્ચા છે, પ. ૨૪, ૫૦ ૩૬૪.

કંબલસાટક (કામળો) ને ગાઠ વણવામાં આવે કે પાંખો વણવામાં આવે, પણ તે સરખા પ્રદેશોને જ રૂપરૂં છે, આ વાત ઇન્દ્રિયના પ્રકરણમાં રૂપરૂંસામ્યને કારણે મૂકવામાં આવી હોય તેમ જણાય છે (૧૦૦૦).

શુભા-સ્તંભ ઊભો હોય કે આગે પડ્યો હોય પણ તે સરખી જ જગ્યા રોકે છે, એ હકીકતનો નિર્દેશ પણ દ્રિવ્યવિષયને લક્ષીને જ હશે (૧૦૦૧).

આ જ પ્રમાણે આગાસથિંગલ = લોક વગેરે ભૌગોલિક પદાર્થો વિષે ધર્માસ્તિકાધાદિના સ્પર્શનો વિચાર પણ કરવામાં આવ્યો છે (૧૦૦૨-૫), તેમાં આચાર્ય મલયગિરિની વ્યાખ્યા પ્રમાણે આગાસથિંગલ (૧૦૦૨) અને લોક (૧૦૦૪) એ બંને દારોનો વિષય એક જ છે, માત્ર શબ્દો જુદા છે.^૧ પરંતુ જો તેમ હોય તો એ દારો જુદાં કેમ રાખ્યાં એ પ્રશ્ન થાય છે. આચાર્ય મલયગિરિનો મત, બંને દારોમાં સ્પર્શ વિષેનું નિરૂપણ એકસરખું જ ગણવામાં આવ્યું છે તેથી બંધાઓ હશે, પરંતુ મૂળકારને પણ માત્ર શબ્દબેદ જ અભિપ્રેત હશે કે નહિ તે પ્રશ્નનો ઉત્તર આથી મળતો નથી.

પરંતુ પંદરમા પદના બીજા ઉદ્દેશમાં આર દારો છે, તેમનો નિર્દેશ પ્રારંભમાં જ છે (૧૦૦૬).

ઇન્દ્રિયોનો ઉપચય ૨૪ દંડકોમાં વર્ણવવાના ઉદ્દેશ જેને જેટલી ઇન્દ્રિયો હોય તે જીવ તટલી ઇન્દ્રિયોના નિર્માણ માટે પુદ્ગલોનું અહણ કરે છે (૧૦૦૭-૧૦૦૮) તેમ જણાવીને તે જ પ્રમાણે ઉપચયન થયા પછી તે તે ઇન્દ્રિયોનું તે તે જીવ નિર્માણ કરે છે તે જણાવ્યું છે (૧૦૦૯) અને તેવા નિર્માણમાં બધા જ જીવોને અસખ્યાત સમય જેટલા અંતર્મૂર્તનો કાળ લાગે છે (૧૦૧૦). ૨૪ દંડકોમાં ઇન્દ્રિયલગ્નિનો નિર્દેશ કરીને (૧૦૧૧) તે તે ઇન્દ્રિયોનો ઉપયોગકાળ ૨૪ દંડકના જીવોમાં હોય છે તે જણાવ્યું છે (૧૦૧૨). ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગકાળનું અલ્પબહુલ નીચે પ્રમાણે છે (૧૦૧૩) :-

૧. ચક્ષુનો	ઉપયોગકાળ	જઘન્ય છે તે સૌથી યોગે છે
૨. શ્રોત્રનો	"	" " તે તેથી વિશેષાધિક
૩. ધ્રાણેન્દ્રિયનો	"	" " " " "
૪. ગ્રિહ્ણવેન્દ્રિયનો	"	" " " " "
૫. સ્પર્શેન્દ્રિયનો	"	" " " " "

આ જ ક્રમ ઉત્તરોત્તર ઉત્કૃષ્ટતા પણ સમજાવેલાનો ક્રમ. અને પરસ્પરમાં જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ વિષે પણ એમ સમજવાનું છે કે સ્પર્શેન્દ્રિયના ઉપયોગનો જે જઘન્ય કાળ છે તેથી વિશેષાધિક ચક્ષુનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળ છે. પછી ક્રમે તેથી વિશેષાધિક ઉત્કૃષ્ટ કાળ શ્રોત્ર, ધ્રાણ, ગ્રિહ્ણતા અને સ્પર્શેન્દ્રિયનો છે.

૨૪ દંડકોના જીવોમાં ઇન્દ્રિયો વડે આગાહણા (અવગ્રહણ) = પરિગ્રહેદ, અવાય, ઇહા, ઉગ્ગલ (અવગ્રહ) — અર્થ અને વ્યંજન બંને પ્રકારો — વડે એનું નિરૂપણ છે (૧૦૧૪-૧૦૨૩). આમાં ધ્યાન દેવા જેવું એ છે કે જે દારો પ્રારંભમાં (૧૦૦૬) નિર્દેષિત છે તેમા ઇહા પછી વ્યંજનાવગ્રહનો નિર્દેશ છે. પણ નિરૂપણમાં (૧૦૧૭) અવગ્રહના બે પ્રકારો જણાવી પછી બંનેનું નિરૂપણ છે. વળી, જ્ઞાનનો જે ક્રમ તત્ત્વાર્થસૂત્ર, નંદી આદિમાં સ્વીકૃત થઈ ગયો છે, તે ક્રમમાં પણ નિરૂપણ નથી પણ વ્યુત્ક્રમ છે. વળી, એ પણ ધ્યાનમાં લેવું કે માત્ર આર ઇન્દ્રિયોના જ વ્યંજનાવગ્રહ

૧. “ પૂર્વેમાકાશવિગ્નશબ્દેન લોકઃ પૃથ્થેડયુના લોકશબ્દેનૈવ તં વિપૃચ્છિપુરાહ ” — પ્રજ્ઞાપના ટીકા, પૃષ્ઠ ૨૦૮ બ. સમગ્ર આકાશમાં લોકલાગ સાવ થોડો હોવાથી તે થીગડા જેવો છે એવા અભિપ્રાયથી લોક માટે આકાશવિગ્ન શબ્દનો પ્રયોગ છે એમ આચાર્ય ત્રયગિરિએ સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે, એજન, પૃષ્ઠ ૩૦૭ બ.

છે, ચક્ષુનો નથી (૧૦૧૮) અને અર્થાવગ્રહ તો ૭ પ્રકારનો છે, જેમાં પાંચ ઇન્દ્રિયો ઉપરાંત, નોઇન્દ્રિય=મન પણ સમાવિષ્ટ છે (૧૦૧૯). પરંતુ અવગ્રહણ (૧૦૧૪), ઇહા (૧૦૧૬) અને અવાય (૧૦૧૫)ના માત્ર ઇન્દ્રિયોના પાંચ બેદ પાંચ પ્રકારોનું જ કથન છે. સારાંશ કે અવગ્રહણ, અવાય અને ઇહાને માત્ર ઇન્દ્રિયોનાં ગણાવ્યાં, અનિન્દ્રિયનાં નહિ; પરંતુ ઉગ્રહ (અવગ્રહ) માં ઇન્દ્રિય-અનિન્દ્રિય બન્નેને લક્ષમાં લીધા છે. આ ઉપરથી શું એમ સમજવું કે ઇહા, અવાય અને અવગ્રહણમાં મનનો ઉપયોગ અભિપ્રેત નથી? પછીના કાળે મનઃકૃત પણ બેદ ઇહા અને અવાયનો પડે જ છે, જે આમા નથી. ૨ વર્ણા, ધારણા નામનો બેદ તો સર્વથા નિર્દિષ્ટ નથી એ પણ બ્યાનમાં લેવા જેવું છે. શું એમ બને કે ૧૦૧૪મા સૂત્રમાં ઓગાહણા-અવગ્રહણની જે વાત છે તેથી ધારણા અભિપ્રેત હોય? કારણ કે ઓગાહણા અને ઉગ્રહ-એ બંનેને પ્રસ્તુતમાં જુદા ગણાવ્યા છે. અને ઉગ્રહના વ્યંગનાવગ્રહ, અર્થાવગ્રહ એવા જે બેદો પાછા તેથી તે તો અવગ્રહ સિદ્ધ થાય છે, અને ઓગાહણા-અવગ્રહણ તેથી જુદું નિર્દિષ્ટ છે, તો તેથી ધારણા અભિપ્રેત હોય એમ સંભવે. એટલું નક્કી કે પ્રસ્તુતમા જ્ઞાનનિરૂપણનો આ સ્તર પ્રાપ્તી છે.

આ પછી ઇન્દ્રિયોના બેદો વર્ણા જુદી રીતે કર્યા છે: દ્રવ્યેન્દ્રિય અને ભાવેન્દ્રિય (૧૦૨૪): પરંતુ વિલક્ષણતા એ દેખાય છે કે તત્ત્વાર્થમૂત્રમાં પાંચે દ્રવ્યેન્દ્રિયોના નિઝતિ અને ઉપકરણ એવા બે બેદો કર્યા છે, એટલે દશ દ્રવ્યેન્દ્રિય થાય (તત્ત્વાર્થમૂત્ર ૨. ૧૭).

પ્રજ્ઞાપનામાં ઇન્દ્રિયપદનાં દારોમાં ઇન્દ્રિયોપચય, ઇન્દ્રિયનિર્વર્તન, ઇન્દ્રિયલગ્નિષ્ઠ, ઇન્દ્રિયોપયોગાદા એવાં જે દારો છે તેની તત્ત્વાર્થમૂત્રમા વ્યવસ્થા કરીને દ્રવ્યેન્દ્રિયમાં પ્રથમ બેનો અને ભાવેન્દ્રિયમા અંતિમ બેનો સમાવેશ કરી લીધાં હોય એમ સંભવે છે. પરંતુ પ્રજ્ઞાપનામાં આગળ ચાલી દ્રવ્યેન્દ્રિયના આઠ બેદો બતાવ્યા છે. જિહ્વા અને સ્પર્શ સિવાયની ઇન્દ્રિયોના જ બચ્ચે બેદો છે (૧૦૨૫). એ બંને બેદોને તત્ત્વાર્થમૂત્રની જેમ કોઈ નામ અપાયા નથી. અને પછી ૨૪ દંડોમાં એ આઠ દ્રવ્યેન્દ્રિયો કોને કેટલી છે તેનો નિર્દેશ છે (૧૦૨૬-૧૦૨૯). આથી પ્રસ્તુતમાં દ્રવ્યેન્દ્રિયના બે બેદ તત્ત્વાર્થમૂત્રમુચિત નિઝતિ અને ઉપકરણ અભિપ્રેત હોય તેમ જણાવું નથી; અને પ્રજ્ઞાપનાગત ઉપચય અને નિર્વર્તન અભિપ્રેત હોય એમ પણ જણાવું નથી. કારણ કે તત્ત્વાર્થમૂત્ર અને પ્રજ્ઞાપના બંનેમાં એ બેદો બંધી જ ઇન્દ્રિયોના છે, જ્યારે અહીં પ્રજ્ઞાપનામાં (સૂ. ૧૦૨૫) માત્ર ત્રણ જ ઇન્દ્રિયોના બે બે બેદ જણાવ્યા છે.

સ્વાર પછી ૨૪ દંડોના શ્લોકોમાં એ પણ વિચાર કરવામા આવ્યો છે કે તે તે શ્લોકોને અતીતમા, વર્તમાનમાં અને ભવિષ્યમાં કેટલી દ્રવ્યેન્દ્રિયો હોય છે (૧૦૩૦-૧૦૫૪)?

ભાવેન્દ્રિયોના પાંચ પ્રકાર (૧૦૫૬) જણાવીને ૨૪ દંડોના શ્લોકોમાં તેનો વિનિયોગ કર્યો છે (૧૦૫૬-૧૦૬૭).

ઇન્દ્રિયો વિષે ભારતીય દાર્શનિકોની વિચારણા માટે પ્રમાણમીમાસા (સિંધી જૈન અથમાળા), ભાષાટીપણ, પૃ. ૩૮-૪૧ જેવું.

*

સોળમું ' પ્રયોગ ' પદ : પ્રયોગ-આત્માનો વ્યાપાર

મન-વચન-કાય એ ત્રણના આધારે થનાર આત્માના વ્યાપારને યોગ કહેવામાં આવે છે. તેનો જ નિર્દેશ પ્રસ્તુત પદમાં પ્રયોગ શબ્દથી છે. તે આત્મવ્યાપાર^૧ એટલા માટે કહેવાય છે કે આત્મા ન હોય તો એ ત્રણેની વિશિષ્ટ ક્રિયા થઈ શકતી નથી. જૈન પરિભાષા પ્રમાણે એ ત્રણે પુદ્ગલમય છે અને પુદ્ગલનો જે સામાન્ય વ્યાપાર ગતિ એ તો આત્મા વિના પણ તેમાં દોષ શકે, પરંતુ જ્યારે પુદ્ગલો મન-વચન-કાયરૂપે પરિણત થયા હોય છે ત્યારે તેમને આત્માના સહકારથી જે વિશિષ્ટ પ્રકારનો વ્યાપાર થાય છે, તે તો તે તે રૂપે અપરિણતમાં સંભવે નહિ. વળી, પુદ્ગલનો મન આદિ પરિણામ પણ આત્માના કર્મને જ અર્ધીન છે. તેથી તેમના વ્યાપારને આત્મવ્યાપાર કહી શકાય છે. એ વ્યાપાર-પ્રયોગના ૧૫ બેદ (૧૦૬૮)નો નિર્દેશ કરી સામાન્ય જીવમાં અને વિશેષ રૂપે ૨૪ દંકોમાં પ્રયોગની યોજના જણાવી છે (૧૦૬૬-૧૦૮૪). આ યોજનામાં અમુક પ્રયોગ હોય ત્યારે એની સાથે અન્ય કેટલા પ્રયોગ હોય એની પણ ભગરચના કરી બતાવી છે.

૫દ્મપદગમમા પણ યોગના, પ્રજાપનાની જેમ જ, ૫દર બેદો છે અને તેની યોજના જીવોને ભગના માર્ગજાહારોને અવલખીને છે.—પુ૦ ૧, ૫૦ ૨૭૮ થી ૫દ્મપદગમમા મન-વચન-કાય એ ત્રણે મૂળ બેદોનો ' પ્રયોગકર્મ ' મા સમાવેશ છે, પણ તેના ઉત્તર બેદોની ગણના ધ્રુવલામાં છે.—પુ૦ ૧૩, ૫૦ ૪૩.

પ્રયોગના ૫દર બેદ નીચે પ્રમાણે છે (૧૦૬૮) :

૧. સત્યમન:પ્રયોગ.

૨. અસત્યમન:પ્રયોગ.

૩. સત્ય-મૃગામન-પ્રયોગ.

૪. અસત્ય-મૃગામન-પ્રયોગ.

૫-૮. એ જ પ્રમાણે વચનના પ્રયોગના ચાર બેદ.

૯. ઔદારિકશરીરકાયપ્રયોગ.^૨

૧૦. ઔદારિકમિત્રશરીરકાયપ્રયોગ.

૧૧. વૈક્રિયશરીરકાયપ્રયોગ.

૧૨. વૈક્રિયમિત્રશરીરકાયપ્રયોગ.

૧૩. આદારકશરીરકાયપ્રયોગ.

૧ " પ્રયોગ. પરિસ્વન્દક્રિયા, આત્મવ્યાપાર શ્વર્યઃ "—પ્રજાપનાટીકા, વ્રજ ૩૧૭

" આત્મપ્રવૃત્તેઃ કર્માદાનનિવબ્ધનવીર્યોત્પાદો યોગઃ । અથવા આત્મપ્રદેશાનાં સદ્બોધવિકોષો યોગઃ " —ધર્મશાસ્ત્ર, ૧, પૃ૦ ૧૪૦.

આત્મારાનનર્યુક્તિમા (ના૦ ૧૮૩) કર્મના દશ બેદોમાં એક ' પ્રયોગકર્મ ' એવો બેદ છે. તેની વ્યાખ્યામાં આત્માર્ય શીલાકે ૧૫ બેદો ગણાવે છે. ૫૫ ૬૪.

૨. ૫દ્મપદગમમા ' કાયપ્રયોગ ' મા ' શરીર ' પદ નથી. ' ઓરાલિક્યાવજોગો ' એવા પાદો છે. ૫દ્મપદાં ૫૦ ૧, ૫૪ ૨૮૬. વળી, મનના ચાર, વચનના ચાર અને કાયના સાત એમ બેદો ગણાવ્યા છે.

૧૪. આહારકમિશ્રણશરીરકાયપ્રયોગ.

૧૫. કર્મશરીરકાયપ્રયોગ.^૩

આચાર્ય મલયગિરિએ સત્ય-મૃગામન:પ્રયોગ અને એ જ પ્રકારના વચનપ્રયોગને વ્યાવહારિક-નયની અપેક્ષાએ મિશ્ર, પણ નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ તો અસત્ય જ જણાવ્યો છે. અસત્ય-મૃગામન:પ્રયોગ અને વચનપ્રયોગ સ્વરૂપમાત્રનું પર્યાલોચન અને વચન છે આજ્ઞાપરક વાક્યોનો પ્રયોગ, જેમાં સત્ય-અસત્યને કોઈ સંબંધ નથી તે પણ અસત્ય-મૃગાવચનપ્રયોગ છે. નિશ્ચયનયે તો વિપ્રતારણશુદ્ધિથી આનો પ્રયોગ હોય તો તે અસત્ય જ ગણાય. કાયપ્રયોગમાં તેજસ્કાયપ્રયોગનો ઉદ્દેશ્ય નથી તે ધ્યાન દેવા જેવી વાત છે.

પ્રયોગ પદમાં પદર પ્રકારના પ્રયોગોની ચર્ચા સમાપ્ત કર્યા પછી 'ગતિપ્રવાય'—ગતિપ્રવાત-નું નિરૂપણ છે (૧૦૮૬-૧૧૨૩); આ પ્રાસંગિક સમ્બંધની દૃષ્ટિએ જણાય છે. આમાં^૪ જ્યાં 'ગતિ'નો સંબંધ છે તે જ્યાં વ્યવહારનો સંગ્રહ કરી તેના પાંચ પ્રકાર જણાવ્યા છે, તે આ છે—

૧. પ્રયોગગતિ, ૨ તતગતિ, ૩. બધનહેદનગતિ, ૪. ઉપપાતગતિ. ૫. વિહારોગતિ (૧૦૮૫). આમાંની પ્રયોગગતિની ૨૪ દંડકના જીવોમા યોજના કરી છે. બાકીની વિષે તેમ કહ્યું નથી.

આમાં પ્રથમ પ્રયોગગતિ તો તે જ છે, જેના પદર પ્રકારની ચર્ચા પૂર્વે (૧૦૬૮-) થઈ જ ગઈ છે. એનું અહીં પુનરાવર્તન જ છે (૧૦૮૬-૧૦૮૯).

તતગતિ વિષે જણાવ્યું છે કે જ્યાં પહોંચવાનું હોય ત્યાં પહોંચ્યા પહેલાંની બધી ગતિને તત-ગતિ કહે છે, તે એટલા માટે કે તે વિસ્તીર્ણ છે (૧૦૯૦).

જીવ અને શરીર વચ્ચેનું બધન છૂટી જવાથી જે ગતિ તે બધનહેદનગતિ છે (૧૦૯૧).

ભવોપપાતગતિના ચાર પ્રકાર છે, દેવ, નારક, મનુષ્ય, નિર્વૈય; એ ચાર ભવમાં જે ગતિ એટલે કે જીવનો તે રૂપે કર્મજન્ય પયાય તે ભવોપપાતગતિ છે. પૂર્વનિર્દિષ્ટ ક્ષેત્રનો પાંચમો ભેદ સિદ્ધ-ગતિ આમાં નથી, કારણ કે અહીં કર્મજન્ય ગતિ વિવક્ષિત છે, જે સિદ્ધમાં નથી.

ઉપપાતગતિના ત્રણ ભેદ છે : ક્ષેત્રોપપાત, ભવોપપાત અને નોભવોપપાત ગતિ. જીવો તે તે ક્ષેત્રમાં ગતિ કરે તે ક્ષેત્રોપપાતગતિ. જીવોનો તે તે કર્મને આધારે નારકાદિ ગતિરૂપ ભવ થાય તે ભવોપપાતગતિ છે (૧૦૯૨-૯૯).

નોભવોપપાતગતિના એ ભેદ છે : પુદ્ગલોની અને સિદ્ધાંતી ગતિ. આ બન્નેની ગતિ કર્મજન્ય નથી તેથી તે ગતિને નોભવોપપાતગતિ કહી છે (૧૧૦૦).

કોઈ પણ દિશાના એક છેડેથી બીજા છેડે માત્ર એક સમયમાં પુદ્ગલની જે ગતિ થાય છે તેને પુદ્ગલની નોભવોપપાતગતિની સજ્ઞા આપી છે (૧૧૦૧), પરંતુ સિદ્ધ વિષે પ્રસ્તુતમાં સિદ્ધના

૩. આચાર્ય મલયગિરિને મતે 'તેજસ-કાર્મણશરીરપ્રયોગ' એવું નામ અહીં અભિપ્રેત છે. પરંતુ પદ્મકામમતમાં પણ પાઠ છે—'કર્મજન્યકાયજોગે'.—પુ. ૧. પુ. ૨૮૯ આચાર્ય મલયગિરિને શંકા થઈ હશે કે કાય-પ્રયોગમાં તેજસનું કાય નામ આવતું નથી, તેથી કાર્મણ સાથે તેજસ જોડીને તેની વ્યાખ્યા કરી પ્રજ્ઞા-ટીકા, પ. ૩૧૯. આવી કોઈ શંકા ધવલામાં જોવામાં આવી નહિ.

૪. "ગમન ગતિ: પ્રાપ્તિરિત્યર્થ: । પ્રાપ્તિશ્ચ દેશાન્તરવિષયા પર્યાયાન્તરવિષયા ચ । ગતિ: પ્રવાતો ગતિપ્રવાત:... । ગતિશ્ચ પ્રવૃત્તિરુપનિવૃત્તીત્યર્થ: ।"—પ્રજ્ઞા ૦ ટીકા, પ. ૨૨૮.

પૂર્વોક્ત બેદો (સં ૧૫-૧૭) જ ગણાવ્યા છે. તેમની પણ ગતિ પરમાણ્વી જેમ એક સમયમાં થાય છે તેવો કોઈ નિર્દેશ પ્રસ્તુતમાં નથી (૧૧૦૨-૪).

વિહાસોગતિના ૧૭ બેદો છે (૧૧૦૫), જેનું વિવરણ નીચે પ્રમાણે છે :—

૧. સ્પૃશ્ઠગતિ—સ્વતંત્ર પરમાણ્વી અન્ય પુદ્ગલોને સ્પર્શ કરતાં કરતાં જે ગતિ થાય તે (૧૧૦૬).

૨. અસ્પૃશ્ઠગતિ—સ્પર્શ કર્યા વિના પરમાણ્વી જે ગતિ થાય તે (૧૧૦૭).

૩. ઉપસપઘમાનગતિ—કોઈનું અવલંબન લઈને જે ગતિ થાય તે, જેમ કે કોઈ રાજા વગેરેનો આશ્રય લઈને યાત્રા કરે તે (૧૧૦૮).

૪. તેથી વિરુદ્ધ કોઈના અવલંબન વિના સ્વતંત્ર ભાવે ગતિ કરવી તે અનુપસંપઘમાનગતિ છે (૧૧૦૯).

૫. પરમાણ્વુપુદ્ગલ યાવત્ અનતપ્રદેશી પુદ્ગલરક્ષંધની જે ગતિ તે પુદ્ગલગતિ છે (૧૧૧૦).

૬. કૃદ્ધી કૃદ્ધીને ગતિ કરવી તે મદ્કગતિ (૧૧૧૧).

૭. નૌકા દ્વારા ગતિ કરવી તે નૌગતિ (૧૧૧૨).

૮. નયગતિ—નૈગમાદિ એક નયે કરીને વિચારણા તે નયગતિ. અથવા સમય નયો વડે વિચારણા તે નયગતિ (૧૧૧૩).

૯. છાયાનુ અવલંબન લઈને ગતિ કરવી તે છાયાગતિ (૧૧૧૪).

૧૦. વસ્તુ પ્રમાણેની છાયા પડે તે છાયાનુપાતગતિ (૧૧૧૫).

૧૧. એક કોઈ કૃષ્ણાદિ લેશ્યા અન્ય લેશ્યાના સપર્કથી તેરૂપે પરિણમે તે લેશ્યાગતિ (૧૧૧૬).

૧૨. લેશ્યાનુપાતગતિ તે છે કે જેમાં જે તે લેશ્યાને અનુસરીને મરણ પછી જીવની જે તે લેશ્યા થાય (૧૧૧૭).

૧૩. કોઈને નિમિત્તે—જેમ કે આચાર્ય આદિને ઉદ્દેશને—ગતિ તે ઉદ્દિશ્યપ્રવિભક્તગતિ છે (૧૧૧૮).

૧૪. પ્રસ્થાન અને પર્યવસ્થિતિને લક્ષણે અનુભંગીની અપેક્ષાએ પુરુષની જે ગતિ તે અનુપુરુષપ્રવિભક્તગતિ; જેમ કે ચાર પુરુષો સાથે ચાલ્યા અને સાથે જ સ્થિર થયા; સાથે ચાલ્યા પણ સ્થિરતામાં સાથે રહ્યા નહિ; સાથે ચાલ્યા નહિ પણ સાથે સ્થિર થયા; અને ચાલ્યા પણ સાથે નહિ અને સ્થિર પણ સાથે થયા નહિ (૧૧૧૯).

૧૫. વક્ર ગતિના ચાર પ્રકાર—ઘટ્ટનતા એટલે લગણતી ગતિ; સ્તંભનતા એટલે ધમણુ આદિનું સ્તંભન થઈ જવું, અથવા સ્થિર થાય સારે પોતાના શરીરના અંગોનું સ્થિર થવું તે; શ્લેષપણતા એટલે કે શરીરનાં અંગોનો પરસ્પર શ્લેષ થવો તે; પતનતા એટલે કે ઊભા રહેતાં કે ચાલતાં પડી જવું તે (૧૧૨૦).

૧૬. પક્રગતિ એ છે કે જે કાદવમાં ચાલતી વખતે હોય છે તે.

૧૭. અંધનવિમોચનગતિ—કૃષ્ણી પાકાં થઈ અંધ છૂટી જવાથી જે નિમ્ન ગતિ થાય તે (૧૧૨૧).

આ ગતિના જે સત્તર બેદ બતાવ્યા છે તે એવા નથી કે જે પરસ્પરને વ્યાવ્રત કરતા હોય, પણ ગતિની જે નાના પ્રકારની વિશેષતા દેખાય છે, તે તરફ ધ્યાન દોરવા માટે આ અનેક બેદો વર્ણવ્યા છે.

સત્તરમું 'લેશ્યા' પદ : લેશ્યાનિરૂપણ'

લેશ્યાનું નિરૂપણ કરનાર પદના છ ઉદ્દેશો છે. ઉદ્દેશોમાં કોઈ વ્યવસ્થિત ધોરણે ક્રમનિયમન થયું હોય એમ જણાતું નથી. પ્રથમ ઉદ્દેશમાં તો વળી અનેક દ્વારોમાં એક લેશ્યાદ્વાર દોષ્ટ તે પ્રકરણને લેશ્યાપદમાં સઘરવામાં આન્યુ હોય એમ જણાય છે. આ પદ એ રખે કરે છે કે આર્ય સ્થામાચાર્યે કેટલાક પ્રકરણો પ્રસ્તુત પ્રતાપનામાં પરંપરામાં જે રીતે ચાલ્યાં આવતા હશે તેમ તેનો માત્ર સમ્બંધ જ કર્યો છે. આ વાતની પુષ્ટિ ભાષાપદથી પણ થાય છે.

પદ્માગમમાં લેશ્યા ૧૪ માર્ગચાર્યાનામાં સ્થાન પામી છે, તેથી તેની ચર્ચા અનેક સ્થળોમાં મળે એ સ્વાભાવિક છે. પુ. ૧, પુ. ૧૩૨, ૩૮૬ આદિ; પુસ્તક ૩, પુ. ૪૫૬ આદિ; પુ. ૪, પુ. ૨૯૦ આદિ; વગેરે.

પ્રથમ ઉદ્દેશમાં નારક આદિ ૨૪ દંડો વિષે આદાર, શરીર, આસોઅપાસ, કર્મ, વર્ણ, લેશ્યા, વેદના ક્રિયા અને આયુ—એ બધું વિષય છે તે શા માટે, તેનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે (૧૧૨૪-૧૧૫૫). આ ઉપરથી કેટલીક જાણવા જેવી બાબતો એ ક્ષણ થાય છે કે નારકમાં જેનું શરીર મોટું તેના આદારાદિ વધારે અને જેનું નાનું તેના આદારાદિ યોગ (૧૧૨૪); જે પ્રથમના જન્મેલા હોય તેનાં કર્મ યોગ અને જે પછી જન્મેલા હોય તેના કર્મ વધારે (૧૧૨૫); પહેલા જન્મેલાના વર્ણ અને લેશ્યા વિશુદ્ધતર અને પછી જન્મેલાના વર્ણ અને લેશ્યા અવિશુદ્ધ (૧૧૨૬-૧૧૨૭); સમીને મળાવેદના અને અસમીને અલપ (૧૧૨૮); સમ્યગ્દષ્ટિને ક્રિયા આંધી અને અન્યને વધારે (૧૧૨૯); નારકોનું આયુ બધાનું સરખું હોતુ નથી (૧૧૩૦).

ઉક્ત હકીકતો વિષે ક્રમે કરી લવનવાસી આદિ ૨૪ દંડોમાં વિચારણા છે (૧૧૩૧-૪૪).

આ પછી સનેશ્ય છવોને લઈ નારકાદિ ૨૪ દંડોમાં ઉક્ત આદાર આદિ વિષે સમ વિષય-તાની ચર્ચા છે (૧૧૪૫-૧૧૫૫), અને તેને અંતે પ્રથમ ઉદ્દેશ સમાપ્ત થાય છે.

બીજા ઉદ્દેશમાં પ્રથમ લેશ્યાના છ બેદ (૧૧૫૬) જણાવીને નારકાદિ ચાર ગતિના છવોમાં કોને કેટલી લેશ્યા હોય, તેની ચર્ચા કરી છે (૧૧૫૭-૧૧૬૯), તે આ પ્રમાણે છે.—

	કૃષ્ણ	નીલ	કાપોત	નેજ	પદ્મ	શુક્લ
૧. નારક	"	"	"	×	×	×
૨. નિયંત્ર	"	"	"	"	"	"
એકેન્દ્રિય	"	"	"	"	×	×
" પૃથ્વી	"	"	"	"	×	×
" અગ્નિ	"	"	"	"	×	×

૧. લેશ્યાવિચાર જેન આગમ અને કર્મસાહિત્ય તથા જેન દર્શનગ્રંથોમાં અને જેનેનરમાં કેવા પ્રકારનો છે તેની વિરતૂત માહિતી માટે જુઓ, લેશ્યાકોષ, સંપાદક મોહનલાલ બાંદિયા તથા શ્રીચંદ ચોરદિયા, કલકત્તા, ૧૯૬૧. લેશ્યાસંગ્રહ વિષેની ચર્ચા માટે જુઓ Sehubring, Doctrin of the Jains P 195

૨. નારકોના સમી-અસમી એવા બેદ જે અહીં કરવામાં આવ્યા છે તેથી સૂચિત થાય છે કે આ પ્રકરણ તે શબ્દોની પરિભાષા નિશ્ચિન થયા પૂર્વે રચાયેલ છે. આથી જ આચાર્ય મલયાગિરિને આ શબ્દોની પ્રસ્તુતમાં ન્યાયવા કરવામાં અનેક નિકટવો કરવા પડ્યા છે.

	कृष्ण	नील	कापोत	नेत्र	पद्म	शुक्ल
ऐन्द्रिय वनरपति	"	"	"	"	×	×
" तेज	"	"	"	×	×	×
" वायु	"	"	"	×	×	×
ह्रीन्द्रिय	"	"	"	×	×	×
त्रीन्द्रिय	"	"	"	×	×	×
अगुन्द्रिय	"	"	"	×	×	×
पंचेन्द्रियनिर्यय	"	"	"	"	"	"
समृच्चिभ "	"	"	"	×	×	×
गर्भेज "	"	"	"	"	"	"
नियेयाणी	"	"	"	"	"	"
३. भनृत्य	"	"	"	"	"	"
— समृच्चिभ	"	"	"	×	×	×
— गर्भेज	"	"	"	"	"	"
भनृत्याणी	"	"	"	"	"	"
४. देव	"	"	"	"	"	"
देवी	"	"	"	"	×	×
अवनवासी देव	"	"	"	"	×	×
" देवी	"	"	"	"	×	×
वायुन्यतर देव	"	"	"	"	×	×
" देवी	"	"	"	"	×	×
न्मोतिप देव	×	×	×	"	×	×
" देवी	×	×	×	"	×	×
वैमानिक देव	×	×	×	"	"	"
" देवी ^३	×	×	×	"	×	×

अत्र ११७० भां देश्यानी अपेक्षाये एतेना अहपभादुत्वन्तो क्तम आ प्रमाञ्जे छे :-

१. शुक्लदेश्यावाणा सौथी थोग.
२. पद्मदेश्यावाणा तेथी असम्भान्तगुणा.
३. तेजदेश्यावाणा " "
४. अदेश्य " अनतगुणा.
५. कापोतदेश्यावाणा " "
६. नीलदेश्यावाणा " विशेषाधिक.
७. कृष्णदेश्यावाणा " "
८. देश्यावाणा " "

પરંતુ નરકના જીવોમાં અલ્પબુદ્ધત્વનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે (૧૧૭૧) :—

૧. કૃષ્ણલેશ્યાવાળા સૌથી યોગ્ય.
૨. નીલ " " તેથી અસખ્યાતગુણા.
૩. કાપોત " " " "

આનું કારણ એ છે કે જેમ જેમ નીચેની નરક તેમ તેમ તેમાં જનારની સંખ્યા ઓછી. આથી સાતમી નરકમાં જનાર કૃષ્ણલેશ્યાવાળાની સખ્યા ઓછી હોય એ સ્વાભાવિક છે.

તિર્થંચમાં અલ્પબુદ્ધત્વનો ક્રમ વળી નારકથી ઊલટો છે. તે સામાન્ય ક્રમને (૧૧૭૦) અનુસરે છે. ફેર એટલો કે તેમાં અલેશ્ય નથી હોતા.

તિર્થંચોમાં એકન્દ્રિય આદિનો ઘુદો વિચાર પણ કરવામાં આવ્યો છે (૧૧૭૩-૧૧૮૦), તેમાં ધ્યાનકે કર્યાંક સંખ્યાની દૃષ્ટિએ ભેદ પણ પડે છે. લેશ્યાની અપેક્ષાએ મનુષ્યો અને દેવોમાં પણ અલ્પબુદ્ધત્વનો વિચાર છે (૧૧૮૧-૧૧૮૭). પણ આમાં ભવનવાસી આદિ ચારે પ્રકારના દેવોનું લેશ્યાની અપેક્ષાએ પરપર અલ્પબુદ્ધત્વ પણ વિચારાયું છે એ વિશેષતા છે (૧૧૮૮-૧૧૯૦). ઋક્ષિની અપેક્ષાએ તે તે લેશ્યાવાળા જીવોમાં તારતમ્યનો વિચાર પણ છે. તેમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે કૃષ્ણલેશ્યાવાળા આદિથી ઉત્તરોત્તર લેશ્યાવાળા મહર્લિક હોય છે. એટલે કે શુક્લલેશ્યાવાળા અન્ય પ્રકારની લેશ્યાવાળા જીવો કરતાં સર્વાધિક ઋક્ષિતાળા હોય છે (૧૧૯૧), અને પછી ઉદ્દેશને અંતે ચારેય ગિતિમાં લેશ્યાની અપેક્ષાએ જીવોની ઋક્ષિનું અલ્પબુદ્ધત્વ વિચારાયું છે (૧૧૯૨-૧૧૯૭).

અંતિમ મુત્ર છે “કેહ મગતિ—ચઢવીસદંબળે ઈક્ષ્ણુ માણિયલા ।” (૧૧૯૮) એટલે કે ગતિની અપેક્ષાએ સહી ઋક્ષિનો વિચાર કર્યો છે તેને અહીં પ્રસ્તુતમાં ૨૪ દંડના જીવોને લઈ તે લેશ્યાની અપેક્ષાએ ઋક્ષિનું અલ્પબુદ્ધત્વ કહેવું. આ ઉપરથી જણાય છે કે આ વાચનાભેદ પ્રનાપનાના પાઠ વિષેનો છે. એથી એ પણ સિદ્ધ થાય છે કે પ્રનાપનાના પુસ્તકનું સંકલન થયું ત્યારે આ બાબતમાં વાચનાભેદ ચાલુ દશે.

ત્રીમ ઉદ્દેશ (૧૧૯૯-૧૨૧૭) માં તે તે જન્મ અને મૃત્યુ કાળની લેશ્યા વિષેની ચર્ચા (૧૧૯૯-૧૨૧૪) અને તે તે લેશ્યાવાળા જીવોના અવધિનાનની વિષયમર્યાદા તથા તે તે લેશ્યાવાળા જીવને કંટકાં જાન હોય તે પણ જણાવ્યું છે (૧૨૧૫-૧૭).

ચોથા ઉદ્દેશમાં એક લેશ્યાનું અન્ય લેશ્યારૂપે જે પરિણમન થાય છે, તે તથા તેના વર્ણ-રસ-ગંધ-રૂપ-ગુણ વિસ્તૃત ચર્ચા છે (૧૨૧૯-૧૨૪૧). આ ચર્ચાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે લેશ્યા એ જીવોને નિમિત્તે થતા પુદ્ગલના પરિણામરૂપ છે.

મુત્ર ૧૨૪૨માં લેશ્યાના વિવિધ રીતે થતા પરિણામોની ગણના છે. અને તે પછી તેના પ્રદેશ (૧૨૪૩), અવગાહનક્ષેત્ર (૧૨૪૪), વર્ગણ (૧૨૪૫), સ્થાન (૧૨૪૬) અને અલ્પબુદ્ધત્વ (૧૨૪૭-૪૯) નો વિચાર સ્થાનની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશને લઈને કરવામાં આવ્યો છે.

પાંચમ ઉદ્દેશના પ્રારંભમાં તો ચોથા ઉદ્દેશના પરિણામ પ્રકરણની પુનરાવૃત્તિ છે અને પછી તે તે લેશ્યાનું અન્ય લેશ્યામાં પરિણમન નથી થતું એવું નિરૂપણ છે (૧૨૫૨-૧૨૫૫). આચાર્ય મલયાગિરિનું કહેવું છે કે ચોથા ઉદ્દેશમાં પરિણમનનો જે સ્વીકાર છે તે તિર્થંચ અને મનુષ્યની અપેક્ષાએ સમજવાનો છે અને પ્રસ્તુતમાં પરિણમનનો અસ્વીકાર છે તે દેવનારકની અપેક્ષાએ

સમજવાનો છે (પ્રશ્ન૦ ૬૦૦ પત્ર ૩૭૧). સૂત્ર ૧૨૫૨-૫૫ વિષે આચાર્ય મહાયગિરિ જે નાધે છે તે ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે—

“અમૂનિ ચ સુશ્રાણિ સાક્ષાત્ પુસ્તકેષુ ન દૃશ્યન્તે કેવલમર્થતઃ પ્રતિવત્તવ્યાનિ, તથા મૂલટીકા-કારેણ વ્યાખ્યાનાત્”^૪—પ્રશ્ન૦ ટીકા, પત્ર ૩૭૨.

છટ્ટા ઉદ્દેશમાં નાના ક્ષેત્રોમાં રહેતા મનુષ્ય અને મનુષ્યશૃત્રીની લેશ્યાનો વિચાર છે (૧૨૫૬-૧૨૫૭). અને પછી જનક અને જનનીની લેશ્યા જે હોય તે જ જનની લેશ્યા પણ હોવી જોઈએ—એવો નિયમ નથી, એ આપનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. જન્ય-જનક અને જન્ય-જનનીની સમ અને વિપમ લેશ્યા સમજી શકે છે એ ક્ષિત કરવામાં આવ્યું છે (૧૨૫૮)

પ્રસ્તુત પ્રજાપનાનુ લેશ્યાસમંધી પ્રકરણુ આટલું વિસ્તૃત છતાં તેમાં, તે તે લેશ્યાવાળા છયોના અધ્યવસામાં કેવા હોય તે ચર્ચા, જે અન્ય પ્રત્યોમાં વિસ્તારથી જોવા મળે છે તેનો તથા લેશ્યાના દ્રવ્ય-આવ-એવા બે બંદોની ચર્ચા જે અન્યત્ર છે તેનો સદંતર અભાવ છે તે પ્રસ્તુત પ્રજાપનાના સકલની પ્રાચીનતા તરફ ઇશારો કરી જાય છે તે નોંધવું જોઈએ.

૫

અદારમું ‘કાયસ્થિતિ’ પદ

પ્રસ્તુત પદમાં ‘કાય’મા સમાવિષ્ટ થતા છવ અને અછવ બનેની સ્થિતિનો એટલે કે તે તે પર્યાયરૂપે^૫ રહેવાના કાળનો વિચાર છે. ચોથા ‘સ્થિતિ’ પદમાં અને આ કાયસ્થિતિ પદમાં વિચારણાનો જે બેદ છે તે પ્રથમ સમજ લેવો જરૂરી છે. ‘સ્થિતિ’ પદમાં ૨૪ દંડકોમાં છવોની ભવસ્થિતિ એટલે કે એક ભવના આયુનો વિચાર છે, ત્યારે આ અદારમા પદમાં એક છવ ચરીને સનત પાછો તેના તે જ ભવમા જન્મે તો તેવા સમગ્ર ભવોની પરંપરાની કાળમર્યાદા કેટલી અથવા તે સમગ્ર ભવોમાં ભોગવેલ આયુનો સરવાળો કેટલો હોઈ શકે તેનો વિચાર છે. વળી ‘સ્થિતિ’ પદમા માત્રુ છવોના આયુનો જ વિચાર છે, જ્યારે પ્રસ્તુતમાં ધર્માસ્તિકાય આદિ અછવદ્રવ્યો, જે ‘કાય’ તરીકે ઓળખાય છે, તેમના તે રૂપે રહેવાના કાળનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

૫૪ પંચાગમમાં ‘સ્થિતિ’ વિચારણા એક અને નાના છવની અપેક્ષાએ કરવામાં આવી છે અને તે પણ ગનિ આદિ ૧૪ માર્ગશુદ્ધાનોને લઈને અને ૧૪ શુભુદ્ધાનોની અપેક્ષાએ, પ્રસ્તુત ‘કાયસ્થિતિ’ના જેવી જ વિચારણા પણ ૫ પંચાગમમાં તેની ઉપર જણાવેલી આગવી રીતે જ છે. જુઓ ૫૪ પંચાગમગત ‘કાલાનુગમ’ પ્રકરણુ, પુસ્તક ૪, ૫૦ ૩૧૩, ૩૫૭ અને પુસ્તક ૭, ૫૦ ૧૧૪, ૪૬૨.

પ્રસ્તુતમાં તો ૫૪ પંચાગમગત ૧૪ માર્ગશુદ્ધાનોને બદલે બાવીશ ‘પદો’ વડે કાયસ્થિતિનો વિચાર કરવામા આવ્યો છે. એ બાવીશ ‘પદો’ અને તેના જેવા અન્યત્ર નિર્દિષ્ટ અનેક દારોને આધારે ૫૪ પંચાગમમાં ૧૪ દારોની સખ્યા સ્વીકારવામાં આવી છે, તે આ પ્રમાણે છે :

૪. ઉત્તરાખ્યન, અં ૩૪, ૨૧-૩૨.

૫. ભગવતી, શતક ૧૨, ઉદ્દેશ ૫, સૂ ૪૫૦, પત્ર ૫૭૨.

૧. “કાય રૂપે પર્યાયઃ પરિગૃહ્યતે” —પ્રશ્ન૦ ટીકા, પત્ર ૩૭૫.

અસાધના

૧. છવ
૨. ગતિ
૩. ઇન્દ્રિય
૪. કાય
૫. યોગ
૬. વેદ
૭. કપાય
૮. લેરયા
૯. સમ્યકત્વ
૧૦. જ્ઞાન
૧૧. દર્શન
૧૨. સત્ય
૧૩. ઉપવ્યાજ
૧૪. આત્મર
૧૫. ભાષક
- ૧૬ પરિત
૧૭. પર્યાન
૧૮. સૂક્ષ્મ
૧૯. સસરી
૨૦. ભવ (સિદ્ધિ)
૨૧. અસિત (કાય)
૨૨. ચરિત

પદ્ધત્કાગમ

-
૧. ગતિ
૨. ઇન્દ્રિય
૩. કાય
૪. યોગ
૫. વેદ
૬. કપાય
૧૦. લેરયા
૧૨. સમ્યકત્વ
૧૭. જ્ઞાન
૯. દર્શન
૮. સંયમ
-
- ૧૪ આત્મરક
-
-
-
-
૧૩. સંસરી
૧૧. ભવ્ય
-
-

પ્રસ્તુતમાં એક વ્યાપ્ત રૂપ કરવી જોઈએ કે નારક મરીને નારક થતો નથી અને દેવ મરીને દેવ થતો નથી એટલે તે બંનેની 'સ્થિતિ' ભવસ્થિતિ-એક ભવની આધુમયાદા (૩૪)માં ચોથું 'સ્થિતિ' પદ—અને 'કાયસ્થિતિ'માં કાઈ બેદ પડતો નથી. તિર્થેચ અને મનુષ્યમારે ભવસ્થિતિ અને કાયસ્થિતિમાં બેદ પડે છે. એટલે જિજ્ઞાસુએ ચોથા પદ અને પ્રસ્તુતની તુલના કરી લેવી જોઈએ.

૨૨ કારોમાં પ્રથમ દ્વાર છે 'છવ'. છવનુ અસિત્ત્વ સર્વ કાળમાં છે (૧૨૬૦) એમ જણાવ્યું છે, એટલે કે છવ અનાદિકાળથી છે; તે છવરૂપે ક્યારેય ઉત્પન્ન થયા નથી અને છવરૂપે કદી નહીં પળુ થશે નહિ—એવો સિદ્ધાન્ત આથી હિત થાય છે. રીકાકારે 'પ્રાણધારણુ' એવી વ્યાખ્યા છવનની કરી છે અને પ્રાણની વ્યાખ્યામાં કહ્યું છે કે દ્રવ્ય-ઇન્દ્રિયાર્થ અને ભાવ-જ્ઞાનાદિ એ બંને પ્રકારના પ્રાણ છે. ભાવપ્રાણમાં જ્ઞાનનો સમાવેશ થતો હોઈ સિદ્ધાન્તો પળુ છવોમાં જ સમાવેશ છે.

૨. સજિપથેન્દ્રિય તિર્થેચ અને મનુષ્યના પળુ ઉત્કૃષ્ટ આદે ભવ જ સતત થાય છે.—પ્રજ્ઞા૦ રીકા, પૃ ૩૭૬.

૩ પ્રજ્ઞા૦ રીકા, પૃ ૩૭૫

કાલનો વિચાર એ પ્રકારે મૂળમાં જેવા મળે છે (૧૨૬૨-૧૨૮૬ આદિ), તેનો ખુલાસો ટીકાકારે કર્યો છે કે કાલનો કાલ દષ્ટિએ અને ક્ષેત્ર દષ્ટિએ વિચાર કર્યો છે. સારાશ એ છે કે 'અનંત' સખ્યા અનંત પ્રકારની હોઈ કાલના સમયની સંખ્યાની તુલના આકાશપ્રદેશની સખ્યા સાથે કરવાથી સખ્યાનું તારતમ્ય સમજાઈ જાય છે.^૪

ટીકાકારે તિર્યચ યોનિમા નિર્દિષ્ટ કાયરિથિતિ (૧૨૬૨) વિષે સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે કે આ રિથિતિ વનરપતિની અપેક્ષાએ સમજવાની છે. શેષ તિર્યચમાં આટલી રિથિતિ હોતી નથી.^૫

દેવીની કાયરિથિતિ (૧૨૬૪) વિષે પણ ટીકાકારે જણાવ્યું છે કે આ રિથિતિ ઇશાનની દેવીની અપેક્ષાએ સમજવાની છે.^૬

તિર્યચોની કાયરિથિતિમાં જે ઉલ્કૃષ્ટ રિથિતિ (૧૨૬૮) જણાવી છે તે દેવકુટુમ્બમાં થનાર તિર્યચની અપેક્ષાએ સમજવાની છે (પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૭૭). દ્વીન્દ્રિયની કાયરિથિતિ 'સંખ્યાતકાળ' કહી છે (૧૨૭૩). તેનું સ્પષ્ટીકરણ એ છે કે તે 'સંખ્યેયાનિ વર્ષવહ્સાણિ' સમજવી (પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૭૮).

સૂત્ર ૧૨૭૭માં અપર્યાપ્તનો ઉલ્લેખ છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ એ છે કે પ્રરતુતમાં લગ્નિધ અને કરણ-પદ્મ પ્રકારના અપર્યાપ્ત સમજવા (પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૭૮).

સૂત્ર ૧૨૭૯માં અને ધીઝ સૂત્રોમાં પણ પર્યાપ્ત શબ્દથી લગ્નિધપર્યાપ્ત સમજવા (પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૭૮).

કાયદાર (૧૨૮૫-૧૩૨૦)માં કાય શબ્દ શરીરના અર્થમાં લેવાનો છે અને સૂત્ર ૧૨૮૫માં 'કાય' શબ્દથી કાર્મણ્ય અને તેજસ એ બે જ શરીરના અર્થમાં કાયશબ્દ પ્રયુક્ત છે એમ સમજવું (પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૭૯).

સૂત્ર ૧૨૮૮ માં વનરપતિની કાયરિથિતિ 'અસંસ્તેજા પોગલપરિવદ્ધા' જણાવી છે, તો તેનો અર્થ એ થાય કે કોઈ પણ વનરપતિ જીવ અનાદિ કાળથી વનરપતિરૂપે રહી શકે નહિ; તેણે વનરપતિ સ્વિવાયનો પણ ભવ કર્યો હોવો જોઈએ. પરંતુ આ ભ્રમ દૂર કરવા માટે વનરપતિના વ્યવહારરાશિ અને અવ્યવહારરાશિ એવા બે ભેદ બતાવ્યા અને નિગોદ જીવોનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું. આ આખી સમગ્ર ચર્ચા મનુદેવીનો જીવ અનાદિકાળથી વનરપતિમાં હતો એવી અને એના જેવી બીજી ઘટનાઓની પુષ્ટિમાં કરવામાં આવી છે (પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૭૯ તથા પત્ર ૩૮૫).

સૂત્ર ૧૩૦૫માં પૃથ્વીકાય આદિના બાહરસામાન્ય સૂત્રમાં કહ્યું છે કે તેમની કાયરિથિતિ અસખ્યાત ઉત્સર્પિણી જેટલો કાળ છે અને તેનું ક્ષેત્ર સાથે સમીકરણ કરતા જણાવ્યું છે કે અંગુલનો અસખ્યાતનો ભાગ એટલે સડેજે પ્રશ્ન થાય કે અંગુલના અસખ્યાતમાં ભાગમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશ હોય તેટલા જ સમય અસખ્યાત ઉત્સર્પિણીના કેવી રીતે થાય? આનું સ્પષ્ટીકરણ એ છે કે કાળ કરતા ક્ષેત્ર સૂક્ષ્મ છે તેથી એ શક્ય બને છે (પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૮૨).

સેન્દિય જીવો (૧૨૭૧), સકાય જીવો (૧૨૮૫), સમ્મેગી જીવો (૧૩૨૧), સવેદ જીવો (૧૩૨૬) આદિના બેદોમાં અનાદિ અનંત જીવો એવો પણ એક ભેદ ગણવામાં આવ્યો છે, તે સૂચવે છે કે જીવોમાં કેટલાક જીવો અભવ્ય પણ છે, જે કદી મુક્ત થવાના નથી.

૪. પ્રજ્ઞાં ટીકા, પત્ર ૩૭૫.

૫. એજન, પત્ર ૩૭૫.

૬. એજન, પત્ર ૩૭૬.

યોગદાર (૧૩૨૧-૨૫) માં ધ્યાન દેવા જેવી વાત એ છે કે મનોયોગ અને વચનયોગનો જ્ઞાન્ય કાળ એક સમય જેટલો કાળો છે અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ અન્તર્મૂહર્ત જેટલો દર્શાવ્યો છે; આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે સતત વચનયોગની અને મનોયોગની એટલે કે ધ્યાનની ઉત્કૃષ્ટ માત્રા અન્તર્મૂહર્ત જ સંભવે. ત્યાર પછી વચનયોગ કે મનોયોગ ઉપરત્ત ધર્મ જાય છે, એવો જીવનો સ્વભાવ છે. કાળ સૂક્ષ્મ હોવાથી એ ઉપરતિ જાણુમાં આવતી નથી એમ સ્પષ્ટીકરણુ ટીકાકારે કર્યું છે (પ્રજા૦ ટીકા, પત્ર ૩૮૨).

વેદવિચારણામાં સ્ત્રીવેદના કાળ વિષે પાંચ મતબેદોનો ઉલ્લેખ ગૌતમ અને ભગવાનના સવાદરૂપે મૂળ સૂત્રમાં (૧૩૨૭) છે. તે પાંચે મતોનુ સ્પષ્ટીકરણુ આચાર્ય મહાયગિરિએ કર્યું તો છે, પરંતુ એમાં કયો મત સમીચીન છે અને ભગવાન અને ગૌતમના સવાદમાં આલુ કેમ અને ?—એ બાબતમાં ટીકાકારે જે કહ્યું છે તે આ છે—

“અમીષાં ચ પજ્ઞાનામાદેશાનામન્યતમાદેશસમીચીનતાનિર્ણયોઽતિશયજ્ઞાનિમિઃ સર્વોત્કૃષ્ટશ્રુત-
લ્લિધિસમ્પન્નેર્વાં કર્તું શક્યતે । તે ચ ભગવાદાર્યશ્યામપ્રતિપત્તૌ નાસીરન્ । ફેવલં તત્કાલાપેક્ષયા યે પૂર્વ-પૂર્વેતમાઃ
સૂરયઃ તત્કાલામાવિગ્રન્યપૌર્વાપર્યાલોચનયા યથાસ્વમતિ સ્ત્રીવેદસ્ય સ્ત્રિયત્તિ પ્રકૃપિતવન્તસ્તેષા સર્વેષામપિ
પ્રાવચનિકસૂરીણાં મતાનિ ભગવાનાર્યશ્યામ ઉપદિષ્ટવાન્ । તે ચ પ્રાવચનિકસૂરયઃ સ્વમતેન સૂત્રં પઠન્તો
ગૌતમપ્રથમગવર્તિર્વચનરૂપતયા પઠન્તિ । તતસ્તદવસ્થાન્વેષ સૂત્રાણિ લિલ્લતા ગોતમા ! ઇત્યુક્તમ્ । અન્યથા
ભગવતિ ગૌતમાય નિર્દેશરિ ન સંશયકચનમુપપદ્યતે, ભગવતઃ સકલસંશયાતીતલાત્ ।—પ્રજા૦ ટીકા, પત્ર ૩૮૫.

પૂર્વગ્રાગમમાં આ બાબતમાં એક જ મત આપવામાં આવ્યો છે; ત્યાં મતબેદોની ચર્ચા નથી.

સમ્યક્ત્વદાર (૧૩૪૩-૪૫)માં ટીકાકારે સમ્યગ્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરી છે : ગ્નિનભગવાન પ્રણીત જીવાદિ સમગ્ર તત્ત્વો વિષે અવિપર્યત દષ્ટિ જેને હોય તે સમ્યગ્દષ્ટિ; ભગવાન પ્રણીત તત્ત્વોની બાબતમાં જેને જરા પણ વિપ્રતિપત્તિ હોય તે મિથ્યાદષ્ટિ, અને જેને તે બાબતમાં સમ્યક્બ્રહ્મ પણ ન હોય અને તે બાબતમાં વિપ્રતિપત્તિ પણ ન હોય તે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ છે. શતકચૂર્ણિને આધારે ચોખ્ખા આદિથી અમ્મળ્યા માણસને જેમ તે પ્રત્યે રુચિ કે અરુચિ એ બેમાંથી એકેય નથી તેમ આ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિને ગ્નિનપ્રણીત પદાર્થોની બાબતમાં રુચિ પણ નથી તેમ જ અરુચિ પણ નથી. પ્રજા૦ ટીકા, પત્ર ૩૮૮.

ટીકાકારે અવધિદર્શન (૧૩૫૬)ના કાળના પ્રસંગે વિભંગનાની અવધિદર્શન હોવા ન હોવા વિષેના સૂત્રકાર અને કાર્મમ્નિચકના મતબેદની ચર્ચા આચાર્ય ગ્નિનભદ્રને અનુસરીને કરી છે (પ્રજા૦ ટી૦, પ૦ ૩૯૧).

ઉપયોગદાર (૧૩૬૨-૬૩) પ્રસંગે સૂત્રકારે જ્ઞાન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કાળ અન્તર્મૂહર્ત જાણાવ્યો છે તે બાબતમાં ટીકાકારે સ્પષ્ટીકરણુ કર્યું છે કે આ કાળ સસારી જીવની અપેક્ષાનો છે, પરંતુ કેવળીને એક સમયનો ઉપયોગ હોય છે તે અહીં વિવક્ષિત નથી (પ્રજા૦ ટીકા, પત્ર ૩૯૨). ખરી વાત એવી છે કે કે.ળીને જ્ઞાનદર્શનોપયોગ ક્રમે હોય છે કે યુગપદ્ એ ચર્ચા જ્યારથી શરૂ થઈ ત્યાર પહેલાંની આ સૂત્રની રચના છે. એટલે તેમાં પછીથી એ બાબતમાં જે સ્પષ્ટીકરણુ થયું તે આ સૂત્રમાં વિવક્ષિત હોવાનો સભવ જ નથી.

આવી અનેક વિવક્ષાઓ આચાર્ય મહાયગિરિએ પોતાની ટીકામાં સ્પષ્ટ કરી છે, તે માટે ગ્નિજ્ઞાસુએ ટીકામાં જોઈ લેવું. અહીં તો માત્ર કેટલાક નમૂના આપ્યા છે, તે એ સૂચવવા કે વિચારણા જેમ આગળ વધતી જાય છે તેમ વિચારમાં વ્યવસ્થા આવતી જાય છે.

...[૧૧૧]...

૧૯મું 'સમ્યક્ત્વ' પદ : સમ્યક્ત્વ વિષે

આમાં જીવ સામાન્ય, સિદ્ધ અને ૨૪ દંડકમાં જીવોમાં સમ્યગ્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ અને સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિની વિચારણા છે (૧૩૯૯-૧૪૦૫) તે આ પ્રમાણે—

	સમ્યગ્	મિથ્યા	સમ્યગ્મિથ્યા
જીવ	"	"	"
૧. નરકના જીવો	"	"	"
૨-૧૧. ભવનપતિ	"	"	"
૧૨. પૃથ્વીકાય	×	"	×
૧૩. અપકાય	×	"	×
૧૪. તેજઃકાય	×	"	×
૧૫. વાયુકાય	×	"	×
૧૬. વનરપતિકાય	×	"	×
૧૭. દ્વીન્દ્રિય	"	"	×
૧૮. ત્રીન્દ્રિય	"	"	×
૧૯. ચતુરિન્દ્રિય	"	"	×
૨૦. પચ્ચેન્દ્રિયતિર્વચ્ય	"	"	"
૨૧. મનુષ્ય	"	"	"
૨૨. વાણુવ્યંતર	"	"	"
૨૩. જ્યોતિષક	"	"	"
૨૪. વૈમાનિક	"	"	"
સિદ્ધ	"	×	×

આના ઉપર થી એમ ક્ષણિત થાય છે કે સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ માત્ર પચ્ચેન્દ્રિય જ હોય છે, અને એકન્દ્રિય મિથ્યાદષ્ટિ જ હોય છે. દ્વિ-ત્રીન્દ્રિયથી માંડી ચતુરિન્દ્રિય સુધીમાં સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટિ હોતા નથી. પદ્મપ્રાગમમાં સત્તી અને અસંતી પચ્ચેન્દ્રિય એવા બેદો પાડીને અસંતી પચ્ચેન્દ્રિયને માત્ર મિથ્યાદષ્ટિ જ કહ્યા છે.—પદ્મપ્રાગમ, પુસ્તક ૧, પૃ૦ ૨૫૮, ૨૬૧, આ બંધુ આ વિચારણા કેવી રીતે આગળ વધી તે સૂચવે છે.

પદ્મપ્રાગમમાં જીવો સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન કરે તો ક્યા કારણે તેની ચર્ચા પણ છે.—પુસ્તક ૧, પૃ૦ ૪૧૮-૪૩૭. પછી મૃત્યુ વખતે તે બાબતમાં પરિસ્થિતિ કેવી હોય તેનું વર્ણન છે. —પૃ૦ ૪૩૭.

વીશમું 'અન્તક્રિયા' પદ

ભવનો અંત કરનાર ક્રિયા તે અંતક્રિયા. એ ક્રિયાથી એ પરિણામ આવે: નવો ભવ અથવા મોક્ષ. એટલે અન્તક્રિયા શબ્દ અહીં મોક્ષ અને મરણ એ બંને અર્થમાં વપરાયો છે. એ અંતક્રિયાનો વિચાર ચોવીશે દંડકના જીવોમાં દશ દારો વડે કરવામાં આવ્યો છે:—

૧. નારકાદિ જીવો અંતક્રિયા (મોક્ષ) કરે છે ?
૨. નારકાદિ જીવો અનન્તર ભવમાં કે વ્યવધાનથી અન્તક્રિયા (મોક્ષ) કરે છે ?
૩. નારકાદિ જીવો અનન્તર ભવમાં અન્તક્રિયા (મોક્ષ) કરે તો એકસમયમાં કેટલા કરે ?
૪. નારકાદિ જીવો ઉદ્દત્ત થઈ (મરીને) કઈ યોનિમાં જાય ?
૫. નારકાદિ જીવો મરીને તીર્થંકર થઈ શકે ?
૬. " " " ચક્રવર્તી થઈ શકે ?
૭. " " " બળદેવ થઈ શકે ?
૮. " " " વાસુદેવ થઈ શકે ?
૯. " " " મોક્ષલોક " ?
૧૦. " " " રત્ન " ?

આ દારોને આધારે કહી શકાય કે અન્તક્રિયા શબ્દ એ અર્થમાં વપરાયો છે. પ્રથમ ત્રણ દારોમાં અન્તક્રિયા એટલે મોક્ષની અર્થ છે, અને પછીના દારોનો સંબંધ પણ અન્તક્રિયા સાથે છે, પણ ત્યાં તેનો અર્થ મરણ લઈ એ તો ઘટે. ઉપરાંત, આ દારોમાં અન્તક્રિયાનો અર્થ મોક્ષ પણ ઘટે, કારણ કે તે દારોમાં તે તે યોનિમાં ઉદ્દર્ભના આદિ કરનારને મોક્ષ સભવે કે નહિ એવો પ્રશ્ન પણ ઉપસ્થિત કર્યો છે.

પ્રથમ દારોનો સાર એ છે કે માત્ર મનુષ્યો જ મોક્ષ પામી શકે છે, અને તે પણ બધા જ નહિ—(૧૪૦૮ [૩]). જ્યના નારકાદિ અનેક પર્યાયો થાય છે એટલે નારક આદિ પર્યાયમાં રહેલો જીવ મનુષ્યભવમાં જઈ મુક્ત થઈ શકતો હોઈ નારકાદિ વિષે પણ એમ તો કહી શકાય કે કોઈ નારકાદિ મુક્ત થાય છે અને કોઈ નથી થતા (૧૪૦૭ [૨]).

બીજા દારમાં એ વિચારણા છે કે નારકાદિ જીવો અનન્તરાગત કે પરંપરાગત થઈને અંતક્રિયા કરે છે ? એટલે કે નારકાદિ ભવમાંથી મરીને વ્યવધાન વિના જ મનુષ્યભવમાં આવીને મોક્ષ પામે છે કે નારકાદિ પછીના એક કે અનેક ભવો કરી પછી મનુષ્યભવમાં મુક્તિ પામે છે ? આનો ઉત્તર એ છે કે પ્રથમ આર નરકમાંથી આવનારમાં બંને પ્રકાર સંભવે છે. પરંતુ પછીના ત્રણ નરકોમાંથી આવનાર માત્ર પરંપરાગત હોય તો (એક કરતાં વધુ ભવ કરે તો) જ અંતક્રિયા કરે અર્થાત્ મોક્ષ પામે.

બધા જ ભવનપતિ, પૃથ્વી, અપ્કાય અને વનરપતિમાંથી આવનારમાં બંને પ્રકાર સંભવે છે. તેજ, વાયુ, દિ-ઇન્દ્રિય, ત્રિન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિયમાંથી આવનારમાં, જે માત્ર પરંપરાગત હોય તેમાં અને શેષ જીવોમાં બંને પ્રકાર સંભવે છે (૧૪૧૦-૧૩).

આચાર્ય મહાપગિરિએ રપછીકરણ કર્યું છે કે તેજ અને વાયુ મરીને મનુષ્ય થતા જ નથી, માટે અને દિ-ઇન્દ્રિયાદિનો એવો સ્વભાવ છે માટે અનન્તરાગતની અન્તક્રિયા તેમને નથી (૫૦ ૩૬૭) હોતી.

અનન્તરાગત વિશે તીવ્ર દ્વારમાં પ્રશ્ન છે કે એક સમયમાં તેઓ કેટલી સખ્યામાં અનન્તક્રિયા કરે? (૧૪૧૪-૧૬).

અનન્તરાગત ^૧	જઘન્ય સંખ્યા	ઉદ્ભૂત સંખ્યા
નરક	૧, ૨, ૩	૧૦
,, ૧-૩	,, ,, ,,	૧૦
,, ૪	,, ,, ,,	૪
ભવનપતિ દેવો	,, ,, ,,	૧૦
,, દેવીઓ	,, ,, ,,	૫
પૃથ્વી, અપ્	,, ,, ,,	૪
વનરપતિ	,, ,, ,,	૬
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્થંચ	,, ,, ,,	૧૦
,, ,, સ્ત્રી	,, ,, ,,	૧૦
મનુષ્ય	,, ,, ,,	૧૦
,, સ્ત્રી	,, ,, ,,	૨૦
વાયુવ્યંતર	,, ,, ,,	૧૦
,, વ્યંતરી	,, ,, ,,	૫
જ્યોતિષ્ક દેવ	,, ,, ,,	૧૦
,, દેવી	,, ,, ,,	૨૦
વૈમાનિક દેવ	,, ,, ,,	૧૦૮
,, દેવી	,, ,, ,,	૨૦

ચોથા ઉદ્ભૂતદ્વારમાં ઇવ મરીને ક્યાં જઈ શકે તેનો વિચાર છે. પ્રજાપનામાં આ પ્રકરણમાં ઉદ્ભૂત શબ્દ બધી ગતિમાં થતા મરણને માટે પ્રયુક્ત છે. પરંતુ વૃષ્ણગમમાં તેને સ્થાને ઉદ્ભૂત, કાલગત અને સ્યુત એવા ત્રણ શબ્દોનો પ્રયોગ છે. નરક, ભવનવાસી, વાનવ્યંતર અને જ્યોતિષ્ક ગતિમાંથી મરીને જનાર માટે 'ઉદ્ભૂત'નો, તિર્થંચ અને મનુષ્યગતિમાંથી મરીને જનાર માટે 'કાલગત' શબ્દનો અને વૈમાનિકમાંથી અન્ય જનાર માટે 'સ્યુત' શબ્દનો પ્રયોગ દેખાય છે.^૨

મરીને તે તે સ્થાને ગયા પછી તે ઇવ ક્રમે કરી^૩ ધર્મનુ શ્રવણ, ઓષ, શ્રદ્ધા, મનિ-શ્રુતજ્ઞાન, વ્રતગ્રહણ, અવધિગાન, અભ્યુગારત્વ, મન:પર્યાયજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન અને સિદ્ધિ આ બધાંમાંથી શુ શું પ્રાપ્ત કરી શકે છે તેની પણ ચર્ચા કરવામાં આવી છે. વૃષ્ણગમમાં ઉક્ત બાબતો ઉપરાંત અન્ય બાબતોનો—જેવી કે તીર્થંકરપદ, ચક્રવર્તીપદ આદિનો—પણ સમાવેશ કરી લેવામાં આવ્યો છે.^૪ પરંતુ પ્રજાપનામાં તીર્થંકર આદિ પદોની વિચારણા શુદ્ધાં દ્વારે વડે કરવામાં આવી છે,^૫ તે

૧ સૂત્ર ૧૪૧૦-૧૩ માં જે અનન્તરાગત અનન્તક્રિયા કરે છે, તેમને વિષે જ આ વિચારણા છે.

૨ વૃષ્ણગમ, પુ. ૬, પૃ. ૪૭૭ માંનો વિરોધાર્થ.

૩ તુલના માટે ઉત્તરાં અ. ૨૬૩ જે. તેમાં સંવેગથી માંડી ૭૩ પદો છે. તથા જુઓ સ્થાનાંગ-સમવાચાંમ, પૃ. ૩-૮.

૪ પુસ્તક ૬, પૃ. ૪૮૪-૫૦૨.

૫ જુઓ પ્રસ્તુત વીરમા પદના પાંચમાથી દશમા સુધીનાં દ્વારો.

પ્રજ્ઞાપનાની વિચારણાનું મૂળ જુનું હોય એમ સૂચવી બાબ છે, અને પદ્મપદ્મગમમાં તે વધારે વ્યવસ્થિત છે. વળી, એક બાબત નોંધવા જેવી એ છે કે પ્રજ્ઞાપનાના પ્રસ્તુત દ્વારમાં માંડલિક (દ્વાર દ્વાર) અને રત્ન (દશમું દ્વાર) એ પદો અધિક છે, જેનો અભાવ પદ્મપદ્મગમના પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં છે. પદ્મપદ્મગમમાં જે પદોની પ્રાપ્તિ ગણવાની છે તેની ગણતરીનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે : આભિ-નિષ્કોષિક, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યાયજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, સમ્યકત્વ, સંયમાસંયમ, સંયમ, અલદેવત્વ, વાસુદેવત્વ, ચક્રવર્તિત્વ, તીર્થકરત્વ, નિર્વાણ (પુસ્તક ૭, પૃ ૪૯૪). આ સૂચિત કરે છે કે આ ક્રમ પ્રાપ્તિનો નથી, પણ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને અન્ય વિશિષ્ટ પદો-એ ક્રમે પરિગણના છે.

ચોથા ઉદ્ભૂતદ્વારનો સાર આ પ્રમાણે છે (૧૪૧૭-૪૩) :

શબ્દ	અરી કયાં જઈ શકે	અરીને નવા જન્મમાં ધર્મશ્રવણાદિનાં સંભવ
નારક	{ પંચેન્દ્રિય નિર્વેચ મનુષ્ય	દેશન્યમની અને આવધિજ્ઞાન મોક્ષ
ભવનપતિ	{ પૃથ્વી, અપ્, વનરપતિ પંચેન્દ્રિયનિર્વેચ મનુષ્ય	X નારક જેમ નારક જેમ
પૃથ્વી, અપ્, વનરપતિ	{ પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ } દ્વિન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય પંચેન્દ્રિયનિર્વેચ મનુષ્ય	X નારક જેમ નારક જેમ
તેજ, વાયુ	{ પૃથ્વી યાવત ચતુરિન્દ્રિય પંચેન્દ્રિયનિર્વેચ	X ધર્મશ્રવણ
દ્વિન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય	{ પૃથ્વી યાવત પંચેન્દ્રિયનિર્વેચ મનુષ્ય	પૃથ્વી જેમ મનઃપર્યાય
પંચેન્દ્રિયનિર્વેચ	{ નારક ભવનપતિ એક યાવત ચતુરિન્દ્રિય પંચેન્દ્રિયનિર્વેચ મનુષ્ય વાણુવ્યંતર જ્યોતિષક વૈમાનિક	{ સમ્યત્વ અવધિજ્ઞાન પૃથ્વી જેમ નારક જેમ ”
મનુષ્ય	ઉપર પ્રમાણે	”
વાણુવ્યંતર જ્યોતિષક વૈમાનિક ભવનપતિ જેમ		નારક જેમ

પાંચમા તીર્થકરદ્વારમાં નારકાદિ અરીને અનન્તર (મનુષ્યભવમાં) તીર્થકરપદ પામી શકે કે નહિ તેની વિચારણા છે.^૭ સાથે જ તીર્થકરપદ ન પામી શકે તો વિકાસક્રમમાં શુ પામી શકે તેનો પણ નિર્દેશ જોવા મળે છે. તેનો સાર આ પ્રમાણે છે (૧૪૪૪-૧૪૫૮) :

૬. મૂળમાં “સીલ વા વય વા ઘુણ વા વૈરમળ વા પચ્ચક્કસાગ વા પોસહોવવાસ વા” (૧૪૨૦ [૬]) માં એવો પાઠ છે. ૧૪૨૦ [૮] અલ્લગરની વાત છે તેથી આ દેશસંયમની ગણવા જોઈએ શીલાદિની ન્યાયપા માટે જુઓ ટીકા (પૃ ૩૬૬).

૭. પ્રસ્તુત ૨૦મા પ્રજ્ઞાપનાપદની તીર્થકરવ્યાદિ સંપદા વિવેના કોષ્ટક માટે જુઓ, ચંવપૂર્વક ક્રમોદ્ધિવિચાર, પૃ ૧૧૮

મનુષ્યનો અનન્તર પૂર્વભવ	મનુષ્યમાં શેનો સંભવ ?
રત્નપ્રજ્ઞા યાવત્ વાલુકાપ્રજ્ઞા	તીર્થંકરપદ
પંકપ્રજ્ઞા	મોક્ષ
ધૂમપ્રજ્ઞા	વિરતિ
તમા	વિરતાવિરતિ
સાતમી નરક	સમ્યક્ત્વ
જવનપતિ	મોક્ષ
પૃથ્વી, વ્યપ	”
તેજ-વાયુ	ધર્મશ્રવણુ
વનરપતિ	મોક્ષ
દ્વિ-ત્રિ-ચતુરિન્દ્રિય	મનઃપર્યાય
પચેન્દ્રિયનિર્થય	
મનુષ્ય	} મોક્ષ
વાયુન્યંતર	
ન્યોતિષ્ઠક	
વૈમાનિક	તીર્થંકરપદ

આ ઉપરથી જાણાય છે કે માત્ર નારકી અને વૈમાનિકમાંથી મરી મનુષ્ય થનાર જ તીર્થંકર-પદ પામી શકે છે.

ચક્રવર્તીપદને યોગ્ય પ્રથમ નરક અને દેવોમાંથી અનન્તર મનુષ્યભવમાં જન્મ લેનાર છે, અન્ય નહિ (૧૪૫૯-૬૩). તે જ પ્રમાણે બલહેવપદ વિષે છે. પરંતુ એમાં વિશેષતા એ કે શકરા-પ્રજ્ઞામાંથી પણ જન્મ લેનાર આ પદની યોગ્યતા ધરાવે છે (૧૪૬૪). વાસુદેવપદ વિષે પણ બળહેવ જેમ જ છે, પરંતુ એમાં વિશેષતા એ કે વૈમાનિકોમાંના અનુત્તરોપપાનિકમાંથી જન્મ લેનાર વાસુદેવપદ પામતા નથી (૧૪૬૫). માલિકપદ માત્ર સાતમી નરક, તેજ અને વાયુમાંથી જન્મ લેનાર પામતા નથી (૧૪૬૬).

દશમા રત્નદારમાંની હકીકતનો સાર આ પ્રમાણે છે (૧૪૬૭-૬૯)—

સેનાપતિ, યાથાપતિ, વર્ધકિ, પુરોહિત અને સ્મૃતિરત્નપદ માટે સાતમી નરક, તેજ, વાયુ અને અનુત્તરમાંથી આવનાર અયોગ્ય છે. અપ્થ અને હરિતરત્નપદ માટે નરકથી માંડી સહસ્રાર દેવલોક સુધીના યોગ્ય છે. અને ચક્ર, છત્ર, ચર્મ, દંડ, અસિ, મણિ, કાકિણ્ડી—આ બધાં રત્નો માટે અસુરકુમારથી માંડીને ઈશાન દેવલોકમાંથી આવનાર યોગ્ય છે.

રત્નદારને આતે અન્ય બાબતો વિશે ચર્ચા છે, જેનો રત્ન સાથે શું સંબંધ છે તેનું સ્પષ્ટીકરણ ટીકાકાર કરતા નથી. આમાં નીચેની વ્યક્તિઓ દેવલોકમાં ક્યાં જાય તેની ચર્ચા છે (૧૪૭૦) :

૧. અસંયત ભવ્યદ્રવ્યદેવ^૯ જવનવાસીથી માંડી શ્રૈવૈષ્ઠક.
૨. સયમનો અવિરાધક સૌધર્મથી માંડી સર્વાર્થસિદ્ધિ.
૩. સયમનો વિરાધક જવનવાસીથી માંડી સૌધર્મ સુધી.

૯. આ શબ્દનો શુ અર્થ કરવો તેમાં વિવાદ છે. કોઈને મતે એનો અર્થ સમ્યગ્દષ્ટિ થાય છે. પરંતુ આચાર્ય મહાશયિરે એ અર્થને માન્ય કરતા નથી અને તેનો અર્થ ત્રિસ્થાલદષ્ટિ હતાં શ્રમણ કેશમાં રહી શ્રમણોની ચર્ચાનું પાલન કરનાર ભગ્ય કે અભગ્ય છવો બાવો આપે છે.—પ્રજ્ઞા ૦ ડી. ૦, પૃ ૪૦૪.

૪. સંયમાસંયમ (દેશવિરતિ)નો અવિરાધક	સૌધર્મથી અચ્યુત.
૫. સંયમાસંયમનો વિરાધક	બવનવાસીથી ન્યોતિષ્ક.
૬. અસંસી (અકામનિર્જરાવાળો)	બવનવાસીથી વાણુચ્યંતર.
૭. તાપસુ	બવનવાસીથી ન્યોતિષ્ક.
૮. કાન્દર્પિક ^{૧૦}	બવનવાસીથી સૌધર્મ.
૯. ચરક-પરિચાલક ^{૧૧}	બવનવાસીથી બ્રહ્મલોક.
૧૦. ક્રિદિબપિક ^{૧૨}	સૌધર્મથી લાંતક
૧૧. તિર્થેચ (દેશવિરત)	બવનવાસીથી સહસારકલ્પ.
૧૨. આલ્પક ^{૧૩}	„ અચ્યુત.
૧૩. આભિયોગિક ^{૧૪}	„ „
૧૪. રવલિંગ પણ દર્શનવ્યાપન (નિહવ)	„ ઐવેયક

પ્રસ્તુત ચર્યાને આધારે જે કેટલાંક મન્તવ્યો ક્ષિત થાય છે તે આ છે : અંદરની યોગ્યતા વિના પણ આઠાઅરણ્ય શુદ્ધ હોય તો જીવ ઐવેયક સુધી દેવલોકમાં જાય છે. તેથી છેવટે જૈન સિંગ ધારણ્ય કરવાનું પણ મહત્ત્વ છે તે બાબત નં. ૧ અને ૧૪ થી ક્ષિત થાય છે. આંતરિક યોગ્યતા-પૂર્વક સમમનુ યથાર્થ પાત્રન કરે તો સર્વાર્થસિદ્ધિ, જે વૈમાનિક દેવોમાં સર્વોચ્ચ પદ છે, તે પામે.

આ પદને અંતે વળી બીજી પણ ચર્યા કરવામાં આવી છે (૧૪૭૧-૭૩); તે છે અસરીના આયુની. આમાં અસંસી અરરથામાં નારક અને દેવાયુનો જે બંધ થાય છે તેની તથા તે બાંધનારના અદપબદ્ધવની ચર્યા છે

*

- ૯ જેઓ માત્ર પાંદડા વગેરે ઉપર જીવે છે, તેવા તપરથી, તાત્પર્ય કે જેઓ જૈનસમત રીતે તપરથા નથી કરતા. હારતમા તાપસોની પરંપરા બહુ જુની છે. જૈન પરિભાષામાં તેઓની સજ્ઞા બાલતપરવી છે; અધારે જૈનસમત તપરથા કરનાર પરિતતપરવી કહેવાય. સર્વપ્રથમ તાપસનો ઉલ્લેખ બૃહદારણ્યકમા ૪ ૩ ૨૨ માં છે. જુઓ, વૈદિક ઇન્ડિક્સ
- ૧૦ નયમ છતાં જે હાર્યજનક વચન કે શેષા દ્વારા અન્યને દસાવે તે કાર્ષપિક, એજુ લક્ષણ બૃહત્કલ્પભાષ્ય ગા૦ ૧૨૬૪-૧૩૦૧ માં છે, જેનું અવતરણ આચાર્ય બ્રહ્મચિદિએ પ્રજ્ઞા૦ ૬૦ પવ ૪૦૫ માં કર્યું છે.
- ૧૧ દીકાકારે ચરક એવા પરિનાજક અથવા ચરક અને પરિનાજક એવો અર્થ કર્યો છે. પ્રથમમાં વિદેહી અર્થ છે, અને બીજામાં ચરક એટલે કે જીવોટક-કચોટો મારીને રહેનાર, અને પરિનાજક એટલે સાંખ્ય પરિનાજકો એવો અર્થ કર્યો છે.
૧૨. જ્ઞાન, કેવળી, ધર્મવ્યાય અને સર્વ સાધુનો નિદક અને માર્થી તે ક્રિદિબપિક કહેવાય છે. તેનું લક્ષણ બૃહત્કલ્પ-ભાષ્યમાં (ગા૦ ૧૩૦૨-૧૩૦૭) છે, જેનું અવતરણ પ્રજ્ઞા૦ દીકામાં આચાર્ય બ્રહ્મચિદિ કરે છે જ્ઞાનની નિદામસંગે બૃહત્કલ્પભાષ્યની દીકામાં જણાવ્યું છે કે સૂર્યપ્રજ્ઞાપિત આદિ ન્યોતિષ્કાએ અને ચાનિપ્રાભુત જેવા શંકેથી મોક્ષાર્થોને શુ કરે છે ?—આમ કહેનાર જ્ઞાનાવલ્લંબી છે (ગા૦ ૧૩૦૩ ની દીકા).
૧૩. ગોશાલકના અનુચારી.
૧૪. વિવામનાદિ વડે વશીકરણાદિ કરનાર તેજુ વિનરણ્ય બૃહત્કલ્પભાષ્ય (ગા૦ ૧૩૦૮-૧૩૧૪) માં છે. તેનું જ અવતરણ્ય પ્રજ્ઞા૦ ૬૦ માં આચાર્ય બ્રહ્મચિદિએ કર્યું છે આજુ કૃત્ય એ પોતાના ગૌરવ માટે કરે તે દોષાવહ છે, અન્યથા નહિ—બૃહત્કલ્પભાષ્ય, ગા૦ ૧૩૧૪.

૨૧ મું 'અવગાહનાસંસ્થાન' પદ : શરીરનું સંસ્થાન અને અવગાહના

આ પદમાં જીવોનાં શરીર વિષે નીચેની બાબતો વિચારાઈ છે :—

૧. શરીરના બેદો.
૨. સંસ્થાન—આકૃતિ.
૩. પ્રમાણ—શરીરનું માપ.
૪. શરીરનિર્માણ માટે પુદ્ગલોનું ચયન.
૫. જીવમાં એકસાથે ક્યાં ક્યાં શરીરો હોય ?
૬. શરીરોનાં દ્રવ્ય અને પ્રદેશોનું અલપબહુલ્ય.
૭. અવગાહનાનું અલપબહુલ્ય.

આમાંના નં ૧, ૨ અને ૩ ની વિચારણા શરીરના તે તે બેદોના વર્ણન પ્રસંગે જ કરવામાં આવી છે. અને એ વિચારણા પૂરી થયે ક્રમશઃ નં. ૪ થી ૭ દ્વારા લેવામાં આવ્યાં છે. એ શરીર વિષેની વિચારણાની બે ક્રમિક ભૂમિકા સૂચવે છે.

ગતિ આદિ અનેક દ્વારો વડે જીવની વિચારણા પૂર્વકાળમાં થતી (પ્રજાપના, પદ ૩ અને ૧૮); અને જીવના ગતિ આદિ પરિણામોનો વિચાર થતો (પ્રજાપના, પદ ૧૩); પરંતુ તે ગતિ આદિ દ્વારોમા શરીરદ્વાર નથી. પદ પ્રમાણમાં પણ સર્વપ્રથમ શરીરવિચારણા પ્રકૃતિસમુદ્ધાર્તન નામની સૂચિકામાં આવે છે. રુચો પુ ૧, ૫૦ ૫૦. નામકર્મની પ્રકૃતિમાં ગતિ અને જાતિ પછી શરીર સમ્બંધી અનેક પ્રકૃતિને સ્થાન મળ્યું છે.

પ્રથમ 'વિધિ' દ્વારમાં શરીરના પાંચ બેદ—ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તેજસ, કાર્મણ્ય (૧૪૭૪)—પછી ક્રમશઃ ઔદારિક આદિ શરીરના બેદો વગેરેની ચર્ચા છે, તેમા ઔદારિક શરીરના બેદોની ગણનામાં એકન્દ્રિયથી માંડી પંચેન્દ્રિયમાં મનુષ્ય સુધીના જેટલા જીવબેદ-પ્રબેદો^૨ તેટલા જ બેદ ઔદારિક શરીરના ગણાવ્યા છે (૧૪૭૬-૮૭). ઔદારિક શરીરનું સંસ્થાન—આકૃતિ પણ એટલા જ જીવબેદોની વિચારાઈ છે, તેમાં પૃથ્વીનો મસૂરની દાળ જેવો, વ્યકાયનો સ્તિભુકમિન્દુ^૩ (સ્થિર જલમિન્દુ) જેવો, તેજસ્કાયનો સ્પીકલાપ (સોયોના સમૂહ) જેવો, વાયુકાયનો પતાકા જેવો, વનસ્પતિનો નાના પ્રકારનો આકાર છે. દ્વીન્દ્રિયથી ચતુરિન્દ્રિય જીવોનું હુંડસંસ્થાન, અને સમ્વિર્ઘમ સિનાયના બાકીના ઔદારિક શરીરવાળા પંચેન્દ્રિયોને જયે પ્રકારનાં સરથાનો હોય છે. સમ્વિર્ઘમને હુંડસંસ્થાન છે (૧૪૮૮-૧૫૦૧). જ સંસ્થાનો આ છે—^૪

૧. સમચતુરસ, ૨. ન્યમોધપરિમકલ, ૩. સાદિ^૫, ૪. વામન, ૫. કુબ્જ, ૬. હુંડ.

ઔદારિકાદિ શરીરના પ્રમાણનો અર્થાત જાયાત્મનો વિચાર પણ એકેન્દ્રિયાદિ જીવોની અપેક્ષાએ કરવામાં આવ્યો છે (૧૫૦૨-૧૩).

૧. આ પૂર્વે પદ ૧૨ મું શરીરપદ આવી ચુકું છે તથા ૧૬ મું પ્રયોગપદ પણ શરીરના પ્રયોગની ચર્ચા કરે છે.
૨. એ બેદો માટે પ્રજાપના પદ પ્રથમ બેદું.
૩. "સ્તિભુકાકારો યો વિન્દુર્ન પુનરિતસ્તતો વાતાદિના વિક્ષિપ્તઃ" શ્લોક, ૫૦ ૪૧૧.
૪. અહીં મૂળમાં જ ગણાવ્યા નથી, 'ભવ' શબ્દનો પ્રયોગ છે, એટલે પ્રથમ અને અંતિમનાં નામ છે, -૧૪૬૭[૧] 'પલ્લ સૂ ૧૬૬૪[૮] (૫૬ ૨૩)માં જયે સંસ્થાનનાં નામ આપેલા છે.
૫. પાદાન્તર—સાથી.

ઔદારિકની જેમ જ વૈક્રિય શરીર વિષે પણ ઉક્ત વ્યાખ્યાનોનો વિચાર છે, તેમાં આદર પર્યાપ્ત વાયુ અને પંચેદ્રિય તિથ્યોમાં સખ્યાતવર્ષાયુવાળા પર્યાપ્ત ગર્ભજનેને તે શરીર હોય છે અને પર્યાપ્ત મનુષ્યમાં પણ તે જ નિયમ છે, પણ કર્મભૂમિના મનુષ્યને જ છે. અને બધા જ દેવોમાં વૈક્રિય શરીર હોય છે (૧૫૧૪-૨૦), તે જલ્યાવીને વૈક્રિયની આકૃતિ-સસ્થાન (૧૫૨૧-૨૬)નું વર્ણન કર્યું છે. તે પ્રસંગે ભવધારણીય અને ઉત્તરવૈક્રિય શરીર-એ બંનેને લક્ષમાં લીધાં છે. જન્મ સાથે મળે છે તે ભવધારણીય અને અન્ય આકૃતિનું નિર્માણ કરવું તે ઉત્તરવૈક્રિય છે. એ જ પ્રમાણ-જિવાઈ અથવા અવગાહનાની વિચારણા પ્રસંગે પણ એ બંને પ્રકારનાં શરીરો લક્ષમાં લીધાં છે (૧૫૨૭-૩૨).

આદારક શરીર એક જ પ્રકારનું છે અને તે કર્મભૂમિના ત્રહિવાળા સ્વયમી પણ પ્રમત્ત મનુષ્યને જ હોય છે (૧૫૩૩). તે સમચતુરસ સસ્થાનવાળું (૧૫૩૪) અને જઘન્ય દેશથી ન્યૂન રત્ની-હાય અને ઉકુલ્પથી સંપૂર્ણ રત્ની પ્રમાણ છે (૧૫૩૫).

તૈજસ શરીર એકેન્દ્રિયથી માંડી પચ્ચેદ્રિય સુધીના સકલ જીવોને હોય છે, તેથી તેના જીવ-જેદો જેટલા જ બેદ થાય (૧૫૩૬-૩૯). તૈજસ શરીરનું સસ્થાન વર્ણવીને (૧૫૪૦-૪૪) તેના પ્રમાણની ચર્ચા (૧૫૪૫-૫૧) કરવામાં આવી છે. અને તૈજસની જેમ જ કાર્મણુ વિષે પણ સમજી લેવાની ભલામણ કરી છે (૧૫૫૨). તૈજસ-કાર્મણુની અવગાહનામાં ખાસ કરી મારણુનિતક સમુદ્ધાતને લક્ષમાં લઈને વિચાર છે. કારણ કે તે સિવાયના પ્રસંગે તો તેની અવગાહના જવાબા ઔદારિક કે વૈક્રિય શરીરની અવગાહનાની સમાન જ હોય છે. મરણુ વખતે જે જીવને મરીને જ્યાં જવાનું હોય છે, ત્યાં સુધીની અવગાહના કહેવામા આવી છે. શરીરના નિર્માણ માટે પુદ્ગલોનું ચયન સામાન્ય રીતે ઘણે દિશાએથી થાય છે. તે જ પ્રમાણે ઉપચય (વધારે પ્રમાણમાં અદ્ય) ઘણે દિશાએથી થાય છે અને અપચય (પુદ્ગલોનો શરીરમાંથી દ્વાસ) પણ ઘણે દિશામાં થાય છે (૧૫૫૩-૫૮).

એકસાથે એક જીવમાં ઔદારિકાદિ કેટલાં શરીર સભવે તેનો વિચાર સયોગદાર (૧૫૫૯-૧૫૬૪) માં કરવામાં આવ્યો છે. તેનો સાર આ પ્રમાણે છે—

૧. ઔદારિક સાથે સંભવે^૭ વૈક્રિય, આદારક, તૈજસ અને કાર્મણુ.
૨. વૈક્રિય સાથે ,, ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણુ.
૩. આદારક સાથે ,, ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણુ.
૪. તૈજસ સાથે ,, ઔદારિક, વૈક્રિય, આદારક, કાર્મણુ.
૫. કાર્મણુ સાથે ,, ઔદારિક, વૈક્રિય, આદારક, તૈજસ.
તૈજસ-કાર્મણુ સાથે જ હોય છે.

શરીરના ધ્વ્ય-પ્રદેશોનું અદ્યપચદુત્વ અને શરીરની અવગાહનાનું અદ્યપચદુત્વ અંતિમ જે દારમાં વિચારાયું છે (૧૫૬૫-૬૬). તેમાંની અવગાહનાના અદ્યપચદુત્વની ચર્ચા પદ્મંગમ, પુ. ૧૧, સ. ૩૩, પુ. ૫૬ માં અવગાહનાના મહાદંડકમાં છે. તથા શરીરના પ્રદેશોનું અદ્યપચદુત્વ તથા તેના ઉપચયનું અદ્યપચદુત્વ પણ તેમાં ચર્ચિત છે. જુઓ, પુ. ૧૪, પુ. ૪૨૯.

૬ કાર્મણુઓને બંને અપ્રમત્તને પણ હોય છે—પ્રજ્ઞા. ૧૦ ૫૦ ૪૨૪

૭. હોય જ એમ ન સમજવું

જૈનસમત કાર્મણ સાથે અન્ય દર્શનોમાં જે સૂક્ષ્મ શરીર માનવામાં આવ્યું છે, તેની તુલના માટે ગુઓ ગણધરવાદ, પ્રસ્તાવના, પૃ ૧૨૧.

દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અલ્પઅલ્પનો ક્રમ આ પ્રમાણે છે : આહારક, વૈક્રિય, ઔદારિક, તૈજસ-કાર્મણ્ય

પ્રદેશની અપેક્ષાએ તે આ પ્રમાણે છે : આહારક, વૈક્રિય, ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણ્ય.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેને સાથે રાખીને તે ક્રમ આ પ્રમાણે છે : આહારક દ્રવ્યો, વૈક્રિય દ્રવ્યો, ઔદારિક દ્રવ્યો, આહારક પ્રદેશો, વૈક્રિય પ્રદેશો, ઔદારિક પ્રદેશો, તૈજસ-કાર્મણ્ય દ્રવ્યો, તૈજસ પ્રદેશો, કાર્મણ્ય પ્રદેશો (૧૫૬૫).

અવગાહનાનું અલ્પઅલ્પ જ્ઞાન્ય, ઉત્કૃષ્ટ અને જ્ઞાન્ય-ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ વિચારાયું છે તે ક્રમે આ પ્રમાણે છે : જ્ઞાન્યમાં—ઔદારિક, તૈજસ-કાર્મણ્ય, વૈક્રિય, આહારક. ઉત્કૃષ્ટમાં—આહારક, ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ-કાર્મણ્ય. જ્ઞાન્ય-ઉત્કૃષ્ટમાં—ઔદારિક (જ), તૈજસ-કાર્મણ્ય (જ), વૈક્રિય (જ); આહારક (જ), આહારક (ઉ), ઔદારિક (ઉ), તૈજસ-કાર્મણ્ય (ઉ) (૧૫૬૬).

*

૨૨ મું 'ક્રિયા'પદ : ક્રિયાવિચારણા

કર્મ એટલે વાસના કે સરકાર, જેને કારણે પુનર્જન્મ થાય છે, તેની વિચારણા ભારતમાં પ્રાચીન કાળથી થતી રહી છે. આત્માના જન્મ-જન્મ-માનવ-તરની કલ્પના કે સંસારચક્રની કલ્પના સાથે કર્મની વિચારણા અનિવાર્ય હતી. પ્રાચીન ઉપનિષદોમાં કવચિત જ આ વિચારણા જોવા મળે છે. પરંતુ જૈન અને બૌદ્ધ સાહિત્યમાં, ખાસ કરી જૈન આગમોમાં, આ કર્મની વિચારણા વિસ્તારથી જોવા મળે છે.^૧ તેની પણ બે ભૂમિકા તો સ્પષ્ટ જણાય છે. પ્રાથમિક ભૂમિકામાં કર્મ માટે ક્રિયા શબ્દનો પ્રયોગ થતો હતો એમ લાગે છે, કારણ કે સૂકૃત-દુષ્ટ, પુણ્ય-પાપ, કુશલ અકુશલ કર્મ અને તેને માનનાર માટે જૂના શબ્દો છે કિરિયા અને કિરિયાવાઈ, જે સમાન રૂપે જૈન આગમ^૨ અને પાલિ પિટકમાં^૩ વપરાયા છે. આથી જ આપણે જોઈએ છીએ કે જૈન આગમોમાં તે કાળના વાદોનું જે વર્ગિકરણ આપ્યું છે, તેમાં ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી ઇત્યાદિ ચાર ભેદો છે^૪ અને બૌદ્ધ પિટકમાં જેઓ સૂકૃત-દુષ્ટ કે પુણ્ય-પાપને માને છે તેમને ક્રિયાના ઉપદેશક કહ્યા છે; અને સ્વયં ભગવાન બુદ્ધ પોતાને ક્રિયાવાદી તરીકે ઓળખાવે છે. અને તેમને કર્મવાદી અને ક્રિયાવાદી કહી તેમની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે.—દીધં, સોણદંસુત્ત. અને બુદ્ધના અનામવાદને કારણે તેમને કોઈ અક્રિયાવાદી કહેવા હશે, એટલે અક્રિયાવાદ શબ્દનો બુદ્ધે પોતાની રીતે જ અર્થ કર્યો. અને તે અર્થમાં બુદ્ધને કોઈ અક્રિયાવાદી કહે તો તેમાં તેમને વાંધો હતો નહિ.^૫ તાત્પર્ય એટલું જ

૧. જૈન આગમોમાંની ક્રિયાવિચારણા માટે ગુઓ, ક્રિયાકોષ, સંપાદક શ્રી મોહનલાલ બાઠિયા તથા શ્રી શ્રીચંદ્ર ચોરડિયા, કલકત્તા, ૧૯૬૬

૨. ગણધરવાદ, પ્રસ્તાવના, પૃ ૧૦૬.

૩. સૂત્રકૃતામ, ૧. ૧૨. ૧

૪. દીધં સામવ્યવસ્થાસુત્ત.

૫. ભગવતી, ૩૦. ૧; ભગવતી સાર પૃ ૫૭૦, અન્ય પાઠો માટે ગુઓ ક્રિયાકોષ, પૃ ૨૫૬.

૬. વિનયપિટક, મહાવગ્ગ ૬. ૩૧; અંચુતરનિકામ, ૪, ૧૭૯; તથા ગુઓ, આગમ યુગકા જૈનદર્શન, પૃ ૭૪.

સમજવાનું છે કે તે કાળમાં ક્રિયાવાદ શબ્દ કર્મને માનનાર માટે અને અક્રિયાવાદ શબ્દ તેને નહિ માનનાર માટે પ્રચલિત હતો. પરંતુ ક્રમે કરી ક્રિયા શબ્દ ઉપરાંત કર્મ શબ્દનો પણ વ્યવહાર થવા લાગ્યો. ભારે પ્રારંભમાં તો ક્રિયાવાદ અને કર્મવાદ બંને શબ્દોનો એકબીજાના પર્યાયરૂપે એકસાથે પ્રયોગ થવા લાગ્યો^૭. અને જ્યારે એ નક્કી થઈ જ ગયું કે બંને એકાર્થક જ છે ભારે ક્રિયાવાદ શબ્દ તો ભૂંસાઈ જ ગયો, અને કર્મવાદ શબ્દ જ પ્રચલિત થઈ ગયો. આમ થવાનું એક ખીલું કારણ એ પણ છે કે કર્મવિચારની સૂક્ષ્મતા જેમ જેમ વધતી ગઈ તેમ તેમ જૂના ક્રિયાવિચારથી તે દૂર પણ થતો ગયો. એટલે અને જૂના ક્રિયાવિચારની પદ્ધતિ સાથે એની સગતિ રહી નહિ, પરિણામ એ આભ્યંત્ર કે ક્રિયાવિચાર એ કર્મવિચારની પૂર્વભૂમિકારૂપે એટલે કે એક ઐતિહાસિક કડીરૂપે જ આપણી સમક્ષ ઉપરિચિત છે.^૮ અને તે કેવો હતો તેની જાખી પ્રસ્તુત પ્રજાપનાનું ક્રિયાપદ, સ્વરૂપાંગત ક્રિયાસ્થાન (૨.૨) અને પ્રસાખ્યાનક્રિયા (૨.૪) એ બે અધ્યયનો તો કરાવે જ છે, ઉપરાંત ભગવતીમા^૯ અનેક પ્રસંગે જે ક્રિયા અને ક્રિયાવાદની ચર્ચા કરવામાં આવી છે તે પણ તે કાળે ક્રિયાચર્યાનું કેટલું મહત્ત્વ હતું તે સૂચવી ન્યાય છે. ક્રિયાવિચારનું મહત્ત્વ ઘટી કર્મવિચારનું મહત્ત્વ વધ્યું, એ આખતમાં એક એ પણ પ્રમાણ છે કે પદ્મખંડાગમમાં કર્મવિચારણા તો ભરી પડી છે, પણ આગમોમાં—આસ કરી પ્રજાપના અને ભગવતીમાં—જે પ્રકારની ક્રિયાવિચારણા છે તેવી વિચારણા પદ્મખંડાગમમાં જોવામાં આવતી નથી.

વળી, એ આખત પણ જાણવી જરૂરી છે કે ક્રિયાવિચારકોમાં એવા પણ હતા, જેઓ ક્રિયાથી જુદું શોષક કર્મરૂપે આવરણ માનતા નહિ^{૧૦}. તેમના માનને વિભંગગાન કહેવામાં આભ્યંત્ર છે. આ સૂચવે છે કે પૌહ્લિક કર્મ, જે આત્માના આવરણરૂપે કર્મવાદમાં જૈન આગમમાં મનાયું છે, તે મૂળે ક્રિયાવિચારના પ્રારંભમાં મનાતું ન હતું. બે ક્રિયા-કર્મનું ફળ મળવાનું હોય અને તે પણ લાંબા કાળે, તો ક્રિયા તો નહીં થઈ જતી હોવાથી ક્રિયાજન્ય એક સરકાર, વાસના કે આવરણરૂપે કર્મ માનવામાં આભ્યંત્ર અને તે કર્મ પૌહ્લિક હોતું નોંધીએ એવું પણ ક્રમે સ્થિર થયું. આમ ક્રિયા અને કર્મ મૂળે એકબીજાના પર્યાયો હતા તે ભિન્નાર્થક થઈ ગયા. તે ભિન્નાર્થક થયા પહેલાની ભૂમિકા એ છે કે પ્રાણાતિપાતને જ ક્રિયા કહી તે પ્રથમ ભૂમિકા (૧૫૭૨) અને પ્રાણાતિપાત વડે થતી ક્રિયા (=કર્મ) તે બીજી ભૂમિકા (૧૫૭૪) અને પછી ક્રિયા સ્થાને કર્મનો પ્રયોગ, એ ત્રીજી ભૂમિકા (૧૫૮૫). તેથી કર્મવાદનો પર્યાયવાચી ક્રિયાવાદ શબ્દ પણ ભૂંસાઈ ગયો અને માત્ર કર્મવાદ શબ્દ જ દાર્શનિકોમાં પ્રચલિત થઈ ગયો.

દષ્ટિવાદમાં પૂર્વગતમાં ક્રિયાવિશાલ નામે એક પૂર્વ છે, પણ કર્મપ્રકૃતિનો સમ્બંધ આગ્રાણી પૂર્વ પદ્મખંડાગમમાં જણાવાયો છે^{૧૧}, તે પણ સૂચવે છે કે પ્રથમ ભૂમિકામાં ક્રિયા જ કર્મ હતું અને ક્રમે કરી ક્રિયાથી કર્મ જુદું થઈ ગયું.

પ્રસ્તુત પ્રજાપનાનો ક્રિયાવિચાર^{૧૨} પણ ક્રિયા વિશે અનેક રીતે થયેલી વિચારણાનો સંમલ

૭. આચાર્યસૂત્રનો પ્રારંભિક ભાગ અને દીપ્ત ૩ સોહલ્લસુત, બન્નેમાં બંને શબ્દો એકસાથે જ વપરાયા છે.
 ૮. ભગવતીમાં જણાવ્યું છે કે પ્રથમ ક્રિયા પછી વેદના અને શ્રમણને પણ પ્રમાદ અને યોગને કારણે ક્રિયા છે સૂ. ૧૫૧, ૧૫૨, (૩ ૩). વળી, કહ્યું છે કે ક્રિયા છે ત્યાં સુધી સુક્તિ પણ નથી.—સૂ. ૧૫૩.
 ૯. ૧ ૧૦, ૩૦ ૧; ૩. ૩; ૭. ૧; ૭. ૧૦, ૨ ૮; ૧૮. ૮; ૬. ૩. જુઓ ભગવતીસ્મર, પૃ. ૩૪, ૫૬૭
 ૧૦. સ્થા. ૫૪૨.
 ૧૧. સુત્રાક ૬, સૂત્ર ૪૫, પૃ. ૧૩૪
 ૧૨. ક્રિયાવિચારણા માટે જુઓ—સ્થાનાંજ સમવાયોગ, પૃ. ૪૧૦, જ્યાં સમભ્રમણે ક્રિયાવિચાર સકલિત કરવામાં આયો છે અને સમજતી પણ કરવામાં આવી છે.

જ કરે છે, અને ક્રિયાવિચાર કેવા ક્રમે થયો હશે તેની ઝાંખી કરાવે છે—જેમ કે ક્રિયાના પ્રથમ પ્રકારે પાંચ બેદ બતાવ્યા તે માત્ર અહિંસા-હિંસાના વિચારને લક્ષીને જ છે^{૧૩} (સૂ. ૧૫૬૭-૭૨; ૧૬૦૫). ક્રિયાની ખીલ રીતે વિચારણા થઈ તે વળી (મૂ. ૧૫૭૪-૮૦) માત્ર પાંચે મહામતોને જ લઈને નહિ પણ તે જેમાં સમાવિષ્ટ થઈ બન્ય છે તે અદાર પાપસ્થાનોને લઈને છે.^{૧૪} અને વળી તીજ પ્રકારે ક્રિયાના જે પાંચ બેદો વર્ણવ્યા છે તે તદ્દન જુદા જ પ્રકારે છે. તે પાંચે પ્રકારો એક યા ખીલ રીતે અદાર પાપસ્થાનોમાં સમાવી શકાય તેમ છે (૧૬૨૧). વળી, સત્રકૃતાંગમાં પણ ક્રિયાસ્થાનોની ચર્ચા છે. આમ ક્રિયાવિચાર અનેક રીતે થતો હતો; પણ તે વિચાર નિશ્ચિત જુમિકા પ્રાપ્ત કરે તે પહેલાં કર્મવિચારણા વ્યવસ્થિત થઈ ચૂકી હતી અને તેમાં દોષોની સુનિશ્ચિત વિચારણા થઈ, એટલે આ જૂના વિચારનો લાભ તો લેવાયો પણ તેને તે રૂપમાં જ મંજૂરી મળી નહિ.

જીવોમાં કોણુ સક્રિય અને કોણુ અક્રિય તેનો વિવેક કરવામાં આવ્યો છે અને નહીં કરવામાં આવ્યું છે કે સિદ્ધો તો અક્રિય જ છે, તેમને કોઈ પણ પ્રકારની ક્રિયા હોતી નથી. સસારી જીવોમાં માત્ર શેલેશી જ એટલે કે અયોગી કેવલી જ અક્રિય છે, શેષ સર્વ સક્રિય જ હોય છે (૧૫૭૩). ખરી રીતે જીવોના સક્રિય-અક્રિય બેદો જણાવતું આ સત્ર સર્વપ્રથમ હોતુ જોઈતું હતુ અને પછી ક્રિયાના બેદો અને તેમાંનો કયો બેદ કયા જીવમાં લાભે તેની ચર્ચા સંગત યાત. પણ, ઉપર જણાવ્યું તેમ, આ પદ ક્રિયા વિપેની જુદી જુદી વિચારણાનો સંગ્રહ હોઈ આમ બન્યું છે. તેથી પ્રથમ ક્રિયાના પાંચ બેદો અને તેના ઉત્તર બેદો જ ગણાવ્યા (૧૫૬૭-૭૨); પછી જીવો સક્રિય છે કે અક્રિય છે એ પ્રશ્નની ચર્ચા કરી (૧૫૭૩).

ક્રિયાના મૂળ અને ઉત્તર બેદો પ્રજાપનામાં નીચે પ્રમાણે ગણવામાં આવ્યા છે—

પાંચ ક્રિયા ૧૫૬૭-૭૨^{૧૪}; ૧૬૦૫ અદાર પાપસ્થાન જે વડે પાંચ ક્રિયા (૧૬૨૧)
ક્રિયા (૧૫૭૪-૮૦)

૧. કાષ્ઠયા (કાયિકા)	૧. પ્રાણાતિપાત	૧. આરંભિયા
૧. અણુવરયકાષ્ઠયા	૨. મૃધાવાદ	૨. પારિગ્ગહિયા
૨. કુપઉત્તકાષ્ઠયા	૩. અદતાદાન	૩. માયાવતિયા
૨. આહિગરણિયા (આધિકરણિકી ^{૧૬})	૪. મૈથુન	૪. અપરચકખાણુકિરિયા
૧. સન્નેયણાહિગરણિયા	૫. પરિગ્રહ	૫. મિચાર્દસણુવતિયા
૨. નિવ્વતણાહિગરણિયા	૬. ક્રોધ	
૩. પાદોસિયા (પ્રાદેપિકા)	૭. માન	
૧. રવપ્રતિ અશુભમન	૮. માયા	
૨. પરપ્રતિ „	૯. લોભ	
૩. તદુભયપ્રતિ „	૧૦. પ્રેમ	

૧૩. ક્રિયાબેદોનો આ વિચાર જૂનો હોવા સંભવ છે. કારણ કે આગળની સુત્ર ૧૫૮૫ વગેરેમાં, જ્યાં માત્ર ક્રિયાનો નિર્દેશ છે ત્યાં, ક્રિયાના આ જ બેદો અભિપ્રેત છે. આ પાંચે ક્રિયાનું સામાન્ય નામ આયોગિકા-સંસારમાં બેદી રાખનારી—એતું પણ છે (૧૬૧૭).

૧૪. આની તુલના કરો, વેદના પ્રત્યયવિધાન સૂનો સાથે, ૫૮ખંડાગમ, પુ. ૧૨, પુ. ૨૭૫.

૧૫. જુઓ, ભગવતીસાર, પુ. ૩૪; ભગવતી, શતક ૩, ઉદેશક ૩.

૧૬. ભગવતી, ૧૬. ૧. ૫૬૪-૫૬૫; ભગવતીસાર, પુ. ૩૬૭.

४ पारियावर्ज्या (पारितापनिष्ठा)	११. द्वेष
१. स्वने अस्मातानी उदीरणा ^{१७}	१२. कलक
२. परने अस्मातानी "	१३. अब्याभ्यान
३. उभयने "	१४. पैशुन्य
५. पाष्णातिपात (प्राष्णातिपात)	१५. परपरिवाद
१. स्वनी पाष्णातिपात	१६. अरति-रति
२. परनी "	१७. मायाभूषा
३. उभयनी "	१८. मिथ्यादर्शनशास्त्र

अर्द्धी तुलना माटे सूत्रदृतांगगत (२. २) क्रियास्थानो तथा स्थानांगत (४१६) क्रिया आपवर्मां आवे छे—

१३ क्रियास्थानो	२५ क्रिया
१. अर्थदंड	(१) १. आरंभिका
२. अर्थदंड	२. पारिग्रहिका
३. हिंसादंड	३. मायाप्रत्यया
४. अकस्मात् दंड	४. अभ्रत्याभ्यानक्रिया
५. दृष्टिविपर्यासदंड	५. मिथ्यादर्शनप्रत्यया
६. भूषाप्रत्यया	(२) ६. कायिका
७. अदत्तादानप्रत्यया	७. आधिकारशुद्धिका
८. अध्यात्मप्रत्यया	८. प्रादोषिका
९. मानप्रत्यया	९. पारितापनिष्ठा
१०. मित्रद्वेषप्रत्यया	१०. प्राष्णातिपातक्रिया
११. मायाप्रत्यया	(३) ११. दर्शनप्रत्यया
१२. लोभप्रत्यया	१२. प्रथप्रत्यया
१३. भर्षापथिके	१३. प्रतीत्यक्रिया
	१४. साभन्तोपनिष्ठा
	१५. स्वस्तिरिका
	(४) १६. निःसृष्टिका
	१७. आनायनिका
	१८. वैदारशुद्धिका
	१९. अनाभोगप्रत्यया
	२०. अनवकांक्षाप्रत्यया
	(५) २१. प्रेमप्रत्यया
	२२. द्वेषप्रत्यया
	२३. प्रयोगक्रिया
	२४. समुद्धानक्रिया
	२५. भर्षापथिकी

१७ लोच्य अने तपोबुद्धानथी धनी अस्मातानो आभा सभावेश न करवो निधं अे अेवु २५शीकरुळ् टीकाकार करे छे, कारुळ् के लोच्य अने इण सारु छे अने असाक्य तपोबुद्धान तो निविळ् अे छे ५० ४३६.

પ્રતાપનામાં ક્રિયા શેમાં થાય છે તેનો વિચાર પણ કરવામાં આવ્યો છે; જેમ કે પ્રાણુતિપાત-થી થતી ક્રિયા^{૧૮} છ પ્રકારના જીવો વિષે થાય છે એટલે કે નારકાદિ ૨૪ દંડકતા જીવો અને પ્રકારના જીવોનો પ્રાણુતિપાત કરે છે (૧૫૧૪-૫). જીવો મૃત્યાવાદ સર્વ દ્રવ્યો વિષે કરે છે (૧૬૭૬). અદ્યાવાદન, જે દ્રવ્યોનું ગ્રહણ થઈ શકે તેને વિષે કરે છે (૧૫૭૭). મૈથુનક્રિયા ૩૫ અને ૩૫વાળાં દ્રવ્યો વિષે (૧૫૭૮) કરે છે પરિગ્રહ પણ સર્વ દ્રવ્યોનો કરે છે (૧૫૭૯). આ જ પ્રમાણે શેષ ક્રોધ, માન આદિ પાપસ્થાનો વિષે પણ નારકાદિ જીવોમાં સમજ લેવાની ભલામણ કરવામાં આવી છે (૧૫૮૦).

જીવો એ પ્રાણુતિપાત ક્રિયા આદિ અદાર પાપસ્થાનોને કારણે કર્મની કેટકેટલી પ્રકૃતિનો બંધ કરે તે પણ વિચારાયું છે. તેમાં સામાન્ય રીતે એ સમજવાનું છે કે મોટે ભાગે જીવો આયુ સિવાયની સાત મૂળ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરતા હોય છે અને કવચિત્ આડેય કર્મપ્રકૃતિનો બંધ તે તે પ્રાણુતિપાત આદિ ક્રિયા વડે કરે છે (૧૫૮૧-૮૪).

તેથી જાણી રીતે એમ પણ વિચારાયું છે કે જીવ જાનાવરણાદિ કર્મપ્રકૃતિનો બંધ કરતો હોય ત્યારે કેટલી ક્રિયાવાળી તે હોય (૧૫૮૫-૮૧)? આ વિચારણામાં ફેર એ છે કે ઉક્ત અદાર પાપસ્થાનની ક્રિયાને પ્થાનમાં લીધી નથી, પરંતુ પાંચ ક્રિયાઓને પ્થાનમાં લીધી છે. પરંતુ એ પાંચ કઈ લેવાની તેનો નિર્દેશ મળ્યા નથી, પરંતુ ડીકાકારે કાયિકી આદિ પાંચ ક્રિયાઓને અભિપ્રેત છે એમ જણાવ્યું છે. વળી, તેમણે એમ પણ સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે કે જીવ જ્યારે પ્રાણુતિપાત વડે કર્મ બાંધતો હોય ત્યારે એ પ્રાણુતિપાતની સમાપ્તિ કેટલી ક્રિયાથી થાય—એવો પ્રશ્ન અહીં અભિપ્રેત છે.^{૧૯} આના જવાબમાં મૂળમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે ત્રણ, ચાર કે પાંચ ક્રિયા હોય (૧૫૮૫-૮૭), પણ તે કઈ લેવી તેનો નિર્દેશ નથી. ડીકાકારે કાયિકી આદિ કર્મે સમજવી એવો ખુલાસો કર્યો છે (ડીકા ૫૦ ૪૪૦ બં).

એક જીવ એક કે અનેક જીવોની અપેક્ષાએ અને અનેક જીવો એક કે અનેકની અપેક્ષાએ કેટલી ક્રિયાઓવાળા હોય છે, તેનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે (૧૫૮૮-૧૬૦૪). આમાં પણ કાયિકી આદિ ક્રિયાઓ અભિપ્રેત છે એમ ડીકાકારે જણાવે છે, અને સ્પષ્ટ કરે છે કે માત્ર વિષ્ણુમાન જન્મમાં થતી કાયિકી આદિ ક્રિયા જ અહીં અભિપ્રેત છે, એવું નથી, પણ અતીત જન્મના કાય-શરીરાદિ વડે અન્ય જીવો દ્વારા થતી ક્રિયા પણ અહીં અભિપ્રેત છે, કારણ કે એ અતીત કાય-શરીરાદિની વિરતિ જીવે સ્વીકારી નથી, અર્થાત્ તે શરીરાદિનું પ્રત્યાગ્રહણ કર્યું નથી માટે તે શરીરાદિમાંથી જે કાઈ નિર્માણ થાય અને તે દ્વારા અન્ય જીવો જે કોઈ ક્રિયા કરે તે સૌને માટે જીવ જવાબદાર છે, કારણ કે જીવે તે શરીરાદિનો પરિત્યાગ કર્યો નથી, તે પ્રત્યેનું મમલ જોડ્યું નથી. આ બાબતની વિસ્તૃત ચર્ચા માટે જુઓ ક્રિયાકોશ, પૃ. ૪૫ થી તથા પૃ. ૧૫૦ થી.

પુનઃ સ્ત્ર ૧૬૦૫માં તે જ પાંચ ક્રિયા ગણાવી, જે આ પદના પ્રારંભમાં (સૂ. ૧૫૬૭) ગણાવી છે અને પછી ૨૪ દંડકમાં એ પાંચ ક્રિયા લાભે છે તેમ જણાવ્યું છે (૧૬૦૬).

કાયિકી આદિ પાંચે ક્રિયાના સહભાવની વિચારણા કરીને ૨૪ દંડકોમાં તેમના સહભાવનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે (૧૬૦૭-૧૬). વળી, એ જ પાંચે ક્રિયાઓને 'આયોગિકા' એવા

૧૮. ભગવતીમાં જણાવ્યું છે કે એ ક્રિયા—“ પુટ્ટા કલ્પજ નો અપુટ્ટા કલ્પજ ” ૧૦. ૪ ૬૦૧, ૧. ૬. ૫૨. અહીં ક્રિયાશબ્દ કર્મ (પૌદ્ગલિક) અર્થમાં વપરાયો છે એ સ્પષ્ટ છે.

૧૯. ડીકા, ૫૦ ૪૪૦ બં.

સામાન્ય નામે પણ ઓળખાવીને તેમના સહભાવની અને નારકાદિ જીવોમાં તેમના સહભાવની વિચારણા પૂર્વવત કરી છે (૧૬૧૭-૧૯), એટલું જ નહિ પણ તેમાં કાળ અને દેશની અપેક્ષાએ વિચારવાનું જણાવી દીધું છે અને સમયની દૃષ્ટિએ ક્રિયાઓના સહભાવના બંગોની ગણના પણ કરી દીધી છે (૧૬૨૦).

આ પછી આરંભિત્રી આદિ પાંચ ક્રિયાનો વિચાર છે, તેમાં તેના સ્વામી પ્રમત સમત આદિ જણાવ્યા છે (૧૬૨૨-૨૬). અને પછી ૨૪ દંડકના જીવોમાં સ્વામિત્વની પ્રશ્નપણા છે (૧૬૨૭). અને આરંભિત્રી આદિનો સહભાવ પણ નારકાદિ જીવોમાં વિચારાયો છે (૧૬૨૮-૩૬) અને અને સમય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ પણ સહભાવનો વિચાર કર્યો છે (૧૬૩૬).

આ પૂર્વે (૧૫૭૮-૮૦) પ્રાણાતિપાત આદિ અદાર પાપસ્થાનોનો વિચાર ચર્ચા ગયો છે અને પછી પ્રાણાતિપાતવિરમણ આદિનો વિચાર જીવોમાં કરવામાં આવ્યો છે (૧૬૩૭-૧૬૪૧), અને જણાવ્યું છે કે માત્ર મનુષ્ય સિવાય કોઈમાં પ્રાણાતિપાત આદિ ૧૭ આયતોની વિરતિ નથી અને મિથ્યાદર્શનનું વિરમણ એકન્દ્રિય-વિકલેન્દ્રિયમાં નથી, શેષમાં સંભવે.

આ પછી અદાર પાપસ્થાનમાંથી પ્રાણાતિપાત આદિ પ્રત્યેકની વિરતિને લક્ષ્ણે નિરૂપણ છે કે તે તે વિરતિ વખતે કેટલી કર્મપ્રકૃતિનો બધ હોય. તેના ૨૭ બંગો જીવોમાં જણાવ્યા છે અને દંડકોમાં તે બંગો કેટલા હોય તેની પણ વિચારણા કરી છે (૧૬૪૨-૧૬૪૯).

વળી, પ્રાણાતિપાત આદિથી વિરતને આરંભિત્રી આદિ ક્રિયાઓ હોય કે ન હોય અને હોય તો કેટલી તેનો વિચાર કર્યો છે (૧૬૫૦-૬૨).

અંતે આરંભિત્રી આદિ ક્રિયાના અલ્પબહુલનો વિચાર છે, તેનો કર્મ આ પ્રમાણે અગ્નિતા હમે છે - મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયા, અપ્રત્યાખ્યાનક્રિયા, પારિગ્રહિકી, આરંભિત્રી, માયાપ્રત્યયા (૧૬૬૩). આમ કહેવાનું તાત્પર્ય રીકાકારે સમજાવ્યું છે કે માત્ર મિથ્યાદર્શિને જ પ્રથમ મિથ્યાદર્શનપ્રત્યયા ક્રિયા હોય છે, પણ અપ્રત્યાખ્યાનક્રિયા તો અવિરતસમ્યગ્દર્શિ અને મિથ્યાદર્શિ બન્નેને હોય છે. તે જ ન્યાયે માયાપ્રત્યયા અપ્રમત્તસયત, પ્રમત્તસયત, દેશવિરત અને મિથ્યાદર્શિ એ સૌમા હોય છે. તેથી તે સર્વાધિક છે.—રીકા પત્ર ૪૫૨.

આ આખા ક્રિયાવિવરણમાં સાપરાધિક અને ઐર્થાપચિક એવા ક્રિયાના જે બે બેદ પછીથી પ્રચલિત થયા છે તેને સ્થાન નથી મળ્યું, તે આ સ્થાંના સ્વરૂપની પ્રાચીનતા સૂચવે છે.

*

૨૩ થી ૨૭ કર્મપ્રકૃતિ-કર્મબંધ-કર્મબંધવેદ-કર્મવેદબંધ-કર્મવેદવેદક પદો : કર્મવિચાર

પદપ્રાગમનો સોથો બંધ વેદનાખ્ય નામે ઓળખાય છે અને પાંચમો વર્ગજીવોમાં તે નામે છે. પણ ખરી રીતે કર્મપ્રકૃતિનાં જે સોવીશ અનુયોગદારો છે (પુ. ૯. સ. ૪૫ પૃ. ૧૩૪) તેમાં ખીલું દાર વેદના છે તેના ઉપરથી વેદનાખંડ નામ પડ્યું અને જીવો અધનદાર છે, તેની વિભાષા (વિવરણ) બધ, બંધક, બધનીય અને બધવિધાનરૂપે છે (પુ. ૧૪, સુ. ૧, પૃ. ૧), તેમાંના બધનીયના વિવેચન પ્રસંગે વર્ગજીવોનું જે નિરૂપણ છે (પુ. ૧૪, સુ. ૬૮, પૃ. ૪૮) તેને આધારે

૧. જુઓ પુસ્તક ૬ નો વિષયપરિચય, પૃ. ૧.

સમગ્ર પાંચમા ખંડનું નામ વર્ગીણાખંડ પડ્યું છે.^૨ વટ્ખંડાગમમાં પ્રથમતા ત્રણ ખંડો પછી આવતા આ એ ખંડો ખરી રીતે એક, અખંડ અને સ્વતંત્ર પુસ્તકરૂપ સ્વીકારવા યોગ્ય છે. જેમ પ્રથમ-ખંડમાં પ્રારંભમાં નમસ્કારમંગલ કરી તેમાં ૧૪ જીવસમાસનાં ૧૪ માર્ગીણારથાન દ્વારા પ્રથમ ત્રણ ખંડમાં વિવેચના કરવામાં આવી છે, તેમ આ બન્ને ખંડોમાં પણ પ્રથમ નમસ્કારમંગલ કરી કર્મ-પ્રકૃતિનાં ૨૪ અનુયોગદ્વારોનો નિર્દેશ કરી એકેક અનુયોગદ્વારનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. આથી ભલે ગમે તેણે આ એ ખંડોનો વિભાગ કરી નિર્દેશ કર્યો, પરંતુ વસ્તુતઃ તે એક, અખંડ સ્વતંત્ર ગ્રંથ છે. અને છઠ્ઠા ખંડ મહાખંધમાં પણ છઠ્ઠા અંધનદ્વારાના એક બેદ અંધનવિધાનનું જ વિવેચન છે.^૩

વેદનાખંડના પ્રારંભમાં જણાવ્યા પ્રમાણે આગ્રાયણી પૂર્વની પાંચમી વસ્તુનું ચોથું પ્રાભૂત કર્મ-પ્રકૃતિ છે (પુ૦ ૯, સ૦ ૪૫, પુ૦ ૧૩૪). અને એ જ કર્મપ્રકૃતિનું ૨૪ અનુયોગદ્વારો વડે વિવેચન વટ્ખંડાગમમા વિસ્તારથી કરવામાં આવ્યું છે. એ વિવેચન અને પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞાપનાનાં ૨૩ થી ૨૭ મા પદોમા આવતી કર્મવિચારણાની તુલના કરીએ તો જણાય છે કે પ્રજ્ઞાપનાગત કર્મવિચારણાનો સ્તર વટ્ખંડાગમની વિચારણા કરતાં પ્રાચીન છે, કારણ કે વટ્ખંડાગમમાં^૪ નિક્ષેપ કરીને વ્યાખ્યા કરવાની જેની પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી છે, તેવી વ્યાખ્યાપદ્ધતિનાં દર્શન પ્રજ્ઞાપનામાં થતાં નથી. અને વિચારણાના અન્ય વિષયોની તુલના કરીએ તોપણ જણાય છે કે પ્રજ્ઞાપનાની ભૂમિકા પ્રાચીન છે. પ્રજ્ઞાપનામાં જે વિષયો ચર્ચાયા છે તે બહુ જ સ્થૂલ છે. બધના પ્રકૃતિ આદિ ચાર પ્રકારોનો નિર્દેશ કરી, એ ક્રમે વિવેચન કરવાને બદલે પ્રકૃતિ, અનુભાવ અને રિશતિનું ક્રમ વિના સ્વતંત્ર નિરૂપણ છે. પ્રદેશઅંધની તો ચર્ચા જ નથી. એટલું જ નહિ પણ કર્મવિચારણાની સૂક્ષ્મ અને સ્થિર ભૂમિકા અને પરિભાષાઓ, જેનો સ્વીકાર પછીના સાહિત્યમાં સ્વેતામ્બર-દિગંબર બન્નેએ કર્યો છે, તે ભૂમિકાનાં દર્શન પ્રજ્ઞાપનામાં થતાં નથી. ઉદાહરણ તરીકે કર્મબંધના કારણ તરીકે માત્ર રાગ અને દેવને જણાવ્યા છે (૧૬૭૦) : આ બાબત સર્વમાન્ય હોવા છતાં કર્મબંધનાં કારણોનો વિચાર પછીના સ્વેતામ્બર સાહિત્યમાં અને દિગંબર સાહિત્યમાં જુદો જ રીતે છે અને જુદો જ ભૂમિકાએ થયો છે, એ નિર્વિવાદ છે. પ્રસ્તુતમાં યોગ પણ કર્મબંધનું કારણ છે તેનો નિર્દેશ જ નથી એ ધ્યાનમાં લઈ એ તો પ્રજ્ઞાપનાની વિચારણાનો સ્તર પ્રાચીન છે તે જણાયા વિના રહેશે નહિ. કર્મપ્રદેશની ચર્ચા પ્રજ્ઞાપનામાં છે જ નહિ^૫ તેથી તેના સાથે સંકળાયેલ યોગની કારણતાનો નિર્દેશ પ્રજ્ઞાપનામાં ન હોય તે સ્વાભાવિક છે. અનુભાવબંધની ચર્ચા પણ (૧૬૭૯) એના સ્તરની પ્રાચીનતા જ સૂચવે છે.

પ્રજ્ઞાપનામાં કર્મપ્રકૃતિના મૂળ આદિ બેદો અનેક વાર ગણાવ્યા છે (૧૬૬૫, ૧૬૮૭, ૧૭૫૪, ૧૭૬૯, ૧૭૭૫, ૧૭૮૭). અને એ બેદો તે તે પ્રકરણના પ્રારંભે ગણાવ્યા છે તેથી અનુમાન થઈ શકે છે કે પ્રજ્ઞાપનાનું આ પદ અને પછીનાં કર્મ સંબંધી પદો જુદાં જુદાં પ્રકરણો હતાં, જેનો સમૂહ પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞાપનામાં કરી લેવામાં આવ્યો છે. એ પણ સ્પષ્ટ છે કે પ્રજ્ઞાપનાના ૨૩ મા પદનો પ્રથમ

૨ પુસ્તક ૧૩ નો વિષયપરિચય પૃ૦ ૧.

૩ પુ૦ ૧, પ્રસ્તાવના, પૃ૦ ૬૭.

૪ વેદનાનાં ૧૬ અનુયોગદ્વારો માટે જુઓ વટ્ખંડાગમ, પુસ્તક ૧૦, પુ૦ ૧. કર્મના નિક્ષેપ માટે જુઓ પુસ્તક ૧૩, પુ૦ ૩૮.

૫ કર્મને બદ અને સ્પૃષ્ઠ તથા બદસ્પૃષ્ઠ તથા સંચિત વગેરે વિશેષણો આપ્યાં (૧૬૭૯) છે, પરંતુ કર્મના પ્રદેશઅંધની ચર્ચા નથી. માત્ર પ્રકૃતિ, રિપતિ અને અનુભાવની ચર્ચા લેવા મળે છે.

ઉદ્દેશ અને બીજો ઉદ્દેશ એ બન્ને શુદ્ધ જુદા કાળની રચના છે. પ્રથમ ઉદ્દેશ પ્રાચીન છે અને પ્રાચીન સ્તર સ્વયં છે, જ્યારે બીજો ઉદ્દેશ પ્રથમ ઉદ્દેશમાં રહી ગયેલી કમીને દૂર કરે છે તેથી તે પછીનો છે. આહી તેમનો પરિચય પણ એકસાથે જ દેવાનું ઉચિત માન્યું છે.

કર્મપ્રકૃતિના મૂળ અને ઉત્તર ભેદો (૧૬૮૮-૯૬) આ પ્રમાણે છે.—

કર્મપ્રકૃતિ મૂળભેદો^૬
(૧૬૬૫, ૧૬૮૭, ૧૭૫૪,
૧૭૬૯, ૧૭૭૫, ૧૭૮૭)

ઉત્તર ભેદો
(૧૬૮૮-૧૬૯૬)

૧. જ્ઞાનાવરણીય^૭.

૧. આમિનિબ્ધોધિક્ષાનાવરણીય
૨. જ્ઞાનજ્ઞાનાવરણીય
૩. અવધિજ્ઞાનાવરણીય
૪. મનઃપર્યાયજ્ઞાનાવરણીય
૫. કેવલજ્ઞાનાવરણીય

૨. દર્શનાવરણીય

૧. નિદ્રા
૨. નિદ્રાનિદ્રા
૩. પ્રત્યક્ષા
૪. પ્રત્યક્ષાપ્રત્યક્ષા
૫. સ્વપ્નાનર્દિ

૨. દર્શનચતુષ્ઠક :

૧. અક્ષુદ્ધદર્શનાવરણીય
૨. અચક્ષુદ્ધદર્શનાવરણીય
૩. અવધિદર્શનાવરણીય
૪. કેવલદર્શનાવરણીય

૩. વેદનીય

૧. સાતા વેદનીય :

૧. મનોજ શબ્દ
૨. મનોજ રૂપ
૩. મનોજ ગંધ
૪. મનોજ રસ
૫. મનોજ રપરી
૬. મનઃસુખતા
૭. વચનસુખતા
૮. કાયસુખતા

૬ કર્મપ્રકૃતિના મૂળ આઠ ભેદોનો વિચાર રૂઝમાં પદના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં છે. તેમાં કર્મબંધ શાષ્ટી થાય છે વગેરેની પણ સર્થા છે અને તેના બીજા ઉદ્દેશમાં ઉત્તર પ્રકૃતિને ગણ્યાવીને પછી તેની છવોમાં રિશ્તિ આદિનો વિચાર છે

૭ ડીકાકારે પ્રવૃત્ત કર્મનો જે ક્રમે નિર્દેશ છે તે ક્રમવુ સમર્થન કર્યું છે.—૮૦ પત્ર ૪૫૪ બ.

...[१२७]...

२. असातावेदनीय :

१-५. अभनोज शब्दादि पांय

६. भनःदुःभता

७. वयनदुःभता

८. कायदुःभता

४. भोदनीय

१. दर्शनभोदनीय :

१. सम्भक्तववेदनीय.

२. मिथ्यात्ववेदनीय.

३. सम्भक्त-मिथ्यात्ववेदनीय.

२. आरित्रभोदनीय :

१. कपायवेदनीय :

१. अनन्तानुपधी क्रीध.

२. " भान.

३. " भाया.

४. " लोभ.

५. अप्रत्यापयान क्रीध.

६. " भान.

७. " भाया.

८. " लोभ.

९. प्रत्यापयानावरण क्रीध.

१०. " भान.

११. " भाया.

१२. " लोभ.

१३. सन्नयन क्रीध.

१४. " भान.

१५. " भाया.

१६. " लोभ.

२. नोकपायवेदनीय :

१. स्त्रीवेद.

२. पुरुषवेद.

३. नपुंसकवेद.

४. हारय.

५. रति.

६. अरति.

७. भय.

८. शोक.

९. श्रुत्यासा.

...[१२८]...

५. व्यायु.

१. नैरयिकव्यायु.
२. तिर्ययव्यायु.
३. मनुष्यव्यायु.
४. देवव्यायु.

६. नाम.

१. गतिनाम :

१. नरकगति.
२. तिर्ययगति.
३. मनुष्यगति.
४. देवगति.

२. ज्ञानिनाम :

१. ऐन्द्रिय ज्ञानि.
२. इंद्रिय ज्ञानि.
३. त्रीन्द्रिय ज्ञानि.
४. अतुरिन्द्रिय ज्ञानि.
५. पञ्चेन्द्रिय ज्ञानि.

३. शरीरनाम :

१. औदारिक शरीर.
२. पैक्षिय शरीर.
३. आहारक शरीर.
४. तन्त्रस शरीर.
५. कामेषु शरीर.

४. शरीरांगोपांगनाम :

- १-३. औदारिकशरीरांगोपांग व्याधि.

५. शरीरयन्धननाम :

- १-५. औदारिकशरीरयन्धन व्याधि.

६. शरीरसंधाननाम :

- १-५. औदारिकशरीरसंधान व्याधि.

७. संधननामक :

१. पञ्चसंधनारायसंधन.
२. ऋषसंधनारायसंधन.
३. नारायसंधन.
४. अर्धनारायसंधन.
५. क्रीलिकासंधन.
६. सेवार्तसंधन.

...[१२६]...

८. संस्थाननाम :

१. सभयपुरसंस्थान.
२. न्यत्रोधपरिभोलसंस्थान.
३. साईसंस्थान.
४. वामनसंस्थान.
५. कुञ्जसंस्थान.
६. ह्रुंसंस्थान.

९. पर्व्वानाम :

१. कृष्ण.
२. नील.
३. रक्त.
४. पीत.
५. शुक्ल.

१०. गणनाम :

१. सुरभिगध.
२. दुरभिगध.

११. रत्ननाम :

१. तिक्र.
२. कट्ट.
३. कपाय.
४. अमल.
५. मधुर.

१२. रपर्शनाम :

१. कर्कश.
२. मृदु.
३. लघु.
४. शुद्ध.
५. रिन्ध.
६. रक्ष.
७. शीत.
८. उष्ण.

१३. अशुद्धधुनाम.

१४. उपधातनाम.

१५. पराधातनाम.

१६. आनुपूर्वीनाम :

१. नैरधिक आनुपूर्वी.
२. तिर्य्य आनुपूर्वी.

૩. મનુષ્યઆત્મપૂર્વી.

૪. દેવઆત્મપૂર્વી.

૧૭. ઉચ્છ્વાસનામ.

૧૮. આતંપનામ.

૧૯. ઉઘોત.

૨૦. વિદાયોગતિનામ :

૧. પ્રશસ્ત વિદાયોગતિ.

૨. અપ્રશસ્ત વિદાયોગતિ.

૨૧. ત્રસનામ.

૨૨. સ્થાપરનામ.

૨૩. સંહમનામ.

૨૪. બાદરનામ.

૨૫. પર્ચાપ્તનામ.

૨૬. અપર્ચાપ્તનામ.

૨૭. સાધારણુશરીરનામ.

૨૮. પ્રત્યેકશરીરનામ.

૨૯. સ્થિરનામ.

૩૦. અસ્થિરનામ.

૩૧. શુભનામ.

૩૨. અશુભનામ.

૩૩. સુભગનામ.

૩૪. દુર્ભગનામ.

૩૫. સુરવરનામ.

૩૬. દુરવરનામ.

૩૭. આદેયનામ.

૩૮. અનાદેયનામ.

૩૯. યશઃકીર્તિનામ

૪૦. અયશઃકીર્તિનામ

૪૧. નિર્માણનામ.

૪૨. તીર્થકરનામ.

૭. ગોત્ર

૧. ઉચ્ચ ગોત્ર :

૧. જાતિવિશિષ્ટતા.

૨. કુલવિશિષ્ટતા.

૩. બલવિશિષ્ટતા. ૯

૯. અહાં એ ધ્યાન દેવા ભેદું છે કે ઉચ્ચ ગોત્ર માત્ર જન્મને કારણે નથી પણ શરીરના બાહ્ય સૌંદર્ય ઉપરાંત આધ્યાત્મિક તપ વગેરેની સંપત્તિને કારણે પણ છે. તે જ પ્રમાણે નીચ ગોત્ર પણ માત્ર જન્મને કારણે નહીં પણ શારીરિક અને આધ્યાત્મિક સંપત્તિના અભાવને કારણે છે.

૪. રૂપવિશિષ્ટતા.
૫. તપવિશિષ્ટતા.
૬. શ્રુતવિશિષ્ટતા.
૭. સાહવિશિષ્ટતા.
૮. ઐશ્વર્યવિશિષ્ટતા.

૨. નીચ ગોત્ર :

૧. જ્ઞતિવિહીનતા.
૨. કુલવિહીનતા.
૩. બલવિહીનતા.
૪. રૂપવિહીનતા.
૫. તપવિહીનતા.
૬. શ્રુતવિહીનતા.
૭. સાહવિહીનતા.
૮. ઐશ્વર્યવિહીનતા.

૮. અંતરાય

૧. દાનાન્તરાય.
૨. લાભાન્તરાય.
૩. ભોગાન્તરાય.
૪. ઉપભોગાન્તરાય.
૫. વીર્યાન્તરાય.

કર્મની આઠે મૂળ પ્રકૃતિ નેરમિકાદિ જીવના ચોવીસે દંડકમાં હોય છે (૧૬૬૬). જીવો કેવી રીતે આઠેય કર્મપ્રકૃતિ આંધે તેનો ખુલાસો કરતા જણાવ્યું છે કે જ્ઞાનાવરણીયનો ઉદય હોય ત્યારે દર્શનાવરણીયનું આગમન થાય છે.^{૧૦} દર્શનાવરણીયના ઉદયથી દર્શનમોહનું અને દર્શનમોહના ઉદયથી મિથ્યાત્વનું અને મિથ્યાત્વ ઉદીર્ણ થયે આઠે કર્મનું આગમન થાય છે (૧૬૬૭). અથા જ જીવોમાં આઠે કર્મના આગમનનો આવો જ ક્રમ છે (૧૬૬૮).^{૧૧} જીવો જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ આંધે છે તેનાં બે કારણો છે : રાગ અને દ્વેષ. રાગમાં માયા અને લોભનો તથા દ્વેષમાં ક્રોધ અને માનનો સમાવેશ છે (૧૬૭૦-૧૬૭૪).^{૧૨} જીવો જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય અને અંતરાય વેદે પશુ ખરા અને ન પશુ વેદે. તે જ પ્રમાણે ચોવીસ દંડકમાંના મનુષ્યો વેદે પશુ ખરા અને ન પશુ વેદે; આક્રીના જીવો વેદે જ. પરંતુ વેદનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર-આ ચારે કર્મો તો ચોવીસે દંડકમાં જીવો વેદે જ વેદે (૧૬૭૫-૭૮). આ સૂત્રમાં કર્મવેદનાની વાત કહી છે. આની તુલના વદ્ધંડાગમનાં વેદનાસમિત સૂત્રો સાથે કરવી; પુસ્તક ૧૨, પૃ ૨૬૪. આ પછીના સૂત્રમાં 'વેદના' માટે જ 'અનુભાવ' શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે, તે પરિભાષાનો વિકાસ સૂચ્યે છે. 'અનુભાવ' માટે 'વેદના' શબ્દ જૂનો

૧૦. આને આઠે 'નિષ્કલ્પિ' શબ્દનો પ્રયોગ છે.

૧૧. આચાર્ય મહાપદિરને આની વ્યાખ્યામાં ઘોડી ધુરકેલી જણાઈ છે. તેથી તેઓ આ સૂત્રને 'પ્રાથિક' સૂત્રનું એમ કહ્યું છે. વળી, આ પ્રકારે કર્મના આગમનની ચર્ચા પછીના ગ્રંથોમાં તો છૂટી જ ગઈ છે, તે ખ્યાનમાં શબ્દો જોઈએ. પ્રવૃત્ત સૂત્રનું તાત્પર્ય જોઈએ જ છે કે કર્મથી કર્મ આવે છે.

૧૨. અહીં કર્મવંધના કારણમાં યોગને રચાન મળ્યું નથી, માત્ર કથાયને જ રચાન મળ્યું છે, તે ખ્યાનમાં લેવા જેવી વાત છે.

છે. વળી, એ સૂત્રમાં આવતી કર્મના બદ્ધ, રૂપ, સંચય વગેરેની વાત પણ એ સૂત્રને કાલની દૃષ્ટિએ પછીનું સૂચવે છે (૧૬૭૯). કર્મનો અનુભવ^{૧૩}—વિપાક વર્ણવતાં છવે બાંધેલાં કર્મ-સંચિત કરેલાં કર્મ-વિપાક દેવા તૈયાર થાય એટલે કે ઉદયમાં આવે તેટલા માત્રથી કામ સરતું નથી, પણ વિપાક દેવા માટે તેને ગતિ, સ્થિતિ, ભવ અને પુદ્ગલની પ્રાપ્તિ પણ જરૂરી છે અને એ કર્મની ઉદારણા પણ જરૂરી છે : આટલુ હોય ત્યારે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મનો અસ્યક વિપાક હોય છે—એમ જણાવ્યું છે (૧૬૭૯-૮૬).

જ્ઞાનાવરણીયનો અનુભવ દશ પ્રકારે છે (૧૬૭૯) :

૧. શ્રોત્રનુ આવરણુ
૨. શ્રોત્રવિજ્ઞાનનુ આવરણુ
૩. નેત્રનુ આવરણુ
૪. નેત્રવિજ્ઞાનનું આવરણુ
૫. ઘ્રાણનું આવરણુ
૬. ઘ્રાણવિજ્ઞાનનું આવરણુ
૭. રસાવરણુ
૮. રસવિજ્ઞાનાવરણુ
૯. સ્પર્શાવરણુ
૧૦. સ્પર્શવિજ્ઞાનાવરણુ

આ બધાં આવરણોના ઉદયથી જાણવાનું જાણી શકાતું નથી; જાણવાની ઇચ્છા છતાં જાણતું નથી. જાણ્યા છતાં તેનું જ્ઞાન રહેતું નથી; જ્ઞાન ઉત્સન્ન થાય છે. પછીના કાળે આ પ્રકારના અનુભાવની ચર્ચા બધી પડી છે. વળી, એ પણ ધ્યાન દેવાની વાત છે કે, આમાં મન અને તેના વિજ્ઞાનનું આવરણુ નોંધ્યું નથી. વળી, શ્રુત, અવધિ, મન-પર્યાય અને કેવળજ્ઞાનના આવરણુની પણ આમાં નોંધ નથી, એ સૂચક છે. તેથી એમ નક્કી થાય છે કે આ સૂત્ર અત્યંત પ્રાચીન સ્તરનું અને કર્મસિદ્ધાંતની પરિભાષામાં પૂર્તિ થવા પૂર્વેનું છે. આચાર્ય મલ્લગિરિએ આ બાબતમાં કશો ખુલાસો કર્યો નથી.

દર્શનાવરણીય કર્મનો નવ પ્રકારનો અનુભવ આ છે (૧૬૮૦) :

૧. નિદ્રા	૫. સ્વાનાર્દિ
૨. નિદ્રાનિદ્રા	૬. ચક્રદર્શનાવરણુ
૩. પ્રચલા	૭. અચક્રદર્શનાવરણુ
૪. પ્રચલાપ્રચલા	૮. અવધિદર્શનાવરણુ

૯. કેવલદર્શનાવરણુ.

આ સૂત્રમાં અવધિ આદિ દર્શનોની નોંધ લેવામાં આવી છે, પરંતુ પૂર્વ સૂત્રમાં અવધિ આદિ જ્ઞાનોને બાકાત રાખ્યાં છે, એ સૂચક વસ્તુ છે.

સાતાવેદનીયનો અનુભાવ આઠ પ્રકારે આ પ્રમાણે છે (૧૬૮૧ [૧]) :

૧. મનોજ શબ્દ^{૧૪}
૫. મનોજ સ્પર્શ

૧૩ અનુભાવ વિષેનું આ આજું પ્રકરણ (૧૬૭૯-૮૬) પ્રાચીન સ્તરનું છે.

૧૪. ટીકાકાર આખ્યાયેઠ નોંધે છે. પા. ૪૬૧

૨. મનોજ રૂપ	૬. મનઃસુખતા
૩. મનોજ ગંધ	૭. વચનસુખતા
૪. મનોજ રસ	૮. કાયસુખતા

અસાતાવેદનીયનો અનુભાવ (૧૬૮૧[૨]) :

સાતાવેદનીયથી વિપરીત અમનોજ શબ્દ આદિનો અનુભાવ થાય છે.

મોહનીયનો અનુભાવ પાંચ પ્રકારે છે (૧૬૮૨) :

૧. સમ્યક્ત્વવેદનીય	૩. સમ્યક્ મિથ્યાત્વવેદનીય.
૨. મિથ્યાત્વવેદનીય	૪. કપાયવેદનીય

૫. નોકપાયવેદનીય

આયુનો અનુભાવ ચાર પ્રકારે (૧૬૮૩) :

૧. નરકાયુ	૩. મનુષ્યાયુ
૨. તિથિયાયુ	૪. દેવાયુ

શુભ નામનો^{૧૫} અનુભાવ ચૌદ પ્રકારે છે (૧૬૮૪[૧]) :

૧. છટ્ટ શબ્દ ^{૧૬}	૮. છટ્ટ લાવવ્ય ^{૧૬}
૨. છટ્ટ રૂપ	૯. છટ્ટ યશઃકીર્તિ
૩. છટ્ટ ગંધ	૧૦. છટ્ટ ઉત્થાન-કર્મ-અલ્પ-વીર્ય-પુત્રપ્રકાર-પરાક્રમ
૪. છટ્ટ રસ	૧૧. છટ્ટ સ્વર
૫. છટ્ટ રૂપરી	૧૨. કાંત સ્વર
૬. છટ્ટ ગતિ ^{૧૬}	૧૩. પ્રિય સ્વર
૭. છટ્ટ સ્થિતિ ^{૧૬}	૧૪. મનોજ સ્વર

દુઃખ નામનો^{૧૫} અનુભાવ પણ શુભ નામના અનુભાવથી વિપરીત ૧૪ પ્રકારે છે (૧૬૮૪[૨]) :

ઉચ્ચ ગોત્રનો અનુભાવ આઠ પ્રકારે છે (૧૬૮૫[૧]) :

૧. જ્ઞાતિવિશિષ્ટતા	૫. તપોવિશિષ્ટતા
૨. કુલવિશિષ્ટતા	૬. શ્રુતિવિશિષ્ટતા
૩. અલ્પવિશિષ્ટતા	૭. લાભવિશિષ્ટતા
૪. રૂપવિશિષ્ટતા	૮. ઐશ્વર્યવિશિષ્ટતા

નીચ ગોત્રનો અનુભાવ એથી વિપરીત રીતે આઠ પ્રકારનો છે (૧૬૮૫[૨]); જેમ કે જ્ઞાતિવિહીનતા આદિ.

અંતરાયકર્મનો અનુભાવ પાંચ પ્રકારે છે (૧૬૮૬) :

૧. દાનાંતરાય	૩. ભોગાંતરાય
૨. લાભાંતરાય	૪. ઉપભોગાંતરાય

૫. વીર્યાંતરાય

૧૫ નામકર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ તો ૪૨ ગણાવી, પણ અહીં અનુભાવમાં ૧૪ પ્રકાર જ છે નામકર્મના અનુભાવની આ સૂચી પ્રાચીન રીતની સૂચક છે

૧૬. ઠીકાકાર ન્યાય્યા ભેદ નોંધે છે.—૫૧ ૪૬૩.

કર્મપ્રકૃતિઓની સ્થિતિ અને તેના અભ્યાષકાળનું વર્ણન કરીને (૧૬૬૭-૧૭૦૪) એકેન્દ્રિયથી માંડી સંસારી પચ્ચેન્દ્રિય જીવોની તે તે કર્મની સ્થિતિનું નિરૂપણ કર્યું છે (૧૭૦૫-૧૪). પદ્મપંડાગમમાં ઉત્કૃષ્ટ અને જ્ઞાન્ય સ્થિતિના વર્ણન માટે જુઓ પુ. ૬, ચૂલિકા ૬ અને ૭. અને અભ્યાષા, નિષેક વગેરેની ચર્ચા માટે જુઓ પુ. ૧૧ ની પ્રથમ ચૂલિકા, પૃ. ૧૩૯. ૧૭

આ પછી કર્મની જ્ઞાન્ય સ્થિતિના (૧૭૪૨-૪૪) અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના (૧૭૪૫-૫૨) અંધક જીવો કોણ છે તેનું નિરૂપણ છે.

કર્મનો અર્થ એ રહ્યા પદમાં જ્ઞાનાવરણાદિમાથી કોઈ એકનો અર્થ કરતો હોય ત્યારે જ્ઞાન અન્ય કેટલી કર્મપ્રકૃતિ વાધે તેનો ચોવીશ દાંકોમા વિચાર કરવામાં આવ્યો છે (૧૭૫૫-૬૮) તે જ પ્રકારે કોઈ એક કર્મના અર્થ પ્રસંગે અન્ય કેટલી પ્રકૃતિની વેદના હોય તેનો વિચાર ૨૫મા કર્મઅર્થવેદ નામના પદમાં છે. અને તેથી જાણવું એટલે કે અમુક કર્મની વેદના વખતે કેટલી પ્રકૃતિનો અર્થ હોય તેનો વિચાર ૨૬મા કર્મવેદઅર્થ એ નામના પદમાં છે (૧૬૭૬-૮૬). અને છેવટે ૨૭મા કર્મવેદવેદક પદમાં કોઈ એક પ્રકૃતિની વેદનાપ્રસંગે અન્ય કેટલી પ્રકૃતિની વેદના હોય તેનો વિચાર છે (૧૭૮૭-૯૨).

*

૨૮ મું 'આહાર' પદ : જીવોનો આહાર

પ્રજ્ઞાપનામાં આહારપદ અલગ છે, ત્યારે પદ્મપંડાગમમાં ૧૪ માર્ગણા દારોમાં છેલ્લું દાર આહાર છે તેથી એમ નિશ્ચય કરી શકાય છે કે આહારની વિચારણાનું મહત્ત્વ જૈન વિચારકોના મનમાં હતું.

આહાર પદના એ ઉદ્દેશો છે. તેમાં પ્રથમ ઉદ્દેશમાં અગિયાર દારો વંડ અને બીજા ઉદ્દેશમાં તેર દારો વંડ આહાર સંગ્રહી વિચારણા છે. બીજા ઉદ્દેશનાં તેર દારો સાથે પદ્મપંડાગમમાં ૧૪ માર્ગણાદારોની તુલના કરવા જેવી છે--

પ્રજ્ઞાપના ૧૮૬૫

પદ્મપંડાગમ પુ. ૧, પૃ. ૧૩૨

૧. આહાર
૨. જ્ઞાન્ય
૩. સંસારી
૪. લેખ્યા

૧. ગતિ
૨. ઇન્દ્રિય
૩. કામ
૪. યોગ (૯)૨

૧૭ આચાર્ય મલયગિરિએ "પતાવતા ચ ચદુક્તમાપ્યાયગીવાસ્યે દ્વિતીયપૂર્વે કર્મપ્રકૃતિપ્રામૃતે ક્ષ્મવિધાને રિપનિક્ષ્યાધિકારે—વત્સાર્યનુયોગદ્વારાણિ તથયા—સ્થિતિબન્ધસ્થાનપ્રરૂપણા અભ્યાષકાલ્પકપ્રરૂપણા ઉત્કૃષ્ટ-નિષેકપ્રરૂપણા ક્ષ્મવસ્તુત્વપ્રરૂપણા ચ ક્ષિતિ" આ પ્રમાણે શીકામાં જે ઉલ્લેખ કર્યો છે (પૃ. ૪૦૯) તેને પદ્મપંડાગમના ઉપર જણાવેલા રચાનની સાથે સરખાવી શકાય

૧. પદ્મપંડાગમ, પુ. ૧, પૃ. ૧૩૨, ૪૦૬, પુ. ૩, પૃ. ૪૮૩; પુ. ૪, પૃ. ૧૩૭, ૩૦૮, ૪૮૬; પુ. ૫, પૃ. ૧૦૩, ૨૩૮, ૩૪૬, પુ. ૭, પૃ. ૨૪, ૧૧૨, ૧૮૪, ૨૩૬, ૨૪૩, ૨૬૮, ૩૬૫, ૪૧૧, ૪૭૭, ૪૬૩, ૫૧૮, ૫૭૪, પુ. ૮, પૃ. ૩૬૦
૨. કૌસીમા નવર પ્રજ્ઞાપનાના છે.

૫. દષ્ટિ	૫. વેદ (૧૧)
૬. સંયત	૬. કપાય (૭)
૭. કપાય	૭. જ્ઞાન (૮)
૮. જ્ઞાન	૮. સંયમ (૬)
૯. યોગ	૯. દર્શન
૧૦. ઉપયોગ	૧૦. લેશ્યા (૪)
૧૧. વેદ	૧૧. ભવ્ય (૨)
૧૨. શરીર	૧૨. સમ્યક્ત્વ (૫)
૧૩. પર્યાપ્તિ	૧૩. સંગી (૩)
	૧૪. આહાર (૧)

પદ્મપ્રગમમાનાં ૧૪ માર્થી દશ તો પ્રજ્ઞાપનામાં એ જ નામે છે. પ્રારંભના ત્રણ પ્રજ્ઞાપનામાં નથી, પરંતુ તેમાં શરીર અને પર્યાપ્તિ વધારે છે. પદ્મપ્રગમમાં જ્ઞાન-દર્શન જુદાં જુદાં છે, પરંતુ પ્રજ્ઞાપનામાં જ્ઞાન અને ઉપયોગ જુદાં જુદાં છે, તેમાં આ સશોધન છે. ઉપયોગમાં જ્ઞાન-દર્શન આવી જ જાય છે; પછી જ્ઞાનને જુદું કરવાની જરૂર રહેતી નથી. સમ્યક્ત્વ માટે દૃષ્ટિ શબ્દ પ્રાચીન છે તે પ્રજ્ઞાપનામાં વપરાયો છે; જ્યારે પદ્મપ્રગમમાં 'સમ્યક્ત્વ' શબ્દ પ્રયુક્ત છે. આહારની વિચારણામાં આહાર એક જુદું દાર હોય તે જરૂરી જણાતું નથી. આથી જણાય છે કે તેર દારની એક સૂચી તૈયાર હતી તેનો જ ઉપયોગ પ્રસ્તુતમાં કર્યો છે. અને એ પણ સ્પષ્ટ જણાય છે કે ૧૪ દારની સૂચી વધારે વ્યવસ્થિત છે તેથી તે ૧૩ દારની સૂચી કરતાં પ્રાચીન હોઈ શકે નહિ.

પ્રથમ ઉદ્દેશનાં દારોમાં પ્રથમ દારમાં છે—૨૪ દંડોના જીવોને આહાર^૩ સચિત્ત હોય, અચિત્ત હોય કે મિત્ર ?—એ પ્રશ્ન. એનો ઉત્તર છે કે વૈક્રિય શરીર ધરાવનાર જીવોનો આહાર અચિત્ત જ હોય, પરંતુ ઔદારિક શરીરી જીવો ત્રણ પ્રકારનો આહાર લે છે (૧૭૬૪). આ પછી નારક જીવો વિષે તેઓ આહારાર્થી છે કે નહિ? કેટલા કાળે આહારાર્થી હોય? આહારમાં શું લે? બધી દિશામાંથી ઝડપી કરી બધુ જ પરિણમાવે છે? લીધેલ પુદ્ગલોનો સર્વભાવે આહાર લે છે કે અમુક ભાગનો? ઝડપી કરેલ બધા જ પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે? આહારમાં લીધેલા પુદ્ગલોનું શું થાય છે?—આટલાં ૭ દારોનો એકસાથે વિચાર કરીને (૧૭૬૫-૧૮૦૫) પછી અન્ય ભવનવાસી આદિ ૨૩ દંડોમાં ક્રમે તે સાતેય દારોનો વિચાર કરે છે (૧૮૦૬-૧૮૫૨). આમાં નોંધવા જેવી હકીકતો એ છે કે આહાર જે લેવામાં આવે છે તે આભોગનિર્વર્તિત અને અનાભોગ-નિર્વર્તિત હોય છે. એટલે કે પોતાની ઇચ્છા થાય અને આહાર લે તે અને ઇચ્છા વિના જ આહાર લેવાનો રહે તે. ઇચ્છા થાય અને લેવાય તેમાં, તે તે જીવોમાં જુદી જુદી ક્ષણમર્યાદા છે. પણ ઇચ્છા વિના લેવાતો આહાર તો નિરંતર લેવાતો જ રહે છે (૧૭૬૬ અને ૧૮૦૬ આદિ).

આહારમાં^૪ વર્ણુ-રસાદિસંપન્ન પુદ્ગલો લેવાય છે. તેનો સંઘ ઓછામાં ઓછો અનંતપ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી ક્ષેત્રમાં અવગાહીને રહી શકે તેવો અને આત્મપ્રદેશથી સ્પૃષ્ટ હોવો જરૂરી છે (૧૭૬૭-૧૮૦૦). નારકમાં મોટે ભાગે તો અશુભ વિપાકવાળા વર્ણુદિનું ઝડપી થાય છે (૧૮૦૧).

૩. ધવલામાં આહારમાર્ગણમાં આહાર શબ્દથી કવલ, લેપ, ઉન્ન, ગ્રન, કર્મ—એ આહાર નહો, પણ નોકમંઆહાર અભિપ્રેત છે એમ યુલાસો છે. પુ. ૧, પુ. ૪૦૬.

૪. ટીકાકાર સ્પષ્ટીકરણ કરે છે કે મૂળમાં એક વર્ણુ આદિ કહ્યું છે તે અવહારનયની અધિક્ષાએ નિશ્ચયનયની અધિક્ષાએ તો પાંચેય વર્ણુવાળો સંઘ આહાર યોગ્ય છે.—પ. ૫૦૧.

આહારના પુદ્ગલોનું અહ્યુ સર્વ દિશાથી થાય છે (૧૮૦૨). થયા પછી આહાર અર્થે લીધેલા પુદ્ગલોમાંનો અસંખ્યાતમો ભાગ આહારરૂપે પરિણમે છે અને તેના અનંતમા ભાગનો આસ્વાદ લેવામાં આવે છે (૧૮૦૩). આહાર માટે લીધેલા^૫ બધા જ પુદ્ગલોનો આહાર કરે છે (૧૮૦૪). આહારમાં લીધેલા પુદ્ગલોનો પાંચ ઇન્દ્રિયરૂપ પરિણામ થાય અને નારકને તો તે દુઃખજનક પરિણામરૂપે જ પરિણમે (૧૮૦૫), પરંતુ દેવાદિને તેનો સુખરૂપ પરિણામ થાય (૧૮૦૬). જેની જેટલી ઇન્દ્રિય હોય તેને તે આહાર તેટલી ઇન્દ્રિયના પરિણામરૂપે પરિણમે (૧૮૧૨, ૧૮૧૯, ૧૮૨૦, ૧૮૨૩, ૧૮૨૫).

નવમા દ્વારમાં આહારરૂપે અહ્યુ કરેલા પુદ્ગલો એકન્દ્રિયના શરીરરૂપ હોય છે કે પછી યાવત પચેન્દ્રિયના શરીરરૂપ હોય છે, તેની ૨૪ ઠંડકોમાં ચર્ચા છે. ચર્ચાનો સાર એ છે કે જે પુદ્ગલોનું અહ્યુ થતું હોય છે તે ભૂતકાળમાં તો ગમે તેના શરીરરૂપે હોય પણ વર્તમાનમાં તો તે જે જીવને જેટલી ઇન્દ્રિય હોય તેટલી ઇન્દ્રિયવાળાનું શરીર આહારરૂપે છે, તેમ સમજવું. કારણ કે લીધેલ આહાર લેનારના શરીરરૂપે પરિણત થાય છે તેથી તેટલી ઇન્દ્રિયવાળાનું શરીર છે તેમ કહેવાય (૧૮૫૩-૧૮૫૮).

દશમા દ્વારમાં ૨૪ ઠંડકના જીવોમાં કોણુ લોમાહાર અને કોણુ પ્રક્ષેપાહાર કરે તેની ચર્ચામાં જણાવ્યું છે કે નૈરયિક, દેવો અને એકન્દ્રિય લોમાહારી છે (૧૮૫૯-૬૦).

દ્વીન્દ્રિયથી માંડી પચેન્દ્રિય મનુષ્ય અને પ્રકારનો આહાર કરે છે (૧૮૬૧). એકન્દ્રિયને મોહું હોતું નથી અને નારક-દેવતા વૈક્રિયશરીરમાં મુખ છતાં તેમને પ્રક્ષેપની આવશ્યકતા ન પડે તેવો તે શરીરનો સ્વભાવ છે, માટે તેમને માત્ર લોમાહાર છે—એવું સ્પષ્ટીકરણ ટીકાકાર કરે છે (પત્ર ૫૦૯). વળી, લોમાહાર માત્ર પર્ણાતને જ હોય, અપર્ણાતને ન હોય એમ પણ ટીકાકારે ખુલાસો કર્યો છે (પત્ર ૫૦૯).

અગિયારમા દ્વારમાં ક્યા જીવને ઓજ આહાર અને મનથી ભક્ષણુ હોય છે તેનો ખુલાસો કરતા જણાવ્યું છે કે નારકો માત્ર ઓજ આહાર કરે છે, મનથી ભક્ષણુ કરતા નથી (૧૮૬૨). અને બધા જ ઔદારિક શરીરી વિષે પણ એ જ નિયમ છે (૧૮૬૩). માત્ર દેવો ઓજ આહારવાળા અને મનથી ભક્ષણુ કરનારા છે (૧૮૬૪); એટલે કે તેમને જ્યારે મનમાં આહાર લેવાની ઇચ્છા થાય કે તરત તેમની આહારકામનાની પૂર્તિ થઈ જાય છે (૧૮૬૪). જે સ્થાને જીવની ઉત્પત્તિ થવાની હોય ત્યાં જે આહારયોગ્ય પુદ્ગલો હોય તેનો આહાર તે ઓજ આહાર. અપર્ણાત જીવને આ આહાર જ સંભવે છે—એવું સ્પષ્ટીકરણુ ટીકાકાર કરે છે (પત્ર ૫૧૦). આ ચર્ચાને અંતે સ્ત્રવૃતાગતી નિર્યુક્તિની નિમ્ન ગાથાઓ ટીકાકારે ઉદ્ધૃત કરી છે, તે આ પ્રકરણના સારરૂપ છે :

“સરીરેણોવાહારો તયાથ ફાસેણ લોમઆહારો ।
 પક્ષેણાહારો પુણ કાવલિયો હોહ નાયજ્વો ॥ ૧૭૧ ॥
 ઓયાહારા જીવા સન્ને અપજત્તયા મુણેયજ્વા ।
 પજત્તગા ય લોમે પક્ષેવે હાંતિ મહ્યજ્વા ॥ ૧૭૨ ॥
 ઇન્દિયદેવાણં નૈરહ્યાણં ચ નરિય પક્ષેવો ।
 સેસાણં જીવાણં સસારત્યાણ પક્ષેવો ॥ ૧૭૩ ॥”

૫ આહી ટીકાકારે સરોમા પર્ણાત વિરોધ ન આવે તેમ આપ્યા કરવાને એક એવું સૂચન કર્યું છે. માટે આહાર માટે લીધેલા^૫નો અર્થ પર્ણસુવમા જે અસંખ્યાતમો ભાગ કહ્યો છે તે જ અભિપ્રેત છે, અહ્યુ કરેલા બધા જ પુદ્ગલો નહિ.—ટીકા, પત્ર ૫૦૪.

લોમાહારા ઇમિદિયા ડ નેરહયસુરગણા વેવ ।

સેસાળ આહારો લોમે વક્સેવઓ વેવ ॥

ઓયાહારા મળમન્લિળ્લો ય સંઘે વિ સુરગણા હોંતિ ।

સેસા હવંતિ જીવા લોમે વક્સેવઓ વેવ ॥

અંતિમ ઁ ગાથાઓ સુદ્રિત સત્રકૃતાંગનિર્મુક્તિમાં મળતી નથી.

પ્રસ્તુત પદના ધીળ ઉદ્દેશામાં ૧૩ દ્વારોની અપેક્ષાએ (૧૮૬૫) જીવો આહારક છે કે અનાહારક, આ ઁ વિકલ્પોની ચર્ચા કરી છે. આમાં આહારના પ્રથમ ઉદ્દેશમાં નિર્દિષ્ટ આહારના બેદોની કોઈ ચર્ચા નથી (૧૮૬૬-૧૯૦૭). પણ વિશેષતા એ છે કે તેમાં આહારક અને અનાહારક એ પદોને આધારે છ ભંગોની રચના કરીને તે તે જીવમાં કેટલા ભંગો લાભે તેનુ નિરૂપણ કર્યું છે. ઉત્કૃષ્ટ છ ભંગોની રચના માટે જુઓ સુ. ૧૮૮૦; આ રચનાનો આધાર એકવચન-બહુવચન છે.

તીળ 'સસી' દ્વારમાં ડીકાકારે શકા-સમાધાન કર્યું છે તેની નોંધ લેવી જરૂરી છે. સંસી એટલે સમનરક. વિગ્રહગ્નિમાં જીવને મન તો હોતુ નથી, તો પછી વિગ્રહગ્નિમાં અનાહારક જીવને સંસી કેમ કહેવાય? આનુ રૂપકીકરણુ કર્યું કે જીવ વિગ્રહગ્નિમાં હોય છે ત્યારે સસી જીવના આયુકર્મની વેદના કરતો હોવાથી તેને સસી કહી શકાય—ભલેને તેને મન ન હોય (૫૦ ૫૧૪). ધીજી શકા એ છે કે નૈરથિક, ભવનપતિ અને યાનમનરને અસંસી કેમ કહ્યા (૧૮૧૮[૨], ૧૮૮૦)? ઉત્તર આપો છે કે એ ત્રણેયમાં ઉત્પન્ન થનારા જીવ અસંસીમાંથી પણ મરિને આવે છે તે અપેક્ષાએ તેમને અસંસી કહી શકાય (૫૦ ૫૧૪).

૪

૨૯, ૩૦ અને ૩૩ મા 'ઉપયોગ, પશ્યતા, અવધિ' પદો : જીવોનો ઓધવ્યાપાર

પ્રજ્ઞાપનામૂત્રમાં જીવોના ઓધવ્યાપાર અથવા જ્ઞાનવ્યાપાર વિષે ત્રણુ પદોમાં ચર્ચા છે : ઉપયોગ પદ ૨૯ મુ, પશ્યતા પદ ૩૦ મુ અને અવધિપદ ૩૩ મુ. એટલે એ ત્રણેને અહીં એકસાથે લીધાં છે.

આચારાજ સૂત્રમાં—' જે આયા સે વિજ્ઞાયા, જે વિજ્ઞાયા સે આયા । જેણ વિજ્ઞાણહ સે આયા'' આચારાગમન, પ. ૫, સૂત્ર ૧૬૫.

સઘે સરા નિયદ્દંતિ, તક્કા જાથ ન વિજ્ઞહ । મરૂં તથય ન ગાહિયા । ઓળ અપ્પહદ્દાણસસ લેયજ્ઞે । સે ન લીઘે, ન હસ્સે, ન વદ્દે, ન તંસે, ન ચડરંસે, ન પરિમંડલે, ન કિણ્ઠે, ન નીલે, ન લોહિણ, ન હાહિલે, ન સુક્કિલે, ન સુરમિગંઘે, ન દુરમિગંઘે, ન તિત્તે, ન કહ્ણ, ન ક્કસાળ, ન અંબિલે, ન મહુરે, ન કક્કલલે, ન મડળ, ન ગુરુળ, ન લહુળ, ન સીળ, ન ડળ્ણે, ન નિલે, ન લુક્કલે, ન ક્કાઠ, ન વ્ણે, ન સંગે, ન હ્થી, ન પુરુસે, ન અજ્ઞહા, પરિજ્ઞે સજ્ઞે ડવમા ન વિવ્જ્ઞહ । ઠરૂવી સત્તા અપયસસ પર્યં નરિથ । સે ન સદ્દે ન રૂવે ન ગંઘે ન રસે ન ફાસે-હ્ચ્ચેવાવંતિ—ત્તિ વેમિ ॥

આચારાગમન, પ. ૬. સૂત્ર ૧૧૭૦-૧૧૭૧.

સારાંશ કે આત્મા એ વિજ્ઞાતા છે. તેમાં કોઈ પણ પ્રકારના રસ, રૂપ આદિ નથી. તે અરૂપી હોવા છતાં સત્ છે.

ભગવતીસૂત્રમા છવોનું લક્ષણ બતાવ્યું છે—

“અવળે બર્ગવે અરસે અકાસે અરૂઠી જીવે યાસ્ય અવહિપ્ત લોગદલ્લે । સે સમાસઓ પંચવિદ્ધે પળ્ણતે । તેં બહા—દલ્લઓ જાવ ગુણઓ । દલ્લઓ ણં જીવત્થિકાપ્ અળતાઈં જીવદલ્લાઈં, સેત્તઓ લેગપ્પમાળસેત્તે, કાલઓ ન કયાઈ ન આસિ, ન કયાથિ નત્થિ, જાવ નિલ્લે, માવઓ પુળ અવળે બર્ગવે અરસે અકાસે, ગુણઓ ઉવઓગુણે ।” ૨. ૧૦. ૧૧૮.

આનો સાર પણ એ જ છે કે આત્મા અર્થપી છે, લોકપ્રમાણ છે, નિલ છે અને તેનો ગુણ ઉપયોગ છે. તેની સજ્જા અનત છે. આત્માનો ગુણ ઉપયોગ કલ્પો તે સર્વપ્રથમ અહીં મળે છે.

પ્રસ્તુતમાં યદ્યપિ ઉપયોગમા અવધિનો સમાવેશ થઈ ગય છે, તે છતાં તેનું શુદ્ધ પ્રકરણ રાખવાનું તાત્પર્ય એ જણાય છે કે તે કાળ સુધીમા અવધિ વિશે વિશેષ વિચાર થઈ ગયો હતો તેથી તેને શુદ્ધ પદમાં સ્થાન મળ્યું છે.

પ્રથમ આપણે ઉપયોગ અને પર્યતા વચ્ચે શો ભેદ છે તે સમજવા માટે તેના જે ભેદો છે તેની તુલના કરીએ. કારણ કે મૂળમા તે બંનેની કોઈ ત્યાગ્યા છે નહિ. પ્રાચીન પદ્ધતિ પ્રમાણે ભેદો એ જ વ્યાખ્યા બની રહે છે.

૧. સાકારોપયોગ ^૧	૧. સાકારપર્યતા (૧૯૩૬-૩૮)
૧. આભિનિર્ગોષિકજ્ઞાનસાકારોપયોગX ...X.....
૨. શ્રુતજ્ઞાનસાકારોપયોગ	૧. શ્રુતજ્ઞાનસાકારપર્યતા
૩. અવધિજ્ઞાનસાકારોપયોગ	૨. અવધિજ્ઞાનસાકારપર્યતા
૪. મનઃપર્યથજ્ઞાનસાકારોપયોગ	૩. મનઃપર્યથજ્ઞાનસાકારપર્યતા
૫. કેવલજ્ઞાનસાકારોપયોગ	૪. કેવલજ્ઞાનસાકારપર્યતા
૬. મનિઅજ્ઞાનસાકારોપયોગ	X X
૭. શ્રુતઅજ્ઞાનસાકારોપયોગ	૬. શ્રુતઅજ્ઞાનસાકારપર્યતા
૮. વિભગજ્ઞાનસાકારોપયોગ	૬. વિભગજ્ઞાનસાકારપર્યતા
૨. અનાકારોપયોગ	૨. અનાકારપર્યતા
૧. અક્ષુદ્દર્શનઅનાકારોપયોગ	૧. અક્ષુદ્દર્શનઅનાકારપર્યતા
૨. અચક્ષુદ્દર્શનઅનાકારોપયોગ	X X
૩. અવધિદર્શનઅનાકારોપયોગ	૨. અવધિદર્શનઅનાકારપર્યતા
૪. કેવલદર્શનઅનાકારોપયોગ	૩. કેવલદર્શનઅનાકારપર્યતા

આચાર્યે અભયદેવસુરિએ પર્યતાને ઉપયોગવિશેષ જ કહી છે; વળી સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે કે જે યોધમા કેવલ ત્રૈકાલિક અવગોધ હોય તે પર્યતા, પરંતુ જે યોધમાં વર્તમાનકાલિક જ યોધ હોય તે ઉપયોગ છે. આ જ કારણે મતિજ્ઞાન અને મત્યજ્ઞાન સાકારપર્યતાના ભેદોમાં લીધાં નથી. કારણ કે મતિજ્ઞાન અને મત્યજ્ઞાનનો વિષય વર્તમાનકાલિક અવિનષ્ટ પદાર્થ જ અને છે. અનાકારપર્યતામાં અચક્ષુદ્દર્શનનો સમાવેશ કેમ નથી—એનો ઉત્તર આચાર્યે આપ્યો છે કે પર્યતા એ પ્રકૃષ્ટ ઇક્ષણ છે

૧. ભગવતીમા આ બંને વિગે પ્રજ્ઞાપનાની ભલામણ છે ૧૬, ૭, ૫૮૨.
૨. મૂલાચાર પચાચારાધિકાર ગાથા ૩૧ માં પણ સાકાર-અનાકાર ઉપયોગને છવનું લક્ષણ બતાવ્યું છે.

(पृष्ठ १४०, पंक्ति ११ पंथी का क्रोडक वांछ्यं)

लुङ्ङिहः '६	उ	X	X	X	X	X	X	X	X	X
लुङ्ङिहः '८	उ	"	"	"	"	"	"	X	X	X
लुङ्ङिहः '६	उ	"	"	"	"	"	"	"	X	X
२१११११—११११११										
लुङ्ङिहः '६	उ	X	X	X	X	X	X	X	X	X
लुङ्ङिहः '८	उ	X	X	X	X	X	X	X	X	X
लुङ्ङिहः '६	उ	"	"	"	"	"	"	X	X	X
लुङ्ङिहः '८	उ	"	"	"	"	"	"	X	X	X
लुङ्ङिहः '६	उ	"	"	"	"	"	"	"	"	"
२१११११—११११११										
लुङ्ङिहः '६	उ	X	X	X	X	X	X	X	X	X
लुङ्ङिहः '८	उ	"	"	"	"	"	"	X	X	X
लुङ्ङिहः '६	उ	"	"	"	"	"	"	"	"	"
लुङ्ङिहः '८	उ	"	"	"	"	"	"	"	X	X
२१११११—११११११										
लुङ्ङिहः '६	उ	X	X	X	X	X	X	X	X	X
लुङ्ङिहः '८	उ	X	X	X	X	X	X	X	X	X
लुङ्ङिहः '६	उ	"	"	"	"	"	"	X	X	X
लुङ्ङिहः '८	उ	"	"	"	"	"	"	X	X	X
लुङ्ङिहः '६	उ	"	"	"	"	"	"	"	"	"
लुङ्ङिहः '८	उ	"	"	"	"	"	"	"	"	X
लुङ्ङिहः '६	उ	"	"	"	"	"	"	"	"	"
लुङ्ङिहः '८	उ	"	"	"	"	"	"	"	"	X
२१११११—११११११										

२१. मनुष्य

१. वारक

२-११. अवनपति

२२. वायुवंत

२३. न्योतिप

२४. वेमानिक

२०. पत्रे० निर्वय

१६. मत्तुशिन्य

१८. त्रिन्य

१७. द्विन्य

१२-१६. स्थावर

અને પ્રેક્ષણ તો માત્ર ચક્ષુદર્શનમાં જ સમ્ભવે છે, બીજી ઇન્દ્રિયો દ્વારા ચતા દર્શનમાં નહિ. બીજી ઇન્દ્રિયો કરતાં ચક્ષુનો ઉપયોગ અલ્પકાલીન હોય છે અને જ્યાં અલ્પકાલીન ઉપયોગ હોય છે ત્યાં બોધક્રિયામાં ઝડપ વધારે હોય છે. આ જ તેની પ્રકૃષ્ટતામાં કારણ છે.—ભગવતી ટીકા, પૃ ૭૧૪.

આચાર્ય મલયગિરિએ આચાર્ય અભયદેવનું જ અનુસરણ કર્યું છે; વિશેષમાં રપટીકરણ કર્યું છે કે પર્યત્તા શબ્દ શ્દિને કારણે ઉપયોગ શબ્દની જેમ સાકાર અને અનાકાર બોધનાં પ્રતિપાદક છે, એમ સમજવું (પ્રજ્ઞાપના ટીકા, પૃ ૫૨૯). વિશેષમાં એ જણાવ્યું છે કે જ્યાં દીર્ઘકાલ ઉપયોગ હોય ત્યાં ત્રૈકાલિક બોધ સમ્ભવે. મતિગાનમાં દીર્ઘ કાલનો ઉપયોગ નથી માટે તેથી ત્રૈકાલિક બોધ ન થાય, તેથી તેને પર્યત્તામાં સ્થાન નથી.—પ્રજ્ઞાપના ટીકા, પૃ ૫૩૦.

આ સિવાય ઉપયોગ અને પર્યત્તામાં શો ભેદ તે જણાવવાનું કોઈ સાધન નથી.

ઉપયોગ અને પર્યત્તા—એ બંનેની પ્રજ્ઞાણા જીવોના ૨૪ દંડોમાં વિચારાર્થ છે તે આ પ્રમાણે છે—૧૯૧૨-૧૯૨૭; ૧૯૪૦-૧૫૫૩. (આ કોષ્ટક ૧૩૯ એ પાને મૂક્યું છે.)

૨૪ દંડોમાં જીવોના ઉપયોગ અને પર્યત્તાનો વિચાર કયાં પછી બંને પદોમાં ઉપયોગવાળા જીવોનો વિચાર છે. દક્રીકૃતમાં કશો ભેદ પડતો નથી (૧૯૨૮-૧૯૩૫; ૧૯૫૪-૧૯૬૨). તેથી તે વિષે વિશેષ ચર્ચા જરૂરી નથી. પરંતુ પર્યત્તા પદમાં અંતે કેવલીના જ્ઞાન-દર્શનનો ઉપયોગ યુગપત્ત છે કે ક્રમે છે, તેની ચર્ચા કરી છે, અને હલીલ કરી છે કે જ્ઞાન સાકાર છે અને દર્શન અનાકાર છે તેથી કોઈ પણ વસ્તુને એક સમયમાં જાણે-દેખે નહિ (૧૯૬૩-૬૪). આ ચર્ચા માટે સન્મતિપ્રકરણનો બીજો કાઠ જોવો જોઈએ, જ્યાં ઉપયોગમાં ક્રમ, યોગપદ્ધ અને અભેદ એ એ ત્રણે પદો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

ઉપયોગ અને પર્યત્તા વિષે અન્ય કરી જ ચર્ચા કરવામાં આવી નથી, પરંતુ અવધિપદમાં અવધિજ્ઞાન વિષે તેના બેઠો આદિ સાન મુદ્દાઓ લઈ અવધિજ્ઞાનની વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે.^૩ તે સાત બાબતો આ છે : ૧. ભેદ, ૨. વિવચ, ૩. સંસ્થાન, ૪. આબ્યંતર અને બાહ્ય અવધિ, ૫. દેશાવધિ, ૬. અવધિની ક્ષય-વૃદ્ધિ, ૭. પ્રતિપાતિ-અપ્રતિપાતિ (૧૯૮૧). વદ્બંધાગમમાં અવધિ-જ્ઞાનની ચર્ચા કરેના આવરણ પ્રસંગે કરવામાં આવી છે અને ત્યાં અવધિના અનેક બેઠોની તથા સંસ્થાન આદિની ચર્ચા છે (પૃ ૧૩, ૫૦ ૨૮૯-૩૨૮). તેમાં ધ્યાન દેવાની વાત એ છે કે આવશ્યકનિર્ણયક્રિયાની અવધિની ચર્ચાનો જે કાળ છે તે પછીના કાળની ચર્ચા વદ્બંધાગમની દોરનો સમ્ભવ છે; કારણ કે ક્ષેત્રથી જન્મ-શ્વાવધિમાં આવશ્યકનિર્ણયક્રિયામાં પણકનું દર્શન છે, જ્યારે વદ્બંધાગમમાં સૂક્ષ્મ નિર્ણયનું છે (આવૃ ૦ નિં ૨૯; વિશેષાવશ્યક પૃ ૫૫; વદ્બંધાગમ પૃ ૧૩, ૫૦ ૩૦૧). વળી, આવશ્યકનિર્ણયક્રિયાન ગાથાઓ ગાથાસત્રને નામે પણ વદ્બંધાગમમાં દેખા દે છે (આવશ્યકનિર્ણયક્રિ, ગાં ૩૧ થી ઘણી ગાથાઓ વદ્બંધાગમમાં છે; પૃ ૧૩ ને અંતે જુઓ 'ગાથાસૂત્રાણિ' નામનું પરિશિષ્ટ, પૃ ૧૧) ગાથાઓમાં પાકાતરો જન્મરે પડે છે. સંભવ છે કે આ ગાથાઓ પ્રાચીન નિર્ણયક્રિયાની હોય, જે આવશ્યકનિર્ણયક્રિયા અને વદ્બંધાગમમાં લેવામાં આવી હોય.

જૈન આગમોમાં આચારાગ જેવા પ્રાચીન ગ્રંથમાં તો અવધિની ચર્ચા, નથી પરંતુ જ્યારથી અંગઆગમોમાં ઉપાસક જેવા કથાગ્રંથોનો સમાવેશ થયો ત્યારથી તો અવધિજ્ઞાનની ચર્ચા શરૂ

૩ ભગવતીમાં આ પદના સૂત્ર ૫૯૮૨ થી પ્રારંભ કરી આખું અવધિપદ સમજી લેવાની સૂચના છે ૧૧, ૧૦, ૫૮૧.

યર્ષા ગર્ષા છે; અને એ ચર્ચાઓ ઉપરથી જણાય છે કે ઉપાસકને થતા અવધિજ્ઞાનની મર્યાદામાં સ્વયં ઇન્દ્રભૂતિને પણ શકા થાય છે, એ આશ્ચર્યજનક ઘટના છે (ઉવાસગદ્સાઓ - હોર્નેલ, ૧-૮૪).

આપણે કર્મના પ્રકરણમાં પણ જોયું કે તેમાં એક ઠેકાણે માત્ર પાંચ ઇન્દ્રિયો અને તેથી થતા વિજ્ઞાનના આવરણની ચર્ચા છે, પરંતુ અવધિ આદિ જ્ઞાનો વિષે મૌન સેવાયું છે. આથી અવધિ આદિ જ્ઞાનોની ચર્ચા જૈન આગમોમાં પછીથી કરી કરી દાખલ થઈ હોય એવો સંભવ રહે છે.

અવધિજ્ઞાનના બે ભેદ છે : એક તો જન્મથી પ્રાપ્ત થતું અને બીજું કર્મના ક્ષયોપશમથી મળતું. દેવનારકને તો જન્મથી જ હોય છે અને મનુષ્ય અને તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયને ક્ષયોપશમિક (૧૯૮૨) હોય છે.

અવધિજ્ઞાનના વિષયની ચર્ચાનો સાર આ પ્રમાણે છે : નારકો ક્ષેત્રની દૃષ્ટિએ જન્મ્યથી અડધો ગાઉ અને ઉત્કૃષ્ટ ચાર ગાઉ. પછી એકેકે કરી સાતેય નરકના જીવોના અવધિક્ષેત્રનું પણ નિરૂપણ છે, તેમાં નીચેની નરકમા ઉત્તરોત્તર અવધિક્ષેત્ર ઓછું થતું જાય છે (૧૯૮૩-૧૯૯૦). ભવનપતિમાં અસુરકુમારનું અવધિક્ષેત્ર જન્મ્ય ૨૫ યોજન અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત દ્વીપસમુદ્ર છે; અને બાહીના નાગકુમારાદિનું ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત છે (૧૯૯૧-૯૩). પંચેન્દ્રિયનિર્યંચનું અવધિક્ષેત્ર જન્મ્યથી અંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત દ્વીપસમુદ્ર છે (૧૯૯૪). મનુષ્યનું ઉત્કૃષ્ટ અવધિક્ષેત્ર અલોકમાં પણ લોકપ્રમાણ્ય અસંખ્યાત લોક નેટલુ છે (૧૯૯૫). વાણ્યમેતરનું નાગકુમાર જેમ. જ્યોતિકાનું જન્મ્ય સંખ્યાત દ્વીપસમુદ્રો. વૈમાનિક દેવોના અવધિક્ષેત્રની વિચારણામાં વિમાનથી નીચેનો, ઉપરનો અને વિમાનથી તિર્યંચ ભાગ-એ ત્રણેની દૃષ્ટિ રાખવામાં આવી છે. અને જેમ વિમાન ઉપર તેમ તેમનું અવધિક્ષેત્ર વિસ્તૃત. છેવટે અનુત્તરૌપપાતિક દેવ સમગ્ર લોકનાડીને ગાળે છે, એમ જણાવ્યું છે (૧૯૯૬-૨૦૦૭). સૂત્ર ૨૦૦૮-૧૬ માં અવધિજ્ઞાનના ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ તમ્ર, (હોડી), પલ્લગ, ગાલર, પાહ જેવા વિવિધ આકાર જણાવ્યા છે. આચાર્યમલ્લગિરિ એનો સાર એ તારવી આપે છે કે ભવનપતિ અને વ્યંતરને ઉપરના ભાગમાં અને વૈમાનિકોને નીચેના ભાગમાં, જ્યોતિકા અને નારકોને તિર્યંચ દિશામાં વધારે હોય છે એટલે કે વિસ્તૃત હોય છે અને મનુષ્ય તથા તિર્યંચને અવધિનો આકાર વિચિત્ર હોય છે.—ટીકા, પૃ. ૫૪૨.

એ પણ જણાવ્યું છે કે નારક અને દેવ અવધિક્ષેત્રમાં છે, એટલે કે તેમનું અવધિજ્ઞાન પોતાની ચારે તરફ ફેલાયેલું હોય છે; નિર્યંચમાં તેમ નથી. પણ મનુષ્ય અવધિક્ષેત્રમાં પણ છે અને બાહ્ય પણ છે. તાત્પર્ય એમ છે કે અવધિજ્ઞાનનો પ્રસાર પોતે જ્યાં હોય ત્યાં હોય તો તે અવધિની અંદર (અંતઃ) ગણાય, પણ પોતાથી વિચ્છિન્ન પ્રદેશમાં અવધિનો વિષય હોય તો તે અવધિથી બાહ્ય ગણાય (૨૦૧૭-૨૦૨૧). માત્ર મનુષ્યને જ સર્વાવધિ સંભવે છે, બાકીનાને દેશઅવધિ જ સંભવે (૨૦૨૨-૨૬). નારકાદિમાં આનુગામિક-અનાનુગામિક, વર્ધમાન-હીયમાન, પ્રતિપાતી-અપ્રતિપાતી અને અવરિચત-અનવરિચત—આ બેદોનો વિચાર છે (૨૦૨૭-૩૧).

અવધિજ્ઞાનની વ્યાખ્યા પ્રણાપનામૂળમાં ક્યાંય આપવામાં આવી નથી, પણ અન્યત્ર જે અપાર્ષ છે તે એ છે કે ઇન્દ્રિય કે મનની સહાયતા વિના આત્માને થતું ૩પી પદાર્થનું જ્ઞાન તે અવધિજ્ઞાન છે.

૩૧ મું 'સંજિ' પદ : સંજીવિચાર

આ પદમાં સિદ્ધ સહિત સકલ જીવોનો સંસરી, અસંસરી અને નોસંસરીનોઅસંસરી એ ત્રણુ ભેદ વિચાર કર્યો છે. તેમાં સિદ્ધો નથી સજી કે નથી અસસરી તેથી તેમની સંજા નોસંસરીનોઅસંસરી આપવામાં આવી છે (૧૯૭૩). મનુષ્યમાં પણ જે કવળી થયા હોય તે આ બાબતમાં સિદ્ધતી સમાન જ છે, કારણ કે તેઓ પણ તેમને મન હોવા છતા તેના વ્યાપાર વડે જાન પ્રાપ્ત કરતા નથી. અન્ય મનુષ્યો સસરી અને અસસરી બન્ને પ્રકારના છે. એકેન્દ્રિયથી માંડી ચતુરિન્દ્રિય સુધીના જીવો અસંસરી છે. નારક, ભવનપતિ, વાણવ્યંતર અને પંચેન્દ્રિયતિર્થંચ સંસરી અને અસંસરી બન્ને પ્રકારના છે. જ્યોતિષક અને વૈમાનિક માત્ર સંસરી જ છે (૧૯૧૫-૭૩).

આ પદને અંતે આપેલી ગાથામાં મનુષ્યને પણ સંસરી-અસંસરી જ કહ્યા છે. પરંતુ સર ૧૯૭૦ માં તેમાં ત્રણે પ્રકાર સંભવે એમ ૨૫૫૮ કહ્યું છે. આ માત્ર હજારથ મનુષ્યની અપેક્ષાએ વચન હશે એમ સમજવું નેઈ એ.

સંજાનો અર્થ શો લેવો તે સૂત્રમાં ૨૫૪ નથી કહ્યું, પણ મનુષ્ય અને નારક તથા ભવનપતિ અને વ્યંતરને પણ અસસરી કહ્યા એટલે મન જેને હોય તે સસરી એ અર્થ પ્રસ્તુતમાં ઘટે નહિ. આથી ટીકાકારને સજા શબ્દના એ અર્થ કરવા પડ્યા છે, છતાં પણ પૂરું સમાધાન થતું નથી. એટલે નારકાદિને સંજી કે અસંસરી કહ્યા તેમાં તેના પૂર્વભવમાં તે સસરી કે અસસરી હતો માટે સંસરી કે અસંસરી કહ્યા—આવુ ૨૫૫૮કરણ ટીકાકારને કરવુ પડ્યું છે (ટીકા, પૃ ૫૩૪).

આથી સંજા શબ્દ ખરેખર આ અર્થમાં અભિપ્રેત છે તે સંશોધનનો વિષય છે.

આચાર્યના પ્રારંભમાં જ વિશેષ પ્રકારના 'મતિજાન માટે—ખાસ કરી આત્માના પૂર્વભવના જ્ઞાનપ્રસંગે—'સંજા' શબ્દ ૨ વપરાયો હોય એમ લાગે છે "હૃદયેગેસિ નો સજા મ્બવહ, તે જહા પુરતિયાઓ વા દિસાઓ આગઓ અહમ્સિ" ઇત્યાદિ। દશાશ્રુતરકંધમાં ૧૫માં દશ ચિત્તસમાધિ-સ્થાનોનું વર્ણન છે ત્યાં સળિણાણં વા સે અસમુપ્પવ્વજ્જા સમુપ્પવ્વજ્જા અપ્પણો પોરાણિયં જાઈં સુમરિત્તણ" — દશા.૦, પાંચમી દશા.

કો.૦ શુદ્ધિ સપાદિત આગ્રહિતમાં "જાહસરણે વા સે" એવો પાઠ છે, પરંતુ આ જ પાઠ સમવાયાંગમા ઉદ્ભૂત છે (દશમ સમવાય), ત્યાં ઉપર પ્રમાણે પાઠ હોઈ દશાશ્રુતરકંધનો મૂળ પાઠ આવો જ હોવો નેઈ એ એમ આપાડું માનવું છે. વળી, આચાર્ય આત્મારામજીની આગ્રહિત (૧૦ ૧૪૮) માં— "સળિણ જાહસરણેણં સળિણાણં વા સે અસમુ" એવો પાઠ છે, તે પણ ખરાખર જણાતો નથી. એ ગમે તે હોય પણ તેમાં પણ સળિણાણં એ પાઠ તો છે જ, એટલે અહીં 'સજા' મતિજાનવિશેષના અર્થમાં લેવામાં કાંઈ વાંધો જણાતો નથી. અને એ જ્ઞાનનો એક પ્રકાર કાળક્રમ ભતિરમરણને નામે ઓળખાયો છે; પણ તે છે તો મતિજાનનો જ ભેદ. અને એ મતિજાનનો વિશેષ એટલે જે જ્ઞાનમાં રમરણ-પૂર્વ અનુભવનું રમરણ-જરૂરી હોય તેવું જ્ઞાન 'સજા' શબ્દથી સમજાતુ હતું. સજા-સંકેત પછી તે શબ્દરૂપે હોય કે બીજા ચિહ્નરૂપે હોય પણ તેના વડે જ્ઞાન થવામાં રમરણ આવશ્યક હોય છે. તેથી જેમાં રમરણ આવશ્યક હોય એવા જ્ઞાન-વિશેષને માટે 'સજા' શબ્દ પ્રાચીન કાળમાં પ્રયુક્ત થતો હોય તો આશ્ચર્ય પામવાનું નથી.

૧. આવશ્યકનિયુક્તિમાં સંજાને અભિનિષેધ = મતિજાન કહ્યું છે. — ગા. ૧૨; વિશેષાવનયક, ૩૬૪.

૨. પાંદમાં 'સંજા' શબ્દના પ્રયોગ અને અર્થ માટે જુઓ Pali-English Dictionary (P.T.S) તથા Buddhist Hybrid Sanskrit Dictionary.

પણ જૈન આગમમાં આ 'સંજા' શબ્દના અર્થનો વિસ્તાર થયો હોય એમ જણાય છે. અને તેને કારણે ક્યાં સંજા શબ્દનો શું અર્થ લેવો એ એક સમસ્યારૂપ બની ગય છે.

સ્થાનાંગમાં—“ ઇગા તક્કા, ઇગા સજા, ઇગા મજા, ઇગા વિજ્ઞ ” (સુ ૨૯-૩૨) એવો પાઠ આવે છે. એ ઉપરથી પણ જણાય છે કે 'સંજા' એ નામે કોઈ જાન તે કાળે પ્રસિદ્ધ તો હતું જ. સ્થાનાંગમાં જ અન્યત્ર સંજાના ચાર પ્રકાર જણાવ્યા છે : આહાર, ભય, મૈયુન, પરિગ્રહ^૩ (સ્થા. ૩૫૬, સમવાયાગ ૪). વળી, અન્યત્ર સ્થાનાંગમાં જ સંજાના દશ ભેદ છે : ૧-૪. ઉપર પ્રમાણે, ૫. ક્રોધ, ૬. માન, ૭. માયા, ૮. લોભ, ૯. લોક, ૧૦. ઓધ અને આ દશે સંજા ૨૪ દંડકના જીવોમાં હોય છે તેમ પણ જણાવ્યું છે (સ્થા. ૭૫૨). આચારાંગનિર્ણયક્રમમાં સંજા વિષે જણાવ્યું છે—

દલ્લે સચિત્તાઈ માવે અણુમવળાજાળણા સળ્ણા |

મતિ હોઈ જાળણા પુળ અણુમવળા કમ્મસંજુતા || ૩૮ ||

આહાર મય પરિગ્રહ મેહુણ સુહ દુક્લ મોહ વિતિગિચ્છા |

કોહ માણ માય લોદે લોગ લોગ ય ધમ્મોદે || ૩૯ ||

અને અન્ય પ્રકારે પણ સંજા શબ્દનો અર્થ વૃહત્કલ્પભાષ્ય અને વિશેષાવશ્યકભાષ્યમાં કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં કાલિક, હેતુ અને દષ્ટિવાદીપદ્ધેશ—એ ત્રણ સજાને આધારે સંસરી-અસરીનો વિચાર છે. અને એનો નિકર્ષ એ છે કે શાસ્ત્રમાં પ્રાયઃ કાલિક-સંજાને આધારે સંસરી-અસરી એવો વિભાગ કરેલો છે અને તેનું તાત્પર્ય તો સમનરક-અમનરકમાં છે. વૃહત્, ૫૦. ૭૮-૮૭; વિશેષા. ૫૦૨-૭.

પૃષ્ઠાંગમ મૂળમાં માર્ગજ્યાદારમાં સંસરીદાર છે. પણ સજાનો અર્થ શો અભિપ્રેત છે તે જણાવ્યું નથી. પરંતુ મિથ્યાદષ્ટિથી લઈ ક્ષીણકલ્પાય-વીતરાગ-હ્રદય-ગુણસ્થાન સુધીના જીવો સંસરી હોય છે અને એન્ડ્રિયથી માંડી અસંસરી પેન્ડ્રિય સુધીના જીવો અસંસરી છે, એમ જણાવ્યું છે (પુ. ૧, પુ. ૪૦૮). અને સત્ત્વો ક્ષાયોપશમિક લમ્બિથી, અસજા ઔદયિક ભાવથી^૪ અને નસની-નઅસની ક્ષાયિક લમ્બિથી થાય છે, એમ પણ જણાવ્યું છે (પુ. ૭, પુ. ૧૧૧-૧૧૨). આના રપટ્ટીકરણમાં ધવલામાં જે કલ્પું છે તે અને પ્રારંભમાં સંજાના જે અર્થ ક્યાં છે તે ઉપરથી સામાન્ય ધારણા એવી અને કે મનવાળા સંસરી,^૫ પરંતુ ધવલામાં પણ સંસરી શબ્દની બે પ્રકારની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે તે સ્પષ્ટ છે : સમ્યગ્ જાનાતિ ક્ષતિ સંજમ્-મનઃ, તદસ્યાસ્તીતિ સંજી | નૈકેન્નિયાદિનાઽતિપ્રસજ્ઞઃ, તસ્ય મનસોઽમાભાત્ | અથવા શિક્ષાક્રિયોપદેશાલાપમાહી સંજી | ડકં ચ—

સિક્ષાકિરિયુવદેસાલાવમાહી મળોવલંબેણ |

જો જીવો સો સળ્ણી તલ્લિવરીલો અસળ્ણી દુ ||-પુ. ૧, પુ. ૧૫૨.

આ બીજી વ્યાખ્યામાં પણ મનનું આલમન તો સ્વીકૃત છે જ, એટલે તાત્પર્યમાં કશો ભેદ પડતો નથી. આચાર્ય પૂજ્યપાદે તત્ત્વાર્થભાષ્યનું અનુકરણ કરી તત્ત્વાર્થની ટીકામાં (૨ ૨૫) સંસરીની જે વ્યાખ્યા આપી છે તે પૃષ્ઠાંગમના સંસરી શબ્દના પ્રયોગને ધ્યાનમાં લઈને છે; તેનું તાત્પર્ય એ છે કે 'સંજા' શબ્દ અનેક અર્થમાં છે તેથી અનિષ્ટની વ્યાવૃત્તિ સારુ સૂત્રમાં 'સમનરકાઃ' એવું વિશેષણ આપ્યું છે, જેથી સંજાવાળા જીવો જેને મન ન હોય તે સંસરી કહેવાય નહિ, પણ અસંસરી કહેવાય.

૩. મૂલાચાર, શીલગુણાધિકાર, ૩

૪. તુલના કરો જૃહત્કલ્પભાષ્ય, ૫ા. ૮૭.

૫. તુલના—“ સંજિનઃ સમનસ્કાઃ ” તત્ત્વાર્થસૂત્ર ૨. ૨૫—તેની વિવિધ દિગંબરીય ટીકાઓ સાથે.

મૂલાચારમાં જ પર્યામિના વિવેચન પ્રસંગે અસંજીને પાંચ અને સંજીને જ પર્યાપ્ત કહી છે, તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જેને મન હોય તે સંજી ગણાય. —મૂલાચાર, પર્યાપ્ત્યધિકાર, પ-૬, ૮૬.

સ્થાનાંગમાં સર્વ જીવોના સંજી, અસંજી અને નોસંજીનોઅસંજી—એવા ત્રણ બેદ બતાવ્યા છે, કારણ કે સિદ્ધોને પણ એમાં ગણી લીધા છે. પરંતુ તેમાથી સંજી કોણ અને અસંજી કોણ એ ક્ષિત થતું નથી (સુ. ૧૬૨). સંસારી જીવમાં ૨૪ દંશકોમાં સંજી અને અસંજી એ બન્ને બેદો હોય છે (સ્થા. ૭૬, સમવા. ૧૪૬), એમ કહ્યું ત્યારે પણ મનવાળા સંજી એવું સિદ્ધ થતું નથી, કારણ કે એકન્દ્રિયાદિમાં તો મન નથી જ, છતાં તેમાં પણ સંજી-અસંજી એ બન્ને બેદ ગણાવ્યા. અને જ્યાં મન અવશ્ય હોય છે તેવા નારકાદિમાં પણ સંજી-અસંજી એવા બન્ને બેદ ગણાવ્યા છે.

આ ઉપરથી એક વાન નક્કી થાય છે કે પર્યાપ્તિનો વિચાર થયો તે પહેલાં જ સજાનો વિચાર થઈ ગયો હતો. તેથી પર્યામિના વિચાર સાથે એ સ્પષ્ટ થયું કે સજા અને મન એ બન્ને જેને હોય તેને જ સંજી કહેવા.

સંજી-અસંજીની સમગ્રયાનું સમાધાન કરવાનો પ્રયત્ન વાચક ઉમારવાનિએ તત્વાર્થમત્રમાં કર્યો છે. તેમણે સૂત્ર બતાવ્યું છે કે—“સજિનઃ સમનસ્કાઃ (૨.૨૫); અર્થાત્ સંજી જીવો મનવાળા હોય છે. અને ભાષ્યમાં તેમણે સ્પષ્ટીકરણ કર્યું કે પ્રસ્તુતમાં સંજી શબ્દથી તે જ જીવો અભિપ્રેત છે, જેને સંપ્રધારણ સંજા હોય. અર્થાત્ માત્ર સંપ્રધારણ સમાવાળા જીવોને મન હોય છે, અન્યને નહિ. સંપ્રધારણ સંજાની વ્યાખ્યા કરી છે કે—“ઈહાવોદ્દયુક્તા ગુણલોચવિચારણામિકા સમ્પ્રધારણ-સંજા।” — તત્વાર્થભાષ્ય ૨. ૨૫. આહારાદિ સંજાને કારણે જે સંજી કહેવાય તેવા જીવો અહીં અભિપ્રેત નથી, એટલે કે મન તો તે જ સંજી જીવોને હોય, જેઓ સંપ્રધારણ સંજાને કારણે સંજી કહેવાના હોય.

૩૨મું ‘સંયમ’ પદ : સંયમવિચાર

સંપત, અસંપત, સંપતાસંપત અને નોસંપતનોઅસંપતનોસંપતાસંપત—એવા સંયમના ચાર બેદોનો વિચાર સકલ જીવોમાં કરવામાં આવ્યો છે. તેની સાર એ છે કે નારક, એકન્દ્રિયથી માંડી ચતુરિન્દ્રિય જીવો, વાણુત્વંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક એ અસંપત હોય છે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અસંપત અને સંપતાસંપત હોય છે. મનુષ્યમાં પ્રથમ ત્રણ પ્રકાર છે, પણ સિદ્ધોમાં સંયમનો ચોથો પ્રકાર નોસંપતનોઅસંપતનોસંપતાસંપત છે (૧૬૭૪-૮૦). પદને અંતે આપેલ ગાથામાં સિદ્ધનો વિચાર નથી. પદ્મંડાગમમાં ૧૪ માર્ગશુદ્ધારમાં પણ એક દ્વાર સંયમ છે. આથી સંયમને આધારે જીવોનો વિચાર કરવાની પદ્ધતિ મદત્ત ધરાવે છે, એમ કહી શકાય. પદ્મંડાગમમાં સંયમદ્વારમાં સામાયિકશુદ્ધિસંપત, છેદોપરથાપનશુદ્ધિસંપત, પરિહારશુદ્ધિસંપત, સદ્મસંપરાયશુદ્ધિસંપત, મથાખ્યાત-વિહારશુદ્ધિસંપત, સંપતાસંપત અને અસંપત—એવા બેદો કરીને ૧૪ ગુણુસ્થાનોમાં તેનો વિચાર છે, પુ. ૧, ૪૦ ૩૬૮.

૩૪ મું 'પ્રવિચારણા' પદ : પરિચારણા (મૈથુનવિચાર)

પ્રજ્ઞાપનાના પ્રારંભમાં જ્યાં વિષયસૂચી આપી છે, ત્યાં પ્રસ્તુત પદ માટે 'વિચારણ' (પ્રવિચારણ) શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે અને તે જ શબ્દ આચાર્ય ઉમાસ્વામિના 'પ્રવીચાર' શબ્દનું મૂળ જાણાય છે (તત્ત્વાર્થસૂત્ર ૪૦૮). પરંતુ પ્રસ્તુત પદના પ્રારંભમાં જ્યાં દ્વારો બતાવ્યાં છે ત્યાં 'પરિચારણા' (૨૦૩૨) અને મૂળમાં પણ 'પરિચારણયા' (પરિચારણતા) (૨૦૩૩) એવો પાઠ છે. અને એ દ્વારની ચર્ચા પ્રસંગે 'પરિચારણા'¹ 'પરિચારણા' (૨૦૫૨) શબ્દનો પ્રયોગ મળે છે. ઉપરાંત, 'સપરિચારા' (સપરિચારા:), 'અપરિચારા' (અપરિચારા:), (૨૦૫૧), કાયવપરિચારણા (કાયવપરિચારણા), ફાસવપરિચારણા, રૂવપરિચારણા, સદ્વપરિચારણા, મળવપરિચારણા (૨૦૫૨) જેવા પ્રયોગો મળે છે. તેથી જાણાય છે કે વિચારણ, પરિચારણયા અને પરિચારણા એ ત્રણે શબ્દો એક જ અર્થ માટે વપરાયા છે. પરંતુ વધારે વપરાશ 'પરિચારણા' એ રૂપનો છે; 'વિચારણા'નો પ્રયોગ માત્ર પ્રારંભના અને અંતે છે (વિચારણાપયં સમલ્લ). ઉપનિષદોમાં 'પરિચાર'નો પ્રયોગ મૈથુનસંવનના અર્થમાં મળે છે—દ્વા રામા: સરથા: સત્વાં ન હૌદશા ભમ્ભનીયા મનુષ્યે:। આમિર્મલ્લાભિ: પરિચારયસ્વ નચિકેતો મરણં માનુષ્રાક્ષી:। ઋટોપ૦ ૧.૨૫. પાલિમાં 'પરિચરણ', 'પરિચરતિ', 'પરિચારણા', 'પરિચરેતિ' જેવા પ્રયોગો છે—જુઓ પાલિકોષ (P.T.S.). પૌદ્ધ સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં 'પરિચરણા', 'પરિચર્યા', 'પરિચારણા', 'પરિચારયતિ', 'પરિચરેતિ' જેવા શબ્દો મળે છે. ઉપરાંત 'પ્રવિચાર', 'પ્રવિચારણ', 'પ્રવિચારણા', 'પ્રવિચારયતિ', 'પ્રવિચરેતિ' આદિ પ્રયોગો પણ જેવા મળે છે. અને તે બધા પ્રયોગો પ્રજ્ઞાપનાના પ્રસ્તુત પદમાં જે અર્થ અભિપ્રેત છે, તે અર્થ માટે પણ જેવા મળે છે. એટલે કહી શકાય કે ક્રોડા, રતિ, ઇન્દ્રિયોનાં કામભોગ અને મૈથુન માટે સંસ્કૃતમાં પ્રવીચાર અથવા પ્રવિચારણા અને પ્રાકૃતમાં પરિચારણા અથવા વિચારણા શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે. પરિચારણા ક્યારે કોને સંભવે અને ક્યા પ્રકારની હોય, એ વિષયની મુખ્ય ચર્ચા પ્રસ્તુત પદમાં દંડકોને આધારે કરી છે. તેમાં નારકોની જાળવનામાં કહ્યું છે કે તેઓ ઉપપાત-ક્ષેત્રમાં આવીને તરત જ આહાર લેવાનું શરૂ કરે છે, એટલે તેમના શરીરની નિષ્પત્તિ થાય છે, એટલે ચારે તરફથી પુદ્ગલોનું ગ્રહણ શરીરનાં અંગોપાંગથી શરૂ કરે છે અને તે તે પુદ્ગલોને શરીરની ઇન્દ્રિયાદિ રૂપે પરિચલિત કરતા થઈ જાય છે. આમ ઇન્દ્રિયો પુદ્ગલોને તેઓ પરિચારણા શરૂ કરે છે, એટલે કે શબ્દાદિ બધા વિષયોનો ઉપભોગ શરૂ કરે છે. અને પરિચારણા કર્યા પછી જ વિકુર્વણા—નાના રૂપ ધારણ કરવાની પ્રક્રિયા—શરૂ કરે છે (૨૦૩૩). પરંતુ દેવોમાં આ ક્રમમાં ભેદ એ છે કે વિકુર્વણા કર્યા પછી પરિચારણા છે (૨૦૩૪, ૨૦૩૭). એકેન્દ્રિયોમાં પરિચારણાનો ક્રમ નારક જેમ છે, પણ તેમાં વિકુર્વણા નથી. પરંતુ વાયુકાયમાં વિકુર્વણા છે. દ્વિન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિયમાં એકેન્દ્રિય જેમ (૨૦૩૫-૩૬) પરિચરિત છે. પંચેન્દ્રિયતિયં અને મનુષ્યમાં નારક જેમ સમજવું (૨૦૩૬).

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં પ્રાસંગિક^૨ ચર્ચા એ પણ કરવામાં આવી છે કે જીવોમાં આહારનું ગ્રહણ આભોગનિર્વર્તિત હોય છે કે અનાભોગનિર્વર્તિત? એકેન્દ્રિય સિવાયના બધા જીવો આભોગ-

૧. આને માટે પાઠાંતર છે—'પરિચારણયા' ઘ. ૪૨૧, ટિ. ૧.

૨. "કાયપ્રવીચારો નામ મૈથુનવિષયોપસેવનમ્" તત્ત્વાર્થભાષ્ય, ૪૦૮, "પ્રવીચારો મૈથુનોપસેવનમ્" સર્વાર્થસિદ્ધિ, ૪.૭.

૩. આ ચર્ચા ખરી રીતે આહારપદમાં આવવી એઈતી હતી, પણ આ પદમાં આવી છે તેથી તેને પ્રાસંગિક કહી છે.

નિર્વૃત્ત અને અનાભોગનિર્વૃત્ત આહાર લે છે. પરંતુ એકેન્દ્રિયમાં માત્ર અનાભોગનિર્વૃત્ત જ છે (૨૦૩૮-૩૯). પ્રસ્તુતમાં આભોગનિર્વૃત્તનો અર્થ ટીકાકાર “મનઃપ્રણિધાનપૂર્વમાહારં ચક્ષુન્તિ” —(પૃ ૫૪૫) એવો કરે છે અને એકેન્દ્રિય વિષે સ્પષ્ટ કરે છે કે “એકેન્દ્રિયાગામતિસ્તોક્ષા-પદમનોદ્રવ્યલગ્નિસમ્પન્નત્વાત્ પદ્મતર આમોગો નોપજાયતે इति તેષાં સર્વદાઝ્નાભોગનિર્વૃત્તિ એવ આહારો ન પુનઃ ક્ષદાચિદ્વ્યાભોગનિર્વૃત્તિ:”—(પૃ ૫૪૫).

આમાં આચાર્ય મલયગિરિ અપદુ પણ મન એકેન્દ્રિયને હોય છે—એવું લખે છે તે મનોલગ્નિ અથવા જીવોમા છે એવી માન્યતાને આધારે છે. પરંતુ ખરી વાત તો એવી જણાય છે કે જીવો પોતાની ધ્વજાપૂર્વક અને પોતાના ઉપયોગપૂર્વક આહાર લે તે આભોગનિર્વૃત્ત અને ધ્વજા ન હોય છતાં લોભાહાર વગેરે અન્ય પ્રકારના આહારનું સતત ગ્રહણ થયા કરે છે તે અનાભોગ-નિર્વૃત્તિ કહેવાય.

આહારપદમાં આભોગનિર્વૃત્તિ આહારની ચર્ચા છે, તેને આધારે આવો અર્થ કરી શકાય (૧૭૯૬, ૧૮૦૬ આદિ), પરંતુ મનઃપ્રણિધાનની વાત, જે આચાર્ય મલયગિરિએ લખી છે, તેનો સમન્વય કેવી રીતે કરવો એ એક પ્રશ્ન છે. કારણ કે જેમ એકેન્દ્રિયને અપદુ મન છે, તેમ દ્વિન્દ્રિયથી માંડી ચતુરિન્દ્રિય સુધી પણ અપદુ મન જ છે; તો એકેન્દ્રિયમાં જ કેમ અનાભોગ અને ખીજામાં કેમ નહિ, એ પ્રશ્નનું સમાધાન થતુ નથી. એમ લાગે છે કે રસનેન્દ્રિયવાળા પ્રાણીને મુખ હોય છે તેથી તેને ખાવાની ધ્વજા થતી હોઈ તે અધામા આભોગનિર્વૃત્તિ આહાર માન્યો હોય અને રસનેન્દ્રિય વિનાયને અનાભોગનિર્વૃત્તિ માન્યો હોય એમ બને.

આહારમાં લેવાના પુદ્ગલો વિષે ચર્ચા છે કે આહાર કરનાર તે પુદ્ગલોને જાણે છે, હોયે છે કે જાણુનો-દેખતો નથી?—તેના વિષેના વિકલ્પો કયાં છે તેનો સાર આ પ્રમાણે છે—(૨૦૪૦-૪૬).

	જાણે	દેખે	ન જાણે	ન દેખે
નારક, ભવનવાસી, વાણુવ્યંતર, જ્યોતિષક	૦	૦	”	”
એકેન્દ્રિયથી ત્રીન્દ્રિય	૦	૦	”	”
ચતુરિન્દ્રિયમાં—				
૧. કેટલાક	૦	”	”	૦
૨. ”	૦	૦	”	”
પચ્ચેન્દ્રિયનિર્વૃત્ત,	૧. કેટલાક	”	”	૦
તથા મનુષ્ય	૨. ”	”	૦	”
	૩. ”	૦	”	૦
	૪. ”	૦	”	”
વૈમાનિક—				
૧. ”	”	”	૦	૦
૨. ”	૦	૦	”	”

અધ્યવસાનસ્થાનોની પણ પ્રાસંગિક ચર્ચા પ્રસ્તુત પદમાં છે. પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત એવાં અધ્યવસાનસ્થાનો ૨૪ દેશકના જીવોમાં અસંખ્યાત પ્રકારનાં હોય છે એમ જણાવ્યું છે (૨૦૪૭-૪૮). આટલી જ દહીકત પ્રજાપનામાં છે, પરંતુ આ વિષે પદ્મપ્રણયમાં વિસ્તૃત ચર્ચા નેવા મળે છે. કર્મના સ્થિતિબદ્ધતાં અધ્યવસાનસ્થાનોની ચર્ચા માટે પ્રથમ ચૂલિકામાં બહો વિસ્તાર છે; તેમાં ખાસ કરી સર્વસ્તોકબંધસ્થાનના સ્વામીથી માંડી સર્વોત્કૃષ્ટબંધનું સ્થાન કોને,

જીવોમાં સંકલેશ અને વિશુદ્ધિનું તારતમ્ય, અદ્વયપદ્ધત્વ આદિની ચર્ચા છે (પુ. ૧૧, પૃ. ૧૩૯). બીજી ચૂલિકા તો સ્થિતિઅંધતા અધ્વવસાયરચાનોની પૂરી ચર્ચા માટે જ છે (પુ. ૧૧, પૃ. ૩૦૮). આ પછી પણ ભાવવિધાન નામના પ્રકરણમાં બે ચૂલિકા છે, જેમાં એકમાં ઉપશમ અને ક્ષપક-શ્રેણીનું તારતમ્ય (પુ. ૧૨, પૃ. ૮૦) અને બીજીમાં અનુભાગઅંધતાં અધ્વવસાયરચાનોની વિસ્તૃત ચર્ચા છે (પુ. ૧૨, પૃ. ૮૭).

પરિચારણાદ્વારમાં દેવોની બાબતમાં પરિચારણાની દૃષ્ટિએ આ પ્રમાણે ચાર વિકલ્પોનો સંભવ બતાવ્યો છે (૨૦૫૧) :

૧. દેવો	સદેવી	સપરિચાર
૨. ,,	,,	અપરિચાર
૩. ,,	અદેવી	સપરિચાર
૪. ,,	,,	અપરિચાર

પરંતુ જણાવ્યું છે કે એવું બનતું નથી કે દેવ સદેવી હોય છતાં પણ અપરિચાર હોય, એટલે કે ઉક્ત ચારમાંથી બીજો વિકલ્પ સંભવતો નથી (૨૦૫૧). આનું સ્પષ્ટીકરણ એ છે કે ભવનપતિ, વાણ્વ્યંતર, જ્યોતિષક અને વૈમાનિકોમાંથી પ્રથમનાં બે વિમાનો—સૌધર્મ અને ધર્શાન—માં દેવીઓ હોય છે તેથી તે સૌમાં પ્રથમ વિકલ્પ છે; એટલે કે તેમાં કાવિક પરિચારણા છે—દેવદેવીનું મૈથુન હોય છે (૨૦૫૨). સનકુમારથી માંડી અચ્યુતકલ્પ સુધીનાં વિમાનોમાં માત્ર દેવો જ હોય છે, દેવી હોતી નથી, તેથી તેમાં તીજ્ઞે વિકલ્પ છે એટલે કે તે વિમાનોમાં દેવીઓ નથી છતાં પરિચારણા છે (૨૦૫૧). પરંતુ ત્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનોમાં દેવી પણ નથી અને પરિચારણા પણ નથી. તેથી તેમાં ચોથો વિકલ્પ છે (૨૦૫૧)૪

દેવી નથી છતા પરિચારણા કેમ સંભવે તેનું સ્પષ્ટીકરણ એ છે કે (૨૦૫૨) :

૧. સનકુમાર-માહેન્દ્રકલ્પમાં સ્પર્શપરિચારણા.
૨. બ્રહ્મલોક-સાંતકલ્પમાં સ્પર્શપરિચારણા.
૩. મહાશુક્ર-સહસ્ત્રારમાં શબ્દપરિચારણા.
૪. આણુત-પ્રાણુત-આરણુ-અચ્યુતકલ્પમાં મન:પરિચારણા.

કાયપરિચારણામાં જ્યારે દેવોને 'ઇચ્છામન' તી ઉત્પતિ—એટલે કે કાયપરિચારણાની ઇચ્છા—થાય છે, ત્યારે દેવીઓ—અપ્સરાઓ મનોરમ સ્વ, ઉત્તરવૈક્રિય શરીર ધારણ કરીને હાજર થાય છે (૨૦૫૨ [૨]). અહીં 'ઇચ્છામન' શબ્દ ધ્યાન દેવા જેવો છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે હજી મનની બાબતની સ્પષ્ટ કરવાના નિશ્ચિત ઘર્ષ ન હતી. પરિચારણા સમાપ્ત થયે ઇચ્છામન ચાલ્યું જાય છે.

અપ્સરાઓ સાથે દેવોની કાયપરિચારણાનું ટીકામાં સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે કે મનુષ્ય જેમ જ મૈથુનસેવન (ટી.૦ પત્ર ૫૪૯, ૫૫૦). મૂળમાં એ પણ જણાવ્યું છે કે એ દેવોમાં શુક્રના પુદ્ગલો હોય છે અને તે અપ્સરામાં જઈને પાંચ ઇન્દ્રિયોરૂપે પરિણમે છે અને અપ્સરામાં સ્વ-લાવણ્યના વર્ધક પણ બને છે. અહીં એ ધ્યાન દેવા જેવું છે કે આમાં પણ પાંચ ઇન્દ્રિયોનો ઉલ્લેખ છે, મનનો નથી (૨૦૫૨ [૨]). અહીં એ પણ જાણવું જરૂરી છે કે દેવના એ શુક્રથી અપ્સરામાં

૪. આ દેવોમાં પરિચારણા નથી, છતાં તેમને બ્રહ્મચારી ન કહેવાય; કારણ કે તેમનામાં ચારિત્રપરિણામ નથી.
—ટી.૦, પૃ. ૫૪૯.

ગર્ભાધાન થતું નથી,^૫ કારણ કે દેવોને વૈક્રિયશરીર છે અને તેની ઉત્પત્તિ ગર્ભમાં નથી પણ ઔપપાતિક છે.

જ્યાં સ્પર્શાદિથી પ્રવિચારણા હોય છે તે તે દેવલોકમાં દેવી નથી હોતી, પણ ન્યારે ઇચ્છા થાય છે ત્યારે અપ્સરાઓ વિક્રુવૈણા કરીને હાજર થાય છે^૬. અને તે દેવો અનુક્રમે સ્પર્શાદિથી જ સંતુષ્ટિ અનુભવે છે (૨૦૫૩[૫]); તે જ તેમની પરિચારણા છે. તે દેવોમાં પણ શુદ્ધવિસર્જન છે, પરંતુ ટીકાકારે ખુલાસો કર્યો છે કે “પુદ્ગલસંક્રમો દિવ્યપ્રમાવાદવસેયઃ” અર્થાત્ દેવ-દેવીનો સંપર્ક નહીં છતાં દેવીમાં દેવી પ્રભાવને ક્રમે શુદ્ધસંક્રમણ થાય છે અને તેનું પરિણુમન પણ તેમના રૂપ-લાવણ્યમાં શુદ્ધિકારક અને છે (ટી૦ પૃ ૫૫૧).

આરણ્યથી માંડીને માત્ર મન:પરિચારણા છે અને તેથી તે તે દેવોની પરિચારણાની ઇચ્છા થયે દેવીઓ પોતાને સ્થાને રહીને જ મનોરમ શૃંગાર ધારણ કરે છે અને તે તે દેવો પોતાને સ્થાને રહ્યા રહ્યા જ મન:સંતુષ્ટિ મેળવે છે (૨૦૫૨[૬]). અને દેવીઓ પણ પોતાને સ્થાને રહી રહી રૂપ-લાવણ્યવતી બની જાય છે.

અંતે દેવોનું પરિચારણાની દૃષ્ટિએ અદ્યપભુત્વ વિચારાયું છે; તેમાં ઉત્તરોત્તર શુદ્ધિગત ક્રમ આવ્યો છે : અપરિચારકો, મન:પરિચારકો, શબ્દપરિચારકો, રૂપપરિચારકો, સ્પર્શપરિચારકો, કાયપરિચારકો (૨૦૫૩).

પરંતુ પરિચારણામાં ઉત્તરોત્તર સુખની શુદ્ધિની દૃષ્ટિએ આથી ઊંચટો ક્રમ છે; સૌથી ઓછું સુખ કાયપરિચારણામાં, પણ સૌથી વધારે સુખ અપરિચારણાવાળા દેવોમાં છે. (ટી૦ પૃ ૫૫૨).

*

૩૫ મું ‘વેદના’ પદ : જીવોની વેદના

૧ દંડકોમાં જીવોને નાના પ્રકારની વેદનાનાં જે અનુભવ થાય છે, તેની ચર્ચા આ પદમાં છે. વેદનાના અનેક રીતે પ્રકારો બતાવવામા આવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે છે :

- (૧) શીત, ઉષ્ણ, શીતોષ્ણ (૨૦૫૫).
- (૨) દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ (૨૦૬૬).
- (૩) શારીરિક, માનસિક, શારીરિક-માનસિક (૨૦૬૩).
- (૪) સાતા, અસાતા, સાતાસાતા (૨૦૬૬).
- (૫) દુઃખા, સુખા, અદુઃખા-અસુખા (૨૦૬૮).
- (૬) આબ્યુપગમિષ્ટી, ઔપક્રમિષ્ટી (૨૦૭૨).
- (૭) નિદા, અનિદા (૨૦૭૭).^૧.

૫. “કેવલં તે વૈક્રિયશરીરાન્તર્ગતા શ્ચિ ન ગર્ભાધાનહેતવઃ” — ટી૦, પૃ ૫૫૦.

૬. આમ સદૃશ્યાર સુધી દેવીઓ જાય છે. અને કર્યાં સુધી કેટલા આયુષાણી દેવીઓ જાય તે માટે જુઓ ટીકા, પૃ ૫૫૨ જ.

૧. જુદાં જુદાં નરકો સંબંધી વેદના વિષે સુ ૨૦૫૭ ની ટીકામાં—“પતાવત્સૂત્રં ચિરન્તનેષ્વનિમિત્તિપત્યા ક્ષયતે । કેન્દિલાત્કાર્યાઃ પુનરેતદ્વિષયમધિકમપિ ધૂનં પઠન્તિ તતરતન્મતમાહ” —આચાર્યે બ્રહ્મચિત્રીએ આ પ્રમાણે કહ્યું છે. ટીકા, પૃ ૫૫૫.

૨. ભગવતી, ૧૬. ૫ ૬૫૬ માં આ જ બાબત છે અને તે માટે પ્રજ્ઞાપનાની ભલામણ છે. અહીં બ્રહ્મચિત્રી કહે છે—‘નિદાનિદાદિગતસ્તુ વિશેષો ન સદ્ગૃહીતો વિનિષ્ક્રવાત્ સુત્રગતઃ’ —પૃ ૫૫૪

પદ્મપ્રાગમ્ભાં વેદનાખંડ યોગો છે તે પુ. ૯ થી શરૂ થાય છે. તેમાં કર્મપ્રકૃતિનું વિવરણ ૨૪ અનુયોગદ્વારે વડે કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં ખીજું દાર 'વેદના' નામે છે. તે 'વેદના' દ્વારનું વિવરણ પુસ્તક ૧૦ માં છે. અને તે વેદનાનું વિવરણ ૧૬ અનુયોગદ્વારે વડે કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં પ્રજાપનાગત વેદનાનો ખીને પ્રકાર, જે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ—એ રૂપે છે, તેનું વિસ્તારથી વિવરણ એ જ નામનાં ચાર દારો વડે કરવામાં આવ્યું છે. (પુ. ૧૦, પ. ૧,૧૮; પુ. ૧૧, પ. ૧, ૭૫; પુ. ૧૨, પ. ૧). વેદનાના સ્વામીની અર્થા પ્રજાપનામાં દંડકોને આધારે કરી છે, ન્યારે પદ્મપ્રાગમ્ભાં સ્વામિત્વનો વિચાર નયદષ્ટિએ 'સ્વાત્' શબ્દના યોગ વડે ભંગોમાં કર્યો છે (પુ. ૧૨, પૃ. ૨૯૪). ઉપરાત, દ્રવ્ય આદિ દારોમાં સ્વામિત્વનો વિચાર છે જ (પુ. ૧૦, પૃ. ૨૬૮; પુ. ૧૧, પૃ. ૧૧, ૧૩૨; પુ. ૧૨, પૃ. ૧૨).

એમ લાગે છે કે કર્મના વિપાકનો પૂરો વિચાર નિશ્ચિત રૂપ ધારણ કરે તે પહેલાં તેનો વિચાર 'વેદના' નામે થનો હતો અને એ 'વેદના' વિષે જે વિવિધ વિચારણાઓ પ્રાચીનોએ કરી હતી તેનો સંગ્રહ પ્રસ્તુત પદમાં છે. આ માટે વિશેષ રૂપે ભગવતી ૩.૩ જોતું, ન્યાં ક્ષિપા અને વેદનાનો વિચાર છે. અને વળી શુઓ, ભગવતી ૭.૬. (ભગવતીસાર, પૃ. ૪૮૧); ૧૯.૩; ૧૯.૪; ૧૯.૫; ૬.૧; ૧૬.૪ (ભગવતીસાર, પૃ. ૪૬-૫૦).

વેદનાના પ્રકારોમાં નિદા-અનિદા એ પ્રકાર વિષે આચાર્ય અભયદેવ ભગવતીની ટીકામાં જે રૂપકો કરણુ કરે છે તે આ છે—“નિવત્ દાનં શુદ્ધિર્જીવસ્ય ‘દૈવ્ શોષને’” હિતિ વચનાત્ નિદા જ્ઞાનમા-મોગઃ—હ્યર્થઃ | તદ્યુક્તા વેદનાડપિ નિદા-આમોગવતીત્યર્થઃ |— ભગવતીટીકા, ૧૬. પ. ૬૫૬. પૃ. ૭૬૯.

અને આચાર્ય મલયગિરિએ તેનું વિવરણ આ પ્રમાણે કર્યું છે : “નિતરાં નિશ્ચિતં વા સમ્યક્ ક્ષીયતે ચિત્તમસ્વામિતિ નિદા, बहुलाधिकारात् ‘उपसर्गादात्’ इत्यधिकरणे षत्, सामान्येन चित्तवती-सम्यग्विवेकवती वा इत्यर्थः |” ટીકા, પત્ર ૫૫૭.

‘નિદા’ ને પાઠઅસદમહણ્ણુઓમાં દેશ્ય શબ્દ જણાવ્યો છે.

શીતોખ્યુ વેદના વિષે ટીકાકારે શકા કરી છે કે ઉપયોગ ક્રમિક છે તો શીત અને ઉખ્યુ એ ખત્રેનો યુગપદ્મભવ કેવી રીતે થાય ? એનું રૂપકો કરણુ એ કર્યું છે કે વસ્તુતઃ ઉપયોગ ક્રમિક જ છે. પણ શીઘ્ર સંચારને કારણે અનુભવમાં ક્રમ નથી જણાતો તેથી તે અપેક્ષાએ સત્રમાં શીતોખ્યુની વેદના યુગપદ્મ સમજવી. — ટી. ૦ પત્ર ૫૫૫. આ જ ન્યાય શારીરિક-માનસિક સાતાસાતા વિષે પણ છે. પત્ર ૫૫૬ અ, ૫૫૬ બ.

અદુઃખા-અસુખા વેદનાનો અર્થ ટીકામાં છે — સુખદુઃખાત્મિકા એટલે કે જેને સુખ સંઘા ન આપી શકાય, કારણ કે એમાં દુઃખનો પણ અનુભવ છે; અને દુઃખ સંઘા પણ ન આપી શકાય, કારણ કે એમાં સુખનો પણ અનુભવ છે — એવી વેદના. પત્ર ૫૫૬.

સાતા-અસાતા અને સુખ-દુઃખ, એમાં શો ભેદ છે ?—આ પ્રશ્નો ટીકાકાર ઉત્તર આપે છે કે વેદનીય કર્મનાં પુદ્ગલોનો ક્રમપ્રાપ્ત ઉદય થવાથી જે વેદના થાય તે સાતા-અસાતા, પરંતુ ન્યારે ખીને કોઈ ઉદારણુ કરે અને જે સાતા-અસાતાનો અનુભવ થાય તે સુખ-દુઃખ કહેવાય. ટી. ૦ પત્ર ૫૫૬.

પોતે જે શરીરપીઠને સ્વીકારે તે આબ્યુપગ્નિકા, જેમ કે કેશના લોચ આદિથી થતી પીઠા. કર્મના ઉદારણુકરણુ વડે વેદનીયનો ઉદય કરવાથી થતી પીઠા તે ઔપક્રમિકા. ટીકા, પત્ર ૫૫૬.

પ્રસ્તુતમાં પણ નારકીને સંસી અને અસંસી બંને પ્રકારના જણાવ્યા છે અને સંગીને નિદા વેદના અને અસંસીને અનિદા વેદના જણાવી છે, તે ધ્યાનમાં લેવા જેલુ છે (૨૦૭૮).

પદ્મખંડાગમમાં સાતા-અસાતા એવા વેદનીયના બેદોને આધારે વિપાકની ચર્ચા છે, પરંતુ વેદના-વિધાન પ્રકરણમાં નયોની અપેક્ષાએ વેદનાનું વર્ણન કરવાને પ્રસંગે—બ્રહ્મમાળિયા વેચણા, સદિષ્ણા વેચણા, સવસંતા વેચણા—એ પ્રકારો પણ કહ્યા છે અને તેને લઈ અનેક ભંગો થાય છે. પુ. ૧૨, પુ. ૩૦૪-૩૬૩.

*

૩૬ મું 'સમુદ્ધાત'પદ : સમુદ્ધાતવિચારણા'

પદ્મખંડાગમમાં સ્વતંત્ર રીતે સમુદ્ધાતની ચર્ચા નથી. એટલે કે પ્રસ્તુતમાં પ્રજાપનામા જેમ 'સમુદ્ધાત સાત છે' એવો નિર્દેશ કરી તેની વિવિધ રીતે ચર્ચા દંડકોમાં છે, તેવું પદ્મખંડાગમમાં નથી. પણ માર્ગેશ્વરાદીમાં જ્યાં ક્ષેત્ર અને સ્પર્શની ચર્ચાનો પ્રસંગ છે ત્યાં સમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ તે બંનેનો વિચાર લેવા મળે છે; અને તેમાં પણ સામાન્ય સમુદ્ધાતની વાત છે, કોઈ વિશેષ સમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ તે ચર્ચા નથી.—પુ. ૭, પુ. ૨૯૯, ૩૬૬. આ ઉપરાંત પદ્મખંડાગમમાં પ્રાસંગિક રીતે 'વેચણસમુદ્ધાદ', 'એમારણંતિયસમુદ્ધાદ' 'કેવલિસમુદ્ધાદ'—આ ત્રણ પ્રકારનો ઉલ્લેખ મળે છે.—પુ. ૧૨, પુ. ૪૯૮, ૪૯૯, ૫૦૬, ૫૦૭.

પ્રજાપનામાં વેદના, કપાય, મરણ્યુ, વૈક્રિય, તૈજસ, આહારક અને કેવલી આ સાત સમુદ્ધાતો જણાવ્યા છે (૨૦૮૫, ૨૦૮૬), પરંતુ તેમની કોઈ વ્યાખ્યા આપી નથી. વળી, માત્ર કપાય-સમુદ્ધાતના આર બેદો કોષ્ઠ, માન, માયા, લોભ સમુદ્ધાત જણાવ્યા છે (૨૧૩૩). વળી, પ્રથમના છની સામાન્ય સંતા છે—છાન્દસ્યના સમુદ્ધાતો (૨૧૪૭). તે છાન્દસ્યિક સમુદ્ધાતોનો દંડકોમાં વિચાર છે (૨૧૪૮-૫૨).

સમુદ્ધાત શબ્દની વ્યાખ્યા આચાર્ય મલયગિરિએ આપી છે કે તે તે વેદના આદિના અનુભવરૂપ પરિણામો સાથે આત્માનો એકીભાવ, અર્થાત્ તદ્દિતર પરિણામોમાંથી વિરત થઈ તે તે વેદનીયાદિ કર્મના ધણ પ્રદેશોને ઉદીરણા વડે વહેલાં ઉદયમાં લાવી ભોગવી તેમની નિર્જરા કરવી તે, અર્થાત્ આત્માથી ખખેરી નાખવા તે.—ટીકા, પૃ. ૫૫૯. તેમાં ક્યા કર્મને લઈને ક્યો સમુદ્ધાત છે તેનું વિવરણ આ પ્રમાણે છે :

૧. વેદનાસમુદ્ધાતમા અસહવેદનીય કર્મની નિર્જરા.
૨. કપાયસમુદ્ધાતમાં કપાયમોહનીયની નિર્જરા.
૩. મારણ્યાતિક સમુદ્ધાતમા આયુકર્મની (અંતિમ અંતર્મૂર્ત શેષ હોય ત્યારે).
૪. વૈક્રિયસમુદ્ધાતમાં વૈક્રિયશરીરનામકર્મની.

૧. આ વિષે જુઓ સ્થાનાંગ-સમવાયંગ, પુ. ૩૮૮-૮૬; ભગવતી. ૨; ભગવતીસાર, પુ. ૬૨-૬૫. કેવલિસમુદ્ધાત આટે જુઓ વિશેષાવસ્થકલાખ્ય, ૩૬૪૧.

૨. આને મળતી વિસ્તૃત ચર્ચા પ્રજાપનામાં સ્થાનપદમાં છે. સૂ. ૧૪૮ થી

૩. પ્રજાપનામાં જ્યોત્ષા તૈજસ અને કામંજી શરીરની મારણ્યાતિકસમુદ્ધાતચર્ચા આટે જુઓ સૂ. ૧૫૪૫-૫૨

૫. તેજસ સમુદ્ધાતમાં તેજસશરીરનામકર્મની.
૬. આહારક સમુદ્ધાતમાં આહારકશરીરનામકર્મની.
૭. કેવલિસમુદ્ધાતમાં સદસહવેદનીય કર્મ, શુભાશુભ નામકર્મ, ઊંચ-નીચ ગોત્રકર્મની.

—પ્રગાં ૮૧૦, પત્ર ૫૫૯.

સમુદ્ધાતના સમયની મર્યાદા આ પ્રમાણે છે : કેવલિસમુદ્ધાત આઠ સમયનો છે, પરંતુ અન્ય અસંખ્યાત સમયના અનતર્મૂહૂર્તકાળના છે (૨૦૮૭-૮૮).

સાતમાંથી કેટલા કયા જીવોને હોય તેનું સ્પષ્ટીકરણ છે કે નારકમાં પ્રથમના ચાર; ભવનપતિ, પચેદ્રિય તિર્થંચ, વાણુબંધનર, જ્યોતિષ્ઠ અને વૈમાનિકમાં પ્રથમ પાંચ; વાયુ સિવાયના એકેન્દ્રયથી માંડી ચતુરિન્દ્રિયમાં પ્રથમના ત્રણ; વાયુમાં પ્રથમના ચાર; અને મનુષ્યમાં સાતેય સમુદ્ધાત હોય છે (૨૦૮૯-૨૦૯૨).

એકેક જીવના અને તે તે દંડકોના નાના જીવોમાં^૪ અતીત કાલમાં કેટલી સંખ્યામાં કયા કયા સમુદ્ધાતો હોય અને ભવિષ્યમાં કેટલી સંખ્યામાં કયા કયા સંભવે તેની સૂચના પ્રગાપનામાં છે (૨૦૯૩-૨૧૦૦). ઉપરાંત, એક દંડકના એકેક જીવને કે તે તે દંડકના જીવોને તે તે રૂપે (સ્વસ્થાને) અને અન્ય દંડકના જીવરૂપે (પરસ્થાને) ભૂત-ભવિષ્યમાં કેટલા અને કયા સમુદ્ધાતો સંભવે તેની ચર્ચા પણ કરવામાં આવી છે (૨૧૦૧-૨૧૨૪).

સમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પખણ્ડલ વિચારાયું છે તેમા જઘન્ય સંખ્યા આહારક સમુદ્ધાત કરનારની છે અને સૌથી વધારે સંખ્યા વેદનાસમુદ્ધાત કરનારની છે, પણ તેથી પણ અધિક એવા જીવો છે, જેઓ સમુદ્ધાત વિનાના છે (૨૧૨૫). દંડકોમાં પણ આવી સમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ અલ્પખણ્ડલની વિચારણા કરવામાં આવી છે (૨૧૨૬-૨૧૩૧).

કાયાસમુદ્ધાતના ચાર પ્રકાર જણાવ્યા છે અને એ ચારની અપેક્ષાએ દંડકોમાં અતીત કાળ તથા ભવિષ્યકાળના સમુદ્ધાતોની વિચારણા એક જીવ અને નાના જીવોની અપેક્ષાએ કરવામાં આવી છે (૨૧૩૭-૨૧૩૮). આમાં પણ સ્વસ્થાન અને પરસ્થાનની અપેક્ષાએ એટલે કે નારક હોય તો નારકરૂપે અને ધંતર રૂપે તેને કેટકેટલા અતીત-ભવિષ્યમાં કાયાસમુદ્ધાતો સંભવે તેનો પણ વિચાર છે (૨૧૩૯-૨૧૪૧), એટલું જ નહિ પણ તેમાં અલ્પખણ્ડલનો વિચાર પણ કરવામાં આવ્યો છે (૨૧૪૨-૪૬). કેવળી સિવાયના ઇ જાગરિચક સમુદ્ધાતો છે અને તેમાંના કયા કય તે તે દંડકોમાં હોય એની વિચારણા કરવામાં આવી છે (૨૧૪૭-૫૨).

પરંતુ ધ્યાન દેવા જેવી વાત એ છે કે સૂત્રમાં માત્ર અસુરક્રમાર દેવો સિવાયના કોઈ પણ દેવોના દંડકોનો ઉલ્લેખ નથી. સંભવ છે કે આ ગુટ્ટિને નિવારવા આચાર્ય મલયગિરિએ લખ્યું કે—
“ અસુરકુમારાદીનાં સર્વેષામપિ દેવાનામાહારકસમુદ્ધાતવર્જાઃ શેષાઃ પચ્ચ સમુદ્ધાતાઃ ।—૮૧૦, પત્ર ૫૬૦ અ.

આ પછી વેદના આદિ સમુદ્ધાતોનો અવગાહન અને સ્પર્શની દૃષ્ટિએ વિચાર છે, તેમાં તે તે સમુદ્ધાત વખતે તે તે જીવની અવગાહના અને સ્પર્શના કેટલી હોય તે જણાવ્યું છે, અને તે અવગાહના અને સ્પર્શ કેટલા કાળનાં હોય તે પણ જણાવ્યું છે (૨૧૫૩-૨૧૭૨). સાથે સાથે સમુદ્ધાત વખતે તે તે જીવને કેટલી ક્રિયા હોય તેનો પણ વિચાર કરવામાં આવ્યો છે (૨૧૫૩

૪. એક અને નાના જીવોની અપેક્ષાએ વિચારણા કરવાની પદ્ધતિ પદ્મપંડાગમમાં પણ દેખાય છે.—પુ. ૭, પુ. ૨૫.

છત્યાદિ). આમાં વિશેષતઃ કેવલિસમૂહધાતની ચર્ચા વિસ્તારથી છે (૨૧૬૮-૨૧૭૫), તેમાં સયોગી તો સિદ્ધ થાય નહિ તેથી કરીને ક્રમે મન, વચન અને કાયયોગનો નિરોધ કરી અયોગી થયે તે સિદ્ધ થાય છે એમ જણાવ્યું છે, કારણ કે હવે નવા કર્મનું યોગ દ્વારા આગમન બંધ થાય છે અને જૂનાં કર્મોને ક્રમે કરી ક્ષીણ કરી નાખે છે, અને સાકાર ઉપયોગમાં વર્તમાન સિદ્ધ થાય છે (૨૧૭૫). અંત્યને અંતે સિદ્ધના સ્વરૂપની ચર્ચા છે (૨૧૭૬).

*

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની વ્યાખ્યાઓ

(૧) 'આચાર્ય હરિભદ્રકૃત પ્રદેશવ્યાખ્યા

આ પ્રદેશવ્યાખ્યા પ્રસિદ્ધ ભવવિરહ હરિભદ્રસૂત્રિએ લખી છે. પ્રારંભમાં 'પ્રજ્ઞાપનાસયોગજ્ઞ-પ્રદેશાનુયોગઃ પ્રારમ્ભતે' કહ્યું છે તેથી પ્રજ્ઞાપનાના અમુક અંશોનો અનુયોગ-વ્યાખ્યાન અભિપ્રેત છે એમ સ્પષ્ટ છે. આચાર્ય હરિભદ્ર પ્રજ્ઞાપનાનો ઉપાંગ તરીકે ઉલ્લેખ કરે છે, પરંતુ આચાર્ય મલયાગિરિની જેમ તે 'સમવાયાંગનું ઉપાંગ છે' તેમ જણાવતા નથી. આથી અમુક અંગનું અમુક ઉપાંગ એવી વ્યવસ્થા કયારેક આચાર્ય હરિભદ્ર પછી, પણ આચાર્ય મલયાગિરિ પૂર્વે, થઈ ગઈ હશે એમ માનવું રહ્યું.

વળી, આ વ્યાખ્યાને 'અવચૂર્ણિકા' એવું નામ પણ આપી શકાય તેમ છે, કારણ કે આચાર્ય હરિભદ્ર એક ઠેકાણે—“અલમતિપ્રસન્નેન અવચૂર્ણિકામાત્રમેતદિતિ”-૫૦ ૨૮, ૧૧૩-આ પ્રમાણે જણાવે છે.

આચાર્ય હરિભદ્રે આ પ્રદેશવ્યાખ્યા લખી તે પહેલાં પણ કોઈએ પ્રજ્ઞાપના ઉપર નાની-મોટી ટીકા અવશ્ય લખી હશે, અને તે સૂચિરૂપે હશે એમ જણાય છે, કારણ કે ધણે ઠેકાણે—‘દત્તદુક્તં મવતિ’, ‘ક્ષિમુક્તં મવતિ’, ‘અયમત્ર ભાવાર્થ’, ‘હૃદમત્ર હૃદયમ્’, ‘દત્તેતિ ભાવના’ ઇત્યાદિ શબ્દો સાથે કે તે વિના જે વિવરણ મળે છે તે પ્રાકૃતમાં હોય છે અને કવચિત્ સરકૃતમાં પણ મળે છે.—૫૦ ૧૨, ૧૬, ૧૭, ૧૯, ૨૧, ૨૩, ૨૭, ૨૯, ૩૦, ૩૫, ૪૧, ૫૨, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૨, ૧૦૯, ૧૧૨ ઇત્યાદિ.

એ સૂચિકાર કોણ હશે તે કહેવું કઠણ છે, પણ સંભવ એવો છે કે તે આચાર્ય હરિભદ્રના ગુરુ હોય, કારણ કે ‘દત્તે તાવત્ પૂજ્યનાદા વ્યાચક્ષતે’ ૫૦ ૭૫, ‘ગુરવસ્તુ’ ૧૧૮, ‘હૃદ તુ પૂજ્યાઃ’ ૫૦ ૧૨૨, ‘અત્ર ગુરવો વ્યાચક્ષતે’ ૫૦ ૧૪૧, ૧૪૭, ‘ગુરવો વ્યાવર્ણયન્તિ’ ૫૦ ૧૫૨—એવા ઉલ્લેખો આ વ્યાખ્યામાં મળે છે.

વળી, એ વાત તો નિશ્ચિત જ છે કે આની ઉક્ત સૂચિ સિવાય પણ અન્ય એક કે અનેક વ્યાખ્યા આચાર્ય હરિભદ્ર પૂર્વે હશે જ, કારણ કે પ્રસ્તુત વ્યાખ્યામાં મતાંતરની વ્યાખ્યાનાં અનેક સ્થળો નોંધ્યાં છે, જેમાં એવા કેટલાક સ્થળો હોવાનો સંભવ ખરો કે જે અન્ય અચોની વ્યાખ્યા-માંથી લીધાં હોય. ઉપરાંત, એવાં પણ અનેક સ્થળો છે, જે આ જ અંત્યની વ્યાખ્યાની સૂચના

૧. આચાર્ય હરિભદ્રના વિસ્તૃત પરિચય માટે 'સમદર્શી આચાર્ય હરિભદ્ર' એવું.

૨. સૂચિનો ઉલ્લેખ આચાર્ય મલયાગિરિ પણ કરે છે. —૫૨ ૨૬૯, ૨૭૧.

આપી દે તેવાં છે. આવાં મતાંતરો માટે જુઓ પૃ૦ ૧૩, ૧૪, ૧૬, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૩, ૩૬, ૩૭, ૬૦, ૬૧, ૬૫, ૭૧, ૭૫, ૭૮, ૭૯, ૮૩, ૧૧૬, ૧૧૭, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૪૫ ઇત્યાદિ.

કેટલાંક મતાંતરો વિષે તો આચાર્ય હરિભદ્રે પોતાનો સ્પષ્ટ નિર્ણય જણાવ્યા વિના માત્ર યુરુનો મત રજૂ કર્યો છે — “एवं तावत् पूज्यपादा व्याचक्षते, अन्वे पुनरन्वया, तदभिप्रायं पुनरति-गम्भीरत्वात् वयमवगच्छामः” — પૃ૦ ૭૫, ૧૧૮; તો વળી કેટલીક જગ્યાએ કેટલાકના વિધાનને અસંગત જણાવેલ છે — “अत्र कैश्चिदतिगहनत्वात् प्रस्तुतस्य भ्रान्त्या लिखितं किलोपशमश्रेष्य-नन्तरं क्षपकश्रेणीं प्रतिपद्यत इति । एतद्वक्त्रणंयितव्यम्...” પૃ૦ ૧૧૬.

વાચક ઉમાસ્વાતિના તત્ત્વાર્થસૂત્રનો નામ વિના ઉલ્લેખ અનેક સ્થાનોએ કર્યો છે અને ભાષ્યમાંથી પણ અવતરણો લીધાં છે. — પૃ૦ ૯૯, ૧૪૯, ૧૫૩, ૧૫૮ ઇત્યાદિ. વળી, વાચક ઉમાસ્વાતિને ‘સમ્રહકાર’ એવા સામાન્ય નામે ઉલ્લેખીને તત્ત્વાર્થસૂત્રમાંથી સૂત્ર ઉદ્દ્યુત કરે છે — પૃ૦ ૧૦૧. તેઓ પોતાની આવચકટીકા (પૃ૦ ૨) ઉપરાંત બીજા અનેક ગ્રંથોનો અને ગ્રંથકારોનો નામ ઇર્ષ્ટને કે નામ વિના ઉલ્લેખ કરે છે — જેમ કે ‘નિર્યુક્તિકારેણ’ — પૃ૦ ૧૦૫; સિદ્ધમામૃત પૃ૦ ૧૧; અનુયોગદ્વાર પૃ૦ ૩૨; જીવાભિગમ પૃ૦ ૨૮; પ્રત્તિભિ (ભગવતી) પૃ૦ ૩૩; ઉત્તરાધ્યયન — પૃ૦ ૧૧૧; ‘વિવરણગ્રન્થેન’ પૃ૦ ૧૦૫; ‘મણિય ચ બુદ્ધાયરિદ્ધિ’ પૃ૦ ૨૯; ‘સદ્બુદ્ધિશિક્ષાયામ્’ પૃ૦ ૫૩; કર્મપ્રકૃતિસદ્બુદ્ધિશિક્ષાયામ્ અથવા ‘કમ્મપચક્કીસંગહણીય’ પૃ૦ ૫૧, ૫૯, ૧૦૦, ૧૨૯, ૧૪૦; ‘સદ્બુદ્ધિશિક્ષા’ પૃ૦ ૪૨; ‘વાદિનુસ્યેન’ પૃ૦ ૪. આખી ટીકામાં ‘ઉક્તં ચ’ કહીને અનેક પ્રાકૃત ગાથાઓ આપવામાં આવી છે અને સંસ્કૃત કારિકાઓ પણ છે, જે આચાર્ય હરિભદ્રનું બહુમુખી પારિત્ય પ્રદર્શિત કરે છે.

આચાર્ય મલયગિરિએ આ વ્યાખ્યાનો સપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કર્યો જ છે અને તેનો નિર્દેશ પણ કર્યો છે. જે કેટલાંક વાસ્તવ્યો આચાર્ય મલયગિરિની વ્યાખ્યામાં દેખાય છે તેનો આધાર પણ પ્રસ્તુત ટીકા છે એ બાબની તુલના કરવાથી સહેજે સમજાઈ જાય તેમ છે.

આચાર્ય હરિભદ્રનો સમય લગભગ નિશ્ચિત જ છે અને તે ઈ. સ. ૭૦૦-૭૭૦ માનવામાં આવે છે.

*

(૨) આચાર્ય અભયદેવકૃત પ્રજ્ઞાપનાતૃતીયપદસંચ્છલ્પી અને તેની અવચૂર્ણિ

પ્રજ્ઞાપનામાં સર્વ જીવોના અદ્યપબહુત્ય વિષેની ચર્ચા તીવ્ર પદમાં છે. તે પદને ૧૩૩ ગાથામાં બદ્ધ કર્યું છે. આચાર્ય અભયદેવે (સં. ૧૧૨૦-) જ તેને ‘સંમ્રહ’ એવી સંજ્ઞા આપી છે —

“इय भद्राणउत्पयं सव्वजियप्पवहुमिह पयं तह्यं ।
पज्जवणाए सिरिअमयदेवसुरीहिं संगहियं ॥”

પરંતુ તે ‘ક્ષર્મરલસદ્બુદ્ધિશિક્ષા’ એ નામે તથા પ્રજ્ઞાપનોદ્વાર એ નામે પણ ઓળખાય છે. કારણ કે તેની સમાપ્તિને અંતે અને તેની અવચૂર્ણિને અંતે પણ એ નામનો નિર્દેશ છે; જુઓ, કુલમેડનકૃત અવચૂર્ણિ — લા. દ. સંમ્રહ, લા. દ. વિદ્યામદિર, હસ્તપ્રત નં. ૩૬૭૩ અને મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજ્ઞાનો સંમ્રહ નં. ૬૬૪.

આ સંપ્રહણીની અવચૂર્ણિ કુલમંડળ ગણિએ સં. ૧૪૪૧ માં રચી છે—

“શ્રીદેવસુન્દરગુરોઃ પ્રસાદતોઽવગતજિનવવોઽર્થલ્લઃ ।
કુલમખ્દનગણિરલિલ્લદવચૂર્ણિમેકાશ્ચિમુવનાન્દે ॥”

આ પ્રજ્ઞાપનાતૃતીયપદસંપ્રહણી તેની અવચૂર્ણિસંહિત વિં. સં. ૧૯૭૪માં શ્રી આત્માનેહ જૈન સભા (ભાવનગર) દ્વારા પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. અહીં જણાવેલી કુલમંડળગણિકૃત અવચૂર્ણિના બદલે આ મુદ્રિત અવચૂર્ણિ થોડા વિરનારથી લખાયેલી છે અને તેના કર્તાનું નામ નથી મળતું, એમ તેની પ્રસ્તાવનામાં જણાવ્યું છે. પણ સંભવ છે કે શ્રી કુલમંડળગણિકૃત અવચૂર્ણિને જ વધુ રપટ કરવા ખાતર તેમાં કોઈ વિદ્વાને થોડોક વધારો કર્યો હોય, એમ અમને લાગે છે.

*

(૩) આચાર્ય મલયગિરિકૃત વિવૃત્તિ

આચાર્ય હરિભદ્રની પ્રદેશવ્યાખ્યા કરતાં લગભગ ચારગણી વિસ્તૃત વ્યાખ્યા આચાર્ય મલયગિરિએ (લગભગ સં. ૧૧૮૮-૧૨૬૦) પ્રજાપનાની કરી છે અને તે સર્વજ્ઞ પ્રજાપનાને સમજવા માટે ઉત્કૃષ્ટ સાધનભૂત છે. સ્વયં આચાર્ય મલયગિરિ કહે છે કે આ વ્યાખ્યાનો આધાર આચાર્ય હરિભદ્રની પ્રદેશ વ્યાખ્યા છે,^૩ પરંતુ એ વ્યાખ્યા ઉપરાંત આચાર્ય મલયગિરિએ^૪ અન્ય અનેક ગ્રંથોનો સ્વતંત્ર ભાવે ઉપયોગ કરીને આ વ્યાખ્યાને સમૃદ્ધ બનાવી છે; ઉ. ત. સ્ત્રી તીર્થકર થાય છે કે નહિ એ ચર્ચા આચાર્ય હરિભદ્રે માત્ર સિદ્ધપ્રાબુતનો હવાલો આપી (૫૦ ૧૧) સમાપ્ત કરી હતી, જ્યારે આચાર્ય મલયગિરિએ સ્ત્રીમોક્ષની ચર્ચા પૂર્યપક્ષ-ઉત્તરપક્ષ રચીને આચાર્ય શાકટાયનનો આધાર લઈને વિસ્તારથી કરી છે, પત્ર ૨૦. એ જ પ્રમાણે સિદ્ધના સ્વરૂપની ચર્ચા વખતે પણ અન્ય દાર્શનિકોના મતોની તુલના કરીને જૈનમતની સ્થાપના કરી છે, પત્ર ૧૧૨.

પ્રજાપનાના પાઠાન્તરોની ચર્ચા પણ અનેક ઠેકાણે મળે છે—પત્ર ૮૦, ૮૮, ૯૬, ૧૬૫, ૨૯૬, ૩૭૨, ૪૧૨, ૪૩૦, ૬૦૦.

આચાર્ય મલયગિરિએ પોતાની ટીકાઓના અને ખીજા અનેક લેખકો અને ગ્રંથોનાં ઉદ્ધરણો આપ્યાં છે તે બનાવે છે કે આચાર્ય મલયગિરિનું પાંડિત્ય બહુમુખી હતું—

‘પાળિનિઃ સ્વપ્રાકૃતવ્યાકરણે’—પત્ર ૫; ૩૬૫; ‘ઉત્તરાધ્યયનનિર્યુક્તિગાથા’—પત્ર ૧૨; ‘સવિસ્તરં નન્દ્યાધ્યયનટીકાયાં વ્યાખ્યાતાનિ’ પત્ર ૨૪, ૨૯૮, ૩૧૧, ૩૭૬; ‘પ્રજ્ઞાપનામૂલટીકાકૃત’ કે મૂલટીકાકારઃ’ પત્ર ૨૫, ૧૧૪, ૧૯૪, ૨૦૨, ૨૬૩, ૨૮૦, ૨૮૩, ૨૯૪, ૩૦૫, ૩૨૫, ૩૬૨, ૩૭૨, ૩૮૩, ૩૮૪, ૩૯૧, ૪૭૦, ૪૯૦, ૫૪૬, ૫૪૭, ૫૬૪, ૫૬૮; ‘સદ્ગ્રહણીમૂલટીકાકારો હરિભદ્રસૂરિઃ’ પત્ર ૪૧૮, ૫૫૨; ‘મૂલટીકાયામ્’ પત્ર ૫૪૪, ૫૪૭; ‘જીવામિગમટીકા’ પત્ર ૪૪, ૪૫, ૪૭, ૪૮, ૫૧; ‘જીવામિગમે’ પત્ર ૧૯૫; ‘જીવામિગમચૂર્ણો’ પત્ર ૩૦૮; ‘અન્નાક્ષેપરિહારો ચન્દ્રપ્રશસિટીકાયાં સૂર્યપ્રશસિટીકાયાં ચામિહિતૌ ઇતિ તતોઽવધાર્યૌ’ પત્ર ૯૯; ‘ક્ષેત્રસમાલટીકા’ પત્ર ૧૦૭; ‘અનુયોગદ્વારેષુ’ પત્ર ૧૧૪; ‘વૃદ્ધાચાર્યૈઃ’ પત્ર ૧૩૫; ‘મજ્જતૌ’ પત્ર ૧૪૧, ૧૪૯;

૩ જયતિ હરિભદ્રવરિણીકાકૃદ્ વિવૃત્તવિષમમાવાર્થઃ ।

યદ્વચનવશાદ્દહમપિ જાતો લેશેન વિવૃત્તિકરઃ ॥ પ્ર૦ ધી૦, પત્ર ૬૧૧.

૪. આચાર્ય મલયગિરિ વિષેની વિસ્તૃત માહિતી માટે આચાર્ય મલયગિરિકૃત શબ્દાનુશાસનની પ્રસ્તાવના જ્ઞેલી.

“વ્યાખ્યાપ્રસન્નો” પત્ર ૨૬૨; “તથા ચાહ અસ્યા એવ પ્રજાપનાયાઃ સક્રુહ્ણીકારઃ—”પત્ર ૧૬૭; “કર્મપ્રકૃતિસક્રુહ્ણ્યામ્” પત્ર ૧૮૨; “સક્રુહ્ણીગાયાઃ” પત્ર ૨૦૭; “ધર્મસક્રુહ્ણી” પત્ર ૧૧૧; “ધર્મસક્રુહ્ણીટીકાયામ્” પત્ર ૨૨૬, ૩૦૭; “શાકટાચનઃ” પત્ર ૫૯૯; “શકટસુતુરિ” પત્ર ૨૪૬; “શાકટાચનન્યાસકૃત્” પત્ર ૫૬૩; “સ્વોપસ્રાચ્ચન્દાનુશાસનવિચરણે” પત્ર ૨૫૦, ૨૫૧; “તત્ત્વાચ્ચટીકાયાં ભાવિતમ્” પત્ર ૨૫૧; “મગવાન્ મદ્રબાહુસ્વામી” પત્ર ૨૫૬, ૨૫૭; “માખ્યકૃત્” પત્ર ૨૬૪, ૨૬૫, ૩૦૦-૨, ૫૪૨, ૬૦૨, ૬૦૩, ૬૦૫, ૬૦૮; “૫૫૫ચૂર્ણિકૃત્” પત્ર ૨૬૬, ૨૭૧, ૨૭૨, ૨૭૭; “પ્રજાપનાયાશ્ચૂર્ણો” પત્ર ૫૧૭; “પૂર્વાચાર્યાઃ” પત્ર ૨૭૧; “પચ્ચસક્રુહે” ૨૮૩; “મહાવાદિનઃ” પત્ર ૨૮૪; “કર્મપ્રકૃતિટીકાયાં પચ્ચસક્રુહ્ણીટીકાયાં ચ” પત્ર ૨૯૨; “તત્ત્વાચ્ચસુલકૃત્” પત્ર ૨૯૩; “તત્ત્વાચ્ચટીકાદૌ” પત્ર ૨૯૮, ૨૯૯; “આવશ્યકનિયુક્તૌ” પત્ર ૨૯૮; “સ્તુતિકારોડ-પ્યાહ” પત્ર ૩૦૩; “આવશ્યકપ્રથમપીઠિકાયામ્” પત્ર ૫૪૭; આવશ્યકચૂર્ણો પત્ર ૬૧૦; “આવશ્યકે” પત્ર ૩૦૪, ૪૩૮, ૬૦૬; “નન્યધ્યયનચૂર્ણિકૃત્” પત્ર ૩૧૦, ૩૧૧; “નિયુક્તિકારેણ” પત્ર ૩૧૮; “કાર્મમન્થિકાસ્તુ” પત્ર ૩૧૯, ૩૯૧; “મગવતા કર્મપ્રકૃતિકૃતા શિવશર્માચાર્યેણ શતકાસ્યે” પત્ર ૩૩૧; “કર્મપ્રકૃતિટીકાદિપુ” પત્ર ૩૩૧, ૪૮૦; “હરિમદ્રસુરિ-પ્રભૃતિમિઃ” પત્ર ૩૭૧; “શિવશર્માચાર્યઃ” પત્ર ૩૩૯; “વ્યાખ્યાપ્રસન્નો” પત્ર ૩૪૧; “માખ્યકારઃ” પત્ર ૬૦૪, ૬૦૬, ૬૧૦; “જિનમદ્રગણિશ્વમાશ્રમણપૂજ્યપાશઃ” પત્ર ૩૮૦; “તથા ચાહ દુષ્ટમાધકાર-નિમગ્નજિનપ્રવચનપદ્ધિપો મગવાન્ જિનમદ્રગણિશ્વમાશ્રમણઃ” પત્ર ૩૮૫; “શતકચૂહચ્ચૂર્ણો” પત્ર ૩૮૮; “સક્રુહ્ણીગાયા” —પત્ર ૩૪૪, ૩૪૬; “સિદ્ધપ્રામૃતાદૌ” પત્ર ૩૫૭; “ઉત્તરાધ્યયને” પત્ર ૩૬૬; “આચારાન્ને” પત્ર ૩૬૭, ૫૦૩; “સુત્રકૃતાક્ષનિયુક્તિ” પત્ર ૫૧૧; “વિશેષણવત્યા જિનમદ્રગણિશ્વમા-શ્રમણપૂજ્યપાદૈઃ” પત્ર ૩૯૧; “વસુદેવચરિતે” પત્ર ૪૦૩; “માખ્યકૃત્ સ્વકૃતમાખ્યટીકાયામ્” પત્ર ૪૨૪, ૫૪૧. “ગન્ધહસ્તિ” પત્ર ૪૬૭; “શ્રાવકપ્રજ્ઞાતિમૂલટીકાયામ્” પત્ર ૪૭૪; “ચતુક્તમ્ આપ્રાયણીયાલ્લે દ્વિતીયપૂર્વે કર્મપ્રકૃતિપ્રામૃતે” પત્ર ૪૭૬; “કર્મપ્રકૃતિસક્રુહ્ણીકારઃ” પત્ર ૪૮૮, ૪૮૯; “સિદ્ધસેનદિવાકર” પત્ર ૫૩૨; “વૃદ્ધવ્યાખ્યા” પત્ર ૬૦૦; “જન્મચૂદ્રીપ્રસન્નવ્યાદૌ” પત્ર ૬૦૦; “ધર્મસારમૂલટીકાયાં હરિમદ્રસુરિઃ” પત્ર ૬૦૫; પચ્ચસક્રુહ્ણીકા’ પત્ર ૬૦૯.

આ સૂચીને આધારે જે કેટલાંક તથો આપણી સમક્ષ આવે છે તે આ છે : પ્રજાપનાની ચૂર્ણી કોઈ પ્રાચીન આચાર્યે લખી હતી, જે આચાર્ય હરિભદ્ર અને આચાર્ય મહાયગિરિ બન્નેએ જોઈ હતી.

પ્રજાપના ટીકામાં આચાર્ય મહાયગિરિશ્રેષ્ઠ પ્રજાપના, સંપ્રહણી, શ્રાવકપ્રજ્ઞાતિ અને ધર્મસારની મૂલટીકાનો ઉલ્લેખ કરીને તેનાં અવતરણો આપેલાં છે. તેમાં સંપ્રહણી તથા ધર્મસારની મૂલટીકાના કર્તા આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસુરિને જણાવ્યા છે; આચાર્ય શ્રાવકપ્રજ્ઞાતિની કેવળ મૂલ-ટીકાનો જ ઉલ્લેખ છે અને પ્રજાપનાના સર્વધર્મા મૂલટીકા, મૂલટીકાકાર કે મૂલટીકાકૃતાનો ઉલ્લેખ છે. અર્થાત્ પ્રજાપના અને શ્રાવકપ્રજ્ઞાતિની મૂલટીકાના કર્તાના નામનો ઉલ્લેખ નથી થયો. આથી અમે પ્રજાપના અને શ્રાવકપ્રજ્ઞાતિની હારિભદ્રી ઋતિ સાથે પ્રજાપના-મહાયગિરીયા ઋતિમાં આવેલાં સમગ્ર અવતરણો મેળવી જોયાં અને તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આચાર્ય શ્રી મહાયગિરિશ્રેષ્ઠે જણાવેલી પ્રજાપનામૂળટીકા અને શ્રાવકપ્રજ્ઞાતિમૂળટીકા તે આચાર્ય શ્રી હરિભદ્ર-સુરિકૃત ટીકા જ છે. અલબત્ત, કેટલાંક અવતરણોમાં અલ્પાધિક પાર્શ્વે છે, તે તો સુદીર્ઘ

૫. આમાં જે ઉદ્ધરણ આપેલાં છે તે પ્રાકૃતમાં છે, અને આચાર્ય હરિભદ્રમાં પણ તે તે જ રીપે પ્રાકૃતમાં મળે છે —૫૦ ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૯૧, ૧૪૮.

સમયના અંતરના લીધે પ્રત્યંતરરૂપે સમજી શકાય. પ્રજાપનાની સંગ્રહણી ગાથાબદ્ધ લખાઈ હતી અને ટીકા આચાર્ય હરિભદ્રે કરી હતી. આચાર્ય હરિભદ્રે ધર્મસારની પૃથ્વી ટીકા લખી હતી. આચાર્ય જિનભદ્રે પોતાના ભાષ્યની સ્વયં ટીકા લખી હતી, જે હવે મુદ્રિત થઈ ગઈ^૧ છે. આચાર્ય મહાયગિરિએ શબ્દાનુશાસન અને તેની સ્વોપજા ટીકા લખી હતી, જે મુદ્રિત^૨ થઈ છે.

સામાન્ય રીતે આચાર્ય મહાયગિરિએ વ્યાખ્યા વિષેના મતભેદોની નોંધ જ લીધી છે, પરંતુ કોઈ કોઈ વાર તે બાબતમાં પોતાનું મતબ્ય પણ બતાવ્યું છે અને તે તે બાબતમાં 'આપણે અજ્ઞાની શો નિર્ણય લઈ શકીએ, એ તો કેવલિગમ્ય છે'—એમ પણ જણાવ્યું છે. મતાંતરો માટે જુઓ—પત્ર ૨૮, ૩૮, ૭૩, ૭૪, ૭૬, ૭૭, ૮૬, ૧૪૬, ૨૨૦, ૨૨૨, ૨૨૬, ૨૩૮, ૨૬૨, ૨૭૭, ૨૮૩, ૩૧૯, ૩૩૧, ૩૬૧, ૪૦૪, ૪૯૧.

'તરલું પુનઃ કેવલિનો વિદન્તિ, વિશિષ્ટશ્રુતવિદો વા' પત્ર ૭૩, ૭૬, ૨૩૯, ૪૦૩; અન્યે વ્યાચક્ષતે....તજ્જ્વલ્યામહે' પત્ર ૨૮૯; 'અમીંયાં પજ્ઞાનામાદેશાનામન્યતામાદેશસમીચીનતાનિર્ણયોઽતિશયજ્ઞાનિભિઃ સર્વોક્તશ્રુતલઙ્ગિસમ્પન્નૈર્વા કર્તું શક્યતે। તે ચ મગધદાર્યશ્યામપતિપત્ની નાસીરન્। કેવલં તત્કાલાપેક્ષયા યે પૂર્વતમાઃ સુર્યસ્તકાલમાવિગ્રન્યયૌર્વીર્યપર્યાલોચનયા યથાસ્વમતિ સ્ત્રીવેદસ્ય સ્થિતિ પ્રલપિતવન્તસ્તેવા સર્વેષામપિ પ્રાવચનિકસૂરીણાં મતાનિ મગવાનાર્યશ્યામ ઉપદિષ્વાન્। તેઽપિ ચ પ્રાવચનિકસૂરયાઃ સ્વમતેન સૂત્રં પઠન્તો ગૌતમપ્રશ્નમગમ્ભચ્ચિર્વચનરૂપતયા પઠન્તિ। તતસ્તદવસ્થાન્યેવ સૂત્રાણિ લિખિત્વા ગૌતમા ઇત્યુક્તમ્। અન્યથા મગવતિ ગૌતમાય નિર્દેશરિ ન સશયકથનમુપપચતે, મગવતઃ સક્લસંશયાતીતવાત્ ॥'' પત્ર ૩૮૫. અન્યે ત્વન્યથાઽત્ર માવનિકા કુર્વન્તિ। સા ચ નાતિચ્છિદ્ધેતિ ન લિખિતા, ન ચ દૂષિતા, 'કુમાર્ગં ન હિ તિત્વધ્તુઃ પુનસ્તમનુષાવતિ' ઇતિ ન્યાયાનુસરણાત્।''—પત્ર ૪૨૯.

'તેન યઃ પ્રાહ સૂત્રે 'શકિવિરોષ એવ સંહનનમ્' ઇતિ.....સ બ્રાન્તઃ.....ઇત્યલમ્ ઉત્સુઙ્ગ-પ્રરૂપકવિસ્વન્દિતેષુ'— પત્ર ૪૭૦

'પ્રતાવત્સૂં ચિરન્તનેષુ અવિપ્રતિપત્તયા શ્રૂયતે, કેચિદાચાર્યાઃ પુનરેતદ્વિષયમધિકમપિ સૂત્રં પઠન્તિ તતસ્તન્મતમાહ—'કેહ.....' પત્ર ૫૫૫

સૂત્રોની સંગતિ સિદ્ધ કરવી એ પણ વ્યાખ્યાકારનો ધર્મ છે અને એ બાબતમાં આચાર્ય મહાયગિરિ સિદ્ધહસ્ત છે. અનેકવાર જુદી જુદી નયદષ્ટિનો ઉપયોગ કરીને સૂત્રોની સંગતિ કરી બતાવે છે.—જુઓ પત્ર ૧૮, ૪૧, ૭૩, ૭૬, ૧૪૦, ૨૪૮, ૨૮૪, ૩૧૮, ૩૫૩, ૩૮૦, ૪૩૭, ૪૫૦, ૪૫૫, ૪૫૬, ૫૯૮, ૬૦૯; તો વળી અનેક બાબતોમાં તેઓ માત્ર પૂર્વાચાર્યોની વ્યાખ્યાનો કે પૂર્વસંપ્રદાયનો હવાલો આપીને સંતોષ લે છે—પત્ર ૪૧, ૪૪, ૭૬, ૧૧૧, ૧૩૫, ૨૨૮, ૨૪૨, ૨૭૧, ૨૮૧, ૨૯૦, ૨૯૪, ૩૦૧, ૩૩૩, ૩૪૧, ૩૮૦, ૩૮૫, ૩૪૯, ૩૬૧, ૪૪૧, ૫૨૪.

આચાર્ય મહાયગિરિની વ્યાખ્યાકુશળતાદર્શક કેટલાંક સ્થાનો જેવા જેવાં છે, જેમ કે સંબંધની અર્થો તર્કાનુસારી અને શ્રદ્ધાનુસારીની દૃષ્ટિએ પત્ર ૨; જિનવરેન્દ્ર શબ્દની વ્યાખ્યા પત્ર ૩; આચાર્ય હરિભદ્રનું અનુસરણ કરીને અનેક સ્થળોએ નિર્દેશના ક્રમનું યુક્તિથી સમર્થન કર્યું છે પત્ર ૯, ૨૬૯ આદિ; પ્રજાપનાની રચના આચાર્ય રથામે કરી છતાં એમા ગૌતમ-મહાવીરનો સંવાદ કેમ? તથા ગૌતમ-મહાવીરનો સ્વાદ હોવા છતાં એમા અનેક મતભેદોનો ઉલ્લેખ આવે

૧-૭. આ એ ગ્રંથો, શ્રી લાલબાઈ દસપતવાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિવામંદિર (અમદાવાદ) તરફથી પ્રકાશિત થયા છે.

છે તે કેમ ?—છત્વાદિ અંથરચના સંબંધી પ્રક્રિયાના તાત્પર્યનું કથન પત્ર ૭, ૪૭, ૫૦, ૭૨, ૧૭૯, ૧૮૦, ૩૮૫; સિદ્ધના પંદર બેદની વ્યાખ્યા પત્ર ૧૯, અને તેની સમીક્ષા પત્ર ૨૩; સ્ત્રીમોક્ષચર્યા પત્ર ૨૦; સ્ત્રીઓ પણ્ય પદાવરચક્ર, કાલિક અને ઉત્કાલિક સૂત્રોનું અધ્યયન કરતી એવો ઉલ્લેખ પત્ર ૨૦; નિગોદચર્યા પત્ર ૩૯; આમનગરાદિની વ્યાખ્યા ૪૭, ૫૦; મ્લેચ્છની વ્યાખ્યા પત્ર ૫૫; આગમ પ્રાકૃતમાં કેમ ? પત્ર ૬૦; સિદ્ધનું પરિમાણ પત્ર ૧૦૯; સિદ્ધિની ચર્યા પત્ર ૧૧૨; અસંખ્યાત આકાશપ્રદેશમાં અનતપ્રદેશી રક્ષકનો સમાવેશ કેવી રીતે ?—પત્ર ૨૪૨; વરતુધર્મની ચર્યા ૨૫૮; ભાષાના પુદ્ગલોના અહણ્યુ-નિસર્ગની ચર્યા પત્ર ૨૬૪; અનંત જીવો જતાં શરીર અસંખ્યાત કેમ ? પત્ર ૨૭૧; રાજ, માંડલિક આદિની વ્યાખ્યા પત્ર ૩૩૦; લેશ્યા અને કપાયની વિચારણા પત્ર ૩૩૦; કલ્ક શબ્દનો વિચાર પત્ર ૩૩૧; વનરપતિ અને મરુદેવીના નિર્વાણની ચર્યા ૩૭૯; સાંવ્યવહારિક જીવ પત્ર ૩૮૦; કોષાદિ છુદ્ધિનું નિરૂપણ પત્ર ૪૨૪; તપ શક્યનુસાર કરવું પત્ર ૪૩૬—છત્વાદિ અનેક વિષયોનું સ્પષ્ટીકરણ આચાર્ય મહાયગિરીએ કર્યું છે.

*

(૪) શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરિકૃત વનરપતિવિચાર

શ્રી મુનિચન્દ્રસૂરિએ (સ્વર્ગવાસ સ. ૧૧૭૮) પ્રજાપનાના આઠ પદમાંનો વનરપતિવિચાર ૭૧ ગાથામાં ‘વનરપતિસપ્તતિકા’માં લખ્યો છે અને તેની અવચૂરિ પણ્ય મળે છે. તે કોની છે તે ગણણવાનું સાધન નથી. આમાં ખાસ કરી પ્રત્યેક અને અનંત પ્રકારની વનરપતિના બેદોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, તેમ પ્રારંભમાં કહ્યું છે અને અંતે—

एवं पन्नवणाए वणवणाए लवो समुद्धरिओ ।

भविद्याणऽणुगहकए सिरिमंमुणिवंदसरिहिं ॥ ૭૧ ॥

इति वणप्पइसत्तरी ॥

આ ‘વનરપતિસપ્તતિકા’ની વિક્રમના ૧૬ માં શતકમાં લખાયેલી પ્રતિ શ્રી લા. દ. વિદ્યામંદિરમાંના પ. મુનિરાજ શ્રી કીર્તિમુનિજી મહારાજના અન્યસંગ્રહમાં છે. અને તેનો ક્રમાંક ૧૦૬૦૧ છે. આ સિવાય પણ આ સંગ્રહમાં આની એક મૂળની અને એક અવચૂરિ-સહિતની પ્રતિ છે.

આની એક પ્રતિ શ્રી લા. દ. વિદ્યામંદિરના અન્યસંગ્રહમાં પણ છે. આ પ્રતિની ગાથાઓ ૭૭ છે. સહવ છે કે આમાં ૭ ગાથાઓ પ્રક્ષિપ્ત થઈ હોય. આ પ્રકરણને ‘સપ્તતિકા’ના નામે ઓળખાવ્યું છે એટલે ૭૧ ગાથા મૌલિક માનવી ગ્નેઈએ. આ પ્રતિના અંતમાં ‘પ્રજાપનાચપવગતો વનરપતિવિચારઃ સમ્પૂર્ણઃ’ એમ લખેલું છે. આ સંપૂર્ણ પ્રતમાં પ્રારંભમાં અન્યલગ્નગ્ના મહેન્દ્ર-સૂરિકૃત વિચારસત્તરિ અને તેની અવચૂરિ, પછી ઉક્ત વનરપતિવિચાર અવચૂરિ સાથે અને અંતે પ્રજાપનાતૃતીયપદસંગ્રહણી તેની અભ્યર્થેવીયા અવચૂરિ સાથે લખાયેલ છે. આ અંતિમ અવચૂરિને અંતે કુલમંડનસૂરિના કર્તૃત્વનો ઉલ્લેખ છે. લા. દ. સંગ્રહની આ પ્રતનો ક્રમાંક ૩૬૭૪ છે અને લેખન સં. ૧૬૭૦ છે.

*

...[૧૫૮]...

(૫) પ્રજાપનાબીજક

૯ હર્ષકુલ ગણિએ રચેલા ભગવતીના બીજક સાથે પ્રજાપનાબીજક પણ લખાયેલ એવા મળે છે, એટલે તે પણ હર્ષકુલ ગણિની રચના હોવા સંભવ છે—એકે એ આખતની કોઈ સચના પ્રારંભમાં કે અંતે આપવામાં આવી નથી. આમાં પ્રજાપનાના ૩૬ પદની વિષયસૂચી આપવામાં આવી છે. બાપા સરકૃત છે. લા. દ. વિદ્યામંદિરના લા. દ. સંગ્રહની પ્રત નં. ૫૮૦૫ છે, તેમાં પત્ર ૧૧ થથી શરૂ થઈ પત્ર ૧૪ અ માં તે સમાપ્ત થાય છે. લેખનસંવત્ છે—સં ૧૮૫૯.

*

(૬) શ્રી પદ્મસુંદરકૃત અવચ્યુરિ

આચાર્ય મલયગિરિની ટીકાને આધારે આ અવચ્યુરિ શ્રી પદ્મસુંદરે રચી છે. તેની એક હસ્તપ્રત લા. દ. સંગ્રહમાં નં. ૭૪૦૦ લા. દ. વિદ્યામંદિરમાં છે. તે હસ્તપ્રત સ. ૧૬૬૮ માં આગરાનગરમાં પાતશાહ જહાંગીરના રાજ્યકાલમાં લખાઈ છે. આ પદ્મસુંદર અકબર બાદશાહના મિત્ર હતા અને તેમણે અકબરને ઘણાં જૈન-અજૈન પુસ્તકોની ભેટ આપી હતી. આ પદ્મસુંદર તપાગચ્છના હતા. તેમનું 'અકબરશાહીશૃંગારદર્પણ' નામનું પુસ્તક ગંગા ઓરિએન્ટલ અન્થમાલામાં સં ૨૦૦૦ માં પ્રકાશિત થયેલ છે. તેમના 'ચદુસુંદર' નામના મહાકાવ્ય તથા 'પાર્શ્વનાથચરિત' મહાકાવ્યની હસ્તપ્રતો, તથા 'પ્રમાણ્યસુંદર' નામના તત્ત્વજ્ઞાનના અથની હસ્તપ્રત લાં ૬૦ વિદ્યામંદિરના સંગ્રહમાં છે. વિશેષ માટે જુઓ 'અકબરશાહીશૃંગારદર્પણ'ની પ્રસ્તાવના.

*

(૭) શ્રી ધનચિમલકૃત ટપો (ખાલાવખાંધ)

આની એક હસ્તપ્રત શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સરકૃતિ વિદ્યામંદિરમાં રહેલા શ્રી કાર્તિકમુનિજીના અથસંગ્રહમાં છે, તેનો ક્રમાંક ૧૧૦૭૯ છે. અને તેનો લેખનસંવત્ ૧૭૬૭ છે. આથી આ ટપાનો રચનાસમય સં ૧૭૬૭ પહેલાંનો છે તે સ્પષ્ટ જ છે. પ્રજાપનાસૂત્રના કાશાનુવાદની ટૂંકિઓમાં આ રચના સૌથી પ્રથમ હોવાનો સંભવ છે. ટપાકારે આદિ અને અંતમાં પોતાનો જે ટૂંકો પરિચય આપ્યો છે તે આ પ્રતિમાં આ પ્રમાણે લખાયેલો છે—

આદિ—પ્રગમ્ય શ્રીમહાવીરં નતાશેપસુરેશ્વરમ્ ।

પ્રજાપનાપ્ય(સ્વ)સૂત્રસ્ય વક્ષે(દયે)ર્યં લોકવાર્તયા ॥ ૧ ॥

સંરિ(તિ) વૃહટ્ટીકાયા(?)દયો ગ્રન્થા મનોહરા[:]

તથાપિ શ્વ(સ્વ)વરશિષ્યાનાં(ગાં) વિનોદાર્યં કરોમ્યહમ્ ॥ ૨ ॥

સદ્ગુર્વં બુદ્ધિદં નત્લા વિનયાદિમલ્લામિષમ્ ।

સ્વપરાત્મપ્રવોધાય સ્તિત્તુકો ભિલ્યતે મયા ॥ ૩ ॥

૮. આ હર્ષકુલ ગણિએ સં ૧૫૭૭ માં કૃતિપુસ્તકરિતનું સંશોધન કર્યું હતું; સં ૧૫૮૩માં સુવકૃતાંબની દીપિકાની રચના કરી હતી, સં ૧૫૯૧ માં હુદિકાના રચયિતાને પ્રાકૃત વ્યાકરણ પણ હર્ષકુલે ભણાવ્યું હતું; સં ૧૫૫૭ માં 'વસુદેવ ચોપાઈ' ની રચના કરી હતી.—જૈન સાં ૧૦ ઇલિહાસ, પૃ ૫૧૬, ૫૨૦, ૫૨૬.

અન્ત—શ્રીમત્પાગળવિભાષનતાપનામઃ

મ્યવ્યાશુમહ(મવ્યાસુમદ)હૃદયકૈરવરાત્ર(ત્ર)રતનમ્ ।

આસીદ્ગુ[ક]વિમલસોમગણાધિરાજઃ

સૌન્દર્યષી(ષૈ)ર્થગુણમણ્ડલચારિરાશિઃ ॥ ૧ ॥

ગચ્છે તત્ર વિશાલસોમગુર(ર)વઃ શ્રીસુરયઃ સામ્પ્રત(તં)

વજીત(તંત્રે) મહી(હિ)મણ્ડલે ગણપદપ્રાપ્ત[મ]તિદાસ્ય(દ્વાસ્ય)દં ।

નાનાવાહુચયઃ(હુચય)સાગરાગ્નુતરણે સન્નુ(દ્વુ)હિનાયાં(વાં)ચિત્રા(તાઃ)

ચારિત્રાચરણેન દુષ્કરતપઃ(પાઃ) શ્રીસ્થૂલભદ્રોપમા[:] ॥ ૨ ॥

તદ્રન્ધ્રેઽમ્ભૂત ક્રિયાપાત્ર(ત્રં) વિવ્રજ(જ)નશિરોમણી(ણિઃ) ।

શ્રીમદ્વિ[નયવિ]મલ[:] પંક્તિઃ પંક્તિપ્રણી[:] ॥ ૩ ॥

તરિશિ(ચ્છિ)વ્યસેવક સાધુ (ઈ) સાધુષ(ષં)નવિમલઃ સતઃ ।

પ્રજ્ઞાપનાષ્ય(સ્થ)સૂત્રચ ચાર્તો ચક્રે મનોહરા(રાં) ॥ ૪ ॥

ઉપરની પ્રશસ્તિ ઉપરથી જાણી શકાય છે કે શ્રી સોમવિમલસુરિ (સં. ૧૫૯૧ થી ૧૬૩૩) ના ગચ્છના થયેલ શ્રી વિનયવિમળજીના શિષ્ય શ્રી ધનવિમળજીએ પ્રતાપનાસુત્રનો આ ટપો રચ્યો છે. આહીં રચના સંવત્ આખ્યો નથી, પણ શ્રી સોમવિમળસુરિનો સમય નિશ્ચિત છે તેથી અનુમાન કરી શકાય કે આ ટપાની રચના વિક્રમના ૧૭મા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં થયેલી હોવી જોઈએ.

પ્રતાપનાસુત્રના ટપા (બાલાવખોધ)ની ખીજ એક હસ્તપ્રત પણ શ્રી લા. ૬૦ વિદ્યામંદિરમાં રહેલા મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજીના ગ્રંથસંગ્રહમાં છે. તેનો ક્રમાંક ૨૩૨૬ અને લેખનસંવત્ ૧૯૨૦ છે. આ પ્રતિમાં શ્રી ધનવિમળજીની સંપૂર્ણ પ્રશસ્તિ તથા આદિના ત્રીજા શ્લોકમાં ટપાકારે પોતાના ગુરુ શ્રી વિનયવિમળજીને વંદન કર્યું છે તે શ્લોક નથી. આમ છતાં શ્રી ધનવિમળજીના ટપાના આદિના બે શ્લોક આ પ્રતિમાં છે. આથી જો કે ધનવિમળજીના ટપાની અક્ષરશઃ નકલરૂપે આ પ્રતિ નથી જણાતી, છતાં સભવ છે કે ધનવિમળજીના ટપાની જ નકલરૂપે આ પ્રતિ લખાયેલી હોવી જોઈએ.

*

(૮) શ્રી જીવવિજયકૃત ટપો (બાલાવખોધ)

આ બાલાવખોધની હસ્તપ્રતો મળે છે તેની નોંધ જિનરત્નકોષમાં લેવાઈ છે. આ સ્તબકની રચના સં. ૧૭૮૪માં થઈ છે તેમ જિનરત્નકોષમાં નોંધ છે. લા. ૬૦ વિદ્યામંદિરમાં પણ આ બાલાવખોધની એકાધિક પ્રતો છે—મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજીના સંગ્રહમાં નં. ૧૦૫૮-૫૯; લા. ૬૦ સંગ્રહમાં નં. ૨૦૬૪ અને શ્રી ક્રાંતિમુનિસંગ્રહમાં નં. ૧૦૨૧૪, ૧૧૦૭૬. આ જ મુનિએ વિ. ૧૮૦૩ માં કર્મગ્રંથ ઉપર પણ ટપાની રચના કરી છે તેમ જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ (૫૦ ૬૭૭) થી જાણવા મળે છે.

*

(૯) શ્રી પરમાનેંદ્રકૃત સ્તબક

શ્રી પરમાનેંદ્રકૃત સ્તબક-ટપો રામ ધનપતિસિદ્ધ બહાદુરની પ્રતાપનાની આકૃતિમાં છપાયેલ છે. આ ટપાની રચના સં. ૧૮૭૬ માં શ્રી પૂજ્ય લક્ષ્મીચંદ્રસુરિના સમયમાં શ્રી આનેંદ્રચંદ્રજીના શિષ્ય પરમાનેંદ્રે કરી છે એવો ઉલ્લેખ ગ્રંથાન્તે છે.

(૧૦) શ્રી નાનકચંદ્રકૃત સંસ્કૃત છાયા

રાય ધનપતિસિંહ બહાદુરની આરૂતિમાં ટાઈટલમાં લોકાગમ્ધીય રામચંદ્ર ગણિકૃત સંસ્કૃતાનુવાદ એમ જાણ્યું છે. પરંતુ પ્રશસ્તિમાં રામચંદ્ર ગણિના શિષ્ય નાનકચંદ્રજીએ સંસ્કૃતાનુવાદ કર્યો છે એમ સ્પષ્ટ કહેવામાં આવ્યું છે. અને એ પ્રજ્ઞાપનાનું સંપાદન-સંશોધન પણ શ્રી નાનકચંદ્રજીએ જ કર્યું છે; એટલે તેમનો અસ્તિત્વકાળ જે વર્ષમાં પ્રજ્ઞાપના છપાઈ પ્રકાશિત થયું તે દરે છે. અર્થાત્ ૧૯૦૬ સં ૧૮૮૪ માં તેઓ વિદ્યમાન હતા.

*

(૧૧) અજ્ઞાતકર્તૃક વૃત્તિ (?)

આનો ઉલ્લેખ ગિનરત્નકોષમાં છે અને તેની અનેક હસ્તપ્રતો ઉપલબ્ધ છે, તેમ પણ ત્યાં જણાવ્યું છે.

*

(૧૨) પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર બાષાંતર

૫૦ શ્રી ભગવાનદાસ દરખચંદે રચેલ આ બાષાંતર વિં સં ૧૯૯૧માં મુદ્રિત થયું છે. ઉપર સ્વયંવેલ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની વ્યાખ્યાઓ ઉપરાંત, આગળ જણાવ્યું તેમ, પ્રજ્ઞાપનાચૂલ્કિ પણ હતી, પરંતુ તેની હસ્તપ્રત ઉપલબ્ધ નથી. અને પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રસારોદ્ધારની હસ્તપ્રતની નોંધ પિટર્સનના રિપોર્ટ ભાગ એકના પરિશિષ્ટ—ખંભાતના શ્રી શાંતિનાથ બંદારની સૂચીમાં—૫૦ ૬૩માં છે. પણ તે પ્રત અમારા જ્ઞેવામાં આવી નથી; અને તેની સૂચના મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજીએ તૈયાર કરેલા નવા સૂચીપત્રમાં પણ નથી, એટલે એ પ્રત અત્યારે ખભાતમાં પણ ઉપલબ્ધ નથી એમ માનવું રહેલું. આ અને આચાર્ય અભયવેદ્યકૃત 'પ્રજ્ઞાપનોદ્ધાર' અથવા પ્રજ્ઞાપનાસંપ્રદર્શી અને પ્રથો ગુદ્ધ જ છે, કારણ કે પ્રજ્ઞાપનાસારોદ્ધાર તો ગદ્યરચના છે, જ્યારે 'પ્રજ્ઞાપનોદ્ધાર' ગાથાબદ્ધ છે.

*

(૧૩) પ્રજ્ઞાપનાપર્યાય

મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજીસચ્ચ, લા. દ. વિલામદિર, ન. ૪૮૦૧ ની હસ્તપ્રત છે 'સર્વસિદ્ધાન્ત-વિષમપદપર્યાય'; તેમાં પ્રારંભમાં પચસસ્તુકના પર્યાયો આપ્યા છે. પછી આચારાંગ આદિના પર્યાયો પત્ર ૨-૩ થી શરૂ થાય છે. તેમાં પત્ર ૫-૭ થી પ્રજ્ઞાપનાના પર્યાયો શરૂ થાય છે. આમાં ગ્રંથકારની પદ્ધતિ એવી છે કે જેનો પર્યાય આપવો હોય તે પદ્ધનું નામ આપી તે તે શબ્દનું વિવરણ કે પર્યાય આપે છે. પ્રસ્તુતમાં સૌથી પ્રથમ અદારમા પદમાંથી અનાદારક શબ્દનું વિવરણ છે અને પત્ર ૬-૭ માં તો પ્રજ્ઞાપનાના પર્યાયો સમાપ્ત કરી દીધા છે અને નિશીઘચૂલ્કિ આદિના પર્યાયો શરૂ કર્યા છે. પછી પત્ર ૬૩ અથવા પત્ર ૬૪ ની સુધીમાં પ્રજ્ઞાપનાવિવરણવિષમપદપર્યાયો છે.

આ પ્રતિના ૨૬મા પત્રમાં 'પાક્ષિકસૂત્રપર્યાય' પૂર્ણ થાય છે. આદિથી અહીં સુધીના (પાક્ષિકસૂત્રપર્યાય સુધીના) પર્યાયો જેની એક તાગપત્રીય પ્રતિ ખંભાતના બંદારમાં છે. જુઓ Catalogue of palm-leaf manuscripts in the Shantinath Jain Bhandara Cambay [Part one] ૫૦ ૧૨૮ માં જણાવેલ 'નિ:શીઘસિદ્ધાન્તપર્યાય'. ખંભાતના બંદારની આ પોથીના અંતમાં આ વેલી ગ્રંથકારની પ્રશસ્તિના આધારે જણી શકાય છે

કે ઉક્ત 'પાશ્ચિકસૂત્રપર્યાય' સુધીના પર્યાયોના કર્તા ચન્દ્રકાર્ત્તિસુરિ (વિ. સં. ૧૨૧૨) છે; આમ છતાં લા. દ. વિદ્યામંદિરની સુચિત પ્રતિના ૨૬ મા પત્રમાં 'પાશ્ચિકસૂત્રપર્યાય' પૂર્ણ થયા પછી ગ્રન્થ-કારની પ્રશસ્તિ આપી નથી પણ તે પછી 'નિરિયાવલિયાસૂત્રપર્યાય' આદિ અનેક ગ્રન્થોના પર્યાયો પત્ર ૨૬ થી ૬૯ સુધીમાં છે. સમગ્ર પ્રતિના અંતમાં પણ આના કર્તા માટે કોઈ માહિતી નથી મળતી. આથી એમ જાણી શકાય છે કે લા. દ. વિદ્યામંદિરની પ્રતિમાં વિષમપદપર્યાયોની એ પ્રકારની કૃતિઓ સંગૃહીત થયેલી છે. આવી પ્રતિઓ પણ અન્યાન્ય ભંડારોમાં ઉપલબ્ધ છે.

*

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રટીકા અને ટીકાકાર

અમે પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની મૂળ વાચનાનું સંપાદન કર્યું છે તેથી ટીકા અને ટીકાકારના સંબંધમાં અમે વિચારી શકીએ એટલી સંપૂર્ણ હકીકતો આપવાનું આમારા માટે શક્ય ન હોય તે સ્વાભાવિક છે. આમ છતાં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની મૂળ વાચના તૈયાર કરતાં ટીકા જ્ઞેવાનો પ્રસંગ જાણે તે પગલે આવે જ, કારણ કે ટીકા જ્ઞેયા વિના પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની અથવા તો કોઈ પણ આગમની પ્રામાણિક મૂળ વાચના તૈયાર કરવાનું કોઈનું જ ગર્જ નથી. આજ પર્વેત પ્રસિદ્ધ થયેલાં જે જે મૂળ સૂત્રોમાં વ્યાખ્યા-ગ્રંથોની મદદ લેવાઈ નથી અને લેવાઈ હોય તો કેવળ કોઈક સ્થળના અધૂરા અવલોકનરૂપે જ, આથી તે તે મૂળ સૂત્રોની વાચનાના સૂત્રપાઠોમાં એવાં અનેક સ્થળો છે કે જે પ્રામાણિક નથી. અસ્તુ.

આમારા પ્રસ્તુત સંપાદન-સંશોધન કાર્ય અન્વયે ટીકાના અવલોકનથી ટીકા^૧ અને ટીકાકાર માટેની જે અતિસ્વલ્પ માહિતી અમને મળી છે, તે અહીં જણાવીએ છીએ.

આગમસંશોધન કાર્ય માટે પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓ અને તેની વ્યાખ્યાઓ આ એ સામગ્રી તો મુખ્ય આધારરૂપે છે એમ અમે નિઃસંદેહ માનીએ છીએ અને આ અભિપ્રાય જ્યારે પણ પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે જણાવતા રહ્યા છીએ. સાથે સાથે અહીં અમે એ પણ જણાવીએ છીએ કે સંશોધનકાર્યમાં વ્યાખ્યાગ્રંથોનો ઉપરજલ્લો ઉપયોગ કરવાથી ક્યારેક કોઈક પ્રસંગ એવો પણ આવે કે જ્યારે પ્રામાણિક વાચના તૈયાર કરવામાં મુખ્ય આધારરૂપ વ્યાખ્યાગ્રંથ પણ આપણને પ્રામાણિક પાઠથી દૂર દોરી જાય. આનો અર્થ એ થયો કે સંપાદનકાર્ય કરનાર અભ્યાસીએ પ્રતિઓના પાઠની સાથે વ્યાખ્યાની સાધકતા-આધકતાનો સ્વતંત્રપણે વિવેકપૂર્વક વિચાર કરવો જ જોઈએ. પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંપાદનકાર્યમાં પણ અમને આ અનુભવ થયો છે. પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં કેટલાંક એવાં સ્થાન પણ છે, જ્યાં અમે ટીકાકારની વ્યાખ્યાથી વિરુદ્ધ જઈને પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓનો સૂત્રપાઠ સંગત માનીને તેને મૂળ વાચનામાં સ્વીકાર્યો છે. આવાં સ્થાનોનો નિર્ણય કરતાં અમને એમ જણાયું છે કે કો તો ટીકાની રચના કર્યા પછી ગ્રંથકારે સમગ્ર ટીકાગ્રંથને શોધ્યો નથી અથવા શોધ્યો છે તો તે શોધેલા ટીકાગ્રંથના કુળનો આજે કોઈ આદર્શ ઉપલબ્ધ નથી.

અહીં મૂળ કથિતવ્યથી જરા દૂર જઈને પણ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજીની પ્રતિભા અને જીવનસરણીની પ્રસંગોપાત અતિસંક્ષિપ્ત રૂપરેખા જણાવીએ છીએ :

પુણ્યનામધેય મહર્ષિ મલયગિરિજીએ જૈન આગમ આદિ સાહિત્ય ઉપર અનેક મહાકાવ્ય વ્યાખ્યાગ્રંથો રચ્યા છે એટલું જ નહિ તેમનો દેહવિલય પણ વ્યાખ્યાગ્રંથ રચતાં રચતાં જ થયો છે,

૧. અહીં આચાર્ય શ્રી મલયગિરિ અને તેમની ટીકા સમજવી.

એ હકીકત તેમની અધૂરી રહેલી રચનાઓ દ્વારા સ્પષ્ટ જ છે. આવા અંતકાળ સુધી અવિરત અને અપ્રમત રહીને જૈન આગમ આદિ સાહિત્યના વાચકો, ચિત્રકો અને શ્રોતાજનો ઉપર અસાધારણ ઉપકાર કરનાર આ મહાપુરુષના ચરણારવિંદમાં આગમ આદિ વિષયના અભ્યાસીઓનું તો શું સમગ્ર વિશ્વના વિદ્યાર્થીઓ દોષ્ટ પશુ વિદ્વાનનું મરતક નથી જાય તે તદ્દન સ્વાભાવિક છે. “શ્રુતજ્ઞાનની ભક્તિ માટે મેં શક્ય શ્રમ કર્યો છે અને તેમાં જે કાંઈ ઊણુપ રહી હોય કે અનવધાન થયું હોય તેનું પરિમાર્જન સુયોગ્ય શ્રુતોપાસક વાચક કરશે જ.” આવી અપેક્ષાથી પ્રેરાઈને ખુદ આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજીએ, ખેતે રચેલા ગ્રંથોને ફરીથી સાદાંત જોવા કરતાં, અન્યાન્ય જટિલ સૂત્રગ્રંથોની વ્યાખ્યાઓ રચવામાં પોતાની સર્વ શક્તિ અને સમય ખપાવ્યાં હોય, એવું અનુમાન કરીએ તો તે અનુચિત નહીં કહેવાય. અને જો આ અનુમાન સાચુ હોય તો દોષ્ટ પશુ અભ્યાસીને આ પૂજ્યશ્રીના વ્યાખ્યાગ્રંથોમાં જવલ્લે જ દોષ્ટકે સ્થાને અનવધાન જેવું લાગે તો તેનું સંશોધન કરવામાં તો કશું જ અશુભગતું નથી; પણ આવી એકાદ સામાન્ય ક્ષતિ જોઈને, પોતાના અલ્પ જ્ઞાનના આવેશમાં, જો અનેક મહાકાય ગ્રંથોની દેણી આપનાર આવા ઉપકારી વ્યાખ્યાકારો પ્રત્યે અવિવેક બતાવવામાં આવે તો તેને દોષ્ટ પશુ વિદ્વા વિચારક બાલિશતા જ કહેશે. અસ્તુ.

પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રનું સપાદન કરતાં અમે જે સ્થળોમાં ટીકાકાર આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજીની વ્યાખ્યાથી વિરુદ્ધ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપેલા સૂત્રપાઠ પ્રમાણે મૂળ વાચનાનો પાઠ સ્વીકાર્યો છે. આ જે સ્થળ પૈકીના ૧૪૨૦ [૪] ક્રમાંકવાળા સૂત્રના સંબંધમાં અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની આશ્રતિઓમાં ટીકાકારની વ્યાખ્યાથી ભિન્ન સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપેલો પાઠ જ મૂળ વાચનામાં લેવાયો છે. પ્રસ્તુત બે સ્થાન આ પ્રમાણે છે :

૧. સૂત્રાંક ૯૯૯ [૧]માં (૫૦ ૨૪૬) ગોયમા ! નો અઘાયં પેહતિ આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ટીકાકારે પશુ આ સૂત્રપાઠ પ્રમાણે જ અર્થ કરે છે (જુઓ ૫૦ ૨૪૬, ટિં ૦ ૨). અહીં આચાર્ય શ્રી મલયગિરિજી ગોયમા ! અઘાયં પેહતિ આવા સૂત્રપાઠ પ્રમાણે વ્યાખ્યા કરે છે. બધીય સૂત્રપ્રતિઓ ઉપરનો પાઠ આપે છે તેથી અને તે જ પાઠ અમને સુસંગત લાગવાથી ટીકાકારની વ્યાખ્યાથી વિરુદ્ધ જઈને પણ અમે ગોયમા ! નો અઘાયં પેહતિ પાઠને મૌલિક પાઠરૂપે સ્વીકાર્યો છે. વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ માટે જુઓ ૫૦ ૨૪૬, ટિં ૦ ૨. ૨મ શ્રી ધનપતિબાહુની તથા શ્રી અમોલકન્દ્રપિંજીની આશ્રતિમાં અહીં અમે સ્વીકાર્યો છે તેવો જ પાઠ છે. તેથી આ બે પ્રકાશનોમાં આધારરૂપે લેવાયેલી પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં પણ અમને મળેલી પ્રતિઓના જેવો જ પાઠ હોવાં જોઈએ તે સ્પષ્ટ થાય છે; જ્યારે આગમોદય સમિતિની આશ્રતિમાં અહીં ટીકાકારની વ્યાખ્યા પ્રમાણે નો પદ સિવાયનો સૂત્રપાઠ છે. ૫. શ્રી ભગવાનદાસજીની, શિલાગમની અને સુત્તાગમે ની આશ્રતિમાં આ સ્થાનમાં સમિતિના પાઠનું જ અનુકરણ થયું છે.

૨. સૂત્રાંક ૧૪૨૦ [૪] નો પાઠ સમગ્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં અને અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી આશ્રતિઓમાં આ પ્રમાણે છે—

જે ણં મંતે ! કેવલં બોહિં બુક્ષ્ણેજ્ઞા સે ણં સહ્દેજ્ઞા પત્તિરજ્ઞા રોરજ્ઞા ! ગોયમા ! સહ્દેજ્ઞા પત્તિરજ્ઞા રોરજ્ઞા । (૫૦ ૩૨૧)

આ સૂત્રની ટીકા આ પ્રમાણે છે—“પુનરપિ પ્રશ્નયતિ—યો મદન્ત ! કેવલિકીં બોધિમર્થતોડ-વગચ્છતિ સોડર્થતસ્તાં ‘અઘાવધીત’ અઘાવિષયાં કુર્યાત્ તથા ‘પ્રત્યયેત્’ પ્રતીતિવિષયાં કુર્યાત્, ‘રોચયેત્’ વિકીર્ણમિમ્ ઇત્યેવમધ્યવસેત્ ? મગવાનાહ—અલ્યોગાદ્ય ઇત્યાદિ । (ટીકા, પત્ર ૩૯૯, પૃષ્ઠિ ૨).

અહીં ટીકાકાર મહારાજે જણાવેલા અભ્યેગદ્વય અવતરણના આધારે વિચાર કરતાં એમ લાગે છે કે ઉપરના સૂત્રખંડમાં પ્રશ્નનો ઉત્તર આ પ્રમાણે હોવો જોઈએ—ગોયમા ! અભ્યેગદ્વય સદ્દેખા પત્તિવજ્ઞા રોણજ્ઞા ।

પ્રસ્તુત સૂત્રખંડ અને તેના પૂર્વાપર સંબંધનું વસ્તુ આ પ્રમાણે છે :

(૧) પ્રશ્ન — નારક જીવ નરકમાંથી અનંતર નીકળીને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય ?

ઉત્તર — કોઈકે થાય અને કોઈકે ન થાય. (સં ૧૪૨૦[૧]).

(૨) પ્રશ્ન — જે નારક જીવ નરકમાંથી અનંતર નીકળીને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થયો હોય તે કેવલિપ્રજાત ધર્મને સાંભળે ?

ઉત્તર — કોઈકે સાંભળે અને કોઈકે ન સાંભળે (સં ૧૪૨૦[૨]).

(૩) પ્રશ્ન — ઉપર જણાવેલો જે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ કેવલિપ્રજાત ધર્મને સાંભળે તે કેવળજ્ઞાનીએ ઉપદેશેલા ધર્મની પ્રાપ્તિને અર્થાત્ બોધિને અર્થથી જાણે ?

ઉત્તર — કોઈકે જાણે અને કોઈકે ન જાણે (સં ૧૪૨૦[૩]).

(૪) પ્રશ્ન — ઉપર જણાવેલો પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ, જે કેવલિપ્રજાત બોધિને અર્થથી જાણે તેનામાં શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને ડુચ્ચિ હોય ?

ઉત્તર — તેનામાં શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને ડુચ્ચિ હોય (સં ૧૪૨૦[૪]).

અહીં ચોથા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ‘કોઈકે ને શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ અને ડુચ્ચિ હોય અને કોઈકેને ન હોય’ આવા નિર્દેશ ટીકાની વ્યાખ્યાથી જાણી શકાય છે. ઉપર જણાવેલા ચાર પ્રશ્નો પૈકીના પહેલા ત્રણ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં મૂળ સૂત્રપાઠમાં અભ્યેગદ્વય શબ્દ છે તે ચોથા પ્રશ્નની વ્યાખ્યા કરતાં ટીકાકાર મહારાજના અનવધાનથી આવ્યો હશે કે પછી ટીકાની પરિમાર્જિત શુદ્ધ પ્રતિની પરંપરાનો કોઈ આદર્શ આજે નથી રહ્યો એ કારણે આવ્યો હશે, એ એક વિચારણીય વસ્તુ છે.

રાય શ્રી ધનપતિઆણીની આવૃત્તિમાં આપેલા સંસ્કૃત અને ગુજરાતી અનુવાદમાં બધીય સૂત્રપ્રતિઓએ આપેલા પાઠ પ્રમાણે અનુવાદ છે, ન્યારે તેમાં છપાયેલી ટીકાનો પાઠ ઉપર જણાવ્યો છે તેવો જ છે.

શ્રી અમોલકમ્પિણીની આવૃત્તિમાં મૂળ પાઠ તો સર્વ પ્રતિઓએ આપેલા પાઠ જેવો જ છે, પણ તેમાં આપેલા હિંદી અનુવાદમાં ટીકાની વ્યાખ્યા મુજબ અર્થ કર્યો છે.

પં. શ્રી ભગવાનદાસજીની આવૃત્તિમાં મૂળ પાઠ સર્વ પ્રતિઓએ આપ્યો છે તેવો જ છે, મૂળ પાઠનો અનુવાદ પણ તેને અનુસરીને આપ્યો છે, પણ વિવેચનમાં ટીકાની વ્યાખ્યા પ્રમાણે અર્થ કર્યો છે.

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર ઉપર એ ટિપ્પાન્યો રચાયા છે. તેમાં પં. શ્રી ધનવિભળજીરચિત પ્રાચીન છે, તેમાં પ્રસ્તુત મૂળ પાઠ સર્વ પ્રતિઓએ આપ્યો છે તેવો જ છે અને તેનો અર્થ પણ મૂળ પાઠને અનુસરીને જ આ પ્રમાણે લખ્યો છે—જૈ ભગવન(ન) કેવલ્લોકર્ષં કુ(દ્)સિ તે સદ્દે

પ્રતીત આળેં રુચિ મનમાં વસેં ? ગૌતમ ! સદ્દેહં પ્રતીતદં રુચિ (રોષે)૩; જ્યારે વિં ૦ સં ૧૭૮૪ માં પં. શ્રી જીવવિજયજીએ રચેલા પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રટીકામાં મૂળ પાઠ તો સર્વ પ્રતિઓ આપે છે તેવો જ છે, પણ તેનો અર્થ ટીકાની વ્યાખ્યાને અનુસરતો છે, તે આ પ્રમાણે—જેહ મ્હાવન્ ! કેવલીપ્રણીત બોધ પ્રતે જાણે જૂસે તે બોધિ પ્રતે સદ્દેહં પ્રત્યય ધરે રુચ(ચિ) કરેં ? હા ગૌતમ ! કોઈક સદ્દેહ પ્રત્યય ધરેં રુચ(ચિ) ધરેં કરેં ! ૪ અહીં એ વસ્તુ પણ જાણ્યું ઉપયોગી છે કે પં. શ્રી જીવવિજયજીએ પ્રસ્તુત ટીકાને અનુસરીને બનાવ્યો છે તે તેમણે જ આદિમા અને અંતમાં જણાવેલું છે.

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાંના એક સ્થળનું વકતવ્ય જીવાભિગમસૂત્રમાં પણ છે. આ બંને અર્થોમાં આવેલા સમાન પદાર્થના નિરૂપણમાં એકસરખો પાઠ નથી. તે આ પ્રમાણે :

અમાસદ તિવિહે પળ્લત્તે । તં જહા—અગાર્હૈ વા અપજ્જવસિદ ૧, અગાર્હૈ વા સપજ્જવસિદ ૨, સાદીદ વા સપજ્જવસિદ ૩ । (પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર, સં ૧૩૭૫, ૫૦ ૩૧૫).

અમાસદ દુવિહે પળ્લત્તે । તં જહા—સાતીતે વા અપજ્જવસિતે ૧, સાતીતે વા સપજ્જવસિતે ૨ । (જીવાભિગમસૂત્ર, પત્ર ૪૪૨, ૫૬ ૨).

અમે પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના સશોધન માટે ઉપયોગમાં લાંબીકી કાગળ ઉપર લખાયેલી પાંચ પ્રતિઓમાં આ સ્થાનમાં જીવાભિગમસૂત્રના પાઠ જેવો જ પાઠ છે. તેમ જ પં. શ્રી જીવવિજયજીકૃત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના ટીકામાં પણ પ્રસ્તુત સ્થાનમાં જીવાભિગમસૂત્રના જેવો જ પાઠ સ્વીકારીને અભાષકના બે પ્રકાર જણાવ્યા છે. આચાર્ય શ્રી મહાયગિરિજીકૃત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર અને જીવાભિગમસૂત્રની ટીકામાં પ્રસ્તુત સ્થાનમાં તે તે સૂત્રના મૂળ પાઠ મુજબ વ્યાખ્યા છે, અર્થાત્ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની ટીકામાં અભાષકના ત્રણ પ્રકાર મુજબ અને જીવાભિગમસૂત્રની ટીકામાં અભાષકના બે પ્રકાર મુજબ વ્યાખ્યા છે. આથી વિશેષમાં આ બે સૂત્રોનાં સચિત સ્થાનોના પાઠબદલી નોંધ આચાર્ય શ્રી મહાયગિરિજીએ પોતાની કોઈ ટીકામાં લીધી નથી.

*

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની મુદ્રિત આવૃત્તિઓનો પરિચય

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની અમારી પ્રસ્તુત આવૃત્તિના પહેલાં એની ૭ આવૃત્તિઓ પ્રકાશિત થયેલી છે, તે આ પ્રમાણે :

૧. વિક્રમ સવત ૧૯૪૦ માં ઝકપિ શ્રી નાનકચદછ દ્વારા સપાદિત થયેલું પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર રાય શ્રી ધનપતિસિદ્ધજી દ્વારા સર્વપ્રથમ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું હતું. આ અર્થમાં પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર મૂળ, શ્રી રામચંદ્રગણિકૃત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના મૂળ પાઠનો સંસ્કૃત અનુવાદ, આચાર્ય શ્રી મહાયગિરિચિત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રટીકા તથા શ્રી પરમાનન્દપિંકૃત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની ભાષાટીકા પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રકાશનમાં આવેલ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રનો મૂળ પાઠ જોતાં તેમાં અશુદ્ધિઓ તો ઘણી છે જ, ઉપરાંત અનેક સ્થળે શબ્દોના પદચ્છેદો પણ ખોટા છે. આમ હોવા છતાં આ આવૃત્તિમાં પ્રકાશિત થયેલા પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના મૂળ પાઠને તથા પ્રકારની કોઈ હસ્તલિખિત પ્રતિના પ્રામાણિક અધ્યારવાળો

૩-૪. આ બે ટીકાઓ પાઠ શ્રી લાલભાઈ દલપતભાઈ ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામંદિર, અમદાવાદમાં મુદ્રિત અનુક્રમે મુનિરાજ શ્રી પં. કીર્તિમુનિજી તથા મુનિ પુણ્યવિજયજીના હસ્તલિખિત ગ્રન્થસંગ્રહમાં રહેલી પોથીઓમાંથી લખેલ છે. આ બેનો અનુક્રમે ક્રમાંક ૧૧૦૭૯ તથા ૧૦૫૮-૫૯ છે.

કહેવામાં જરાય વાંધા નથી. પ્રજાપનાના મૂળ પાઠ સિવાય આ આગ્રહિતમાં આવેલી ટીકા વગેરેનો અમે કોઈકે અપવાદ વિના ઉપયોગ કર્યો નથી. એટલે તે માટે અમે અહીં વિશેષ નથી લખતા.

૨. વિં. સં. ૧૬૭૪-૭૫ માં પૂ. ૫૦ પા. ૦ આગમોદ્ધારક આચાર્ય શ્રી સાગરાનંદસુરિય દ્વારા સંપાદિત અને શ્રી આગમોદય સમિતિ દ્વારા બે ભાગમાં પ્રકાશિત થયેલી પ્રજાપનાસૂત્રની આગ્રહિત. આ ગ્રંથમાં પ્રજાપનાસૂત્ર મૂળ તથા તેની આચાર્ય શ્રી મલયગિરિસુરિય દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ છે. આ ગ્રંથમાં પૂર્વના પ્રકાશનની અપેક્ષાએ પ્રમાણ્યમાં શુદ્ધિનું પ્રમાણ્ય ધણું જ છે. અને આથી જ આ આગ્રહિતના પ્રકાશન પછી ચિહ્નિત્સક અભ્યાસીઓએ આનો જ ઉપયોગ કર્યો છે. પૂ. ૫૦ પા. ૦ આગમોદ્ધારકશ્રીએ સંપાદિત કરેલા અનેક ગ્રંથો તેમના કાર્યની ઝડપ અને તાલાવેલી પારખી શકાય છે. આ અભિવેગમાં પ્રકાશિત કરેલા ગ્રંથોનું પ્રમાણ્ય ગ્નેતાં તે તે ગ્રંથમાં રહેલી મૌલિક રખલનાઓનું પ્રમાણ્ય ઓછું છે.

શ્રી આગમોદ્ધારકશ્રી અને તેમનાં પ્રકાશનો માટે અમે અમારા આ અગાઉ સંપાદિત કરેલા નંદિસુત્તં અણુઓગદ્ધારાઈં ક્ર અથના સંપાદકીયમાં લખ્યું જ છે. અહીં અમે એટલું જણાવીએ કે પ્રસ્તુત આગ્રહિતમાં પણ પ્રજાપનાસૂત્રની મૂળ વાચનામાં કેટલાંક સ્થળે નાની-મોટી રખલનાઓ રહી ગઈ છે, જે અમે આગળ ચર્ચાશું.

૩. વીર સં. ૨૪૪૫ (વિં. સં. ૧૬૭૫)માં મુનિ શ્રી અમોલકમ્પિણ્ય દ્વારા સંપાદિત અને લાલા શ્રી સુખદેવસહાયજી દ્વારા પ્રકાશિત થયેલી આગ્રહિત. આ ગ્રંથમાં પ્રજાપનાસૂત્ર મૂળ તથા મુનિ શ્રી અમલોકમ્પિણ્યકૃત પ્રજાપનાસૂત્રનો હિંદી અનુવાદ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યાં છે. આ ગ્રંથમાંની પ્રજાપનાસૂત્રની મૂળ વાચના અતીવ અશુદ્ધ છે. મુનિ શ્રી અમોલકમ્પિણ્યએ તેમના પૂર્વની રાય શ્રી ધનપતિસિહજીની આગ્રહિતનું અનુકરણ્ય નથી કર્યું, પણ તથાપ્રકારની કોઈ એક હસ્ત-લિખિત પ્રતિ કે પ્રતિઓના આધારે પોતાની પદ્ધતિએ આ સંપાદન કર્યું છે એમ કહી શકાય. આ સગંધમાં અમે આગળ લખેલી ચર્ચામાં આપેલા પાંચે ઉપરથી અભ્યાસીઓ વિશેષ જાણી શકશે. અમે પ્રજાપનાસૂત્રના સૂત્રપાઠોના સંબંધની ચર્ચામાં આ આગ્રહિતની મૂળ વાચનાનો જ મ્યાદિત ઉપયોગ કર્યો છે, આથી અહી તેના હિંદી અનુવાદ વિષે કંઈ પણ જણાવવું પ્રસ્તુત નથી.

૪. વિં. સં. ૧૬૯૨ માં પં. શ્રી ભગવાનદાસ હર્ષચંદ્ર દ્વારા સંપાદિત અને ત્રણ ભાગમાં પ્રકાશિત આગ્રહિત. આ ગ્રંથમાં પ્રજાપનાસૂત્ર મૂળ, મૂળ વાચનાનો ગુજરાતી અનુવાદ તથા આચાર્ય શ્રી મલયગિરિસુરિય પ્રજાપનાસૂત્રની ટીકાનો ગુજરાતી અનુવાદ પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ છે. આ આગ્રહિતની મૂળ વાચના તૈયાર કરવામાં સમિતિની આગ્રહિતને મુખ્ય રાખીને વિશેષ સસોધન માટે અમદાવાદના શ્રી શાંતિસાગરજીના ભગરની એક સટીક અને ત્રુટિત પ્રજાપનાસૂત્રની હસ્તલિખિત પ્રતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. આ હકીકત પ્રસ્તુત પ્રકાશનની પ્રસ્તાવનામાં જણાવી છે. આથી કેટલેક સ્થળે સમિતિની આગ્રહિતના પાઠના અહેલે આ પ્રકાશનમાં મૌલિક શુદ્ધ પાઠ મળે છે.^૧ આમ છતાં આ પ્રકાશનની મૂળ વાચનામાં પણ અનેક સ્થળે સમિતિના પ્રકાશન જેવી જ નાની-મોટી રખલનાઓ તો છે જ, પણ તે ઉપરાંત સમિતિની આગ્રહિતના સાચા પાઠને અહેલે ખોટા પાઠ પણ થયા છે.^૨ મૂળ અને ટીકાનો જેવો પાઠ તેવો અનુવાદ કરવામાં આવ્યો છે. આથી કોઇક

૧. જુઓ આગળ આપતા 'પ્રજાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્ચાલોચન' શીર્ષકવાળા વિભાગની ૬૧ મી અને ૭૮ થી ૧૦૫ સુધીની કંઠિકાઓ.

૨. જુઓ એજન, ૪૨ મી, ૪૬ મી અને ૭૦ થી ૭૭ સુધીની કંઠિકાઓ.

સ્થળ એવું પણ છે કે જ્યાં એક જ સ્થાનમાં મૂળ અને દીકાના અનુવાદની સંગતિ સધાઈ નથી. આ પ્રકાશનની મૂળ વાચનાની ક્ષતિઓ પણ આગળ લખેલી ચર્ચામાંથી અભ્યાસીઓ જાણી શકશે.

૫. વિ. સં. ૧૯૯૮ (વીર નિ. સં. ૨૪૬૮) માં આગમમંદિર (પાલીતાણા) માં શિલામાં ઉત્કારણું સમગ્ર આગમોને તૈયાર કરવા માટે મર્યાદિત સંખ્યામાં પ્રકાશિત કરેલા આગમરત્નમંજુષા નામના મહાક્રમમાં પ્રકાશિત થયેલા પ્રજાપનાસૂત્રની આરૂતિ. સમિતિની આરૂતિનાં સ્ખલનાવાળાં સ્થાનો પૈકીનાં કેટલાંક સ્થાનમાં આ આરૂતિમાં શુદ્ધ પાઠ ઉમેળે છે. બાકી તો આમાં કોઈક સ્થળ એવું પણ છે કે, જ્યાં સમિતિની આરૂતિથી વિરુદ્ધ જગ્જને ખોટું સરોધન કરવામાં આવ્યું છે. પ્રસ્તુત આરૂતિની મૂળ વાચનાને અમે સાદૈત મેળવી નથી, પણ મૂળ પાઠની ચર્ચા લખવામાં એ અનેકવાર નેચેલી હોવાથી તેના સંબંધમાં નીચેની હકીકત સહજભાવે જણાવીએ છીએ :

૭૭ મા પૃષ્ઠની (સૂત્ર ૨૧૦) આદંભી પંક્તિમાં આવેલા સદ્ગ્ શબ્દથી દસમી પંક્તિમાં આવેલા જોયળકોઢાકોઢીઓ ના પૂર્વના વહુગીઓ સૂત્રપદ સુધીનો સૂત્રપાઠ પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં પડી ગયો છે. જુઓ આગમરત્નમંજુષા શિલાકલક ૧૭૩-૪ ની છેલ્લી પંક્તિ. અહીં પડી ગયેલો પાઠ સમિતિની આરૂતિમાં છે. આ રીતે અન્યાન્ય સ્થાનોમાં પણ મૂળ વાચનાનો પાઠ પડી ગયો છે કે કેમ ?— એ તો સમગ્ર આરૂતિને મેળવીએ તો જ જાણી શકાય. પ્રસ્તુત શિલાગમની આરૂતિની વિશેષતા તો એ છે કે તેમાં અનેક સ્થળે °આવા પોલાં મીઠાં કરીને નાના-મોટા સૂત્રસદર્ભોને, કોઈ પણ પ્રાચીન પ્રતિ, પદ્ધતિ કે પરંપરાના આધાર વિના, પૂ. પા. આગમોદ્ધારકૃષ્ટએ પોતાની આગવી શૈલીથી ટુંકાવ્યા છે. દા. ત. ૬૪ મા પૃષ્ઠની સાતમી પંક્તિમાં આવેલા પુસ્કલર શબ્દથી તે જ પૃષ્ઠની ૧૭ મી પંક્તિ સુધીનો સૂત્રસદર્ભ ઊંડી દઈને આ સમગ્ર પાઠના સ્થાને °આવુ પોલ મીઠું કર્યું છે આ ઊંડી દીધેલો પાઠ પ્રજાપનાસૂત્રની સમગ્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓ અને સમગ્ર પ્રકાશિત આરૂતિઓમાં છે. અમારા કામ પૂરતા અન્વેષણમાં પણ અમે આવાં પોલાં મીઠાં અનેક જગ્યાં છે, જેમાં સંક્ષેપ કરવાના આશયથી મૂળ વાચનાના નાના-મોટા સૂત્રસદર્ભો ઊંડી દેવાયા છે. આથી શિલાગમની પ્રસ્તુત મૂળ વાચનાને પૂ. પા. આગમોદ્ધારકૃષ્ટએ યનાવેલી પ્રજાપનાસૂત્રની સક્ષિપ્ત વાચના કહી શકાય. આ સંક્ષેપમાં સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓમાં અને પ્રકાશિત આરૂતિઓમાં આવતા સુક્કલેસ્વા કળ્હલેસ્વા જેવા શબ્દોના સ્થાનમાં સુક્કા કળ્હા શબ્દો પણ છે. સૂત્રપાઠોનો આ રીતે સંક્ષેપ કરવા જતાં પાઠોનું મૂળ સ્વરૂપ વિકૃત બની જવાનો પૂરેપૂરો સંભવ હોવાથી આ પદ્ધતિ ચાલુ રહે એ કોઈ રીતે હષ્ટ નથી.

‘અંતિમ આરૂતિ પૂર્વનાં પ્રકાશનો ક્ષરતાં વધુ શુદ્ધ નહીં તોપણ તેથી ઊતરતા સ્વરૂપની તો ન હોવી જોઈએ’ આવી અપેક્ષા શિલાગમગત પ્રજાપનાસૂત્રની આરૂતિથી સતોવાની નથી. આ પ્રકાશન અંગેની વિશેષ વિગતો આગળ આવતી ચર્ચામાંથી જાણી શકાશે.

૬. મુનિરાજ શ્રી પુષ્કલિકામ્-પુષ્પલિકામ્-કૃલચંદ્ર દ્વારા સંપાદિત થયેલા સુત્તાગમે નામના ત્રયના બીજા અંશમાં અંગ આગમ સિવાયના ૨૧ આગમો પ્રકાશિત કર્યા છે, તેમાં પ્રસ્તુત પ્રજાપના-સૂત્ર પણ સંપાદિત કરેલું છે. ઉક્ત સુત્તાગમેનો બીજો અંશ વિ. સં. ૨૦૧૧ માં સૂત્રાગમ સમિતિ યુગ્માવ ઊવણી દ્વારા પ્રકાશિત થયો છે. પ્રજાપનાસૂત્રની અમે જોયેલી મુદ્રિત આરૂતિઓમાં

૩. જુઓ એજન : ૫, ૨૧, ૪૦, ૮૬, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૧૦૩ થી ૧૦૬ કંઠિકાઓ તથા ૩૩ મી કંઠિકાનો ચોથો પેટાવિભાગ.

૪. જુઓ એજન ૩ છ, ૧૨ મી, ૧૬ મી, ૨૪ મી અને ૯૪ મી કંઠિકાઓ.

સમયની દૃષ્ટિએ આ છેલ્લી આવૃત્તિ છે. આ આવૃત્તિમાં છપાયેલા પ્રજાપનાસૂત્રની મૂળ વાચના બેતાં કેવળ તેના માટે જ નહીં પણ સુત્તાગમેના બે અંશમાં છપાયેલા સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયને માન્ય કર સૂત્રગ્રંથોની વાચનાની પ્રામાણિકતાના સંબંધમાં પણ પૂરો સંદેહ થાય એવી સ્થિતિ છે. 'કોઈ પણ ગ્રંથની ઉત્તરોત્તર પ્રકાશિત આવૃત્તિ ક્રમશઃ વધુ ને વધુ સારી હોવી જોઈએ' આ એક-પ્રકારના સર્વજનસાધારણ અભિપ્રાયથી વિરુદ્ધ સુત્તાગમેનું પ્રકાશન થયું છે, એમ કહી શકાય. આ વસ્તુ સ્પષ્ટ કરવા માટે અમે આગળ જણાવેલા 'પ્રજાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્્યાલોચન' આ શીર્ષકમાં લખેલી ૧૦૭ કંડિકાઓ અને તેમાંય ખાસ કરીને ૪૨ મી, ૪૯ મી અને ૬૪ થી ૭૭ સુધીની કંડિકાઓ બેવા લલામણુ કરીએ છીએ. સુત્તાગમેના બે અંશની પ્રસ્તાવના-સંપાદકીયમાં કરેલાં વિધાનો માટે પણ અહીં થોડો ઇશારો કરવો અમે ઉચિત માન્યો છે.

સુત્તાગમેના પહેલા અંશની પ્રસ્તાવનાના લેખક મુનિ શ્રી જિજ્ઞ્યંદભિક્ષુ = જિનચંદ્રભિક્ષુછ છે; અને બીજા અંશના સંપાદકીયના લેખક મુનિ શ્રી પુષ્પભિક્ષુછ પોતે છે. સુત્તાગમેના પહેલા અંશની પ્રસ્તાવનાના ૨૫ મા પૃથમાં અને બીજા અંશના સંપાદકીયના ૬૫ મા પૃથમાં પ્રસ્તુત પ્રકાશનકી વિશેષતા આ શીર્ષકમાં જણાવેલાં વિધાનો પૈકી ત્રણ વિધાન આ પ્રમાણે છે : (૧) પાઠશુદ્ધિકા પૂરા ૨ ચ્યાલ રખલા ગયા હૈ । (૨) હસકે સંગવનમેં શુદ્ધ પ્રતિયોંકા ઉપયોગ ક્રિયા હૈ । (૩) પાઠાન્તર નવીન પદ્ધતિસે વિષ્ હૈ ।

આ ત્રણ વિધાન પૈકીના પહેલા વિધાનમાં જણાવ્યું છે કે પાઠશુદ્ધિમાં પૂરેપૂરો ખ્યાલ રાખ્યો છે. આ બાબતમાં અમે અહીં એટલું જ જણાવીએ છીએ કે અમે આગળ જણાવેલી સુત્તાગમે ગત પ્રજાપનાસૂત્ર માટેની નોંધ અને પાઠ્યથ્યાં બેવાથી વિગ્ર વાચકોને પ્રતીતિ થશે કે આગમોની પાઠશુદ્ધિની શાસ્ત્રીય પારખ સુત્તાગમેના સપાદકજીમાં નથી, અર્થાત તેમનું આ વિધાન વસ્તુસ્થિતિથી વેગળુ છે.

બીજા વિધાનમાં સુત્તાગમે ના સંપાદનમાં શુદ્ધ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, તેમ જણાવ્યું છે. આ વિધાન ઉપરથી 'સુત્તાગમે ના સંપાદકજીએ શુદ્ધ હસ્તલિખિત પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો હશે' આનું અનુમાન કોઈ કરે તો તે અસંભવિત નથી. હકીકતમાં આ બાબતમાં બલે શ્રી પુષ્પભિક્ષુજીએ સ્પષ્ટ નથી લખ્યું પણ અમે વિશ્વાસપૂર્વક કહી શકીએ કે તેમણે સુત્તાગમે માં છપેલી પ્રજાપનાસૂત્રની મૂળ વાચનાને કોઈ હસ્તલિખિત પ્રતિ સાથે મેળવી નથી, અને કદાચ એકાદ હસ્તલિખિત પ્રતિ સાથે મેળવતાં કોઈક મહત્વનો પ્રામાણિક પાઠ મળ્યો હશે તો તેની મૌલિકતા તેઓએ વિચારી નથી. આ હકીકત પણ અમે આગળ લખેલા 'પ્રજાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્્યાલોચન' આ શીર્ષકમાં આપતી ૧૦૭માંની એ સંબંધી કંડિકાઓ બેતાં સ્પષ્ટ થઈ જશે. સુત્તાગમે ના સંપાદકજીનું આનું શુદ્ધ પ્રતિઓના ઉપયોગ માટેનું સંદેહ વિધાન વાચકને ગેરમાર્ગે દોરનારું છે એમ પણ કહી શકાય. મુનિ શ્રી પુષ્પભિક્ષુજીએ પોતાના આ વિધાનમાં જણાવેલી શુદ્ધ પ્રતિઓને હસ્તલિખિત પ્રતિઓરૂપે સ્પષ્ટ જણાવી નથી, અને જે શુદ્ધ પ્રતિઓનો તેમણે ઉપયોગ કર્યો છે તે શુદ્ધ પ્રતિઓનો કોઈ પરિચય પણ તેઓએ આપ્યો નથી, એટલે આ બાબતમાં સહજબાવે સંદેહ જ રહે કે તેમણે જે શુદ્ધ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તે 'કઈ' ?

ત્રીજા વિધાનમાં પાઠાન્તરની નવીન પદ્ધતિની વાત કરી છે તે સમજવા માટે તેઓએ કર્યું જ

૫. અમારું આ વક્તવ્ય વાચના પછી પણ સુત્તાગમે ના સંપાદકજી તેમણે જણાવેલી શુદ્ધ પ્રતિઓનો પ્રામાણિક પરિચય આપ્યો તો તે જરૂર સૌકોઈને આનંદકારને પાત્ર થશે જ.

સ્પષ્ટીકરણ કર્યું નથી, અર્થાત્ જે જે પાઠાન્તરો આપ્યા છે તે કોઈ હસ્તલિખિત પ્રતિના છે કે મુદિત આરૂપિના એવી કોઈ ચોખવટ એમણે કરી નથી.

ઉપર જણાવેલી હકીકતથી સુત્તાગમે ગત પ્રજાપનાસૂત્રની વાચના સશોધનની દૃષ્ટિએ કેટલી પાંગળી છે તે સ્પષ્ટ થાય છે.

સુત્તાગમેના પહેલા અંશની પ્રસ્તાવનાના ૨૩મા પૃષ્ઠમાં આગમોની પૂર્વપ્રકાશિત આરૂપિઓ માટે આ પ્રમાણે લખ્યું છે— હુકમે અતિરિક્ત રાયવહાદુર ધનવત્સિંહ (મકસુદાબાદવાલે) મૌર આગમોદય સમિતિ આદિને મી આગમોંકા પ્રકાશન કિયા હૈ પર વે મી અશુદ્ધિઓસે છાલી નહીં । આમ જણાવીને પ્રસ્તાવનાના લેખકે સુત્તાગમેની આરૂપિને શેષ આરૂપિઓ કરતાં શુદ્ધ જણાવવાનો આદેશકરો પ્રયત્ન કર્યો છે. અને આથી જ અમે સુત્તાગમેની આરૂપિને શેષ આરૂપિઓ કરતાં વધુ શુદ્ધ અને પ્રામાણિક ધારીને તેનો વિશેષ ઉપયોગ કરવા તરફ લલચાયા, એટલું જ નહીં અમને ન્યારે ન્યારે મૂળ પાઠનો નિર્ણય કરવા માટે અન્યાન્ય સ્થળો જેવાની આવશ્યકતા જણાઈ ત્યારે ત્યારે સુત્તાગમે ગત પ્રજાપનાસૂત્રનાં અમે તે તે સમગ્ર સ્થાનો જેવાં પણ ખરાં. આથી આ ખામતમાં અમે એટલું નિઃસંકેરીને જણાવીએ છીએ કે સુત્તાગમે ગત પ્રજાપનાસૂત્રની વાચનામાં મૌલિક શાસ્ત્રીય શુદ્ધિ માટેનો કોઈ પ્રામાણિક પ્રયત્ન થયો નથી. અત્યંત, સુત્તાગમેની આરૂપિમાં આગમોદય સમિતિની આરૂપિના પાઠના બદલે જે ૨૯ સ્થાનોમાં મૌલિક અને સગત પાઠ આપ્યા છે તે સુત્તાગમેના પ્રકાશન પૂર્વે દશ વર્ષ પહેલા વિ. સં. ૧૯૯૧માં પ. શ્રી ભગવાનદાસ હર્ષચંદ્ર દ્વારા સંપાદિત આરૂપિમા સુધારીને આપેલા જ છે. સુત્તાગમે ના સંપાદકશ્રેયે પં. શ્રી ભગવાનદાસશરૂનું કે આગમોદય સમિતિનું અનુકરણ ભલે ન કર્યું હોય, પણ આગમોદય સમિતિ અને પં. શ્રી ભગવાનદાસશરૂની આરૂપિમાં ન્યાં ન્યાં ખોટા અને અમૌલિક પાઠ છે ત્યાં ત્યાં સર્વે સુત્તાગમે માં તેવા જ પાઠ લીધા છે. આથી પણ વિશેષ ધ્યાનપાત્ર વાત તો એ છે કે આગમોદય સમિતિની વાચનાના સાચા અને મૌલિક પાઠના બદલે ન્યા ન્યા પં. ભગવાનદાસશરૂની આરૂપિમાં ખોટા અને અમૌલિક પાઠ છે ત્યાં ત્યાં સુત્તાગમે મા પં. શ્રી ભગવાનદાસશરૂની આરૂપિના જેવા જ ખોટા અને અમૌલિક પાઠ આપ્યા છે. આ ઉપરથી કોઈને એમ લાગે કે સુત્તાગમે ના સંપાદકશ્રેયે મૂળ વાચનાનું સંશોધન કરવા માટે અન્યાન્ય પ્રકાશિત આરૂપિઓનો જ આધાર લીધો છે, તો એ માન્યતાને નિરાધાર જણાવી શકે એવી કોઈ રજૂઆત સુત્તાગમે ના સંપાદકશ્રેયે કરી નથી. અમારા આ મર્યાદિત વક્તવ્યની ખાતરી તો આગળ જણાવેલા ‘પ્રજાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્ર-પાઠોનું પર્યાલોચન’ આ શીર્ષકમાં આપેલી વિગતો જેવાં યશે જ. અહીં સાથે સાથે જણાવી દઈએ છીએ કે અમે પૂર્વનાં પ્રકાશનોના સૂત્રપાઠોનાં સ્થાનમાં જે કોઈ મૌલિક અને પ્રામાણિક પાઠ મેળવી શક્યા છીએ તે પૈકીનો માત્ર એક હળવો પણ પ્રામાણિક પાઠ (કાવજોગ ના બદલે પ્રામાણિક પાઠ—કાવજોગ) સુત્તાગમે ની જ આરૂપિમાં સ્વીકારાયો છે, જે પૂર્વની અન્ય કોઈ પણ આરૂપિમાં નથી. જુઓ ‘પ્રજાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્યાલોચન’ આ શીર્ષકની ૧૦૭ મી કંદિકા. અર્થાત્ આ એક સ્થાન સિવાય સુત્તાગમે ના પ્રામાણિક પાઠવાળુ એવું એક પણ સ્થાન નથી કે જે તેના પૂર્વની કોઈને કોઈ એક આરૂપિમાં ન હોય. બાકી, અહીં જણાવ્યા સિવાયની પણ સુત્તાગમે ની નાની નાની આગવી ઠાતિઓ તો સહજ ભાવે જેવાં એવી જણાઈ છે કે જે તેના પૂર્વની કોઈ પણ આરૂપિમા ભાગ્યે જ હોય.

૬. જુઓ એવન ૬૧ મી અને ૭૮ થી ૧૦૬ સુધીની કંદિકાઓ.

૭. જુઓ એવન ૧ થી ૪૨, ૪૩ થી ૪૭, ૫૦ થી ૬૦, ૬૨ અને ૬૩ મી કંદિકાઓ.

૮. જુઓ એવન ૬૧ મી તથા ૭૮ થી ૧૦૫ સુધીની કંદિકાઓ.

સુત્તાગમે માં જાપેલા આગમોમાંથી તેના સપાદકશ્રીએ કેટલે સ્થળે પાઠો કાઢી નાખ્યા છે કે બદલ્યા છે તે તો તેમાં છપાયેલા બધા આગમોને મેળવીએ ત્યારે જ કહી શકાય. છતાં તેમજી જાપેલા પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં પાઠ કાઢી નાંખીને અને બદલીને જે ધાલમેલ કરી છે તે તો અમે આગળ લખેલા ‘પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્વાલોચન’ આ શીર્ષિકમાંની ૬૪ થી ૬૯ સુધીની ક્રંટિકાઓ વાંચતાં ગિજ્ઞાસુઓ સ્પષ્ટ સમજી શકશે. અને તેથી અમે એમ કહી શકીએ કે સુત્તાગમે ગત અન્ય આગમોમાં પણ ધાલમેલ થઈ હોવી જોઈએ, આમ છતાં ‘ચોર કોટવાળને દંડે’ એ ન્યાયે ધાલમેલ કરનાર મુનિશ્રી પોતે જ પ્રાચીન આગમિક સાહિત્યમાં ધાલમેલ થયાનો આક્ષેપ કરે એ એમની બલિહારી જ કહી શકાય !”

અહીં એક હકીકતની સ્પષ્ટતા કરી દેવી અમને ઉચિત લાગે છે કે સમગ્ર જૈન આગમોની હગ્ગરો પ્રતિઓ અમે બારીકાઈથી જોઈ છે. તેમાં તે તે આગમગ્રંથની મૂળ વાચનાના સંક્ષિપ્ત કે સંક્ષિપ્તતર મૌલિક સૂત્રપાઠને સરળતાથી સમજવા માટે જ, પ્રાયઃ તે તે આગમની ટીકાની વ્યાખ્યાના આધારે, કોઈક અભ્યાસી વિદ્વાન મુનિઓએ સૂત્રપાઠોનો પ્રક્ષેપ કર્યો છે. અહીં પણ આનું ઉદાહરણ અમે આગળ લખેલા ‘પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્વાલોચન’ આ શીર્ષિકમાં આવેલી ૩૪, ૪૪, ૫૩ અને ૫૭મી ક્રંટિકાઓ જોવાથી મળી રહેશે. કોઈવાર પ્રક્ષિપ્ત પાઠો એવા પણ હોય છે કે જે સગત ન હોય. આ વસ્તુ પણ અમે આગળ લખેલા ‘પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્વાલોચન’ આ શીર્ષિકની ૪, ૫, ૧૦, ૧૬, ૧૭, ૨૨ અને ૩૮ આ ક્રંટિકાઓ જોતાં સમજશે. આથી એ પણ કલિત થાય છે કે તે તે વિષયના અધકચરા અભ્યાસીઓ દ્વારા પણ કદાચ આવા પાઠો ઉમેરાયા હોય. વળી, તે તે આગમગ્રંથના નાના-મોટા સૂત્રસંદર્ભોના વક્તવ્યની સમાપ્તિ પછી તે સમગ્ર વક્તવ્યને સંક્ષેપમાં આવરી લેતી અન્યાન્યગ્રંથગત સંગ્રહણીગાથા પણ તે તે સૂત્ર-સંદર્ભ પછી કોઈક વાર ઉમેરાઈ હોય તેનું પણ બાધ્યું છે. આવી ગાથા કોઈ વાર મૂળસૂત્રકારની પણ હોવાનો સંભવ હોઈ શકે, તો કોઈ વાર સ્વતંત્ર રીતે સ્વીને કોઈ વિદ્વાન મુનિએ પ્રક્ષિપ્ત કરી હોય તે પણ અસંભવિત નથી. આ રજૂઆતનું ઉદાહરણ પ્રસ્તુત પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રમાં પણ છે. ૧૪મો ૨૬ માં ૫૪મી ૧૫-૧૬ પકિતમાં આવેલી પ્રક્ષિપ્ત ગાથા. આ ઉપરાંત પ્રસ્તુત ગ્રંથના પ્રારંભમાં આવતો પંચપરમેશ્વિનમસ્કારવાળો સૂત્રપાઠ તથા પ્રારંભની બે ગાથા પછી પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર-કારનો સંક્ષિપ્ત પરિચય આપતી બે ગાથાઓ પણ પ્રક્ષિપ્ત છે.

અમે સમગ્ર આગમગ્રંથોમાં સગત કે અસંગત હોય તેવા અનેકાનેક પ્રક્ષિપ્ત પાઠો જોયેલા હોવાથી તે બધાય પ્રક્ષિપ્ત પાઠો તે તે સ્પષ્ટ પ્રસ્તુતાર્થને સ્પષ્ટ કરવાના આશયથી જ ઉમેરાયા છે તે પણ ખાતરીપૂર્વક જણાવી શકીએ છીએ. આવા પ્રક્ષિપ્ત પાઠો પ્રાચીનતમ પ્રતિઓમાં પ્રાયઃ નહી મળતા હોવાથી અને તે તે આગમના વ્યાખ્યાગ્રંથોના આધારે આ પ્રક્ષિપ્ત પાઠોની અમૌલિકતા તો દીવા જેવી સ્પષ્ટ થઈ જ નય છે. આ ઉપરાંત આ સમગ્ર પ્રક્ષિપ્ત પાઠોનો ખાસ પરિચય તો એ છે કે તેમાં કોઈ પણ વિદ્વાને પોતાની આગવી-અંગત માન્યતાનો પાઠ બનાવીને ઉમેર્યો હોય તેનું એક પણ સ્થળ અમે સૂત્રપ્રતિઓમાં જોયું નથી. આગમોમા ધાલમેલ થઈ શકતી હોત તો તો વ્યાખ્યાકારો મૂંઝાત જ નહીં.

આ ઉપરાંત ‘પ્રજ્ઞાપનોપાજ્ઞની આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિદૃત પ્રદેશવ્યાખ્યાને પૂર્વ ભાગ અને ઉત્તર ભાગરૂપે અનુક્રમે ઈ. સ. ૧૯૪૭ માં ત્રણભદેવ કેસરીમલ, રતલામ, દ્વારા અને ઈ. સ.

૯. આ સંબંધમાં પ. શ્રી કથાચલવિજયચરવિત ‘પદાવલીપરાગસંબંધ’ પૃ. ૪૪૬ માં “જૈન આગમો મેં કાટછાંટ” શીર્ષિક વક્તવ્યને નુલ્યો.

૧૯૪૯ માં જૈન પુસ્તક પ્રચારક સંસ્થા, સુરત દ્વારા પ્રકાશિત કરી છે. આ પ્રકાશનમાં પ્રતાપના-સુત્રની મૂલ વાચના આપવામાં આવી નથી.

*

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના કેટલાક સૂત્રપાઠોનું પર્યાલોચન

આ સંદર્ભ લખવાનો આશય, આગમસંશોધન માટે વિવિધ પ્રત્યંતરોના પાઠોની ધીરજ-પૂર્વક વિવિધ રીતે ચકાસણી કરવા માટેની અમારી આગમસંશોધનપદ્ધતિ આગમ આદિનું સંપાદન કરનાર અભ્યાસીઓને કોઈ ને કોઈ રીતે પ્રેરણારૂપ થશે, તે જ છે. આથી પૂર્વનાં પ્રકાશનોની વાચનાના વિષય પાઠોનું નિરૂપણ અહીં આનુબંધિક રીતે જ જરૂરી યતી ગણુ કોઈ જે કોઈ મહાનુભાવોની એ સંબંધમાં લાગણી દુભાય તેઓ સૌને અમારો મુખ્ય ઉદ્દેશ અવધારવા ક્ષમાપનાપૂર્વક વિનિત કરીએ છીએ.

અહીં જણાવેલી કુલ ૧૦૭ કંડિકાઓનું વર્ગીકરણ આ પ્રમાણે છે—

(અ) ૨૦, ૪૩, ૫૧, ૫૨, ૫૪, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૨ અને ૬૩—આ અગિયાર કંડિકાઓમાં જણાવેલા મૌલિક પ્રામાણિક પાઠના બદલે અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આત્મતિઓમાં ખોટા પાઠ છે, જેમાંથી ૨૦, ૪૩, ૫૧, ૫૬, ૫૮, ૫૯, ૬૦ અને ૬૩—આ આઠ કંડિકાઓમાં જણાવેલા ખોટા પાઠ અમને એક કે એકથી વધુ પ્રત્યંતરોમાં મળ્યા છે.

(આ) ૪૫ મી અને ૫૦ મી કંડિકામાં જણાવેલા મૌલિક પ્રામાણિક પાઠના બદલે રાય શ્રી ધનપતિસિદ્ધાંતની આત્મતિ સિવાયની શેષ પ્રકાશિત આત્મતિઓમાં ખોટો પાઠ છે. આ ખોટો પાઠ અમને પણ પ્રત્યંતરોમાં મળ્યો છે.

(ઈ) ૩૨, ૩૭ અને ૫૫ મી કંડિકામાં જણાવેલા મૌલિક પ્રામાણિક પાઠના બદલે મુનિ શ્રી અમોલકક્રમપિણની આત્મતિ સિવાયની શેષ પ્રકાશિત આત્મતિઓમાં ખોટા પાઠ છે, જેમાંથી ૩૭ મી કંડિકામાં જણાવેલો ખોટો પાઠ અમને પણ પ્રત્યંતરોમાં મળ્યો છે.

(૯) ૧૮, ૨૩, ૨૫ અને ૪૬ મી કંડિકામાં જણાવેલા મૌલિક પ્રામાણિક પાઠને બદલે તેને અનુસરતા (જેને પ્રામાણિક પાઠભેદ કહી શકાય તેવા) સૂત્રપાઠો રાય શ્રી ધનપતિસિદ્ધાંતની તથા મુનિ શ્રી અમોલકક્રમપિણની આત્મતિમાં છે.

(૭) ૧, ૨, ૩, ૬, ૮, ૯, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૮, ૨૧, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૯, ૩૧, ૩૬, ૩૯, ૪૬ અને ૧૦૬—આ બાવીસ કંડિકાઓમાં જણાવેલા મૌલિક પ્રામાણિક પાઠના બદલે આગમોદય સમિતિની, ૫૦ શ્રી ભગવાનદાસજીની, આગમરત્નમજુવાની-શિલાગમની અને સુત્તાગમેની આત્મતિમાં ખોટા પાઠ છે. આ પૈકીની ૩૯મી અને ૪૬મી કંડિકામાં જણાવેલા ખોટા પાઠ અમને પ્રત્યંતરોમાં મળ્યા છે. અહીં ફરક એટલો જ છે કે ૨૧ અને ૧૦૬ ક્રમાંકવાળી કંડિકામાં જણાવેલો મૌલિક પ્રામાણિક સૂત્રપાઠ શિલાગમની આત્મતિમાં છે.

(ઝ) ૪, ૫, ૧૦, ૧૬, ૧૭, ૨૨ અને ૩૮—આ કંડિકાઓમાં જણાવેલા મૌલિક પ્રામાણિક પાઠ ઉપરાંત અપ્રામાણિક વધારાના પાઠ આગમોદય સમિતિની, ૫૦ શ્રી ભગવાનદાસજીની, શિલાગમની અને સુત્તાગમેની આત્મતિમાં છે. અહીં ફરક એટલો જ છે કે પાંચમી કંડિકામાં જણાવેલો વધારાનો ખોટો પાઠ મુનિ શ્રી અમોલકક્રમપિણની આત્મતિમાં પણ છે તેમ જ અમને પણ એક પ્રત્યંતરમાં મળ્યો છે, જ્યારે પાંચમી કંડિકાનો વધારાનો ખોટો પાઠ શિલાગમની આત્મતિમાં નથી.

(ક) ૩૪, ૪૪, ૫૩ અને ૫૭ મી કંડિકામાં જણાવેલા વધારાના સૂત્રપાઠ પ્રસ્તુતાર્થને વિશેષ સ્પષ્ટ કરે છે, પણ તે સ્પષ્ટીકરણ માટે પાછળથી ઉમેરાયા હોવાથી તેને પ્રમાણ્યુત્ત ન કહેવાય. આમાંની ૫૩ મી અને ૫૭ મી કંડિકામાં જણાવેલો વધારાનો સૂત્રપાઠ અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આટ્ટતિઓમાં છે, જ્યારે ૩૪મી અને ૪૪મી કંડિકામાં જણાવેલો વધારાનો સૂત્રપાઠ આગમોદય સમિતિની, પં૦ શ્રી ભગવાનદાસજીની, શિલાગમની અને સુત્તાગમે ની આટ્ટતિમાં છે. અહીં માત્ર ૫૭ મી કંડિકામાં જણાવેલો વધારાનો સૂત્રપાઠ જ અમને એક પ્રત્યંતરમાં મળ્યો છે.

(ઘ) ૭, ૧૪, ૧૫, ૧૯, ૨૮, ૩૦, ૩૩, ૩૫, ૩૭, ૪૦ અને ૪૧—આ અગિયાર કંડિકાઓમાં જણાવેલા મહત્વના સૂત્રપાઠો આગમોદય સમિતિની, પં૦ શ્રી ભગવાનદાસજીની, શિલાગમની અને સુત્તાગમે ની આટ્ટતિમાં નથી, જે અમને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યા છે. અહીં ફરક એટલો જ કે ૭, ૩૦ અને ૩૭ મી કંડિકામાં જણાવેલો સૂત્રપાઠ તથા ૧૯ મી કંડિકામાં જણાવેલા સૂત્રપાઠવાળું સમગ્ર વાક્ય રાય શ્રી ધનપતિસિંહજીની આટ્ટતિમા પણ નથી, જ્યારે ૩૩મી કંડિકામાં જણાવેલા પાંચ વિભાગ પૈકાના ચોથા વિભાગમાં જણાવેલો તથા ૪૦ મી કંડિકામાં જણાવેલો સૂત્રપાઠ શિલાગમની આટ્ટતિમાં છે.

(ઙ) ૬૪ થી ૬૯ સુધીની કંડિકાઓમાં—સુત્તાગમે ની આટ્ટતિમાંથી એના સંપાદકશ્રીએ સ્વેચ્છાએ જે પાઠી કાઢી નાંખ્યા છે તે (કંડિકા ૬૪-૬૫-૬૬), સૂત્રાર્થને ન સમજવાથી સ્વેચ્છાએ સૂત્રપદોની વિભક્તિ ગણતરીને ખોટાં પાઠ બનાવ્યો છે તે (કંડિકા ૬૭), સૂત્રપદોનું અર્થબૌદ્ધિક પરિવર્તન સ્વેચ્છાએ કર્યું છે તે (કંડિકા ૬૮) અને મુદ્રણમાં થયેલ અનવધાનનું એક ઉદાહરણ (કંડિકા ૬૯) —આ હકીકતો જણાવી છે.

(ચ) ૪૨ મી, ૪૯ મી અને ૭૦ થી ૭૭ સુધીની કંડિકાઓ પૈકાની ૭૧ મી કંડિકા સિવાયની કંડિકાઓમાં જણાવેલા સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓના અને પૂર્વની આગમોદય સમિતિ આદિની આટ્ટતિઓના મૌલિક અને પ્રામાણિક પાઠના ગણને પં. શ્રી. ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિમાં ન્યા ન્યાં ખોટા પાઠ (કંડિકા ૭૦, ૭૫.), અપ્રમાણિત પાઠ (કંડિકા ૪૯, ૭૩, ૭૪), અર્થબૌદ્ધિક પદવિપર્યાસ (કંડિકા ૭૬), પ્રદીપ પાઠ (કંડિકા ૭૨) અને અશાસ્ત્રીય સંશોધન (કંડિકા ૪૨, ૭૭) છે તે જણાવ્યું છે. ઉપરાંત, આગમોદય સમિતિની આટ્ટતિ પ્રમાણે જ પં. શ્રી ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિમા સૂત્રોનો તદ્દન ખોટો ઉત્ક્રમ તેમ જ પાઠપતન છે તે ૭૧ મી કંડિકામાં જણાવ્યું છે. આ ૭૧ મી કંડિકામાં આગમોદય સમિતિની આટ્ટતિની ક્ષતિ ઉપરાંત એક સ્થળે પં. શ્રી ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિમાં એક વધુ પાઠપતન થયું છે તે પણ જણાવ્યું છે. આ દશ કંડિકાઓમાં નિર્દેષ્ટ સ્થાનોમાં કેવળ પં. શ્રી ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિના જેવી જ અર્થબૌદ્ધિક વાચના સુત્તાગમે ની આટ્ટતિમાં છે, તેમાંય ૭૧ મી કંડિકામાં પડી ગયેલા પાઠના સ્થાનમાં સુત્તાગમે માં સ્વમતિએ નવો અશાસ્ત્રીય પાઠ બનાવીને મૂક્યો છે તે પણ જણાવ્યું છે.

(ઞ) ૬૧ મી અને ૭૮ થી ૧૦૫ સુધીની કંડિકાઓમાં જણાવેલા મૌલિક પ્રામાણિક પાઠોના સંબંધમાં આગમોદય સમિતિની આટ્ટતિની ક્ષતિ જણાવી છે અને પં. શ્રી ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત મૌલિક પ્રામાણિક પાઠો છે તે પણ જણાવ્યું છે. પં. શ્રી ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિમાં સ્વીકારાયેલા આ ૨૯ કંડિકાઓમાં જણાવેલા મૌલિક સૂત્રપાઠો સુત્તાગમે ની આટ્ટતિમાં પણ છે. અહીં ફરક એટલો જ કે ૮૦ મી કંડિકામાં જણાવેલા મૌલિક પાઠનો પં. શ્રી. ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિમાં સંશોધનમાન્ય રીતે ઘશારો કરાયો છે, જ્યારે સુત્તાગમે માં તે મૌલિક પાઠ સ્પષ્ટપણે સ્વીકારાયો છે. તથા ૯૯ મી કંડિકામાં પં. શ્રી ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિમાં જે બે સૂત્રપદો વધારે છે, જેને પ્રમાણિત કહી શકાય નહિ, તે પ્રમાણે જ સુત્તાગમે માં પણ બે સૂત્રપદો વધારે છે.

પ્રસ્તુત કંડિકાઓ પૈકાની ૮૯, ૯૧, ૯૨, ૯૩ અને ૧૦૩ થી ૧૦૫ સુધીની કંડિકાઓમાં જ્યાંવેલા મૌલિક પાઠ શિક્ષાગમની આટ્ટતિમાં પણ છે, ત્યાંકાના આગમોદય સમિતિ પ્રમાણે છે.

(ઓ) ૧૦૭મી કંડિકામાં જે મૌલિક પ્રામાણિક પાઠ જણાવ્યો છે તે સુતાગમેના સિવાયની તેના પહેલાંની કોઈ પણ આટ્ટતિમાં નથી તે જણાવ્યું છે.

અર્ચિત આટ્ટતિઓની સંજ્ઞા

નીચેની કંડિકાઓમાં પ્રતાપનાસૂત્રની જે જે મુદ્રિત આટ્ટતિઓની ચર્ચા કરી છે તે આટ્ટતિઓની સગા નીચે મુજબ છે :—

ષ : રાય શ્રી ધનપતિસિદ્ધાંતી આટ્ટતિ. મ : પ. શ્રી ભગવાનદાસજીની આટ્ટતિ.
 સ : આગમોદય સમિતિની આટ્ટતિ. શિ : શિક્ષાગમ (આગમરત્નમંજૂષા)ની આટ્ટતિ
 અ : મુનિ શ્રી અમોલકરૂપિણી આટ્ટતિ. સુ : સુતાગમેની આટ્ટતિ.

સૂત્રપાઠોનું પર્યાલોચન

૧. ૧૮૮ માં સૂત્રમાં આવેલી સાળ સાળ મોમેજગગરાવાસતસહસ્ત્રાણં (૫૦ ૬૫, પં ૧૦) આ પાઠ વ્યવસ્થિત અર્ધીય સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે, ઉપરાંત જ્યાંજ્યાંવાલિગમસૂત્રની ટીકામાં આચાર્ય શ્રી મહાયગિરિજીએ પ્રતાપનાસૂત્રમત આ સમગ્ર વાનવ્યનતરમત્ર આપ્યું છે તેમાં પણ પ્રસ્તુત પાઠ અહીં જણાવ્યા પ્રમાણે જ છે. સ આટ્ટતિમાં અને તંદુનુસારે મ, શિ તથા સુ આટ્ટતિમાં પણ આ પાઠ આ પ્રમ ભૂ છે—સાળ સાળ અસંલેજમોમેજગગરાવાસતસહસ્ત્રાણં; જ્યારે ષ અને અ આટ્ટતિમાં અહીં સ આટ્ટતિના પાઠની મતલબનો પાઠ આ પ્રમાણે છે— સાળ સાળ મોમેજગગરા-વાસસયસહસ્તા મસંલેજાણં.

૨. ૫૦૭ માં સૂત્રમાં દસપરસિણ ગવવરસહીણે ત્તિ (૫૦ ૧૫૨, પં ૧૫) આ સૂત્રપાઠ અર્ધીય પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. આ સ્થાનમાં સ આટ્ટતિમાં આપ્યો પાઠ છે— દસપરસિણ નવરં ગવવરસહીણે ત્તિ । આપ્યો પાઠ કોઈ પણ પ્રતિ આપ્યો નથી, અને તેની જરૂર પણ નથી. ષ અને અ આટ્ટતિમાં અહીં દસપરસિણ ગવવર પદેસહીણે ત્તિ આપ્યો પાઠ છે, અર્થાત્ અમે સ્વીકારેલા પાઠમાં ગવ શબ્દ છે તેના બદલે આ બે આટ્ટતિઓમાં ગવરં શબ્દ છે. સંશોધન-શૈલીથી ટેવાયેલા વિદ્વાનો અહીં વળણી શકશે કે આના ગવ શબ્દનું અર્થુદ ૨૫૨૫ ગવરં થયું અને તેમાંથી કેવળ ગવ ના બદલે ગવરં અને ગવ આવા બે શબ્દો બન્યા. મ, શિ અને સુ આટ્ટતિમાં અહીં સમિતિના પાઠનું જ અનુકરણ થયું છે.

૩. ૧૧૧૬ માં સૂત્રમાં ચતુઃપુરુષપ્રવિભક્ત ગતિના ચાર પ્રકારો આ પ્રમાણે છે— સમગં પઢિતા સમગં પજ્જવઢિતા ૧, સમગં પઢિયા વિસમં પજ્જવઢિયા ૨, વિસમં પઢિયા સમગં પજ્જવઢિયા ૩, વિસમં પઢિયા વિસમં પજ્જવઢિયા ૪ (૫૦ ૨૭૨-૭૩). આ પાઠ અમે ઉપયોગમાં લીધેલી બધી જ સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. સ આટ્ટતિમાં મૂળ વાચના સાથે ટીકા પણ પ્રકાશિત કરેલી છે અને આ સ્થાનની ટીકાનો પાઠ પૂ. પા. આગમોદ્યારકણને ખંડિત મળ્યો, તેથી શ્રી આગમોદ્યારકણએ આ સ્થાનના ઉક્ત પાઠને આગળપાછળ મૂકી દીધો હોય એમ લાગે છે. સ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત પાઠની ટીકા આ પ્રમાણે છે—તત્ત્વતુદ્ધાત્વં 'સમગં પજ્જવઢિયા' જ્ઞવાદિના પ્રયત્ને સ્વયમેવ વચ્ચતિ (ટીકા, પત્ર ૩૨૬, પૃષ્ઠ ૧-૨). ટીકાના આ પાઠના આધારે સ આટ્ટતિમાં મૂળ પાઠ આ પ્રમાણે છે—સમગં પજ્જવઢિયા સમગં પઢિયા ૧, સમગં પજ્જવઢિયા વિસમં પઢિયા ૨, વિસમં પજ્જવઢિયા વિસમં પઢિયા ૩, વિસમં પજ્જવઢિયા સમગં પઢિયા ૪ । ટીકાની પ્રાચીન તાડપત્રીય પ્રતિઓમાં આ સ્થાનની વ્યાખ્યામાં ઉપર જણાવેલી મુદ્રિત આટ્ટતિના ટીકાપાઠના બદલે સમગ

સૂત્રપ્રતિઓના મૂળપાઠનો નિર્દેશ કરતો ટીકાપાઠ આ પ્રમાણે છે—તત્ત્વતુદ્ધાર્ત્વં 'સમમં વહિયા સમમં વજ્જવહિયા' इत्यादिना ग्रन्थेन स्वयमेव वक्ष्यति। ટીકાના આ શુદ્ધ પાઠ ઉપરથી સમજ શકાશે કે પ્રાપ્તાપાસૂત્રની બંધીય સૂત્રપ્રતિઓએ આપેલો અમારા પ્રકાશનનો જ પાઠ પ્રામાણિક છે. આવાં ઉદાહરણોથી સંશોધનમાં રસ ધરાવનાર અભ્યાસીઓએ એટલો ધોંગ તો અવશ્ય લેવો જ કે કોઈ પણ અથતી ટીકાની મુદ્રિત આગ્રતિના પાઠના આધારે સામાન્ય રીતે બંધીય મૂળ સૂત્રની પ્રતિઓના પાઠને પરાવર્તિત કરવાને બદલે ટીકાનાં પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રત્યંતરો જોવાં જોઈએ. ટીકાના હરતલિખિત પ્રત્યંતરો મળવાનો સર્વથા અસંભવ હોય તોપણ મૂળ સૂત્રના પાઠને પરાવર્તિત કરવો એ તો કોઈ રીતે યોગ્ય નથી. ઘ આગ્રતિમાં અહીં જણાવેલો સૂત્રપાઠ શબ્દસામ્યના લીધે વિચિત્ર રીતે ખંડિત થયો છે અને અ આગ્રતિમાં આમ તો સ આગ્રતિના જેવો જ પાઠ છે, પણ તેમાં ત્રીજા અને ચોથા પ્રકારમાં ફરક છે. મ અને સુ આગ્રતિમાં કેવળ સ આગ્રતિનું જ આ સ્થાનમાં અનુકરણ છે. પ્રસ્તુત સૂત્રમાં ન્યાં ન્યાં વજ્જવહિયા પાઠ છે તેના બદલે શિ આગ્રતિમાં 'વજ્જવહિયા' આવી ખોટો પાઠ મુકાને નિરાધાર એક અશુદ્ધિનો વધારો કર્યો છે. આ સિવાય આ સ્થાનમાં શિ આગ્રતિનો પાઠ પણ સ આગ્રતિના જેવો જ છે.

૪. ૨૯૪ મા પૃષ્ઠની ૧૩ મી ટિપ્પણીમાં 'હંદગોવે' ઇ વા પાઠ છે તે સૌપ્રથમ કેવળ સ આગ્રતિમાં મૂળ વાચનામાં લેવાયો છે. અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં આ પાઠ મળ્યો નથી, અને ઘ તથા અ આગ્રતિમાં પણ આ વધારાનો પાઠ નથી. ટીકાની વ્યાખ્યાના વક્તવ્યને બરાબર ન સમજવાના કારણે આ વધારાનો પાઠ અહીં કોઈ વિદ્વાને ઉમેર્યો હોય તેમ લાગે છે; આ હકીકત ટીકાનો પાઠ જોતાં સમજાશે. મૂળ સૂત્રમાં બાલિદગોવે ઇ વા પાઠ છે તેની ટીકા આ પ્રમાણે છે—
 बालेन्द्रगोकः सद्यो जातः इन्द्रगोकः, स हि प्रवृद्धः सन् ईषत्वाण्डरक्तो भवति ततो बालग्रहणम् ; इन्द्रगोकः—प्रावृत्तयमसमयमावी कीटविशेषः । પ્રસ્તુત સ્થાનમાં મૂળ સૂત્રની સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓની વાચના અને તદનુસારી ટીકાકારની વ્યાખ્યા ઉપરથી સ્પષ્ટ જ છે કે અહીં ઇન્દ્રગોપ નહી પણ બાલિદગોપ જ પ્રસ્તુત છે. બાલિદગોવ-બાલેન્દ્રગોપ માં સૂચવાયેલા ઇન્દ્રગોપનો પરિચય ટીકાકારે આપ્યો તેના ઉપરથી જ કોઈએ મૂળ અને ટીકા-કારને અનભિપ્રેત હંદગોવે ઇ વા આ પાઠ મૂળમાં ઉમેરી દીધો હોય તેમ લાગે છે. સ આગ્રતિ પછીની મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં પ્રસ્તુત વધારાનો ખોટો પાઠ સ આગ્રતિની વાચના પ્રમાણે જ લેવાયો છે.

૫. ૧૨૩૮ મા સૂત્રમાં આવેલા અજોવમા ઇ વા (૫૦ ૨૯૭) આ સૂત્રપાઠના પહેલાં ડવમા ઇ વા આવી વધારાનો સૂત્રપાઠ અમને મં સંસક સૂત્રપ્રતિમાં મળ્યો છે. અને પુ ર સંસક પ્રતિમાં આ વધારાનો પાઠ પાણ્થથી શોધકે ઉમેરેલો છે. આ સિવાયની અમે ઉપયોગમાં લીધેલી સર્વ સૂત્રપ્રતિઓમાં આ વધારાનો ડવમા ઇ વા પાઠ નથી. સ આગ્રતિમાં પ્રસ્તુત વધારાનો પાઠ મૂળ વાચનામાં સ્વીકાર્યો છે. ટીકામાં પ્રસ્તુત સૂત્રમાં જણાવેલા મિષ્ટ ખાણ પદાર્થો પૈકીના ગુલે લંબે અને મચ્છંહિયા શબ્દનો પરિચય આપ્યો છે. વળદમોચણ પદર્થી અજોવમા સૂધીનાં સૂત્રપદો માટે ટીકાકારે વર્વટમોદકાઢયઃ સમ્પ્રદાયાદવસેયાઃ આમ લખીને તજ્જ દ્વારા જાણી લેવાની લક્ષામણ કરી છે. પ્રસ્તુત સૂત્રમાં જણાવેલાં ઉદાહરણુદર્શક પદો મિષ્ટ ખાણ પદાર્થોનાં છે એટલી વાત નક્કી છે. અને આથી જવહ્સે જ કોઈકે પ્રતિમાં મળતો હોવા છતાં ડવમા ઇ વા સૂત્રપાઠ અનુપયોગી અને પાણ્થથી ઉમેરાયેલો જણાય છે. ડવમા નો અર્થ ડવમા છે, જે આજે પણ મદ્રાસી વાનગી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. ડવમા ખારી હોય છે, એટલે આ સંદર્ભમાં ડવમા શબ્દ બરાબર નથી, પણ

૧. સ આગ્રતિમાં હંદગોવે ઇ વા છે, અર્થાત્ તે ના બદલે ષે છે.

ઉપમાથી વિપરીત સ્વાદ અર્થાત્ મિષ્ટ સ્વાદ જેનો હોય તે વાનગી અનુપમાના નામે પ્રાચીન કાળમાં પ્રચલિત હશે, જે અહીં મૂળ સૂત્રમાં અળોક્ષ્મા શબ્દથી સૂચવાઈ છે. પ્રસ્તુત વધારાનો અપ્રમાણિત ભવમા ઇ વા પાઠ ષ અને શિ આટ્ટિતિમાં નથી, જ્યારે ઝ અને તે પછીની મ તથા સુ આટ્ટિતિમાં છે. અહીં અનુપમાના ઉલ્લેખથી ઉપમા નામની વાનગીની પ્રાચીનતા આનુષંગિક રીતે અનુપમા જેટલી જ નિશ્ચિત થાય છે.

૬. ૧૨૪૭ મા સૂત્રમાં આવેલું અર્ણતગુણા સૂત્રપદ અમને અધીય સૂત્રપ્રતિઓમાં મળ્યું છે, ષ તથા ઝ આટ્ટિતિમાં પણ આ સ્થાનમાં આવો જ પાઠ છે; ટીકામાં પણ આ પાઠ પ્રમાણે જ વ્યાખ્યા છે; જ્યારે સ આટ્ટિતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં અસંસ્વજગુણા આવો ખોટો પાઠ છે. મ, શિ તથા સુ આટ્ટિતિમાં પ્રસ્તુત સ આટ્ટિતિના ખોટા પાઠનું જ અનુકરણ થયું છે.

૭. ૧૬૨૦ મા સૂત્રનો ચોથો ભગક આ પ્રમાણે છે.—અત્યેગદ્દ જીવે દ્વિગદ્દાઓ નીવાઓ જં સમયં કાઠ્યાદ આદિગરણિયાદ પાઓસિયાદ કિરિયાદ અપુદ્દે તે સમયે પારિવાબણિયાદ કિરિયાદ અપુદ્દે વાળાહવાચકિરિયાદ અપુદ્દે ડ | (૫૦ ૩૫૭, પં ૬-૮). અમને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપેલો આ સૂત્રપાઠ અ સિવાયની અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી કોઈ પણ આટ્ટિતિમાં નથી. જે હસ્ત-લિખિત પ્રતિના આધારે મુદ્રિત થયેલી આટ્ટિતિમાં આ પાઠ નથી તે હસ્તલિખિત પ્રતિમાં ટીકાની વ્યાખ્યા ઉપલક્ષ દૃષ્ટિએ બેવાથી કદાચ પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ ન લેવાયો હોય તેવું અનુમાન કરી શકાય. પ્રસ્તુત સમગ્ર સૂત્રની ટીકા આ પ્રમાણે છે — ‘જીવે ણં મંતે ! જ સમયં કાઠ્યાદ અદિગરણિયાદ’^૧ इत्यादि । अत्रापि समयग्रहणेन सामान्यतः कालो गृह्यते, प्रभ्रसूत्रं सुगमम्, निर्वचनसूत्रे मङ्गत्रयी—कञ्चिज्जीवमधिकृत्य कञ्चिज्जीवो यस्मिन् समये—काले क्रियात्रयेण स्पृष्टस्तस्मिन् समये पारितापनिक्यापि स्पृष्टः प्राणातिपातक्रियया चेत्येको मङ्गः, पारितापनिक्या स्पृष्टः प्राणातिपातेनास्पृष्ट इति द्वितीयः, पारितापनिक्या प्राणातिपातक्रियया चास्पृष्ट इति तृतीयः एष च तृतीयो मङ्गो बाणादेल्लक्ष्यात् परिभ्रंशेन धारयस्य मृगादेः परितापनाद्यसम्भवे वेदितव्यः । यस्तु यस्मिन् समये यं जीव-मधिकृत्याद्यक्रियात्रयेणास्पृष्टः स तस्मिन् समये तमधिकृत्य नियमात् पारितापनिक्या प्राणातिपातक्रियया चास्पृष्टः, कायिक्याद्यभावे परितापनादेरभावात् । (ટીકા, પત્ર ૪૪૬, પૃષ્ઠિ ૧). આ ટીકાપાઠમાં આવેલો ખોટા અક્ષરવાળો ટીકાપાઠ અહીં સૂચવેલા ચોથા ભગકની જ વ્યાખ્યા છે. પ્રસ્તુત સૂત્રના પ્રશ્નવાક્યોનો ઉત્તર ૧ થી ૩ ભંગકમાં આવી ગય છે, એટલે જ ટીકામાં નિર્વચનસૂત્રે મજ્જત્રયી આમ જણાવ્યું છે. જેને આ સૂત્રનો પ્રશ્ન સ્પર્શનો નથી તે ચોથા ભગકનું પણ સ્પષ્ટ નિરૂપણ કરવું તે એક વિશિષ્ટ રચનાશૈલીનો પ્રકાર છે. અમને લાગે છે કે ઉપર જણાવેલા ટીકાપાઠમાં આવેલા મજ્જત્રયી શબ્દના આધારે કોઈ કોઈ હસ્તલિખિત પ્રતિમાં પ્રસ્તુત ચોથો ભગક ન પણ લેવાયો હોય.

૮. ૧૮૬૮ [૧] સૂત્રના પ્રારંભમાં આવતો આમિણિબોહિયણાણિ-સુત્તેનાણીસુ આ પાઠ અધીય સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે, અને અર્થસંગતિની દૃષ્ટિએ, પૂર્વાપરનાં સૂત્રો જોતાં પણ, આ જ પાઠ પ્રામાણિક છે. ષ તથા ઝ આટ્ટિતિમાં પણ અમારા પ્રકાશન જેવો જ શુદ્ધ પાઠ છે. સ આટ્ટિતિમાં ઉપાયેલી ટીકામાં પ્રસ્તુત પાઠનું ‘આમિણિબોહિયણાણી સુવણાણી ય’ આવું ખોટું અવતરણ હોવાને કારણે સ આટ્ટિતિના મૂળ પાઠમાં પણ પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાને આમિણિબોહિયણાણી સુવણાણી ય આવો અપ્રમાણિત

૨. અમારા પ્રકાશનમાં દલિલોપથી ^૦ સુત્તેનાણીસુ ઉપાયું છે, જેની પ્રસ્તુત ખીલ જ્ઞાનના શુદ્ધિપત્રમાં નોંધ લીધા છે.

પાઠ સ્વીકારાયો છે. ખંભાત અને જેસલમેરના બંદારની ટીકાની તાડપત્રીય પ્રતિઓમાં ટીકાપાઠનું ઉક્ત અવતરણુ આ પ્રમાણે છે—આમિણિનોહિયણાણીસુ સુચનાણીસુ ષ, જે સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓના યુક્ત પાઠને સંવાદી છે. મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં સ આગ્રતિના ખોટા પાઠનું અહીં અનુકરણુ જ છે.

૯. ૪૩૬ મા પૃષ્ઠની પહેલી પકિતના પ્રારંભમાં આવેલા સંલેજગુણા (સુ ૨૧૨૯ [૧]) સૂત્રપદના અદલે સ આગ્રતિમાં અસંલેજગુણા પાઠ છે. સ આગ્રતિમાં પ્રકાશિત થયેલી ટીકામાં પણ આ સૂત્રપદની અસંલેજગુણા: આવી વ્યાખ્યા છે. પણ એક તો અમે મૂળ વાચનામાં સ્વીકારેલો પ્રસ્તુત પાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે, તે ઉપરાંત ખંભાત-જેસલમેરના બંદારની તાડપત્રીય પ્રતિઓ સહિત અમે જેયેલી ૧૬ મા-૧૭ મા શતકની કાગળ ઉપર લખાયેલી ટીકાની પ્રતિઓમાં પણ આ સ્થાનની વ્યાખ્યામાં સંલેજગુણા: પાઠ જ છે, આથી અમે મૂળમાં રાખેલો પાઠ પ્રમાણભૂત માન્યો છે. આ સ્થાનમાં ષ અને ઙ આગ્રતિમાં અમે સ્વીકારેલા પાઠ જેવો જ પાઠ છે; જ્યારે મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં સ આગ્રતિના પાઠનું જ અનુકરણુ છે.

૧૦. ૨૧૭૫ મુ સૂત્ર પૂર્ણ થયા પછી (૫૦ ૪૪૫) સ આગ્રતિમાં આ પ્રમાણે વધારે પાઠ છે—તથા સિદ્ધો ભવતિ । આ પાઠ અમે ટિપ્પણીમાં નોંધ્યો છે, જુઓ ૫૦ ૪૪૫, ટિ ૬. અમને આ વધારાનો પાઠ કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિએ આપ્યો નથી, અને તેની ઉપયોગિતા પણ નથી. ષ તથા ઙ આગ્રતિમાં પણ આ વધારાનો પાઠ નથી. ટીકામાં પણ આ વધારાના પાઠની વ્યાખ્યા નથી. પ્રસ્તુત ૨૧૭૫ મા સૂત્રની ટીકા પૂર્ણ થયા પછી ૨૧૭૬ મા સૂત્રની ઉત્થાનિકાનો ટીકાપાઠ આ પ્રમાણે છે—તદેઙ્ઙે કેવલી યથા સિદ્ધો ભવતિ તથા પ્રતિપાદિતમ્, દ્વાર્નાં સિદ્ધા યથાસ્વસ્પાસ્ત્રાવતિદ્વતે તથા પ્રતિપાદયતિ । ટીકાની આ ઉત્થાનિકામાં આવેલા યથા સિદ્ધો ભવતિ પાઠ ઉપરથી કોઈ સૂત્રપ્રતિમાં કોઈએ પ્રસ્તુત વધારાનો પાઠ પ્રક્ષિપ્ત કર્યો હોય તેવી પ્રતિ પૂ. પા. આગમોદ્ધારકરને મળી દર્શો તેમ હાજો છે; એકે અમે જે પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓ જેઠાં તેમાં આ અપ્રમાણિત પાઠ નથી જ. મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં અહીં સ આગ્રતિનું જ અનુકરણુ છે.

૧૧. ૧૭૩૭ [૨] સૂત્રમાં સત્ત ય વાસસહસ્સાઙ્ઙ અવાહા । પાઠ છે તેના અદલે દષ્ટિદોષથી કે અનવધાનથી સ આગ્રતિમાં સત્તિ ય વાસસહસ્સાઙ્ઙ અવાહા આવી ખોટો પાઠ ડપાયો છે, અને તેનું જ અનુકરણુ મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં થયું છે. પં. શ્રી ભગવાનદાસજીએ આ પાઠનો અર્થ તો સાત હજાર જ લખ્યો છે. સય=સો અને સહસ્સ=હજાર-આ બે સખ્યાની પ્રતિપાદ્ય વિપયમાં સંગતિ વિચારાઈ હોત તો પ્રસ્તુત પાઠમાં સત્ત ના અદલે ખોટો સત્તિ પાઠ ન બનત. અમે જેયેલી સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓમાં, ષ તથા ઙ આગ્રતિમાં પણ આ સ્થાનમાં સત્ત જ પાઠ છે.

૧૨. બીજા સૂત્રમાં આવેલી હઠ્ઠી ગાથાનું ઉત્તરાર્થ અમારી આગ્રતિમાં સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓના પાઠ મુજબ આ પ્રમાણે છે—કમ્મસ્સ બંધણ ૨૪ કમ્મવેદણ ૨૫ વેદસ્સ બંધણ ૨૬ વેયવેયણ ૨૭ ॥ ૬ ॥ (૫૦ ૪). ષ તથા ઙ આગ્રતિમાં પણ આવો જ પાઠ છે. આના અદલે સ આગ્રતિમાં તથા તદ્દનુસારે મ અને સુ આગ્રતિમાં [કમ્મસ્સ] બંધણ [કમ્મસ્સ] વેવ[ણ] વેદસ્સ બંધણ વેયવેયણ ॥ આવો પાઠ છે. અહીં [] આવા કોષકમાં પાઠ મૂકવાનો આશય તો આપ્યાંહંતું ઉત્તરાર્થ માત્રા-મેળથી અંધ બેસતું કરવાનો જણાય છે. પણ આગમઅંત્રોમાં અનેક સ્થળે હંદોભંગ સ્વીકારીને રચાયેલી ગાથાઓ ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ થાય છે, તેનો ખ્યાલ રાખીને આપણે પ્રતિઓના પાઠની સાધક-વ્યાધકતા વિચારવી જોઈએ. ટીકાકારની વ્યાખ્યા પણ સર્વ સૂત્રપ્રતિઓના પાઠ મુજબ જ છે, અર્થાત્ અહીં અમે સ્વીકારેલો પાઠ જ ઐલિક છે. આ સ્થાનમાં સ આગ્રતિમાં [] આવા કોષકમાં મૂકેલા સાચા પાઠનું અનુકરણુ થતાં થતાં છેવટે એ અનર્થ થયો કે શિ આગ્રતિમાં હંદોભંગ

બંધબેસતો કરવા ખાતર આ કોષ્ટકમાં મૂકેલો પાઠ પણ રદ કરીને પ્રસ્તુત ઉત્તરાર્ધે આ પ્રમાણે બાંધ્યું છે—**બંધાય વેદવેદસ્સ બંધાય વેયવેયય ॥** શિક્ષાગમનો—આગમમંદિરનો આ પાઠ મોટી ક્ષતિયુક્ત છે. પ્રસ્તુત સ્થાનના સ આગ્રતિમાં અમારા પ્રકાશનના કમ્પેન્ડના બદલે [કમ્પેન્ડ] વેદ[૧] પાઠમાં જે સ્સ છે તે કોઈ પણ પ્રતિ આવતી નથી.

૧૩. ૩૬૯ માં પૃષ્ઠની ચોથી અને ચ્યેકવીસમી પંક્તિમાં આવતુ સરીરંગોવંગણામે (સુ૦ ૧૬૯૩ તથા સુ૦ ૧૬૯૪[૪])—આ સૂત્રપદ તેમ જ આ જ પૃષ્ઠની ૨૨-૨૩ પંક્તિઓમાં આવતું 'સરીરંગોવંગણામે (સુ૦ ૧૬૯૪[૪]) આ સૂત્રપદ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ઘ તથા અ આગ્રતિમાં પણ આ પાઠ અમારી વાચના જેવો જ છે. ટીકામાં પણ આ પ્રામાણિક પાઠને અનુસરીને જ વ્યાખ્યા કરી છે, તે આ પ્રમાણે—'શરીરાક્ષોપાક્ષનામેતિ શરીરસ્વાહ્યાન્યથૌ શિરઃપ્રસ્તૃતિનિ, ઉક્તં ચ—'સીસમુરોચરવિદ્ધી દો વાઠ્ઠુ કરુયા ય અઠંગા' ઇતિ, ડગાક્ષાનિ ચ અક્ષાયવયમૂતાન્યન્નુલ્યાદીનિ, શોષાણિ તત્પ્રયવયવમૂતાન્યન્નુલિપર્વેલાદીનિ અક્ષોપાક્ષાનિ, 'સ્વાદાવસક્ષુપેયે' ઇત્યેકરોષઃ, તલ્લિમિત્તં નામ 'શરીરાક્ષોપાક્ષનામ' (ટીકા, પત્ર ૪૬૯, પૃષ્ઠ ૨). પ્રસ્તુત સરીરંગોવંગણામે સૂત્રપદના બદલે સ આગ્રતિમાં અને તદનુસારે મ, શિ તથા સુ આગ્રતિમાં પણ સર્વત્ર સરીરંગોવંગણામે આપો ખોટો પાઠ છે. આ પ્રમાણે ૧૭૦૨[૧૪]માં સૂત્રમાં આવેલા 'સરીરંગોવંગણામાય આ સૂત્રપદના બદલે સ આગ્રતિમાં અને તદનુસારે મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં 'સરીરંગોવંગણામાય આપો ખોટો પાઠ છે. અહીં ઘ તથા અ આગ્રતિમાં આ સૂત્રખંડ (૧૭૦૨[૧૪])નો પાઠ પડી ગયો છે.

૧૪. ૩૯૦ માં પૃષ્ઠની ૨૩ મી પંક્તિમાં આવેલો જહા કિરિયાસુ પાણાશ્વાયવિરતસ્સ (સુ૦ ૧૭૮૪[૩]) આ સૂત્ર સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. પ્રસ્તુત સ્થાનમાં મૂળ વાચનામાં બધા ભંગકો ન જણાવતાં, આ બધા ભંગકો બાવીસમા 'ક્રિયા' નામના પદમાં આવેલા ૧૬૪૩ માં સૂત્રથી મળેલી લેવાની બહામણ કરવા માટે અહીં મૂળ વાચનામાં પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ છે. ઘ તથા અ આગ્રતિમાં પણ આ મૌલિક પાઠ છે જ. પણ સ આગ્રતિમાં પ્રસ્તુત પાઠ નથી રચીકારાવો. અને મ, શિ તથા સુ આગ્રતિમાં સ આગ્રતિનું અનુકરણ કરીને આ પાઠ રચીકારાવો નથી. અમને વિશ્વાસ છે કે જેમાં આ પાઠ ન હોય તેવી સૂત્રપ્રતિ મળવાનો સંભવ નથી.

૧૫. ૧૭૮૬ માં સૂત્રમાં પ્રજાપનાસૂત્રના પચીસમા 'બધ' નામના પદને જણાવતું બંધે સૂત્રપદ (૧૦ ૩૯૦) બધીય સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ઘ તથા અ આગ્રતિમાં પણ આ પદ છે. અને ટીકાકારે પણ આ ૧૭૮૬ માં આપ્યું જ સૂત્ર ટીકામાં લખ્યું છે; તેમાં પણ પ્રસ્તુત 'બંધ' સૂત્રપદ છે જ (શુઓ ટીકા, પત્ર ૪૬૭, પૃષ્ઠ ૧). આ બંધે શબ્દ જ્ને ન હોય તો ૧૭૮૬ માં સૂત્રનું સું વ્યક્તવ્ય છે તેની કોઈ સમજ પડે તેમ નથી. ટીકાની મુદ્રિત આગ્રતિમાં ટીકાકારે આપેલા આ સૂત્રમાં આવતો બંધે શબ્દ [] આવા કોષ્ટકમાં મૂક્યો છે. પૂ. પા. આગમોદ્ધારકજ્ને તેમણે ઉપયોગમાં લીધેલી મૂળ સૂત્રની પ્રતિમાં બંધે શબ્દ નહી મળ્યો હોય તેથી ટીકામાં આવતો આ સૂત્રપાઠ કોષ્ટકમાં મૂક્યો હશે કે બીજા કોઈ કારણે, તે સમગ્રનું નથી. સ આગ્રતિની મૂળ વાચનામાં પ્રસ્તુત બંધે સૂત્રપદ નથી. મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં અહીં સ આગ્રતિનું અનુકરણ જ કર્યું છે. આ બે-અક્ષરપરિમિત સૂત્રપદ ન હોવાને કારણે તેનો અનુવાદ પં. શ્રી ભગવાનકાસજ્ઞની આગ્રતિમાં આ પ્રમાણે છે—'જ્નેમ જ્ઞાનાવરણીયને વેદતાં જેટલી પ્રકૃતિનો બંધ કહ્યો છે તેમ મોહનીય કર્મ વેદતાં કહેવો' આનું તાત્પર્ય એ થયું કે મોહનીય કર્મ વેદનાર સમવિધબધક પણ હોય, અટલવિધબધક

૩-૪. આ બે સ્થાનોમાં મુદ્રિત ટીકામાં અનુક્રમે સરીરોપાક્ષનામેતિ અને શરીરોપાક્ષનામ આપેલો પાઠ છે. ઉપરનો પાઠ અમને ટીકાની અનેક પ્રાચીન પ્રતિઓમાંથી મળ્યો છે.

પણ હોય, ષડ્વિધબંધક પણ હોય અને એકવિધબંધક પણ હોય (જુઓ જ્ઞાનાવરણીયવેદક જીવને લગતું સૂત્ર ૧૭૭૬ સુ). અહીં દ્રુત બેઅક્ષરપરિમિત બંધે સૂત્રપદ્ધતી જાણી શકાય છે કે મોહનીય કર્મનો વેદક એકવિધબંધક હોતો નથી, જુઓ સં ૧૭૫૫ (૫૦ ૩૮૫).

૧૬. ૧૨૫૨ માં સૂત્રમાં આવેલો કળ્હલેષા ણં ણા, ણો જલ્હ સા ણીલ્હેસા, તત્થ ગતા ઉસ્સકતિ (૫૦ ૩૦૦, પં. ૨૦) આ સૂત્રપાઠ બંધી ય હસ્તલિખિત સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ધ તથા મ આત્મતિમાં પણ આવો જ પાઠ છે. ટીકાકાર પણ આ પાઠને અનુસરતી જ વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરે છે—પરમાર્થતઃ પુનઃ કુળ્હેસ્યૈવ, નો જલ્હ નીલ્હેસ્યા સા સ્વસ્વરૂપાપરિત્યાગાત્, ન જલ્હાદર્શાદયો જપાકુસુમાદિષન્નિધાનતસ્તવ્યતિભિન્નમાત્રમાદધાના^૫ નાદર્શાદય ઇતિ પરિભાવનીયમેતત્, કેવલં સા કુળ્હેસ્યા ‘તજ’ સ્વસ્વરૂપે ‘ગતા’ ભવસ્થિતતા સતી ઉસ્સકતે તદાકારમાવમાત્રધારણતસ્તપ્રતિભિન્નમાત્રધારણતો વોત્સર્પતીત્યર્થઃ । (ટીકા, પત્ર ૭૭૨, પૃષ્ઠિ ૧). આ પ્રમાણે મૂળ પાઠની સુરપટ્ટ વ્યાખ્યા હોવા છતાં સ આત્મતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠનું અંતિમ વાક્ય આ રીતે ઇપાયુ છે—તત્થ ગતા ઓસકહ્હ ઉસ્સકહ્હ વા. સ આત્મતિના આ પાઠમાં જે ઓસકહ્હ શબ્દ વધારે છે તે તદન ખોટો, કોઈ પણ હસ્તલિખિત પ્રતિના આધાર વિનાનો છે, કારણ કે કૃષ્ણલેશ્યાથી હીન ણીજ કોઈ લેશ્યા નથી, જેથી તેનું અવબધકણુ બતાવતા ઓસકહ્હ શબ્દની ઉપયોગિતા હોય. જેમ ૧૨૫૫ માં સૂત્રમાં શુક્લ લેશ્યાના સંબધમાં તેનું અવબધકણુ જણાવ્યું છે, પણ ઉત્પ્લવકણુ જણાવ્યું નથી, કારણ કે શુક્લ લેશ્યાથી કોઈ ઉચ્ચ લેશ્યા નથી, તેમ કૃષ્ણલેશ્યા માટે અવબધકણુ કોઈ શકે જ નહીં. અમે નિઃશંકપણે માનીએ છીએ કે ઉપર જણાવેલા ૧૨૫૨ માં સૂત્રમાં સ આત્મતિમાં જે વધારાનો ઓસકહ્હ શબ્દ છે તે ખોટો છે. સ આત્મતિના આ ખોટા પાઠનું જ અનુકરણ મ, શિ અને સુ આત્મતિમાં થયું છે. આથી ભલે સ આત્મતિની પછી પ્રકાશિત થયેલી મ આત્મતિના પ્રકાશનમાં હસ્તલિખિત પ્રતિનો ઉપયોગ થયો હોય તોપણ આવાં કેટલાંય સ્થળે મૌલિક પાઠોની ચકાસણી કોઈ એ કરી નથી. શિ આત્મતિમાં ઉપર જણાવેલા ૧૨૫૨ માં સૂત્રના વધારના ખોટા પાઠનું સ આત્મતિ પ્રમાણે અનુકરણ તો થયું જ છે; આ ઉપરાંત શુક્લલેશ્યા સંબધિત ૧૨૫૫ માં સૂત્રમાં આવતા તત્થગતા ઓસકહ્હ આ સૂત્રપાઠની પછી પોહું મીડું ડાપીને શુક્લલેશ્યાના ઉત્પ્લવકણુસૂચક ઉસ્સકતિ શબ્દ સમજવા માટેનો નવો ભ્રમ જાઓ કર્યો છે.

૧૭. ૩૧ માં પૃષ્ઠમાં આવેલા ૭૨ માં સૂત્રના અંતમાં ‘ગોકળ્ણમાદી । સેં સં દુહુરા આ સૂત્રપાઠ છે. અમે ઉપયોગમાં લીધેલી બંધીય સૂત્રપ્રતિઓએ આ પાઠ આપ્યો છે તેમજ ધ તથા મ આત્મતિમાં પણ આવો જ પાઠ છે; બંધારે સ આત્મતિમાં આ સ્થાનમાં ગોકળ્ણમાદિ । જે યાવળે તહ્હવ્વગારા । સેં સં દુહુરા આવો પાઠ છે. એટલે કે આ સ્થાનમાં જે યાવળે તહ્હવ્વગારા આટલો પાઠ સ આત્મતિમાં વધારે છે. અલબત્ત, પ્રસ્તુત સૂત્રની આજુબાજુનાં સૂત્રોમાં (સં ૬૩, ૬૭, ૭૧, ૭૪) અને અન્યત્ર પણ તે તે પ્રતિપાઠ બેદોને જણાવ્યા પછી જે યાવળે તહ્હવ્વગારા આવો સૂત્રપાઠ નિરપવાદરૂપે મળે છે, પણ સાથે સાથે એ વસ્તુ પણ રપટ જ છે કે ન્યાં ન્યાં જે યાવળે તહ્હવ્વગારા સૂત્રપાઠ છે ત્યાં ત્યાં તેના પહેલાં આદિ કે આહ આલું ‘વગેરે’ અર્થને જણાવતું સૂત્રપદ નથી જ. પ્રસ્તુત સ્થાનમાં બંધીય હસ્તલિખિત સૂત્રપ્રતિઓમાં ગોકળ્ણમાદી સૂત્રપદમાં જે આદી શબ્દ છે તે જ જે યાવળે તહ્હવ્વગારા આ સૂત્રપાઠના સ્થાને છે. અર્થાત્ અહીં આદી શબ્દ છે તેથી તેના પછી જે યાવળે તહ્હવ્વગારા પાઠ હોય જ નહીં. સ આત્મતિમાં અહીં જણાવેલો વધારાનો સૂત્રપાઠ પૂર્વાપર

૫. ટીકાની ડ્રુતિ આત્મતિમાં ‘માત્રામાદધાના પાઠ છે. ઉપર ટીકાની પ્રાચીન પ્રતિઓને અનુસરીને શુદ્ધ પાઠ મૂક્યો છે.

સૂત્રોના આધારે સ્વયં ઉમેરાયો હશે કે તેવી કોઈ હસ્તલિખિત પ્રતિ મળી હશે, તેની અમને ખબર નથી. અહીં અમે એટલું જ જણાવીએ છીએ કે આ વધારાનો પાઠ અમૌલિક અને વધારે પડતો છે. મ, શિ અને સુ આટ્ટતિમાં અહીં સ આટ્ટતિના ખોટા પાઠનું જ અનુકરણ થયું છે.

૧૮. ૧૦૭ મા સૂત્રમાં આવેલા દામિલી (૫૦ ૩૮) નામના લિપિબેદના બદલે માત્ર પ્ર૦ સંજક પ્રતિમાં દોમિલી પાઠ છે. અહીં દામિલી શબ્દના પહેલાં આવેલો '1' આવા હંડ બે બેગાઈ બ્ય તો પડિમાના બનીને દોમિલી બની બ્ય : આતું અનુમાન અસ્થાને નથી. પ્ર૦ સંજક પ્રતિ સિવાયની બધી જ સૂત્રપ્રતિઓમાં અહીં દામિલી પાઠ છે અને તે દ્રાવિડી લિપિ સૂચવે છે તેમ સમજી શકાય છે. જ તથા જ આટ્ટતિમાં આ સ્થાનમાં દોમિલી શબ્દ છે. સ આટ્ટતિમાં તથા તેને અનુસરીને મ, શિ તથા સુ આટ્ટતિમાં આ સ્થાનમાં દોમિલિલી પાઠ છે, જે અમને કોઈ પણ પ્રતિએ આપ્યો નથી.

૧૯. ૧૦૪૯ મા સૂત્રમાં આવતું સદ્ગણે (૫૦ ૨૫૮, પં ૯)—સૂત્રપદ સ આટ્ટતિમાં પડી ગયું છે અને તદનુસારે મ, શિ અને સુ આટ્ટતિમાં પણ એ નથી. જ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદ છે. ઘ આટ્ટતિમાં આ સૂત્રપદ સાથેનું આખું વાક્ય પડી ગયું છે અર્થાત્ વળસસ્તિકાદ્વાયણં સદ્ગણે ચદ્દેલ્લગા ઘર્ણતા આટલો સૂત્રપાઠ નથી.

૨૦. ૧૦૫ મા સૂત્રમાં આવતો ગરદાવળિયા (૫૦ ૩૮) શબ્દ પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ સૂત્ર-પ્રતિઓ આપે છે. અહીં મ૦ અને પ્ર૦ સંજક પ્રતિમાં ગરવાવળિયા પાઠ છે. અને તેની શુદ્ધ સંગતિ કરી હોય તેવો પુ ર સંજક પ્રતિમાં ગરવાહળિયા પાઠ છે. અમારા સંશોધનકાર્યના અનુ-ભવના આધારે અહીં અમે એટલું જણાવી શકીએ કે ગરદાવળિયા શબ્દમાં આવેલા જાનો લિપિદોષ વા થવાનો અસંભવ નથી અને તેથી મ૦ અને પ્ર૦ સંજક પ્રતિમાં ગરવાવળિયા પાઠ થયો હોય તેમ લાગે છે. પુ ર સંજક પ્રતિના લેખક વિચારણુ છે એટલું તો તેની સમગ્ર વાચના બેતા સમજી શકાય છે. આ કારણે જ તેમને મળેલો ગરવાવળિયા શબ્દ બધ બેસે તેવો ન લાગતાં તેમણે ગરવાહળિયા શબ્દ લખ્યો હોય તેવું અનુમાન કરી શકાય. આવી જ એટલે પુ ર પ્રતિ જેવી જ કોઈ વિરલ પ્રતિના આધારે અઘાવધિ પ્રકાશિત સમગ્ર આટ્ટતિઓમાં અહીં ગરવાહળિયા શબ્દ છે. પ્રસ્તુત ગરદાવળિયા શબ્દની સવિશેષ મૌલિકતા તો પ્રજાપનાસૂત્રની પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓના આધારે નિર્ણયિત થઈ જ છે. આ ઉપરાંત અનુયોગદ્વારસૂત્રમાં અમને ગરદાવળિયા શબ્દ મળ્યો છે, જેથી શ્રી મદાવીર જૈન વિદ્યાલય દ્વારા પ્રકાશિત નંદિસુત્તં અણુઓગદ્વારણં ચ અંથનુ ૫૦ ૧૩૧, મુ ૩૦૩. ૭

૧. શ્રી આગમોદય સમિતિ દ્વારા પ્રકાશિત સમવાચાંગસૂત્રના ૧૮ મા સમવાચકમાં પ્રસ્તુત લિપિબેદોનાં નામ ૧૮ ના બદલે ૨૦ છપાયાં છે તેમાં મૂલત્તિલી શબ્દને ક્રમાંક આપ્યો નથી તોપણ લિપિબેદોની સંખ્યાનો ક્રમાંક ૧૮ ના બદલે ૧૯ નો બતાવ્યો છે. સુત્તાગમે ની સમવાચાંગની વાચનામાં પણ સમિતિ પ્રમાણે જ છે. તેમાં મૂલત્તિલી શબ્દને [] આવા કોષ્ટકમાં મૂકીને પણ સમિતિપ્રમાણે કુલ ૧૯ બેદો જ જણાવ્યા છે.

૭ અનુયોગદ્વાર સૂત્રના સશોધનમાં ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતિઓ પૈકીની જેસલમેરના બઠારની જે૦ સંજક પ્રતિ અને શ્રી સપબંધાર-પાટણની જે૦ સંજક પ્રતિ, આ બે તાડપરબી પ્રતિઓ અને અન્ય બે કાગળ ઉપર લખાયેલી પ્રતિઓ સિવાયની અનુયોગદ્વારસૂત્રની મોટા ભાગની સૂત્રપ્રતિઓમાં અને તેની અમારા સિવાયની સમગ્ર પ્રકાશિત આટ્ટતિઓમાં ઉપર જણાવેલો ગરદાવળિયા શબ્દ નથી. પ્રજાપનાસૂત્રમાં આવતા ગરદાવળિયા શબ્દને લક્ષમાં રાખીને અમે અનુયોગદ્વારમાં અલ્પ પણ પ્રાચીન પ્રતિઓએ આપેલા ગરદાવળિયા શબ્દને મૂળ વાચનામાં સ્વીકાર્યો છે.

૨૧. ૯૨૨ મા સૂત્રમાં આવેલો ઘાળમંતરાણ જહા જેરહ્યાળ ઓરાલિયા આહારગા ઘ (૫૦ ૨૨૮, પં ૮)— આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે, એવં અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી બધીય આત્રતિઓમાં પણ આ પ્રમાણે જ આ સૂત્રપાઠ છે. આ પાઠમાં વાનવ્યંતર દેવોના ઔદારિક અને આહારક શરીરના સંબંધમાં નારકો પ્રમાણે નાણી લેવાની ભલામણ કરી છે. હવે વાનવ્યંતર દેવ સંબંધી આ જ સૂત્રમાં આગળ આવતા તેયા-કમ્મયા (૫૦ ૨૨૮, પં ૧૧) આ સૂત્રપાઠના પહેલાં સ આત્રિમાં આહારગસરીરા જહા અસુરકુમારાળ (અર્થાત્ વાનવ્યંતરનાં આહારક શરીરોનું વક્તવ્ય અસુરકુમારની પેઠે નાણી લેવું.) આટલો સૂત્રપાઠ વધારે છે. એક જ સૂત્રમાં અને તે પણ ૧૩-૧૪ શબ્દોના જ અંતરે એક જ વક્તવ્યની બે વાર ભલામણ કરવી પડે તે ધરાધર નથી, અને તેથી જ પુર સિવાયની પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ સૂત્રપ્રતિઓમાં અને ઘ તથા ઙ આત્રિમાં આ વધારાનો સૂત્રપાઠ નથી. મ અને સુ આત્રિમાં અહીં સ આત્રિતિ જેવો વધારાનો અપ્રમાણિત પાઠ છે. શિ આત્રિમાં આ વધારાનો યિનજરૂરી પાઠ નથી લેવાયો.

૨૨. ૯૮૫ [૭] સૂત્રના પ્રથવાક્યમાં આવેલો ઓગાહણવણસહ્યાણ પાઠ અમને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. આ પ્રથવાક્યના ઉત્તરવાક્યમાં-જવાબમાં પણ આ બે પદોનું પ્રાધાન્ય છે. આમ છતાં સ આત્રિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં ઓગાહણદ્યાણ વણસહ્યાણ ઓગાહણ-વણસહ્યાણ આવી પાઠ છે. મ, શિ અને સુ આત્રિમાં આ સ્થાનમાં ઉક્ત સ આત્રિના ખોટા પાઠનું જ અનુકરણ થયું છે. ઘ તથા ઙ આત્રિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં ઓગાહણદ્યાણ વણસહ્યાણ આમ બે પદ અલગ અલગ છે, અર્થાત્ મ આદિની આત્રિમાં જે વધારાનું ત્રીજું પદ છે તે નથી.

૨૩. ૧૧૧૧ મા સૂત્રમાં મંહૂણ ઉપ્કિહિયા આ પાઠ છે. અહીં ઉપ્કિહિયા શબ્દને અનુસરીને ટીકામાં ઉત્કલ્પ્ય અર્થ કયો છે. આ સ્થાનમાં અમને પ્રત્યંતરોમાં મંહૂણ-ઉપ્કિહિયા, ઉપ્કિહિયા અને ઓપ્કિહિયા આવા પાઠબંદ મળ્યા છે. ઘ તથા ઙ આત્રિમાં આ સ્થાનમાં મંહૂણ ઉપ્કિહિયા પાઠ છે; જ્યારે સ આત્રિમાં તથા તેને અનુસરીને મ, શિ અને સુ આત્રિમાં આ સ્થાનમાં મંહૂણો ઉપ્કિહિયા આયો અશુદ્ધ પાઠ છે.

૨૪. ૧૧૩૧ મા તથા ૧૧૪૫ મા સૂત્રમાં (૫૦ ૨૭૫ તથા ૨૭૮) આવેલા સ જેવ પુચ્છા પાઠમાં ઘ અને ઘના લિપિરોપનો ખ્યાલ ન આવવાના કારણે સ આત્રિમાં અનુક્રમે ઇર્ષં સર્વે વિ પુચ્છા અને સર્વે વિ પુચ્છા આયો ખોટો પાઠ થઈ ગયો છે. ૧૧૪૫ મા સૂત્રમાં અમે સ આત્રિતિનો પાઠબંદ દ્વિપ્પણીમાં આપ્યો નથી. અહીં દકીકનમાં સ જેવ પાઠના બદલે દરતલિખિત પ્રતિઓમાં મળેલા સર્વે વ પાઠને ઉતાવળથી શુદ્ધ કરવા જતાં સર્વે વિ પાઠ બની ગયો લાગે છે. બાકી, રચના અને અર્થની દૃષ્ટિએ આ બે સ્થાનોમાં સર્વે વિ પાઠ ઉપયોગી નથી. કોઈ સૂત્રપ્રતિ આયો પાઠ આપતી પણ નથી. ઘ તથા ઙ આત્રિમાં પ્રસ્તુત બે સ્થાનના પાઠના સ્થાને અનુક્રમે આ પ્રમાણે પાઠ છે—સો જેવ પુચ્છા અને સર્વે વ પુચ્છા। અહીં શિ આત્રિમાં અનુક્રમે ઇર્ષં સર્વેવિ પુચ્છા અને સર્વે વ પુચ્છા આયો પાઠ છે. અહીં સર્વે વ પાઠ ધરાધર ન જણાતાં તેને આધાર વિના શુદ્ધ કરવાની કોશિશ પૂરતો જ સર્વેવિ પાઠ બનાવી દેવાયો છે, જે સંગત ન કહેવાય. અસ્તુ મ અને સુ આત્રિમાં પ્રસ્તુત બન્ને સ્થાનમાં સ આત્રિના જેવો જ પાઠ છે.

૨૫. ૧૨૧૮ મા સૂત્રમાં આવતા વણસાવગાહ (૫૦ ૨૯૧, પં ૨૧) પાઠના બદલે સ આત્રિમાં વણસોગાહ પાઠ છે. અમે ઉપયોગમાં લીધેલી સૂત્રપ્રતિઓ પૈકીની પુ ૧, પુ ૨ અને પુ ૩ આ ત્રણ પ્રતિઓ સિવાયની શેષ હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં વણસા આટલો જ પાઠ

છે. અર્થાત્ અવગાહ-અધિકારને જણાવતો સૂત્રપાઠ પડી ગયો છે. પ્રસ્તુત પાઠની ટીકા આ પ્રમાણે છે—
 ૯૬—**एकादशः प्रवेशप्ररूपणाधिकारः**, द्वादशोऽवगाहाधिकारः (ટીકા, પત્ર ૩૫૮, પૃષ્ઠિ ૧). આથી ઉપર જણાવેલી ત્રણ પ્રતિઓએ અધિકારના અને પારના અધિકાર માટે જે પદેસાવગાહ પાઠ આપ્યો છે તેને શુદ્ધ અને પ્રામાણિક પાઠ કહી શકાય. આગળ ૧૨૪૪ માં સૂત્રના (૫૦ ૨૯૯) **कण्डलेस्वा णं मंते कवपवसोगादा** આ પાઠમાં ઓગાહ શબ્દ આવે છે તેના આધારે કોઈ સૂત્રપ્રતિમાં ઓગાહ શબ્દ લખાયો હોય તેવી પ્રતિના આધારે કે સ્વયં સંગતિ વિચારીને સ આત્રતિમાં પદેસોગાહ પાઠ સ્વીકારાયો હોય તેમ લાગે છે. ઘ તથા ઙ આત્રતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં અનુક્રમે પદેસોવગાહ અને પદેસોવગાદ આવ્યો પાઠ છે. મ, શિ અને સુ આત્રતિમાં પ્રસ્તુત સ્થાનમાં સમિતિની આત્રતિનું અનુકરણ થયું છે.

૨૬. ૧૨૨૮ માં સૂત્રમાં આવેલા તંવચ્છિવાહિયા ઇ વા (૫૦ ૨૯૪, ૫૦ ૨) આ પાઠના બદલે સ આત્રતિમાં તથા તદનુસારે મ, શિ અને સુ આત્રતિમાં પણ તંવચ્છિવાહિયા ઇ વા પાઠ છે. આ પાઠમાં ઇકાર વધારાનો અને નિરર્થક જ છે. ઘ તથા ઙ આત્રતિમાં આ સ્થાને અનુક્રમે આવ્યો અશુદ્ધ પાઠ છે—તંવચ્છિવા વિઢાહવા અને તંવચ્છિવા વિઢાહતિવા.

૨૭. ૧૨૩૦ માં સૂત્રમાં આવેલો કળિયારકુસુમે ઇ વા (૫૦ ૨૯૪) આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ઘ તથા ઙ આત્રતિમાં પણ આવ્યો જ પાઠ છે. અહીં ઘ તથા તદનુસારે મ, શિ અને સુ આત્રતિમાં કળિયારકુસુમે ઇ વા પાઠ છે. આ પાઠ કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિ આપતી નથી. સમિતિ દ્વારા પ્રકાશિત થયેલી ટીકામાં કળિયારકુસુમે ઇ વા આવું પ્રતીક છે તેના આધારે સ આત્રતિમાં કળિયારકુસુમે ઇ વા પાઠ આપ્યો હોય તેમ લાગે છે. કદાચ તેવી કોઈ મૂળ સૂત્રની પ્રતિ મળી પણ હોય, તોપણ સમિતિના પાઠને પ્રમાણિત ન કહી શકાય, કારણ કે ટીકાની ખંભાતના ભંધારની તાડપત્રીય પ્રતિમાં કળિયારકુસુમે ઇ વા આવું સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓને સંપાદિ પ્રતીક મળે છે.

૨૮. ૧૨૩૧ માં સૂત્રમાં આવેલો સિંદુવારવરમલ્લદામે આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ઘ અને ઙ આત્રતિમાં પણ અહીં આવ્યો જ પાઠ છે. આ સ્થાનમાં સ આત્રતિમાં અને તદનુસારે મ, શિ તથા સુ આત્રતિમાં પણ સિંદુવારવરમલ્લદામે પાઠ છે. અર્થાત્ અમે સ્વીકારેલા પાઠમાંનો વર શબ્દ તેમાં નથી. ટીકામાં પ્રસ્તુત સૂત્રમાં આવેલા શાલિપિટ્ટરાસી પદ્ધતી સેયચંબુજીવણ મુધીનાં પદોની સ્ફુલિપત વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—
 શાલિપિટ્ટરાશિ-કુટજપુષ્પરાશિ-સિન્દુવારમાલ્યદામ-શ્વેતાશોક-શ્વેતકળવીર-શ્વેતમધુજીવાઃ પ્રતીતાઃ । અહીં ટીકાની કોઈ પણ પ્રતિમાં સિન્દુવારવરમાલ્યદામ આવ્યો મૂળ સૂત્રપદને અનુસરતો પાઠ મળતો નથી, પણ આનો અર્થ એ નથી કે સામાન્ય રીતે બધીય સૂત્રપ્રતિઓમાં મળતો વર શબ્દ મૂળ વાચનામાંથી દૂર કરવો. ટીકામાં વર શબ્દ નથી તેનું સમાધાન બે રીતે થઈ શકે : ૧ સિન્દુવારના અતમાં રહેલો ર અને વર શબ્દનો ર, આ બે ર ઠારે લેખકને ચુકાતી દીધો હોય, અર્થાત્ વર શબ્દ પડી ગયો હોય. આમ સ્વીકારીએ તો ટીકાનો પાઠ આ રીતે બાળ્યવો બેઈ એ—સિન્દુવાર[વર]માલ્યદામ. ૨. મૂળસૂત્રનાં છ પદોનો નામોલ્લેખ કરતુ સામાસિક વાક્ય છે, તેથી સુપરિચિત વર શબ્દને આ વાક્યમાં લેવાની આવશ્યકતા ટીકાકારને ન

૮. આગમોદ્ધત્સમિતિ તરફથી પ્રકાશિત થયેલી આત્રતિમાં આ ટીકાપાઠના પ્રારંભનો પાઠ આ પ્રમાણે છે—
 ૯૬—**एकादशः प्रवेशः प्रवेशप्ररूपणाधिकारः**. અહીં ઉપર જણાવેલો પાઠ ટીકાની જેસમયે અને ખંભાતના ભંધારની તાડપત્રીય પ્રતિઓએ આપ્યો છે.

પણ લાગી હોય. અહીં તો અમે એટલો જ આગ્રહ રાખીએ કે મૂળ સૂત્રની બધીય પ્રતિઓ પાઠ આપતી હોય તેને દૂર કરવો તે બરાબર નથી.

૨૯. ૧૩૬૨ માં સૂત્રમાં આવેલો સાગારોવડત્તે (૫૦ ૩૧૪) આ સૂત્રપાઠ અમને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. ઘ અને ઙ આઠ્ઠિતિમાં પણ અહીં આવ્યો જ પાઠ છે. સ આઠ્ઠિતિમાં અને તદ્દનુસારે મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠિતિમાં આ સ્થાને સાગારોવડત્તે પાઠ છે. આ પાઠ કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિ આપતી નથી. અમને લાગે છે કે કદાચ મુદ્રિત ટીકામાં છપાયેલા સાગારોવડત્તે પાઠને ઠેકાણે મંતે ! (ટીકા, પત્ર ૩૬૨, પૃષ્ઠ ૧) આ અવતરણ ઉપરથી સ આઠ્ઠિતિમાં આ પાઠ સ્વયં સુધારીને સ્વીકારાયો હોય. જેસલમેરના ભંડારની ટીકાની તાડપત્રીય પ્રતિમાં આ સ્થાને સાગારોવડત્તે ઠેકાણે મંતે ! આવું સૂત્રપ્રતિઓના પાઠને સવાદિ અવતરણ છે, આથી અહીં સ આઠ્ઠિતિનો પાઠ આદરણીય નથી. પ્રસ્તુત સૂત્રના પછીના ૧૩૬૩ માં સૂત્રમાં ઝણાગારોવડત્તે પાઠ છે. આ પાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે અને સમિતિની આઠ્ઠિતિ સહિત સમગ્ર પ્રકાશિત આઠ્ઠિતિઓમાં પણ આવ્યો જ—ઝણાગારોવડત્તે પાઠ છે. આથી પણ અમે અહીં જણાવેલા સાગારોવડત્તે પાઠની મૌલિકતા સ્પષ્ટ થાય છે.

૩૦. સૂત્રાંક ૧૫૬૭[૨] થી ૧૫૬૯[૧] સુધીનો સૂત્રપાઠ (અર્થાત્ ૩૫૪ માં પૃષ્ઠની ત્રીજીથી નવમી પંક્તિ સુધીનો સૂત્રપાઠ) અમે ઉપયોગમાં લીધેલી આઠ પૈકીની માત્ર ત્રણ જ સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. પ્રસ્તુત પાઠ તે તે લેખકોની ચૂકથી તેમની હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં પડી ગયો છે. ઘ તથા સ આઠ્ઠિતિમાં અને તદ્દનુસારે મ, શિ અને સુ આઠ્ઠિતિમાં પણ આ સૂત્રપાઠ પડી ગયો છે; જ્યારે ઙ આઠ્ઠિતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ છે. આથી એ સ્પષ્ટ જ છે કે આપણે અન્યાય પ્રત્યંતરો જેવાનો કેટલાનો લાવીએ તો આવા સ્થાનોમાં મૂળ વાચના ખંડિત રહેવાનો સંભવ રહે જ.

૩૧. ૨૦૫૨ [૬] ક્રમાંકવાળા સૂત્રમાં આવેલો પહારેમાણીઓ (૫૦ ૪૨૩, પં ૪) આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ઘ તથા ઙ આઠ્ઠિતિમાં પણ અહીં આવ્યો જ પાઠ છે; જ્યારે સ આઠ્ઠિતિમાં અને તદ્દનુસારે મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠિતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં સંપહારેમાણીઓ પાઠ છે.

૩૨. ૨૧૭૦ માં સૂત્રની પહેલી અને બીજી કંડિકામાં અનુક્રમે આવેલો સમોહણ્ણતિ (૫૦ ૪૪૩, પં ૨૫) અને સમોહણ્ણતિ (૫૦ ૪૪૩, પં. ૨૬) આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ટીકામાં પણ ‘સમોહણ્ણ’ इति समबहन्ति (ટીકા, પત્ર ૬૦૨ ઙ) આ પ્રમાણે મૂળ પાઠનું પ્રતીક છે. આમ છતાં ઘ આઠ્ઠિતિમાં અને સ આઠ્ઠિતિમાં તેમ જ તેને અનુસરતી મ, શિ અને સુ આઠ્ઠિતિમાં પ્રસ્તુત એ શબ્દોના સ્થાનમાં અનુક્રમે સમોહણ્ણ અને સમોહણ્ણતિ શબ્દો છે. આવ્યો પાઠ કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં નથી તેથી તેને સગત કહી શકાય નહીં.

૩૩. સ આઠ્ઠિતિમાં નીચેનાં પાંચ સ્થાનોમાં વર્ણુસામ્યના લીધે સૂત્રપાઠ પડી ગયો છે અને તે પછીની મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠિતિમાં પણ તે તે સ્થાનમાં સ આઠ્ઠિતિની જેમ સૂત્રપાઠ પડી ગયો છે. ક્રમ શિ આઠ્ઠિતિમાં આ પાંચ સ્થાન પૈકીના એક સ્થાનમાં પાઠપતન નથી થયું. આ સ્થાનો નીચે પ્રમાણે છે.—

(૧) ૧૩૮ સૂત્રમાં આવેલો સે સં આરિયા (૫૦ ૪૪, પં. ૧૩) આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે, અને તે જોઈએ પણ ખરો. પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ સ આઠ્ઠિતિમાં વર્ણુસામ્યના લીધે પડી ગયો છે. અહીં ટીકામાં બધાં નિગમનો સુગમ જણાવ્યાં છે. ઘ તથા ઙ આઠ્ઠિતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ છે.

(૨) ૪૭૮ મા સૂત્રમાં આવેલો મતિઅણ્ણાળી વિ આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે અને ઘ તથા અ આઠ્ઠતિમાં પણ આ સૂત્રપાઠ છે. સ અને તદ્દનુસારે મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠતિમાં વર્ણુસામ્બના લીધે પ્રસ્તુત પાઠ પડી ગયો છે.

(૩) ૪૮૧[૨] સૂત્રમાં આવેલો તિહિ અણ્ણાળેહિ (૫૦ ૧૪૬, પં ૨૧) આ સૂત્રપાઠ પણ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે; અને ઘ તથા અ આઠ્ઠતિમાં પણ એ છે; ન્યારે સ અને તદ્દનુસારે મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠતિમાં વર્ણુસામ્બના લીધે પડી ગયો છે.

(૪) ૬૬૬[૨] સૂત્રમાં આવેલો વંચિદિણ્ણુ ઉવ્વજ્જેતિ (૫૦ ૧૭૯, પં ૫) આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ ઘ, સ તથા તદ્દનુસારે મ અને સુ આઠ્ઠતિમાં વર્ણુ-સામ્બના લીધે પડી ગયો છે. અ આઠ્ઠતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રના પ્રથમવિભાગ પંચીના સમગ્ર ઉત્તરવિભાગનો પાઠ પડી ગયો છે. શિ આઠ્ઠતિમાં પ્રસ્તુત પાઠ લેવાયો છે.

(૫) ૧૬૮૪[૨] સૂત્રમાં આવેલું અણિદ્ધસ્સરયા (૫૦ ૩૬૭, પં ૬) આ સૂત્રપદ વર્ણુ-સામ્બના લીધે સ આઠ્ઠતિમાં અને તદ્દનુસારે મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠતિમાં પડી ગયું છે. ઘ તથા અ આઠ્ઠતિમાં પ્રસ્તુત પાઠ છે.

૩૪. ૬૫૯ મા સૂત્રનો પાઠ અમને અધીય સૂત્રપ્રતિઓએ આ પ્રમાણે આપ્યો છે—एवं चैव वेमाणिवा वि सोहमीसाणगा माणिव्वा । घ तथा अ आठ्ठतिमां पञ्च अही आउं ँ पाः छे. आथी सड्ज रीते २५८ ँ ३ डोर्ध पिरल प्रति सिवायनी समग्र सूत्रप्रतिओमा अही उपर ग्णुआवा प्रमाणेन ँ पाः छे. आ सङ्क्षिप्त पाठना स्थानमां स आठ्ठतिमां तथा तदनुसारे म, शि अने सु आठ्ठतिमां आ प्रमाणे विरुत पाः छे—वेमाणिवा णं भंते ! कओहितो उव्वज्जंति ? कि नेइरइहतो कि तिरिक्कजोणिएहितो मणुस्सेहितो देवेहितो उव्वज्जंति ? गोयमा ! णो णेरइएहितो उव्वज्जंति, पंचिदियतिरिक्कजोणिएहितो उव्वज्जंति, मणुस्सेहितो उव्वज्जंति, णो देवेहितो उव्वज्जंति । आरंभमां ग्णुआवेला समग्र सूत्रप्रतिओमा सङ्क्षिप्त पाठथी पतिपाठ वरतनुं वक्तव्य २५८ थाम छे. आभ छतां प्रस्तुत सङ्क्षिप्त सूत्रपाठना (सु ६५९) आरंभमा आवेला एव शब्दथी ६५७ सु सूत्र जेवानी अने ६५७ मा सूत्रना वक्तव्यने समग्या भाटे तेमां (६५७ मा सूत्रमां) ६४८ मा सूत्रने (अर्थात् असुरकुमारना वक्तव्यने) जेवानी तक्षीक्ष्मांथी मुक्त थवा भाटे अही डोर्ध विद्वाने समग्र सूत्रपाठ नौधो हजे तेवी नवहले ँ मणनी सूत्रप्रतिना आधारे समितिनी वायनामां प्रस्तुत विरुत सूत्र आउवु होय तेम लागे छे. अही विरुत सूत्रथी डोर्ध अशास्त्रीय वरतु गनी नय छे तेम नथी; इक्त सूत्रप्रतिओनी प्रामाण्यिक वायना आपवी होय तो अमे ने पाः रवीधायो छे ते अरुअर लागे छे.

૩૫. ૧૬૪ મા પૃષ્ઠની પાંચમી પંક્તિમાં આવેલું દ્વ્વહયાદ (સં ૭૭૯) આ સૂત્રપદ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. તથા ઘ અને અ આઠ્ઠતિમાં પણ અહીં ગ્ણુઆવેલુ સૂત્રપદ છે ન; ન્યારે સ આઠ્ઠતિમાં તથા તદ્દનુસારે મ, શિ અને સુ આઠ્ઠતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદ પડી ગયું છે.

૩૬. ૮૫૮ મા સૂત્રમાં આવેલું કિપવ્વા (૫૦ ૨૧૩) સૂત્રપદ પુ ર સંસક પ્રતિ સિવાયની અધીય સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે; ઘ તથા અ આઠ્ઠતિમાં પણ અહીં આંતું ન સૂત્રપદ છે. ટીકામાં પણ પ્રસ્તુત સૂત્રપદની 'કિપવ્વા' કર્ણાત્ પ્રમવઃ-ઉત્પાદો વચ્ચાઃ ણા કિપમવા (ટીકા, પત્ર ૨૫૬, પૃષ્ઠ ૨) આવી ૨૫૮ વ્યાખ્યા છે. અહીં પુ ર સંસક પ્રતિનો પાઠ કિપવ્વા (૫૦ ૨૧૩, ટિ. ૧) છે. આ પાઠભેદ કોઈ સાચો પાઠભેદ નથી પણ લેખકની ઠાતિ છે. અનેક અથોની ઠરતપ્રતિઓમાં જ્ઞેઝ્ઞેઝ આવેલા તે તે વર્ણના સ્વરોને જ્ઞેઝના તેમ રાખીને વ્યંજનો આગળપાછળ લખવા એ

લેખકની સહજ ક્ષતિ છે. સંશોધનકાર્યમાં હસ્તલિખિત પ્રતિઓનો ચોક્કસાધર્મી ઉપયોગ કરનાર સૌકોર્મને આ હકિકત સહજ સમજશે. આ વસ્તુના ઉદાહરણ માટે પ્રસ્તુત સૂત્રમાં આવેલા સરીરપહવા અને ૮૫૯ માં સૂત્રની ૧૯૨ મી ગાથામાં આવેલા પહવતિ તથા ૧૯૩ મી ગાથામાં આવેલા સરીરપહવા આ ત્રણ સૂત્રપદોના બદલે અનુક્રમે મં સંરાઠ પ્રતિ સરીરપહવા, ષં સંરાઠ પ્રતિ પહવતિ અને સરીરપહવા આવા પાઠબેદ આપે છે તે (૫૦ ૨૧૩, ડિ. ૨ થી ૪) જોવાથી ખ્યાલ આવશે. અસ્તુ. સ આઠ્ઠિતિમાં અહીં પ્રારંભમાં જણાવેલા કિપહવા સૂત્રપદના સ્થાનમાં કિરવહા પાઠ છે અર્થાત્ અમને પુ ૨ સંરાઠ પ્રતિએ આપ્યો છે તેવો પાઠ છે. અહીં જણાવેલા ૮૫૮ માં સૂત્રમાં બીજી વાર આવેલું સરીરપહવા, અને ૮૫૯ માં સૂત્રનાં પહવતિ અને સરીરપહવા આ ત્રણ સૂત્રપદો સ આઠ્ઠિતિમાં અમે સ્વીકાર્યા છે તેવાં જ, એટલે સ આઠ્ઠિતિમાં ૮૫૮ માં સૂત્રના પ્રારંભમાં આવેલો જે કિપવહા પાઠ છે તે પૂર્વાપરની સંગતિ વિનાનો પાઠ છે એમ કહી શકાય. મ, શિ અને સુ આઠ્ઠિતિમાં સ આઠ્ઠિતિના પ્રસ્તુત અશુદ્ધ પાઠનું જ અનુકરણ થયું છે.

૩૭. ૧૨૧૫ [૩] સૂત્રમાં આવેલો દુરુહિતા રુક્સં દુરુહતિ (૫૦ ૨૯૧) આ સૂત્રપાઠ અમને બધીય સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. ષ, સ અને તદ્દનુસારે મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠિતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ પડી ગયો છે. અ આઠ્ઠિતિમાં આ પાઠ છે.

૩૮. ૧૩૮ માં યૃષ્ટની બારમી પંક્તિમાં આવેલો ઠિતીંણ સિય હીળે આ સૂત્રપાઠ અમને બધીય સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. ષ તથા અ આઠ્ઠિતિમાં પણ અહીં આવી જ પાઠ છે; જ્યારે સ આઠ્ઠિતિમાં અને તદ્દનુસારે મ, શિ તથા સુ આઠ્ઠિતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં આ પ્રમાણે પાઠ છે—ઠિતીંણ તિદાળવહિંણ સિય હીળે. સ આદિ આઠ્ઠિતિના પાઠમાં આવેલું વધારાનું આ તિદાળવહિંણ સૂત્રપદ અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં મળ્યું નથી.

૩૯. ૨૧૧૯ [૩] સૂત્રમાં મળૂસેસુ સૂત્રપદ છે તેના બદલે ષં મં પ્રં સંરાઠ પ્રતિઓમાં મળૂસવાળં પાઠ છે. અહીં ટીકામાં સામાન્ય ધરારો જ છે, કારણ કે આ સૂત્રનું વક્તવ્ય સમજવા માટે આ સંદર્ભની પહેલાં ટીકાકારે વ્યાખ્યા કરી જ છે. આ સૂત્રની આગળ-પાછળનાં સૂત્રો વાંચતાં અભ્યારી ગ્રન્થાસુઓને આ સ્થાનમાં મળૂસેસુ પાઠ સુસંગત જણાશે જ. ષ અને અ આઠ્ઠિતિમાં પણ અહીં મળૂસેસુ પાઠ છે; જ્યારે મ, શિ અને સુ આઠ્ઠિતિમાં અહીં સ આઠ્ઠિતિના પાઠનું અનુકરણ થયું છે.

૪૦. ૧૦૫૦ [૩] સૂત્રના અંતમાં આવેલા વિ । (૫૦ ૨૫૮, પં ૧) થી આરંભી ૧૦૫૨ માં સૂત્રમાં આવેલા સ્વહૃતિદ્વેવસ્તે સુધીનો સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે તથા ષ, અ અને શિ આઠ્ઠિતિમાં પણ પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ છે જ; જ્યારે સ્થિત સૂત્રપાઠ સ આઠ્ઠિતિમાં અને તદ્દનુસારે મ તથા સુ આઠ્ઠિતિમાં પણ પડી ગયો છે.

૪૧. ૧૨૦૨ સૂત્રમાં આવેલું તેઝહેસ્વા (૫૦ ૨૮૮, પં ૨) આ સૂત્રપદ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. અહીં સ આઠ્ઠિતિમાં તથા તદ્દનુસારે મ અને સુ આઠ્ઠિતિમાં કેવળ હેસ્વા આહું અર્થહીન સૂત્રપદ છે. તેમ જ ૧૨૦૩ [૩] સૂત્રમાં આવેલો તેઝહેસ્તે પુદવિક્કાહૃ (૫૦ ૨૮૮ પં ૧૦) આ સૂત્રપાઠ પણ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. સ આઠ્ઠિતિમાં તથા તદ્દનુસારે મ અને સુ આઠ્ઠિતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ પડી ગયો છે. ષ, અ તથા શિ આઠ્ઠિતિમાં આ ક્ષિકમાં જણાવેલાં જે સ્થાન અમારી વાચનાના જેવાં જ છે.

૪૨. ૧૩૦૭ માં સૂત્રમાં આવતો જાવ બાદવાઝકાહૃ વિ । (૫૦ ૩૦૮) આ સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે; ષ અને અ આઠ્ઠિતિમાં પણ આવી જ સૂત્રપાઠ છે; જ્યારે સ આઠ્ઠિતિમાં

અને તદનુસારે શિ આગ્રતિમાં આ પાઠના સ્થાને જાવ બાદરેતકાફર વિ બાદરવાતકાફર વિ । આનો અસંગત પાઠ છે. મ અને સુ આગ્રતિમાં સ આગ્રતિના પાઠમાં રહેલો જાવ શબ્દ અસંગતિ-કારક જ્ઞાતાં નિરાધાર રીતે તેને દૂર કરીને, એટલે બાદરેતકાફર વિ બાદરવાતકાફર વિ । આનો પાઠ રાખીને, સંગતિ જ્ઞાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

૪૩. ૧૭૯૪ [૩] સૂત્રના પ્રારંભમાં આવેલું ઓરાલિયસરીરી (૫૦ ૩૯૨) આ સૂત્રપદ મં ૦ અને પુ ૨ સંગત પ્રતિ સિવાયની પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. આ પાઠના સ્થાનમાં અઘાવધિ પ્રેકાશિત થયેલી સમગ્ર આગ્રતિઓમાં ઓરાલિયસરીરી આવી પાઠ છે. જોકે મુદ્રિત ટીકામાં આ સ્થાનની વ્યાખ્યામાં ઓરાલિયસરીરી આવું પ્રતીક છે (જુઓ ટીકા, પત્ર ૫૦૦ પૃષ્ઠ ૨), પણ ખેભાતના ભેદારની ટીકાની તાડપત્રીય પ્રતિમાં, પ્રાચીન પ્રતિઓના પાઠ મુજબ, ઓરાલિયસરીરી આવું પ્રતીક મળવાથી અને પ્રસ્તુત પાઠ મૂળમાં સ્વીકાર્યો છે.

૪૪. ૧૨૧૭ માં સૂત્રના અંતમાં આવેલો ઇગમિ હોમાણે (૫૦ ૨૯૧, પં ૦ ૨૦) આ પાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ઘ તથા ઝ આગ્રતિમાં આ પાઠના સ્થાને ઇગમિ હોજમાણે આવે પાઠ છે; અર્થાત્ ક્રમ હોમાણે ના સ્થાને હોજમાણે આવે ખોટો પાઠ છે, જ્યારે સ તથા શિ આગ્રતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાને ઇગમિ નાણે હોજમાણે આવે અસંગત પાઠ છે, અને મ તથા સુ આગ્રતિમાં ઇગમિ નાણે હોમાણે પાઠ છે. અહીં સ આગ્રતિમાં આવેલો નાણે શબ્દ અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં મળ્યો નથી. આ વધારાનો નાણે શબ્દ સ આગ્રતિ પછીની અર્ધી આગ્રતિઓમાં આવ્યો છે.

૪૫. ૧૬૭ માં સૂત્રમાં આવેલો વૂચ-રહિર (૫૪ ૫૦, પં ૦ ૨૦) આ સૂત્રપાઠ જે ૦ અને મ ૦ સંગત પ્રતિઓ સિવાયની સૂત્રપ્રતિઓનો છે. ઘ આગ્રતિમાં અહીં આવે જ પાઠ છે. શેષ આગ્રતિઓમાં અહીં ટિપ્પણીમાં આપેલા જે ૦ અને મ ૦ પ્રતિના પાઠ જોવો વૂચપહલ-રહિર પાઠ છે. ટીકાકારે ટીકામાં અમે મૂળમાં સ્વીકારેલા પાઠનું જ પ્રતીક લીધું છે (જુઓ ટીકા પત્ર ૮૦, પૃષ્ઠ ૨). તેથી અને બહુસંખ્ય પ્રતિઓમાં હાંવાને કારણે પણ અમે અહીં વૂચ-રહિર પાઠને મૂળ વાચનારૂપે સ્વીકાર્યો છે.

૪૬. ૧૮૮ માં સૂત્રમાં આવેલા વિયસંત (૫૦ ૬૪, પં ૦ ૨૫) શબ્દ પ્રમાણે ટીકાની વ્યાખ્યા છે અને તે જે ૦ તથા પુ ૨ સિવાયની સૂત્રપ્રતિઓ આપે પણ છે. આથી જે ૦ અને પુ ૨ સંગત પ્રતિઓએ પ્રસ્તુત પાઠના બદલે આપેલા વિહસંત શબ્દને અમે નીચે ટિપ્પણીમાં આપ્યો છે. સ આગ્રતિમાં તથા તદનુસારે મ, શિ અને સુ આગ્રતિમાં અહીં વિહસંત શબ્દ છે. ઘ અને ઝ આગ્રતિમાં અહીં અનુક્રમે વિયસિય અને વિયસિત પાઠ છે, અર્થાત્ અમારી વાચના સાથે સંવાદી પાઠ છે.

૪૭. ૧૯૫ [૧] સૂત્રમાં આવેલા ગમણતલમણુલિહમાણ (૫૦ ૬૮, પં ૦ ૧૬) આ સૂત્રપાઠમાં જે અણુલિહમાણ શબ્દ છે તેના બદલે જે ૦ ઘ ૦ અને પુ ૨ પ્રતિઓમાં અહિલંબમાણ શબ્દ છે. અહીં ટીકામાં આ પ્રમાણે વ્યાખ્યા છે—અનુલિલત્-અતિલહ્વયત્. આથી અમે મૂળ વાચનામાં અણુલિહમાણ શબ્દ સ્વીકાર્યો છે. ઝ આગ્રતિમાં અહીં અમારા જેવો જ મૂળ પાઠ છે, જ્યારે શેષ આગ્રતિઓમાં અહિલંબમાણ પાઠ છે. કંઈક એટલો જ કે સુ આગ્રતિમાં અમિલંબમાણ પાઠ છે.

૪૮. ૧૯૬ અને ૨૧૦ માં સૂત્રમાં આવેલા ગહ-જક્લત્ (૫૦ ૬૯, પં ૦ ૨) અને ગહ-જક્લત્ (૫૦ ૭૭, પં ૦ ૮) આ બે સૂત્રપાઠમાં આવેલા ગહ શબ્દના બદલે ૧૯૬ માં સૂત્રમાં માત્ર ઘ ૦ સંગત પ્રતિ અને ૨૧૦ માં સૂત્રમાં પ્ર ૦ તથા પુ ૨ સંગત પ્રતિઓ ગહગણ શબ્દ આપે છે. અહીં કોઈ બાધક કારણ ન હોવાથી અમે બહુસંખ્ય પ્રતિઓના પાઠનું પ્રાધાન્ય ગણીને મૂળ વાચનામાં પ્રસ્તુત અને સ્થળે એકસૂત્રતા જ્ઞાવણી છે. ઝ આગ્રતિમાં પ્રસ્તુત બંને સ્થાનોમાં ગહગણ શબ્દ છે. અને તે સિવાયની

અન્ય આત્મતિઓમાં પ્રસ્તુત બે સ્થાનોમાં અનુક્રમે ગદ્ય (સુ. ૧૯૬) અને ગદ્યગણ (સુ. ૨૧૦) પાઠ છે. ફરક એટલો જ કે શિ આત્મતિમાં ૨૧૦ માં સૂત્રના સુચિત સ્થાનવાળો પાઠ પડી ગયો છે.

૪૯. ૬૫૭મા સૂત્રના અંતમાં આવેલો જેહિતો અસુરકુમારા । (૫૦ ૧૭૭) આ પાઠ અમને પ્ર. સંસ્કૃત પ્રતિ સિવાયની બધી પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. આ પાઠથી પ્રસ્તુત સૂત્રગત પ્રશ્નના ઉત્તરને સમજવામાં જરાય મુશ્કેલી પડતી નથી, એટલું જ નહીં, રચનાની દૃષ્ટિએ સૂત્રપાઠ આવો હોવો વધારે સંગત પણ લાગે છે. પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં સ તથા શિ આત્મતિમાં જેહિતો અસુરકુમારા તેહિતો માણિયવ્વા આવો પાઠ છે. સમિતિની સુ. સંસ્કૃત પ્રતિનો આ પાઠ અમારી આત્મતિમાં નોંધવો રહી ગયો છે, તેથી તેને પ્રસ્તુત અંથના પહેલા ભાગના શુદ્ધિપત્રકમાં જણાવ્યો છે. ઘ તથા ઝ આત્મતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં અનુક્રમે આવો પાઠ છે—જેહિતો અસુરકુમારા તેહિતો વિ માણિયવ્વા । તથા જેહિતો અસુરકુમારા તેહિતો વાળમંતરા વિ માણિયવ્વા । અહીં પ્ર. સંસ્કૃત પ્રતિનો પાઠ નીચે ટિપ્પણીમાં આપ્યો છે તે મુજબ મ તથા મુ આત્મતિમાં જેહિતો અસુરકુમારા તેહિતો વાળમંતરા ડવવજાવેયવ્વા । આવો પાઠ છે.

૫૦. ૧૭૬૫ [૨.] સૂત્રના અંતમાં આવેલો એવં ણવ મંગા । (૫૦ ૩૮૭) આ સંગત સૂત્રપાઠ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. ઘ આત્મતિમાં અહીં આવો જ પાઠ છે. અને તે સિવાયની અન્ય આત્મતિઓમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાને એવં ણવ મંગા માણિયવ્વા પાઠ છે. અહીં ટિપ્પણીમાં સુ. સંસ્કૃત પ્રતિનો પાઠ અનવધાનથી મંગા માણિયવ્વા આવો હપાયો છે તેના બદલે એવં ણવ મંગા માણિયવ્વા આવો પાઠ સમજવો.

૫૧. ૧૮૬૪મા સૂત્રમાં બે વાર આવેલું વ્વ્વા (૫૦ ૪૦૦, પં. ૯-૧૦) સૂત્રપદ અમને પ્ર. અને પુ. સંસ્કૃત પ્રતિઓ સિવાયની અન્ય પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યું છે. અહીં પ્ર. અને પુ. સંસ્કૃત પ્રતિમાં અને અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આત્મતિઓમાં વ્વ્વ શબ્દ છે. પ્રાચીન બહુસખ્ય પ્રતિઓના પાઠની દૃષ્ટિએ અને પ્રાચીન પ્રયોગની દૃષ્ટિએ પ્રસ્તુત વ્વ્વા શબ્દનું આગવું મહત્વ છે. અભાસીની અનુકૂળતા માટે ક્રોધવિાર વિદ્વાન લેખકે કે શોધકે લખેલી કે શોધેલી પ્રતિઓમાં પ્રાચીન પ્રયોગનું પરિવર્તન થતું તેના ઉદાહરણરૂપે પ્રસ્તુત પાઠબેદ સૂચવી શકાય.

૫૨. ૧૩૧૯ માં સૂત્રમાં આવેલું દોળિણ (૫૦ ૩૦૯) સૂત્રપદ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. પ્રસ્તુત સૂત્ર જેમાં છે તે ચોથા દ્વારના પ્રારંભથી સૂત્રો વેવાથી પણ અહીં પ્રથમા વિભક્તિ અર્થાત પ્રસ્તુત દોળિણ પાઠ સંગત જ જણાય છે. આમ છતાં અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આત્મતિઓમાં પ્રસ્તુત શબ્દના બદલે લોળ્લ શબ્દ છે. બી વિભક્તિથી પણ અર્થસંગતિ થઈ શકે તેમ છે જ, છતાં અમે ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓનો પૂર્વાપર સૂત્રસંદર્ભને અનુસરતો આ પાઠ સાચો છે.

૫૩. ૧૩૬૦ માં સૂત્રમાં આવેલો સંજયાસંજવ બહુળ્લે આ સૂત્રપાઠ અને ઉપયોગમાં લીધેલી સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે તેથી તે ભૌલિક પાઠ છે; જ્યારે અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી આત્મતિઓમાં આ પાઠના સ્થાનમાં સંજયાસંજવળ્લ પુચ્છા । તો બહુળ્લે આવો પાઠ છે. અર્થની દૃષ્ટિએ જરાય બાધક નહીં એવો આ પાઠબેદ વિરલ પ્રતિમાં મળતો હોવો જોઈ એ.

૫૪. ૧૭૫૧ માં સૂત્રમાં આવેલો ડકોઠસંકિલિઠરિણામે વા તપ્પાવગ્ગવિસુચ્છમાળપરિણામે વા (૫૦ ૩૮૪, પં. ૧૩) આ સૂત્રપાઠ અને ઉપયોગમાં લીધેલી સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. ઉલ્કૃષ્ટ આયુષ્ય બંધકના નિર્ણયરૂપે સંદર્ભમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠ છે. આ પાઠની ટીકા આ પ્રમાણે છે

—ઉદ્ઘોષસંહિદ્ધપરિણામો નારકાયુર્બંધકઃ, તત્પ્રાયોગ્યવિચ્છિન્નવમાનપરિણામોઽનુત્તરમુર્યાયુર્બંધકઃ (ટીકા, પૃ ૪૯૧). આ પ્રમાણેની ટીકાની વ્યાખ્યાથી પ્રસ્તુત સૂત્રપાંડની મૌલિકતા સ્પષ્ટ જ છે. આમ છતાં કોઈ પણ પ્રતિમાં નહીં મળતો અને ન જ જોઈએ તેવો અસંકલિદ્ધપરિણામે વા આપ્યો ખોટો પાઠ અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આગ્રતિઓમાં જણાયો છે, તે આ પ્રમાણે ૩૦ સંકલિદ્ધપરિણામે વા અસંકલિદ્ધપરિણામે વા તપ્પાઠયાવિસુજ્ઞમાણપરિણામે વા. આ પાઠમાં ૩૦ છે તેના અદલે ધ તથા ઙ આગ્રતિમાં ડકોસેર્ણ, મ આગ્રતિમાં ડકોસે અને સુ આગ્રતિમાં ડકોસ છે. અભ્યાસી વાચકો સદૃશ સમજી શકે તેમ છે કે તપ્પાઠયાવિસુજ્ઞમાણપરિણામે વા પાઠ જ અસંકલિદ્ધ-પરિણામે પાંડને યિત્તરૂરી સામિત કરે છે.

૫૫. ૧૪૦૯ મા સૂત્રમાં આવેલો ઇવમેતે ચરવીસં ચરવીસંવંદગા પૃ૬ મર્વતિ । આ સગત અને મૌલિક સૂત્રપાઠ પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓ આપે છે. આ પાઠમા આવેલા ઇવમેતે પાંડના અદલે મ૦, પુ ૧, પુ ૨ સંજક પ્રતિઓ ઇવમેવ પાઠ આપે છે. મ આગ્રતિ સિવાયની સમગ્ર આગ્રતિઓમા અહીં ઇવમેવ પાઠ છે. અહીં અર્થની દૃષ્ટિએ પણ નંતાં ઇવમેતે પાઠ સુસંગત છે.

૫૬. ૧૦૭ મા સૂત્રમાં આવેલા વહરાહ્યાઓ (૫૦ ૩૮) આ સૂત્રપદના સ્થાનમાં કેવળ મ૦ સંજક પ્રતિમાં વહરાહ્યા પાઠ છે. અહીં એક સિવાયની પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓ વહરાહ્યાઓ પાઠ આપે છે, તેથી વહરાહ્યા પાંડને સ્વીકારવાની લાઘય જતી કરીને પણ અદુસપ્પ પ્રતિઓના પાંડને પ્રાધાન્ય આપે છે. અઘાવધિ પ્રકાશિત અર્થીય આગ્રતિઓમાં અહીં વહરાહ્યા પાઠ છે.

૫૭. ૧૨૨૪ મા સૂત્રના અંતમા આવેલા સુક્લેસ્સં । આ સૂત્રપદના અદલે પુ ૨ સંજક પ્રતિમાં આ પ્રમાણે વિસ્તૃત પાઠ છે—સુક્લેસ્સં પપ્પ જાવ મુજો પરિણમઃ? હંતા ગોયમા! તં ચંબ । અહીં અભ્યાસી વાચકોને ૧૨૨૦ થી ૧૨૨૩ સુધીનાં સૂત્રો જોતા સદૃશલાવે જ જણાયું કે ૧૨૨૪ મા સૂત્રના પ્રારંભમા આવેલો ઇવં શૃદ જ અમે મૂળ વાચનામાં સ્વીકારેલા પાંડને સુસંગત સામિત કરે છે. અહીં જણાવેલો પુ ૨ પ્રતિનો વધારાનો પાઠ કોઈ વિદ્વાને પ્રતિપાઠ વિષયને અતિ સુગમ કરવા ખાતર પાછળથી ઉમેરેલો છે એમ સ્પષ્ટ થાય છે. અઘાવધિ પ્રકાશિત સમગ્ર આગ્રતિઓમા અહીં જણાવેલા પુ ૨ પ્રતિના જેવો વિસ્તૃત પાઠ છે. આ પાંડને મૌલિક માની શકાય નહિ.

૫૮. ૨૦૩૩ મા અને ૨૦૩૫ મા સૂત્રમાં આવેલા પરિયાહ્યગયા આ સૂત્રપદના સ્થાનમાં માત્ર પુ ૨ પ્રતિ અનુક્રમે પરિયાહ્યગયા અને પરિયાહ્યગયા પાઠ આપે છે. અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આગ્રતિઓમાં પ્રસ્તુત અન્ને સ્થાનમા પરિયાહ્યગયા પાઠ છે, જે પછીના સમયની કોષ્ઠક જ પ્રતિ આપે છે, તેથી અંમે મૂળ વાચનામા તે સ્વીકાર્યો નથી. અહીં મુદ્રિત ટીકાના અવતરણમાં પણ પરિયાહ્યગયા પાઠ છે, છતાં પંબાન અને જેસલમેરના ભંડારની ટીકાની તાગપત્રીય પ્રતિઓમાં પરિયાહ્યગયા અવતરણ છે. અર્થી અંમે સ્વીકારેલો પાઠ સુસંગત છે.

૫૯. ૯૮ મા સૂત્રમાં આવેલા ચુંચુયા (૫૦ ૩૬) શબ્દના અદલે અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આગ્રતિઓમાં વેંચુયા શૃદ છે. અહીં જોકે જ૦, મ૦, મ૦ અને પુ ૨ સંજક પ્રતિઓ પણ વેંચુયા પાઠ આપે જ છે, છતાં અંમે મૂળમાં સ્વીકારેલો પાઠ મૌલિક છે તેમ કહી શકીએ. પ્રસ્તુત સમય પાઠ ઉપરની ટિપ્પણીમાં પ્રવચનસારોદ્ધારનો મૂળ અને ટીકાનો પાઠ આપ્યો છે, તેમાં અનુક્રમે વેંચુયા અને વેંચુકા: પાઠ છે, તેથી અહીં જણાવેલા ચુંચુયા શબ્દને અંમે મૂળમાં સ્વીકાર્યો છે. અન્યાન્ય ત્રયો પણ આપણને મૂળ વાચનાના નિર્ણયમાં ક્યારેક ઉપયોગી ઉકેલ આપે છે, એ આ ઉપરથી નોંધ શકાય છે.

૬૦. ૧૮૦૯ મા સૂત્રમાં આવેલા ગવરં ઓસળ્ળકારણં જ મવતિ (૫૦ ૩૯૫, પં૦૪) આ સૂત્રપાઠંગત મવતિ શબ્દના અર્થલે જે૦ સિવાયની સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓમાં અને અઘ્વાવધિ પ્રકાશિત સમગ્ર આત્રતિઓમાં મળ્ણતિ શબ્દ છે. ટીકામાં આ સૂત્રપાઠંજું પ્રતીક લીધુ છે તેમાં હવહ (ટીકા, પત્ર ૫૦૬, પૃષ્ઠિ ૧) પાઠ હોવાથી અમે અહી મૂળ વાચનામાં જે૦ પ્રતિનો મવતિ શબ્દ સ્વીકાર્યો.

૬૧. ૧૫૯૧ મા સૂત્રના અંતમાં આવેલા માણિયજ્વો । આ સૂત્રપદ પછી માત્ર પુ ૨ સંકલ પ્રતિમાં જાવ વેમાણિય સિ । આટલો પાઠ વધારે છે. ઘ, મ અને તદ્દનુસારે સુ આત્રતિમાં પ્રસ્તુત સ્થાનની વાચના અમારા પ્રમાણે છે; ન્યારે શેપ ત્રણ આપૃતિઓમાં અહી ગણુવેલો પુ ૨ પ્રતિનો વધારાનો પાઠ છે.

૬૨. ૨૦૩૨ મા સૂત્રના પ્રારંભમાં આવેલો અર્ણતરાય આહારે (૫૦ ૪૧૬) આ સૂત્રપાઠ અમને કેવળ જે૦ સંકલ પ્રતિએ જ આપ્યો છે; શેપ હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં તથા સ અને શિ આત્રતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં અર્ણતરાગયાહારે પાઠ છે. આ સિવાયની અન્ય પ્રકાશિત આત્રતિઓમાં આ સ્થાનમાં આવેલો અર્ણતરાગયાહારે પાઠ અમને કોઈ પણ પ્રતિએ આપ્યો નથી. મુદ્રિત ટીકામાં અને અમે નેપેરી ટીકાની કેટલીક હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદંજું અવનરણુ અર્ણતરાગયાહારે છે. આની વ્યાખ્યા પણ ટીકાની મુદ્રિત આત્રતિમાં અનન્ટરાગતાહારકો છે. આ ઉપરથી કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં નહી હોવા છતાં જે તે આત્રતિની મૂળ વાચનામાં અર્ણતરાગયાહારે પાઠ લેવાયો હશે એમ લાગે છે. પણ ટીકાની પ્રાચીન તાડપત્રીય પ્રતિઓમાં આ પદંજું અવનરણુ અર્ણતરાહારે છે અને આની વ્યાખ્યામાં પણ અનન્ટરાહારકો છે. તેમ જ પ્રસ્તુત સૂત્ર પછીના ૨૦૩૩ મા સૂત્રમાં આવેલા અર્ણતરાહારા સૂત્રપદની મુદ્રિત ટીકામાં અનન્ટરાગતાહારા: પાઠ છે, ન્યારે ટીકાની તાડપત્રીય પ્રતિઓમાં અનન્ટરાહારા: પાઠ છે. આથી મૂળ વાચનામાં અમે સંભેલા સૂત્રપદને મૌલિક ગણુજું નેઈએ.

૬૩. ૨૧૬૫ મા અને ૨૧૬૬ [૧] સૂત્રમાં આવેલા અસંલેજતિમાર્ગ (૫૦ ૪૪૨, પં૦ ૧ અને પં૦ ૮) પાઠના અર્થલે ઘ૦, મ૦ અને પ્ર૦ પ્રતિઓમાં સંલેજતિમાર્ગ પાઠ છે, (જે નીચે પહેલી અને ત્રીજી ટિપ્પણીરૂપે નોંધ્યો છે) તેને મૂળમાં લઈ તે મૂળમાં સ્વીકારેલા અસંલેજતિમાર્ગ પાઠને ટિપ્પણીમાં લેવાનો સુધારો અમે પ્રસ્તુત ગ્રંથના પહેલા લાગના શુદ્ધિપત્રકમાં ગણુવ્યો છે. અઘ્વાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સમગ્ર આત્રતિઓમાં આ સ્થાનમાં અસંલેજતિમાર્ગ પાઠ છે. અહી અમે સંલેજતિમાર્ગ પાઠની મૌલિકતા આ કારણે માની છે — મુદ્રિત ટીકામાં આ સ્થાનની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે : તૈલસસમુદ્ધાતમામમાણના જપ્ત્યતોઽપિ ક્ષેત્રમાયામતોઽજ્જ્વાલાસજ્જ્વેયમાગમ્માર્ગ મવતિ ન તુ સજ્જ્વેયમાગમાનમ્ । (ટીકા, પત્ર ૫૯૭, પૃષ્ઠિ ૨). ટીકાની આ વ્યાખ્યાથી તો મૂળ વાચનામાં અહી અસંલેજતિમાર્ગ પાઠ અંધ એમ છે. પણ અમે ખંભાત-જેસલમેરના કાંડારની તેમ જ અન્ય ધીજ જે કોઈ કાળના ઉપર લખાયેલી ટીકાની પ્રતિઓ નેઈ તેમાં ઉક્ત ટીકાના પાઠમાં ન તુ સજ્જ્વેયમાગમાનમ્ આ પાઠના અર્થલે ન સ્વસજ્જ્વેયમાગમાનમ્ આપ્યો પાઠ છે. અમને એટલો વિશ્વાસ છે કે ટીકાની હસ્તલિખિત સમગ્ર પ્રતિઓમાં પણ ન સ્વસજ્જ્વેયમાગમાન પાઠ હશે. ઘ તથા સ આત્રતિમાં પ્રકાશિત થયેલી ટીકામાં તેમની સામેની ટીકાની હસ્તલિખિત પ્રતિમાં તો પ્રસ્તુત ન સ્વસજ્જ્વેયમાગમાન પાઠ જ હશે, પણ તે બન્નેએ ઉપયોગમાં લીધેલી સૂત્રપ્રતિઓના મૂળ પાઠમાં તેમને સંલેજતિમાર્ગ પાઠ નહિ મળ્યો હોય, એટલે કે અસંલેજતિમાર્ગ પાઠ મળ્યો હશે, તેથી તેમણે ટીકાના ન સ્વસજ્જ્વેયમાગમાન પાઠને સંધારીને ન તુ સજ્જ્વેયમાગમાનં જાપ્યો લાગે છે. અલબત્ત, ટીકાની અધી પ્રતિઓ અહી જે ન સ્વસજ્જ્વેયમાગમાનં પાઠ આપે છે તે પાઠની સાર્થકતા તો અહી ગણુવેલા

ટીકાના પાઠમાં આપતા શેત્રમાયામતોડકુલાસંખ્યેયમાગપમાળે આ પાઠના બદલે શેત્રમાયામતોડકુલા-સંખ્યેયમાગપમાળે પાઠ આપે તો જ થાય છે. પણ ટીકાની ઠોઠ પણ પ્રતિ આપો સત્વાદી પાઠ આપતી નથી. અમારા મંતવ્ય પ્રમાણે આ કંડિકામાં આપેલા ટીકાના પાઠનું મુદ્દલ્ય આ પ્રમાણે કરતું નેઈએ — તૈજસ્યમુદ્ધાતમારમમાણાનાં બજ્જન્યતોડપિ શેત્રમાયામતોડકુલા(લ)સંખ્યેયમાગપમાળે મલતિ, ન ત્વસંખ્યેયમાગમાનમ્ ।

૬૪. ૨૨૧મા પૃથમાં આવેલા ૮૯૮ અને ૮૯૯, આ બે સૂત્રો પ્રજાપનાસૂત્રની પ્રાચીન-અર્વાચીન સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓમાં નિરપવાદરૂપે મળે છે અને તેથી જ સુ સિવાયની અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી પ્રજાપનાસૂત્રની સમગ્ર આગ્રતિઓમાં આ બે સૂત્રો છે જ. સુ આગ્રતિમાં આ બે સૂત્રો નથી. આ બે સૂત્રો પૈકીનું ૮૯૮ સુ સૂત્ર ૮૧૦ માં સૂત્ર સાથે અક્ષરશઃ મળતું હોવાથી ૮૯૮ માં સૂત્રની ઉત્થાનિકામાં ટીકાકારે આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે : સમ્પ્રતિ પ્રાગુક્તમેવ સૂત્રં સૂત્રાન્તરસમ્બન્ધનાર્થે મૂયઃ પઠતિ । આથી ૮૯૮ માં સૂત્રની મૌલિકતા એવે ઉપયોગિતા સહજસિદ્ધ થાય જ છે. સુત્રાગમેના સપાદકછત્રે ૮૧૦ યું સૂત્ર ફરી ૮૯૮ માં સૂત્રરૂપે આવે તે બરાબર નહીં લાગતા તેમણે તેની મૌલિકતાને તપાસ્યા વિના જ કાઢી નાખ્યું તે તેમનો સંત્રમ કદાપી શકાય તેવો છે.

૬૫. ૨૯૧-૯૭ માં પૃથમાં આવેલા ૧૨૩૭ માં સૂત્રમાંથી અનેક સૂત્રપદો સુ આગ્રતિમાં ધરાદાપૂર્વક લેવાયાં નથી એમ જણાય છે. પ્રસ્તુત સૂત્રપદો આ છે : ૨૯૬ માં પૃથની ૧૫ મી પંક્તિમા બે વાર આવેલો તથા ૧૮ મી પંક્તિમાં આવેલો વર શબ્દ, ૧૮-૧૯ મી પંક્તિમાં આવેલો આસલા માસલા પેસલા ફૈસીઓટાવલેવિળી ફૈસિ વોન્છેયકુટ્ટૈ ફૈસી તંબન્ચિક્કરળી આ સૂત્રપાઠ, અને ૨૯૭ માં પૃથની પહેલી પંક્તિમાં આવેલો આમાયળિજા લીસાયળિજા પીળળિજા વિહળિજા લીલળિજા આ સૂત્રપાઠ તથા બીજી પંક્તિમાં આવેલું સત્ત્વિંદિયપલ્હાયળિજા આ સૂત્રપદ. અહીં કોઈ પણ સમજદાર વાચક સહજ સમજી શકે તેમ છે કે પ્રાચીન-અર્વાચીન સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓમાં નિરપવાદરૂપે મળતાં તેમ જ સુત્રાગમે સિવાયની સમગ્ર આગ્રતિઓમાં સ્વીકારાયેલા ઉપરનાં (૧૨૩૭ માં સૂત્રનાં) સૂત્રપદો દષ્ટિદોષ (પ્રુકવાચ્યત સંબંધિત) કે અનવધાનથી નહીં પણ પોતાને ઇષ્ટ પાઠ રજૂ કરવાની છુદ્ધિથી જ સુ આગ્રતિમાં લેવાયાં નથી.

૬૬. સૂત્ર ૯૭૨, ગાં ૨૦૩ માં જણાવેલા અદ્યા ય અસી ય મળી ઉઢુવાળે તેહ ફાળિય વસા ય આ સાત ઠારોના બદલે સ આગ્રતિમાં ઉઢુવાળેના બદલે દુદ્ધ અને વાળે બે ઠારો હોવાથી આઠ ઠાર મળે છે. આવો આઠ ઠારવાળો પાઠ પણ અનેક હસ્તલિખિત પ્રત્યંતરોમાં મળે છે. અહીં પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓમાં મળતો ઉઢુવાળે પાઠ પ્રામાણિક હોવાથી અને સ્વીકાર્યો છે. કેવળ પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓ આપે છે એટલા જ કારણથી અને આ પાઠને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે તેમ પણ નથી; તદનવયે વધુ સ્પષ્ટીકરણ કરીએ છીએ : આગળ ૯૯૯માં સૂત્રમાં પ્રસ્તુત ઠારોનું નિરૂપણ છે. ત્યાં અદ્યા ઠારની વ્યાખ્યા કર્યા પછી અસિ ઠારથી વસા ઠાર સુધીનાં ઠારો માટે આચાર્ય શ્રી મલવગિરિછની ટીકામાં ઇવમસિ-મળ્વાદિવિષયાળ્વપિ ષટ્ સૂત્રાણિ માલનીયાનિ આવી સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા છે. આથી આ સંદર્ભમાં, ઉઢુવાળે ઠાર જ મૌલિક અને પ્રમાણિત છે; તેના બદલે દુદ્ધ વાળે એમ બે ઠાર કરીએ તો ટીકાકારે જણાવેલાં ષટ્ સૂત્રાણિ = ઇ સૂત્રના બદલે સાત સૂત્ર થઈ જાય. પ્રસ્તુત ઠારગાથામાં આવેલા ઉઢુવાળે ઠારની વ્યાખ્યા, ટીકાની પ્રાચીન-અર્વાચીન સમગ્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં પડી ગઈ છે. જે કે સમિતિ તરફથી પ્રકાશિત થયેલી ટીકાની આગ્રતિમાં ઉઢુવાળેના બદલે તેના મૂળ પાઠમાં સ્વીકારેલા દુદ્ધ અને વાળે આ બે પદની વ્યાખ્યા છાપી છે, પણ તે ટીકાનો મૌલિક પાઠ નથી, પણ ઠોઠક વિદ્વાને તે સ્વયં બનાવીને ઉમેરેલો છે, એ તો ઉપર

જાણાવેલા દૃઢદંભા સૂત્રની ટીકાના પાઠથી જ સ્પષ્ટ છે. આ બાબતની વિશેષ ચોખવટ અમે પ્રથમ ભાગના ૨૩૭ માં ૫૬૬ની ટિપ્પણીમાં કરી છે, તે જિજ્ઞાસુઓને જોવા લક્ષ્યાંક્ય છે.

પ્રસ્તુત પાઠના નિર્ણયમાં ખીજે આધાર પણ અમને મળ્યો છે, જે નિશીથસૂત્રમાં આવે છે. નિશીથસૂત્રના ૧૩ માં ઉદ્દેશમાં મત્તદ અહાય અસીદ મળીદ ડહુવાણે તેલ્લે ફાણિદ અને વસાદ આ સૂત્રપદો છે. અહીં પણ મુખ જોવાનો વિષય પ્રસ્તુત દોષ્ટ જેમાં જેમાં મુખ જેઈ શકાય તે તે પદાર્થો જાણ્યા છે. પ્રતાપનાસૂત્ર તથા નિશીથસૂત્રના પ્રસ્તુત સંદર્ભો જોતાં ડહુવાણે પાઠની એકાંત મૌલિકતા દે છે. અહીં એક વસ્તુ જાણાવીએ છીએ કે આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરિજ તથા આચાર્ય શ્રી વિજયજ્યોત્સુરિજ દ્વારા સંપાદિત નિશીથચૂષ્ટિની સાદકલોરટાઇલ કોપીમાં અને તદનુસારે શ્રી કમલમુનિજએ સંપાદિત કરેલી નિશીથચૂષ્ટિની મુદ્રિત આવૃત્તિમાં આપેલી નિશીથ-સૂત્રની મૂળ વાચનામાં ઉપર જાણાવેલા ડહુવાણેના બદલે કુઢુવાણે પાઠ છે અને તેના પાઠાંતરમાં કુઢુવાણિદ પાઠ આવ્યો છે. આ કુઢુવાણે કે કુઢુવાણિદ એ ડહુવાણેનું લિપિદોષથી થયેલું સ્વરૂપ છે અને તે ચૂષ્ટિની વ્યાખ્યાની કોષ્ટ એ કલ્પીને બનાવેલો શબ્દ છે. સંશોધનમાં રસ ધરાવનાર અભ્યાસીઓની જાણુ ખાતર નિશીથસૂત્રના પ્રસ્તુત પાઠના સળ્પર્ધમાં પણ સવિશેષ માહિતી આપવી ઇષ્ટ માની છે. નિશીથસૂત્રના પ્રસ્તુત સૂત્રસંદર્ભની અમે ત્રણુ પ્રકારની વાચના જેઈ છે, તે આ પ્રમાણુ :

(૧) જે મત્તદ અપ્પાણં દેહતિ દેહંતં વા સાતિજ્જતિ । ઇવં અહાય અસીદ મળીદ ડહુવાણે તેલ્લે ફાણિદ વસાદ અપ્પાણં દેહતિ દેહંતં વા સાતિજ્જતિ । નિશીથસૂત્રનો આ પાઠ અમે પ્રાચીન તાડપત્રીય પ્રતિઓના આધારે તૈયાર કરેલી કોપીમાંથી નોંધ્યો છે.

(૨) જે મિક્લૂ મત્તદ અત્તાણં દેહતિ દે૦૨ ઇવં જે પડિગ્ગાહે૦ જે આદંસપ૦ જે૦ મળિમિમ૦ જે અતિમિમ૦ જે૦ આમરણસિ૦ જે ડહ(હુ)વાણે૦ જે ડદયકુમે૦ જે મહુકુ૦ જે તેલ્લકુ૦ જે વયકુ૦ જે ફાણિદ૦ જે વસાદ૦ । નિશીથસૂત્રનો આ પાઠ પાછળની એટલે અવાંચીન નહીં પણ ૩૦૦-૪૦૦ વર્ષ પહેલાંની કેટલીક દસ્તાવિખિત પ્રતિઓમાંથી અમે નોંધ્યો છે.

(૩) જે મિક્લૂ મત્તદ અત્તાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૧ ॥ જે મિક્લૂ અહાય અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૨ ॥ જે મિક્લૂ અસીદ અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૩ ॥ જે મિક્લૂ મળિદ અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૪ ॥ જે મિક્લૂ કુઢુવાણે અપ્પાણ દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૫ ॥ જે મિક્લૂ તેલ્લે અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૬ ॥ જે મિક્લૂ મહુદ અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૭ ॥ જે મિક્લૂ સપિદ અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૮ ॥ જે મિક્લૂ ફાણિદ અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૨૯ ॥ જે મિક્લૂ મજ્જ અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૩૦ ॥ જે મિક્લૂ વસાદ અપ્પાણં દેહદ્, દેહંતં વા સાતિજ્જતિ ॥ ૩૧ ॥ નિશીથસૂત્રનો આ પાઠ આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરિજ અને આચાર્ય વિજયજ્યોત્સુરિજ મહારાજ દ્વારા સંપાદિત થયેલી નિશીથચૂષ્ટિની સાદકલોરટાઇલ કોપીમાંથી અને તદનુસારે શ્રી કમલમુનિજએ સંપાદિત કરેલી નિશીથચૂષ્ટિની મુદ્રિત આવૃત્તિમાંથી અમે નોંધ્યો છે. આ પાઠમાં ૩૧ માં સૂત્રમાં આવતા અત્તાણં દેહદ્ દેહંતં આ પાઠના પાઠાંતરરૂપે અપ્પાણં વલોદ્દ વલોવંતં આનો પાઠબેદ તેમ જ ૩૫ માં સૂત્રમાં આવેલા કુઢુવાણેના પાઠાંતરરૂપે કુઢુવાણિદ આનો પાઠબેદ શ્રી કમલમુનિજની આવૃત્તિમાં છે. આચાર્ય વિજયપ્રેમસૂરિજએ આ પાઠબેદ પૈકીના કુઢુવાણિદ પાઠને પ્રત્યંતરના પાઠરૂપે નહીં પણ અર્થદર્શક ટિપ્પણીરૂપે નોંધ્યો છે.

પ્રથમ તો આપણે નિર્ણયસૂત્રના એક જ સૂત્રપાઠની ઉપર જણાવેલી ત્રણ પ્રકારની વાચનાઓના સંબંધમાં વિચારીએ :

(૧) પ્રાચીનતમ પ્રતિઓમાંથી મળેલી પ્રથમ વાચનામાં મત્તણ પછીનાં અઠ્ઠાણ આદિ સાત પદો સંખ્યા અને ક્રમની તુલનાએ પ્રજાપનાસૂત્રનાં પદો સાથે તદ્દન મળી રહે છે. પ્રજાપનાસૂત્રમાં નથી એવું આદિમાં આવેલું મત્તણ સૂત્રપદ નિર્ણયસૂત્રનું આગળુ અને મૌલિક સૂત્રપદ છે, અને તેના ઉલ્લેખથી ઉપલક્ષ્યથી અન્ય પાત્રોનું સચ્ચ સમજવું જોઈએ. અમને અમારા સરોધન એવં પાઠપરીક્ષણના અનુભવથી આ પ્રથમ વાચના શુદ્ધ પ્રામાણિક એવ મૌલિક જણાય છે.

(૨) ધીછ વાચનામાં આવેલાં વધારાનાં સૂત્રપદો, પ્રત્યુત સૂત્રસંદર્ભની સૂચિ, નિર્ણય-આખ્યાન્તર્ગત સમ્રાટ્પીગાથા અને તે ગાથાની સૂચિના વ્યાખ્યાનના આધારે પ્રક્રિય થયાં હોય તેમ જણાય છે, તે આ પ્રમાણે—પ્રથમ મત્તણ પદની વ્યાખ્યા કરીને સૂચિમાં એવં પઢિગાદિદણુ વિ । આવી ઉપલક્ષ્યથી સમજવા માટેની વ્યાખ્યા છે, તેના આધારે આ નિર્ણયસૂત્રની ધીછ વાચનાના સૂત્રપાઠમાં એવં જે પઢિગાદે આ પાઠ ઉમેરાયો હોય તેમ કાગે છે. પ્રત્યુત સૂત્રસંદર્ભની વ્યર્થોત્ક નિર્ણયઆખ્યાન્તર્ગત સમ્રાટ્પીગાથા આ પ્રમાણે છે—

દપ્થમ મણિ આમરણે સ્થ દર માયળગ્ગતરણ વા ।
તેલ્લ-મહુ-સલ્પિ-પાણિત-મચ્ચ-વસાસુત્તમારીસુ ॥

આ ગાથામાં આવતાં બંધાય પદો મત્રપદો છે તેમ માનવાને કાર્ઠ કારણ નથી. અલગત, સૂત્રપરીક નિર્મૂલિગાથામાં સૂત્રપદોનો જ નિર્દેશ હોય છે, પણ આ સમ્રાટ્પીગાથા હાંવાથી સૂત્રપદો ઉપરનું પ્રત્યુતને ઉપયોગી પદોનો તેમાં ઉપલક્ષ્યથી નિર્દેશ કર્યો હોય તેમ લાગે છે. આ અનુમાન અસંગત નથી. અર્થાત્ પ્રત્યુત ધીછ વાચનામાં આવેલાં જો આમરણિગ્ગ મે ઉદચ્ચકુમેગ્ગ જે મહુકુમેગ્ગ જે ઘવ્વકુમેગ્ગ આ સૂત્રપાઠ ઉપર જણાવેલી સમ્રાટ્પીગાથા અને તેની સૂચિની વ્યાખ્યાના આધારે ઉમેરાયેલાં હોય તેમ જણાય છે.

(૩) ત્રીમ નગરની વાચનામાં ૩૫ માં સૂત્રમાં આવેલું કુહુવાણે મત્રપદ તો કુહુવાણેનુ અપ્પ ૩૫ જ છે, જે વિદ્વાન વાચકો અને શોધકો સર્વ સમજી શકે. ધીછ વાચનામાં વક્તવ્યમાં જણાવેલી સમ્રાટ્પીગાથામાં આવતા દણ શબ્દની સૂચિના વ્યાખ્યાનને આધારે આચાર્ય શ્રી વિગ્ગ-પ્રેમસરિણની આત્તિમાં કુહુવાણે પાઠ ઉપર અર્થદર્શક દિપ્પણી ૩૫ કુંડવાણિણ શબ્દ આપ્યો છે. શ્રી કમલમુનિજીએ તેમની આત્તિમાં પ્રત્યુત કુંડવાણિણ શબ્દને પ્રત્યતરના પાઠેદરૂપે આપ્યાં અને સુત્તાગમે ગત નિર્ણયસૂત્રની વાચનામાં તો એથી પણ આગળ વર્ધિતે કુંડવાણિણ શબ્દને જ મૂળ વાચનાના મૌલિક પાઠરૂપે પ્રકાશિત કર્યાં. હરીકતમાં નિર્ણયસૂત્રની કાર્ઠ પણ દર્શાવિષિત પ્રતિમાં કુંડવાણિણ શબ્દ છે જ નહિ. ઉપર જણાવેલા દણ શબ્દની સૂચિ આ પ્રમાણે છે — ‘દગ્ગ’ વાનીયં, તચ્ચ અણતરે કુહાદિમાજ્જે સ્થિતમ્ । અસ્તુ. આ ત્રીમ નગરની વાચનામાં જણાવેલાં પ્રથમ (૩૧ મુ) સૂત્ર અને પ્રક્રિય સૂત્ર સિવાયનાં સૂત્રમાં આવેલાં મિક્કવૂ તથા અવ્વાણં થી સાતિજ્જતિ સૂચિના સૂત્રપદો નિર્ણયસૂત્રની સૂત્રપ્રતિઓમાં મળતાં નથી. સૌ પ્રથમ આ આત્તિમાં વિશેષ રૂપે કરવા માટે મત્તણ અઠ્ઠાણ આદિ પ્રત્યેક સૂત્રપદનું સંપૂર્ણ સૂત્ર કોઈ પણ પ્રતિના આધાર વિના રવયં આપેલું હોય એમ લાગે છે. ત્યાર પછી પ્રસિદ્ધ થયેલી આચાર્ય શ્રી વિગ્ગપ્રેમસરિણની, શ્રી કમલમુનિજીની, સુત્તાગમેની અને મુનિ શ્રી નયમલ્લજીની આત્તિમાં પણ પ્રત્યુત સૂત્રપદોના બદલે સંપૂર્ણ સૂત્રો જ આપેલાં છે. આમ છતાં આ અંતે મુનિશ્રી નયમલ્લજીની આત્તિમાં અમે પહેલાં જણાવેલી પ્રત્યુત સૂત્રસંદર્ભની પહેલી વાચનામાં આપેલા મૌલિક સૂત્રપદો ગ્રંથમાં જ સૂત્રો છે.

અર્થાત્ બીજી અને ત્રીજી વાચનામા પ્રક્ષિપ્ત થયેલાં સૂત્રપદો પૈકીનું એક પણ વધારાનું સૂત્રપદ આ બે આત્મતિઓમાં નથી. ડૉ. વોલ્ટર શુક્લિંગસંપાદિત નિશીથસૂત્રની વાચનામાં અહીં અમે પહેલી વાચનામાં જણાવ્યા પ્રમાણે જ સૂત્રપદો છે, અર્થાત્ એક એક સૂત્રપદનું સંપૂર્ણ સૂત્ર બનાવીને નથી આપ્યું, પણ હસ્તલિખિત પ્રતિઓની વાચના મુજબ જ પ્રમાણિત વાચના આપી છે. પહેલી વાચનામાં આવેલાં સહુવાળે સૂત્રપદના બદલે ડૉ. વોલ્ટર શુક્લિંગની વાચનામાં સહુવાળે છે, જે તે યુગમાં જર્મનીમાં વિશિષ્ટ પ્રત્યંતરો અને સંદર્ભગ્રંથોના અભાવે થાય તે સ્વાભાવિક છે. યાકો, તેમણે જે સાધનોથી નિશીથ આદિ સૂત્રોની વાચનાઓ તૈયાર કરી છે તેવી પણ વિપુલ સાધનોથી પણ જ્યારે જ દર્ઠ કરી શકે એમ કહેવામાં જરાય અતિશયોક્તિ નથી. એ આત્મતિમાં સહુવાળે ના બદલે સહુવાળે છે, જ્યારે સૌપ્રથમ મુનિ શ્રી નથમલજી સંપાદિત આત્મતિમાં પ્રસ્તુત સહુવાળે સૂત્રપદ મૂળ વાચનામાં સ્વીકાર્યું છે, તેમનો આ પાદનિર્ણય પ્રામાણિક અને મૌલિક છે.

પ્રજ્ઞાપના તથા નિશીથસૂત્રના ઉપર જણાવેલા સૂત્રપદોના સ્થાનમાં મુનિશ્રી પુષ્પભિસ્તુજીએ સુત્તાગમે માં જે પાઠો આપ્યા છે તેમાં તો એમની મનરિચતા જ કામ કરી ગઈ છે, તે જણાવીએ છીએ :

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની અમારી આત્મતિના ૨૩૭ માં પૃષ્ઠમાં આવેલા ૯૭૨ માં સૂત્રની ૨૦૩ ક્રમાંકવાળી ગાથાના પૂર્વાર્ધનો પાઠ કોઈપણ આધાર વિના સુત્તાગમે માં આ પ્રમાણે પ્રકાશિત કર્યો છે—અહાય અસી ય મળીં દુદ્ધે પાણિય તેહ્ણ કાણિય ત્હા ય । અને આગળ ૯૯૯ [૨] સૂત્રના સ્થાનમાં ઈર્વે ઈર્ણં અમિભાવેણં અસિં મણિં દુદ્ધે પાણિયં તેહ્ણ કાણિયં । જ્યારે પ્રાચીન પ્રાચીનતમ સૂત્રાદર્શનો મૌલિક શુદ્ધ પાઠ અનુક્રમે આ પ્રમાણે છે—અહાય અસી ય મળીં સહુવાળે તેહ્ણ કાણિય વસા ય । અને ઈર્વં ઈર્ણં અમિભાવેણં અસિં મણિં સહુવાળં તેહ્ણ કાણિયં વસં । નિશીથસૂત્રમાં આવતા આ સંદર્ભમાં પણ અહીં અમે સ્વીકારેલાં સૂત્રપદોની મૌલિકતા માટે અમે ઉપર જણાવી ગયા છીએ. સુત્તાગમે ગત નિશીથસૂત્રમાં પણ વસાસૂત્ર સ્વીકાર્યું નથી. પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર તથા નિશીથસૂત્રમાં આવતો વસા શબ્દ સુત્તાગમે ના સંપાદકજીને ગમ્યો નહિ હોય તેથી તેને સ્વેચ્છાએ કાઢી નાખ્યો છે. અલપ્પત, પદાર્થની દૃષ્ટિએ વસા ચરખી એ આપણને સ્પષ્ટ આપે તેવો પદાર્થ છે જ, પણ તેનો એવો અર્થ નથી કે આપણે સૂત્રપાઠોમાં આવતા શબ્દોને સ્વેચ્છાએ સ્વીકારીએ અને સ્વેચ્છાએ કાઢી નાખીએ. પ્રત્યેક સમયની સાથે એનો આધ્યાત્મિક ઉપરાંત સામાજિક અને રાજકીય આદિ અનેક પ્રકારનો ઇતિહાસ સકળાયેલો હોય છે. આ ઇતિહાસ તેના સમયમાં રચાયેલા ગ્રંથોની પ્રાચીનતા આદિ વિવિધ બાબતોની સાક્ષી માટે એક પ્રકારના પુરાવારૂપ જાણ્ય છે.

અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રની આત્મતિઓ પૈકીની ૩ અને ૪ આત્મતિમાં ૯૭૨ માં સૂત્રમાં આવતા સહુવાળે શબ્દના બદલે પુહવાળે શબ્દ છે, જે સહુવાળેનું લિપિદોષજન્ય સ્વરૂપ છે. ૯૯૯ [૨] ક્રમાંકવાળા સૂત્રમાં તો સહુવાળં ના બદલે સર્વ પ્રકાશનોમાં દુદ્ધે પાણં પાઠ છે.

૧૭. ૧૮૧૭ માં સૂત્રમાં આવેલો જે બોગલે વક્ષેવાહારત્તાણ ગેપ્હંતિ તેસિં અસંસેજ્જમાગમા-
હારેંતિ બોગાહં ચ ણં ભાગસહસ્સાઈ અકાસાહ્જમાણાણં અણાસાહ્જમાણાણં વિદ્ધંસમાગચ્છંતિ (૫૦ ૩૯૧)
આ સૂત્રપાઠ પ્રાચીન-પ્રાચીન સમગ્ર હસ્તલિખિત સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે; તેમ જ અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી સુ સિવાત્તની સમગ્ર આત્મતિઓમાં પણ આ પાઠ આવી જ છે. આ સૂત્રપાઠને અનુસરતી ટીકાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—યાન્ પુદ્ગલાન્ પ્રક્ષેપાહારતયા રહ્નંતિ તેવામસજ્જથેયતમં
માગમાહારયન્તિ ‘અનેકાનિ પુનર્માગસહસ્રાણિ’ બહ્વોડસજ્જથેયમાગા ઇતિ અસ્પૃશ્યમાનાનામાસ્વાચ્ઙ-
માનાનાં વિષ્વંસમાગચ્છંતિ । (ટીકાપત્ર ૫૦૮ પૃષ્ઠ ૧). પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠમાં આવેલાં અકાસાહ્જમાણાણં

અને અળાસાહજ્જમાણાં આ બે સૂત્રપદોનું અનુસંધાન વોગલે પદની સાથે છે, તે ટીકાની વ્યાખ્યા ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે. આમ છતાં સુ આત્મતિમાં પ્રસ્તુત બે સૂત્રપદોને કોષ્ટપિણ્ય આધાર વિના સ્વેચ્છાએ બદલીને અફાસાહજ્જમાણાં અને અળાસાહજ્જમાણાં આવાં બે ખોટાં સૂત્રપદો મૂળ વાચનામાં સ્વીકાર્યાં છે. ઉપર જણાવેલા સૂત્રપાઠના માર્ગસ્સાઈ શબ્દ છે તેના વિશેષણરૂપે આ બે સૂત્રપદોને માનીને, સૂત્રકારના હાર્દને સમજ્યા વિના જ, સુત્તાગમેમાં આ બે સૂત્રપદોની પઠીના બદલે પ્રથમા વિભક્તિ કરી હોય તેમ લાગે છે. અહીં સુત્તાગમેના સંપાદકશબ્દે ૧૮૧૭ માં સૂત્રના પ્રસ્તુત સૂત્રપાઠના માત્ર એક જ શબ્દ પછી શરૂ થતા ૧૮૧૮ માં સૂત્રનો દત્તેસિ જ મંતે ! વોગલાજ્ઞ અળાસાહજ્જમાણાં અફાસાહજ્જમાણાં ય (૫૦ ૩૬૬) આ સૂત્રપાઠ જે સુત્તાગમેમાં પણ છે જ, વાસ્તવિક શોધક દૃષ્ટિથી જ્યોત્સનાવિચાર્યો હોત તોપણ તેઓ ખોટી પાઠ બનાવતાં કદાચ અચકાત.

૬૮. ૧૨૧૭ માં સૂત્રમાં આવેલા ગોયમા ! દોસુ વા તિસુ વા ચરસુ વા દગમ્મિ વા હોજ્જા, દોસુ હોમાણે આમિણિબોહિયણાગં એવં જહેવ કળ્હલેણાં (સ્. ૧૨૧૬ [૧]) તદ્દેવ માણિયજ્ઞં જાવ ચરહિં, દગમ્મિ હોમાણે દગમ્મિ કેવલણાણે હોજ્જા । આ સૂત્રપાઠમાં પ્રથમ આવેલું દગમ્મિ સૂત્રપદ સ તથા મ આત્મતિમાં પડી ગયું છે અર્થાત્ પ્રારંભનો પાઠ આ બે આત્મતિમાં આવ્યો છે—ગોયમા ! દોસુ વા તિસુ વા ચરસુ વા હોજ્જા; બંધારે સુ આત્મતિમાં અહીં ગોયમા ! દગમ્મિ વા દોસુ વા તિસુ વા ચરસુ વા હોજ્જા । આવો સ્વેચ્છાએ સુધારેલો પાઠ છે. અહિં પ્રસ્તુતમાં પ્રતિપાદિત વ્યક્તવ્યના સ્પષ્ટીકરણ માટે ઉપર નોંધેલા સૂત્રપાઠના ઉત્તરભાગના મર્મનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હોત તોપણ પ્રત્યંત જોવાની ગિરસા થાત અને વાસ્તવિક પાઠ મેળવી શકાત.

૬૯. ૨૮૩ માં ૫૪માં આવેલું ૧૧૮૧ મુ સૂત્ર સુ આત્મતિમાં અનવધાનથી પડી ગયું છે. પ્રસ્તુત સૂત્ર સમગ્ર પ્રતિઓ અને પ્રકાશિત આત્મતિઓમાં છે.

૭૦. ૪૬૪ માં સૂત્રની ખીણ કંડિકાનો એવં ડકોસોગાહણ વા । એવં અજહ્નમણ્ણકોસોગાહણ વા । નવરં ડકોસોગાહણ વા અસુરકુમારે ઠિતીણ્ણ ચરદ્દાણવહિણ્ણ । (૫૦ ૧૪૩) આ સૂત્રપાઠ અમને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. આ પાઠમાં જે લખાણુ ખોટા અક્ષરોમાં મૂક્યું છે, તેના સ્થાનમાં મ આત્મતિમાં નવરં સદ્દાણે ચરદ્દાણવહિણ્ણ આવો ભ્રામક અને ખોટો પાઠ છે. સુ આત્મતિમાં સમગ્ર પ્રતિઓમાં મળતા મૌલિક પાઠ પ્રમાણુ છપાયેલા સ આત્મતિના પાઠથી વિરુદ્ધ જર્હને મ આત્મતિના ખોટા પાઠનું અનુકરણ કેમ થયું ? તે સમજી શકાતું નથી. પ્રસ્તુત સ્થાનમાં જ, સ અને શ્ચિ આત્મતિમાં અમારી વાચના જેવો જ પાઠ છે; બંધારે અ આત્મતિમાં પ્રસ્તુત સ્થાનમાં તો મ આત્મતિ જેવો જ પાઠ છે, પણ તે પાઠ (એટલે જાવરં સદ્દાણે ચરદ્દાણવહિણ્ણ ।) પૂર્ણ થયા પછી તરત જ આવતો, સમગ્ર સૂત્રાદર્શી અને મુદ્રિત આત્મતિઓનો એવં જાવ યણિયકુમારા (સં ૪૬૫) આ પાઠ છે, તેના બદલે અ આત્મતિમાં એવં જહા નેહયા તહા અસુરકુમારા એવં જાવ યણિયકુમારા । આવો અનુપયોગી વધારે પાઠ છે. આ કારણે અહીં અમે સુત્તાગમેના પાઠનું મ આત્મતિ સાથે સામ્ય જણાવ્યું.

૭૧. ૫૦ ૩૦૬ માં આવેલા ૧૨૮૫ માં સૂત્ર પછી સ આત્મતિમાં ૧૨૮૯ થી ૧૨૯૩ સુધીનાં સૂત્રો (૫૦ ૩૦૭, પં. ૬ થી ૧૪) છે. અને ત્યાર પછી ૧૨૮૬, ૧૨૮૭ અને ૧૨૮૮ મું સૂત્ર અને તેના પછી ૧૨૯૪ મુ સૂત્ર છે. અર્થાત્ અમારી વાચનાના ૧૨૮૫ થી ૧૨૯૪ સુધીનાં ક્રમિક સૂત્રોનો સ આત્મતિની વાચનામાં આ પ્રમાણુ ઉત્ક્રમ છે—૧૨૮૫-૧૨૮૬-૧૨૯૦-૧૨૯૧-૧૨૯૨-૧૨૯૩-૧૨૮૬-૧૨૮૭-૧૨૮૮-૧૨૯૪. અભ્યાસી વાચકો અહીં સહજ સમજી શકે તેમ છે કે સ આત્મતિમાં છપાયેલો આ ઉત્ક્રમ તદ્દન અશાસ્ત્રીય છે. આવો ઉત્ક્રમ પ્રમાપનાસૂત્રની કોષ્ટ પિણ્ય

હસ્તલિખિત પ્રતિમાં નથી; ન જ હોય તે સ્વાભાવિક છે. અર્થાત્ સ આવૃત્તિમાં અહીં અનવધાન થયું છે. ટીકામાં પણ સમગ્ર પ્રતિઓની વાચના મુજબ અમે સ્વીકારેલા મૌલિક ક્રમ પ્રમાણે જ આ સૂત્રોની વ્યાખ્યા છે. વળી, વિશેષમાં સ આવૃત્તિમાં ઉપર જણાવેલા ઉક્તમંથી આવેલા ૧૨૮૬ મા સૂત્રના પ્રારંભમાં આવતો તસકાદ્દર્શ ગ્ં તસકાદ્દર્શ સ્તિ પુચ્છા । ગોયમા । (૫૦ ૩૦૭, પં. ૬) આટલો સૂત્રપાઠ પડી ગયો છે. મ આવૃત્તિમાં પણ અહીં સમિતિની આવૃત્તિ પ્રમાણે તો ઉક્તમ અને પાઠપતન છે જ. ઉપરાંત, તેમાં ૧૨૯૩ મા સૂત્રના પ્રારંભમાં આવેલો સકાદ્દર્શવજ્જત્તર્ણ ગ્ં આટલો પાઠ પડી જવાથી ૧૨૯૨ અને ૧૨૯૩ આ બે સૂત્રના બંધને સાવ ખોટી રજૂઆતરૂપે એક સૂત્ર બની ગયું છે, તે આ પ્રમાણે— ઇર્ણ તસકાદ્દર્શવજ્જત્તર્ણ પુચ્છા । ગોયમા । મ આવૃત્તિના આ ખોટા પાઠના બંધને તેના પહેલાંની પ્રકાશિત આવૃત્તિઓમાં હપાયેલ અને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓમાં નિરૂપવાદરૂપે વિદ્યમાન સૂત્રપાઠને અમે અમારી વાચનામાં આ પ્રમાણે સ્વીકાર્યો છે—૧૨૯૨. ઇર્ણ તસકાદ્દર્શવજ્જત્તર્ણ । ૧૨૯૩. સકાદ્દર્શવજ્જત્તર્ણ ગ્ં પુચ્છા । ગોયમા । અહીં વિશ્વ વાચકો સમજી શકશે કે શાસ્ત્રકર રચયિત ભગવંતે જે સમાધાન સકાયિક પર્યામ માટે કર્યું છે તે સમાધાનને મ આવૃત્તિનો પાઠ અપર્યામ ત્રસકાયના સંબધમા લર્ષ્ નય છે, અર્થાત્ અપર્યામ ત્રસકાયની ઉલ્કૃષ્ટી કાયરિયતિ સાગરોપમપૃથક્ત્વની છે તેમ જણાવે છે. પ્રસ્તુત ૧૨૯૨-૯૩ મા સૂત્રના સંબધમાં સુત્તાગમેના સંપાદકશ્રેણે પ. ભગવાનદાસશ્રીની ઉક્ત રખડનાને તો તેમની મૂળ વાચનામા કાયમ રાખી છે જ, ઉપરાંત, આ કંડિકામાં જણાવેલો પાંચ સૂત્રોનો ઉક્તમ સ અને મ આવૃત્તિના જેવો જ સુત્તાગમેમાં છે. વિશેષમાં અહીં પણ એક સ્થાનમાં સુત્તાગમે ના સંપાદકશ્રેણે રવેચ્છાએ ખોટો પાઠ ભિમેયો છે, તે આ પ્રમાણે—સ તથા તદ્દનુસારે મ આવૃત્તિમા ૧૨૮૬ મા સૂત્રના પ્રારંભનો તસકાદ્દર્શ ગ્ં મતે । તસકાદ્દર્શ સ્તિ પુચ્છા । ગોયમા । આટલો સૂત્રપાઠ પડી ગયેલો છે. અહીં સુત્તાગમેના સંપાદકશ્રેણે કંઈક ધટે છે તેમ જણાતાં તેમણે પોતાની રવેચ્છાએ જ પ્રસ્તુત પાઠના બંધને તત્ત્વ ગ્ં જે સે અં સં સેં આટલો અશાસ્ત્રીય ખોટો પાઠ ઉમેરી દીધો છે. સરવાળે કહેવાનું એટલું જ કે સ આવૃત્તિમાં અને તદ્દનુસારે મ આવૃત્તિમાં આ કંડિકામાં જણાવેલો પાંચ સૂત્રોનો ઉક્તમ છે તેવો જ ઉક્તમ સુ આવૃત્તિમા પણ છે, જે તત્ત્વ સૂત્રસંબધને તોડી નાખે છે અને જે સમગ્ર હસ્તલિખિત સૂત્રપ્રતિઓમાં નથી, તેમ જ મ આવૃત્તિમાં ૧૨૯૩ મા સૂત્રનો આદિ ભાગ પડી ગયો છે (જે સ આવૃત્તિમાં છે), તેવી જ રીતે સુત્તાગમેની આવૃત્તિમાં પણ પડી ગયો છે, જે સમગ્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓમાં છે. તેમ જ ૧૨૮૬ મા સૂત્રના પ્રારંભનો સૂત્રપાઠ, જે સમિતિની આવૃત્તિમાં તથા તદ્દનુસારે મ આવૃત્તિમાં પડી ગયો છે તેના બંધને સુત્તાગમેમાં રવેચ્છાએ રચીને ગોઠવી દીધેલો અશાસ્ત્રીય ખોટો પાઠ છે જે સમગ્ર હસ્તલિખિત સૂત્રપ્રતિઓમાં નથી. ઘ, બ તથા ઘિ આવૃત્તિમાં આ કંડિકામાં જણાવેલા સૂત્રપાઠો અમારી વાચના જેવા જ મૌલિક છે.

૭૨. ૬૩૫ મા સૂત્રના અંતમાં આવેલા ઉર્ણવર્જીતિ (૫૦ ૧૬૬, પં ૬) શબ્દ પછી મ અને તદ્દનુસારે સુ આવૃત્તિમાં ન અસંલેખા ઉર્ણવર્જીતિ આટલો સૂત્રપાઠ વધારે છે. આ વધારાનો સૂત્રપાઠ અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં મળ્યો નથી, તેમ જ અઘાવધિ પ્રકાશિત શેષ આવૃત્તિઓમાં પણ નથી. અહીં ટીકાકારે વ્યાખ્યામાં વિશેષ રપષ્ટીકરણ કરવા માટે નાસજ્જેવાઃ લખ્યું છે તેના આધારે, અથવા તો ટીકાની વ્યાખ્યાને અનુસરીને, કોઈક પ્રતિમાં કોઈએ મૂલ વાચનામાં પ્રસ્તુત પાઠ ઉમેર્યો હોય તેવી પ્રતિના આધારે, પ્રસ્તુત વધારાનો પાઠ મ આવૃત્તિમાં મૂળમાં આવ્યો હોય તેમ લાગે છે.

૭૩. ૧૯૩ મા પૃષ્ઠની ૨૧ મી પંક્તિમાં આવેલા વિસેસાદ્દિયાઈ (સૂ. ૭૭૭) આ સૂત્રપદ

પછી અને ચરિત્રવિષયક સૂત્રપદના પહેલાં મ અને તદનુસારે સુ આચરિત્તિમાં પરસદ્ધયાદ આદલો સૂત્રપાઠ વધારે છે, જે અમને કોઈ સૂત્રપ્રતિમાં નથી મળ્યો, અને આ બે સિવાય પ્રકાશિત કોઈ પણ આચરિત્તિમાં નથી. અહીં ટીકામાં મૂળ પાઠનું પ્રતીક છે તેમાં પણ અમે સ્વીકારેલા પાઠના જેવો જ સૂત્રપાઠ છે (ટીકા, પત્ર ૨૩૧ બ).

૭૪. ૧૪૪૧ માં સૂત્રમાં આવેલો ઉવક [૧ જ્ઞ] જ ત્તિ પુચ્છાદ મળિયાદ (૧૦ ૩૨૪) આ સૂત્રપાઠ અમને માત્ર લ્હં સંસક્ર પ્રતિએ આપ્યો છે, તેમાં પણ ઉજ્જે અક્ષર નથી. આ સ્થાનમાં અન્ય પ્રતિઓના પાઠભેદો અમે નિચે ટિપ્પણીમાં આપ્યા છે, તેમાં મુઠ સંસક્ર આદર્શનો એટલે સ આચરિત્તિનો જે પાઠ નોંધ્યો છે તે અનવધાનથી મ આચરિત્તિનો અપાર્ઠ ગયો છે. અહીં સ આચરિત્તિનો પાઠ [ઉવવજ્ઞ] પુચ્છા મળિયા આવ્યો છે, જે અમે પ્રથમ ભાગના શુદ્ધિપત્રકમાં જણાવ્યો છે. અસ્તુ. પ્રસ્તુત સ્થાનમાં મ આચરિત્તિનો ઉવવજ્ઞ પુચ્છા મળિયા પાઠ અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં નથી મળ્યો. અહીં સુ આચરિત્તિમાં મ આચરિત્તિ જેવો જ પાઠ છે. ધ અને ઝ આચરિત્તિમાં પ્રસ્તુત સ્થાનમાં અનુક્રમે આ પ્રમાણે પાઠ છે—ઉવવજ્ઞ પુચ્છા મળિયાદ અને ઉવવજ્ઞતિ પુચ્છા મળિયા. શિ આચરિત્તિમાં તો પ્રસ્તુત ૧૪૪૧ માં અને તેના પછીના ૧૪૪૨ માં સૂત્રનો પાઠ અનવધાનથી પડી ગયો છે. શુઓ શિક્ષાગમન પ્રજ્ઞા શિક્ષાક્ષલક ૧૮૮-૨, પંક્તિ ૫૧૭.

૭૫. ૧૫૮૦ માં સૂત્રમાં આવેલો જીવ ગેરહયમેદેસુ માળિયવ્ઞ આ પ્રાચીનતમ પ્રતિઓનો સૂત્રપાઠ સંગત અને પ્રામાણિક છે. ધ અને ઝ આચરિત્તિમાં પણ અહીં જણાવેલો જ પાઠ છે. આ પાઠના બદલે અમને પ્રત્યંતરોમાં જીવ ગેરહયમેદેર્ઞ માળિયવ્ઞ આવ્યો અશુદ્ધ પાઠ મળ્યો છે, જે અમે ટિપ્પણીમાં નોંધ્યો છે. સ અને શિ આચરિત્તિમાં પ્રસ્તુત ટિપ્પણીમાં આપેલો જ પાઠ મૂળ વાચનામાં છે, જ્યારે મ અને સુ આચરિત્તિમાં અહીં જીવનેરહયમેદેર્ઞ માળિયવ્ઞ આવ્યો ખોટો પાઠ છે, જે કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં નથી.

૭૬. ૯૨૧ [૧] સૂત્રમાં આવેલો અહવર્ઞ હઠ્ઠો વગ્ઞો પંચમવગ્ઞપદુવ્ઞનો આ સૂત્રપાઠ અમને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓમાં મળ્યો છે. ધ, ઝ અને શિ આચરિત્તિમાં પણ અહીં આ પ્રમાણે જ પાઠ છે. સ આચરિત્તિમાં આ પાઠમાંનું પંચમવગ્ઞપદુવ્ઞનો સૂત્રપદ અનવધાનથી પડી ગયું છે; જ્યારે મ અને તદનુસારી સુ આચરિત્તિમાં આ સ્થાનમાં આ પ્રમાણે પદવિપર્યાસ છે—અહવર્ઞ પંચમવગ્ઞપદુવ્ઞનો હઠ્ઠો વગ્ઞો, જે કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં નથી.

૭૭. ૧૮૦૫ માં સૂત્રમાં આવેલું અમિચ્છિયત્તાદ (૧૦ ૩૯૪, ૫૦ ૯) આ સૂત્રપદ સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે. ધ, ઝ અને સ આચરિત્તિમાં પણ આ સ્થાનમાં આપ્યો જ પાઠ છે. અહીં ટીકાની મુદ્રિત આચરિત્તિમાં આ પ્રમાણે વ્યાખ્યા છે—‘અમિચ્છિયત્તાદ’ અમિધ્યા-નમમિધ્યા, અમિલાષ શ્વર્યઃ, અમિધ્યા સજ્ઞાતા ચેષ્વિતિ^૯ અમિધ્યાતાસ્તારકાદિદર્શનાદિતમ્ક્રયઃ, તદ્રાવસ્તતા તયા, કિમુક્તં ભવતિ ૧ યે યુહીતા આહારતયા પુદ્ગલા ન તે ત્તિદ્દેતવોઽભૂવચ્ચિતિ ન પુનરમિલયર્ણીયસ્વેન પરિણમન્તે । (ટીકા, પત્ર ૫૦૪, પૃષ્ઠ ૨). ટીકાના આ પાઠમાં મોટા અક્ષરમાં મૂકેલા પાઠના આધારે મ આચરિત્તિમાં મૂળ પાઠમાં પ્રસ્તુત સૂત્ર આ પ્રમાણે આપ્યું છે—અ(શ)મિચ્છિયત્તાદ; ત્યાર પછીની શિ આચરિત્તિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદ આ પ્રમાણે છે—અ(પ્રઠ્ઠ ણ)મિચ્છિયત્તાદ, અર્થાત્ પં શ્રી ભગવાનદ્વાસજ્ઞએ જે પાઠને પોતાના સંશોધનરૂપે () આવા કોષકમાં મૂક્યો તે પાઠને શિક્ષાગમનમાં પ્રત્યંતરના પાઠભેદરૂપે મૂકવામાં આવ્યો, જે સમગ્ર

૯ ટીકાની મુદ્રિત આચરિત્તિમાં ણ્વિતિ પાઠ છે.

સુત્રાદર્શોમાં નથી. આ રચનાના સુ આટ્ટતિમાં મ આટ્ટતિના જેવો જ પાઠ છે. જેસલમેર અને ખંભાતના ભદ્રારમાં ઉપલબ્ધ ટીકાની પ્રાચીનતમ તાડપત્રીય પ્રતિઓમાં ઉપર જણાવેલા ટીકા-પાઠના મોટા અક્ષરમાં મૂકેલાં પાઠ આ પ્રમાણે છે—યે ગ્રહીતા આહારતયા પુદ્ગલા ન તે વૃત્તિદેલોઃમ્ભવક્ષિતિ પુનરમિલવળીયત્વેન પરિણમન્તે અર્થાન્ અગાઉ નોંધેલા પાઠમાં ખીજી વાર આવેલો ન શબ્દ પ્રાચીનતમ પ્રતિઓમાં નથી. તેથી અને પ્રસ્તુત ટીકાપાઠમાં અમિજ્ઞિયત્તાપ સૂત્રપદ લખીને વ્યાખ્યા કરી છે તેથી, અહીં સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓ આપે છે તે અમિજ્ઞિયત્તાપ પાઠ જ બરાબર માનવો જોઈએ. આ વિષયમાં એક વસ્તુ વિચારણીય છે : અહીં નારકોના આહારપુદ્ગલોના પરિણમનના નિરૂપણમાં અમિજ્ઞિયત્તાપ શબ્દ છે. આવો જ શબ્દ ૧૮૦૬ [૧] સૂત્રમાં અસુરકુમાર દેવોના આહારપુદ્ગલોના પરિણમનના નિરૂપણમાં છે. જોકે શિલાગમ^{૧૦} સિવાયની પ્રકાશિત સર્વ આટ્ટતિઓમાં પ્રસ્તુત ૧૮૦૬ [૧] સૂત્રમાં અમિજ્ઞિયત્તાપ ના અદ્યતે મિજ્ઞિયત્તાપ પાઠ છે, પણ અમે જોયેલી સમગ્ર પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓમાં ૧૮૦૬ [૧] સૂત્રમાં પણ અમિજ્ઞિયત્તાપ જ પાઠ છે, તેથી અમે પ્રસ્તુત અને સૂત્રોમાં એકસરખો અમિજ્ઞિયત્તાપ પાઠ જ સ્વીકાર્યો છે. અહીં વિચારણીય વસ્તુ એ અને છે કે નારકોના વિષયમાં વપરાયેલા દુઃખાનુભૂતિસૂચક સૂત્રપદોથી ઊલટાં એટલે સુખાનુભૂતિસૂચક સૂત્રપદો અસુર-કુમાર દેવોના વિષયમાં છે. કેવળ પ્રસ્તુત અમિજ્ઞિયત્તાપ આ એક જ સૂત્રપદ નારક અને અસુરકુમારના આહારપરિણમનના નિરૂપણમાં એકસરખું છે. અહીં “નારકોનો આહાર એવો તુચ્છ હોય કે જે લીધા પછી તેમને તૃપ્તિ અનુભવાતી નહીં હોય તેથી તેમની અભિલાષા આહારમાં જ રહે, જ્યારે દેવોને એટલો સુંદર આહાર હોય કે તે લીધા પછી પણ તેની સુખદ યાદરૂપે તેમની અભિલાષા તે તરફ રહે” સમાધાન માટે આવું અર્થઘટન કરી શકાય. અહીં અમે એટલું જ જણાવીએ છીએ કે પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ સુત્રાદર્શોને અનુસરીને અમે ૧૮૦૫ અને ૧૮૦૬ [૧] સૂત્રમાં અમિજ્ઞિયત્તાપ પાઠ મૂળ વાચનામાં સ્વીકાર્યો છે.

૭૮. ૧૩૦૪ ક્રમાંક વાળા સૂત્રનો વજ્જત્તયાણ વિ एवं चेव। આ પાઠ અમને સમગ્ર સૂત્ર-પ્રતિઓએ આપ્યો છે, અને આ સૂત્રપાઠથી પ્રસ્તુતનો સંપૂર્ણ અર્થ સમજી શકાય છે. સ તથા શિ આટ્ટતિમાં આ પાઠ પંચી જહા ઓહિયાર્ણ। આટલો પાઠ વધારે છે, જે અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં મળ્યો નથી, આથી જ આ વધારાનો પાઠ વિશેષ રપછીકરણ માટે કોઈએ પાછળથી પ્રદક્ષિત કર્યો હોય એમ લાગે છે. આ વસ્તુ તો एवं चेव આવા સૂત્રપાઠથી પણ રપછ જ છે, કારણ કે જહા ઓહિયાર્ણ પાઠ પણ જો મૌલિક હોય તો તેના પહેલાં एवं चेव આવો સૂત્રપાઠ હોવો ન જોઈએ. એવી જ રીતે અહીં एवं चेव લખ્યા પછી જહા ઓહિયાર્ણ પાઠ નિરર્થક સિદ્ધ થાય છે. સ આટ્ટતિનો આ વધારાનો સૂત્રપાઠ કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં નથી. મ તથા સુ આટ્ટતિમાં અહીં અમારા જેવો જ મૌલિક પાઠ છે; જ્યારે ષ તથા ઝ આટ્ટતિમાં અહીં પ્રસ્તુત મૌલિક પાઠને સંવાદી પાઠ આ પ્રમાણે છે—વજ્જત્તિ(ત)યાર્ણ જહા ઓહિયાર્ણ।

૭૯. ૧૪૦૬ ક્રમાંકવાળા સૂત્રની ૨૧૩ મી ગાથામાં આવેલો બલ વાસુદેવ આ સૂત્રપાઠ અમને પ્રાચીન-પ્રાચીનતમ પ્રતિઓએ આપ્યો છે; જ્યારે ત્રણ સૂત્રપ્રતિઓએ અહીં બલદેવ વાસુદેવ પાઠ આપ્યો છે, અને તે ષ, ઝ, સ તથા શિ આટ્ટતિની મૂળ વાચનામાં પણ છે, જ્યારે મ અને સુ આટ્ટતિમાં અમે સ્વીકાર્યો છે તે સગત પાઠ છે.

૮૦. ૧૮૧૬મા સૂત્રનું વેદ્દિયાળં મંત્રે જે વોગલે આહારસ્તપ ગેઠ્ઠિતિ તે ણં તેણિ વોગલાળં સેયાલ્સિ કૃતિમાગં આઠારંતિ કૃતિમાગં અસ્સારંતિ ? (૫૦ ૩૯૫) આ પ્રશ્નવાક્ય જ સંગત અને મૌલિક છે. અહીં પુર સનક પ્રતિ સિવાયની સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ ઉપરનો પાઠ આપ્યો જ છે; જ્યારે પુર સંગત પ્રતિમાં તેમ જ અ, સ અને શિ આટ્ટિમાં ઉપરના પાઠના પ્રારંભનો ભાગ આ પ્રમાણે છે, જે અસંગત છે—વેદ્દિયાળં મંત્રે ! પુચ્છા ! ગોયમા ! જે વોગલે..... અર્થાત્ આ અસંગત પાઠમાં ચાલુ પ્રશ્નવાક્યને પુચ્છા શબ્દથી પૂર્ણ કર્યું છે અને તેમાં ગોયમા ! શબ્દથી સમાધાનરૂપ ઉત્તરવાક્યનો પ્રારંભ કર્યો છે, જેનો કોઈ મેળ ખેરી શકે જ નહી. ધ આટ્ટિમાં અહીં વેદ્દિયાળં મંત્રે ! પુચ્છા ! જે વોગલે...આ પ્રમાણે છે; અહીં પણ પુચ્છા ! શબ્દ અર્થશીલ અને અમૌલિક છે; જ્યારે મ આટ્ટિમાં ધ આટ્ટિના જેવો જ પાઠ છે, પણ તેમને પુચ્છા ! શબ્દ ખટકયો લાગે છે, જેથી [] આવા કોષ્ટકમાં પુચ્છા ! શબ્દ આપીને તેની અનુપયોગિતા જણાવી છે. તે પછીની સુ આટ્ટિમાં આ પુચ્છા ! શબ્દને સ્વીકાર્યો નથી તેથી આ સ્થાનમાં અમારી વાચના જેવો પાઠ છે.

૧૧ ૮૧. ૪૧ મા સૂત્રમા આવતા તવા વિ અને પવાલા વિ (૫૦ ૧૮, પં ૧) આ બે સૂત્રપદો સ અને શિ આટ્ટિમાં પડી ગયાં છે; જ્યારે મ અને સુ આટ્ટિમાં પ્રસ્તુત બે સૂત્રપદો છે.

૮૨. ૪૫૨ મા સૂત્રના અંતમાં આવેલો તિહિં અણ્ણાળેહિ (૫૦ ૧૪૦, પં ૩) આ સૂત્રપાઠ સ તથા શિ આટ્ટિમાં પડી ગયો છે; જ્યારે મ અને સુ આટ્ટિમાં છે.

૮૩. ૧૦૧૯ મા સૂત્રમા આવતું ષાણિદિયમ્ત્યોગ્ગહે (૫૦ ૨૫૧, પં ૨૫-૨૬) આ સૂત્રપદ સ તથા શિ આટ્ટિમાં પડી ગયું છે; મ અને સુ આટ્ટિમાં છે.

૮૪. ૧૦૪૬ [૮] સૂત્રમાં આવેલો કેવલિયા બદ્દેહ્લગા ડ ગોયમા ! નશિય આ સૂત્રપાઠ સ તથા શિ આટ્ટિમાં પડી ગયો છે; જ્યારે મ અને સુ આટ્ટિમાં છે.

૮૫. ૧૩૧૦ મા સૂત્રમા આવેલો અગંત કાલં (૫૦ ૩૦૮, પં ૨૧) આ સૂત્રપાઠ સ તથા શિ આટ્ટિમાં પડી ગયો છે; જ્યારે મ અને સુ આટ્ટિમાં છે.

૮૬. ૧૫૬૬ મા સૂત્રમાં આવેલો આહારગસરીરસ જહ્વણિયા ઓગાહુના અસંસ્વેજ્જગુણા આ સૂત્રપાઠ સ તથા શિ આટ્ટિમાં પડી ગયો છે, જ્યારે મ તથા સુ આટ્ટિમાં છે.

૮૭. ૧૮૬૦ મા સૂત્રમા આવેલો જાવ વેમાણિયા આ સૂત્રપાઠ સ તથા શિ આટ્ટિમાં પડી ગયો છે; મ અને સુ આટ્ટિમાં પ્રસ્તુત પાઠ છે.

૮૮. ૧૯૩[૧] સૂત્રમાં આવેલું અદ્દસુ (૫૦ ૬૭, પં ૮) આ સૂત્રપદ સ આટ્ટિમાં પડી ગયું છે, જ્યારે મ અને સુ આટ્ટિમાં છે. શિ આટ્ટિમાં તો પ્રસ્તુત સૂત્રના સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપેલા ઉર્વરિં દેદ્દા ય ઇયં જોયણસયં વજ્જેત્તા મજ્જે અદ્દસુ જોયણસત્તેસુ આ મૌલિક સૂત્રપાઠના બદલે માત્ર ઉર્વરિં જાવ અદ્દજોયણસરત્તુ આવી સંક્ષિપ્ત પાઠ આપીને કોઈ પણ આધાર વિના વાચના દૂકાવી છે.

૮૯. ૧૦૬ મા ૫૪માં આવેલા ૩૧૬ મા સૂત્રનો સમગ્ર સૂત્રપાઠ સ આટ્ટિમાં પડી ગયો છે; જ્યારે મ, શિ અને સુ આટ્ટિમાં છે.

૧૧. ૮૧ મીથી ૧૦૫ મી કંઠિકામાં જણાવેલા પાઠો ધ અને મ આટ્ટિમાં નથી. આ કંઠિકાઓમાં જણાવેલા સ્થાનોની અમારી મૂળ વાચનાના પાઠ અમને સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યા છે

૯૦. ૩૩૨ મા સૂત્રમાં આવેલું સંલેખ્જસમયટિતીયાળં (૫૦ ૧૦૯, પં ૪) આ સૂત્રપદ સ આટ્ટતિમાં પડી ગયું છે મ તથા સુ આટ્ટતિમાં છે; જ્યારે શિ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદનું સંલેખ્જ-સમયં આવું ટુંકુ રૂપ છે.

૯૧. ૪૫૨ મા સૂત્રમાં આવેલા મિળવજ્જવનાણવજ્જવેહિ ય છદ્ધાણવઢિણ (૫૦ ૧૪૦, પં ૨) આ પાઠનો અંતિમ વજ્જવેહિ ય છદ્ધાણવઢિણ આટલો સૂત્રપાઠ સ આટ્ટતિમાં પડી ગયો છે. મ, શિ અને સુ આટ્ટતિમાં આ પાઠ છે.

૯૨. ૯૨૩ મા સૂત્રમાં આવેલો જોતિસિયાળં एवं ચેવ । ગવરં (૫૦ ૨૨૮, પં. ૧૩) આ સૂત્રપાઠ સ આટ્ટતિમાં પડી ગયો છે. મ, શિ અને સુ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત પાઠ છે.

૯૩. ૫૦ ૩૦૨ ની બીજીથી ચોથી પંક્તિમાં આવેલો સૂત્રાંક ૧૨૫૭ [૭] તથા ૧૨૫૭ [૮] નો સમગ્ર સૂત્રસંદર્ભ સ આટ્ટતિમાં પડી ગયો છે. મ, શિ અને સુ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રસંદર્ભ છે.

૯૪. ૧૭૨૩ મા સૂત્રમાં આવેલું રાઈદિણહિં (૫૦ ૩૮૦, પં ૧૦) આ સૂત્રપદ સ આટ્ટતિમાં પડી ગયું છે. મ અને સુ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદ છે; જ્યારે શિ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદના બદલે દિવસેહિં આવું સૂત્રપદ છે.

૯૫. ૪૩ મા સૂત્રની ૨૬ મી ગાથાના પૂર્વાર્ધમાં આવેલા સ્વપગજાતી ગવણીહયા ય કંદો આ પાઠના જેવો જ પાઠ મ અને સુ આટ્ટતિમાં છે; જ્યારે સ અને શિ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં સ્વપગજાતી ગિહયા કુંદો(કંદો) આવો ખોટો પાઠ છે.

૯૬. ૨૪૭ મા સૂત્રમાં આવેલા સુહુમવળસસકાહયા અસંલેખ્જગુણા (૫૦ ૯૩, પં ૪) આ પાઠના જેવો જ પાઠ મ અને સુ આટ્ટતિમાં છે; જ્યારે સ અને શિ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના અસંલેખ્જગુણા સૂત્રપદના સ્થાનમાં અગંતગુણા આવું ખોટું સૂત્રપદ છે. અહીં ટીકામાં પણ સુહુમવનસ્વતિકાવિકા અસંલેખ્જગુણા: (ટીકા પત્ર ૧૩૧ પૃષ્ઠ ૧ પં ૭) આવી સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા છે.

૯૭. ૧૭૪૪ મા સૂત્રમાં આવેલા વજ્જતાવજ્જતિયં (૫૦ ૩૮૩, પં ૧૧-૧૨) આ સૂત્ર-પદના જેવો જ પાઠ મ તથા સુ આટ્ટતિમાં છે; જ્યારે સ અને શિ આટ્ટતિમાં પ્રસ્તુત પાઠના સ્થાનમાં અવજ્જતાવજ્જતિયં આવો ખોટો પાઠ છે.

૯૮. ૨૧૬૯ મા સૂત્રમાં આવેલા ઇસુહુમા ણં (૫૦ ૪૪૩ પં. ૧૭) આ સૂત્ર પાઠના જેવો જ પાઠ મ અને સુ આટ્ટતિમાં છે. ટીકામાં પણ 'ઇસુહુમા ણં' એટલાવત્સુહુમા: આવી મૂળ પાઠાનુસાર વ્યાખ્યા છે; જ્યારે અહીં સ અને શિ આટ્ટતિમાં સુહુમા ણં આવો અમૈલિક પાઠ છે.

૯૯. ૧૭૧૭ મા સૂત્રમાં અમને બધી પ્રતિઓમાં મળેલા ઝળા, સેસં તં ચેવ, (૫૦ ૩૭૯) આ સૂત્રપાઠના બદલે સ આટ્ટતિમાં ઝળા સેસા, (૩૦) તં ચેવ વઢિપુણ્ણં બંધંતિ આવો પાઠ છે. શિ આટ્ટતિમાં અહીં સમિતિની વાચના જેવો જ પાઠ છે, પણ તેમાં ઝકોસેણં પાઠનો નિર્દેશ કરતી કોષમાં મૂકેલો (૩૦) નથી; જ્યારે મ અને સુ આટ્ટતિમાં ઝળા, સેસં તં ચેવ વઢિપુણ્ણં બંધંતિ આવો પાઠ છે. આ પાઠના અંતમાં આવેલાં વઢિપુણ્ણં બંધંતિ આ બે સૂત્રપદો અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિએ આપ્યાં નથી.

૧૦૦. ૪૪૦ મા સૂત્રમાં આવેલા હાલિહવળ્ણવજ્જવેહિ (૫૦ ૧૩૭ પં ૭) આ સૂત્રપદના પહેલાં સ આટ્ટતિમાં અનવધાનથી પ્રસ્તુત સ્થાનમાં કોષકે પ્રતિનો વધારાનો પાઠ પણ મૂળ

વાચનામાં દાખલ થઈ ગયો છે, એટલે કે પ્રસ્તુત સૂત્રપદના અદલે વીચવજ્જવેહિં હાલિદ્વવ્વણવજ્જવેહિં આવાં બે સૂત્રપદો છે. શિ આત્તિમાં પ્રસ્તુત સૂત્રપદના સદર્ભના ણીલવ્વણવજ્જવેહિં લોહિયવવ્વણવજ્જવેહિં હાલિદ્વવ્વણવજ્જવેહિં સુક્કિલ્લવ્વણવજ્જવેહિં ચ હદ્ધાણવટ્ટિય (૫૦ ૧૩૭, પં ૭-૮) આ સમગ્ર પ્રતિઓએ આપેલા સૂત્રપાઠના અદલે નીલ્લોહિયવીચવજ્જવેહિં સુક્કિલ્લે ૦ હદ્ધાણવટ્ટિય આવો ટૂંકો પાઠ છે. આમાંય વીચ શબ્દ તો મિલકૂલ અભૌલિક છે. આગમાંમાં કાલ, નીલ, લોહિત, હાલિદ્વ અને શુકલ આ પાંચ વર્ણો જ જણાયા છે. આમાંનું કાલવર્ણસંયધિત વક્તવ્ય પ્રસ્તુત સૂત્રપદના પહેલા આવી ગયું છે (૫૦ ૧૩૭, પં ૨). આથી અહીં સ અને શિ આત્તિનો પાઠ સાચો નથી, જ્યારે મ અને સુ આત્તિમાં અમારી વાચના જેવો જ પાઠ છે.

૧૦૧. ૧૯૭ માં સૂત્રમાં આવેલા સાળ સાળં વિમાણવાસસતસહસ્સાણં (૫૦ ૭૦, પં ૧૬) આ સૂત્રપાઠ પછી સ અને શિ આત્તિમાં સાળં સાળં અગમદ્વિસીણં આટલો સૂત્રપાઠ વધારે છે, જે અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં મળ્યો પણ નથી, અને અસંગત દોષાથી તેની જરૂર પણ નથી, પ્રસ્તુત વધારાનો ઘિનજરૂરી પાઠ મ અને સુ આત્તિમાં નથી.

૧૦૨. ૨૭ માં પૂઠની છઠી પંક્તિમાં આવેલા સે ત્ત સાહારણસરીગ્ગાદરવણસ્સરકાહ્યા આ સૂત્રપાઠ પછી સ આત્તિમાં સે ત્ત સાહારણવણસ્સરકાહ્યા આટલો સૂત્રપાઠ વધારે છે. પ્રસ્તુત વધારાનો સૂત્રપાઠ અમને કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં મળ્યો નથી, તેથી અને પ્રસ્તુત સ્થાનની ટીકાની વ્યાખ્યામાં સે ત્તમિત્યાદિનિગમનવત્તુલ્યં સુગમમ્ (ટીકા, પત્ર ૪૧, પૃષ્ઠ ૧) આત્તુ ૨૫૯ જણાવ્યું છે તેથી પણ પ્રસ્તુત વધારાનો પાઠ ઘિનજરૂરી છે એમ કહી શકાય, કારણ કે તેનો જે સ્વીકારીએ તો ચારના અદલે પાંચ નિગમન થાય છે. મ અને સુ આત્તિમાં આ ઘિનજરૂરી વધારાનો સૂત્રપાઠ નથી.

૧૦૩. ૬૩૫ માં સૂત્રમાં આવેલા ઇક્કો (૫૦ ૧૬૯, પં ૫) આ સૂત્રપદના અદલે સ આત્તિમાં ઇક્કં પાઠ છે, જે કોઈ પણ પ્રતિમાં નથી અને ઘિનજરૂરી છે. મ, શિ અને સુ આત્તિમાં અહીં ભૌલિક ઇક્કો પાઠ જ છે.

૧૦૪. ૧૨૩૬ માં સૂત્રમાં આવેલા પરિયાવજ્જાણં આ સૂત્રપદના અદલે સ આત્તિમાં અનવધાનથી થયેલો પરિયાવજ્જાણં પાઠ છે; જ્યારે મ શિ અને સુ આત્તિમાં પરિયાવજ્જાણં આવો શુદ્ધ પાઠ છે.

૧૦૫. ૧૨૭૭ મુ અને ૧૨૭૮ મુ આ બે સૂત્રો સ આત્તિમાં ૧૨૮૪ માં સૂત્રની પછી છે. આનો ઉલ્કમ કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં નથી અને તે અસંગત પણ છે. મ, શિ અને સુ આત્તિમાં પ્રસ્તુત બે સૂત્રો અમારી વાચના પ્રમાણે યથાસ્થાને જ છે.

૧૦૬. ૧૮૬૪ માં સૂત્રમાં આવેલા મળમક્લણે કત્તે (૫૦ ૪૦૦, પં ૧૦) આ સૂત્રપાઠના અદલે સ, મ અને સુ આત્તિમાં મળમક્લણે કત્તે પાઠ છે, જે કોઈ પણ સૂત્રપ્રતિમાં મળતો નથી. ઘ, મ તથા શિ આત્તિમાં અહીં ભૌલિક મળમક્લણે કત્તે પાઠ છે.

૧૦૭. ૨૧૭૩ [૨] સૂત્રમાં આવેલો કાયજોગણં (૫૦ ૪૪૪) અર્થાત્ કાયજોગં ણં આ સૂત્રપાઠ પુ ૨ સિવાયની સમગ્ર સૂત્રપ્રતિઓએ આપ્યો છે. અહીં પ્રસ્તુત પાઠના અદલે પુ ૨ પ્રતિનો જે કાયજોગં ણં પાઠ છે તે જ પાઠ સુ સિવાયની અઘાવધિ પ્રકાશિત થયેલી આત્તિઓમાં મૂળ પાઠરૂપે છે. અહીં અમે મૂળમાં સ્વીકારેલા પાઠ પ્રમાણે જ ટીકાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે — કાયજોગં પુનરુજ્જાનઃ. સુત્તામ્ને ની આત્તિમાં તેના પૂર્વની આત્તિમાં ન હપાયો હોય તેવો માત્ર આ એક જ શુદ્ધ પાઠ અમે જાણી શક્યા છીએ.

...[૧૯૯] ..

ઝણ્ણસ્વીકાર

પ્રજ્ઞાપનાસૂત્રના પ્રથમ ભાગના 'સંપાદકીય' (૫૦ ૧૮-૧૯) માં જ્ઞેમનો નિર્દેશ કર્યો છે તે શાસ્ત્રાભ્યાસી ઝુનિવરો, વિદ્વાનો અને ઝન્ય મહાનુભાવોના ઝણ્ણસ્વીકારનો નિર્દેશ અહીં પણ અમે નયાપ્રકારે ઝણ્ણી લેવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

ઝુંમક
સં. ૨૦૨૭ ફાગણ સુદિ ૭
ધુધવાર, તા. ૩-૩-૭૩

ઝુ નિ પુ ઝય વિ જ ય
દલસુખ માલવણ્ણિયા
અમૃતલાલ ભોજક

INTRODUCTION

ANĠABĀHYA WORKS AND THEIR RELATION TO ANĠA WORKS

The *Āgamas* considered to be extant by the Svetāmbara Jaina tradition have undergone different stages of composition. In the first stage the *Anġa* works were composed or compiled. According to the tradition it is *ganadhara*s, the direct principal disciples of a *Tirthankara*, who compose the *Anġa* works. So, it can be said that out of the extant Jaina *Āgamas* the oldest are the *Anġa* works. In these *Anġa* works the *ganadhara*s have collected the preachings and teachings of Lord Mahāvīra and have also described the episodes of his life-story. The extant *Anġa* works are composed or compiled by a *ganadhara* named Sudharmā. And through tradition they have come down to us in the form of *śruta*. We have a reason to believe that a tradition of that sort of preachings which Mahāvīra delivered had run its course and was present even in the days of Lord Mahāvīra, he followed it, and having made selection, additions and alterations in it proper to his time and place he prepared his own preachings and gospels. The tradition explicitly states that the composition of twelve *Anġa* works (*dvādaśāṅgi*) is based on the 'Pūrva' literature.

The *Āgama* literature known by the name of 'Pūrva' is not extant. Only a list of the titles of the 'Pūrva' works and only a table of their contents are available. The term 'Pūrva' itself suggests that a literature known by that term might have been traditionally prevalent before the days of Lord Mahāvīra. Moreover, the tradition informs us that the 'Pūrva' literature was included in the twelfth *Anġa* work named *Drstivāda* which too is unfortunately lost to us. But there are many extant works and chapters in which or about which it is clearly stated that they are composed on the basis of *Drstivāda* or that they are composed on the basis of a particular 'Pūrva' included in *Drstivāda*.¹

It is difficult to deduce from the works of Dr. Schubring as to what his exact opinion is about *Drstivāda* and 'Pūrva' literature. But this much is certain that he was of the opinion that the story that there was ancient literature called by the name of 'Pūrva' on the basis of which certain works have been composed represents a false view or a misunderstanding.² He is not able to decide as to

1. *Āgama Yugakū Jaina Darśana*, p. 20.

2. Schubring : *Doctrine of the Jainas*, § 38, p. 74 'It is in harmony with the misunderstanding according to which...'

whether various *pravādas* (schools) ('*Purva*' literature is described as representing a *pravāda*) were really a fact or merely a fiction³ But he opines that certain obscure names given to these *pravādas* go to corroborate the position holding them to be fiction.⁴

But it is not possible for us to agree with him on his above-mentioned view. It is so because regarding *Drstivāda*, its chapters, etc and especially regarding the *Pūrvas* there is a trifling difference between the views of Śvetāmbaras and Digambaras. This suggests that before the schism both the traditions possessed one common tradition following which both of them present the uniform facts regarding *Drstivāda* and *Pūrvas*. It is really difficult to understand why one should regard as false view or misunderstanding the statement (occurring in the *Āgama* works) that *Anga* and *Angabāhya* works are based on either *Drstivāda* or a particular *Pūrva*. It is so because this statement occurs even in the *Niryuktis* and also in the works like *Prajñāpanī*. Moreover, the argument added to prove *pravādas* to be fiction is not at all convincing.

About the relation of *Angas* and *Pūrvas* the conclusion drawn by Dr Schubring on the basis of a passage from Abhayadeva's commentary on *Samavāyāngasūtra* does not seem cogent. One thing he arrived at is that according to Abhayadeva *Pūrvas* do not constitute the basis of *Anga* works and the other thing he arrived at is that *Pūrvas* and *Angas* were two independent literatures and hence the former does not form the basis of the latter. We quote below the passage in point in order to decide whether his above-mentioned two conclusions⁵ are proper. We request the scholars to decide for themselves as to what the view of Abhayadeva himself is and also as to whether the conclusion drawn by Dr. Schubring on the basis of the passage does really follow from it.

"*atha kiṃ tat pūrvagatam ? ucyate—yasmāt tīrthakaraḥ tīrthapravartanakāle ganadharānām sarvasūtrādhāratvena pūrvam pūrvagatam sūtrārtham bhāsate, tasmāt pūrvānīti bhanuāni/ganadharāḥ punaḥ śrutaracanām vidadhānā ācārādikramena racayanti, sthāpoyanti ca/matāntareṇa tu pūrvagatasūtrārthaḥ pūrvam arhatā bhāsito ganadharair api pūrvagataśrutam eva pūrvam racitaṃ paścād ācārādi / nanv evam yad ācāra-niryukyāṃ abhihitam—*

3 Ibid, § 38, p 75 "Whether the *pravādas* of the *Dīḥhivāya* (the 12th *Anga*) were fiction or fact we do not know."

4 Ibid, § 38, p 75 "The names of two *Aggeniya*for their obscurity all speak in favour of their fictive nature "

5. Ibid, § 37, p. 74 "But he does not derive the *Angas* from the *Puvvas* . . Hence it follows that the two series were parallel to, not dependent on, each other."

'savvesim āyāro padhamo'⁶ ityādi tat katham ? ucyate/tatra sthāpanām āśritya tathoktam/ iha tu aksararacanām pratitya bhaṇitam 'pūrvam pūrvāni krtāni' iti /"

—Samavāyāṅga-tīkā, pp. 130-31

What Ac. Abhayadeva has said in Sanskrit had already been said, even prior to Abhayadeva, by Jinadāsa in his *Nandī-cūrṇi*. And Ac. Haribhadra has bodily taken this *Nandī-cūrṇi* passage in his commentary (p. 88) on *Nandī*. *Nandī-cūrṇi* passage runs as follows :

" se kiṃ tam puvvagatam ? ti, ucyate—jambhā titthakaro titthapavattanakāle ganadhārāna savvasutādhārattanato puvvaṃ puvvagatasutattham bhāsati tamhā puvvatti bhaṇitā/ ganadhārā puna suttarayanam karentā āyārāi-kamena rayamti thavemti ya/ annāyariyamatenam puna puvvagatasuttattho puvvam arhatā bhāsito, ganaharehi vi puvvagatasutam ceva puvvam raitam pacchā āyārāi/evam ukte codaka āha—nanu puvvā varavirud-dham/ kamhā ? jambhā āyāranijjuttie bhaṇitam "savvesim āyāro" gāhā [Ācārāṅganiryukti, gāthā 8] / ācārya āha—satyamuktam/ kintu sā thavanā/imaṃ puna akkhararayanam paducca bhaṇitam—puvvam puvvā katā ity arthaḥ/

—Nandīsutta-cunṇī (PTS) p. 75

Moreover, the view accepted in Jinabhadra's *Viśeṣāvaśyaka-bhāṣya* along with the auto-commentary, being noteworthy, is given below :

āha—śrūyate hi pūrvam pūrvāny evopaniḍadhante pūrvapra-nayanād eva ca pūrvāni iti/ tatra ca samastam asti vānmayam ataḥ kiṃ iha śeṣāṅgair angabāhyaiś ceti ? ucyate—

⁷jati vi ya bhūtāvāde savvassa vayogatassa otāro |
nijjūhanā tadhā vi hu dummedhe pappā itthi ya || 548 ||

'jati' gāhā | yady api drstivāde samastavānmayāvātāraḥ, tathāpi durmedhasām ayogyānām strinām cānugrahārtham anyā-śrutaviśeṣopadeśaḥ, śrāvakāṇāṃ ca ||

—Viśeṣāvaśyakabhāṣya, p. 115

We give below the references where we are told about the works studied by a particular disciple of a particular Tīrthāṅkara who flourished before Lord Mahāvīra.

In *Jñātādharma-kathā* it is mentioned that Thāvaccāputta and

6. *Ācārāṅganiryukti, gāthā 8.*

7. This *gāthā* occurs in *Bṛhatkalpabhāṣya* also (*gāthā 145*). See also *Āvaśya-kacūrṇi*, p. 35

five Pāṇḍava brothers⁸ (sū. 128 and 130) (disciples of Lord Ariṣṭanemi), Sukaparivṛājaka⁹ (a disciple of Thāvaccāputta) (sū. 55), and disciples of Mallijina (sū. 78)—all of them studied fourteen *Pūrvas* beginning with *Sāmāyika* (*sāmāyamāyāim coddasapuvvāim*).¹⁰

Bhagavatīsūtra (sū. 617) informs us that Kārtika Śeṭha, a disciple of Lord Munisuvrata, had studied fourteen *Pūrvas* beginning with *Sāmāyika* (*sāmāyiyamāyāim coddasapuvvāim*). Again, regarding Mahabbala, a principal disciple of Tīrthankara Vimala, it furnishes the same information (sū. 432).

Antakṛddasā (sū. 4, 5, 7) too relates that all the disciples of Tīrthankara Ariṣṭanemi, except Gautama, had studied fourteen *Pūrvas*. About Gautama it informs us that he had studied eleven *Aṅgas* beginning with *Sāmāyika* (*tate ṇam se goyame . sāmāyamāyāim ekkārassa aṅgāim ahijjati*, sū. 1)

On the basis of the above references we can safely conclude that before the days of Lord Mahāvira it was the *Pūrva* literature—and not the *Anga* literature—that was prevalent and prominent. And from those references we can deduce that in the eyes of the compiler of the *Āgamas* '*Pūrva*' literature was comparatively older than the *Anga* literature. This is the reason why there is no scope of contradiction in believing that '*Pūrva*' literature was collected and included in the *Dṛstivāda* under the head of *Pūrvagata*.

The importance of *Pūrva* is proved by the fact that in the *Karma* literature and elsewhere where there occurs the discussion on *Sruta* it is '*Pūrva*'—and not '*Anga*'—that is accepted as the measure of *samyakśruta*. Now if *Pūrva* literature were absolutely a non-entity, then how can we account for the importance attached to it in the above-mentioned works? Grades of the '*Sruta*' are discussed in *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* on the basis of *Āvaśyakanir-yukti*. Therein occurs the term '*pūrvadhara*' (knower of *Pūrvas*) and not the '*śrutadhara*' or '*aṅgadhara*' (*gāthas* 141, 531, 536, 555). From among the *gāthās* referred to above, the *gāthā* 536 occurs even in the *Brhatkalpabhāṣya* (*gāthā* 138). And even in the *Nandī-sūtra* (sū. 71) it is stated: "icceyam duvālasamgam ganipīḍogaṃ

8. In *Mahāsamādhiprakīrnaka* (*gāthā* 459) it is stated that Yudhiṣṭhira possessed the knowledge of fourteen *Pūrvas* while the remaining four brothers possessed the knowledge of eleven *Angas*.

9. There is a reference in *Jñātā* (sū. 56) to the effect that Śelaka, a disciple of Suka, had studied eleven *Angas* beginning with *Sāmāyika*.

10. In *Mallī-adhyāyans* of *Jñātā* (sū. 64) it is mentioned, in the course of the story of the previous birth, that Bala who was initiated in the order of the monks by a *Sthavira* had studied eleven *Aṅgas*, viz. *Sāmāyika* etc.

coddasapuvvissa sammāsutaṃ, abhiññadasapuvvissa sammāsutaṃ, teṇa paraṃ bhinnesu bhayaṇā." Here also 'Pūrvas' are accepted as a measure of *samyakśruta*. This cannot be accounted for in the utter non-existence of the Pūrva literature.

In the opinion of Ac. Haribhadra and Śilāṅka and other commentators the meanings of the terms 'śrutakevalī' and 'caturdaśapūrvī' are identical. That is, nothing of the 'Śruta' remains unknown to a *caturdaśapūrvī*.¹¹

In *Vyavahārabhāṣya* it is stated that in olden days the possessor of the knowledge of fourteen Pūrvas was considered to be a *gītārtha* but now (i. e. in the days of *Vyavahārabhāṣya*) one who possesses the knowledge of *prakalpas* is considered to be so.¹² This too can become possible if at one time or other the existence and importance of Pūrva literature was recognised.

Ac. Malayagiri in his commentary on *Prajñāpanā* considers Gautama *ganadhara* to be a *caturdaśapūrvī* (p. 72). Moreover, in *Kalpasūtra*¹³ is given the number of Lord Mahāvīra's disciples who possessed the knowledge of fourteen Pūrvas. But the number of those disciples who possessed the knowledge of twelve *Angas* is not given. This shows that those who possessed the knowledge of fourteen Pūrvas were considered to be *śrutadhara* and as such they were given importance. Similarly, in the case of the disciples of Lord Pārśva etc. the number of only those who possessed the knowledge of fourteen Pūrvas is given¹⁴; the number of those who possessed the knowledge of twelve *Angas* is not given. This too proves that there existed scriptures known by the name of Pūrva.

Not only *Kalpasūtra* but also *Jambūdvīpaprajñapti* (su. 31) gives the number of only those disciples of Rṣabhadeva, who possessed the knowledge of fourteen Pūrvas.

Nandītherāvalī, in the *gāthā* (35) devoted to the praise of Ac. Nāgārjuna, considers him to be the knower of *kālika śruta* (i. e. *Angas*) and Pūrvas. This reference proves that *kālika śruta* i. e. *Anga*¹⁵ literature is different from Pūrva literature. Moreover, *Nandī* (sū. 78) informs us that by '*gamika*' is to be understood *Dṛstivāda* and by '*agamika*' is to be understood *Kālika* i. e. eleven

11. "na caturdaśapūrvavidaḥ prajñāpanīyaṃ kiñcid aviditam asti" *Prajñāpanā*, Haribhadravṛtti, p. 18; Śilāṅka's *Ācārāṅgaṭīkā*, pp. 183, 185; *Prajñāpanā*, Malayagirivṛtti, p. 72.

12. *Uddeśa* 3 *gāthā* 173

13. *Kalpasūtra* (Ed. Punyavijaya) sū. 137.

14. *Ibid.*, sū. 157, 166, etc.

15. '*kālikaśrutam ācārādī*' *Nandī-Haribhadriya-ṭīkā*, p. 69.

remaining *Āngas*, etc.—which means that they are two different literatures.

The fact that the following *gāthā* of *Catuḥśaranaprakīrnaka* mentions *caturdaśapūrvadhara* side by side with *dvādaśāṅgadhara* proves *Pūrvas* to be different from *Angas*.

caudasa-dasa-navapuvvī dvvālasikkārasaṃgino je a |
jinakappāhālamdia parihāravisuddhisāhū ya || 33 ||

While explaining *bhāsā*, *vibhāsā*, *vārtika* etc., the different types of commentary or exposition, *Āvaśyakacūrṇi* says that *vibhāsā* means that type of commentary or exposition which explains the words constituting the *sūtra* in various ways while *vārtika* means that type of commentary or exposition which explains the same in all the possible ways, and further that *Caturdaśapūrvī* is capable of the former while only *kevalī* is capable of the latter.¹⁶

Gautama, a *gaṇadhara* of Lord Mahāvīra, is considered to be the knower of fourteen *Pūrvas* (*caturdaśapūrvī*). But all other disciples of Lord Mahāvīra, excepting *gaṇadharas*, are seldom referred to as knowers of fourteen *Pūrvas*. Almost all of them are mentioned as knowers of eleven *Angas* (*sāmānyamānyām ekkārasa ṅgām*)¹⁷ In contrast to this, the disciples of *Tirthankaras* prior to Lord Mahāvīra are referred to as knowers of fourteen *Pūrvas*. From this we can possibly infer that only that *Śruta* which existed before the advent of Lord Mahāvīra has been given the name 'Pūrvā'. As we have already seen, the *Angas* are derived from the *Pūrvas*. Thus the *Pūrvā* literature served as the basis of the *Anga* literature, though it was different from and independent of the *Anga* literature. And at sometime it was included in the twelfth *Anga* under the head of 'Pūrvagata'. This is the right view.

One thing is noteworthy that there is an old belief, as previously referred to, that the *Angas* were composed on the basis of *Pūrvas* for the benefit of women, etc. And wherever the topic of the study by nuns occurs, we are given, in connection with the study by the nuns either of the times of Lord Mahāvīra or of the times earlier than Lord Mahāvīra, the same information that they studied eleven *Āngas*, but none of them is reported to have studied *Pūrvas*. This fact corroborates the above-mentioned old belief. In the *Jñātā* (*sū.* 129) we are told that Draupadī studied eleven *Angas* while Pāṇdavas studied fourteen *Pūrvas*. Āryā Padmāvati, a disciple of Aristanemi, is also reported to have studied eleven

¹⁶ *Āvaśyakacūrṇī*, folio 115 (*gāthā* 35)

¹⁷ *Bhagavati Sū.* 93, 382, 385, 418; *Vipākāsūtra* 33, *Jñātā*. *Sū.* 28, 105; *Anuttaro* 3 etc.

Āngas (*Antagada* Su. 9). In the days of Mahāvira the wives of Sreṇika became Jaina nuns. About them we are informed in *Antagada* (Sū. 16) that they possessed the knowledge of eleven *Āngas*.

Pūrvas being held very important scriptural texts it is no wonder if its knowledge were considered to be a kind of *labdhi* or *rddhi* (super-normal power). *Āvaśyakaniryukti* includes even the *pūrvadhāras* (knowers of *Pūrvas*) in the list of *labdhīharas* (possessors of *labdhīs*). This suggests that in the *Śrūta* '*Pūrva*' literature had special and important place.¹⁸

Where there occurs a discussion either on *āgamavyavahāra* or *parokṣavyavahāra* the knowers of 14, 10 or 9 *Pūrvas* and also Gandhastī are found mentioned as *āgamavyavahāri*.¹⁹ Moreover, Āc Jinabhādra referred to those who were of the opinion that *Prāyaścitta* became extinct as soon as knowers of fourteen *Pūrvas* left the mortal world.²⁰ And he refuted this view.²¹ All this discussion would be meaningless if there existed, in the tradition, no *Pūrva* literature. So, we should maintain that at one time or another there existed the *Śrūta* known by the name of '*Pūrva*'. There is no ground to regard it as fiction. The traditional view that *Pūrvas* are included in *Drstivāda* under the head of *Pūrvagata* is not baseless.

It is natural to raise the question as to why Saiddhāntika (Doctrinal) and some Āgamic texts were based on the *Pūrvas* or *Drstivāda* only and not on the extant *Āngas*. This can be answered as follows. If *Āngas* themselves were believed to be based on *Pūrvas* and thus if the latter were considered to be definitely more important than the former then the authors of doctrinal and Āgamic texts would naturally prefer *Pūrvas* to *Āngas* to draw upon. Moreover, there is no reason to believe that what is non-existent at present was also non-existent even at that time. It is so because it existed at one time and it became extinct only gradually. Again, the title *Drstivāda* itself suggests that the text bearing this title would have contained the expositions of the various philosophical views—the Jaina or non-Jaina or both. Hence, if the source of the philosophical or doctrinal discussions is sought in *Drstivāda* rather than in any *Ānga* work, then the attempt should be regarded as proper. And the attempt has been made in this direction. Generally it is stated that all those *Āṅgabāhya* works

18. *Āvaśyakaniryukti*, *gāthā* 69; *Viśeṣā.*, *gāthā* 776.

19. *Jitakalpabhāṣya*, *gāthās* 112, 113.

20. *Ibid*, *gāthās* 256-262

21. *Ibid*, *gāthās* 263 ff.

that are devoted to the doctrinal or philosophical discussions have *Dr̥stivāda* as their source. The relation of *Ṣatkhaṇḍāgama* and *Kaṣāyapāhuda*, the doctrinal works of Dīgambara school, with *Dr̥stivāda* and *Pūrvas* has been established. *Pūrvas* have also been recognised as the source of *Karmaprakṛti*, *Pañcasaṅgraha* and such other old works devoted to the doctrine of Karma and accepted by both the schools, Śvetāmbara and Dīgambara. Similarly, even the present doctrinal text *Prajñāpanā* has relation with *Dr̥stivāda*. The only difference is that it is the commentator of *Ṣatkhaṇḍāgama* who explicitly states, in his commentary *Dhavalā*, that *Dr̥stivāda* constitutes the source of *Ṣatkhaṇḍāgama* while regarding the present work *Prajñāpanā* the author himself informs us of *Prajñāpanā*'s relation with *Dr̥stivāda*.

Now there naturally arises a question as to why *Pūrvas* were neglected and became extinct if they really existed. The answer is very simple. It is as follows. When more systematic works came to be composed the *Pūrvas* were put into oblivion and hence they gradually became extinct. It is proper to believe in this natural order. Dīgambaras considered *Āgamas* recognised by the Śvetāmbaras to be extinct, but they too held the doctrinal works like *Ṣatkhaṇḍāgama* as supreme authority and attached to them supreme importance. In spite of this only one manuscript of the text of *Ṣatkhaṇḍāgama* is available and the text itself has not been taught or studied for the last 1000 years. If we seek the reason to explain this situation we shall get an answer to our question regarding *Pūrvas*. It is natural that *Ṣatkhaṇḍāgama* should become oblivious and remain extant in one manuscript only, when the systematic and compact works like *Gommatasāra* came to be composed on the basis of *Ṣatkhaṇḍāgama*; similarly *Pūrvas* gradually became extinct; first went out of curriculum and at last became extinct inspite of their recognised authority and importance, when *Anga* and other works came to be composed on the basis of *Pūrvas*. Of course, such works remain historically important but their study is neglected. And this is the only reason of their being extinct.

According to the old Dīgambara view the large portion of *Āngas*, being subjected to this process, became extinct and only partial *Āngas* have remained extant. According to the modern Dīgambara view the *Āngas* have become completely extinct. But Śvetambaras are of the opinion that they have not become completely extinct, only some portions of them have become extinct.

The *Angabāhya* works were gradually composed on the basis of *Ānga* works, just as *Anga* works were composed on the basis of

Pūrvas. It is *Sthaviras* who composed these *Aṅgabāhya* works. It is natural that *Aṅgabāhya* works should have more structural and compositional beauty than the *Aṅga* works on which they are based, just as *Aṅgas* should have more structural and compositional beauty than *Pūrvas* on which they are based. Hence in presenting the subject-matter, the system adopted by *Angabāhya* works should naturally be better i. e. more easy to understand and grasp than the one adopted in *Anga* works. Not that it is only to-day that we give to the *Angabāhya* works the certificate of the systematic presentation but that has been given to them years ago in the final redaction of *Aṅga* works. And the *Aṅga* works give this certificate indirectly by recommending the readers to refer to those concerned *Angabāhya* works for the details of the concerned subject. This is the reason why we find in the important *Aṅga* works like *Bhagavatī* recommendation to consult *Aṅgabāhya* works like *Nandī*, *Anuyoga-dvāra* or *Prajñāpanā* for the details of the concerned subject though chronologically the latter are later than the former. Thus from the point of view of the systematic treatment of the subject-matter *Angabāhya* works are more important than the *Pūrvas* and *Aṅgas* though from the point of view of authority the latter are more important than the former. This is the point worthy of note.

It cannot be said that *Aṅga* works are completely devoid of doctrinal discussions. But in *Sthānāṅga-Samavāyāṅga* they are conducted on the basis of number and not on the basis of subjects whereas in *Bhagavatī* they, though preponderate, are not systematic and orderly but are scattered and conducted as and when the occasion arises. The case with *Angabāhya* works is quite different. They concentrate on the presentation of the subject-matter. Hence therein the subjects are discussed systematically and in a definite order. It is on account of this characteristic feature of *Angabāhya* works that a special importance has been attached to them for study.

In *Aṅga* works doctrinal discussions are mixed with the descriptions of the episodes of Lord Mahāvīra's tour and life. Hence it is difficult to find in *Aṅga* works the uninterrupted treatment of a particular subject. *Ācāryas* removed this deficiency by composing *Angabāhya* works. The same is the case with Pāli *Pitakas*. In *Sutta Pitakas* doctrinal discussions are interspersed with Lord Buddha's preachings. Hence on that account the true nature of the entire Buddhist philosophy does not emerge from *Sutta Pitakas*. In *Abhidharma pitaka* this deficiency has been removed. So, the study of *Aṅgabāhya* works like *Prajñāpanā* and *Jivābhigama* is inevitable for those who want to know true nature of Jaina philosophy, just as the study of *Abhidharma* is inevitable for

those who want to know the true nature of Buddhist philosophy Hence, the second stage of the composition of Jaina Āgamas, that is, the age of systematic presentation of the subject-matter is identical with the age of the composition of *Angabāhya* works. And *Prajñāpanā* belongs to this age.

Title—*Prajñāpana*

The author himself has given the general title '*adhyayana*' to *Prajñāpanāsūtra*²² And the particular title '*Prajñāpanā*' follows from the author's statement that he is to undertake *prajñāpanā* (description) of all the entities in the manner of Lord Mahāvira²³ So, like the title '*Uttarādhyayana*' the complete title of the present work comes to be '*Prajñāpanā-adhyayana*' It is necessary to note that this work has only one *adhyayana* (chapter) whereas *Uttarādhyayana* contains so many *adhyayanas* At the end of every '*Pada*' there occurs a phrase '*pannavandē bhagavatiē*'. This suggests that among *Upāngas* *Prajñāpanā*, like *Vyākhyā-prajñapti*, acquired special importance. It seems that epithet '*bhagavatiē*' is not given to *Prajñāpanā* by the author himself It is so because at the end of the work we have this much—'*Pannavanā samattā*'

Usage and Meaning of the term '*prajñāpanā*'

As is said in the *Prajñāpanā* itself (Sū. 3), treatment of *jīva* (soul) and *ajīva* (non-soul) is meant by the term '*prajñāpanā*.' Hence that scripture which describes *jīva* and *ajīva* could be called *Prajñāpanā*.

Lord Mahāvira dreamt ten dreams before he attained omniscience (*kevalajñāna*). In the description of the third dream *Bhagavati* points out the results or fruits suggested by it and at this occasion there occurs the following sentence :

'*samīne bhagavam mahāvire vicittam sasamaya-parasamaiyam duvālasamgam ganupidagam āghaveti panna veti parūveti...*' (S. 16

U. 6) From this it becomes clear that Lord Mahāvira's preaching activity is here described by the verbs '*prajñāpayati*', '*prarūpayati*' Hence it is natural to describe, on this basis, his preachings by the term '*prajñāpanā*' or '*prarūpanā*'. And even the work that is composed on the basis of these preachings can well be given the name '*Prajñāpanā*'. So, Ārya Śyāmācārya has done proper in giving the title '*Prajñāpanā*' to his own work.

22. '*ojjhayanaminam cittam*' gā. 3.

23. '*uvadamīyā bhagavayā pañnavanā savabhāvāgam. . jaha tanpiyam bhagavayā ahamari taha vañnavissāmi*' gā. 2-3

Again, the *Āṅga* works, while quoting Lord Mahāvīra as an authority, employ the term 'pannatte' ('*prajñāptaḥ*') meaning 'stated or described'. Thus the prominent use of the term '*prajñāpanā*' is characteristic of the style of Jaina scriptures. So, the choice of the term '*prajñāpanā*' for the title of the present work by its author is quite appropriate.

It is noteworthy that Lord Mahāvīra himself employs this term to designate his preachings. The instance in point is: "*evam lhalu mae khaṁdayā cauvihe loe paṅnatte*" (*Bhagavati* 2.1.90). Such usages are found at many places in the scriptures like *Ācārāṅg*. Moreover, the fact that for the preachings of Lord Mahāvīra the term '*prajñāpanā*' is mainly used is suggested by the title '*Viyāhapannatti*' (Sk. *Vyākhyāprajñapti*) given to the fifth *Āṅga* work which is considered to be very important among the *Āṅgas*. That is why it is natural that the term *prajñāpanā* should acquire a special importance in the Jaina tradition. As is pointed out by the commentator prefix '*pra*' in the term '*prajñāpanā*' points to the speciality of the preachings of Lord Mahāvīra. In other words, the import of the term in question is that Lord Mahāvīra's description of the *tattvas* (entities) like *jīva*, *ajīva* is unique; this type of description is not to be met with in the scriptures of any other philosophical system. And this is a fact. Nowhere in any non-Jaina scripture belonging to that period of time do we find such a treatment of *tattvas*.

Again, in the *Bhāsāpada* of the present work there occurs a description of the various divisions of *Bhāsā* (Speech). Among them one is called '*pannavanī*' (832). The commentator etymologically explains it as follows. "*prajñāpanī—prajñāpyate 'rtho 'nayedī prajñāpanī*" (folio 249 A). Further he clarifies that the speech which describes the thing (or event) as it is called *prajñāpanī* (*yathāvasthitarthābhīdhānād iyam prajñāpanī*" (folio 249 B)). Again, in this very *Bhāsāpada* two broad divisions of the Speech are given, viz '*pañjattiyā*' and '*apañjattiyā*' (860). And while explaining *apañjattiyā* speech it enumerates twelve divisions of '*asaccāmosā*' speech, a speech which has nothing to do with norm (validity or invalidity) but which only describes the thing (or event). Among these twelve divisions, the fifth one is called *pannavanī* (866) which means the speech that intends to describe the thing. This is the general meaning of the term '*prajñāpanā*'. To be more explicit, the speech which has nothing to do with religious dos and do-nots but which simply describes the thing is called *Prajñāpanī*. The explanation of this speech offered by the commentator makes it even more clear as to what is meant by this *prajñāpanī* speech. Here to illustrate this type of speech he

quotes a *gāthā* which is not his own composition. It runs as follows :

pānivahāu niyattā havamti dihāuyā arogā ya |
emāi pannattā pannavanī viyarāgehim²⁴ ||

The gist of the *gāthā* is : " Those who refrain from killing living beings live long and enjoy good health (in the next birth)." This is an example of *prajñāpanī* speech. The preachings or statements of this type come under the head of *prajñāpanī* speech. The *gāthā* in point contains no command 'do not kill' but simply describes the fact that those who do not kill live long and remain healthy. Hence the speech embodied in this *gāthā* is called *Prajñāpanī*. The present work too contains simply this type of description (*prajñāpanā*) of *jīva* and *ajīva*. Hence its title *Prajñāpanā* is quite appropriate.

In the Buddhist Pāli *Pitakas* there is a work bearing the title *Puggalapaññatti*. Therein occurs the description, conducted in various ways, of *puggala* (person, man). The import of the terms *paññatti* (in the title *Puggalapaññatti*) and *prajñāpanā* (*pannavanā*) (the title of the present work) is identical.

The Pāli counterparts, viz. *paññāpana*, *paññatta*, etc. of the Prakrit *pannavanā*, *pannatta*, etc. are used in the Pāli literature.

Dr̥stivāda—the Source of *Prajñāpanā*

Prajñāpanāsūtra is the fourth *Upānga*. In the Jaina Āgama literature, there are twelve *Anga* works, the twelfth being *Dr̥stivāda* which is lost to us. The number of *Upāngas* is also twelve and unlike *Āngas* all of them are extant. It is very difficult to decide as to when the relation of a particular *Anga* to a particular *Upānga* has been established. But this type of relation has been demonstrated since the time when Jaina commentators started to write their commentaries in Sanskrit. According to this tradition commentator Malayagiri points out that the present *Upānga* *Prajñāpanā* is an *Upānga* of *Samavāya*, the fourth *Anga* work²⁵. But in olden days no attempt had been made to establish such a connection between *Samavāyāṅga* and *Prajñāpanā*. And it is clear that there had existed no such connection between them. To corroborate this view we quote a *gāthā* occurring in the beginning of *Prajñāpanā*, wherein the author himself explicitly

24. *Prajñāpanāṭīkā*, folio 259 B.

25. ' *iyaṁ ca samavāyāṅkhyasya caturthāṅgasyopāṅgam, taduktārthapratipādanāt* '
Prajñāpanāṭīkā, folio 1

declares that *Prajñāpanā* is a stream-of-knowledge flowing from *Drstivāda*²⁶. The *gāthā* in point is as follows :

ajjhayanamūṇam cittaṃ suyarayanam dīṭhivāyaṇisaṃdaṃ |
jaha vanniyaṃ bhagavayā ahamavi taḥa vaṇṇaissaṃi || 3 ||

It is certain that Ārya Śyāmācārya has established its direct connection with *Drstivāda*. But *Drstivāda* is lost to us. So, we have no other alternative but to guess a particular *prakarana* (of *Drstivāda*) to which *Prajñāpanā* is related. And according to this guess it is possible to relate the subject-matter of *Prajñāpanā* with the following *Pūrvas* out of the fourteen *Pūrvas* of *Drstivāda* : *Jñāna-pravāda*, *Ātmapravāda* and *Karma-pravāda*.

But *Dhavalī*, a commentary on *Śaṭkhaṇḍāgama*, has established a connection of *Śaṭkhaṇḍāgama* with *Āgrāyaṇi Pūrva*.²⁷ Considering this fact and also the fact that the subject-matter of *Prajñāpanā* is similar to that of *Śaṭkhaṇḍāgama* it is quite possible that even *Prajñāpanā* might have its connection with *Āgrāyaṇi Pūrva* also.

According to Āc. Malayagiri *Prajñāpanā* is an *Upāṅga* of *Samavāya Aṅga* because the former describes the same things which the latter deals with. But the author himself has not suggested anything like this. On the contrary, he in so many words declares that it has its connection with *Drstivāda*. And this is proper for the following reason *Drstivāda* was mainly devoted to the treatment of *drstis*—philosophical doctrines. Hence it is quite appropriate if *Prajñāpanā* which systematically describes the entities recognised by the *Jaina* philosophy has its relation with *Drstivāda*.

And there is no incongruity in considering *Prajñāpanā* to be the *Upāṅga* of *Samavāya Aṅga*, following Āc. Malayagiri's view which is based on well established tradition because *Samavāya Aṅga* too is devoted to the description of entities like *jīva*, *ajīva*, etc.

Style and Structure of *Prajñāpanā*

Prajñāpanā opens with a *mangala* (benediction) of the form of a *stuti* (devotional adoration). Thereafter comes the author's declaration to compose the present work. This is followed by some *gāthās* that indicate the subject-matter of the work. Therein thirtysix subjects are pointed out. Accordingly the text of the present work is divided into thirtysix chapters and a general name '*Pada*' is given to each and every chapter. This is clear

26. When the state of affairs is like this, it becomes necessary for us to ponder over the suggestion, made in *Śaṭkhaṇḍāgama* (Introduction to Book I, p. 71), that in the *Śvetāmbara* tradition the twelfth *Aṅga Drstivāda* was absolutely non-existent.

27. *Śaṭkhaṇḍāgama*, Book I, Introduction p. 72.

from the complete title of a particular chapter, occurring at its end It contains the term 'pada' along with the term suggestive of the topic dealt with in that particular chapter Āc Malayagiri explains the term 'pada' as follows : "*padam prakaranam arthādhikāra iti paryāyāh*" (*Prajñāpanātikā* folio 6 A). That is, by the term 'pada' is here meant *prakarana*²⁸ or *arthādhikāra* (topic).

The whole work is written in question-answer style. Upto 81st *sūtra* there is no suggestion as to who is the questioner and who is the answer-giver; there are simply questions and answers. But *sū.* 82 constitutes a dialogue between Lord Mahāvira and Gautama Again, *sū.* 83-92 contain simply questions and answers without the mention of characters, that is, persons who question and answer. And suddenly in *sū.* 93 we meet Gautama who puts questions before Mahāvira who, in turn, answers them Thereafter, again, there occur simply questions and answers without the mention of characters And this is continued upto *sū.* 147 The *sūtras* where the questions and answers between Gautama and Mahāvira occur in the remaining portion of the text are as follows. *sū.* 148-211 is the entire second *Pada*, *sū.* 225-275, 325, 330-333 of the third *Pada*, all the *sūtras* of all the *Padas* beginning with the fourth one—excepting the *gāthās* occurring at the beginning, in the middle or at the end and *sū.* 1086

And again there is one more exception It is *sū.* 334. It begins with '*aha bhante ! savva-ṭvappabahu mahādamdayam vattaissāmi |*' This is a declaration of a disciple (it is difficult to decide as to who this disciple is) before his teacher that he is determined to compose *Mahādamdaka*²⁹ describing the relative numerical strength of (the classes of) living beings. While commenting on this sentence Āc Malayagiri has given the following explanation :

"*anena etad jñāpayati—tirthakarānujñāmātrasāpekṣa eva bhagvān ganadharaḥ sūtracarānām prāti pravartate, na punaḥ śrutābhyaḥ purāḥṣaram iti | yad vā etad jñāpayati—kuśale'pi karman vineyena gurum anāpṛcchya ca na pravartitavyam, kintu tadānujñāpurāḥṣaram | anyathā vineyatvāyogāt |*" *Pañjavanātikā*, folio 163 A

Āc Malayagiri is not certain about the identity of the person who has made the declaration³⁰. Hence he has put before us two

28 "*sūtrasamūhah prakaranam*" *Nyāyavārtika*, p 1.

29. *Mahādamdaka* of this very type occurs in *Saṅkhaṇḍāgama*. We shall discuss it in due course.

30 In the beginning of *Prajñāpanā* Ārya Śyāma declares that he has composed it on the basis of *Dṛṣṭivāda*. Hence it is possible that a portion under consideration might be a part of *Anga*. And as a result, it might be regarded as a composition of a *gaṇadhara*.

alternatives. According to the first one it is Gautama *ganadhara* who is meant here. According to the second one simply a disciple of a teacher is meant here

Moreover, some *Padas* begin with the *gāthās* indicating the topics to be treated of in them, just as the whole work begins with the *adhikāra-gāthās* that give the synopsis of the whole work.³¹ Similarly, we find in the concluding part of *Padas saṅgraha* (= recapitulating) *gāthās*, for example the concluding part of tenth *Pada*. Even in the midst of the text the *Acārya* puts the *gāthās* if he finds it necessary

The extent of the entire work is equivalent to 7887 verses. And it contains 222 *gāthās*³² excluding the interpolated ones. So it can safely be said that the entire work is mainly written in prose

Generally the divisions and numbers of living beings are found in *gāthās*³³. But at times even the nature of the thing under consideration is also described in *gāthās*; an instance in point is the description of the nature of *Siddha* in sū. 211. These *gāthās* about *Siddha* are almost identical with those occurring at the end of *Uvavāya*. Hence possibly not all the *gāthās* found in *Prajñāpanā* are from the pen of *Ārya Śyāma*. It is so because in the text itself sometimes a statement 'imāo *gāthāo* anugamantvāo'³⁴ is followed by *gāthās*. This means that those *gāthās* came down to him through tradition. Generally *gāthās* are given after the phrase 'tam jahā' (= 'they are as follows')³⁵. It is quite possible that even among them some are his own³⁶ and some are borrowed. *Ārya Śyāma* has called some *gāthās* '*saṅgrahanigāthā*'.³⁷ Possibly they are borrowed. *Āc. Malayagiri* has given to some *gāthās* the name '*sangrahagāthā*' or '*saṅgrahanigāthā*'.³⁸ It is difficult to know as to who their author is

After the thorough study of the *prajñāpanā* certain features of the style of its presentation emerge. They are as follows : The

31. See the beginning of *Padas* 3, 18, 20, 23 etc.

32. Number 217 is given twice to two different *gāthās*

33. Sū. 24, 40, 102 etc.

34. Sū. 55. 3; 187

35. Sū. 24, 38, 40-43, 50, 54, 102, 110, 167 etc

36. The following comments of *Āc. Malayagiri* suggest that they are his own composition: "tāvat *saṅgrahitukāma āha* 'aṣṭhattaram ca' ityādigāthāvayam" *Prajñāpanāṭīkā* folio 84 A. "*saṅgrahārtham idam āha* 'nāṇāvīhe'tyādi" folio 33 A. "*gāthādaśakam āha*" folio 35 B. And see also folios 113 B, 292 B, 396 A, 498 A etc.

37. Sū. 194, 206 [2]

38. *Prajñāpanāṭīkā* folios 50 A, 84 A, 105 A, 258 A-B, 292 B, 414 A, 534 B.

literary divisions of the text are named *Padas*. There are in all thirtysix *padas*. Various classes of *jīvas* are described in the first *Pada*. First the *jīvas* (souls) are divided into two main divisions, viz. *siddha* (liberated) and *samsārī* (not-liberated). Thereafter on the basis of the numbers of sense-organs which the *jīvas* possess they are divided into five classes, viz. one-sensed (*ekendriya*), two-sensed (*dvīndriya*), three-sensed (*trīndriya*), four-sensed (*catuṣṣāndriya*) and five-sensed (*pañcendriya*). All the not-liberated souls are included in these five classes. Thus here the principle of division is the orderly increase in the number of sense-organs. The second *Pada* yields information as to which parts of the world are inhabited by this or that class of living beings. The scheme of division that is found in the first *Pada*—that is, the scheme of division based on the numbers of sense-organs—is adopted in this second *Pada* also. The only difference is that here the term *prthvikāya* (earthbodied beings) is employed in place of *ekendriya* (one-sensed beings) because the author wants to give information regarding the dwelling places of the different classes of the *ekendriya* beings, viz. *prthvikāya* etc., one by one in due order. But the order of presentation is the same, that is, from *ekendriya* to *pañcendriya*. Even in the third *Pada* (viz. *Bahuvaktavya*) this scheme of division is followed. But afterwards the divisions of living beings made on the basis of *gati*, etc. are also made use of. From *sū* 216 onward the divisions of *jīvas* on the basis of *gati* are thought of. And again from *sū*. 225 onward all the possible divisions of living beings based on *gati* (class of animate beings), *īndriya* (sense-organ), *kāya* (body), *yoga* (activity), *veda* (sexual behaviour), *kaṣāya* (certain vices), *leśyā* (mental temperament), *samyaktva* (right faith), *jñāna* (determinate cognition), *darśana* (indeterminate cognition), *samyama* (moral discipline), *upayoga* (cognition), *āhāra* (undertaking nourishment), *bhāsaka* (capable of speaking), *paritta* (having one body each), *paryāpta* (fully developed), *sūkṣma* (subtle), *sañjñī* (possessing higher cognitive capacity), *bhava*, *astikāya*, *carima*, *jīva*, *ksetra*, *bandha* are adopted in the discussion of the relative numerical strength of the different classes of living beings. But in all the remaining *Padas*, barring certain exceptions³⁹, the discussion is conducted taking into consideration the 24 *dandakas*⁴⁰ (classes) of *jīvas* (living beings)

39 For the exceptions one may refer to chapters 13th, 18th and 21st.

40. The classification of living beings into 24 *daṇḍakas* is really nothing but an elaboration of the classification based on *gati* (conditions of existence), of course, in the 24 *daṇḍakas* the *gati* is viewed from the geographical standpoint and the *gatis* are arranged in accordance with the geographical regions from the lowest to the highest.

beginning with *nāraṅka* (infernal beings). In other words, the divisions of living beings made on the basis of above-mentioned *gati*, etc. are not adopted in the discussions contained in these *Padas*. But they are adopted in discussions found in *Ṣatkhandāgama*. In short, in all these *Padas*, for the discussions, only one classification based on the 24 *danḍakas* is followed. On the contrary, in *Ṣatkhandāgama* the discussions are conducted having adopted all the twelve classifications based on *gati*, *indriya*, *kāya*, *yoga*, etc. That is, in *Ṣatkhandāgama* we find an attempt of cross-checking in various ways. Thus the concerned discussions in *Satkhandāgama* are subtler than those in *Prajñāpanāsūtra*.

*

ANALYSIS OF THE CONTENTS

(a) into seven tattvas

Āc. Malayagiri, while commenting on *gāthā* 2, analyses the contents of *Prajñāpanā* into seven *tattvas* (entities), viz. *jīva*, *ajīva*, etc. It is as follows :

	Tattvas	Padas	Total Padas
1-2	<i>jīva</i> , <i>ajīva</i>	I, III, V, X, XIII	5
3	<i>āsrava</i>	XVI, XXII	2
4	<i>bandha</i>	XXIII	1
5-7	<i>saṃvara</i> , <i>nirjarā</i> , <i>moksa</i>	XXXVI	1

And the remaining *Padas* occasionally describe this or that entity. “*śesesu tu sthānādīpadesu kvacit kasyacid iti*”—*Prajñāpanā-tikā*” folio 5 A.

(b) into four dravya, etc.

All the seven *tattvas* recognised by the Jainas could be covered by the four heads, viz. *dravya*, *ksetra*, *kāla* and *bhāva*. Hence Āc. Malayagiri has pointed out as to where in *Prajñāpanā* these four are treated of.

Treatment of <i>Dravya</i>	I <i>Paḍa</i>
Treatment of <i>Ksetra</i>	II <i>Paḍa</i>
Treatment of <i>Kāla</i>	IV <i>Paḍa</i>
Treatment of <i>Bhāva</i>	Remaining <i>Padas</i>

—*Prajñāpanā-tikā* folio 5 A

The system of discussing the subject-matter under four heads, viz. *dravya*, *ksetra*, *kāla* and *bhāva* seems to be old¹. In *Bhagavati*

1. Introduction to *Nyāyāvātāra-vārtika-vṛtti*, pp. 50-51.

we notice this system employed in the treatment of various subjects. But the classification of the real into seven *tattvas* itself being late the system of discussing the subject-matter under seven heads corresponding to seven *tattvas* could not be regarded as old. Hence we cannot believe that Ārya Śyāmācārya really intended to present the content of *Prajñāpanā* under seven heads corresponding to seven *tattvas*. It is Āc Malayagiri who attempted an analysis of *Prajñāpanā* content into those seven heads which were crystallised in his own times. And thus he viewed the old content from a new system. In this connection it is really noteworthy that there is no mention of seven *tattvas* in a *gāthā* (120) occurring in the definition of *nisargaruṇi jīva* in the treatment of the topic of *sarāga-darśanārya*.

Literary Division of the Text into Padas And the System of Treatment

A characteristic feature of the literature belonging to the Sūtra period is that in the beginning of a work there occurs a list of the topics dealt with in the text. The technical name of such a list is *uddeśa*. The works like *Nyāyasūtra* follows this system. Even in *Prajñāpanā* in the beginning (*sū* 2) the topics to be discussed in the text are enumerated Pada-wise. And accordingly thereafter the topics—one topic in each Pada—are taken up for discussion.

Generally the order of topics adopted in enumeration (*uddeśa*) is followed in the actual treatment. In the present work the treatment of the subject-matter in the thirty-six *Padas* follows that very order which is indicated in *uddeśa*. But here let us remember one thing that while treating of the subject-matter the present work concentrates not on the nature and definition of the things but on their divisions. In other words, the thing under consideration is not discussed first having given its definition, but simply its divisions, sub-divisions and sub-subdivisions are pointed out. Thus there occurs simply the enumeration of its divisions and sub-divisions. Generally in the very order in which the divisions are mentioned their sub-divisions are described. But the author of *Prajñāpanā* describes those divisions first which demand brief treatment and then proceeds on to treat of those sub-divisions which themselves have various sub-divisions and as a result demand more space in the work. For instance, in *sū* 3 first the *jīva* *prajñāpanā* is mentioned and then *ajīva-prajñāpanā*, but the author actually first describes the *ajīva* in the 4th *sūtra* and then only from the 14th *sūtra* onwards describes the sub-divisions of *jīva*. Again, in the 4th *sūtra* *rūpi-ajīva-prajñāpanā* is mentioned first and

then only *arūpi-ajīva-prajñāpanā*; but in the 5th *sūtra* the latter is described first and then only in the 7th *sūtra* the former is described. Following this same rule, the description of *asamsārī jīvas* being brief is taken up first in the 15th *sūtra* and then only the description of *samsārī jīvas*, though in the 14th *sūtra* on *jīvaprajñāpanā* the division of *samsārī jīva* is mentioned before that of *asamsārī jīvas*. Such a breach of order is due to, as is pointed out by Ac. Malayagiri, the desire on the part of the author to dispose of first the treatment of that subject which demands brief description and then to take up the treatment of that subject which demands lengthy description;² and this is quite appropriate

To speak technical language, we can say that the present work contains *uddeśa* (Enumeration), *nirdeśa* (Specific mention) and *vibhāga* (Division) but it contains no *parikṣā* (Examination). In the philosophical works like *Nyāyasūtra* there is always *parikṣā* over and above *uddeśa*, *nirdeśa* and *vibhāga*. So, we should bear in mind that in the present work there is an absence of *parikṣā*

Bhagavatī and Prajñāpanā Bhagavatī

Though the title of the fifth *Anga* work is *Vyākhyāprajñapti*, in practice it is specially known by the name of *Bhagavatī*. The epithet 'bhagavatī' is given to *Prajñāpanā* also. This suggests the special importance of *Prajñāpanā*. Again, *Bhagavatī* recommends the reader to refer to 1st, 2nd, 5th, 6th, 11th, 15th, 17th, 24th, 25th, 26th, and 27th *Paśas* of *Prajñāpanā* for details.³ This suggests that presentation of those concerned topics is more systematic in *Prajñāpanā* than in *Bhagavatī*. On the other hand, *Prajñāpanā* never recommends the reader to refer to *Bhagavatī*. This too means that though *Prajñāpanā* is based on the *Anga* work, yet its presentation of the subject-matter is more systematic than the one found in the *Anga* work. This is the reason why there arises no need of supplementing the *Prajñāpanā* account of topics

In the Mahāyāna Buddhism the works devoted to the treatment of *Prajñāpāramitā* being of supreme importance, it was a practice prevalent among the Mahāyānists to mention *Astasāhasrikā prajñāpāramitā* by the name *Bhagavatī*.⁴ This is a point worthy of notice.

2. "ādau alpavaktavyavād ajīvaprajñāpanām pratiprādayiṣuḥ" *Prajñāpanāṭīkā*, folio 7 B. Also refer to folios 8 A, 18 B.

3. Refer to *Bhagavatīsāra* pp 291, 312, 361-62, 396-97, 404, 457, 627, 680, 727

4. Refer to *Śikṣāsamuccaya*, pp. 104, 112 etc. and p 202 (Index).

Prajñāpanā and Jivājivābhigama⁵

In *Prajñāpanā* there is a *prajñāpanā* (description) of *jīva* and *ajīva* (sū. 3). In *Jivājivābhigama* too there is an *abhigama* (treatment) of those very entities. The import of the terms *prajñāpanā* and *abhigama* is identical. Both the works under consideration belong to *angabāhya* class. And both of them are composed by a *sthāvira*. Again, both of them are the composition known by the general name *adhyayana*. In the Middle Ages *Prajñāpanā* came to be regarded as an *upānga* of *Samavāyānga*, the fourth *Anga* work, whereas *Jivājivābhigama* came to be regarded as an *upānga* of *Sthānānga*, the third *Anga* work. Though the subject-matter—the main subject-matter—of both the texts is identical, yet the connection of one is established with *Samavāyānga* and that of another with *Sthānānga*.

It is necessary to investigate if there is any chronological order between these two works. In the beginning of *Jivājivābhigama* its main subject-matter, viz *jīva* and *ajīva* is treated of in the same manner as in *Prajñāpanā*. In *Jivājivābhigama* too out of *jīva* and *ajīva*, the latter is described first and then only the former. In the entire text of *Jivājivābhigama* we notice that the order of presenting the topic of *jīva* is mainly in accordance with the various divisions of *jīva*. That is, first there is a description of 2 divisions, 3 divisions upto 10 divisions of *samsāri jīvas* and then occurs the description of 2 divisions, 3 divisions upto 10 divisions of all the *jīvas*. Thus the description of the *jīva* proceeds gradually following mainly its various divisions and finally it ends in the ten divisions of all *jīvas*. It is noteworthy that in *Sthānānga* too there are ten *sthānas*. That is, therein one point, two points, three points upto ten points about *jīva* and *ajīva* are described according to the numerical order. And in *Jivājivābhigama* two, three upto ten divisions of *jīvas*—first of *samsāri jīvas* and then of all *jīvas*—are dealt with. Thus the treatment of 2, 3, 4 upto 10 divisions or points is identical in both the texts. Thus though *Jivājivābhigama* account of *jīva* and *ajīva* is similar to the one found in *Prajñāpanā*, its method of treatment (through 2, 3, 4 upto 10 divisions or points) is identical not with that of *Prajñāpanā* but with that of *Sthānānga*. This might possibly be the reason of considering *Jivājivābhigama* to be the *upānga* of *Sthānānga*.

The solution of the problem of establishing the chronological order between *Prajñāpanā* and *Jivājivābhigama* remains to be

5. The sūtra-numbers given here are in accordance with Devchand Lalbhai edition (1919 A.D.).

arrived at. *Jīvājīvābhigama* several times⁶ refers to *Prajñāpanā* and its *Padas*. Again, it refers to *Rājaprasānya*⁷ and *Aupapātika*⁸. Out of these references, one to *Aupapātika* belongs to the days when *Āgamas* were penned down, that is, to the age of Valabhī redaction and it was made for the convenience of the reader. This is what we can say about that particular reference. But it is necessary to fix, following some other method, the chronological order between *Jīvājīvābhigama* and *Prajñāpanā* in order to decide the question as to whether reference to *Prajñāpanā* was included at the time of Valabhī redaction or the author of *Jīvājīvābhigama* himself made it

The general structure of *Jīvājīvābhigama* is such that in it the divisions of *jīvas* are gradually treated of and while dealing with a particular division the *sthiti* (life-span), *antara* (gap), *alpabahutva* (relative numerical strength) etc of the *jīvas* forming that division are discussed. Generally it can be said that the entire text is divided into two parts. In the first part there occurs the description of *ajīva* and the various divisions of *saṃsāri jīvas* whereas in the second part there occurs the description of the divisions of all *jīvas*, that is, here in this second part the divisions are so made and described as to include *saṃsāri* as well as *siddha jīvas*. While dealing with those 2 divisions, 3 divisions upto 10 divisions, the *sthiti* (life-span) etc. of the *jīvas* of the concerned division are pointed out.

Though *Prajñāpanā* deals mainly with this very subject, its method is different from that of *Jīvājīvābhigama*. As we already know *Prajñāpanā* is divided into 36 *Padas*. And the description of the divisions occurs only in the 1st *Pada*. In other words, the complete picture of the divisions and sub-divisions of *jīva* and *ajīva* could be had from the first *Pada* (viz. *Prajñāpanā Pada*). *Sthāna* (dwelling place or location), *alpabahutva* (relative numerical strength), *sthiti* (life-span), etc. of *jīvas* are discussed one by one in the remaining *Padas*—one in each *Pada*. In fine, in *Jīvājīvābhigama* the information about the *sthiti*, etc. of the *jīvas* of a particular division is found at the occasion of the description of that particular division, whereas in *Prajñāpanā* in one *Pada* all the information about the *sthiti* of the *jīvas* of all the divisions is found at one place, in another *Pada* all the information about *sthāna* of all the *jīvas* of all divisions is given and so on and so forth. In other words, *Jīvājīvābhigama* conducts its discussion

6. Sū. 4, 5, 13, 15, 20, 35, 36, 38, 41, 86, 91, 100, 106, 113, 117, 119-122.

7. Sū. 109, 110.

8. Sū. 111.

division-wise whereas *Prajñāpanā* conducts its discussion item-wise. Moreover, the discussion on so many subjects that occurs in the remaining 35 (2-36) *Padas* is not there in *Jivājivābhigama*. Thus these two texts differ from one another from the point of view of the method of presentation. Again, let us note that in *Prajñāpanā* the discussion is comparatively more detailed than the one found in *Jivājivābhigama*.

From all this we are inclined to believe that *Jivājivābhigama* is prior to *Prajñāpanā*. And the reference to *Prajñāpanā* found in *Jivājivābhigama* seems to have been introduced therein at the time of Valabhī redaction for the sake of brevity as the reference to *Prajñāpanā* found in the *Anga* work *Bhagavat* definitely is.

Like *Anga* works, *Jivājivābhigama* also does not have the *mangala* in the beginning. But there we are told thus much that having favourably pondered over *jinamata* (Jina's own View), *jinānumata* (Jina-supported View), *jinadeśita* (Jina-preached View), *jinaprasāsta* (Jina-praised View) and having full faith in it the revered *Sthaviras* have composed this *adhyayana* of the name of *Jivājivābhigama*. This way of starting the work suggests the imitation of *Anga* composition. In the beginning of *Anga* works Sudharmā says, "Such is the knowledge embodied in *Śruta* that I have acquired" (*evam me suyam*⁹) and then he imparts that knowledge to Jambū. Similarly, in the beginning of *Jivājivābhigama* we are told that *Sthaviras* having acquired the preachings of Jina and having placed faith in them have composed it.

But *Prajñāpanā* opens with a *mangala*. That is in the beginning of *Prajñāpanā* homages are paid to *Siddhas* (Liberated souls), etc. Then it is indicated that the work has been composed on the basis of the preachings of Jina. Thus the beginning of *Prajñāpanā* does not follow the pattern of *Anga* works while that of *Jivājivābhigama* does. The text of *Prajñāpanā* commences only after the performance of *mangala*. From this we surmise that *Prajñāpanā* belongs to that period when the practice of invariable performance of *mangala* before the commencement of a particular work was already established and current, whereas *Jivājivābhigama* belongs to the period when this practice was not still established.

*

9 Lit. "This is what I have heard."

PRAJÑĀPANĀ AND ŚATKHAṆḌĀGAMA

The *Anga Sūtra Drstivāda* is the common source of both *Prajñāpanāsūtra* and *Śatkhandaḡama*. That is, both these works have drawn upon the *Drstivāda* for the material contained in them. Again, both these works are of the nature of compilation. But their style of presentation is different. One should note the points of this difference. *Prajñāpanāsūtra* contains 36 literary divisions called 'Padas'. It keeps living being in the forefront. *Śatkhandaḡama*, in the first *Khanda* called *Jivasthāna*, investigates, through various points viz. *gat* etc., the 14 stages of spiritual evolution (*gunasthāna*; here the term *jivasamāsa* is employed for *gunasthāna*), resulted from the destruction of *Karmas*. Of the remaining part *Khuddābandha*, *Bandhasvāmīva*, *Vedanā*—these *Khaṇḍas* could be said to deal with living being keeping *Karma* in the forefront. In the *Varganākhanda* too the main topic treated of is the *varganā* (class) of *karma*. The *varganā* of others is discussed in so far as it is conducive to the understanding of *Karma-varganā*. The 6th *Khanda* is known by the name of *Mahābandha*. Hence there too the discussion about *Karma* is the main.

Out of the 36 'Padas' contained in *Prajñāpanāsūtra*, the names of six 'Padas' (23-27, 35) occurring in the *Prajñāpanāsūtra* itself are 'Karma' (23), *Karmabandhaka* (24), *Karmavedaka* (25), *Vedabandhaka* (26), *Vedavedaka* (27), *Vedaṇā* (35). It is interesting to compare these names with those of the concerned *Khaṇḍas* of the *Śatkhandaḡama*, suggested by the commentator. The concerned *Khaṇḍas* of the *Śatkhandaḡama* discuss the topics more in detail and more minutely than the *Padas* of *Prajñāpanāsūtra*. Thus in *Prajñāpanāsūtra*, the discussions centre round the *Jiva* while in *Śatkhandaḡama* they centre round the *Karma*.

Prajñāpanāsūtra prominently employs question-answer style adopted in *Anga Sūtras*. And at many places it is clear that the questions and answers are of *Gautama* and *Mahāvira* respectively. But *Śatkhandaḡama* employs the scientific method the constituents of which are *Uddeśa*, *Nirdeśa* and *Yibhāga*. Only occasionally we come across the questions and answers.¹

Prajñāpanāsūtra which is of the nature of compilation is a work of one *Ācārya*. But the case with *Śatkhandaḡama* is different. *Prajñāpanā* contains no *Cūlikā*. But in *Śatkhandaḡama* *Cūlikās* have been added². We know not as to who made this additions and

1. The topics like '*Bandhasvāmīvatīcāya*', *Śatkhandaḡama* Book VIII, occasionally employ question-answer style
2. *Śatkhandaḡama* Book VI contains 9 *Cūlikas*, Book X, 1, Book XI, 2 and Book XII, 3. In the *Sū.* 581 (Book XIV) it is explicitly stated that—
"etto uvarīmagamtho cūlikā nāma."

when. But the term *Cūlikā* itself suggests that it is a later addition. The similar thing has happened even in case of *Āgamas* like *Daśavaikālika*.

Prajñāpanāsūtra is written in the style of original *Sūtra* while *Śatkhandāgama* employs commentarial or expository style in addition to it. In the *Śatkhandāgama* many a time the discussion is conducted through 'entrances' to exposition; this suggests commentarial style. That is to say, after having suggested the entrances to exposition by the words 'anugadārahāni, the exposition is conducted through all those 'entrances' one by one.³ Moreover, the terms like *kṛti*, *vedanā*, *karma* are explained through the method of *Niksepas*, viz. *nāma*, *sthāpanā*, *dravya* and *bhāva*. In doing so it has clearly followed the style of exposition found in the *Niryukti* of *Jaina Āgamas*⁴. The employment of terms like 'anugama'⁵, 'samtaparūvanā'⁶, 'niddeśa'⁷, 'vihāsā'⁸ (*viḥhāsā*)⁹ also points to its commentarial style. The various lists of *anuyogadvāras* ('points of investigation' or 'entrances to exposition') and the treatment of the subject through their application that we find in the first chapter of *Tattvārthasūtra* were not still crystallised in *Prajñāpanā*. It is so because *Prajñāpanā* does never discuss the subject through *anuyogadvāras*, first giving the list of them. But in *Śatkhandāgama* eight *anuyogadvāras* are first enumerated¹⁰ and then according to them the discussion of the subject proceeds on. Of course, in *Prajñāpanā* a certain stage necessary for the establishment of the lists of *anuyogadvāras* as also for the treatment of the subject according to them is already reached. On its basis, later on, the lists of *anuyogadvāras* came to be crystallised and the subjects were treated of according to them. *Tattvārthasūtra* (I. 8) enumerates eight *anuyogadvāras*, viz. *sat*, *sankhyā* etc. Such an enumeration of *anuyogadvāras* is not found in *Prajñāpanā*. But it is possible to construct a list of *anuyogadvāras* which are scattered in the different *Padas* of *Prajñāpanā*. And such a constructed list of *anuyogadvāras* has been utilised in *Śatkhandāgama*. This fact

3. *Śatkhandāgama* Book I Sū. 5; Book IX Sū. 45, Book X Sū. 1; Book XI Sū. 1 & 165; Book XII Sū. 1, Book XIII Sū. 2 etc.

4. The employment of this method is noticed in *Śatkhandāgama* from Book IX Sū. 45 to Book XIV.

5. *Ibid*, Book I Sū. 7; Book III Sū. 1 etc.

6. *Ibid*, Book I Sū. 7; Book IX Sū. 71.

7. *Ibid*, Book I Sū. 8; Book III Sū. 1 etc.

8. *Ibid*, Book VI Sū. 2 (p. 4), Book VI Sū. 1 (p. 145); Book XIV Sū. 1.

9. Let us note that in Buddhism the school that attaches utmost importance to *Viḥhāsā* is known as *Viḥhāsika* school.

10. *Śatkhandāgama*, Book I, sū. 7, p. 155

throws light on the date of their composition and proves that *Ṣatkhandāgama* has most probably been composed or compiled later than *Prajñāpanā*. Everywhere in *Ṣatkhandāgama* a discussion on those particular *mārgañādvāras* (topics of investigation) begins through the words 'gadiyānuvādena', 'mūdiyānuvādena', 'kāyānuvādena' etc.¹¹ This system is rarely found in the *Prajñāpanāsūtra*. Only two words 'disānuvādena' and 'khetānuvādena'¹² occur in it. But the word 'gānuvādena' has not been employed in the discussion on *gati*, etc.

Over and above the similarity of treatment we find, at various places, similarity of expression in both the works. This suggests that they had a common tradition as their basis. By similarity of treatment is meant the agreement on different points and it is easily noticed at many places in both the works. Hence it is not necessary for us to note all such places where the similarity of treatment is found. But we should note the places where the similarity of expression occurs.

Generally we can say that both the works are composed in prose but they contain *gāthās* also. Out of these *gāthās* some, it seems, should be traditional *saṅgrahanī gāthās*. *Gāthās* 99-101 of *Prajñāpanā* occur in *Ṣatkhandāgama*. The *gāthās* as found in *Ṣatkhandāgama* are as follows :

Book XIV

- Sū. 121 "tatha imam sahāraṇalakkhanam bhaṇdam —
 Sū. 122 sāhāranamāhāro sāhāranamānapānagahanam ca/
 sāhāranajivānaṃ sāhāraṇalakkhanam bhaṇdam//
 Sū. 123 eyassa anuggahanam bahūna sāhāraṇānameyassa/
 eyassa jam bahūnaṃ samāsado taṃ pi hodi eyassa//
 Sū. 124 samagam vakkamtānam samagam tesm sarīranippattī/
 samagam ca anuggahanam samagam ussāsanissāso//

It is noteworthy that *Ṣatkhandāgama* quotes these *gāthās* having employed the term 'bhaṇdam' suggestive of quotation, while *Prajñāpanāsūtra* does not use any such term. In *Prajñāpanāsūtra* they are given in a reverse order. Moreover, the *gāthā* occurring in the concerned *sūtra* 122 gives the reading 'lakkhanam bhaṇdam', while *Prajñāpanā gāthā* 101 gives the reading 'lakkhanam eyam'. Though the *gāthā* occurring in the *Sūtra* 123 and *Prajñāpanā gāthā* no. 100 are identical, the reading of this *gāthā* yielded by *Prajñāpanā* is more correct than the one offered in

11. *Ibid.*, Book I Sū. 24, 33, 39, etc.

12. *Prajñāpanāsūtra* 213-224; 276-324; 326-329.

Śatkhandaḡama. The reading as we find in *Śatkhandaḡama* is in disorder and corrupt. Once again the *gāthā* occurring in *sūtra* 124 and *Prajñāpanā gāthā* 99 are one and the same but both the works yield different readings. In this case too *Prajñāpanā* gives correct reading.

At the occasion of discussing the topic of *alpa-bahutva* (numerical variation) of *jīva* (living beings), the beginning of '*Mahādandaḡaya*' in *Prajñāpanā* is as follows :

"*aha bhante savvajīvappabahuṇi mahādandaḡayam vattaissāmi-savvatthovā gabbhavakkamtiyā manussā.....*". And the end is as follows: "*sajogī visesāhiyā 96, samsāratthā visesāhiyā 97, savvijīvā visesāhiyā 98.*" *Sūtra* 334.

Even in *Śatkhandaḡama* there occurs *Mahādandaḡa*. There its beginning is—"etto savvajīvesu mahādandaḡo kādavvo bhavadi | savvatthovā manussapajjattā gabbhovakkamtiyā." And its end is—"nigodaḡivā visesāhiyā" Book VII, *Sūtras* 1-79.

The difference that we find in the two expositions—one in *Śatkhandaḡama* and another in *Prajñāpanāsūtra*—is that *Prajñāpanāsūtra* mentions 98 divisions of living beings while *Śatkhandaḡama* mentions 78 divisions. The fact that some divisions are primary and some secondary should be considered to be the reason of this difference. But the important thing is that both the works give one name '*Mahādandaḡa*'¹³ to this discussion. This suggests the common tradition. Moreover, the usage of the term '*vattaissāmi*' and that of '*kādavvo*' are also noteworthy in this connection.

The second Pada of *Prajñāpanāsūtra* is '*Sthānapada*'. Therein it is described as to where in the Universe living beings of various types or grades—beginning with those possessed of one sense-organ and ending with those who are emancipated souls—dwell. In the chapter called '*Ksetrānugaḡa*' of the second part (*Khanda*) of *Śatkhandaḡama* (Book VII, pp. 299 ff.) this very topic is discussed. The only difference that we find is that *Śatkhandaḡama* discusses this topic through points of investigation (*mārganāstāna*), viz. *Gatī* etc ; while *Prajñāpanā* discusses this topic taking one by one various grades of living beings—from those possessed of one sense-organ to the liberated. In *Prajñāpanā*, the treatment of this topic is lengthy while in *Śatkhandaḡama* it is brief.

In *Prajñāpanā alpa-bahutva* (numerical variation) is discussed through various 'entrances' to exposition. Therein both the living

13. At other places also the word *Mahādandaḡa* is used in *Śatkh.* See Book XIV, *Sū.* 643, XI, *Sū* 30; VI, *Sū.* 1; pp. 140, 142,

and non-living substances are treated of. *Ṣaṭkhaṇḍāgama* too, while treating of the 14 stages of spiritual evolution (*gunasthānas*), discusses the *alpa-bahutva* of living beings through various points of investigation viz *Gatī* etc.¹⁴ This discussion contained in *Ṣaṭkhaṇḍāgama* is deeper than the one found in *Prajñāpanāsūtra*. Moreover, *Ṣaṭkhaṇḍāgama* deals with this topic purely through the points of investigation, *Gatī* etc.¹⁵ According to *Prajñāpanāsūtra* the points of investigation are 26, while according to *Ṣaṭkhaṇḍāgama* they are 14. These 14 points of investigation, viz. *Gatī* etc. are common to both the works. This can be seen from the following lists.

<i>Prajñāpanāsūtra</i>	<i>Ṣaṭkhaṇḍāgama</i>
1 <i>Dīśā</i> ¹⁶	—
2 <i>Gatī</i>	1 <i>Gatī</i>
3 <i>Indriya</i>	2 <i>Indriya</i>
4 <i>Kāya</i>	3 <i>Kāya</i>
5 <i>Yoga</i>	4 <i>Yoga</i>
6 <i>Veda</i>	5 <i>Veda</i>
7 <i>Kasāya</i>	6 <i>Kasāya</i>
8 <i>Leśyā</i>	10 <i>Leśyā</i>
9 <i>Samyaktva</i>	12 <i>Samyaktva</i>
10 <i>Jñāna</i>	7 <i>Jñāna</i>
11 <i>Darśana</i>	9 <i>Darśana</i>
12 <i>Samyata</i>	8 <i>Samyama</i>
13 <i>Upayoga</i>	—
14 <i>Ahāra</i>	14 <i>Ahāraka</i>
15 <i>Bhāsaka</i>	—
16 <i>Paritta</i>	—
17 <i>Paryāpta</i>	—
18 <i>Sūksma</i>	—
19 <i>Sañjñī</i>	13 <i>Samjñī</i>
20 <i>Bhava</i>	11 <i>Bhavya</i>
21 <i>Astikāya</i>	—
22 <i>Carīma</i>	—
23 <i>Jīva</i>	—
24 <i>Ksetra</i>	—
25 <i>Bandha</i>	—
26 <i>Pudgala</i>	—

The point worthy of note is that at the end of this treatment occurs, in both the works, the '*Mahādandaka*.' (*Ṣaṭkha*. Book VII,

14. *Ṣaṭkhaṇḍāgama*, Book V, p. 241 ff.

15. *Ibid*, Book VII, p. 520 ff.

16. In *Prajñāpanāsūtra* Pada 18 we find only 22 out of these 26. Nos. 1, 24-26 are left out; see Sū. 1259.

p. 575). As has been already said, *Prajñāpanā* mentions in *Mahādāndaka*, 98 divisions of living beings, while *Saṅkhandāgama* mentions 78. From the list given above it becomes clear that the points of investigation that are employed in *Prajñāpanā* in this topic are more in number than those employed in *Ṣaṅkhandāgama*. This leads us to conclude that the treatment of the concerned topic in *Prajñāpanā* suggests the fluid stage of investigation while the same in the *Saṅkhandāgama* suggests the crystallized stage. The crystallized stage that resulted from fluid stage is represented by 14 stages of spiritual evolution (*gunasthāna*), 14 points of investigation (*mārganāsthāna*) and 14 divisions of living beings (*Jīvasthāna*) which are accepted in the later works.

The real thing seems to be that in the first *Khanda* named '*Jīvas hāna*' the 14 points of investigation are employed in the investigation of each of the 14 stages of spiritual evolution. But in the second *Khanda* '*Khuddābandha*' the system is changed. Therein the *bandhaka* (=living being) etc. are treated of through 14 points of investigation. There the discussion is not conducted from the point of view of *gunasthāna* (keeping in view the 14 stages of spiritual evolution). This is the reason why the style of the treatment of this topic is similar in both the works.

The *sthitī* (life-span) of living beings is expounded in various ways in the *Ṣaṅkhandāgama*. In the *Kālānugama* (Book VII, pp. 114 ff) the *kālasthitī* (life-span) of living beings is expounded through 14 *dvā*s (points of investigation) beginning with *gai*. But in the *Prajñāpanā* it is discussed through 24 divisions and sub-divisions of living beings—known as 24 *dāndakas* (*Prajñāpanā*, *Sthitipada* IV).

Again, similarity of treatment in regard to *avaśāhanā* (occupation of space), *antara* (gap) etc. is found in both the works. We refrain from dealing with this point. It will suffice to suggest that the detailed and fine comparison of these two works is worth undertaking. That is to say, these two works are the solid means to know the stages of development of thought regarding living beings and Karma. We want to draw the attention of the scholars to this fact.

The fact that *Niryukti gāthās* occur in both the works suggests that *Niryukti* itself has borrowed them from some common source. Thus it is an interesting and even challenging problem to find out as to which *gāthās* of *Niryukti* are from the pen of Bhadrabāhu—Senior or Junior whoever he may be—and which are borrowed from an old tradition. See *Ṣaṅkhandāgama* Vol. XIII, Sū. 4-9, 12, 13, 15, 16 etc.; *Avāśyakaniryukti gāthās*—31 ff; *Viśeṣāvaśyaka gāthās* 604 ff.

Moreover, one striking point of similarity is to be noted. In

the discussion on *gatyāgati* (transmigration) there occurs, in both the works, the discussion on the acquisition of the position of *Tirthaṅkara*, *Cakravartī*, *Baladeva*, *Vāsudeva*. The only difference is that *Prajñāpanā* adds two more positions viz *Māṇḍalika* and *Ratna* (*Prajñāpanā* Sū. 1466-69). *Satka*. VI, Sū. 216, 220 etc.

Upāṅga Prajñāpanā is a work of Ārya Śyāmācārya. But this does not mean that all the material contained in it is thought out by Śyāmācārya himself. It is so because his objective was to compile and arrange in a certain way the material came down to him from the tradition of *śruta*. This is the reason why he has not followed the same classification of living beings occurring in the first Pada while discussing the points of investigation *sthitī* etc. The exposition of the *dvāras—sthāna* etc., which had been variously developed by the former Ācāryas, was before him. So, his task was to collect and compile all the ideas and thoughts in proper *dvāras*. Though the exposition performed in the *dvāras* beginning with '*sthāna*' has bearing on all the living beings, there is no unanimity regarding the point as to which *dvāras* are to be treated of in which type of divisions of living beings. Keeping in view the point as to how the treatment of a particular subject can be easy, subdivisions of living beings to be described at the occasion of dealing with a particular *dvāra*—are determined. If one and the same individual were to describe it after considering all the points, then it is quite possible that he might describe it altogether differently. But this is not the case with *Prajñāpanā*. Ārya Śyāma has acquired, through tradition, the legacy of whatever the earlier Ācāryas had thought. And in *Prajñāpanā* Ārya Śyāma collected the thoughts and ideas that arose in the tradition from time to time. If we look at *Prajñāpanā* from this view-point it is nothing but a systematic collection of ideas and thoughts accumulated in tradition upto that period. This is the reason why the readers were asked to refer to *Prajñāpanā* for complete discussion when the *Āgamas* were put down in writing.

Living being and Karma (moral causation)—these are the two main subjects dealt with in the *Jaina Āgamas*. One trend of thinking keeps living being in the centre while discussing various topics viz. as to how many divisions of living beings there are, as to how long a living being of a particular type can live, as to where it dwells, in which class it can take birth after death, as to how many sense-organs it can possess, as to which sex it can have, as to how many knowledges it can possess, as to which karmas it can bind, etc. Another trend of thinking keeps Karma in the centre and discusses, in the main, different types of Karma and their role in the spiritual evolution or degradation of a living

being. Hence this trend, keeping in view the spiritual evolution of a living being, determines the 14 points of investigation (*mārganāsthāna*) for the examination of and search for the 14 stages of spiritual evolution of living beings (*gunāsthāna*) which are known as *Jivasamāsa*. These 14 points of investigation are the different divisions of living beings due to their *gatī* etc.

Prajñāpanā represents the first trend while old works on Karma like *Karmaprakṛti*, *Ṣaṭkhandāgama*, etc represent the second trend. The state of affairs being what it is, it becomes very difficult for us to determine the chronological order of these works. In the 15th Century and even after when the *Sthānakavāsī* tradition tried to present in the form of *thokadā* works, written in Gujarātī, the ideas and thoughts of Āgamas, it presented the *mārganāsthānas* etc in such a way as could be easily grasped by an ordinary reader. And in the *Āṅga* work named *Sthānāṅga* too a particular item is presented keeping in view the number of its constituents. But let us remember that even in the days of *Sihānāṅga* the ideas relating to living beings and Karma were presented in a complicated manner. So, style of treatment—i e. its simplicity or otherwise—cannot be a determining factor in fixing up the chronological order of these works. This is so because the nature of the style was dependent on the objective of the author and on the nature of the subject-matter—simple or subtle. Hence we would be making a great blunder in fixing up the chronological order of *Prajñāpanā* and *Ṣaṭkhandāgama* if we were guided only by the fact that the treatment of the subject-matter in the *Ṣaṭkhandāgama* is more detailed and subtle than that found in *Prajñāpanā-sūtra*. Therefore we should tackle differently the problem of their chronological order. We should first study such works independently and only afterwards we should try to fix their chronological order. According to both these works, literature of both these types is rooted in *Dṛstivāda*. This means that innumerable *Ācāryas* have variously presented the subject-matter of *Dṛstivāda* itself to achieve different objectives. This presents one more difficulty in fixing up the chronological order of the works on the basis of the nature of the treatment of the subject-matter—simple or subtle. If one were not to take into consideration all these facts he can easily—but wrongly—conclude that as the discussions in *Prajñāpanā* are more simple and brief than those in *Ṣaṭkhandāgama* the former is prior to the latter. But on account of the difficulty as already pointed out it is not proper to fix *Prajñāpanā* prior to *Ṣaṭkhandāgama*. So, we have given up this manner of fixing up the chronological order of the works on the basis of the nature of their treatment. Now, it becomes

necessary for us to employ the different method for fixing up their chronological order. Only after we have done so, we can utilise the argument based on the nature of treatment.

One thing is certain that the system of exposition through *anuyogadvāras* which we find in several parts of *Ṣaṭkhaṇḍāgama* clearly follows the system of exposition demonstrated in *Anuyogadvārasūtra*. Nothing of the sort is found in *Prajñāpanā*. This fact indisputably proves *Prajñāpanā* to be older than *Ṣaṭkhaṇḍāgama*. Moreover, as we shall see, *Prajñāpanā* belongs to the period preceding the commencement of Christian era, whereas *Ṣaṭkhaṇḍāgama* belongs to the period which in no case precedes 683 V. N. (= 156 A. D.). So, we can definitely conclude that *Prajñāpanā* is prior to *Ṣaṭkhaṇḍāgama*.

In olden days the subject was investigated through various *dvāras* (entrances to investigation). Later on a list of 14 *jīvasthānas*, 14 *gunasthānas* came to be established and the investigation was conducted through them instead of those *dvāras*. In *Prajñāpanā* we do not find this tradition of conducting the discussion through 14 *jīvasthānas* and 14 *gunasthānas*. But in *Ṣaṭkhaṇḍāgama* this tradition is clearly there. This too proves that *Ṣaṭkhaṇḍāgama* is later than *Prajñāpanā*. Thus we can establish in various ways that *Prajñāpanā* is a work earlier than *Ṣaṭkhaṇḍāgama*.

The Author of *Prajñāpanā* and His Date

In the original text of *Prajñāpanā* there occurs no reference to its author. But in the beginning, after benedictory verses, there are two *gāthās* which have some connection with this problem. Ac. Haribhadra and Ac. Malayagiri have commented on them. But they consider them to be of the nature of interpolation. These two *gāthās* mention Ārya Śyāma as the author of *Prajñāpanānsūtra*. This means that even before the time of Ac. Haribhadra, *Prajñāpanā* was known as a work of Ārya Śyāma.

Ac Malayagiri uses an epithet 'Bhagavān' for Ārya Śyāma. The passages in point are as follows : "bhagavān Āryaśyāmo'pi ittham eva sūtraṃ ācayati" (Comm. folio 72). "bhagavān Āryaśyāmaḥ pathati" (Ibid, folio 47). "sarvesām opi prāvacanikasūrinām matāni bhagavān Āryaśyāma upadiṣṭavān" (Ibid, folio 385). "bhagavad-Ārya-Śyāma pratipattau" (Ibid, folio 385).¹⁷ This points out his greatness. From these two *gāthās* it becomes clear that Ārya Śyāma belonged to *Vācaka* lineage (*vaṃśa*), and was well versed in *Pūrvaśruta*. In the composition of *Prajñāpanānsūtra*

17 All these references have been noted by Pt. Beṅṅhaṇḍassaji in his note in *Bhagavatisūtra*, Pt. II, p. 135.

he had displayed his talent to such an extent that even *Aṅga* and *Upāṅga* works recommend the readers to refer to *Prajñāpanā* for detailed discussions on various subjects

The *Nandīsūtra Pattāvalī* enumerates the names beginning from Sudharmā. There the eleventh name is of Ārya Śyāma. The actual words of the *Pattāvalī* are . "vaidīmo hāriyam sūmajjam." Thus according to this *Pattāvalī* he belonged to *Hāritagotra*. But the above mentioned two interpolated *gāthās* regard him as 23rd in the line of *Vācakavamśa*. Following these two *gāthās* Āc. Malayagiri too considers him to be 23rd in the line. But it is to be borne in mind that therein we are told this much that he is 23rd in the line; there we find no enumeration of the names from Sudharmā to Ārya Śyāma

From the *Pattāvalīs* we know the fact that there were three persons bearing the same name Kālakācārya. The first Kālaka is that whose death (according to *Dharmasāgarīya Paṭṭāvalī*, birth according to *Kharataragacchīya Pattāvalī*¹⁸) occurred in 376 V. N. (i.e. 376 years after the death of Lord Mahāvīra). The second Kālaka is that who destroyed the king Gardabhilla and who flourished in V. N. 453 (=17 years before the commencement of Vikrama Era). The third Kālaka is that who flourished in V. N. 993 (=523 V. S.) and who changed the day of Samvatsarī from the 5th day of *Bhādrapada* to the 4th

According to the tradition represented by the *Pattāvalīs* the first Kālaka and Śyāmācārya, the author of *Prajñāpanā*, are identical. But in the *Pattāvalīs* Śyāmācārya is not regarded as 23rd in the line while in the two *gāthās*, under consideration, he is so regarded. Hence it becomes necessary for us to regard the references to his number in the line as secondary, while tackling the problem of his date.

The third Kālaka who flourished in 993 V. N. (=523 V. S.) could in no way be the author of *Prajñāpanā* because *Nandī* which was written before 993 V. N. (=523 V. S.) mentions *Prajñāpanā* in the list of *Āgamas*.

Now what remains for us to decide is as to who out of the first two Kālakas is identical with Śyāmācārya. Dr. U. P. Shah opines that Śyāmācārya mentioned 11th in the line and Kālakācārya, destroyer of King Gardabhilla, become identical, if the first two Kālakas were regarded as one identical person. In the *Pattāvalīs* where these two Kālakas are considered to be two different persons, the date of one is 376 V. N. and that of another

18. ādyah prajñāpanākṛt indrasya aṅgre nigodavivārai aktā Śyāmācāryāpanānāmā |
sa tu vīrāt 376 varṣasr jātal |

is 453. Though it is written there that 376 V.N. is the year of birth, elsewhere it is considered to be the year of death. Similarly, 453 V.N. too seems most probably the year of death (of second Kālaka). Thus there is no long gap between the dates of the two Kālakas. If we take 376 V.N. to be the year of birth (of the first Kālaka) even then there will be a gap of only 77 years between the dates of two Kālakas. These two Kālakas may or may not be identical but it is certain that *Prajñāpanā* is a work of that Kālaka who flourished before the commencement of Vikrama Era

Some *gāthās* of *Prajñāpana* occur even in *Sūtrakṛtāṅga*, *Uttarādhyāyana*, *Āvaśyakasūtra-niryukti* and *Ācārāṅganiryukti*. A comparison of all these *gāthās* occurring in the abovementioned different works being necessary we give it below.

<i>Prajñāpanā</i>	<i>Sūtrakṛtāṅga</i>	<i>Uttar. Adhya. 36</i>	<i>Ācāra. Niryukti</i>
<i>Sū</i> 24 <i>gā.</i> 8	2-3-19 <i>gā.</i> 1	<i>gā.</i> 74	<i>gā.</i> 73
<i>Sū</i> 24 <i>gā.</i> 9	2-3-19 <i>gā.</i> 2	<i>gā.</i> 75	<i>gā.</i> 74
<i>Sū.</i> 24 <i>gā.</i> 10	2-3-19 <i>gā.</i> 3	<i>gā.</i> 76	<i>gā.</i> 75
<i>Sū</i> 24 <i>gā.</i> 11	2-3-19 <i>gā.</i> 5	<i>gā.</i> 77	<i>gā.</i> 76

Ācārāṅga-niryukti (*gā* 72, 76) and *Uttarādhyāyanasūtra* (*gā.* 73) clearly state that there are 36 divisions. But in *Uttarādhyāyana* occur 40 divisions whereas in *Ācārāṅganiryukti* occur 36 divisions. And in *Sūtrakṛtāṅga* and *Prajñāpanā* occur 40 divisions. This proves that originally there were 36 divisions¹⁹ and only later on in those concerned *gāthās* four more divisions were added to the 36. Hence we should consider the concerned *gāthās* occurring in *Prajñāpanā* to be a quotation from some other work. What is more, we should believe that they have undergone some correction. These very *gāthās* occur in *Sūtrakṛtāṅgasūtra*. And we can legitimately opine that the oldest form of these *gāthās* is found in *Ācārāṅganiryukti*. It is quite possible that *Sūtrakṛtāṅga* too quotes these *gāthās* from some other work.²⁰ Even if we consider Āc. Bhadrabāhu, senior or junior, to be the author of *Niryuktis*, it is well nigh impossible that all the *gāthās* of *Niryuktis* are composed by him. It would be proper to believe that he included in the

19 *Mūlācāra* (5 8-12) too enumerates 36 divisions only. And the concerned *gāthās* found in the work are almost the same with some different readings.

20 These *gāthās* seem to be borrowed in *Sūtrakṛtāṅga*. This is so because therein they occur after the remark 'imāo gāhāo aṅugamtavāo'. Moreover, therein they are followed by a statement 'eyāo eesu bhāṅiyavādo gāhāo jāva sūrakamtattāe viusṭamti.' Compare this statement with the one occurring in *Prajñāpanāsūtra* sū. 55. The *Prajñāpanā* statement is: 'eesi ṅam imāo gāhāo aṅugamtavāo.'

Niryuktis so many *saṅgrahanī* (recapitulatory) *gāthās* from other sources So, it is not proper to discuss the problem of the date of *Prajñāpanā* on the basis of *Niryuktis*

Comparison of the 36th *Adhyayana* (viz. *Jivājivavibhakti*) of *Uttarādhyayana* with the first *Pada* of *Prajñāpanā* makes it clear that *Prajñāpanā* discussion on *jīva* is conducted on a higher level than *Uttarādhyayana* discussion on the same subject. So, the 36th *Adhyayana* in its present form is earlier than *Prajñāpanā*. But the scholars consider *Uttarādhyayana* not to be a work of one author but to be a compilation. So, it is really difficult to arrive at the date of *Prajñāpanā* on the basis of *Uttarādhyayana* too.

The *gāthās* about *Siddhas* (liberated souls) are found in *Prajñāpanā* and *Uvavāya* as well. And some of them occur even in *Uttarādhyayana* and *Āvaśyakaniryukti* Let us have a look at the following table :

<i>Prajñāpanā</i> Sū 211	<i>Uvavāya</i>	<i>Uttar. Adh. 36</i>	<i>Āvaśyaka Nī.</i> (<i>Viśeṣā.</i>)
<i>gā.</i> 153	×	×	×
<i>gā.</i> 159	§ 168	56	678 (3978)
<i>gā.</i> 160	§ 169	57	679 (3779)
<i>gā.</i> 161	§ 171	65 (Compare)	964 (Dī.) (3810)
<i>gā.</i> 162	§ 170	×	963 (Dī)
<i>gā.</i> 163	§ 172	×	965 (Dī) (3811)
<i>gā.</i> 164	§ 173	×	966 (Dī.) (3812)
<i>gā.</i> 165	§ 174	×	967 (Dī.) (3813)
<i>gā.</i> 166	§ 175	×	968 (Dī.) (3814)
<i>gā.</i> 167	§ 176	×	680 (3828)
<i>gā.</i> 168	§ 177	×	681 (3829)
<i>gā.</i> 169	§ 178	×	662 (3835)
<i>gā.</i> 170	§ 179	×	683 (3836)
<i>gā.</i> 171	§ 180	×	685 (3847)
<i>gā.</i> 172	§ 181 (Compare)	67 (Compare)	686 (3848)
<i>gā.</i> 173	§ 182	×	687 (3849)
<i>gā.</i> 174	§ 183	×	688 (3850)
<i>gā.</i> 175	§ 184	67 (Compare)	689 (3851)
<i>gā.</i> 176	§ 185	×	690 (3852)
<i>gā.</i> 177	§ 186	×	691 (3853)
<i>gā.</i> 178	§ 187	×	692 (3889)
<i>gā.</i> 179	§ 188	×	693 (3890)
×	§ 189	×	×

The above comparison makes it clear that *Uttarādhyayana* *gāthās* about *siddhas* have served as the basis for the elaboration of the subject dealt with in the *gāthās* occurring in other works.

This proves that this portion of *Uttarādhyayana* which has special connection with *Prajñāpanā* is prior to *Prajñāpanā*. The first and the last *gāthās* of *Uvavāya* differ from those of *Prajñāpanā*. It is highly possible that *Prajñāpanā* is older than *Uvavāya*.

Tradition believes, on the basis of the identical meaning of the two names, that Kālaka who explained *Nigoda* and Ārya Śyāma are not two different persons. According to tradition he secured the status of *Yugapradhāna* in 335 V. N. and lived upto the year 376 V. N. Now, if *Prajñāpanā* were the work of this Kālaka, then it might have been composed in the period 335-376 V. N. (i. e. 135-94 years before the commencement of Vikrama Era; 78-37 B.C.).²¹ If we were to consider the *Niryukti* to be the work of Senior Bhadrabāhu and also to think that there is a reason to believe that the *Niryukti* follows the *Uttarādhyayana* in mentioning 36 divisions then *Prajñāpanā* is proved later than the *Niryukti*; and the date of *Prajñāpanā* is not in conflict with that of Senior Bhadrabāhu because he is believed to be earlier than *Prajñāpanā*.

Satkhandāgama, in its present form, is a work of two *Ācāryas* Bhadanta Puspādanta and Bhūtabali who are posterior to Dharasena who, in turn, flourished sometime after 683 V. N. From this we can safely conclude that *Prajñāpanā* is prior to *Satkhandāgama*. Maturity of thought, systematic treatment and employment of commentarial style—all these that are found in *Satkhandāgama* are due to its being lately composed. *Prajñāpanā* is mentioned in the list of *Āgamas*, given in the *Nandīsūtra* which belongs to the period of time prior to 523 V. S. Thus even the date of *Nandīsūtra* is not in conflict with our proposed date of *Prajñāpanā*.

Prajñāpanā Benediction And Pañcanamaskāra-Mantra

In the beginning of *Prajñāpanā* there are benedictory verses. Therein salutation is offered first to *Siddha* and then to Lord Mahāvira. According to the author of *Dhavalā* even *Satkhandāgama*, in its beginning, implicitly perform salutation to the five holy personages. In all the manuscripts containing only the text of *Prajñāpanā* there is an indication of salutation to the five holy personages. But Āc. Haribhadra and Āc. Malayagiri have not commented on it. So, the editors are of the opinion that it does not constitute a part of the text²². The following seems to be the basis of this opinion. Since the time when *Pañcanamaskāra-Mantra* gained ground and was held important, the practice of

21. Dr. Charpentier is of the opinion that Ārya Śyāma flourished round about 60 B. C. Introduction to *Uttarādhyayana*, p. 27.

22. Refer to the foot-note 1 on p. 1 of this edition.

writing down the *Mantra* first before the commencement of the text proper came to be adopted; so it is always necessary to determine as to whether or not the author himself has put *Pañcanamaskāra-Mantra* before the commencement of the text.

It is noteworthy that in the benedictory verses of *Prajñāpanā* the salutation is offered first to *Siddha* and then to *Arihanta*. It is noteworthy because in *Pañcanamaskāra* the salutation is offered first to *Arihanta* and then to *Siddha*. According to old references, *Tīrthankaras* offer salutation to *Siddha* only, when they enter into the order of monks. If we take this fact into consideration we can legitimately conclude that there had been already in vogue a tradition of offering salutation to *Siddha* in the beginning of the performance of *Māṅgala* (benediction). But later on in *Pañcanamaskāra-Mantra* the first place came to be accorded to *Tīrthankaras—Arihantas*—considering them to be directly helpful to the souls in bondage²³. Since then the authors, following *Pañcanamaskāra-Mantra*, in the benedictory part of their works offer salutation first to *Arihanta*.

How the order of the five *Padas* (dignitaries) got established in *Pañcanamaskāra-Mantra*?—if we ponder over this question we feel that something like this might have happened. So long as *Tīrtha* (Order) is not founded, *Siddhas* (liberated souls) only are worthy of salutation. Accordingly, when *Tīrthankara* renounces the world he offers his salutation to ideal *Siddha* only. But it is quite natural that *Tīrthankara* is held important in his life-time. And when he leaves this mortal world, he can well be regarded as belonging to the class of *Siddhas*. But he is remembered only as a *Tīrthankara*, though he has attained *Siddha*-hood. It is so because he is our immediate helper. *Logassa* provides an instance of this tradition. And it is followed in so many old benedictions (*māṅgalas*). When thus both *Arihanta* and *Siddha* are proved worthy of salutation, there might have started a practice, following old tradition, of saluting first *Siddha* and then *Arihanta*. But afterwards having included *Arihantas* proper in one class and *Arihantas* who have attained *Siddha*hood and all *Siddhas* in the other class the Jainas reversed the order of salutation. And this

23. In the edicts of Khāravēla, which belong to the period preceding the commencement of Christian Era, we find salutation first to *Arihanta* and then to *Siddha*. This means that the tradition of offering salutation first to *Siddha* and then to *Arihanta* might have been prevalent before the Age of Khāravēla. Again, it is noteworthy that in the edicts of Khāravēla the salutation is offered to only two holy personages. It is interesting to note in this connection that in the beginning of the edicts of Ashoka there occurs no salutation to holy personages.

reversed order of salutation had already been prevalent before Christian Era as is indicated by the Edict of Khāravēla. But this does not necessarily mean that at that time this order of salutation alone was followed by all. Salutation is a question of individual liking. Hence for a long period of time we do not find one uniform tradition of salutation—some authors wrote benediction in the beginning of their works, some did not and even among those who wrote there was no unanimity regarding the order of salutation, that is, some saluted first this holy personality and some that and so on. But this much is certain that the tradition of saluting *Arihanta* before *Siddha* had already come into existence before the commencement of Christian Era, it developed into the benediction of the form of salutation to five holy personages and finally it in its developed form got established. When *Tirthankara* leaves the mortal world *Ācārya* and *Upādhyāya* gain importance as the protector and custodian of the religious tradition which *Tirthankara* has bequeathed to the Order. As soon as they attain the status worthy of salutation, even Scriptures and the script in which they are written become worthy of adoration and worship, and as protectors and custodians of Scriptures *Ācārya* and *Upādhyāya* come to be regarded as important personages. It is a general rule that the protectors are held more important than the thing protected. According to this rule, instead of Scriptures and the script of the Scriptures the possessors and protectors of them, viz. *Ācārya* and *Upādhyāya* were given importance and were considered to be worthy of salutation; they found place in *Pañcanamaskāra* and Scriptures, etc. were held of secondary importance. At last there remained only a class of monks from among the self-controlled persons. And they too were accorded a place in Salutation. Really speaking, for lay-votaries they are worthy of salutations. But they were accorded a place in Salutation as personages worthy of salutation of all. Such stages seem to have been there in the evolution of the phenomenon of *Pañcanamaskāra*.

The discussion on the problem of the authorship of *Namaskāra-sūtra* alias *Pañcanamaskāra-mantra* has been in a way started first of all in *Āvaśyakaniriyukti*. The name of the first chapter (*adhyāyana*) of *Āvaśyakasūtra* is *Sāmāyika*. So, there arose the first question as to who composed the *Sāmāyika-adhyāyana* and as to why he composed it. At this occasion Āc. Bhadrāhāhu clearly stated :

“ *titthakaro kim kārana bhāsati sāmāyikaṃ tu ajjhayaṇaṃ |*
titthakaranāmagottaṃ baddhaṃ me vedītavvaṃ ti || 526 ||

taṃ ca kadhaṃ vetijjati agilāe dhammadeśaṇḍhī |
bajjhati taṃ tu bhagavato tatiyabhavaṃ sikkaittānaṃ || 527 ||

gotamamāṭī sāmāyam tu kim kāranam nisāmenti |
nānassa taṃ tu suṃdaramamgulabhāvāna uvaladdhī || 528 || ”

—Viśeṣāvaśyaka, 2594-96

The gist of these *gāthas* is as follows : Lord Mahāvira preached *Sāmāyika-Adhyayana*. He preached the meaning embodied in *Sāmāyika-Adhyayana*, and his direct principal disciples (*ganadharas*) Gautama etc listened to it. Thus according to Āc. Bhadrabāhu *Tīrthankara* is the author of the meaning embodied in *Sāmāyika-Adhyayana* whereas *Ganadhara* is the author of the *Sūtras*. In other words, *Tīrthankara* preaches the principles, and *Ganadharas* put them into writing.²⁴

*Namaskāra*mantra constitutes the opening of *Sāmāyika-adhyayana*. Or, it can be said that the lesson of *Sāmāyika-śruta* is imparted to a pupil after he has saluted the five holy personages through the recitation of *Pañcanamaskāra-mantra*²⁵; this is the reason why this *Mantra* is placed in the beginning of *Sāmāyika-adhyayana*. Now there arises a question as to whether it is a part and parcel of *Sāmāyika-adhyayana* or is it borrowed from some other work.

The answer to this question is given by Āc. Jinabhadra. It is as follows. In *Nandisūtra Pañcanamaskāra* is not regarded as an independent *śrutaskandha*. Yet it is a fact that it is a *Sūtra* and what is more a *mangala* also. Hence it should be regarded as forming a part of all *Sūtras*²⁶. This is the only reason why it is expounded first and then only *Sāmāyika-adhyayana*²⁷. This same order is followed by him also in his *Viśeṣāvaśyakabhāṣya*.

From his discussion it definitely emerges that *Namaskāra*-mantra is not a part of *Āvaśyakasūtra* alone, but that it might have been placed, first of all, in *Āvaśyakasūtra* since the time when the tradition of performing, in the beginning of all *śruta* works, a *mangala* of the form of salutation to holy personages started. It is so because there is a tradition to impart a lesson of *Sāmāyika* first from among the entire *śruta* literature. And before imparting its lesson to a pupil performance of benediction in the form of salutation to five holy personages being necessary *Pañcanamaskāra*-mantra came to be looked upon as a part of *Sāmāyika-adhyayana*.

24. According to general belief all *Tīrthankaras* preach *Sāmāyika*. — *Niryukti*, gā. 238, *Viśeṣāvaśyaka*, gā. 1676. But Lord Mahāvira is the preacher of the extant *śruta*. So, from this standpoint he alone is considered to be the author of *Sāmāyika* also. — *Viśeṣāvaśyakabhāṣya*, gā. 1544; *Niryukti*, gā. 89-90; *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* gā. 1091-92:

25. *Katapañcanamokkārassa* deṅṅi sāmāyam vidhīṇā | *Viśeṣāvaśyaka*, gā. 5.

26. Auto-commentary on *Viśeṣāvaśyakabhāṣya*, gā. 10.

27. *Ibid*, gā. 11

But it is not a part of *Sāmdyika-adhyayana* alone. Whenever the occasion arises of imparting a lesson of whatever *śruta* work, salutation to five holy personages in the beginning is always necessary; and hence *Pañcanamaskāra-mantra* came to be regarded as a part of each and every *Śruta* work. Thus it is certain that it is not a part of any one *śūtra* work alone, nor is it ever regarded as an independent *śūtra* work. But its importance was recognised in olden days and with the passage of time it grew more and more. So, it became necessary to give it a place in *śruta* or *sūtra*. As a result of it, it ultimately came to be regarded as a part of each and every *śruta* work. This *Pañcanamaskāra-Mantra* might have been composed by some one author. Or, it might have evolved in its present form through the passage of time. In his *Niryukti* Āc. Bhadrabāhu has recorded no definite tradition about the authorship of *Pañcanamaskāra-Mantra*. He has only noted the points of investigation through which the exposition of this *Mantra* should be conducted. Among them the first one is *Utpattidvāra*. That is, here the discussion on the origination or otherwise of this *Mantra* is conducted from the various view-points (*nayas*). But from this discussion we know nothing about the author and date of the *Mantra*. Therein the question as to whether or not the *Mantra* has a beginning and an end is discussed from different standpoints, just as it is discussed in regard to the entire *śruta* literature²⁸. And in his *Bhāṣya* Āc. Jinabhadra has devoted much more space to this discussion. Here he mainly discusses, from the philosophical standpoint, the problem of eternity or otherwise of words. The question as to which out of the three causes, viz. *samutthāna* (readiness, desire), *vācanā* (oral transmission) and *labdhi*²⁹ (internal capacity) is the main in their origination is also elaborately discussed in the *Bhāṣya*. This discussion too is conducted through the method of *nayas*.³⁰ Hence the main question pertaining to the authorship and date of *Namaskāra-Mantra* remains unanswered. Or, generally it can be said that Lord Mahāvira preached it and *gaṇadharas* (direct principal disciples) gave it a form of a *Sūtra*. It is so, because this is what is generally held about the authorship of the entire *śruta* literature. In short, according to Āc. Jinabhadra the author of *Pañcanamaskāra-Mantra* is not different from the author of other *śruta* works, the reason being that it is considered to be a part of each and every *śruta* work.

But there occurs a discussion on the problem of restoration

28. *Āvaśyakaniryukti*, gā. 644-46; *Viśeṣāvaśyaka*, gā. 3335-37 and the *Bhāṣyagāthās* thereon. Also see *Viśeṣāvaśyaka*, *gāthā* 3338 ff.

29. *Āvaśyakaniryukti*, gā. 646, *Viśeṣāvaśyaka*, gā. 3337

30. *Viśeṣāvaśyaka*, gā. 3357 ff.

—not of the authorship—of this *Mantra* in *Mahānūstha* (Chapter V) which itself, it is believed, is restored by Āc Haribhadra.³¹ And therein Ārya Vajra is given the credit of restoring the *Mantra*. But it is surprising to know that the author of *Dhavalā* commentary who flourished after Āc Haribhadra considers Puspadantācārya to be the author of *Namaskāra-Mantra*³². We have no means to know if this tradition was recorded in some work belonging to the period earlier than the author of *Dhavalā*. But we think that the manuscript of *Ṣatkhandāgama* which Virasena, the author of *Dhavalā*, utilised might have contained in its beginning *Pañcanamaskāra* and hence he might have considered it to be a *mangala* composed by the author himself. This is how Virasena seems to have arrived at the conclusion that the author of *Pañcanamaskāra* is Puspadanta. Or, it is also possible that Virasena might have before him a tradition considering Puspadanta to be the author of *Pañcanamaskāra*. But no suggestion to this effect we find in any other work. From this discussion it becomes quite clear that originally this *Mantra* was not in the *Āgama*, that is, the *Anga Āgama*; and that it was composed after the composition of *Anga works*. Opinions differ on the question of its authorship. Having taken into consideration the importance attached to *Namaskāra-Mantra* Āc. Jīnabhadra regarded it as a part of each and every *śrūta* work. And following the *Niryukti* he proved it to be the work of *Tīrthankaras* and *Ganadhara*s. On the other hand, Virasena regards Āc Puspadanta as the author of *Pañcanamaskāra-Mantra*. But Āc Abhaya-deva regards this *Mantra* occurring in the beginning of *Bhagavatisūtra* as constituting the beginning of *Bhagavatisūtra* proper and hence he comments on it

31 It is necessary to note that Ārya Vajra is regarded as the restorer of *Namaskāra-mantra*. Nowhere is he mentioned as the author of the *Mantra*. According to the old tradition *Tīrthankaras* and *ganadhara*s alone are the authors of the *Mantra*.

32 *Dhavalāṭīkā*, Book I, p. 41. For further discussion refer to Introduction to *Dhavalāṭīkā*, Book II, pp. 33-41. It is necessary to remove one misunderstanding. In this introduction it is written that the *Namaskāra-Mantra* at the beginning of *Bhagavatisūtra* contains the fifth line 'namo bambhīe lvie' instead of 'namo loe savvasāhunam'. But in fact it contains 'namo loe savvasāhunam' and in addition also contains the line in which the salutation is offered to *Brāhmī Script*.

CLASSES OF LIVING SUBSTANCE AND NON-LIVING SUBSTANCE

Treatment of Non-living Substance

The first *Pada* of *Prajñāpanāsūtra* systematically classifies the fundamental entities into various divisions and sub-divisions. All the remaining *Padas* lucidly treat of these very entities. Throughout the text first divisions and sub-divisions of the subject under consideration are pointed out and then the subject is described. Accordingly, the description is divided into two parts, viz description of Living Substance (*jīva*) and that of Non-living Substance (*ajīva*) (*Sūtra* 3). First Non-living Substance is taken up for description (*Sūtras* 4-13) because it demands brief treatment. And the remaining entire text, barring some exceptions, elaborately treats of *jīvas* in various ways.

In the treatment of Non-living substance, first its twofold classification viz. *rūpī* (having physical qualities, viz colour, taste, etc.) and *arūpī* (having no physical qualities) is pointed out and then its exposition is conducted. In the *rūpī* class is included the *Pudgala* (Matter) Substance only and in the *arūpī* class the remaining Substances, viz *Dharmāstikāya* (Medium of Motion) etc. It deserves notice that while describing the fundamental divisions no general term, viz *dravya* (substance), *tattva* (entity) or *padārtha* (category) is employed. This proves the antiquity of the present work.

Further the divisions of *Dharma*, *Adharma* and *Ākāśa* are made on the basis of *deśa* and *pradeśa*. But nowhere in the entire work do we come across their definitions. Nor is the meaning in the text given of the term '*astikāya*' which the author uses compounded with these three terms, '*Dharma*' etc. But it is noteworthy that the term *astikāya* is never compounded with the term *Addhāsamaya*. This definitely suggests that there is some difference between those three substances on the one hand and *Addhāsamaya* on the other. Moreover, the term *astikāya* is not found compounded with the term *jīva*. But this does not mean that the author by so doing meant to deny the *pradeśas* in the case of *jīvas*. It is so because in the 5th *Pada* there certainly occurs a discussion based on the belief in the *pradeśas* of *jīva* (*Sūtra* 440 etc.).

Those divisions of *jīva* and *ajīva* that are considered to be fundamental in the 1st *Pada* are called by the names of *paryāya* and *parināma* (*jīvaparyāya*, *jīvaparināma* and *ajīvaparyāya*, *ajīvaparināma*)

The Table showing divisions and sub-divisions of **Ajta** :

Ajta

1 Arūpi			
(1) Dharmāstikāya (2) " -deśa (3) " -pradeśa	(4) Adharmāstikāya (5) " -deśa (6) " -pradeśa	(7) Akāśastikāya (8) " -deśa (9) " -pradeśa	(10) Adhāsamaya
2 Rūpi			
(1) Skandhas		(2) Skandhadeśas	(3) Skandhapradeśas
(1) Skandhas		(3) Skandhapradeśas	(4) Paramānupadgaṭas
(1) Varnaparinata 1. Kṛṣṇavarṇa- parinata 2. Nīlavarnaparinata 3. Lohitavarṇa- parinata 4. Hārdravarna- parinata 5. Suklavarna- parinata	(2) Gandhaparinata 1. Surabhiḡandha- parinata 2. Durabhiḡandha- parinata	(3) Rasaparinata 1. Tiktarasaparinata 2. Katukarasa- parinata 3. Kaśājara- parinata 4. Andarasa- parinata 5. Madhurarasa- parinata	(4) Sparśaparinata (5) Saṁsthānaparinata 1. Karakāśaparsāparinata 2. Mṛdusparsāparinata 3. Gurukāśaparsāparinata 4. Laghukāśaparsāparinata 5. Śītasparśaparinata 6. Uśnasparśaparinata 7. Śuḡdhasparśaparinata 8. Rūksasparśaparinata
5 +	2 +	5 +	8 +
5 + 2 + 5 + 8 + 5 = 25			8 +
			5 = 25

in the 5th and the 13th *Padas* respectively.¹ *Nāraka* (class of infernal beings), etc, the divisions of *jīva* enumerated in the 1st *Pada* are included in *jīvaparyāyas* and *jīvaparināmas* mentioned in the 5th and the 13th *Padas* respectively.² *Rūpi* and *arūpi*, the main divisions of *aḥva*, and their sub-divisions, enumerated in this first *Pada*, are named as *aḥvaparyāyas* in the 5th *Pada* ³

A black material thing, while remaining black, can assume in all 20 various transformations (2 odours, 5 flavours, 8 touches and 5 structures) through the passage of time. So, the modes or transformations of black colour are considered to be 20 in number. Similarly, the remaining four colours, blue etc also have 20 possible transformations each. Thus the possible transformations of a physical quality colour are in all $5 \times 20 = 100$. On this same line we are to understand the transformations of odour etc. The table is given below.

5 colours	× 20 modes of the rest odour etc =	100
2 odours	× 23 modes of the rest colour etc =	46
5 flavours	× 20 modes of the rest colour etc =	100
8 touches	× 23 modes of the rest colour etc =	184
5 structures	× 20 modes of the rest colour etc =	100

Total modes 530

These 530 modes or transformations of matter are enumerated by their names in the *Sūtra* proper (9-13). The commentator describes these modes by the technical term '*parasparasamvedha* of *Varna*, etc' ('mutual penetration of colour etc') (*Tikā* folio 13A). There are 5 colour, 2 odours, 5 flavours, 8 touches and 5 structures. Thus they are 25. Out of them let us take 8 touches. The divisions of these 8 touches, based on *samvedha*, are more than those of others. It is so because a mode of touch viz. hard touch can coexist with the other modes of touch except the soft touch which is its contradictory. But a mode of colour can never co-exist with any other mode of colour. The same logic applies to the modes of odour etc.

At this juncture the commentator makes it clear that the modes of colour etc. are to be counted from the standpoint of an aggregate also (folio 17 B). In an aggregate a part of it may have a mode of black colour while its another part may have a mode of another colour. Thus from this standpoint the alternatives should be more than what are given above. But they are

1. Sū. 438.

2. Sū. 439 ff.

3. Sū 500 ff. The difference between the subject-matters of these two *Padas* will be brought out in due course.

not taken into account in this description. Those above-mentioned alternatives are to be understood from the standpoint of such an aggregate as is called black—e. g. a particular portion of an eye from the whole body—i. e. from the practical standpoint (*vyavahāranaya*). Moreover, this particular number of the alternatives is to be understood from the *paristhula* (gross) standpoint. It is so because even a mode of black colour can have infinite types. Such types of modes are not taken into account here.

In the text proper no thought is given to the question as to how much time a particular mode persists. But the commentator (folio 18 A) explicitly states that a mode persists for one moment (minimum duration), two moments upto infinite moments (maximum duration). The clarification of this point is necessary because the minimum and maximum limits of time for the persistence of a mode given in Buddhist Pitakas which actually employ the term '*parināma*' for a mode differ from those given in Jaina texts. According to the old Buddhist Abhidharma⁴ tradition a mode of cognition persists for 3 moments whereas that of matter for 51 moments; afterwards they necessarily perish. Again, there is an important philosophical question as to whether or not a thing perishes along with its modes (*parināma*). All the Jaina and non-Jaina philosophers upholding the doctrine of transformation or modification, except the Buddhist, are of the opinion that a thing does never perish, only its modes perish, whereas Buddhists who make no distinction between a thing and its modes think that a thing perishes along with its modes and altogether novel thing comes into existence depending upon the immediately preceding one (*tam prastitya*). In Mahāyāna Buddhism a thing is considered to be momentary with the result that the moment of its origination and that of its destruction are regarded as simultaneous rather identical. Moreover, the Jaina view on this matter differs even from the Nyāya-Vaiśeṣika view on the same. According to Nyāya-Vaiśeṣikas colour, etc. are not the modes of a thing, they are the qualities residing in a thing which is absolutely different from them. On the other hand, Jainas consider colour, etc. to be the modes of a thing which, according to them, is relatively identical with them. So, the present account of colour, etc. in the terminology of modification is quite appropriate or true to the Jaina theory of modification (*parināma*) that had already been crystallised in those days.

The text proper in this context employs the terms '*vannaparinayā* (*vāṇaparīnatāḥ*)', '*gamdhaparinayā* (*gandhaparīnatāḥ*)', etc.

4. Abhidhammathasamgaho 4.3

Āc. Malayagiri explains them as follows: “*varṇataḥ parinatāḥ varṇaparīṇāmahāja ity arthaḥ | ...parinatā ity atītakālanirdeśo vartamānānāgatakālopalaksanam.tato varṇaparinatā iti varṇarūpatayā parinatāḥ parinamanti parinamisyantīti draṣṭavyam | evaṃ gandhaparinatā ityādy api bhāvantiyam | Ṭīkā, folio 10.*”

Thus what Āc. Malayagiri wants to drive at is that material things transform themselves into those different colours, flavours, etc. In other words, all those colours, etc. are the modes of matter, material things.

All the *parīṇāmas* (modes) that this account imply or mean are mentioned in the 5th *Pada* by the term ‘*parīṇāya*’. Again, let us note that though the title of this 5th *Pada* is *Viśeṣapada* it does not employ the term ‘*viśeṣa*’ while pointing out these divisions or modes but in its place it employs the term ‘*parīṇāya*’. Moreover, in the 13th *Pada* these very modes are called ‘*parīṇāma*’. Hence there arises a question as to whether or not the terms ‘*parīṇāma*’, ‘*viśeṣa*’ and ‘*parīṇāya*’ are synonyms

From the above-quoted commentary it follows that according to Āc. Malayagiri various states of a substance are its *parīṇāmas*. While enumerating *Padas* in the 2nd *Sūtra* he gives no meaning whatsoever of ‘*Viśeṣapada*’. And in the beginning of the 5th *Pada* he starts his commentary in such a way as if it were *Parīṇāyapada*. This means that in his opinion the terms ‘*viśeṣa*’ and ‘*parīṇāya*’ are synonyms. And even the author of the *Sūtra* holds this view. It is proved by the fact that though in his list of 36 *Padas* (*Sū.* 2) the author mentions the name *Viśeṣapada* of this concerned *Pada*, the first question put in the beginning of this *Viśeṣapada* is: “*kaivihā nam bhante pajjavā pannattā?*” (*Sū.* 438). Āc. Malayagiri in his explanation of the term *parīṇāya* explicitly says: “*tatra parīṇāyā gunā viśeṣā dharmā ity anarthāntaram*”⁵ (terms *parīṇāya*, *guna*, *viśeṣa* and *dharma* are synonyms). Here Āc. Malayagiri has included the term ‘*guna*’ in the list of synonyms of ‘*parīṇāya*’. The reason for this is that colour, flavour, etc. which are really *parīṇāyas* (modes) of a thing are considered by others to be its *gunas* (qualities). They are *parīṇāyas* because they are obviously concerned with the *parīṇāma* (transformation or change of a thing); this is clear from the 1st *Pada*. All this proves that according to the author of the *Sūtra* the terms ‘*parīṇāya*’, ‘*guna*’, ‘*viśeṣa*’ are synonyms. Buddhists employ the term ‘*dharma*’ to denote colour, taste, etc. Hence the term ‘*dharma*’ too is included in the list of synonyms of ‘*parīṇāya*’.

Though Āc. Malayagiri here regards 'guna' as a synonym of 'paryāya', we should take a note of it that there has raged a controversy over the question of identity or difference of *guna* and *paryāya*. The view that they are different has its source in *Uttarādhyāyanasūtra* and *Tattvārthasūtra*. In *Uttarādhyāyanasūtra* 28-5 *dravya* (substance), *guna* (quality) and *paryāya* (mode) are separately mentioned; not only that but even their definitions are formulated there *Tattvārtha* aphorism 5-37—*gunaparyāyavad dravyam*—expressly mentions *guna* and *paryāya* as two separate constituents of the definition of *dravya*. Further in his *Bhāṣya* on the same *sūtra* he clearly states that the thing in which both of them exist is substance (*tadubhayaṁ yatra vidyate tad dravyam*). Thus according to *Uttarādhyāyanasūtra* and *Tattvārthasūtra* *guna* is different from *paryāya*. But commentator Siddhasena held them to be identical (*vastutaḥ paryāyā gunā ity aikātmyam*) and this made the way of Āc. Malayagiri very easy. For the full discussion on the problem of identity or difference of *guna* and *paryāya* one should refer to *Sanmatitarkaprakaraṇa*, Vol V, p. 631, foot-note no 4. Again, for the discussion on the various senses in which the term 'guna' is employed under different situations, viz *dravyanuksepa*, etc. it is necessary to consult *Ācārāṅga-Niryukti gā.* 169 ff

Then there arises a question as to why one should not consider the subject-matter of *Pada*s I and V to be identical, in other words, as to why one should not consider chapter V to be a repetition of chapter I. The answer to this question is that it is not so because in *Pada* I *Dravya* (Substance) is the main subject and hence the *dravyas* (substances) that undergo different modifications are enumerated whereas in *Pada* V the *paryāyas* (modes) of the concerned substances are enumerated.

Jīva-ajīva-pannavanā (treatment of Living Substance and Non-living Substance) in *Prajñāpanāsūtra* deserves comparison with the one found in *Jīvājīvavibhakti-adhyāyana* of *Uttarādhyāyanasūtra* and *Pañcācāra-adhikāra* of *Mūlācāra*. In *Mūlācāra* there occurs first the description of *jīva* and then that of *ajīva* whereas in *Prajñāpanā* and *Uttarādhyāyana* the order of treatment is reverse. Like *Prajñāpanā* and *Uttarādhyāyana* *Mūlācāra* also gives the twofold division of *Jīvas*, viz *samsārī* (souls in bondage) and *siddha* (souls freed from bondage); but unlike them it gives no sub-divisions of *siddha jīvas*. In *Prajñāpanā* there are enumerated 15 sub-divisions of *siddha jīvas*. But in *Uttarādhyāyana* they are less in number. The following table will make this point clear.

	<i>Prajñāpanā</i> Sū 16-17	<i>Uttarādhyāyana</i> Adh 36 gā. 50 ff
(A)	1 <i>Titttha</i>	x
	2 <i>Atitttha</i>	x

3	<i>Titthagara</i>	x
4	<i>Atitthagara</i>	x
5	<i>Sayambuddha</i>	x
6	<i>Patteyabuddha</i>	x
7	<i>Buddhabohiya</i>	x
8	<i>Itthilīṅga</i>	<i>Itthi</i>
9	<i>Purisalīṅga</i>	<i>Purisa</i>
10	<i>Napuṁsakalīṅga</i>	<i>Napuṁsaga</i>
11	<i>Alīṅga</i>	<i>Salīṅga</i>
12	<i>Annalīṅga</i>	<i>Annalīṅga</i>
13	<i>Gīhilīṅga</i>	<i>Gīhilīṅga</i>
14	<i>Ega</i>	} <i>Gāthā</i> 52 gives the number of souls that attain Siddhahood in one <i>samaya</i> and have the same <i>līṅga</i> in their last birth.
15	<i>Anega</i>	
(B)	1 <i>Prathamasaṁmayādi</i>	x

From this it naturally follows that 36th chapter of *Uttarādhyāyana* is earlier than *Prajñāpanāsūtra*.

Divisions and Sub-Divisions of Jīvas (Living Beings) Divisions of Siddhas

We are to understand that all the *jīvas* are always existent either as the members of this or that class out of so many enumerated here. Again, the *loka* (universe) was not, is not and will never be devoid of even a single class out of so many mentioned here.

There are two main divisions of *jīvas*, viz. *saṁsṛtī*⁶ (souls in bondage) and *siddha*⁷ (souls liberated). The sub-divisions enumerated here of the *siddha* division are not its real sub-divisions. They are simply based on the temporal considerations, that is, on the number of moments that have elapsed after their attainment of *siddha*-hood. Those *siddhas* who have attained the state of liberation in the immediately preceding moment (*samaya*) are technically called *anamtara-siddha* (Sk. *anantara-siddha*) or *prathamasaṁmayasiddha*.

On the basis of different conditions in which *anantara-siddhas* attained *siddha*-hood they are divided into fifteen divisions (*sūtra*-16). The *siddhas* in whose case two or more *samayas* have elapsed since their attainment of *siddha*-hood are called *parampara-siddha* (Sk. *parampara-siddha*). Of these *parampara-siddhas* there are infinite divisions because *jīvas* have been attaining *siddha*-hood

6. *saṁsārasamāvāṇajīva* = *saṁsārasamāpannajīva* |

7. *asaṁsārasamāvāṇajīva* = *asaṁsārasamāpannajīva* |

since time immemorial. These divisions of *parampara-siddhas* are thus purely based on temporal considerations (*sūtra*-17).

The 15 divisions enumerated of *anantara-siddhas* (*sūtra*-16) make it crystal-clear that a soul in bondage attains siddhahood, that is, liberation even without listening to the preachings and teachings of a spiritual teacher, it can attain liberation irrespective of dress, sex, creed, etc. This is the original, fundamental and essential nature of Jaina religion. The upholder of a particular religious creed will attain liberation and none else—such a restriction is not found there in Jaina religion. The persons had attained liberation even before Lord Rśabha founded Jaina Religion which is like a Ford to cross the river of worldly existence. They are known by the name *atirtha*. Several persons have attained liberation even without the acceptance of the dress prescribed by and prevalent in Jaina religion, they are recognised as *anya-linga-siddha*. Again, those who have not abandoned the dress of a lay-votary, that is, who have not accepted the dress of a Jaina monk and yet have attained liberation are called *gḥilīṅga-siddha* (Sk. *grhīṅgasiddha*). From this account emerges the original pristine nature of Jaina religion.

There are two sects of Jaina religion, viz. Śvetāmbara and Dīgambara. Śvetāmbaras firmly contend that even a woman can attain liberation. But Dīgambaras, due to their emphasis on nakedness, deny the worth of a woman to attain it. As a matter of fact, this denial of the ability to attain liberation in the case of a woman was not present in the beginning of this sect. This is corroborated by its doctrinal work, viz. *Satkhandāgama*⁸. But on account of Dīgambaras entering into controversies with Śvetāmbaras as also on account of their undue persistence to the rejection of clothes Āc Kundakunda and others began to deny the worth of a woman to attain liberation. This reaction is echoed in *Dhavalā*, a commentary on *Satkhandāgama*, and since then the explanation and interpretation of the original text has been offered differently. And in the opposite Śvetāmbara camp too there began vigorous and rigorous defence of the case for the worth of a woman to attain liberation. Āc Malayagiri's defence of this case is elaborate (*Sūtra*-16 Commentary folio 20B). This he does because in the original *sūtra* among so many divisions of liberated souls there is one division called *itthīṅgasiddha* (liberated souls who have attained liberation while they were in their last birth women).

In the above-mentioned 15 divisions of *anantara-siddhas* there

8. Also see *Mūlācāra*, 4. 196, p. 168.

occur three divisions, viz. *sayambuddha-siddha*, *patteyabuddha-siddha* and *buddhabohiya-siddha*. Hence the explanation of these three is necessary. On the basis of *Nandī-Cūṛṇī* Ac. Malayagiri has explained them. The gist of his explanation is as follows: *Sayambuddha* is that liberated soul who has attained *bodhi* (enlightenment) without depending upon any external cause or condition, the memory of the past lives might be there as an internal cause giving rise to the enlightenment. There are two classes of *svayambuddhas* (self-enlightened souls), viz. a class of *tirthankaras* and a class of not-*tirthankaras*. Of course, in the present list of 15 divisions by *svayambuddha* is meant only not-*tirthankara svayambuddhas* because therein a division of *tirthankara-siddhas* is separately mentioned. *Svayambuddha* attains enlightenment without the help of external cause whereas *pratyeka-buddha* attains it with the help of external cause. *Pratyekabuddhas* are so called because lonely they tour and lonely they stay; like *gacchavasis* they do not tour and stay in company with others. The enlightenment of the two is distinguished mainly on the basis of the presence or otherwise of the external cause in its origination. Again, the distinction between *svayambuddha* and *pratyekabuddha* is drawn on the basis of their paraphernalia, dress and *Śruta* (scriptural knowledge). *Svayambuddhas* possess 12 types of paraphernalia, viz. food-bowls etc. whereas *pratyekabuddhas* possess 2 to 9 types of paraphernalia which never include cloth. *Svayambuddha* may or may not have scriptural knowledge before the attainment of enlightenment. If he has the scriptural knowledge then he approaches a spiritual teacher and accepts a dress from him, or he is offered the dress by gods⁹ who approach him. Such a *svayambuddha* tours and stays either single or in company with others; it depends upon his will. If he does not possess scriptural knowledge before the attainment of enlightenment then he necessarily and invariably approaches a spiritual teacher and accepts a dress from him only and again he necessarily and invariably tours and stays in company with others. He never tours or stays alone. *Svayambuddhas* may or may not have scriptural knowledge before the attainment of enlightenment, whereas *pratyekabuddhas* positively and necessarily possess the scriptural knowledge—minimum of eleven *Aṅgas* and maximum

9. It is obvious that the story of the divine intervention has been invented afterwards. From the standpoint of the essence of true religion, adoption of a particular dress is not necessary for the spiritual progress. But it is generally noticed that as soon as a religious order or tradition becomes strong its outward practices too become well-established and consequently the special type of dress become an inevitable part of the order.

of ten *Pūrvas*—before the attainment of enlightenment. Dress (of a monk) is not inevitable for him. He may or may not put on a dress. If he puts on it, it will be the one offered by gods only.

Neither *svayambuddhas* nor *pratyekabuddhas* require the help of the preachings of somebody else for the attainment of enlightenment. But different is the case with *buddhabohīyas* (Sk. *buddhabodhitas*). They are enlightened by the preachings of some spiritual teacher who himself is enlightened. In other words, their attainment of enlightenment is not the result of spontaneous outburst of their inward wisdom. Enlightenment is not worked out by them through the application of their own wisdom; they are enlightened by the gospels preached to them by others. Hence they are known by the term *buddhabodhita-siddha*¹⁰

As a matter of fact, all the divisions of *siddhas* get included in the two divisions, viz. *tīrtha-siddhas* and *atīrtha-siddhas*. But if of *siddhas* these two divisions only are made then it would not be possible for us to have an idea of the special features which they possess in the state previous to their attainment of *siddha-hood*. So, in order to give an idea of these special features, many divisions of *siddhas* have been made and described.¹¹

It will be instructive to know the Buddhist counterparts of the above concepts. According to Buddhism (*Sthaviravāda*) the enlightenment is of three types, viz. *sāvaka-bodhi*, *pacceka-bodhi* and *sammāsambodhi* (Sk. *śrāvaka-bodhi*, *pratyeka-bodhi* and *samyak-sambodhi*). The possessor of *samyak-sambodhi* is called *samyak-sambuddha*. That person who attains arhat-hood (in Jaina terminology *kevalīpada*) after having listened to the preachings of *samyak-sambuddha* is the possessor of *sāvaka-bodhi*. Thus that enlightenment which is attained on account of listening to preachings delivered by others is called *sāvaka-bodhi*. And its possessor is *sāvaka-sambuddha*. He is entitled to preach the religion¹².

In Buddhist tradition, as in Jaina one, the enlightenment that dawns upon a person without depending upon the preachings delivered by some spiritual teacher is called *pacceka-bodhi* and the person who possesses it is known as *pacceka-buddha*. Thus *pacceka-buddha* is *svayam-sambuddha* (self-enlightened one). He never preaches the religion and hence he is not able to enlighten others. His life is simply exemplary for others. The person who

10 For the information about all these three types of persons one may refer to *Prajñāpanāṭikā* folio 19B ff.

11 *Prajñāpanāṭikā* folio 23 A

12. *Vinaya-piṭaka*, *Mahāvagga*, 1. 21.

possesses *sammāsambodhi*, like the one who possesses *paccekabodhi*, attains the enlightenment without depending upon the preachings of some spiritual teacher but he, unlike the latter, is efficient in helping others to attain enlightenment. Again, he possesses those very qualifications which a Jaina *tīrthānkara* possesses. In common parlance we know him by the name Buddha.¹³

Souls in Bondage

In the first *Pada* of *Prajñāpanā* the divisions and sub-divisions of souls in bondage are enumerated after having described the liberated souls. The divisions are mainly based on the number of sense-organs which the souls have. The sub-divisions are made on the basis of subtleness or grossness and full development or otherwise of their bodies. Again, they are divided on the basis of the different types of births. There are three types of births—by spontaneous generation (*sammūrcchima*), from the uterus (*garbhaja*) or by instantaneous rise in special beds (*upapāda*). The living beings possessing one to four sense-organs have *sammūrcchima* type of birth, the sub-human beings possessing five sense-organs and human beings have either *garbhaja* or *sammūrcchima* type of birth, and infernal and celestial beings have *upapāda* type of birth. The infernal beings and the spontaneously generated beings (*sammūrcchima*) are necessarily of the neuter sex, those living beings who are born from uterus (*garbhaja*) can have any of the three sexes, the celestial beings can have any of the two sexes, male or female. Thus the living beings are also divided on the basis of the sexes they have. The living beings possessing five sense-organs are again divided into four classes on the basis of four kinds of transmigratory existence, viz. celestial existence, infernal existence, sub-human existence and human existence. Again, they are divided on the basis of the types of birth—some having *garbhaja* birth whereas the others having *sammūrcchima* birth. The different principles on the basis of which the human beings are divided into several classes are—the countries they live in, customs they follow, professions they pursue, cognitive powers they possess, etc. The divisions of infernal beings and celestial beings are made on the basis of the regions they inhabit.

After having learnt this general information regarding the divisions and sub-divisions of living beings it will be easy for us to understand the table given below. In the table wherever there occur so many divisions, e. g. in the case of *vanaspati* (vegetation),

13. Introduction to *Upāsakajanālikā* (P.T.S.), p. 16; also the chapter 'Lokuttarasāmpattiniddesa' of the same work, p. 340

we have remained satisfied with giving the numbers only. At such places a reader should refer to the text proper. Thus many details regarding these divisions and sub-divisions, viz their dwelling places, their relative numerical strength, their life-span, their species, etc. are discussed in the *Padas* beginning with the second one. Hence even from this standpoint the following table is very useful.

1. *Jiva* (*Sūtra* 14)

1. 1 *Asamsārasamāpanna* (*siddha*) (15)

1 1 1 *Anantarasiddha* (16)

1 1 1 1 *Tīrthasiddha*

2 *Atīrthasiddha*

3 *Tīrthakarāsiddha*

4 *Atīrthakarāsiddha*

.5 *Svayāmbuddhasiddha*

6 *Pratyekabuddhasiddha*

7 *Buddhabodhitasiddha*

.8 *Strīṅgasiddha*

.9 *Purusalingasiddha*

.10 *Napumsakalingasiddha*

11 *Svaliṅgasiddha*

12 *Anyaliṅgasiddha*

.13 *Grhiliṅgasiddha*

14 *Ekasiddha*

15 *Anekasiddha*

1 1 2. *Paramparasiddha* (17)

1. 1 2 .1 *Aprathamāsamayasiddha*

2 *Dvīsamayasiddha*

.3 *Trīsamayasiddha*

4 *Catuḥsamayasiddha*

.5 ..A. *Anantasamayasiddha*

1 2 *Samsārasamāpanna* (*samsārī*) (18) [A *Paryāpta*, B. *Aparyāpta*]

1. 2. 1 *Ekendriya* (19) [A *Paryāpta* B *Aparyāpta*]

1 2. 1 1 *Prthvīkāyika* (20) [A *Paryāpta*, B. *Aparyāpta*]

1. 2. 1. 1. 1 *Sūksma*—A. *Paryāpta*, B. *Aparyāpta* (21)

1 2. 1. 1. 2. *Bādara* (25) A. *Paryāpta*, B. *Aparyāpta*

1 2 1. 1. 2 1 *Slaksna bādara prthvī* (23)

1 2. 1 2 2 1 1 *Kṛsnamṛttikā*¹⁴

2 *Nilamṛttikā*

.3 *Lohitamṛttikā*

4 *Hāridramṛttikā*

.5 *Śuklamṛttikā*

.6 *Pāṇḍumṛttikā*

.7 *Panakamṛttikā*

1. 2 1 1 2. 2 *Khara bādara prthvī* (24)

1. 2 1. 1. 2. 2 .1 *Prthvī*¹⁵

.2 *Sarkarā*

3 *Vālukā*

.4 *Upalā*

14 All these seven divisions are mentioned in *Uttarādhyāyana* 36.73. *Ācārāṅganiryukti* (gā. 72) enumerates only five of them. But *Sūtra-kṛtāṅga* and *Daśavakāhika* and even *Mūlācāra* mention none of them.

15. Though *Uttarādhyāyana* 36. 73-78 explicitly states that there are 36 divisions (*bheyā chaittisamāhīyā*), it, in the actual *gāthās*, enumerates 40 divisions. *Mūlācāra* (*Pañcācārādhikāra gā. 8-12*) and *Ācārāṅga-Niryukti* too (gā. 73-76) mention 36 divisions only.

.5 <i>Silā</i>	.23 <i>Gomejjakamani</i>
.6 <i>Lavana</i>	.24 <i>Rūcakamani</i>
.7 <i>Usa</i>	.25 <i>Aṅkamani</i>
.8 <i>Ayas</i>	.26 <i>Sphatikamani</i>
.9 <i>Tāmra</i>	.27 <i>Lohitāksamani</i>
10 <i>Trapusa</i>	.28 <i>Marakatamani</i>
.11 <i>Sisaka</i>	29 <i>Masāragallamani</i>
.12 <i>Rūpya</i>	.30 <i>Bhujamocakamani</i>
.13 <i>Suvarna</i>	.31 <i>Indranilamani</i>
14 <i>Vajra</i>	.32 <i>Candanamani</i>
.15 <i>Haritāla</i>	.33 <i>Gairikamani</i>
.16 <i>Hiṅgulaka</i>	.34 <i>Hamsagarbhmani</i>
17 <i>Manahśilā</i>	35 <i>Pulakamani</i>
.18 <i>Sāsaga</i>	.36 <i>Saugandhikamani</i>
.19 <i>Añjana</i>	.37 <i>Candraprabhamani</i>
20 <i>Pravāla</i>	.38 <i>Vaidūryamani</i>
21 <i>Abhrapatala</i>	.39 <i>Jalakāntamani</i>
22 <i>Abhravāluka</i>	.40 <i>Sūryakāntamani</i>
	—etc.

1. 2. 1. 2 *Apkāyika* (26) [(a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta*]

1. 2. 1. 2. 1 *Sūksma* (a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta* (27)

1. 2. 1. 2. 2 *Bādara* (a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta* (28)

1. 2. 1. 2. 2. 1 <i>Osa</i> ¹⁶	.10 <i>Khattodaka</i>
.2 <i>Hima</i>	.11 <i>Amlodaka</i>
.3 <i>Mahikā</i>	.12 <i>Lavanodaka</i>
4 <i>Karaka</i>	13 <i>Vārunodaka</i>
5 <i>Haratanu</i>	.14 <i>Kṣtrodaka</i>
6 <i>Śuddhodaka</i>	15 <i>Ghrtodaka</i>
7 <i>Śitodaka</i>	.16 <i>Ksododaka</i>
8 <i>Uṣnodaka</i>	.17 <i>Rasodaka</i>
.9 <i>Ksārodaka</i>	etc.

1. 2. 1. 3 *Tejaḥkāyika* (29) [(a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta*]

1. 2. 1. 3. 1 *Sūksma*, (a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta* (30)

.2 *Bādara* (a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta* (31)

1.2.1.3.2.1 <i>Angāra</i> ¹⁷	4 <i>Arci</i>
.2 <i>Jvālā</i>	.5 <i>Alāta</i>
.3 <i>Murmura</i>	.6 <i>Śuddhāgni</i>

16. *Uttarādhyayana* (36.86) and *Ācārāṅganiryukti* (gā. 108) mention five divisions only. *Sūtrakṛtāṅga* (2.3.17) and *Daśavaikālika* (4.8) enumerate the first six divisions. *Mūlācārā* (gā. 5.13) mentions six divisions, viz. *osa*, *hima*, *mahikā*, *haratanu*, *śuddhodaka* and *ghanodaka*.

17. *Ācārāṅganiryukti* (118) and *Mūlācārā* (5.14) mention five divisions whereas *Uttarādhyayana* (36. 110, 111) mentions seven divisions.

.7	ulkā	.11	San̄gharsasa-
8	Vidyut		mutthita
.9	Aśani	.12	Sūryakāntamani-
10	Nirghāta		niṣṛta etc
- 1.2.1.4. Vāyukāyika (32) [(a) Paryāpta, (b) Aparyāpta]
- 1.2.1.4.1 Sūksma - (a) Paryāpta, (b) Aparyāpta (32)
- .2 Bādara - (a) Paryāpta, (b) Aparyāpta (34)
1.2.1.4.2.1	Prācinavāta ¹⁸	.11	Vātamaṇḍali
.2	Prācinavāta	12	Utkalīkāvāta
.3	Dakṣinavāta	.13	Mandalīkāvāta
.4	Udācinavāta	.14	Guñjāvāta
.5	Urdhnavāta	.15	Jhañjāvāta
.6	Adhovāta	.16	Samvartakāvāta
.7	Tiryagvāta	.17	Ghanavāta
.8	Vidigvāta	18	Tanuvāta
.9	Vātodbhrama	19	Suddhavāta
.10	Vātotkalikā		etc
1. 2. 1. 5 Vanaspatikāyikā (35) [(a) Paryāpta, (b) Aparyāpta]
1. 2. 1 5. 1 Sūksma (a) Paryāpta (b) Aparyāpta (36)
- 2 Bādara (37) (a) Paryāpta (b) Aparyāpta (54)
- 1 Pratyekaśarīra (38)
- 2 Sādhāraṇaśarīra (54)
1. 2. 1. 5 2. 1 Pratyekaśarīra-bādara-vanaspatikāyika (38)
1. 2 1. 5 2 1 1 Vrksa¹⁹ (39) (a) Ekāsthika (40), (b) Bahubījaka (41)
2	Guccha (42)	Anekaprakāra
3	Gulma (43)	"
4	Latā (44)	"
.5	Vallī (45)	"
6	Parvagā (46)	"
7	Trna (47)	"
8	Valaya (48)	"
9	Harita (49)	"
10	Ausadhi (50)	"
11	Jalaruha (51)	"
12	Kuhana (52)	"

18. Uttarādhyayana (36 119, 120), Ācārāṅganiryukti (gā 165, 166) and Mūlācāra (5 15) mention five divisions only. Moreover, it is noteworthy that Uttarādhyayana (36.108) considers Teja and Vāyu to be trasa. Ācārāṅganiryukti (153) calls them labdhitrasa.

19. Uttarādhyayana (36 95-96) refers to these very divisions of vanaspati. For the divisions of vanaspati mentioned in different orders one may refer to Mūlācāra (5.16-18), Sūtrakṛtāṅgā (2. 3. 1, 2 3. 12, 2 3. 13); Daśava. 4 1. The gāthā 12th of Prajñāpanā is found in Ācārāṅganiryukti (gā. 129). Again, gāthās 45-46 of Prajñāpanā occur in Ācārāṅganiryukti (gā. 131-132).

1. 2. 1. 5. 2. 2 Sādhāraṇaśarīra-bādara-Vanaspatikāyika—Aneka prakāra (54).²⁰

1. 2. 2 Dvīndriya (56) (a) Paryāpta (b) Aparyāpta (56).

1. 2. 2. 1 Pāyukrmi ²¹	.14 Ghulla
.2 Kukskrmi	.15 Khulla
.3 Gandūyalaka	.16 Varāda
.4 Goloma	.17 Sottiya
.5 Neura	.18 Mottiya
.6 Somaṅgalaga	.19 Kaluya
.7 Vamsīmuha	.20 Vāsa
.8 Sūmuha	.21 Ekāvarta
.9 Gojaloyā	.22 Ubhayāvarta
.10 Jaloyā	.23 Nandyāvarta
.11 Jalouyā	.24 Saṁvukka
.12 Saṅkha	.25 Māvāha
.13 Saṅkhanaga	.26 Suktisamputa
	.27 Candanaka etc.

1. 2. 3 Trīndriya (a) Paryāpta (b) Aparyāpta (57)

1. 2. 3. 1 Ovaiya	.21 Tausamimjya
.2 Rohiniya	.22 Kappāsaththisamimjya
.3 Kumthu	.23 Hilliya
.4 Pīpliyā	.24 Jhilliya
.5 Uddasaga	.25 Jhimgira
.6 Uddehiya	.26 Kimgirida
.7 Ukkaliya	.27 Pāhuya
.8 Uppāya	.28 Subhaga
.9 Ukkada	.29 Sovacchiya
.10 Uppada	.30 Suyavimta
.11 Taṇāhāra	.31 Imdikāiya
.12 Katthāhāra	.32 Imdagovaya
.13 Māluya	.33 Urulumcaka
.14 Pattāhāra	.34 Kottalavāhaga
.15 Tanavimtiya	.35 Jūya
.16 Pattavimtiya	.36 Hālāhalā
.17 Pupphavimtiya	.37 Pisuya
.18 Phalavimtiya	.38 Satavāiya
.19 Bīyavimtiya	.39 Gomhī
.20 Teduraṇamajjya	.40 Hatthisomda ²² etc.

20. Uttarādhyayana 36 97-100. The 99th gāthā of Prajñāpanā is quoted in Saṅkhaṅgāgama (Part V, Book XIV, p. 229) wherein the term 'bhaṇidam' ('it is said') precedes the gāthā. And this same gāthā occurs in Ācārāṅganiryukti (137). Again, the 101st gāthā of Prajñāpanā is quoted in Saṅkhaṅgāgama (p. 226) and this same gāthā is found in Ācārāṅganiryukti (gā. 136).

21. The divisions mentioned in Uttarādhyayana (36. 129-130) are less in number than the ones we find here.

22. The number of divisions is less in Uttarādhyayana 36. 138-140.

1 2 4. Caturindriya (a) Paryāpta (b) Aparyāpta (58)

1 2 4.1	<i>Am̐dhiya</i> ²³	20	<i>Gāmbhīra</i>
	2 <i>Nettiya</i>	21	<i>Ññiya</i>
	3 <i>Macchiya</i>	22	<i>Tāmtava</i>
	4 <i>Magamigakīda</i>	23	<i>Acchiroda</i>
	5 <i>Payamga</i>	24	<i>Acchiveha</i>
	6 <i>Ḍhimkuna</i>	25	<i>Sāramga</i>
	7 <i>Kukkuda</i>	26	<i>Neula</i>
	8 <i>Kukkuha</i>	27	<i>Dola</i>
	9 <i>Nandāvatta</i>	28	<i>Bhamara</i>
	10 <i>Simgirida</i>	29	<i>Bharilī</i>
	11 <i>Kīnhapatta</i>	30	<i>Jarula</i>
	12 <i>Nilapatta</i>	31	<i>Tottha</i>
	13 <i>Lohiyapatta</i>	32	<i>Vicchuta</i>
	14 <i>Hālidapatta</i>	33	<i>Pattavicchuya</i>
	15 <i>Sukkulapatta</i>	34	<i>Chānavicchuya</i>
	16 <i>Cittapakka</i>	35	<i>Jalavicchuya</i>
	17 <i>Vicittapakka</i>	36	<i>Piyamgāla</i>
	18 <i>Obhamjalīya</i>	37	<i>Kanaga</i>
	19 <i>Jalacāriya</i>	38	<i>Gomayakīda</i>
			etc

1.2 5 *Pañcendriya* (59) [(a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta*]

1 2.5.1 *Nairayika* (a) *Paryāpta* (b) *Aparyāpta* (60)

1 2 5.1.1	<i>Ratnaprabhāprthvīnairayika</i>
2	<i>Sarkarāprabhāprthvīnairayika</i>
3	<i>Vālukāprabhāprthvīnairayika</i>
4	<i>Pankaprabhāprthvīnairayika</i>
5	<i>Dhūmaprabhāprthvīnairayika</i>
6	<i>Tamaḥprabhāprthvīnairayika</i>
7	<i>Tamastamaḥprabhāprthvīnairayika</i>

1 2.5 2 *Tiryāñca* (61) [(a) *Paryāpta saṁmūrcchima* (b) *Aparyāpta saṁmūrcchima* (c) *Paryāpta garbhaja* (d) *Aparyāpta garbhaja*]

1. 2. 5. 2. 1 *Jalacara paryāpta garbhaja*²⁴ (62), (68)

1. 2. 5. 2. 1 1 *Matsya* (63)

23 The 110th gūthā of *Prajāpand* somewhat resembles the 36.147 of *Uttarādhyayana*. For the divisions one may refer to *Uttarādhyayana* 36.147-149. Therein the divisions are less in number.

24. The five divisions of *jalacara* living beings, viz. *Matsya* etc. are mentioned in *Uttarādhyayana* 36.173; but therein their sub-divisions are not referred to.

.1 <i>Sanha</i>	.11 <i>Vaḍagara</i>
.2 <i>Khavalla</i>	.12 <i>Timf</i>
.3 <i>Juga</i>	.13 <i>Timingḷa</i>
.4 <i>Vijjhidiya</i>	.14 <i>Nakka</i>
.5 <i>Hali</i>	.15 <i>Taṇḍulamaccha</i>
.6 <i>Maggi</i>	.16 <i>Kaṇikkāmaccha</i>
.7 <i>Rohiya</i>	.17 <i>Sālisacchiyā</i>
.8 <i>Halīsāgara</i>	.18 <i>Laṃbhana</i>
.9 <i>Gāgara</i>	.19 <i>Padāga</i>
10 <i>Vada</i>	.20 <i>Padāgātīpadāga</i>
	etc.
.2 <i>Kacchabha</i> (64)	
1 <i>Atthikacchabha</i>	.2 <i>Mamsakacchabha</i>
3 <i>Gāha</i> (65)	
1 <i>Dūli</i>	.4 <i>Pulaga</i>
2 <i>Vedhala</i>	5 <i>Stmāgāra</i>
3 <i>Muddhaya</i>	
.4 <i>Magara</i> (66)	
1 <i>Soṃḍa</i>	2 <i>Mattha</i>
5 <i>Sumsumāra</i> (67)	
- <i>Ekākāra</i>	
1 2. 5. 2. 2 <i>Sthalacara</i> (69) [<i>a Paryāpta-sammūreccima</i> , <i>b. Apar-</i>
<i>yāpta-sammūreccima</i> , <i>c. Paryāpta-garbhaya</i> , <i>d. Aparyā-</i>
<i>ptagarbhaya</i> (75)]	
1. 2 5. 2. 2. 1 <i>Catuspada</i> (70)	
1. 2. 5. 2 2 1 1 <i>Egakhura</i> (71) ²⁵	
.1 <i>Assa</i>	5 <i>Gorakkhara</i>
.2 <i>Assatara</i>	6 <i>Kaṇḍalaga</i>
3 <i>Ghodaga</i>	7 <i>Sirikamdalaga</i>
4 <i>Gaddabha</i>	8 <i>Āvatta</i>
	etc.
.2 <i>Dukhura</i> (72)	
1 <i>Utta</i>	.9 <i>Varāha</i>
.2 <i>Gona</i>	.10 <i>Aya</i>
3 <i>Gavaya</i>	.11 <i>Elaga</i>
4 <i>Rojjha</i>	.12 <i>Ruru</i>
5 <i>Pasaya</i>	.13 <i>Sarabha</i>
6 <i>Mahisa</i>	.14 <i>Camara</i>
7 <i>Miya</i>	.15 <i>Kuramga</i>
8 <i>Samvara</i>	.16 <i>Gokarna</i>
	etc.

25 Though *Sūyagaḍa* (2. 3. 15) enumerates the primary divisions, viz. *egakhura* etc., it does not mention their sub-divisions.

.3 *Gaṇḍīpāda* (73)

.1 <i>Hatthī</i>	.4 <i>Khagga</i>
.2 <i>Pūyaṇaya</i>	.5 <i>Gaṇḍa</i>
.3 <i>Maṅkūnahatthī</i>	etc.

.4 *Saṇḍapphāda* (74)

.1 <i>Siha</i>	.8 <i>Biḍḍāla</i>
.2 <i>Vaggha</i>	.9 <i>Suṇaga</i>
.3 <i>Diviya</i>	.10 <i>Kolasuṇaga</i>
.4 <i>Accha</i>	.11 <i>Kokarūtiya</i>
.5 <i>Taraccha</i>	.12 <i>Sasaga</i>
.6 <i>Parassara</i>	.13 <i>Cittaga</i>
.7 <i>Siyāla</i>	.14 <i>Cittalaga</i>
	etc.

1. 2. 5. 2. 2. 1. 2 *Parisarpa* (76)

1. 2. 5. 2. 2. 1. 2. 1 *Uraparisarpa* (77)

(a) *Ahi*²⁶ (78)

(1) *Davvīkara* (79)

1 <i>Āsīvīsa</i>	.8 <i>Nissāsavīsa</i>
.2 <i>Ditṭhīvīsa</i>	9 <i>Kaṇhasappa</i>
3 <i>Uggavīsa</i>	10 <i>Sedasappa</i>
.4 <i>Bhogavīsa</i>	11 <i>Kāodara</i>
.5 <i>Tayāvīsa</i>	12 <i>Dajjhappuppha</i>
6 <i>Lālāvīsa</i>	13 <i>Kolāha</i>
.7 <i>Ussāsāvīsa</i>	.14 <i>Melūmīma</i>
	etc.

(2) *Maulī*

.1 <i>Divvūga</i>	6 <i>Maṇḍalī</i>
.2 <i>Gonasa</i>	.7 <i>Mālī</i>
.3 <i>Kasāhīyā</i>	.8 <i>Ahī</i>
.4 <i>Vaiula</i>	.9 <i>Ahisalāga</i>
5 <i>Cittalī</i>	.10 <i>Paḍāga</i>
	etc.

(b) *Ayagava* (*Ekākāra*) (81)

(c) *Āsāliyā* (82)

(d) *Mahoraga* (83)

1. 2. 5. 2. 2. 1. 2. 2 *Bhuyaparīsarpa* (85)

.1 <i>Ṇaṇḍa</i> ²⁷	.3 <i>Saraḍḍā</i>
2 <i>Gohā</i>	.4 <i>Sallā</i>

26. *Sūyagaṇḍa* (2. 3. 15) refers to the primary divisions of *uraparīsarpa*, viz. *Ahi*, etc.; it does not notice their sub-divisions.

27. *Sūtrakṛtāṅga* (2. 3. 15) mentions these 15 divisions; but it yields different readings.

5 Saramtha	.11 Mamgūsa
6 Sāra	12 Payalāya
.7 Khārā	13 Chiravirāliya
8 Dharoilā	14 Jāha
.9 Vissambharū	.15 Cauppāiyā
.10 Mūsa	etc.
1. 2. 5. 2. 3. *Khecara* (86)
1. 2. 5. 2. 3. 1 <i>Cammapakkhī</i> ²⁸ (87)	
1 Vaggulī	5 Jivamjīva
2 Jaloyā	.6 Samuddavāyasa
3 Adilā	7 Kannattiya
.4 Bhāraṇḍa	8 Pakkhibirālī
	etc.
- .2 *Lommapakkhī* (88)
1 Dhamka	21 Gahara
.2 Kamka	22 Pomdarīya
.3 Kurala	.23 Kāga
4 Vāyasa	.24 Kāmamjuga
5 Cakkāga	25 Vamjūlaga
.6 Hamsa	.26 Tittira
.7 Kalahamsa	.27 Vattaga
8 Pōyahamsa	.28 Lāvaga
9 Rōyahamsa	.29 Kavoya
.10 Ada	.30 Kavimjāla
11 Edī	31 Pārevaya
12 Baga	.32 Cīdaga
.13 Balāga	33 Cāsa
.14 Pārīppava	34 Kukkudā
.15 Komca	.35 Suga
.16 Sūrasa	36 Barahma
.17 Mesara	.37 Madanasalāga
.18 Masūra	.38 Koila
.19 Mayūra	.39 Seha
.20 Satavaccha	40 Varellaga
- .3 *Samuggappakkhī* (89)
- 4 *Vitatapakkhī* (90)
1. 2. 5. 3 *Manuṣya*²⁹ (92) [(a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta*]

28 In *Sūyagaḍa carmapakṣī, lommapakṣī, samudgappakṣī* and *vitatapakṣī* are mentioned as the divisions of *jalacara pañcendriya*. The reading '*jalacara*' yielded by the text (2.3.15) does not seem to be correct. Again, we should note that *Sūyagaḍa* does not refer to the sub-divisions of *carmapakṣī*, etc.

29. *Sūyagaḍa* (2.3.14) notices the main divisions of *manuṣya*, viz. *karmabhūmika, akarmabhūmika, antardīpaka, ārya* and *mleccha*. But it does not refer to their sub-divisions.

1. 2. 5. 3. 1 *Sammürccchima* (Having enumerated 14 divisions that are born in dirt we are told that 'and others' (etc.))

.2 *Garbhavyutkrāntika*³⁰

(1) *Antardvīpaka* (of 28 kinds, Sū. 95)

(2) *Akarmabhūmika* (of 30 kinds, Sū. 96)

(3) *Karmabhūmika* (of 15 kinds, Sū. 97)

(3) *Karmabhūmika*

(A) *Mleccha* (98)

.1 <i>Saga</i>	.29 <i>Pausa</i>
.2 <i>Javana</i>	.30 <i>Malaya</i>
.3 <i>Cilāya</i>	.31 <i>Cumcuya</i>
.4 <i>Sabara</i>	.32 <i>Mūyali</i>
.5 <i>Babbara</i>	.33 <i>Komkanaga</i>
.6 <i>Kāya</i>	.34 <i>Meya</i>
.7 <i>Murumḍa</i>	.35 <i>Palhava</i>
.8 <i>Udda</i>	.36 <i>Mālava</i>
.9 <i>Bhadaga</i>	.37 <i>Maggara</i>
.10 <i>Ninnaga</i>	.38 <i>Abhāsīya</i>
.11 <i>Pakkaniya</i>	.39 <i>Ṇakka</i>
.12 <i>Kulakkha</i>	.40 <i>Cīna</i>
.13 <i>Gomḍa</i>	.41 <i>Hasiya</i>
.14 <i>Sīmhala</i>	.42 <i>Khasa</i>
.15 <i>Pārasa</i>	.43 <i>Khāsīya</i>
.16 <i>Gomḍha</i>	.44 <i>Nedūra</i>
.17 <i>Udamba</i>	.45 <i>Mamḍha</i>
.18 <i>Damīla</i>	.46 <i>Domibilaka</i>
.19 <i>Cīllala</i>	.47 <i>Lausa</i>
.20 <i>Pulimda</i>	.48 <i>Bausa</i>
.21 <i>Hārosa</i>	.49 <i>Kekcaya</i>
.22 <i>Dom̐ba</i>	.50 <i>Arabāga</i>
.23 <i>Vokkāṇa</i>	.51 <i>Hūna</i>
.24 <i>Gamdhāhāraka</i>	.52 <i>Rosaga</i>
.25 <i>Bahaliya</i>	.53 <i>Bharuga</i>
.26 <i>Ajjala</i>	.54 <i>Ruya</i>
.27 <i>Roma</i>	.55 <i>Vīlāya</i>
.28 <i>Pāsa</i>	

(B) *Arya* (99)

(i) *Ṛddhiprāpta* (100)

.1 <i>Arihamīta</i>	.4 <i>Vāsudeva</i>
.2 <i>Cakkavatṭi</i>	.5 <i>Cāraṇa</i>
.3 <i>Baladeva</i>	.6 <i>Vijjāhara</i>

30. These three divisions are enumerated in *Uttarādhyaṇa* (36. 195). But their sub-divisions are not mentioned there by name. Only their numbers are indicated in *gāthā* 196.

(ii) *Anrddhiprāpta* (101)

- .1 *Ksetrārya* (born in any one of 25½ countries like Magadha etc. Sū. 102)
- .2 *Jātīārya* (six *jātis* like *Am̐baṭṭha* Sū. 103)
- .3 *Kulārya* (six *kulas* Ugra etc. Sū. 104)
- .4 *Karmārya* (many *karmas* like *dossiya* etc. Sū. 105)
- .5 *Śilpārya* (many *śilpas* like *tunnāga* etc. Sū. 106)
- .6 *Bhāsārya* (Sū. 107)
- .7 *Jñānārya* (Sū. 108)
- .8 *Darśanārya*³¹ (Sū. 109)
- .9 *Cāritrārya* (Sū. 120)

1 2. 5. 4 Deva (139) [(a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta*]

1. 2. 5. 4. 1. *Bhavanavāsī* (*Paryāpta*-*Aparyāpta*-140)

.1 <i>Asurakumāra</i>	.6 <i>Dvīpakumāra</i>
.2 <i>Nāgakumāra</i>	.7 <i>Udadhikumāra</i>
.3 <i>Suparnakumāra</i>	.8 <i>Dikkumāra</i>
.4 <i>Vidyutkumāra</i>	.9 <i>Vāyukumāra</i>
.5 <i>Agnikumāra</i>	.10 <i>Stonitakumāra</i>

1. 2. 5. 4. 2 *Vyantara* (a) *Paryāpta*, (b) *Aparyāpta* (141)

.1 <i>Kinnara</i>	.5 <i>Yaksa</i>
.2 <i>Kiṃpurusa</i>	.6 <i>Rāksasa</i>
.3 <i>Mahoraga</i>	.7 <i>Bhūta</i>
.4 <i>Gandharva</i>	.8 <i>Pisāca</i>

1. 2. 5. 4. 3 *Jyotiska* (a) *Paryāpta* (b) *Aparyāpta* (142)

.1 <i>Candra</i>	.4 <i>Naksatra</i>
.2 <i>Sūrya</i>	.5 <i>Tārā</i>
.3 <i>Graha</i>	

1. 2. 5. 4. 4 *Vaimānika* (a) *Paryāpta* (b) *Aparyāpta* (143)

(1) *Kalpopaga* (144)

.1 <i>Saudharma</i>	.7 <i>Śukra</i>
.2 <i>Īsāna</i>	.8 <i>Sahasrāra</i>
.3 <i>Sanatkumāra</i>	.9 <i>Ānata</i>
.4 <i>Māhendra</i>	.10 <i>Prānata</i>
.5 <i>Brahmaloka</i>	.11 <i>Āraṇa</i>
.6 <i>Lāntaka</i>	.12 <i>Acyuta</i>

31. The four *gāthās* 119-122 of *Prajñāpanā* are identical with the four *gāthās* 28 16-19 of *Uttarādhyayana*. The 123rd *gāthā* of *Prajñāpanā* is found in *Uttarādhyayana* (28.20), with different readings. Again, the eight *gāthās* 124-131 of *Prajñāpanā* are identical with the eight *gāthās* 28. 21-28 of *Uttarādhyayana*. Moreover, the 132nd *gāthā* of *Prajñāpanā* is identical with the 28 31st *gāthā* of *Uttarādhyayana*. That is, the two *gāthās* 28. 29-30 of *Uttarādhyayana* do not occur in *Prajñāpanā*.

...[262].

(2) *Kalpātīta* (145)

(1) *Graiveyaka* (of nine kinds)

(i) *Anuttaraupapātika*

.1 *Vijaya*

.2 *Vaiṣaṅṅānta*

3 *Jayanta*

.4 *Aparāṅṅānta*

.5 *Sarvārthasiddha*

*

DWELLING PLACES OF LIVING BEINGS

There are two main classes of living beings, i. e. those that are in bondage and those that are liberated. Various sub-classes of these two are mentioned in the first *Pada*. Now next it is necessary to know as to which parts of the world are inhabited by this or that class of living beings. So, this topic is discussed in the *Sthāna Pada*. There are two types of dwelling places, viz. permanent and temporary. Here the permanent dwelling place, that is, the dwelling place which a living being inhabits from its birth to death is described as '*svasthāna*'. A living being becomes the inhabitant of a temporary dwelling place in two ways. Hence two types of temporary dwelling places are recognised, viz. *upapāta* and *samudghāta*. According to Jaina philosophy, as soon as a living being dies in his previous life, that is, as soon as the life-span of the previous birth of a living being ends, karmas determining personality (*nāmakarma*), social status (*gotrakarma*) and life-span (*āyukarma*) of that living being in its new birth start operating and hence that living being is known by a new name no sooner than the life-span of its previous birth ends. For instance, suppose there is a living being who is a god in this life and is to become a human being in the next life. Now as soon as its life-span of this birth as a god ends it is known as a human being. Let us note that according to the Jainas soul is not ubiquitous.¹ Hence after death it is required to travel from the place of its death to the place of new birth. Before the living being of our present instance starts its journey, it has left *devaloka* (celestial regions) and before it ends the journey it has not reached *manusyaloka* (regions where human beings dwell). So, the space it passes through in its journey from *devaloka* to *manusyaloka* is also called its *sthāna* (dwelling place). This dwelling place is termed *upapātasthāna*. It is obvious that this dwelling place is temporary and occasional. But even then it is inevitable. Hence while discussing the topic of dwelling places of living beings, we should take it into account. The third type of dwelling place is called *samudghātasthāna*. It is our daily experience that when a man gets angry his face becomes red; similarly, when one experiences some pain, there occur changes in his bodily system. According to Jaina philosophy, at such occasions the *pradeśas* (units) of a living being get expanded. In technical language this expansion is

1. For the discussion about the magnitude or size (*parimāna*) of soul one may refer to Introduction to *Gaṇadhara-vāda* (Malvania), p. 92.

'*samudghāta*'. *Samudghāta* is of many types. A detailed treatment of all its types occurs in *Pada XXXVI*. Hence the treatment of a dwelling place of living beings from the standpoint of *samudghāta* becomes necessary. Here in this second *Pada* all the three types of dwelling places which living beings of different classes inhabit are described.

The classes of living beings whose dwelling places are described here are already mentioned in *Pada I*. It is clear that some main classes of living beings, like that of one-sensed beings (*ekendriya*), enumerated in *Pada I* are not discussed here, whereas some main classes like that of five-sensed beings are discussed here. Again, not all the sub-classes of living beings are discussed here. Thus in this *Pada* are described not all the classes and sub-classes of living beings enumerated in *Pada I* but only some main ones from among them. The comparison of the treatment of this topic in *Prajñāpanā* with the same in other works will be useful to trace the history of the expansion or otherwise of this topic. This comparison will help us not only in our study of how the treatment of the topic became more and more elaborate but also in fixing the dates of the concerned works. Hence we shall attempt the comparison.

Someone might raise a question as to why it is necessary to give thought to the discussion of the dwelling places of the living beings of various classes. The answer to this question is as follows. According to Jaina philosophy the size of soul is identical with that of the body; it does not consider soul to be all-pervading. This makes possible the movement of soul, in its transmigratory condition, from one place to another for taking a new birth and for assuming a new body in a particular pre-determined place. So, it is necessary to give thought to and elaborately discuss the question as to which class of living beings inhabit which regions or places. Thus the Jaina theory of the size of soul necessitates the discussion about the various regions that soul inhabits in its various transmigratory existences. According to other Indian philosophical systems, soul is all-pervading. Hence they treat the question of dwelling places from the standpoint of body only. For them, soul is always there in the universe everywhere. Hence it is not inevitable for those systems to discuss the question of dwelling place of soul.

According to Buddhist Philosophy there is no soul. But the Buddhists certainly believe in *citta* (consciousness, rather stream of consciousness). Hence they raise and answer the question of its dwelling places in the universe. Readers are requested to refer to *Abhidharmapiṭaka* for the Buddhist treatment of this topic.

All the three types of dwelling places of each of the various classes and sub-classes of living beings are described here. But let us note that in the case of the class of liberated beings (*siddha*) there occurs the discussion of *svasthāna* only. It is so because there is no possibility of the other two types of dwelling places in connection with the beings belonging to this class. The liberated souls have no 'upapāta' and hence no dwelling place of *upapāta* type. Other living beings have *upapāta* because before they reach the new birth-places the karmas determining personality, social status and life-span of those living beings in their new births start operating with the result they assume the name of that class of existence in which they are to be born and migrate from the place of death to that of new birth. But the liberated souls are free from these karmas. Hence they are not born as *siddhas*. They simply realise their true pristine nature. And that is their final and highest achievement. Again, when the living beings other than *siddhas* migrate to their new birth-place their journey involves their contact with the different space-points of Space substance. Hence those space-points in whose contact the living beings come in their migration to their new birth-place are regarded as their dwelling places. But neither the journey of the *siddhas* to the highest region of *Loka* called *Siddhaśilā*—the journey which starts as soon as all the karmas are dissociated and ends for ever as soon as the region of *Siddhaśilā* is reached—nor their movement in that highest region involves contact with the space-points of Space substance. Hence the movement of the *siddha* is called *asprśadgati*². Thus though a liberated soul (*siddha*) moves, it does not come into contact with the space-points and consequently those space-points could not be called its dwelling place. So the possibility of *upapāta-sthāna* is ruled out in the case of liberated souls. Now let us see as to why there is no possibility of the third type of dwelling place, viz. *samudghāta-sthāna* in their case. *Samudghāta-sthāna* is one of the results of karmas. Hence it is possible only in the case of souls bound up with karmas. But liberated souls, being what they are, are completely dissociated from karmas. Hence they could not have *samudghāta-sthāna*. So, the discussion of this particular dwelling place of the liberated souls has absolutely no scope. Thus there being the possibility of *svasthāna* only in the case of liberated soul, we find in this *Pada* at this juncture the discussion of that *sthāna* only.

Generally it can be said that one-sensed beings are found

2. *Bhagavati Ś 14 U. 4. Bhagavatisāra* p. 313. *Upādhyāya Yaśovijaya*ji has written a small tract having the title 'Asprśadgativāda'.

in the whole of *loka* (universe).³ But while saying so we should remember that our statement has in view the entire class of those beings and not one single individual of that class. Again, when it is said that they are found in the whole universe, all the three types of dwelling places are taken into consideration not separately and successively but jointly and simultaneously. Two-sensed beings are available not in the whole universe but only in one of the *asamkhyāta* equal parts of *Loka* (universe). The same thing is applicable to three-sensed and four-sensed beings. Even about five-sensed beings this very thing is said⁴. The liberated souls are there in the highest region of *Loka* (universe)⁵; this region too is to be understood equal in size to one of the *asamkhyāta* equal parts of *Loka*

Classes of Living beings

Their Svasthāna⁶

(1) <i>Bādara-prthvī-kāyika Paryāpta</i> (148) }	Three Lokas
<i>Aparyāpta</i> (149) ⁷ }	
(2) <i>Sūkṣma-prthvī-kāyika Paryāpta-Aparyāpta</i> (150)	„

3. Sū. 150, 153, 156, 159, 162 describe them by the phrase 'savvaloyaparivāvanagā'
4. The commentator points out (sū. 166) that the statement about the five-sensed beings has in view all the *pañcendriyas* without any discrimination. And this is true because it is only afterwards that the infernal beings, the five-sensed sub-human beings, the human beings and the celestial beings are separately mentioned. But there seems to be one discrepancy in this *sūtra*. In the *manuṣyosūtra* 176 it is stated, 'samugghāena savvaloe'. Following this *sūtra* the *sūtra* under consideration (i.e. sū. 166) should contain 'samugghāena savvaloe'. But as a matter of fact, we have in its place 'samugghāena loyassa asamkhejjai-bhāge'. To resolve this discrepancy the commentator, while explaining the phrase 'samugghāenam savvaloe' occurring in Sū. 176, points out that this is said about *kevalisamudghāta* (*kevalisamudghātam adhikṛtya*). Hence we feel that the phrase 'asamkhejjai-bhāge' occurring in Sū. 166 is to be construed with *chādmasthikasamudghāta* alone (*Chādmastha* means non-omniscient being, and *chādmasthika* means 'of non-omniscient being'). The details of *kevalisamudghāta* being very few Sū. 166 does not intend to deal with it. *Saṅkhandāgama* contains two separate *sūtras* dealing with these two *samudghātas*, viz. *chādmasthika-samudghāta* and *kevalisamudghāta* (Book VII, Sū. 11-12, pp 310-311). From all this we deduce that in olden days theoreticians used to deal with *chādmasthika-samudghāta* alone.
5. The text proper (sū. 211) contains excellent description of *Siddhaśilā* (otherwise called *Isatprāgbhārā Prthvī*), the nature of *Siddhas*, their happiness, and all the degrees of their *anagāhanā* (pervasiveness).
6. Here only *svasthāna* is taken note of, because it is this *sthāna* that is permanent and hence worthy of paying attention to. The other two *sthānas*, viz. *upapāta* and *samudghāta* are occasional and temporary. So, though they are mentioned in the text proper, they are not included in this list. Moreover, the exposition of these two *sthānas* definitely

Classes of Living beings		Their Svasthāna	
(3) <i>Bādara-apkāyika</i>	<i>Paryāpta</i>	<i>Aparyāpta</i> (151-2)	Three Lokas
(4) <i>Sūksma-apkāyika</i>	"	" (153)	"
(5) <i>Bādara-tejaḥ-kāyika</i>	"	" (154-55)	"
(6) <i>Sūksma-tejaḥ-kāyika</i>	"	" (156)	"
(7) <i>Bādara-vāyu-kāyika</i>	"	" (157-8)	"
(8) <i>Sūksma-vāyu-kāyika</i>	"	" (159)	"
(9) <i>Bādara-vanaspati-kāyika</i>	"	" (160-61)	"
(10) <i>Sūksma-vanaspati-kāyika</i>	"	" (162)	"
(11) <i>Dvīndriya</i>	"	" (163)	"
(12) <i>Trīndriya</i>	"	" (164)	"
(13) <i>Caturīndriya</i>	"	" (165)	"
(14) <i>Pañcendriya</i>	"	" (166)	"
(15) <i>Nāraka</i>	"	" (167)	{ 7 Prthvis of Adholoka
(16-22) <i>Nārakas</i> dwelling in 1 to 7 hells		(168-174)	{ In those con- cerned Prthvis
	<i>Paryāpta-Aparyāpta</i>		
(23) <i>Pañcendriya Tiryāñca</i>	<i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	(175)	Three lokas
(24) <i>Manusya</i>	<i>Paryāpta-Aparyāpta</i>		{ 2½ <i>Dvīpas</i> , <i>Tiryakloka</i> , <i>Manusyaksetra</i>
(25) <i>Bhavanavāstideva</i>	"	" (177)	{ First kāṇḍa of <i>Ratnaprabhā</i> <i>Prthvī</i>
(26) <i>Asurakumāra</i>	"	" (178)	"
(27) <i>Asurakumāra</i> of South	"	" (179) ⁸	"
(28) <i>Asurakumāra</i> of North	"	" (180)	"
(29-31) <i>Nāgakumāra</i> of South & North			
	<i>Nāgakumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	(181-83)	"
(32-34) <i>Suparnakumāra</i> of South-North			
	<i>Sūparnakumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	(184-86)	"
(35-37) <i>Vidyutkumāra</i> of South-North			
	<i>Vidyutkumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	(187)	"

occurs in *Samudghātapada* (36) and in *Katoḍvāra* (sū. 639-665) of *Vyutkrāntīpada* (6). Hence it is not necessary to duplicate the account.

Here simply the general statement is made. That is, if they are found in the upper region, lower region or middle region and there too in that entire region or in a part thereof, they are generally held to be dwelling in all the three regions. For details one may refer to the text proper.

- In the text proper it is stated that those very *sthānas* which are of *paryāpta* beings are also the *sthānas* of *aparyāpta* beings. See sū. 149 ff.
- The *Indras*—of South and North—of the ten divisions of *Bhavanapati* gods are separately mentioned; but we have not noted them here.

(38-40)	<i>Agnikumāra</i> of South-North <i>Agnikumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	(187)	"
(41-43)	<i>Dvṛpakumāra</i> of South-North <i>Dvṛpakumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(44-46)	<i>Udadhikumāra</i> of South-North <i>Udadhikumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(47-49)	<i>Dikkumāra</i> of South-North <i>Dikkumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(50-52)	<i>Vāyukumāra</i> of South-North <i>Vāyukumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(53-55)	<i>Stanitakumāra</i> of South-North <i>Stanitakumāra Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(56)	<i>Vyantara Paryāpta-Aparyāpta</i>	(188)	"
(57)	<i>Pisāca Paryāpta-Aparyāpta</i>	(189)	"
(58-59)	<i>Pisāca</i> of South & North ⁹ <i>Pisāca Paryāpta-Aparyāpta</i>	(190)	"
(60-62)	<i>Bhūta</i> , of South & North. <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	(192)	"
(63-65)	<i>Yaksa</i> , of South & North <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(66-67)	<i>Rāksasa</i> , of South & North, <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(68-70)	<i>Kinnara</i> , of South & North, <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(71-73)	<i>Kimpurusa</i> , of South & North, <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(74-76)	<i>Bhujagapati Mahākāya</i> , of South & North, <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(77-78)	<i>Gamdharva</i> ¹⁰ of North South, <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	"	"
(79)	<i>Jyotiskadeva</i> ¹¹ <i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	(195)	<i>Ūrdhvaloka</i> [Now on- wards listed according to higher and higher regions they inhabit in it]
(80)	<i>Vatmānikadeva</i>	"	" (196) <i>Ūrdhvaloka</i>
(81)	<i>Saudharmadeva</i>	"	" (197) "
(82)	<i>Īśānadeva</i>	"	" (198) "
(83)	<i>Sanatkumāradeva</i>	"	" (199) "

9 Even the *Indras* of the different divisions of *Vyantara* gods are separately referred to, but we have not noted them here.

10 Over and above the eight main divisions of *Vyantara* gods, viz. *Pisāca* etc., the eight sub-divisions, viz. *Anatāṅṅiya* etc. are also enumerated in the text proper (Sū. 188, 194) But we have not noted them here.

11 Their two *Indras* are *Sūrya* (the Sun) and *Candra* (the Moon). Sū. 195 [2].

(84)	<i>Māhēndradeva</i>	<i>Paryāpta-Aparyāpta</i>	(200)	Ūrdhvaloka
(85)	<i>Brahmalokadeva</i>	„ „	(201)	„
(86)	<i>Lāmtakadeva</i>	„ „	(202)	„
(87)	<i>Mahāśukradeva</i>	„ „	(203)	„
(88)	<i>Sahsrāradeva</i>	„ „	(204)	„
(89-90)	<i>Ānata-prānatadeva</i>	„ „	(205)	„
(91-92)	<i>Āraṇa-Acyutadeva</i>	„ „	(206)	„
(93)	<i>Heṭṭhima Graiveyaka deva</i>	„ „	(207)	„
(94)	<i>Madhyama</i>	„ „ „	(208)	„
(95)	<i>Uparīma</i>	„ „ „	(209)	„
(96)	<i>Anuttaraupapātikadeva</i> ¹²	„ „	(210)	„
(97)	<i>Siddha</i>		(211)	the highest region

There arises a question as to why there is no discussion about the *sthāna* of a-jīva (Non-living substances). The reason seems to be that unlike the classes of living beings, the classes of *puṅgala* (Matter) cannot be located to a definite region of *Loka*. The atoms and aggregates of atoms are available in any part of *Loka*. Of course, in *Pada V* their *avagāhanā* (extent of their pervasiveness) is discussed in various ways. In a way this could be taken as the discussion about their *sthāna*. But in *Pada II* by '*sthāna*' is meant definite region of *Loka*. And in this sense we cannot imagine any definite *sthāna* of atoms and their aggregates. Hence the discussion about their *sthāna* is neither possible nor necessary. Again, the separate discussion about the *sthāna* of *Dharma*, *Adharma*, *Ākāśa* is not required. It is so because the first two pervade the whole *Loka* and the last one is infinite.

The *Śatkhandaḡama* contains the discussion about the *Sthāna* (= *ksetra*) of the living beings. But there it is conducted according to the divisions, *gati*, etc. and not according to the classes of living beings. In the chapter *khettānugamanā* (Book VII pp. 299ff.) there occurs this discussion. Therein all the three types of *sthānas*, viz. *svasthāna*, *upapāda* and *samudghāta* are described and discussed.

*

12. The five divisions, viz. *Vijaya*, etc. are not separately mentioned. The text proper simply enumerates them when it deals with the general class

RELATIVE NUMERICAL STRENGTH OF LIVING BEINGS AND OF NON-LIVING SUBSTANCES

This third *Pada* yields information about the relative numerical strength of all substances. In the age of Lord Mahāvira and also thereafter the idea of exact number of reals has assumed importance. *Upasads* record a view that what is real in only one in number and the world of plurality is either a real or an illusory transformation of that real One. On the other hand, Sāṅkhya philosophers maintain the plurality of self and unity of not-self; Buddhist philosophers believe in the plurality of *citta* (conscious principle) as well as *rūpa* (matter). So, it was necessary to clarify what the Jaina view is on this point. This is exactly what we find in this *Pada*. All other schools of Indian philosophy give merely the numbers of reals whereas this *Pada* fixes the numbers of reals from various standpoints. Main trend of this *Pada* is to discuss the relative numerical strength of the substances, in other words, it discusses the question as to which substance is more or less in number than which substance. This discussion is conducted from various stand-points.

First, it is pointed out as to which direction out of various directions like East etc. contains more living beings and which less. Further, it is made clear as to the living beings belonging to which class are more in number and those belonging to which class are less in number in a particular direction. Not only that but the relative numerical strength of even the sub-classes (of living beings) in a particular direction is demonstrated (213-224).

Similarly, the numerical strength of the various classes of living beings that are formed on the basis of *gati* (225), *indriya* (227), *kāya* (232), *yoga* (252) etc is described. And finally we are told as to which class contains the lowest number of living beings and which class contains the highest number of them. And the other classes are arranged according to the gradual rise in number of the living beings they contain (334).

The mutual relative numerical strength not only of the classes of living beings but also of the six substances is discussed here from the standpoints of *dravya* (270) and *pradeśa* (271). And the relative numerical strength of the various divisions of each substance is also described here from these two standpoints (272). And at last the relative numerical strength of all the six substances is given from these very two standpoints (273).

In the beginning the discussion on the numerical strength of the classes of living beings is conducted mainly on the basis of directions. Afterwards it is conducted on the basis of three *lokas* (worlds), viz. *ūrdhva* (Upper), *adhaḥ* (Lower) and *tiryak* (Middle) (276).

As of different classes of living beings so of the atoms and their aggregates the relative numerical strength is described on the basis of directions and three *lokas*. In other words, number of *puḍgalas* (atoms and aggregates) contained in a particular direction and a particular world (*Loka*) is given. Moreover, numerical strength of atoms and aggregates is also given from the standpoints of *dravya* and *pradeśa* severally and jointly (326-330). And after that the same point is discussed keeping in view their extent of pervasiveness (*avaḡāhanā*), duration of time (*kālasthiti*) and modes (*pariyāya*) (331-333).

Relative Numerical Strength of Substances

Here we give a list of all the six substances according to their progressive numerical strength. From this one can know as to which substances have the numerical strength equal, which have it more in relation to which and which have it less in relation to which. A list of the classes of living beings according to their progressive numerical strength is given separately. So, the following list mainly concentrates on the progressive numerical strength of non-living substances (*Sūtra* 273).

1	(1) <i>Dharmāstikāya-dravya</i>
(2) <i>Adharmāstikāya-dravya</i>
(3) <i>Akāśāstikāya-dravya</i>	}	These three <i>dravyas</i> have equal numerical strength because each of them has only one individual or member. And hence their numerical strength is the lowest.
2.	(1) <i>Dharmāstikāya-pradeśas</i>
(2) <i>Adharmāstikāya-pradeśas</i>	}	Both these <i>dravyas</i> have equal number of <i>pradeśas</i> . They have <i>asamkhyāta pradeśas</i> . Thus this number is <i>asamkhyāta</i> times more than the immediately preceding one
3.	<i>Jivāstikāya-dravya</i>	}	The number of <i>jīvas</i> is <i>ananta</i> . Hence this number is <i>ananta</i> times more than the immediately preceding one.
4.	<i>Jivāstikāya-pradeśas</i>	}	Each and every <i>jīva</i> has <i>asamkhyāta pradeśas</i> . Hence this number is <i>asamkhyāta</i> times more than the immediately preceding one.

5. <i>Pudgalāstikāya-dravyas</i>	}	The number of <i>Pudgala dravyas</i> is <i>ananta</i> . And this number is <i>ananta</i> times more than the immediately preceding one.
6. <i>Pudgala pradeśas</i>	}	The total number of all the <i>pradeśas</i> of all the <i>pudgala dravyas</i> is <i>asamkhyāta</i> times more than the immediately preceding one
7. <i>Addhāsamaya-dyavyas</i>	}	The number of these <i>dravyas</i> is <i>ananta</i> times more than the immediately preceding one <i>Addhāsamaya</i> has no <i>pradeśas</i> .
8. <i>Ākāśāstikāya-pradeśas</i>	}	The number of these <i>pradeśas</i> is <i>ananta</i> times more than the immediately preceding one.

Relative Numerical Strength Of the Classes of Living Beings

The classes of living beings are listed below according to their progressive numerical strength. Therein the beings of the succeeding class are sometimes slightly more in number (*viśeśādḥika*), sometimes *samkhyāta* times more, sometimes *asamkhyāta* times more and sometimes *ananta* times more than those of the immediately preceding one. The present list is based on the *Mahādandaka* occurring in *Pada III (Sūtra 334)*¹. This list is there in the third *Pada* at the end. It attempts to check up the relative numerical strength, arrived at in the third *Pada*, of the classes (of living beings) formed on the basis of *gati*, etc. Or, it attempts to arrive at the final relative numerical strength of the classes of living beings after having taken into account all the standpoints. Thus this list is very important. Hence we deem it proper to give it below. Again, the text proper merely suggests the numerical strength whereas the commentator gives and explains the exact numerical strength and attempts to demonstrate its propriety and logical consistency through reasoning.

The facts that emerge from this list are as follows. Even at those early times the Jain monks (*ācāryas*) have made an attempt to demonstrate in the above manner the relative numerical strength of the different classes of living beings. This is an important fact. Again, the numerical strength of females—be they human beings, sub-human beings or celestial beings—has been considered to be always exceeding that of the males. In *Adholoka* (Nether world) the numerical strength of the classes of infernal beings decreases as we go down and down from the first

1 For the detailed exposition refer to *Prajñāpanāṭīkā*, folio 163 A ff.

to the seventh hell. That is, among the classes of infernal beings, that class of the infernal beings that inhabit the lowest hell (i. e. the seventh hell) has the lowest numerical strength. In other words, among different hells the seventh one has the lowest number of infernal beings. But this order is reversed in regard to the classes of celestial beings inhabiting different celestial regions of *Urdhvaloka*. In *Urdhvaloka* the numerical strength of the celestial beings inhabiting the lowest celestial region called *Saudharma* is the highest and it decreases as we go higher and higher with the result that the highest celestial region called *Anuttara* has the lowest number of celestial beings. The numerical strength of *Bhavanavāst* celestial beings is even more than that of those inhabiting *Saudharma* celestial region. It is so because the former is situated below *Manusyaloka* which in turn is situated below *Saudharma* celestial region. *Vyantaradevas*, though inhabiting the region higher than that the *Bhavanavāsī devas* inhabit, are more in number than the latter. Again, the *Jyotiska-devas*, though inhabiting the region higher than that *Vyantaradevas* inhabit, are more in number than the latter.

Among all the classes of living beings the class constituted by human beings has the lowest numerical strength, that is, it has the lowest number of living beings. This is the reason why the birth in this class is considered to be very difficult to attain. Again, more the number of sense-organs possessed by living beings, less is their numerical strength. In other words, undeveloped living beings are more in number than the developed ones. The living beings that have already attained liberation in the infinite past are less in number than one-sensed beings. The number of all the transmigratory living beings taken together is more than that of those who have attained liberation. This is the reason why the world (*loka*) will never be empty of the transmigratory living beings. The other reason of its not becoming devoid of transmigratory living beings is that numbers of living beings constituting different classes are never variable but ever constant; in other words, they are eternal.

The living beings inhabiting the lowest hell and the highest heaven are lowest in number among the living beings inhabiting different hells and different heavens respectively. This suggests that it is very difficult to be either the most virtuous or the most vicious. According to the recognised Jaina view of evolution (of living beings), the lowest stage of evolution is that of one-sensed beings. From this stage the evolution starts and gradually progresses.

The number of one-sensed beings as also of the liberated beings reaches to *anantakoti*. The number of the *abhavyas* (= Non-elect living beings destined to remain in bondage for ever) is *ananta*. The number of transmigratory living beings all taken together exceeds that of the liberated living beings. This view has good logic. It is so because some of the living beings that are bound at present will attain liberation in future. So, if we were to consider the number of liberated souls more than that of transmigratory ones, then there would arise the contingency of the world becoming empty of the transmigratory living beings at one time.

The numerical strength of the living beings decreases with the increase in the number of sense-organs possessed by them. This order is maintained in the *aparyāpta* (undeveloped) living beings (No 49-53), but it is reversed in the *paryāpta* (developed) ones (No 44-48). The secret behind this is not known to us.

Relative Numerical Strength of All the Classes of Living Beings

1. The number of male ² human beings born from uterus is the lowest. ⁴	
2. <i>Manusya-strī</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>) ⁴
3. <i>Bādara-tejahlkōya</i>	(<i>asamkhyāta guna adhika</i>)
4. <i>Anuttaropapātikādeva</i>	(<i>asamkhyāta guna adhika</i>)
5. Gods of Upper (three) <i>Graveyakas</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>)
6. Gods of Middle (three) <i>Graveyakas</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>)
7. Gods of Lower (three) <i>Graveyakas</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>)
8. Gods of <i>Acyutakalpa</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>)
9. Gods of <i>Āranakalpa</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>)
10. Gods of <i>Prānatakalpa</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>)
11. Gods of <i>Ānatakalpa</i>	(<i>samkhyāta guna adhika</i>)
12. Infernal beings of VII hell	(<i>asamkhyāta guna adhika</i>)
13. Infernal beings of VI hell	(<i>asamkhyāta guna adhika</i>)
14. Gods of <i>Sahasrarakalpa</i>	(<i>asamkhyāta guna adhika</i>)
15. Gods of <i>Mahāsukra</i>	(<i>asamkhyāta guna adhika</i>)
16. Infernal beings of V hell	(<i>asamkhyāta guna adhika</i>)

2 While dealing with the class of human beings the text takes note of males and females. But it observes silence about the division of the neuters. Of course, it separately mentions the *sammūrechima* human beings who are invariably neuters. See No. 24.

3 The commentator has suggested the number '*samkhyeya koṭi x koṭi*'. For others too he points out the numbers and their propriety. The readers interested in the problem may refer to the pertinent portion of the commentary.

4 The commentator points out that the number of females is 27 times more than the number of males.

17. Gods of <i>Lāntaka Kalpa</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
18. Infernal beings of IV hell	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
19. Gods of <i>Brahmalokakalpa</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
20. Infernal beings of III hell	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
21. Gods of <i>Māhendrakalpa</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
22. Gods of <i>Sanaikumārakalpa</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
23. Infernal beings of II hell	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
24. <i>Sammūrccima</i> human beings	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
25. Gods of <i>Isānakalpa</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
26. Goddesses of <i>Isānakalpa</i>	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
27. Gods of <i>Saudharmakalpa</i>	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
28. Goddesses of <i>Saudharmakalpa</i>	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
29. <i>Bhavanavāsī</i> gods	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
30. <i>Bhavanavāsī</i> goddesses	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
31. Infernal beings of I Hell	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
32. Males of <i>Khecara Pañcendriya Tiryañca</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
33. Females of " " "	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
34. Males of <i>Sthalacara</i> " "	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
35. Females of " " "	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
36. Males of <i>Jalacara</i> " "	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
37. Females of " " "	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
38. <i>Vyantara</i> gods	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
39. " goddesses	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
40. <i>Jyotiska</i> gods	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
41. " goddesses	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
42. Neuters of <i>Khecara Pañcendriya Tiryañca</i>	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
43. " of <i>Sthalacara</i> " "	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
44. " of <i>Jalacara</i> " "	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
45. <i>Caturindriya Paryāpta</i>	(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
46. <i>Pañcendriya</i> "	(<i>viśesādhika</i>)
47. <i>Dvīndriya</i> "	(<i>viśesādhika</i>)
48. <i>Trīndriya</i> "	(<i>viśesādhika</i>)
49. <i>Pañcendriya Aparyāpta</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
50. <i>Caturindriya</i> "	(<i>viśesādhika</i>)
51. <i>Trīndriya</i> "	(<i>viśesādhika</i>)
52. <i>Dvīndriya</i> "	(<i>viśesādhika</i>)
53. <i>Pratyeka Bādara Vanaspati Paryāpta</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
54. <i>Bādara Nigoda</i> "	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
55. <i>Bādara Prthvi</i> "	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
56. <i>Bādara Apkāya</i> "	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
57. <i>Bādara Vāyukāya</i> "	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
58. <i>Bādara Tejāhkāya Aparyāpta</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
59. <i>Pratyeka Bādara Vanaspati Aparyāpta</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
60. <i>Bādara Nigoda Aparyāpta</i>	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)

61. Bādara Prthvī	„	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
62. Bādara Apkāya	„	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
63. Bādara Vāyukāya	„	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
64. Sūksma Tejaḥkāyika	„	(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
65. Sūksma Prthvīkāyika	„	(<i>viśeśādhika</i>)
66. Sūksma Apkāyika	„	(<i>viśeśādhika</i>)
67. Sūksma Vāyukāyika	„	(<i>viśeśādhika</i>)
68. Sūksma Tejaḥkāyika Paryāpta		(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
69. Sūksma Prthvī	„	(<i>viśeśādhika</i>)
70. Sūksma Apkāyika	„	(<i>viśeśādhika</i>)
71. Sūksma Vāyukāyika	„	(<i>viśeśādhika</i>)
72. Sūksma Nigoda Aparyāpta		(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
73. Sūksma Nigoda Paryāpta		(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
74. Abhavasiddhika		(<i>ananta guṇa adhika</i>)
75. Pratīpatita-samyaktva		(<i>ananta guṇa adhika</i>)
76. Siddhas		(<i>ananta guṇa adhika</i>)
77. Bādara Vanaspati Paryāpta		(<i>ananta guṇa adhika</i>)
78. Bādara Paryāpta		(<i>viśeśādhika</i>)
79. Bādara Vanaspati Aparyāpta		(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
80. Bādara Aparyāpta jīvas		(<i>viśeśādhika</i>)
81. Bādara jīvas		(<i>viśeśādhika</i>)
82. Sūksma Vanaspati Aparyāpta		(<i>asamkhyāta guṇa adhika</i>)
83. Sūksma Aparyāpta		(<i>viśeśādhika</i>)
84. Sūksma Vanaspati Paryāpta		(<i>samkhyāta guṇa adhika</i>)
85. Sūksma Paryāpta		(<i>viśeśādhika</i>)
86. Sūksma jīvas		(<i>viśeśādhika</i>)
87. Bhavasiddhika		(<i>viśeśādhika</i>)
88. Nigoda jīvas		(<i>viśeśādhika</i>)
89. Vanaspati		(<i>viśeśādhika</i>)
90. Ekendriya		(<i>viśeśādhika</i>)
91. Tiryāṇca		(<i>viśeśādhika</i>)
92. Mithyādrsti		(<i>viśeśādhika</i>)
93. Avirata		(<i>viśeśādhika</i>)
94. Sakasāya		(<i>viśeśādhika</i>)
95. Chadmastha		(<i>viśeśādhika</i>)
96. Sayogī		(<i>viśeśādhika</i>)
97. Samsārī		(<i>viśeśādhika</i>)
98. Sarvajīvas		(<i>viśeśādhika</i>)

It is interesting to note the way in which this topic is treated of in *Ṣatkhandāgma*. In *Prajñāpanā sūtra* 212 the relative numerical strength of the classes of living beings is discussed through 27 points of investigation (*dvāras*) whereas in *Ṣatkhandāgama* (Book VII, pp 520) it is discussed through 14 points of investigation, viz. *gatī*, etc. This means that *Prajñāpanā* discusses this topic through

13 points of investigation in addition to those 14 employed in *Ṣaṭkhaṇḍāgama*. This discussion occurs also in *Dravyapramānā-nugama-prakarana* of *Ṣaṭkhandāgama* (Book VII pp. 244 ff.). *Ṣaṭkhandāgama* (Book VII pp. 244 ff.) itself offers the explanation of the numerical terms like *samkhyāta* whereas it is not *Prajñāpanā* itself but its commentary that offers this explanation. This discussion of the relative numerical strength of living beings occurs in *Saṭkhandāgama* at other places also. Book XIV, Sū. 568 (p. 465) of *Ṣaṭkhandāgama* gives an account of the relative numerical strength of living beings even from the standpoints of *dravyapramāna* and *pradeśapramāna*. *Prajñāpanā* too in its *Atthikāyadvāra sū* 270 gives an account of the relative numerical strength of the living beings from two standpoints, viz *dravyārthika* and *pradeśārthika*. This account in *Prajñāpanā* is different from that occurring in *Saṭkhaṇḍāgama* in that the former account considers the relative numerical strength of *saddravya* whereas the latter that of *Ṣaṭkāya*. The *Mahādandaka* occurring in *Prajñāpanā* (sū 334) and that occurring in *Saṭkhaṇḍāgama* (Book VII pp 575 ff) deserves comparison. Both the *Mahādandakas* discuss the topic of relative numerical strength of all the classes of living beings

LIFE-DURATION OF LIVING BEINGS

This *Pada* gives an account of life-duration of the different classes of living beings¹ This *Pada* is given the name *Shittpada* because it tells us as to how much time a living being can live in different classes when born in them. Living being as substance is eternal. But the modes like infernal, celestial, sub-human, human which it assumes are non-eternal. That is, these modes come into existence and go out of existence at some time. So, the need arises to discuss the duration of various kinds of modes. Such a discussion is met with in this *Pada*. Maximum and minimum life-durations of each and every mode or class of living beings are pointed out. Life-duration is possible in the case of transmigratory living beings only. Hence while discussing the topic of life-duration, the classes of transmigratory living beings only are taken into consideration. About liberated living beings it is stated that they have beginning but no end (*sādīyā aparjvasitā*—p. 78 line 14 sū 211). So, the question of their life-duration does not arise. This is the reason why it is not taken up for discussion in this *Pada*. Again, this *Pada* does not give an account of the 'life-duration' of the modes of non-living substances. It is so because different varieties of the modes of non-living substances could not have the fixed maximum and minimum limits of their existence.

In this *Pada* an account of life-durations of the classes of living beings is given in the following order. Life-durations of general classes are given first and only afterwards those of their sub-classes, viz. *pariyāpta* and *aparīyāpta*, are given. To illustrate, the life-duration of the general class of infernal beings is stated first, and afterwards the life-durations of its two sub-classes, viz. *pariyāpta* and *aparīyāpta*, are stated. This very order is followed in giving an account of life-durations of other classes of living beings.

In the table given below life-durations of general classes are given. Here sub-classes, viz. *pariyāpta* and *aparīyāpta* are not taken into account. Moreover, the question of the life-duration of the classes of living beings is discussed with a view to indicating the

1. *Saṅkhaṇḍāgama* too discusses this topic under the heading of '*kālānugama*' (Book VII, pp. 114 and 462). The speciality of *Saṅkhaṇḍāgama* account is that it expounds the topic through 14 *dvāras* keeping in view first a single member of this or that class of living beings and then the members of this or that class all taken together. This *Saṅkhaṇḍāgama* account is worth comparing with the *Uttarārdhyayana* (36 80 ff.) account of *kāla* given from the standpoint of *sanatā* (continuum).

maximum and minimum limits of their life-durations Hence these two limits of their life-durations are included in the table

From the table it becomes clear that life-duration of females is shorter than that of males as also that the life-duration of infernal and celestial beings is lengthier than that of the human and sub-human beings. Among one-sensed beings the fire-bodied ones have the shortest life-duration This fact could be corroborated by our experience of the fire getting extinguished Again, among the one-sensed beings, the earthbodied are possessed of the lengthiest life-duration. But we do not know the reason behind the view that the life-duration of the three-sensed beings is shorter than that of the two-sensed beings Moreover, the life-duration of the four-sensed beings is lengthier than that of the three-sensed but shorter than that of the two-sensed ones This has also remained a mystery for us.

Classes of living beings	Life-Duration	
	Minimum	Maximum
1. Infernal beings (335)	10 thousand years	33 <i>sāgaropama</i>
(1) <i>Ratnaprabhā</i> (336)	"	1 "
(2) <i>Śarkaraprabhā</i> (337)	1 <i>Sāgaropama</i>	3 "²
(3) <i>Vālukāprabhā</i> (338)	3 "	7 "
(4) <i>Pankaprabhā</i> (339)	7 "	10 "
(5) <i>Dhūmaprabhā</i> (340)	10 "	17 "
(6) <i>Tamaḥprabhā</i> (341)	17 "	22 "
(7) <i>Adhaḥsaptama</i> (342)	22 "	33 "
2 (a) God (343)	10 thousand years	33 <i>sāgaropama</i>
(b) Goddess (344)	"	55 <i>palyopama</i>
(1) <i>Bhavanavāsi</i> gods (345)	"	somewhat more than one <i>sāgaropama</i>
" goddesses (346)³	"	4½ <i>palyopama</i>
[For <i>Asurakumāra</i> and others refer to the original text]		
3 Earth-bodied (354)	<i>Antarmuhūrta</i>	22,000 years
(1) <i>sūksma</i> earth-bodied (355)⁴	"	<i>Antarmuhūrta</i>
(2) <i>bādara</i> " (356)	"	22,000 years

2. The maximum life-span possible in the 1st hell is identical with the minimum life-span possible in the 2nd hell, the maximum life span possible in the 2nd hell is identical with the minimum life-span possible in the 3rd hell, and so on and so forth. This is deduced from the above Table.

3. *Sū* 347-353 contain the account of the life-span of the gods and goddesses of ten different divisions of *Bhāvanapati* celestial beings.

4. *Sū*. 358, 361, 364, 367 contain the account of the life-span of subtle water-bodied, fire-bodied, air-bodied and plant beings.

4. Water-bodied (357)	..	7,000 years
5. Fire-bodied (360)	..	3 days and nights
6. Air-bodied (363)	..	3,000 years
7. Plant-bodied (366)	..	10,000 years
8. Two-sensed beings (369)	..	12 years
9. Three-sensed .. (370)	..	49 days and nights
10. Four-sensed .. (371)	..	6 months
11. Five-sensed sub-human beings (372)	..	3 <i>palyopama</i>
(a) <i>sammürccñima</i> (373)	..	1 <i>pürvakoti</i>
(b) <i>garbhaja</i> (374)	..	3 <i>palyopama</i>
(1) <i>jalacara</i> (375) ⁵	..	1 <i>pürvakoti</i>
(2) <i>catuspada-sthalacara</i> (378)	..	3 <i>palyopama</i>
(3) <i>uraparisaarpa</i> (381)	..	1 <i>pürvakoti</i>
(4) <i>bhujaparisaarpa</i> (384)
(5) <i>khechara</i> (387)	..	<i>palyāsamkhyeyabhāga</i>
12. <i>Manusya</i> (390) ⁶	..	3 <i>palya</i>
13. <i>Vyantara</i> gods (393)	10,000 years	1 <i>palyopama</i>
.. goddesses (394)	..	$\frac{1}{2}$..
14. <i>Jyotska</i> gods (395) $\frac{1}{4}$	<i>palyopama</i>	1 <i>palyopama</i> + 1 one lakh years
.. goddesses (395) ⁷	..	$\frac{1}{4}$ <i>palyopama</i> + 50,000 years
[For <i>Candra</i> etc. refer to the original text]		
15. <i>Vaimāñka</i> gods (407)	1 <i>palyopama</i>	33 <i>sāgaropama</i>
.. goddesses (408)	..	55 <i>palyopama</i>
[For <i>Saudharma</i> etc. ⁸ refer to the original text]		

In this *Pada* no thought is given to the problem of 'life-duration' of modes or classes of non-living substances. The reason behind this seems to be the fact that *Dharma*, *Adharma* and *Ākāśa* are eternal; and it is stated in *Pada V* that matter exists from one or two or three and so on upto *asamkhyāta samayas* (515-518); so, the separate treatment of the *sthiti* of the modes of matter (*Pudgala*) is not necessary. Moreover, this *Pada* considers that *sthiti* only which is the result of *āyukarma* and such a *sthiti* is not possible in the case of non-living substances.

5 While giving an account of the life-spans of the *jalacara*, etc. the text separately mentions the life-spans of *garbhaja* and *sammürccñima* beings (Sū. 376 ff.), but in the present Table we have not done so.

6 Again, while dealing with the life-span of the human beings, the text separately notes the life-spans of *garbhaja* and *sammürccñima* human beings (Sū. 391-92).

7 The text describes the life-spans of gods and goddesses of the celestial classes viz *Candra* etc (Sū. 397-406).

8. Sū. 409-426.

CLASSES AND MODES OF LIVING AND NON-LIVING SUBSTANCES

The name of this *Pada* is 'visesa'. The term 'visesa' means classes as well as modes. Here in the present context it means classes and modes of living and non-living substances. In *Pada* I classes and sub-classes of these two substances have already been enumerated. They are, in brief, repeated here. It is so because the object of this *Pada* V is to clarify the point that whatever classes and sub-classes these two substances are divided into have each infinite modes. Now if even a class of a substance have infinite modes, it naturally and inevitably follows that this particular substance taken in its entirety has infinite modes. From the fact that a substance has modes it naturally follows that it can never be absolutely changeless but it can only be variable constant. This, again, means that reality is neither substance alone, nor modes alone, but it is both at the same time. Nature of reality is constituted by both substance and modes.

It is noteworthy that though the name *Visesa* is given to this *Pada*, the term 'visesa' is not used in the *sūtras* of the *Pada*. In its place the term 'paryāya' is employed in the entire *Pada* (su. 438-). In Jaina doctrinal works this term has special importance. The author has suggested that two terms 'paryāya' and 'visesa' are not at all different in meaning. Various classes of living and non-living substances are nothing but modes of those concerned substances. Thus classes or particulars of a substance or universal as well as modes of a particular individual or lower universal are here known as *paryāyas*. The classes of infernal beings, etc are also *paryāyas*—modes—of an individual living being. It is so because an individual living being has been born many a time as an infernal being, celestial being, etc in the infinite past. And just as they are the *paryāyas* of one individual living being even so they are the *paryāyas* of each and every individual living being because all living beings are potentially equal. Thus what are called *prakāras* (types), *bhedas* (divisions), *viśesas* (particulars) from the standpoint of *jīva* substance or universal are modes only when viewed from the standpoint of an individual living being. Substance can never be without mode. That is, substance always has this or that relevant mode. Such a suggestion is there in this *Pada* because what is known as *dravya* is here called *paryāya* (439). In fine, the suggestion is that *dravya* and *paryāya* are identical. This is the reason why the author has employed the term 'paryāya'

for different types or classes of a *dravya* (439, 501) This point has been noted by Ac Malayagiri also ¹

The author wanted to clarify that though *dravya* and *pariyāya* are identical they are different also and that all the *pariyāyas* or *parināmas* are not of one substance only This has been suggested by pointing out the difference between the numbers of *dravyas* and *pariyāyas*. For instance, he states that the number of infernal beings is *asamkhyāta* (439) but that of their *pariyāyas* is *ananta* (440) Again, out of various classes of living beings the class of vegetation and that of liberated ones contain *ananta* number of *dravyas* Thus *jīva dravyas* all taken together could be regarded as *ananta* but *jīva dravyas* of any one class except the above-mentioned two classes are *asamkhyāta* Yet the number of *pariyāyas* of any one class is *ananta* All this is explained clearly in the present *Pada*

On the basis of such suggestions of the author, the Jaina theoreticians postulated two kinds of universals, one is called *tīryaksāmānya* (horizontal universal) and the other *ūrdhvatā-sāmānya* (vertical universal) That universal which runs through spatially different individuals is called *tīryaksāmānya* whereas that universal which runs through temporally different modes of one individual is called *ūrdhvatā-sāmānya*. *Urdhvatāsāmānya* is nothing but *dravya* itself. One individual thing has one *ūrdhvatā-sāmānya* which is responsible for the notion of its identity. On the other hand, one individual has many *tīryaksāmānyas* which are responsible for the notion of its similarity with different individuals *Jivatva* universal is *tīryaksāmānya* when viewed as a common characteristic running through different individual *jīvas* but it is also *ūrdhvatāsāmānya* when viewed as a characteristic persisting in one individual *jīva* inspite of this *jīva* undergoing different modifications The roots of the clarifications and interpretations of the terms and concepts *dravya*, *pariyāya*, *sāmānya*, *viśesa* offered by Jaina theoreticians in the course of time while comparing their concepts with the corresponding ones found in other systems of Indian philosophy are clearly visible in this work The clarifications and explanations of these terms and concepts, met with in this work, have in turn their roots in the *Āṅga* works like *Bhagavati* ²

Unlike Vedāntins, Jains believe in the plurality of *Jīva* (Soul) substance The number of *jīvas* are *ananta*. Hence, in Jainism

1 Commentary, folios 179 B, 202 A

2 For the discussion of this topic readers may refer to Introduction to *Nyāyavātaravārtikakaurtti*, pp. 25-31; also *Āṅga Yuga kū Jaina Darśana*, pp. 76-86.

there is nothing like one independent entity called Universal Soul. The characteristic of consciousness that we find in one *jīva* is numerically different from that found in another and pervades that particular *jīva* only. Again, it is this characteristic that differentiates soul from not-soul. Thus this characteristic, though numerically different in different souls, performs one common function of differentiating soul from not-soul. And hence in this sense it is considered to be a universal. This universal is of the kind of *tiryak-sāmānya*. It is not numerically identical in all individual souls. It is numerically different in all of them. Hence there is similarity only among souls; there is no identity or oneness of all souls; identity of all souls or One Soul is an illusion. Identity of all souls or One Soul is a logical abstraction and not a concrete reality³. Similarly, non-living substance (*ajīva*) is not One. There is a plurality of it. There are many non-living substances. All these non-living substances differ from the living substances in that they do not have the characteristic of consciousness. And in this sense there is similarity among all the non-living substances. This similarity is indicated by the common term '*ajīva*' employed for them all. This similarity or universal is again of the type of *tiryak-sāmānya*. By *pariyāyas* (modes), *bhedas* (divisions) and *viśesas* (particulars) of these *tiryaksāmānyas* we are to understand here *pariyāys*, *bhedas* and *viśesas* of the two substances living and non-living (439, 501).

According to Jaina philosophy any one individual substance undergoes so many transformations or modifications. For instance, any one soul assumes so many transformations like the state of infernal being etc. These transformations being what they are come and go but the soul substance being eternal persists for ever in the midst of these changes. In other words, soul is never deprived of its true nature, it, as a substance, is never destroyed with the result that it never becomes not-soul. Origination and destruction are predicated of it simply from the standpoint of its transformations or modes. Its modes originate and perish. Each individual soul is a universal. It is a universal of the kind of *ūrdhvatāsāmānya*. This universal is one in one individual living being. It runs through various modes, transformations or states of that individual living being. In this *Pada* the discussion about the *pariyāyas* of *narayika* (infernal being) etc (440, 504) is conducted from the standpoint of *ūrdhvatāsāmānya*. So, those *pariyāyas* of *Narayika* etc are to be understood as its modes.

3 We are to understand the statements like '*ēge āyā*' occurring in *Sthānānga* from the standpoint of such mentally constructed, ideal or conceptual Unity.

Thus in this *Pada* the term *pariyāya* is employed in two senses. According to one sense it means types, divisions, classes or particulars. According to another sense it means modes, states, transformations. And it is to be noted that the universal characterising types, divisions or particulars and the universal characterising modes, states or transformations are of two different kinds. The former is called *tiryak-sāmānya* and the latter *ūrdhvatāsāmānya*. Both of them are real. But there are many *tiryak-sāmānyas* in one individual whereas there is only one *ūrdhvatāsāmānya* in one individual.

Nāraka (class of infernal beings) etc. are the various divisions, classes, particulars or species of the universal soul which is a *tiryaksāmānya* and hence they are considered to be the *pariyāyas* of *jīva*. Again, these *nāraka* etc. could be viewed as the modes of one individual soul substance which is *ūrdhvatāsāmānya* and hence even from this standpoint they are called *pariyāyas* of *jīva*. The similar consideration is there in the case of non-living substance (*ajīva*) also. Thus the author has used the term *pariyāyas* in two different senses and he has regarded the two terms '*pariyāya*' and '*viśeṣa*' as synonyms. In the Jaina *Anga* works the term *pariyāya* alone was employed. This is the reason why the author has used this term only in his exposition. But in the Vaiśeṣika system the term *viśeṣa* was already current. And the author seems to have given the name '*Viśeṣa*' to this *Pada* in order to point out that the term *viśeṣa* can very well be employed in the sense of *pariyāya* (mode, state, transformation) as well as in the sense of *bheda* (particular, division, species).

The transmigratory souls undergo modifications or transformations that are the results of karmas. It is on account of karmas that soul comes into contact with matter. And it is this contact that in its turn causes various states, modes or transformations of the soul. These transformations which are *puṅgalūka* or 'of matter' are also predicated of the soul. And the assumption that the transmigratory soul is somewhat identical with matter is underlying our author's discussion of its *pariyāyas*. The *ananta pariyāyas* which the *puṅgala* (matter) independently undergoes due to the various degrees of *varna* (colour), *rasa* (flavour), *gandha* (odour) and *sparsā* (touch) (519-) are predicated of the soul also when matter is in contact with it (440-). The reason for this view is that soul is also the cause of these modes of matter when the latter is in contact with the former. From this it is clear that the soul, in its transmigratory state, is relatively identical with matter. This identity is beginningless and it is due to this identity that there arises difference among living beings with regard to their

structure, colour, etc. Were there no identity of this sort, then all the transmigratory souls, like the liberated ones, would have no difference whatsoever among them; they would have only numerical difference; and all the classes of transmigratory souls would become an impossibility. Hence the relative identity of transmigratory soul with matter has been posited as a ruling principle underlying those different classes of living beings or transmigratory souls. When a soul becomes completely dissociated or free from karmas, it has no contact whatsoever with matter and as a consequence has no external differentiating characteristics like structure, colour, etc. Due to the rise of karmic matter just as there arise external differences like structure, colour etc. and thus come into existence various modes even so there arise internal differences pertaining to knowledge, etc and thus come into existence various other modes of a transmigratory soul. In this manner the author has justified the view that a number of modes of a living being is *ananta*.

As we have seen, this *Pada* is devoted to the treatment of the classes and modes of *jīva* as well as *aṣṭva*. The classes are already described in *Pada* I. But the suggestion that each class possesses *ananta* modes is found in this *Pada* V. Thus it constitutes the salient feature of this *Pada*. *Pada* I enumerated the classes, *Pada* III gave us mainly the relative numerical strength of those classes. So, there remained to be answered a question as to what the actual number of the *viśeṣas* or particulars (individuals) each class contained. The answer to this question is found in this *Pada* V. Not only that, this *Pada* has given also the numbers of modes that are possible in each class. The number of modes possible in each class is *ananta*. But the number of individuals contained in each class differs. Some classes contain *asamkhyāta* individuals whereas some *ananta*. The class of vegetation (*vanaspati*) and that of liberated souls contain *ananta* individuals. Each of the remaining classes contains *asamkhyāta* individuals. Again, this *Pada* does not take into account all the classes and sub-classes enumerated in *Pada* I, when it discusses the question of the number of individuals contained in a particular class as also the number of modes possible in the individuals of a particular class. It takes into account the main classes of transmigratory souls—the main classes which are known by the name of '24 *Dāṇḍakas*'—and the class of liberated souls. This will be clear from the Table given ahead. Therein items No. 1 to 24 are the classes of transmigratory souls. There 24 classes are called 24 *dāṇḍakas*. And item No 25 is the class of liberated souls.

The discussion about the modes of each of the different classes

of soul substance is conducted here from various standpoints. Thus therein the employment of the non-absolutistic standpoint recognised by the Jainas is obvious. While expounding the different modes of each of the classes of souls or living beings the ten standpoints of substance (*davvatthayā*), space-points (*padesa-tthatā*), extent of pervasiveness (*ogāhanatthatā*), life-duration (*thi*), colour, odour, flavour, touch, knowledge (*jñāna*) and indeterminate cognition (*darśana*) are employed (Sū 440-54)

The discussion is conducted in the following order. First the question as to how many modes the class of infernal beings have is raised. In answer to this question it is stated that their number is *ananta*. To demonstrate the plausibility or propriety of this number *ananta* of these modes, the numbers of the modes of the class of infernal beings, yielded by those ten standpoints, are given. Some standpoints yield *samkhyāta* modes, some *asamkhyāta* and some *ananta*. Taking into consideration the standpoint yielding *ananta* number of modes—as it is the highest number—the modes of the class of infernal beings are declared to be *ananta*. It is to be noted that those numbers are not actually and directly stated but are indirectly suggested through the comparison of one infernal being with another. Let us elucidate the point. It is said that from the standpoint of substance one infernal being is similar to all other infernal beings. This means that from this standpoint any infernal being could be regarded as one only. Thus from this standpoint the number of an infernal being can never be more than one, that is, it is *samkhyāta*.

Similarly, from the standpoint of space points⁴ one infernal being is similar to another. This means that each and every infernal being has *asamkhyāta* space-points. In short, it can be said that from this standpoint any infernal being is *asamkhyāta*.

From the standpoint of the height of the body, one infernal being is either shorter than or equal to or taller than another infernal being. Though there is no difference among the infernal beings from the standpoint of space-points, they fall into three groups when the heights of their bodies are compared with the height of any one of them. In *Ratnaprabha* hell the lowest height is found; the lowest height is equal to one part of the *asamkhyāta* equal parts of an *angula*. The maximum height found in this hell is equal to

4. Like *Dharmastikāya*, etc. the *Jiva* substance too possesses *Pradeśas*. Hence it is necessary to expound the *Jiva* substance from the standpoint of *pradeśas*. Moreover, Time and material atoms are considered to be *apradeśi* (i.e. having one *pradeśa* only). Hence in the total account of all the substances, *jiva* as well as *a-jiva*, the exposition from the standpoint of *pradeśa* becomes necessary.

7 *dhanus*, 3 *hasta* and 6 *angula*. This *avagāhanā* (height of body) becomes double as we go in the lower and lower hells and in the hell VII the highest *avagāhanā* is 500 *dhanus* ⁵ The relative strength of the intervening numbers of measurement units between the measurement equivalent to one part of *asamkhyāta* equal parts of an *angula* (the minimum *avagāhanā* of infernal beings) and the measurement equivalent to 500 *dhanus* (the maximum *avagāhanā*) govern the relative *avagāhanā* of the infernal beings inhabiting other hells. So, if an infernal being is superior or inferior to another from the standpoint of *avagāhanā*, then it is so by $\frac{1}{asamkhyāta}$ or by $\frac{1}{samkhyāta}$ or *samkhyāta* times or *asamkhyāta* times Thus from the standpoint of *avagāhanā*, modes (*pariyāys*) of an infernal being are of *asamkhyāta* kinds.

From the standpoint of *sthiti* too, one infernal being is either equal or inferior or superior to another infernal being When one infernal being is superior or inferior to another from this standpoint, it is so by $\frac{1}{asamkhyāta}$ or by $\frac{1}{samkhyāta}$ or *samkhyāta* times or *asamkhyāta* times. In fine, from this standpoint also, the modes (*pariyāyas*) of an infernal being are of *asamkhyāta* types.

From the standpoint of black and other colours taken one by one, the modes of an infernal being are *ananta* because there are *ananta* degrees of each colour

Similarly, from the standpoints of odour, flavour, touch taken one by one the modes of an infernal being are *ananta* It is so because all these physical qualities severally have *ananta* degrees.

Thus the author has made it clear that the view that an infernal being possesses *ananta* modes seems quite plausible when we take into account the *ananta* modes of colour, flavour, odour, touch severally.

Similarly, the author points out that even from the standpoints of knowledge and indeterminate-cognition the possible modes of an infernal being are infinite It has already been explained as to why the modes of colour, etc which naturally belong to matter are predicated of soul And knowledge etc. are the modes natural to soul. And even from the abovementioned two standpoints the view that the modes of an infernal being are *ananta* is proved legitimate, intelligible and plausible.

Āc. Malayagiri notes that these ten standpoints can be reduced to four, viz *dravya*, *ksetra*, *kāla* and *bhāva*. Standpoints of

dravyārtha and *pradeśārtha* are included in *dravya*, that of *avagāhanā* in *ksetra*, that of *sthiti* in *kāla*, and those of *varna* etc and *jñāna* etc. in *bhāva*.⁶

On this same line the discussion about *Dandaka* is conducted (441-454). As we have already seen, when taken into consideration *avagāhanā* and *sthiti* as also *varna* etc and *jñāna* etc one *jīva* is inferior or superior to another. So, again all the 24 *dandakas* (classes of living beings) each having either minimum or maximum or intervening *avagāhanā* are described. In similar manner the modes of each of 24 *dandakas* are discussed from the standpoints of *sthiti*, *jñāna* and *darśana* one by one and they are proved to be *ananta* in each case (Sū. 455-499). Having finished the discussion on the modes of living substance the topic of the modes of non-living substances is taken up for discussion.

**Numbers of the Living Beings Contained in Different Classes and
Numbers of the Modes of the Living Beings**

Classes of Living beings	No of Living beings contained in the classes	No. of modes of the Living beings contained in the classes
<i>Jīva</i>	<i>Ananta</i> (439)	<i>Ananta</i> ⁷
1 <i>Nāraka</i>	<i>Asaṃkhyā</i> (439)	„ (440) ⁸
2 <i>Asura</i>	„ „	„ (441)
3 <i>Nāga</i>	„ „	„ (442)
4 <i>Suparna</i>	„ „	„ „
5 <i>Vidyutkumāra</i>	„ „	„ „
6. <i>Agnikumāra</i>	„ „	„ „
7. <i>Dīpakumāra</i>	„ „	„ „
8 <i>Udadhikumāra</i>	„ „	„ „
9. <i>Dik-kumāra</i>	„ „	„ „
10 <i>Vāyukumāra</i>	„ „	„ „
11 <i>Stanitakumāra</i>	„ „	„ „

6 Ibid, folio 182 A

7. In sū. 439 we are told that the *parvāyas* (*dravyas* or divisions) of the *Jīva* class are *ananta* and thereafter in sū. 440 those different divisions are taken up one by one and we are again told that the *parvāyas* (modes) of this or that division are *ananta*. From this it follows that the *parvāyas* (modes) of the entire *jīva* class are *ananta*.

8 In sū. 439 we are told that the *parvāyas* of the class of infernal beings are *asaṃkhyā* whereas in sū. 440 we are told that they are *ananta*. This means that sū 439 gives the number of members (*parvāyas*) of the class of infernal beings whereas sū. 440 gives the number of the modes (*parvāya*) of living beings contained in the entire class of infernal beings.

<i>Jiva</i>	<i>Asamkhyā</i> (439)	<i>Ananta</i>
12. <i>Prthvikāyika</i>	" "	" (443)
13. <i>Apkāyika</i>	" "	" (444)
14. <i>Tejāḥkāyika</i>	" "	" (445)
15. <i>Vāyukāyika</i>	" "	" (446)
16. <i>Vanaspati</i>	<i>Ananta</i> "	" (447)
17. <i>Dvīndriya</i>	<i>Asamkhyā</i> "	" (448)
18. <i>Trīndriya</i>	" "	" (449)
19. <i>Caturindriya</i>	" "	" (450)
20. <i>Pañcendriya-tiryāṅca</i>	" "	" (451)
21. <i>Manusya</i>	" "	" (452)
22. <i>Vyantara</i>	" "	" (453)
23. <i>Jyotiska</i>	" "	" (454)
24. <i>Vaimānika</i>	" "	" (454)
25. <i>Siddha</i>	<i>Ananta</i> "	—

Classes and Modes of Non-living Substance

Those very classes of Non-living substance that are mentioned in *Pada* I (4-6) are found here in this *Pada* V too. The only difference is that in *Pada* I they are given the name '*prajñāpanā*' whereas in *Pada* V they are given the name '*paryāya*' (500-502). In *Pada* I we have already met with the description of *pudgala* (Matter) which undergoes various modifications. This *pudgala* is a non-living substance. It is called *rupi* because it is this non-living substance that has physical qualities, viz. colour etc. This *Pada* V considers the question of the total number of modes (*paryāyas*) of all the classes of *pudgala* taken together. And the answer given is that it is *ananta* (503). There are four classes of matter, viz. *paramānu* (atom), *skandha* (aggregate of atoms), *skandhadeśa* (part of an aggregate) and *skandha-pradeśa* (space-point of an aggregate). But in the discussion mainly the first two are taken into account, the last two being really included in the class *skandha* itself. Atom is different from aggregate because the latter is formed when many atoms get chemically combined. Thus really speaking there are two main classes of matter. First the number of modes of all the classes taken together is given and it is *ananta* (503). Then the modes of the class of atoms are said to be *ananta* (504). Afterwards we are told that modes of each of the secondary classes of aggregates of 2 or 3 or 4 or 5 or 6 or 7 or 8 or 9 or 10 or *samkhyāta* or *asamkhyāta* or *ananta* atoms are *ananta*.

Like modes of the classes of living beings, modes of all these classes are considered from the standpoints of *dravya*, *kṣetra*, *kāla* and *bhāva*. The noteworthy thing about atoms is that any two discrete atoms occupy the same extent of space (504) but they possess different durations. In other words, though any two discrete atoms

are of the same size, they cover different durations of time. An atom can have various durations, viz duration of one *samaya* upto the duration of *asamkhyāta samayas* (*paramānoḥ samayād ārabhya utkarsato' samkhyeyakālam avasthānam | Prajñāpanātikā folio 202 B*). No atom taken independently has the duration of *ananta samayas*. Hence any one atom is either equivalent or superior or inferior to another in respect of duration. When it is superior or inferior to another atom (say x), then it is so by one part of *samkhyāta* or *asamkhyāta* equal parts of x's duration, or *samkhyāta* times or *asamkhyāta* times x's duration. But the modes of atoms from the standpoint of property (rather degree-of-property) are *ananta*. Hence one atom is either equal, superior or inferior to another from this standpoint. The concerned superiority or inferiority, that is, difference can exhibit the four above-enumerated ways and two more. The two more ways involve the number *ananta* (504). The modes of atoms are considered to be *ananta* because it is proved that from the standpoint of property their modes are *ananta*.

In connection with aggregates of two atoms upto *ananta* atoms it is necessary to note that though all the aggregates of two (or three upto *ananta*) atoms are equal from the standpoint of the number of the constituent atoms they differ from the standpoint of the spacepoints they occupy. An aggregate of two atoms can occupy either one space-point or two (505); an aggregate of three atoms can occupy one space-point or two or three (506); and so on. This rule applies to all aggregates except those made of *ananta* atoms (507-510). That is, an aggregate of *ananta* atoms can occupy one or two or three upto *asamkhyāta* space-points but never *ananta* space-points. The reason for this is that no substance except Space is found outside *Lokākāśa* which has *asamkhyāta* space-points. Hence an aggregate of *ananta* atoms has to accommodate itself in the *asamkhyāta* (or less) space points of *Lokākāśa*. This has been explained by the instance of a lamp.⁹

Like atoms, aggregates have different durations from one *samaya* upto *asamkhyāta samayas*. Again, like atoms they too have *ananta* modes of properties (505-510).

Thus in this *Pada* first of all the *paryāyas* (modes) of atoms as well as of different aggregates are considered. From this exposition it naturally follows that forms of matter occupy one space-point or two space-points upto *asamkhyāta* space-points. Similarly, they have duration of either one *samaya* or two *samayas* upto

9. For the argument and instance of a lamp one may refer to *Prajñāpanātikā folio 242 A*.

asaṁkhyāta samayas. In this way having conducted independent exposition about the forms of matter occupying one space-point upto *asaṁkhyāta* space-points (511-514) and having duration of one *samaya* upto *asaṁkhyāta samayas* (515-518) it is concluded that each of these forms of matter has *ananta paryāyas*. Here also this exposition is conducted through the standpoints of *dravya*, *ksetra*, *kāla* and *bhāva*. On this same line the classes formulated on the basis of (degrees of) properties are proved to have *ananta paryāyas* each (519-524). Moreover, the author has divided each of the classes formulated on the basis of the difference in their *avagāhanā* (size or occupying space-points), *sthiti* (duration) and degrees of property into three, viz. having highest, medium and lowest counts. And each of these divisions are proved to have *ananta paryāyas* (525-553). Thus in various ways he brings home that the *paryāyas* of matter are *ananta*

Let us note that the Nyāya-Vaiśeṣika atomists consider an atom to be eternal. They do not maintain that it undergoes changes. On the other hand, Jaina theoreticians consider an atom to be variable constant. In other words, according to them it undergoes changes while not giving up its essential nature. Even a discrete and solitary atom undergoes changes. All this becomes certainly clear from the exposition in *Padas I* and *V*. Again, the Nyāya-Vaiśeṣika philosophers consider an atom, not discrete and solitary but forming a part of an aggregate, to be absolutely different from the aggregate. On the other hand, Jaina theoreticians consider it to be relatively identical with an aggregate of which it is a part. Moreover, they contend that the atoms themselves get transformed into an aggregate and that an aggregate, when it disintegrates, produces atoms.

Let us note one more point about atoms. According to Nyāya-Vaiśeṣika philosophers there is qualitative difference among atoms. That is, atoms of earth are qualitatively different from those of water, fire and air, and consequently an atom of earth can never become an atom of water, etc. This again means that according to them all the four physical qualities, viz. colour, flavour, odour and touch are not necessarily present in each and every atom. On the other hand, Jaina theoreticians maintain no qualitative difference among atoms. An atom of earth can transform itself into that of water and so on. Any one atom possesses all the four physical qualities, viz. colour, etc. It is only on account of the difference in the degrees of these qualities that the two atoms can differ from one another.

TRANSMIGRATION OF A LIVING BEING FROM ONE CLASS TO ANOTHER

The subject-matter of this *Pada* is indicated in its beginning by the term *vakkamī* (*sū. 2*) = Sk 'vyutkrānti'. The commentator in the beginning offers no explanation whatsoever of it. But he comments on the *adhikāra gāthā* that occurs in the beginning of *Pada VI* (559). This commentary makes it clear that the subject-matter of this *Pada* pertains to *vyutkrānti* (transmigration) of a living being from one class to another. It discusses the following points

1 (a) *Upapātavirahakāla* (Period of time devoid of any birth of living beings). There are four classes of existence, viz. *deva*, *nāraka*, *manuṣya*, *tīryaṅca*. In each class the living beings are being born. So, there arises a question as to how much duration of time is completely devoid of any birth whatsoever in each of the classes.

(b) *Udvartanāvīrahakāla* (Period of time devoid of any death whatsoever) : Similarly, in each of the four classes the living beings are dying. So, here also there arises a question as to how much duration of time is completely devoid of any death in each of the classes.

And in connection with each of the classes we are here given the minimum and maximum periods during which no birth takes place, again the minimum and maximum periods during which no death takes place. In regard to both the cases the minimum period is the same and it is one *samaya*. Again, in regard to both the cases the maximum period is the same and it is twelve *muhūrtas*. This is the reason why *Adhikāra I* is given the name '*Bārasa*' (Twelve). (560-68)

2 If even the sub-classes of those four classes are taken into account, then in the First Hell the minimum period in regard to both the cases is one *samaya* but the maximum period in regard to both the cases is twentyfour *muhūrtas*. This is the reason why *Adhikāra II* is given the name '*Caūvisā*' (Twenty-four) (569-608).

Living beings from the *manuṣya* class only can enter into the class of liberated souls after their death in the former class. In this sense there is possibility of *upapāta* in the class of liberated souls. But there is no possibility of *udvartanā*. That is, no soul from this class migrates into another class. In other words, a

living being that enters this class can never leave it. As there is possibility of *upapāta* in connection with this class, the question naturally arises as to what are the minimum and maximum periods during which no new entry takes place. And we are told that in this connection the minimum period of time is one *samaya* and the maximum period of time six months (564). But as there is no possibility of *udvartanā*, there does not arise the question of *udvartanāvīrahakāla* in connection with this class. It is possible that the present *sūtra* 564 is a later interpolation. The reason for this view is that the name 'Bārasa' of this *Adhikāra* clearly suggests that only those classes that yield the maximum period of 12 *muhūrtas* are in place here. Be that as it may, but from this naturally follows the established tenet of the Jaina theoreticians that no soul that has entered the class of liberated ones comes back in the transmigratory existence.

Āc Malayagiri has rightly raised the question as to how the maximum period of time during which no birth takes place can be 12 *muhūrtas* in connection with the general class of infernal beings when in the forthcoming *sūtras* in connection with any one of seven hells this maximum period is declared to be 24 *muhūrtas* and even more. The explanation offered is that it is 24 *muhūrtas* when seven hells are considered severally and it is 12 *muhūrtas* when all the seven hells are considered jointly. Hence there is no discrepancy. The same logic applies to other three classes of existence.—“*yadyapi hi nāma ratnaprabhādisu ekaikanīrdhāranena caturviṃśatimuhūrtādīpramāna upapātaviraho vaksyate, tathāpi yadā saptāpi pṛthivīḥ samudūtā apeksya upapātavirahaś cintyate tadā sa dvādaśa-muhūrtapramāna eva labhyate, dvādaśa-muhūrtānantaram avaśyam anyatarasyām pṛthivyām utpādasambhavāt | tathā kevalaveda-sopalabdheḥ | yas tu 'pratyekam abhāve samudāye'py abhāvah' iti nyāyaḥ sa kāranakāryadharmānugamacintāyām nānyatra—ity adoṣah*” —*Prajñāpanāṭikā*, folio 205 B.

It is necessary to note that this maximum period of 24 *muhūrtas* is not uniform for all the sub-classes. That is, in regard to some of them it is more or less also. And yet the name given to this *Adhikāra* is 'Cauvīsā.' The reason for this seems to be as follows. The exposition starts with the *Ratnaprabhā* hell in which the maximum period of time during which no birth takes place is 24 *muhūrtas* as also the maximum period of time during which no death takes place is also 24 *muhūrtas*; and taking into account this first *pada* (word) alone the title of this *Adhikāra* seems to have been fixed.

Moreover, Ārya Śyāma asks us to note that in the case of *Jyotiṣka* and *Vaimānika* gods one should not employ the term *udvartanā*; in its place he should employ the term 'cyavana' (608)

The maximum period during which no birth takes place and the maximum period during which no death takes place are always equal in any one of the classes. But the maximum period during which no birth takes place differs in different classes. Similarly, the maximum period during which no death takes place differs in different classes. Hence in the following table we give in connection with various classes the maximum periods during which no birth takes place as also the maximum periods during which no death takes place. But the minimum period during which no death takes place is the same in different classes, hence it is not necessary to mention it in the table.

Maximum Duration in which no Birth (or no Death) Takes Place

1	<i>Nirayagati</i>	12 <i>Muhūrtas</i>	(560) ¹
1-1	<i>Ratnaprabhānaraka</i>	24 <i>Muhūrtas</i>	(569)
1-2	<i>Sarkeṣāprabhānaraka</i>	7 days & nights	(570)
1-3	<i>Vālukāprabhānaraka</i>	$\frac{1}{2}$ month	(571)
1-4	<i>Pankaprabhānaraka</i>	1 month	(572)
1-5	<i>Dhūmaprabhānaraka</i>	2 months	(573)
1-6	<i>Tamānaraka</i>	4 months	(574)
1-7	<i>Adhaṣṣaptamānaraka</i>	6 months	(575)
2	<i>Tiryagati</i>	12 <i>muhūrtas</i>	(561)
2-1	<i>Prthivīkāyika</i>	<i>Nil (avusamayamavirahyam)</i> ²	(579)
2-2	<i>Apkāyika</i>	„ „	(580)
2-3	<i>Tejaḥkāyika</i>	„ „	(580)
2-4	<i>Vāyukāyika</i>	„ „	(580)
2-5	<i>Vanaspati</i>	„ „	(580)
2-6	<i>Dvīndriya</i>	<i>Antarmuhūrta</i>	(581)
2-7	<i>Trīndriya</i>	„	(582)
2-8	<i>Caturīndriya</i>	„	(582)
2-9	<i>Sammūrcehima-pañcendriya</i>	„	(583)
2-10	<i>Garbhavyutkrāntika-pañcendriya</i>	12 <i>Muhūrtas</i>	(584)
3	<i>Manusyagati</i>	12 <i>Muhūrtas</i>	(562)
3-1	<i>Sammūrcehima</i>	24 <i>Muhūrtas</i>	(585)
3-2	<i>Garbhavyutkrāntika</i>	12 <i>Muhūrtas</i>	(586)

1. For the *udvartanā-vyaha-kāla* of all these classes and sub-classes one may refer to *sū* 607-608. The *sūtras* referred to in brackets give an account of *upapāta-viraha-kāla*.

2. It is stated in *sū*. 561 that in the case of the *tiryāṅca-gati* the minimum *viraha kāla* is one *samaya* only and the maximum *viraha-kāla* is 12 *muhūrtas*. But from the present *sūtra* it follows that in the case of *tiryāṅca-gati* there is no *viraha kāla*. Āc. Malayagiri does not account for this inconsistency.

4. <i>Devagati</i>	12 <i>Muhūrtas</i>	(563)
4-1. <i>Asurakumāra</i>	24 "	(564)
4-2-10. <i>Nāgakumāra</i> etc.	24 "	(565-78)
4-11. <i>Vānamamtara</i>	24 "	(587)
4-12. <i>Jyotiska</i>	24 "	(588)
4-13. <i>Saudharma</i>	24 "	(589)
4-14. <i>Isāna</i>	24 "	(590)
4-15. <i>Sanatkumāra</i>	9 days & nights + 20 <i>Muhūrtas</i>	(591)
4-16. <i>Māhendra</i>	12 " " + 10 "	(592)
4-17. <i>Brahmaloka</i>	22½ days & nights	(593)
4-18. <i>Lāmtaka</i>	45 "	(594)
4-19. <i>Mahāśukra</i>	80 "	(595)
4-20. <i>Sahasrāra</i>	100 "	(596)
4-21. <i>Anata</i>	<i>Samkhyāta</i> months	(597)
4-22. <i>Prānata</i>	" "	(598)
4-23. <i>Ārana</i>	" years	(599)
4-24. <i>Acyuta</i>	" "	(600)
4-25. <i>Hetthīma-graiveyaka</i>	" " <i>śata</i>	(601)
4-26. <i>Majjhīma-graiveyaka</i>	" " <i>sahasra</i>	(602)
4-27. <i>Uvarīma-graiveyaka</i>	" " <i>lakh</i>	(603)
4-28-31. <i>Vijayādi</i>	<i>Asamkhyātakāla</i>	(604)
4-32. <i>Sarvārthasiddha</i>	<i>Palya Samkhyeya bhāga</i>	(605)

5. <i>Siddhagati</i>	6 Months (564)	} <i>Upapātaviraha</i> only. } <i>Udvartanāvīraha</i> is } not possible in the } case of <i>Siddha</i> class.
5-1. <i>Siddha</i>	6 Months (606)	

3. In *Sāntara Dvāra* the question as to whether or not there is temporal gap between any two successive births or any two successive deaths taking place in those classes. The answer given is that there is as well as is not the gap. Those very classes that are considered in the first two *Dvāras* are also considered here. The exception to the above-mentioned general rule is found in the case of only earth-bodied, water-bodied, fire-bodied, air-bodied and vegetation-bodied. In these five classes successive births as well as successive deaths do not allow any temporal gap to intervene between them. In other words, in connection with these five classes *upapāta* and *udvartanā* are *nirantara*. The alternative of *sāntara* is not accepted in connection with these five classes (617-618, 625). In the first two *Dvāras* we are told that in each of the classes there are periods that are devoid of any birth and there are periods that are devoid of any death. And in this *Dvāra* we are told that it is also possible that there is no temporal gap between any two successive births as also between

any two successive deaths. Now there arises a problem of reconciling these two seemingly contradictory statements. Here Āc. Malayagiri has offered no solution. In this case also the possible explanation seems to be as follows: if the entire general class of infernal beings is taken into account then any two successive births or any two successive deaths will have no temporal gap between them; and if the sub-classes of this general class are severally taken into account then any two successive births or any two successive deaths will have temporal gap between them.

In *Ṣaṭkhaṇḍāgama* this discussion is conducted in a different way. We should take note of it here. We have noticed some points of difference between the *Ṣaṭkhaṇḍāgama* account and the *Prajñāpanā* account. Readers are advised to make the comparison themselves. In the *Antarānugama* chapter of *Ṣaṭkhaṇḍāgama* the following questions are considered (1) as to how much time a living being will take to be born again in the concerned *gati*, etc. (Book VII p. 187); (2) as to whether or not there is temporal gap (between any two successive births occurring) in different classes (Book VII, p. 237); (3) as to how much time a living being once born in a particular class remains in that class (Book VII, p. 462). And according to the method employed in *Ṣaṭkhaṇḍāgama* this exposition is conducted through 14 points of investigation, viz. *gati*, etc. This constitutes the salient feature of *Ṣaṭkhaṇḍāgama* account of this topic. Moreover, readers are advised to consult *Antarānugama* chapter of *Ṣaṭkhaṇḍāgama* (Book V p. 1 ff).

4. In the *Samayaadvāra* we are given the maximum and minimum numbers of living beings that can simultaneously be born in one class, again the maximum and minimum numbers of living beings that can simultaneously die in it. The table given below very well explains this. We should note that the maximum number of living beings that can simultaneously be born in one class and the maximum number of living beings that can simultaneously die in it are identical, and again that the minimum number of living beings that can simultaneously be born in it and the minimum number of living beings that can simultaneously die in it are also identical. But that does not mean that the number of living beings that are born in one *samaya* in one class is identical with the number of living beings that die in that very *samaya* in that very class. This is so because there are so many intervening alternatives

Numbers of Living Beings That Can Simultaneously Be Born And Also Numbers of Living Beings That Can Simultaneously Die³ In Different Classes :

	Minimum	Maximum
1. <i>Nārakas</i> (Infernal beings) (1-7)	1, 2, or 3	<i>Samkhyāta</i> or <i>Asamkhyāta</i> (626-627)
2. Gods <i>Asurakumāra</i> & others (1-10)	1, 2, or 3	<i>Samkhyāta</i> or <i>Asamkhyāta</i> (658-659)
3. Earth-bodied, water-bodied, fire-bodied and air-bodied	<i>Nirantara</i>	<i>asamkhyāta</i> in every <i>samaya</i>
4. <i>Vanaspati</i> (a) <i>Svasthāna</i> , i. e. those living beings of the class of <i>vanaspati</i> that after having been dead are born again in this very class— <i>nirantara ananta</i> in every <i>samaya</i> (632).		
(b) <i>parasthāna</i> , i. e. those living beings of the class of <i>vanaspati</i> that belonged to other classes in their previous birth— <i>nirantara asamkhyāta</i> in every <i>samaya</i> (632).		
		About <i>udvartanā</i> of the living beings in this class this same thing is to be repeated (638).
5. <i>Dvīndriya</i>	Minimum 1, 2 or 3 & Maximum	<i>samkhyāta</i> and <i>asamkhyāta</i> (633).
6. <i>Trīndriya</i>		
7. <i>Caturīndriya</i>		
8. <i>Sammūrcchima Pañcendriya Tiryañca</i>		} Minimum 1, 2 or 3 and Maximum <i>samkhyāta</i> or <i>asamkhyāta</i> (634)
9. <i>Garbhaja Pañcendriya Tiryañca</i>		
10. <i>Sammūrcchima Manusya</i>		
11. <i>Garbhaja Manusya</i>	Minimum 1, 2 or 3 and Maximum	
12. <i>Vāṇamantara</i>		
13. <i>Jyotiska</i>		
14. From <i>Saudharma</i> to <i>Sahasrāra</i>	} Minimum 1, 2 or 3 and Maximum <i>samkhyāta</i> or <i>asamkhyāta</i> (634)	
15. From <i>Anāta</i> to <i>Anuttara</i>		} Minimum 1, 2 or 3 and Maximum <i>samkhyāta</i> (635).
16. <i>Siddha</i>	Minimum 1, 2 or 3 and Maximum	

5. *Katto* (*Kutaḥ*⁴ = From where) *Dvāra* gives an answer to the question as to from which class a living being can transmigrate to

3. The *sūtras* referred to in brackets give an account of *upapāta*. For *udvartanā* refer to sū. 637-638.
4. *Ṣaṭkhaṇḍāgama* conducts, in its characteristic way, the discussion about the process of transmigration (*gati-āgati*) of living beings, employing 14 *mārgaṇḍāvāras* (points-of-investigation), (Book VI pp. 418 ff.).

and take birth in a particular class. It is also a question as to whether or not all living beings are equally qualified to be born in all classes. Generally speaking all living beings can take birth in any of the classes. But here it is determined as to what class a living being should necessarily belong to in its immediately preceding birth if it is to take birth in a particular class. We give below the table.

Classes which living beings of the classes mentioned to the left should belong to in their immediately preceding births.

1 <i>Nāraka</i> (class of infernal beings)	1(a) All the classes of the <i>Tṛyañca pañcendriya paryāpta</i> excepting <i>sthālacara</i> and <i>khecara</i> quadrupeds having the life-span of <i>asamkhyāta</i> years (639[1-22]) 1(b) A class of <i>garbhaja paryāpta</i> human beings born in <i>Karmabhūmi</i> and having their life-span of <i>samkhyāta</i> years (639[23-26])
(i) A class of infernal beings born in hell I called <i>Ratnaprabhā</i>	(1) The above (a) & (b) to be repeated here (640).
(ii) A class of infernal beings born in <i>Sarkarā</i> hell	(ii) All the classes mentioned in the above (a) and (b) except a class of <i>sammurchiṃa tṛyañca pañcendriya</i> (641).
(iii) A class of infernal beings born in <i>Vālukā</i> hell	(iii) All the classes that are covered by (ii) except the class of <i>bhujaparisarpa</i> (642).
(iv) A class of infernal beings born in <i>Panka-prabhā</i> hell	(iv) All the classes that are covered by (iii) except the class of <i>khecara</i> (643)

(v) A class of infernal beings born in <i>Dhūmaprabhā</i> hell.	(v) All the classes that are covered by (iv) except the class of quadrupeds (644)
(vi) A class of infernal beings born in <i>Tamā</i> hell	(vi) All the classes that are covered by (v) except the class of <i>sthalacara</i> (645)
(vii) A class of infernal beings born in the seventh hell.	(vii) (a) <i>Jalacara-tīryaṅcapañcendriya paryāpta</i> and
(b) <i>Garbhaja paryāpta</i>
(c) Males and neuters belonging to the class of <i>garbhaja paryāpta</i> human beings and having the life-span of <i>samkhyāta</i> years and also born in <i>karmabhūmis</i> only (646-47)
2. <i>Asurakumāra</i> , etc (1-10).	2 (a) <i>Paryāpta-Tīryaṅca-Poñcendriya</i> (648)
(b) <i>Garbhaja-Paryāpta-Manusya</i> (648)
3. A class of earth-bodied	3 (a) <i>Tīryaṅca</i> (650 [1-10])
(b) <i>Manusya</i> (650 [11-12]).
(c) All classes of celestial beings except the class of <i>Sanatkumāra</i> , the class of <i>Anuttara</i> gods and the classes of gods that intervene in between these two (650 [13-18]).
4. A class of water-bodied	All the classes that are covered by the above (3). (651).
5. A class of fire-bodied and a class of air-bodied	5 (a) <i>Tīryaṅca</i>
(b) Human beings (652).
6. A class of vegetation	All the classes that are covered by (3) (653).
7. A class of two-sensed beings
A class of three-sensed being
A class of four-sensed beings	} All the classes that are covered by the above (5) (654).

8. A class of <i>pañcendriyatiryāñca</i>	<p>8 (a) A class of infernal beings
(b) A class of <i>tiryāñca</i>
(c) A class of human beings
(d) A class of celestial beings except the sub-classes of celestial beings born in <i>Ānata</i> regions and in the regions above <i>Ānata</i> (655)</p>
9. A class of human beings	<p>9 (a) All classes of infernal beings except the class of infernal beings born in hell VII
(b) All classes of <i>tiryāñca</i> except the classes of fire-bodied and air-bodied
(c) A class of human beings
(d) A class of celestial beings (656)</p>
10. A class of <i>Vānamantara</i>	The same as (2)
11. A class of <i>Jyotiṣka</i>	<p>11 (a) All classes of <i>garbhajatiryāñcapañcendriya</i> except the class of <i>khecara</i> having the life-span of <i>asamkhyāta</i> years
(b) All classes of human beings except the one of those human beings born in <i>antaradvīpa</i> (658)</p>
12. A class of <i>Saudharma</i> celestial beings and a class of <i>Isāna</i> celestial beings.	12 The same as the above (11) (659)
13. A class of <i>Sanatkumāra</i> celestial beings, a class of <i>Sahasrāra</i> celestial beings and the intervening classes of celestial beings.	13 The same as above (12) except the classes formed by the living beings having life-span of <i>asamkhyāta</i> years and born in <i>Akarmabhūmis</i> (660, 661)
14. A class of <i>Ānata</i> celestial beings, a class of <i>Acyuta</i> celestial beings and the intervening classes.	14 A class of <i>garbhajaparyāpta</i> human beings born in <i>karmabhūmis</i>, having life-span of <i>samkhyeya</i> years and having right faith or wrong faith (662-663).

15. A class of <i>Graiveyaka</i> celestial beings.	15 A class of self-controlled human beings (664).
16. A class of <i>Anuttaropapātika</i>	16 A class of self-controlled human beings spiritually vigilant (665)

From the above table following note-worthy facts emerge :

1. No female of the class of human beings takes birth in hell VII.
2. A living being belonging to the class of infernal beings cannot again be born in this very class in its immediately next birth. Similarly, a living being belonging to the class of celestial beings cannot again be born in this very class in its immediately next birth.
3. A living being belonging to the class of celestial beings cannot be born, in its next birth, in the classes of celestial beings, fire-bodied beings, air-bodied beings and *vikalendriya* beings but can be born in the classes of earth-bodied, water-bodied, plant-bodied and human beings.
4. A living being having sense-organs less than five cannot take its immediately next birth in the class of infernal beings or in the class of celestial beings.
5. A living being belonging to the class of infernal beings can possibly take its immediately next birth in the class of *pañcendriya tiryāñca*. An infernal being inhabiting any of the first six hells can possibly take its immediate next birth in the class of human beings. But no infernal being can take its immediately next birth in the classes of the one-sensed, the two-sensed, the three-sensed and the four-sensed living beings.
6. The case of the fire-bodied and the air-bodied beings is different from that of the earth-bodied etc. A living being taking birth in any one of these two classes should necessarily belong, in its immediately previous birth, to the class either of *tiryāñca* or of human beings.ⁿ But a living being once born in any one of the above-mentioned two classes, viz. a class of fire-bodied and that of air-bodied cannot be born in the class of human beings in its next birth.
7. Human beings that are under the influence of wrong faith cannot take their immediately next birth in the celestial regions higher than *Sahasrāra*.
8. Human beings that are not self-controlled (*asaṁyata*) or are only partly self-controlled (*saṁyatāsaṁyata*) cannot take their immediately next birth in *Graiveyaka* or *Anuttara*.

9. A living being belonging to the class of human beings can take its next birth in any one of the four classes of existence. But it is noteworthy that a living being born in the seventh hell cannot take its next birth in the class of human beings.

6. *Uvartanā*—Its Sanskrit counterpart is 'advartanā'. In this *Dvāra* VI we are told as to in which class a living being belonging to a particular class can take its next birth. The Fifth *Dvāra* provides us with an answer to this question if we read it with a view to finding out an answer to this question. In the 5th *dvāra* we are told as to which class a living being belonging to a particular class in its present birth could have belonged to in its previous birth. From this it naturally becomes clear as to which class a living being belonging to a particular class in its present birth can belong to in its next birth. Hence it is not necessary to give a separate table for that (666-676).

7. *Parabhaviyāyām*—This *dvāra* discusses the question as to when a living being binds the *karma* determining the life-span of its next birth. The life-span-determining *karma* determines even the class in which it is to be born in its next birth. Hence the above-mentioned question is closely related to the question of 'katto' and 'advartanā'. The answer to this question is given in this *Dvāra*.

Life-span is of two types—(1) *sopakrama* (that can be shortened) (2) *nirupakrama* (that cannot be shortened)⁵ Celestial and infernal beings have the second type of life-span. This means that their life-spans cannot be shortened by accidents. That is, they never meet with accidents that can terminate their life-span. They bind the *karma* determining the life-span of their next birth when there remain six months for the end of their present life-span (677, 678, 683).

A living being belonging to any of the classes of the one-sensed, the three-sensed or the four-sensed beings can have either *sopakrama* or *nirupakrama* life-span. If its life-span is of the *nirupakrama* type then it binds the *karma* determining the life-span of its next birth when there remains 1/3 of its present life-span. And if its life-span is of the *sopakrama* type then it binds the *karma* determining the life-span of its next birth when there remains 1/3 or 1/9 or 1/27 of its present life-span (679, 680). *Pañcendriya-tiryāñcas* (the five-sensed sub-human beings) and human beings both having the life-span of *asaṁkhyāta* years in their present birth bind the *karma* determining the life-span of their next birth, only when there remains six months for the end of their present life-span. From among the *Pañcendriya-tiryāñcas* and human beings those that have

5. *Yogasūtra* 3.22 and the *Bāṣya* thereon

the life-span of *samkhyāta* years bind the *karma* determining the life-span of their next birth when there remains 1/3 of their present life-span, provided their present life-span is of the *nirupakrama* type. And those same beings bind the same when there remains 1/3 or 1/9 or 1/27 of their present life-span, provided their present life-span is of the *sopakrama* type (681-682).

8. *Āgarisa* (Sk. *Ākarsa*) · *Ākarsa* means grasping *karma* through the instrumentality of the concerned types of activity. When we are given a glass of water, we drink it in one sip or in many sips. Similarly, karmic material particles are grasped either in one *ākarsa* or in many *ākarsas*. Here first we are told as to what types of *āyukarma* are possible in the different classes of living beings. Afterwards we are given the information as to how many *ākarsas* are required for the grasping of the particles of *āyukarmas* of different types.

The bondage of *āyukarma* is of six kinds in the case of all the living beings (685) All the living beings grasp the material particles of *āyukarma* in one to eight *ākarsas* (687-690) Thus as there are eight alternatives in the grasping of the material particles of *āyukarma*, eight groups of living beings are formed on the basis of those alternatives and then their relative numerical strength is calculated. The number of those who grasp these concerned particles in eight *ākarsas* is the smallest. And with the decrease in the number of *ākarsas*, the numerical strength of the groups increases *asamkhyāta* times. So, the number of those who grasp the karmic matter by one *ākarsa* is the greatest (691-692).

Following are the six types of bondage of *āyukarma* (684) .

1. *Jāti-nāma-nidhatta-āyu* : The Sanskrit counterpart of *nidhatta* is *nisikta*. Generally a living being arranges the karmic atoms grasped in one *samaya* in the order in which they are to be experienced. This arrangement is called *niseka*. And that which gets arranged in this way is called *nidhatta* (Sk *nisikta*). In the sub-types of *nāma-karma* occur the classes, viz. a class of the one-sensed, a class of the two-sensed, a class of the three-sensed, a class of the four-sensed and a class of the five-sensed living beings. The *āyukarma* that is arranged with the *jāti-nāma-karma* (= *nāma-karma* determining the class in which a living being is to take birth) is known as *jāti-nāma-nidhatta-āyu*.

2. *Gati-nāma-nidhatta-āyu* : In the sub-types of *nāmakarma* there occur the four classes of existence, viz. a class of celestial beings, a class of infernal beings, a class of human beings and a class of sub-human beings. That *āyu-karma* which is arranged with the *gati-nāma-karma* (the *nāma-karma* determining the class of

existence in which a living is to take birth) is known as *gati-nāma-nidhata-āyu*.

3. *Sthiti-nāma-nidhata-āyu* : That *karma* the rise or operation of which causes the sustenance or stability of a living being in a particular birth is called the *sthiti-nāma-karma*. It is different from *jāti-nāma-karma*, *gati-nāma-karma*, *śarira-nāma-karma* etc. because it is separately mentioned. (See No. 1, 2, 4, etc.) That *āyukarma* which is arranged with the *sthiti-nāma-karma* is called the *sthiti-nāma-nidhata-āyu*

4. *Avagāhanā-nāma-nidhata-āyu* *Avagāhanā* means that which a soul pervades and inhabits. Thus by *avagāhanā* is here meant *śarira* (body). In the sub-types of *nāma-karma* there occur five types of bodies viz. *audārika*, etc. That *āyukarma* which is arranged with the *avagāhanā-nāma-karma* is known as *avagāhanā-nāma-nidhata-āyu*.

5. *Pradeśa-nāma-nidhata-āyu* : Karmic atoms are known as *pradeśas*. That *karman* which are experienced as *pradeśas* only, that is, which can have the rise of their *pradeśas* (*pradeśodaya*) but not of their fruit (*vipāka*) are called *pradeśa-nāma-karma*. The *āyukarma* which is arranged with them is called *pradeśa-nāma-nidhata-āyu*.

6. *Anubhāva-nāma-nidhata-āyu* : The fruit or result of *karma* is called *anubhāva*. Not any *anubhāva* but that of the highest degree is meant in this particular context. That *āyukarma* which is arranged with the *karma* of the highest *anubhāva* is known as *anubhāva-nāma-nidhata-āyu*

Here Āc. Malayagiri offers clarification that the objective behind the classification of the *āyukarma* into six types is to suggest that between the two members of each pair, viz. *jātināma-karma-āyukarma*, etc it is the *āyukarma* that is primary. It is primary because the rise of *jātināmakarma*, etc. is governed by or dependent on the rise of *āyukarma* ⁶

*

CHAPTER VII

BREATHINGS OF LIVING BEINGS

We all know that breathing is very important and essential for the sustenance of life. The present chapter VII describes the maximum interval possible between one breathing and another breathing of a living being belonging to different classes except the class of liberated ones. From the discussion one noteworthy fact emerges. Āc. Malayagiri draws our attention to it. It is this that the more is the misery a living being suffers from, the more is the number of breathings it performs. And the breathings of the most miserable living being are without any interval¹. Conversely, more the happiness a living being experiences, much more is the interval between its one breathing and another breathing². It is so because the activity of breathing itself is a kind of misery. This is a fact of experience and scriptures also corroborate it.

Āc Malayagiri has arrived at a general rule on the basis of this discussion. The rule is that in connection with a living being belonging to the class of celestial beings the same is the number of fortnights intervening between its one breathing and another as is the number of *sāgaropamas* its life-span consists of.³

In the text proper there occurs: *ānamamti vā pānamamti vā ūsasamti vā nīsasamti vā*" Āc Malayagiri considers 'ānamamti' and 'ūsasamti' to be synonyms. Again he regards 'pānamamti' and 'nīsasamti' as synonyms. But he has recorded another view also. According to this other view, the first member of each pair (*ānamamti-ūsasamti*, *pānamamti-nīsasamti*) refers to internal breathing whereas the second member of it refers to external breathing.

Temporal Interval Between One Breathing And Another of a Living Being Belonging To Different Classes

Classes	Temporal Interval	
1. Infernal beings	Uninterrupted	Nil
2. <i>Asurakumāra</i>	7 <i>stoka</i> (Min.)	Somewhat more than a fortnight (Max.)

1. "atidukkhitā hi navayikāh, dukkhitānāṃ ca nīrantaram ucchvāsanihśvāsau, tathā loke darśanāt |" *Prājñāpanāṭikā*, folio 220 B.

2. "sukhitānāṃ ca yathottaram mahān ucchvāraṅhśvāsakriyāvīrahakōlah" *Ibid* folio 221 A.

3. *yathā yathā*"yusāh sāgaropamavṛddhis tathā tathocchvāsanihśvāsakriyāvīrahapramānasyāpi pakṣavṛddhiḥ.

4. *Prājñāpanāṭikā*, folio 220 A.

3.	From <i>Nāgakumāra</i> to <i>Stanitakumāra</i> }	7 stoka (Min)		<i>Muhūtaprthaktva</i>	
4.	Sub-human beings and human beings }	Indefinite (Min)		Indefinite (Max)	
5.	<i>Vānamāmtara</i>	7 stoka (Min)		<i>Muhūrtapṛthāktva</i> (Max)	
6.	<i>Jyotiska</i>	<i>Muhūrta-prthaktva</i> (Min.)		<i>Muhūrtapṛthaktva</i> (Max.)	
7.	<i>Vamūnika</i>	„ „	33 fortnights	(Max.)	
(A)	1 <i>Saudharma</i>	„ „	2	„ „	
	ii <i>Isāna</i> somewhat more than	„ „	2	„ „	
	iii <i>Sanatkumāra</i> 2 fortnights	„ „	7	„ „	
	iv <i>Māhendra</i> somewhat more than 2 fortnights	„ „	7 fortnights	„ „	
	v <i>Brahmaloka</i> 7 fortnights	„ „	10 fortnights	„ „	
	vi <i>Lāmtaka</i> 10	„ „	14	„ „	
	vii <i>Mahāsūkra</i> 14	„ „	17	„ „	
	viii <i>Sahasrāra</i> 17	„ „	18	„ „	
	ix <i>Ānata</i> 18	„ „	19	„ „	
	x <i>Prānata</i> 19	„ „	20	„ „	
	xi <i>Āraṇa</i> 20	„ „	21	„ „	
	xii <i>Acyuta</i> 21	„ „	22	„ „	
(B)	1 Those in the lower region of the lower <i>Graveyaka</i>	22	„ „	23	„ „
	ii Those in the middle region of the lower <i>Graveyaka</i>	23	„ „	24	„ „
	iii Those in the upper region of the lower <i>Graveyaka</i>	24	„ „	25	„ „
	iv Those in the lower region of the middle <i>Graveyaka</i>	25	„ „	26	„ „
	v Those in the middle region of the middle <i>Graveyaka</i>	26	„ „	27	„ „

...[307]...

v _i	Those in the upper region of the middle <i>Graiveyaka</i>	27 fortnights	(Min)	28 fortnights	(Max.)
v _{ii}	Those in the lower region of the upper <i>Graiveyaka</i>	28	„ „	29	„ „
v _{iii}	Those in the middle region of the upper <i>Graiveyaka</i>	29	„ „	30	„ „
v _{ix}	Those in the upper region of the upper <i>Graiveyaka</i>	30	„ „	31	„ „
(C) 1	<i>Anuttara Vijaya</i> etc. 1-4	31	„ „	33	„ „
ii	<i>Sarvārthasiddha</i>	33 fortnigh'ts		<i>ajaghanya-anutkrsta</i>	(693-724)

*

2

SIGNS OR INSTINCTS OF LIVING BEINGS

This *Pada* is devoted to the treatment of *ṅvasaṅjñā*. Here by *saṅjñā* is meant the sign which points to the existence of a living being. In the beginning of the *Pada* ten signs are enumerated (725). Afterwards we are told that all these ten signs are present in each and every transmigratory living being (726-729). But in the discussion on *saṅjñā* conducted from the standpoint of 24 *Dandakas* (730, 732) as also in the discussion on the relative numerical strength of living beings possessed of *saṅjñās* (731, 733), the first four alone, viz *āhāra* (food-seeking instinct), *bhaya* (fear), *maithuna* (mating instinct) and *parigraha* (acquisitive instinct) are taken into account. This suggests that in olden days these four *saṅjñās* had been recognised and it is only afterwards that their number has been raised to ten. These ten *saṅjñās* are as follows :

- (1) *āhāra* (food-seeking instinct)
- (2) *bhaya* (fear)
- (3) *maithuna* (mating instinct)
- (4) *parigraha* (acquisitive instinct)
- (5) *krodha* (anger)
- (6) *māna* (pride)
- (7) *māyā* (deceit)
- (8) *lobha* (greed)
- (9) *loka*
- (10) *ogha*

In the present context the meanings of the terms '*āhāra*' upto '*lobha*' are clear but those of '*loka*' and '*ogha*' are not clear. Āc Malayagiri explains the terms '*lokasaṅjñā*' and '*oghasaṅjñā*' as follows *Oghasaṅjñā* means cognition of generality whereas *lokasaṅjñā* means cognition of particularity. But he has recorded another interpretation also. According to this interpretation, *oghasaṅjñā* means instinctive activity of climbing a creeper etc. whereas *lokasaṅjñā* means activity which one should avoid though prevalent in the world or among the common people.

The exposition of these *saṅjñās* is performed from the standpoints of prominency and continuity. It is noted that in infernal beings instinct of fear (*bhaya*) is prominent, though each of the first four *saṅjñās* are present always uninterruptedly (730). In sub-human beings (*tiryāṅca*) the food-seeking instinct is prominent (732), in human beings the mating instinct (734) and in celestial

beings the acquisitive instinct (736). But each of these four *sañjñās* are uninterruptedly present in all living beings.

Relative Numerical Strength

1. Infernal beings (a) The number of those who (prominently) possess mating instinct is the lowest.
(b) The number of those who possess food-seeking instinct is *samkhyāta* times that of (a).
(c) The number of those who possess acquisitive instinct is *samkhyāta* times that of (b).
(d) The number of those who possess fear is *samkhyāta* times that of (c). (731)
2. Sub-human beings (a) The number of those who possess acquisitive instinct is the lowest
(b) The number of those who possess the mating instinct is *samkhyāta* times that of (a).
(c) The number of those who possess fear is *samkhyāta* times that of (b).
(d) The number of those who possess food-seeking instinct is *samkhyāta* times that of (c). (733)
3. Human beings (a) The number of those who possess fear is the lowest.
(b) The number of those who possess food-seeking instinct is *samkhyāta* times that of (a).
(c) The number of those who possess acquisitive instinct is *samkhyāta* times that of (b).
(d) The number of those who possess the mating instinct is *samkhyāta* times that of (c) (735)
4. Celestial beings (a) The number of those who possess food-seeking instinct is the lowest.
(b) The number of those who possess fear is *samkhyāta* times that of (a).
(c) The number of those who possess the mating instinct is *samkhyāta* times that of (b).
(d) The number of those who possess the acquisitive instinct is *samkhyāta* times that of (c). (737)

BIRTH-PLACES OF DIFFERENT CLASSES OF LIVING BEINGS

When a death of a living being takes place it migrates, with subtle bodies viz. *tanūśa* and *kārmana*, to the new place where it takes in material particles suitable for the *audārīka* or the *vākrīya* body whichever is fit for the new birth. This place is known by the term '*yoni*' In this chapter the problem of *yonis* (birth-places) of different classes of living beings is considered from various standpoints. First their touches are considered (738). Then the question as to whether they are animate or inanimate is considered (754) And then the questions as to whether they are concealed or otherwise (764) and so on and so forth are discussed. Moreover, speciality of the human birth-place (*yoni*) is described in this chapter (773) We are told that human birth-place is of three types, viz. *kūrmonnatā*, *śāṅkhāvartā* and *vamśīpatrā*. The three terms denoting these three types of human birth-place are descriptive and self-explanatory. The term '*kūrmonnatā*' suggests its tortoise-like curve, the term '*śāṅkhāvartā*' suggests its conch-like coiled shape, and the term '*vamśīpatra*' suggests its bamboo-leaf-like shape.

The *kūrmonnatā yonis* serve as the birth-place of great personalities like *Tīrthāṅkara*. A woman-jewel (*strī-ratna*) has invariably the *śāṅkhāvartā-yoni*. Many living beings descend to this *yoni* but they invariably leave it before their actual birth.¹ In other words, all living beings that descend to this *yoni* suffer pre-natal death, so to say. That is, none is born from this *yoni*. Generally women have *yonis* of *vamśīpatra* type (773). The question of relative numerical strength of the classes of living beings is considered here from the standpoint of different types of *yonis* (753, 763, 772). But the question of relative numerical strength of different groups of human beings is not considered from the standpoint of three types of *yonis* that human beings have (773).

1. Ac Malayagiri records an old view that *strīratna's* embryo gets destroyed on account of her excessive heat of sex passion. *Prajñāpanāṭīkā*, folio 228-A.

Birth-places of different classes of Living beings

Classes of living beings	Cold	Hot	Cold-cum-hot	Animate	Inanimate	Mixed	Concealed	Revealed	Concealed-cum-revealed
1. Infernal beings	Cold	Hot	x	x	Inanimate	x	Concealed	x	x
2. Bhavanapati beings	x	x	Cold-cum-hot	x	Inanimate	x	Concealed	x	x
3. Earth-bodied, water-bodied, air-bodied and plants	Cold	Hot	Cold-cum-hot	Animate	Inanimate	Mixed	Concealed	x	x
4. Fire-bodied	x	Hot	x	Animate	Inanimate	Mixed	Concealed	x	x
5. The two-sensed, the three-sensed, the four-sensed	Cold	Hot	Cold-cum-hot	Animate	Inanimate	Mixed	x	Revealed	x
6. Five-sensed sub-human beings	--	--	--	--	--	--	--	--	--
<i>Sammūrcc'hima</i> sub-human beings	Cold	Hot	Cold-cum-hot	Animate	Inanimate	Mixed	x	Revealed	x
<i>Garbhāja</i> sub-human beings	x	x	Cold-cum-hot	x	x	Mixed	x	x	Concealed-cum-revealed
<i>Sammūrcc'hima</i> human beings	--	--	--	--	--	--	--	--	--
<i>Garbhāja</i> human beings	Cold	Hot	Cold-cum-hot	Animate	Inanimate	Mixed	x	Revealed	x
8. <i>Vānamantara</i>	x	x	Cold-cum-hot	x	Inanimate	x	Concealed	x	x
9. <i>Jyotiska</i>	x	x	Cold-cum-hot	x	Inanimate	x	Concealed	x	x
10. <i>Vatmānka</i>	x	x	Cold-cum-hot	x	Inanimate	x	Concealed	x	x
11. <i>Siddha</i> (Liberated souls)	x	x	x	x	x	x	x	x	x

1. *Sūtras* 742-43 describe the birth-places (*yonis*) of the one-sensed except the fire-bodied. But the printed text of the commentary on these *sūtras* contain the wrong reading, viz. 'ekendriyānām apkāyikaवरिदानम्. त्रिविधा योनिः' (*Prajāpanātikā*, folio 225 B, 228 A). It is noteworthy that all the manuscripts yield the reading, 'ekendriyānām agnikāyavarjānān trividhā yonih.' And this is the correct reading and hence it fits well in the context.

Relative Numerical Strength of Living beings from the Standpoint of yoni (birthplace). (753, 763, 772)

1. (a) Number of living beings having hot-cold birth-places is the lowest.
(b) Number of living beings having hot birth-place is *asamkhyāta* times (a).
(c) Number of living beings having no birth-place, that is, liberated souls is *ananta* times (b)
(d) Number of living beings having cold birth-place is *ananta* times (c)
2. (a) Number of living beings having animate-inanimate birth-places is the lowest
(b) Number of living beings having inanimate birth-places is *asamkhyāta* times (a)
(c) Number of living beings having no birth-place is *ananta* times (b)
(d) Number of living beings having animate birth-places is *ananta* times (c)
3. (a) Number of living beings having concealed-revealed birth-places is the lowest
(b) Number of living beings having revealed birth-places is *asamkhyāta* times (a)
(c) Number of living beings having no birth-place is *ananta* times (b).
(d) Number of living beings having concealed birth-places is *ananta* times (c)

DISCUSSION ON CARAMA-ACARAMA FEATURES OF ALL SUBSTANCES

Carama-acarama Features of Ratnaprabhā etc.

The world exhibits arrangement. Hence some things are on the border region (*carama*) and some are on the intermediary region (*acarama*). The former are called *carama* and the latter *acarama*. In this chapter the question of *carama-acarama* features is discussed in connection with different substances. Earths, viz. *Ratnaprabhā* etc. are different parts of the whole world (*loka*). Similarly, atoms and the composite aggregates constituted of different number of atoms are also the different parts. And the different living beings also are the parts. The question of *carama-acarama* features is discussed in connection with these parts one by one and then in connection with the whole *loka-aloka* together. One thing to be borne in mind is that something is called *carama* or *acarama* not absolutely but only in relation to some other things. Similarly, something is called *caramas* (i. e. many *caramas*) or *acaramas* (i. e. many *acaramas*) not absolutely but only in relation to some other things.

Let us elucidate the point. First of all eight earths—*Ratnaprabhā* and others (7) and the eighth *Īsatprāgbhāra* (= *Siddhālaya* = Abode of the liberated)—are enumerated (774). The *carama* feature is uniformly affirmed as well as negated in connection with each of the following : eight earths, celestial regions beginning with *Saudharma*, *loka* and *aloka* (775-776). The following six alternatives are framed :

1. Is it 'a *carama*' ?
2. Is it 'an *acarama*' ?
3. Is it 'many *caramas*' ?
4. Is it 'many *acaramas*' ?
5. Is it '*caramāntapradeśas*' ?¹
6. Is it '*acaramāntapradeśas*' ?

And all these six alternatives are negated in the case of each one of the above-mentioned items (775). Āc. Malayagiri here says that when the absolute question is put, the answer is definitely

1. The commentator does not take it as a *bahuvrīhi* compound. This means that if *Ratnaprabhā* is viewed not as one *dravya* (substance) but as *pradeśas* (constituent units) of that *dravya* on the basis of its pervading *asamkhyāta pradeśas* then it is of the nature of many *pradeśas* (775).

negative and when the relative question is put, the answer may be affirmative. When the question, viz. 'is *Ratnaprabhā carama* or *acarama*?' is put, then the answer is 'it is neither *carama* nor *acarama*'. In other words, it is wrong to ask 'is *Ratnaprabhā carama* ? *acarama* ?' But when the question, viz. 'is *Ratnaprabhā carama* or *acarama* in relation to this or that?' then the answer may be affirmative. In other words, such questions are the right questions. This is so because a particular thing can be *carama* or *acarama* not absolutely but only in relation to some other things.

Hence in the text proper the answers given to the above-mentioned six questions are certainly negative. But it is not that they are negative only. After having answered them in negation they are answered in affirmation. They are answered in affirmation as follows :

'*nīyamā acarimam ca carimāni ya;*
carimamtapadesā ya acarimamtapadesā ya.' (775)

The meaning of this statement is worth considering. The explanation offered by the commentator is as follows. There is no go but to answer in negation all the six questions when *Ratnaprabhā* is viewed as one impartite whole. But when it is viewed as the one divided into many parts on account of its pervading *asamkhyāta* space-points, then all the six questions could be answered in affirmation as in the above-noted quotation. When it is viewed not as one impartite whole but as a physical combination of 'many *caramas*' (= parts lying on the border regions) and 'one *acarama*' (a part lying in the intermediate region), it could be called 'many *caramas*' as well as 'one *acarama*'. In a diagram we can demonstrate it by a quadrilateral The four boundary lines are called many *caramas* and the portion surrounded by them is called one *acarama*. Hence it could be called 'many *caramas*' as well as 'one *carama*'² This answer is given from the standpoint which views the *dravya* or substance or whole as divided into parts. Here our attention is mainly directed towards *dravya*.

But if the *avayavas* or parts of which the *dravya* is made is concentrated upon then the answer will be—"*carimamtapadesā ya acarimamtapadesā ya.*" This means that *Ratnaprabhā* Earth consists of many units (*pradeśas*). All these units are divided into two groups. Those that lie on the four boundary lines are called *carimamtapadesas*, and those that lie in the region surrounded by four lines are called *acarimamta-pradeśas*. And *Ratnaprabhā* Earth,

2. The commentator has recorded different interpretations of the terms '*carama*', '*acarama*', etc. *Pratyāpanaṅkā*, folio 229 B.

being made of both these types of *pradeśas*, could be called 'caramānta-pradeśas' and 'acaramāntapradeśas.'

The roots of the crystallised Jaina doctrine of identity-cum-difference of parts and whole are obvious here.³

Relative Numerical Strength of Carama etc.

The *sūtras* occurring in the beginning of the chapter (774-776) are devoted to the discussion on the features *carama* etc. in connection with *Ratnaprabhā* etc. After that in *sūtras* 777-780 is given the calculation of the relative numerical strength of those features *carama* etc. It is as follows :

1 About *Ratnaprabhā*

(a) From the standpoint of *dravya* (substance)

- (i) *Acarama*, being one in number, is the lowest in numerical strength
- (ii) Number of 'many *caramas*' is *asamkhyāta* times that of (i)
- (iii) *acarama* (i) + 'many *caramas*' (ii) = somewhat more than (*viśeśādhika*) that of (ii)

(b) From the standpoint of *pradeśas* (parts)

- (i) The number of *caramāntapradeśas* is the lowest
- (ii) The number of *acaramāntapradeśas* is *asamkhyāta* times that of (i)
- (iii) *Caramāntapradeśas* + *acaramāntapradeśas* = somewhat more than (*viśeśādhika*) that of (ii)

(c) From the standpoints of *dravya* and *pradeśa* taken together

- (a) (i), (ii) and (iii) yielded by *dravyārthika* standpoint and
- (b) (i), (ii) and (iii) yielded by *pradeśārthika* standpoint are here enumerated in the same order giving the serial number (i) to (vi). To link (iii) yielded by *dravyārthika* standpoint to (i) yielded by *pradeśārthika* standpoint we are told that the latter is *asamkhyāta* times the former.

2-3. The above account of the relative numerical strength applies to each of the remaining six infernal regions, each of the celestial regions beginning with *Saudharma*, and *Īṣatprāgbhārā* Earth. And even *Loka* which contains all these is not an exception because the space points of *Loka* are not more than *asamkhyāta*.

But the account differs in the case of *Aloka* because from the *pradeśārthika* standpoint it has *ananta* space points. Hence in its

account the number of *acaramānta-pradeśas* is to be understood as *ananta* times—instead of *asamkhyāta* times—that of the *caramānta-pradeśas* (779).

The catalogue of the relative numerical strength of the features *carama* etc. of *Loka* and *Aloka* taken together is given below (780)

4. About *Loka-aloka*

(a) From the standpoint of *dravya*

- (i) The number of *acarama* of each of the two is the lowest.
- (ii) The number of *caramas* of *Loka* is *asamkhyāta* times (i)
- (iii) The number of *caramas* of *Aloka* is *asamkhyāta* times (ii)
- (iv) *Acaramas* of both (i) + *caramas* of both (ii)–(iii) = somewhat more than (*viśeśādhika*) (iii)

(b) From the standpoint of *pradeśa*

- (i) The number of the *caramānta-pradeśas* of *Loka* is the lowest.
- (ii) The number of the *caramānta-pradeśas* of *Aloka* is somewhat more than (*viśeśādhika*) (i)
- (iii) The number of *acaramānta-pradeśas* of *Loka* is *asamkhyāta* times (ii)
- (iv) The number of *acaramānta-pradeśas* of *Aloka* is *ananta* times (iii)
- (v) The *caramānta-pradeśas* of *Loka* (i) and of *Aloka* (ii) + *acaramānta-pradeśas* of *Loka* (iii) and of *Aloka* (iv) = somewhat more than (*viśeśādhika*) (iv)

(c) From both the standpoints

- (i) The number of *acarama* of each of the two is the lowest
- (ii) The number of *caramas* of *Loka* is *asamkhyāta* times (i)
- (iii) The number of *caramas* of *Aloka* is somewhat more than (ii)
- (iv) *Acaramas* of the each of the two *Loka* and *Aloka* (i) + *caramas* of *Loka* and of *Aloka* (ii)–(iii) = somewhat more than (iii)
- (v) The number of *caramānta-pradeśas* of *Loka* is *asamkhyāta* times (iv)
- (vi) The number of *caramānta-pradeśas* of *Aloka* is somewhat more than (v)
- (vii) The number of *acaramānta-pradeśas* of *Loka* is *asamkhyāta* times (vi)
- (viii) The number of *acaramānta-pradeśas* is *ananta* times (vii)
- (ix) *Caramāntapradeśas* of *Loka* and of *Aloka* (v)–(vi) + *acaramāntapradeśas* of *Loka* and of *Aloka* (vii)–(viii) = somewhat more than (viii)

- (x) The number of all the substances is somewhat more than (ix)
 (xi) The number of all the *pradeśas* is *ananta* times (x)
 (xii) The number of all the modes is *ananta* times (xii) (780)

Consideration of the Features *carama* etc. in connection with physical Atom and physical Aggregate

In this exposition 26 alternatives are considered in connection with a loose atom as also in connection with the different aggregates having different number of constituent atoms and it is demonstrated as to which out of those alternatives is to be affirmed or negated in connection with each of them (781-789) At the end of this topic recapitulatory (*sangrahanī*) verses are given (790).

The primary alternatives are three, viz *carama*, *acarama* and *avaktavya*. Then on the basis of plurality or otherwise they are raised to six. And at last mathematical permutation and combination yield in all 26 alternatives which are as follows .

(1) 1 <i>carama</i>	4. <i>caramas</i>	
(2) 2. <i>acarama</i>	5 <i>acaramas</i>	
(3) 3. <i>avaktavya</i>	6 <i>avaktavyas</i>	
(4) 7. <i>carama</i> and <i>acarama</i>	8. <i>carama</i> and <i>acaramas</i>	} The first set of four alternatives.
	9. <i>caramas</i> and <i>acarama</i>	
	10. <i>caramas</i> and <i>acaramas</i>	
(5) 11. <i>carama</i> and <i>avaktavya</i>	12. <i>carama</i> and <i>avaktavyas</i>	} The second set of four alternatives.
	13. <i>caramas</i> and <i>avaktavya</i>	
	14. <i>caramas</i> and <i>avaktavyas</i>	
(6) 15. <i>acarama</i> and <i>avaktavya</i>	16. <i>acarama</i> and <i>avaktavyas</i>	} The third set of four alternatives.
	17. <i>acaramas</i> and <i>avaktavya</i>	
	18. <i>acaramas</i> and <i>avaktavyas</i>	
(7) 19. <i>carama</i> , <i>acarama</i> and <i>avaktavya</i>	20. <i>carama</i> , <i>acarama</i> and <i>avaktavyas</i>	
	21. <i>carama</i> , <i>acaramas</i> and <i>avaktavya</i>	
	22. <i>carama</i> , <i>acaramas</i> and <i>avaktavyas</i>	
	23. <i>caramas</i> , <i>acarama</i> and <i>avaktavya</i>	
	24. <i>caramas</i> , <i>acarama</i> and <i>avaktavyas</i>	
	25. <i>caramas</i> , <i>acaramas</i> and <i>avaktavya</i>	
	26. <i>caramas</i> , <i>acaramas</i> and <i>avaktavyas</i>	

In the above catalogue the 26 alternatives are written in such a way that those which are in singular could easily be marked off. The objective behind it is to make it clear that the roots of *Sapta-bhaṅgī* propounded by Jaina theoreticians in their treatment of *Syādvāda* doctrine are visible in the alternatives of this type. The *Sapta-bhaṅgī* of this very sort occur in *Bhagavatsūtra*. We

have elucidated and clarified it elsewhere. So, we refrain from its detailed treatment here. The age of *Āgamas* is followed by the age of *Anekānta* or Logic. The Jaina theoreticians of the Age of Logic excluded the alternatives in plural and formulated the wellknown *Saptabhaṅgī*. It suffices to suggest this much at this juncture.

Now let us see as to which of the alternatives are applicable in the case of an atom etc. (781-789).

1. Any loose atom 1 alternative No. 3
2. A physical aggregate of 2 atoms 2 alternatives = Nos. 1 and 3
3. A physical aggregate of 3 atoms 4 alternatives = Nos. 1, 3, 9, 11
4. A physical aggregate of 4 atoms 7 alternatives = Nos. 1, 3, 9, 10, 11, 12, 23
5. A physical aggregate of 5 atoms 11 alternatives = Nos. 1, 3, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 23, 24, 25
6. A physical aggregate of 6 atoms 15⁴ alternatives = Nos. 1, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 23, 24, 25, 26
7. A physical aggregate of 7 atoms 17 alternatives = Nos. 1, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26
8. A physical aggregate of 8 atoms 18 alternatives = Nos. 1, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26
9. A physical aggregate of 9 to *saṅkhyāta* atoms, of *asamkhyāta* atoms and of *ananta* atoms 18 alternatives = Nos. 1, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26

The Problem of Features *carama* etc. in connection with Structure or Figuration

The five classes of structures viz. a class of globular structures etc (791), their sub-classes (792), the number of their constituent atoms (793), their extent of pervasiveness (or size) (794) and their features *carama* etc (797) are considered in the order of their mention here. And at last relative numerical strength of their features *carama* etc. is also calculated (802-806). The summary of all this exposition is as follows :

The five classes of structure are (1) a class of globular structures, (2) that of circular structures, (3) that of triangular structures, (4) that of quadrangular structures, (5) that of oblong structures⁵ (791). Each class consists of *ananta* individual

4. According to some theoreticians here there are 14 alternatives. Hence they reject the 8th one *Ibid.*, folio 238 B.

5. Even the 8[5]th *sūtra* suggests that there are five types of structure

structures (792). And each individual structure consists of *samkhyāta* or *asamkhyāta* or *ananta* atoms (793). A structure constituted of *samkhyāta* atoms occupies *samkhyāta* space-points; the one constituted of *asamkhyāta* atoms occupies *samkhyāta* or *asamkhyāta* space-points; and even the one constituted of *ananta* atoms occupies *samkhyāta* or *asamkhyāta* space-points only (but never *ananta* space-points) (794-796).

In the consideration of the features *carama* etc. in connection with the various structures (797-801) those six alternatives (775) are negated as well as affirmed in that very manner (775). We have already clarified the point. So we need not repeat here what we have already said.

The exposition of the relative numerical strength of the features *carama* etc. in connection with these five structures (802-806) closely follows that very exposition conducted in connection with *Ratnaprabhā* (777). Hence we need not repeat the account in connection with the structures. But there is one point of difference which we should note. The text proper in this connection says, '*navaram samkame anantagunā*' (805, 806). The commentator points out that the above-mentioned statement asks us to employ the phrase '*ananta* times' when we switch over from the consideration of *ksetra* to the consideration of *dravya*. It is as follows :

1. The number of 'one *acarama*' is the lowest.
2. From the standpoint of *ksetra* the number of *caramas* is *asamkhyāta* times (1)
3. But from the standpoint of *dravya* the number of *caramas* is *ananta* times (1)
4. 'One *acarama*' + *caramas* = somewhat more than (3)

—*Prajñāpanātikā*, folio 244 B.

Features *carama* etc. of Living beings

The discussion on the features *carama* etc. in connection with the 24 classes (24 *danḍakas*) of living beings is here (807-829) conducted from the eleven standpoints of *gati* (condition of transmigratory existence), etc. enumerated in the recapitulatory verse in Sūtra no 829. From the standpoint of *gati*, only that living being who is destined to go directly from its present condition of transmigratory existence to the Abode of the Liberated without making any station in any condition of transmigratory existence could be called *carama*. All the human beings are not destined to go directly to the Abode of the Liberated. Many of them are required

to make stations in the conditions of transmigratory existence. In other words, before their final release they will have to take many births in different conditions of transmigratory existence. Hence from the standpoint of *gatī* they are considered to be *acaramas*. Similarly, here in this chapter the features *carama* etc. are considered in connection with living beings from the standpoints *sthiti*, etc also

*

ON SPOKEN LANGUAGE

This chapter is named *Bhāsāpada* because it is devoted to the exposition of spoken language. It deals with the problems of its origination, form, nature, types and speaker. It seems to be a collection of scattered materials pertaining to spoken language. In order to make the speculation on spoken language easily understandable we have reversed the order of *sūtras* in our account. Readers are requested to take note of this fact.

Nature and Origination of Spoken Language

Bhāsā means that which is spoken.¹ The commentator explains this statement by stating that that which gives rise to knowledge in the hearer is *bhāsā*². Thus *bhāsā* means spoken language. The first or primary cause of spoken language or speech is a living being (853). That is, in the absence of a living being, its origination does not take place. But by first or primary cause is not meant here the material cause. According to *Prajñāpanā*, the material cause of spoken language is the material-particles-of-the-form-of-spoken-language the defining characteristics of which are colour, odour, flavour and touch (877 [6]). A soul or living being receives those particles only when they are in the condition of immobility (877[1]). It receives those particles through the instrumentality of body and afterwards transforms them into spoken language or speech. In the Jaina terminology it is said that 'it receives them through bodily activity (*kāya-yoga*)' (858, 859). There has been raised a question as to what form or shape these particles transformed into speech assume when they are expelled out by a living being. And in the answer we are told that they assume the vajra-shape (858). The commentator explains as to why they assume that shape. The shape of *Loka* (universe) resembles that of a *vajra*; and the particles transformed into language pervade the whole *Loka* as soon as they are expelled out. This is the reason why they assume vajra-shape as soon as they are expelled out by a speaker.³ *Prajñāpanā* itself explicitly states that the material-particles-of-the-form-of-spoken-language once thrown out by a speaker reaches up to the end of *Loka* (858). They could not proceed further, because beyond the limits of *Loka* there does not exist 'the medium of motion (*Dharma*)'.⁴

1. "bhāṣyate itī bhāṣā" *Prajñāpanāṭīkā*, folio 246 B

2. "bhāṣā avabodhabijabhūta" *Ibid*, folio 256 A

3. *Ibid*, folio 256 A.

4. *Ibid*, folio 256 B

The material particles-of-the-form-of-spoken-language require two moments only for the process beginning with their reception and ending with their expulsion (859). It is so because in the first moment they are received and in the second moment they are expelled out⁵.

Matter is available in the form of loose atoms as well as aggregates constituted of two upto *ananta* atoms. Only those aggregates that are constituted of *ananta* atoms are amenable to the reception meant for the transformation into spoken language (877 [3]). Again, not all such aggregates but only those that occupy *asamkhyāta* space-points are amenable to the reception (877 [4]). The material-particles-of-the-form-of-spoken-language persist for one moment upto *asamkhyāta* moments (877 [5])⁶ In other words, the material particles once transformed into spoken-language remain in that state for one moment upto *asamkhyāta* moments. Each material-particle-of-the-form-of-spoken-language does not possess all the types of colour, flavour, odour and touch. And the types that one particle possesses are not necessarily identical with those that another particle possesses. But when they are taken jointly then we can say that they possess all the types of colour, flavour, odour and touch. In other words, in the class of these material-particles-of-the-form-of-language, all types of colour, flavour, odour and touch are available (877 [6]–877[14]). But we should note one exception in this connection. This exception is due to the fact that out of each pair of contradictory touches one touch only could be grasped. Hence each of the particles received for the transformation into spoken-language possesses 2 or 3 or 4 touches. But when they are taken jointly, they can be said to have four touches only, that is, neither more nor less than four touches (877 [13]).

Material particles are found everywhere in the entire *Loka*. But the size of a soul is equal to the size of a body it inhabits. Hence there arises a question as to whether the soul receives the material particles-of-the-form-of-spoken-language from any part of the world. The answer given to the question is that only those particles that are in touch with the soul are received by it(877[15]). Moreover, only those material-particles-of-the-form-of-spoken-language that occupy the space-points occupied by the units of

5. According to the statement of Āc. Bhadrabāhu in the reception of the material particles-of-the-form-of-spoken-language the bodily activities are required whereas in their expulsion the vocal ones. *Āvaśyakanir-yukti gā. 7, Viśeṣā. gā. 353.*

6. In this context the commentator records different explanations offered by others, *Prajñāpanāṭikā*, folio 262 B.

soul are received by it (877[16]). These particles are received by the concerned units of soul. Hence it is said that the particles which are not separated from the concerned units of soul by the intervening points and which are either atomic⁷ or gross are received by the soul. Those particles that are separated from the concerned units of soul by intervening space-points are not received by the soul (877[17-18]). Again, the material-particles-of-the-form-of-spoken-language are in the upward direction or in the downward direction or in the horizontal direction. And they are received in the⁸ beginning or in the middle or in the end of the duration for which they are amenable to reception (877 [19-20]). The particles that are not separated from the units of soul by spatial gap are received from all the six directions by the soul according to their spatial order (877 [21-23]).

The material-particles-of-the-form-of-spoken-language are received incessantly or intermittently. When a speaker does not speak continuously, there are intervals in the process of reception of particles. Hence this reception is called intermittent reception. But when he speaks continuously for a specific duration of time, he receives the particles incessantly. Hence this reception is known as incessant reception. Here we should note some points. In the first moment of the process there is reception only because there is no possibility of expulsion in this moment. But in the second moment both the reception and the expulsion become possible. It is so because in this second moment the particles received in the first moment are expelled out and at the same time new particles that are to be expelled out in the third moment are received. Thus in all the moments intervening between the first and the last both reception and expulsion take place⁹. In the last moment there is only expulsion but no reception (878-879).

7. In 877 [3] it is clearly stated that the material aggregate which is amenable to reception is *ananta-pradeśī* (i.e. constituted of *ananta pradeśās*—atoms) whereas here we are told that even *aṇus* are received. But let us note that there is no contradiction between the two statements. It is so because the term '*aṇu*' is here used not in the sense of an atom but in the sense of 'an aggregate occupying *pradeśās* (space-points) less in number than the *pradeśās* (atoms) of which it is constituted'. And the term '*būdara* aggregate' means 'an aggregate occupying *pradeśās* (space-points) comparatively more in number than the *pradeśās* (atoms) of which it is constituted'. *Prajñāpanāṭīkā* folio 263 B.

8 They are amenable to reception for the period of an *antarmuhūrta*. And hence we are required to understand that they are received in the beginning, or in the middle or in the end of an *antarmuhūrta* only. *Prajñāpanāṭīkā*, folio 263.

9. On the basis of *Viśeṣāvaśyākabhāṣya* (gā. 371) Āc. Malayagiri in his

Journey of the particles upto the end of Loka

We have already said that spoken words travel upto the end of Loka. While explaining this point *Prajñāpanā* states that the particles are expelled out in two ways. Let us explain the two ways as follows. The particles are expelled out in one whole mass in which they are received as also in the quantity in which they are received. This mass gets destroyed, that is, its form-of-the-spoken-language comes to an end when it has travelled some miles. The second way is to expel the particles in many masses resulted from the division of that original mass in which they are received.¹⁰ (The masses arrived at by the process of division are very subtle and hence they do not get destroyed very soon. They retain their form-of-spoken-language for long. Not only that, they transform into the form of words or spoken-language the other material particles which come in their contact). Thus they go on increasing by infinite times as they travel or spread and at last reach the end of *Loka* (889).

The material things are divided into parts in various ways. Hence here the five divisions are mentioned with their illustrations. These five divisions are—*khandā*, *pratara*, *cūrnikā*, *anutatikā* and *utkarikā* (881-887). Not only that but even the account of the relative numerical strength of these five divisions is given here (887).

Types of Spoken Language

Different types of spoken language are described in this chapter (830, 849, 859, 870, 896). These types are systematically expounded in *sūtras* 860-866. Hence depending mainly on these *sūtras* we explain those types.

There are two main types of spoken language, viz. *pariyāpta* (fully developed) and *aparyāpta* (undeveloped) (860). The commentator explains them as follows. That spoken language (rather speech) the nature or meaning of which could be determined as true or false is called *pariyāptā*. On the other hand, that speech the nature or meaning of which could not be determined as true or false is called *aparyāptā*. If its meaning is true it is

commentary on *Prajñāpanā* clarifies that though there cannot take place two cognitions (*upayoga*) simultaneously yet there can take place two activities (*krīyā*) simultaneously. *Prajñāpanāṭīkā*, folio 264.

10. The portion put into brackets is not found in the text. But we have added it for clarification. Refer to *Viśeṣā*, gā. 378 and *Parjñāpanāṭīkā* folio 265 B.

regarded as true speech. If its meaning is false, it is regarded as false speech. In other words, that speech which enables us to know the thing as it is is true speech; and that speech which leads us to know the thing as it is not is false speech. Thus *pratyāptā* speech has two sub-types, viz. true speech (*satya-bhāsā*) and false speech (*mrsābhāsā*) (861). The truth or validity of the speech depends on various situations and conditions. These situations and conditions being ten, the types of true or valid speech are also ten. They are : 1. *Janapada-satya*, 2. *Sammata-satya*, 3. *Sthāpanā-satya*, 4. *Nāma-satya*, 5. *Rūpa-satya*, 6. *Pratītya-satya*, 7. *Vyavahāra-satya*, 8. *Bhāva-satya*, 9. *Yoga-satya*, 10. *Aupamya-satya* (862)¹¹. There are so many reasons or conditions that lead a person to speak untruth. And on the basis of these conditions the untrue or false speech is also divided into ten classes. They are : 1. *Krodhaniṣṛta*, 2. *Mānaniṣṛta*, 3. *Māyāniṣṛta*, 4. *Lobhaniṣṛta*, 5. *Premaniṣṛta*, 6. *Dvesaniṣṛta*, 7. *Hāsyaniṣṛta*, 8. *Bhayaniṣṛta*, 9. *Ākhyānikāniṣṛta*, 10. *Upaghātaniṣṛta*. (863)

The *aparyāptā* speech is of two types, viz. *satyā-mrsā* (true-as-well-as-false) and *a-satyā-mrsā* (neither-true-nor-false) (864). The former is again of ten types (865) and the latter of twelve types (866). The speech which contains half-truth or partial truth is *satyā-mrsā* speech. On the other hand, that speech to which the standard of truth or falsity is not applicable is called *a-satyā-mrsā* speech. For instance, when a person wanting John to come near him says 'O ! John', his speech could be described as *a-satyā-mrsā* (neither-true-nor-false). Similarly, when a person says to another person, 'Go ahead', his speech could be described as *a-satyā-mrsā*. This means that the statements of address, order and the like are neither valid nor invalid. And such statements come under the head of *a-satyā-mrsā* speech. The commentator has explained its various types; hence we need not enter into the details thereof (Comm. folio 259).

The speech characterised by the phrases 'I believe', 'I think' and the like is called *avadhāranī* (determinate) speech (830). This *avadhāranī* speech is fourfold. That *avadhāranī* speech which enhances religion is true, that which does harm to the cause of religion is false, that which does both is true-as-well-as-false and that which does neither is neither-true-nor-false (831, 856).

Prajñāpanī (descriptive) speech which is one of the types of *a-satyā-mrsā* speech (866) is discussed at length in this chapter. Let us explain it. (Though all the words themselves are without any gender), the words like 'go' (cow) (which express universals) are

11. *Sthānāṅga-samavāyāṅga*, pp. 122-123; *Prajñāpanāṭikā*, folio 257.

employed in masculine gender. But the speech that employs these words in masculine gender could not be regarded as false. It is a specimen of *Prajñāpanī* (descriptive) speech (852). (It is so because it describes the real state of the objects expressed. In other words, the gender in which a word is employed corresponds to the actual gender of the object denoted by that word.) Even when the gender of the word used in the speech does not correspond to the gender of the object denoted by that word, the speech could not be regarded as false. It should be considered to be a case of *Prajñāpanī* speech (851-53, 833, 854, 857). (Moreover, by the verbal speech we order a person of any gender and this person may or may not carry out our orders). This ¹²*ājñāpanī* (imperative) speech too could not be held as false. It should be regarded as a case of *Prajñāpanī* speech (834-855). The speech that describes the characteristics of things possessing different genders could not be regarded as false even though the characteristics described by it are not entirely available in the concerned persons or things. It is simply a case of *prajñāpanī* speech (835). The words which express universals are found employed in genders; (but the universals have no gender at all). Even the speech containing these words could not be regarded as false. It is also a case of *prajñāpanī* speech (836). Similarly, the speech that delivers orders keeping in view the class or universal could not be regarded as false. It is a case of *prajñāpanī* speech. Again, the speech which describes the characteristics of a class, viz. masculine, feminine, neuter could not be considered to be false. This is also a specimen of *prajñāpanī* speech (837-838, 856).

Words of speech are classified on the basis of different principles. According to this classification there are 16 types of words. Out of them the nine are yielded by 3 genders¹³, 3 numbers¹⁴ and 3 tenses. Some are *pratyaksavacana*, *paroksavacana*, *adhyaत्मavacana*, etc. The remaining types are yielded by other standpoints or principles of classification (896). All these types are included in the *prajñāpanī* speech which is not a false speech. (897)

12. *Ājñāpanī bhāṣā* is a type of *asatyamṛṣā bhāṣā* (sū. 866)

13. For the classification of words on the basis of gender (*linga*) one may refer to sū. 851-853.

14. In sū 849-850 there occurs the classification of words on the basis of number. But therein the *dvivacana* (dual number) which is found in Sanskrit language is not mentioned. It is so because in Prakrit language there is no *dvivacana*.

BODIES OF LIVING BEINGS

The twelfth chapter is devoted to the discussion on the bodies of living beings. There are five types of bodies¹—(1) *audārika* (the gross), (2) *vaikriya* (the transformable), (3) *āhāraka* (the projectable), (4) *taijasa* (the electric) and (5) *kārmana* (the karmic) (901). In *Upanisads* we come across the doctrine of five sheaths of a soul.² Out of the five one is made up of food (*annamayakośa*). We can compare the *audārika* body with the sheath made up of food. Afterwards, philosophical systems like Sāṅkhya posited a subtle body (*avyakta*-, *sūkṣma*- or *linga-śarira*).³ It resembles the *kārmana* body recognised by the Jainas.

The chapter takes up the 24 classes (*dandakas*) of living beings one by one answering in each case the question as to which types out of these five it has (902-909). Having done this it considers two sub-types of each of the five bodies. These two sub-types are—the bodies that living beings possess at present (*baddha*) and those that they possessed in the past (*mukta*). And the numerical strength of these two sub-types is calculated from the standpoints of *dravya*, *ksetra* and *kāla* (910). Again the chapter takes up those 24 classes one by one in each case asking as to how many bodies of this or that type it possesses at present, how many it possessed in the past. This calculation too is made from the standpoints of *dravya*, *ksetra*, and *kāla* (911-924).

The number of bodies from the standpoint of time is here to be understood as equal to the number of moments of temporal duration mentioned in the *sūtra*. Similarly, the number of bodies from the standpoint of space is to be understood as equal to the number of units of that much space which is pointed out in the *sūtra*. The number *asamkhyāta* and also the number *ananta* are of many types. But here we have used those terms in the general sense. So, to know the exact type of the number *asamkhyāta* and the number *ananta* employed in a particular context the readers interested in mathematics are requested to refer to the equations given in the *sūtras* at the concerned places. The commentator has explained those equations at length.

1. *Bhagavatī* 17 1. sū. 592.

2. *Taittirīya Upaniṣad*, Bhṛṅguvalli; *History of Indian Philosophy*, Belvalkar and Ranade, p. 250.

3. *Sāṅkhyakārikā* 39-40; *History of Indian Philosophy*, Belvalkar and Ranade pp. 358, 430, 370; *Introduction to Gaṇadhara-vāda*, Malvania, pp. 121-123.

The meanings of the terms 'audārika' etc. denoting the five types of bodies are explained by the commentator keeping in view the special function each one of them performs.

That gross body which is full of flesh, bones, etc. is *audārika-śarīra*. Yet it is an important or principal body. Its importance is even more than that of the body possessed by the celestial beings of the highest celestial region. It is so because this is the body which *Tīrthankara* and other great souls possess. Celestial beings cannot possess this body. All the living beings except celestial beings and infernal beings possess this body from their very birth.

Moreover, in the above enumeration the succeeding one is subtler than the preceding one. Though the number of the constituent atoms of the succeeding body is greater than the number of constituent atoms of the preceding body, the succeeding one is subtler than the preceding one. This is pointed out by the commentator.

That body which can assume various forms is called *vaikriya*. The infernal and celestial living beings possess this type of body from their very birth. And human beings can attain it as supernatural power.

On some special occasion a monk possessed of the knowledge of fourteen *Pūrvas* creates, by the force of yogic powers, a body. This body is known as *āhāraka-śarīra*. With the help of this body the monk approaches a *tīrthankara* (the final authority in matters religious) to resolve a doubt occurred to his mind.

That body the function of which is to digest or consume the food materials we take is called *Taijasa-śarīra*. Thus its function in a way corresponds to that of fire. And the body composed of karmic matter is the *kārmana* body. Both the *taijasa* and the *kārmana* bodies are ever associated with the soul. Only when it attains liberation it is freed from these two bodies also. These two bodies are associated with the soul from the beginningless time. Even during the period of soul's transmigration from one birth to the next they remain associated with it. But during the period of this journey it has no body other than these two. Only after having reached the new birth-place the soul starts constructing *audārika* or *vaikriya* body.

In the *Śatkhandāgama* account of the bodies the *baddha* and *mukta* types are not discussed. Therein at one place (Book XIV *Sū.* 129, p. 237) the discussion about the bodies is conducted through ten points-of-investigation, viz. *satprarūpanā*, *dravyapramānā-nugama*, etc. whereas at another place (Book XIV, *Sū.* 236, p. 321)

it is conducted through six points-of-investigation, viz. *nāma-niryukti*, etc.

For the information about bodies, at one place, readers may refer to *Sthānāṅga-Samavāyāṅga* p. 399. While considering the question of types of bodies which each of the 24 classes of living beings has, the bodies are also divided into two broad divisions, viz. external bodies and internal bodies.

The whole chapter is summarised in the following tables.

Number of the types of bodies that are possible in this or that class of living beings

Sū. 901-909	<i>Audārika Vaikṛīya Āhāraka Taijasa Kārmana</i>				
1. Infernal beings	×	"	×	"	"
2-11. <i>Asura</i> upto } <i>Stanita</i> }	×	"	×	"	"
12. Earth-bodied	"	×	×	"	"
13. Water-bodied	"	×	×	"	"
14. Fire-bodied	"	×	×	"	"
15. Air-bodied	"	"	×	"	"
16. Plant-bodied	"	×	×	"	"
17. Two-sensed	"	×	×	"	"
18. Three-sensed	"	×	×	"	"
19. Four-sensed	"	×	×	"	"
20. Five-sensed Sub- } human beings }	"	"	×	"	"
21. Human beings	"	"	"	"	"
22. <i>Vānavyantara</i> } celestial beings }	×	"	×	"	"
23. <i>Jyotiṣka</i> } celestial beings }	×	"	×	"	"
24. <i>Vaimānika</i> } celestial beings }	×	"	×	"	"

Numerical Strength of Baddha and Mukta Bodies (Sū. 910)

Sārīra	Number	Temporal Equation	Spatial Equation	Substantial Equation
1. Audārīka	1. Sam- 2. Asam- 3. Ananta	Ut Av. khyāta	1. Asam- 2. Ananta 1. Asamkhyāta 2. Asamkhyāta	3. Ananta
1. Baddha	Ut Av.	Ut Av.	prātara	Loka
1. Audārīka				
1. Baddha	—	"	—	—
2. Mukta	—	"	—	"
2. Vairīya				
1. Baddha	—	"	"	—
2. Mukta	—	"	—	"
3. Āhāraka				
1. Baddha	Zero or minimum 1 to maximum	—	—	—
2. Mukta	—	"	—	"
4. Taijasa				
1. Baddha	—	"	—	"
2. Mukta	—	"	—	"
5. Kārmana				
1. Baddha	—	"	—	"
2. Mukta	—	"	—	"

Repeat whatever is said in No. 4

1. Baddha }
2. Mukta }

Number of the Baddha and Mukta bodies found in this or that class of living beings (Su. 911-924)

	<i>Audārnkā Baddha, Mukta</i>	<i>Vatkrīya Baddha, Mukta</i>	<i>Āhāraśa Baddha, Mukta</i>	<i>Tayasa Baddha, Mukta</i>	<i>Kārmāna Baddha, Mukta</i>
1. Infernal beings	x	Ananta	Asamkhyāta Ananta	x	Ananta Asamkhyāta Ananta Asamkhyāta Ananta
2-11. Asura upto <i>Stanita</i>	x	"	"	x	"
12. Earth-bodied	Asamkyāta	"	"	x	"
13. Water-bodied	"	"	"	x	"
14. Fire-bodied	"	"	"	x	"
15. Air-bodied	"	Asamkhyāta	"	x	"
16. Plant-bodied	"	"	"	x	"
17. Two-sensed	"	"	"	x	Ananta " Ananta
18. Three-sensed	"	"	"	x	Asamkhyāta " Asamkhyāta
19. Four-sensed	"	"	"	x	"
20. Five-sensed sub-human beings	"	"	Asamkhyāta	"	"
21. Human beings	<i>Samkhyāta</i> or <i>Asamkhyāta</i>	<i>Samkhyāta</i>	"	1 upto <i>Sahasra</i> <i>prthakva</i>	<i>Samkhyāta</i> or <i>Asamkhyāta</i>
22. <i>Vānavyantara</i>	x	"	Asamkhyāta	"	Asamkhyāta
23. <i>Jyotiska</i>	x	"	"	x	"
24. <i>Vatmānika</i>	x	"	"	x	"

ON TRANSFORMATION (OR CHANGE)

In Indian Philosophy the systems like Sāṅkhya, etc. believe that a substance undergoes change. On the other hand, the systems like Nyāya etc. believe that a substance undergoes no change. That is, those who maintained the identity of substance and property accepted change in a substance; and those who maintained the difference between the two rejected the change in a substance. On this account three types of eternity or permanence came to be recognized in Indian philosophy. The Sāṅkhya, the Jaina and the Vedāntins like Rāmānuja upheld the view of permanence-in-change (*parināmīnityatā*), but we should note that the Sāṅkhya in connection with *Prakṛti* (Matter) upheld this view whereas in connection with *Puruṣa* (Soul) it upheld diametrically opposite view, viz. that of absolute permanence (*kūṭasthanityatā*).¹ The Naiyāyikas considered all the permanent substances to be absolutely permanent and rejected the view of permanence-in-change. This is natural and necessary corollary of their contention that substance and its properties are absolutely separate. Buddhists voted for momentarism. Yet they stuck to the belief in rebirth. Thus there came into existence the doctrine of *santatīnityatā*. According to Buddhists there is no permanence other than the permanence of a continuum. This is the third type of permanence.

In this chapter the modes or transformations² of both the living and the non-living substances are calculated. From this it follows that the Jainas reject the absolute permanence of soul (925). First the divisions and sub-divisions of the modes of the living substance are enumerated (926-937). Afterwards the chapter takes up 24 classes of living beings in each case calculating the modes it undergoes (938-946). And at last the divisions and sub-divisions of the modes of the non-living substance are mentioned (947-957). But here the modes of *puṅgava* (matter) only are mentioned and calculated, the modes of *dharma* (medium of motion), *adharmā* (medium of stoppage) and *ākāśa* (medium of location) are not mentioned at all. This suggests that in olden days the possibility of change or modification was not admitted in the case of these three non-living substances. This is corroborated by the following passage describing *dharma* etc. and occurring in *Bhagavati* 2 10 and *Sihānāṅga* 441. The passage runs as follows :

1 " *dvayī ceyam nityatā kūṭasthanityatā parināmīnityatā ca | tatra kūṭasthanityatā puruṣasya | parināmīnityatā guṇānām |* " *Pāta. Bhāṣya* 4.33.

2 *Bhagavatisūtra* asks us to understand *parināmas* as described in *Pannavānā*. '*parināmapadaṁ niravasesam bhāṣiyavataḥ*' (14.4. sū 514).

“*kālo na kayāi nāsi, na kayāi na bhavati, na kayāi na bhavissai tti bhuvīm bhavati bhavissati ya dhuve nitie sasāte akkhae avvae avatthite nicce | bhāvato avanne agāmdhe arase aphāse*” etc. The belief in the modes of *dharma*, etc. came into existence later on when the triad of origination, destruction and persistence came to be looked upon as the essential characteristic of reality in general. And we actually come across in *Tattvārthasūtra* the definition of reality (*sat*) (5.29). It is as follows : That which is characterised by origination, destruction, and permanence is real. Even the definition of permanence (*nitya*) is formulated in conformity with this definition of reality. It runs as follows : ‘*tadbhāvavyayam nityam*’ (Permanence means non-deviation from the essential nature) (5.30). This definition bears the clear stamp of the tradition represented by *Pōtañjalayogasūtra*. The definition of permanence formulated by Vyāsa in his *Bhāṣya* on *Yogasūtra* is noteworthy in this connection. It is as follows : “*yasmin parinamyamāne tattvam na vihanyate tan nityam*” (4.33). Moreover, let us note the definition of *parināma* given in *Tattvārthasūtra*. It is ‘*tadbhāvaḥ parināmaḥ*’ (5.41).

Bhagavatī and *Sthānānga*, while discussing the modes of *Dharmāstikāya* etc., state this much that *Dharmāstikāya* etc. do not possess colour, flavour, odour and touch. But they observe silence about what they positively possess.³

Among ten modes of non-living substances enumerated in *Prajñāpanā* there is one called ‘*agurulaghu*’ (neither-heavy-nor-light) (947). In its connection it is explicitly stated that it is only of one form (*egāgāre*) (956). Hence there is no possibility of its varied modes or degrees. In *Bhagavatī* there occurs, at many places, the discussion about *guru-laghu* (heavy-as-well-as-light). From this whole discussion contained in *Bhagavatī* we can naturally deduce that the fine material atom and substances other than matter are considered to be *agurulaghu*. Thus soul substance, medium of motion, medium of stoppage, medium of location and time are by implication proved ‘*agurulaghu*’. At this juncture we should note that relatively heavy and relatively light are here described by the term ‘*gurulaghu*’ and hence by the term ‘*agurulaghu*’ is meant its negation. This means that substances that are described as *agurulaghu* are bereft of the mode or property ‘*guru*’ or ‘*laghu*’ or relative ‘*gurulaghu*’. Among the four alternatives formulated about the modes *guru* and *laghu* this is the fourth one. This also points to the fact that *agurulaghu* means the negation of all the three *guru*, *laghu* and *gurulaghu*. Thus the mode or property *agurulaghu* is not positive. This becomes clear from the *Bhagavatī* (1.9 sū. 73) account of *gurulaghu*. But the same

Bhagavatī in *Skandaka-Adhikāra* states that *Loka* has infinite *agurulaghu* modes. Infinite *agurulaghu* modes are predicated not only of *loka* but also of soul substance (*jīva*), liberation (*siddhi*), and the liberated (*siddha*) (2. 1. sū 91) Thus we have here a suggestion of the process of creation out of nothing From this it becomes clear that *Bhagavatī* contains different strata of thought. Hence we can say this much that here an attempt is made to demonstrate that even *dharma*, *adharmā* and *ākāśa* undergo changes or modifications. This attempt is the result of the emergence of a novel thought that reals without exception should undergo changes. A stage in the development of this novel thought is represented by the aphorism 5.42 of *Tattvārthasūtra* and the *Bhāṣya* thereon wherein we are told that transformation is of two kinds, without beginning and with beginning, and further that the transformation of *arūpī* (non-material) substances is of the first kind. The difference of opinion regarding the authenticity of this *sūtra* as also regarding its interpretation is due to the emergence of this novel thought which has not yet been crystallised.

One should refer to Āc. Jinabhadra's *Viśeṣāvaśyakabhāṣya* (*gāthā*. 654-663) for the logical treatment of the properties viz. *guru*, *laghu*, *gurulaghu* and *agurulaghu*.

Calculation of Modes

Modes of living substance	Modes of non-living substance
1. <i>Gatī</i> (States of transmigratory existence, viz. state of infernal beings etc. 4)	1 <i>Bandhana</i> (Bondage—smooth and arid)
2. <i>Indriya</i> (Sense-organs viz. Ear etc 5)	2 <i>Gatī</i> (Movement, involving touch and not involving touch; or short and long)
3. <i>Kasāya</i> (Passions, viz. Anger etc 4)	3 <i>Samsthāna</i> (Structure—spherical etc 5)
4. <i>Leśyā</i> (Mental colourations, viz. black etc 6)	4 <i>Bheda</i> (divisions— <i>khaṇḍa</i> etc 5)
5. <i>Yoga</i> (Activity, viz. mental etc. 3)	5. <i>Varna</i> (Colour—black, etc. 5)
6. <i>Upayoga</i> (Cognition—determinate and indeterminate 2)	6. <i>Gandha</i> (Odour—fragrant, not-fragrant)
7. <i>Jñāna</i> (Knowledge— <i>Ābhīnubodhika</i> etc. 5)	7 <i>Rasa</i> (Flavour—pungent, etc. 5)
8. <i>Darśana</i> (Faith—right, etc. 3)	8 <i>Sparśa</i> (touch— <i>kakkhada</i> , etc. 8)
9. <i>Cāntra</i> (Conduct—right, etc. 3)	9 <i>Agurulaghu</i> (neither-heavy-nor-light 1)
10. <i>Veda</i> (Sexual behaviour, 3)	10 <i>Śabda</i> (Word—sound <i>subhidubbhi</i>)

The *gāthā* No. 200 that occurs in the explanation of *bandhana parināma* occurs in *Śaṭkhaṇḍāgama* also. Of course, there it contains some different readings.⁴

Ajīvagaṭiparināma (movement of non-living substance) is of two kinds, viz *sprśadgati* (movement involving touch) and *asprśadgati* (movement not involving touch). According to the Jaina view units of space are everywhere. Hence Āc. Malayagiri is of the opinion that *sprśadgati* does not mean the movement involving touch with the units of space, and the *asprśadgati* the movement not involving touch with the units of space. But there is another view which contradicts the view upheld by Āc. Malayagiri. Let us quote the words of Āc. Malayagiri, “*anye tu vyācaksate sprśadgaṭiparināmo nāma yena prayatnaviśeṣāt ksetrapradeśān sprśān gaṇchati, asprśadgaṭiparināmo yena ksetrapradeśān asprśān eva gaṇchati—tan na budhyāmahe, nabhaśaḥ sarvavyāpitayā tatpradeśasamsparsāvya-tirekena gater asambhavāt | bahurūtebhyo vā paribhāvanīyam*” |⁵

Āc. Malayagiri has given the following instance to explain these two kinds of movement. When a person throws a pot-herd in a pond in horizontal direction, it moves touching water at some periods of time and not touching water at some other periods of time. The difference of opinion regarding the interpretation of the terms *sprśadgati* and *asprśadgati* seems to suggest the fact that the conception of *sprśadgati-asprśadgati* belonged to the period when the conception of *ākāśa* as an independent substance and consequently of its units was not yet formulated, and it has traditionally retained its former position even after the formulation of those conceptions which are not consistent with it. Upādhyāya Yāśovijayaji has tried to resolve logically the inconsistency by writing a treatise ‘*Asprśadgaṭivāda*’. Again, the Jainas maintain that the soul that is being liberated reaches, in one moment only, the Abode-of-the-liberated which is invariably *asamkhyāta* units of space away from the place of its death and also that a thing takes one moment to travel from one unit of space to its next. And one naturally feels the contradictions or inconsistency in these two contentions. According to the rule that a thing takes one moment to travel from one unit of space to its next, the soul that is being liberated should take at least *asamkhyāta* moments to reach the Abode-of-the-liberated. To resolve this discrepancy the conception of *asprśadgati* is employed. This whole discussion draws our attention to the fact that the conceptions or doctrines known collectively as Jaina philosophy and religion took their own time for crystallisation. All the doctrines were not enunciated in their final form at once. Nor were they believed in their final form from the very start

4. *Śaṭkhaṇḍāgama*, Book XIV, sū. 36 p. 33

5. Malayagiri's Commentary, folio 289 A

Modes Possible in this or that class of

	1. Gati (Condition of Existence)	2. Indriya (Sense- organs)	3. Kaṣāya (Passions)	4. Leśyā (Mental colouration)
1. Infernal beings	Infernal	Five	Anger, Pride, Deceit, Greed	Black, Green, Grey,
2-11. <i>Bhavanavāsi</i>	celestial	"	"	" " " Red
12. Earth-bodied	Sub-human	One	"	" " " "
13. Water-bodied				
14. Plant-bodied				
15. Fire-bodied	"	"	"	Black Green Grey
16. Air-bodied				
17. Two-sensed	"	Two	"	" " "
18. Three-sensed	"	Three	"	" " "
19. Four-sensed	"	Four	"	" " "
20. Fivesensed sub-human beings	"	Five	"	All the six
21. Human beings	Human	Five+mind	" free from <i>kaṣāyas</i>	" free from all the six
22. <i>Vānavyantara</i>	Celestial	Five	Four <i>kaṣāyas</i>	Black, Green, Grey, Red
23. <i>Jyotiṣka</i>	"	Five	"	Red
24. <i>Vaimānika</i>	"	Five	"	Red, Pink, White

Living Beings (938-946)

5. Yoga (Activity)	6. Upayoga (Cognition)	7. Jñāna (Knowledge)	8. Darśana (Faith)	9. Cāritra (Conduct)	10. Veda (Sex)
mental,vocal, bodily	deter- minate- indeter- minate	{ Ābhi., Śruta, Avadhi, Mati-ajñāna, Śruta- ajñāna, Vibhanga	right, wrong, } right-cum- wrong	acāritrī	Neuter
"	"	"	"	"	Male, Female
bodily	"	Mati-ajñāna, Śruta-ajñāna }	wrong	"	Neuter
"	"	"	"	"	"
bodily, vocal	"	{ Ābhi., Śruta, Mati-ajñāna, Śruta-ajñāna }	right,wrong	"	"
"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"
mental,vocal, bodily	"	{ Ābhi., Śruta, Avadhi, Mati-ajñāna, Śruta- ajñāna, Vibhanga }	right, wrong, right-cum- wrong	{ acāritrī, cāritrā- cāritrī	All the three
free from all the three }	"	Five jñānas & three ajñānas }	"	{ cāritrī, acāritrī, cāritrā- cāritrī-	"
All the three	"	{ Ābhi., Śruta, Avadhi, Mati-ajñāna, -Śruta ajñāna, Vibhanga }	"	acāritrī	Male, Female
"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"

CHAPTER XIV

ON PASSIONS

This chapter contains information about four passions (*kaśāya*), viz anger, pride, deceit and greed (958). We are told that they are possible in each of the 24 classes of living beings (959). Again, the question of their *pratisthā* or *apratisthā* in soul, not-soul and the both is also discussed keeping in view those 24 classes of living beings (960). The terms '*pratisthā*' and '*apratisthā*' are employed here in the sense of 'having an object' and 'not having an object' respectively. Many a time it so happens that passions arise without any specific cause. And hence in these cases they are having no object of their own. They are called here *apratisthita*. This is the explanation offered by the commentator.

We are informed that in each of the 24 classes of living beings the rise or origination of passions takes place depending upon *ksetra* (place), *vastu* (thing), *śarīra* (body) and *upādhi* (paraphernalia) (961).

The sub-types of each of these four passions are again four, viz. *anantānubandhī*, *apratyākhyānāvāna*, *pratyākhyānāvāna* and *samyavalāna*. In this enumeration the succeeding sub-type is milder than the preceding sub-type (962). Again, each of the four passions are differently divided into four groups, viz. *ābhoganirvartita*, *anābhoganirvartita*, *upaśānta* and *anupaśānta* (963). When there is a cause for the rise of passions and when a person having the cause in view gives way to the rise of passions, then those passions are called *ābhoganirvartita*. On the contrary, when a person gives way to passions without there being any cause whatsoever, then the passions are called *anābhoganirvartita*. So long as the passions do not rise or operate (but remain in the state of subsidence) they are called *upaśānta*. And when they rise and operate, they are called *anupaśānta*.

In Jaina Āgamic texts the vices of living beings are variously described. And they are grouped differently.¹ One system of grouping is to bring all the vices under three heads, viz. *rāga* (attachment), *dveṣa* (aversion) and *moha* (delusion or infatuation). But in the Jaina Karma doctrine all the vices are grouped under the heads of the abovementioned four passions (*kaśāyas*) and delusion or infatuation (*moha*). Hence this system of grouping

1. Introduction to *Gaṇadharaṇḍī* (Ed. Pt. Malvania), p. 100.

the vices seems to be finally crystallised in the Jaina treatment of vices.²

We should make a note that passion (*kaśāya*) is one of the modes of a soul, mentioned in the preceding chapter (926).

Passions are the main causes of karmic bondage. The causes of reception or collection of all the eight types of karmas in all the 24 classes of living beings in all the three divisions of time ultimately resolve into four passions. The causes not only of the reception or collection of karmas but also of accumulation, bondage, premature realization, realization or rise, and dissociation of karma resolve into these four passions only (964-971)

At the end of this chapter there occurs a recapitulatory verse mentioning the topics of treatment. This suggests that this whole chapter might have come down to Ārya Śyāmācārya through tradition.

*

2. Study ' *Kaśāyapāhuḍa* ' with its commentaries for the detailed account of *preyas* and *dveṣa* and four *kaśāyas*.

ON SENSE-ORGANS

Among the modes of a living substance or being, sense-organ is mentioned. In the list of these modes, sense-organ is mentioned prior to passions (926). But the passions are treated of first in chapter XIV and afterwords in chapter XV sense-organs are treated of. This proves that these chapters have come down to Śyāmācārya through tradition and he has simply compiled and edited them in his own way. This is again corroborated by the fact that the modes, viz. *leśyā* (mental colouration) (chapter XVII), *samyaktva* (right faith) (chapter XIX), *upayoga* (cognition) (chapter XXIX), *ohi-avadhijñāna* (clairvoyance) (chapter XXXIII) are treated of neither in due order nor at one place. Some information regarding *avadhijñāna* is contained in the chapter on *Uṇayoga* (XXIX). Really speaking, this chapter on *upayoga* provides an occasion for the full treatment of *avadhijñāna*. In spite of this a separate chapter is devoted to its treatment. This suggests that there might have been a tradition current in the days of Ārya Śyāmācārya to discuss independently the topic of *avadhijñāna*. Hence Ārya Śyāmācārya might have deemed it necessary to collect data relating to *avadhijñāna* in an independent chapter.

In this chapter the discussion about sense-organs is divided into two sections. The first section consists of 24 *dvāras* (topics) and the second consists of 12 *dvāras*. In the very beginning of the first section 24 *dvāras* are pointed out (972). We are told that sense-organs are five (973). Then those 24 *dvāras* (topics) regarding them are discussed one by one in due order. Having completed the discussion about the first six topics from *saṁsthāna* (structure) to *alpabāhuvā* (relative numerical strength), all these six topics are again expounded keeping in view the 24 classes of living beings (983-989). After that the topics 7th (*Puttha-Sprṣṭadvāra*) to 9th (*Viṣayadvāra*) are discussed (990-992). These topics are not expounded keeping in view the 24 classes of living beings. This is so not because these topics are such as could not be discussed in connection with 24 classes of living beings but because there was, it seems, no crystallised or established tradition of discussing these topics in connection with those 24 classes.

In sū. 993 we are told that the material karmas that are dissociated from the soul at the time of *māranāntika samudghāta* are subtle. In other words, the material atoms that abandon the form of *karmas* are subtle. Further it is stated that these subtle

atoms are everywhere in *Loka*. Again, in *sū.* 994 there occurs a statement to the effect that ordinary beings (*chadmastha*) are not able to know or to see these subtle atoms. When even some celestial beings are not capable of knowing or perceiving them then what to talk of the ordinary human beings!

Then it takes up 24 classes one by one in each case considering the question as to whether or not it knows and sees those subtle atoms while receiving them as food (*sū.* 995-998).

Sū. 999 discusses the question as to what a person perceives when he sees the reflection of a thing placed before shining things like a looking-glass, a sword, etc. In reply we are told that he perceives neither the looking-glass etc. nor his own self but the reflection alone. Here the term '*pratibhāga*' (*palibhāga*) is employed in the sense of reflection (*pratibimba*). The sentence meaning 'whether or not he perceives a looking-glass' occurring in the *sūtra* has a different reading also. According to *Āc. Malayagiri* it has the reading yielding the meaning that he may perceive a looking-glass also. The contradiction in the two meanings could be resolved as follows. *Āc. Malayagiri's* explanation is from the standpoint of the perceptible nature of the object. From this standpoint he considers the looking-glass also to be perceptible. But if we were to regard as perceptible that object which is actually perceived in the concerned instance then we can definitely say that it is only the reflection borne by the looking-glass that is perceived. Hence when it is said that he does not perceive the looking-glass it is said from the standpoint of the cognitional awareness.

Interesting discussion about the cognition of reflection occurs in *Niśitha-Bhāṣya* (*gāthā* 4318 ff). And even *Syādvādaratnākara* (p. 858 ff) extensively discusses this problem. Again, *Siddhasenagani's* commentary on *Tattvārthasūtra* (v. 24 p. 354) contains this interesting discussion.

A blanket, be it thickly woven or thinly woven, touches the same number of units of space. This information is included in this chapter, it seems, on account of its involving the point of uniformity-of-touch (1000).

Moreover, the information that a post, be it standing or lying down, occupies the same number of units of space seems to be included here on account of its being related to the object of sense-organ (1001).

Similarly, here we find the discussion about the touch of *dharmāstikāya* etc. by the geographical objects like *āpāsathigala* =

loka, etc. (1002-5). According to the explanation offered by Āc Malayagiri the subject-matter of both the *dvāras*, viz *Āgāsathiggala* (1002) and *Lokadvāra* (1004) is the same, merely the terms 'āgāsathiggala' and 'loka' differ.¹ But if it were so, there arises a question as to why the two *dvāras* are separately treated of or written. The basis of Āc Malayagiri's view seems to be the uniform treatment of and uniform details about the touch in both the *dvāras*. But we have no means to answer the question as to whether or not the author himself meant the difference merely of terms but not of the subject-matter.

The second section of this chapter consists of 12 *dvāras* which are mentioned in the beginning of this section (1006)

With a view to describing in connection with 24 classes of living beings the accumulation of the concerned material particles proper for the construction of the concerned sense-organs the author has given the following information. A living being receives the material particles for those sense-organs alone which are possible in the class to which it belongs (1007-8). After having accumulated the material particles proper for those sense-organs alone a living being constructs them (1009). Each and every living being requires for the construction of sense-organs due to it one *antarmuhūrta* consisting of *asamkhyāta* moments (1010). Having pointed out the possibility or otherwise of *indriyalabdhi* (internal capacity to have sense experience of this or that type) in each of the 24 classes of living beings (1011) we are told as to how much time the process of cognition ensued by this or that sense-organ requires for its completion in each of the 24 classes of living beings (1012). A calculation of the relative temporal duration required by the process of cognition ensued by this or that sense-organ for its completion is given below (1013).

Sense-organ	Minimum time the process of cognition requires for its completion
1. Organ of vision	(1) The shortest duration (when compared with others)
2. Organ of hearing	(2) Somewhat longer duration than (1)
3. Organ of smell	(3) Somewhat longer duration than (2)
4. Organ of taste	(4) Somewhat longer duration than (3)
5. Organ of touch	(5) Somewhat longer duration than (4)

1. "pūrvam ākāsathiggalaśabdena lokāḥ pṛṣṭo'dhunā lokaśabdenaiva tam pīp-
rechiṣur āha | Prajñāpanāṭīkā, folio 308 A. *Loka*, being very small in
extension, looks like a patch in Space (*Ākāśa*) taken as a whole. To
suggest this idea the term 'ākāsathiggala' has been used for *loka*. This
is the clarification offered by Āc. Malayagiri in his commentary on
Prajñāpanāśūtra (folio 307 A).

Regarding the maximum time we are to understand in continuation with the above the progressive rise in the same order

6. Organ of vision	(6) somewhat longer duration than (5)
7. Organ of hearing	(7) somewhat longer duration than (6)
8. Organ of smell	(8) somewhat longer duration than (7)
9. Organ of taste	(9) somewhat longer duration than (8)
10 Organ of touch	(10) somewhat longer duration than (9)

Then there occurs the description of the stages the sensory cognition involves, viz. *ogāhanā* (*avagrahana* = *pariccheda*), *avāya* (determination or exclusion of the non-existing characteristics), *ihā* (cogitation), *uggaha* (*avagraha*, grasping)—*arthāvagraha* (final grasping of the object) and *vyāñjanāvagraha* (initial grasping of the object). All these stages are discussed in connection with 24 classes of living beings (1014-23). It is noteworthy that though among the *dvāras* (topics) enumerated in the beginning (1006) *vyāñjanāvagraha* alone is mentioned after *ihā*, in the actual exposition (1017) two types of *avagraha* are mentioned and explained. Again, the order of treatment that is accepted in *Tattvārthasūtra* and *Nandī* in connection with these stages is reversed here. It is interesting to note the following points gathered from this *Prajñāpanā* account. *Vyāñjanāvagraha* is possible in the case of cognition had through each of the four sense-organs only, viz. organs of hearing, smell, taste and touch. It is not possible in the case of cognition had through visual sense-organ or mind (*manas*) (1018). On the other hand, *arthāvagraha* is possible in the case of cognition had through each of the five sense-organs and also through the sixth *manas* (mind) which is considered to be a quasi-sense-organ (*noindriya*) (1019). Thus *arthāvagraha* is of six kinds. But *avagrahana* (1014), *ihā* (1016) and *avāya* (1015)—each of the three is possible in the case of cognition had through each of the five sense-organs only. This means that they are not possible in the case of cognition had through mind. Does this mean that mental cognitive function is not possible in these three stages? In later days it was accepted that *ihā* and *avāya* are possible even in the case of cognition had through mind.² It is noteworthy that in this *Prajñāpanā* account the stage called *dhāraṇā* is not even mentioned. Is it that by *avagrahana* (1014) *Prajñāpanā* means *dhāraṇā*? This question occurs to our mind because *ogāhanā* (*avagrahana*) and *uggaha* (*avagraha*) are here separately mentioned. By *uggaha* is here definitely meant *avagraha* because it is divided into two types, viz. *arthāvagraha* and *vyāñjanāvagraha*. And, as we have already pointed out, *ogāhanā* is here separately mentioned. So, we feel that the term *avagrahaṇa* is here used for

the stage known as *dhāranā* in later works. This much is certain that this *Prajñāpanā* account of *jñāna* represents the old stratum of thought.

Then follows a different classification of sense-organs. Here they are classified into two types, viz. *dravyendriya* (physical sense-organ) and *bhāvendriya* (psychic sense-organ) (1024). But in *Tattvārthasūtra* each of the five *dravyendriyas* are again divided into two sub-types, viz. *nirvṛti* (the organ itself) and *upakarana* (the protective environment). Thus, according to *Tattvārthasūtra* in all there are ten *dravyendriyas*.

In this chapter of *Prajñāpanā* there occur four *dvāras* (topics), viz. *indriyopacaya*, *indriyanirvartana*, *indriyalabdhi* and *indriyopayogāddhā*. It is not impossible that *Tattvārthasūtra* has systematised the classification of sense-organs by considering the first two to be the sub-types of *dravyendriya* and the last two to be the sub-types of *bhāvendriya*. *Prajñāpanā* recognises in all eight types of *dravyendriyas*. It does not recognize the two sub-types of *dravyendriya* in the case of the organs of taste and smell (1025). It does not name the two sub-types of *dravyendriya*. After this it takes up 24 classes of living beings one by one in each case showing as to how many and as to which *dravyendriyas* out of the eight are possible in it (1026-1029). From all this we feel that the two sub-types of *dravyendriya* which are recognised in *Prajñāpanā* are not identical with *nirvṛti* and *upakarana* recognised in *Tattvārthasūtra*, nor are they the same as *indriyopacaya* and *indriyanirvartana* mentioned in *Prajñāpanā* itself. It is so because according to *Tattvārthasūtra* *nirvṛti* and *upakarana* are possible in the case of all the *indriyas* and according to *Prajñāpanā* *indriyopacaya* and *indriyanirvartana* are possible in the case of all the *indriyas* whereas two sub-types of *dravyendriya* recognised in *Prajñāpanā* (1025) are possible in the case of three sense-organs only.

Then it again takes up 24 classes of living beings one by one in each case pointing out as to how many *dravyendriyas* it possessed in the past, how many it possesses at present and how many it will possess in future (1030-1054).

After that five types of *bhāvendriyas* are mentioned. And we are told as to how many of them are possible in the case of each of the 24 classes of living beings (1056-1067).

For the various views about sense-organs upheld by different systems of Indian philosophy one may refer to Hindi Notes (pp. 38-41) given at the end of the text of *Pramāṇamīmāṃsā* (Siṃghi Jaina Series).

ACTIVITY OF SOUL

Activity of a soul, which depends upon mind, speech and body is technically called *yoga*. In this chapter the term '*prayoga*' is used in place of '*yoga*'. This threefold activity is considered to be of the soul (*âtma vyâpâra*)¹ because it does not take place in its absence. According to Jaina philosophy mind, speech and body are material or physical. The activity that is commonly found in all forms of matter is motion. This activity is possible even in the absence of the soul. But the special activities of physical particles transformed into mind, speech and body are possible only when the soul cooperates with this concerned matter. Again, these special activities in question are not possible in matter which is not transformed into mind, speech and body. And even the transformation of matter into mind, speech and body depends on the *karma* of the soul. This is the reason why this threefold activity of material mind, speech and body is regarded as belonging to the soul. These three types of activity are divided into 15 sub-types. We are told as to which of these sub-types can possibly be present in a living being in a particular situation. We are also informed as to which of these 15 sub-types can possibly be present in each of the 24 classes (*dandaka*) of living beings (1069-1084). In this exposition there also occur various alternatives showing as to which sub-types are possible along with a particular sub-type.

Like *Prajñâpanâ*, *Ṣaṭkhandâgama* also enumerates the 15 sub-types of threefold activity and examines the possibility of these sub-types in different classes of living beings, employing the scheme of *mârganâsthânas* of living beings (Book I p. 278 ff.). In *Ṣaṭkhandâgama* three main types of activity, viz mental, vocal and bodily are included under the head '*Prayoga Karma*', but their sub-types are mentioned in *Dhavalâ* (Book XIII, p. 43).

The 15 sub-types are as follows (1068) :

- (1) *Satya-manaḥ-prayoga* (True activity of mind).
- (2) *Asatya-manaḥ-prayoga* (False activity of mind)

1. "*prayogah paṣpandakriyâ, âtmavyâpâra ity arthah |*" *Prajñâpanâṣikâ*, folio 317. "*âtmavavyttheḥ karmâdânansibandhanaviryotyopâdo yogah | athavâ âtmav-pradeśânâm saṅkocavikoco yogah.*" *Dhavalâ*, I, p. 140.

Among the ten types of *karma* enumerated in *Ācarāṅganiryukti* (*gāthâ* 183) there is one called '*prayoga-karma*'. While explaining it Āc. Śīlāṅka enumerates its 15 types (p. 94).

- (3) *Satya-mṛṣā-mañ-prayoga* (True-as-well-as-false activity of mind).
- (4) *A-satya-mṛṣā-mañ-prayoga* (Neither-true-nor-false activity of mind).
- (5)-(8) The same four types are possible in the case of vocal activity
- (9) *Audārika-śarīra-kāya-prayoga*² (Bodily activity of the *audārika* (gross) body)
- (10) *Audārika-miśra-śarīra-kāya-prayoga* (Activity of *audārika* body when it is in association with other bodies)
- (11) *Vaikriya-śarīra-kāya-prayoga* (Bodily activity of the transformable body).
- (12) *Vaikriya-miśra-śarīra-kāya-prayoga* (Bodily activity of *Vaikriya* body when it is in association with other bodies)
- (13) *Ahāraka-śarīra-kāya-prayoga* (Bodily activity of the projectable body)
- (14) *Ahāraka-miśra-śarīra-kāya-prayoga* (Bodily activity of *Ahāraka* body when it is in association with other bodies)
- (15) *Karmaśarīra-kāyaprayoga*³ (Bodily activity of the karmic body)

Āc Malayagiri considers *satyamṛṣā* (true-as-well-as-false) activity of mind as well as speech to be a mixture of truth and falsity (*miśra*) from the practical standpoint; but he considers it to be false (*asatya*) only from the definitive standpoint. *A-satya-mṛṣā* (neither-true-nor-false) activity of mind as well as speech ponders over the nature of the thing or describes the thing. Imperative statements have nothing to do with truth or falsity. Hence they too are included in *a-satya-mṛṣā* activity of speech. From the definitive standpoint even these statements are to be regarded as false if they are spoken with the intention of deceiving others. Among bodily activities, mention is not made of the bodily activity of the electric body (*tañjasa-śarīra*). This is really noteworthy.

In *Saṅkhaṇḍāgama* there does not occur the term 'śarīra' along with the term '*kāyaprayoga*'. Therein we find the readings like '*orāṅīyakāyayogo*'. (*Saṅkhaṇḍāgama*, Book I, p. 289). Again, it mentions 4 types of mental activity, 4 types of vocal activity and 7 types of bodily activity.

Āc Malayagiri is of the opinion that here the name '*tañjasa-kārmaṇa-śarīraprayoga*' is intended. But even *Saṅkhaṇḍāgama* yields the above-mentioned reading — '*kammañya-kāyayogo*' (Book I, p. 289). In the mind of Āc Malayagiri there might have arisen a doubt as to why there should not occur the mention of *tañjasa-śarīra* in these 15 types. Hence he, having conjoined the term '*tañjasa*' with the term '*kārmaṇa*', has explained the point. (*Prajñāpanāṭikā*, folio 319). But such a doubt does not occur in *Dhavalā*.

After having discussed 15 sub-types of the threefold activity of mind, speech and body the chapter takes up the exposition of 'Gatippavāya' (*Gatiprapāta*) (1086-1123). This seems to be a collection of secondary matter. All those activities that involve movement or motion (*gati*)⁴ are collected here and are grouped under five different heads, viz. 1 *prayogagati*, 2 *tatagati*, 3 *bandhana-chedana-gati*, 4 *upapātagati* and 5 *vihāyogati* (1085)

Out of the activities of these five groups, those of the first group are discussed in connection with the 24 classes of living beings. In other words, about the activities of the first group only we are told as to which of them are found in each of the 24 classes of living beings. But the activities of the remaining groups are not discussed in connection with the 24 classes of living beings. That is, about the activities of these four groups we are not told as to which of them are possibly present in each of the 24 classes of living beings.

Let us take the activities of the first group. They are called '*prayoga-gati*' (1086-1089). We have already discussed (1068) 15 sub-types of the activities of this group. Hence we need not repeat here what we have already said.

All the movement that one performs before he reaches the destination is called *tata-gati*. It is so called because it is long drawn out (1090).

The movement which results on account of the bondage of soul and body being cut off is called *bandhana-chedana-gati* (1091).

Bhavopapāta-gati means soul's transformation into celestial being or infernal being or human being or sub-human being. Accordingly, this *gati* is of four types. The transformation of soul into any one of the above-mentioned four beings is caused by its own *karma*. The movement of the liberated soul (*siddhagati*) is not included in the *bhavopapātagati* because the former is not caused by the *karma* whereas the latter is caused by the *karma*.

Upapāta-gati is of three types, viz. *ksetropapāta*, *bhavopapāta* and *no-bhavopapāta*. The movement of a living being in the concerned space is called *ksetropapātagati*. The transformation of a soul into the concerned states of transmigratory existence, viz. the state of infernal beings etc is called *bhavopapātagati* (1092-99).

The movement called *nobhavopapātagati* is of two types, one characterising matter and another characterising liberated souls.

4. "gamanāṅ gatiḥ prāptir ity arthaḥ | prāptiś ca deśāntaraviṣayā paṅcāyānta-raviṣayā ca.....| gateḥ prapāto gatiprapātaḥ.....| gatisābdapravṛttirupani-patatity arthaḥ"—*Prajñāpanāṭikā*, folio 328.

This movement is called *nobhavopapāttagati* because it is not caused by *karma* (1100).

Matter can move from one end of a direction to its another end in one moment only. This movement of matter is called *nobhavopapāttagati* of matter (1101). But regarding the *nobhavopapāttagati* of liberated souls, simply the types (Sū. 15-17) of liberated soul are enumerated. It is noteworthy that here there is no suggestion whatsoever to the effect that the movement of a liberated soul from one end of a direction to its another end takes place in one moment only (1102-4).

Vihāyogati is divided into 17 types (1105) which are explained as follows :

1. *Sprśadgati*—This is the movement of a loose atom and it involves touch with other material things (1106).
2. *Asprśadgati*—This is the movement of a loose atom and it does not involve touch with other material things (1107).
3. *Upasañpadyamānagati*—This is the movement of a thing which depends on some other thing. A man's journey to a religious place with the (financial) assistance of a king is an instance in point (1108).
4. *Anupasampadyamānagati*—This is the independent movement of a thing without the assistance of any other thing (1109).
5. *Pudgala-gati*—This is the movement that characterises an atom as well as an aggregate composed of two or three upto *ananta* atoms (1110).
6. *Mandūkagati*—This is the movement which resembles that of a frog. Thus this movement involves jumpings of a special type (1111).
7. *Naugati*—This is the movement which characterises a thing in a boat in motion (1112).
8. *Nayagati*—When thought employs one standpoint, its movement is called *Nayagati*. Or, when it employs all the standpoints its movement is called *nayagati* (1113).
9. *Chāyāgati*—The movement that depends on shade is called *chāyāgati* (1114).
10. *Chāyānupāttagati*—Formation of shade which accords with the size of a thing is called *chāyānupāttagati* (1115).
11. *Leśyāgati*—This is a transformation of a *leśyā* (mental colouration) which takes place in its association with another *leśyā* (1116).

12. *Leśyānupātagati*—Formation of *leśyā* (mental colouration) after death in accordance with the concerned *leśyā* (before death) is called *leśyānupātagati* (1117)
13. *Uddiśyavibhaktagati*—The movement for the sake of some body, say, a spiritual teacher, etc., is called *Uddiśyavibhaktagati* (1118).
14. *Catuḥpurusaprabhaktagati*—The movement of four persons about the start and the stoppage of which four alternatives are possible is called *Catuḥpurusaprabhaktagati*. The four alternatives are as follows : (1) the four persons start walking at the same moment, (2) they start walking at the same moment but do not stop walking at the same moment, (3) they do not start walking at the same moment but stop walking at the same moment, (4) they do not start walking at the same moment, nor do they stop walking at the same moment (1119).
15. *Vakragati*—It is of four types, viz. *ghaṭṭanatā*, *stambhanatā*, *ślesanatā* and *patanatā*. *Ghaṭṭanatā* is a limping movement. *Stambhanatā* means that movement which gets arrested in its course, e. g. the movement of bellows; or that movement of the limbs of a body, which is getting arrested. *Ślesanatā* is that movement which causes union of the limbs of the body. *Patanatā* is that movement which characterises a person who falls down while standing or walking (1120).
16. *Paṅkagati*—This is the movement which characterises a person who walks in mire.
17. *Bandhaviṃocanagati*—This is the movement which takes place when a ripened fruit falls from a tree (1121).

These 17 groups or classes are not mutually exclusive. They are meant simply to indicate the special features of various movements.

COLOUR-INDEXES TO TEMPERAMENT (LEŚYĀ)¹

This chapter is devoted to the exposition of *leśyā* (colour-indexes to temperament). It contains six sections (*uddeśas*). There is no system governing the arrangement and order of these sections. First section contains one *leśyādvāra* among other *dvāras*. This seems to be the reason why the entire discussion occurring in this first section has been included in the chapter on *leśyā*. This chapter makes it clear that some *prakaranas* (topical discussions) contained in *Prajñāpanā* might have traditionally come down to Ārya Śyāmācārya who seems to have simply collected and compiled them in their original form. This is corroborated by the chapter on spoken language (ch. XI).

Satkhandāgama includes *leśyā* in the list of 14 *mārganāsthānas* (points-of-investigations). Hence it is but natural that its discussion should occur at various places in *Satkhandāgama* (Book I, pp. 132, 136, etc., Book III, p. 459 etc.; Book IV, p. 290 etc.; etc.).

The first section discusses food, body, breathing, karma, colour, colour-index to temperament, emotional experience (*vedanā*), activity and life-span of the living beings belonging to 24 different classes. Thus here we are shown that there is no uniformity among living beings regarding these items. And here we are told as to what the cause of this variety is (1124-1155). From this whole discussion we gather the following interesting information. The bigger the body an infernal being possesses the more quantity of food it takes (1124). Again, the earlier is the birth, the less quantity of *karmas* it has (1125). Moreover, the earlier is the birth, purer are its colour and colour-index to temperament (1126-27). *Sañjñī* infernal beings suffer great or intense misery whereas *asañjñī* infernal beings suffer miseries of low intensity (1128).² The activities performed by an infernal being possessed of right faith are less than those performed by the one devoid of it (1129). And the life-spans of different infernal beings are not uniform (1130).

1. For the detailed information about the *leśyā*-speculation available in Jaina Āgama and Karma literature as also in Non-Jaina works one may refer to *Leśyākośa* edited by Mohan Lal Banthia and Shrichand Choradia, Calcutta, 1966. For the interpretation of the term '*leśya*' one may consult Schubring *Doctrine of the Jainas* p. 195.

2. The fact that the infernal beings are here divided into two classes, viz. *sañjñī* and *asañjñī* suggests that this chapter has been written in the period of time when these two terms had still not acquired the final technical sense. This is the reason why Ac. Malayagiri has to give many alternative explanations of these two terms while commenting on them.

All the abovementioned items are considered in connection with each of the 24 classes of living beings, viz. a class of *Bhavana-vāst* gods, etc (1131-44).

After that it demonstrates with respect to above items the similarity or otherwise obtaining between living beings having different *leśyās* and belonging to 24 different classes (1145-55). With this ends the first section.

Second section begins with the enumeration of six types of *leśyā*. Then it takes up four *gatis* (states of transmigratory existence) one by one in each case discussing the question as to how many types of *leśyās* it can possibly have (1157-1169). The concerned table is given below.

Classes	black	blue	grey	yellow	pink	white
1. Infernal beings	×	×	×
2 Sub-human beings
One-sensed	×	×
" Earth	×	×
" Water	×	×
" Plant	×	×
" Fire	×	×	×
" Air	×	×	×
Two-sensed	×	×	×
Three-sensed	×	×	×
Four-sensed	×	×	×
Five-sensed <i>tiryāñca</i>
<i>Sammūrcchima</i>	×	×	×
<i>Garbhaja</i>
<i>Tiryāñcanī</i>
3. Human beings
- <i>Sammūrcchima</i>	×	×	×
- <i>Garbhaja</i>
- Females (<i>Manusyaṅī</i>)
4 Celestial beings (Male)
" " (Female)	×	×
<i>Bhavanavāst</i> Gods	×	×
" Goddesses	×	×
<i>Vānavyāmtara</i> Gods	×	×
" Goddesses	×	×
<i>Jyotisa</i> Gods	×	×	×	..	×	×
" Goddesses	×	×	×	..	×	×
<i>Vaimānika</i> Gods	×	×	×
" Goddesses ³	×	×	×	..	×	×

3. For clarification of this point refer to the Commentary.

In *sūtra* 1170 there occurs the calculation of the relative numerical strength of the living beings possessed of this or that type of *leśyā*. It is as follows :

1. Living beings possessed of white *leśyā* (1) the lowest number
2. " " " " pink " (2) *asamkhyāta* times (1)
3. " " " " yellow " (3) *asamkhyāta* times (2)
4. " " devoid of *leśyā* (4) *ananta* times (3)
5. " " possessed of grey *leśyā* (5) *ananta* times (4)
6. Living beings possessed of blue *leśyā* (6) somewhat more than (5)
7. " " " " black " (7) " " " (6)
8. " " " " *leśyā* (8) " " " (7)

But the calculation of the relative numerical strength of the infernal beings possessed of this or that type of *leśyā* (*sū* 1171) is as follows.

1. Infernal beings possessed of black *leśyā* (1) the lowest number
2. " " " " blue " (2) *asamkhyāta* times (1)
3. " " " " grey " (3) *asamkhyāta* times (2)

This is so because the lower is the hell, smaller is the number of beings residing in it. Hence the infernal beings residing in the seventh hell have the black *leśyā* and their number is the lowest among the infernal beings residing in different hells

In the case of *tiryāñcas* (sub-human beings) the principle underlying the relative numerical strength is quite opposite to the one underlying the same in the case of infernal beings; but it follows the general and normal principle (1170) which is obvious in the calculation given in *sūtra* 1170. the only difference being that here there is no *tiryāñca* which is free from *leśyā*

Regarding the relative numerical strength of the sub-human beings possessed of this or that *leśyā*, a separate calculation is given according to the number of sense-organs possessed by them (1173-1180). Sometimes the relative numerical strength in this calculation does not tally with the same in the other. Relative numerical strength of human beings possessed of this or that type of *leśyā* is also calculated (1181-87). And the relative numerical strength of celestial beings possessed of this or that type of *leśyā* is also calculated. But here the speciality is that the mutual relative numerical strength of the four classes of celestial beings viz *Bhāvānandāsī*, etc. is also calculated from the standpoint of *leśyā* (1188-90). Moreover, here we are told as to how many supernatural powers (*rddhis*) a living being possessed of this or that *leśyā* can possibly have. It is made clear that living beings possessed of black, blue, gray, yellow or pink *leśyā* can have many supernatural powers (*mahārddhika*). This implies that the beings possessed of

white *leśyā* can have all the possible supernatural powers (1191). At the end the section takes up four *gatis* one by one in each case showing the relative numerical strength of the supernatural powers possessed by its living beings having this or that type of *leśyā* (1192-97).

The last *sūtra* runs as follows: “*keī bhanamti — cauvtsadamdaenam iddhī bhāniyavvā*” (1198). This *sūtra* records a view that here in the above case we should take up 24 classes instead of 4 *gatis*; and in each case one should calculate the relative numerical strength of supernatural powers (*iddhī*) that can possibly be possessed by its beings having this or that type of *leśyā*. From this it becomes clear that this difference of version pertains to the reading of *Prajñāpanā*. It also proves that this difference of version might have been present at the time of compilation of *Prajñāpanā*.

The third section (1199-1217) contains the discussion about the type of *leśyā* which a living being has at the time of its birth and death (1199-1214). Again, we are told that the spatial and temporal range the physical object lying within which is perceived directly by *avadhujñāna* (clairvoyance) differs according to the difference in *leśyā* of a cognizer. And we are shown the exact range which is determined by this or that type of *leśyā*. Moreover, this section yields information regarding the number of *ṅñānas* which a living being possessed of this or that type of *leśyā* can possibly have (1215-17).

The fourth section is devoted to a description of *leśyā* viewed as a physical substance. It demonstrates as to how a *leśyā* is converted from this type into that type. Again, it extensively expounds as to what types of colour, flavour, odour and touch a particular type of *leśyā* can possibly have (1219-1241). All this shows that *leśyā* is nothing but a sort of transformation or modification of matter, which takes place depending on soul.

Sūtra 1242 calculates various modes of *leśyā*. Then it takes up its types one by one in each case explaining its units (*pradeśas*) (1243), extent of pervasiveness (*avagāhanāksetra*) (1244), groups of particles (*varganā*) (1245), resting place or substratum (*sthāna*) (1246) and relative numerical strength (*alpabahutva*) (1247-49). All these points are explained from the standpoint of its substratum (*sthāna*) and at the same time keeping in view its substance (*dravya*) and units (*pradeśa*).

In the beginning of the fifth section there occurs the repetition of what has already been said in the fourth section regarding the transformation of *leśyā*. Afterwards it is explained that a *leśyā* could not be converted from one type into another (1252-55). If

this be the case, then how can we reconcile this view with the one given in the fourth section? Āc. Malayagiri reconciles this view with that as follows. The possibility of transformation of a *leśyā* from one type into another is accepted in the fourth section not in the case of all the four classes but in the case of two classes only, viz that of human beings and of sub-human beings. And the possibility of such a transformation is rejected in this fifth section not in the case of all the four classes but in the case of two classes only, viz. that of infernal beings and of celestial beings (*Prajñāpanāṭīka* folio 371) Āc Malayagiri's remark about *sūtras* 1552-55 is worthy of note. His remark runs as follows: '*amūni ca sūtrāni sāksāt pustakesu na drśyante kevalam arthataḥ pratipattivyāni, tathā mūlatikākāreṇa vyākhyānāt*'—*Prajñāpanāṭīkā*, folio 372.

The sixth section contains information about the *leśyās* of male and female human beings residing in different regions (1256-57). After that it expounds the fact that there is no rule that the *leśyā* of one should necessarily be identical with that of one's father and/or mother. It concludes that one may or may not have the *leśyā* similar to the *leśyā* of one's father or mother. In other words, one does not necessarily inherit a *leśyā* from one's father or mother. This amounts to saying that mental temperament is not necessarily an inherited characteristic (1258).

Though this chapter is of a considerable length, it does not contain the following two topics which are extensively dealt with in other works⁴. It does not discuss the question as to what type of thoughts occurs to a living being possessed of this or that type of *leśyā*. Moreover, it does not even mention the two sub-types of each main type of *leśyā*, viz. *dravyaleśyā* and *bhāvaleśyā*. This points to the early date of the compilation of *Prajñāpanā*.

*

4. *Uttarādhyayana*, 34. 21-32. *Bhagavatīsūtra*, śataka 12, uddeśa 5, sū. 450, p. 572

PERIOD OF CONTINUOUS PERSISTENCE OF ONE MODE

This chapter is devoted to the consideration of the question as to how much period of time a substance—living or non-living—which is included in the 'kāya' group can continuously have one particular mode.¹ In other words, it lays down the minimum and maximum periods for which one individual substance can continuously belong to a particular class from among so many possible in its case. First it is necessary to understand the difference between the subject-matter of the fourth chapter called '*Sthitipada*' and that of the present chapter called '*Kāyasthitipada*'. The subject-matter of the former is *bhavasthiti* whereas that of the latter is *kāyasthiti*. *Bhavasthiti* means a period of time for which a living being lives in its one birth only. On the other hand, *kāyasthiti* means a period of time for which a living being can continuously be a member of one class in its several consecutive births. Moreover, the fourth chapter considers the question of *bhavasthiti* in connection with living beings only whereas the present chapter considers the question of *kāyasthiti* in connection with even non-living substances, viz. *dharmāstikāya* etc. which are known as *kāya* (*astikāya*). That is, this present chapter discusses also the question as to how long a particular non-living substance can continuously have a particular mode.

Ṣaṭkhandāgama discusses the question of *sthiti* (*bhavasthiti*) keeping in view one living being as also many living beings. Moreover, therein the enquiry is conducted in terms of 14 *mārganāsthānas*, viz. *gati* etc. as also in terms of 14 *gunasthānas*. *Ṣaṭkhandāgama* too contains an exposition of *kāyasthiti* similar to the one found in the present chapter. But it conducts this exposition too in terms of 14 *mārganāsthānas* and 14 *gunasthānas*.²

The present chapter conducts its exposition of *kāyasthiti* in terms of 22 '*padas*' instead of 14 *mārganāsthānas* employed in *Ṣaṭkhandāgama*. The list of 22 '*padas*' is given below. And the list of 14 *dvāras* (*mārganāsthānas*) accepted in *Ṣaṭkhandāgama* on the basis of similar *dvāras* mentioned elsewhere is also given below.

1. '*kāya* *īha* *pariyāyah* *parigṛhyate*'—*Prajñāpanāṭīkā*, folio 375.

2. Refer to *Ṣaṭkhandāgama* ('*Kālānugama*'), Book IV, pp. 313, 357 & Book VII, pp. 114, 462.

Prajñāpanā

Ṣaṭkhandāgama

1. <i>Jīva</i> (Animate being)	—
2. <i>Gati</i> (class of animate beings)	1. <i>Gati</i>
3. <i>Indriya</i> (sense-organ)	2. <i>Indriya</i>
4. <i>Kāya</i> (body)	3. <i>Kāya</i>
5. <i>Yoga</i> (activity)	4. <i>Yoga</i>
6. <i>Veda</i> (sexual behaviour)	5. <i>Veda</i>
7. <i>Kasāya</i> (passions)	6. <i>Kasāya</i>
8. <i>Leśyā</i> (mental temperament)	10. <i>Leśyā</i>
9. <i>Samyaktva</i> (faith)	12. <i>Samyaktva</i>
10. <i>Jñāna</i> (determinate cognition)	7. <i>Jñāna</i>
11. <i>Darśana</i> (indeterminate cognition)	9. <i>Darśana</i>
12. <i>Samyata</i> (self-controlled)	8. <i>Samyama</i>
13. <i>Upayoga</i> (cognition)	—
14. <i>Āhāra</i> (nourishment)	14. <i>Āhāra</i>
15. <i>Bhāsaka</i> (capable of speaking)	—
16. <i>Paritta</i> (having one body each)	—
17. <i>Paryāpta</i> (fully developed)	—
18. <i>Sūksma</i> (subtle)	—
19. <i>Sañjñī</i> (possessing higher cognitive capacity)	13. <i>Sañjñī</i>
20. <i>Bhava</i> (- <i>Siddhi</i>)	11. <i>Bhavya</i>
21. <i>Asti</i> (- <i>kāya</i>)	—
22. <i>Carima</i> (capable of attaining <i>mokṣa</i>)	—

Here one point should be made clear. An infernal being can never be born in its next birth as infernal being. Nor a celestial being can ever be born in its next birth as celestial being. Hence there is no difference between their *bhavasthiti* and *kāyasthiti*. Only in the case of human and sub-human beings there is the possibility of difference between ³*bhavasthiti* and *kāyasthiti*. As a matter of fact, we should say that there is no possibility of *kāyasthiti* in the case of infernal beings and celestial beings. Readers interested in this point should compare the fourth chapter with the present one.

From among 22 *dvāras*, the first one is 'jīva'. We are told that *jīva* exists in all the three divisions of time (1260). This means that it has no beginning and no end; it is neither originated nor will it be destroyed, it is eternal. The commentator has defined *jīva* as that which possesses *prānas*. And he has told us that *prānas* are of two types, viz *dravya prānas* (external or physical *prānas*) and *bhāva prānas* (internal or psychic *prānas*). Sense-organ, etc are the instances of *dravya-prāna* and knowledge etc.

3. A living being belonging either to the class of *sañjñī* sub-human beings with five senses or to the class of human beings can at the most have 8 continuous births in the same class. *Prajñāpanāṭīkā*, folio 376

are the instances of *bhāva-prāna*. And knowledge being included in *bhāva-prāna*, *siddhas* (liberated beings) too could be said to possess *prānas* and consequently be included in the class of *jīvas*.⁴

In the text proper the discussion about *Kāla* (Time) is conducted in two ways (1262, 1286 etc) In this connection the commentator observes that the discussion about *Kāla* is here conducted from the temporal as well as spatial standpoints. The number *anantī* (infinite) being of various kinds or degrees, the comparison of the number of the moments of time with the number of space-points helps our understanding of those degrees.⁵

About the *kāyasthiti* of the sub-human beings given in the text proper (1262) the commentator remarks that it is the *kāyasthiti* of only a section of the class of sub-human beings, viz. plant beings. Other sub-human beings could not have that much *kāyasthiti*.⁶

About the *kāyasthiti* of goddesses given in the text proper (1264) the commentator observes that it is to be understood of the goddesses of *Isāna*.⁷

Again, he informs us that the maximum *kāyasthiti* of sub-human beings given in the text (1268) is to be understood of those sub-human beings only that belong to *Devakuru* (*Prajñā Vr* p. 377) The text proper tells us that the *kāyasthiti* of two-sensed beings is '*samkhyātakāla*' (1273) He points out that by '*samkhyātakāla*' we should here understand '*samkhyeyāni varsasahasrāni*' (*Prajñāpanātikā* fol 378)

Sūtra 1277 mentions *aparyāpta* beings. The commentator observes that by *aparyāpta* we are to understand both the types of *aparyāpta* beings, viz. *labdhi-aparyāpta* and *karana-aparyāpta* (*Prajñāpanātikā*, folio 378)

On the other hand, he asks us to take the term *paryāpta* used in *sūtra* 1279, etc. in the sense of *labdhiparyāpta* only (*Prajñā. tikā*, folio 378)

The term '*kāya*' employed in *Kāyadvāra* (1285-1320) is to be understood in the sense of body. But in *sūtra* 1285 it means not body in general but its two special kinds, viz. *kārmana* and *tajasa* (*Prajñā. tikā*, folio 379).

Sūtra 1288 lays down that the *kāyasthiti* of plant beings is '*asamkhejā poggalapariyattā*'. This implies that there is no possi-

4. *Prajñāpanātikā*, folio 375.

5. *Ibid*, p. 375

6. *Ibid*, p. 375

7. *Ibid*, p. 376

bility of a plant being belonging to the class of plant beings from the beginningless time. In the past it must have belonged to other classes also. To remove this possible misunderstanding the theoreticians have pointed out two divisions of plant beings, viz. *vyavahārarāṣi* and *avyavahārarāṣi* and have also described the nature of *nigoda* beings.

This whole interesting discussion is conducted here in order to corroborate the view that the soul of Marudevī was in plant from the beginningless time as also similar other views (*Prajñā tikā*, folios 379 and 385).

The *sūtra* 1305 referring to the *bādarasāmānya* of the earth-bodied, etc states that their *kāyasthiti* is *asamkhyāta utsarpinī* (ascending time-cycles) and it equates this period of time with one of the equal *asamkhyāta* parts of an *angula*. Here there arises a question as to how the number of the spacepoints covered by one of the *asamkhyāta* equal parts of an *angula* be equal to the number of moments of *asamkhyāta* ascending time-cycles. The solution offered is that the space is subtler or finer than time and hence that becomes possible (*Prajñā tikā*, folio 382).

Among the divisions made of the *śendriya* beings (1271), *śakāya* beings (1285), *śajogī* beings (1321) and *śaveda* beings (1326) etc. we find one division called *anādi-ananta* beings. This suggests that some beings are *abhavya* who, being not capable of attaining *mokṣa*, will never attain it.

It is noteworthy that in *Yogadvāra* (1321-25) we are told that the minimum and maximum periods of mental or vocal activity are one moment and an *antarmuhūrta* respectively. This means that vocal activity or mental activity, that is, concentration can continue at the most for an *antarmuhūrta*. After that it necessarily comes to an end. This is the characteristic of a living being. This period being very short we are not able to notice it. This is the clarification offered by the commentator (*Prajñā tikā*, folio 382).

In the discussion about the period for which a living being can continuously have a female sex five views are recorded. And in the text proper this discussion occurs in the form of a dialogue between Lord Mahāvira and his chief disciple Gautama (1327). Āc. Malayagiri has explained these five views. What he has said about the rightness of a particular view as also about the propriety of this dialogue is noteworthy. He says, "*amīśām ca pañcānām ādeśānām anyatamādeśasamīcīnatānirnaḥ* | *tiśayaḥjñānībhiḥ sarvotkṛṣṭa-śrūtalabdhisampannair vā kartum śakyaḥ* | *te ca bhagavadāryaśyāmapratipattau nāstran* | *kevalam tatkālēpekṣayā ye pūrvapūrvatamāḥ sūrayaḥ tatkālabhāvigranthapaurvāpariyaparyalocanayā yathāśvamati*

*strivedasya sthitim prarūpitavantas tesām sarvesām api prāvacaṇi-
kasūtrīnām matāni bhagavānāryaśyāma upadistavān | te ca prāvacaṇika-
sūrayaḥ svamatena sūtram paṭhanto gautamaprasna-bhagavannirva-
canarūpatayā paṭhanti | tatas tadavasthāny eva sūtrāni likhatā
Gotamā ! ity uktam | anyathā bhagavati gautamāya nirdestari na
samśayakathanam upapadyate bhagavataḥ sakalasamśayātītatvāt | ”*

—*Prajñā. tīkā*, folio 385

Satkhandāgama gives one view only in this context. It neither records nor discusses the various views.

In *Samyaktvadvēra* (1343-1345) the commentator has explained the terms *samyagdrsti*, *mithyādrsti* and *samyag-mithyādrsti* as follows. The living being that has the right faith in the categories propounded by *Tīrthankara* or *Jina* is called *samyagdrsti*, the one who doubts these categories is called *mithyādrsti*, and the one who has neither faith in nor doubt about these categories is called *samyag-mithyādrsti*. On the basis of *Śataka-cūrnī* he states that the *samyag-mithyādrsti* neither likes nor dislikes the categories propounded by a *Jina* just as a person ignorant of rice, etc. neither likes nor dislikes them (*Prajñā. tīkā*, folio 391)

While expounding the question of the period for which a living being can continuously have *avadhidarsāna* (extrasensory indeterminate knowledge of the spatially and temporally distant material objects) (1356), the commentator has discussed, after *Āc. Jīnabhadra*, the difference of opinion between the *sūtrakāra* and *kārmagranthika* regarding the question as to whether or not the *avadhidarsāna* is possible in the case of a living being possessed of *avadhi-ajñāna* (extrasensory determinate cognition of the spatially and temporally distant material objects by a cogniser having no faith in the categories propounded by a *Jina*) (*Prajñā. tīkā*, folio 391).

In *Upayogadvēra* (1362-63) the *sūtrakāra* has laid down that the minimum or maximum period for the continuous operation of cognitive faculty is an *antarmuhūrta*. The commentator observes that this statement is from the standpoint of transmigratory souls, and that the *sūtrakāra* does not mean to apply it to the case of the liberated and omniscient beings in whose case it is one moment only (*Prajñā. tīkā*, folio 392). Really speaking, this *sūtra* belongs to the period prior to that when Jaina theoreticians started discussing the question as to whether omniscient's *jñāna* and *darsāna* operate simultaneously or alternately. The *sūtrakāra* could not have meant what the later Jaina theoreticians arrived at in connection with this problem, the problem itself being of late origin.

...[360]...

At various places in his commentary Āc Malayagiri points out that the *sūtrakāra* could not have meant the tenets or theories which Jaina theoreticians of later times arrived at. These places are so many. The interested reader should consult the commentary for all such instances. We have given here only some of them in order to bring home the fact that maturity and consistency of thought is attained gradually.

*

CHAPTER XIX

RELIGIOUS FAITH

Samyaktva means religious faith in the Jaina doctrine. In the present chapter, a threefold distinction is made between *samyagdrsti* (i.e. one possessing *samyaktva*), *mithyādrsti* (i.e. one lacking *samyaktva*), and *samyag-mithyādrsti* (i.e. one partially possessing *samyaktva*). First it demonstrates as to which of these three types are possibly present in the general class of living beings. Then it takes up 24 classes of living beings one by one in each case discussing the question as to which of these three types are possibly present in it. At last it tells us as to which of these three types are possible in the class of liberated souls (1399-1405). The table is as follows :

The general class of	Samyag.	Mithyā.	Samyagmithyā.
all living beings	„	„	„
1. Infernal beings	„	„	„
2-11. <i>Bhavanapati</i> gods	„	„	„
12. Earth-bodied	×	„	×
13. Water-bodied	×	„	×
14. Fire-bodied	×	„	×
15. Air-bodied	×	„	×
16. Plant-bodied	×	„	×
17. Two-sensed	„	„	×
18. Three-sensed	„	„	×
19. Four-sensed	„	„	×
20. Fivesensed sub-human beings	„	„	„
21. Human beings	„	„	„
22. <i>Vānavantara</i>	„	„	„
23. <i>Jyotiska</i>	„	„	„
24. <i>Vatmānuka</i>	„	„	„
<i>Siddha</i>	„	×	×

From this table it becomes clear that *samyag-mithyādrsti* is possible in the case of five-sensed beings only and that all one-sensed beings are necessarily *mithyādrsti* only. Again, *samyag-mithyādrsti* is not possible in the classes of the two-sensed, three-sensed and the four-sensed. Having divided the five-sensed beings into *sañjñī* and *asañjñī* *Satkhandāgama* states that *asañjñī* five-sensed beings are necessarily *mithyādrsti* only (*Satkhandāgama*, Book I, pp. 258-261). This shows how the thought gradually developed.

Satkhandāgama discusses also the causes of the *samyaktva* (Book VI, pp. 418-437). It also describes the mental conditions of different beings regarding *samyaktva* or religious faith when they are on the point of death (p. 437).

END-CAUSING ACTIVITY

The activity that causes the end of the present birth is called *antakriyā* (end-causing-activity). There follows from this activity either of the two results, viz. new birth or emancipation (*mokṣa*). Thus the term '*antakriyā*' is here used in the sense of death as well as emancipation. The chapter takes up 24 classes of living beings one by one in each case discussing the question of end-causing activity employing the following ten *dvāras*

- (1) Can a living being belonging to this or that class perform end-causing activity (emancipation)?
- (2) Can it perform end-causing activity (emancipation) in the immediate next birth or in the birth after many births?
- (3) If it can perform end-causing activity (emancipation) in the immediate next birth, then how many can do so simultaneously?
- (4) In which class a living being belonging to this or that class can possibly take birth after death?
- (5) Can a living being belonging to this or that class become a *īrthankara* after death?
- (6) Can it become a *cakravartī* (world-conqueror) after death?
- (7) Can it become a *baladeva* after death?
- (8) Can it become a *vāsudeva* after death?
- (9) Can it become a *māṇḍalikā* after death?
- (10) Can it become a *ratna* after death?

On the basis of these ten *dvāras* we can say that here the term '*antakriyā*' is employed in two senses. In the first three *dvāras* the discussion is about *mokṣa* (emancipation). And the remaining *dvāras* too pertain to *antakriyā* but here the term '*antakriyā*' has the sense of death. It is also possible to take it in the sense of *mokṣa* because in these 4-10 *dvāras* there occurs the discussion about the question as to whether or not the *mokṣa* is possible in the case of a living being taking birth in this or that class (*yonī*) after death.

The essence of the first *dvāra* is that it is only the human beings that can attain *mokṣa*; but it does not mean that all the human beings attain *mokṣa* (1408[3]). A living being can belong

to any class. Hence a living being belonging to the class of infernal beings, celestial beings or sub-human beings can after death belong to the class of human beings. So, we can say that some living beings belonging to these three classes attain *moksa* (of course, having born in the class of human beings) and some do not (1407[2]).

The second *dvāra* discusses the question as to whether a living being belonging to this or that class performs *antakiyā* with interval or without interval. In other words, it discusses a question as to whether a living being belonging to this or that class attains liberation in the immediately next birth which is necessarily human or in the birth which it takes after one or many intervening births and which too is necessarily a human birth. The answer given to this question is as follows. In the case of living beings belonging to the first four hells both the ways are possible. But in the case of living beings belonging to the next three only one way is possible and that is of attaining emancipation in the human birth which is separated by one or many intervening births.

In the case of living beings belonging to the classes of *Bhavanapati* gods, earth-bodied beings, water-bodied beings and plant-bodied beings both the ways are possible. In the case of fire-bodied, air-bodied, two-sensed, three-sensed and four-sensed beings only one way is possible and that is of attaining liberation in the human birth separated by one or more births. And in the case of the remaining living beings both the ways are possible (1410-13).

Ac Malayagiri accounts for the impossibility, in the case of fire-bodied, air-bodied, two-sensed, three-sensed and four-sensed beings, of the way of attaining liberation in the immediately next birth which is necessarily a human birth. Fire-bodied and air-bodied beings cannot have their next birth in the class of human beings. And it is the nature of the two-sensed, three-sensed and four-sensed beings not to be emancipated in the immediately next human birth even though they can have their next birth in the class of human beings (*Prajñāpanātkā* folio 397).

The third *dvāra* discusses the question as to how many living beings attaining liberation in immediately next human birth and belonging to this or that class of living beings attain liberation simultaneously (1414-16).

Classes to which living beings attaining liberation in the next human birth belong (anantarāgata) ¹	Minimum Number	Maximum Number
Infernal beings	1, 2, 3,	10
Infernal beings of 1-3 hells	" " "	10
Infernal beings of 4-7 hells	" " "	4
Bhavanapati Gods	" " "	10
" Goddesses	" " "	5
Earth-bodied, Water-bodied	" " "	4
Plant-bodied	" " "	6
Five-sensed sub-human beings	" " "	10
Five-sensed sub-human beings (female)	" " "	10
Human beings	" " "	10
" (female)	" " "	20
Vānavyantara	" " "	10
Vānavyantara (female)	" " "	5
Jyotiska gods	" " "	10
" goddesses	" " "	20
Vaimānika gods	" " "	108
Vaimānika goddesses	" " "	20

The fourth *Udvartadvāra* discusses the question as to which are the possible classes in which a living being belonging to this or that class is born in its next birth. In this discussion *Prājñāpanā* uses the term *udvṛtta* for the death that takes place in any of the classes of living beings. But *Saṅkhandāgama* employs three terms *udvṛtta*, *kālagata* and *cyuta* in this context. It uses the term *udvṛtta* for the death of infernal beings, *Bhavanavāsī* gods, *Vānavyantara* gods and *Jyotiska* gods; *kālagata* for the death of sub-human beings and human beings; and *cyuta* for the death of *Vaimānika* gods.²

This *dvāra* discusses also the question as to which items from among *dharmasravaṇa* (listening to religious preachings), *bodha* (cognition), *śraddhā* (religious faith), *matijñāna* (sensory cognition), *śrutajñāna* (scriptural knowledge), *vratagrahana* (determination to practise vows), *avadhiññāna* (extra-sensory cognition of spatially and temporally distant physical objects), *anagāratva* (state of homeless monk), *manahpariyāyajñāna* (extra-sensory cognition of the mind), *kevalajñāna* (omniscience) and *siddhi* (liberation) a living being after having born in a particular class can acquire.³

1. This account has in view only those *anantarāgata* living beings about whom we are told in sū. 1410-13 that they perform *antakriyā*.
2. *Saṅkhandāgama*, Book VI, p. 477 (*Viśeṣārtha*).
3. For comparison refer to *Uttarādhyāyana*, *Adhya.* 29th (73 padas beginning from *Samvega*). See also *Sthānāṅga-Samavāyāṅga*, pp. 3-8.

Śatkhandāgama adds to the abovementioned items several others, viz tirthankara-hood, cakravarti-hood, etc.⁴ But *Prajñāpanā* discusses tirthankara-hood etc. in and through other *dvāras*.⁵ This suggests the early date of the *Prajñāpanā* account. And we find that *Śatkhandāgama* account is more systematic than the *Prajñāpanā* account. Again, it is noteworthy that in the present *daāra* of *Prajñāpanā* there occurs the account of māṇḍalika-hood (9th *dvāra*) and *ratnas* (jewels) (10th *dvāra*) which are conspicuous by their absence in the concerned *Satkhandāgama* account. Again, *Satkhandāgama* enumerates the items in the following order : *ābhī-bodhika* (sensory cognition), *śrutajñāna*, *manaḥparyāyajñāna*, *kevalajñāna*, *samyagmithyātva* (partial religious faith), *samyaktva*, *samyamāsamyama* (partial self-control), *samyama* (self-control), *baladeva*-hood, *cakravarti*-hood, *tirthankara*-hood, emancipation (Book VI, p 494). This is not the order in which they are acquired. First the items related to *jñāna* are mentioned, then those related to *darśana*, afterwards those related to *cāritra* and at last the other special items.

The summary of the *Udvṛtta-dvāra* (1417-43) is as follows :

Class to which a living being belongs	Class in which it is born after death	Items which it can acquire in New birth
1. Infernal beings	{ Five-sensed sub-human beings Human beings	<i>Deśa-saṁnyama</i> ⁶ and <i>Avadhijñāna</i> Moksa
2. <i>Bhavanapatī</i> gods	{ Earth-bodied, Water-bodied, Plantbodied, Five-sensed sub-human beings Human beings	× The same as in 1 "
3. Earth-bodied, Water-bodied, Plant-bodied	{ Earth-bodied, Water-bodied- Fire-bodied, Air-bodied, Twosensed, Three-sensed, Foursensed, Five-sensed subhuman beings Human beings	× The same as in 1 "
4. Fire-bodied, Air-bodied	{ From earth-bodied upto Four-sensed beings Five-sensed sub-human beings	× <i>Dharma-śravaṇa</i>

4. Book VI pp. 484-502.

5. Refer to *dvāras* 5-10 of this *Pada* XX.

6. The text proper yields the following reading "*śīlaṁ vā vāyam vā guṇaṁ vā veramaṇaṁ vā paccakkhāṇaṁ vā posahovāsaṁ vā*" (1420 [6]) *Sūtra* 1420 [8] speaks about *aṇagāra* (monk). Hence these beings should be regarded as *deśasaṁnyamī* (i.e. having partial self-control). For definitions of *śīla* etc. one may refer to the commentary (folio 399).

5. Two-sensed, three-sensed, four-sensed	{ From earth-bodied upto Five-sensed sub-human beings } Human beings	The same as in 3 <i>Manahpariyāya</i>
6. Five-sensed sub- human beings	{ Infernal beings <i>Samyaktva</i> and <i>Avadhīyāpa</i> } <i>Bhavanapati</i> gods } One-sensed upto four-sensed } Five-sensed sub-human } beings, human beings } <i>Vānavyantara</i> , <i>Jyotiska</i> } <i>Vaimānika</i> }	The same as in 3 The same as in 1 ,,
7. Human beings	The same as in 6	,,
8. <i>Vānavyantara</i> , <i>Jyotiska</i> , <i>Vaimānika</i>	{ The same as in 2	,,

In the fifth *Tirthankaradrāra* is considered the question as to whether or not a living being belonging to this or that class can possibly attain Tirthankara-hood in its immediate next human birth.⁷ If tirthankara-hood is not possible in its case, then what is possible in the course of its spiritual development is mentioned here. The gist of this account (144-58) is as follows :

The immediate preceding birth of a human being	What is possibly attained by a human being
An infernal being belonging to the hell <i>Ratnaprabhā</i> up to the hell <i>Vālukāprabhā</i> }	Tirthankara-hood
Infernal being belonging to <i>Pankaprabhā</i> hell }	<i>Mokṣa</i> (emancipation)
Infernal being belonging to <i>Dhūmaprabhā</i> hell }	<i>Virati</i> (practice of vows)
Infernal being belonging to <i>Tamā</i> hell }	<i>Viratāvirati</i> (partial practice of vows)
Infernal being belonging to Seventh hell }	<i>Samyaktva</i> (religious faith)
<i>Bhavanapati</i> gods	<i>Mokṣa</i>
Earth-bodied and water-bodied	,,
Fire-bodied and Air-bodied	Listening to religious preachings
Plant-bodied	<i>Mokṣa</i>

7. *Yantra-pūrvaka-karmādi-vicāra* (p 118) contains a Table about the excellences like tirthankara-hood, etc. which are dealt with in this chapter XX of *Prajāñāpandāsūtra*

Two-sensed, three-sensed or four-sensed being	}	<i>Maṇaḥparyāyaṅāna</i>
Five-sensed sub-human being, human being, <i>Vānavyantara</i> or <i>Jyotiska</i>		
<i>Vaimānika</i>		<i>Moksa</i>
		Tirthaṅkara-hood

From this it becomes clear that it is possible for a living being belonging to the class of infernal beings or to that of *vaimānika* celestial beings to attain tirthaṅkara-hood in its immediate succeeding birth provided it is a human birth.

Cakravarti-hood is possible only in the case of living beings who belong to the first hell or to the class of celestial beings and who take their next immediate birth in the class of human beings (1459-63). The qualifications required for the attainment of baladeva-hood are the same as those required for the attainment of tirthaṅkara-hood, the only difference being that even a living being belonging to *Śarkarāprabhā* hell and taking its immediate succeeding birth in the class of human beings can possibly attain baladeva-hood (1464). The qualifications required for the attainment of vāsudeva-hood are the same as those required for the attainment of baladeva-hood, the only difference being that it is not possible for a living being belonging to *Anuttaropapātika* to attain vāsudeva-hood in its immediate succeeding birth (1465). It is not possible for a living being belonging to the class of infernal beings of 7th hell or of fire-bodied beings or of airbodied beings to attain māṇḍalika-hood in the immediate succeeding birth (1466).

The summary of the tenth *Ratnadvāra* (1467-69) is as follows. It is not possible for a living being belonging to the class of infernal beings of VII hell or of fire-bodied beings or of air-bodied beings or of *anuttaravimāna* gods to become *senāpati* (commander-in-chief), *gāthapati* (a rich man), *vardhaki* (carpenter), *purohita* (royal-priest) or *strīratna* (queen) in its immediate succeeding birth. We are told that a living being belonging to the regions from infernal region upto *sahasrāra* celestial region can possibly become horse-jewel or elephant-jewel in its immediate succeeding birth. And we are further told that a living being belonging to the celestial regions from *Asurakumāra-devaloka* to *Īśāna-devaloka* can possibly become any one of the following 'jewels' in its immediately succeeding birth : *cakra* (royal discus), *chatra* (royal umbrella), *carma* (royal shield), *danda* (royal staff), *asi* (royal sword), *mani* (royal diamond), *kākiṅī* (royal coin). (These 'jewels' enumerated here are earth-bodied beings).

At the end of *Ratnadvāra* there occurs a discussion pertaining to the question as to in which celestial region a particular living being who has attained this or that spiritual qualification in the present birth is born after death. The commentator says nothing about the connection of this discussion with *Ratnas*. The gist of this discussion (1470) is as follows :

1. <i>Asamyata bhavya dravya</i> ⁸ <i>deva</i>	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Graiveyaka</i>
2. One not opposed to <i>samyama</i>	From <i>Saudharma</i> to <i>Savārthasiddhi</i>
3. One opposed to <i>samyama</i>	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Saudharma</i>
4. One not opposed to <i>samyamā-samyama</i>	From <i>Saudharma</i> to <i>Acyuta</i>
5. One opposed to <i>samyamā-samyama</i>	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Jyotiska</i>
6. <i>Asañjñi</i> (having <i>akāmanurjarā</i>)	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Vānavyantara</i>
7. <i>Tāpasa</i> ⁹	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Jyotiska</i>
8. <i>Kāndarpika</i> ¹⁰	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Saudharma</i>
9. <i>Caraka-parivrājaka</i> ¹¹	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Brahmaloka</i>

8 There is a difference of opinion regarding the meaning of this term. According to some it means a *samyagdīṣṭi* (i. e. a person possessed of right faith). But Āc. Malayagiri does not accept this interpretation. According to him the term stands for *Bhavya* (capable of attaining liberation) and *Abhavya* living beings who, in the guise of *Śramana* follow the practices of *Śramana* in spite of their being *mithyādṛsṭi* (possessed of wrong faith) — *Prajñāpanāṅgikā* folio 404.

9 By the term *tāpasa* are meant ascetics like those who live on leaves. That is, they do not practise penances laid down in Jaina works. In India the tradition of *tāpasa* is very old. In Jaina terminology they are called '*bāla-tapasvi*', whereas those who perform penances recognised in Jaina tradition are called '*pañḍita-tapasvi*'. *Bṛhadāraṇyaka* (4.3.22) reference to *tāpasa* is the oldest one. See *Vedic Index*.

10 A person who, though himself *samyata* (self-controlled), makes others laugh by his humorous speech and action is called *kāndarpika*. This definition of *kāndarpika* occurs in *Bṛhatkalpabhāṣya*, gā. 1294-1301. It is quoted by Āc. Malayagiri in his *Prajñāpanāṅgikā*, folio 405.

11. The commentator explains the term '*carakaparivrājaka*' in two ways. According to the first, the term '*caraka*' qualifies the term '*parivrājaka*' and the compound term means *Tridaṇḍī*, a class of wandering mendicants. According to the second, the terms '*caraka*' and '*parivrājaka*' are on equal footing and the whole compound means '*caraka* and *parivrājaka*'. Here by the term *caraka* is meant a class of ascetics who wear

10	<i>Kilbisika</i> ¹²	From <i>Saudharma</i> to <i>Lāmtaka</i>
11.	<i>Tiryāñca</i> (<i>deśavirata</i>)	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Sahasrāra kalpa</i>
12.	<i>Ajīvaka</i> ¹³	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Acyuta</i>
13.	<i>Ābhīyogika</i> ¹⁴	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Acyuta</i>
14.	<i>Svalingī</i> but <i>darśana-vyāpanna</i> (i.e. <i>nihnavā</i>)	From <i>Bhavanavāsi</i> to <i>Graiveyaka</i>

The following facts emerge from the above account. Even without the internal purity merely by the external pure conduct a living being can acquire the desert of being born in the celestial regions upto *Graiveyaka*. The importance of the acceptance of the external marks like dress, etc. of a Jaina monk is implied in items 1 and 14. With internal purity the practice of moral discipline makes it possible for a living being to take its next birth in *Sarvārthasidhi* celestial region which is the highest position among the *Vamānika* gods. The comparison of items 7, 9, 12 with the items 1, 14 makes it clear that a person (who has no faith in it but) who simply bears the external marks of the Jaina monk is on a higher plane than a follower of a non-Jaina religion. Thus here the emphasis is on the external marks and behaviour than on the internal purity.

At the end of this chapter there occurs an enquiry about the life-spans of *asañjñī* living beings (1471-73). We are given the information regarding the *nāraka-āyukarma* and *deva-āyukarma* that they bind, as also their relative numerical strength. The commentator has given no reason for the inclusion of this discussion in this chapter.

simply a loin-cloth the end of which, after being carried round the body, is gathered up behind and tucked into the waist-band; whereas by the term *parivṛāyaka* is meant a class of Sāṅkhya mendicants.

12. A person of deceitful nature who abuses *jñāna* (knowledge), *kevalī* (an omniscient being), *dharmācārya* (religious preceptor) and monks is called *kilbiṣika*. This definition of *kilbiṣika* occurs in *Bṛhatkalpabhāṣya* (*gāthās* 1302-1307). Āc. Malayagiri has quoted this definition in his commentary on *Prajñāpanāsūtra*. The commentary on *Bṛhatkalpabhāṣya* tells us that such a person, while condemning knowledge, declares that works like *Sūryaprajñapti* (dealing with Astronomy) and *Yoniprābhṛta* are of no use to those who want to attain liberation (Commentary on *gāthā* 1303).
13. Followers of *Gośālaka*.
14. *Ābhīyogika* means a person who performs *vaśikaraṇa* (subjugation of other persons) etc. with the help of magical skill and chants etc. A description of an *ābhīyogika* occurs in *Bṛhatkalpabhāṣya* (*gāthās* 1308-14). Āc. Malayagiri quotes it in his *Prajñāpanāṭīkā*. Practice of such magical performances causes demerit when they are practised with a view to acquiring fame (*Bṛhatkalpabhāṣya*, *gā.* 1314).

BODILY STRUCTURE AND SIZE

In this chapter the following points about the bodies (*śarīra*)¹ of living beings are discussed :

- (1) Types of bodies
- (2) Their structure or form.
- (3) Their size or magnitude
- (4) Accumulation of particles for their construction
- (5) Number of bodies that can simultaneously be possessed by a living being.
- (6) Relative numerical strength of their substances (i. e. of the different types of bodies) and also of the atomic particles that constitute them.
- (7) Relative numerical strength of their sizes.

From among these points, Nos. 1, 2 and 3 are expounded while describing the various types of bodies. And after that points Nos 4-7 are taken up for discussion. This suggests two different successive stages of the treatment of the problem of the body. In olden days the problem of living beings was usually discussed through various points-of-investigation like *gati*,² etc , and on this line the different classes of living beings were formed and discussed³. But among those points-of-investigations (*dvāras*) we do not find *śarīra-dvāra*. The fact that the discussion about the body in *Satkhandāgama* first of all occurs in its *cūlikā* named *Prakṛti-samutkṛtana* (Book VI p 50) also corroborates our above-mentioned conclusion. Therein among the sub-types of *Nāmakarma*, body and many items related to body have found place after the mention of *gati* and *jāti*.

In the first *Vidhi-dvāra* five types of bodies are enumerated. They are *audārika* (the gross), *vaiṅkriya* (the transformable), *āhāraka* (the projectable), *taijasa* (the electric) and *kārmaṇa* (the karmic) (1474). After this enumeration they are taken up one by one for exposition. Here the sub-types of each of these five types are pointed out. While enumerating the sub-types of the *audārika* body we are told that they are as many as are the classes of living beings beginning

1. The chapter XII of *Prajñāpanā* is 'Śarīrapada'. It deals with the topic of body (*śarīra*). The chapter XVI of *Prajñāpanā* (*Prayogapada*) yields information about bodily activities.

2. *Prajñāpanā*, Padas III & XVIII

3. *Ibid*, Pada XIII

from the one-sensed and ending with the human beings who are five-sensed⁴ (1476-87). Hence while discussing the form of the *audārika* body all those forms which are found in the bodies possessed by the above-mentioned classes of living beings are discussed. The form of the body possessed by an earth-bodied being resembles that of *Masūra* pulse, that of the body possessed by a water-bodied being resembles that of a stable water-drop (*stibukabindu*)⁵, that of the body possessed by a fire-bodied being resembles that of a multitude of needles, that of the body possessed by an air-bodied being resembles that of a flag, and that of the body possessed by a plant-bodied being is of various types. The structure or form which is found in the body possessed by a living being belonging to any of the classes beginning with the class of the two-sensed upto that of the four-sensed is *hunda* (every limb and every feature unsymmetrical). The bodies possessed by living beings belonging to all the remaining classes of living beings having *audārika* bodies—except the class of *sammūrccchima* beings—can have all the six types of bodily forms. The body possessed by a *sammūrccchima* being invariably has *hunda* form (1488-1501) The following are the six bodily forms⁶ :

- (1) *samacaturasra* (Symmetrical from all angles).
- (2) *nyagrodhaparimandala* (Upper part symmetrical, lower part unsymmetrical).
- (3) *sādi*⁷ (Reverse of (2)).
- (4) *vāmana* (Dwarfish).
- (5) *kubja* (Hunch-backed)
- (6) *hunda* (Every limb and every feature unsymmetrical).

The classes of the one-sensed, the two-sensed etc. are taken up one by one and we are told as to what height the concerned type of body found in that class has (1502-13).

Those very points that are discussed in connection with the *audārika* body are also discussed in connection with the *vaikriya* body too. This *vaikriya* body is found in the classes of fully developed (*paryāpta*) gross (*bādara*) air-bodied beings, five-sensed

4. For the treatment of these divisions one may refer to the chapter I of *Prajñāpanā*.

5. "s:ibukākāro yo bindur na punar itastato vātādīnā vikṣiptaḥ" Commentary, folio 411.

6. The text proper, at this place, does not enumerate all the six structures; it employs the term 'jāva' (suggesting abridgement) and hence it mentions the first and the last alone (1497[1]). But sū. 1694 [8] (Chapter XXIII) enumerates all the six.

7. Different reading—*sāci*.

sub-human beings and five-sensed human beings. It is to be noted that not all the beings belonging to these three classes possess this body. Only those beings that are *garbhaja* (born from uterus), *pariyāpta* and having the life-span of *samkhyāta* years can possess this body. In the case of human beings one more limiting condition is given. Only those human beings that inhabit *Karmabhūmi* (Land of Action) can have it. But all the celestial beings invariably possess it (1514-20). After this account occurs the description of the form of this body (1521-26). While describing the form both the sub-types of it viz. *bhavadhāranīya* and *uttara vaikriya* are taken into account. The *vaikriya* body that one acquires as soon as one is born is called *bhavadhāranīya*. And this body is known as *uttara vaikriya* as and when it assumes afterwards different forms. Again, while discussing the height or size of this body both these sub-types are taken into account (1527-32).

The *Āhāraka* body has no sub-types. Only that human being who inhabits the Land of Action (*Karmabhūmi*), who is endowed with supernatural powers and who is self-controlled though spiritually lethargic (*pramatta*)⁸, can acquire this body (1533). It has *samacaturasra* form (1534). Its minimum height is somewhat less than a *ratnī* (= one hand) and maximum height is one full *ratnī* (1535).

We are told that the *Taijasa* body is found in all the classes of living beings beginning with the one-sensed and ending with the five-sensed. Hence its sub-types are as many as are the classes of living beings (1536-39). Then follows the description of its form (1540-44). And after that we are informed about its height (1545-51). We are told that all this applies in toto to the *Kārmana* body (1552). The size of these two bodies is given keeping in view especially the *māranāntīkasamudghāta*. It is so because leaving this special occasion their size is always equal to that of the *aūdārīka* or the *vaikriya* body. On death a living being leaves its present body and migrates to the place where it has to take new birth. During this journey these two bodies alone are associated with the transmigrating soul. Hence while considering the size of these two bodies the size which they can have during this journey is discussed. The material particles are accumulated for the construction of the body generally from all the six directions. Similarly, incremental accumulation as well as the dispersion of the particles take place from or into all the six directions (1553-58).

8. According to *kārmagrānthīkas* even those who are not spiritually lethargic can possibly have this body. *Prajñāpanāṭīkā*, folio 424.

In the *Samyogadvāra* (1559–1564) the question as to how many bodies from among the five, viz. *audārika* etc., a living being can simultaneously possess is discussed. The gist of the discussion is as follows .

1. The *Audārika* is possible⁹ with the *Vaikriya*, the *Āhāraka*, the *Taijasa* and the *Kārmana*.
2. The *Vaikriya* is possible with the *Audārika*, the *Taijasa* and the *Kārmana*.
3. The *Āhāraka* is possible with the *Audārika*, the *Taijasa* and the *Kārmana*.
4. The *Taijasa* is possible with the *Audārika*, the *Vaikriya*, the *Āhāraka* and the *Kārmana*.
5. The *Kārmana* is possible with the *Audārika*, the *Vaikriya*, the *Āhāraka* and the *Taijasa*.

The *Taijasa* and the *Kārmana* are always found together.

The last two *dvāras* (1565–66) are devoted to the calculation of the relative numerical strength of their substances and constituent atoms as also of their sizes. It is noteworthy that the discussion about the relative numerical strength of their sizes occurs even in the *Satkhandāgama* (*Avagāhanā-mahādandaka*, Book XI, Sūtra 33, p. 56) Again, the relative numerical strength of their constituent atoms as also of their incremental accumulation is found discussed therein (Book XIV, p. 429)

For the comparison of the *Kārmana* body with the subtle body recognised in other systems of Indian philosophy one may refer to the introduction to *Ganadharavāda*, (Ed. Malvania), p. 121.

From the standpoint of substance the order of their relative numerical strength is as follows: the *Āhāraka*, the *Vaikriya*, the *Audārika*, the *Taijasa*, the *Kārmana*.

From the standpoint of their constituent atoms the order of their relative numerical strength is as follows: the *Āhāraka*, the *Vaikriya*, the *Audārika*, the *Taijasa*, the *Kārmana*.

When both the standpoints are taken together, the order of the relative numerical strength is as follows: *āhāraka* substances, *vaikriya* substances, *audārika* substances, *āhāraka* atoms, *vaikriya* atoms, *audārika* atoms, *taijasa-kārmana* substances, *taijasa* atoms, *kārmana* atoms (1565).

9. This means that it does not necessarily and invariably accompany them.

The relative numerical strength of their sizes is calculated from the standpoints of maximum, minimum and the both. From the standpoint of the *minimum* size, the order is as follows: the *Audārika*, the *Taijasa-Kārmana*, the *Vaikriya*, the *Āhāraka*. From the standpoint of *maximum* size, the order is as follows: the *Āhāraka*, the *Audārika*, the *Vaikriya*, the *Taijasa-Kārmana*. From the standpoint of the maximum and the minimum sizes taken together, the order is as follows: the *Audārika* (mini.), the *Taijasa-Kārmana* (mini.), the *Vaikriya* (mini.), the *Āhāraka* (mini.), the *Āhāraka* (max.), the *Audārika* (max.), the *Vaikriya* (max.), the *Taijasa-Kārmana* (max.) (1566).

*

CHAPTER XXII

ON ACTIVITY¹

Karma means disposition or impression (*vāsanā, saṁskāra*) which causes rebirth. From the very early times in India thinkers pondered over it. The speculation of the *Karma* goes inevitably hand in hand with the conception of the cycle of births and deaths. In the old set of *Upanisads* this speculation occasionally occurs. But in the Jaina and the Buddhist literature—especially in the Jaina *Āgamas*—it occupies large space². Therein we also notice its two clear-cut stages. In its first or primary stage the term *kriyā* might have been employed in place of the term *karma*. We surmise this because in the Jaina *Āgamas*³ and Pāli *Piṭakas*⁴ the term *kiriya* has been used for *sukṛta-duskrta* (good or bad acts), *punya-pāpa* (merit-demerit) and *kuśala-akuśala karma* (auspicious or inauspicious acts) whereas the term *kriyāvāī* has been used for the believer in those acts. Hence in the classification of doctrines, found in the *Āgamas* of that period of time, occur the four broad classes, viz *Kriyāvāī, Akriyāvāī* etc.⁵ And in the Pāli *Piṭakas* the believers in the good and bad acts are described as 'the preachers of *Kriyā*'. Moreover, therein the Buddha calls himself a *Kriyāvāī*, and he is praised by employing the terms *Kriyāvāī* and *Karmavāī*. Some thinkers might have dubbed him as *Akriyāvāī* on account of his doctrine of No-Soul. Hence he interpreted the term *Akriyāvāī* in his own way. And if somebody were to describe him as *Akriyāvāī* in this sense he would not have objected to the description⁶. In fine, in those days the term *Kriyāvāī* was prevalent in the sense of 'the one who believes in the *Karma*' and the term *Akriyāvāī* in the sense of 'the one who does not believe in the *Karma*'. But the term *Karma* gradually ousted the term *kriyā*. First both the terms were employed side by side as interchangeable terms or as synonyms.⁷ But when it was finally determined

1. For the account of Āgamic speculation on *Kriyā* (Activity) one may refer to '*Kriyākośa*' edited by Shri Mohan Lal Banthiya and Shri Shrichand Choradiya, Calcutta, 1969.

2. Introduction to *Gaṇadhara-vāda* (Ed. Malvania), p. 109.

3. *Sūtrakṛtāṅga*, 1. 12. 1.

4. *Dighanikāya, Sāmaññaphalasutta*

5. *Bhagavati* 30. 1; *Bhagavatisāra*, p. 570. For other readings refer to *Kriyākośa*, p. 256.

6. *Vinayapiṭaka, Mahāvagga* 6. 31. *Anguttaranikāya* 4. 179. Also refer to '*Āgama yuga kā Jaina Darśana*' p. 74.

7. These two terms are employed side by side in *Ācārāṅgasūtra* (the portion in the beginning of the text) and *Dighanikāya (Soṇadamāśasutta)*.

that both mean the same thing, the term *kriyāvāda* became oblivious and the term *karmavāda* alone remained in the field. There is another reason also for this happening. It is that with the increase of subtlety and depth of *Karma* speculation the old *Kriyā* speculation drifted far away from the former. And at last the old *kriyā* speculation could not keep pace with the new *karma* speculation. So, now we have before us the *kriyā* speculation simply as a background of or as a historical link with the *karma* speculation.⁸ We can have a glimpse into its nature through *Kriyāpada* of *Prajñāpanā*, and *Kriyāsthāna* (2.2) and *Pratyākhyāna-kriyā* (2.4) of *Sūtrakṛtāṅga*. Moreover, the discussions about *kriyā* and *kriyāvāda*, that we come across in *Bhagavatī*,⁹ also suggest the importance of the *Kriyā* speculation in those ancient days. Gradually the importance of the *Kriyā* speculation waned and that of the *Karma* speculation increased. *Ṣaṭkhandāgama* provides an evidence to this fact. It is replete with the *Karma* speculation. But therein we do not come across the *kriyā* speculation of the type found in the *Āgamas*, especially *Prajñāpanā* and *Bhagavatī*.

Again, it is necessary to note that there were believers in the *Kriyā*, who did not accept material veil of the *karma* over and above acts (*kriyā*).¹⁰ Their knowledge is described by the derogatory term, viz. *vibhangaṣṭhāna*. This suggests that the tenet of the material veil of the *karma*, recognised in the *Karma* doctrine propounded in the *Āgamas*, was not originally present in the *Kriyāvāda* at its early stages. If *kriyā* or *karma* (act) were regarded as giving its fruit and that too after a gap of so many years or lives, then *kriyā* (act) being destroyed as soon as it is performed the theoreticians could not help postulating *karma* as a veil or impression or disposition (*āvarana*, *vāsanā*, *samskāra*) resulting from the *kriyā* (act); and gradually it was concluded and determined that this *karma* which is viewed as a veil or impression should be material. Thus the two terms *kriyā* and *karma* which at one time conveyed the identical sense came to mean different things. Before they came to mean different things they had passed through various stages. First *prānātipāta* (injury to life) itself was known as *kriyā* (1572), then the *kriyā* (= *kriyāphala* = *karma*) generated by *prānātipāta* came

8. In *Bhagavatisūtra* we are told that *kriyā* precedes *vedanā*, further that even a *śramana* (a monk) has *kriyā* which is caused by *pramāda* (spiritual lethargy) and *yoga* (mental, vocal and bodily activity) (*Sū.* 151, 152 (3.3)). Moreover, we are told that a person cannot attain liberation so long as he is possessed of *kriyā*—*Sū.* 153

9. *Ibid.*, 1. 10, 30 1; 3 3, 7. 1; 7. 10; 2. 8, 18. 8; 6. 3. Also see *Bhagavatisūtra* pp. 34, 597.

10. *Sthānāṅga*, 542.

to be known as *kriyā* (1574) and after that the term *karma* became current in place of *kriyā* (1585). The term *kriyā* which was a synonym of the term *karma* got out of use and the term *karmavāda* alone became current in the circles of thinkers.

In the *Pūrvagata* of *Drstivāda* there is one *Pūrvā* named *Kriyā-viśāla*. But *Ṣaṭkhandāgama* establishes the connection of *Karma-prakṛti* with the *Pūrvā* called *Āgrāyanī*¹¹. This too corroborates our conclusion that in the first stage *kriyā* itself was regarded as *karma* but afterwards *karma* gradually acquired the sense quite different from that of *kriyā*.

The chapter on *Kriyā*¹², contained in the *Prajñāpanā*, is merely a collection of discussions about *Kriyā* conducted variously in those days. It gives us an idea as to how the *Kriyā* speculation might have developed. For instance, the one way of treating of *Kriyā* is to demonstrate its five types based on the conception of violence-nonviolence¹³ (*sū* 1567-72; 1605). The second way of treating of *Kriyā* takes into account 18 *pāpasthānas* (types of bad acts); but this treatment is such as it includes the treatment of five great vows¹⁴ (*sū*. 1574-80). The third way of treating of it is to form and describe its five types which could somehow be included in 18 *pāpasthānas* (1621). Moreover, *Sūtrakṛtāṅga* too contains the discussion about *kriyāsthānas* (types of vicious acts). Thus the topic of *Kriyā* was variously discussed in those early days. But before the *Kriyā* speculation could assume its concrete form, *Karma* speculation got systematised and it finalised the *dosas* (vices). Thus *Karma* speculation took the advantage of the old *Kriyā* speculation. But the former had not adopted the latter in its original form.

In this chapter it is determined as to which living beings are active and which inactive. And it is finally concluded that the liberated souls (*siddhas*) are inactive; they perform no act whatsoever. From among the non-liberated (*samsārī*), only those who have attained the *śaileśī* or *ayogī* state are inactive. And all the rest

11. *Ṣaṭkhandāgama*, Book IX, *sū*. 45, p. 134.

12. For the exposition of *Kriyā* one may refer to *Sthānāṅga-Samavāyāṅga*, p. 410. Therein various details about *Kriyā* are systematically presented and explained.

13. The speculation regarding these types of *Kriyā* is possibly very old. It is so because these types alone are meant in *sū*. 1585 etc. where occurs the reference to *Kriyā* alone. The common name given to these five types is *Āyogikā* (= that keeps one involved in the cycle of births and deaths) (1617-).

14. Compare this account with the one found in *Ṣaṭkhandāgama* (*Vedanā-pratyayavidhāna Sūtra*), Book XII, p. 275.

non-liberated souls are active (1573). Really speaking, the sūtra mentioning the two-fold divisions of souls, viz. the active and the inactive should occur first and only afterwards should come the exposition of the types of *kriyā* as also the discussion about the question as to which types of *kriyā* are found in this or that class of living beings. This is the natural order of treatment. It is not followed in the *Prajñāpanā* account. Here first the five main types of *kriyā* and their subtypes are enumerated (1567-72) and only afterwards the question as to which living beings are active and which inactive is discussed (1573). This is so because the chapter is of the nature of collection of various discussions about *kriyā*.

The types and sub-types of *kriyā*, as enumerated in *Prajñāpanā*, are as follows :

Five Kriyas (1567-72, ¹⁵ 1605)	Eighteen vices by which the Kriyas are generated	Five kriyas
1. Kāiyā (Kāyuki)	1. Prānātipāta	1. Ārambhriyā
1. Anuvarayakāiyā	2. Mrsāvōda	2. Pāriggahriyā
2. Duppauṭṭakāiyā	3. Adattādāna	3. Māyāvattiriyā
2. Āhigaraṇiyā (Ādhikaranikt) ¹⁶	4. Maithuna	4. Apaccakkhānakkriyā
1. Samjōyanāhigaraṇiyā	5. Parigraha	5. Micchādam-sanavattiriyā
2. Nivvattanāhigaraṇiyā	6. Krodha	
3. Pādosiyā (Pradvēsikt)	7. Māna	
1. Sva-prati aśubhamana	8. Māyā	
2. Parapрати aśubhamana	9. Lobha	
3. Tadubhayapрати aśubhamana	10. Prema	
4. Pāriyāvāṇiyā (Pāritāpanikī)	11. Dvesa	
1. ¹⁷ Sva-asātā-udīranā	12. Kalaha	
2. Para-asātā-udīranā	13. Abhyākhyāna	
3. Ubhaya-asātā-udīranā	14. Paśunya	
5. Pānātivāta (Prānātipāta)	15. Paraparivāda	
1. Sva-pānātivāta	16. Arati-rati	
2. Para-pānātivāta	17. Māyāmrśā	
3. Ubhaya-pānātivāta	18. Mithyādarśanaśalya	

15. Bhagavatisāra, p. 34, Bhagavati, śataka 3, uddeśaka 3.

16. Bhagavati, 16.1.564-565; Bhagavatisāra, p. 367

17. Asātā (pain) caused by pulling off one's own hairs and the practice of penances should not be included in this. This is so because the result of the pulling off one's own hairs is good. The practice of penances beyond one's capacity is prohibited in the doctrinal works. This is the clarification offered by the commentator in his commentary (folio 436).

For the sake of comparison we give below lists of *kriyāsthānas* (vices) and *kriyās* (vicious acts), contained in the *Sūtrakṛtāṅga* (2.2) and *Sthānāṅga* (419) respectively.

13 Kriyāsthānas

1. *Arthadaṇḍa*
2. *Anarthadaṇḍa*
3. *Himsādaṇḍa*
4. *Akasmādaṇḍa*
5. *Drstvīpariyāsadaṇḍa*
6. *Mrsāpratyayā*
7. *Adattādānapratyayā*
8. *Adhyātmapratyayā*
9. *Mānapratyayā*
10. *Mitradvesapratyayā*
11. *Māyāpratyayā*
12. *Lobhapratyayā*
13. *Iryāpathika*

25 Kriyās

- (1) 1. *Ārambhikī*
2. *Pāriyrahikī*
3. *Māyāpratyayā*
4. *Apratyākhyānakriyā*
5. *Mithyādarśanapratyayā*
- (2) 6. *Kāyikī*
7. *Adhikaranikī*
8. *Prādvēsikī*
9. *Pāritāpanikī*
10. *Prāṇātipātakriyā*
- (3) 11. *Darśanapratyayā*
12. *Praśnapratyayā*
13. *Pratītyakriyā*
14. *Sāmāntopānikā*
15. *Svāstikī*
- (4) 16. *Nisrjikā*
17. *Ānāyanikā*
18. *Vaidāraṇikī*
19. *Anābhogapratyayā*
20. *Anavakāṅksāpratyayā*
- (5) 21. *Premapratyayā*
22. *Dvesapratyayā*
23. *Prayogakriyā*
24. *Samudānakriyā*
25. *Iryāpathikī*

Prañāpanā discusses the question as to with regard to which things the vicious acts are performed. For instance, the act of doing injury¹⁸ to life could be performed with regard to all the six types of living beings. That is, a living being belonging to this or that from among 24 classes can do injury to a living being of this or that type from among the six types (1574-75). Living beings tell falsehood with regard to all the substances (1576). They can steal all the things that can be grasped (1577). They can perform the sexual act on *rūpa* or substances having *rūpa* (1578). They can accumulate and possess all the substances (1579). Regarding the remaining vices, viz. anger, pride etc. we

18. The following statement occurs in *Bhagavati* (17.4.601; 1.8.52). "puṣṭhā kajjai no apuṣṭhā kajjai". It is obvious that here the term 'kriyā' is employed in the sense of (material) karma.

are asked to repeat the same thing in the case of each and every class of living beings (1580).

We are also told as to how many types of karmas a living being binds if it performs this or that from among 18 types of vicious acts. It is stated that a living being generally binds the seven out of the eight main types of karmas (excluding the eighth type, viz. *āyukarma*) and seldom binds all the eight types of karmas when it is under the influence of this or that vice enumerated in the list of 18 (1581-84)

Prajñāpanā has also discussed the question as to how many vicious acts a living being performs when it binds this or that type of karmas, viz. *jñānāvaranīya*, etc (1585-87) The speciality of this discussion is that it has not taken into account those 18 vicious acts; in their place we find the five acts. But the text proper does not tell us as to which those five acts are. But the commentator points out that they are *kāyikī* etc. Moreover, he clarifies that the following question is in the mind of the author of the text proper, though he has not formulated it in so many words: How many acts are required for the completion of *prānātipāta*, if a living being were to bind karmas through *prānātipāta*¹⁹? In answer to this question the text proper states that the acts required are 3, 4, or 5 (1585-87). But it does not tell us as to which these acts are. The commentator asks us to understand acts *kāyikī* etc in due order (Commentary, folio 440 B)

Further we are told as to how many vicious acts one or many living beings can have with respect to one or many living beings (1588-1604). Here again the commentator points out that the vicious acts meant here are those beginning with the *kāyikī*. Further he clarifies that we are to include in these vicious acts not only those that are performed in the present life but also those that were performed in the past lives. This is so because the living being has not abandoned his attachment to the past body, etc through the instrumentality of which it performed the vicious acts in the past lives. Whatever is produced by those body, etc. and whatever is done by other souls with them—for all that the living being is held responsible because it has not left its attachment to them. For the extensive treatment of this topic, one may refer to *kriyākośa*, pp. 45 ff and 150 ff.

Sūtra 1605 again enumerates those five vicious acts which are mentioned in the beginning of this chapter (Sū. 1567). And in *sūtra* 1606 we are told that all these five vicious acts are available in the 24 classes of living beings (1606).

19. Commentary, folio 440 B.

First, the question as to the possibility of the simultaneous existence of the five vicious acts is discussed in a general way. Then, we are informed as to whether or not the simultaneous existence of these five vicious acts is possible in this or that from among the 24 classes of living beings (1607-16). These five vicious acts are given a common name 'āyogikā'. Again, the possibility of their simultaneous existence in general and then in the class of infernal beings etc. is discussed in the same way as is done in the immediately preceding sūtras (1617-19). Not only that but we are also asked to ponder over the problem of their simultaneity from the standpoints of space and time. And all the alternatives that could be formulated from the standpoint of time are enumerated (1620).

After this the chapter gives an account of the other five vicious acts beginning with ārambhikā. Pramattasamyata, etc. are here mentioned as the possessor of these vicious acts (1622-26). This is followed by the treatment of the question as to in which classes of living beings from among the 24 classes these vicious acts are found (1627). The problem of their simultaneity is also discussed (1628-36). And at last there occurs the treatment of this same from the standpoints of space and time (1636).

Eighteen vicious acts have already been treated of in sū. 1578-80. Now the question of the possibility of the refrainment from this or that vicious act in a particular class of living beings is discussed (1637-41). And we are informed that the refrainment from 17 vicious acts beginning with prānātipāta is possible in the class of human beings alone, and that the refrainment from mithyādarśana is not possible in the class of the one-sensed as also in that of the vikalendriya whereas in the remaining classes it is possible.

Then we are told as to how many types of karmas are bound at the time of the refrainment from this or that vice from among the 18. In this connection 27 alternatives possible in the living beings in general are enumerated. And it is discussed as to how many alternatives are possible in this or that class of living beings from among the twentyfour (1642-49).

Again, we are told as to whether or not the vicious acts ārambhikā etc. are possible in the case of living beings refrained from vicious acts, viz. prānātipāta etc., and if they are possible how many of them are possible (1650-62).

At the end of the chapter there occurs the account of relative numerical strength of the vicious acts, viz. ārambhikā etc. They are mentioned below according to the ascending order of their

relative numerical strength : *mithyādarśanapratyayā*, *apratyākhyānakriyā*, *pāriśrahikī*, *ārambhikī*, *māyāpratyayā* (1663) The meaning of this order is brought out by the commentator as follows. Only those living beings that are possessed of *mithyādr̥ṣṭi* can have the *mithyādr̥ṣṭipratyayā kriyā*; but the *apratyākhyāna kriyā* is possible in both the *avirata samyagdr̥ṣṭi* and *mithyādr̥ṣṭi*. *Māyāpratyayā kriyā* is possible in *apramattasam̐yata*, *pramattasam̐yata*, *deśavirata* and *mithyādr̥ṣṭi*. Hence among all the *kriyās* this *kriyā* has the highest numerical strength (*sarvādhika*) (Commentary, folio 452).

The twofold division of *kriyā*, viz. *sāmparāyika* and *airyāpathika* which we come across in later works is not found in the whole of the discussion contained in this chapter

CHAPTERS XXIII-XXVII

SPECULATION ON KARMA

The fourth and the fifth parts (*khandas*) of *Ṣatkhandāgama* are known as *Vedanākhanda* and *Varganākhanda*. Among the 24 points-of-investigation (Book IX, sū. 45, p. 134) of the types of *karmas* the second is called *Vedanā*. And on the basis of this point-of-investigation called *vedanā* the whole fourth part (*khaṇḍa*) is given the title *Vedanākhanda*¹. Again, among those 24 points-of-investigation the sixth one is *bandhana-dvāra*. The *bandhana-dvāra* has four constituents, viz. *bandha*, *bandhaka*, *bandhanīya* and *bandhanavidhāna*. That is, *bandhana-dvāra* contains the explanation of these four sub-points (Book XIV, sū 1 p. 1). At the occasion of the exposition of *bandhanīya* from among these four there occurs the treatment of *varganā* (Book XIV, sū. 68, p. 48). And on the basis of the treatment of *varganā* the entire fifth part is given the name *Varganākhanda*.² These two parts that are placed after the first three deserve to be recognised as one independent work. This is supported by the fact that like the first part, the fourth one opens with a *mangala* (benediction). Having pointed out the 24 points-of-investigation of the topic of the types of *karmas* these two parts expound them one by one whereas the first three parts contain the exposition conducted through 14 *mārganāsthānas* (points-of-investigation) of 14 *śivasamāsas*. Thus these two parts constitute one independent work even though it has been included in the contents and body of the text *Ṣatkhandāgama*. Here it is to be noted that the sixth part called *Mahābandha* contains the exposition of *bandhanavidhāna* alone from among the four, viz., *bandha*, *bandhaka*, *bandhanīya* and *bandhanavidhāna*.³

According to the statement occurring at the beginning of *Vedanākhanda Karmaprakṛti* is the fourth *Prābhṛta* of the fifth *vastu* (item) of *Āgrāyanī Pūrva* (Book IX, sū 45, p. 134), and the extensive exposition of that very topic of *Karmaprakṛti* is conducted here through 24 points-of-investigation. The comparison of this *Ṣatkhandāgama* account with the one found in the chapters 23-27 of *Prajñāpanā* makes it clear that the stage represented by the latter is earlier than the one represented by the former. This is again supported by the fact that the *nikṣepa* method employed

1. *Viśayparicaya* (substance) of Book IX, p. 1.

2. *Viśayparicaya* (substance) of Book XIII, p. 1.

3. Book I, Introduction, p. 67.

in the exposition contained in *Ṣatkhandāgama*⁴ is not found employed in the corresponding exposition contained in *Prajñāpanā*. And even the comparison of the items expounded in the one with those expounded in the other suggests the same thing. *Prajñāpanā* treatment of this topic is not subtle and deep. It does not enumerate four types of *bandha*, viz. *prakṛti-bandha*, etc. in due order, nor does it explain all the four. It explains only the three types of *bandha*, viz. *prakṛti-bandha*, *anubhāvabandha* and *sthiti-bandha* and that too not in a proper order. It does not at all contain the discussion about the *pradeśa-bandha*. The crystallised and subtle stage as well as terminology of the Karma speculation which we come across in the later works written by Śvetāmbara and Digambara theoreticians are not present in the *Prajñāpanā* version of Karma speculation. For instance, *Prajñāpanā* considers *rāga* (attachment) and *dvesa* (aversion) alone to be the cause of Karmic bondage (1670). Though this view is recognised by all the Jaina theoreticians, the discussion about the causes of Karmic bondage has been conducted, by both Śvetāmbara and Digambara theoreticians of later days, in quite a different manner and on altogether a different plane. This fact is beyond controversy. The *Prajñāpanā* account does not mention *yoga* (activity) which is really one of the causes of Karmic bondage. This account does not contain the discussion about *karmapradeśa*.⁵ Hence it is but natural that it could not mention *yoga* which is the cause of *pradeśa-bandha*. This proves beyond doubt that the *Prajñāpanā* account represents the old stage of Karma speculation. *Prajñāpanā* exposition of *anubhāva-bandha* (1679) also points to its antiquity.

Prajñāpanā very often (1665, 1687, 1754, 1769, 1775, 1787) enumerates the eight basic types of Karma. And these types are enumerated again and again at the beginning of the discussions of the concerned items. From this we can legitimately infer that the twentythird chapter and succeeding ones devoted to the Karma speculation were originally written as separate independent tracts and that they have been collected in *Prajñāpanā*. A closer study reveals that the two sections of 23rd chapter are in fact an earlier and a later draft of the solution of the same problem. First section belongs to the ancient period of time and represents the primary stage of the speculation whereas the second section

4. For the 16 *anuyogadvāras* of *vedanā* refer to *Ṣatkhandāgama*, Book X, p. 1. For the *nikṣepas* of *karma* refer to Book XIII, p. 38.

5. The adjectives, viz. *baddha* (bound), *sprṣṭa* and *sañcita* (accumulated), etc. are given to *karmas* (1679). But there does not occur the discussion about *pradeśa-bandha*. Only *prakṛti-bandha*, *sthiti-bandha* and *anubhāvabandha* are dealt with.

belongs to the later period of time and represents the developed stage of speculation. The second section supplements the first one. So, we deem it proper to deal with them here at one place jointly.

The types and sub-types of Karmas are as follows :

Basic types of karma ⁶ (1665, 1687, 1754, 1769, 1775, 1787)	Sub-types (1688-1696)
1. <i>Jñānāvaranīya</i> ⁷	1. <i>Ābhinibodhikajñānāvaranīya</i> 2. <i>Śrutajñānāvaranīya</i> 3. <i>Avadhijñānāvaranīya</i> 4. <i>Manahṣpariyāyajñānāvaranīya</i> 5. <i>Kevalajñānāvaranīya</i>
2. <i>Darśanāvaranīya</i>	1. <i>Nidrāpañcaka</i> : 1. <i>Nidrā</i> 2. <i>Nidrānidrā</i> 3. <i>Pracalā</i> 4. <i>Pracalāpracalā</i> 5. <i>Styānarddhi</i> 2. <i>Darśanacatuṣka</i> : 1. <i>Caksudarśanāvaranīya</i> 2. <i>Acaksudarśanāvaranīya</i> 3. <i>Avadhidarśanāvaranīya</i> 4. <i>Kevaladarśanāvaranīya</i>
3. <i>Vedanīya</i>	1. <i>Sātāvedanīya</i> : 1. <i>Manojñāśabdā</i> 2. <i>Manojñārūpa</i> 3. <i>Manojñagandhā</i> 4. <i>Manojñarasa</i> 5. <i>Manojñasparśa</i> 6. <i>Manahṣukhatā</i> 7. <i>Vacanasukhatā</i> 8. <i>Kāyasukhatā</i> 2. <i>Asātāvedanīya</i> : 1-5. <i>Amanojñāśabdādi</i> 6. <i>Manahṣukhatā</i> 7. <i>Vacanaduhkhatā</i> 8. <i>Kāyaduhkhatā</i>

6. The exposition of eight primary types of *karmas* occurs in the first section of 23rd chapter. Therein we are also told as to what are the causes of karmic bondage. The second section of the same chapter first enumerates the secondary types of *Karmas* and afterwards calculates their duration etc. found in each of the classes of living beings
7. The commentator has supported the order in which they are enumerated here. Refer to the commentary, folio 454 A.

4. Mohanīya

1. Darśanamohanīya :

1. *Samyaktvavedanīya*
2. *Mithyātvavedanīya*
3. *Samyak-mithyātvavedanīya*

2. Cāritramohanīya :

1. Kasāyavedanīya :

1. *Anantānubandhī krodha*
2. " *māna*
3. " *māyā*
4. " *lobha*
5. *Apratyākhyāna krodha*
6. " *māna*
7. " *māyā*
8. " *lobha*
9. *Pratyākhyānāvarana krodha*
10. " *māna*
11. " *māyā*
12. " *lobha*
13. *Samjvalana krodha*
14. " *māna*
15. " *māyā*
16. " *lobha*

2. Nokasāyavedanīya :

1. *Strīveda*
2. *Purusaveda*
3. *Napumsakaveda*
4. *Hāsya*
5. *Rati*
6. *Arati*
7. *Bhaya*
8. *Śoka*
9. *Jugupsā*

5. Āyu

1. *Nairayika āyu*
2. *Tiryāñca āyu*
3. *Manusya āyu*
4. *Deva āyu*

6. Nāma

1. Gatināma :

1. *Narakagati*
2. *Tiryāñcagati*
3. *Manusyagati*
4. *Devagati*

...[387]...

2. *Jātināma* :
 1. *Ekendriya jāti*
 2. *Dvīndriya jāti*
 3. *Trīndriya jāti*
 4. *Caturindriya jāti*
 5. *Pañcendriya jāti*
3. *Śarīranāma* :
 1. *Audārikaśarīra*
 2. *Vaikriyaśarīra*
 3. *Ahārakaśarīra*
 4. *Taijasaśarīra*
 5. *Kārmanaśarīra*
4. *Śarīrāṅgopāṅganāma* :
 - 1-3. *Audārikaśarīrāṅgopāṅgādi*
5. *Śarīrabandhananāma* :
 - 1-5. *Audārikaśarīrabandhanādi*
6. *Śarītrasaṅghātanāma* :
 - 1-5. *Audārikaśarītrasaṅghātādi*
7. *Samhanananāma*⁸ :
 1. *Vajrasabhanārācasamhanana*
 2. *Ṛsabhanārācasamhanana*
 3. *Nārācasamhanana*
 4. *Ardhanārācasamhanana*
 5. *Kīlkāsamhanana*
 6. *Sevārtasamhanana*
8. *Samsthānanāma* :
 1. *Samacaturasrasamsthāna*
 2. *Nyagrodhaparimaṇḍalasamsthāna*
 3. *Sādisamsthāna*
 4. *Vāmanasamsthāna*
 5. *Kubjasamsthāna*
 6. *Huṇḍasamsthāna*
9. *Varnanāma* :
 1. *Krsna*
 2. *Nīla*
 3. *Rakta*
 4. *Pīta*
 5. *Śukla*

8. The commentator refutes a view upheld by Āc. Jinavallabha. Commentary, folio 470.

...[388]...

10. *Gandhanāma* :
 1. *Surabhigandha*
 2. *Durabhigandha*
11. *Rasanāma* :
 1. *Tikta*
 2. *Katu*
 3. *Kasāya*
 4. *Amla*
 5. *Madhura*
12. *Sparśanāma* :
 1. *Karkaśa*
 2. *Mrdu*
 3. *Laghu*
 4. *Guru*
 5. *Snigdha*
 6. *Rūksa*
 7. *Śīta*
 8. *Usna*
13. *Agurulaghunāma*
14. *Upaghātanāma*
15. *Parāghātanāma*
16. *Anupūrvīnāma* .
 1. *Narayika ānupūrvī*
 2. *Tiryāñca ānupūrvī*
 3. *Manusya ānupūrvī*
 4. *Deva ānupūrvī*
17. *Ucchvāsanāma*
18. *Ātapanāma*
19. *Udyota*
20. *Vihāyogatīnāma* .
 1. *Praśastavihāyogati*
 2. *Apraśastavihāyogati*
21. *Trasanāma*
22. *Sthāvaranāma*
23. *Sūksmanāma*
24. *Bādaranāma*
25. *Paryāptanāma*
26. *Aparyāptanāma*
27. *Sādhāranasārīranāma*
28. *Pratyekasārīranāma*
29. *Sthīranāma*
30. *Asthīranāma*
31. *Śubhanāma*

32. *Aśubhanāma*
33. *Subhaganāma*
34. *Durbhaganāma*
35. *Susvaranāma*
36. *Duḥsvaranāma*
37. *Ādeyanāma*
38. *Anādeyanāma*
39. *Yaśaḥkīrtināma*
40. *Ayaśaḥkīrtināma*
41. *Nirmānanāma*
42. *Tirthankaranāma*

7. *Gotra*

1. *Uccagotra* :
 1. *Jātivīśistatā*
 2. *Kulavīśistatā*
 3. *Balavīśistatā*⁹
 4. *Rūpavīśistatā*
 5. *Tapavīśistatā*
 6. *Śrutavīśistatā*
 7. *Lābhavīśistatā*
 8. *Aiśvaryavīśistatā*
2. *Nicagotra* :
 1. *Jātivihīnatā*
 2. *Kulavihīnatā*
 3. *Balavihīnatā*
 4. *Rūpavihīnatā*
 5. *Tapavihīnatā*
 6. *Śrutavihīnatā*
 7. *Lābhavihīnatā*
 8. *Aiśvaryavihīnatā*

8. *Antarāya*

1. *Dānāntarāya*
2. *Lābhāntarāya*
3. *Bhogāntarāya*
4. *Upabhogāntarāya*
5. *Vīryāntarāya*

All the eight basic types of karmas are available in each of the 24 classes of living beings (1666). While explaining as to how a living being binds each of these eight types of karmas, we are told that at the time of the rise (*udaya*) of *jñānāvaranīya karma*, the influx (*āgamana*) of *darśanāvaranīya karma* takes place.¹⁰ The

9. It is noteworthy that *uccagotra* does not mean merely birth in high-class family, it also means beauty of the body and even spiritual excellences. Similarly, *nicagotra* does not mean merely birth in low-class family, it also means absence of bodily and spiritual excellences.

10. For this the term '*niyacchati*' is employed.

rise of *darśanāvaranīya* is followed by the influx of *darśanamoha* the rise of which is, in turn, followed by *mithyātva*. And as soon as the *udīranā* of *mithyātva* comes into existence, the influx of all the eight types of karmas takes place (1667). This order of influx of the eight types of karmas is found in connection with all the living beings (1668).¹¹ Attachment (*rāga*) and aversion (*dveṣa*) are mentioned as the two causes of Karmic bondage. Deceit (*māyā*) and greed (*lobha*) are included in attachment. Anger (*krodha*) and pride (*māna*) are included in aversion (1670-74).¹² A living being may or may not experience *jñānāvarana*, *darśanāvarana*, *mohanīya* and *antarāya*. Similarly, from among 24 classes of living beings, the class of human beings may or may not experience them. But the living beings belonging to the remaining classes invariably and necessarily experience them. The remaining four types of karmas, viz. *vedanīya*, *āyu*, *nāma* and *gotra* are invariably experienced by living beings belonging to all the 24 classes (1675-78). This *sūtra* is devoted to the exposition of *karma vedanā* (Experience of karmas). Scholars are advised to compare this account with the one found in *Vedanā Sāmīta Sūtras* of *Saṅkhandāgama* (Book XII p. 294). The *sūtra* that follows the present one employs the term '*anubhāva*' for '*vedanā*'. This points to the development of terminology. The term '*vedana*' in the sense of '*anubhāva*' was current in the earlier stage of *Karma* speculation. Again, the treatment of *baddha*, *sprsta*, *sañcaya* etc.—the items related to *karma*—suggests that the *sūtra* belongs to the later period of time (1679). While describing the fruition (*anubhāva—vipāka*)¹³ of *karma* we are told that a bound or accumulated *karma* cannot give its fruit simply because it is ready to do that. In addition to that it requires the attainment of proper *gati*, *sthiti*, *bhava* and *pudgala*. Not only that but it should also attain the state of *udīraṇā* if it were to give its fruit. When the karmas, viz. *jñānāvaraṇīya* etc. fulfil all these conditions, they can give their proper fruits (1679-86).

-
11. Ac. Malayagiri has experienced some difficulty while commenting on this *sūtra*. Hence he asks us to consider it to be '*prāyika*.' It is to be noted that this type of discussion about the influx (*āgamana*) of *karmas* does not occur in later works. The present *sūtra* wants to suggest this much that *karma* causes the influx of *karma*.
 12. In these *sūtras yoga* (activity) is not mentioned as one of the causes of karmic bondage. Here *kaṣāya* alone is mentioned as the cause of karmic bondage. This is noteworthy.
 13. This whole portion dealing with *anubhāva* (1679-86) represents the old stage of speculation.

There are ten types of fruits which *jñānāvaranīya* can give (1679):

1. <i>Srotra-āvaraṇa</i>	6. <i>Ghrāṇaviññāna-āvaraṇa</i>
2. <i>Srotaviññāna-āvaraṇa</i>	7. <i>Rasa-āvaraṇa</i>
3. <i>Netra-āvaraṇa</i>	8. <i>Rasaviññāna-āvaraṇa</i>
4. <i>Netraviññāna-āvaraṇa</i>	9. <i>Sparśa-āvaraṇa</i>
5. <i>Ghrāna-āvaraṇa</i>	10. <i>Sparśaviññāna-āvaraṇa</i>

Due to the rise of all these *āvaranas* (veils) we cannot know the objects which we would have known otherwise, we cannot know them inspite of our desire to know them, we cannot retain the knowledge even if we have known them, that is, the knowledge completely fades away. Again, it is noteworthy that the *āvaraṇa* of *manas* (mind) as also that of knowledge due to it are not mentioned here. Moreover, the *āvaranas* of *śrutaviññāna*, *avadhiññāna* and *manaḥparyāyaññāna* are also not mentioned here. This proves that the *sūtra* represents very old stage of *karma* speculation—the stage preceding the period of time when the terminology of *Karma* doctrine got established. Āc. Malayagiri has not explained as to why the concerned *āvaranas* are not mentioned here.

The nine types of fruits which *darśanāvaranīya karma* can give are as follows : (1680).

1. <i>Nidrā</i>	6. <i>Caksurdarśanāvarana</i>
2. <i>Nidrānidrā</i>	7. <i>Acaksurdarśanāvarana</i>
3. <i>Pracalā</i>	8. <i>Avadhidarśanāvarana</i>
4. <i>Pracalāpracalā</i>	9. <i>Kevaladarśanāvarana</i>
5. <i>Styānrddhi</i>	

One noteworthy thing is that though this *sūtra* takes note of *avadhidarśana*, etc., the preceding *sūtra* does not take note of *Avadhiññāna*, etc.

The eight types of fruits which *sātāvedanīya* can give are as follows : (1681[1])

1. <i>Manojña-śabda</i> ¹⁴	5. <i>Manojña-sparśa</i>
2. <i>Manojña-rūpa</i>	6. <i>Manaḥ-sukhatā</i>
3. <i>Manojña-gandha</i>	7. <i>Vacana-sukhatā</i>
4. <i>Manojña-rasa</i>	8. <i>Kāyasukhatā</i>

The *Karma* opposite to *sātāvedanīya* can give the fruits, viz. *amanojña-śabda*, etc. (1681[2]).

14. The commentator records different explanations offered by others (folio 461).

The five types of fruits which *mohanīya-karma* can give are as follows (1682) :

1. <i>Samyaktvavedanīya</i>	4. <i>Kasāyavedanīya</i>
2. <i>Mithyātvavedanīya</i>	5. <i>Nokasāyavedanīya</i>
3. <i>Samyak-mithyātvavedanīya</i>	

The four types of fruits which *āyu-karma* can give are as follows (1683) :

1. <i>Narakāyu</i>	3. <i>Manusyāyu</i>
2. <i>Tiryāncāyu</i>	4. <i>Devāyu</i>

The fourteen types of fruits which *Śubhanāmakarma*¹⁵ can give are as follows (1684[1]) :

1. <i>Istaśabda</i> ¹⁶	8. <i>Istalāvanya</i>
2. <i>Istarūpa</i>	9. <i>Istayaśahkṛti</i>
3. <i>Istagandha</i>	10. <i>Ista-utthāna-karma-bala-vīrya-purusakāra-parākrama</i>
4. <i>Istarasa</i>	11. <i>Istasvara</i>
5. <i>Istasparśa</i>	12. <i>Kāntasvara</i>
6. <i>Istagati</i> ¹⁶	13. <i>Priyasvara</i>
7. <i>Istasthiti</i> ¹⁶	14. <i>Manojñasvara</i>

The fourteen types of fruits which *duḥkhanāmakarma* can give are the opposites of the 14 fruits of *Śubhanāmakarma* (1684 [2]).

The eight types of fruits which *uccagotrakarma* can give are as follows (1685 [1]).

1. <i>Jātivīśīstatā</i>	5. <i>Tapovīśīstatā</i>
2. <i>Kulavīśīstatā</i>	6. <i>Śrutavīśīstatā</i>
3. <i>Balavīśīstatā</i>	7. <i>Lābhavīśīstatā</i>
4. <i>Rūpavīśīstatā</i>	8. <i>Aīśvaryavīśīstatā</i>

The eight types of fruits which *nīcagotrakarma* can give are the opposites of the eight which *uccagotra* can give; for example, *jātivīhīnatā*, etc. (1685 [2]).

The five types of fruits which *antarāyakarma* can give are as follows (1886):

1. <i>Dānāntarāya</i>	4. <i>Upābhogāntarāya</i>
2. <i>Lābhāntarāya</i>	5. <i>Vīryāntarāya</i>
3. <i>Bhogāntarāya</i>	

15. It has been stated that there are 42 sub-types of *Nāmakarma*. But at this place, only 14 types are enumerated. This suggests that the present list represents the old stage.

16. The commentator records different interpretations of these terms (folio 463).

Then follows the treatment of *sthiti* and *abādhākāla* (1697-1704). About *Abādhākāla* we are told as to how long a particular type of karma can remain associated with a living being without giving its proper fruit. After that it describes as to how long a particular karma can abide in the living beings belonging to the classes of the one-sensed upto the five-sensed having higher cognitive faculty (1705-14). For the description of maximum and minimum duration of karmas one may refer to *Ṣaṭkhaṇḍāgama*, Book VI, *Cūlikas* 6 & 7. And for the treatment of *abādhā*, *niseka*, etc. one may again consult the same work, Book XI, *Cūlikā* I, p. 139.¹⁷

Then we are told as to which living beings can bind the karmas of maximum (1745-52) or minimum duration (1742-44).

Karmabandhapada (24th chapter) discusses the question, viz. *bandha* of which karmas takes place along with the *bandha* of this or that karma? This question is discussed in connection with 24 classes of living beings (1755-68). Similarly, *Karmavedanapada* (25th chapter) treats the question, viz. *vedana* of which karmas takes place along with the *bandha* of this or that karma? And *Karmavedabandhapada* (26th chapter) discusses the question, viz. *bandha* of which karmas takes place along with the *vedana* of this or that karma (1776-86)? At last *Karmavedavedakapada* (27th chapter) treats the question, viz. *vedana* of which karmas takes place along with the *vedana* of this or that karma (1787-92)?

*

17. Study the following passage from Āc. Malayagiri's commentary: "eivātā ca yad uktam āgrāyaṇīyākhye dvitīyopūrve karmaprakṛtiprābhṛte bandha-vidhāne sthītibandhādihikāre—catvāry anuyogadvārāṇi tadyathā—sthīti-bandha-sthānaprarūpaṇā abādhākaṇḍakaprarūpaṇā utkṛṣṭanīsekaprarūpaṇā alpabakhutvaprarūpaṇā ca iti" (folio 479). Compare this with the abovementioned portion of *Ṣaṭkhaṇḍāgama*.

CHAPTER XXVIII

ON FEEDING

Prajñāpanā contains a separate chapter on feeding whereas *Ṣaṭkhandāgama* mentions *āhāra* (feeding) as the 14th item in the list of 14 *mārganāsthānas* (points-of-investigation).¹ This definitely points to the fact that the Jaina theoreticians had recognised the importance of the exposition of this topic since olden days.

There are two sections (*uddēśas*) of this chapter. The first section deals with the topic through eleven *dvāras* whereas the second one deals with it through 13 *dvāras*. Let us compare the list of these 13 *dvāras* with that of 14 *mārganāsthānas* found in *Ṣaṭkhandāgama*.

Prajñāpanā 1865

1. *Āhāra*
2. *Bhavya*
3. *Sañjñī*
4. *Leśyā*
5. *Drsti*
6. *Samyata*
7. *Kasāya*
8. *Jñāna*
9. *Yoga*
10. *Upayoga*
11. *Veda*
12. *Śarīra*
13. *Paryāpta*

Ṣaṭkhandāgama, Book I, p. 132

1. *Gati*
2. *Indriya*
3. *Kāya*
4. *Yoga* (9)²
5. *Veda* (11)
6. *Kasāya* (7)
7. *Jñāna* (8)
8. *Samyama* (6)
9. *Darśana*
10. *Leśyā* (4)
11. *Bhavya* (2)
12. *Samyaktva* (5)
13. *Sañjñī* (3)
14. *Āhāra* (1)

Out of the 14 points-of-investigation found in *Ṣaṭkhandāgama* 10 occur in *Prajñāpanā*, having identical names. The first three out of those 14 do not occur in *Prajñāpanā* list. But the points, viz. *śarīra* and *paryāpta* which are mentioned in *Prajñāpanā* are not found among those 14. *Ṣaṭkhandāgama* mentions *jñāna* and *darśana* separately whereas *Prajñāpanā* mentions *jñāna* and *upayoga* separately. We observe here that *jñāna* and *darśana* are in fact covered by *upayoga* and hence there is no need of mentioning *jñāna* separately. *Drsti* is an ancient term for *samyaktva* and it is used here in

1. *Ṣaṭkhandāgama*, Book I, pp 132, 409; Book III, p. 483; Book IV, pp. 137, 398, 486, Book V, pp. 173, 238, 446, Book VII, pp. 24, 112, 184, 236, 243, 298, 365, 461, 477, 493, 518, 574; Book VIII, p. 390.

2. Numbers given in brackets refer to *Prajñāpanā* items.

Prajñāpanā. But *Śatkhandāgama* employs the term *samyaktva*. We do not deem it necessary for *Prajñāpanā* to mention *āhāra* as a separate point-of-investigation because the whole topic itself pertains to *āhāra*. It seems to us that *Prajñāpanā* utilised a list of 13 *dvāras* which already existed at that time. And it is clear that a list of 14 *dvāras* being more systematic than the one of 13 *dvāras*, the former cannot be older than the latter.

The first point-of-investigation taken up for discussion in the first section is the question as to whether the food (*āhāra*)³ of the living beings belonging to this or that class from among the 24 is *sacitta* (alive), *acitta* (not-alive), or both. In answer to this question we are told that the living beings possessed of *vaikriya* body take *acitta* food whereas the living beings possessed of *audārika* body take all the three types of food (1794). After this seven points-of-investigation are discussed jointly. These seven points cover the following seven questions. Do the infernal beings have the desire to undertake feeding? When do they desire to undertake it? What do they take in their feeding? Do they transform all that they have received from all the directions? Do they undertake feeding of all the material particles which they have received or only a part thereof? Do they undertake feeding of all the material particles received by them? What happens to the material particles after they undertake them in their feeding? After discussing these seven *dvāras* in connection with the class of infernal beings (1795-1805), *Prajñāpanā* discusses them in connection with the remaining 23 classes one by one (1806-52). The noteworthy facts that emerge from this discussion are as follows. *Āhāra* (feeding) is two-fold, viz *ābhoganirvartita* and *anābhoganirvartita*. That is, here we find the distinction between voluntary feeding and involuntary feeding. Voluntary feeding involves different time-gaps (between one feeding and another) in different classes of living beings whereas involuntary feeding is incessant (1786 and 1806 etc.).

Living beings undertake feeding of material particles characterised by colour⁴, flavour etc. The aggregate of these particles should be such as could have at least infinite atoms as its constitu-

3. Dharmacālarī clarifies that by the term 'āhāra' are meant not the *kaṭalā-āhāra*, *lepa-āhāra*, *uṣṇa-āhāra*, *manah-āhāra* and *karma-āhāra* but is meant the *nokarma-āhāra*. Book I, p. 409.

4. The text proper, at this place, states that an aggregate proper for feeding is characterised by one colour etc. The commentator points out that this is said from the practical standpoint (*vyaṅghāranaya*); but from the definitive standpoint (*niścayanaya*) it does have all the five colours (folio 501).

ents, could pervade *asamkhyāta* space-points and could be in touch with the units (*pradeśas*) of soul (1797-1800). Infernal beings mostly receive the material particles colour, etc. of which have inauspicious effects (1801). Living beings receive these material particles for their feeding from all directions (1802). Only one out of the *asamkhyāta* equal parts of the thus received material particles gets actually transformed into *āhāra*, food. Again, only one out of *ananta* equal parts of the particles actually transformed into *āhāra* could be relished by a living being (1803). But in the next *sūtra* we are told that all the particles that are received by a living being are transformed into *āhāra* (1804). In other words, all the particles that are received for feeding are undertaken in feeding.⁵ The material particles received in the act of feeding get transformed into five sense-organs. And this transformation gives rise to painful or miserable consequences alone in the case of infernal beings (1805) whereas it may give rise to pleasant consequences in the case of celestial beings, etc (1806). The material particles grasped in feeding get transformed into as many senses as are possible in the class to which the concerned living being belongs (1812, 1819, 1820, 1823, 1825)

The ninth *dvāra* takes up 24 classes one by one and discusses the question as to whether the material particles utilised in feeding by a living being belonging to this or that class are in the form of the body of the one-sensed or the two-sensed or the three-sensed or the four-sensed or the five-sensed. The gist of the discussion is as follows: In the past these material particles might be of the form of the body of any being but in the present they do have the form of that body alone which is proper in the class to which the being who undertakes the feeding of those particles belong. That is, those particles get transformed into the body having as many sense-organs as are possible in the class to which the concerned living being belongs. This is so because the material particles utilised in feeding get transformed into the body of that living being only who utilises them in its feeding (1853-1858).

In the tenth *dvāra* we are told as to in which class from among the 24 the feeding through skin is possible and in which the feeding through mouth is possible. Here we learn that infernal beings, celestial beings and one-sensed beings undertake feeding through

5. At this juncture the commentator makes a suggestion that the *sūtra* should be explained in such a way as there might not arise any conflict among them. Hence he positively says that by the phrase 'particles received for feeding' is here intended the phrase 'one out of the *asamkhyāta* equal parts of particles received for feeding'. Refer to the commentary, folio 504.

skin (1859-60). The two-sensed up to the five-sensed human beings undertake the feeding through skin as well as mouth (1861). The one-sensed beings have no mouth. And though the *vaikriya* body possessed by infernal and celestial beings have a mouth yet its nature is such as they do not require the mouth in the process of undertaking feeding. Hence the beings belonging to these three classes undertake feeding through skin. This is the clarification offered by the commentator (folio 509). Again, he makes it clear that feeding through skin is possible only in the case of *pariyāpta* living beings whereas it is not possible in the case of the *aparyāpta* (Commentary, folio 509).

The eleventh *dvāra* discusses the question as to which class of living beings undertakes pre-birth feeding (*oja-āhāra*) and which feeding through sheer desire. We are told that infernal beings undertake pre-birth feeding only; they do not undertake feeding through desire (1862). The same thing applies to all those who possess *audārika* body (1863). Celestial beings alone undertake both pre-birth feeding and feeding through sheer desire (1864). The desire of celestial beings to undertake feeding is fulfilled as soon as it arises in their minds (1864). To undertake feeding of the proper material particles at the place where a living being is to take its new birth is called pre-birth feeding. This pre-birth feeding alone is possible in the case of the *aparyāpta*. This, again, is the clarification offered by the commentator (folio 510). At the end of this discussion the commentator quotes the following *Sūtrakṛtāṅga Niryukti gāthās* which contain the essence of the discussion.

sarīrenoyāhāro tayā ya phāsena lomaāhāro |
pakkhevāhāro puna kāvaliyo hoi nāyavvo || 171 ||
oyāhārā jīvā savve apajattayā munejavvā |
paḷattagā ya lome pakkheve hoṃti bhāiyavvā || 172 |
egimdiyadevānam neraiyāṇam ca natthi pakkhevo |
sesānam jīvānam saṃsaratthāna pakkhevo || 173 ||
lomāhārā egimdiyā u neraiyasuragaṇā ceva |
sesānaṃ āhāro lome pakkhevao ceva ||
oyāhārā manabhakkhino ya savve vi suragaṇā hoṃti |
sesā havaṃti jīvā lome pakkhevao ceva ||

The last two *gāthas* are not found in the text of *Sūtrakṛtāṅga-niryukti*.

The second section of the chapter is devoted to the discussion of the question as to whether or not living beings undertake feeding. This discussion is conducted here through 13 *dvāras* (1865). The different types of feeding which we have met with in the first section are neither mentioned nor discussed here (1866-1907).

But the speciality of this section is that it first formulates six alternatives on the basis of two terms, viz. 'āhāraka' and 'anāhāraka' and then it discusses as to which alternative is possible in this or that class of living beings. For the highest possible expansion of these six alternatives one may refer to sū. 1880. The basis of this expansion is a couple of two terms, viz. 'singular', 'plural'.

In the third *Sañjñī-dvāra* the commentator removes the possible doubts that may arise in the mind of a reader. This is noteworthy. The term 'sañjñī' means *samanaska* (possessor of a mind). In the process of transmigration a living being does not possess mind. So, how can a living being which is in the process of transmigration be called 'sañjñī'? The commentator removes this doubt by offering the following explanation. The living being which is in the process of transmigration can be called 'sañjñī' even though it does not possess *manas* (mind) at that time because it experiences even at that time the *āyukarma* of a *sañjñī* living being (Commentary, folio 514). The second doubt that may possibly arise in the mind of readers is as follows: How can infernal beings, *Bhavanapati* gods and *Vānamantara* gods be regarded as 'asañjñī' (1878 [2], 1880)? In answer to this question we are told that living beings that are born in these three classes might have been *asañjñī* in their previous birth. And keeping this fact in mind the living beings belonging to these three classes could be called *asañjñī* (Commentary, folio 514).

COGNITIVE ACTIVITY OF LIVING BEINGS

Three chapters of *Prajñāpanā* are devoted to the exposition of cognitive activities of living beings. They are : the 29th chapter (*Upayogapada*), the 30th chapter (*Paśyattāpada*) and the 33rd chapter (*Avadhīpada*). Hence we deal with them at one place.

Let us study the following pertinent passages from *Ācārāṅga-sūtra*.

"*je āyā se vinnāyā, je vinnāyā se āyā | jena vijānai se āyā*" — *Ācārāṅgasūtra*, 5 5, su. 165.

"*savve sarā nyyattamti, takkā jattha na vijjai | maī tattha na gāhiyā | oe appaitthānassa kheyanne | se na dihe, na hasse, na vatte, na tamse, na cauramse, na parimamdale, na kiṇhe, na nīle, na lohie, na hāldde, na sukkale, na surabhigamādhē, na durabhigamādhē, na titte, na kadue, na kasāe, na āmbile, na mahure, na kakkhadē, na maue, na gurue, na lahue, na ste, na unhe, na niddhe, na lukkhe, na kāū, na rūhe, na samge, na itthī, na puruse, na annahā, parinne sanne uvamā na vijjai | arūvī sattā apayassa payaṇ natthi | se na sadde na rūve na gamādhē na rase na phāse—icceyyāvamti—tti bemi ||*" — *Ācārāṅgasūtra*, 5 6, sū 170-171.

The gist of these passages is that the soul is the knower, it is absolutely devoid of flavour, etc. of any sort, it is *arūvī* (bereft of physical qualities). Though it is *arūvī*, it is real.

Bhagavatisūtra enumerates the characteristics of soul in the following passage.

"*avanne agamādhē arase aphāse arūvī jive sāsae avatthie logadavve | se samāsao pamcavihe pannatte | taṇ jahā—davao jāva guṇao | davao nam jvatthikāe aṇamātam jivadavvāim, khettao logappamānakhette, kālao na kayāi na āstī, na kayāvi natthi, jāva nicce, bhāvao puna avanne agamādhē arase aphāse, guṇao uvaoga guṇe*" — 2 10.118.

This passage too informs us that souls are *arūvī* (devoid of physical qualities, viz. colour flavour, etc.), they are eternal, their defining quality is *upayoga* (cognition), they are infinite (*ananta*) in number. For the first time here in this passage we are told that the defining characteristic of soul is *upayoga* (cognition).

Though *avadhi* is simply a form of *upayoga*, a separate chapter is devoted to its treatment because at that time its details had already been worked out.

First let us understand the distinction between *upayoga* and *paśyattā*. For gaining this understanding we shall have to compare the divisions of the one with those of the other. This is so because the text proper does not give the definition of either of them. According to the ancient methodology, divisions of a particular thing themselves serve as a definition of that thing.

Upayoga¹ (1908-10)	Pasyattā² (1936-38)
1. <i>Sākāropayoga</i>	1. <i>Sākārapaśyattā</i>
1. <i>Ābhinibodhikajñānasākāropayoga</i>	x x
2. <i>Śrutajñānasākāropayoga</i>	1. <i>Śrutajñānasākārapaśyattā</i>
3. <i>Avadhijñānasākāropayoga</i>	2. <i>Avadhijñānasākārapaśyattā</i>
4. <i>Manahpariyāyajñānasākāropayoga</i>	3. <i>Manahpariyāyajñānasākārapaśyattā</i>
5. <i>Kevalajñānasākāropayoga</i>	4. <i>Kevalajñānasākārapaśyattā</i>
6. <i>Mati-ajñānasākāropayoga</i>	x x
7. <i>Śruta-ajñānasākāropayoga</i>	5. <i>Śruta-ajñānasākārapaśyattā</i>
8. <i>Vibhangañānasākāropayoga</i>	6. <i>Vibhangañānasākārapaśyattā</i>
2. <i>Anākāropayoga</i>	2. <i>Anākāra-paśyattā</i>
1. <i>Caksudarśana-anākāropayoga</i>	1. <i>Caksudarśana-anākārapaśyattā</i>
2. <i>Acaksudarśana-anākāropayoga</i>	x x
3. <i>Avadhidarśana-anākāropayoga</i>	2. <i>Avadhidarśana-anākārapaśyattā</i>
4. <i>Kevaladarśana-anākāropayoga</i>	3. <i>Kevaladarśana-anākārapaśyattā</i>

Ac. Abhayadeva considers *paśyattā* to be a special form of *upayoga*. Again, he explicitly states that the cognition which cognises objects belonging to all the three divisions of time is *paśyattā* whereas the cognition which cognises objects belonging to the present alone is called *upayoga*. This is the reason why *matijñāna* and *mati-ajñāna* are not included among the divisions of *sākāra-paśyattā*. *Matijñāna* and *mati-ajñāna* cognise objects belonging to the present only. But then why is *acaksudarśana* not included among the divisions of *anākāra-paśyattā*? In answer to this question he observes that *paśyattā* means *prakṛsta īksana* and this *prakṛsta īksana* is possible in the *darśana* had through visual sense-organ (*caksu*) alone; it is not possible in the *darśana* had through

1. *Bhagavatī* (16 7.582) recommends the readers to consult *Fraññāpanā* for the exposition of these two topics.

2. *Mūlācāra* (*Pañcācārādihikāra gāthā* 31) too considers *sākāra-anākāra-upayoga* (*determinate-indeterminate cognition*) to be a special quality of soul.

any other sense-organ. The duration of visual cognitive process is very short and the cognition which involves the cognitive process of short duration is quick. Thus the quick cognitive activity involved in *darśana* had through visual sense-organ provides the reason for calling it *prakṛsta* ³

Ac. Malayagiri follows Ac. Abhayadeva. But in addition he observes that like the term '*upayoga*,' '*paśyattā*', by convention, means both *sākāra* and *nirākāra bodha* (*Prajñāpanātikā*, folio 529). Moreover, he states that that cognition alone which involves the cognitive activity of long duration can cognise objects belonging to all the three divisions of time. *Matijñāna* does not involve the cognitive activity of long duration. This is the reason why it does not cognise objects belonging to all the three divisions of time. And hence it has no place among the divisions of *paśyattā* (*Prajñāpanātikā*, folio 530).

There are no other sources to know the distinction between *upayoga* and *paśyattā*.

Here we are informed as to which divisions of *upayoga* and *paśyattā* are possible in this or that class of living beings. The account is summarised in the Table on p. 402 (1912-1927; 1940-1553).

In both the chapters this account is followed by the account of living beings possessed of *upayoga*. But no new information is found in the account (1928-1935; 1954-1962). Hence we do not enter into its exposition. But at the end of *Paśyattāpāda* there occurs discussion about the question as to whether *ñāna* and *darśana* of a *kevali* take place alternately or simultaneously. And we are told that *ñāna* being *sākāra* and *darśana* being *nirākāra* none can have *ñāna* and *darśana* simultaneously (1963-64). For the extensive discussion of this problem one may consult the second part (*kāṇḍa*) of *Sanmatitarkaprakaraṇa* where three different views on the point are presented. One view upholds their alternation another their simultaneity and the third one their identity.

Avadhīpāda discusses nothing about *upayoga* and *paśyattā*. It discusses fully the extra-sensory perception known as *avadhi*,⁴ taking one by one seven points of investigation, viz. *bheda* (divisions), *viśaya* (object), *samsthāna* (shape), *avadhi* (limits—internal and external), *deśa-avadhi* (partial *avadhi*), *ksaya-vṛddhi* (increase-decrease) of *avadhi*, *pratipātī-apratipātī* (steady-unsteady) (1981) d

3. *Bhāgavati-ṭīkā*, folio 714.

4. *Bhāgavati* (16.10.588) wants its readers to place bodily, at the concerned place, the whole *Avadhīpāda* (of *Prajñāpanā*) beginning with the *sūtra* 1942.

While discussing the veil (*āvarana*) of *karma* *Śaṭkhaṇḍāgama* explains *avadhiṅṅāna*. And there we find the exposition of its divisions and shapes (Book XIII, pp. 289-328). This *Śaṭkhaṇḍāgama* account possibly belongs to the period of time succeeding the one to which the exposition of *avadhi* contained in *Āvaśyakaniryukti* belongs. This is so because *Āvaśyakaniryukti* gives an example of *panaka* while explaining the minimum spatial limit of *avadhiṅṅāna* whereas *Śaṭkhaṇḍāgama* gives an example of *sūksma nigoda* while explaining the same.⁵ Moreover, the *gāthās* from *Āvaśyakaniryukti* are found in *Śaṭkhaṇḍāgama* which calls them *gāthāsūtras*.⁶ These *gāthās* yield different readings. This suggests that both *Āvaśyakaniryukti* and *Śaṭkhaṇḍāgama* might have borrowed these *gāthās* from some old *niryukti*.

From among the Jaina *Āgamas* the old ones like *Ācārāṅgasūtra* do not contain the discussion about *Avadhi*. But the discussions about *avadhi* started as soon as the works of didactic stories like *Upāsakadaśā* came to be included in the class of *Anga* works. And from those discussions we come to know that even *Indrabhūti* himself entertained doubt regarding the range of *avadhiṅṅāna* acquired by a layman. This is really a very remarkable event narrated in those discussions (*Uvāsagadaśā*, Hornle, p 184)

While summarising the *Pannavanā* account of *karma* we have already noted that in the account the *āvaraṇas* (veils) of sense-organs and of the cognitions due to them alone are enumerated whereas those of *avadhi*, etc. are conspicuous by their absence. This shows that the speculation about *avadhiṅṅāna*, etc might have later on gradually crept in the *Āgamas*.

There are two main types of *avadhi-ṅṅāna*, viz. innate *avadhi* and acquired *avadhi*. Infernal beings and celestial beings possess innate *avadhi* whereas sub-human beings and human beings can possibly possess acquired *avadhi* (1982).

The summary of *Pannavanā* exposition of *avadhiṅṅāna* is as follows. The minimum spatial range of *avadhi* possessed by infernal beings is $\frac{1}{2}$ *gāu* whereas the maximum spatial range of the same possessed by them is 4 *gāus*. Then all the seven hells are taken up one by one and we are told about the maximum and minimum spatial ranges of *avadhi* possessed by living beings of this or that hell. The spatial range of *avadhi* possessed by a living being decreases as it moves downward from the 1st to the 7th hell

5. *Āvaśyakaniryukti* 29; *Viśeṣāvaśyaka* 585; *Śaṭkhaṇḍāgama*, Book XIII, p. 301)

6. Many *gāthās* from *Āvaśyakaniryukti* (*gāthās* 31 ff) are found in *Śaṭkhaṇḍāgama*. See an appendix '*Gāthāsūtrāṇi*' (p. 11) given at the end of Book XIII.

(1983–1990). The minimum and maximum spatial ranges of *avadhi* possessed by *Asurakumaras* from among *Bhavanapati* gods are 24 *yojanas* and *asamkhyāta dvīpasamudras* respectively; and the maximum spatial range of the *avadhi* possessed by the remaining gods, viz. *Nāgakumara*, etc. is *samkhyāta dvīpasamudras* (1991–93). The minimum spatial range of *avadhi* possessed by sub-human beings having five sense-organs is equivalent to one part of *asamkhyāta* equal parts of an *angula* whereas the maximum spatial range of the same possessed by them is *asamkhyāta dvīpa-samudras* (1994). Though *avadhi* possessed by human beings is confined to *loka* alone the maximum spatial range of their *avadhi* is *asamkhyāta loka* (1995). Regarding maximum and minimum spatial ranges of *avadhi* possessed by *Vānamāmtara* one is to repeat what is said about the maximum and minimum spatial ranges of *avadhi* possessed by *Nāgakumara* gods. The minimum and maximum spatial ranges of *avadhi* possessed by *Jyotiska* gods do not differ. They are *samkhyāta dvīpasamudras*. While considering spatial range of *avadhi* possessed by *Vaimānika* gods all the three parts of their *vimānas*, viz. the upper, the middle (*tiryak*) and the lower are taken into account. And higher is the situation of *vimāna* wider is the spatial range of *avadhi* possessed by gods of the *vimāna*. At last we are told that *Anuttaraupātika* gods possess *avadhiyñāna* cognising the entire *Nādi Loka* (1996–2007). *Sūtras* 2008–16 inform us about the shapes had by *avadhi* (really speaking about the shapes had by the region falling within the range of *avadhi*) in these different cases. These shapes resemble those of *tapra*, *pallaga*, *ṣhālara*, *paḍaha* etc. The following facts are deduced by Āc. Malayagiri from the discussion about the shapes of *avadhi*. The upper part of (the region falling within the range of) *avadhi* possessed by *Bhavanapati* and *Vyantara* gods is wider than its other parts. The lower part of (the region falling within the range of) *avadhi* possessed by *Vaimānika* gods is wider than its other parts. The middle part of (the region falling within the range of) *avadhi* possessed by *Jyotiska* gods and infernal beings is wider than its other parts. And the shapes of (the region falling within the range of) *avadhi* possessed by human beings and sub-human beings are varied and diverse (Commentary, folio 542).

Again, we are told that infernal beings and celestial beings must stand within the range of their *avadhi*, sub-human beings must stand outside it, while human beings can behave either (2017–2021). Moreover, infernal beings, celestial beings and sub-human beings must have partial *avadhi* but human beings can have either partial or complete *avadhi* (2022–26). Then eight types of *avadhi* are mentioned. They are : *ānugāmika* (accompanying),

...[405]...

anānugāmika (unaccompanying), *vardhamāna* (increasing), *hīyamānā* (decreasing), *pratipātī* (fallible), *apratipātī* (infallible), *avasthita* (steady) and *anavasthita* (unsteady). And at last we are told as to which type is possible in this or that class of living beings (2027-31).

Nowhere in *Prajñāpanā* we come across the definition of *avadhiḥñāna*. But in other works we find it. It is as follows. *Avadhiḥñāna* is that cognition which cognises *rūpī* (material objects) without the help of sense-organs and mind.

*

SAÑJÑĪ LIVING BEINGS

This chapter discusses the threefold division of living beings, viz. *sañjñī*, *asañjñī* and *no-sañjñī-no-asañjñī*. *Siddhas* (liberated souls) being neither *sañjñī* nor *asañjñī* are called *no-sañjñī-no-asañjñī* (1973). From this standpoint even human beings who have attained *kevalajñāna* are considered to be on par with *siddhas*. This is so because though they possess mind, they do not require the operation of mind in cognising objects. All other human beings can be either *sañjñī* or *asañjñī*. The one-sensed, the two-sensed, the three-sensed and the four-sensed living beings are *sañjñī*. The infernal beings, *Bhavanapati* gods, *Vānavyantara* gods and the five-sensed sub-human beings can be either *sañjñī* or *asañjñī*. But *Jyotiska* and *Vaimānika* gods are *sañjñī* only (1965-71).

The *gāthā* occurring at the end of the chapter states that human beings can be either *sañjñī* or *asañjñī*. But in *sū.* 1970 we are explicitly told that all the three divisions are possible in the case of human beings. This means that the *gāthā* in point possibly has in view *chadmastha* (non-*kevalī*, non-omniscient) human beings alone.

The *Sūtra* (the text proper) does not clearly state the meaning of the term 'sañjñā'. But it considers human beings, infernal beings, *Bhavanapati* gods and *Vānavyantara* gods to be *asañjñī*. So, the meaning viz. 'one who has *manas* (mind) is *sañjñī*' does not fit in the context. This is the reason why the commentator has to give two different meanings of the term 'sañjñā'. And yet he could not fully remove the inconsistency. Hence he has to offer the clarification that infernal beings and celestial beings are here called *sañjñī* or *asañjñī* not on the basis of their possession or non-possession of *manas* in this life (for in this life they all possess *manas*) but on the basis of their possession or non-possession of *manas* in their previous life (Commentary, folio 534).

Thus it is a matter of research as to what is the meaning of the term *sañjñā* employed here.

In the beginning of *Ācārāṅgasūtra*, especially at the occasion of describing the knowledge of previous birth, the term *sañjñā*¹ seems to have been employed for a special type of *matijñāna*². "*ihame-*

1. For the usage and meaning of the term 'sañjñā' in Buddhist literature refer to 'Pali-English Dictionary' (PTS) and 'Buddhist Hybrid Sanskrit Dictionary'.
2. *Āvaśyakasamyukti* (*gāthā* 12) interprets the term 'sañjñā' in the sense of *abhinibodha* = *matijñāna* (i.e. cognition had through senseorgans and mind). Also *Viśeṣāvasyaka*, 394.

gesim no sannā bhavāi, tam jahā puratthimāo vā disāo āgao ahamāsi" ityādi | The term occurs in *Daśāśrutaskandha* where occurs the description of ten *cittasamādhisthānas*. "*Saṅginānaṁ vā se asamuppannapuvve samuppajjejjā appaṇo porāṇiyaṁ jāim sumaritte*"—*Daśā*, 5th *Daśā*.

In the text edited by Dr. Schubring the reading is 'jāisarane vā se'. But the reading we have given here occurs in the passage quoted in *Samavāyāṅga* (10th *Samavāya*). Hence we are of the opinion that the reading we have given here is correct and genuine. Moreover, the text edited by Āc Ātmārāmaṃ (p 148) yields the reading "*sannijāsarānenam sanninānam vā se asamu.*" But it also seems to be corrupt. Whatever it may be, it is a fact that therein occurs also the reading 'sanninānam'. Hence there is no difficulty in interpreting the term 'sañjñā' in the sense of a special type of *matijñāna*. And this special type of knowledge gradually came to be known by the term *jātismarana*. But we should note that it is nothing but a form of *matijñāna*. Thus by the term *sañjñā* they meant this special type of *matijñāna*, that is, knowledge which necessarily involves memory of previous experience. The cognition that takes place with the help of *sañjñā-sanketa* i. e. convention—be it in the form of words or in the form of any other sign—necessarily involves memory. So, we are not to wonder if in olden days the term *sañjñā* would have been in vogue for the knowledge which necessarily involves memory.

The expansion of the meaning of the term 'sañjñā' seems to have taken place in *Jaina Āgamas*. And on this account it becomes a problem for us to determine the meaning of the term 'sañjñā' employed there at different places in different contexts.

In *Sthānāṅga* there occurs 'egā takkā, egā sannā, egā mannā, egā vinnū' (sū 29-32). This shows that at that time the term 'sañjñā' was in vogue for a particular type of knowledge. At another place in *Sthānāṅga* four types of *sañjñā* are mentioned. They are as follows: *āhāra* (hunger), *bhaya* (fear), *maithuna* (sex-instinct) and *parigraha* (acquisitive instinct)³ (*Sthānāṅga* 356, *Samavāyāṅga* 4). Again, at a third place it enumerates ten types of *sañjñā* viz *āhāra*, *bhaya*, *maithuna*, *parigraha*, *krodha* (anger), *māna* (pride), *māyā* (deceit) *lobha* (greed), *loka* and *ogha*. And we are told that they are found in all the 24 classes of living beings (*Sthā*. 752). *Ācārāṅganiryukti* contains the following *gāthā*s about *sañjñā*.

davve saccittāi bhāve'nubhavaṇajānaṇā sannā |
mati hoi jāṇanā puna aṇubhavanā kammasaṁjuttā || 38 ||

*āhāra-bhaya-pariggaha-mehuna-suha-dukhha-moha-vitigicchā |
koha-māna-māya-lohe soge loge ya dhammohe || 39 ||*

Bṛhatkalpebhāṣya and *Viśeṣāvāśyakabhāṣya* explain the term 'sañjñā' in a different manner. They expound the concept of *sañjñī-asañjñī* on the basis of three *sañjñās*, viz. *kālīka-sañjñā*, *hetu-sañjñā* and *dr̥ṣṭivādopadeśasañjñā*. And from this exposition we arrive at the conclusion that in *śāstras* (scriptures) *kālīka-sañjñā* is accepted as the basis of the division of *sañjñī-asañjñī* which ultimately coincides with that of *samanaska-amanaska*⁴.

In *Ṣaṭkhandāgama* proper there occurs *sañjñī-dvāra* among the *mārganādvāras*. But there too we are not told as to what is meant by the term 'sañjñā'. Of course, it is stated that those living beings that are in the *gunasthānas* from *mithyādr̥ṣṭi* to *ksīnakasāya-chadmastha* are *sañjñī* whereas those that belong to the classes from the one-sensed to the *asañjñī-pāñcendriya* are *asañjñī* (Book I, p. 408). Further it is said that *ksāyopaśamika labdhi* makes a living being *sañjñī*, *audayika bhāva*⁵ makes it *asañjñī* and *ksāyika labdhi* makes it *nasañjñī-naasañjñī* (Book VII p. 111-112). On the basis of the clarification, offered by *Dhavalā*, of what is said in *Ṣaṭkhandāgama* as also on the basis of the description of *sañjñī* and *asañjñī* given in the beginning we are generally inclined to conclude that the term 'sañjñī' means 'living beings possessed of *manas* (mind)'.⁶ But it is noteworthy that even *Dhavalā* gives two alternative interpretations of the term 'sañjñī'. They are as follows :

'samyak jñānāti iti sañjñīam manaḥ, tad asyāstīti sañjñī | naikendriyādinā'tiprasangaḥ, tasya manaso' bhāvāt | athavā śīksākriyopadeśālāpgrāhī sañjñī | uktam ca—

*sikkhākriyuvadesālāvaggāhī manolambena |
jo jto so sannī tattivarīdo asannī du || Book I, p. 152.*

At least the second interpretation accepts operation and non-operation of mind as the basis of *sañjñī* and *asañjñī* divisions of living beings. Hence this second interpretation is not essentially different from the first. While explaining the term 'sañjñī' in his *Sarvārthasiddhīkā* (2 24) after the manner of *Tattvārthabhāṣya*. Āc. Pūjyapāda takes into account the usage of that term in *Ṣaṭkhandāgama*. The gist of the explanation is as follows : The term 'sañjñā' yields many senses. Hence to exclude the unwanted senses in the context the qualifying term 'samanaska' has been employed

4. *Bṛhatkalpa*, gā 78-87, *Viśeṣā*, 502-7.

5. Compare with *Bṛhatkalpebhāṣya*, gā, 87.

6. Compare with 'sañjñīnah samanaskāḥ,' an aphorism (2 28) of *Tattvārthasūtra* along with the commentaries thereon by *Digambarācāryas*.

in the aphorism. Thus those living beings who do not possess *manas* could not be called *sañjñī* even though they have *sañjñā* (name, instinct); they are to be considered *asañjñī*.

At the occasion of the exposition of six *pariyāptis* *Mūlācāra* tells us that *asañjñī* living beings possess five *pariyāptis* whereas *sañjñī* living beings possess six *pariyāptis*. From this it becomes clear that a living being possessing mind could be called *sañjñī* ⁷

Sthānāṅga mentions three divisions of living beings, viz. *sañjñī*, *asañjñī* and *nosañjñī-noasañjñī*. This is so because it takes into account *siddhas* too while formulating these three divisions. But from this it does not emerge as to who are *sañjñī* and who are *asañjñī* (*sū* 162). From its statement that both the divisions could be found in each of the 24 classes of living beings (*Sthānāṅga* 79, *Samavāyāṅga* 149) it does not follow that the living beings who possess *manas* (mind) are *sañjñī*. It is so because we are told that both the divisions, viz. *sañjñī* and *asañjñī* are found not only in the classes in which mind (*manas*) is not possible at all (i. e. *eken-driyādi*) but also in those in which it is invariably present.

From this we can certainly conclude that speculation of *sañjñā* had already taken place even before that of *pariyāpti* came into existence. Hence with the speculation of *pariyāpti* it became clear that those living beings who possess both *sañjñā* and *manas* could be called *sañjñī*.

Vācaka *Umāsvāti* has attempted in his *Tattvārthasūtra* the solution of the problem of *sañjñī-asañjñī*. He has formulated an aphorism '*sañjñīnaḥ samanaskāḥ*' (II. 25). This aphorism means that the living beings who possess mind are called *sañjñī*. While explaining the aphorism in his *Bhāṣya* *Umāsvāti* states that by *sañjñī* living beings are meant those living beings who possess *sampradhāraṇa sañjñā* (faculty of discrimination). That is only those living beings who possess *sampradhāraṇa sañjñā* possess *manas* (mind). His definition of *sampradhāraṇa sañjñā* is: '*ihā-pohayuktā gunadosavicāranātmikā sampradhāraṇasañjñā*' (*Tattvārthabhāṣya* II. 25). The living beings that are called *sañjñī* on account of their possessing *sañjñās* (i. e. instincts) like *āhāra* etc. are not meant by the term '*sañjñī*' employed in the aphorism. Only those living beings that possess *sampradhāraṇā-sañjñā* possess *manas* and it is they who are meant by the term '*sañjñī*' occurring in the aphorism.

*

GRADES OF MORAL DISCIPLINE

This chapter contains information about four types of morally disciplined beings, viz perfectly disciplined (*samyata*), undisciplined (*asamyata*), imperfectly disciplined (*samyatāsamyata*) and beyond all sorts of morality and immorality (*nosamyata-noasamyata-nosamyatāsamyata*) and we are told as to which of these types can be possibly present in this or that class of living beings. The infernal beings, the beings from the one-sensed to the four-sensed, *Vānavyantara* gods, *Jyotiska* gods and *Vaimānika* gods are *asamyata*. The sub-human beings having five senses can be *asamyata* or *samyatāsamyata*. The first three types are possible in the class of human beings. The fourth one is found in the class of liberated souls (*siddhas*) alone (1974-80). The *gāthā* given at the end of the chapter does not take into account the class of *siddhas*. In *Satkhandāgama* there occurs one *dvāra* called *samyama* among the fourteen *mārganāsthānas*. This shows that the method of dividing living beings on the basis of *samyama* (moral discipline) has its own importance. *Satkhandāgama* enumerates in its *Samyamadvāra* seven types of morally disciplined beings, viz *sāmāyika-suddhisamyata*, *chedopasthāpanaśuddhisamyata*, *parihāraśuddhisamyata*, *sūksmasāmparāyaśuddhisamyata*, *yathākhyātavihāraśuddhisamyata*, *samyatāsamyata* and *asamyata* and tells us as to which of these types are found in 14 *gunasthānas* (14 stages of spiritual evolution).¹

*

1. *Satkhandāgama*, Book I, p. 366.

SEXUAL BEHAVIOUR

The term 'paviyārana' (Sk. *pravicāra*) is employed in the table of contents given in the beginning of *Prajñāpanā*. And this is the source of the term 'pravicāra' used by Ac. Umāsvāti in his *Tattvārthasūtra* (IV 8). The reading 'pariyāranā' is found at the opening of this chapter where *dvāras* are mentioned (2032). Again, in the text proper there occurs reading 'pariyāranayā' (Sk. *paricāranatā*) (2033). While discussing that *dvāra Prajñāpanā* uses the term 'pariyāranā'¹ (Sk. *paricāranā*) (2052). Moreover, therein we come across the usages like 'sapiyārā' (Sk. *sapricārā*), 'apariyārā' (Sk. *apricārā*) (2051), *kāyapariyāranā* (Sk. *kāyapricāranā*), *phāsapariyāranā*, *rūvapariyāranā*, *saddapariyāranā*, *manapariyāranā* (2052). From all this we conclude that the three terms, rather forms, viz. 'paviyārana', 'pariyāranayā' and 'pariyāranā' have the identical meaning. But the usage of the term 'pariyāranā' is frequent whereas the term 'paviyārana' occurs only in the beginning and at the end of the chapter (*paviyāranāpayam samattam*). In Upanisads the term 'pravicāra' is employed in the sense of sexual behaviour.

'imā rāmōḥ sarathāḥ satūryā na hīdrśā lambhantīyā manusyaīḥ |
ābhīr matprattābhīḥ paricārayasva naciketo maranam mānuprākṣīḥ ||
Kathop. I. 25.

In Pāli works we meet with the usages like 'paricarana', 'paricarati', 'paricāraṇā', 'paricāreti'. (Consult *Pāli Dictionary*, P. T. S.). And even in Buddhist Sankrit works there occur usages like 'paricaranā', 'paricaryā', 'paricāranā', 'paricārayati' and 'paricāreti'. Moreover, we come across the usages like 'pravicāra', 'pravicārana', 'pravicārayati', 'pravicāreti', etc. And all these usages mean the same thing which is meant by the corresponding usages in *Prajñāpanā*. Hence it can be said that the Prakrit terms, rather forms, viz. 'pariyāraṇā' and 'paviyāranā' and also Sanskrit terms, rather forms, viz. 'pravicāra'² and 'pravicārana' have been employed in the sense of amorous plays, erotic enjoyment through different sense-organs and sexual union. This chapter describes as to which type of sexual enjoyment is possible in this or that from among 24 classes of living beings, also as to when it becomes possible. Regarding infernal beings we are told that as soon as they reach

1. The different reading is : 'pariyāraṇayā' p. 421, footnote 1.

2. "kāyapricāro nāma maithunaviṣayopasevanam" *Tattvārthabhāṣya*, 4.8.
"pravicāro maithunopasevanam" *Sarvārthasiddhi*, 4.7.

the *upapāta ksetra* they undertake feeding. That is, as soon as they reach the *upapāta ksetra* they start constructing their body, in other words, they receive material particles from all the four directions and transform them into sense-organs, etc. And when their sense-organs become mature they start *paricāranā*, that is, they begin enjoying the objects of senses. And only after having enjoyed them, they start the process of assuming different forms (2033). But the order in the case of celestial beings differs from the one given above in that the celestial beings start enjoying the objects of senses only after having assumed different forms (2034, 2037). The order in the case of the one-sensed is the same as found in the case of infernal beings, the only difference being that there is no possibility of *vikurvanā* (the act of assuming various bodily forms) in the case of the onesensed. But let us note that in the case of the air-bodied beings belonging to the class of the one-sensed even this *vikurvanā* is possible. The order available in the two-sensed, the three-sensed and the four-sensed beings is identical with the one found in the one-sensed (2035-36), whereas the order available in the sub-human and human beings is identical with the one found in infernal beings (2036).

During the course of the main discussion about sexual behaviour we meet with a secondary discussion³ about *āhāra* (feeding). There has been raised a question as to whether the feeding the living beings undertake is *ābhoganirvartita* or *anābhoganirvartita*. We are told that the feeding that all the living beings, except the one-sensed, undertake is of both the types, viz *ābhoganirvartita* and *anābhoganirvartita*. But the one-sensed beings undertake the *anābhoganirvartita* feeding only (2038-39). The commentator explains the term '*ābhoganirvartita-āhāra*' as follows: '*manaḥ-pranūhānapūrvam āhāraṁ (grhṇanti)*' (folio 545). And he offers the following explanation of the statement that the feeding the one-sensed beings undertake is *anābhoganirvartita* only. "*eken-driyānām atistokāpatumanodravyalabdhisampannatvāt paṭutara ābhogo nopajyate iti teṣāṁ sarvadā anābhoganirvartita eva āhāro na punaḥ kadācid apy ābhoganirvartitaḥ*" (Folio 545).

Here Ac Malayagiri writes that even the one-sensed beings possess *manas*, howsoever unmanifest or undeveloped (*apatu*) it may be. This opinion of his is based on the belief that each and every living being possesses *manolabdhi* (potential thinking faculty). But we feel that the feeding undertaken by living beings with the desire and knowledge is to be regarded as

3. This exposition should really occur in *Āhārapāda*. Hence we call it *prāsāngika* (secondary).

ābhoganirvartita whereas the same undertaken by them without any desire or knowledge on their part is to be regarded as *anābhoganirvartita*. In short, *ābhoganirvartita-āhara* means voluntary feeding whereas *anābhoganirvartita-āhāra* means involuntary feeding. The cases of involuntary feeding are feeding through skin etc. And this involuntary feeding is incessant and uninterrupted. In the chapter on feeding there occurs discussion about *ābhoganirvartita* and *anābhoganirvartita āhāra*. And on the basis of that discussion we can interpret the terms *ābhoganirvartita-āhāra* and *anābhoganirvartita-āhāra* in the above-mentioned sense. But it is a problem for us to reconcile with this interpretation the statement of Ac. Malayagiri that the feeding undertaken by living beings possessed of *manahpranidhāna* is *ābhoganirvartita*. It is so because like the one-sensed beings, even the two-sensed, the three-sensed and the four-sensed possess *apatu* (undeveloped) *manas* only; and hence there arises a question as to why the feeding undertaken by the one-sensed alone is considered to be *anābhoganirvartita*. The following seems to be the plausible answer to the question. The living beings that possess organ of taste (*rasanendriya*) possess mouth and hence they entertain the desire to undertake feeding. On this ground their feeding might have been regarded as *ābhoganirvartita*. And we know that the two-sensed, the three-sensed and the four-sensed beings possess the organ of taste. But the one-sensed beings possess organ of touch alone; they do not possess organ of taste.

Regarding the material particles received by the living beings while undertaking feeding we are told as to whether or not they are cognised determinately (*jānāti*) by the living beings undertaking feedings, also as to whether or not they are cognised indeterminately (*paśyati*) by them. The following table summarises the account.

	jānāti	paśyati	na jānāti	na paśyati
<i>Nāraka, Bhavanavāsi, Vānavyantra, Jyotiṣka</i> }	0	0	"	"
<i>Ekendriya upto Trīndriya</i> }	0	0	"	"
<i>Caturindriya</i>				
1. Some	0	"	"	0
2. Some others	0	0	"	"
<i>Pañcendriya Tiryāñca</i> and human beings				
1. Some	"	"	0	0
2. Some	"	0	0	"

3. Some	0	„	„	0
4. Some	0	0	„	„
<i>Vaimānika</i>				
1. Some	„	„	0	0
2. Some	0	0	„	„

Again, this chapter contains secondary information about the *adhyavasāyasthānas* (grades of mental states). We are told that mental states, auspicious as well as inauspicious, that are found in the 24 classes of living beings are of *asamkhyāta* types or grades. This much information is available in *Prajñāpanā*. But *Ṣatkhaṇḍāgama* deals with this point at length. Extensive exposition of the *adhyavasāyasthānas* (mental states) responsible for the different durations of karmic bondage occurs in the first *Cūlikā*. Especially the following points are discussed in this *Cūlikā*: the possessor of mental states responsible for the karmic bondage from the *sarvastoka* (lowest) to the *sarvotkrsta* (highest), degrees of *sankleśa* (mental impurity and purity), relative numerical strength of the living beings having this or that mental state. The entire second *Cūlikā* is devoted to the discussion about the different mental states that are responsible for the bondage of the different durations. After this in the section called *Bhāvavidhāna* there occur two *cūlikās*—one dealing with the relative numerical strength of the persons on *upaśamaśrenī* and those on *ksapakaśrenī* and the other expounding extensively different mental states responsible for the bondage of different intensity.

Four alternatives are possible in the case of sexual behaviour of celestial beings :

1. Gods	with goddesses	have sexual behaviour.
2. Gods	with goddesses	have no sexual behaviour.
3. Gods	without goddesses	have sexual behaviour.
4. Gods	without goddesses	have no sexual behaviour.

But we are told that it never happens that though the gods are with goddesses yet they do not have any sexual behaviour. That is, out of the four alternatives mentioned above the second one is quite impossible. The classes of *Bhavanapati* gods, *Vāṇavyantara* gods, *Jyotiska* gods, *Saudharma* gods and *Iśāna* gods (the last two being the sub-classes of *Vaimānika* gods) do contain goddesses also. Hence bodily sexual behaviour, that is, sexual union of gods and goddesses, is possible in those classes. The sub-classes of the *Vaimānika* class of gods from the *Sanatkumāra* to the *Acyutakalpa* do not contain goddesses. Hence, in these sub-classes the third alternative is possible. That is, though these sub-classes do not

contain goddesses, the gods belonging to these sub-classes have sexual behaviour. But in the *Graiveyaka* and the *Anuttara-vaimānika*, the two sub-classes of the *Vaimānika* class, we find neither goddesses nor sexual behaviour. Thus in these sub-classes the fourth alternative is possible.⁴

The answer to the question as to how the sexual behaviour can be possible without goddesses is given as follows (2052) :

1. <i>Sanatkumāra-Māhendrakalpa</i>	Sexual satisfaction through touch only
2. <i>Brahmaloka-Lāntakakalpa</i>	Sexual satisfaction through sight only
3. <i>Mahāsukra-Sahasrāra</i>	Sexual satisfaction through hearing only
4. <i>Ānata-prānata-ārana-acyutakalpa</i>	Sexual satisfaction through sheer desire

In connection with the bodily sexual union of celestial beings we are told that when in gods there originate the '*icchāmana*', that is, the desire to have sexual intercourse with goddesses, the latter present themselves before the former, having assumed charming *uttaravaikriya* body. The term '*icchāmana*' used here is noteworthy. This suggests that till the days of *Prajñāpanā* the conception of '*manas*' had not been crystallised. As soon as a god completes his sexual intercourse with a goddess his '*icchāmana*' vanishes

The commentator in his commentary states that sexual intercourse of a god with a goddess is identical with that of a man with a woman. The text proper even tells us that the material particles in the form of semen of a god enter into the body of a goddess, get transformed into five sense-organs and ultimately enhance the beauty of the goddess. Let us note that here also mention is made of five sense-organs alone; *manas* is not mentioned here. At this juncture it is necessary to note that the semen entered into the body of a goddess does not develop into an embryo. That is, goddesses never conceive.⁵ It is so because celestial beings possess *vaikriya* (transformable) body which is constructed not in a womb but in a special type of bed.

4. Though these gods are without any sexual behaviour, they could not be regarded as practising continence (i.e. *brahmacārins*). This is so because there is no possibility of *cāritra-pariṣāma* (moral conduct) in their case. Commentary, folio 549.

5. "Kevalam te vaikriyaśarirāntargatā iti na garbhādhānahetavaḥ"

The celestial regions where the sexual desire is fulfilled through mere touch, sight, etc do not contain goddesses. Hence whenever gods of these regions desire sexual enjoyment goddesses from other regions present themselves before them, having assumed beautiful body.⁶ And the gods of these regions get full sexual satisfaction through mere touch, sight, etc. of the body of the goddesses. Thus the sexual behaviour of these gods is confined to mere touch, etc. Even in the case of these gods we are told that the transmission of their semen into goddesses takes place. The commentator accounts for the transmission of semen into goddesses even in the absence of actual sexual union by postulating some supernatural influence (*divya-prabhāva*). Moreover, he tells us that the semen entered into the body of a goddess causes the increase in its beauty and charm.

In the celestial regions beginning with *Āraṇa* the gods satisfy their sexual needs by mere desire. When these gods entertain the sexual desire, the goddesses from other regions do not appear before them but they remain in their own regions and assume erotic beauty. And the gods experience the sexual satisfaction through mere desire, even though they are far away from the goddesses. And the goddesses, having remained confined to their own regions (which are far away from the regions of gods whose sexual desire they satisfy), become more and more charming (on account of the transmission of semen into their bodies, the transmission taking place through super-natural forces).

At the end of the chapter there occurs an account of the relative numerical strength of the living beings having this or that type of sexual behaviour. The following is the ascending order : *aparicārakas*, *maṇaḥparicārakas*, *śabdapāricārakas*, *rūpapāricārakas*, *sparsāparicārakas* and *kāyapāricārakas*. But the order is reverse when we have in view the degrees of pleasure. The degree of pleasure derived from actual sexual intercourse is the lowest whereas the degree of that pleasure which does not depend on any sort of sexual behaviour is the highest.

*

6. In this way goddesses go upto *Sahasrāra* celestial region. For the exposition of the question as to which regions the goddesses of different life-spans can visit refer to the commentary, folio 552 A.

FEELINGS

This chapter is devoted to the exposition of various types of feelings (*vedanā*) experienced by living beings belonging to this or that from among 24 classes.¹ The following are the types of *vedanā*.

- (1) Hot, Cold, Hot-cum-Cold
- (2) *dravya-vedanā*, *ksetra-vedanā*, *kāla-vedanā* and *bhāva-vedanā*
- (3) Bodily, Mental, Bodily-cum-Mental
- (4) *Sātā*, *Asātā*, *Sātā-asātā*
- (5) Pleasant, Painful, Pleasant-cum-Painful (*Sukhā*, *Duḥkhā*, *Aduḥkhā-asukhā*)
- (6) Voluntary, Involuntary
- (7) Self-conscious, Not-self-conscious²

The title of the fourth part of *Ṣaṭkhaṇḍāgama* is *Vedanākhaṇḍa*. It starts from Book IX. Therein *Vedanā* part contains the exposition of the types of *karmas*. The exposition is based on 24 *anuyogadvāras* (points of investigation). Among these 24 *dvāras* there occurs a *dvāra* called 'Vedanā.' The exposition of this *Vedanādvāra* is contained in Book X. And that *vedanā* is expounded on the basis of 16 *anuyogadvāras*. The second type of *vedanā* (viz. *dravya-vedanā*, *ksetra-vedanā*, *kāla-vedanā* and *bhāva-vedanā*) mentioned in *Prajñāpanā* is fully expounded here on the basis of 4 *dvāras* of identical names. The question as to who is possessor of this or that type of *vedanā* is discussed in *Prajñāpanā*, keeping in view the 24 classes of living beings whereas in *Ṣaṭkhaṇḍāgama* it is discussed on the basis of alternatives yielded by the method of *naya*, the method which requires the employment of 'syāt'. Again, in the *dvāras dravya* etc. there occurs the consideration of this question.

The speculation about the fruition (*vipāka*) of *karma* was known by the name of *Vedanā* before it attained crystallised form. And the old theoreticians had pondered over the problem of *vedanā* from various standpoints. All these thoughts are collected

1. The commentator in his commentary (folio 555) on sū. 2057 writes as follows : 'etāvatsūtraṁ cīrantaneṣu avipratipattiyā śrūyate | kecid ācāryāḥ punar etadvaiṣayam adhikam api sūtraṁ paṭhanti | tatas tanmatam āha |

2. This very information is contained in *Bhagavatī* (19.5.656) which asks its readers to consult *Prajñāpanā* for further clarification. At this place Malayagiri states : 'nidānidāddigatas tu viśeṣo na saṅgrhīto vicītravāt sūtragateḥ'—Commentary, folio 554.

in the present chapter of *Prajñāpanā*. Again, to have clear idea of the old speculations about *vedanā* (and *krīyā*) one may consult *Bhagavati* 3.3. For further details about the same one may refer to *Bhagavati* 7.6 (*Bhagavatsūtra* p. 481); 19.3; 19.4; 19.5; 6.1; 16.4 (*Bhagavatsūtra* pp. 46-50).

Āc. Abhayadeva in his commentary on *Bhagavatsūtra* explains *nidā-anidā* (self-conscious, not-self-conscious) type of *vedanā* as follows : “*niyataṃ dānaṃ śuddhir jīvasya 'dvaip śodhane' iti vacanāt nidā jñānam ābhogaḥ ity arthaḥ | tad-yuktā vedanā'pi nidā ābhogavatiṭy arthaḥ ||*” *Bhagavati-tīkā* 16·5. 656, folio 769.

And Āc. Malayagiri explains this type of *vedanā* as follows : “*nitarāṃ niścitam vā samyak dīyate cittam asyām iti nidā, bahulādhi-kārāt 'upasargādāta' ity adhikarane ghaṇī, sāmānyena cittavati samyagvivekavati vā ity arthaḥ*”—*Tīkā* folio 557.

Pārasaddamahannavo considers the term ‘*nidā*’ to be a *deśya* word.

In connection with the feeling of Hot-cum-Cold the commentator raises a question as to how there can be the simultaneous cognitions of hotness and coldness because it is a rule that two cognitions cannot take place simultaneously. He himself answers this question by saying that though the concerned cognitions do take place alternately, their alternation being quick and speedy is not noticed by us; and from this standpoint only the *Sūtra* considers the cognitions of hotness and coldness to be simultaneous. This same logic applies to the cases of the feelings of Bodily-cum Mental and *sātāsātā*.

The commentator explains *aduḥkhā-asukhā vedanā* as follows. It could not be called ‘*sukhā-vedanā*’ because it involves the experience of ‘*duḥkha*’ also. At the same time it could not be called ‘*duḥkhavedanā*’ because it involves the experience of *sukha* also. Thus *aduḥkhā-asukhā vedanā* means the experience of both *sukha* and *duḥkha*.

What is the difference between *sātā-asātā* and *sukha-duḥkha* ? The answer to this question is given by the commentator. It is as follows. The feeling of pleasure and pain that we experience on account of the due rise of *vedantya* karmas is called *sātā-asātā* type of *vedanā* whereas the feeling of pleasure and pain that we experience on account of the instigation (*udīraṇā*) by other person is *sukha-duḥkha* type of *vedanā*.

The voluntary experience of bodily pain is called *ābhyupagamiḥi vedanā*. Pulling off hairs, etc. are the instances of this type of *vedanā*. On the other hand, the experience of pain which we

...[419]...

have on account of the rise of *vedanīya karma* effected before its destined time by the special process of instigation (*udtraṇā*) is called *aupakramikī vedanā*. (*Tīkā*, folio 556).

Here we are told that both the divisions, viz. *sañjñī* and *asañjñī* are found in the class of infernal beings and further that *sañjñī* infernal beings have *nidā-vedanā* whereas *asañjñī* infernal beings have *anidā-vedanā*.

Ṣaṭkhaṇḍāgama discusses the fruition (*vipāka*) of *karma* on the basis of the types of *vedanā*, viz. *sātā-asātā*, etc. But in its *Vedanā-vidhāna* section while dealing with *vedanā* it employs the method of *naya* and enumerates the following types of *vedanā*, viz. *bajjhamañiyā veyanā*, *udinnā veyanā*, *uvasantā veyanā* and formulates many alternatives on their basis (Book XII, pp. 304-363).

*

ON SAMUDGHĀTA¹

Ṣaṅkhaṇḍāgama contains no independent discussion about *samudghāta*. *Prajñāpanā*, having enumerated seven types of *samudghātā*, informs us as to which of them is possible in this or that form among 24 classes of living beings. But *Ṣaṅkhaṇḍāgama* neither enumerates nor discusses them. In its account of *mārga-ṇādvāras* there occurs the discussion about *kṣetra*² and *sparśa*. And it discusses them from the standpoint of *samudghāta*. There too it yields general information about *samudghāta*; it does not contain information about particular types of *samudghāta* (Book VII, p. 299, 369). Moreover, it occasionally refers to the three types of *samudghāta*, viz. 'veyanasamugghāda, 'māraṇamtiyasamugghāda, 'kevalīsamugghāda.' (Book XII, p. 498, 499, 506, 507).

The present chapter of *Prajñāpanā* classifies *samudghātas* into the following seven types: (1) *vedanāsamudghāta* (2) *koṣāyasa-mudghāta* (3) *maranasamudghāta* (4) *vaikriyasamudghāta* (5) *taijasasamudghāta* (6) *āhāraśamudghāta* (7) *kevalīsamudghāta* (2085, 2086). But no definition of *samudghāta* is formulated here. Again, it enumerates four sub-types of *koṣāyasa-mudghāta*, viz. *krodhasamudghāta*, *māna-samudghāta*, *māyā-samudghāta*, *lobha-samudghāta* (2133). A common term 'samudghātas-possible-in-non-omniscient (*chad-mastha*) beings' is given to the first six types (2147). We are told as to which of these six types are possible in this or that from among 24 classes (2148-52).

Ac. Malayagiri defines *samudghāta* as the process through which soul becomes one with the fruits of *vedanā*, etc., the fruits being in the form of experiences. This means that *samudghāta* is nothing but expulsion (*nirjarā*) of very many particles of the *karmas* of one particular type, causing their early rise through the special process of *udīraṇā*; this necessarily involves the previous refrainment from the experience of the fruits of the *karmas* of all other types (Commentary folio 559).

1. *Sthānāṅga-Samavāyāṅga*, pp. 388-89; *Bhāgavati* 2.2; *Bhāgavatisāra*, pp. 92-95. For the description of *kevalīsamudghāta*, refer to *Viśeṣādvāyākabhāṣya* 3641.

2. Similar discussion occurs in *Sthānāpada* of *Prajñāpanā*, sū. 148 ff. It is elaborate.

3. For the exposition of *māraṇāntika-samudghāta* pertaining to *taijasa* and *kārmaṇa* bodies refer to sū. 1545-52.

We are told as to which type of *samudghāta* is due to the expulsion of this or that type of *karma*. The following table makes the point clear.

1. *Vedanāsamudghāta* involves the expulsion of *asadvedanīya-karma*.
2. *Kaṣāyasamudghāta* involves the expulsion of *kaṣāyamohanīya-karma*.
3. *Māranantika-samudghāta* involves expulsion of *āyukarma*. (This expulsion takes place only when there remains the last *antarmuhūrta* of the present life-span).
4. *Vaikriyasamudghāta* involves the expulsion of *vaikriyaśarīranāmakarma*.
5. *Taijasa-samudghāta* involves the expulsion of *taijasaśarīranāmakarma*.
6. *Āhāraśarīranāmakarma* involves the expulsion of *āhāraśarīranāmakarma*.
7. *Kevalīsamudghāta* involves the expulsion of *sad-asadvedanīya-karma*, *śubha-aśubhanāmakarma*, *ucca-nīcagotrakarma* (*Prajñāpanātikā*, folio 559).

We are told as to how much time a particular type of *samudghāta* requires for its completion. *Kevalīsamudghāta* requires 8 *saṁayas* (moments) for its completion whereas other *samudghātas* require an *antarmuhūrta* consisting of *asamkhyāta saṁayas* (2087-88).

We are informed as to how many from among the seven are possible in this or that class. The first four are found in the class of infernal beings; the first five in the classes of *Bhavanapati* celestial beings, sub-human beings with five senses, *Vānavyantara* celestial beings, *Jyotiska* celestial beings, and *Vaimānka* celestial beings; the first three in the class of the one-sensed up to the four-sensed beings except the air-bodied; the first four in the class of the air-bodied beings; all the seven in the class of human beings (2089-92).

Afterwards it is calculated as to how many times in past could this or that type of *samudghāta* have been performed by a member of this or that class, also as to how many times in future can that be done. Similarly, it is calculated as to how many times in past could this or that type of *samudghāta* have been performed by the members of this or that class all taken together, also as to how many times in future can that be done⁴ (2093-2100). Moreover, we

4. The method of calculation which takes into account first a single member of the class and then all the members of that class taken together occurs even in *Śaṅkhaṇḍāgama*, Book VII, p. 25.

are told as to how many times this or that type of *samudghāta* could have been performed in the past and can be performed in future by a living being as a member of the class to which it belongs at present (*svasthāna*) and also as a member of the classes to which it belonged in the past and to which it will belong in future (*parasthāna*) (2101-2124).

This is followed by an account of the relative numerical strength of the living beings performing this or that type of *samudghāta*. We are told that the numerical strength of the living beings performing *vedanāsamudghāta* is the highest. But the living beings who perform no *samudghāta* whatsoever are even more in number than those who perform *vedanāsamudghāta* (2125). Again, we are told as to how many living beings performing this or that type of *samudghāta* belong to this or that class of living beings from among the 24 (2126-2131).

Four types of *kaśāyasamudghāta* are mentioned. And it is calculated as to how many times in past could this or that type of *kaśāya-samudghāta* have been performed by a member of this or that class, also as to how many times in future can that be done. Similarly, it is calculated as to how many times in past could this or that type of *kaśāyasamudghāta* have been performed by the members of this or that class all taken together, also as to how many times in future can that be done (2137-38). In connection with these four sub-types of *kaśāyasamudghāta* it is calculated as to how many times this or that sub-type could have been performed in the past and can be performed in future by a living being as a member of the class to which it belongs at present (*svasthāna*) and also as a member of the classes to which it belonged in the past and to which it will belong in future. This point has been explained by an instance of a living being that belongs at present to the class of infernal beings (2139-41). Not only that but the text gives even the account of the relative numerical strength of the living beings performing this or that sub-type of *kaśāyasamudghāta* (2142-46). *Kevalīsamudghāta* is not possible in the living beings other than the *kevalī*. That is, the remaining six *samudghātas* are possible in the living beings that are not *kevalī* (omniscient). We are told as to which of these six types are possible in this or that class from among the 24 (2147-52).

But it is worth noting that the *sūtra* does not mention the different classes of celestial beings except that of *Asurakumaras*. Possibly to make up this deficiency Āc. Malayagiri adds :

"Asurakumārādīnāṃ sarvesāṃ api devānāṃ āhārakasamudghāta-varjāḥ śeṣāḥ pañca samudghātāḥ"—Commentary, folio 590 A.

Afterwards all the seven *samudghātas* are considered from the standpoints of *avagāhna* (extension or pervasiveness) and *sparsāna* (touch-on-all-the-directions or volume). That is, we are told as to how much extension and volume a living being can possibly assume while performing this or that type of *samudghāta*. Again, we are told as to how long a living being, having assumed them, can retain them (2153-72). Moreover, it is calculated as to how many activities (*kriyā*) a living being can have while performing this or that type of *samudghāta* (2153 ff.). At this juncture there occurs a detailed description of *kevalisamudghāta* (2168-2175). Here we are told that a *kevali* cannot become *siddha* (liberated soul) so long as he performs activities. Hence, he stops the mental, vocal and bodily activities in due order and becomes absolutely free from all sorts of activities. And as soon as he becomes free from all sorts of activities he becomes a *siddha*. It is so because he does not acquire new *karmas* (as the cause of the acquisition of new *karmas* is activity) and at the same time he dissociates gradually the accumulated ones. When he attains *siddhahood* his cognition is *sākāra* (determinate) (2175). At the end of the text there occurs discussion about the nature of a *siddha* (2176).

COMMENTARIES ON PRAJÑĀPANĀSŪTRA

(1) Pradeśa-vyākhyā by Āc. Haribhadra¹

This *Pradeśa-vyākhyā* is written by Āc. Haribhadra who was well known by the name 'Bhavavirahasūri.' It opens with the words : 'prajñāpanākhyaopāṅgapradeśānuyogaḥ prārabhyate.' This clearly points to its scope. It intends to explain some portions of *Prajñāpanā*. Thus it is not a running and continuous commentary. Āc. Haribhadra considers *Prajñāpanā* to be an *Upāṅga*. But unlike Āc. Malayagiri he does not state that it is an *Upāṅga* of *Samavāyāṅga*. So, we cannot but conclude that the arrangement that a particular *Upāṅga* is attached to a particular *Āṅga* took place in the period of time that intervened between Āc. Haribhadra and Āc. Malayagiri.

We can call this commentary by a generic name 'avacūrnikā' It is so because at one place Āc. Haribhadra says, 'alam atīprasangena avacūrnikāmātram etad iti'. (p. 28, 113).

There might have existed a commentary—short or long whatever it may be—even before Āc. Haribhadra wrote his *Pradeśa-vyākhyā*. And this commentary² might be of the form of *cūrṇi*. This surmise is made on the basis of the following observation. In *Pradeśa-vyākhyā* the explanatory passages that commence with the phrases like 'etad uktam bhavati', 'kim uktam bhavati', 'ayam atra bhāvārthaḥ', 'idam atra hṛdayam', 'etesīm bhāvānā' are mostly couched in Prakrit and occasionally in Sanskrit also.

It is very difficult to determine as to who had written that *cūrṇi*. But it is possible that the author of that *cūrṇi* might have been Haribhadra's spiritual teacher. It is so because in the *Pradeśa-vyākhyā* we come across the expressions like 'evam tāvat pūjyapādā vyācakṣate' (p. 75), 'guravas tu' (p. 118), 'iha tu pūjyāḥ' (p. 122), 'atra guravo vyācakṣate' (p. 141, 147), 'guravo vyāvarnayanti' (p. 152)

Again, this much is certain that there existed before Āc. Haribhadra one or more commentaries besides this *cūrṇi*. This can be deduced from the fact that at so many places Āc. Haribhadra has recorded the explanations offered by others. Of course, we do not rule out the possibility, in some cases, of these explanations being quotations from commentaries on the works other than *Prajñāpanā*. But there are certain explanations which are definitely quotations from commentaries on *Prajñāpanā*. For this

1. For the detailed account of Āc. Haribhadra one may refer to 'Sama-darśī Ācārya Haribhadra.'

2. Āc. Malayagiri also mentions the *cūrṇi*, folios 269, 271

second type of quotations refer to pp. 13, 14, 16, 19, 20, 21, 23, 36, 37, 60, 61, 65, 71, 75, 78, 79, 83, 116, 117, 119, 120, 133, 134, 145, etc.

Regarding certain views recorded by him Āc. Haribhadra has not told us as to what his reaction to them is; he simply gives the view of his own teacher side by side with those views. The following passage is an instance in point. 'evam tāvat pūjyapādā vyācaksate, anye punar anyathā, tadabhiprāyaṃ punar atigambhīratvān na vayam avagacchāmaḥ" pp. 75, 118. But at some places he points out the discrepancy or inconsistency inherent in the views upheld by others. The following passage is an instance in point: "atra kaiścid atigahanatvāt prastutasya bhṛāntyā likhitam kilopasamaśrenyanantaram ksapakaśrenīm pratipadyata iti | etad apakarnayitavyam....." p: 116.

Āc. Haribhadra frequently draws upon *Tattvārthasūtra* of Vācaka Umāsvāti. But he does not refer to it by name. Moreover, he has quoted passages from *Tattvārthasūtrabhāṣya*. (Refer to pp. 99, 149, 153, 158 etc). While quoting an aphorism from *Tattvārthasūtra* he describes its author by the general name 'saṅgrahakāra' ('compiler') (p. 101). He quotes many works (including even his own commentary on *Avāśyakasūtra* (p. 2) and authors, sometimes by mentioning their names and sometimes not. All such instances are given below: 'niryuktikārena' (p. 105); *Siddhaprābharta* (p. 11); *Anuyogadvāra* (p. 32); *Jīvābhigama* (p. 28); *Prajñāpti* (*Bhagavati*) (p. 33); *Uttarādhyayana* (p. 111), 'vīvaranagranthena' (p. 105); 'bhānīyaṃ ca vuddhāyāriehim' (p. 29); 'saṅgrahanikāyām' (p. 53); 'karmapraktisaṅgrahanikāyām' or 'kammāpayaḍisaṅgahante' (pp. 51, 59, 100, 129, 140); 'saṅgrahaṅikāra' (p. 42); 'vādīmukhyena' (p. 4). Throughout this commentary Āc. Haribhadra quotes Prākṛit and Sanskrit verses (*gāthās*) preceded by the phrase 'uktam ca' which indicates that what follows is a quotation. This is the proof of Āc. Haribhadra's versatile genius.

Āc. Malayagiri has fully utilised this commentary. And he has even referred to it. Whatever *vādasthalas* (polemical discussions, or explanations of knotty problems) we come across in Malayagiri's commentary are based on those occurring in Haribhadra's. This will be clear from the comparison of *vādasthalas* of one commentary with those of the other.

The date of Āc. Haribhadra is almost certain. The scholars are generally of the opinion that he flourished between 700-770 A.D.

(2) *Prajñāpanā-trītiyapada-saṅgrahaṇī*
by Ac. Abhayadeva and its *avacūṛṇī*

The third chapter of *Prajñāpanā* contains an account of the relative numerical strength of the classes of living beings. Ac. Abhayadeva (V.S. 1120-) has summarised this whole chapter in 133 verses (*gāthās*). He himself calls it a *saṅgraha* (compilation, or recapitulatory work). The *gāthā* in point is as follows :

iya atthānauipayayaṇ savvajiyappabahumī payaṇ tayaṇ |
pannavanāe sriabhayadevasūṛthim saṅgahiyāṇ ||

But it is also known by the titles ' *Dharmaratnasaṅgrahaṇī* ' and ' *Prajñāpanoddhāra* . ' We can say this because at the end of the work as also of its *avacūṛṇī* these titles are mentioned. To ascertain the fact one may refer to the two manuscripts of the *avacūṛṇī*, one belonging to L. D. Collection (no. 3673) and the other to Muni Shri Punyavijayaji's Collection (no. 664). Both these collections are preserved in L. D. Vidyamandir, Ahmedabad.

The *avacūṛṇī* on the *Saṅgrahaṇī* was composed by Kulamaṇḍanagaṇī in the year 1441 V. S. This information is contained in the following *gāthā* :

" śrīdevasundaraguroḥ prasādato'vagatajina vaco'rthalavaḥ |
kulamaṇḍanagaṇīr alikhaḍ avacūṛṇīm ekābdbhihuvanābde ||

Prajñāpanā-trītiyapada-saṅgrahaṇī along with an *avacūṛṇī* thereon has already been published by Shri Atmananda Jaina Sabha, Bhavanagar, in the year 1974 V. S. This published *avacūṛṇī* is somewhat more extensive than the one by Kulamaṇḍanagaṇī. And in the introduction to this published *avacūṛṇī* we are told that the name of its author is not known. We feel that some learned person might have made the *avacūṛṇī* by Kulamaṇḍanagaṇī somewhat elaborate for the sake of clarity. And it seems to us that the published *avacūṛṇī* is nothing but the enlarged version of Kulamaṇḍanagaṇī's *avacūṛṇī*.

(3) *Vivṛti* by Ac. Malayagiri

Ac. Malayagiri (c. 1188-1260 V. S.) has written a commentary on *Prajñāpanā*. In extense it is four times Ac. Haribhadra's *Pradeśa-vyākhyā*. And it is the best means to understand the whole of the text of *Prajñāpanā*. Ac. Malayagiri³ himself declares that

3. For the detailed account of Ac. Malayagiri's life and works one may refer to the Introduction to his *Sabddānūsāsāna* (L. D. Series No. 13, 1967).

though the basis of his commentary is Ac. Haribhadra's *Pradeśa-vyākhyā*⁴, he has made his commentary rich by independently and intelligently utilising many a work other than that *Pradeśa-vyākhyā*. His claim is justified. Following are the instances that go to prove the rightness of his claim. Ac. Haribhadra has concluded his discussion on the worth of a woman for the attainment Tirthaṅkara-hood by producing an evidence of *Siddhaprābhṛta*, whereas Ac. Malayagiri has conducted the discussion having formulated opponent's view (*pūrvapakṣa*) and proponent's view (*uttarapakṣa*) and having quoted Ac. Śakaṭāyana. And Ac. Malayagiri's discussion about this problem is very rich and elaborate (folio 20). Similarly, while describing the nature of liberated soul (*siddha*) he first presents a comparative account of the various views upheld by different schools of Indian philosophy and finally establishes the Jaina position (folio 112).

It is noteworthy that *Vivṛti* at many places discusses the different readings of *Prajñāpanā* (folio 80, 88, 96, 165, 296, 372, 412, 430, 600).

Ac. Malayagiri has quoted in his commentary many a work and authors. This proves his scholarship in many branches of learning.

Let us record the names of works and authors referred to by him in his commentary - 'pānīniḥ svaprākṛtavvyākaraṇe' (5pp. 5, 365) 'uttarādhyayanāniryuktigāthā' (p. 12); 'savistarāṃ nandyadhyaṇāṅgikāyām vyākhyātāni' (pp. 24, 298, 311, 375); 'prajñāpanāmūlatīkākṛt' or 'mūlatīkākāraḥ' (pp. 25, 114, 194, 202, 263, 280, 283, 294, 305, 325, 362, 372, 383, 384, 391, 470, 490, 546, 547, 564, 568); 'saṅgrahanīmūlatīkākāro haribhadrasūriḥ' (pp. 418, 552); 'mūlatīkāyām' (pp. 544, 547); 'jīvāṅgībhigamatīkā' (pp. 44, 45, 47, 48, 51); 'jīvābhigame' (p. 195); 'jīvābhigamacūrnau' (p. 308); 'atrākṣepaparīhārau candraprajñāptīkāyām sūryaprajñāptīkāyām cābhihitau itī tato'vadhāryau' (p. 99); 'kṣetrasamāsātīkā' (p. 107); 'anuyogadvāresu' (p. 114); 'vṛddhācāryaiḥ' (p. 135); 'prajñāptau' (pp. 141, 149); 'vyākhyā-prajñāptau' (p. 262); 'tathā cāha asyā eva prajñāpanāyāḥ saṅgrahaṅgīkāraḥ' (p. 167); 'karmaprakṛtisaṅgrahaṅgīyām' (p. 182); 'saṅgrahanī-gāthāḥ' (p. 207); 'dharmasaṅgrahaṅgī' (p. 611); 'dharmasaṅgrahaṅgīkāyām' (p. 229, 307); 'śakaṭāyana' (p. 599); 'śakaṭasūnur api' (p. 249); 'śakaṭāyananyāsaṅgī' (p. 563); 'svopajñāśabdānu-sāsanavivarāṇe' (p. 250, 251); 'tattvārthaṅgīkāyām bhāvītam' (251); 'bhagavān bhadrabāhusvāmī' (pp. 256, 257); 'bhāṣyākṛt'

4. jayeti haribhadrasūriḥ ṅīkākṛtā vivṛtavīṣamabhāvārthaḥ |

yadvacanavaśād aham api jāto leṣena vivṛtikarāḥ || Prajñāpanāṅgīkā, folio 611.

5. p. = folio.

(pp. 264, 265, 300-302, 542, 602, 603, 605, 608); cūrṇikṛt⁶ (pp. 269, 271, 272, 277); 'prajñāpanāyās cūrṇau' (p. 517); 'pūrvācāryāḥ' (p. 271); 'pañcasaṅgrāhe' (p. 283); 'mallavādīnaḥ' (p. 284); 'karmaprakṛtītkāyām pañcasaṅgrahaṭkāyām ca' (p. 292); 'tattvārthasūtrakṛt' (293); 'tattvārthatkādau' (pp. 298, 299); 'āvaśyakaniryuktāu' (p. 298); 'stutikāro'pyāha' (p. 303); 'āvaśyakapṛathamopūhikāyām' (p. 547); 'āvaśyakacūrṇau' (p. 610); 'āvāśyāke' (pp. 304, 438, 606) 'nandyadhyayanacūrṇikṛt' (pp. 310, 311); 'niryuktikāreṇa' (p. 318); 'kārmagranthikās tu' (pp. 319, 391); 'bhagavatā karmaprakṛtikṛtā śivaśarmācāryeṇa śatakākhye' (p. 331); 'karmaprakṛtītkādīsu' (pp. 331, 480); 'haribhadrasūriprabhṛtibhiḥ' (p. 371); 'śivaśarmācāryāḥ' (p. 339); 'vyākhyāprajñaptāu' (p. 341); 'bhāṣyācāraḥ' (pp. 604, 606, 610); 'jinabhadraganiksamāśramanapūjyapādāḥ' (p. 380); 'tathā cāha dussamāndhakāranimagnajinapravacanapradīpo bhagavān jinabhadraganiksamāśramaṇaḥ' (p. 385); 'śatakābhaccūrṇau' (p. 388); 'saṅgrahaṇigāthā' (pp. 344, 349); 'siddhaprābhṛtādau' (p. 357); 'uttarādhyāyane' (p. 366); 'ācārāṅge' (pp. 367, 503); 'sūtrakṛtāṅganiryukti.' (p. 511); 'viśeṣaṇavatīyām jinabhadraganiksamāśramanapūjyapādāḥ' (p. 391); 'vasudevacarite' (p. 403); 'bhāṣyakṛt svakṛtabhāṣyatīkāyām' (pp. 424, 541); 'gandhahastī' (p. 467); 'śrāvakaprajñaptimūlatīkāyām' (p. 474); 'yaduktam āgrāyaṇīyākhye dvitīyapūrve karmaprakṛtiprābhṛte' (p. 479); 'karmaprakṛtisāṅgrahanīkārah' (pp. 488, 489); 'siddhasenadvīkāra' (p. 532); 'vṛdddhavyākhyā' (p. 600); 'jambūdvīpaprajñaptīyādau' (p. 600); 'dharmaśāramūlatīkāyām haribhadrasūriḥ' (p. 605); 'pañcasaṅgrahaṭkā' (p. 609).

The following facts emerge from the above list of works and authors. There existed a cūrṇī on *Prajñāpanā*, written by an ancient Ācārya and both Āc. Haribhadra and Āc. Malayagiri have consulted it. In his commentary on *Prajñāpanā* Āc. Malayagiri has quoted passages from *Prajñāpanāmūlatīkā*, *Saṅgrahaṇīmūlatīkā*, *Śrāvakaprajñaptimūlatīkā* and *Dharmaśāramūlatīkā*, mentioning the sources by name. At these places he declares that Āc. Haribhadra is the author of *Saṅgrahaṇīmūlatīkā* and *Dharmaśāramūlatīkā*. But he mentions *Śrāvakaprajñaptimūlatīkā* alone by name. He does not refer to its author. In connection with *Prajñāpanāmūlatīkā* he mentions it by its name and its author by the general terms 'mūlatīkākāra,' 'mūlatīkākṛt.' That is, he does not mention the names of the authors of *Prajñāpanāmūlatīkā* and *Śrāvakaprajñaptimūlatīkā*. Hence we compared all the passages quoted from these two works in Malayagiri's commentary on *Prajñāpanā* with the

6. All the quotations from this Cūrṇī, given in Malayagiri's commentary, are in Prakrit. These very quotations occur in Āc. Haribhadra's commentary also and therein too they are in Prakrit, pp 85-87, 91, 148.

corresponding ones occurring in Haribhadra's commentaries (*vṛttis*) on *Prajñāpanā* and *Śrāvakaprajñapti*. On the basis of this comparison we arrived at the conclusion that *Prajñāpanāmūlaṭīkā* and *Śrāvakaprajñaptimūlaṭīkā* mentioned by Āc. Malayagiri are nothing but the above mentioned *Vṛttis* of Āc. Haribhadra. Of course some passages yield different readings. But this is merely due to the difference in manuscripts copied by two different hands at two different dates the period intervening between these two dates also being very long. *Prajñāpanā-saṅgrahaṇī* was written in verses and Āc. Haribhadra wrote a commentary on it. Āc. Haribhadra commented on *Dharmasāra* also. Āc. Jinabhadra has written a commentary on his own *Bhāṣya*. This commentary has already been published⁷. Āc. Malayagiri has composed '*Śabdānuśāsana*' and he himself has written a commentary on it. This *Śabdānuśāsana* along with the auto-commentary has already been published.⁸

Generally Āc. Malayagiri simply notes the different views regarding the explanation of the text of *Prajñāpanā*. But at times he gives his own view also; and he even remarks that the point is revealed to the omniscient person only and we being ignorant cannot decide as to what is truth. For the different views recorded by him one may refer to : folios 28, 38, 73, 74, 76, 77, 86, 146, 220, 222, 229, 238, 262, 277, 283, 319, 331, 391, 404, 491. '*tattvam punaḥ kevalino vidanti, viśiṣṭaśrūtavidō vā*' (folios 73, 76, 239, 403); '*anye vyācakṣate . . . tan na budhyāmahe*' (folio 289); '*amīśām pañcānām ādeśānām anyatamādeśasamicinatānīrṇayo'tiśayaṅñānibhiḥ sarvotrṣṭaśrūtalabdhisampannair vā kartum śakyate | te ca bhagavadāryaśyāmapratipattau nīśīran | kevalatatkālāpekṣayā ye pūrvatamāḥ sūrayas tatkālabhāvi-granthapaurvāparyaparyālocanayā yathāsvamati śrīvedasya sthitim prarūpitavantas teṣām sarveṣām api prāvacanikasūvīnām matāni bhagavān āryaśyāma upadiṣṭavān | te'pi ca prāvacanikasūrayaḥ svamatena sūtram paṭhanto gautamaprasnābhagavannirvacanarūpatayā pathanti | tatas tadavasthāny eva sūtrāṇi likhitvā gotamā ity uktam | anyathā bhagavati gautamāya śīrdeṣṭari na saṁśayakathanam upapadyate, bhagavataḥ sakalasaṁśayātītatvāt ||*' (folio 385); "*anye tu anyathā'tra bhāvanikām kurvanti | sā ca nātiśiṣṭeti na likhitā, na ca dūṣitā, 'kumārgaṁ na hi tityaksuḥ punas tam anudhāvati' iti nyāyānusaraṇāt |*" (folio 429); "*tena yaḥ prāha sūtre 'śaktiviśeṣa eva saṁhānanam' iti . . . sa bhrāntaḥ . . . ity alam utsūtraprarūpakavispanditeṣu*" (folio 470), '*etāvatsūtram cirantaneṣu avipratipattiyā śrūyate, kecid ācāryāḥ punar etadvīṣayam adhikam api sūtram paṭhanti tatas tanmatam āha 'kei . . .'*' (folio 555).

7-8. These two works have already been published in L. D. Series (Nos. 13, 10, 14, 21) by L. D. Institute of Indology, Ahmedabad-9.

To establish consistency among different *sūtrās* is one of the functions of a commentator. And in this matter Āc. Malayagiri is an expert. Many a time he, having employed different stand-points (*nayadr̥ṣṭi*), demonstrates consistency among different *sūtrās*. (Refer to folios 18, 41, 73, 76, 140, 248, 284, 318, 353, 380, 437, 450, 455, 456, 598, 609). And at many other places he simply quotes in support old tradition or the views of ancient *Ācāryas*.

Āc. Malayagiri is an expert in explaining the text. He is a commentator of first water. Following are some of the noteworthy instances that justify the above statement : exposition of Relation conducted from the standpoint of a logician and also from that of a man of faith (p. 2); explanation of the term '*jinavarendra*' (p. 3); justification, after Āc. Haribhadra, of the order of *Nirdeśa* (enumeration) through reasoning (pp. 9, 269); the answer to the question as to why there occur dialogues between Lord Mahāvira and Gautama though the author of the work is Ārya Śyāma; the answer to the question as to why different views are found mentioned in the dialogue though it is a dialogue between Lord Mahāvira and Gautama, and other such answers to the possible questions; the purpose of undertaking the task of writing a work (pp. 7, 47, 50, 72, 179, 180, 385); survey of the fifteen divisions of the class of liberated souls (*siddhas*) (p. 19), and examination of those divisions (p. 23); discussion about the worth of a woman for the attainment of liberation (p. 20); references and evidences to the effect that even women used to study *Ṣaḍāvāśyaka*, *Kālika Sūtras* and *Utkālika Sūtras* (p. 20); discussion about *Nigoda* (p. 39); interpretation of the terms '*grāma*, *nagara*' etc. (pp. 47, 50); explanation of the term '*mleccha*' (p. 55); why *Āgamas* are written in Prakrit language (p. 60); size of a liberated soul (p. 112); how a physical aggregate constituted of *ananta* atoms can accommodate itself in *Lokākāśa* having only *asamkhyāta* space-points (p. 242); exposition of the nature of reality (p. 358); explanation of the processes of reception and expulsion of the material-particles-of-the-form-of-spoken-language (p. 264); answer to the question as to why are the bodies *asamkhyāta* only though the souls are *ananta* (p. 271); explanation of the terms '*rājā*' '*māṇḍalika*' etc. (p. 330); exposition of *leśyā* (colour-indexes to mental temperaments) and *kaśāya* (basic passions) (p. 330); interpretation of the term '*kalka*' (p. 331); plant-beings and the attainment of liberation by Marudevī (p. 379); *sāmvyavahārika* (those that are in the process of evolution and hence amenable to practically useful description) and *asāmvyavahārika* (those that are at the lowest stage of evolution and hence not amenable to practically useful description) living beings (p. 380); exposition of different kinds of intelligence, viz.

koṣṭha etc. (p. 424); performance of penances according to one's ability (p. 436); etc. Thus Ac. Malayagiri has thrown light on many interesting and important points.

(4) *Vanaspativicāra* by Municandrasūri (Death in 1178 VS)

The exposition of plant-life contained in the first chapter of *Prajñāpanā* is restated in Municandrasūri's *Vanaspatisaptatikā* consisting of 71 verses. Its *avacūri* is also available. But we have no means to know as to who has written this *avacūri*. *Vanaspatisaptatikā* begins with the declaration that it expounds different divisions of plant-bodied beings, especially *pratyekavanaspati* and *ananta-vanaspati*. At the end of the work there occurs the following verse :

evam pannaṇaṇḍe paṇṇavaṇḍe lavo samuddharo |
bhaviyāna'nuggahakae sirimaṃmunicāṇḍasūrihiṃ || 71 ||
 —iti *Vaṇapphaisattaḥ ||*

A manuscript of *Vanaspatisaptatikā* is available in Pūjya Munirāja Śrī Kirtimuniḥi's collection (Serial No. 10601) preserved in L. D. Vidyamandir. It belongs to 16th century of Vikrama Era. Other two manuscripts of the same work are also available in the same collection. Out of these two, one contains the text of *Vanaspatisaptatikā* alone whereas the other contains *avacūri* also

There is one manuscript belonging to L. D. Collection (serial No. 3674). It contains, along with other works, this work also. Here we find that the work consists of 77 verses. The six out of these 77 are possibly the interpolated verses. The title of the work contains the term '*saptatikā*' which definitely points to the fact that the text of the work originally consisted of 71 verses only. In this manuscript at the end of this particular work there occurs a statement : '*prajñāpanādyapadagato vanaspativicāraḥ sampūrṇaḥ*'. As has already been said, the manuscript contains many works. The manuscript begins with *Vicārasattari* by Mahendrasūri of Añcalagaccha, along with its *avacūri*; after that we find the above-mentioned *Vanaspativicāra* along with its *avacūri* and at last there occurs *Prajñāpanā-triṭyapadaśaṅgrahaṇī* (along with its *avacūri*) by Abhayadeva. The manuscript has been written in 1670 V. S.

(5) *Prajñāpanābijaka*

There is one manuscript in L. D. Collection (Serial No. 5805) of L. D. Vidyamandir. It contains, along with *Bhagavatbijaka* of

Harṣakulagaṇi⁹, *Prajñāpanābījaka*. Hence is the conjecture that this *Prajñāpanābījaka* may be the work of that very author. Of course, neither in the beginning nor at the end of the work we find any suggestion to this effect. This *Prajñāpanābījaka* contains the subject index of the chapters of *Prajñāpanā*. It is written in Sanskrit. The work begins from the folio 11 B and ends in the folio 14 A. The manuscript has been written in 1869 V. S.

(6) *Avacūri* by Padmasundara

Padmasundara composed this *Avacūri* on the basis of Āc Malayagiri's commentary on *Prajñāpanā*. A manuscript of this *avacūri* is found in L. D. Collection (Serial No. 7400) of L. D. Vidyamandir. This manuscript has been written in Āgarānagara in the year 1668 V. S. when Emperor Jahangīra ruled over Delhi. Padmasundara was a friend of Emperor Akbar and he had presented to him so many Jaina and non-Jaina works. He belonged to Tapāgaccha. His work having the title *Akabarāsāhī Śṅgāradarpaṇa* has already been published in Ganga Oriental Series in 2000 V. S. The manuscripts of his '*Yadusundarn-mahākāvya*', '*Pārśvanāthacarita*' and '*Pramānasundara*' are available in L. D. Collection of L. D. Vidyamandir. For details one may refer to the introduction to '*Akabarāsāhī Śṅgāradarpaṇa*'.

(7) *Ṭabo* (Bālāvabodha) by Dhanavimala

A manuscript of this work is found in Śrīkirtimuniḥi's collection preserved in Lalbhai Dalpatbhai Vidyamandir, Ahmedabad. It bears No. 11079. It has been written in 1767 V. S. This means that the work has been composed before that date. It is probably the first translation of *Prajñāpanā* into vernacular language. The author has given his personal account at the beginning and at the end of the work. It is as follows :

Beginning—*pranamyā śrīmahāvīraṃ natāśeṣasureśvaram |*
prajñāpanāṣya(nākhya)sūtrasya
vakse(kṣye)'rtham lokavārtayā || 1 ||
saṃri(ti) bhṛhaṭṭikāyā(?) dayo granthā manoharā[h] |
tathāpi ś(s)vaparaśiṣyān(ṇ)ām vinodārtham karomy aham || 2 ||

9. This Harṣakulagaṇi composed '*Vasudevācopai*' in 1557 V. S., corrected '*Kurmāputracarita*' in 1577 V. S., wrote a commentary called *Dipikā* on *Sūtrakṛtāṅga* in 1583 V. S., and taught Prakṛit Grammar to the author of *Dharmāhikā* in 1591. *Jaina Sāhityano Saṅkṣipta Itihāsa*, pp. 519 520, 529.

*sadgurum buddhidam natvā vinayād vimalābhīdham |
svaparātmāprabodhāya stibuko likhyate mayā || 3 ||*

End—*śrīmatpāgāṇavibhāsānatāpanābhāḥ
bhya(bha)vyaśu(su)maha(mad)-*

hṛdayakairavarātramra(trara)tnam |

*āsīd gu[ru]r vimalasomaganādhurājāḥ
saundaryadhī(dhai)ryagunamandalavāvirāśīḥ || 1 ||*

*gacche tatra viśālasomaguru(a)vaḥ śrīsūrayaḥ sāmprata(tam)
vannīta(vartante) mahī(hi)maṇḍale ganapadaprāpta[pra]-
tisṭhāsya(sthāspa)dam |*

*nānāvānyayaḥa(ñmaya)sāgarāmbutarane sabu(dbu)-
ddhināyām(nāvām)citrā(tāḥ)*

*cāritrācaranena dūskaratapaḥ(pāḥ)
śrīsthūlabhadropamā[ḥ] || 2 ||*

*tadgacche'bhūt kriyāpātra[m] vidvaja(jja)naśiromantī(niḥ)
śrīmadvi[nayavi]mala[ḥ] paṇḍitaḥ paṇḍitāgranī[ḥ] || 3 ||*

*tatīśi(tacchi)syasevaka sādhu (?) sādhu[r]dhanavimalaḥ
sataḥ |*

*prajāpanāṣya(khya)sūtrasya vārtām cakre
mañcharā[m] || 4 ||*

From the colophon we gather that this *Ṭabo* has been composed by Dhanavimalaji, a pupil of Vinayavimalaji who flourished in the Gaccha of Somavimalasūri (1591-1633 V.S.). The manuscript does not mention the year of composition. But the date of Somavimalasūri is fixed. On its basis we can legitimately assign it to the later half of 17th century V.S.

Another manuscript of this work is available in Muni Shri Punyavijayaji's collection preserved in Lalbhai Dalpatbhai Vidyamandir. It is numbered 2329. It has been written in 1920 V. S. The entire colophon which we find in the abovementioned manuscript is absent here. Moreover, the third verse (Beginning) in which the author has offered salutation to Vinayavimalaji, his spiritual teacher, is also not found in this manuscript. But the first two verses (Beginning) do occur in this manuscript also. This means that though this manuscript is not the verbatim copy of Dhanavimalaji's *Ṭabo*, it is nothing but the copy of Dhanavimalaji's *Ṭabo*.

(8) *Ṭabo (Bālāvabodha)* by Jivavijaya

Jīnaratnakośa notes that the manuscripts of this work are available. Again, it gives the date of its composition. It is 1784

V. S. More than one manuscripts are in possession of L. D. Vidya-
mandir—two (Nos. 1058-59) in Muni Shri Punyavijayaji's Collec-
tion, one (No. 2094) in L. D. Collection and two (Nos. 10214, 11079) in
Shri Kirtimuni's collection. Jivavijaya, the author of this work,
has also composed *Ṭabo on Karmagrantha* in 1803 V. S. (Refer to
'*Jaina Sāhityano Samkṣipta Itihāsa*' p. 677).

(9) *Stabaka by Paramānanda*

This *Stabaka (Ṭabo)* has already been printed in Ray Dhanapatisimha Bahadur's edition of *Prajñāpanā*. At the end of the work we are told that it has been composed in 1876 V. S. in the life-time of Shri Pūjya Lakṣmicandrasūri by Paramānanda, a pupil of Śri Ānandacandrajī.

(10) *Sanskrit Chāyā (translation) by Nānakacandrajī*

In the title of Ray Dhanapatisimha Bahadur's edition of *Prajñāpanā* there occurs '*Loṅkāgacchīya Rāmacandraganikṛta Samskr̥tānuvāda*' (i. e. Sanskrit translation by Rāmacandragani of Lonkāgaccha). But in the *praśasti* it is clearly stated that this Sanskrit translation is done by Nānakacandra, a pupil of Rāmacandragani. And it is again Nānakacandra who has critically edited the text of *Prajñāpanā* contained in this edition. Hence it follows that he was alive when this edition of *Prajñāpanā* was published. That is, he was alive in the year 1884 A. D.

(11) *Vṛtti by an anonymous author (?)*

Jinaratnakoṣa mentions this *vṛtti* and gives information about the various manuscripts available in different collections.

(12) *Translation of Prajñāpanāsūtra*

This translation by Pt. Bhagavandas Harakhchand has been printed in 1991 V. S.

Besides the commentaries mentioned above there existed, as has already been said, one *cūrṇi* also. But no manuscript of this *cūrṇi* is available. Moreover, a manuscript of *Prajñāpanāsūtra-sāroddhāra* has been noticed in 'List of manuscripts preserved in Śāntinātha Bhaṇḍāra, Cambay'—an appendix to Peterson's Report,

Pt. II, p. 63. But we have not come across this manuscript. And we do not find the mention of this manuscript in the catalogue of the manuscripts preserved in this very Bhaṇḍāra—the catalogue recently prepared by Muni Shri Puṇyavijayaḥ. So, we have to believe that at present the concerned manuscript is not there in this Bhaṇḍāra. This 'Prajñāpanāsūtrasāroddhāra' and Āc. Abhaya-deva's 'Prajñāpīnoddhāra' alias 'Prajñāpanāsaṅgrahaṇī' are two different works. This is so because *Prajñāpanāsāroddhāra* is in prose whereas *Prajñāpanoddhāra* is in verses.

(13) Prajñāpanāparyāya

The title of the manuscript in Muni Shri Puṇyavijayaḥ's Collection (No. 4801) preserved in L. D. Vidyamandir is *Sarvasiddhāntavisamapadaparyāya*. The work is that type of commentary which gives simply the synonyms (*paryāya*) of difficult terms (*visamapada*). It begins with the *paryāyas* of the terms from *Pañcavastuka*. Then from folio 2B there occur the *paryāyas* of the terms from *Ācārāṅga* etc. Therein from folio 5A there occur the *paryāyas* of the terms from *Prajñāpanā*. First the author gives the term which he wants to explain. Then he gives its explanation. The explanation is mainly in the form of synonyms. First of all it takes up for explanation the term 'anāhāraka' from chapter XVIII. And in folio 6B the author finishes *Prajñāpanāparyāya* and starts to give *paryāyas* of the terms from *Niśithacūrṇi* etc. Folios 63A to 64B contain the *paryāyas* of difficult terms from *Prajñāpanāvivaraṇa*. '*Pākṣikasūtraparyāya*' ends in 26th folio. There exists, in the Bhaṇḍāra of Cambay, one palm-leaf manuscript resembling this much portion (i. e. folios 1 to 26) of the present manuscript. Refer to 'Catalogue of Palm-leaf manuscripts in the Śāntinātha Jaina Bhaṇḍāra, Cambay [part one]' p. 128. Therein the title is '*Niḥśeṣasiddhāntaparyāya*'. On the basis of the author's *praśasti* found at the end of the manuscript in Śāntinātha Bhaṇḍāra we know that the author of the *Paryāyas* upto '*Pākṣikasūtraparyāya*' is Candrakīrtisūri (1212 V. S.) But in the concerned manuscript in L. D. Vidyamandir there does not occur author's *praśasti* on folio 26th wherein ends '*Pākṣikasūtraparyāya*.' Not only that, but it contains, after '*Pākṣikasūtraparyāya*,' other *Paryāyas* (*Niriyāvaliyā-ṣūtraparyāya*, etc.). And the last folio is 69th. Even at the end of the entire manuscript of 69 folios we are not told as to who is the author. So, we surmise that this manuscript in L. D. Vidyamandir is a collection of two different works of the same nature. In other Bhaṇḍāras too such manuscripts are available.

MALAYAGIRI AND HIS COMMENTARY ON PRAJÑĀPANĀSŪTRA

We have edited merely the original text of *Prajñāpanāsūtra*. Hence it is not possible for us to give exhaustive details about the commentary and its author. While editing the original text of *Prajñāpanāsūtra* we had to consult the commentary every now and then. It is to be borne in mind that none can prepare the critical and faithful edition of *Prajñāpanāsūtra* or any *Āgama* without consulting commentaries thereon. Out of the critical editions of the original *sūtras* that have been published down to this day those that have been prepared with scant and cursory consultation of their respective commentaries or without the consultation of them contain at many places unauthentic readings.

While editing the original text of *Prajñāpanā* we got the opportunity to study the commentary. As a result of this study whatever information we gathered about the commentary and its author¹ is presented here. We firmly believe that old manuscripts of *Sūtras* and the commentaries on *Sūtras* constitute the solid bases depending on which one can prepare the authentic texts of *Sūtras*. We are harping on this point whenever the occasion arises. Even though commentaries constitute one of the solid means for preparing critical edition of *Āgamas*, they lead the editor astray in selecting the authentic readings when they are consulted half-heartedly and cursorily. From this follows that the editor should independently ponder over as to whether the readings yielded by the commentary are in tune with those found in the manuscripts. In other words, he should see as to whether the readings yielded by the commentary are consistent with the line of thought presented in the text of original *Sūtra*. While editing the present work we have experienced that this sort of weighing is really necessary. In this edition of *Prajñāpanāsūtra* there are places where we have accepted readings found in old manuscripts having gone against the commentary because we have deemed them proper and consistent. But then there arises a question as to why the commentary contains unauthentic readings. The answer is as follows. The commentator seems not to have corrected the commentary after having written it. Or, if he would have corrected it, we are not at present in possession of the manuscripts representing the corrected version.

1. Here we are to understand Ac. Malayagiri and his commentary.

At this occasion we seize the opportunity to give, even digressing from the main topic in hand, a sketch of Ac. Malayagiri's life and works.

Rev. Maharṣi Malayagiriḥ has written voluminous commentaries on Jaina Āgamas and other works. Even his death took place when he was engaged in writing commentaries. This is proved by the fact that some commentaries of his are incomplete. He has done great service to the cause of learning by having remained constantly engaged, till his death, in the task of composing works. Thus he deserves respect not only of the scholars of Āgamas but also of those who are the lovers of learning. He states that he has done the service of *Śrutajñāna* to the best of his ability and requests the readers devoted to *Śruta* to correct the mistakes of omission and commission that he might have committed inadvertently. From this we may infer that he might have deemed it proper to devote his time in the composition of new commentaries rather than in correcting the commentaries once composed by him. If we are correct in our inference then there is nothing improper in correcting the text of his commentary when one finds some solitary mistake inadvertently committed. It is really childish on the part of one who on finding some solitary and ordinary mistake runs down, in the heat of his little knowledge, a person whose contribution to learning and literature is so great.

In this edition at two places we have accepted the reading found in all the manuscripts of the original *Sūtra* even though the reading yielded by the commentary is different. Out of these two places one is sū. 1420 [4]. Regarding this *sūtra* we notice that all the printed editions of the *Prajñāpanāsūtra* contain the reading available in all the manuscripts of the *sūtra*. This reading, as we have already said, is different from the one found in the commentary. The two places under consideration are as follows :

1. In sū. 999 [1] (p. 246) there occurs the reading '*goyamā ! no addāyaṃ pehati*'. All the manuscripts yield this reading. The authors² of vernacular commentaries (*Tabo*) also explain the text according to this reading. Acārya Malayagiriḥ follows the reading '*goyamā ! addāyaṃ pehati*' in his commentary. We have considered the reading '*goyamā ! no addāyaṃ pehati*' to be authentic because each and every manuscript of the text of *Prajñāpanāsūtra* contains it as also because it seems to us consistent with the line of thought presented in the *sūtra*. For further clarification one may refer to p. 246 foot-note 2. Ray Dhanapatibabu's and Shri Amolakaṣṣiji's editions contain the reading we have accepted. This means that the

manuscripts that served as the basis of these two editions must have contained the reading yielded by the manuscripts utilised by us. But in Āgamodaya Samiti edition we find the reading accepted by Āc. Malayagiri. Pt. Bagavandas's edition, Silāgama edition and Suttāgame edition—all these three editions follow the reading printed in Āgamodaya Samiti edition.

2. The reading of sū. 1420 [4], that is available in all the printed editions is as follow: "*je naṃ bhānte! kevalam bohiṃ bujjejjā se naṃ saddahejjā pattiejjā roejjā? goyamā! saddahejjā pattiejjā roejjā*" (p. 231).

The commentary on this sūtra runs as follows: "*punar api praśnayati—yo bhadanta! kevalikiṃ bodhiṃ arthato'vagacchati so'rthataṃ tām 'śraddadhita' śraddhāvisayāṃ kuryāt tathā 'pratyayet' pratīvisayāṃ kuryāt, 'rocayet' cikīrśāmi ity evam adhyavaset? bhagavān āha—atthegaie ityādi |*" (Comm. folio. 399 B).

When we think on the basis of the phrase '*atthegaie*' quoted by the commentator we feel that the answer contained in the concerned sūtra-portion should be as follows: "*goyamā! atthegaie saddahejjā pattiejjā roejjā*"

Now let us explain the context in which the concerned sūtra-portion occurs.

(1) Question—Can a living being belonging to the class of infernal beings take its next birth in the class of sub-human beings with five senses?

Answer—Some can, and some cannot (sū. 1420 [1]).

(2) Question—Do the infernal beings that are born in their next birth as sub-human beings with five senses get opportunity to hear Religion propounded by Kevali?

Answer—Some get the opportunity, and some do not.

(3) Question—Do the concerned sub-human beings who get the opportunity to hear the Religion understand its meaning?

Answer—Some understand, and some do not.

(4) Question—Do the concerned sub-human beings who understand the meaning have faith in, conviction of and predilection for that meaning?

Answer—They have faith in, conviction of and predilection for the meaning.

According to the commentary the answer to the fourth question is: 'Some have faith in, conviction of and predilection for the meaning whereas some do not have.' The answers to the first

three questions contain the phrase 'atthegaie'. While explaining the fourth question the commentator suggests that in the body of the text proper the same phrase occurs in the answer to the fourth question also. Is this the result of the inadvertency on the part of the commentator? Or, it might be that the manuscripts copied from the corrected original manuscript of the commentary are altogether lost to us. The learned should ponder over this matter.

The Sanskrit and Gujarati translations printed in Ray Dhana-patibabu's edition follow the reading available in all the manuscripts of *Prajñāpanāsūtra* whereas the commentary printed in the same edition yields the above-mentioned reading.

The edition prepared by Shri Amolak Rṣiji accept the reading yielded by all the manuscripts of *Prajñāpanāsūtra* whereas the Hindi translation given in this edition follows the commentary.

The edition prepared by Pt. Bhagavandas accepts the reading found in all the manuscripts of *Prajñāpanāsūtra*. Even the translation printed in this edition follows this reading. But *Vivecana* contained in this edition follows the commentary.

There are two *Ṭabas* (vernacular commentaries) on *Prajñāpanāsūtra*—one by Pt. Dhanavimalajī and another by Pt. Jivavijayajī. The text of *Prajñāpanāsūtra*, given along with the *Ṭabo* by Pt. Dhanavimalajī, contains the reading found in all the manuscripts utilised by us in the preparation of the present edition. And even the explanation given in this *Ṭabo* follows the same reading. The explanation is as follows: '*je bhagavana(van) kevalabodhaim bu(ū)jhim te saddahem pratita ānem ruci manamān vasem? gautama! saddahaim pratitaim rucim(rocem)*'³. Though the text of *Prajñāpanāsūtra*, given along with Jivavijayajī's *Ṭabo* (1784 V. S. date of composition), contains the reading yielded by all the manuscripts utilised by us, the explanation follows the commentary. The explanation is as follows: '*jaha bhagavan! kevalipraṇṭita bodha prate jāne būjhe te bodhi prate saddahem pratyaya dhare ruca(ci) karem? hā gautama! koika saddahem pratyaya dharem ruca(ci) dhare karem*'⁴. In the beginning and at the end of this *Ṭabo*, Jivavijayajī declares that in composing it he has followed the commentary by Āc. Malayagiri.

There is one common topic dealt with in both the works, viz. *Prajñāpanāsūtra* and *Jivābhigama*. Though they treat of the same

3-4. The readings given here are from the manuscripts of these two *Ṭabā* works, belonging to Munirāja Kirtimuni's Collection (No. 11079) and Munirāja Puṇyavijayajī's Collection (1058-59) preserved in L. D. Institute of Indology, Ahmedabad-9.

topic, their expressions are different. Let us note the difference of expression.

“*abhāsae tivihe pannatte | tam jahā—anāie vā apajjavasie 1 aṅāie vā sapajjavasie 2 sādīe vā sapajjavasie 3 |*” (*Prajñāpanāsūtra*, sū. 1375 p. 315).

“*abhāsae duvihe pannatte | tam jahā—sātīte vā apajjavasite 1 sātīte vā sapajjavasite 2 |*” (*Jīvābhigamasūtra*, Folio 442 B).

The five paper-manuscripts which we have utilised in the preparation of this critical edition contain the expression identical with the one found in *Jīvābhigamasūtra*. Even Pt. Jivavijayaḥ in his *Ṭabo* on *Prajñāpanāsūtra* accepts the reading or expression identical with the one found in *Jīvābhigamasūtra* and accordingly mentions two types of *ābhāsaka*. Āc. Malayagiri in his commentaries on *Prajñāpanāsūtra* and *Jīvābhigamasūtra* follows the readings found in the original texts of the respective *Sūtras*. That is, in his commentary on *Prajñāpanāsūtra* he mentions three types of *ābhāsaka* whereas in his commentary on *Jīvābhigama* he mentions two types. But he does not note in either of these two commentaries the difference between the two readings found in the two *Sūtras*.

ACCOUNT OF THE PRINTED EDITIONS OF PRAJNAPAÑĀPANĀSŪTRA

Before the present edition, there have been published six editions of *Prajñāpanāsūtra*. We give below an account of these six editions

1 In 1940 V. S. Ray Dhanapatisimhaḥ, for the first time, published *Prajñāpanāsūtra* edited by Ṛṣi Shri Nānakacandraḥ. This edition contains the text of *Prajñāpanāsūtra*, Sanskrit translation of the *Sūtra* prepared by Shri Rāmacandragani, Āc. Malayagiri's commentary and the vernacular commentary by Shri Paramānanda Ṛṣi. The text of *Prajñāpanāsūtra* printed in this edition is fraught with unauthentic readings. Moreover, punctuation marks are wrongly placed and word-divisions are wrongly made. We think that this printed text is based on some manuscript of the same nature. We have mainly utilised the text of *Prajñāpanāsūtra* printed in the edition under review. And only rarely have we consulted the commentary, etc. contained in it.

2. In 1974-75 V. S. Shri Āgamodaya Samiti published, in two parts, *Prajñāpanāsūtra* edited by Rev. Āgamoddhāraka Ācārya Shri Sāgarānandasūriji. This edition is superior to the one published by Ray Dhanapatisimhaji's from the standpoint of correct readings as well as correct printing. Hence after its publication the scholars have utilised this edition alone. Merely a glance at the vast number of works edited by him makes us realise the great speed with which he would have worked and also the irrepressible eagerness he would have entertained for bringing out editions of different Āgamic works. In comparison with the vast literature edited by him with great speed, the number of major mistakes that we find in this or that work edited by him is very small.

We have already written about Shri Āgamoddhāraka Sāgarānandasūriji and his editions in Editors' Note to '*Nandisutta Anucga-ddārāim Ca*', a work edited by us. Here we point out this much that in his edition of *Prajñāpanāsūtra* there do occur major and minor mistakes which we shall discuss at proper place.

3. In Vira Nirvāna Samvat 2445 (= V. S. 1975) Lala Sukhadeva Sahaya has published *Prajñāpanāsūtra* edited by Shri Amolak Rsi. This edition contains the text of *Prajñāpanāsūtra* and its Hindi translation by Shri Amolak Rsi. The text of *Prajñāpanāsūtra* contained in this edition is very corrupt. Though Amolakji has not followed Ray Dhanapatisimhaji's edition in preparing the text of *Prajñāpanāsūtra*, it is almost certain that he has utilised a manuscript or manuscripts belonging to that very group to which belonged the manuscript which constitutes the basis of Ray Dhanapatisimha's edition. Readers will know more about this from our discussion about different readings. While discussing the readings we have utilised, in a limited measure, the text of *Prajñāpanāsūtra* alone contained in this edition. Hence it is out of place to say anything about its Hindi translation.

4. In 1991 V. S. Pt. Bhagvandas Harshachandra has edited, in three parts, the text of *Prajñāpanāsūtra*. It contains the text of *Prajñāpanāsūtra* and Gujarati translation of *Prajñāpanāsūtra* and also of Ac. Malayagiri's commentary thereon. This edition is mainly based on Āgamodaya Samiti's edition. But the editor has pointed out in the introduction that he has utilised two manuscripts belonging to Śāntisāgaraĳi Bhaṇḍāra, Ahmedabad. Out of the two one contained the text proper along with its commentary whereas the other contained the text proper alone, the latter manuscript being mutilated (*truṣṭita*). Hence at some places where Āgamodaya Samiti edition yields unauthentic readings this edition yields

authentic readings.¹ In spite of this it too, like Āgamodaya Samiti edition, does contain, at many places, major and minor mistakes. Not only that, but there are places where the editor having rejected the correct readings yielded by Āgamodaya Samiti edition has accepted corrupt ones in their stead.² Translation of the text proper as also that of the commentary follow the respective versions of the texts printed therein. Hence many a time the translation of the text proper is not in tune with that of the commentary. The defects of the version (of the text proper) found in this edition are pointed out by us at proper place in this introduction.

5. The text of *Prajñāpanāsūtra* contained in voluminous *Āgamaratnamāñjūsā* published in limited number in the year 1998 V. S. (2468 Vira N. S.) for the purpose of inscribing all the Āgamas on marble stone walls of Āgama Mandir, Palitana. We shall call it Śilāgama edition. Its editor has corrected some of the wrong readings of Samiti edition³. But at the same time he has even changed the correct readings found in Samiti edition.⁴ Though we have not compared the text of this edition, word by word, with our press copy, we have very often consulted it while writing notes on different readings. Hence we would like to point out the special features of this edition

The portion of the *sūtra* from the word 'uddharā' (sū. 210 p. 77, line 8) to the word 'bahugīo' preceding the word 'joyanakodā-kodīo' (line 10) has been dropped in the edition under consideration. Refer to the last line of stone-plate 173-4 of *Āgamaratnamāñjūsā*. The dropped portion is there in Samiti edition. We can know as to whether or not at other places too this edition drops lines or words of the original text provided we compare the text printed in this edition with our edition. The characteristic feature of this edition is that at various places the text of the *Sūtra* has been abridged by placing the sign of zero (0). In doing so Rev Āgama-ddhārakaji, the editor, has not followed any old manuscript, method or tradition. It is his own invention. For instance, he has dropped the *sūtra*-portion from the word 'pukkhara' (occurring at the end of 7th line on p. 64) to line 17th and in its place he has put a sign of zero indicating abridgement. This dropped portion is found in all the old handwritten manuscripts of *Prajñāpanāsūtra* as also in all the printed editions of the same. We have

1. Refer to paragraphs 61, 78-105 occurring under the forthcoming topic 'Examination of some of the Readings of *Prajñāpanāsūtra*'.
2. Ibid, paragraphs 42, 49, 70-77.
3. Ibid, paragraphs 5, 21, 40, 89, 91, 92, 93, 103-106 and 33 (4).
4. Ibid, paragraphs 3, 12, 16, 24, 94.

noticed such abridgements at many places in this edition even though we have consulted it for our limited purpose. Rev. Āgamoddhāarakaji has dropped long or short portions of the *Sūtra* in order to abridge the text. Hence this edition could be described as the abridged *Prajñāpanāsūtra* prepared by Rev. Āgamoddhāarakaji. This abridged version contains the words 'sukkā', 'kanhā' etc. in place of 'sukkalessā', 'kanhalessā' etc. found in all the handwritten manuscripts and the printed editions. But this way of abridging the original *Sūtra* text may possibly lead to the corruption of the original text itself. Hence the continuation of this method is not desirable at all. The latest edition should not be at least more corrupt than the previous ones, if not better than those. This is what we expect. But this Śīlāgama edition does not come up to our expectation. The forthcoming discussion will yield other details about this edition.

6. Munirāja Shri Puppabhikkhū (Puṣpabhiksū = Phuḷchandji) has edited the *Āgamas* in two parts under the common title '*Suttāgame*'. The second part of *Suttāgame* contains 21 *Āgamas* excluding the *Angas*. And among these 21 *Āgamas* is found *Prajñāpanāsūtra*. This second part of '*Suttāgame*' has been published in 2011 V. S. by *Sūtrāgama Prakāśaka Samiti*, Guḍagāmva, Chāvanī. This is the latest edition of all that we have consulted. On examining the version of *Prajñāpanāsūtra* contained in *Suttāgame* we have come to entertain doubt regarding the authenticity not only of the text of *Prajñāpanāsūtra* contained therein but also of the texts of other *Āgamas* contained therein. In *Suttāgame* Muni Śrī Puppabhikkhujī has edited 32 *Āgamas* recognised by the followers of Sthānakavāsi sect. The later edition should be better than the former. This is what we generally expect. But *Suttāgame* does not come up to our expectation. For the elucidation of this point we request the readers to study 107 paragraphs written under the heading 'Examination of some of the readings of *Prajñāpanāsūtra*', especially paragraphs No. 42, 49 and 64-77. It would not be improper if we say something about the statements occurring in the Introduction (*Prastāvanā*) and Editor's Note (*Samṗādakiya*) to the first and the second parts of *Suttāgame* respectively.

The introduction to the first part has been written by Muni Śrī Jīnacandabhikkhū (Jīnacandrabhiksujī). And the Editor's note to the second part has been written by Muni Śrī Puṣpabhiksujī himself. On the 25th page of the introduction and on the 65th page of the Editor's note there occurs the heading 'Special features of this Edition'. Under this heading there occur the following three statements: (1) 'We have taken sufficient pains in selecting

correct readings'. (2) 'While editing the *Āgamas* we have utilised correct manuscripts'. (3) 'Novel method has been employed by us in noting down the different readings'.

The first claim of the editor of *Suttāgame* is not justified. Our notes on the readings accepted in *Suttāgame* and our 'Examination of some of the readings of *Prajñāpanāsūtra*', on the contrary, prove that the editor of *Suttāgame* has no critical acumen required for the selection of correct readings. Thus the first statement is far from the truth.

On the basis of the second statement readers may come to believe that the editor of *Suttāgame* might have utilised correct handwritten manuscripts while preparing the edition of *Āgamas*. But we confidently say that the editor has not compared the printed text of *Prajñāpanāsūtra* with any old handwritten manuscript of the same. And if we suppose that he has compared the printed text with some solitary old manuscript then we will have to say that he has not been able to assess the value of the important and authentic readings yielded by the manuscript. We have thrown light on this point in 107 paragraphs written under the heading 'Examination of some of the readings of *Prajñāpanāsūtra*'. The statement under consideration is ambiguous. Muni Śrī Pupphabhikkhuji has not explicitly stated that by 'correct manuscripts' he means 'correct handwritten manuscripts'. Nor has he given the description of the correct manuscripts he has utilised. Hence there naturally arises in our mind the doubt as to what might have been the manuscripts that he has used.⁵

The third statement is also ambiguous. We are simply told that the editor has employed the novel method of noting down the different readings. But he has not explained as to what novelty is there in the method. Moreover, he has not clarified as to whether the readings he has noted are yielded by the printed editions or by the old handwritten manuscripts.

From all this it becomes crystal-clear that this edition is very defective from the standpoint of correct readings.

In the Introduction to the first part of *Suttāgame* (p. 23) there occurs a statement about the previous editions. Therein we are told that the *Āgamas* have been published by Ray Bahadur Dhana-patasimha (of Maksudabad), by *Āgamodaya Samiti* and by others also but those editions are not free from corruptions. By saying

5 Even after reading this introduction if the editor of *Suttāgame* gives authentic description of the manuscripts he has utilised in editing *Suttāgame*, his attempt will be most welcome.

so the editor has indirectly suggested that *Suttāgame* edition is more correct and authentic than any of the previous ones. This is the reason why we were tempted to utilise it mainly, considering it to be so. Not only that but whenever the need arose to examine different places for finalising the authentic readings, we have studied all those places of the *Suttāgame* edition. Hence we are in a position to say positively that the editor of *Suttāgame* has not made any honest attempt whatsoever to prepare the critical and authentic version of *Prajñāpanāṣṭra*. Of course, the *Suttāgame* edition of *Prajñāpanāṣṭra* contains 29 correct readings in place of the incorrect ones yielded by Āgamodaya Samiti edition. But it is noteworthy that these 29 correct readings are already there in the text of *Prajñāpanāṣṭra* edited by Pt. Bhagavandas Harshachandra in 1991 V. S. i.e. 10 years before the publication of *Suttāgame*⁶. It may be that the editor has not followed the editions published by Pt. Bhagavandas and by Āgamodaya Samiti. But it is a fact that *Suttāgame* edition contains all the corrupt readings yielded by both these editions.⁷ It is specially noteworthy that the editor of *Suttāgame* has not accepted the correct and authentic readings of the Āgamodaya Samiti edition, but in their place he has accepted all the corrupt and unauthentic readings of Pt. Bhagavandas's edition⁸. This may lead someone to conclude that he has utilised these two editions alone for the purpose of correcting the text of *Prajñāpanāṣṭra*. And the editor has said nothing that may disprove the conclusion. The truth of whatever we have said here in brief will be realised by the readers when they will study the details given under the heading 'Examination of some of the readings of *Prajñāpanāṣṭra*'. At this juncture we would like to point out that out of so many correct and authentic readings we have been able to find out in place of the corrupt and unauthentic ones accepted in the previous editions there is one which has been accepted in *Suttāgame* edition. This reading, though not very important, is nevertheless authentic. It is *kāyajogaṃ* in place of the unauthentic *kāyajoge*. This authentic reading '*kāyajogaṃ*' is not found in any other edition of *Prajñāpanāṣṭra*. Refer to paragraph No. 107 under the heading 'Examination of some of the readings of *Prajñāpanāṣṭra*'. It is noteworthy that all the authentic readings except the one just referred to are found in this or that edition published before the publication of *Suttāgame*. Over and above the defects pointed out by us there are also minor defects which are peculiar to this

6. 'Examination of some of the Readings of *Prajñāpanāṣṭra*', paragraphs 61, 78-106.

7. *Ibid*, paragraphs 1-42, 43-47, 50-60, 62, 63.

8. *Ibid*, paragraphs 61, 78-105.

Suttāgame edition alone. Regarding the text of all the *Āgamas* printed in *Suttāgame* we can say as to how many are the places where the editor of *Suttāgame* has either altogether dropped the reading or changed it, provided we compare the text of each and every *Āgama* contained therein with the concerned text contained in old manuscripts. When the readers will study paragraphs No. 64-69 written under the headings of 'Examination of some of the readings of *Prajñāpanāsūtra*', they will have a clear idea of what mischief he has played with the text of *Prajñāpanāsūtra* by either dropping the readings or changing them. So, we feel that he must have played mischief with the texts of other *Āgamas* also. Though the state of affair is like this, the editor who has played mischief with the texts of *Āgamas* has charged others with that unscholarly and unholy action. This is really wonderful!⁹

We deem it proper to elucidate one point at this juncture. We have critically examined thousands of manuscripts of *Āgamas*. Therein some learned and studious monks have added words or phrases, mostly on the basis of commentaries, simply to make the original laconic text easily understandable. For instances, one may refer to paragraphs No. 34, 44, 53 and 57, written under the heading, 'Examination of some of the readings of *Prajñāpanāsūtra*'. Sometimes the manuscripts contain the interpolated readings which do not fit in the context. We have given the instances of interpolated readings of this type in paragraphs No. 4, 5, 10, 16, 17, 22 and 38 written under the above-mentioned heading. Study of these interpolated readings makes it clear that they might have been incorporated in the body of the text proper by the students who did not possess the thorough knowledge of the concerned subject. Again, at the end of a particular topic there occur in the body of the text proper recapitulatory verse (*saṅgrahaṇī gāthā*). Sometimes it is from the pen of the author himself, sometimes it is borrowed from some other works by the author himself and sometimes it is interpolated in the body of the text proper by some learned monk after having composed it. In *Prajñāpanāsūtra* there are instances of interpolated recapitulatory verses. Refer to the verse in lines 15-16 on page 26th. This is an interpolated verse. The *sūtra*-portion containing the *Pañcananamaskāra* is also an interpolation. The two verses which occur in the beginning of *Prajñāpanāsūtra* and contain the information about the author are again interpolation.

As we have critically examined so many interpolated readings,

9. In this connection one may refer to Pt. Shri Kalyaṇavijaya's 'Paṭṭāvalīparāga-saṅgraha', p. 449.

consistent or inconsistent with the textual context, we can definitely declare that all these interpolations have been incorporated in the body of the text proper with a view to clarifying the meaning of the concerned text-portion. We can positively say that they are interpolations only because no old handwritten manuscript yields them. And the study of the commentaries corroborates our above-mentioned view. Moreover, no interpolation is such as would suggest an attempt on the part of its interpolator to introduce his own peculiar views in the text proper.

Āc Haribhadra has written a commentary named 'Pradeśa-vyākhyā.' It has been published in two parts. The first part has been published in 1947 A.D. by Rishabhdev Kesarimal, Ratlam. And the second part has been published in 1949 A. D. by Jaina Pustaka Pracāraka Sabhā, Surat. No part contains the original text of *Prajñāpanāsūtra*.

EXAMINATION OF SOME OF THE READINGS OF PRAJÑĀPANĀSŪTRA

We would like to give an idea of our critical method of editing *Āgamas* in order that persons who work in this field of learning may get inspired. We have utilised the printed editions also. So, it is necessary to say something, by the way, about the readings accepted in these editions. We humbly request the concerned persons to remember our main objective in writing what follows. We have no mind to hurt the feelings of these persons.

We classify the forthcoming 107 paragraphs as follows :

(a) The correct and authentic readings mentioned in the eleven paragraphs (20, 43, 51, 52, 54, 56, 58, 59, 60, 62, 63) are not found in the editions published till the present day. In their place they contain corrupt and unauthentic readings. It is to be noted that out of these corrupt and unauthentic readings those mentioned in paragraphs 20, 43, 51, 56, 58, 59, 60 and 63 occur in more than one manuscripts we have utilised.

(b) No printed edition except the one published by Ray Dhanapatisimha contains the correct and authentic readings mentioned in paragraphs 45 and 50. In their stead they yield unauthentic and corrupt readings which we have come across even in manuscripts.

(c) All the printed editions except the one prepared by Muni Śrī Amolak Ṛṣiji yield corrupt and unauthentic readings instead of

the correct and authentic ones mentioned in paragraphs 32, 37, 55. The corrupt and unauthentic reading given in paragraph No. 37 is available in manuscripts also.

(d) The Ray Dhanapatisimha's edition and Muni Śrī Amolak Rṣiji's edition, at concerned places, contain readings which closely follow the correct and authentic readings mentioned in paragraphs 18, 23, 25, 46 (Hence these readings can be described as the different versions of authentic readings).

(e) The Āgamodaya Samiti edition, Pt. Bhagavandas's edition, the Śilāgama edition (contained in *Āgamaratnamañjūsā*), the Suttāgame edition contain corrupt and unauthentic readings in place of the correct and authentic ones mentioned in paragraphs 1, 2, 3, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 18, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 36, 39, 46 and 106. Out of all these corrupt and unauthentic readings those mentioned in paragraphs 39 and 46 are found in manuscripts also. It is to be noted that the correct and authentic readings mentioned in paragraphs 21 and 106 are found in the Śilāgama edition.

(f) The Āgamodaya Samiti edition, Pt. Bhagavandas's edition, the Śilāgama edition and the Suttāgame edition contain unauthentic readings over and above the authentic ones mentioned in paragraphs 4, 5, 10, 17, 22 and 38. It is noteworthy that the corrupt reading mentioned in paragraph 5 occurs in Muni Śrī Amolak Rṣiji's edition and also in one of the manuscripts we have consulted, whereas it does not occur in the Śilāgama edition.

(g) The interpolated readings mentioned in paragraphs 34, 44, 53, 57 clarify the meaning of the concerned *sūtra*-portions. But as they are interpolations inserted in the text proper for the purpose of elucidating the meaning of the original text-portions, they could not be regarded as authentic readings. The interpolated readings mentioned in paragraphs 53 and 57 occur in all the printed editions whereas those mentioned in paragraphs 34 and 44 occur in the Āgamodaya Samiti edition, in Pt. Bhagavandas's edition, in the Śilāgama edition and in the Suttāgame edition. Moreover, the interpolated reading mentioned in paragraph 57 has been found in one of the manuscripts utilised by us.

(h) The important readings mentioned in paragraphs 7, 14, 15, 19, 28, 30, 33, 35, 37, 40 and 41 are not found in the Āgamodaya Samiti edition, in Pt. Bhagavandas's edition, in the Śilāgama edition and in the Suttāgame edition. But they are available in each and every manuscript we have consulted. Here we should note that the readings mentioned in paragraphs 7, 30, 37 and the whole sentence of the *sūtra*-portion mentioned in the paragraph 19 are not found in Ray Dhanapatisimha's edition whereas the readings

mentioned in paragraphs 33 (4) and 40 are found in the *Śilāgama* edition.

(i) In paragraphs 64 to 69 we have given the following information: We have pointed out the readings that have been dropped by the editor of *Suttāgame* according to his own sweet will (paragraphs 64-66). We have pointed out the unwanted change made by the editor in the case-ending of the authentic reading on account of his inability to comprehend the meaning of the sutra-portion (paragraph 67). We have also given an instance of the printing mistake that has escaped the notice of the editor (paragraph 69). We have also given instances of the unwanted changes introduced by the editor in the authentic readings according to his own sweet will (paragraph 68).

(j) The original and authentic readings mentioned in paragraphs 42, 49, 70, 72-77 occur in all the manuscripts and also in some of the previous editions, viz. *Āgamodaya Samiti* edition etc. But in place of these original and authentic readings Pt. Bhagavandas's edition contains corrupt readings (paragraphs 70, 75) or unauthentic readings (paragraphs, 49, 73, 74) or readings involving unauthentic interchange of the places of words (paragraph 76) or interpolated readings (paragraph 72) or readings unscientifically corrected (paragraphs 42, 77). Moreover, we have pointed out, in paragraph 71, that Pt. Bhagavandas's edition follows the *Āgamodaya Samiti* edition in giving wrong and reverse order of some sūtras and in dropping the concerned reading. In this paragraph we have even noted one place of Pt. Bhagavandas's edition, where the editor has dropped the reading occurring even in the *Āgamodaya Samiti* edition. At the places mentioned in these ten paragraphs the *Suttāgame* edition closely follows the unauthentic version of Pt. Bhagavandas's edition. But it is noteworthy that in place of the reading dropped by Pt. Bhagavandas in his edition (paragraph 71) the editor of the *Suttāgame* has coined, according to his own sweet will, an altogether novel and unauthentic reading.

(k) We have pointed out the defects of the *Āgamodaya Samiti* edition in connection with the original and authentic readings mentioned in paragraphs 61, 78-105. In these paragraphs we have also shown that these original and authentic readings are accepted in Pt. Bhagavandas's edition. Again, we have pointed out that all these authentic readings given in the abovementioned 29 paragraphs occur in the *Suttāgame* edition also, the only difference being that Pt. Bhagavandas's edition simply suggests the authentic reading given in paragraph 80 whereas the *Suttāgame* edition

positively accepts it. Moreover, we have pointed out that Pt. Bhagavandas's edition contains two interpolated words in the correct reading mentioned in paragraph 99. At this place too the Suttāgame edition follows Pt. Bhagavandas's edition. At the place referred to in the seven out of the 29 paragraphs (89, 91, 92, 93, 103, 104, 105) the Śīlāgama edition accepts the authentic readings whereas at the places referred to in the remaining 22 paragraphs it follows the Āgamodaya Samiti edition.

(1) The original and authentic reading mentioned in paragraph 107 is found in none of the previous printed editions except the Suttāgame.

For the sake of convenience we give the following abbreviations for the printed editions of *Prajñāpanāsūtra*, which we intend to discuss in the forthcoming 107 paragraphs.

- ॐ : The edition published by Ray Dhanapatismhji
 ॐ : The Āgamodaya Samiti edition
 ॐ : The edition prepared by Muni Śrī Amolak Ṛṣiji
 ॐ : The edition prepared by Pt. Bhagavandas
 ॐ : The Śīlāgama edition (contained in Āgamaratnamañjūṣā)
 ॐ : The Suttāgame edition

1. In sū. 188 (p. 65, l. 10) there occurs the reading 'sānam sānam bhomejjanagarāvāsasatasahasānam'. All the manuscripts we have consulted yield this reading. This reading occurs even in Āc. Malayagiri's commentary on *Jivājivābhigamasūtra* at the place where it quotes the whole *vānavyantarāsūtra* from *Prajñāpanāsūtra*. The ॐ edition yields the following reading: 'sānam sānam asamkhejjabhomejjanagarāvāsasatasahasānam.' And the ॐ, ॐ, and ॐ editions follow the ॐ edition in this matter. But ॐ and ॐ editions contain the reading—'sānam sānam bhomejjanagarāvāsasayasahasā asamkhejjānam.' The meaning of this reading is not different from that of the reading yielded by the ॐ edition.

2. In sū. 570 we have accepted the reading 'dasapaesie ṇavapaesahīne tti' (p. 152, l. 15). All the old manuscripts yield it. In its place ॐ edition contains the reading 'dasapaesie navaram ṇavapaesahīne tti'. But in no manuscript this reading is available. And it is also not necessary. At this concerned place ॐ and ॐ editions yield the reading 'dasapaesie navaram padesahīne tti'. This means that these two editions contain the word 'navaram' in place of 'nava'. Scholars who are constantly engaged in critically editing old Agamic texts will at once notice that the word 'navaram' is a corrupt form of the correct word 'ṇava' and further that both

these words 'navaraṃ' and 'ṇava' have found place in a reading where there should have been 'ṇava' only. The ३०, ३१ and ३२ editions follow ३० edition in this matter.

3. Sū. 1119 mentions four types of *catuḥpurusaprabhaktagati*. The reading that we have accepted is as follows: 'samagaṃ paṭṭhiṭā samagaṃ pajjavatṭhiṭā 1 samagaṃ paṭṭhiyā visamaṃ pajjavatṭhiyā 2 visamaṃ paṭṭhiyā samagaṃ pajjavatṭhiyā 3 visamaṃ paṭṭhiyā visamaṃ pajjavatṭhiyā 4 (pp. 272-73). All the handwritten manuscripts that we have utilised yield this reading. The ३० edition contains both *Prajñāpanāsūtra* and a commentary thereon. There was something missing in the concerned portion of the commentary available to Rev. Āgamoddhāraḥarajī. This seems to be the reason why he has interchanged the places of words and phrases of the original reading. The commentary on this concerned reading is as follows: "taccaturddhātvaṃ 'samagaṃ pajjavatṭhiyā' ityādinā granthena svayam eva vakṣyati" (Commentary, folio 329). On the basis of this wording of the commentary the ३० edition yields the following reading: 'samagaṃ pajjavatṭhiyā samagaṃ paṭṭhiyā 1 samagaṃ pajjavatṭhiyā visamaṃ paṭṭhiyā 2 visamaṃ pajjavatṭhiyā visamaṃ paṭṭhiyā 3 visamaṃ pajjavatṭhiyā samagaṃ paṭṭhiyā 4. The old palm-leaf manuscripts of the commentary yield the following reading: "taccaturddhātvaṃ 'samagaṃ paṭṭhiyā samagaṃ pajjavatṭhiyā' ityādinā granthena svayam eva vakṣyati". From this reading it becomes clear that the reading which all the manuscripts yield and which we have accepted is the authentic one. From the instances like this we should learn that no changes should be introduced in the readings of the text proper merely depending on the printed edition of the commentary thereon. For correcting the text proper one should consult the old manuscripts of the commentary. Suppose no manuscript of the commentary is available, even then one should not change the readings of the text proper simply on the basis of the printed edition of the commentary. Some portion of the reading under consideration has been strangely dropped in the ३० edition on account of the repetition of the same words in the concerned portion of the text proper. Though the ३१ edition contains the reading similar to the one found in the ३० edition, it describes the third and the fourth alternatives as follows: visamaṃ pajjavatṭhiyā samagaṃ paṭṭhiyā 3 visamaṃ pajjavatṭhiyā visamaṃ paṭṭhiyā 4. At this place the ३० and the ३२ editions simply follow the ३० edition. The ३१ edition accepts the corrupt reading 'pajjavatṭhiyā' in place of 'pajjavatṭhiyā'. Except this it closely follows the ३० edition.

4. In the foot-note 13th on p. 294 we have noted the reading 'indagove i vā'¹. For the first time the ४० edition has accepted it in the body of the text proper. But no manuscript which we have consulted yields this reading. And the ५० and ३० editions too do not contain this additional reading. Some scholar seems to have added this reading in the body of the text proper on account of not understanding the import of the concerned commentarial passage. This will be clear as soon as we read the passage. The text proper contains the reading 'bālimdagove i vā'. And the commentary explains it as follows: 'bāleṅdragopakaḥ sadyo jātaḥ indragopakah, sa hi pravṛddhaḥ san iṣatpāṇḍurakto bhavati tato bālagrahaṇam, indragopakaḥ—prāvṛtprathamasaṁmayabhāvī kiṭaviśeṣaḥ'. All the manuscripts yield the reading 'bāleṅdagove'. And the commentary also follows this reading. Hence what is intended here is the *balendragopa* and not the *indragopa*. The commentator has explained the main term '*indragopa*' from among the whole compound '*bāleṅdragopa*'. So, somebody added the reading '*indagove i vā*' in the body of the text proper wrongly considering that the authors of *Prajñāpanāsūtra* and the commentary intended it also. All the three editions viz. ५०, ३० and ४० that have been published after the publication of the ४० edition follow the ४० edition.

5. In *sūtra* 1238 there occurs the reading '*aṇavamā i vā*' (p. 297). But the ५० manuscript contains the additional reading '*uvamā i vā*' before the above-mentioned one. And somebody has corrected the ५० manuscript, having added this additional reading. But all other manuscripts utilised by us do not contain this additional reading. The ४० edition has accepted the additional reading in the body of the text proper. The commentator explains the '*gule khaṁde*' and '*macchamḍiyā*' from among those terms denoting sweet dishes. But for the meanings of the terms from '*pappadamoyae*' to '*aṇavamā*' he asks us to consult the person expert in the concerned science. His actual words: *pappadamoda-kādayah sampradāyād avaseyāḥ*'. This much is certain that the terms enumerated in the text proper at this place refer to sweet dishes. Hence the reading '*uvamā i vā*' rarely found in manuscripts seems to be an unwanted addition. '*Uvamā*' means *upamā*, a Madrasī dish. It is a saulty dish. So, the term '*uvamā*' does not fit in the context. But in olden days there might have been some *anupamā* dish so called on account of its taste being quite opposite to that of *uvamā*. This dish is meant by the term '*aṇavamā*'

1. The ४ edition contains the reading '*indagope i vā.*' That is, here we have ३ for ३.

occurring in the text proper. The additional unauthentic reading 'uvamā i vā' is not there in the १^o and the १०^o editions whereas it is there in the २^o, ३^o and ४^o editions. By the mention of *anupamā* it is indirectly proved that the dish called *uvamā* is as old as the one called *aṇuvamā*.

6. The word '*anamtaguṇā*' occurs in *sūtra* 1247. It is available in all the manuscripts of the *Sūtra*, that we have consulted. The १^o and the २^o editions contain this very reading at this concerned place. The commentator also follows this reading. But the ३^o edition yields the wrong reading '*asamkhejjagunā*' in place of the abovementioned authentic reading. The ४^o, १०^o, and ४^o editions follow the ३^o edition in this matter.

7. The reading of the concerned fourth alternative in *sūtra* 1620 is as follows: *atthegaie jīve egaiyāo jīvāo jaṁ samayaṁ kāiyāe āhigaraniyāe pāosiyāe kiriyāe aputthe taṁ samayaṁ pāriyāvāniyāe kiriyāe aputthe pānāvāyākiriyāe aputthe 4* | (p. 357 lines 6-8). All the editions published so far, except the २^o one, do not contain this reading which is yielded by all the manuscripts we have utilised. We may surmise that the manuscript which served as the model of those editions has dropped the concerned readings on account of its writer's cursory consultation of the commentary. The commentary on the particular *sūtra* is as follows—' *jīve ṇam bhaṁte ! jaṁ samayaṁ kāiyāe āhigaraniyāe* ' *ityādi atrāpi samayagrahaṇena sāmānyataḥ kālo gṛhyate, praśnasūtraṁ sugamam, nirvacanasūtre bhaṅgatrayāḥ—kañcij jīvam adhikṛtya kañcij jīvo yasmin samaye kāle kriyātrayena spr̥stas tasmīn samaye pāritāpanikyāpi spr̥stah prāṇātipātakriyayā cety eko bhaṅgaḥ, pāritāpanikyā spr̥stah prāṇātipātenāspr̥sta iti dvitīyah, pāritāpanikyā prāṇātipātakriyayā cāspr̥sta iti tṛtīyah, esa ca tṛtīyo bhaṅgo bhāṇāder lakṣyāt paribhraṁśena ghātyasya mṛgādeh paritāpanādyasambhāve veditavyah | yas tu yasmin samaye yaṁ jīvam adhikṛtyādvyakriyātrayenāspr̥stah sa tasmīn samaye tam adhikṛtya niyamāt pāritāpanikyā prāṇātipātakriyayā cāspr̥stah, kāyikyādya bhāve paritāpanāder abhāvāt* | (Commentary, folio 446A)

The underlined portion of the above-quoted commentarial passage contains the explanation of the fourth alternative suggested here. The answer to the *sūtra*-question is contained in 1 to 3 alternatives. This is the reason why the commentator says, '*nirvacanasūtre bhaṅgatrayāḥ*.' To describe the fourth alternative with which the *sūtra*-question has no concern points to the characteristic feature of the style. On the basis of the term '*bhaṅgatrayāḥ*' occurring in the above-quoted passage some manuscripts might have dropped the concerned fourth alternative.

8. The reading 'ābhiñibohiyaṇānti²sutaṇāṇisu' occurs in the beginning of the sūtra 1898[1]. All the manuscripts yield this reading. When we examine the sūtras occurring before and after this sūtra we find that this reading is authentic from the standpoint of consistent meaning. The ५^o and the ३^o editions too accept this correct reading. The commentary contained in the ८^o edition quotes the concerned portion of the text proper. The quotation is as follows: 'ābhiñibohiyaṇānti sutaṇāṇi ya.' This is a wrong reading. And it is on this account that the text proper printed in this ८^o edition accepts this wrong and unauthentic reading. The palm-leaf manuscripts of the commentary, belonging to Jesalmer and Cambay Bhaṇḍāras, yield the following reading of the concerned quotation: 'ābhinibohiyaṇāṇisū sutaṇāṇisū ya.' And all the manuscripts of the text proper yield this correct reading. The ५^o, ६^o and ७^o editions follow the wrong reading of the ८^o edition.

9. The ८^o edition contains the reading 'asamkhejjagunā' in place of the reading 'samkhejjagunā' occurring in the beginning of the first line on p. 436 (sūtra 2129 [1]). The commentary printed in this ८^o edition also gives the Sanskrit translation of this very reading, viz. *asamkhyātāgunāḥ*. But we have considered 'samkhejjagunā' to be the authentic reading on the following ground. All the manuscripts of the text proper yield this reading. Even the palm-leaf manuscripts belonging to Cambay and Jesalmer Bhaṇḍāras as also the paper manuscripts belonging to 16th-17th centuries of Vikrama Era contain this reading. The ५^o and the ३^o editions accept the reading similar to the one accepted by us, whereas the ५^o, ६^o and ७^o editions follow the ८^o in this matter.

10. After the completion of sūtra 2175 (p. 445) the ८^o edition contains the additional reading 'tathā siddho bhavati'. We have noted this reading in the foot-note 6th on page 445. None of the manuscripts of the text proper, consulted by us, contains this additional reading. This additional reading is unnecessary and unwanted. It is not found in the ५^o and the ३^o editions. Moreover, the commentary too does not explain it. After the completion of the commentary on 2175 sūtra the portion of the commentary containing the introductory remarks to sūtra 2176 is as follows: 'tad evaṃ kevali yathā siddho bhavati tathā pratipāditam, idāniṃ siddhā yathāsvarupās tatrāvatiṣṭhante tathā pratipādayati]' The manuscript utilised by Rev. Āgamodhārakjī seems to have contained the additional reading and this addition or interpolation might have been made in the manuscript on the basis of the phrase 'yathā siddho

2. The reading 'sutaṇāṇisu' is printed in our edition due to oversight. We have corrected it in śuddhipatraka.

bhavati occurring in the introductory commentarial remark to sūtra 2176. Of course, all the old manuscripts which we have utilised do not contain this unauthentic additional reading. The म०, सि० and सु० editions follow the ष० edition in this matter.

11. Sūtra 1737 [2] contains the reading '*satta ya vāsasahassāim abāhā*'. But the ष० edition in its place yields the reading '*sattari ya vāsasahassāim abāhā*'. This might be the result of oversight or inadvertence on the part of the editor. The म०, सि० and सु० editions follow the ष० edition in this matter. But it is noteworthy that Pt. Bhagavandas translates the concerned term as '*seven thousand*'. *saya* = hundred and *sahassa* = thousand. If the propriety of these two numbers were considered in the present context, then '*satta*' would not have been turned into '*sattari*', a corrupt reading. All the manuscripts we have utilised and even the ष० and अ० editions contain '*satta*' reading at this place.

12. The second half of the 6th verse occurring in the second sūtra in our present edition is as follows : *kammasa bamdhae 24 kammavedae 25 vedassa bamdhae 26 veyaveyae 27 || 6 ||* (p. 4). It is yielded by all the manuscripts we have utilised. The ष० and the अ० editions too contain this reading. The ष० edition and the म० and सु० editions which follow the ष० contain the following reading in its place : [*kammasa*] *bamdhae* [*kammasa*] *veda[e] vedassa bamdhae veyaveyae*'. The words put in angular brackets [] suggest the attempt of the editor to make the prosodial instants equal to those found in the regular Āryā metre. But one should remember that Āgamic works contain at many places the irregular metres which possess prosodial instants more or less than those found in regular or standardised metres. Having borne this fact in mind the editor of Āgamic texts should ponder over as to whether or not the particular metrical reading yielded by this or that manuscript fits in the context. The explanation found in the commentary is also in consonance with the reading available in all the manuscripts. That is, the reading accepted by us is original and authentic. Though the reading put in angular brackets in the ष० edition follows the authentic reading, at last the सि० edition dropped the reading put in angular brackets with a view to bringing the Āryā metre of this half verse in line with the regular Āryā metre. The concerned half verse given in सि० edition is as follows : '*bamdhae vedavedassa bamdhae veyaveyae*.' This reading is very defective. At this place in our edition we have accepted the reading '*kammavedae*.' But the ष० edition contains '*[kammasa] veda[e]*' in its place. It is noteworthy that no manuscript yields '*ssa*' at this concerned place.

13. The reading 'sarīraṅgovaṅganāme' (sū. 1693 and sū. 1694[4]) (p. 369, lines 4th and 21st) and also the reading '°sarīraṅgovaṅgaṅāme' (sū. 1694[4]) (p. 369, lines 22-23) are yielded by no manuscript of the text proper. The ॡ° and the ॠ° editions contain the readings similar to the ones accepted by us. Even the commentary follows these readings. Let us quote the concerned portion of the commentary : 'sarīrāṅgopāṅganāmeti śarīrasyāṅgāny aṣṭau śīraḥprabhṛtīni, uktaṁ ca—'sisamuroyarapitthī do bāhū uruyā ya aṭṭhaṅgā' iti, upāṅgāni ca angāvayavabhūtāny angulyādīni, śesāni tatpratrayavayavabhūtāny aṅgulīparvarekhādīni aṅgopāṅgāni, 'syāddāva-saṅkhyeye' ity ekaśeṣaḥ, tannimittam nāma 'sarīrāṅgopāṅganāma | (commentary, folio 469 B). The ॢ° edition accepts the corrupt reading 'sarīrovamganāme' in place of 'sarīraṅgovaṅgaṅāme.' The ॣ°, ।° and ॥° editions follow the ॢ° edition in this matter. Similarly, the ०° edition contains the wrong reading '°sarīraṅgovaṅganāmāe' in place of '°sarīraṅgovaṅganāmāe' (1702[14]). At this place also the ॡ°, ॠ° and ॢ° editions follow the ॢ° edition. The concerned reading of sū. 1702[14] is missing in the ॡ° and the ॠ° editions.

14. The reading 'jahā kiriyāsu pāṇdivāyaviratassa' (sū 1784 [3]) printed on p. 390 (line 23) of the present edition is yielded by all the manuscripts we have consulted. The original version of the concerned text asks us to know all the alternatives from the sū. 1643 occurring in the chapter XXII called 'Kṛyāpada'. This is the reason why we have accepted above-mentioned reading in the text proper at this place. Even ॡ° and the ॠ° editions contain this original reading. But the ॢ° edition does not accept this reading. And ॣ°, ।° and ॥° editions follow the ॢ° edition in this matter. We are confident that there is no manuscript that does not contain this reading.

15. In sūtra 1786 all the manuscripts yield the reading 'bandhe' (p. 390) which refers to the chapter XXV called 'Bandhapada'. The ॡ° and the ॠ° editions also contain this reading. The commentator reproduces this entire sūtra (1786) in his commentary. Therein also we find the reading 'bandhe' (See commentary, folio 497 A). In the absence of this word 'bandhe' it becomes impossible for the reader to know as to which is the subject-matter of the sūtra 1786. In the printed text of the commentary the term 'bandhe' has been put in angular brackets []. We do not understand as to why

3-4. At these two places the printed text of the commentary contains the readings 'sarīropāṅganāmeti' and 'śarīropāṅganāma' respectively. The reading we have given above is yielded by many old manuscripts of the commentary.

Rev. Āgamoddhārakajī has put it in the brackets. Is it that the manuscript of the text proper utilised by him did not contain it? Or, is there any other reason for his doing so? We cannot positively answer these questions. In the text proper contained in the ३० edition this reading is missing. The ५०, ६० and ७० editions follow the ३० edition in this matter. This reading being not there in the ५० edition, its editor Pt. Bhagavandas translates into Gujarati the concerned portion of the text proper as follows: 'jema jñānāvaranīyane vedatām jetati prakrtino bāṁdha kaḥyo che tema mohanīya karma vedatām kahevo'. The purport of this translation is that the person who experiences [the fruits of] Mohanīya-karma binds seven or eight or six or even one type of karma. (Refer to sūtra 1776). But the reading 'bandhe' clearly points out that the person who experiences the fruits of Mohanīya-karma can never bind karmas of one type only.

16. The concerned reading as we have accepted in sūtra 1252 (p. 300 line 20) is as follows: "kaṅhalesā naṁ sā, ṇo khalu sā nilalesā, tattha gatā ussakkati". All the manuscripts of the text proper yield this reading. Even the ५० and the ७० editions contain this reading. The commentator also follows this reading while explaining the concerned portion of the text proper. The commentarial passage in point is as follows: "paramāthataḥ punaḥ kṛṣṇalesāyaiva, no khalu nilalesā sā svasvarūpāparityāgāt, na khalu ādarśādayo japākusumādisannidhānatas tatpratibimbamātram⁵ ādadhānā nādarśādaya iti paribhāvantiyam etat, kevalaṁ sā kṛṣṇalesā 'tatra' svasvarūpe 'gatā' avasthitā satī utsvaskate tadākārabhāvamā-tradhānatas tatpratibimbamātradhāranato votsarpatīty arthaḥ." (Commentary, folio 372 A). Though the commentary clearly explains the concerned original reading of the text proper, the last sentence of the sūtra under consideration is wrongly printed in ३० edition as follows: 'tattha gatā osakkai ussakkī vā'. Thus the ३० edition contains additional unwanted wrong word 'osakkai'. No manuscript yields it. Moreover, there is no leśyā (mental temperament) which is lower than kṛṣṇalesāya (black coloured mental temperament). Hence the additional word 'osakkai' at this concerned place is useless and misleading. Sūtra 1255 mentions the leśyā lower than the śukla (the white coloured one). But it does not refer to the leśyā higher than the śukla. It is so because there is no leśyā which is higher than the śukla. The śukla leśyā is the highest (i. e. the purest) leśyā. We believe, without a shadow

5. The printed text of the commentary contains the reading 'mātrāmāda-dhānā'. But we have given here the correct reading on the basis of the old manuscripts of the commentary.

of doubt, that the additional word 'osakkai' found in the ४० edition at this place is unwanted and wrong. The ५०, ६० and ७० editions follow the ४० edition in this matter. Even if the editor of the ५० edition has utilised the manuscript of the text proper in its editing, he seems not to have pondered over the authenticity or otherwise of the readings at many places. The ६० edition no doubt closely follows the ४० edition. But it has committed a mistake in sū. 1255, which is not there in the ४० edition. It contains a zero sign after 'tatthagatā osakkai.' This misleads the reader to believe that there is the word 'ussakkati' for which the zero sign is put and this, in turn, would wrongly suggest that there is a *leśyā* higher than the *śukla*.

17. At the end of the sūtra 72 we have accepted the reading 'gokannamādi | se ttaṃ dukhurā' (p. 31). All the manuscripts that we have consulted yield this reading. Moreover, the ५० and the ७० editions also contain this reading. But in the ४० edition in its place we find 'gokannamādi | je yāvaṇṇe tahappagārā | se ttaṃ dukhurā'. This means that it contains at this place the additional words 'je yāvaṇṇe tahappagārā'. Of course, in the sūtras coming before and after this concerned sūtra and even elsewhere we invariably find 'je yāvaṇṇe tahappagārā' after the enumeration of the concerned divisions. But at the same time it is also clear that wherever there occurs 'je yāvaṇṇe tahappagārā' it is definitely not preceded by the word 'āi' or 'ādi' (=etc.). All the manuscripts contain 'ādi' in the word 'gokannādi' occurring in the sūtra under consideration. And this term 'ādi' here stands for the phrase 'je yāvaṇṇe tahappagārā'. Thus the occurrence of the term 'ādi' rules out the possibility of the presence of 'je yāvaṇṇe tahappagārā'. Whether the editor of the ४० edition has interpolated the phrase 'je yāvaṇṇe tahappagārā' on the basis of its occurrence in other sūtras or he has done so on the basis of some manuscript yielding the concerned phrase at this place we do not know. But this much is certain that the phrase is an interpolation. The ५०, ६० and ७० editions follow the ४० edition in this matter.

18. In sūtra 107 there occurs the term 'dāmili' (p. 38). But the ५० manuscript yields the reading 'domili'. It might be that the danda (|) preceding the term 'dāmili' has been here wrongly joined to the term. In the old method of manuscript writing २ is written as l. For instance, दो is to be written as दोl. All the manuscripts except the ५० yield the reading 'dāmili'. This term 'dāmili' stands for Drāviḍī Script. The ५० and the ७० editions accept the reading 'domili'. In the ४० edition at this place we find the reading 'domiliv'. And the ५०, ६० and ७० editions follow the ४०

edition in this matter. But no manuscript yields the reading 'domilivi'⁶.

19. The word 'saṭṭhāṇe' occurring in *sūtra* 1049 (p. 258, line 9) is missing in the ५^o edition. And in the ५^o, ११^o and १३^o editions too it is not found. The ३^o edition contains it. But in the १^o edition the whole sentence in which the word 'saṭṭhāṇe' occurs is missing. That is, therein we do not find the following sentence : 'vaṇassati-kāiyānaṃ saṭṭhāṇe baddhellaḡā aṇaṃtā.'

20. All the old manuscripts yield the reading 'ṇaradāvāṇiyā' occurring in *sūtra* 105 (p 38). But ५^o and १^o manuscripts yield the reading 'ṇaravāvāṇiyā.' On the basis of our experience in the field of Āgamic research we can say that there is every possibility of misreading ण for ञ. And this type of error on the part of a copyist seems to have turned the reading 'ṇaradāvāṇiyā' into 'ṇaravāvāṇiyā.' And the १३^o manuscript contains the reading 'naravāḡhāṇiyā' which suggests an attempt to correct the reading 'naravāvāṇiyā'. The copyist of this manuscript seems to be an intelligent scholar. This is the reason why he has written 'naravāḡhāṇiyā' in place of 'naravāvāṇiyā' which was available to him and which he found not fitting in the context. This is what we surmise. All the printed editions contain at this place the reading 'ṇaravāḡhāṇiyā' on the basis of some rare manuscript belonging to the १३^o group. The very old manuscripts yield the reading 'ṇaradāvāṇiyā.' This proves its authenticity and originality. Moreover, we have come across the term 'naradāvāṇie' in 'Nandisuttam Anuogaddārāim ca', published by Shri Mahavira Jaina Vidyalyaya, Bombay, sū. 303, p. 131.⁷

21. The reading 'vāṇamaṃtarāṇaṃ jahā neraiyānaṃ orāliyā dhāragā ya' (*sūtra* 922, p. 228, line 8) is yielded by all the manuscripts. And all the editions published so far contain this reading.

6. In the 18th samavāya of *Samavāyāṅga* published by Āgamodaya Samiti 20 instead of 18 names of different scripts are printed. Therein the word 'Bhūyalivi' is not numbered. Even then the number 19 is printed in place of number 18. Even the Suttāgame version of *Samavāyāṅga* follows the Samiti edition in this matter. But Suttāgame edition puts the word 'Bhūyalivi' in square brackets. Even then the number of the scripts enumerated here is nineteen.

7. The word 'ṇaradāvāṇie' does not occur in the hitherto printed editions of *Anuyogadvārasūtra* and in most of the manuscripts of the same that we have utilised except the two paper manuscripts and the two palm-leaf manuscripts, one belonging to Jesalmerna Bhaṇḡāra and another belonging to Shri Saṅgha Bhaṇḡāra, Patan. Taking into account the fact that the word 'ṇaradāvāṇiyā' occurs in *Prajāpandāsūtra* we accepted in our edition of *Anuyogadvārasūtra* the reading 'ṇaradāvāṇie' yielded by very old manuscripts though they are few in number.

The reading asks the readers who want to know about the *audārika* and the *āhāraka* bodies of *vānavyam̐tara* gods to reproduce what has been said elsewhere in the work about these bodies of infernal beings. The ३० edition contains in this very *sūtra* (922) the reading '*āhāragasarīrā jahā asurakumārānam*' (= 'for details about the *āhārakaśarīra* of *vānavyam̐tara* gods readers should repeat here whatever has been said about this body of *Asurakumāra* gods'). This reading in the ३० edition occurs before the reading '*teyā-kammayā*.' It is an unwarranted addition. It is not proper to ask readers twice in one and the same *sūtra* to consult two different portions of the text for the same details. All the old manuscripts except the ५० २ do not contain this additional reading, nor do the ४० and the ७० editions contain it. But the ५० and the ६० editions following the ३०, include this additional reading in the body of the text proper. But the ८० edition does not contain this unwanted additional reading.

22. In the interrogative sentence of *sūtra* 985[7] there occurs the reading '*ogāhanapaesaṭṭhāe*' All the manuscripts yield this reading. Even in the portion containing the answer to the question these two words are mainly used. In spite of this the ३० edition in its place contains the wrong reading *ogāhanatṭhayāe paesatṭhayāe ogāhana-paesatṭhayāe*. The ५०, ६० and ७० editions follow the ३० edition in this matter. In the ४० and ७० editions at the concerned place the two words are separately written as follows: '*ogāhanatṭhayāe padesatṭhayāe*'. That is, the third word found in the ३० edition is not there in these two editions.

23. In *sūtra* 1111 we have accepted the reading '*mam̐dūe upphīḍiyā*'. The commentator follows it and translates the term '*upphīḍiyā*' into Sanskrit as '*utplutya*'. The manuscripts yield in its place '*mam̐dūe-uppaditā*' or '*upphaditā*' or '*ophidittā*'. The ४० and the ७० editions contain the reading '*mam̐dūe uppadittā*' at this place, whereas the ३० edition contains the unauthentic reading '*mam̐dūo phidittā*'. The ५०, ६० and ७० editions follow the ३० edition in this matter.

24. In *sūtra* 1131 and 1145 (pp. 275 and 278) we have accepted the reading '*sa cceva pucchā*'. But the ३० edition contains at these two places the wrong readings '*evaṃ savve vi pucchā*' and '*savve vi pucchā*' respectively. These wrong readings are the results of mistaking च for व. In *sūtra* 1145 we have not noted down in the foot-note the reading available in the ३० edition. At these two places the corrupt reading '*savve va*' yielded by manuscripts utilised by the editor of ३० edition seems to have been turned into

'*savve vi*' due to haste in correcting it or due to slip of pen. But from the standpoint of construction and meaning the reading '*savve vi*' is useless. No manuscript utilised by us yields it. The ५० and ३० editions contain at these two places the readings '*so ceva pucchā*' and '*savve va pucchā*' respectively. The १० edition contains at these places readings '*evam savvesim pucchā*' and '*savve va pucchā*'. Not finding the reading '*savve va*' to be correct the editor has attempted to correct it as '*savvesim*' which itself is not proper. The ५० and the ३० editions follow the १० edition in this matter.

25. In *sūtra* 1218 we have accepted the reading '*padēsāvagāha*' (p. 291, line 26). In its place the १० edition contains the reading '*padēsogāḍha*.' All the manuscripts except ५१, ५२ and ५३ yield the reading '*padēsā*' for '*padēsāvagāha*'. That is, the '*vagāha*' part of the reading '*padēsāvagāha*' is missing in these manuscripts. The commentarial passage throwing light on the authentic reading is as follows: '*ekādaśaḥ pradēśaprārūpanādhikāraḥ, dvādaśo'vagāhādhikāraḥ*' (commentary, folio 358 A). On the basis of this passage we definitely say that the reading '*padēsāvagāha*' yielded by the abovementioned three manuscripts is authentic and correct. There occurs the word '*ogāḍha*' in the reading '*kaṅhalessā ṇaṃ bhamte kaipaesogāḍhā*' found in *sūtra* 1244 (p. 299). Keeping this in mind the editor of the १० edition seems to have accepted the reading '*padēsogāḍha*'. It is also possible that he might have before him a manuscript which itself contained the reading '*padēsogāḍha*'. The ५० and the ३० editions contain at this place the readings '*padēsovagāha*' and '*padēsovagāḍha*' respectively. The ५०, १० and ३० editions follow the १० edition in this matter.

26. In *sūtra* 1228 we have accepted the reading '*tāmbacchivāḍiyā i vā*' (p. 294, line 2). The १० edition contains the reading '*tāmbacchivāḍiyāe i vā*'. The 'ए' letter occurring in this reading is redundant and interpolated. The ५०, १० and ३० editions follow the १० edition in this matter. The ५० and ३० editions contain at this place the readings '*tāmbacchivā vidāivā*' and '*tāmbacchivā vidāitivā*' respectively.

27. In *sūtra* 1230 we have accepted the reading '*kaṇiyārakusume i vā*' (p. 294). All the manuscripts which we have utilised yield this reading. Even the ५० and the ३० editions contain it. But the

8. The first part of this reading occurring in the edition of the commentary published by Agamodaya Samiti is as follows: '*ekādaśo'pradēśaḥ pradēśaprārūpanādhikāraḥ*'. The reading which we have given here is yielded by the palm-leaf manuscripts of the commentary belonging to Jesalmira Bhandāra and Cambay Bhandāra.

६० edition contains at this place the reading 'kanniyārakusume i vā'. And the ५०, ६० and ७० editions, after the ६० edition, accept it. But no manuscript yields it. So it could not be regarded as authentic. The commentary printed in the ६० edition contains the following *pratikā* (the word or phrase quoted in the commentary from the original text in order to help the reader in easily finding out the concerned portion of the original text) : 'kanniyārakusume i vā'. It seems that the ६० edition, on the basis of this *pratikā*, has accepted the reading 'kanniyārakusume i vā'. It is also possible that a manuscript utilised by its editor might have contained this reading. Even then this reading could not be regarded as authentic. It is so because the palm-leaf manuscript belonging to the Cambay Bhaṇḍāra yields the reading 'kaniyārakusume i vā' which is identical with the one yielded by all the manuscripts utilised by us.

28. In *sūtra* 1231 we have accepted the reading 'simḍuvāravaramalladāme'. All the manuscripts yield this reading. The ५० and ७० editions also contain this reading. But the ६० edition contains in its place the reading 'simḍuvāramalladāme'. Thus this reading does not contain the word 'vara' which occurs in the reading accepted by us. The ५०, ६० and ७० editions follow the ६० edition in this matter. The commentary gives the brief explanation of the terms from *sālipitṭharāsi* to *seyabamḍhujitae*. It is as follows : *sālipiṣṭarāsi-kuṭajapuşparāsi-sinduvāramālyadāma-śvetāśoka-śvetakanavira-śvetabandhujivāḥ pratitāḥ* | No manuscript of the commentary contains the reading 'sinduvāravaramālyadāma' which is in harmony with the reading occurring in the text proper. But this does not mean that we should drop the word 'vara' from the text proper. We can explain the non-occurrence of the term 'vara' in the commentary in the following two ways: (1) 'र' letter occurring at the end of the terms 'सिन्दुवार' and 'वर' might have caused the oversight on the part of the copyist. That is, on that account he might have dropped the term 'vara'. If we accept this view, then the concerned reading of the commentary should be written as follows : 'sinduvāra[vara]mālyadāma. (2) The text proper contains the compound of six names. On this account the commentator might not have deemed it necessary to include the well known term 'vara' in this sentence. We strongly believe that the reading which is yielded by all the manuscripts of the text proper should not be dropped.

29. In *sūtra* 1362 we have accepted the reading 'sāgārovautte' (p. 314). All the manuscripts yield this reading. The ५० and ७० editions too contain this reading. But the ६० edition contains, in

its place, the reading 'sāgārovaogovautte'. No manuscript yields this reading. We are of the opinion that the editor of the ४^o edition has here followed the quotation of the text proper, occurring in the printed commentary (folio 392 A); of course, he has made some correction in the quotation. The quotation is as follows: 'sāgārovaogovautte ṇaṁ bhaṁte!'. But the version of this quotation, yielded by the palmleaf manuscript belonging to Jesalmara Bhaṇḍāra, is as follows: 'sāgārovautte ṇaṁ bhaṁte!'. This version is in harmony with the reading yielded by the manuscripts of the text proper. This conclusively proves that the reading accepted in the ४^o edition is not authentic. The ५^o, ६^o and ७^o editions follow the ४^o edition in this matter. In sūtra 1363 which follows the sūtra under consideration contains the phrase 'anāgārovautte'. All the manuscripts yield it. And all the editions including even the ४^o contain it. This shows the authenticity and originality of the reading 'sāgārovautte' accepted by us in sūtra 1362.

30 The portion from sūtra 1597 [2] to sūtra 1599 [1] (i.e. page 354 lines 3 to 9) is contained only in the three manuscripts out of eight utilised by us. This means that the copyists of the concerned manuscripts have dropped this portion through oversight. The ५^o and the ४^o editions too do not contain it. And the ५^o, ६^o and ७^o editions follow the ४^o edition in this matter. But the ८^o edition contains it. From this we learn that if we do not consult different manuscripts on account of the task being tiresome and tedious then there is always a possibility of our recension of the text edited missing phrases, sentences and even passages.

31. In sūtra 2052[6] we have accepted the reading 'pahāremānto' (p. 423, line 4). All the manuscripts yield it. Even the ५^o and the ८^o editions have accepted it. But the ४^o edition contains in its place the reading 'sāpahāremānto'. And the ५^o, ६^o and ७^o editions follow the ४^o edition in this matter.

32. In the 1st and the 2nd paragraph of sūtra 2170 we have accepted the readings 'samohaṇṇati' (p. 443, line 25) and 'samohaṇṇanti' (p. 443, line 26) respectively. All the manuscripts yield these readings. The commentary too contains the following as the *pratikā* from the original text: 'samohaṇṇai' *iti samavahanti* (folio 602 A). In spite of this, the ५^o and the ४^o editions contain at these two places the readings 'samohaṇai' and 'samohaṇṇanti' respectively. The ५^o, ६^o and ७^o editions follow the ४^o edition in this matter. But no manuscript of the text proper yields these readings. Hence they should not be regarded as authentic.

33. In the ८० edition at five places the phrases of the text proper have been dropped due to oversight caused by the same letter occurring at different places not far removed from one another. The ५०, ६० and ७० editions, following the ८० has dropped the concerned phrases at those concerned places. It is to be noted that out of these five places there is one place where the ६० edition has not dropped the concerned phrase. These five places are as follows :

- (1) In *sūtra* 138 there occurs the phrase ' *se ttam āriyā* ' (p. 44, line 13). All the manuscripts yield it. And it should occur at this place. But it has been dropped in the ८० edition. The commentary, at this place, tells us that all the conclusions are easily derivable. The ५० and the ७० editions contain this reading.
- (2) The reading ' *matiaṇṇāṇīva* ' occurring in *sūtra* 478 is yielded by all the manuscripts. And ५० and ७० editions contain it. But it does not occur in the ८० edition. The ५०, ६० and ७० editions follow the ८० edition in this matter.
- (3) The reading ' *tihim annānehim* ' which we have given in *sūtra* 481 [2] (p. 146, line p. 21) is found in all the manuscripts. The ५० and ७० editions too contain it whereas the ८० edition does not contain it. The ५०, ६० and ७० editions follow the ८० edition in this matter.
- (4) The reading ' *paṁcimādesu uvavajjanti* ' occurring in *sūtra* 666 [2] (p. 179, line 5) is yielded by all the manuscripts. It has been dropped in the ५० and the ८० editions. And the ५० and the ७० editions follow the ८० edition in this matter. In the ७० edition the entire portion containing the answer to the preceding question has been dropped. But the ६० edition contains the reading under consideration.
- (5) In *sūtra* 1684 [2] there occurs the reading ' *aniṭṭhassarayā* ' (p. 367, line 6). It has been dropped in the ८० edition. The ५०, ६० and ७० editions follow the ८० edition in this matter. But the ५० and the ७० editions contain it.

34. In *sūtra* 659 we have accepted the reading ' *evaṁ ceva vemāniyā vi sohammisānagā bhāṇiyavvā.* ' All the manuscripts yield it. The ५० and ७० editions also contain it. But in the ८० edition there occurs its enlarged version. It is as follows : ' *vemāniyā naṁ bhaṁte! kaohimto uvavajjanti? kim neraiehimto kim tirikkhajo-
niehimto maṇussehimto devehimto uvavajjanti? goyamā! ṇo neraie-
himto uvavajjanti, paṁcimādiyatirikkhajoṇiehimto uvavajjanti,*

maṅṣusehiṃto uvavajjanti, no devehiṃto uvavajjanti! The original unenlarged reading makes the subject-matter quite clear. The term 'evam' with which this reading starts suggests the reader to consult *sūtra* 657. And *sūtra* 657 asks the reader to refer, for details, to *sūtra* 648 which contains information about *Asurakumāra* gods. To free readers from the tedious task of consulting two different *sūtras* some learned person seems to have enlarged the original reading incorporating necessary details from these two concerned *sūtras*. There might have existed some rare manuscript containing this enlarged reading. On the basis of such a rare manuscript the editor of the ४० edition seems to have accepted the above quoted enlarged version of the original reading in the body of the text proper. This enlarged version does not give wrong information. But the version accepted by us is the original and authentic version because it is yielded by all the manuscripts.

35 The reading '*davvaṭṭhayaḍe*' occurring in *sūtra* 779 (p. 194, line 5) is yielded by all the manuscripts. The ४० and the ३० editions also contain it. But it is missing in the ४० edition and in the ४०, ३० and २० editions which follow the ४०.

36. In *sūtra* 858 we have accepted the reading '*kimpahavā*' (p. 213). All the manuscripts except ३२ yield it. The ४० and the ३० editions too contain it. In the commentary we find the following explanation of it : '*kimpṛabhavā*' *kasmāt prabhavaḥ*—*utpādo yasyāḥ sā kimpṛabhavā* (folio 256 B). Instead of '*kimpahavā*' ३२ contains the reading '*kimpavahā*' (p. 213, n. 1). This is not a real variant. Interchange of the successive consonants keeping the vowels at their original places is the common mistake committed by copyists of the old manuscripts. All those who carefully utilise the old manuscripts in their editing work know this fact very well. Let us give some instances of this type of mistake. In *sūtra* under consideration there occurs the reading '*sarīrapahavā*'. In its place ४० manuscript contains '*sarīrapavahā*'. Again in *gāthas* 192 and 193 of *sūtra* 859 there occur *pahavati* and '*sarīrappahavā*' respectively. The ४० manuscript contains in their place '*pavahati*' and '*sarīrappavahā*' respectively. Refer to foot-notes 2-4 on page 213. The ४० edition contains the reading '*kimpavahā*' instead of '*kimpahavā*'. That is, the reading of the ४० edition is identical with the one yielded by ३२ manuscript. But the ४० edition contains '*sarīrapahavā*' (occurring second time in the same *sūtra*) in sū. 858, '*pahavati*' and '*sarīrappahavā*' in sū. 859. This means that at these places the ४० edition contains the readings accepted by us. This again shows that the reading '*kimpavahā*' accepted

in the ६० edition is not consistent with the abovementioned similar readings found in its vicinity. The ३०, ४० and ५० editions follow the ६० edition in accepting these corrupt readings.

37. In *sūtra* 1215 [3] we have accepted the reading '*durūhittā rukkaṃ durūhati*' (p.291). And it is yielded by all the manuscripts which we have utilised. It is missing in the ५० and the ६० editions. The ३०, ४० and ५० editions follow the ६० edition in this matter. But the ७० edition contains the reading under consideration.

38. We have accepted the reading '*ṭhittē siya hīne*' (p. 138, line 12). All the manuscripts yield it. The ५० and the ७० editions also contain it. But the ६० edition contains in its place the reading '*ṭhittē tiṭṭhāṇavaḍḍiē siya hīne*'. The ३०, ४० and ५० editions following the ६० edition contain this reading. The additional word *tiṭṭhāṇavaḍḍiē* is not found in the manuscripts.

39. In *sūtra* 2119[3] we have accepted the reading '*manūsesu*'. The ५०, ६० and ७० manuscripts yield the reading '*manussānaṃ*'. At this place we find faint indication in the commentary because elsewhere it has already explained the subject-matter of the concerned portion of the text proper. If one were to examine *sūtras* preceding and succeeding the present one, one will find the reading '*manūsesu*' correct and fitting in the context.

40. The portion beginning with '*vi* |' (*sūtra* 1050[3]; p. 258, line 1) and ending with '*savvatṭhasiddhadevatte*' (*sūtra* 1052) is found in all the manuscripts we have consulted. Even the ५०, ७० and ८० editions contain it. But it is missing in the ६० edition. The ३० and the ५० editions following the ६० edition do not contain it.

41. In *sūtra* 1202 we have accepted the reading '*teulesā*' (p. 288, line 2). All the manuscripts yield it. But the ६० edition contains in its place the reading '*lessā*' which is meaningless in the context. The ३० and the ५० editions follow the ६० edition in this matter. Again, in *sūtra* 1203[3] we have accepted the reading '*teulesse puḍḍhavikkāie*' (p. 288, line 10). And all the manuscripts yield it. But it is missing in the ६० edition. And even the ३० and the ५० editions which follow the ६० edition do not contain it. The ५०, ७० and ८० editions contain at both these places readings which we have accepted.

42. In *sūtra* 1307 we have accepted the reading '*jāva bādara-vāukkāie vi* |' (p. 308). All the manuscripts yield it. Even ५० and ७० editions contain it. But the ६० edition has in its place the reading '*jāva bādarateukāie vi bādaravāukkāie vi* |'. This reading

does not fit in the context. The सि० edition, after the ष० edition, contains this reading. Having found the term 'jāva' occurring in this reading redundant and unwanted the editors of the म० and the षु० editions have dropped it without any basis. Thus these two editions contain the reading 'bādarateukāe vi bādaravāukāie vi|.' This suggests an attempt on the part of their editors to make the reading accepted in the ष० edition consistent with the sūtra.

43. In sūtra 1794[3] we have accepted the reading 'orāliyasarīrī' (p. 392). All the old manuscripts except म० and पु० yield it. All editions published so far contain in its place the reading 'orāliyasarīrā.' Though the printed text of the commentary contains at this place 'orāliyasarīrā' as a *pratīka* (folio 500 B), its old palmeaf manuscript belonging to Cambay Bhandāra contains 'orāliyasarīrī' as a *pratīka*. Hence we have accepted the reading 'orāliyasarīrī'.

44. In sūtra 1217 we have accepted the reading 'egammi homāne' (p 291, line 20). All the manuscripts yield it. The ष० and the अ० editions contain in its place the reading 'egammi hojja-māne.' This is a corrupt reading. The ष० and the सि० editions contain at this place the reading 'egammi nāne hojjā.' This reading also is not proper. The म० and the षु० editions have at this place the reading 'egammi nāne homāne.' The word 'nāne' occurring in the concerned reading found in the ष० edition is yielded by no manuscript. This additional word 'nāne' is found in all the editions published after the ष० edition.

45. In sūtra 167 we have accepted the reading 'pūya-ruhira' (p. 50, line 20). All the manuscripts except जे० and म० yield it. The ष० edition also contains it. All the remaining editions contain at this place the reading 'pūyapaḍala-ruhira' which is the same as is found in जे० and म० manuscripts. The commentator too in his commentary puts 'pūya-ruhira' as a *pratīka* (folio 80 B). And majority of the manuscripts contain 'pūya-ruhira'. Hence we have accepted it, considering it to be original and authentic.

46. In sūtra 188 we have accepted the reading 'viyasamta' (p. 64, line 25). The commentary too follows this reading. All the manuscripts except जे० and पु० yield it. These two manuscripts yield the reading 'vihasamta' which we have given in a foot-note. The ष० edition contains this reading. And म०, सि० and षु० editions follow the ष० edition in this matter. The ष० and the अ० editions contain 'viyasiya' and 'viyasita' respectively. These two readings are very near to the one accepted by us.

47. In *sūtra* 195 [1] we have accepted the reading 'gaganatala-manulīhamāna' (p. 68, line 16). In this reading we find the word 'aṇulīhamāna'. In its stead ॐ, ५ and ३ manuscripts yield the word 'aḥilamghamāna'. The commentary contains the following explanatory remark: 'anulīkhat—atilanghayat'. On this account we have accepted the word 'aṇulīhamāna'. The reading contained in the ॐ edition is identical with the one accepted by us, whereas the remaining editions contain the reading 'aḥilamghamāna'. The ५ edition differs from these editions in that it contains the reading 'abhilamghamāna'.

48. In *sūtras* 196 and 210 we have accepted the readings 'gahanakkhatta' (p. 69, line 2) and 'gaha-nakkhatta' (p. 77, line 8) respectively. Only the ५ manuscript yields the reading *gagananakkhatta* in place of *gaha-nakkhatta* occurring in *sūtra* 196. The ५ and ३ manuscripts yield the reading *gahagana-nakkhatta* in place of *gaha-nakkhatta* occurring in *sūtra* 210. As the majority of the manuscripts yield 'gaha' only in place of 'gahagana' we too have accepted 'gaha' only in place of 'gaha-gana' at both these places. The ॐ edition contains 'gahagana' instead of 'gaha' at both the places. All the remaining editions contain at these two places 'gaha' (*sū.* 196) and 'gahagana' (*sū.* 210) respectively. Of course, it is to be noted that the concerned reading of *su.* 210 is altogether missing in the ३ edition.

49. In *sūtra* 657 we have accepted the reading 'jehimto asurakumārā |' (p. 177). All the manuscripts except the ५ yield it. This reading does not create any difficulty in understanding the answer to the question put in the *sūtra* under consideration. Even from the standpoint of construction this reading seems to be more fitting. The ५ and the ३ editions contain in its place the reading 'jehimto asurakumārā tehimto vi bhāṇiyavvā.' We have inadvertently forgotten to note down in the footnote this reading yielded by ३ manuscript; hence we have mentioned it in the errata appended to the first part of this volume. The ५ and the ॐ editions contain at this place the readings 'jehimto asurakumārā tehimto vi bhāṇiyavvā |' and 'jehimto asurakumārā tehimto vāṇamaṅtarā vi bhāṇiyavvā.' The ५ and ३ editions contain the reading 'jehimto asurakumārā tehimto vāṇamaṅtarā uvavajjāveyavvā' which is identical with the one yielded by the ५ manuscript. The reading yielded by the ५ manuscript has been noted down in the foot-note.

50. In *sūtra* 1765[2] we have accepted the reading 'evaṃ ṇava bhaṅgā' (p. 387). It is a correct reading. It is yielded by

all the manuscripts. Even the ५० edition contains this reading. All the remaining editions at this place contain in its place the reading 'evam ee nava bhāṅgā bhāṅgiyavvā'. We have inadvertently given in the footnote 'bhāṅgā bhāṅgiyavvā' as the reading available in ५० manuscript. As a matter of fact it yields the reading 'evam ee nava bhāṅgā bhāṅgiyavvā'.

51. In *sūtra* 1864 there occurs twice the reading 'pappā' (p. 400, lines 9-10). All the manuscripts except ५० and ५२ yield it. The ५० and ५२ manuscripts as also the editions published so far contain in its place the reading 'pappa'. From the standpoint of the reading yielded by the majority of manuscripts as also from that of old usage the reading accepted by us is very important. Sometimes for the convenience of the reader a learned writer or reader of manuscripts changes the old usage into the current one. The present case provides an instance of such a change.

52. In *sūtra* 1319 we have accepted the reading 'donni' (p. 309). And all the manuscripts yield it. Moreover, on examining the *sūtras* from the beginning of the 4th *Dvāra* in which the present *sūtra* occurs one will find that the nominative case-ending in 'donni' is fitting. This means that the reading 'donni' which we have accepted is proper. In spite of this all the editions published so far contain the reading 'donha' which has the genitive case-ending. It is not that the genitive case-ending does not give the desired meaning. But the reading 'donni' having nominative case-ending is the original one because it is available in all the manuscripts as also because it fits well in the context.

53. The reading 'saṃjayāsamjāe jahānenaṃ' which we have accepted in *sūtra* 1360 is the original one because it is yielded by all the manuscripts we have utilised. But the editions published so far contain in its place the reading 'saṃjayāsamjāenaṃ pucchā | go jahānenaṃ.' From the standpoint of meaning there is nothing objectionable in this reading which might have been available in some rare manuscript.

54. The reading 'ukkosasamkilithaparīṇāme vā tappāuggavisujjhamānaparīṇāme vā' which we have accepted in *sūtra* 1751 (p. 384, line 13) is yielded by all the manuscripts we have utilised. This reading occurs in the description of the one who binds the highest *āyuṣya* (*karma*). The commentary on this concerned text is as follows: 'utkr̥ṣṭasamkiliṣṭaparīṇāmo nārakāyurbandhakaḥ, tatprāyogyaviśuddhyamānaparīṇāmo'nuttarasurāyurbandhakaḥ' (folio 491). This explanation clearly proves the originality and authenticity of the reading accepted by us. In spite of this all the editions

published so far contain the unwanted additional phrase 'asamkiliṭṭhapaṇḍāme vā' which none of manuscripts yields. Thus the entire reading printed in these editions is as follows: 'u° samkiliṭṭhapaṇḍāme vā asamkiliṭṭhapaṇḍāme vā tappāuggavisujjhamānapariṇāme vā'. In place of u° occurring in this reading, the 4° and the 3° editions contain *ukkosenam*, the 5° edition contains *ukkosaṃ* and the 6° edition contains *ukkosa*. The learned readers easily understand that the reading 'tappāuggavisujjhamānapariṇāme vā' itself proves the reading 'asamkiliṭṭhapaṇḍāme' to be an unnecessary and unwanted interpolation.

55. The reading 'evamete cauvīsaṃ cauvīsadaṃdagā 576 bhavaṃti' which we have accepted in *sūtra* 1409 is original and authentic. All the manuscripts yield it. In place of the word 'evamete' found in this reading the 4°, 5° and 6° manuscripts contain the word 'evameva'. From the standpoint of meaning the word 'evamete' is proper.

56. The reading 'paharāyāo' which we have accepted in *sūtra* 107 (p. 38) is yielded by all the manuscripts except the 4° wherein we find 'paharāyā'. All the editions published so far contain at this place the reading 'paharāyā'.

57. The reading 'sukkalessam|' has been accepted by us in *sūtra* 1224. In its place 5° manuscript yields the following enlarged reading: 'sukkalessaṃ pappā jāva bhujjo bhujjo parinamā? hamtā goyamā! tam ceva|'. On examining the *sūtras* 1220 to 1223 the learned readers will naturally realise that the term 'evam' occurring in the beginning of *sūtra* 1224 proves the authenticity and propriety of the reading accepted by us. The enlarged reading yielded by 5° manuscript is an attempt on the part of some scholar to make the original reading easy to understand by adding many words to it. All the editions published so far contain the enlarged reading almost identical with the one yielded by 5° manuscript. The enlarged reading could not be regarded as original and authentic.

58. In *sūtras* 2333 and 2035 we have accepted the reading 'pariyāyaṇayā.' All the old manuscripts except 5° yield at these two places the same reading 'pariyāyaṇayā' which we have accepted. But 6° yields in their places the readings 'pariyāyaṇayā' and 'pariyāinayā' respectively. All the editions published so far contain at these two places the same reading 'pariyāyaṇayā' which is yielded by manuscripts of later dates. The quotation from the text proper, given in the printed commentary, contains the reading 'pariyāinayā.' But the palm-leaf manuscripts of the commen-

tary, belonging to Cambay and Jesalmera Bhaṇḍāras, contain at this place 'pariyāyanayā.' This proves that the reading accepted by us is authentic and proper.

59. The reading 'cuṁcuyā' has been accepted by us in sūtra 98 (p. 36.) But all the editions published so far contain in its place the reading 'bamdhuyā'. Though जे०, म०, म०, and पुर० manuscripts yield the reading 'bamdhuyā', we have considered the reading 'cuṁcuyā' to be correct and authentic. In selecting the correct and proper reading we are here helped by *Pravacanasāroddhāra* and its commentary. In the footnote we have given the concerned passages from *Pravacanasāroddhāra* and its commentary, wherein occur the terms 'caṁcuya' and 'caṁcukāḥ' respectively. This is the reason why we have accepted the reading 'cuṁcuyā', rejecting the reading 'bamdhuyā.' This case provides an instance of other works helping the editor in selecting correct readings.

60. In sūtra 1809 there occurs 'ṇavaram osannakāraṇam ṇa bhavati' (p. 395, line 4). All the manuscripts except जे० and all the editions published so far contain 'bhaṇṇati' instead of 'bhavati'. But in the *pratikā* of the text proper, given in the commentary, there occurs 'havaḥ' (folio A). Hence we have accepted 'bhavati' yielded by जे० manuscript.

61. After the reading 'bhāṇiyavvo|' occurring at the end of sūtra 1591 there occurs the additional reading 'jāvavemāṇiya tti|' in पुर० manuscript only. The म० and the म० edition contain the version identical with the one accepted by us. The सु० edition follows these two editions. On the other hand, the remaining three editions contain the additional reading yielded by पुर० manuscript.

62. The reading 'aṇamtarāya āhāre' which we have accepted in sūtra 2032 (p. 419) is yielded by जे० manuscript alone. The remaining manuscripts as also the म० and सि० editions contain in its place the reading 'aṇamtaragayāhāre'. The remaining editions contain the reading 'aṇamtarāgayāhāre' which is yielded by no manuscript. The printed text of the commentary as also some of the manuscripts of the same contain the quotation of the concerned sūtrapada, viz. *aṇamtarāgayāhāre*. Even the explanation of this reading, given in the commentary, is as follows: 'anantarāgatāhārako.' On this basis the concerned editions might have accepted the reading 'aṇamtarāgayāhāre' even though it is not found in a single manuscript. But the old palm-leaf manuscripts of the commentary yield the quotation 'aṇamtarāhāre' and contain 'anantarāhārako' as its explanation. Moreover, the printed text of the commentary contains the reading 'anantarāgatāhārāḥ' in the explanation of the term 'aṇamtarāhārā' occurring in the next sūtra 2033.

But the palm-leaf manuscripts at this place contain the reading 'anantarāhārāḥ'. So, the reading accepted by us at this place should be regarded as original.

63. In *sūtras* 2165 and 2166[1] there occurs the reading *asamkhejjatibhāgam* (p. 442, lines 1 and 8). The ५०, ५० and ५० manuscripts yield, in its place, the reading *samkhejjatibhāgam* (which we have recorded in the footnote). But in errata to the first part of this work we have requested the readers to interchange the places of these two readings, that is, to bring in the body of the text proper the reading noted down in the foot-note. All the editions published so far contain at this place the reading '*asamkhejjatibhāgam*'. The following are the reasons for considering the reading '*samkhejjatibhāgam*' to be original and authentic. In the printed text of the commentary there occurs at this place the following explanation: '*taijasasamudghātam ārabhamānānām jaghanyato'pi ksetramāyāmato'ngulāsankhyeyabhāgapramānām bhavati na tu saṅkhyeyabhāgamānam* | (folio 597 B). The reading '*asamkhejjatibhāgam*' occurring in the text proper is consistent with this explanation. But the manuscripts belonging to Cambay and Jesalmer Bhandāras and other paper manuscripts of the commentary, that we have utilised, contain the reading '*na tv asamkhyeyabhāgamānam*' instead of the reading '*na tu samkhyeyabhāgamānam*'. We are confident that all the manuscripts of the commentary must be containing the reading '*na tv asamkhyeyabhāgamānam*'. The manuscripts of the commentary, utilised by the editors of the ५० and ५० editions, must have contained the reading '*na tv asamkhyeyabhāgamānam*'. But they might not have found the reading '*samkhejjatibhāgam*' in the manuscripts of the *Sūtra*. That is, they might have found in its place the reading '*asamkhejjatibhāgam*'. This might have led them to correct, rather to corrupt, the commentarial reading '*na tv asamkhyeyabhāgamānam*' to '*na tu samkhyeyabhāgamānam*'. This seems to be the reason why we find the reading '*na tu samkhyeyabhāgamānam*' in the printed text of the commentary contained in these two editions. Of course, the commentarial reading '*na tv asamkhyeyabhāgamānam*' yielded by all the manuscripts of the commentary acquires meaning if they yield the reading '*ksetram āyāmato'ngulāsamkhyeyabhāgapramānam*' instead of '*ksetram āyāmato'ngulāsamkhyeyabhāgapramānam*'. But no manuscript of the commentary yields it. We are of the opinion that the reading given in this paragraph should be printed as follows: '*taijasasamudghātam ārabhamānānām jaghanyato'pi ksetram āyāmato'ngulā(la)samkhyeyabhāgapramānam bhavati, na tv asamkhyeyabhāgamānam*'.

64. All the manuscripts of *Prajñāpanāsūtra*, old and new, without

any exception, contain *sūtras* 898 and 899 which we have accepted in the body of the text proper (p. 221). Hence all the editions published so far, except the ५^o, contain them. But in the ५^o edition they have been dropped. Out of these two *sūtras*, *sūtra* 898 is identical with *sūtra* 870 word by word. Hence in the introductory remarks to the *sūtra* 898 the commentator says, 'samprati prāguktam eva sūtram sūtrāntarasambandhanārtham bhūyaḥ pathati'. This naturally proves originality and utility of *sūtra* 898. Considering the repetition of *sūtra* 870 as *sūtra* 898 to be improper the editor of *Suttāgame* dropped *sūtra* 898 without examining its propriety and utility.

65. It seems that several phrases occurring in *sūtra* 1237 (pp. 296-297) have been intentionally dropped in the ५^o edition. They are as follows: the word 'vara' which occurs twice in 15th line (p. 296), and once in 18th line (p. 296), the *sūtra*-portion 'āsālā māsālā pesālā īsīothhāvalāmbinī īsīm voccheyakaḍḍi īsī tambacchikarānī' occurring in lines 18-19 (p. 296), the *sūtra*-portion 'āsāyanijjā vīsāyanijjā pīṇānijjā vimhānijjā dīvanijjā' occurring in 1st line (p. 297) and the 'savvimdiyapalkhāyanijjā' occurring in 2nd line (p. 297). All these are found in the old manuscripts as also in all the editions except the ५^o. Thus it is quite obvious that these cases of omission are not the result of oversight (in proof-reading), nor are they the result of inadvertence. As a matter of fact, the editor of *Suttāgame* has intentionally dropped these portions of *sūtra* 1237.

66. The reading 'addā ya asī ya manī uḍupāne tella phāṇiya vasā ya' which we have accepted in *gāthā* 203 of *sūtra* 972 mentions seven *dvāras*. But the ६^o edition mentions two *dvāras* 'duddha' and 'pāṇe' in place of one *dvāra* 'uḍupāne', thus making the total number of *dvāras* eight instead of seven. The reading mentioning eight *dvāras* is yielded by several manuscripts belonging to different groups. But the reading 'uḍupāne' is yielded by very old manuscripts. And it is this reading that is authentic. Hence we have accepted it. The authenticity of this reading is proved as follows. In *sūtra* 999 there occurs the treatment of these *dvāras*. After having explained *addāya dvāra* Ac. Malayagiri writes the following sentence regarding the *dvāras* asi to vasā: 'evam asimanīyādiviṣayāny api ṣaṭ sūtrāṇi bhāvantiyāni'. Hence in this context the reading 'uḍupāne' is authentic and original. If one were to accept two *dvāras* 'duddha' and 'pāṇe' instead of the one 'uḍupāne', then there would be seven *sūtras* instead of six, whereas the commentator expressly states that they are six. The portion containing the explanation of the term 'uḍupāne' of the concerned *gāthā* is missing in all the manuscripts of the commentary. Though

the text of the commentary printed in the 8° edition explains the terms 'duddha' and 'pāne' accepted in the text proper in place of 'udupāne', this commentarial passage containing the explanation is not original. It has been interpolated in the body of the text of the commentary by some learned person. This has been clearly suggested by the commentary on sūtra 999. We have offered special clarification of this point in a foot-note on p. 237 of the first part of this work. Readers are requested to refer to it.

In the selection of this reading we are helped by *Niṣṭhasūtra*. In 13th Uddeśa of *Niṣṭhasūtra* there occur the terms *mattae*, *addāe* *aste*, *manṭe*, *udupāne*, *telle*, *phānie* and *vasāe*. Here also the topic in hand pertains to the question as to how one sees one's own face. Hence all the objects that can bear the reflection of the face are enumerated here. The concerned contexts of *Prajñāpanāsūtra* and *Niṣṭhasūtra* establish absolute originality of the reading 'udupāne'. Let us note that the cyclostyle copy of *Niṣṭhacūrṇi* edited by Ac. Vijayapremasūriji and Ac. Vijayajambūsūriji yields the reading 'kuddāpāne' in place of 'udupāne' and gives a variant 'kumḍapānie' in the foot-note. The text of *Niṣṭhasūtra* printed along with the *Niṣṭhacūrṇi* edited by Kamalamuniḥi follows the cyclostyle copy in this matter. These *kuddāpāne* and *kumḍapānie* are the corrupt forms of 'udupāne'. These corrupt forms are the result of scriptological error. Somebody under the influence of explanation contained in *Cūrṇi* has imagined them. It is necessary to give further details about the concerned reading of *Niṣṭhasūtra*. We have come across the three versions of the concerned portion of *Niṣṭha-sūtra*. They are as follows :

(1) je^o *mattae appānaṃ dehati dehamtam vā sātijjati* | *evaṃ addāe aste manṭe udupāne telle phānie vasāe appānam dehati dehamtam vā sātijjati* | This reading is reproduced here from the copy prepared on the basis of old palm-leaf manuscripts.

(2) *je bhikkhū mattae attānaṃ dehati de^o 2 evaṃ je paḍiggahe^o je ādāmsae^o je maṇimmi^o je āsimmi^o je ābharanaṃsi^o je udda(uddu)-pāne^o je udayakuṇḍhe^o je mahukuṇḍhe^o je tellakuṇḍhe^o je ghayakuṇḍhe^o je phānie^o je vasāe^o* | This version is found in some of the later manuscripts belonging to the period prior to 16th-17th centuries A. D.

(3) *je bhikkhū mattae attānaṃ dehai, dehamtam vā sātijjati* || || Sū. 31 || *je bhikkhū addāe appānaṃ dehai, dehamtam vā sātijjati* || 32 || *je bhikkhū aste appānaṃ dehai, dehamtam vā sātijjati* || 33 || *je bhikkhū manṭe appānaṃ dehai, dehamtam vā sātijjati* || 34 || *je bhikkhū kuddāpāne appānaṃ dehai, dehamtam vā sātijjati* || 35 || *je bhikkhū telle appānaṃ dehai, dehamtam vā sātijjati* || 36 || *je bhikkhū mahue appānaṃ dehai, dehamtam vā sātijjati* || 37 || *je bhikkhū sappie*

appānam dehai, dehamtaṃ vā sātijjati || 38 || je bhikkhū phāṇie *appānam dehai, dehamtaṃ vā sātijjati* || 39 || je bhikkhū majjae *appānam dehai, dehamtaṃ vā sātijjati* || 40 || je bhikkhū vasāe *appānam dehai, dehamtaṃ vā sātijjati* || 41 || This version occurs in the cyclostyle copy of *Niśīthacūrṇi* edited by Ac. Vijayapremasūriji and Ac. Vijayajambūsūriji and also in the printed text of *Niśīthacūrṇi* edited by Kamalamuniji. In Kamalamuniji's edition the variants 'appānam paloei paloyamtaṃ' and 'kumḍapāṇie' of the readings 'attānam dehai dehamtaṃ' (sū. 31) and 'kuḍḍapāṇe' respectively are given. Out of these two variants 'kumḍapāṇie' is noted down in the foot-note by Ac. Vijayapremasūriji who regards it not as a variant of 'kuḍḍapāṇe' but as its explanatory term.

Now let us discuss these three versions of one and the same *sūtra*-portion of *Niśīthasūtra*.

(1) The number (seven) and the order of the terms *addāe* etc. occurring after the term *mattae* in very old manuscripts of *Niśīthasūtra* exactly tally with those of the same found in *Prajñāpanāsūtra*. The term *mattae* which is mentioned first in *Niśīthasūtra* is absent in *Prajñāpanāsūtra*. It is the original *sūtra*-term characteristic of *Niśīthasūtra*. It is meant to indicate other utensils (*pātras*) also. Our experience in critically editing the Āgamic works and in the selection of readings tells us that this version is authentic and original.

(2) The additional *sūtra*-terms that occur in the second version seem to have been interpolated on the basis of the concerned *cūrṇi* passage, recapitulatory (*saṅgrahaṇi*) *gāthā* in *Niśīthabhāṣya* and the *cūrṇi* explanation of this *gāthā*. Having explained the term *mattae*, *Cūrṇi* remarks 'evam-paḍiggahāḍiesu vi'. On the basis of this remark the reading 'evam je paḍiggaha' seems to have been interpolated in the second version. The recapitulatory *gāthā* in *Niśīthabhāṣya*, which throws light on the meaning of the concerned *sūtra* is as follows :

daḍḍaṇa maṇi ābharaṇe sattha dae bhāyaṇa'ṇnatarae vā |
tella-mahu-sappi-phāṇita-majja-vasāsutta-māḍḍesu ||

There is no reason to believe that all the terms that occur in this *gāthā* are the *sūtra*-terms. Of course, in the *sūtra-sparśika Niryukti-gāthā* the *sūtra*-terms alone are mentioned. But this is a *saṅgrahaṇi-gāthā*. And a *saṅgrahaṇi-gāthā* contains other terms (*paḍas*) also that are conducive to our understanding the *sūtra* terms. Hence it seems that the *gāthā* under consideration contains terms over and above the *sūtra*-terms. This inference is not improper. Thus it naturally follows that the *sūtra*-reading 'je-ābharaṇamsi- je udayakumbhe- je mahakumbhe- je ghayakumbhe-'

occurring in the second version is an interpolation made on the basis of the above-quoted *saṅgrahanī-gāthā* and *Cūrṇi* explanation.

(3) The term 'kuddāpāne' (*sū.* 35) occurring in the third version is the corrupt form of 'uḍupāne'. Ac. Vijayapremasūriji has noted down in a foot-note on the reading 'kuḍḍāpāne' the term 'kumḍapānie' which is regarded by him not as a variant but as an explanatory term. He has done so on the basis of the *cūrṇi* explanation of the term *dae* occurring in the *saṅgrahanī-gāthā* quoted in our discussion about the second version. Kamalamuniji, in his edition, notes the term 'kumḍapānie' as a variant. The editor of *Suttāgame* goes a step further and accepts it in the body of the text of *Niśīthasūtra*. But in fact no manuscript of *Niśīthasūtra* yields the reading 'kumḍapānie'. The *cūrṇi* explanation of the term '*dae*' is as follows: '*dagaṃ*' *pāṇīyam*, *tac ca anṇatare kuṇḍā-dibhājane sthitam*'. The term '*bhikkhū*' and the terms from '*appānam*' to '*sātijjati*', which are all available in the *sūtras* except the first (31st) and the interpolated one and which are mentioned in the third version are not found in the manuscripts of *Niśīthasūtra*. For the sake of clarity each and every *sūtra-pada* from among *mattae*, *addāe*, etc. is expanded into a complete *sūtra* first of all in the 3° edition. This has been done without the support of any manuscript. Ac. Vijayapremasūri's edition, Kamalamuni's edition, *Suttāgame* edition and Muni Nathmalji's edition—all these editions which are published after the 3° edition give complete *sūtras* instead of *sūtra-padas*. In spite of this the 3° edition and Muni Nathmalji's edition contain *sūtras* as many as the original *sūtrapadas* found in the first version. That is, neither of the two editions contains even a single interpolated *sūtra-pada* from among those found in the second and the third versions. Dr. Schurbring's version of the text of *Niśīthasūtra* contains only those *sūtra-padas* which are found in the first version. It does not expand each *sūtra-pada* into a complete *sūtra*. It gives an authentic text strictly in accordance with manuscripts. It yields the reading 'uḍḍāpāne' in place of 'uḍupāne' found in the first version. This is due to the unavailability of manuscripts belonging to different groups and also of the reference works in Germany of those days. There is no exaggeration in saying that the versions he prepared with scant means could hardly be prepared by any person even though plenty of means are easily available to him. The 3° edition contains 'uḍḍāpāne' instead of 'uḍupāne'. But Muni Nathmalji's edition for the first time accepts the reading 'uḍupāne'. Thus he has selected the authentic and original reading.

The readings that Muni Puṣpabhikṣuḥ has given at these concerned places in the body of the texts of *Prajñāpāda-sūtra* and

Niśthasūtra contained in *Suttāgame* suggest the fact that he does not seek any support from the manuscripts, he simply follows his own sweet will. This will be clear from what follows.

The reading of the first half of *gāthā* 203 of *sūtra* 972 on page 237 of our edition of *Prajñāpānāsūtra*, as accepted in the *Suttāgame* without any basis, is as follows : 'addāya asiya maṇi duddha pāniya tella phāniya taḥā ya.' And further in place of *sūtra* 999 [2] therein we find 'evaṃ eenaṃ abhilāveṇaṃ asim maṇim duddhaṃ pāṇiyam tellaṃ phāṇiyam.' But all the old manuscripts at these places yield the readings 'addāya asiya maṇi udupāne tella phāniya vasā ya' and 'evaṃ eenaṃ abhilāveṇaṃ asim maṇim udupānam tellaṃ phāṇiyam vasam' respectively. We have already discussed the authenticity and originality of *sūtra-padas* that occur in *Niśthasūtra* in the parallel context. Even in *Niśthasūtra* contained in *Suttāgame* the *vasā-sūtra* has not been accepted. Perhaps the editor of *Suttāgame* might not have liked the term 'vasā' occurring in *Prajñāpānā* and *Niśtha*. And hence he has dropped this term. Of course, the term 'vasā' means flesh which is a disgusting thing. But this does not mean that we should accept or reject the readings according to our likes and dislikes. Terms occurring in old texts throw light on the spiritual, social, political, economic, and other conditions of the society of those days. Again, the historical facts suggested by those terms serve as a proof of the antiquity etc. of the works.

Out of the editions published so far the २० and the ३० editions contain in *sūtra* 972 the reading 'putthapāne'. This 'putthapāne' is a corrupt form of 'udupāne', resulted from scriptographical error. All the editions contain in *sūtra* 999 [2] the reading 'duddhaṃ pāṇam' instead of 'udupānam'.

67. In *sūtra* 1817 we have accepted the reading 'je poggale pakkevaḥarattāde genhaṃti tesim asaṃkhejjaibhāgamaḥāreṃti neḡāim ca naṃ bhāgasahassāim aphāsāijjamāṇānaṃ aṇāsāijjamāṇānaṃ viddhaṃsamāgacchaṃti' (p. 396). All the old manuscripts yield this reading. And all the editions published so far, except the ३० edition, contain this reading. The commentary also follows it. The commentarial explanation in point is as follows : "yān pudgalān prakṣepākāratayā grhṇanti teṣāṃ asaṃkhyeyatamaṃ bhāgam āhārayanti 'anekāni punar bhāgasahasraṇi' bahavo'saṃkhyeyabhāgā iti asprīyamānānāṃ anāsvādyamānānāṃ vidhvamsam āgacchaṃti |" (Commentary, folio 508 A). It becomes clear from this explanation that the two terms 'aphāsāijjamāṇānaṃ' and 'aṇāsāijjamāṇānaṃ' occurring in the reading accepted by us have relation with the term 'poggale'. In spite of this the ३० edition has corrupted them to 'aphāsāijjamānāim' and 'aṇāsāijjamāṇāim', respectively, and has

accepted them without any support whatsoever. There occurs in the concerned *sūtra*-portion the term 'bhāgasahassāim'. The editor of *Suttāgame*, unable to understand the purport of the author of the *Sūtra*, has regarded these two terms under consideration as the qualifying terms to the term 'bhāgasahassāim'. Hence he seems to have changed their case-endings from the genitive to the nominative. Had he carefully scrutinised the reading 'etesī naṃ bhante ! poggalānaṃ anāsāijjamānāṇa aphāsāijjamāṇāna ya' (p. 396, sū. 1818) which is accepted even in *Suttāgame* and is separated from the reading under consideration by a single intervening word, he would have at least hesitated in corrupting these two terms.

68. In *sūtra* 1217 we have accepted the reading 'goyamā ! dosu vā tisu vā causu vā egammi hojjā, dosu homāne ābhiniḃohiyānāna evam jaheva kanhalesāṇaṃ (su. 1216 [1]) taheva bhāṇiyavvaṃ jāva cauḃim, egammi homāne egammi kevalanāne hojjā | The 3° and the 4° editions drop the word 'egammi' which occurs after 'causu vā' in the above-quoted reading. That is, the former part of the above-quoted portion is as follows in the two editions : 'goyamā ! dosu vā tisu vā causu vā hojjā'. The 5° edition accepts in its place the reading 'goyamā ! egamsi vā dosu vā tisu vā causu vā hojjā'. The editor of the 5° edition seems to have changed the reading according to his sweet will. Had he tried to understand the meaning of the latter part of the above-quoted portion, he would have felt it necessary to consult different manuscripts and would have consequently obtained the correct and authentic reading.

69. *Sūtra* 1181 which occurs in this edition on page 283 has been inadvertently dropped in the 5° edition. All the manuscripts and all other printed editions contain it.

70. The reading which we have accepted in the second paragraph of *sūtra* 464 (p. 143) is as follows : 'evam ukkosogāhanae vi | evaṃ aḃahannamanukkosogāhanae vi | navaraṃ ukkosogāhanae vi asurakumāre thitṃ cautṃhānavadīe |'. This reading is yielded by all the manuscripts. In place of the portion underlined the 4° edition contains the misleading and corrupt reading 'navaraṃ saṃthāne cautṃhānavadīe'. We do not understand as to why the editor of the 5° edition has accepted this wrong reading of the 4° edition, having rejected the correct and authentic reading already available in the 3° edition and even yielded by all the manuscripts. The 4°, 5° and 6° editions contain the reading identical with the one accepted by us. But the 3° edition contains the reading identical with the one found in the 4° edition. In the 4° edition after this reading (i.e. navaraṃ saṃthāne cautṃhānavadīe) there occurs the reading 'evam jāva thāṇiyakumārā' (sū. 465) which is

yielded by all the manuscripts and which is accepted in all other printed editions. But the ३० edition in its place accepts the reading 'evam jāhā neraiyā tahā asurakumārā evam jāva thāṇiyakumārā'. This reading contains useless additions. This is the reason why we have considered the concerned reading available in the ४० edition to be similar to the one found in the ५० edition instead of the one found in the ३० edition.

71. In the ४० edition after *sūtra* 1285 (p. 306) there occur *sūtras* 1289 to 1293 (p. 307, lines 6-14) which are followed by *sūtras* 1286, 1287, 1288 and then there is given *sūtra* 1294. That is, *sūtras* 1285-1294 of our version are given in the following order in the ४० edition : 1285, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1286, 1287, 1288, 1294. This order of the *sūtras*, as we find in the ४० edition, is unscientific and unauthentic. No manuscript of the *Prajñāpanāsūtra* yields this order. Even the commentary explains these *sūtras* according to the original order accepted by us. Moreover, the reading 'tasakāie nam tasakāie tti pucchā | goyamā !' (p. 307, line 6) occurring at the beginning of *sūtra* 1289 is missing in the ४० edition. The ५० edition accepts the order of those *sūtras* which is given in the ४० edition. Moreover, it drops the above-mentioned reading. In addition, it does not contain the reading 'sakāiya-pajjattāenamō' occurring at the beginning of *sūtra* 1293. Hence it wrongly presents two *sūtras* (1292-1293) as one. It is as follows : 'evam tasakāiyaapajjattae pucchā | goyamā !' The reading that we have accepted is as follows '1292. evam tasakāiyaapajjattae | 1293. sakāiyapajjattae namō pucchā | goyamā !' This reading is accepted in all the editions published so far. Again, it is yielded by all the manuscripts without exception. The intelligent readers will at once understand that the clarification which the learned author of the *Sūtra* has offered in connection with *sakāya paryāpta* has been construed with the *aparyāpta trasakāya* by the editor of the ५० edition. That is, the ५० edition contains the statement to the effect that the maximum life-span of *aparyāpta trasakāya* is *sāgaropama prthaktva*. The editor of *Suttāgame* repeats the mistake committed by the editor of ५० edition in connection with the concerned *sūtras* 1292-93. He has even accepted the wrong order of the *sūtras*, which is given in the ४ and ५ editions. Again, he has interpolated a wrong reading at one place. The ४० and ५० editions do not contain the reading 'tasakāie nam bhante ! tasakāie tti pucchā | goyamā !' occurring at the beginning of *sūtra* 1289. The editor of *Suttāgame* found that something is missing here in these editions. Hence he added without any authority the wrong reading 'tattha nam je se १० sa, se' at this place.

In brief, the wrong order of the concerned five *sūtras* which we find in ४० and ५० editions is there in the ३० edition also. This wrong order breaks the natural connection of *sūtras*. This order is not yielded by the manuscripts which we have utilised. Again, the beginning of *sūtra* 1293, which is missing in the ५० edition (but present in the ४० edition) is not found in the Suttāgame edition also. It is noteworthy that the beginning of *sūtra* 1293 is available in all the manuscripts. Moreover, in place of the beginning of *sūtra* 1289, which is missing in ४ and ५० editions, the Suttāgame edition contains a wrong and unscientific reading constructed by its editor according to his sweet will. The readings accepted in ४०, ५० and ३० editions are identical with the ones accepted by us.

72. The ५० and ३० editions contain an additional reading 'na asaṃkhejjā uvavajjanti' after the word 'uvavajjanti' occurring at the end of *sūtra* 635 (p. 169, line 6). No manuscript yields this additional reading, nor do the editions printed so far contain it. There might have existed some manuscript in which somebody might have inserted this additional reading on the basis of one word 'nāsaṃkhyeyāḥ' written by the commentator in his commentary for clarification or on the basis of complete commentarial explanation of the concerned textual portion. And the editor of ५० edition seems to have utilised such a manuscript.

73. The ५० edition yields the additional reading 'paesatthayāe' in between 'visesāhiyāim' and 'carimaṃtapaesā' (p. 193, line 21) (sū. 777). The ३० edition follows the ५० edition in this matter. But no manuscript yields this additional reading. And all other printed editions also do not contain it. The concerned *pratikā* of the original text, given in the commentary (folio 231 B), tallies with the reading accepted by us.

74. The reading 'uvava[?jje]jja tti pucchāe bhaniyāe' (p. 324) occurring in sū. 1441 is yielded by ३० manuscript only. It is to be noted that even this manuscript does not contain the letter 'jje' which we have put in square brackets. At this place we have noted down in a foot-note different readings available in different manuscripts. The reading found in the ५० edition is here inadvertently printed as the one found in the ms. ३० that is, in the ४० edition. The concerned reading contained in the ४० edition is '[uvavajjai] pucchā bhaniyā'. We have corrected the mistake in the errata to the first part of the work. The reading 'uvavajjā pucchā bhaniyā' accepted in the ५० edition is not found in any manuscript. Even ३० edition follows the ५० edition in this matter. The ४० and ५० editions contain at this place the readings

'uvavajjai pucchā bhāṇiyāe' and 'uvavajjamti pucchā bhāṇiyā' respectively. In the 𑀘 edition sūtras 1441 and 1442 are inadvertently dropped. Refer to *Prajñā*. plate 188-2, line 2.

75. The reading 'jīva-neraiyabhedesu bhāṇiyavvaṃ' which we have accepted in sūtra 1580 is yielded by all the very old manuscripts. It is consistent with the context and it is authentic. The 𑀠 and 𑀡 editions too yield it. Some manuscripts contain in its place the corrupt reading 'jīvā neraiyabhedenaṃ bhāṇiyavvā'. This corrupt reading is noted in the foot-note. The 𑀢 and 𑀣 editions accept it in the body of the text proper. The 𑀤 and 𑀥 editions contain in its place another corrupt reading, viz. 'jīvaneraiyabhedena bhāṇitavvā'. No manuscript yields it.

76. The reading 'ahavaṇaṃ chaṭṭho vaggo paṃcamavaggapaḍuppano' which we have accepted in sūtra 921[1] is yielded by all the manuscripts which we have utilised. The 𑀠, 𑀡 and 𑀣 editions also accept this reading. The 𑀢 edition inadvertently drops the word 'paṃcamavaggapaḍuppano' occurring in this reading. The 𑀤 edition contains in place of the reading accepted by us the following reading: 'ahavaṇaṃ paṃcamavaggapaḍuppanno chaṭṭho vaggo'. That is, in this reading the phrase 'chaṭṭho vaggo' which should actually precede 'paṃcamavaggapaḍuppano' is printed after it. This reading is not found in any manuscript. The 𑀥 edition follows the 𑀠 one in this matter.

77. The reading 'abhijjhīyattāe' (p. 394, line 9) which we have accepted in sūtra 1805 is yielded by all the manuscripts. The 𑀠, 𑀡 and 𑀢 editions also accept it. The printed text of the commentary contains at this concerned place the following explanation: 'abhijjhīyattāe' abhidhyānam abhidhyā, abhīlāsa ity arthaḥ, abhidhyā sañjātā⁹ yevu itī abhidhyātāstārakādīdarśanāditapratyayaḥ, tadbhāvas tattā tayā, kim uktaṃ bhavati? ye grhītā āhāratoyā pudgalā na te trptihetavo'bhuvann iti na punar abhīlāsanīyatvena parinamante | (Commentary, folio 504 B). On the basis of the portion underlined the 𑀠 edition accepts in the body of the text proper the sūtra-pada 'a(na)bhijjhīyattāe'; the 𑀣 edition contains in its place the sūtra-pada 'a(pra-ana)bhijjhīyattāe'. That is, the reading which Pt. Bhagavandas has put in round brackets has been given by the editor of the 𑀣 edition as a variant available in manuscripts. But as a matter of fact not a single manuscript out of those we have utilised yields this reading. The 𑀥 edition follows the 𑀠 edition in this matter. The old palm-leaf manuscripts of the commentary, belonging to Jesalmera and Cambay Bhaṇḍāras,

9. The printed edition of the commentary contains the reading 'eṣu itī'.

contain the following reading in place of the above-given underlined one : 'ye grhītā āhāratayā pudgalā na te trptihetavo'bhuvann itī punar abhilaṣanīyatvena pariṇamante'. Here we do not find the second 'na' before 'punar'. Again the concerned commentarial explanation begins with the sūtra-pada 'abhiḥjhiyattāe'. Moreover, all the manuscripts we utilised have yielded the reading 'abhiḥjhiyattāe'. Taking all this into consideration we should conclude that the reading 'abhiḥjhiyattāe' is authentic. In this connection let us take note of one point. The term 'abhiḥjhiyattāe' occurs in the treatment of the transformation of material particles undertaken by infernal beings as their feeding. The same term occurs in sūtra 1806 [1] which deals with the transformation of material particles undertaken by Asurakumāra gods as their feeding. Though all the printed editions except the १०^o one accept in sūtra 1806 [1] the reading 'bhiḥjhiyattāe' in place of 'abhiḥjhiyattāe', all the manuscripts which we have utilised yield the reading 'abhiḥjhiyattāe'. Hence in both the sūtras we have accepted the uniform reading, viz. 'abhiḥjhiyattāe'. It is to be noted that in the case of infernal beings the terms expressing miserable experiences are used whereas in the case of gods terms expressing pleasant experiences are used. Only the term 'abhiḥjhiyattāe' is common to both the treatments. The following interpretation will remove the possible doubt that may arise in our mind : 'The food taken by infernal beings being very light they are not satisfied with it and hence their desire for food remains constant, whereas the food gods take being very delicious they could not forget it and hence even their desire for food remains constant'. On the authority of old manuscripts we have accepted the reading 'abhiḥjhiyattāe' in sūtras 1805 and 1806 [1].

78. The reading 'pajjattayāna vi evaṃ ceva |' which we have accepted in sūtra 1308 is yielded by all the manuscripts. This reading fits well in the sūtra and helps us in understanding its total meaning. The ९^o and ११^o editions contain after this reading an additional phrase 'jahā ohiyānam |' which no manuscript yields. We feel that for clarification some one might have inserted it in the body of the text proper. This is corroborated by the phrase 'evaṃ ceva' occurring in the sūtra. If the reading 'jahā ohiyānam' were original then there should not occur 'evaṃ ceva' before it. Thus the reading 'jahā ohiyānam' which occurs after the phrase 'evaṃ ceva' is proved redundant. The reading accepted in ५^o and ७^o editions is identical with the one accepted by us. The ४^o and ३^o editions contain the reading 'pajjatti(ttayānam jahā ohiyānam |'

10. The १०^o edition contains at this place the reading 'bhi (pro abhi)ḥjhiyattāe'.

79. The reading 'bala vāsudeva' which we have accepted in *gāthā* 213 of *sūtra* 1406 is yielded by the very old manuscripts. But the three manuscripts contain in its place the reading 'bala-deva vāsudeva' which is accepted in the ५०, ५०, ५० and ५० editions. The ५० and ५० editions accept the reading which we have accepted.

80. In *sūtra* 1816 there occurs an interrogative sentence, viz. 'beimdiyā nam bhamte je poggale āhāratāe genhamti te nam tesim poggalanam seyālamsi katibhāgam āhāremti katibhāgam assāemti?' (p. 395). This interrogative sentence is original and fits in the context. All the manuscripts except ५२ yield the above-quoted reading. But ५२ manuscript and the ५०, ५० and ५० editions, in its place, contain the the wrong reading 'beimdiyānam bhamte! pucchā | goyamā! je poggale...'. Here the interrogative sentence is completed by adding 'pucchā |' after 'bhamte!', and a sentence containing an answer to the question starts with 'goyamā!' which is added before 'je poggale'. But this will not yield proper sense. The ५० edition, in its place contains, the reading 'beimdiyānam bhamte! pucchā | je poggale...'. In this reading also 'pucchā |' occurs, but it is a meaningless addition. The ५० edition follows the ५० edition in this matter. But editor of the ५० edition has put 'pucchā |' in square brackets and has noted that 'pucchā' is useless and redundant. The ५० edition has not accepted it. Hence the reading accepted in the ५० edition is identical with the one accepted by us.

81. The two phrases, viz, 'tayā vi' and 'pavālā vi' which occur in *sūtra* 41 (p. 18, line 1) are missing in the ५० and ५० editions. But they are there in the ५० and ५० editions.

82. The phrase 'tihin annānehim' which occurs at the end of *sūtra* 452 (p. 140, l. 3) is missing in the ५० and ५० editions. But it is there in the ५० and ५० editions.

83. The word 'ghāṇimdiyāatthoggahe' which occurs in *sūtra* 1019 (p. 251, l. 25-26) is missing in the ५० and ५० editions. But it is there in the ५० and ५० editions.

84. The reading 'kevatiyā baddhellaḡā? goyamā! natthi' which occurs in *sūtra* 1046[8] is missing in the ५० and ५० editions. But it is there in the ५० and ५० editions.

85. The reading 'anamtam kālam' which occurs in *sūtras* 1310 (p. 308, l. 21) is missing in the ५० and ५० editions. But it is there in the ५० and ५० editions.

11 The readings mentioned in paragraphs 81-105 are missing in the ५० and ५० editions. The readings that we have accepted at these concerned places are yielded by all the manuscripts which we have utilised.

86. The reading 'āhāragasartrassa jahanniyā ogāhaṇḍ asamkhejjagunā' which occurs in sūtra 1566 is missing in the ८० and ९० editions. But it is there in the ५० and ६० editions.

87. The reading 'jāva vemāṇiyā' which occurs in sūtra 1860 is missing in the ८० and ९० editions. But it is there in the ५० and ६० editions.

88 The word 'atthasu' which occurs in sūtra 193[1] (p. 67, l. 8) is missing in the ८० edition. But it is there in the ५० and ६० editions. The ९० edition shortens, without any authority, the reading 'uvarim heṭṭhā ya egaṃ joyanasayam vajjettā majjhe aṭṭhasu joyanasatesu' (sūtra 193) which is yielded by all the manuscripts, and in its place accepts the abridged reading, viz. 'uvarim jāva aṭṭhajoyanasaesu'.

89 The entire sūtra 316 (p. 106) is missing in the ८० edition. But it is there in the ५०, ९० and ६० editions.

90. The term 'samkhejjasamayathitīyānam' which occurs in sūtra 332 (p. 109, l. 4) is missing in ८० edition. But it is there in the ५० and ६० editions. The ९० edition contains its abridged form, viz. 'samkhejjasamaya'.

91. In sūtra 452 there occurs 'manapajjavanānapajjavehi ya chatthānavaḍḍie' (p. 140, l. 2). The ending portion of this reading, viz. 'pajjavehi ya chatthānavaḍḍie' is missing in the ८० edition. But it is there in the ५०, ९० and ६० editions.

92. The reading 'jotisiyānam evaṃ ceva | ṇavaram' which occurs in sūtra 923 (p. 228, l. 13) is missing in the ८० edition. But it is there in the ५०, ९० and ६० editions.

93. The portion of sūtra 1257, marked by [7] and [8] and printed on p. 302 (lines 2-4) is missing in the ८० edition. But it is there in the ५०, ९० and ६० editions.

94. The word 'rāimādiehim' which occurs in sūtra 1723 (p. 380, l. 10) is missing in the ८० edition. But it is there in ५० and ६० editions. The ९० edition in its place contains the word 'divasehim'.

95. In the first half of the verse 26th of sūtra 43 we have accepted the reading 'cāmpagajāṭṭi ṇavaṇīyā ya kaṃdo'. The reading accepted in ५० and ६० editions is not different from the one we have accepted. The ८० and ९० editions contain in its place the corrupt reading 'cāmpakajṭṭi ṇīiyā kuṃdo (kaṃdo)'.

96. In sūtra 247 we have accepted the reading 'suhumava-ṇassaikāiya asamkhejjagunā' (p. 93, l. 4). The reading accepted in ५० and ६० editions is not different from the one accepted by us.

The ३० and ३१ editions contain in place of the word 'asamkhejjagunā' the wrong word 'anamtagunā'. The commentary also clearly gives 'sūksmavanaspatikāyikā asamkhyeyagunā' (folio 131 A, line 7).

97. In sūtra 1744 we have accepted the reading 'pajjattāpajjattiyam' (p. 383, l. 11-12). The reading accepted in the ३० and ३२ editions is identical with the one we have accepted. But the ३० and ३१ editions contain in its place the wrong reading 'apajjattāpajjattiyam'.

98. In sūtra 2169 we have accepted the reading 'esuhumā nam' (p. 443, l. 17). The reading accepted in ३० and ३२ editions is identical with it. The commentary also contains 'esuhumā nam'ti etāvatsūksmāḥ'. This commentarial portion is in accord with our accepted reading. But the ३० and ३१ editions contain the unauthentic reading 'suhumā nam'.

99. In sūtra 1717 we have accepted the reading 'ūnā, sesam tam ceva', (p. 379). All the manuscripts which we have utilised yield it. But the ३० edition in its place contains 'ūṇā sesā, (u) tam ceva paḍipunnam bamdhamti.' The reading accepted in the ३१ edition is identical with the one found in the ३० edition, the only difference being that it does not contain (u) which is an abbreviation of 'ukkosenam'. The reading accepted in the ३० and ३२ editions is as follows: 'ūnā, sesam tam ceva padipunnam bamdhamti'. The last two words, viz. 'padipunnam bamdhamti' occurring in this reading are yielded by no manuscript.

100. In sūtra 440 we have accepted the reading 'hālidavanṇapajjavehim' (p. 137 l. 7). But there seems to have inadvertently crept into the body of the text proper given in ३० edition the additional reading 'piyavannapajjavehim' which might have been found in some manuscript. This additional reading precedes the original one. Thus the ३० edition contains 'piyavannapajjavehim hālidavanṇapajjavehim'. The ३१ edition contains the abridged version of the reading 'nilavanṇapajjavehim lohivavanṇapajjavehim hālidavanṇapajjavehim sukkilavanṇapajjavehim ya chaṭṭhānavaḍie' (p. 137, lines 7-8). The abridged version is as follows: 'nilalohiyapiyahāliddasukkile chaṭṭhāpavaḍie'. The word 'piya' occurring in this abridged version is quite unauthentic. In Āgamas only five colours are enumerated, viz. kāla, nīla, lohita, hālidra and śukla. The portion pertaining to kāla colour precedes the sūtra-pada under consideration. (See p. 137, l. 2). Thus the reading accepted in the ३० and ३१ editions is not authentic and correct whereas the reading accepted in the ३० and ३२ edition is identical with the one accepted by us.

101. In *sūtra* 197 there occurs the reading: 'sānaṃ sānaṃ vimānāvāsatasahasāsānaṃ' (p. 70, l. 14). The ८० and ९० editions contain after it an additional reading 'sānaṃ sānaṃ aggamahisināṃ'. No manuscript yields this additional reading. This unwanted additional reading is not there in the ५० and ६० editions.

102. On p. 27, l. 6 there occurs the reading 'se ttam sāhāranasārtrabādaravanassaikāiyā'. The ८० edition contains after it an additional reading 'se ttam sāhāranavanassaikāiyā'. No manuscript yields this additional reading. Moreover, the commentary at this place remarks that the four *nigamanas* (conclusions) contained in the textual passage beginning with 'se ttam' requires no explanation (*se ttam ityādinigamanacatustayaṃ sugamam*—Commentary, folio 41 A). If we accept the additional reading then the *nigamanas* will be five instead of four. This proves that the additional reading is unauthentic and unnecessary. The ५० and ६० editions do not contain it.

103. In *sūtra* 635 we have accepted the reading 'ekko' (p. 169, l. 5). The ८० edition accepts in its place the reading 'ekkam' which is yielded by no manuscript and hence unauthentic. The ५०, ९० and ६० editions too accept the reading 'ekko'.

104. In *sūtra* 1236 we have accepted 'pariyāvannānaṃ'. The ८० edition in its place inadvertently gives the reading 'pariyāvannenaṃ'. But the ५०, ९० and ६० editions accept the correct reading 'pariyāvannānaṃ'.

105. In the ८० edition *sūtras* 1277 and 1278 occur after *sūtra* 1284. This irregularity in order is not supported by any manuscript. The order of the *sūtras*, accepted in ५०, ९० and ६० editions, is the same as we have accepted in the present edition.

106. In *sūtra* 1864 we have accepted the reading *manabhakkhane kate* (p. 400, l. 18). The ८०, ५० and ६० editions contain in its place the reading 'manabhakkhikate' which no manuscript yields. The ५०, ९० and ९० editions accept the original reading which we have accepted.

107. In *sūtra* 2173 [2] there occurs the reading 'kāyajogaṇṇam' (p. 444) which could also be written as 'kāyajogaṇṇam.' All the manuscripts except ५२ yield it. The ५२ manuscript contains in its place *kāyajoge ṇam*. All the editions published so far except the ६० edition accept this reading. But the commentarial explanation viz. 'kāyajogaṇṇam punar yuñjānaḥ' supports our reading. The ६० edition contains the correct reading which is not found in the previous editions. To the best of our knowledge, this is the only

...[487]...

correct reading which, though found in the Suttāgame edition, is not there in the editions published before Suttāgame.

Acknowledgements

Once again we acknowledge our indebtedness to the learned Jaina monks, scholars and other persons whose names we have gratefully noted in the first part of the present edition of *Prajñāpanāsūtra* for the help they have rendered to us in our task of critically editing the text. Our sincere thanks are due to Dr. Nagin J. Shah, Dy. Director of L. D. Institute of Indology, for preparing 'Introduction'—English translation of our 'Prastāvanā' originally written in Gujarati.

Bombay
3-3-1971

MUNI PUNYAVIJAYA
DALSUKH MALVANIA
AMRITLAL MOHANLAL

पणवणासुत्तपरिसिद्धां

१. पढमं परिसिद्धं

गाहाणुकमो

गाहा	सुत्तकाह
अगंतूणा समुग्घायं	२१७० [२] गा. २३०
अच्छि पण्वं बलिनोडमो	५४ [८] गा. ९३
अज्जोरुह वोडाणे	४९ गा. ३९
अज्जायणमिणे चित्तं	१ गा. ३
अडहुत्तरं च १ तीसं २	१७४ गा. १३४
अणभिग्गाहियकुदिट्ठी	११० गा. १२९
अणभिग्गाहिया भासा	८६६ गा. १९७
अणवन्निय १ पणवन्निय २	१९४ गा. १५१
अणंतरायआहारे १	२०३२ गा. २२३
अस्थिय त्तिदु कविट्ठे	४१ गा. १६
अहाय १२ असी १३ य मणी १४ ९७२ गा. २०३	
अद्धतिवण्णसहस्सा	१७४ गा. १३५
अप्फोया अइसुत्तय	४५ गा. ३०
अयसी १५ कुसुंभ १६ कोहव १७	५० गा. ४३
अलोपु पडिहता सिद्धा	२११ गा. १६०
अवपु पणपु सेवाले	५४ [१] गा. ४७
असरीरा जीवघणा	२११ गा. १६९
असुरा १ नाग २ सुवण्णा ३	१७७ गा. १३७
असुरेसु होति रत्ता	१८७ गा. १४७
अस्सण्णी खलु पढमं	६४७ गा. १८३
अंथिय णेत्तिय मच्छिय	५८ [१] गा. ११०
अंबट्टा १ य कळिदा २	१०३ गा. ११८
आणय-पाणयकप्पे	२०६ [२] गा. १५५
आभरण-वत्थ-गंजे	१००३ [२] गा. २०५
आमंतणि १ याऽऽणमणी २	८६६ गा. १९६
आचपइट्ठिय खेत्तं	९७१ गा. २०१
आसीत्तं १ बत्तीसं २	१७४ गा. १३३
आहार १ अथिय २ सण्णी ३	१८६५ गा. २१९
आ ९ [२]-१	

गाहा	सुत्तकाह
आहार सम सरीरा	११२३ गा. २०९
आहारे २८ उवओगे २९	२ गा. ७
इक्खू य इक्खुवाडी	४६ गा. ३३
इय सव्वकालतित्ता	२११ गा. १७७
इय सिद्धाणं सोक्खं	२११ गा. १७५
इंदियउवच्चय १ णिव्वत्तणा य २	१००६ गा. २०७
उत्तत्तकणगवसा	१८७ गा. १४६
एण्हिं सरीरेहिं [प्र. गा.] २६ [११] गा. [१]	
एक्कस्स उ जं गहणं	५४ [१०] गा. १००
एक्कासुत्तरं हेट्ठिमेसु	२०९ गा. १५७
एगपणुऽणेगाइं	११० गा. १२५
एगस्स दोण्ह तिण्ह व	५४ [१०] गा. १०३
एगा य होइ रयणी	२११ गा. १६५
एगिंदिसरीरादी ९	१७९३ गा. २१८
एते चैव उ भावे	११० गा. १२२
एरंठे कुरुबिंदे	४७ गा. ३६
एसो पंचनमुक्करो [प्र. गा.]	पृ. ३ टि. २
ओगाहणसंठाणे २१	२ गा. ६
ओगाहणा ७ अवापु	१००६ गा. २०८
ओगाहणापु सिद्धा	२११ गा. १६६
कण्हे कंदे बजे	५४ [१] गा. ५३
कति पगडी १ कह थंथति २	१६६४ गा. २१७
कहिं पडिहता सिद्धा	२११ गा. १५९
कंगूया कइइया	४५ गा. २९
कंदा य १ कंदमूला य २	५५ [३] गा. १०७
कंठू य कण्हकण्ठू	५४ [१] गा. ४९
काला असुरकुमारा	१८७ गा. १४५

गाहा	सुसंकाह
कोले य महाकाले	१९२ गा. १४९
किण्णर किंपुरिसे खलु ५	१९२ गा. १५०
किमिरासि भइसुव्या	५४ [१] गा. ५२
कुत्थुंभरि पिप्पलिखा	४२ गा. २०
कुरु-मंदर-भावासा	१००३ [२] गा. २०६
केकप-किराय-इयसुह	घृ. ३६ टि. ३
कंवळणागुवउत्ता	२११ गा. १७०
कोहे १ माणे २ माया ३	८६३ गा. १९५
गळि ठिठि भवे य भासा	८२९ [२] गा. १९१
गूढळिरागं पंचं	५४ [७] गा. ८५
गोमेजए य २३ रुयण २४	२४ गा. १०
चउरासीह १ असीह २	२०६ [५] गा. १५६
चउसट्टी १ सट्टी २ खलु	१८७ गा. १४२
यक्कागं भजमाणस्स	५४ [७] गा. ८४
चत्तारि य रयणीओ	२११ गा. १६४
चमरे १ धरणे २ तह वेणुदेव	१८७ गा. १४३
चंदण ३२ गेरुय ३३ हंसे ३४	२४ गा. ११
चंपगजावी णवणीइया	४३ गा. २६
चोत्तीसा १ चोयाला २	१८७ गा. १४८
चोवट्टि असुराणं	१८७ गा. १३८
छट्टिं च इत्थियाओ	६४७ गा. १८४
जणवय १ सम्मत २ ठवणा ३	८६२ गा. १९४
जथ य पंगो विद्धो	२११ गा. १६७
जस्स कंदस्स कट्टाओ छली	
तणुयतरी	५४ [६] गा. ८१
जस्स कंदस्स कट्टाओ छली	
बहलतरी	५४ [५] गा. ७७
जस्स कंदस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ५७
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ६७
जस्स खंबस्स कट्टाओ छली	
तणुयतरी	५४ [६] गा. ८२
जस्स खंबस्स कट्टाओ छली	
बहलतरी	५४ [५] गा. ७८
जस्स खंबस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ५८
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ६८
जस्स पत्तस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ६२
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ७२

गाहा	सुसंकाह
जस्स पवाळस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ६१
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ७१
जस्स पुण्फस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ६३
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ७३
जस्स फलस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ६४
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ७४
जस्स वीयस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ६५
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ७५
जरस मूलस्स कट्टाओ छली	
तणुयतरी	५४ [६] गा. ८०
जस्स मूलस्स कट्टाओ छली	
बहलतरी	५४ [५] गा. ७६
जस्स मूलस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ५६
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ६६
जस्स सालस्स भग्गस्स समो	५४ [३] गा. ६०
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ७०
जरसाउण तुलाई	२१७० [२] गा. २२९
जह भयगोलो धंतो	५४ [१०] गा. १०२
जह गाम कोह मेच्छो	२११ गा. १७४
जह वा तिलपप्पडिया	५३ गा. ४६
जह सगळसरिसवाणं	५३ गा. ४५
जह सध्वकामगुणितं	२११ गा. १७६
जंबुहीये लवणे	१००३ [२] गा. २०४
जं संठाणं तु इहं	२११ गा. १६२
जाई मोग्गर तह जूहिया	४३ गा. २५
जाउळग माल परिली	४२ गा. २३
जीव १ गविंदिय २-३ काण्ड ४	१२५९ गा. २११
जीसे तयाए भग्गाए समो	५४ [३] गा. ५९
” ” ” हीरो	५४ [४] गा. ६९
जीसे सालाए कट्टाओ छली	
तणुयतरी	५४ [६] गा. ८३
जीसे सालाए कट्टाओ छली	
बहलतरी	५४ [५] गा. ७९
जे केह नाळियाबढा	५४ [८] गा. ८७
जो अत्थिकायधम्मं	११० गा. १३८
जो जिणदिट्ठे भावे	११० गा. १२१
जोमिद्धभूए वीए	५४ [९] गा. ९७

गाहा	सुत्तंकाइ
जोयणसहस्स गाउयपुहत्त	१५,१२ गा.२१६
जोयणसहस्स छग्गाउयाई	१५,१२ गा.२१५
जो सुत्तमहिज्जंतो	११० गा.१२४
जो हेउमयाणंतो	११० गा.१२३
णगगोह णंदिरुक्खे	४१ गा.१७
णाणाविहसंठाणा	५३ गा.४४
णिच्छणसस्वदुक्खा	२१७६ गा.२३१
णिच्छन्नसस्वदुक्खा	२११ गा.१७९
णिद्धस्स णिद्धेण दुयाहिणंणं	४४८ गा.२००
णिंबं व जंबु कोसंबं	४० गा.१३
णीलाणुरागवसणा	१८७ गा.१४८
णेरइय अंतकिरिया १	१४०६ गा.२१३
णेरइय-तिरिय-मणुया	१९,७३ गा.२२०
तणमूल कंदमुले	५४[२] गा.५४
तथ वि य ते अवेदा	२११ गा.१५८
तय-छलि-पवात्थेसु य	५५[३] गा.१०९
ताल तमाले तक्कलि	४८ गा.३७
निग्णि सया तेत्तीसा	२११ गा.१६३
तिलण लउण् छचोह	४१ गा.१८
तीसा १ चत्तालीसा २	१८७ गा.१४१
तीसा य १ पणवीसा २	१७४ गा.१३६
तुलसी कण्ह उराले	४९ गा.४१
दरापिप्पली य दुब्बी	४९ गा.४०
दव्वाण सक्कभावा	११० गा.१२७
दंसण-गाण-चरिचे	११० गा.१२८
दिसि १ गति २ इंदिय ३ काई	२१२ गा.१८०
दीव-दिसा-उदहीणं	१८७ गा.१३९
दीहं वा हुस्सं वा	२११ गा.१६१
दुंबिलय-लउस-बोक्कस	४ ३६ टि. ३
न वि अत्थि मागुसाणं	२११ गा.१७१
निस्सगुवपुसहुई १-२	११० गा.११९
निस्संकिय १ निकंखिय २	११० गा.१३२
पउमलता नामालता	४८ गा.२७
पउमुप्पल-नळिणाणं	५४[८] गा.९०
पउमुप्पल १-१० संघादे ११	५५[३] गा.१०८
पउमुप्पलिणीकंदे	५४[८] गा.८८
पढमो ततिबो नचमो	७९० गा.१८६

गाहा	सुत्तंकाइ
पढमो ततिबो सत्तम	७९० गा.१८७
पण्णवणा १ ठाणाई २	२ गा.४
पत्तउर सीयउरण्	४२ गा.२१
पत्तेया पज्जसा	५४[११] गा.१०६
परमव्यसंयवो वा	११० गा.१३१
परसाणुमि य ततिबो	७९० गा.१८५
परिणाम १ वण्ण २ रस ३	
गंध ४	१२१८ गा.२१०
पलंहु-रुइसकण्दे य	५४[८] गा.८९
पाढा मियवालुकी	५४[१] गा.५०
पुट्टोगाढ अणंतर	८७७[२३] गा.१९८
पुव्वी य १ सक्करा २ वालुया	२४ गा.८
पुत्तंजीवयउरिदे	४० गा.१४
पुप्फा जलया थलय	५४[८] गा.८६
पुस्सफलं कालिगं	,, गा.९४
पूईकरंज सेण्हा(सण्हा)	४० गा.१५
पूसफली कालिगी	४५ गा.२८
फुसइ अणंते सिद्धे	२११ गा.१६८
बत्तीस अट्टवीसा	२०६[२] गा.१५४
बलि १ भूयाणंदे २ वेणुदालि ३	१८७ गा.१४४
बारवती य सुरट्टा	१०२ गा.११४
बारस १ चउवीसाई २	५५९ गा.१८२
बि चउत्थ पंच छट्टं	
(उत्तरार्धम्-बीसेक्कवीस)	७९० गा.१८८
बि चउत्थ पंच छट्टं	
(उत्तरार्धम्-वावीसइम)	७९० गा.१८९
बि चउत्थ पंच छट्टं	
(उत्तरार्धम्-पत्ते वज्जिय)	७९० गा.१९०
भासग १५ परित्त १६ पज्जत्त १७	
(उत्तरार्धम्-जीवे व)	२१२ गा.१८१
भासग १५ परित्त १६ पज्जत्त १७	
(उत्तरार्धम्-पुत्तेसिं तु)	१२५९ गा.२१२
भासा कजो य पहवति	८५९ गा.१९२
भासा ११ सरीर १२ परिणाम १३	२ गा.५
भुयुरुक्ख हिंणुरुक्खे	४८ गा.३८
भुअत्थेणाधिगया	११० गा.१२०
भेद १ विसय २ संठाणे ३	१९८१ गा.२२२

गाथा	सुसंकाह
महुरा य सूरसेणा २१	१०२ गा ११६
भासपण्णी मुग्गपण्णी	५,४[१] गा ५,१
मुहिय भप्पा भल्ली	४५ गा ३१
रायगिह मगह १ चंपा	१०२ गा. ११२
रुक्खा १ गुच्छा २ गुम्मा ३	३८ गा १२
रुरु कंदुरिया जारू	५,४[१] गा. ४८
कोगागासपपुसे णिओयजीवं	५,४[११] गा १०४
„ परित्तजीवं „	गा १०५
वहराड वच्छ १६ वरणा	१०२ गा. ११५
वचगयजर-मरणभए	१ गा. १
वंसे वेहू कणए	४६ गा. ३४
वाहंगण सल्लइ बौडइ	४८ गा १९
वायगवरवंसाओ [प्र. गा.]	१ गा [१]
विसमं समं करेवि	२१७०[१] गा २२८
बिहि १ संठाण २ पमाणं ३	१४७४ गा. २१४
विट समंस-कडाहं	५,४[८] गा. ९५
वेणु णळ इक्खुवाडिय	५,४[८] गा. ९२
वेयण १ कसाय २ मरणे ३	२०८५ गा २२७
वेठं बाहिरपत्ता	५,४[८] गा ९१
सग-जवण-सवर-बन्बर	पृ. ३६ टि. ३
सच्चित्ताऽऽहारट्टी १-२	१७९३ गा २१७
सण वाण कास महग	४२ गा २२
सण्णिहिया सामाणा	१९,४ गा. १५२
सत्तट्ट जातिकुलकोडिलक्ख	९,१[४] गा. १११
सफाए सजाए	५,४[८] गा ९६

गाथा	सुसंकाह
समणिद्धयाए बंधो	९,४८ गा. १९९
समयं वकंताणं	५,४[१०] गा. ९९
सम्मत्तस्स भभिगमे	२०३० गा. २२४
सरिरप्पहवा भासा	८५,९ गा. १९३
सच्चो वि किल्लओ खलु	५,४[२] गा ९८
ससबिंदु गोत्तफुमिया	४५ गा ३२
संजय अस्संजय मीसगा	१९,८० गा. २२१
संठाणं १ बाहल्लं २	९,७२ गा. २०२
साएय कोसला ६ गयपुरं	१०२ गा. ११३
सानमसातं सच्चे	२०५,४ गा. २२६
साली १ धीही २ गोधूम ३	५,० गा ४२
साहारणमाहारो	५,४[१०] गा. १०१
सिद्ध त्तिय बुद्ध त्तिय	२११ गा. १७८
सिद्धस्स सुहो रासी	२११ गा. १७३
सिंघाडगस्स गुच्छो	५,४[२] गा ५५
सीता १ य द्ध्व २ सारीर ३	२०५,४ गा. २२५
सुयरयणनिहाणं जिणवरेण	१ गा. २
सुयसागरा विणेऊण [प्र. गा.]	१ गा. [२]
सुरगणसुहं समत्तं	२११ गा. १७२
सेडिय भत्तिय होत्तिय	४७ गा. ३५
सेयविया वि य णयरी	१०२ गा. ११७
सेरियए णोमालिय	४३ गा. २४
सो होहू अहिगमरुहं	११० गा. १२६
हरियाले १५ हिंगुलुए १६	२,४ गा. ९
हासे हासरहं वि य ६	१९,४ गा. १५३

२. वीयं परिसिद्धं

सदाणुक्रमो-सक्यत्थसहितो

[शब्दादौ ० ईदृक् चिह्नं सामासिकपदान्यशब्दसूचकम्, शब्दान्ते ० ईदृक् चिह्नं सामासिकपदाशब्दसूचकम्, शब्दादौ + ईदृक् चिह्नं लुप्तविभक्तिपदसूचकम्, शब्दस्यादौ अन्ते भाष्यन्तयोश्च - एतादृक् चिह्नं पृथक्तरवर-सन्धिसूचकम्, शब्दादौ * ईदृक् चिह्नं प्रारम्भगतसयुक्तव्यञ्जनात् पृथक्कृतैकव्यञ्जनारम्भशब्दसूचकम्, शब्दादौ < ईदृक् चिह्नमलाक्षणिकमकारागमात् पृथक्कृताविस्वरशब्दसूचकम् । ० -, - ०, + -, * ० - एतानि बिह्वानि तत्सङ्केतलक्षणसूचकानि । अभ्यव्यवतिरिक्ता विभक्तिरहिताश्च शेषशब्दाः सामासिकवाक्य-मध्यगताः स्याः ।]

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
	अ	
+ अहकाय	अतिकायः - महोरगेन्द्रः १९२ गा. १५.०	
अहकाय०	अतिकाय- महोरगेन्द्र १९२	
अहगरा	अजगराः पृ ३२ टि. ७	
- अहच्छ	अतिच्छत्र १९५ [१]	
अहसुत्तगचंद- संठाण०	अतिमुक्तकचन्द्रसंस्थान १.७४ [३]	
अहसुत्तय	अतिमुक्तक-वल्ली ४५ गा. ३०	
अहसुत्तयलता०	अतिमुक्तधरुता ४४ गा. २७	
अहवहत्ता	अतिवज्य २०५२ [२]	
अहवहत्ताणं	,, १८६४	
अह्वया	अतीतानि १०४०	
० - अह्वया	अतीताः १४७ [२]	
अउज्झा	अयोध्यानि १७७	
अउणापण्णे	एकोनपञ्चाशदधिके २११	
अउलं	अतुलम् पृ. ७९ टि ४	
अप्	अजः ८४४, ८४६	
अओगातं	अयोगताम् पृ. ४४५ टि ३	
अओज्झा	अयोध्यानि १७८ [१], १८८	

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
अकण्णा	अकर्णाः - अन्तर्द्वीपमनुष्याः ९५	
अकम्मभूमण्हितो	अकर्मभूमिकेभ्यः ६४५ [३]	
अकम्मभूमग	अकर्मभूमक ६४८, ६६०	
अकम्मभूमग०	,, ६३९ [२४], ६५० [१२], ६७२ [६], १५३३ [४]	
अकम्मभूमगगवभ- वक्कंतियमणूसपं- चंदियथे उच्चि- यसरीरे	अकर्मभूमकगर्भ- व्युत्कान्तिकम्मनु- प्यपञ्चेन्द्रियथैकिय- शरीरम् १५१९ [२]	
अकम्मभूमगगा	अकर्मभूमकाः ९४, ९६	
अकम्मभूमगोह्मितो	अकर्मभूमकेभ्यः ६६२ [३]	
अकम्मभूमय०	अकर्मभूमक १२५८ [८]	
० अकम्मभूमय- मणूसत्ताणं	अकर्मभूमकमनुष्या- णाम् १२५७ [१३-१४]	
अकम्मभूमय- मणूसत्ताणं	,, १२५७ [९]	
० अकम्मभूमय- मणूसत्ताणं	,, १२५७ [१२]	
अकम्मभूमय- मणूसीण	अकर्मभूमकमानुषीणाम् १२५७ [१०]	
अकम्मभूमोसु	अकर्मभूमिषु ९३, १७६	
अकसाई	अकषायी १३३४, १८९६	
,,	अकषायिणः ९४३	

मूलसदो	सक्यवथो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यवथो	सुत्तंकाइ
अकसाईण	अकषायिणाम्	२५४	◁ अकखारं	१९७[१], १९८[१], १९९[१], २०२[१], २०३[१], २०४[१], २०७ तः २०९	
अकसायसमुग्घाएणं	अकषायसमुद्धानेन	२१६२	◁ अकखायं	,, ५७[२], ५८[२], ६८[६], ८५[५], १६७, १७८[१], २०५[१], २०६[१],	
अकसायी	अकषायिणः	२५४	अक्खीणा	अक्षीणाः	२१७०[१]
अकंततरिया	अकान्ततरिका	१२२६, पृ. २९४ टि. १२	०- अकखे	अक्षः	१९७[२]
अकंतत्ताए	अकान्तनया	१८०५	अकखोडयाण	अक्षोटकानाम्	पृ. २९६ टि. ६
अकंतत्सरया	अकान्तत्स्वरता	१६८४[२]	अकखोडाण	अक्षोटानाम्	११२२
अकाइए	अकायिकः	१२९०	अकखोलोण	अक्षोटानाम्	१२३५, पृ. ७७३ टि. ७
अकाइया	अकायिज्ञः	२३२	+ अगघाडग	अपामार्गः - गुच्छविशेषः	४२ गा. २२
अकाइयाण	अकायिकानाम्	२३२	अगघाण	अघटानाम्	८८५
अकिरिए	अक्रियः	१५८८, १५८९ [१], १५९०, १५९१, १६०४[१]	अगघेसु	अघटेयु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
अकिरिया	अक्रियाः	११६२, १५७३, १५९२, १५९४, १५९५[१], १६०४[१]	अगणि	अगि	१६७ तः १७२
- अकेयरं	अकेसरम्	५४[८] गा. ९५	अगणि०	,,	५४[१०] गा. १०२
+ अक	अकः - गुच्छविशेषः	४२ गा. २१	०- अगणी	अगिः	३१[१]
अकचोदी	वलीविशेषः	४५ गा. ३२	अगरुहलहुय-	अगुरुकल्मुक्-	
अकखरपुट्टिया	अक्षरस्पृष्टिका-	लिपिविशेषः १०७	परिणामे	परिणामः	९४७, ९५६
+ अकखाइए	आख्यायिकायाम्	८६३ गा. १९५	अगंताणं	अगत्वा	पृ ४४४ टि. १
अकखाइयाणिस्सिया	आख्यायिकानिःसृता	८६३	अगंतूणं	,,	२१७०[२] गा. २३०
◁ अकखारं	आख्यातम्	५६[२], ७५[४], ८४[४], ९१[४], १६८ त. १७३, १७७, १७९[१], १८० [१], १८१[१], १८२ [१], १८३[१], १८४ [१], १८८, १८९[१], १९०[१], १९३[१], १९५[१], १९६,	अगाराओ	अगराट	१४२०[८], १४२१[२-३]
			अगुरुलहुअणामे	अगुरुलघुकाम	१६९४[१३]
			अगुरुलहुए	अगुरुलघुकः - स्पृष्टविशेषः	१००५
			अगुरुलहुणामाए	अगुरुलघुनामः	१७०२[३३]

मूलसदो	सक्यथो	सुतंकाइ
अगुरुल्लुय०	अगुरुल्लुयक	९५६, १००५.
अगुरुल्लुयणामो	अगुरुल्लुयकनाम	१६९३
अगमहिंसी०	अप्रमहिंसी	१९९[२]
अगमहिंसीमो	अप्रमहिंसीयः	१९९[१]
अगमहिंसीणं	अप्रमहिंसीणाम्	१७७, १७८[१-२], १७९[२], १८०[२], १८२[२], १८८, १९५[१-२], १९६, १९७[२], १९८[२]
- अगमहिंसीणं	अप्रमहिंसीणाम्	१९०[२]
०- अगमसो	अप्रमसः	२५[३], २८[४], ३१[४], ३४[४], ५५[३]
०- अगमहत्या	अप्रमहस्ताः	१७८[१]
"	अप्रमहस्ती	१७८[२]
०- अगमाजो	अप्रमात्	= ११
अग्निकुमारा	अमिकुमाराः	१४०[१], ४३९
अग्निकुमाराणं	अमिकुमाराणाम्	५, ७८
अग्निदृढाणं	अमिदग्धानाम्	२, १७६
+ अग्निगमाणव	अमिमाणवः - अमिकुमारेन्द्रः	१८७ गा. १४४
अग्निसीहे	अमिसिंहः - अमिकुमारेन्द्रः	१८७ गा. १४३
अग्नी	अमि[कुमाराः]	१७७ गा. १३७, १८७ गा. १४६ गा. १४८
० अग्नीणं	अग्नीनाम्-अमिकुमाराणाम्	१८७ गा. १३९
+ अग्निघाटग	अपामार्गः - गुणविशेषः	पृ. १८ टि. १०
अग्निघाति	आग्निघाति	९९०[३], ९९२[३]
अचक्षुर्दंशण	अचक्षुर्दंशन	४४४ तः

मूलसदो	सक्यथो	सुतंकाइ
अचक्षुर्दंशण०	अचक्षुर्दंशन	४४८, १९२८, १९२९, ४४३, ४६२[१], ४६६[१], ४६७[१], ४६८[१], ४७०[१], ४७३[१], ४७४[१], ४७५[१], ४७७[१], ४८५[१], ४८७[१],
अचक्षुर्दंशण-	अचक्षुर्दंशनाकारोपयोगः	
अणगागरोवमो		१९१०, १९१४, १९१८, १९२२, १९२४
अचक्षुर्दंशणं	अचक्षुर्दंशनम्	४५०
अचक्षुर्दंशणावरणे	अचक्षुर्दंशनावरणम्	१६८०
अचक्षुर्दंशणि-	अचक्षुर्दंशनी	पृ. ३१३ टि. १
अचक्षुर्दंशणी	"	४६३, ४७१, ४७८, ४८८, ४९६, १३५५
अचक्षुर्दंशणी-	अचक्षुर्दंशनी	१३५५
अचक्षुर्दंशणी	अचक्षुर्दंशनिनः	२६०
अचक्षुर्दंशणीणं	अचक्षुर्दंशनिनाम्	२६०
अचक्षुर्दंशणो-	अचक्षुर्दंशनीपयुक्ताः	
वडत्ता		१९३२[१]
अचरिती	अचरिदिग्गिणः	९३८, ९४०, ९४३
अचरिमसमय०	अचरिमसमय	११२, ११५, ११६, ११८, ११९, १२२, १२३, १२५, १२८, १२९, १३१, १३२
अचरिमसमय-	अचरिमसमययोगि-	
सजोगिकेवल्लि०	केवल्लिन्	११८
अचरिमसस	अचरिमसस्य	७७७, ७७९, ७८०, ८०२ तः ८०६
अचरिमं	अचरिमम्	७७५, ७७७, ७७९, ७८०, ७९७, ८०२, ८०३

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
अचरिमंतपपसा	अचरमान्तप्रदेशा	७७५	अचिसा	अचिसा - योनिमेदः	७५४ तः ७५६, ७५८, ७६१
"	अचरमान्तप्रदेशाः	७७७, ७७९, ७९७, ८०२, ८०३	अचिसाहारा	अचिसाहाराः	१७९४ [१, ३]
अचरिमंतपपसाण	अचरमान्तप्रदेशानाम्	७७७, ७७९, ७८०, ८०३, ८०४	अचिसालि०	अचिसालि	१९७ [१]
अचरिमंतपपदेसा	अचरमान्तप्रदेशा	७७५	अचिसाली०	"	२०१ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७
"	अचरमान्तप्रदेशाः	७७९, ७८०, ७९७, ८०२	अक्षी	अक्षिः	३१ [१]
अचरिमंतपपदेसाण	अचरमान्तप्रदेशानाम्	८०२	अक्षीय	अक्षिया	१७७, १७८ [१-२], १८८, १९६
अचरिमा	अचरमा	७७५	अक्षुण	अक्ष्युते	४२६ [१-२], १८७०, १८४१
"	अचरमाः	२७४, ८०९ [१], ८११ [१], ८१३ [१], ८१५ [१], ८१७ [१], ८१९ [१], ८२१ [१], ८२३ [१], ८२५ [१], ८२७ [१], ८२९ [१]	०-अक्षुण	अक्ष्युतयोः	२०६ [२] गा. १५५
अचरिमाहं	अचरमौ	७८१, ७८३ तः ७८८	०-अक्षुणसु	अक्ष्युतेषु	१५३२ [५], २०५१, २०५२ [१]
"	अचरमाणि	७७५, ७९७	अक्षुणहितो	अक्ष्युतेभ्यः	६५५ [१८], ६५५ [४]
अचरिमाण	अचरमाणाम्	२७४	अक्षुणो	अक्ष्युतः	६६३, १५३२ [५], १५५१ [४, ६]
अचरिमे	अचरमः	७८१ तः ७८८, ८०२, ८०७, ८०८ [१], ८१० [१], ८१२ [१], ८१४ [१], ८१६ [१], ८१८ [१], ८२० [१], ८२२ [१], ८२४ [१], ८२६ [१], ८२८ [१], १३९८	अक्षुत	अक्ष्युत	१९६
"	अचरमम्	७७७, ७७९, ७८०, ७९७, ८०३	अक्षुतवहंसण	अक्ष्युतवहंसक.	२०६ [१]
अचिसजोणिया	अचिसयोनिः	७६३	अक्षुता	अक्ष्युताः	१४४ [१]
अचिसजोणीणं	अचिसयोनीनाम्	७-३	०-अक्षुता	"	२०६ [१]
			०-अक्षुताणं	अक्ष्युतयोः	२०७
			"	अक्ष्युतानाम्	२०६ [१]
			अक्षुते	अक्ष्युतः	२०६ [२]
			अक्षुते	अक्ष्युते	३३४, ४२६ [३]
			अक्षुय	अक्ष्युत	२१०, ६२२, ६३५, १०३५
			अक्षुयदेवसरीरे	अक्ष्युतदेवसरीरम्	१५२६ [५]
			अक्षुयदेवस्स	अक्ष्युतदेवस्स	१५५१ [८]
			अक्षुयदेवा	अक्ष्युतदेवाः	७१३
			०-अक्षुयदेवा	"	२००४

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
अक्षुयदेवानं	अन्युतदेवानाम्	६००, २०१४ [२]
अक्षुयं	अच्युतम्	१९६३
०-अक्षुया	अच्युतौ	२०६ [१]
०-अक्षुयाणं	अच्युतानाम्	२०६ [१]
अच्छर	अप्सरस्	१८८
अच्छर०	,,	१७७, १७८ [१]
अच्छराभो	अप्सरसः	२०५२ [२, ६]
अच्छराणं	अप्सरसाम्	२०५२ [२]
अच्छराणिवातेहिं	अप्सरानिपातैः - वापुटिकानिपातैः	२१६९
अच्छराहिं	अप्सरोभिः	२०५२ [२, ४-६]
अच्छा	ऋक्षाः - सनखपदविशेषः	७४
,,	अच्छा	२११
,,	अच्छाः	१९७ [१], १९९ [१], २०५ [१]
,,	अच्छी	२०६ [१]
,,	अच्छानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९६, १९७ [१], २०६ [१], २१०
,,	अच्छा-अच्छानगरी	१०२ गा. ११५
-अच्छि	अक्षिन	१२३७
अच्छिण्णे	अच्छिण्णाम्	९९२ [१-३]
अच्छिरोडा	अक्षिरोडाः - चतुरिन्द्रियाः	५८ [१]
अच्छिवेहा	अक्षिवेधाः -	,, ५८ [१]
अच्छि	अक्षि	५४ [८] गा. ९३, ८५३
अच्छी	ऋक्षी-सनखपदविशेषः	८५१
अच्छे	अच्छः	१९७ [१]
,,	ऋक्षः - सनखपदविशेषः	८४९, ८५२

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
अच्छेज	तिष्ठेत्-तिष्ठति	२११ गा. १७६
अच्छो	ऋक्षः - सनखपदविशेषः	पृ. २१२ टि. ४
अजरा	अजराः	२११ गा. १७८
अजसोकिक्ति-	अयशःकीर्तिनामः	१७०२ [५५]
णामाए		
अजसोकिक्तिणामे	अयशःकीर्तिनाम	१६९३
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्ट-	
गुणकवखडे	गुणकर्कशः	५४५ [३]
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्ट-	
गुणकालए	गुणकालकः	४५७ [३], ४६८ [३], ४७५ [३], ४८३ [३], ४९१ [३], ५३९ [३], ५४१ [३], ५४२ [३], ५४३ [३], ५५७ [३]
-अजहणमणु-	अजघन्यानुत्कृष्ट-	
कोसगुणकालए	गुणकालकः	५३८ [३]
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्ट-	
गुणसीए	गुणशीतः	५५० [३]
अजहणमणुकोस-	,,	५६७ [३], ५४८ [३], ५५१ [३], ५५२ [३]
गुणसीते		
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्टचक्षुर्दर्शनी	४६२ [३]
चक्खुदंसणी		
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकः	
ट्टिनीए		५३५ [३]
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकः	
ट्टितीए		४६७ [३], ४७४ [३], ४८२ [३], ४९० [३], ५३२ [३], ५३३ [३], ५३६ [३], ५३७ [३], ५५६ [३]
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकः	
पदेसिए		५५४ [३]
अजहणमणुकोस-	अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकः	
पदेसिघस्स		५५४ [३]

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
अजहण्यमणुकोस- पदेसिथाणं	अजघन्यानुत्कृष्ट- प्रदेशिकानाम्	५,५,४ [३]
अजहण्यमणुकोस- महभण्णाणी	अजघन्यानुत्कृष्टमत्यज्ञानी	४७० [३]
अजहण्यमणुकोस- लुक्से	अजघन्यानुत्कृष्टरुक्षः	५,५,८
अजहण्यमणुकोसा- भिणिबोहि- यणाणी	अजघन्यानुत्कृष्टाभिनि- बोधिकज्ञानी	४५,९ [३], ४७७ [३], ४९,३ [३]
अजहण्यमणुकोसेणं	अजघन्यानुत्कृष्टेन	४३७ [१,३], ७२४, १३७२, १६९९ [१], १८५२
अजहण्यमणुको- सोगाहणम्	अजघन्यानुत्कृष्टाव- गाहनकः	४६६ [३], ४७३ [३], ४८१ [३], ४८९ [३], ५२६ [३], ५२७ [३], ५२९ [३], ५३० [३], ५३१ [३]
अजहण्यमणुको- सोगाहणव्यो	अजघन्यानुत्कृष्टाव- गाहनकः	५,२,५ [३]
अजहण्यमणुको- सोगाहणगस्स	अजघन्यानुत्कृष्टाव- गाहनकस्य	५,३,१ [३], ५,५,५ [३]
अजहण्यमणुकोसो- गाहणगाणं	अजघन्यानुत्कृष्टावगाहन- कानाम्	५,३,१ [३], ५,५,५ [३], पृ. १४० टि. २,५
अजहण्यमणुको- सोहिणाणी	अजघन्यानुत्कृष्टा- वधिसज्ञानी	४९,५ [३]
अजहण्यकोस- ट्टिनीण	अजघन्योत्कृष्ट- स्थितिकः	४५,६ [३]
अजहण्यकोसाभि- णिबोहियणाणी	अजघन्योत्कृष्टाभिनि- बोधिकज्ञानी	४८,५ [३]
अजहण्यको- सोगाहणम्	अजघन्योत्कृष्टाव- गाहनकः	४५,५ [३]
- अजहण्यको- सोगाहणम्	"	"
		५,२८

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
अजहण्यको- सोगाहणगस्स	अजघन्यो-कृष्टाव- गाहनकस्य	४५,५ [३]
अजहण्यको- सोगाहणगाणं	अजघन्योत्कृष्टावगाहन- कानाम्	४५,५ [३]
अजहण्यको- सोहिणाणी	अजघन्योत्कृष्टावधिसज्ञानी	४८७ [३]
अजहण्ये	अजघन्यः	१७४२ तः १७४४
अजहण्यको- सोगाहणम्	अजघन्यानुत्कृष्टाव- गाहनकः	४६४ [३]
- अजीव -	अजीव	पृ. ३९ टि. २
अजीवद्वद्वेसे	अजीवद्वद्वेस्यदेशः	१००५
अजीवपज्जा	अजीवपर्यथाः	४३८, ५००, ५५८
० अजीवपज्जा	"	५,०० तः ५,०२
अजीवपण्यवणा	अजीवप्रज्ञापना	३, ४, १३ [५]
० अजीवपण्यवणा	"	५, ६, १३ [५]
अजीवपरिणामे	अजीवपरिणामः	९, २५, ९, ४७, ९, ५७
अजीवमिस्सिया	अजीवमिश्चिता - भाषाप्रभेदः	८६,५
० अजीवं	अजीवम्	११० गा. १२०
- अजीवे	अजीवान्	पृ. ३९ टि. २
अजोगत्तं	अयोगताम्	२, ७५
अजोगत्तां	"	पृ. ४४५ टि. ३
अजोगत्तं	अयोगत्वम्	पृ. ४४५, टि. २-३
अजोगयं	अयोगताम्	२, ७५
अजोगिकेवलि ०	अयोगिकेवलिन्	११७, ११९, १३२
अजोगिमवत्थ-	अयोगिमवत्थ-	
केवल्लिजणाहारम्	केवल्लन्याहारकः	१३७१, १३७२
अजोगी	अयोगी	१३२५
"	अयोगिनः	२५२, ९४३, १९०० [४]

मूलसद्यो	सक्यत्वो	सुसंकाह
अजोगी-	अयोगी	१३२५.
अजोगीण	अयोगिनाम्	२५२
अजोगिया	अयोनिका' ७५३, ७६३,	७७२
अजोगियाण	अयोनिकानाम्	७६३,
		७७२.
अजोगीण	अयोनीनाम्	७६३
अजाण	अर्जकः - वनस्पतिविशेषः	
		४९ गा. ४१
अज्जातितो	आर्यजातयः पृ. ३८ टि. ३	
अज्जल	आर्यल - म्लेच्छविशेष ९८	
अज्जसामस्स [च.प.]	आर्यदयामाय १[गा.२]	
- अज्जुण	अर्जुन - सुवर्णविशेष २११	
+ अज्जुण	अर्जुनः - बहुवीजविशेषः	
		४१ गा. १८
+ अज्जुण	अर्जुनम् - तुणविशेषः	
		४७ गा. ३५
+ अज्जोरुह	वनस्पतिविशेषः	
अज्जस्यवयणे	अध्यात्मप्रधानम्	८९६
अज्जयणं-	अध्ययनम्	१ गा. ३
अज्जल	म्लेच्छविशेष पृ. ३६ टि. ११	
अज्जस्यसाणा	अध्यवसानानि	२०३२,
		२०४७
अट्टई	सुच्छविशेषः ४५ गा. २१	
- अट्टालय	अशलक	१७७,
		१७८ [१], १८८
अट्ट	अष्ट ५७ [२], ११० गा.	
	१३२, २०० [१],	
	२०६ [२] गा. १५४,	
	२११, ४५८, ४६९,	
	४७६, ४८४, ४९२,	
	७७४, ८९५, ९६४ [१],	
	९६५ [१], ९६६ [१],	
	९६७ [१], ९७० [१],	
	१०२५, १०२६ [१],	
	१०३०, १०३१ [१],	
	१०३४, १०३६, १०३७,	

मूलसद्यो	सक्यत्वो	सुसंकाह
अट्ट	१०४१ [१-२, ४,	
	६, ९] १०४३ [१, ३,	
	५-६], १०४५ [१],	
	१०४६ [३, ५, ७-८],	
	१०४७ [२-४], १०६६	
	[३], १०७७, १०८३,	
	१६४३, १६६५, १६६७	
	तः १६६९, १६८७,	
	१७०० [१०], १७०९	
	[२०, ५४], १७०३ [१],	
	१७३९ [२-३], १७५४	
	[१], १७६७ [१],	
	१७६९ [१], १७७० [१],	
	१७७३ [२], १७७५ [१],	
	१७८१, १७८७ [१],	
	१७९२ [१], १८०० [२],	
		पृ. ३५२ टि. ३
अट्ट	अष्टन ५३१ [३],	
	५३७ [१], ५४३ [१],	
	५५४ [२-३], ५५५ [३],	
		५५६ [१]
अट्ट-	अष्टन १७४, १७५ गा. १३३	
- अट्ट	अष्ट ९१ [४] गा. १११	
अट्ट-	,, २११ गा. १६५,	
		५५९ गा. १८२
अट्टगति०	अष्टगति २२६	
अट्टजोयणिण	अष्टजोवनिकम् २११	
अट्टण्हं	अष्टानाम् १९७ [२],	
	१९८ [१], २०० [२]	
०- अट्टताण	अर्थतया ४४०, ४४४,	
	४५९ [१], ४६७ [१],	
	४८७ [१], ४८९ [१]	
अट्टसरं	अष्टसमतम् पृ. ५४ टि. ३	
अट्टसीसं	अष्टदिशत १८५ [१]	
		१८७ गा. १४०
अट्टपदेसिण	अष्टप्रदेशिकः ७८८, ७८९	
	अष्टप्रदेशिके ७८८	

मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुत्तकाह
अट्टपिट्ठणिट्ठिया	अट्टपिट्ठनिट्ठिता	१२३७
अट्टफासाहं	अट्टरपशोनि	८७७[१३], १८००[१]
०-अट्टफासेहिं	अट्टरपक्षोः	५,१४, ५,१५
अट्टभंगा	अट्टभज्जाः	१०८३
अट्टभाग०	अट्टभाग	४०५[१,३] ४०६[३,३] पृ. १२५. टि. ०
०-अट्टभागो	अट्टभाग.	३९५[१,३], ३९६[१,३]
अट्टममत्तस्स [स.प.]	अट्टममत्तं	१८२६
अट्टमं	अट्टमम्	पृ १८९. पं २५.
अट्टमे	अट्टमे	२१७२
अट्टमेसु	अट्टमयोः	२१७३[२]
०-अट्टयाए	अर्थतया	४४०, ४४१, ४४३ तः ४४८, ४५०, ४५३, ४५५[१-३], ४५६[१], ४५७[१], ४५९[१], ४६०[१], ४६४[१], ४६६[१], ४६७[१], ४६८[१], ४६९[१], ४७०[१], ४७३[१], ४७४[१], ४७५[१], ४७७[१], ४८१[१], ४८२[१], ४८३[१], ४८५[१], ४८५[१], ४९०[१], ४९१[१], ४९३[१], ४९५[१], ४९७[१], ५०९. तः ५११, ५१३ तः ५१५, ५१९, ५२५[१], ५३०[१], ५३१[१,३], ५३२[१], ५३३[१], ५३५[१], ५३६[१], ५३७[१], ५३८[१], ५३९[१], ५४१[१],

मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुत्तकाह
०-अट्टयाए	५१२[१], ५१३[१], ५१५[१], ५१७[१], ५४८[१], ५५०[१], ५५१[१], ५५२[१], ५५४[१-३], ५५५[१, ३], ५५६[१, ३], ५५७[१]	
०-अट्टयाते	अर्थतया ५११, ५१५, ५२९[१], ५३०[१], ५३६[१], ५४१[१]	
अट्टविह०	अट्टविध	१५८७[१], १७८८[२]
अट्टविहबंधण	अट्टविधबन्धक.	१५८१[१], १६४६, १६४७[१], १७५५, १७५६[१], १७६०, १७६१, १७६३[१], १७६५[२], १७७६, १७७७[१], १७८१, १७८३[१], १७८४[३] अट्टविधबंधणकाः १५८२, १५८३[१], १६४३, १६४९[१], १७५७, १७५८[१], १७५९[१], १७६०, १७६१, १७६३[३], १७६४, १७६५[२], १७६६, १७७८, १७८०, १७८१, १७८३[२], १७८४[१]
अट्टविहबंधणा	अट्टविधबन्धकाः	१५८२, १६४३, १६४९[१], १७५८[१], १७५९[१], १७६०, १७६१, १७६३[३], १७६४, १७६५[२], १७६६, १७७८, १७८०, १७८१, १७८३[२], १७८४[१]
अट्टविहबंधणे	अट्टविधबन्धकः	१५८३[१], १६४०, १६४३, १६४९[१], १७५८[१], १७६१, १७८१
अट्टविहवेदए	अट्टविधवेदकः	१७८८[१]
अट्टविहवेदगा	अट्टविधवेदकाः	१७७४[१], १७८९

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
अट्टविह्वेयए	अष्टविधवेदकः	१७७३ [१]
अट्टविहा	अष्टविधाः	८ [४], १४१ [१]
अट्टविहाणं	अष्टविधानाम्	१५२० [४]
अट्टविहे	अष्टविधः	९५५, १६८१ [१-२], १६८५ [१-२], १६९० [२-३], १६९४ [३२], १६९५ [३], १९०९
अट्टवीसा	अष्टाविंशतिः	२०६ [२] गा. १५४
अट्टसतं	अष्टाधिकं शतम्	६३६, १४३६ [२]
अट्टसमहए	अष्टसामयिकः	२०८८, २१७२
अट्टसहिया	अर्थसहिताः	१०३२ [१]
अट्टसु	अष्टसु	१४८, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१]
अट्टसत्ते	अष्टसत्ते	१६८, १७८ [१], १७९ [१], १८० [१], १८१ [१], १८२ [१], १८३ [१], १८५ [१]
० अट्टसत्ते	अष्टसत्ते	१७७
अट्टहिं	अष्टभिः	५१९, ६८७, ६८८, ६९१
अट्टास	अष्टादश	१७४ गा. १३३-१३४, ४२२ [१, ३], ४२३ [१, ३], ९७१, १०४१ [४], १३२७, १५८०, १७०२ [६-८, २१, ४५]
+ अट्टारस	अष्टादशम्	१७४ गा. १३३-३४
अट्टारस-	अष्टादश	१७२

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
अट्टारसण्हं	अष्टादशम्भ्योऽष्टादशभिर्वा	७०९, ७१०
„	[पत्. ष.] अष्टादशसु	१८३७, १८३८
„	[स. ष.] अष्टादशसु	१८३७, १८३८
अट्टारसमं	अष्टादशम्	पृ. ३१७ पं. १०
अट्टारसविहे	अष्टादशविधानि	१०७
अट्टारसुत्ते	अष्टादशोत्तरस्मिन्	१७१, २१०
- अट्टारं	अष्टादशम्	७२० गा. १८८ तः १९०
अट्टावीस०	अष्टाविंशति	१९८ [२]
अट्टावीसहमं	अष्टाविंशतितमम्	पृ. ८०६ पं २०
अट्टावीसति०	अष्टाविंशति	१९५ [१]
अट्टावीसतिभागा	अष्टाविंशतिभागाः	१७०२ [२५, २७], १७१२
अट्टावीसतिविहा	अष्टाविंशतिविधाः	९५
अट्टावीसं	अष्टाविंशाम्	१७७ गा. १३३
„	अष्टाविंशतिः	१९८ [१], ४३२ [१, ३], ४३३ [१], २१६९
अट्टावीसामए	अष्टाविंशतेः	१९८ [२]
„	अष्टाविंशतेरष्टा-	
„	विंशत्या वा	७१९, ७२०
„	अष्टाविंशती	१८४७, १८४८
अट्टावीसुत्तर०	अष्टाविंशत्युत्तर	१७०
अट्टिकच्छमा	अस्थिकच्छपाः	६४
अट्टिवाहं	अस्थितानि	८८८ [१], ८९०
०- अट्टी	अर्थिनः	१७९५
- अट्टे	अर्थः	९९४, ११२४ तः ११२६, ११२८ तः ११३२, ११४२, १२२६ तः १२३१, १२३३ तः १२३५,

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
- अट्टे	१२३७,	१२३८,	- अट्टेणं	५.३२[१],	५.३३[१],
	१४०८[२], १४१७ तः			५.३५[१], ५.३६[१],	
	१४१९, १४२०[८],			५.३७[१], ५.३८[१],	
	१४२२ तः १४२४,			५.३९[१], ५.४१[१],	
	१४२५[२], १४२६[१],			५.४२[१], ५.४३[१],	
	१४२७[२], १४२८[२],			५.४५[१], ५.४७[१],	
	१४३०[१], १४३१[२],			५.४८[१], ५.५०[१],	
	१४३२[३], १४३३,			५.५१[१], ५.५२[१],	
	१४३६[२], १४३७[६],			५.५४[१३], ५.५५	
	१४४६ तः १४५०,			[१,३], ५.५६[१],	
	१४५२, १४५४ तः			५.५७[१], ८३१, ८६७,	
	१४५६, १४६०, १४६२,			८६८, ९९४, ९९६, ९९८,	
	१४६५, १४६९,			११२४ तः ११२६,	
	१६३८[१], १६३९,			११२८ तः ११३०,	
	१६४१, १६५३, १६५४,			११३२, ११३३[१],	
	१९६३, २१-९,			११३८, ११३९, ११४२,	
	२१७०[३], २१७४[१],			१२१५ [१३], १२२०,	
	२१७५.			१२२२, १२५२, १२५३,	
				१२५५, १४४४, १४४९,	
				१५१३, १९२८, १९२९,	
				१९३१, १९३८[१],	
				१९५४, १९५७[१],	
				१९५८, १९६०, १९६३,	
				१९६४, २०४६, २०५१,	
				२०५२ [१], २०७८,	
				२०८०, २०८३, २१६९,	
				२१७३, घृ. १३७ टि. ३,	
				घृ. २७५ टि. ६,	
				घृ. २७६ टि. २	
- अट्टेणं	अथैनं ४३९ तः ४४१,		अट्टियाइं	अस्थितानि	८७७[१]
	४४३ तः ४४८, ४५२,			८८९, ८९१	
	४५५, १-[३], ४५६[१],		अट्टयाल०	अट्टचत्वारिंशत्	१७७,
	४५७[१], ४५९[१].			१७८[१], १८८	
	४६२[१], ४६४[१],		अट्टयाल०	प्रशस्त	१७७, १७८[१],
	४६६[१], ४६७[१],			१८८	
	४६८[१], ४७०[१],		अट्टहुत्तं	अट्टसप्ततम्	१७४ गा. १३४
	४७३[१], ४७४[१],				
	४७५[१], ४७७[१],				
	४८१[१], ४८२[१],				
	४८३[१], ४८५[१],				
	४८७[१], ४८९[१],				
	४९०[१], ४९१[१],				
	४९३[१], ४९५[१],				
	४९७, ५०३ तः ५०५,				
	५०८ तः ५११, ५१३ तः				
	५१५, ५१९, ५२५[१],				
	५२६[१], ५२९[१],				
	५३०[१], ५३१[१-३],				

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
अटा	रोमपक्षिविशेषः	८८	+ अणवक्रिय	अणपक्षिकः १९, ४ गा. १० १	
अडिला	चर्मपक्षिविशेषः	८७	अणवक्रिया	अणपक्षिकाः १९३ [१]	
अडिला	,, प्र. ३३ टि. ४		अणवक्रियाणं	अणपक्षिकानां १९३ [१]	
- अडु	अर्थ	१९७ [२], १९८ [२]	अणस्साहज्जमाणा	अनास्वाद्यमानाः १८२ १	
अडुहज्जा	अर्थतृतीयाः	१३१०	अणस्साहज्जमाणार्हं	अनास्वाद्यमानानि १८२०	
अडुहज्जाई	अर्थतृतीयानि	१५२९, [६-७], १९८६, १९८७	अणहिया	कुहणजातीयवनस्पति- विशेषः प्र. २१ टि. ७	
अडुहज्जाओ	अर्थतृतीयाः १५२९ [२-३]		अणंतओ	अनन्तकः ५४ [९] गा. ९८	
अडुहज्जेसु	अर्थतृतीयेषु	८२, ९३, १५९, १७६	अणंतगुणककलडाई	अनन्तगुणककलशानि १८०० [२]	
+ अणगार	अणगारः	९७२ गा. २०२	अणंतगुणकालप	अनन्तगुणकालकः ५२३	
अणगारस्स	अणगारस्स्य	९९३, २१६८	अणंतगुणकालराण	अनन्तगुण- कालकानाम् ३३३	
अणगारियं	अणगारताम्	१४२० [८], १४२१ [२-३]	अणंतगुणकालाई	अनन्तगुणकालानि ८७७ [८], १९७८ [२]	
अणग्वाहज्जमाणा	अनाप्रायमाणाः	१८२१	अणंतगुणानित्तरसाई	अनन्तगुण- तित्तरसानि ८७७ [१२]	
अणग्वाहज्जमाणार्हं	अनाप्रायमाणानि	१८२०	अणंतगुणपरिवड्डीण	अनन्तगुणपरिवड्ढया ८८०	
अणभिग्गाहियो	अनभिगृहीतः	११० गा. १२९	अणंतगुणमभहिण	अनन्तगुणाभ्यधिकः ५०४	
अणभिग्गाहिय-	अनभिगृहीत-		अणंतगुणलुक्खाई	अनन्तगुणरूक्षाणि ८७५ [१५], १८०० [२-३]	
कुविट्ठी	कुडिः	११० गा. १२९	अणंतगुणलुक्खे	अनन्तगुणरूखः ५२४	
अणभिग्गाहिया	अनभिगृहीता- भाषाप्रमेदः	८६६ गा. १९७	अणंतगुणसीयाई	अनन्तगुण- शीतानि ८७७ [१४]	
अणवट्टिण	अणवस्थितः	२०२७, २०२९	अणंतगुणसुक्किभ-	अनन्तगुणसुक्किभ- गंधाई	अनन्तगुणानि ८७७ [१०]
अणवण्णिय०	अणपक्षिक, अप्रज्ञप्तिक, श्रुणपरिणिक- वानव्यन्तर- देवजातिः १८८		अणंतगुणहीणे	अनन्तगुणहीनः ४४०, ५०४	
अणवण्णियकुमार०	अणपक्षिककुमार	१९३ [२]	अणंतगुणं	अनन्तगुणम् २११ गा. १७२	
अणवण्णियरायाणो	अणपक्षिकराजानौ	प्र. ६७ टि. १	अणंतगुणा	अनन्तगुणाः २२५ तः २२९, २३१ तः २३४, २३६ तः २३९, २४१ तः २४४, २४६ तः २४९,	
अणवण्णिया	अणपक्षिकाः	१९३ [१]			
अणवण्णिया	अणपक्षीन्द्रौ	१९३ [२]			

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तकाइ
अणंतगुणा	२५१ तः २६०, २६४ तः २६९, २७४, २७५, ३२६, ३३०, ३३४, ७१३, ७६३, ७८०, ८०५, ८०६, ९००, ९१० [१], ९८२, ९८५ [२], ९८७ [४], ११७०, ११७३, ११८० [१०], १८१८, १८२१, १८२५, २१४२		अणंतपणसिए	अनन्तप्रदेशिकः ५१०, ५३१ [१३], ५३७ [१], ५४३ [१], ५४५ [१]	
"	अनन्तगुणानि ९१० [८] ९१४ [१], १२४७, १२४९, १५६५		"	अनन्तप्रदेशिके ७८९	
अणंतगुणाइ	अनन्तगुणानि ३२८, ३२९, ८८७		"	अनन्तप्रदेशिकम् ७९३, ७९७ [१], ९८५ [५]	
अणंतगुणे	अनन्तगुणः २७०, २७१, २७२ [३], २७३		अणंतपणसियरस	अनन्तप्रदेशिकस्य ५१०, ५३१ [१], ५४३ [१], ५४५ [१], ६५ [१], ७५२ [१], ८०५, ८०६	
"	अनन्तगुणम् ९७२, ९८५ [७], ९८७ [२], घृ. २४० टि. १		अणंतपणसियाइ	अनन्तप्रदेशिकानि ८७७ [३]	
अणंतजीवं	अनन्तजीवम् ५४ [७] गा. ८४-८५		अणंतपणसियाणं	अनन्तप्रदेशिकानाम् ५१०, ५३१ [१, ३], ५४३ [१], ५४५ [१], १११०	
अणंतजीवा	अनन्तजीवाः ५४ [१] गा. ५३, ५४ [८] गा. ८८ गा. ९६		अणंतपणस्योगाडे	अनन्तप्रदेशावगाढम् ७९४, ७९६	
- अणंतजीवा	" ५४ [२] गा. ५४,		अणंतपणसिय	अनन्तप्रदेशिकः ५५२ [१]	
अणंतजीवा	अनन्तजीवा ५४ [३] गा. ५९, ५४ [५] गा. ७६ तः ७७		"	अनन्तप्रदेशिकम् ७९३, ८०१	
"	अनन्तजीवानि ५४ [८] गा. ८६-८७		अणंतपणसियरस	अनन्तप्रदेशिकस्य ५३१ [३]	
अणंतजीवे	अनन्तजीवः ५४ [३] गा. ५७-५८ गा. ६१		अणंतपणसियं	अनन्तप्रदेशिकम् १९६३, १९६४	
"	अनन्तजीवा ५४ [३] गा. ६०		अणंतपणसिया	अनन्तप्रदेशिका १२४३	
"	अनन्तजीवम् ५४ [३] गा. ५६ गा. ६२ तः ६५		"	अनन्तप्रदेशिकाः ३३०, ५०३	
			अणंतपणसियाइ	अनन्तप्रदेशिकानि १७९७	
			अणंतपणसियाणं	अनन्तप्रदेशिकानाम् ३३०	
			अणंतपणसियाणं	अनन्तप्रदेशि- ५३७ [१], कानाम् ५५२ [१], ११०६	
			अणंतपणस्योगाडे	अनन्तप्रदेशावगाढम् ७९५	
			अणंतभागमन्महिते	अनन्तभागमन्मधिकः ५०४	

मूलसदो	सङ्कथ्यो	सुसंकाह
अणंतभागाहीणे	अनन्तभागाहीनः	४४०, ५०४
अणंतभाग	अनन्तभागम्	१८०३, १८१०
० अणंतभागूणा	अनन्तभागोनानि	९१० [४]
अणंतभागूणे	अनन्तभागोनम्	१००५.
अणंतभागो	अनन्तभाग ९१० [१,४], ९१४ [१]	
—अणंतभागो	,, पृ.२२३ टि १	
अणंतमिस्मिया	अनन्तमिथिता— भाषाप्रभेदः	८६५.
अणंतर	अनन्तरम्	८७७ [२३] गा. १९.८
अणंतरगयाहारे	अनन्तरगताहाराः	पृ. ४१९ टि १
अणंतरसिद्ध-	अनन्तरसिद्धा	
असंसारसमा-	समारसमा-	
वर्णजीव-	पञ्जजीव-	
पणवणा	प्रज्ञापना	१५, १६
अणंतरसिद्धणो-	अनन्तरसिद्धनोभवोप-	
भवोववातगनी	पातगतिः	११०२, ११०३
अणंतरं	अनन्तरम्	२११, ६६६ [१], ६६८ [१], ६६९ [१], ६७२ [१], ६७३ [१], १४०६ गा. २०७, १४१७, १४१८, १४२० [१-२], १४२१ [१], १४२२ तः १४२४, १४२५ [१], १४२६ [१], १४२७ [१], १४२८ [१], १०३० [१], १४३२ [१], १०३५, १४३७ [१], १४४४, १४४६, १४५२, १४५७, १४५९, १४६०, २१७५

मूलसदो	सङ्कथ्यो	सुसंकाह
अणंतरागता	अनन्तरागताः	१४१० [१], १४१४ [३]
अणंतरागया	,, १४१० [१,३] १४११ तः १४१३, १४१४ [१], १४१५ [१], १४१६ [१]	
अणंतरागयाभो	,, १४१५ [२]	
अणंतरायआहारे	अनन्तरागताहाराः	२०३२ गा. २२३
अणंतराहारा	अनन्तराहाराः	२०३३, २०३४ [१], २०३५.
अणंतरोगाढाहं	अनन्तरावगाढानि	८७७ [१७-१८]
अणंतरोववन्नगा	अनन्तरोपपन्नकाः	९९.८
—अणंतवगा०	अनन्तवर्ग	२११ गा. १७३
अणंतसमय०	अनन्तसमय	११०४
अणंतसमयसिद्धा	अनन्तसमयसिद्धाः	१७
अणंतं	अनन्तम्	१२६२ [१], १२७२, १२८८, १३१०, १३२६, १३४४, १३५२, १३५९, १३७८
अणंता	अनन्ताः	५४ [११] गा. १०४, ५५ [३], २११ गा. १६७, ४३९ तः ४४१, ४४३ तः ४४८, ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ४८९ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१] ४९५ [१],

मूलसदो	सकयथो	सुसंकाइ	मूलसदो	सकयथो	सुसंकाइ	
अणता	४९७, ५०३ तः ५०५, ५०८ तः ५११, ५१३ तः ५१५, ५१९, ५२५[१], ५२६[१], ५२९[१], ५३०[१], ५३१[१,३], ५३२[१], ५३३[१], ५३५[१], ५३६[१], ५३७[१], ५३८[१], ५३९[१], ५४१[१], ५४२[१], ५४३[१], ५४५[१], ५४७[१], ५४८[१], ५५०[१], ५५१[१], ५५२[१], ५५६[१-३], ५५७[१,३], ५५६[१], ५५७[१], ८९१[१], ९१०[१,४], ९८०[१], ९८५[८], ९८७[३], १२६२[१], १२८८, २०९३[१], २०९७[१], २०९९[२] २१०१[१], २१०२, २१०३[१], २१०५ त. २१०९, २११२, २११३, २१२१[१], २१२३[३], २१२४[३], २१३५[१], २१३७[१], २१३९, २१४०[१], २१७०[२] गा २३०		अणतामो	[१-४,६-७], १०४३ [१,३], १०४६[१,३,५], १०४७[१-२], १०४८ [१-२], १०४९, १०५० [१-२], १०५४[१-२], १०५५[१,३], १०५८ तः १०६०, १०६३ तः १०६५, १०६६[२-३] अनन्ताः १२४५, १२६२ [१], १२८८, १३१०, १३२६, १३८८, १३५२, १३५९		
			- अणताणं	अनन्ताणाम् ५४[१०] गा. १०३		
			- अणताणुबंधि	अनन्तानुबन्धि ९७१ गा. २०१		
			अणताणुबंधी	अनन्तानुबन्धी ९६२[१], १६९१[४]		
			अणताहिं	अनन्ताभिः ९१० [१-२,४], ९१४[१]		
			- अणताहिं	,, २११ गा. १७०		
			अणते	अनन्तान् २११ गा. १६८		
			अणतेहिं	अनन्तैः १००५		
			अणतो	अनन्तः ५४[९] गा. ९८		
			अणाइप्	अनादिकः १२७१		
			अणाइप्	,, १३४४, १३७५		
			अणाण्जणात्माप्	अनादेशनाम्नः १७०२[५,३]		
			- अणागतद्धं	अनागताद्धम् २११		
			- अणागयद्धं	,, २१७६		
			अणागयवद्यणे	अनागतवचनम् ८९६		
			अणागारपस्सी	अनाकारपश्यतिनः १९५४, १९५५, १९५७ [१], १९५८, १९६०		
			अणागारपासणता	अनाकारपश्यता १९५०, १९५१		
			अणागारपासणताप्	अनाकारपश्यता १९५५		
- अणता	अनन्ताम् ५४[११] गा. १०६					
अणता	अनन्ताभि ७९२, ९१० [१-४], ९११ [१], ९१४[१], १०३०, १०३१[१], १०३४, १०३६ तः १०३८[१], १०३९, १०४०, १०४१					

मूलसदो	सकयल्यो	सुत्संकाह
अणागारपासणया	अनाकारपश्यता	१९३६, १९३८, १९४०, १९४२
० अणागार- पासणया	अनाकार- पश्यता	१९३८, १९४२ १९५१
०—अणागारं	अनाकारम्	२११ गा. १६९
अणागारे	अनाकारः	१९२०, १९६३, १९६४
अणागारेहिं	अनाकारैः	१९६४
अणागारोवउत्ता	अनाकारोपयुक्ताः	२६२, ३२५, ९३८, १९२८, १९२९, १९३१, १९३२[१]
अणागारोवउत्ताण	अनाकारोपयुक्तानाम्	२६२
अणागारोवउत्ताणं	,,	३२५
अणागारोवउत्ते	अनाकारोपयुक्तः	१३६३
०—अणागारोव- उत्तेसु	अनाकारोपयुक्तैसु	१९०१[१]
अणागारोवओग- परिणामे	अनाकारोपयोग- परिणामः	९३२
अणागारोवओगे	अनाकारोपयोगः	१९०८, १९१०, १९१२, १९१४, १९१६, १९१८, १९२२, १९२४, घृ. ४०८ टि. २
० अणागारोवओगे	अनाकारोपयोगः	१९१०, १९१४, १९२२, १९२४
०—अणागारोव- ओगे	अनाकारोप- योगः	१९१८
अणावाहज्जमाणं	अनावाहयमाणानाम्	१८२१
अणाणत्ता	अनाणात्वाः	१५०, १५३, १५६, १५९, १६२
अणाणुगामिप्	अनाणुगामिकः	२०२७
अणाणुपुब्धि (फि. वि.)	अनाणुपूर्धि	८७७[२२]
अणादीण्	अनादिकः	१२७१, १२८५, १३२१, १३२६, १३३१, १३३५, १३४४, १३५२, १३५५, १३५९,

मूलसदो	सकयल्यो	सुत्संकाह
अणादीण्		१३८१, १३९२, १३९३, १३९७, १३९८
अणादेज्जणामे	अनादेयनाम	१६९३
अणाभोगणिव्वत्तिण्	अनाभोगनिर्वत्तितः	९६३[१], १७९६, २०३८, २०३९
अणासाहज्जमाण	अनास्वाशमानाः	१८१८
अणाम्पाहज्जमाण	अनास्वाशमानानाम्	१८१७, १८१८, १८२१
अणाहारण्	अनाहारकः	१३६७, १८६६[१], १८६७, १८७१[१], १८७४[१], १८७८[१], १८८०[१], १८८१[१, ३], १८८३ [१], १८८७[१], १८८९[१], १८९०[१], १८९१[१], १८९४[१], १९०५[१-२]
० अणाहारण्	अनाहारकः	१३६७ तः १३७३
अणाहारगा	अनाहारकाः	२६३, १८६८, १८६९[१], १८७०, १८७२, १८७५[१], १८७७, १८७९, १८८०[१], १८८२[१, ३], १८८४, १८८६, १८८७[३], १८९२, १८९३, १८९८[२-३], १८९९[२], १९००[४], १९०१[२], १९०३ [३-४, ६], १९०४[२]
अणाहारगाण	अनाहारकाणाम्	२६३
अणाहारगे	अनाहारकः	१८६९[१], १८७६[१], १८८०[१]
अणाहारया	अनाहारकाः	१८६८
अणिच्छियत्ताण्	अनीप्सिततया	१८०५
अणित्तिण्णा	अनिर्त्तिण्णाः	२१७०[१]

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
अणिट्टहरिया	अनिष्टतरिका	पृ. २९, ३३ ८
अणिट्टतरिया	"	१२२६, १२२८, १२३३
अणिट्टत्ताए	अनिष्टनया	१८०५
अणिट्टस्तरया	अनिष्टस्वरता	१६८४[२]
अणिट्टा	अनिष्टा.	१६८४[२]
अणिट्टिपत्तअपमत्त- संजतेहिंठो	अट्टिप्रासाप्रमत्त- सयत्तेभ्यः	६६५[३]
अणिट्टिपत्तपमत्त- संजयसम्महिट्टि०	अट्टिप्रासाप्रमत्तसंयत्त- सम्यभट्टि	१५३३[१०]
अणिट्टिपत्तारिया	अट्टिप्रासाया	९९ १०१, १३८
- अणित्थंयं	अणित्थंस्थम्	२११ गा. १६६
अणिदा	अनिदा-वेदनाभेद	२०५४ गा. २२५, २८७७
अणिदायं	अनिदाम्-वेदनाभेदम्	२०७८, २०८०, २०८३
अणिययं	अणियतम्	११३८
अणियाणं	अनीकानाम्	१७७, १७८ [१-२], १७९[२], १८०[२], १८२[२], १८८, १९०[२], १९५[१-२], १९६, १९७[२], १९८[२]
अणियाच्चिनीणं	अनीकाच्चिनीणाम्	१७७, १७८[१-२], १७९[२], १८०[२], १८२[२], १८८, १९०[२], १९५, [१-२], १९६, १९७[२], १९८[२]
अणिंदा	अनिन्द्राः	२०७, २१०
अणिदिप्	अनिन्द्रिय	१२७६
अणिदिया	अनिन्द्रियाः	२२७, २४३
अणिदियाण	अनिन्द्रियाणाम्	२२७
अणुके	कृद्गणजानीयवन्मपनि- विज्ञोषः	पृ. २१ टि. ३

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
अणुक्कोसअज- दृण्णोगाहणए	अनुक्कोसअज- दृण्णोगाहणए	अनुक्कोसअज- दृण्णोगाहणए
अणुगच्छति	अणुगच्छति	१११५
अणुगंतव्वं	अणुगन्तव्वम्	१८७
अणुगंतव्वा	अणुगन्तव्या	१००३[२]
अणुगंतव्वाओ	अणुगन्तव्याः	५५[३]
अणुतडियाए	अणुतडिकया	८८५
अणुतडियाभेए	अणुतडिकाभेदः	८८१
अणुतडियाभेदे	"	८८५
अणुतडियाभेदेणं	अणुतडिकाभेदेणं	८८७
अणुत्तरविमाणा	अणुत्तरविमानानि	२०९, गा. १५७, ७७६, १९६३
अणुत्तरविमाणं	अणुत्तरविमानम्	पृ. ४१२ टि. २
अणुत्तरा	अणुत्तराः	१७४, १७८ गा. १३६, १५२०[५]
"	अणुत्तराणि	२१०
अणुत्तराहं	"	२०५, २[६]
अणुत्तरेसु	अणुत्तरसु	२०५, २[५]
अणुत्तरोववाहय-	अणुत्तरोपपातिकाः	१५४४ [३], १५५, २
अणुत्तरोववाहय०	अणुत्तरोपपातिक	१४६७
अणुत्तरोववाहय- देवा	अणुत्तरोपपातिक- देवाः	२००७
०- अणुत्तरोव- वाहयदेवा	"	२०५१
अणुत्तरोववाहय- देवानं	अणुत्तरोपपातिकदेवानाम्	१५३२[७]
अणुत्तरोववाहयस्म	अणुत्तरोपपातिकस्म	१५५, १[१०]
अणुत्तरोववाहया	अणुत्तरोपपातिकाः	१४५, १४७[१-२], २१०, ३३४, ६०८, ६३८, ६६५[१], ६७६, १५२०[५]

मूलसदो	सक्यत्थो	सुसंकाह
० अणुत्तरोववाह्या	अनुत्तरोपपत्तिकाः	६३५, २०५,२ [१]
०—अणुत्तरो- ववाह्या	,,	१९६
अणुत्तरोववाह्याणं	अनुत्तरोपपत्तिकानाम्	२१०, २०१६
अणुत्तरोववानिय०	अनुत्तरोपपत्तिक	१४६५
अणुत्तरोववाति-	अनुत्तरोपपत्ति-	
याण	कानाम्	१५,२६ [७]
अणुपरियट्टिता	अनुपरिवर्त्य	२१६९
अणुभावणामणि-	अनुभावणामणिघत्तायुक्कः	
हत्ताउण्	,,	६८४
अणुभावणामनि-	,,	
हत्ताउण्	,,	६८५, ६९०
अणुभावणामिहत्ताउयं	अनुभावणियत्तायुक्कम्	६९२
अणुभावे	अनुभावः	१६७९, १६८०, १६८१ [१-२], १६८२, १६८३, १६८४ [१-२], १६८५ [१-२], १६८६
अणुभावो	अनुभावः	१६६४ गा. २१७
अणुमयाभो	अनुमताः	८५९ गा. १९३
,,	अनुमते	८५९ गा. १९३
०—अणुरूवं	अनुरूपम्	८२
—अणुलिप्त	अनुलिप्त	१७८ [१-२]
—अणुलिहमाण	अनुलिहण्—अतिलङ्घयन्	१९५ [१]
—अणुलेवण	अनुलेपन	१६७ तः १७४, १७७, १७८ [१], १८८, १९६, ५७०
०—अणुलेवणा	अनुलेपनी	१७८ [२]
,,	अनुलेपनाः	१९६
अणुवडत्ता	अनुपयुक्ताः	९९६, ९९८
अणुवमाहिं	अनुपमाभिः	१९६४
अणुवरवकाह्या	अनुपरतकायिकी	१५६८

मूलसदो	सक्यत्थो	सुसंकाह
अणुववेताणं	अनुवपेतानाम्	१२३५
अणुववेयाणं	,,	१२३५
अणुवसंते	अनुपशान्तः	९६३ [१]
अणुवसंपज्ज-	अनुपसम्पद्यमान-	
माणगती	गतिः	११०५, ११०९
अणुवसंपज्जिता	अनुपसम्पद्य	११०९
०—अणुवापणं	अनुपातेन	२१३, २१४ [१-५], २१५ [१-३], २१६ [१-४, ७-८], २२३ [५, ७], २७६ तः २९६, २९८ तः ३०३, ३०५ तः ३२४, ३२६ तः ३२९
०—अणुवत्तेणं	अनुपातेन	२१६ [५-६], २१८ तः २२२, २२३ [१-४, ६, ८], २२४, २९७, ३०४
—अणुवाय	अनुपात	११०५, १११७
अणुसमयं	अनुसमयम्	५८०, ६३०, ८७८, १८०८
अणुसमयं—	अनुसमयम्	५७९, १७९६
०—अणुमारिणं	अनुसारेण	१५४३
अणुहुंती	अनुभवन्ति	२११ गा. १७९
अणू	अणु	८७७ [२३] गा. १९८
अणूहं	अणुनि	८७७ [१८-१९]
अणेभा०	अनेक	१८८, २११
अणेगजीवा	अनेकजीवानि	घृ. १७ टि. १०
अणेगजीवाहं	,,	५४ [८] गा. ९३
अणेगजीविया	अनेकजीवकानि	४०, ४१
अणेगजीवो	अनेकजीवः	५४ [२] गा. ५५
अणेगविहा	अनेकविधाः	२४, २८ [१], ३१ [१], ३४ [१], ४० तः ४३, ४६, ५१, ५२, ५४ [१], ६३, ७१ तः ७४, ७९, ८०, ८३, ८५ [१], ८७, ८८, ९८, १०५, १०६

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
अणोमविहा	अनेकविधा १७, ५६ [१], ५७ [१], ५८ [१], १०९८, ११०४		अण्णाणपरिणामेण	अज्ञानपरिणामेण ९३८, ९४० [१], ९४१ [१], ९४३	
”	अनेकविधानि ४७ त. ४९		अण्णाणा	अज्ञानानि ४६०, ४६१, ४७८, ४८२ [३], ४८७ [१], ४८८, ४९६, ९४३	
अणोमविहालो	अनेकविधा: ४४, ४५, ५०		”	अज्ञाने ४८९ [२], ४९० [२]	
अणोमसिद्ध०	अनेकसिद्ध ११०३		अण्णाणी	अज्ञानी ८२, १३५२, १७५१, १८९९ [१]	
अणोमसिद्धा	अनेकसिद्धा: १६		० अण्णाणी	अज्ञानिन: ९३८, ९४० [१], ९४१ [१]	
— अणोमाई	अनेकानि ११० गा १२५		अण्णाणी०	अज्ञानिन १३५२	
— अणोमागारा	अनेकाकारा ४३ गा २६		० अण्णाणीणं	अज्ञानिनाम् २५८	
अणोमिदिया	अनेकेन्द्रिया. ८६७		अण्णाणीहं	अज्ञानि: ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४६२ [१], ४८१ [२], ४८३ [१], ४९० [३], ४९१ [१]	
अणेरहृद्	अनैरधिक: ११९९ [१], १२०० [१]		”	अज्ञानान्भ्याम् ६६६ [१], ६६८ [१], ४७३ [१], ६७६ [१], ४७७ [१], ६८१ [१], ४८२ [१], ४८९ [१], ४९० [१]	
अणोमाढाई	अनवगाढानि ८७७ [१६]		अणणे	अन्यात् १८०१	
अणोवमं	अनुपमम् २११ गा. १७५		— अणणे	अन्ये २८, २८ [१], ३१ [१], ३४ [२], ४०, ४१ गा १८, ४२, ४६, ५१, ५२, ५४ [१] गा. ५३, ५४ [३] गा. ५७-५८, ५४ [४] गा. ६७-६८, ५४ [८] गा. ८९, ५४ [११], ५६ [१], ५७ [१], ५८ [१], ६३, ६७, ७१, ७३, ७४, ७९, ८०, ८३, ८५ [१], ८७, १०५, १०६, ८४९, ८५२	
अणोवमा	अनुपमा—सिष्टस्वाय- विशेष: १२३८				
अण्णतरकाल-	अन्यतरकालस्थिति-				
तिटियाहं	कानि पृ. ३९२ टि. २				
अण्णतर-	अन्यतर-				
तिटियाहं	स्थितिकानि १७९, ७				
— अण्णत्थ	अन्यत्र ८३९ त: ८४८, ८७५				
अण्णमपणं	अन्योन्यम् ११०६, ११०९				
अण्णयरस्स—	अन्यतरस्स १६२२ त: १६२६				
अण्णयरे	अन्यतर: १७४७, १७४३				
अण्णाल्लिसिद्धा	अन्यलिङ्गसिद्धा: १६				
— अण्णह	अन्यथा ११० गा. १२१ गा. १२३				
— अण्णा	अन्या ५४ [५] गा ७६ त: ७९, ५४ [६] गा. ८० त: ८३				
”	अन्या: ५० गा. ४३, ५४ [३] गा ५९, ५४ [४] गा ६९, ८५०, ८५१				
”	अन्यानि पृ. २० टि. ८				
अण्णणपरिणामे	अज्ञानपरिणाम: ९३४				

मूलसदो	सकयल्यो	सुसंकाइ
-अण्णे	अन्याः ४४, ४५, ५४ [३] गा. ६०, ५४ [४] गा. ७०	
"	अन्यानि ४७ तः ४९, ५४ [३] गा. ५६ गा. ६१ तः ६६, ५४ [४] गा. ७१ तः ७५, ५४ [८] गा. ८७, ८५३	
अण्णेसिं	अन्येषाम् १७७, १७८ [१-२], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८८, १९० [२], १९५ [१-२], १९६, १९७ [१-२], १९८ [२], २०१ [२], २०२ [२], २०५ [२], २१५३ [६], २१६६ [४]	
अण्णो	अन्यः ५४ [९] गा. ९७	
अण्णोण्ण०	अन्योन्य २११ गा. १६७	
अतसी	अतसी - शुन्छविशेषः ४२ गा. २०	
अतित्यगरसिद्धा	अतीर्थेकरसिद्धा. १६	
अतिथसिद्धा	अतीर्थेसिद्धा. १६	
अतिराउले	स्वामिकुलम् ८४२, ८६७	
अतिवतिसा	अतिवज्य २०५२ [२]	
अतीठा	अतीताः २०९३ [१], २०९५ [१-२], २०९६ [२], २०९७ [१], २०९९ [२], २१०० [२], २१०२, २१०८, २११२, २११३, २१२४ [२], २१३५ [१]	
"	अतीतावि १०३१ [१], १०३७, १०३९, १०४१ [२], १०४३ [६], १०४६ [१], १०४८ [२, ४], १०५० [१-३], १०५२, १०५४ [१, ३-४], १०५५ [१, ३-५], १०५८, १०६३, १०६५, १०६७	

मूलसदो	सकयल्यो	सुसंकाइ
०-अतीठा	अतीताः १४३, १४५	
अतीठा	" २०९६ [१], २०९९ [१], २१०० [१], २१०१ [१], २१०३ [१], २१०५ तः २१०७, २१०९, २११९ [१-२, ४], २१२० [१-३], २१२१ [१], २१२३ [१-३], २१२४ [१, ३], २१३७ [१], २१३९, २१४० [१]	
"	अतीतानि १०३०, १०३६, १०३८ [१], १०४१ [१, ३-४, ७-९], १०४३ [१, ३, ५], १०४६ [३, ५, ७-८], १०४७ [१, ४], १०४८ [१], १०५४ [२], १०६३, १०६४	
०-अनीया	अतीताः १४५	
अतुलं	अतुलम् २११ गा. १७७	
अत्ताणं	आत्मानम् ९९९ [१]	
अत्थ	अत्र १७९ [२], २१०, ष्ट. ६१ टि. २	
-अत्थ	" १७८ [२], १८० [२], १८२ [२], १८३ [२], १८४ [२], १८५ [२], १८६ [२], १८९ [२], १९० [२], १९१ [२], १९३ [२], १९५ [२], १९७ [१-२], १९८ [१], १९९ तः २०४, २०५ [२], २०६ [१-२], ष्ट. ७१ टि. २	
अत्थो	अर्थतः ११० गा. १२६	
अत्थि	अस्तिकायः १२५९ गा. २१२	

मूलसदो धत्वि	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	अस्ति २११ गा. १७१, ९१० [३], १०३४, ११५५, १५५९ तः १५६१, १५६६, १५७६, १५७५ [१], १५७६ [१], १५७७ [१], १५७८ [१], १५७९ [१], १६१९, १६३७, १६३८ [१], १६४०, १६८५ [३], १८९८ [१-२], १९०३ [३-६], १९०७		अस्थि— सन्ति ६७३ [२], ९९६, ९९८, ११३०, २०४२, २०४३, २०४६, २०५१		
	सन्ति ४८८, १००९ [२], १०११ [२], १०१२ [२], १०१४ [२], १०१५ [२], १०४१, [१-६, ६-८], १०४३ [१, ३, ५-६], १०४५ [१], १०४६ [५, ७-८], १०४७ [३], १०६१, १०६५, २००२ [२], २००३ [१], २००५ [१], २००६ [१-२], २१०० [२], २१०१ [१], २१०२, २१०३ [१], २१०५ त २१०८, २११२, २११३, २११८ [१], २११९ [२, ६], २१२० [२-३], २१२४ [३], २१३५ [१]		—अस्थि स्तः २१२२ अस्थिकायः १२५९ गा. २१२ २१२ गा. १८१ २७२ [३-५], २७३ अस्थिकायणं १००२, १००३ [१], १००५ अस्थिकाय २७०, २७१, २७३ अस्थिकायधर्मं ११० गा १३० अस्थिकायस्त २७२ [१-५], १००२, १००३ [१], १००५ + अस्थिय अस्थि रम्— बहुवीज- वनस्पतिविशेष. ४१ गा. १६		
	अस्ति ९९६, १४०८ [३], १४२० [१-३, ६-७] १४२१ [१ ६], १४२५ [१], १४२८ [१], १४३१ [१], १४३२ [१-२], १४३७ [१-३], १४४६, १४५७, १४५९, १४६३, १४६८, १६२०, १६७५		अर्थोवग्रहः १०१७, १०१९, १०२० [१], १०२१ [१, ३], १०२२ [१-२] अर्थोवग्रहे १०१९, १०२१ [३] अथिरणामाण् अस्थिरनाम्. १७०२ [४१] अथिरणामे अस्थिरनाम १६९३ अद्विट्तेहि अदृष्टान्तैः १६६४ अदिष्णादागे अदनादानम् १६३९ अदिष्णादागेण अदनादानेन १५७७ [१] अदीया अतीताः घृ. ४३२ टि. २ अदुक्खमसुहं अदुःखमसुखाम्— वेदना- भेदम् २०५, ४ गा २२६, २०७० अदुक्खमसुहा अदुःखमसुखा— वेदनाभेदः २०६९		

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तंकाह
अदुक्लसुहं	अदुःखसुखाम् - वेदनाभेदम्	पृ. ४२५ टि. २
अदुक्लसुहा	अदुःखसुखा - वेदनाभेदः	पृ. ४२५ टि. १
अदूरसामंते	अदूरसमीपे	२०५२ [४-५]
अदेवीया	अदेवीकाः	२०५१
अह०	आर्द्रं	१७८ [१-२]
+ अहङ्गक	आटरूपकः	पृ. १८ टि. ११
+ अहरुसग	,,	४२ गा. २२
अहाई	आदर्शम्	पृ. २४६ टि. ३
अहापु	आदर्शं	९९९ [१]
अहाति	आदर्शम्	पृ. २४६ टि. ३
+ अहाय	आदर्शः	९७२ गा. २०३
अहायं	आदर्शम्	९९९ [१]
अहारिट्टम्	आर्द्रारिष्टक.	१०२६
अहकविट्टम्-	अर्धकवित्थक-	
संटाण०	संस्थान	१९५ [१]
अहगाउयं	अर्धगव्यूतम्	१९८३, १९९०
- अहचंद	अर्धचन्द्र	१९५ [१]
अहचं२संटाण०	अर्धचन्द्रसंस्थान	१९७ [१], २०५ [१], २०६ [१]
अहलःवीसतिविहा	अर्धपङ्क्तिशतिविधाः	१०२
अहट्टारस	अर्धाष्टादश	१७०२ [२७]
अहणाराय-	अर्धनाराचसं	
संघयणगामरस	हनननाम्नः	१७०२ [२०]
अहणाराय-	अर्धनाराच-	
संघयणगामे	संहनननाम	१६९४ [७]
अहनिवण्ण०	अर्धत्रयःपञ्चाशत्	१७४ गा. १३५
अहतेरस	अर्धत्रयोदश	६८ [४], १७०२ [२५]
अहतेरसाहं	अर्धत्रयोदशानि	९१ [४] गा. १११
अहतेवणं	अर्धत्रिपञ्चाशत्	१७४
अहतेवीसं	अर्धत्रयोविंशतिः	५९३

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तंकाह
अहद्धा०	अहद्धा-दिनस्य रात्रेर्वैक देशः	८६५
अहद्धामिस्सिया	अहद्धामिप्रिता-	
	भाषाप्रमेदः	८६५
अहद्धपल्लोवमं	अर्धपल्लोपमम्	३९४, [१, ३], ३९६ [१, ३], ३९८ [१, ३], ४०० [२-३], ४०२ [१, ३], ४०३ [१, ३]
०- अहद्धपचिट्टे	अहद्धाप्रविष्टः	१७४४
अहद्धपंचमाहं	अर्धपञ्चमाति	३४६ [१, ३], ३४८ [१, ३]
अहद्धमागहाण	अर्धमागह्या	१०७
अहद्धमासं	अर्धमासम्	५७१, १७०० [७]
अहद्धमासो	अर्धमासः	१७३७ [४]
०- अहद्धं	अहद्धम्	२११
,,	अहद्धाम्	१२६०, १३९५
अहद्धगुलं	अर्धाङ्गुलम्	२१६९
- अहद्धा	अहद्धा	१००६ गा. २०७
८- अहद्धा	,,	१०१२ [१]
८- अहद्धा-	,,	२११ गा. १७२-१७३
- अहद्धा-	,,	८२
०- अहद्धाण	अहद्धया	१०१३
,,	अहद्धायाः	१७४४
अहद्धामिस्सिया	अहद्धामिप्रिता-	
	भाषाप्रमेदः	८६५
अहद्धासमण	अहद्धासमयः	५, २७०, २७१, २७२ [६], २७३, ५०१, १३९६
अहद्धासमणं	अहद्धासमयेन	१००२, १००३ [१-२], १००५
अहद्धासमया	अहद्धासमयाः	२७५
अहद्धासमयाणं	अहद्धासमयानाम्	२७५
०अहद्धासमयाणं	,,	२७०, २७१, २७३
०- अहद्धाहितो	अहद्धायाः	१०१३

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
अबुद्धाई	अर्धचतुर्थाति	१९८४, १९८५	अधेसत्तमापुडवि०	अधःसप्तमपृथ्वी	३४२[१]
अधम्मत्थिकाए	अधर्मास्तिकायः ५, २७०, २७१, २७२[२], २७३, ५०१		अधेसत्तमाए	अधःसप्तम्याम्	३३४
अधम्मत्थिकाएण	अधर्मास्तिकायेन	१००२	अधेसत्तमापुडविने- रहपुसु	अधःसप्तमपृथ्वी- नैरयिकेषु	६७२[२]
अधम्मत्थिकाएणं	”	”	अधेसत्तमापुड- विनेरइय०	अधःसप्तमपृथ्वी- नैरयिक	६५६[३]
अधम्मत्थिकाय	अधर्मास्तिकाय	२७०, २७१, २७३	अधेसत्तमापुड- विनेरइया	अधःसप्तमपृथ्वी- नैरयिकाः	५७५, ६४६
अधम्मत्थिकायस्स	अधर्मास्तिकायस्स	५, २७२[२], ५०१, १००३[१]	अधोलोए	अधोलोके	२८४, २८५, २८७, २९२, २९३, २९९, ३०१
अधिगाया	अधिगताः	११० गा. १२०	अधोलोए०	अधोलोक	२८५ तः २८७, २९०, २९३, २९४, ३०१, ३०२, ३०४, ३०६ तः ३०८, ३२०, ३२१
०-अधिवनी	अधिपतिः	१९७[२], १९८[२]	अज्ञाणा	अज्ञाने	४८२[२]
०-अधिवनीणं	अधिपतीनाम्	१७८ [१-२], १७९[२], १८० [२], १८२[२], १८८, १९०[२], १९५[१ २], १९६, १९७[२], १९८[२]	-अज्ञे	अन्ये	८५२
अधेदिसाए	अधोदिशायाम्	३२७, ३२९	अपइट्टागे	अप्रतिष्ठानः	१७४
अधेलोए	अधोलोके	२७८ तः २८३, २८८ तः २९१, २९५ तः २९८, ३००, ३०२, ३०४ तः ३०७, ३०९, ३११ तः ३२४, ३२६, ३२८	अपक्काणं	अपक्वानाम्	पृ. २९६ टि. ९
अधेलोए०	अधोलोक	२७९ तः २८४, २८८, २८९, २९१, २९२, २९५ तः २९९, ३०५, ३०९ तः ३१९, ३२३, ३२४, ३२६, ३२८	अपक्कख्वाणकिरिया	अप्रत्याख्यानक्रिया	११२९, ११३९, ११४१, ११४२, १६२१, १६२५, १६३०, १६३४, १६३५, [४], १६५७, १६५८, १६६०
अधेलोए-०	अधोलोक	३००	अपक्कख्वाण- किरियाओ	अप्रत्याख्यान- क्रियाः	१६६३
अधेसत्तमापुडवि	अधःसप्तमपृथ्वी	३४२[२-३]	अपक्कख्वाण- वत्तिया	अप्रत्याख्यान- प्रत्यया	१६५३
			अपक्कख्वाणिया	अप्रत्याख्यानिकी	पृ. ३५८ टि. १
			अपक्कख्वाणित्स	अप्रत्याख्यानिनः	१६२५
			अपक्कख्वागे	अप्रत्याख्यानः	९६२[१], १६९१[४]

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
- अपञ्चफलाय	अप्रत्याख्यात	८९९
अपञ्चत्	अपर्याप्त ३५३, ४२७[२]	
अपञ्चत्०	,, १५८, ३६५	
	[२], ३६६[२], ३६८	
	[२], ३६९[२], ३७०	
	[२], ३९९[२], ४००	
	[२], ४०३[२], ४०५	
	[२], ४०९[२], ६५०[५]	
- अपञ्चत्-	अपर्याप्त १५२०[५]	
अपञ्चत्०	अपर्याप्तकः १२०२, १३८४	
० अपञ्चत्०	,, १२७७, १२७८,	
	१२९१, १२९२	
०- अपञ्चत्०	,, १२६६[१],	
	१९०५[१-२]	
अपञ्चत्पसु	अपर्याप्तकेषु ६६८ [५],	
	१९०७	
अपञ्चत्पृहितो	अपर्याप्तकेभ्यः ६३९	
	[१५, १७-१८, २०,	
	२२, २६], ६४५[५],	
	६५०[६, १२], ६६२[५]	
अपञ्चत्तग	अपर्याप्तक ३८२[२],	
	६३९[११]	
अपञ्चत्तग०	,, ३४४[२], ३८३	
	[२], ३९०[२], ६३९	
	[६, ९, ११, १४-१५],	
	१५, ३३[६]	
अपञ्चत्तगभसुर-	अपर्याप्तकासुर-	
कुमारभवण-	कुमारभवन-	
वासिदेव-	वासिदेव-	
पंचेन्द्रिय-	पञ्चेन्द्रिय-	
उड्वियसरीरे	वैकियसरीरम् १५२०[३]	
अपञ्चत्तग-	अपर्याप्तक-	
गङ्गभवङ्कतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
मणूसपंचेन्द्रिय-	मनुष्यपञ्चेन्द्रियौदारिक-	
भोराळियसरीरे	शरीरम् १४८७[२]	
अपञ्चत्तगजलयर-	अपर्याप्तकजलयर-	
संसेजबासा-	हृष्येयवर्षायुष्कगर्भ-	

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
उयगढभवङ्क-	व्युत्क्रान्तिक-	
तियतिरिक्ख-	तिर्यग्योनिक-	
जोगियपंचेन्द्रिय-	पञ्चेन्द्रियवैकिय-	
वेउड्वियसरीरे	शरीरम् १५१८[५]	
अपञ्चत्तगामाण-	अपर्याप्तकनामः	
	१७०२[४७]	
अपञ्चत्तगरयणप-	अपर्याप्तकरत्नप्रभा-	
भापुडविणेरहय-	पृथ्वीनैरयिक-	
पंचेन्द्रियवे-	पञ्चेन्द्रियवैकिय-	
उड्वियसरीरे	शरीरम् १५१७[२]	
अपञ्चत्तगसम्मु-	अपर्याप्तकसम्मुच्छिम-	
च्छिमतिरिक्ख-	तिर्यग्योनिक-	
जोगियपंचेन्द्रिय-	पञ्चेन्द्रियौदारिक-	
भोराळियसरीरे	शरीरम् १४८४[२]	
अपञ्चत्तगसंसेज-	अपर्याप्तकसङ्ख्येय-	
वासाउयकम्म-	वर्षायुष्कवर्गभूमक-	
भूमगगढभवङ्क-	गर्भव्युत्क्रा-	
तियमणूसपंचे-	न्तिकमनुष्य-	
दियवेउड्विय-	पञ्चेन्द्रियवै-	
सरीरे	कियशरीरम् १५१९[४]	
अपञ्चत्तगसंसेज-	अपर्याप्तकसङ्ख्येयवर्षायुष्क-	
वासाउयगढभ-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
वङ्कतियतिरिक्ख-	तिर्यग्योनिक-	
जोगियपंचेन्द्रिय-	पञ्चेन्द्रियवैकिय-	
वेउड्वियसरीरे	शरीरम् १५१८[३]	
अपञ्चत्तगसुहुमपुड-	अपर्याप्तकसूक्ष्म-	
विहाहयपंगि-	पृथ्वीकायि-	
दियभोराळिय-	कैकेन्द्रियौदारिक-	
सरीरे	शरीरम् १४७८[२]	
अपञ्चत्तगसुहुम-	अपर्याप्तवस्त्रम-	
वाउकाइया	वायुकायिकाः ३३	
अपञ्चत्तग	अपर्याप्तकाः २५[१-३],	
	२८[२-४], ३०, ३१	
	[२-४], ३४[२-३], ५५	
	[१-३], ५६[२], ५७	
	[२], ५८[२], ६०, ९३,	
	१४०[२], १६१[२],	

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तकाह
अपजजत्ता	१४२[२], १४४[२], १४६[२], १४७[२], १५०, १५३, १५६, १५९, १६२, २२८, २३० [१-२], २३३, २३५, [१-७], २३६, २३८, २४० [१-२, ६-७], २४१, २४३, २४५ [१-३, ५, ७-९], २४६, २४८, २५० [१-४, ६-७], २६६, २९३, २९९, ३०२, ८६८, ९९८, १३१३	
० अपजजत्ता	अपर्याप्तकाः	२४६
०-अपजजत्ता	॥ १४९८ [३-६]	
अपजजत्ताण	अपर्याप्तकानाम्	१५०, १५६, १६२
-अपजजत्ताण	॥ ५४ [११] गा.	१०६
०-अपजजत्ताण	॥ १५०१ [३]	
अपजजत्ताणं	॥ १४९, १५२, १५५, १५८, १५९, १६१, २२८, २३३, २४८, १५०६ [२], घृ. ६७	
० अपजजत्ताणं	अपर्याप्तकानाम्	२३८, २४३
-अपजजत्ताण	॥ १६३	
०-अपजजत्ताणं	॥ २३० [४], २३५ [६], २४३	
अपजजत्तोहिंलो	अपर्याप्तकेभ्यः	६३९, [१४, २६], ६५० [१०]
० अपजजत्तोहिंलो	॥ ६५० [१०]	
अपजजत्तामे	अपर्याप्तानाम्	१६९३
अपजजत्ताद्रवा-	अपर्याप्तवाद्रवायुकायिकै-	
उक्ताह्यपुगिदिय-	केन्द्रियवैकिय-	
वेडम्बियसरीरे	शरीरम्	१५१५ [३]

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तकाह	
अपजजत्ताय- वाउक्ताह्यपुगि- दियथेउम्बियसरीरे	अपर्याप्तद्वीन्द्रियौदारिक- शरीरम्	१४८०	
अपजजत्तेहं दिय-	अपर्याप्तक	४२८ [२]	
ओरालियसरीरे	॥ ३३५ तः ३४३		
अपजजत्तय	सूत्राणां द्वितीयकण्डिका,		
अपजजत्तय ०	३४४ [२], ३४७ [२], ३५४ [२], ३५५ [२] ३५६ [२], ३५७ [२], ३५९ [२], ३६२ [२], ३६३ [२], ३६४ [२], ३७१ त ३८१ सूत्राणां		
	३८४ तः ३८९ सूत्राणां च		
	द्वितीयकण्डिका ३९२ [२], ३९३ [२], ३९५ [२], ३९७ [२], ४०७ [२], ६३९ [५-६, ११, १७], ६५० [८], ६६८ [५]		
अपजजत्तयस्स	अपर्याप्तकस्य	२१७५	
अपजजत्तया	अपर्याप्तकाः	३४ [६], २२८, २३८, २४० [३-५] २४१, २४३, २४५ [४, ६], २४६, २४८, २५०, [२-३ ५-७], २५१, २९६, ३०५, ३११, ३१४, ३१७, ३२०, ३२३, ३२५, ३३४, ८६७	
० अपजजत्तया	अपर्याप्तकाः	२५१	
अपजजत्तयाण	अपर्याप्तकानाम्	१५०४ [२]	
०-अपजजत्तयाण	॥ २२८		
अपजजत्तयाणं	॥ २४८, ३४९ [२], ३५१ [२], ३५८, ३६० [२], ३६१, १५०७ [२]		

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
० अपजजत्तयाणं	अपर्याप्तकानाम्	२४३, २४८
०- अपजजत्तयाणं	,, २३८, २४० [१],	२४८
अपजजत्तसम्मुच्छिन्न-	अपर्याप्तसम्मुच्छिन्नमोरः -	
उरपरिसप्पथल-	परिसंस्थलचरतिर्य	
यरतिरिक्ख-	ग्योनिकपञ्चेन्द्रि-	
जोणियपंचेंद्रिय-	यौदारिक-	
भोरालियसरीरे	शरीरम्	१४८५. [७]
अपजजत्तसम्मुच्छिन्न-	अपर्याप्तसम्मुच्छिन्न-	
चउप्पयथलयर-	चतुष्पदस्थलचर-	
तिरिक्खजोणिय-	तिर्यग्यानिक्-	
पंचेंद्रियभोरालिय-	पञ्चेन्द्रियौदारिक-	
सरीरे	शरीरम्	१४८५. [३]
अपजजत्तसुहुमभा-	अपर्याप्तसूक्ष्मा-	
उकाहया	प्कायिकाः	२७
अपजजत्तसुहुमपुढ-	अपर्याप्तसूक्ष्मपृथ्वी-	
विकाहया	कायिकाः	२१
अपजजत्तसुहुम-	अपर्याप्तसूक्ष्मवनररपति-	
वणस्सहकाहया	कायिकाः	३६
अपजजत्ता	अपर्याप्ताः	१४८६ [२-३]
० अपजजत्ता	,,	१४८५ [२]
अपजजत्ताण	अपर्याप्तानाम्	१५.१३ [२]
०- अपजजत्ताण	,, २५० [२], १४९०	[४], १४९१ तः १४९५
	सूत्राणां	द्वितीयकण्डिका,
		१४९७ [१-३], १४९८
		[२], १५०१ [२],
		१५०४ [४], १५०६ [५]
अपजजत्ताणं	अपर्याप्तानाम्	१५२, २६६,
		३२५, ३६७, ४१३ [२],
		४१७ तः ४२६ सूत्राणां
		४२९ तः ४३७ सूत्राणां च
		द्वितीयकण्डिका, १५०६
		[४], १५१८ [७], पृ. ८४
		टि. १

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
०- अपजजत्ताणं	अपर्याप्तानाम्	५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६८ [४], ७५ [४], ८४ [४], ८५ [५], ९१ [४], १५३, १६३ तः १७७, १७८ तः १८६
		सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०० [१], २०१ [१-२], २०३ तः २०६ सूत्राणां प्रथम-
		कण्डिका, २०७ तः २१०, २३० [१-४, ६], २३१, २३५ [१-५, ७], २३६, २४० [२-७], २४१, २४३, २४५ [१-२], २४६, २५० [१, ३-७], २५१, १५०४ [३], पृ. ४८ टि. २
अपजजत्तिया	अपर्याप्तिका	१२६६ [२]
"	अपर्याप्तिका - भाषाभेदः	८६०, ८६४ तः ८६६
अपजजत्तियाणं	अपर्याप्तिकानाम्	३४६ [२], ३४८ [२], ३५० [२], ३५२ [२], ३९४ [२], ३९६ [२], ३९८ [२], ४०० [२], ४०२ [२], ४०४ [२], ४०६ [२], ४०८ [२], ४१० [२], ४११ [२], ४१२ [२], ४१४ [२], ४१५ [२], ४१६ [२]
अपजजत्तीसु	अपर्याप्तिसु	१९०५ [३]

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ
अपज्जवसिए	अपर्यवसितः	१२६५, १२७१, १२७६, १२८५, १२९०, १३०१, १३२५, १३२६, १३३०, १३३१, १३३४, १३३५, १३४०, तः १३४४, १३४६, १३५१, १३५२, १३५५, १३५७, १३५९, १३६१, १३७०, १३७५, १३८१, १३८२, १३८५, १३८८, १३९१, १३९३, १३९४, १३९८	अपमत्ता	अप्रमत्ताः	११५२
			अपमाणेहिं	अप्रमाणैः	१९६४
			० अपराजिएसु	अपराजितेषु	४२६ [१]
			अपराजित	अपराजित	६२२
			— अपराजित	„	७२३
			अपराजिता	अपराजिताः	१४७ [१]
			अपराजिते	अपराजितः	२१०
			अपराजिय	अपराजित	४३६ [२-३], १०३६, १०३९, १०४१ [८]
			— अपराजिय	अपराजित	६०४, १०४३ [५]
अ१ज्जवमिता	अपर्यवसिता	२११	० अपराजियत्ते	अपराजितत्ते	१०४५
अपज्जवसिते	अपर्यवसिते	पृ ३१५ टि. २		[१], १०४६ [७]	
अपडिवाइ	अप्रतिपाती	२०२७, पृ. ४१५ टि. १	अपराजियदेवत्ते	अपराजितदेवत्ते	१०४८ [४]
	„	१९८१ गा २२२	० अपराजियदेवत्ते	„	१०४७ [३], १०४९, १०५० [३], १०५२
— अपडिवाइ			०— अपराजिय- देवत्ते	अपराजितदेवत्ते	१०५५ [४]
अपडिवाती	अप्रतिपातिनः	१०३	० अपराजिय- देवत्त	अपराजितदेवत्त	१०४६ [१, ८], १०६३
अपडिवादी	अप्रतिपाती	२०२७	० अपराजिय- देवानं	अपराजितदेवानाम्	१०५४ [१]
— अपडिहय—	अप्रतिहय	८९०	० अपराजियानं	अपराजितानाम्	१०५१
अपडोयारेहिं	अप्रत्यवर्तारिः	१५६४	अपरिग्गहियाणं	अपरिग्गहीतानाम्	४१२ [१-३], ४१६ [१-३]
अपडमवमय	अप्रथमसमय	११६	अपरित्ता	अपरीताः	२६५
अपडमत्तमय०	„	११०, ११५, ११८, ११९, १२२, १२५, १२८, १२९, १३३, १३२, ११०४	अपरित्ताणं	अपरीतानाम्	२६५
			अपरित्ते	अपरीतः	१३७९
अपडमत्तमयमिन्ना	अप्रथमत्तमपमिन्ना	१७	० अपरित्ते	„	१३७९ तः १३८१
अपदेवट्टयाण्	अप्रदेशार्थेनया	३३०, ३३२	अपरियाणं	अपरियाणानाम्	१२३५
० अपदेवट्टयाण्	„	३३०, ३३२	अपरियारगा	अपरियारकाः—	२०५२ [१], २०५३
०— अपदेवट्टयाण्	„	पृ. १०१ टि. १			
अपमत्तसंज्ञयत्तो	अप्रमत्तसंज्ञेभ्यः	६६५ [० ३]			
अपमत्तसंज्ञय- सम्मट्टि	अप्रमत्तसंज्ञय- सम्मट्टि	१५३३ [०]			
अपमत्तसंज्ञयरत्त	अप्रमत्तसंज्ञयरत्त	१६२४			
अपमत्तसंज्ञया	अप्रमत्तसंज्ञया	११४२			

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
अपरिचारगाण	अपरिचारकाणाम् -	
	अप्रवीचारकाणाम्	२०५३
अपरियारा	अपरिचाराः -	
	अप्रवीचाराः	२०५१
अपरिसेसप	अपरिशेषान्	पृ. ३९४ टि. २
अपरिसेसिप	„	१८०४
अपरिसेसे	„	१८१७
अपविट्टाहं	अप्रविष्टान्	९९१[१-३]
अपसत्य	अप्रशस्त	१२१८ गा. २१०
अपसत्यविहाय- गतिणामस्त	अप्रशस्तविहायोगतिनाम्नः	१७०२[४३, ४६, ५५], १७०३[२]
अपसत्यविहाय- गतिणामि	अप्रशस्तविहायोगतिनि- नाम	१६९४[१८]
अपसत्या	अप्रशस्ताः	१७०२[३२]
अपिकाणं	अपकानाम्	१२३५
अपुट्टाहं	अस्पृष्टानि	८७७[१५], ९९०[२], १८००[३]
„	अस्पृष्टान्	९९०[१, ३]
अपुट्टे	अस्पृष्टः	१६२०
„	अस्पृष्टान्	९९२[२]
अपुरोहिता	अपुरोहिताः	२१०
अपुरोहिद्या	„	२०७
अपुव्वे	अपूर्वान्	१८०१
अप्य	अप्य	२१६९
अपेसा	अप्रेष्याः	पृ. ७६ टि. २
अपेस्ता	„	२१०
अप्यकर्मतरागा	अल्पतरकर्मकाः	११२५, ११३२
अप्यङ्गिया	अल्पङ्गिकाः	पृ. २८६ टि. १
०-अप्यङ्गिया	„	पृ. २८६ टि. १-२-६-९
०-अप्यणयाप	आत्मना	१८०१
अप्यणो	आत्मनः	१५७०, १५७१
०-अप्यणो	„	९९३, २१६८

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
अप्यतराण	अल्पतरान्	११२४, ११४२
अप्यतिट्टिप	अप्रतिष्ठितः	९६०[१]
अप्यबहुं	अल्पबहुत्वम्	२०३२ गा. २२४
-अप्यबहुं	„	१२१८ गा. २१०
०-अप्यबहुं	„	३३४, १४७४ गा. २१४
अप्यवेदणतरागा	अल्पतरवेदनाः	११२८, ११४४
अप्यसत्या	अप्रशस्तानि	२०४७
अप्यसत्याओ	अप्रशस्ताः	१२४१
अप्यसरीरा	अल्पशरीराः	११२४, ११४२
अप्या	वाङ्मयविशेषः	४५ गा. ३१
„	अल्याः	२२५ तः २७२ [५], २७३ तः २७५, ३२५, ३३० तः ३३३, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ८०२ तः ८०५, ९००, ९८२, ९८५[९], ९८७[४] १०१३, ११७० तः ११७४, ११७६, ११८० [१, ५-१०], ११८२ [१-३], ११८३[१-३], ११८५ तः ११९०, १५६६, १६६३, १८२१, २०५३, २१२५, २१२६, २१२७[१], २१२९[१], २१३०, २१३१, २१४२, २१४३
„	अल्यानि	८८७, ९७९, ९८५[७] ९८७[२], १२४७ तः १२४९, १४७३, १५६५

मूलसहो	सकथत्यो	सुत्तंकाइ
अप्याणं	आत्मानम्	१५७२
+ अप्याबहु	अल्पबहुत्वम्	९७२ गा. २०२
अप्याबहुण्	अल्पबहुत्वे	१००६ गा. २०७
अप्याबहुगं	अल्पबहुत्वम्	११८० [१०], ११८१
अप्याबहुगा	अल्पबहुत्वानि	११८० [१०], ११८१
अप्याबहुदंडगा	अल्पबहुत्वदण्डकाः	६९२
अप्याबहुयं	अल्पबहुत्वम्	८०४, ८८८ [१]
अप्याबहुयाणि	अल्पबहुत्वे	०८३ [२], ९८४
अप्यिद्विया	अल्पद्विकाः	११९.१ तः ११९.४, ११९.७
०- अप्यिद्विया	,,	११९.१, ११९.२, ११९.४
अप्यितरिया	अप्रियतरिका	१२२६
अप्यित्ताण्	अप्रियतया	१८०५
अप्येस्सा	अप्रेष्याः	२०७
अफोया	वलीविशेषः	४५ गा. ३०
अफासाइजमाणा	अस्पृश्यमानाः	१८१८, १८२१
अफासाइजमाणाई	अस्पृश्यमानानि	१८२०
अफासाइजमाणाण	अस्पृश्यमानानाम्	१८१८, १८२१
अफासाइजमाणाणं	,,	१८१७
अफुण्ण	आपूर्णेम्	२१५३ [१-२], २१५६ [१-२], २१५७, २१५९ [१-२], २१६५, २१६६ [१]
अफुसमाणगत- परिणामे	अस्पृशद्विति परिणामः	९४९
अफुसमाणगती	अस्पृशद्वितिः	११०५, ११०७
अफुसमाणगतीण्	अस्पृशद्वितिकः	२१७५

मूलसहो	सकथत्यो	सुत्तंकाइ
अफुसित्ता	अस्पृष्टा	११०७
अबंधण्	अबन्धकः	१६४२, १६४३, १६४६, १७८३ [१], १७८४ [१, ३]
अबंधगा	अबन्धकाः	३२५, १६४३
अबंधगाणं	अबन्धकानाम्	३२५
अबंधगे	अबन्धकः	१६४३
अबंधगेण	अबन्धकेन	१७८४ [१]
अबाहा	अबाधा	१६९७, १६९८ [१-२], १६९९ [१-२], १७०० [२, ४, ९-१३], १७०२ [३, ५, ९], ११, १३, १८-२२, २४-२७, ३६-३९, ४२-४३, ४५, ५६, ५८], १७०३ [१], १७०४, १७३४, १७३५, [१], १७३७ [२-३], १७३९ [२], १७४१
अबाहाण्	अबाधया	२११
अबाहणिया	अबाधोनिका - उदाधोनाः	१६९७, १६९८ [१], १७०० [२], १७०४, १७४१
अठमहण्	अभ्यधिकः	४४३, ४५५, [२], ५०८, ५२७ [३], पृ. १५२ टि. १
— अठमहण्	अभ्यधिकः	पृ. १५२ टि. १
० अठमहण्	,,	४४०, ४४३, ४४८, ४५५ [२-३], पृ. १५२ टि. १
०- अठमहण्	,,	४४०, ४४८
अठमहण्ते	उ.भ्यधिकः	५२.७ [३]
०- अठमहण्ते	,,	,,
अठमहण्यं	अभ्यधिकम्	१९३२ [२]
० अठमहण्यं	,,	१३२७
०- अठमहण्यं	,,	१७३० [१]

मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
अवमहया	अभ्यधिकाः ४७२[२], १२०२		- अवमहियं	अभ्यधिकम् ३९५[१], ३९८[१], ३९९[१]	
अवमहयाहं	अभ्यधिकानि १३५३		०- अवमहियं	॥ ३९५[३], ३९६ [१], ३९७[१], ३], ३९९[३], ४००[१]	
०- अवमहयाहं	॥ १२६२[२], १२८९, १३१२, १३२७ ॥ १३३६ तः १३४१, १७०१, [१-२], १७३०[१]		०- अवमहियाहं	अभ्यधिकानि पृ. ३०४ टि. २	
अवमहयागणं	अभ्याख्यानेन १५८०		०- अवमहयाहं	अभ्यन्तरकः २१६९	
अवमहियाहं	अभ्यधिकः ४४०, ४४३, ४५५, [३], ५०४, ५३३[१], ५३९[१], ५५४[१], पृ. १३८ टि. १		अभिभतरगा	अभ्यन्तरकाणि ५४[८] गा. ९१	
०- अवमहियाहं	अभ्यधिकः ६४३, ४५५ [३], पृ. १५२ टि. १		अभिभतरपुष्कराहं	आभ्यन्तरपुष्करार्थः १००३[२]	
०- अवमहियाहं	॥ ५२७[३], ५३९[१]		अभिभतर-बाहिरे	आभ्यन्तर-बाह्यम् १९८१ गा. २२२	
अवमहियाहं	॥ ५३९[१]		अवमुगाय ०	अभ्युद्गत १९५[१]	
०- अवमहियाहं	॥ ५३३[१], ५४८ [१], ५५४[१]		अवमुवगमोवक- मिया	आभ्युपगमिक्यौ, पकमिकी २०५४ गा. २२५	
अवमहियाहं	अभ्यधिकम् ४८०		+ अवमोह	हरिजातिवस्नपतिविशेषः पृ. २० टि. ११	
+ अवमपडल-	अभ्रपटलम् २४ गा. ९		अवमोवगमियं	आभ्युपगमिकीम् २०७३	
अवमपडलाण	अभ्रपटलानाम् ८८३		अवमोवगमिया	आभ्युपगमिकी २०७२	
०- अवमरागो	अभ्ररागः १२२९		अभवसिद्धिपृ	अभवसिद्धिकः १३९३, १८७३	
- अवमवालुव	अभ्रवालुका २४ गा. ९		अभवसिद्धिपृहिंतो	अभवसिद्धिकेभ्यः ९१०[१], ९१४[१]	
अवमहियाहं	अभ्यधिकः ४४०, ४४८, ४५५[२-३], ४८९[२], ५३३[१], ५४८[१]		अभवसिद्धिया	अभवसिद्धिकाः २६९, ३३४	
०- अवमहियाहं	अभ्यधिकः ४४३, ४५५ [३], ५०४		अभवसिद्धियाणं	अभवसिद्धिकानाम् २६९	
०- अवमहियाहं	॥ ४४०, ४५५[२]		अभंगयं	अभङ्गकम् १७८४[३], १८८०[३]	
अवमहियाहं	॥ ४८९[२], ५०४ तः ५०६, ५०८, ५४८[१]		अभासप	अभाषकः १३७५	
०- अवमहियाहं	॥ ४८९[२], ५०५, ५०६		अभासगा	अभाषकाः २६४, ८६७, ८६८, ९००	
अवमहियाहं	अभ्यधिकम् ३९६ [३], ३९८[३], ४००[३], पृ. १४६ टि. १		अभासगाण	अभाषकाणाम् २६४, ९००	
			अभिकखणं	अभीक्ष्णम् ११२४, ११४२, १८०२	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तकाइ
०-अभिगामी	अधिगमिनः	२०४९, २०५०
अभिगमे	अधिगमः	२०३२ गा. २२४
अभिगहम्मि	अभिग्रहे	८६६ गा. १९७
अभिगिहयत्तापु	अभिघित्ततया	१८०५, १८०६ [१]
अभिण्णाइ	अभिन्नानि	८८०
अभिनिविट्ठाइ	अभिनिविष्टानि	१४४४
अभिच्चाइ	अभिच्चानि	८८०
०-अभिरामा	अभिरामाणि	१७७, १७८ [१], १८८
अभिरूवा	अभिरूपी	२०६ [१]
”	अभिरूपा	२११
”	अभिरूपाणि	१७७, १७८ [१] १८८, १९५ [१], १९६, २०६ [१], २१०
अभिलावविसेतो	अभिलापविशेषः	१२४९
अभिलावेणं	अभिलापेन	३५३, ६४१ [२], ६९७, ८९१, ९९९ [२], ११९६, १२२१, १६१९, १७४२
- अभिलावेणं	अभिलापेन	१५२० [५]
अभिलावो	अभिलापः	६२५, ६३८, ६७४, ९९० [४], १२०० [२], १२०७ [२], १२४८
०- अभिलावो	अभिलापः	२१५४ [१]
अभिवदिउण	अभिन्नय	१ गा १
अभिसमण्णागयाइ	अभिसम्वागतानि	१४४४
अभिहणंति	अभिप्रन्ति	२१५३ [४], २१६६ [३]
- अभिहियं	अभिहितम्	११० गा. १३०
अमणापत्तरिया	अमनआपत्तरिका	पृ. २९३ टि. ९
अमणामत्तरिया	अमनोऽमत्तरिका	१२२६, १२३४

मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तकाइ
अमणामत्तापु	अमनोऽमत्तथा	१८०५
अमणामत्तरिया	अमनोऽमत्तरिका	१२२७, १२२८, १२३३, १२३५
अमणुणत्तरिया	अमनोऽत्तरिका	१२२६
अमणुणत्तापु	अमनोऽत्तया	१८०५
अमणुणा	अमनोऽत्ताः	१६८१ [२], १६९० [३]
अमणुसआहारग-	अमणुसआहारक-	
सरीरे	शरीरम्	१५३३ [२]
-अमर	अमर	१७७, १७८ [१] १८८
अमरवइ	अमरपतिः - वानव्यन्तरेन्द्रः	१९२ गा. १४९
अमरा	अमराः	२११ गा. १७८
अमाइसम्महिट्टि-	अमायिसम्मदृष्ट्यु-	
उववण्णागा	पपन्नकाः	९९८, ११४४, २०४६, २०८३
अमाइसम्महिट्टोव-	”	११४६
वण्णागा	”	”
अमातिसम्महिट्टिउ-	”	”
वण्णागा	”	पृ. ४७७ टि. ४
अमादि०	अमायिन्	पृ. ४९० टि. ३
अमायिसम्महिट्टि-	अमायिसम्मदृष्ट्युपपन्नकाः	
उववण्णागा	”	पृ. ४२७ टि. २
+ अमिय	अमितः - दिक्कुमारेन्द्रः	१८७ गा. १४३
अमिय०	अमृत	२११ गा. १७६
+ अमियवाहण	अमृतवाहनः - दिक्कुमारेन्द्रः	१८७ गा. १४४
अमूउदिट्ठी	अमूउदृष्टिः	११० गा. १३२
अम्मापियरो	मातापितरौ	८४१, ८४६
+ अय	अयः	२४ गा. ८
अय०	अज	७७
अयखंढाण	अयःखण्डानाम्	८८२
अयवरा	अजगराः	७७, ८१

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
अयगोलो	अयोगोलः	५४[१०] गा.१०२
अयसि	अतसी	पृ.२१ टि.१
अयसिकुसुम	अतसीकुसुम	१७८[२]
अयसिकुसुमप	अतसीकुसुमकम्	१२२७
अयसी०	अतसी	५० गा.४३
अयं	अयम्	८४२, ८४३, ८४६ तः ८४८
अयं-		२१६९
अयं	इमी	८४१
अयान्तो	अजानानः	११० गा.१२३
अयोमुहा	अयोमुहाः - अन्तर्द्वीप	
	मनुष्याः	९५
अरह०	अरति	१७००[१३]
अरति०	,,	१७०८[१०]
अरतिरतिप	अरतिरस्या	१५८०
अरती	अरतिः	१६९१[५]
अरबाग	अरबाक - म्लेच्छजाति-	
	विशेष	पृ.३६ टि.३
अरय-०	अरजस्	१९७ तः २०१
	सूत्राणां द्वितीयकण्डिका	
अरवागा	अरवाकाः - म्लेच्छजाति-	
	विशेषः	९८
अरविन्द०	अरविन्द	५४[८] गा.९०
अरविन्दे	अरविन्दम्	५१
अरहंता	अर्हन्तः	१००, ७७३[२]
अरिट्टप	अरिट्टकः	पृ.२९३ टि.४
- अरिट्टे	अरिट्टः	४० गा.१४
अरिहंताणं (च.व.)	अर्हद्भवः	प्रन्थादौ
अरुणवरे	अरुणवरः - द्वीपः समुद्रध	
		१००३[२] गा.२०४
अरुविअजीव-	अरुप्यजीवपर्यवाः	
पञ्जवा		५००, ५०१
अरुविअजीव-	अरुप्यजीवप्रशापना	
पणवणा		४, ५
० - अलंकिया	अलङ्कृतानि	१९५[१]
अलाप	अलातम्	३१[१]

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
+ अलिसिद्ध	वनस्पतिविशेषः	५० गा.४२
अलेस्स०	अलेश्य	११७२, पृ.२८१ टि.१
अलेस्सा	अलेद्याः	२५५, ९४३, ११७०, १८८६
अलेस्साण	अलेद्यानाम्	२५५, ११७०
अलेस्से	अलेद्यः	१३४२
अलोप	अलोके	२११ गा.१६०, १००५, १९९५
अलोपस्त	अलोकस्य	७७९, ७८०
अलोगे	अलोके	७७६
- अलोगे	अलोकः	९७२ गा.२०३
अलङ्ककुसुमे	अलङ्कीकुसुमम्	१२३०
अवप	अवकः - प्रत्येकवनस्पतिः	५१
अवप	अवकः - साधारण-	
	वनस्पतिः	५४[१] गा.४७, ५५[३], गा.१०८
- अवगाह	अवगाह	१२१८ गा.२१०
अवचिज्जति	अपचीयन्ते	१५५८
अवट्टिप	अवस्थितः	२०२७
अवट्टु	अपार्थम्	१३२६, १३३१, १३४४, १३५२, १३५९, १३७८
- अवणीय	अपनीत	८९६
अवणीय-	अपनीतोपनीतवचनम्	
उवणीयवचणे		८९६
अवणीयवचणे	अपनीतवचनम्	८९६
अवणोहि	अवर्णः	१९६४
अवसम्बप	अवक्तव्यकः	७८१, तः ७८८
अवसम्बयाहं	अवक्तव्यकौ	७८१, ७८३ तः ७८८

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह	
अवदाल्लेति	अवदाल्यति - उत्पाटयति	२१६९		५४२ [१], ५४३ [१], ५४५ [१], ५५२ [१],		
अवदाल्लेत्ता	अवदाल्य - उत्पाटय	२१६९	अवहारो	अपहारः	९२१ [१]	
अवरविदेह	अपरविदेह	१०९८, १२५७[७]	अवहिया	अपहतानि	९१६ [२], ९२१ [२]	
अवरवेयालिं	अपरसटम्	१११२	अवहीरति	अपसियते	९१८ [१], ९२१ [१]	
०-अवरा	अपरा	५४[१] गा. ५०	अवहीरमाणा	अपसियमाणानि	९१६ [२], ९२१ [२]	
-अवरे	अपराणि ५५[३] गा. १०७		अवहीरंति	अपसियन्ते	९१० [१ २, ४], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [१], ९१६ [२], ९१८ [१], ९२१ [१-२]	
-अवरे	अपरम् २ गा. ६, ५४[२] गा. ५४		अवाउक्काह्यपुग्नि- दियवेउण्विय- सरीरे	अवायुकार्यिकेकेन्द्रिय- वैक्रियशरीरम्	१०१५ [१]	
०-अवलंबिणी	अवलम्बिनी	१२३७	अवाण	अपायः	१००६ गा. १०८	
०-अवसाणानं	अवसानानाम्	७२०	०अवाण	,,	१०१५ [१]	
अवसिट्टं	अवसिष्टम्	१७३३	अवि-	अपि	८५२	
अवसेस०	अवशेष ५०४, ५३९ [१]		-अवि	,, १ गा. ३, ८४९ त. ८५३, ८८८ [१], ९९० [४], १६२२ तः १६२६, १६७९, १६८०		
अवसेस-	,,	६७९, ६८१				
-अवसेस-	,,	६८१				
अवसेसं	अवशेषम्	११३५				
अवसेसा	अवशेषाः	३३३, ४५८, ५३८ [१], ५४४, १५८३ [४], १७६५ [१], १७८३ [२], १७८८ [२], १९०३ [३], १९०८ [२], १९६२				
०-अवसेसाउया	अवशेषायुक्ताः	६७७, ६७९	-अवि-	अपि	२४, २८ [१], ३१ [१], ३४ [१], ४०, ४१ गा. १८, ४२ गा. २३, ४४ तः ४९, ५० गा. ४३, ५१, ५२, ५४ [१] गा. ५३, ५४ [३] गा. ५६ तः ६६, ५४ [४] गा. ६७ तः ७५, ५४ [५] गा. ७६ तः ७९, ५४ [६] गा. ८० तः ८३, ५४ [८] गा. ८७ गा. ८९, ५४ [११], ५६ [१], ५७	
अवसेसाणं	अवशेषाणाम्	१७७९, १८८७ [४], १८९५ [३], १९०४ [३], १९०५ [३]				
अवसेसेसु	अवशेषेषु	१४२६ [१], १८९५ [४], १८९८ [१-२], १८९९ [२], २१०४ [१]				
अवसेसेहिं	अवशेषैः	४५७ [१], ४६८ [१], ४७५ [१], ४८३ [१], ४९१ [१], ५१९, ५४१ [१],				

मूलसदो	सकयत्थो	सुसंकाह
	[१], ५८ [१], ६३, ६७, ७१, ७३, ७४, ७५, ८०, ८३, ८५ [१], ८७, १०५, १०६	
अविगाहेणं	अविप्रहेण	२१७५
अविरता	अविरताः	३३४
— अविरय	अविरत	८९९
०— अविरयं	अविरतिम्	१४४८
अविरहिपु	अविरहितः	१८००
— अविरहिपु	,,	१-०६
अविरहियं	अविरहितम्	६३०, ८७८
— अविरहियं	,,	५७९
अविरहिया	अविरहिताः	५८०
अविराहियसंजमाणं	अविराधित- संयमानाम्	१४७०
अविराहियसंजमा- संजमाणं	अविराधितसंयमा- संयमानाम्	१४७०
अविसपु	अविषयान्	८७७ [२१]
अविसारओ	अविशारदः	११० गा. १२९
अविसुद्धत्स्सतरागा	अविसुद्धतरत्सेद्याः	११२७
अविसुद्धवणतरागा	अविसुद्धतरवर्णाः	११२६, ११३३ [१]
अविसुद्धाओ	अविशुद्धाः	१२४१
अविसेसा	अविशेषाः	१५०, १५३, १५६, १५९, १६२
अविस्साम०	अविश्राम	१५५ [१]
अवेति	अपैति	१८६४
— अवेति	,,	२०५२ [२]
अवेदपु	अवेदकः	१३३०, १३०२ [४]
अवेदगा	अवेदकाः	२५३
अवेदमाण	अवेदकानाम्	२५३
अवेदणा	अवेदनाः	२११ गा. १५८
अवेदा	अवेदाः	,,
अवेदिथा	अवेदिताः	२१०० [१]
अवेदयगा	अवेदकाः	५४३

मूलसदो	सकयत्थो	सुसंकाह
अव्यद	म्लेच्छजातिविशेषः	पृ. ३६ टि. ७
अव्याबाहं	अव्याबाधम्	२११ गा. १७१ गा. १७९
— अव्याबाहं	,,	२११ गा. १७७, २१७६ गा. २३१
अव्योयहा	अव्याकृता—भाषाप्रमेदः	८६६ गा १९७
असकणी	अश्वकर्णी	५४ [१] गा. ४७
असकिणी	अश्वकृष्णा	पृ. २१ टि. ९
असन्धमण्यपओगे	असत्यमनःप्रयोगः	पृ. २६१ टि. १
असन्धामोसभासगा	असत्यामृषाभाषकाः	९००
असन्धामोस- भासगाणं	असत्यामृषाभाषकाणाम्	९००
असन्धामोसभास- त्तापु	असत्यामृषाभाषात्वेन	८९१ तः ८९३, ८९५
असन्धामोसभासापु	असत्यामृषाभाषया	८९१
असन्धामोस- भणजोगं	असत्यामृषामनोयोगम्	२१७४ [२]
असन्धामोस- मण्यपओगे	असत्यामृषामनःप्रयोगः	१०६८, १०७४
असन्धामोसबहजोगं	असत्यामृषावाग्योगम्	२१७४ [३]
असन्धामोसब- हृप्पओगी	असत्यामृषावाक्प्रयोगिणः	१०८१
असन्धामोसब- हृप्पओगे	असत्यामृषावाक्प्रयोगः	१०७०, १०७३
असन्धामोसं	असत्यामृषाम्	८७१, ८७२, ८७४, ८७५, ८९९
,,	असत्यामृषम्	८७०, ८९८
असन्धामोसा	असत्यामृषा	८३१, ८६४, ८६६
असणी	अशनिः	३१ [१]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
असणे	अशनः - एकास्थिववृक्ष- विशेषः ४० गा. १५.		असंभूतभागात्	असंभूयभागमात्राः ५:४ [११] गा. १०६	
असणिकाउण	असंभूययुष्कम् १४७१		- असंखा-	असंभूयाः	॥
० असणिकाउण	॥ १४७१, १४७३		असंखिज्जगुणादीणे	असंभूयेयगुणहीनः	४१०
० असणिकाउयस्स	असंभूययुष्कस्य १४७३		असंखिज्जगुणाभागे	असंभूयेयभागे	२०७
असणिभूतं	असंखिभूताम् २०८०		असंखिज्जगुणाभागेणं	असंभूयेयभागानं १७०० [११], १७०२ [२४], १७११ [३], १७१८	
असणिभूया	असंखिभूता. १९६. ११२८, २०७८		असंखिज्जगुणा	असंभूयेयगुणा २१७ [४५], २४४, २९६	
असणणी	असंखि १३९०, ११७२, १८७८ [१]		असंखिज्जगुणाओ	॥	२८७
॥	असंखिन. ९३, २६८, ११३८, १७२८, १७३१ [१], १८७९, १८८० [१], १९६५, १९६६, १९६८, १९७२, १९७३, १९७३ गा. २२०, २०८०		असंखिज्जगुणे	असंभूयेयगुणम् १४७३	
- असणणी	असंखिन. १९७३ गा. २२०		असंखिज्जगुणाभागे	असंभूयेयमागे १९५ [१]	
असणणीणं	असंखिनाम् २६८, १४७३		असंखिज्जपदेसोगाढे	असंभूयेयप्रदेशाव- गाढम् ७९५.	
असणणीभूयं	असंखिभूताम् ११३८		असंखिज्जसमहया	असंभूयेयसामयिकी १०१० [१]	
असमोहता	असमवहताः ३२५		असंखिज्जा	असंभूयेया २५ [३]	
असमोहया	॥ २१२५, २१२६, २१२८ [१-२], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२ तः २१४४ [९], २१४५ [१]		॥	असंभूयेयानि १०५८, १०६०	
असमोहयाण	असमवहतानाम् २१२५ त २१२७ [१], २१२८ [१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२ २१४३		असंखेज्ज०	असंभूयेय २११ गा. १६८, ४.६५ टि.८	
असमोहयाणं	असमवहतानाम् ३२५		- असंखेज्जभाग	असंभूयेयभाग १३३७ त. १३३९	
असरीरा	असरीराः २११ गा. १६९. २१७६		असंखेज्जभाग०	॥	८२, ९३
असरीरी	असरीरिणः १९०३ [६]		असंखेज्जभाग-	असंभूयेयभागान्यधिकः	
असंखिलिटाहं	असंखिलिटानि १७८ [१-२]		अठमहाण	४५५ [२]	
असंखिलिटानो	असंखिलिटा १२४१		असंखेज्जह-	॥	
			भागवमहिण	॥	४१०
			असंखेज्जभागं	असंभूयेयभागम् ९८५ [३], १३६५, १३८७, १४७२, १५०२, १५०४ [१], १५०६ [१-५], १५०७ [१-२], १५१३ [१-४], १५२७, १५२८, १५२९ [१-३, ९], १५३२ [१, ५-६], १५४७	

मूलसदो	सकन्यत्वो	सुसंकाह	मूलसदो	सकन्यत्वो	सुसंकाह
	[१], १५५१[१, ४, ६].		असंखेजगुणकालए	असह्वयेयगुणकालकः	५२२
	१७३० [१], पृ ४४१		असंखेजगुणकालक-	असह्वयेयगुणकालकानाम्	
	टि. ०		गाणं		३३३
असंखेजगुणभागं—	असह्वयेयभागम्	१८१७	असंखेजगुणकालाहं	असह्वयेयगुणकालानि	
असंखेजगुणभागे	असह्वयेयभागे	१४८,		१७९८ [२]	
	१४९, १५१, १५२,		असंखेजगुणपरि-	असह्वयेयगुणपरिहीणम्	
	१५४, १५५, १६०.		हीणं	२१७५	
	१६१, १६३ तः १७७,		असंखेजगुण-	असह्वयेयगुणाभ्यधिकः	
	१७८ [१], १७९ [१],		मन्महिए	४४८	
	१८१ [१], १८२ [१],		असंखेजगुणमन्म-	४४०, ५०४	
	१८४ [१], १८५ [१],		हिए		
	१८८, १८९ [१], १९०		असंखेजगुणहीणे	असह्वयेयगुणहीनः	४४०,
	[१], १९३ [१], १९६,			४४३, ४४८, ४५५ [३],	
	१९७ [१], १९९ [१].			५०४	
	२०५ [१], २०६ [१]		असंखेजगुणा	असह्वयेयगुणौ	२७३
असंखेजगुणभागो	असह्वयेयभागेन	१६९८	”	असह्वयेयगुणाः	२१६
	[१], १६९९ [२], १७००			[१-८], २१७ [१-४, ६],	
	[२, ४, ९, १२, १३].			२२०, २२३ [१-८],	
	१७०२ [३-६, ८-९, ११,			२२५, २२६, २३०	
	१३, १८-२२, २५-२७.			[३-६], २३१ तः २३४,	
	३६-३९, ४३, ४५].			२३५ [७], २३६ तः	
	१७०५, १७०७ [१],			२३९, २४१ तः २४४,	
	१७०८ [२, ४, ७-८]			२४५ [१-९], २४६ तः	
	१७११ [२], १७१२,			२४९, २५० [१-७],	
	१७१३, १७१५, १७१७,			२५१, २५२, २५७,	
	१७२१, १७२२, १७२५,			२५९ तः २६१, २६३,	
	१७२७ तः १७२९			२६७, २७३, २७६,	
	१७३१ [१, ३-५]			तः २७८, २८०, २८०,	
असंखेजगुणभागो	असह्वयेयभागः			२८४, २८६, २८८,	
	३८७ [१, ३], ३८९ [३]			२९०, २९२ तः ३२४,	
	१२८८, १५४५			३२६, ३२७, ३३० तः	
असंखेजगुण	असह्वयेयानि	९१० [१]		३३२, ३३४, ७५३,	
असंखेजगुण-	असह्वयेयगुणाभ्यधिकः			७६३, ७७२, ७७७,	
मन्महिए		४५५ [३]		७७९, ७८०, ९००,	
असंखेजगुण-	”			११७१, ११७४, ११८०	
मन्महिए	”	४४३		[१, ५, ८, ९], ११८२	
असंखेजगुण-	”			[१, ३] ११८३ [१, ३],	
मन्महिने	”	५०४			

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाइ
असंखेजगुणा	११८६ तः ११९०, १५६६, २०५३, २१२५, २१२६, २१२७ [१], २१२८ [१-२], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४६, घ. ४३६ टि. १-२, घ. ४३८ टि. १-२		असंखेजतिभागं	असङ्खेयभागम् २११, ९७५ [१], ९७६ [१], १३०५, १३०८, १८०४, १८१०, १९९४, १९९५, १९९८, २००६, २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१]	
”	असङ्खेयगुणानि १२४७ तः १२४९, १५६५, घ. २९९ टि. १		असंखेजतिभागानो असङ्खेयभागान	९९२ [१]	
असंखेजगुणां	” ३२८, ३२९, ७७७, ७७९, ७८०		असंखेजतिभागानो ”	९९२ [३]	
असंखेजगुणानो	असङ्खेयगुणाः २२६, २७९, २८३, २८५, २८९, २९१		” असङ्खेयभागो १९८ [१], २०८, २१०, घ. ४७ टि. ५		
असंखेजगुणे	असङ्खेयगुणः २७२ [१-२, ४-५], २७३, २७९		असंखेजतिभागो	असङ्खेयभागान् ३८९ [१], ९१० [२], ९११ [२], ९१२ [२], ९१८ [१], ९२०, १२६२ [१]	
”	असङ्खेयगुणम् १४७३		असंखेजपणसिद्ध	असङ्खेयप्रदेशिकाः ५०९, ५३० [१], ५३६ [१], ५४२ [१], ५५१ [१], ” असङ्खेयप्रदेशिके ७८९ ” असङ्खेयप्रदेशिकम् ७९३, ७९८	
असंखेजजीविया	असङ्खेयजीविकानि ४०, ४१		असंखेजपणसियस्स	असङ्खेयप्रदेशिकस्य ५०९, ५३० [१], ५४२ [१], ५५१ [१], ८०३	
असंखेजति०	असङ्खेय ९१६ [२]		असंखेजपणसिया	असङ्खेयप्रदेशिकाः ३३०	
असंखेजतिगुणहीणे	असङ्खेयगुणहीनः ५०४		असंखेजपणसियां	असङ्खेयप्रदेशिकानाम् ५०९, ५३० [१], ५३६ [१], ५४२ [१], ५५१ [१]	
असंखेजतिभाग- अवभतिष्ट	असङ्खेयभागान्यधिक ४४३, ४५५ [३]				
असंखेजतिभाग- अवभहिष्ट	” ५०४				
असंखेजतिभाग- पलिभागोणं	असङ्खेयभाग- प्रतिभागोण ९१८ [१]				
असंखेजतिभाग- अवभहिष्ट	असङ्खेयभागान्यधिकः ४४०, ५०४				
असंखेजतिभाग- अवभहिते	” ४८९ [२]				
असंखेजति- भागहीणे	असङ्खेयभागहीनः ४४०, ४४३, ४४८, ४५३ [३], ४८९ [२], ५०४				

मूलसदो	सहाय्यथो	सुसंकाह
असंखेज १पसोगा- दस्स	असह्णयेयप्रदेशावगाडरय ५,१४, ८०४, ८०६	
असंखेज १पसोगाडा	असह्णयेयप्रदेशावगाडा: ३३१	
"	असह्णयेयप्रदेशावगाडा १२४४	
असंखेज १प- सोगाडाइं	असह्णयेयप्रदेशावगाडानि ८७७ [४]	
असंखेज १प- सोगाडाण	असह्णयेयप्रदेशाव- गाडानाम् ३३१	
असंखेज १प- सोगाडाणं	" ५,१४	
असंखेज १पसोगाडे	असह्णयेयप्रदेशावगाड: ५,१४	
"	असह्णयेयप्रदेशावगाडम् ७९४, ७९६, ७९८ [१], ९७८ [१], ९८५ [६]	
असंखेज १दंसिण	असह्णयेयप्रदेशिकम् ७९५, ७९९,	
असंखेज १दंसिते	" ७९९,	
असंखेज १दंसियरस	असह्णयेयप्रदेशिकरय ५३६ [१], ८०४	
असंखेज १दंसिया	असह्णयेयप्रदेशिका: ५,०३	
असंखेज १दंसियाणं	असह्णयेयप्रदेशिकानाम् ३३०	
असंखेज १द- सोगाडाइं	असह्णयेयप्रदेशावगाडानि १७९७	
असंखेज १दसोगाडे	असह्णयेयप्रदेशावगाडम् ७९५, ७९९, ८०१	
असंखेज १भाग- मठभतिण	असह्णयेयभागाम्भधिक: ४४३	
असंखेज १भागमठ- हिण	" ४४०	
असंखेज १भाग- मठभहिण	" ४४८	
असंखेज १भ गहीणे	असह्णयेयभागहीन: ४४३ ४५५ [२-३]	

मूलसदो	सहाय्यथो	सुसंकाह
असंखेज वासाउणसु	असह्णयेयवर्षायुष्केषु ६७२ [४]	
० असंखेज वासा- उणसु	" ६७२ [६]	
असंखेज वासा- उण्हितो	असह्णयेयवर्षायुष्केभ्यः ६३९ [१०, २१, २५], ६४५ [४], ६६२ [४]	
असंखेज वासाउय	असह्णयेयवर्षायुष्क ६५८	
असंखेज वासाउय०	" ६३९ [१०, २५], ६४८, ६६० १५, ३३ [५]	
असंखेज वासाउय- कम्मभूसग- गढभवकंतिय- मणूसपंचंदिय- वेउच्चियसरीरे	असह्णयेयवर्षायुष्कवर्म- भूसकगर्मव्युत्क्रान्तिक- मनुष्यपञ्चेन्द्रिय- वैक्रिय- शरीरम् १५, १९ [३]	
असंखेज वासाउय- गढभवकंतिय- तिरिक्खजोणिय- पंचंदियवेउच्चिय- सरीरे	असह्णयेयवर्षायुष्क- गर्भेव्युत्क्रान्तिक- तिर्ययोनिकपञ्चेन्द्रिय- वैक्रिय- शरीरम् १५, १८ [२]	
असंखेज वासाउया	असह्णयेयवर्षायुष्का: ६८१	
असंखेज ससमण	असह्णयेयसामयिक: १७९६, १८१५, २०८७ [१], २१७१	
असंखेज ससमण्यं	असह्णयेयसामयिकम् ८७९, २१७५	
असंखेज ससमण	असह्णयेयसमयान ८७८	
असंखेज- समयठित्तीया	असह्णयेयसमय- स्थितिका: ३३२	
असंखेज- समयठित्तीयाइं	असह्णयेयसमय- स्थितिकानि ८७७ [५]	
असंखेज- समयठित्तीयाण	असह्णयेयसमय- स्थितिकानाम् ३३२	
असंखेज- समयठित्तीयाणं	" ५, १८	
असंखेज ससमयसिद्धा	असह्णयेयसमयसिद्धा: १७	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
असंखेज्जं	असह्णयेयम्	६०४, १२८६, १३००, १३०१, १३०५, १३०८, १३६५, १३८७	—असंखेजा	असह्णयेयाः	५४ [२] गा. ५४, १८८, १८९ [१], १९३ [१], १९५ [१] असह्णयेयानि १९० [१]
असंखेजा	असह्णयेयाः	२८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५४ [११] गा. १०५, ५५ [३], ४३९, ४४०, ५०३, ६२६, ६२८, ६३०, ६३२, ६३३, ९१० [१], ९१४ [१], ९२१ [१], १००६ गा. २०७, १२६२ [१], १२८६, १२८८, १३००, १३०१, २०९३ [१], २०९९ [१-२], २१०० [१-२] २१०१ [१], २१०२, २१०३ [१], २१०६ त २१०८, २११३, २१२३ [२-३], २१२४ [२-३], २१३५ [१]	” ”	असह्णयेयानि	९१८ [१], १९९५, २१५६ [१], २१५७
”	असह्णयेयानि	७९२, ९१० [२], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [२], ९१६ [२], ९१८ [१], ९२०, ९२१ [१], १०३०, १०३१ [१], १०३४, १०३८ [१-२], १०३९, १०४१ [१-४], ६, ७], १०४३ [१, ३], १०४८ [१, ४], १०४९, १०५० [२-३], १०५२, १०५४ [२-३], १०५९, १०६४, १०६५, १०६६ [२-३], १२४६, २०४७, ष्ट. २६० टि. १	असंखेजाओ	असह्णयेयाः	१९७ [१], २०६ [१], ८८०, ९१० [२], ९११ [२], ९१२ [२], ९१८ [१], १२८६, १३००, १३०१, १३०५, १३६५, १३७७
”	असह्णयेयानाम्	१९० [२]	— असंखेजाणं	असह्णयेयानाम्	१९० [२]
”	असह्णयेयाभिः	९१० [१-२], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [१], ९१८ [१], ९२१ [१], २१७५	असंखेजाहिं	असह्णयेयाभिः	९१० [१-२], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [१], ९१८ [१], ९२१ [१], २१७५
”	असह्णयेयान्	१९९१, १९९४, १९९८, २००६, २१७५	असंखेजे	असह्णयेयान्	१९९१, १९९४, १९९८, २००६, २१७५
”	असह्णयेये	१९५ [१]	—असंखेजे	असह्णयेये	१९५ [१]
”	असह्णयेयेषु	१५७, १५८,	असंखेजेसु	असह्णयेयेषु	१५७, १५८,
”	असह्णयेयाद्वाप्रविष्टः	१७४४	असंखेजेप्यविष्टे	असह्णयेयाद्वाप्रविष्टः	१७४४
”	असङ्गा	असङ्गाः	असङ्गा	असङ्गाः	२११ गा. १७८
”	असंजण	असंजतः	असंजण	असंजतः	१३५९
”	असंजत०	असंजत ६६२ [७], ६६३	असंजत०	असंजत ६६२ [७], ६६३	
”	असंजता	असंजताः	असंजता	असंजताः	२६१
”	असंजयभविष्य- द्रव्यदेवाणं	असंजतभविष्य- द्रव्यदेवानाम्	असंजयभविष्य- द्रव्यदेवाणं	असंजतभविष्य- द्रव्यदेवानाम्	१४७०
”	असंजयसम्महिट्टि०	असंजतसम्महिट्टि	असंजयसम्महिट्टि०	असंजतसम्महिट्टि	१५३३ [८]

मूलसरो	सक्यत्यो	सुसंकाह
असंजया	असंयताः ११४१, ११४२, ११४७, ११७४, ११७५, ११७७, ११७८, ११८०,	
असंजवाणं	असंयतानाम् २६१	
असंज्ञाणेहिं	असंस्थानैः १९६४	
असंतीष्ट	असत्याम् २११ गा. १७४	
असंपत्ता	असम्प्राप्ती १७८ [२]	
„	असम्प्राप्ताः २५ [२], २८ [३], २९ [३], ३४ [३], ५५ [२], १७८ [१]	
असंपत्ते	असम्प्राप्तः १०९०	
असंसार	असंसार १६, १७	
असंसारसमा- वर्षणगा	असंसारसमापन्नकाः ८६७, १५७३	
असंसारसमालक्षण- जीवपणवर्षण	असंसारसमापन्नजीव- प्रज्ञापना १४, १५, १७	
असादृग्	तृणविशेषः ६७ गा. ३५	
असानं	असाताम् २०५.४ गा. २२६	
असाता	असाता २०६६	
असातावेदगाणं	असातावेदकानाम् ३२५	
असातावेद्यणिज्जस्स	असातावेदनीयस्य १६८१ [२], १७३६ [२]	
असातावेद्यणिजे	असातावेदनीयम् १६९० [१]	
असायं	असाताम् १५७१, २०६७	
असायावेदणि.ज्जस्स	असातावेदनीयस्य १६८१ [२]	
असायावेदणि.जे	असातावेदनीयम् १६९० [३]	
असायावेद्यणि.ज्जस्स	असातावेदनीयस्य १६९९ [२], १७०७ [२]	
असि०	असि १८८	
असिरवणत्तं	असिरत्नत्वम् १४६९	
असिषके.सा	असितकेषाः १७८ [१]	
असिं	असिम् ९९९ [२]	

मूलसरो	सक्यत्यो	सुसंकाह
असी	असिः ९७२ गा. २०३	
असीह०	असीति १७५ [१], १८० [१], १८३ [१]	
असीह-०	„ १८१ [१], १८२ [१]	
असीहं	असीतिः २०६ [२] गा. १५६	
असीउत्तर०	असीत्युत्तर १६८, १७७, १७८ [१]	
असीतिं	असीतिः ५९५, १०८३	
असीतीण्	असीतेः १९८ [२], २०५ [२]	
असीतीणं	असीतीनाम् १९८ [२]	
असुहृष्टु	अशुचिकेषु ९३	
असुहं	अशुचयः १६७ तः १७४	
असुभणामाण्	अशुभनाम् १७०२ [५०]	
असुभणामे	अशुभनाम् १६९३	
असुभणाण्	अशुभतया १८०५	
असुभं	अशुभम् १५७०	
असुभा	अशुभाः १६७ तः १७४	
असुर०	असुर [कुमार] १८७ गा १४२	
असुरकुमारत्ते	असुरकुमारत्वे १०४१ [२.५], १०६८ [२], १०६५, २१०१ [२], २१०३ [१], २१०६, २१०७, २१०९	
असुरकुमार- द्वेवेहिंतो	असुरकुमार- द्वेवेभ्यः ६५० [१४]	
असुरकुमारभवण-	असुरकुमारभवन-	
वासिदेवपंचिं-	वासिदेवपंचे-	
दियवेडब्बिय-	न्द्रियवैक्रिय-	
सररीरस्स	शरीरस्य १५३२ [१]	
असुरकुमारभवण-	असुरकुमारभवन-	
वासिदेवपंचे-	वासिदेवपंचेन्द्रिय-	
दियवेडब्बिय-	वैक्रिय- १५२० [२-३],	
सररीरे	शरीरम् १५२६ [१]	
० „	„ १५२० [३]	

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाइ
असुरकुमारराया	असुरकुमारराजा	१७९ [२]
असुरकुमाररायाणो	असुरकुमारराजानौ	१७८ [२]
असुरकुमारस्स	असुरकुमारस्स	४६१, ४६४[१], १०३१[१], १०३४, १०५९, १०६१, १५५१[१], २०९३[२], २१०२, २१०३ [१], २१०८, २१०९, २१११, २१५८ [१], २१६१, २१६४
असुरकुमारा	असुरकुमाराः	१४० [१], १७८ [१], १७९ [१] १८० [१], १८७ गा. १४५, ४४२, ४९९ [१], ५७६, ६१५, ६२८, ६४७, ६५७, ६६८ [१], ६७४, ६७५, ६७८, ६९४, ८७३, ९३९ [१], ९४४, १०७९, १०८४, ११३१ तः ११३३ [१], ११४७, ११५३, १२०२, १२०६, १२०७ [१], १४०१, १४११, १४१५ [१-३], १५८३ [२], १७९४ [२], १८०६ [१], १९६७, १९९१, २०३४ [१], २०३७, २१२७ [१], २१३२, २१४४ [१], पृ. ३२५ टि. ३
असुरकुमाराण	असुरकुमाराणाम्	६४८, ९०३, १०७१, १८०६ [१], पृ. २८८ टि. १
असुरकुमाराणं	असुरकुमाराणाम्	१७८ [१], १७९ [१], १८० [१-२], ३४७ [१],

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाइ
	४४१, ४६४ [१], ७२७, ७४०, ७५६, ७६२, ९१२ [१-३], ९२०, ९८४, ९८९, १०२० [२], १०२६ [२], १०४३, ११५१, १२१० [१], १५२६ [१], १५३२ [१], १८२९, २००९ [१], २०३९, २०५८, २०९० [१], २१२७ [१], २१४४ [१], २१४९, पृ. २२८ टि. १, पृ. २६० टि. २	
० असुरकुमाराणं	असुरकुमाराणाम्	३४७ [२-३]
असुरकुमारिदा	असुरकुमारेन्द्रौ	१७८ [२]
असुरकुमारिदि	असुरकुमारेन्द्रः	१७९ [२]
असुरकुमारीभो	असुरकुमार्यः	१४१५ [२]
असुरकुमारीणं	असुरकुमारीणाम्	३४८ [१-३]
असुरकुमारै	असुरकुमार.	४४१, ४६४ [१-२], १२०९, १२१३, १४०९, १४२३ त. १४२५ [१], १४२६ [१], १४४३, १४५०, १६०४ [१], १८६६ [२], २१०४ [१], २११५ [१], २१५८ [२]
असुरकुमारैण	असुरकुमारैण	१०४२, १६०४ [१]
असुरकुमारैसु	असुरकुमारैसु	६७२ [८], १२०९, १४०८ [२], १४१८, १४२४, १४२७ [२], १४३० [२], १४३८ [१], १४६९, १५१५ [२]
असुरकुमारैहिंतो	असुरकुमारैहिंतो	१४२३ तः १४२५ [१], १४२६ [१], १४६९, १५१५ [२]

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
असुरा	असुराः १७७ गा. १३७	४३९	अह	अथ ३३४, ४४०, ४४३, ४४८, ४५५ [२-३], ४८९	
०-असुरा	,, १९७३ गा. २२०			[२], ५०४ तः ५०६, ५३३ [१], ५३९ [१],	
असुराणं	असुराणाम् १८७ गा.	१३८		५४८ [१], ५५४ [१], ८३०, ८३२ तः ८५६,	
असुरादी	असुरादयः २१३९			१४७०	
असुरेसु	असुरेषु १८७ गा. १४७		अह-	अथ ५, २७ [३]	
-असुहं	अशुभम् १६७ तः १७४		अहकस्त्राय	यथाख्यात १३३, १३८	
असेलेसिय-	अशैलेशीप्रतिपन्नकाः		अहकस्त्राय०	,, १३८	
द्विवर्णगा	८६७, १५७३		अहकस्त्रायचरित्त-	यथाख्यातचारित्र-	
०-असोर्ग	अशोकः १२२६, १२२७,		परिणामे	परिणामः ९३६	
	१२३१		-अहत	अहत १७७, १८८	
असोर्ग[लता]०	अशोकलता ४४ गा. २७		-अहत ०	,, १७८ [१-२], १९६	
असोर्गवहंस्पण्	अशोकवतसकः १९७		अहत्ताण्	अधस्तया १८०५, १८०६ [१]	
	[१], १९९ [१]				
असोर्गे	अशोकः ४० गा. १५		अहमिदा	अहमिन्द्राः २०७ तः २१०	
०-असोर्गे	,, १२२९, १२३०		-अहरोट्टा	अधरोष्ठाः १७८ [२]	
अस्पण्णी	असंज्ञिनः ६४७ गा. १८३		अहवर्णं	अथवा ९११ [२], ९२१, [१], ९२४	
,,	असंज्ञिनी ८२			,, ११२, ११५, ११६, ११८, ११९, १२२, १२३, १२५, १२८, १२९, १३१ तः १३३, ९४९, १११३, १२१६ [१], १५८३ [१], १६४३, १६४९ [१], १७५७, १७५८ [१], १७६०, १७६१, १७६४, १७६५ [२], १७७४ [१], १७७८, १७८१, १७८४ [१, ३] १७८९, १८६९ [१], १८८० [१]	
अःसत्ररा	अश्वतराः ७१		अहवा		
अःसत्रवर	अश्ववर घृ. ५६ टि. १४				
अःसंज्ञप्	असंयते १८९.१ [१]				
अःसंज्ञना	असंयताः १९.८० गा. २२१				
+ अःसंज्ञय	,, ,,				
अःसंज्ञय-०	असंयत ८९९				
अःसंज्ञयभविद्य-	असंयतभब्यद्रव्य-				
दृञ्चद्वाराणं	देवानाम् १४७०				
अःस्वा	अश्वाः ७१				
अःस्वापुद्	आस्वादयति ९९० [४]				
अःस्वापुण	आस्वादेन १२३३				
अःस्वापुणं	,, १२३४ तः १२३८, घृ. २९५ टि. १०		अहवा-	अथवा १०७७, १०७८, १०८१ तः १०८३	
अःस्वापुंति	आस्वादयन्ति १८०३, १८१६		अहं-	अहम् १ गा. ३, ८३९, ८४०, ८४४, ८४५	
अःस्वात्रावेद्गा	असातावेदकाः ३२५				

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
अहिगमरुई	अधिगमरुचिः	११० गा. १२६
अहिगम [रुई] ०	,,	११० गा. ११९
अहिगरणिया	अधिकरणिकी	पृ. ३५० टि. १
अहिहस्ता	अहिच्छत्रा	१०० गा. ११३
- अहिजंतो	अधीयान	११० गा. १२४
अहियं	अधिकाम्	१७१०, १७१९, १७२३, १७२६
- अहियं	अधिकम्	१७४ गा. १३४
- अहिलंबमाण	अभिलङ्गमान	पृ. ६८ टि. १
अहिलावो	अभिलापः	६०८
- अहिवतीर्ण	अधिपतीनाम्	१७७
अहिसलागा	अहिसालाका - सर्पविशेष.	८८
अही	अहय.	७७, ७८, ८०
अहे	अधः	१६७ तः १७४, १७७, १७८ [१], १८८, ८७७ [१९-२०], ११२२, १५८८, १५५१ [१, ४, ६], १९९८, २०००, २००४, २००५
- अहे	अधः	१७४ गा. १३५, ८७७ [२३] गा. १९८
अहेतुहिं	अहेतुभिः	१९६४
अहेलोइयगामा	अधोलौकिकगामाः	१५५१ [६, ९]
अहेलोप	अधोलोके	२७६, २७७, २८६, ३१०
अहेलोक ०	अधोलोक	२७७
अहेलोक ०	,,	२७६, ३०३, ३१२
अहेसत्तमं	अधःसत्तमीम्	१९६३
अहेसत्तमा	अधःसत्तमी	७७६, ७७८, १५४८
अहेसत्तमा ०	,,	१४६६

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
अहेसत्तमाप	अधःसत्तम्याः	१४४९, १५१७ [३], १५२९ [८], १९००, २००६
,,	अधःसत्तम्याम्	६१४, ६२७, पृ. ४६ टि. १
अहेसत्तमाओ	अधःसत्तमीतः	६६७
अहेसत्तमापुड-	अधःसत्तमपृथ्वी-	
विणेरइण्	नैरयिकः	१४६१
अहेसत्तमापुड-	अधःसत्तमपृथ्वी-	
विणेरइय-	नैरयिक-	
खेत्तोववायगती	खेत्रोपपातगति.	१०९४
अहेसत्तमापुडविणेर-	अधःसत्तमपृथ्वीनैरयिक-	
इयपंचेन्द्रियवेड-	पञ्चेन्द्रियवैकिय-	
व्ययसरीरे	शरीरम्	१५१७ [१]
अहेसत्तमापुडविणे-	अधःसत्तमपृथ्वीनैरयिक-	
रह्यवेडन्विय-	वैकिय-	
सरीरे	शरीरम्	१५२३ [२]
अहेसत्तमापुड-	अधःसत्तमपृथ्वी	
विणेरइया	नैरयिकाः	१४१० [३]
अहेसत्तमापुड-	अधःसत्तमपृथ्वी-	
विनेरइण्सु	नैरयिकेषु	६७२ [२]
अहेसत्तमापुड-	अधःसत्तमपृथ्वीनैर-	
विनेरइण्हित्तो	यिकेभ्यः	२१७ [१], ६५५ [२], ६५६ [२]
अहेसत्तमापुड-	अधःसत्तमपृथ्वी-	
विनेरइया	नैरयिकाः	२१६ [८]
अहोलोप	अधोलोके	१४८, १५१, १५७, १६०, १६३, तः १६६, १७५, २१४, ३०३, ३०८
अहोलोक ०	अधोलोक	२७८
अहोलोक ०	अधोलोकस्य	पृ. ५० टि. २
अहोवाप	अधोवातः	३४ [१]
- अक	अक	१९५ [१], १९६
अकलिधी	अकलिधिः-	
	लिपिमेदः	१०७

मूलस्यो	सक्यत्यो	सुसंकाह
अकवडेंसप	अकवतंसकः	१९८ [१], २०६ [१]
अकुर-०	अकुर	२१७६
०-अकुरे	अ रः	१२२९
+ अकुल	अकुलः - वृक्षविशेषः	पृ. १७ टि. ४
अके	अकः - रत्नविशेषः	२४ गा. १०, १२३१
+ अकोल	अकोलः - वृक्षविशेषः	४० गा. १३
अकोले	,, - गुच्छविशेषः	४२ गा. २३
अगणं	अग्नम	८५३
अगद०	अगद	१७७, १७८ [२] १९६
अगथ०	,,	१७८ [१], १८८
अगा	अगाः	१०२ गा. ११२
अगाई	अगानि	११० गा. १२६
अगारगा	अगारकाः-अगारक- निकायदेवाः	१९५ [१]
अगुल०	अगुल	९११ [२], ९१२ [२], ९२१ [१], ९२४ ९२३
- अगुल	,,	९२३
अगुलपढमवग्ग- मूलस्स	अगुलप्रथमवर्गमूलस्य	९२०
अगुलपढमवग्गमूलं	अगुलप्रथमवर्गमूलम्	९११ [२]
अगुलपयरस्स	अगुलप्रतरस्य	९१८ [१]
अगुलपुहसं	अगुलपृथक्त्वम्	९७६ [३]
अगुलपुहत्तिया	अगुलपृथक्त्विकाः	८३
अगुलस्स	अगुलस्य	८२, ९३, २११, ९७५ [१], ९७६ [१], ९८५ [३], ९९२ [१-३], १३०५, १३०८, १३६५, १३८७, १५०२, १५०४ [१], १५०६ [१-५], १५०७ [१-२], १५१३

मूलस्यो	सक्यत्यो	सुसंकाह
		[१-४], १५२७, १५२८, १५२९ [१-३, ९], १५३०, १५३१, १५३२ [१, ५-६], १५४५, १५४७ [१], १५५१ [१, ४, ६], १९९४, १९९५, १९९८, २००६, २१५६ [१], २१५९ [१], २१६०, २१६५, २१६६ [१]
अंगुलं	अङ्गुलम्	८३
अंगुलाई	अङ्गुलानि	२११ गा. १६५, १५२९ [२], २१६९
०-अंगुलितला	अङ्गुलितलानि	१७७, १७८ [१], १८८
अगेण	अङ्गेण	११० गा. १२४
अजण०	अज्जन	१७८ [२]
+ अजण	अज्जनम्	२४ गा. ९
अजणई	वल्लीविशेषः	४५ गा. ३२
अजणकेसिया-	अज्जनकेसिका-	
कुसुमप	कुसुमम्	१२२७
अजणे	अज्जनम्	१२२६
अतकिरियं	अन्तक्रियाम्	१४०७ [१], १४०८ [१-३], १४१०, [१], १४११ तः १४१३, १४१४ [१, ३], १४१५ [१-२], १४१६ [१], १४४६, १४५०, १४५४, १४५६
अतकिरिया	अन्तक्रिया	२ गा. ५, १४०६ गा. २१३
अतकिरियापयं	अन्तक्रियापदम्	पृ. ३२८ घं. २४
अतकखरिया	अन्त्याक्षरिका - लिपिमेघः	१०७
- अंतर	अन्तर	१७७, १७८ [१] १८८, १९५ [१]

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
अंतरकंदे	अन्तरकन्दः	५४ [८] गा. ८८
अंतरदीवपसु	अन्तर्दीवपेसु	९३
अंतरदीवपह्मितो	अन्तर्दीवपेकभ्यः	६४५ [३]
अंतरदीवग	अन्तर्दीवपक	६४८, ६७२ [६]
अंतरदीवग०	,,	६३९ [२४], १५३३ [४]
अंतरदीवगा	अन्तर्दीवपकाः	९४, ९५, १२५८ [८]
अंतरदीवगोहितो	अन्तर्दीवपेकेभ्यः	६६२ [३]
अंतरदीवमणुस्स०	अन्तर्दीवमणुस्स	६५८
अंतरदीवयगम्भ-	अन्तर्दीवयगम्भव्युःकान्ति-	
वकंतिथमणुस्स-	क.मनुष्यपञ्चेन्द्रिय-	
पंचेन्द्रियवेड-	वैक्रिय-	१५, १९
न्वियसरीरे	शारीरम्	[२]
अंतरदीवयमणुसाणं	अन्तर्दीवमणुसाणाम्	१२५, ७ [११]
अंतरदीवया	अन्तर्दीवपका	९५
अंतरदीविसु	अन्तर्दीवपेसु	१७६
अंतरं	अन्तरम्	८७८
अंतराहणं	आन्तरायिकम्	१६८६, १६९६
अंतराहयस्स	आन्तरायिकस्य	१६८६, १७०४, १७१४, १७२०, १७२४, १७२७, १७३३, १७४०, १७४१
अंतराहयं	आन्तरायिकम्	१५, ८७ [१], १६६५, १६७४ [१], १६७८ [१], १६८६, १६८७, १७५३, १७५४ [१], १७६९ [१], १७७३, १७७५ [१], १७८२, १७८७ [१], १७९०
अंतरापथे	अन्तरापथे	१०९०
० अंतरायं	अन्तरायम्	१७६८ [१]

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
अंतं	अन्तम्	६७३ [२], १४२१ [५], २१७४ [१], २१७५
अंतियं	अन्तिकम्	२०५, २ [२]
०- अंते	अन्ते	२११ गा. १६७
अंतो	अन्तः- अन्तरं	१६७ तः १७४, १७६ तः १७८ [१], १७९ [१], १८० [१], १८१ [१], १८२ [१], १८८, १९५ [१], २०१७, २०१२, २०२०
०- अंतो	अन्तः	२११
अंतोमणुस्सखित्ते	अन्तर्मणुस्सखित्ते	८२
अंतोमणुस्सखित्ते	,,	९३, १५, ४
अंतोमुहुत्त-०	अन्तर्मुहूर्तं	३३५, त ३५०
	सूत्राणां	तृतीयकण्डिका, ३५४ [३], ३५६ [३], ३५७ [३], ३५९ [३], ३६० [३], ३६२ [३], ३६३ [३], ३६५ [३], ३६६ [३], ३६८ त. ३९०
	सूत्राणां च	तृतीयकण्डिका, १३३६, १३४०, १३४१, १७०१ [१], १७३० [१], १७३१
अंतोमुहुत्तद्विईया	अन्तर्मुहूर्तस्थितिका	पृ. ३२ टि. १६
अंतोमुहुत्तद्वाउया	अन्तर्मुहूर्ताद्वायुष्का	८२
अंतोमुहुत्तनद्वाउया	अन्तर्मुहूर्तान्वायुष्का	पृ. ३२ टि. १६
अंतोमुहुत्तस्स	अन्तर्मुहूर्तस्य	२१५, ३ [३], २१६६ [४]
,, (स. व.)	अन्तर्मुहूर्ते	१८२४, १८२६
अंतोमुहुत्तं	अन्तर्मुहूर्तम्	३३५ तः ३५२ सूत्राणां द्वितीय- कण्डिका, ३५४ [१] त. ३५७ [३], ३५९ [१]

मूलसदो	सकयथो	सुत्तंकाइ
अंतोमुहुत्तं	तः ३९० [३], ३९१, ३९२ [१-३], ३९३ तः ८३७ सूत्राणां द्वितीय-कण्डिका ५.८१, ५.८३, १२६२ [१-२], १२६६ [१], १२६८ [१], १२७२, १२७३, १२७५, १२७७, १२७९, १२८० तः १२८४, १२८६, १२८८, १२८९, १२९१, १२९३, १२९४, १२९६ तः १३०२, १३०५, १३०६, १३०८ तः १३१५, १३१७ तः १३२०, १३२२, १३२४, १३२६, १३२८, १३३०, १३३२ त १३३४, १३३६ त १३४१, १३४३ तः १३४६, १३५२, १३५४, १३५९, १३६०, १३६२, १३६६, १३७३, १३७५, १३७७, १३७८, १३८०, १३८३, १३८४, १३८६, १३८७, १३८९, १३९०, १४७२, १६९७, १६९८ [२], १७०० [१-३, ८], १७०४, १७१०, १७१९, १७२३, १७२६, १७३० [२]	अन्तर्मुहूर्तायुक्ताः ९३ आन्तर्मौहूर्तिकः १७९६, १८१५, २०८७ [१] आन्तर्मौहूर्तिकम् २१७१, ८७९ आन्तर्मौहूर्तिकीम् २१७५ आन्तर्मौहूर्तिकी १०१० [१]
अंतोमुहुत्ताउया		
अंतोमुहुत्तिण		
”		
अंतोमुहुत्तियं		
”		
अंतोमुहुत्तियं		

भा ९ [२]—४

मूलसदो	सकयथो	सुत्तंकाइ
अंतोमुहुत्तूणाइ	अन्तर्मुहूर्तोनानि १२६७, १२६८ [१], १२७० [२]	
अंतोमुहुत्तो	अन्तर्मुहूर्तः १७३७ [४]	
अंतोसागरोवम-	अन्तःसागरोपम-	
कोटाकोटीभो	कोटाकोटी. १७०२ [१२, ५७], १७३५ [१], १७३७ [२], १७३९ [१], १७४१	
अंध	अन्ध - म्लेच्छजातिविशेष पृ. ३६ टि. ३	
+ अंधिय	अन्धिकः - चतुरिन्द्रिय-विशेषः ५.८ [१] गा ११०	
अंब	म्लेच्छजातिविशेषः पृ. ३६ टि. ७	
+ - अंब	आम्रः ४० गा. १३	
अंबट्टा	अम्बट्टाः—जात्यायाः १०३ गा. ११८	
अंबडह	म्लेच्छजातिविशेषः पृ. ३६ टि. ७	
- अंबरवथ	अम्बरवथ १९७ तः २०१ सूत्राणां द्वितीयकण्डिका	
+ अंबाडग	आम्नातकः ४१ गा. १६	
अंबाडगण	आम्नातकानाम् ११२२, १२३५, १२३६	
अंबाडाण	” पृ. २७३ टि. ३	
अंबाण	आम्नाणाम् ११२२, १२३५, १२३६	
अंबावली	आम्बवली पृ. १९ टि. ९	
अंबिल	अम्ब ५४४, १८०९	
अंबिल०	” १८०६ [१]	
अंबिलरस०	अम्बलरस ४४०, ४४१	
अंबिलरसपरिणता	अम्बलरसपरिणताः ८ [३], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [४], १२ [१-८], १३ [१५]	
अंबिलसाय	अम्बलशाकः ४९ गा. ४०	

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुत्तंकाह
अंबिलोदप	अम्बोदकम्	२८ [१]
अंसा	अंशाः	२१७० [१]
अंसे	अंशान्	२१७५
	आ	
आह	आदि	पृ. ३९ टि. २
०-आह	,,	२०३२ गा. २२३, पृ. २० टि. १४
आहप	आचितः-आघोतः	१२२२
आहल्लभो	आदिमः	१६१४
आहल्लदंढभो	आदिमदण्डकः	१५९३
आहल्लिगासु	आदिमाद्यु	११४८
आहल्लियाभो	आदिमाः	१६३५ [१, ४]
आहल्लेहिं	आदिमैः	४८९ [३]
आहं	आदौ	८७० [२, १]
०-आहं	आदयः	१७७३ [२]
०-आहंओ	आदिकः	१८७०
-आहंणं	आदीनाम्	१९६
०-आहंया	आदिकाः	९७१
आउ	अप्	८५४, ८५६, ११५१, १४११, १४३१ [१], १५४६, १५८३ [३], १५८५ [२], पृ. १४ टि. २
आउ०	अप्	६६८ [६], ६७०, ६८०, ७४३, ९४० [२], ११६१, १२८७, १४२५ [३]
आउअ	आयुष्क	१०९१
आउअ०	,,	१७४८
-आउअ	,,	१७४४
आउअबंधदाप	आयुर्बन्धादायाः	१७४४
आउअस्स	आयुष्कस्य	१६८३
आउअं	आयुष्कम्	१७४९, १७५०, १७६७ [१]
आउआणं	आयुष्कानाम्	१७३८

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुत्तंकाह
आउप	आयुष्कम्	१६८३, १६९२, १७४४, २१७० [१]
०-आउप	,,	६८४, ६८५, ६९०
-आउपण	आयुष्केण	२१७० [२] गा. २२९
-आउपसु	आयुष्केषु	६७२ [४, ६]
०-आउपहिंनो	आयुष्केभ्यः	६३९, [१०-११, २१, २५], ६४५ [४-५], ६६२ [४]
आउकाहप	अपकायिक	४४४
आउकाहय	अपकायिक	२३०, २४८, १०६०
आउकाहय-	,,	२३८, २४३
आउकाहयण-	अपकायिकै-	
गिदिणसु	केन्द्रियेषु	६६८ [३]
आउकाहयस्म	अपकायिकस्य	४४४
आउकाहया	अपकायिकाः	१९, २३२, त. २३४, २३५ [३], २३६, २४२, २४८, ३१० त. ३१२, ४३९
० आउकाहया	अपकायिकाः	२३७ त. २३०, २४० [३], २४१, २४३, २४४, २४५ [३], २४६ त. २४८, २५१, ३३१
आउकाहयाण	अपकायिकानाम्	५८०
आउकाहयाणं	,,	२३२ तः २३४, २३५ [३], २३६, ३५७ [१-२], ४४४, पृ. ११७ टि १
० आउकाहयाणं	अपकायिकानाम्	२३७, २४० [३], २४१, २४२, २४५ [३], २४६ तः २४८, २५१, ३५७ [३], ३५८, ३५९ [१-२]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्काह
भाउकाहए	अत्कायिकः	१३१६, १४५१
०-भाउकाहए	,,	१३०१, १३०७
भाउकाहओ	,,	१४२९
भाउकाहय	अत्कायिक	१०३२[१], १३०३, १५८९[३]
भाउकाहय०	,,	१२०३[४], १२१०[२]
भाउकाहय-०	,,	१४२८[३]
भाउकाहयपूर्णदि- यओरालिय- सरिरे	अत्कायिकेन्द्रि- यौदारिक-	शरीरम् १४९१[१]
भाउकाहया	अत्कायिकाः	२६, २८ [४], २१४[२], ६५१, ९१५, १४१६[२]
० भाउकाहया	अत्कायिका.	२७, २८ [१], २४८, २४९
०-भाउकाहया	अत्कायिकाः	१५३
भाउकाहयाओ	अत्कायिकात्	पृ. ३५३ टि. १
भाउकाहयाण	अत्कायिकानाम्	९८६, ११७५, १५०५
भाउकाहयाणं	,,	९८६
०-भाउकाहयाणं	,,	१५.१ तः १५३
-भाउग	आयुष्क	६३९[१०]
भाउजीकरणे	आवर्जीकरणम्	२१७१
भाउत्तं	आयुक्तम्	८९९
-भाउय	आयुष्क	६३९[१०-११, २२, २६], ६४५[६], ६४८, ६५८, ६६०, ६६२ [४-७], ६६५[२], ६७६, १७४२, २१७५
०-भाउय	आयुष्क	१६७८ [२]
भाउयकम्मस्स	आयुष्ककर्मणः	१७४४
भाउयबंभे	आयुष्कबन्धः	६८४, ६८५
भाउयस्स	आयुष्कस्य	३२५, १७४४

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्काह
भाउयं	आयुष्कम्	१५८७ [१], १६६५, १६८३, १७५० तः १७५२, १७८५
०-भाउयं	आयुष्कम्	५५९ गा. १८२, ६७७, ६७९, ६८७, ६८८, ६९१, ६९२
०-भाउया	आयुष्का	८२
,,	आयुष्काः	९३, ६७७, ६७९, ६८१
०-भाउयेहिंतो	आयुष्केभ्यः	६६२[४,६]
-भाउल-	आकुल	१८८
०-भाउलो!	आयुष्मन्	१५०, १५३, १५६, १५९, १६२, १६७ त. १७४, २०७ त २१०, २२३ [९], २९३, २१६८, २१६९
भाउ	अपू[कायिकः]	१२९५
भाए	कुण्डववनस्पतिविशेषः	५.२
भाएज्जणामाए	आवेश्यनाम्रः	१७०२[५३]
भाओजित्वाओ	आयोजिकाः	१६१७
भाकास०	आकाश	पृ. २२७ टि. ४
-भागच्छति	आगच्छन्ति	८८०, १८१७, १८२०
भागच्छेज	आगच्छेत्	२१७४ [४]
-भागच्छेजा	,,	२१६९
०-भागता	आगताः	१४१० [१], १४१४ [३]
,,	,,	१४१० [१,३], १४११ तः १४१४[१], १४१५[१], १४१६[१]
०-भागया	आगताः	१४१५ [२]
०-भागयाओ	आकरनिवेशेषु	८२
भागरिसा	आकर्षाः	५५९ गा. १८२
भागरिसेणं	आकर्षेण	६९१
भागरिसेहिं	आकर्षैः	६८७, ६८८, ६९१

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ
आगारभावमाताए	आकारभावमात्रया	१२५२, १२५३, १२५५
आगारेहिं	आकारैः	१९६३
आगासत्थिकाए	आकाशास्तिकायः	५, २७०, २७१, २७२ [३], २७३, ५०१
आगासत्थिकाएणं	आकाशास्तिकायेन	१००२, १००३ [१], १००५
आगासत्थिकाय	आकाशास्तिकाय	२७०, २७१, २७३
आगासत्थिकायस्स	आकाशास्तिकायस्स	५, २७२ [३], ५०१, १००३ [१], १००५
आगासत्थिग्गले	आकाशात्थिग्गलः - लोकाकाशः	१००२, १००४, १२२६
आगासकालि- ओवमा	आकाशकालिकोपमा - मिष्टखाद्यविशेषः	१२३८
०-आगासे	आकाशे	२११ गा. १७३
आजीवियाणं	आजीवकानाम्	१४७०
आजोजिताओ	आयोजिका.	१६१७
आजोजिया	आयोजिका	१६१९
आडइ	आढकी	४२ गा. १९
आडई	,,	पृ. १८ टि. ९
आडत्तं	आर०धम्	१२५१
आणम्	आनते	३३४, ४२३ [१-३], १८३८
०-आणगा	आननाः	१९६
आणता	आनताः	१४४ [१]
आणत्तं	अन्यत्वम्	९९४
० आणमणी	आज्ञापनी - भाषाप्रभेद-	८३४, ८३७, ८५५
-आणमणी	आज्ञापनी - भाषाप्रभेद	८६६ गा. १९६
आणमंति	आनन्ति	६९३ तः ६९५, ६९७, ७०० तः ७०९

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ
आणय	आनत	१९६, २१०, ६२२, ६३५, ६७६, १०३५, २०५१
आणय०	आनत	२०५ [१], २०६ [२] गा १५५, १५३२ [५], २००४, २०५२ [१]
आणय-०	आनत	२०६ [१]
आणयकप्पोवग्गवे- माणियदंवेहिंतो	आनतकहपोपवैमानिक- देवेभ्यः	६५५ [४]
आणयदेवस्स	आनतदेवस्स	१५५१ [६]
आणयदेवा	आनतदेवाः	६६२ [१], ७१०
आणयदेवानं	आनतदेवानाम्	५९७
० आणवणी	आज्ञापनी	पृ. २१० टि. १३
आणाईसर०	आलेखर	१७७, १७८ [१-२]. १८८, १९६
आणाण्	आज्ञया	११० गा. १२३
आणामेग्गहा	आज्ञाप्रोक्षाः	५४ [११]
+ आणापाणु	आनप्राणे	८२९ [२] गा. १९१
आणापाणु	आनप्राण-	८१६ [१],
चरिमेणं	चरमेण	८१७ [१]
आणापाणुपज्जत्ती-	आनप्राणपर्याप्ति	
पज्जत्तण्	पर्याप्तकः	१९०४ [१]
आणारुद्द	आज्ञाशक्ति.	११० गा. ११९
आणारुई	,,	११० गा. १२३
आणुगामिण्	आनुगामिकः	२०२७, २०२९
आणुग्गहणं	आनग्रहणम् -	५४ [१०] प्राणापानग्रहणम् गा. ९९
-आणुपाणगहणं	आनप्राणग्रहणम्	५४ [१०] गा. १०१
०-आणुपुत्थिणामे	आनुपूर्विनाम	१६९४ [१६]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
आणुपुर्व्वि (क्रि. वि.)	आनुपूर्व्वि ८७७[२२-२३], ८७७[२३] गा. १९८		०—आदेशेणं	आदेशेण २५[३], २८ [४], ३०[४], ५५[३]	
आणुपुर्व्वीण्	आनुपूर्व्वी १९४ गा. १५३, १७३३, १७४१		—आभरण	आभरण १८८	
आणुपुर्व्वीणामे	आनुपूर्व्वीनाम १६९३, १६९४[१६]		आभरण०	आभरण—आभरणनामा- भिधद्वीप-समुद्रार्थे १००३[२] गा. २०५	
आतरकखदेव०	आत्तरकखदेव १७८[२], १९०[२]		आभरणं	आभरणम् ८५३	
आदि	आदि ८७७[२३] गा. १९८		०—आभरणा	आभरणाः १७७, १७८ [२], १८८, १९६	
—आदि	,, १७६१, २१०४[१]		०—आभा	आभाः १६७ तः १७२	
०—आदिण्सु	आदिकेषु १८९५[२]		आभासिय	अभाषिक—म्लेच्छजाति- विशेष ९८	
—आदियाणं	आदिकानाम ५६[२], ७५[४]		आभासिया	आभाषिकाः—अन्तर्द्वीप- मनुष्याः ९५	
आदिह्लाओ	आदिमत १६११		आभिजोगाण	आभियोगानाम् १४७०	
आदिह्लियासु	आदिमासु १२०५		आभिजोगियाणं	आभियोगिकानाम् १४७०	
आदिह्लेहिं	आदिभिः ४९०[३]		आभिणिबोहिय०	आभिनिसोपिक १२१६ [१]	
०—आदिसु	आदिषु १४२६[१]		आभिणिबोहिदणण	आभिनिसोपिकज्ञान ४४८, ४५२	
आदिं	आदी ८७७[२०]		आभिणिबो-	..	
◁०—आदी	आदयः ७२, ८८		हियणण०	४४०, ४४१, ४५९[१, ३], ४६४[१], ४७७ [१], ४८५[१], ४८७ [१], ४९३[१-२], १२१७, १४२०[५-६], १४३७[५-६], १९२८, १९२९, १९३२[१]	
०—आदीओ	आदिक. १८८५[३-४], १८९८[१-२], १८९९ [२], १९०२[२]		आभिणिबोहिय- णणसागारो- वओणे	आभिनिसोपिकज्ञान- साकारोपयोगः १९०९, १९२१	
०—आदीण	आदीनाम् ५४४		आभिणिबोहिय- णाणारिया	आभिनिसोपिक- ज्ञानार्थाः १०८	
०—आदीणं	,, ९६०[२], ९६१ [२], १७८४[३]		आभिणिबोहिय- णाणावरणिजे	आभिनिसोपिकज्ञाना- वरणीयम् १६८८	
०—आदीया	आदिका ८५८ आदिका. ६९२, ८५८, १६०४[२], १७६२, १७६३[३], १७६५[१], १७८३[२], १९०७, २१०४[१]		आभिणि-	आभिनिसोपिक- ज्ञानिन् १८९८[१]	
०—आदीसु	आदिषु १४२८[३]. पृ. ४०४ टि. १				
०—आदीहिं	आदिभिः ४६४[१]				
आदेशणामे	आदेश्यनाम १६९३				
आदेशेणं	आदेशेण १३२७				

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
०-आभिणि- बोहियणात्स	आभिनिबोधिक- ज्ञानिनः ४५९[१], ४७७[१], ४८५[१], ४९३[१]	
आभिणिबोहि- यणाणी	आभिनिबोधिकज्ञानिनः २५७, २५९, ९३८, ९४१[१], ९४३	
०-आभिणि- बोहियणाणी	आभिनिबोधिकज्ञानी ४८८, ४९३[३]. ४९६, १३४७	
०-आभिणि- बोहियणाणी	.. ४५९[३], ४७७ [१-३], ४९३[१-२]	
आभिणिबोहि- यणाणीणं	आभिनिबोधिक- ज्ञानिनाम् २५७, २५९	
०-आभिणिबोहि- यणाणीणं	.. ४५९[१], ४७७ [१], ४९३[१]	
आभिणिबोहिय- नाणपरिणामे	आभिनिबोधिकज्ञान- परिणामः ९३३	
०-आभोगणा-	आभोगता ७०३२ गा. ७२३	
आभोगणिव्वत्तिण्णु	आभोगनिर्वर्तित [१], १७२६, १८०६ [१], १८१५, १८२४, १८२६, १८२८ तः १८३०, २०३८, २०३९.	
आभोगे	आभोगः ९७१ गा. २०१	
+आमलग	आमलकः ४१ गा. १६	
आमंतणि	आमन्त्रणी-भाषाप्रभेदः ८६६ गा. १९६	
-आमेल	आपीड-शेखर १८८	
०-आयण्	आयतः २००[१], २०१[१], २०२[१], २०३[१]	
०-आयण्णु	आयतेषु - 'आयत'- संस्थान ८०२	
आयतसंठाण- परिणता	आयतसंस्थानपरिणताः ८[५], ९[१-४], ११ [२], १२[५-६], १३[५]	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
आयतसंठाण- परिणया	आयतसंस्थानपरिणताः १०[२]	
आयता	आयतानि - 'आयत'- संस्थान ७९२	
०-आयता	आयताः २०८, २०९	
..	आयतौ २०५[१]	
आयते	आयतम् - संस्थानम् ७९१ ७९३ तः ८०१, ८०३ तः ८०६	
०-आयते	आयतः १९७[१], १९८[१], १९९[१], २०४[१]	
+आयपइट्टिय	आत्मप्रतिष्ठितम् ९७१ गा २०१	
आयपनिट्टिण्णु	आत्मप्रतिष्ठितः ९६०[१]	
-आयय	आयत १७८[२]	
आययसंठाण- परिणता	आयतसंस्थानपरिणताः ९[५], १०[१], ११ [१, ३-५], १२[१, ३, ७-८]	
आययसंठाण- परिणया	आयतसंस्थानपरिणताः १२[७, ४], ७ टि. २	
आययसंठाण- परिणामे	आयतसंस्थान- परिणामः ९५०	
आयया	आयता १००१	
०-आयया	आयतौ २०६[१], २०७	
आययकवदेव ०	आत्मरक्षदेव १७७, १७८ [१], १७९[२], १८० [२], १८२[२], १८८, १९५[१-२], १९६, १९७ [१-२], १९८ तः २०६	
आययकव्वा	सूत्राणां द्वितीयकण्डिका आत्मरक्षाः १८७ गा १४२, २०६	
आययकव्वाणं	आत्मरक्षणाम् ७ टि. ६	

मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
भाष्यरियं	आचार्यम्	१११८
भाष्यरिचा	आचरिताः	पृ ३६ डि. २५.
भाष्यरियाणं (च.ष.)	आचार्येभ्यः	ग्रन्थादी
भाष्यवणामाप्	आतपनात्रः	१७०२ [८१]
भाष्यवणामे	आतपनाम	१६९३
भाष्यसरीरखेत्तोगाडे	आत्मशरीरक्षेत्रावगाढान्	१८०१
भाष्यंसमुहा	आदर्शमुखाः - अन्तर्द्वीप- मनुष्याः	९५.
भाष्यंसलिबी	आदर्शल्लिपिः - लिपिमेदः	१०७
भाष्यंसिया	आदर्शिका - मिष्टलाय- विशेषः	१२३८
भाष्याम ०	आयाम १९७ [१], २०६ [१], २११	
भाष्यामेणं	आयामेन	१५, ४५, १५, ४७ [१], १५, ४८, १५, ५१ [१, ४, ६, ९], २१, ५६ [१], २१, ५७, २१, ५९ [१], २१, ६०, २१, ६५, २१, ६६ [१], २१, ६९.
० - भाष्याले	आकाशम्	१००५
भाष्यण	आरण १९६, २१०, ६२२, ६३५, १०३५, १५, ३२ [५], २००४, २०५१, २०५२ [१]	
- भाष्यण-	आरण २०६ [२] गा. १५५.	
भाष्यण-०	,, २०६ [२], २०७	
भाष्यणदेवस्स	आरणदेवस्स १५५.१ [७]	
भाष्यणदेवा	आरणदेवाः	७१२
भाष्यणदेवाणं	आरणदेवानाम्	५, ९९
भाष्यणा	आरणाः	१४४ [१]
भाष्यणे	आरणे	३३४, ४२५ [१-३], १८४०
भाष्यणं	आरणधम्	१४६९

मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
भाष्यणम्	आरण्य ११५०, पृ. ३२७ डि. १	
भाष्यणिया	आरम्भिकी ११२९, ११३९, ११४१, ११४२, १६२१, १६२२, १६२७ [१], १६२८ तः १६३०, १६३६, १६५०, १६५७, १६५८, १६६०	
भाष्यणियाओ	आरम्भिक्यः	१६६३
भाष्यणियाणं	आरम्भिकीणाम्	१६६३
भाष्यणहपु	आराधकः	८९९
भाष्यणहणविराहणी	आराधनविराधनी	८३१
भाष्यणहणी	आराधनी	८३१, ८५६
भाष्यणियं	आर्यम् १०२ गा. १०७	
भाष्यणिया	आर्योः ९७ [२], ९९, १३८	
० भाष्यणिया	,, १०१, १०३	
० - भाष्यणिया	,, ९९ तः १०२, १०४ तः १३८	
भाष्यणह्य ०	आलगित १९७ [२]	
भाष्यणवागा	आलापकाः १२५८ [३-८], १४९३ [३]	
भाष्यणगा	आलोकः - साधारण- वनस्पतिविशेषः ५४ [१] गा. ४८	
भाष्यणकहिय-	यावत्कथिक-	
सामाह्य ०	सामायिक १३४	
- भाष्यणकति	आपद्यन्ते ८८०	
भाष्यणत्ता	आवर्ताः - एकस्वरपशु- विशेषः ७१	
० - भाष्यणत्ता	आवर्ता ७७३ [१, ३]	
० - भाष्यणत्तापु	आवर्तायाम् ७७३ [३]	
० - भाष्यणरणे	आवरणम् १६७९	
भाष्यणलियापु	आवलिक्कायाः ९१८ [१], १२६२ [१], १२८८	
० - भाष्यणलियासु	आवलिक्कासु १४८, १५१, १५७, १६०	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाह
आवागपत्तस्य - आवास	आपाकप्राप्तस्य आवास १६७ तं १७३, १७७, १७८ [१] तः १८० [२], १८१ [१], १८२ [१-२], १८३ [१-२], १८४ [१], १८५ [१], १८६ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१-२], १९३ [१], १९५ [१] तं २१०	१६७९	आसीदुत्तर० आसीविद्या	अशीत्युत्तर पृ. ५१ टि. २ आशीविधा: - सर्पविशेषः ७९	
०- आवाग्या	आवासाः १००३ [२] गा. २१६		आसे आसो आसोत्ये आहृष	अथ ८१९, ८२२ ,, पृ २१२ टि. ४ अथत्य ४१ गा. १६ कदाचिन् ११२४, ११४२, १८०२, १८०९, १८१५	
आवेष्टियपरिवेष्टिपृ	आवेष्टितपरिवेष्टित १०००		+ आहार +, ,,	आहारः ११२३ गा. २०९, १८६५ गा. २१९. आहारे ८२९ [२] गा १९१	
आसकण्णा	अर्शकणां - अन्तर्द्वीप- मनुष्या. ९१०		आहार० आहारपृ	आहार ११३७ आहारकम् - शरीरम् ९०१, ९०८, १४७५	
आसपं	आसनम् ८७३		"	आहारक १३६४, १८६६ [१], १८६७, १८७१ [१], १८७४ [१], १८७८ [१], १८८० [१], १८८१ [१], १८८३ [१], १८८७ [१], १८८९ [१], १८९० [१], १८९१ [१], १८९४ [१], १९०५ [१-२]	
आसत्त - ०	आसक्त १७७, १७८ [१], १८८		० आहारपृ ०- आहारपृ	आहारकः १३६४, १३६६ ,, १३६५	
आसमनिवेशेसु	आश्रमनिवेशेषु ८२		आहारग	आहारक - शरीर १५६५, १५६६	
आसमुहा	अश्वमुखाः - अन्तर्द्वीप- मनुष्याः ९५		आहारगमीसग- सरीरकाय- प्यजोगी	आहारकमिश्रक- शरीरकाय- प्रयोगी १०८३	
आसरयणत्तं	अश्वरत्नत्तम् १४६८		आहारगमीससरीर- कायजोगं	आहारकमिश्रशरीर- काययोगम् २१७३ [०]	
आसला	आसला १२३७		आहारगमीससरीर- कायप्यजोगिणो	आहारक मिश्रशरीर- कायप्रयोगिणः १०७७	
आसव०	आश्रव ११० गा. १२०				
आसवे	आसव. १२३७				
आसापृणं	आस्वादेन १२३३, पृ. २९६ टि. १२				
आमापृति	आस्वादयन्ति १८०३, १८१०				
आमापृणिजा	आस्वादनीया १२३७				
आसालिधा	आसालिगा ७७, ८२				
"	आसालिका ८२				
आसासग०	अश्वाऽऽस्यग - अश्वमुख- फेन १८७ गा. १४७				
आसी	आसीत २११ गा. १६२				
आसीउत्तर०	अशीत्युत्तर पृ. ५१ टि. २				
आसीवं	अशीतम् १७४ गा. १३३				

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाइ
आहारगमीससरीर- कायप्यजोगी	आहारकमिश्रशरीर- कायप्रयोगी	१०७७, १०८३
आहारगमीससरीर- कायप्यजोगे	आहारकमिश्रशरीर- कायप्रयोगः	१०६८
आहारगमीसा- सरीरकाय- प्यजोगिणो	आहारकमिश्र- शरीरकाय- प्रयोगिणः	१०७७, १०८३
आहारगमीसा- सरीरकायप्यजोगी	आहारकमिश्रशरीर- कायप्रयोगी	
आहारगसमुग्धापुं	आहारकसमुद्धात	१०७७ २०८६, २०८७ [२], २०९२, २१४७, २१५, २
आहारगसमुग्धापुं	आहारकसमुद्धातेन	२१२५, २१३१, २१६६
आहारगसमुग्धावा	आहारकसमुद्धाताः	२१२३ [१]
आहारगसमुग्धावा	,,	२०९५ [१], २०९९ [१-२], २११९ [१]
आहारगसरीर- कायजोगं	आहारकशरीर- काययोगम्	२१७३ [२]
आहारगसरीर- कायप्यजोगिणो	आहारकशरीरकाय- प्रयोगिणः	१०७७, १०८३
आहारगसरीर- कायप्यजोगी	आहारकशरीर- कायप्रयोगी	१०७७, १०८३
आहारगसरीर- कायप्यजोगे	आहारकशरीर- कायप्रयोगः	१०६८
आहारगसरीरनाम	आहारकशरीरनाम	१७०९
आहारगसरीर- णामापुं	आहारकशरीर- नामः	१७०२ [१२]
० आहारगसरीर- णामापुं	,,	१७३२
आहारगसरीरया	आहारकशरीरकाणि	९१० [३]

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाइ
आहारगसरीररस	आहारकशरीररस्य	१५३५, १५५५, १५६६, १७३९ [१]
आहारगसरीरं	आहारकशरीरम्	१५६०, १५६३ [१]
—आहारगसरीरं	,,	१५६३ [१]
० आहारगसरीरं- गोबंणामापुं	आहारकशरीरा- ज्ञोपाज्ञानात्रः	१७०२ [१४]
आहारगसरीर- गोबंणामे	आहारकशरीरा- ज्ञोपाज्ञानाम	१६९४ [४]
आहारगसरीरा	आहारकशरीराणि	९११ [३], ९१४ [३], ९२१ [३], १५६५, पृ. २२५. टि. २, पृ. २०८ टि. १
आहारगसरीरी	आहारकशरीरिणः	१९०३ [४]
आहारगसरीरे	आहारकशरीरम्	१५३३ [१], १५३६
० आहारगसरीरे	,,	१५३३ [३-१०]
आहारगसरीरेण	आहारकशरीरेण	१५६३ [२]
आहारगा	आहारकाः	२६३, ९११ [३], ९१८ [२], ९२२, १८६८, १८६९ [१], १८७०, १८७२, १८७५ [१], १८७९, १८८० [१], १८८२ [१], १८८४, १८८६, १८९२, १८९३, १८९८ [२-३], १८९९ [२], १९०३ [३-४, ६], १९०४ [२]
आहारगाणं	आहारकाणाम्	२६३
आहारगे	आहारकः	१८७६ [१]
आहारचरिमेणं	आहारचरमेण	८१८ [१], ८१९ [१]

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
आहारद्वी	आहारार्थिनः १९.७०, १८०६ [१], १८०७, १८१४	
-आहारद्वी	आहारार्थी १७.७ मा. ०१७	
आहारद्वे	आहारार्थः १७९६. १८०६ [१-२], १८०८, १८१०, १८२४, १८२६, १८२८ तः १८३०, १८३०, १८५२	
आहारत्ताप	आहारतया १८०३ त. १८०५, १८१० त. १८१२, १८१६, १८१७, १८१९, १८२५, २०४०	
०-आहारत्ताप	आहारतया १८१७	
आहारपञ्चशी- अपञ्चत्प	आहारपर्याप्त्यपर्याप्तकः १९.०४ [१], १९.०५ [१]	
आहारपदे	आहारपदे घृ. ४०० प. १२	
आहारपर्यं	आहारपदम् घृ. ४०६ प. २०	
आहारय ०	आहारक-शरीर ९.१६ [३]	
आहारयसरीरा	आहारकशरीराणि ९१० [३]	
० आहारयसरीरे	आहारकशरीरम् १५.३३ [२]	
आहारया	आहारकाः १८६८ १९७७	
आहारस्वण्णा	आहारसंज्ञा ७२५ त. ७७७	
आहारस्वण्णा-०	,, ७३० त ७३७	
आहारं	आहारम् घृ. २११ टि. २	
आहारं-	,, ८४०, १८०१	
आहारंति	आहरन्ति घृ. २४५ टि. ५.	
आहारभोगणा	आहारभोगता २०३२ मा २२३	
आहारंति	आहरन्ति ९९८	
आहारे	आहारः २ मा. ७, २१२ मा. १८०, ९७२ मा.	

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
आहारे	२०२, १२५९ मा. २११, १७९६, १८१७, २०३८	
आहारकः-समुद्घातः	२०८५ मा. २२७	
आहारेमाणे	आहरन ८४५	
-आहारेमाणे	,, ८४०	
आहारेमि	आहारमि ८४५	
-आहारेमि	,, ८४०	
आहारंति	आहरन्ति ९९.५ [१]. ९९६, ९९८, ११२४, ११४२, १७९८ [१२], १८०० [१३], १८०२ त १८०४, १८०९ त. १८११, १८१६, १८१७, १८५३, १८५५ त. १८५७, २०४०, २०४९, २०४३, २०४६	
-आहारंति	आहरन्ति १७९.७, १८०१, १८०९, १८१७	
-आहारो	आहारः ५.६ [१०] मा. १०१	
आहिकरणिया	आधिकरणिकी १६१९	
आहिकरणिया	,, १५६७, १५६९, १६०७, १६१३ [१], १६१४, १६१५, १६१६ [१], १६१९	
आहिकरणियाप	आधिकरणिक्या १६२०	
आहिकरणिणी	आधिकरणिकिणी १६०७	
आहिया	आख्यातानि २०३२ मा. २२३	
आहेवचं	आधिपत्यम् १७७, १७८ [१२], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८३ [२], १८८, १९० [२], १९५ [१-२], १९६, १९७ [१-२], १९८ [२], २०४ [२], २०६ [२]	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
	इ	
इ	वाक्यशोभायाम् ५.४ [१] गा. ४८ गा. ५.१.५०, ५.५ [३] गा. १०७, २११, १२२६ तः १२३१, १२३३, १२३४, १२३७, १२३८	
— इइ	इति	८३६
+ इक्कड-	वनरपतिविजंग् ५.४ [८] गा. ९२	
इकलागा	इक्ष्वाकवः—कुलार्थाः १०४	
इक्सुवाडिग	पर्वगवनरपति- विशेष. पृ. १० टि. १४	
इक्सुवाडिय	,, ५.४ [८] गा. ९२	
इक्सुवाडी	,, ४६ गा. ३३	
इक्ख	इक्ख' ६६ गा. ३३ पृ. २५ टि. ५	
इच्छेतेहिं	इत्येतीः	१६७०
इच्छेयं	इत्येतत्	८९७
इच्छेयाइं	इत्येतानि	८९९
इच्छेवं	इत्येवम् ८५७. पृ. २१२ टि. ११	
इच्छंति	इच्छन्ति	१११३
इच्छागुलोमा	इच्छानुलोमा—भाषाप्रमेदः ८६६ गा. १९६	
इच्छामगे	इच्छामनः	१८६४, २०५२ [२-६]
इच्छामो	इच्छामः	१८६४, २०५२ [२, ४-६]
इच्छियत्ताप	इप्सिततया	१८०६ [१]
इद्धतरिया	इद्धतरिका	१२२९ तः १२३१, १२३७, १२३८
इद्धत्ताप	इद्धतया	२०५२ [२]
इद्धस्वरता	इद्धस्वरता	१६८४ [१]
इद्धा	इद्धाः	१६८४ [१], १८६४

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
इद्धा	इद्धा	१६८४ [१]
”	इष्टानि	”
इद्धे	इष्टः	”
”	इष्टम्	”
इद्धिपत्तनपमत्त- संजतेहिंतो	ऋद्धिप्राप्तप्रभतसंयतेभ्यः	६६५ [३]
इद्धिपत्तनपमत्त- संजयसम्महिटि०	ऋद्धिप्राप्तप्रभतसंयत- सम्यग्दृष्टि १५३३ [१०]	
इद्धिपत्तारिया	ऋद्धिप्राप्तार्थाः	९९, १००
इद्धी	ऋद्धिः	११९८
इद्धीण	ऋद्धया	१७७, १७८ [१-२], १८८, १९६
इण्टे	अयमर्थ	११२४ तः ११२६, ११२८ तः ११३२, ११४०, १२२७ तः १२३१, १२३३, १२३५, १२३७, १२३८, १४०८ [१-२], १४१७ त १४१९, १४२० [८], १४२२ त १४२४, १४२५ [२], १४२६ [१], १४२७ [१], १४२८ [२], १४३० [१], १४३१ [२] १४३२ [३], १४३३, १४३६ [२], १४३७ [६], १४४६ तः १४५०, १४५२, १४५४ तः १४५६, १४६०, १४६२, १६५१, १६५३, १६५४, १९६३, २१६९, २१७० [२], २१७४ [१], २१७५
इणमट्टे	अयमर्थः	८३९ तः ८४६, ९९४, १६३८ [१], १६३९, पृ. २७७ टि. १
—इणं	इदम्	१ गा. ३, २११ गा. १७५

मूलसहो	सक्यथो	सुसंकाह
इणामेव	एवमेव	२१६९
इति-	इति	२१७५.
- इति	,, ५६[२], ५७[२], ५८[२], ६८[४], ७५ [४], ८४[४], ८५[५], ९१[४], १६७ तः १७३, १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका १८८, १८९[१], १९० [१], १९३[१], १९५ [१], १९६, १९७[१], १९८[१], १९९[१], २०२ तः २०६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, २०७ त. २०९, ६७४, ८३०, ८३६ तः ८३९, ८५४ त ८५६, १२०७ [२] १२६२ [२], १२६४ [२], १३२५, १३३१, १३३४, १३४६, १३५०, १३५५.	
इत्तरियसामाहय०	ऐत्वरिकसामायिक	१३४
इत्तरियं-	इत्वरकम् - स्वल्पम् पृ २९० टि. २-४-६-७	
इत्तरियं-	,, १२१५[१]	
- इत्तो	इतः २११ गा. १७५.	
इत्थ	अत्र पृ. ६६ टि. ५.	
इत्थिभाणमणी	कथाज्ञापनी	८३१, ८३७
इत्थिपणवणी	स्त्रीप्रज्ञापनी	८३८, ८५६
इत्थिया	स्त्री	१२५.८[५]
इत्थियाप	स्त्रिया	१२५.८[६-८]
इत्थियाभो	स्त्रिय.	६४७ गा. १८४
इत्थिरयणत्ते	स्त्रीरत्नत्वम्	१४६७
इत्थिरयणस्स	स्त्रीरत्नस्य	७७३[३]
इत्थिवयणं	स्त्रीवचनम्	८५७
इत्थिवयणे	,,	८९६

मूलसहो	सक्यथो	सुसंकाह
इत्थिवयू	स्त्रीवाक्	८३३, ८३६, ८५१
इत्थिवेपु	स्त्रीवेदः	१६९१[५]
इत्थिवेद०	स्त्रीवेद	१९०२[२]
इत्थिवेदस्स	स्त्रीवेदस्य	१७००[९]
इत्थिवेदे	स्त्रीवेदः - स्त्रीवेदवान	१३२७
इत्थिवेयगा	स्त्रीवेदकाः	९३८, ९३९ [३], ९४३
इत्थिवेयपरिणामे	स्त्रीवेदपरिणाम	९३७
इत्थिवेयस्स	स्त्रीवेदस्य	१७०८ [६]
इत्थी	स्त्रियः	६८[३], ७५[३], ८४ [३], ८५ [४], ९१ [३]
इत्थीभाणमणी	कथाज्ञापनी	८३७, ८५४
इत्थीपणवणी	स्त्रीप्रज्ञापनी	८३५
इत्थीकिंगसिद्धा	स्त्रीलिङ्गसिद्धाः	१६
इत्थीवयू	स्त्रीवाक्	८५४
इत्थीवेदगा	स्त्रीवेदकाः	२५३
इत्थीवेदगाणं	स्त्रीवेदकानाम्	२५३
इत्थीवेयगा	स्त्रीवेदका.	९४२
इत्थीहिंनो	स्त्रीभ्यः	६४५ [६], ६४६
इत्थिभजानिको	इत्थिजातयः	१०३ गा. ११८
इत्थं	इत्थ्यम्	११०८
इत्थं	इत्थम्	६६५[१]
,,	इत्थाम्	१९६३, १९६४
,,	इत्थम्	११८०[६, १०], १७४१, २०९९ [२], २१०० [२]
इत्थाम्	इत्थ्यम्	७७५.
इत्थामो	इत्थाम्	५५[३], १५१२
इत्थामिं	आभिः	१८७,
		१००३[२]
इत्थीसे	अस्याः	१६८, १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८,

मूलसद्यो	सक्यथो	सुसंकाह
इमीसे	१८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], २१०, २१७ [६], ७७७, १९९८	
”	अस्याम्	३३४
इमे	इमे	१९४ गा. १५.१
इमेण	अनेन	१९२
इमेणं	”	६४५ [२], ८९१
इमो	अयम्	९२०, ९८६, ९८७ [१]
इय	एवम्	२११ गा. १७५. गा. १७७
इयरे	इतरे	१५००
इरियावहियबंधयं	इयोपधिकीबन्धकम्	१६९९ [१]
इरियावहियबंधयं	”	१७३६ [१]
इव	इव	१९५ [१]
- इव	”	८९५
इसिपाले	ऋषिपालः - वानव्यन्तः रेन्द्र. १९४ गा. १५२	
इसिवाहय	ऋषिवादित, ऋषिवादिक - वानव्यन्तरदेवजातिः १८८	
+ इसिवाहय	ऋषिवादितः ऋषिवादिको वा १९४ गा. १५.१	
इसी	ऋषिः - वानव्यन्तरेन्द्रः १९४ गा. १५२	
इसीपञ्चभारा	ईषत्प्रामभारा १५.५.१ [१]	
इसीपञ्चभाराण	ईषत्प्रामभारायाम् १४८	
इस्सरियविसिद्धया	ऐश्वर्यविसिष्टता १६८५ [१], १६९५ [२]	
इस्सरियविहीणया	ऐश्वर्यविहीणता १६८५ [२], १६९५ [३]	
इहं	इह ८३, ८९, ९०, २११ गा. १६० गा. १६२	
इंगाले	अङ्गारः ३१ [१]	

मूलसद्यो	सक्यथो	सुसंकाह
- इंद	इन्द्र १८७ गा. १३९	
इंद०	”	१८७
इंदकाहया	इन्द्रकायिकाः - ज्रीन्द्रिय- जीवाः पृ. २८ टि. ५	
इंदगोवया	इन्द्रगोपकाः - ,, ५७ [१]	
इंदगोवे	इन्द्रगोपः पृ. २९४ टि. १३	
० इंदगोवे	”	१२२९
इंदनीले	इन्द्रनील - मणिः २४ गा. १०	
इंद्रा	इन्द्राः १९४ गा. १५.१	
०- इंद्रा	” - इन्द्रनामाभिधृतीप- समुद्धार्ये १००३ [२] गा. २०५	
० इंद्रा	इन्द्रौ १८९ [२]	
०- इंद्रा	” १७८ [२], १८१ [२], १८४ [२]	
इंद्राणं	इन्द्राणाम् १८७	
इंद्रिण्	इन्द्रियम् २ गा. ५	
०- इंद्रिण्	” १०२८ [१], १०३२ [१], १०५६, १०५७, पृ. २५३ टि. १	
०- इंद्रिण्सु	इन्द्रियेषु १०६४, १०६७	
इंद्रिभोव उ सा	इन्द्रियोपयुक्ताः ३२५	
इंद्रिभोवचण्	इन्द्रियोपचयः १००७	
इंद्रिभोवचओ	” १००८ [२]	
इंदिकाहया	ज्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
+ इंदिय	इन्द्रियम् २१२ गा. १८०	
०- इंदिय	” १२५९ गा. २११	
०- इंदिय	इन्द्रिय १२३७	
इंदियञ्जवाण्	इन्द्रियापायः १०१५ [१]	
इंदिय उ हेसण्	इन्द्रियोद्देशके २०४६	
इंदिय उ व उ साणं	इन्द्रियोपयुक्तानाम् ३२५	
इंदिय उ व भोगाह्वा	इन्द्रियोपयोगाह्वा १०१२ [१]	
+ इंदिय उ व चय	इन्द्रियोपचयः १००६ गा. २०७	
इंदियभोगाहणा	इन्द्रियावगाहना १०१४ [१]	

मूलसहो	सक्यथ्यो	सुसंकाह
०-हृदियत्ते	इन्द्रियत्वे	१०४१[४], १०६६[१]
०-हृदियत्ते	,,	१०४१[४]
हृदियलिख्य लणा	इन्द्रियनिर्वैतना	१००९[१]
हृदियपञ्जती-	इन्द्रियपर्याप्ति-	
पञ्जत्पृ	पर्याप्तकः	१९०४[१]
हृदियपयस्स	इन्द्रियपदस्य	पृ. २४८ पं. २५
हृदियपयं	इन्द्रियपदम्	पृ. २६० पं. २६
हृदियपरिणामे	इन्द्रियपरिणामः	९२६, ९२८
हृदियपरिणामेणं	इन्द्रियपरिणामेन	९३८, ९४०[१], ९४१[१], ९४३
हृदियपरिबुद्धी	इन्द्रियपरिबुद्धिः	९४१[२], ९८७[५], १०२२[२]
हृदियलङ्घी	इन्द्रियलङ्घिः	१०११[१]
०-हृदियं	इन्द्रियम्	पृ. २५३ टि १
हृदिया	इन्द्रिये	९८७[१]
,,	इन्द्रियाणि	९७३, ९८७[१], १००८[२], १०११[२], १०१२[२], १०१४[२], १०१५[२], १०१६[२], १०२४, १०६७
-हृदिया	इन्द्रियाणि	९८३[१], ९८४, ९८५[१], १००९[२]
०-हृदिया	,,	१०२५, १०२६[१], १०२७[१], १०२८[१-२], १०३०, १०३१[१], १०३६, १०३८[१], १०४१ [१-४, ८], १०४३[१, ३, ५-६], १०४५[१],

मूलसहो	सक्यथ्यो	सुसंकाह
		१०४६[१, ८], १०४७ [१, ४], १०४८[१-२], १०५०[३], १०५४[१], १०५५[४, ५], १०५६, १०५७, १०६४ त. १०६६[१], १०६७
हृदियाहं	इन्द्रियाणि	१८५, ७
हृदियाणं	इन्द्रिययोः	९८७[१]
०-हृदियाणं	इन्द्रियाणाम्	१०२८[२]
०-हृदियाणं	,,	१०२८[३]
०-हृदियाणि	इन्द्रियाणि	१०४८[४]
हृदियोवच्यम्	इन्द्रियोवच्यः	१००८[१]
०-हृदे	इन्द्रः	१७९[२], १८०[२], १८२[२], १८३[२], १८५[२], १८६[२], १९०[२], १९१[२], २०१ त २०६
हृदेसु	सूत्राणां द्वितीयकण्डिका	इन्द्रेषु १९२
	हृ	
हृसर	हृश्वर १७७, १७८[१], १८८, १९४ ग. १५२, १९६	
हृसरं	हृश्वरम्	११०८
हृसाण	हृशान	६२२
-हृसाण	,,	१९६, २१०, ६३४
हृसाण०	,,	२०२[१]
हृसाणकल्प०	हृशानकल्प	१९८[२]
-हृसाणग	हृशानक	१०३४
हृसाणग०	,,	१९८[१]
हृसाणगदेवा	हृशानकदेवाः	७०३, १९९९
०-हृसाणगदेवाणं	हृशानकदेवानाम्	१५३२[५]
०-हृसाणग	हृशानकाः	६५९, १५५१[३]

मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह
ईसाणवडेंसपु	ईशानवतंसकः	१९८[१]
ईसाणस्स	ईशानस्य	२००[१], २०४[१], १०६१
ईसाणा	ईशानाः	१४४[१]
०-ईसाणा	"	६७४
ईसाणाणं	ईशानानाम्	१९८[१], १८३१
ईसाणे	ईशानः	१९८[१-२]
"	ईशाने	२००[१], २२३ [२], ३३४, ४१३[१] तः ४१६[३], ५९०, पृ. ३९.७ टि. ३
०-ईसाणेषु	ईशानेषु	२०५.१, २०५.२[१]
ईसाणेहिंसो	ईशानेभ्य	१४६२
०-ईसाणेहिंसो	"	६५.०[१८]
ईसिपब्भारा	ईषत्प्राग्भारा	पृ. ७७ टि. ५
ईसिपब्भाराण्	ईषत्प्राग्भारायाः	२११
ईसिमज्झिम- परिणामे	ईषन्मध्यम- परिणामः	१७४६
ईसिं	ईषत्	१२३७, पृ. ४४५, टि. ४
ईसी	"	१२३७
-ईसी	"	१७८[२]
ईसी	ईषत् - ईषत्प्राग्भारिकायै	२११
ईसी०	ईषत्	१७८[१-२]
ईसीपब्भारं	ईषत्प्राग्भाराम्	१९६३, १९६४
इसीपब्भारा	ईषत्प्राग्भारा	२११, ७७४, ७७६
ईसीपब्भाराण्	ईषत्प्राग्भारायाः	२११
ईसीहस्सपंचकखरु- धारणद्धाण्	ईषद्दहस्वपञ्चाक्षरो- धारणद्धायाः	२१७५
ईहा	ईहा	१००६ गा. २०८, १०१६[१]
० ईहा	"	१०१६[१]

मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह
उ	उ	तु ५४[२] गा. ५५, ५४[३] गा. ५६ तः ६० गा. ६२ तः ६५, ५४[४] गा. ६६ तः ७५, ५४[५] गा. ७६ गा. ७८, ५४[६] गा. ८० तः ८३, ५४[८] गा. ९६, ५४[१०] गा. १००, ५४[११] गा. १०४ गा. १०६, ११० गा. १२० गा. १२२ गा. १२४-१२५, १७४ गा. १३५, १८७ गा. १४२, ९४८ गा. १९९, २०५.४ गा. २२५
उइर	उदीरणा	९७१ गा. २०१
-उउष	शतुक	१८८
उक्कवा	श्रीन्द्रियजीवाः	५.७[१]
उक्करियाण्	उत्करिकया	८८६
उक्करियाभेण्	उत्करिकाभेदः	८८१, ८८६
उक्करियाभेण्णं	उत्करिकाभेदेन	८८७
उक्करियाभेद- परिणामे	उत्करिकाभेद- परिणामः	९५.१
उक्करियाभेदे	उत्करिकाभेदः	८८६
उक्करियाभेदेण्	उत्करिकाभेदेन	८८७
उक्कलिया	उत्कलिकाः-	श्रीन्द्रियजीवाः ५.७[१]
०-उक्कलिया	उत्कलिका-वातः	३४[१]
उक्कलियावाण्	उत्कलिकावातः	३४[१]
उक्कलियाण्	"	पृ. १६ टि. ३
उक्का	उक्का	३१[१]
उक्कासुहा	उक्कासुहाः -	अन्तर्द्वीपमनुष्याः ९५
उक्किण्ण-०	उत्कीर्णं	१७७, १७८[१], १८८
उक्कोस	उत्कूट	१२४८
उक्कोस-०	"	२११ गा. १६३

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाइ
उकोसपुहितो	उत्कृष्टकेभ्यः	१२४९.
उकोसकालठिईयं	उत्कृष्टकालस्थितिकम्	१७५१
उकोसकालठिनीयं	,,	१७४९. त. १७४७[१], १७४९ त. १७५.२
उकोसगं	उत्कृष्टकम्	१७३७[४]
उकोसगा	उत्कृष्टकानि	१२४८, १२४९.
उकोसगणं	उत्कृष्टकानाम्	१७४८
उकोसगुणककलडे	उत्कृष्टगुणककेश	५.४०[२]
उकोसगुणकालप	उत्कृष्टगुणकालक.	४५.७[२], ४६८[२], ४७०[२], ४८३[२], ४९१[२], ५३८[२], ५३९[२], ५.४१[२], ५.४२[२], ५.४३[२], ५.५७[२]
उकोसगुणसीप	उत्कृष्टगुणशीत.	५.४८[२], ५.५०[२]
उकोसगुणसीते	,,	५.४७[२], ५.५१[२], ५.५२[२]
उकोसचक्रसुदंसणी	उत्कृष्टचक्रुदंसनी	४६२[२]
उकोसठिनीप	उत्कृष्टस्थितिकः	४५.६[२], ४६७[२], ४७४[२], ४८२[२], ४९०[२], ५.३२[२], ५.३३[२], ५.३५[२], ५.५६[२]
उकोसठिईप	उत्कृष्टस्थितिकः	५.३६[२]
उकोसठितीप	,,	५.३७[२]
उकोसपपुसिप	उत्कृष्टप्रदेशिकः	५.५४[२]
उकोसपपुसिबस्स	उत्कृष्टप्रदेशिकस्य	५.५४[२]
उकोसपपुसियाणं	उत्कृष्टप्रदेशिकानाम्	५.५.४[२]
उकोसपदे	उत्कृष्टपदे	९.२१[१]
उकोसमति- अण्णाणी	उत्कृष्टमत्य- ज्ञानी	४७०[१]

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाइ
उकोसमयपत्ता	उत्कृष्टमदप्राप्ता	१२३७
उकोसया	उत्कृष्टकानि	१२४९
उकोससंकिण्ट- परिणामे	उत्कृष्टसंकिण्ट- परिणामः	१७४६, १७५०, १७५.१
उकोससंकिण्टे- परिणामे	उत्कृष्टसंकिण्ट- परिणामः	पृ.३८४ टि.१
उकोसा	उत्कृष्टानि	१२४९.
उकोसाभिणि- बोहियणाणी	उत्कृष्टाभिनि- बोधिकज्ञानी	४५.९[२], ४७७[२], ४८५[२-३], ४९३[२-३]
उकोसिया	उत्कृष्टा	१०१३, १०६६
उकोमियाप	उत्कृष्टया	,, ,,
उकोसेण	उत्कृष्टेन	३३५ तः ३५.२
	सूत्राणां द्वितीयकण्डिका.	
	३५.४[२], ३५.५[१-३], ३५.७[२], ३५.७[२]. ३५.९[२], ३६.०[२], ३६.१, ३६.२[२], ३६.३ [२], ३६.४[१-३], ३६.५ [२], ३६.६[२], ३६.७, ३६.८ तः ३९.० सूत्राणां	
	३९.२ तः ४३.७ सूत्राणां च द्वितीयकण्डिका, ३९.१, ५.६५, १२६६[१], १२७७, १२९.१, १३०.२, १३१.३, १३१.५, १३१.९, १३३.२, १३४.५, १३६.२, १३७.३, १३८.४, १५.०४ [१], १५.०६[२, ४-५], १५.०७[२], १५.१३ [२-३], १५.२८, १७.०० [३], १७.०२[१,२, ५७-५८], १७.३९[१], १८.२९, १९.९७, २१.५३[३], २१.६६[२]	

मूलसर्पो
उक्तोसेन

सकयत्यो सुसंकाह
उत्कृष्टेन ८२, ३३५ तः
३५२ सूत्राणां प्रथम-तृतीय-
कण्डिके, ३५४[१, ३],
३५६[१, ३], ३५७[१,
३], ३५९[१, ३], ३६०
[१, ३], ३६२[१, ३],
३६३[१, ३], ३६५[१,
३], ३६६[१, ३], ३६८
तः ३९० सूत्राणां ३९२ तः
४३६ सूत्राणां च प्रथम-
तृतीयकण्डिके, ५६० तः
५६४, ५६६ तः ५७८,
५८१, ५८३ तः ६०७,
६२६, ६२८, ६३३,
६३५, ६३६, ६८७,
६८८, ६९१, ६९४,
६९५, ७०० त. ७२३,
८७८, ८७९, ९१०[३],
९९२[१-३], १२६१[१-
२], १२६४[२], १२६७,
१२६८[१], १२७०[२],
१२७३, १२७५, १२७६
तः १२८४, १२८६,
१२८८, १२८९, १२९३,
१२९४, १२९६ तः
१३०१, १३०५, १३०६,
१३०८ त. १३१२,
१३१४, १३१७, १३२०,
१३२२, १३२४, १३२६
तः १३३०, १३३३,
१३३४, १३३६ तः
१३४१, १३४३, १३४४,
१३४६, १३५०, १३५२ तः
१३५४, १३५६, १३५८
तः १३६०, १३६५,
१३६६, १३६८, १३७४,
१३७५, १३७७, १३७८,

मूलसर्पो

सकयत्यो सुसंकाह

१३८०, १३८३, १३८९,
१३८७, १३८९, १३९०,
१४१४[१, ३], १४१५
[१-२], १४१६[१],
१४७०, १४७२, १५०२,
१५०६[१, ३-४], १५०७
[१], १५०९, १५११
[१, ३], १५१२, १५१३
[१, ४], १५२७, १५२९
[१-३, ८], १५३०,
१५३१, १५३२[१,
५-६], १५३५, १५४५,
१५४७[१], १५४८,
१५५१ [१, ४, ६, ९],
१६९७, १६९८[१-२],
१६९९ [१-२], १७००
[१२, ४-१३], १७०१
[१-२], १७०२[३-९,
११, १३, १८-२२,
२४-२७, ३६-३९,
४२-४३, ४५, ५४],
१७०३[१], १७०४,
१७०५, १७०७ [१],
१७०८ [२, ४, ७-८],
१७१०, १७११ [२],
१७१२ तः १७१५,
१७१८, १७१९, १७२१
तः १७२३, १७२५ तः
१७२९, १७३० [१],
१७३१ [१, ३-५],
१७३४, १७३५ [१],
१७३७ [२-३], १७३९
[२], १७४१, १८०६
[१-२], १८२४, १८२६,
१८३० तः १८५१,
१९८३ तः १९९२,
१९९४, १९९५, १९९८,

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ
उक्कोसेणं	२००६, २०९३ [१], २०९५ [१], २१०० [२], २१०१ [१], २१०३ [१], २११९ [२-४], २१२४ [३], २१३५ [१], २१५६ [१], २१५७, २१५९ [१], २१६०, २१६६ [१]		० उच्चोगोयाण - उच्चरणद्वाण उच्चारेसु उच्चावहत्ता	उच्चैर्गोत्रयोः उच्चारणाद्वाया. उच्चारेषु उच्चय्य-उत्पाय्य	१७१३ २१७५. ९३ पृ. २९१ टि १
उक्कोसोगाहणण	उत्कृष्टावगाहनकं [२], ४६४ [२], ४६६ [२], ४७३ [२], ४८१ [२-३], ४८९ [२], ५२५ [२], ५२६ [२], ५२७ [२], ५२९ [२], ५३० [२], ५३१ [२], ५५५ [२]	४५५	उच्चावयाहं ” उच्चाविय	उच्चावचान उच्चावचानि उच्चय्य-उत्पाय्य	२०५२ [५] २०५२ [६] उत्पाय्य-उत्पाय्य १२१५ [३]
उक्कोसोगाहणगस्स	उत्कृष्टावगाहनकस्य ४५५ [२]		उच्छण्णणाणी उच्छन्नदंसणी उजुसेठी० उज्जु उज्जुसुय - उज्जोहय- उज्जोयणामे उज्जोवणामाण	उच्छन्नजानी उच्छन्नदर्शनी ऋजुश्रेणी ऋजु ऋजुसुय उद्योतित उद्योतनाम उद्योतनाम	१६७९ १६८० २१७५ १७८ [२] १११३ १९६ १६९३
उक्कोसोगाहणयाणं	उत्कृष्टावगाहन- कानाम् ४५५ [२]		उज्जोवेमाणा ” उज्जरेसु - उट्ट	उद्योतयन्त [२], १८८, १९६ उद्योतयन्ती १७८ [२] उज्जरेषु १५१, १६०, १६२ तः १६६, १७५ म्लेच्छजातिविशेष	१७०२ [४१] १७७, १७८ [२], १८८, १९६ १७८ [२] १५१, १६०, १६२ तः १६६, १७५ पृ. ३६ टि ५
उक्कोसोहिणाणी	उत्कृष्टावधिजानी [२], ४९५ [२]	४८७	उट्टा उट्ठे उट्ठाण० उट्ठुपाणं उट्ठुपाणे - उट्ठु	उट्ठा उट्ठ उत्थान उदपानम् उदपानम् उट्ठ - म्लेच्छजातिविशेष	१७८ [२] १५१, १६०, १६२ तः १६६, १७५ ७२ ८४८ तः ८४८ १६८४ [१] ९९९ [२] ९७२ गा २०३ ९८
उग्गममाणो	उद्गच्छन् ५४ [२] गा. ९८		उट्ठकवाहेसुं उट्ठुत्ताए	उट्ठकवाटयो. उत्थ्वतया	७२ ८४८ तः ८४८ १६८४ [१] ९९९ [२] ९७२ गा २०३ ९८
उग्गविसा	उग्रविषा - सपां. ७९				
उग्गहे	अवग्रहं १०१७, १०२० [१], १०२१ [१] ” १०१७, १०२० [१], १०२१ [१-३], १०२२ [१ २]	१०२०			
०- उग्गहे	” १०१७, १०२० [१], १०२१ [१-३], १०२२ [१ २]				
उग्गा	उग्गा - उग्रकुलीना, कुलार्यां १०४	१०४			
उच्चत्तं	उच्चत्थम् १५१२ गा २१६				
उच्चत्तए	उच्चत्तकः - दन्तरागः १२२७				
उच्चामोए	उच्चैर्गोत्रम् १६९५ [१-२]				
उच्चामोयस्स	उच्चैर्गोत्रस्य १६८५ [१], १७०३ [१]				

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
उडुदिसाण	ऊर्ध्वदिशायाम्	३२७, ३२९
उडुमुहंगागार-	ऊर्ध्वमृदङ्गाकारसंस्थितः	२०१४ [१]
संतिण्	ऊर्ध्वलोके	१४८, १५१, १५७, १६०, १६३
उडुलोण्	तः १६६, १७५, २७६, २७८ तः ३२४, ३२६, ३२८	
उडुलोग०	ऊर्ध्वलोकः	३१६
उडुलोय०	,, २७६, २७८ तः	३१५, ३१७ तः ३२३, ३२४, ३२६, ३२८
उडुलोयस्य	ऊर्ध्वलोकस्य	पृ.५० टि.१
उडुवाण्	ऊर्ध्ववातः	३८[१]
उडुहं	ऊर्ध्वम् १९५[१], १०६, १९७[१], १९८[१], १९९[१], २००[१], २०२[१], २०७, २१०, २११, ८७७[१९-२०], १००१, १५४८, १५५१ [१,४,६,८-९], १९९८, २००६, २१७५, पृ.७२ टि.५	
उडुहं-	ऊर्ध्वम्	८७७[२३] गा. १९८
०-उणया	उणता	७७३[१-२]
०-उणयाण्	उणतायाम्	७७३[२]
उणह्	उण्य	पृ.३९५ टि.४
०-उणहा	उण्याः	१२१८ गा. २१०
०-उणहाहं	उण्यानि	१८०६[१]
०-उणहाभो	उण्याः	१२४१
उत्तस०	उत्तस	१८७ गा. १४६
उत्तम०	उत्तम	१९६

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
उत्तमपुरिसमाऊण	उत्तमपुरवमातृणाम्	७७३[२]
उत्तमपुरिसा	उत्तमपुरवाः	,,
-उत्तमं	उत्तमम्	१ [गा. २]
उत्तर	उत्तर १६८, १७७, १७८	
	तः १८३ सज्ञाणां	
	प्रथमकण्डिका	
-उत्तर	,, १६९, १७२ तः १७४	
उत्तरभो	उत्तरतः १४७ गा. १४१	
उत्तरकुराहिं	उत्तरकुरुभिः	पृ. ३५ टि.७
उत्तरकुरु	उत्तरकुरु	१०९८
-उत्तरकुरु	,, १२५७[१४]	
उत्तरकुरुहिं	उत्तरकुरुभिः	९६
उत्तरगुणलद्धिं	उत्तरगुणलद्धिम्	८७५
उत्तरहु०	उत्तरार्ध	१९८[२]
उत्तरपश्चिथिमेण	उत्तरपश्चिमायाम्	३२७, ३२९
उत्तरपुरथिमेण	उत्तरपूर्वस्याम्	३२७, ३२९
उत्तरवेउत्थिण्	उत्तरवैकियम्	९८३[२], ९८४, १५२३[१२], १५२६[१]
उत्तरवेउत्थिया	उत्तरवैकिया	१५२९ [१-३, ५-९], १५३२ [१, ५]
उत्तरवेउत्थियाहं	उत्तरवैकियाणि	२०५,२ [२, ४-५]
उत्तरं	उत्तरम्	१०३२[१], १६८१[२]
०-उत्तरं	,, २०९ गा. १५७, १३२७	
-उत्तरं-	,, १७४ गा. १३३	
०-उत्तरिण्	उत्तरकः	२१११
०-उत्तरिया	उत्तरकाः	२१०९, २११३, २१३९
०-उत्तरियाण्	उत्तरिकाया	२१०५, २१०७, २११५[१], २११६[१]

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तकाह	मूलसदो	सक्यथो	सुत्तकाह
०- उत्तरियाते	उत्तरिकया पृ. ४३७ टि. ३		उदग्गं	उदयेन १६६७, १६७९	
उत्तरिहं	औत्तराहम् ११०१			तः १६८१ [१], १६८२	
उत्तरिह्ला	औत्तराहाः १८० [१], १८३ [१], १८६ [१]			तः १६८४ [१], १६८५ [१-२], १६८६	
उत्तरिह्लाण	औत्तराह्लाणाम् १२४		०- उदधिवल्लग्सु	उदधिवल्लयेषु १५१	
उत्तरिह्लाणं	,, १८० [१-२], १८३ [१], १८६ [१], १८७, १९१ [१]		०- उदधीसु	उदधिषु १५१	
उत्तरिह्लातो	औत्तराह्लात ११०१		उदयपत्तस्स	उदयपत्तस्स्य १६७९	
०- उत्तरे	उत्तरम् १७१ तः १७३, १९५ [१], २०७, २०८, २१०		उदयंमि	उदके ११२१	
उत्तरेणं (स. ग.)	उत्तरस्याम् १८० [१], १८३ [१], १९१ [१] १९८ [१], २१३, २१४ [१-२], २१५, २१६ [१-३], २१८, २२० तः २२२, २२३ [१-८], २२७, २२९		उदहिकुमारा	उदधिकुमाराः १४० [१], ४३९	
० उत्तरेणं ,,	उत्तरस्याम् २१६ [१-८], २१७ [१-६], २१९, २२३ [१-८]		उदहिकुमाराणं	उदधिकुमाराणाम् ५७८	
०- उत्तरेणं ,,	उत्तरस्याम् २१४ [३], २२४		०- उदधिवल्लग्सु	उदधिवल्लयेषु १६०	
उत्ताणयल्लत्त-	उत्ताणयल्लत्त-		उदही	उदधयः - उदधिकुमाराः १७७ गा. १३७, १८७ गा. १४५	
संठाण०	संस्थान २११		०- उदही	उदधयः - उदधिकुमाराः १८७ गा. १४७	
उत्तासणगा	उत्तासणगाः १६७ तः १७३		० उदहीणं	उदधीनाम् - उदधिकुमाराणाम् १८७ गा. १३९	
उत्तासणया	,, १७४		०- उदहीसु	उदधिषु १६०	
उत्तासणा	उत्तासनाः पृ. ५४ टि. २		उदाहु	उताहो ७८१, ९९६	
उदग्ग	पर्वगावनस्पतिविशेषः ४६ गा. ३४		उदिण्णस्स	उदीणस्य १६७९	
"	जलरुद्धवनस्पतिविशेषः ५१		उदिण्णाहं	उदीर्णाति १६४४	
"	उदके ११० गा. १२५		उदिण्णेणं	उदीर्णेन १६६७	
०- उदग्ग	उदकम् २८ [१]		उदीण	उदीचीन १५७	
			उदीण०	,, १९७ [१], १९९ [१], २०१ [१], २०३ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७	
			उदीण-०	उदीचीन १९८ [१]	
			उदीण्णाप	उदीचीनवातः ३४ [१]	
			उदीरंति	उदीरयन्ति ९७१	
			उदीरिज्जमाणस्स	उदीरिमाणस्य १६७९	
			उदीरियस्स	उदीरितस्य १६७९	
			उदीरिस्संति	उदीरियन्ति ९७१	
			उदीरिति	उदीरयति १५७१	

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाइ
उशीरेंसु	उदैरिषत-उशीरितवन्त.	९.७१
उइवंति	अपद्रावयन्ति २१५३ [४], २१६६ [३]	
उइंसगा	उइंसकाः	५.७ [१]
उहिसिय	उहिस्य	१११८
उहिरसपविभक्तगती	उहिस्यप्रविभक्तगतिः	११०५, १११८
० उडेसग्	उदेशके	२०४६
०-उडेसग्	,,	१८०० [३], घृ २९० टि. १
उडेसगो	उदेशक. घृ २४८ पं. २५, घृ २७९ पं. १५, घृ. २८७ प ८, घृ. २९१ पं. २१, घृ ३०० पं. ५, घृ. ३०१ पं १०, घृ. ३०३ पं १३	
उडेसगो	,,	घृ २४८ टि. ४
उडेसो	उदेश. घृ २४८ पं. २५.	
उडेहिया	श्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
-उदकवाडेसुं	ऊर्ध्वकपाटयोः	१५५
-उद्भुत	उद्भुत	१९५ [१]
-उद्भुय-	,,	१७७, १७८ [१], १८८
उप्यइत्ता	उत्पत्य	१९५ [१], १९६, १९७ तः २०५ मृत्राणा प्रथमकण्डिका, २०७ तः २१०
उप्यडा	उत्पटाः-श्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
उप्यडिता	उत्पत्य घृ. २७१ टि. ९	
उप्यणमिसिस्थ	उत्पमिश्रिता	८६५
उप्यणविगत- मिसिस्थ	उत्पमविगतमिश्रिता	८६५
-उप्यप्ति	उत्पतिः	१०२ गा. ११७
०-उप्यपी	,,	९६१ [१], २१७६
-उप्यल	उत्पल	५४ [८] गा. ९०

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाइ
उ-पल०	उत्पल-उत्पलनामाभिध- द्वीप समुद्रार्थे	१००३ [२] गा. २०५
+ -उप्यल	उत्पलम्	५५ [३] गा. १०८
०-उप्यलिणीकंदे	उत्पलिनीकन्दः	५४ [८] गा. ८८
उप्यले	उत्पलम्	५१
०-उप्यले	,,	१२२७, १२२९
उप्यागजा	उत्पादयेत् घृ. ३२१ टि. १-२	
उप्यागुत्ता	उत्पाय	१८०१
उप्याडा	श्रीन्द्रियजीवाः	घृ. २७ टि. १०
उप्याडेजा	उत्पादयेत्	१४२० [५-८], १४२१ [३-५], १४३५, १४३६ [१२], १४३७ [५-६], १४५५
उप्याया	श्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
उप्यि	उपरि	१९९ त. २०६ मृत्राणां प्रथमकण्डिका, २०७ तः २०९
उप्यिडिता	उत्पिडित्वा-उत्पुत्य	घृ. २७१ टि. ९
उप्यिडिया	,,	११११
उप्यिडिया	उप्यथ	११२१
०-उप्यिडे	उप्यम-	३४ [१]
०-उप्यिमलिय-	उन्मीलितानि	१९५ [१]
उप्युक्क०	उन्मुक्त	२११ गा. १७८
उप्युहु	उताहो	२०४०
उप्यगा	उरगाः	६४७ गा. १८३
उप्यपरिसप्य	उरःपरिसर्प	३८१ [२-३], ३८३ [१-३], ६३९ [१३-१५], १४८५ [८]
उप्यपरिसप्य०	उरःपरिसर्प	७६, ७७, ३८१ [१], ३६९ [१२- १३], १५२४ [२]

मूलसदो	सक्यस्थो	सुसंकाइ	मूलसदो	सक्यस्थो	सुसंकाइ
उरपरिसप्यथल- यरतिरिक्कल- जोणियपंचेदिय- भोरालिय- सरीरे	उरःपरिसर्पस्थलचरतिर्य- ग्योनिक्क- पञ्चेन्द्र- बौदारिक-	शरीरम् १४८५ [५-६] १४८५ [६-७]	०- उवउत्ताणं	उपयुक्तानाम् २६२, ३२५, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७	
० " "	उरःपरिसर्पस्थल- चरणाम् १४९९ [२]	१४९९ [२]	०- उवउत्ते	उपयुक्तः १३६२, १३६३, १७४६, १७५०, १७५१, २१७५, घृ. ३१४ टि. १	
उरपरिसप्य- थलयराण -	उरःपरिसर्पा- ८४ [४]	८४ [४]	०- उवउत्तेसु उवएसरुइ	उपयुक्तेषु १९०१ [१] उपदेशरुचिः ११० गा. १२२	
उरपरिसप्याणं	उरःपरिसर्पेभ्यः घृ. १७३	१५११ [२]	०- उवएसरुई - उवभोग	११० गा ११९ उपयोग ९३२	
उरपरिसप्येहितो	उरःपरिसर्पेभ्यः घृ. १७३	८४ [४]	- उवभोग - + उवभोग	११० गा ११९ उपयोगः २१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११	
उररुभरुहारे	हरिद्वनस्पतिकोष.	१२२९	उवभोगद्धा	उपयोगाद्धा १००६ गा. २०७, १०१३	
उराले	४९ गा. ८१		० उवभोगद्धा उवभोगद्धाए	१०१२ [१] उपयोगाद्धायाम् १०१३	
उररुतुंगुगा	श्रीन्द्रियजीवा. घृ. २८	८४ [४]	उवभोगद्धाहिंतो	उपयोगाद्धायाः १०१३	
उररुतुंगुगा	५७ [१]		उवभोगपयं	उपयोगपदम् घृ. ४०९	
उररुतुंगुगा	२१७४ [४]		उवभोगपरिणामे	उपयोगपरिणाम. ९२६, ९३२	
उररुतुंगुगा	सेटिकाविसम्भृतिकरण		उवभोगपरिणामेणं	उपयोगपरिणामेण ९३८, ९४३	
उररुतुंगुगा	१७७, १७८ [१], १८८		उवभोगे	उपयोग. २ गा ७, १९०८, १९१२, १९१६, १९२०, १९२६	
उररुतुंगुगा	उपयुज्य १०१८, १६०४		०- उवभोगे - उवभोगे	उपयोगः १९०९ १८६५ गा. २१९	
उररुतुंगुगा	[१], २१२२, घृ. २६०		- उवगया	उपगतता. २११ गा. १७७	
उररुतुंगुगा	टि. २		उवगयाणं	उपगतानाम् २११ गा १७१	
उररुतुंगुगा	उपयुक्तानाम् २६२, ३२५, ७३३, ७३५, ७३६		०- उवगया	उपगताः १४३, १४४ [१-२]	
०- उवउत्ताणं	उपयुक्तानाम् ३२५		०- उवगयाहिपिं	उपयुक्तीः १६७०	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
+ उवचाय	उपघाते	८६३ गा. १९५
उवचायणाम्	उपघातनाम्	१७०२ [३४]
उवचायणामे	उपघातनाम्	१६९३, १६९४ [१४]
उवचायणिसिष्या	उपघातनिःसृता	८६३
० उवचप	उपचयः	१००७
०—उवचप	,,	१००८ [१]
+० उवचय	,,	१००६ गा. २०७
उवचर्यति	उपचीयन्ते	७७३ [३]
उवचिञ्जति	,,	१५५७, १५५८
उवचिण	उपचयन	९७१ गा. २०१
उवचिर्णति	उपचिन्वन्ति	९६८ [१]
उवचिणिस्संति	उपचिन्वन्ति	९६९
उवचिणिमु	उपाचैषुः—उपचिन्वन्तः	९६७ [१]
उवचित ०	उपचित	१७८ [१], १८८
उवचितस्म	उपचितरथ	१६७९
उवचिय ०	उपचिन	१७७
उवज्ञायं	उपाध्यायम्	१११८
उवज्ञायार्णं (च.प)	उपाध्यायेभ्यः	ग्रन्थादी
उवर्णाश्वयणे	उपनीतवचनम्	८९६
उवर्णाश्वयणी- यवयणे	उपनीतापनीत- वचनम्	८९६
उवदंसिया	उपदक्षिता	१ गा. २
उवदंसेमाणीभो	उपदर्शयन्त्य-	२०५२ [४]
उवदिट्टे	उपदिष्टान्	११० गा १२२
उवभोगन्तराण	उवभोगान्तरायः	१६८६
उवमा	उपमा—लायविशेषः	पृ. २९७ टि. ३
उवमाप	उपमायाः	२११ गा. १७४
उवमाहिं	उपमाभिः	१९६३
—उवमार	उपचार	१७७, १७८ [१], १८८
०—उवरक्खिया	उवरक्षितानि	१७७, १७८ [१], १८८
उवरि	उपरि	पृ. ७२ टि. १

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
उवरिमउवरि- मगेवेज्जग ०	उपरितनोपरितन- प्रैवेयक	४३५ [१-३]
उवरिमउवरिम- गेवेज्जगा	उपरितनोपरितन- प्रैवेयकाः	१४६ [१], ७२२
उवरिमउवरिमगे- वेज्जगणं	उपरितनोपरितन- प्रैवेयकाणाम्	१८५०
उवरिमप	उपरितनके- प्रैवेयके	२०९ गा. १५७
उवरिमगेवेज्जग	उपरितनप्रैवेयक	६२२
उवरिमगेवेज्जगदेवा	उपरितन- प्रैवेयकदेवा.	२००६
उवरिमगेवेज्जग- देवाणं	उपरितनप्रैवेयक- देवानाम्	२०९, ६०३
उवरिमगेवेज्जगा	उपरितन- प्रैवेयकाः	२०९, ३३४
उवरिमगेवेज्जगणं	उपरितन- प्रैवेयकाणाम्	२०९
उवरिमगेवेज्जगेषु	उपरितनप्रैवेयकेषु	१४७०
उवरिममज्झिमगे- वेज्जग ०	उपरितनमध्यम- प्रैवेयक	४३४ [१-३]
उवरिममज्झिमगे- वेज्जगा	उपरितनमध्यम- प्रैवेयकाः	१४६ [१], ७२१
उवरिममज्झिममाणं	उपरितनमध्यमानाम्— प्रैवेयकाणाम्	१८४९
उवरिमहेट्टिमगे- वेज्जग ०	उपरितनाधस्तन- प्रैवेयक	४३३ [१-३]
उवरिमहेट्टिमगे- देज्जगा	उपरितनाधस्तन- प्रैवेयकाः	१४६ [१], ७२०
उवरिमहेट्टिमाणं	उपरितनाधस्तनानाम्— प्रैवेयकाणाम्	१८४८
उवरिह्ल	उपरितन	५०८, ५०९, ५११, ५१३, ५३० [१], ५३१ [१], ५३६ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५५४ [१], ५५५ [१]

मूलसद्यो	सक्यथो	सुसंकाह	मूलसद्यो	सक्यथो	सुसंकाह
उवरिल्लं	उपरितनम्	११०१			[१-६], ६४६, ६४८, ६५० [१-६, ८-१८], ६५२, ६५५ [१-४], ६५६ [१-३], ६५७, ६५८, ६६०, ६६२ [१-७], ६६५ [२-३], ६६६ [१-३], ६६७, ६६८ [१-५], ६६९ [१], ६७१, ६७२ [१-९], ६७३ [१-२], ६७५, ६७६, प्र. ३२४ टि. १
उवरिल्लाम्भो	उपरितनात्	२११			
		११०१, १६११			
”	उपरितने	१६३३, १६३५ [४]			
उवरिल्लाम्भु	उपरितनीषु	प्र. ४०६ टि. ६			
उवरिल्लार्हि	उपरितनीभिः	१६३२			
उवरिल्लिया	उपरितने	प्र. ३५९ टि. १			
उवरिल्लियासु	उपरितनीषु	१९०५ [३]			
उवरिल्ले	उपरितनः	२११	उववजावेयम्भा	उपपादयित्तव्याः	६५६ [३], ६५८, प्र. १७७ टि. १.
”	उपरितनम्	२११			
उवरिल्लेर्हि	उपरितनैः	५०५			
उवरिं	उपरि	१६८ तः १७४, १७७, १७८ [१], १७९ [१], १८० [१], १८१ [१], १८२ [१], १८३ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९१ [१]	उववज्जिजा	उपपथेत	१४२४
			उवव[जे]ज्ज	”	१४४१
उवरिं—	उपरि	१७४ गा. १३५	उववजेजा	”	१४१७, १४१८, १४२० [१-२], १४२१ [१-२], १४२२, १४२३, १४२५ [१-२], १४२६ [१], १४२७ [१], १४२८ [१-२], १४३० [१], १४३१ [१-२], १४३२ [१-२], १४३५, १४३७ [१-२], १४५२, प्र. ३२४ टि. १
उवल्लद्दा	उपलब्धाः	११० गा. १२७	० उववण्णमा	उपपत्तकाः	९९८, २०४६, २०८३
उवले	उपलः	२४ गा. ८	०—उववण्णमा	”	२२३ [९], ९९८, ११२५, ११२६, ११३२, ११४४, ११४६
उववज्जह	उपपथेते	१२०३ [१, ३], १२१० [१]	० उववक्कमा	उपपत्तकाः	९९८, ११४४
उववज्जति	”	१११७, ११९९ [१], १२०१ [१], १२०३ [१], १२०७ [१], १२०८, १२०९, १२१० [१, ३], १२११	०—उववक्कमा	”	९९८
उववज्जमाण्णं	उवपथमाणानाम्	१४७०	उववाहया	औपपातिकः	६४०
उववज्जंति	उवपथन्ते	६०९ तः ६१९, ६२१, ६२७, ६२६, ६२८, ६३०, ६३२, ६३३, ६३५, ६३९ [१-२६], ६४२, ६४५	०—उववाहया	”	२१०, ३३४
			०—उववाहयाणं	औपपातिकानाम्	२१०
			उववापुणं	उपपातेन	१४८, १४९, १५१, १५२, १५४,

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
	१५५, १५७, १५८, १६०, १६१, १६३ तः १७७, १७८ [१], १९३ [१], ५६० तः ५६३, ५६९, ५७७, ५७९ त ५८३, ५८३ त. ५८५, ५८९, ६०५	
उववाण्यव्वा	उपपादयितव्या	६४०, ६५० [७]
— उववाण्यव्वा	„	६४१
उववाभो	उपपात. ६२५, ६३८, ६४८, ६५० [१०], ६५५ [४], ६५६ [३], ६६६ [३], ६६९ [७], ६७२ [४, ६], १४७०	
— उववाभो	उपपातः ६४७ गा. १८४	
उववानगनी	उपपातगति. ११०४	
० उववातगनी	„ १०९२, १०९९	
०— उववानगनी	„ ११०० तः ११०४	
उववातो	उपपात. १४६९	
०— उववायगई	उपपातगति. १०९६	
उववायगनी	„ १०८५, १०९२	
० उववायगनी	„ १०९० तः १०९४	
०— उववायगती	„ १०९५, १०९७, १०९८	
०— उववायं	उपपातम् ६३२	
० उववासं	उपवासम् १४२० [६-७]	
उववृह ०	उपवृंहण ११० गा. १३२	
उववैताणं	उपपेतामाम् १२३६	
उववैया	उपपेताः १२३७	
उवसंतकसाय	उपशान्तकषाय १२५	
उवसंतकसाय ०	„ १२४, १२५	
उवसंतकसाय- वीयराराग-	उपशान्तकषाय- वीतराग-	
दंशणारिया	दर्शनायाः १११, ११२	

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
० उवसंतकसाय- वीयराराग-	उपशान्तकषाय- वीतराग-	
दंशणारिया	दर्शनायाः	११२
उवसंताई	उपशान्ताभि	१४४४
उवसंते	उपशान्तः	९६३ [१]
उवसंपजमाणगती	उपसंपयमानगतिः ११०५, ११०८	
उवसंपजिस्ता	उपसम्पय ११०८, १११४	
उवसामम्	उपशामकः १७४२, १७४३	
उवहिं	उपधिमू ९६१ [१]	
उवाण्णं	उपायेन २१७५	
— उवाण्णं	„ ८७९	
उवाण्णच्छंति	उपागच्छन्ति २०५२ [४-५]	
उवाण्णच्छिस्ता	उपागत्य २०५२ [४-५]	
० उवायं	उपायम् ८७९	
उवेह	उपैति ९४८ गा. २००	
उव्वट्टह	उद्धर्तते १२०० [१], १२०३ [१], १२१० [१]	
उव्वट्टण	उद्धर्तना ५५९ गा. १८२	
उव्वट्टणयाप्	उद्धर्तनतया ५६५, ५६६	
उव्वट्टणा	उद्धर्तना ६०८, ६२५, ६३८, ६६६ [३], ६६८ [७], ६६९ [२], ६७२ [४, ६]	
उव्वट्टणाप्	उद्धर्तनतया ५६७, ५६८, ६०७	
उव्वट्टिति	उद्धर्तते १२०१ [१], १२०३ [१], १२०८, १२१० [१], १२११	
उव्वट्टंति	उद्धर्तन्ते ६२४, ६३७	
उव्वट्टा	उद्धृताः १४०६ गा. २१३	
उव्वट्टिस्ता	उद्धृत्य ६६६ [१], ६६८ [१], ६६९ [१], ६७२ [१], ६७३ [१], १४१७, १४१८, १४२०	

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाइ	मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाइ
उभ्वद्विक्ता	[१-२], १४२१ [१], १४२२ तः १४२४, १४२५ [१], १४२६ [१], १४२७ [१], १४२८ [१], १४३० [१], १४३२ [१], १४३५, १४३७ [१], १४४४, १४४६, १४५२, १४५९, १४६०		उत्सिणं	उष्णाम्— वेदनाभेदम् २०५६, २०५७ [२-५], २०५८	
उभ्वक्षप	उद्धर्तकः—दन्तरामः पृ. २९३ टि. १३		उत्सिणा	उष्णा—वेदनाभेदः २०५५ उष्णाः १८६४, २०५२ [६]	
उभ्विग्या	उद्विग्याः १६७ तः १७४		उत्सिणे	उष्णा—योनिभेदः ७३८तः ७४०, ७४२, ७४४, ७४५, ७४७तः ७५१	
उभ्वेहलिया	उद्वेधलिका—वनस्पति- विशेषः ५४ [८], गा. ९६		उत्सिणोद्प	उष्णोद्कम् २८ [१]	
उसगारा	मत्स्यविशेषः पृ. २९ टि. ८		उत्सकति	उत्सकते १२५२, १२५३	
—उभ्वत्त	उत्सकत १७७, १७८ [१], १८८		उत्सणकारणं	उत्सणकारणम् ७३६	
उसभनाराय-	ऋषभनारायचसंहनननामः		उत्सपिणि ०	उत्सपिणि ९१० [१-२, ४], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [१], ९१८ [१], ९२१ [१], ९२६२ [१], ९२८६, ९२८८, ९३००, ९३०१, ९३०५, ९३१०, ९३२६, ९३४४, ९३५२, ९३५९, ९३६५, ९३७७	
संघयणामाए	१७०२ [१८]		उत्सा	अवश्यायः पृ. १४ टि. २	
उसभनाराय-	ऋषभनारायचसंहनननाम		उत्सासणामाए	उत्सासनामः	
संघयणामे	१६९४ [७]			१७०२ [४०]	
उसभंक	ऋषभाङ्क १९६		उत्सासणामे	उत्सासनाम १६९३, १६९४ [१७]	
उसहृच्छायं	ऋषभच्छायाम् १११४		उत्सासपयं	उत्सासपदम् पृ. १८७ पं. १६	
उत्सिण	उष्ण ५०४, ५२५ [१], १८०९		उत्सासविस्वा	उत्सासविधाः— सर्पाः ७९	
उत्सिण ०	५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ८७७ [१४]		उत्सासे	उत्सासः ११२३ गा. २०९	
उत्सिणजोणियाणं	उष्णयोनिकानाम् ७५३		उत्सासो	उत्सासः २ गा. ४	
उत्सिणफास ०	उष्णस्पर्श ४४०, ४४१		+ उंवर	उत्सासः ४१ गा. १६	
उत्सिणफासपरिणता	उष्णस्पर्श- परिणताः ८ [४] तः ११ [५], १२ [१-४, ६-८], १३ [१-५]		उंवेभरिया	एकास्थिकवृक्ष- विशेषः ४० गा. १४	
उत्सिणफासाहं	उष्णस्पर्शानि ८७७ [१३]				
उत्सिणफासो	उष्णस्पर्शः ५४७ [१]				
उत्सिणं	उष्णम् १८६४, २०५२				

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	ऊ				कण्डिका, १३२६, १३३१, १३४४, १३५२, १३५९, १३६५, १३७८
+—ऊण	ऊनम् १७६ गा. १३६		०—ऊणं	ऊनाम् १३५०, १३५८, १३६०, १३६६	
ऊण्व	ऊनकान्—ऊनान् १७०५, १७०८[४], १७११[२], १७२५, १७२८		ऊणा	ऊनाः १७१७	
”	ऊनकौ—ऊनौ १७०८[८], १७३१[१, ५]		०ऊणा	ऊनानि ९१०[४]	
ऊणयं	ऊनकम्— ऊनम् १७००[२], १७०२ [३-४, २४, ३८-३९]		०—ऊणा	ऊना ३७३[३], ३७५[३], ३७६[३], ३७७[३], ३८१[३], ३८३[३], ३८४[३], ३८६[३]	
ऊणगा	ऊनका.—ऊनाः १६९९ [२], १७०० [११], १७०२[१, ६, ९, १८-२१, २५-२६, ३६-३७], १७२२		”	ऊनाः ३७१[३]	
”	ऊनका—ऊनौ १७०२[५, २२]		०—ऊणाई	” ३६९[३]	
ऊणयं	ऊनकम्—ऊनम् १७००[९], १७०७[१], १७०८[२, ७], १७१३, १७१८, १७२२, १७२७, १७२९, १७३१[३-४]		”	ऊनानि ३३५ तः ३५२	
ऊणया	ऊनकाः—ऊनाः १६९८[१], १७००[४, १३], १७०२[८, ११, १३, २७, ४५]			सूत्राणां तृतीयकण्डिका, ३५४[३], ३५६[३], ३५७[३], ३५९[३], ३६०[३], ३६२[३], ३६३[३], ३६५[३], ३६६[३], ३६८[३], ३७०[३], ३७२[३], ३७४[३], ३७८[३], ३७९[३], ३८०[३], ३८२[३], ३८५[३], ३८८[३], ३९०[३], ३९२[३], ३९३[३], ३९४[३], ४०७[३], ४०८[३], ४१०[३], ४११[३], ४१२[३], ४१४ तः ४३७ सूत्राणां तृतीयकण्डिका, १२६७, १२६८[१], १२७०[१]	
”	ऊनकौ—ऊनौ १७०२[४३]			ऊने ३४९[१, ३], ३५१ [१-३], ४०९[३], ४१३[३], ४१७[३], ४१८[३]	
”	ऊनकान्—ऊनान् १७१५, १७२१		०—ऊणाई		
ऊणं	ऊनम् १७००[१२]				
०—ऊणं	” ३३६[३], ३३७[३], ३४५[३], ३४७[३], ३५०[१, ३], ३५२[१, ३], ३९३ तः ४१६ सूत्राणां तृतीय-				

मूलसदो	सकपयो	सुसंकाह	मूलसदो	सकपयो	सुसंकाह
०-ऊणिया	ऊनिका-ऊना गा. १६४, १६९.७, १६९.८ [३], १७०० [२], १७०४, १७४१	२११	एणसि	एतेषाम् ३१ [४], ४१, ५५ [३], ५६ [२], ५७ [२], ८४ [४], ९१ [४], २२५, २३० [६], २३१, २३२, २३५ [६], २४० [३-७], २४५ [२], २४६, २५० [१ ६], २५१, २५३, २५५, २६६, २६७, २७१, २७९	
०-ऊणे	ऊनम् १७३, १००५		एणसि	एतेषाम् ६५५ [४], ९२२	
०-ऊणो	ऊनः ३८७ [३], ३८९ [३], ३९५ [३], ३९६ [३]		एणसु	एतेषु २०६ [२] गा. १५५	
ऊससंति	उच्छ्रवसन्ति ६९३ तः ६९५, ११२४, १८०२		एणहिं	एतैः ५४ [११]	
ऊसास-नीसासे	उच्छ्रवास-निःश्वसौ ५.४ [१०] गा. ९९		एकृणवीसं	एकोनविंशतिः ४२३ [१] पूर्वगवनस्पतिविशेषः ४६ गा. ३३	
-ऊसिय	उस्यत १९५ [१]		एकृडे	गा. ३३	
ऊसिया	उच्छ्रिता १००१		एकृतीसं	एकविंशत ४३५ [१-३], ४३६ [१, ३], ५२९ [३-४]	
-ऊसे	ऊषः २४ गा. ८		एकनीसाण	एकविंशतः एकविंशता वा ७२२, ७२३	
	ए		„	एकत्रिंशति १८५०, १८५१	
एण	एते ५.४ [१] गा. ५३, ५.४ [८] गा. ८२ गा. ९६, १७७ गा. १३७, १८७ गा. १४२, २७०, ८७६, ९६२ [३], १०७७, २१३८, घृ. १४ टि. १२		-एकदेश	एकदेश १६३ तः १६६, १७५	
-एणण	एतेन १२१५ [१]		+ - एकवीस	एकविंशाम् ७९० गा. १८८	
एणण -	„ ४३९, ४४०, ५.५.७ [१], ८६८, ९९६, घृ. १४१ टि. १		एकवीसं	एकविंशतिः ४२५ [१-३], ४२६ [१-३]	
-एणण -	एतेन ९९८, ११२५, ११२६, ११३०, ११३२, ११३३, ११४३, ११४४, १२१५ [३], १२२०, १२५३, १२५५, घृ. २४५ टि. ४, घृ. २७४ टि. १		एकवीसाण	एकविंशतेः एकविंशत्या वा ७१३	
एणणं	एतेन ३५३, ८७९, १००२		„	एकविंशतौ १८४०, १८४१	
			एकस्त	एकस्य ५४ [१०] गा. १००, घृ. २६ टि. १	
			एकं	एकम् १३२२, १३२७, १३२९, १३३०, १३३३, १३३४	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
	१३४९,	१३५०,
	१३५३,	१३५६,
	१३५८,	१३६८,
	१३७४, १७०० [१२],	
	१७०८ [७], पृ. २५३	
		टि १
एकं	एकः	१७०२ [४]
एका	एका	१५२९ [३], १५३२ [७]
+ एकार	एकादशः	७९० गा. १८७, पृ. २०२ टि. १
एकारस	एकादश	११० गा. १२६, १०५८
एकारस - ०	,,	२०७
एकारसमं	एकादशम्	पृ. २२२ प. ५
एकारसमो	एकादशमः	७९० गा. १८५
एकारसविहा	एकादशविधा	१०८८
एकारसविहे	एकादशविधः	१०७०
एकारसुत्तरं	एकादशोत्तरम्	२०९ गा. १२७
एकारसो	एकादशः	७९० गा. १८६
एकासीतिविहं	एकासीतिविधम्	१२४२
एकूणनीसाए	एकोनविंशति	१८४९
- एकूणवीसहमे	एकोनविंशतितमः	५५ [३] गा. १०८
एकूणवीसाए	एकोनविंशतेः	
	एकोनविंशत्या वा	७१०
एके	एकम्	१०३२ [१]
एकेक ०	एकेक	१६०४ [२]
एकेकं	एकेकम्	५४ [११] गा. १०४-१०५
एकेकीए	एकेकस्याम्	२०५७ [१]
एकेण	एकेन	६८७, ६८८, ६९१
एको	एकः	६२८, ६३५, ६३६, १४१४ [१, ३], १४१५ [१], १४१६ [१],

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
	२०९३ [१], २०९५ [१],	
	२०९६ [१-२], २१००	
	[२], २१०१ [१],	
	२१०३ [१], २११९ [२,	
	४], २१२० [२-३],	
	२१२४ [३], २१३५ [१]	
एको	एकम्	९१० [३], १०४१ [३], पृ. २५५ टि. १
एको(का)	एका	१४१५ [२]
- एगहए	एकः	९९४, १४०७ [१], १४०८ [३], १४२० [१-३, ६-७], १४२१ [१-४], १४२५ [१], १४२८ [१], १४३१ [१], १४३२ [१-२], १४३७ [१-३], १४४४, १४५७, १४५९, १४६३, १४६८, १६२०, १६७५
- एगहया	एके-एके	८३, ९९६, ९९८, ११३०, २०४२, २०४३, २०४६, २०५१
एगहयाषो	एकवात-एकस्मात्	१६२०
एगभोषत्ता	द्विन्द्रियजीवाः	५६ [१]
एगस्तुरा	एकस्तुराः	७०, ७१
एगगंधार्हं	एकगन्धानि	८७७ [९]
एगगुणककलडाहं	एकगुणककेशानि	१८०० [२]
एगगुणकालए	एकगुणकालकः	५१९
एगगुणकालगस्स	एकगुणकालकस्य	५१९
एगगुणकालगणं	एकगुणकालकानाम्	३३३, ५१९
एगगुणकालहं	एकगुणकालानि	८७७ [८], १७९८ [२]
एगगुणतित्तरसाहं	एकगुणतिक्तर- रसानि	८७७ [१२]

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तंकाह	मूलसदो	सक्यथो	सुत्तंकाह
एगगुणतिकारं	एकगुणतिकतानि पृ. २१७ टि. १-२		एगपदेशोगाढा	एकप्रदेशावगाढाः	३३१
एगगुणसीयाहं	एकगुणशीतानि ८७७[१४]		एगपदेशोगाढाणं	एकप्रदेशाव- गाढानाम्	३३१, ३३३
एगगुण- सुद्धिभगंधाहं	एकगुणसुर- भिनगन्धानि	८७७[१०]	एगफासाहं	एकस्पर्शानि	८७७[१३], १८००[१]
एगजीवस्स	एकजीवस्य	५.८[८] गा. ९.१ गा. ९.५.	एगबीयगा	एकबीजकाः	पृ. १७ टि. १-२-३
एगजीविया	एकजीवकानि	५.३ गा ४४	एगमेगस्स	एकैकस्य	१०३०, १०३१[१], १०३६, १०४१[१-२, ४, ८], १०४३[१, ३, ५.६], १०४६[१, ८], १०४७ [१, ४], १०५८, १०६५, २०९३[१], २०९५[१], २०९६[१], २१०१[१], २१०२, २१०३[१], २१०५, २१०६, २११९[१], २१२०[१], २१३५[१], २१३९
एगजीवो	एकजीवः	„			
एगट्टिया	एकास्थिकाः	३९, ४०			
”	एकास्थिकानि	४०			
—एगनिया	एकके—एके	६७३[२], पृ. २४५ टि. ५.			
एगतीसइभं	एकत्रिशतमम्	पृ. ४१९ पं. २०			
एगत्त ०	एकत्तं	८९१, ८९५, १५.८४[२], १५.८७[२], १६.७४[२], १६.७८[३], १७.६२, १९.०७			
एगत्तेण	एकत्तेन	१७७३[२], १७८८[२], १८८६, १८९२, १८९३, १८९.८[३], १९.०५[१]	एगमेगे	एकैकम्	७८०
एगदिसिं	एकदिसिं	२१५६[१], २१५७, २१५९[१], २१६० तः २१६२, २१६५, २१६६[१]	एगम्मि	एकस्मिन्	१२१७
एगपण्	एकपण्	११० गा. १२५	एगरसाहं	एकरसानि	८७७[११]
एगपण्पसियाहं	एकप्रदेशकानि	८७७[३]	एगवण्णाहं	एकवर्णानि	८७७[७], १७९.८[१]
एगपण्पसोगाढस्स	एकप्रदेशावगाढस्य	५११	एगवयणं	एकवचनम्	८९७
एगपण्पसोगाढा	एकप्रदेशावगाढाः	३३१	एगवयणे	„	८९६
एगपण्पसोगाढाहं	एकप्रदेशाव- गाढानि	८७७[४]	एगवयू	एकवाक्	८४९
एगपण्पसोगाढाणं	एकप्रदेशाव- गाढानाम्	५.११	एगविह्वंघण्	एकविध्वन्धकः	१६४२, १६४६, १७६३[१], १७७६, १७७८, १७८३[१]
एगपण्पसोगाढे	एकप्रदेशावगाढः	५.११	एगविह्वंघण्ण	एकविध्वन्धकेन	१७८१
			एगविह्वंघणा	एकविध्वन्धकाः	१६४३, १७६४, १७६५[२], १७७८, १७८४[१, ३]
			एगविह्वंघणे	एकविध्वन्धकः	१७७८

मूलसदो	सङ्ख्याथो सुत्काह
प्राविहा	एकविधाः १५०, १५३, १५६, १५९, १६२
प्रावीसहमं	एकविधातितमम् पृ. ३४९ पं. ६
प्रावीसाप	एकविधातेः एकविधात्या वा ७१२
प्रासमहपण	एकसामयिकेन २१५३ [२], २१५६ [२], २१५७, २१५९ [२], २१६६ [१]
प्रासमपणं	एकसमयेन ६२६, ६२८, ६३०, ६३२, ६३३, ६३६, ६३७, ११०१, १८१४ [१, ३], १४१५, [१-२], १४१६ [१], २१७५
+ प्रासमय	एकसमयः ५५९ गा. १८२, १४०६ गा. २१३
प्रासमयट्टितीयाहं	एकसमयस्थितिकानि ८७७ [५]
प्रासमयठितीए	एकसमयस्थितिकः ५१५
प्रासमयठितीयस्स	एकसमय- स्थितिकस्य ५१५
प्रासमयठितीया	एकसमयस्थितिकाः ३३२
प्रासमयठितीयाहं	एकसमय- स्थितिकानि ८७७ [५]
प्रासमयठितीयाणं	एकसमय- स्थितिकानाम् ३३२, ५१५
प्रासिद्धा	एकसिद्धाः १६
प्रास्स	एकस्य ५४ [८] गा. ९३, ५४ [१०] गा. १०० गा. १०३
प्रां	एकम् १६८ तः १७३, १७७, १७८ तः १८३ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१],

मूलसदो	सङ्ख्याथो सुत्काह
	१९० [१], १९३ [१], ३३७ [१], ५६० तः ५७८, ५८१, ५८३ तः ६०७, ८७५, ८७८, ८९८, १३२७, १७०२ [२४, ३९, ४२, ४९], १७१३, १७३१ [४], २१६९, पृ. १६५ टि. १
प्रां	एकः १७०२ [२४, ३९, ४२, ४९]
- प्रां	एकम् १६८ तः १७३, १७४ गा. १३६, १७७, १७८ तः १८३ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८९ [१], १९० [१], २०९ गा. १५७, ८७०, पृ. ५३ टि. ३
प्रागा	एका २११ गा. १६५, ११४२, ११६८ [१], ११६९ [२], १५३२ [६], १९४४, १९४५, १९४७, १९५१, १९५७ [१]
प्रागारा	एकाकाराः ६७, ८१, ८९, ९०
प्रागाराहं	एकाकाराणि १६९४ [१८]
प्रागारे	एकाकारः ९५६ १५३३ [१-२], १६९४ [१३, १५, १७]
प्रागिदिपु	एकेन्द्रियः १२७२, २१५८ [२]
प्रागिदिपुसु	एकेन्द्रियेषु ६६६ [२], ६६८ [२-३], ६७२ [३], ६७५, १८८० [३]
० प्रागिदिपुसु	एकेन्द्रियेषु ६६८ [३]
प्रागिदिपुहिंतो	एकेन्द्रियेभ्यः ६५५ [३-४]
प्रागिदिय	एकेन्द्रिय ६६६ [२], १५३७

मूलसद्दो	सकथत्यो	सुसंकाइ	मूलसद्दो	सकथत्यो	सुसंकाइ
एगिदिय ०	एकेन्द्रिय	६३९[२], ८१५[२], ८६९, ८८८[२], ८९२, १०४३[२], १२८०, १४३९, १६४१, १७७९, १८७६[२], १८८९[२], २०५०, २०६५, २१५०, पृ. १११ टि. २	एगिदियतिरिक्ख- जोणिणसु	एकेन्द्रियतिर्य- म्योनिकेषु	६६८[२]
०-एगिदिय	॥	१५८४[१], १७६६, १८७२, १८८४, १८८५[१], १८८८, १८९१[२], १८९५[१], ३-४], १८९९[१], १९००[१, ३], १९०१ [१], १९०२[१, ३], १९०३[१, ५], १९०५ [३]	एगिदियतिरिक्ख- जोणिया	एकेन्द्रियतिर्य- म्योनिकक्षेत्रोप- पातगति.	१०९५, ११९४
०-एगिदिय- ओरालिय-	एकेन्द्रियौदारिकाणि	१४७२	एगिदियतिरिक्ख- जोणियाणं	एकेन्द्रियतिर्य- म्योनिकानाम्	११९४
एगिदियओरालिय- सरीरे	एकेन्द्रियौदारिक- शरीरम्	१४७६, १४७७, १४८९	एगिदिय- तेयगसरीरे	एकेन्द्रियतैजसशरीरम्	११९४
०-एगिदिय- ओरालियसरीरे	॥	१४७७, १४७८[१-२], १४९० [१], १४९१[१], १४९२[१]	० ॥	॥	१५४२
एगिदियओरा- लियस्स	एकेन्द्रियौदारिकस्य	१५०३	० एगिदियवे- उच्चियसरीरस्स	एकेन्द्रियवैकियशरीरस्य	१५२८
एगिदियओहियाणं	एकेन्द्रियौधिकानाम्	११७८	एगिदियवे- उच्चियसरीरे	एकेन्द्रियवैकियशरीरम्	१५१४, १५१५[१]
एगिदियकम्मगा- सरीरे	एकेन्द्रियकर्मण- शरीरम्	१५५२	० ॥	॥	१५१५[१-३], १५२२
एगिदियजाहणामाए	एकेन्द्रियजातिनामः	१७०२[५], १७११[२]	एगिदियसरीराइं	एकेन्द्रियशरीराणि	१८५३, १८५५
एगिदियजाहणामे	एकेन्द्रियजातिनाम	१६९४[२]	एगिदियसंसारसमा- वण्णजीवपणवणा	एकेन्द्रियसंसारसमावण- जीवप्रज्ञापना	१८
			एगिदियस्स	एकेन्द्रियस्य	१५४६
			एगिदिया	एकेन्द्रियाः	५५[३], २२७तः २२९, २३०[२], २३१, २९२, २९४, ३३४, ८६७, ९४०[१], ११७३, ११७४, १७०५, १७०७[१], १७०८ [१-४, ७-८], १७१७, १७८०, १८६०, १८६९[२]
			०-एगिदिया	एकेन्द्रियाः	१७६६

मूलसद्दो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
एगिदियाणं	एकोन्द्रियाणाम्	२२७ तः २२९, २३० [२], २३१, ११५९, ११७३, १७१७, १७२०, १७८४ [२], २०३९
एगिदिसरीरादि	एकोन्द्रियशरीरादि	१७९३ गा. २१८
एगुत्तरिष्ट	एकोत्तरिकः	२१११
एगुत्तरिया	एकोत्तरिकाः	२१०९, २११३, २१३९
एगुत्तरियाष्ट	एकोत्तरिक्या	२१०५, २१०७, २११५ [१], २११६ [१]
एगुत्तरियाते	एकोत्तरिक्या	ष्ट. ४३७ टि. ३
एगुणतीसह्रमं	एकोनविंशत्तमम्	ष्ट. ४०९ पं. २२
एगुणतीसं	एकोनविंशत्	८३३ [१, ३], ४३४ [१, ३]
एगुणतीसाष्ट	एकोनविंशतः एकोनविंशता	वा ७२०, ७२१
„	एकोनविंशति	१८४८, ष्ट. ३९८ टि. १
एगुणवणं	एकोनपञ्चाशत्	३७० [१, ३]
एगुणवीसह्रमं	एकोनविंशत्तितमम्	ष्ट. ३१८ पं. १६
एगुणवीसं	एकोनविंशतिः	४२३ [३], ४२४ [१, ३]
एगुणवीसाष्ट	एकोनविंशतेः	एकोनविंशत्या वा ७११, ष्ट. १८६ टि. १
„	एकोनविंशती	१८३८, १८३९
एगो	एकः	२७२ [१-३], ८०२, १००५, १०२१ [२-३], १९१८, १९२२

मूलसद्दो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
- एगो	एकः	१०७७, १०७८, १०८२, १०८३
„	एके	१०७७, १०७८, १०८१ तः १०८३
एगो	एकम्	१७३, २०९, ७७७, ७७९, ८०३, ९८५ [१], १०२७ [१], १५२६ [६]
एगोणं	एकेन	६९१, ८७९, १३२७
एगेंदियसंसारसमा-	एकोन्द्रियसंसार-	
वण्णजीव-	समापन्न-	
वण्णवणा	जीवप्रज्ञापना	१९
एगेंदिया	एकोन्द्रियाः	२३१
एगो	एकः	२५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५४ [८] गा. ८८, ५५ [३], २११ गा. १६७, ६२६, ६३३, १७०२ [५०-५३, ५८], १७१२, १८७९
एगोरुया	एकोरुकाः-	
	अन्तर्होपमनुष्याः	९५
एतस्स	एतस्य	२७२ [१-५]
एताभो	एता.	११६३ [४], ११६४ [१], ११६५ [१], १६३५ [१, ४]
- एतारुया	एतद्रूपा	१२३१, १२३७
- एतारुवा	„	१२२६ तः १२२८, १२३०, १२३३ तः १२३५, १२३८
एतासि	एतासाम्	११८९
एते	एती	२७१
„	एते	५४ [८] गा. ८८, २०६, २७३, ६३४, ६३५, ६४१, ६५४, ६६४, ६७२ [४, ६],

मूलसप्तो	सङ्ख्याथो	सुसंकाइ	मूलसप्तो	सङ्ख्याथो	सुसंकाइ	
पते	६९२, ८९९, ८९५, ९६९ [३], ९७९, १०२६ [१], १०६७, १०८३, ११४७, ११८० [१०], १२५८ [४-७], १५८०, १५८३ [३], १५८४ [१], १६१६ [२], १६३६, १६४३, १६४४, १६७४ [२], १६७८ [३], १७१७, १७६१, १७७८, १७८१, १७८४ [१, ३], १८८० [१], १८९२, १८९३, २०९४ [२], २०९८ [२], २११५ [३], २११७ [२], २११८ [२], २१२३ [४], २१२४ [४], २१३६		एतेण -	एतेण ८३१, ८६७ ११२४, १२१५ [२], १५७३, घ. २४६ टि. १		
			एतेणं	एतेण ६९२, ९९९ [१], ११९६, १२२१, १६१९, १७४२, २१७५		
			एतेसि	एतेषाम् २५ [३], २८ [४], ३४ [४], ४०, ५८ [२], ६८ [४], ७५ [४], ८२, ८५ [५], १७९ [१], २२६ तः २२९, २३० [१-५], २३३, २३४, २३५ [१-५, ७], २३६ तः २३९, २४० [१-२, ४], २४२ तः २४५ [८], २४७ तः २४९, २५० [७], २५२, २५४, २५६ तः २६५, २६८ तः २७०, २७३ तः २७५, ३२५, ३३० तः ३३३, ६९१, ९००, ९१२ [३-४], ९८२, ९८५ [७, ९], ९८७ [२, ४], १०१३, ११७० तः ११७४, ११७६, ११७८, ११८० [१, ५-१०], ११८२ [१-३], ११८३ [१-३], ११८५ तः ११८८, ११९० तः ११९४, १२४७ तः १२४९, १४६९, १५६६, १८१८, १८२१, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२८ [१], २१४२, २१४३, घ. २१९ टि. २, घ. ४२२ टि. १		
पते	एताम् ११० गा. १२२, ७९० गा. १९०					
- पते	एते ५६ [१], ५७ [१], ५८ [१], १४०९, १४९७ [३], २१०४ [२], २११६ [२], २११९ [५], २१२० [४]					
"	एताम् २१७५					
- एतेण -	एतेण ९९४, ११२८, ११२९, ११३८, ११४४, १९२८, १९२९, १९३१, १९३३ [१], १९५४, १९५७ [१], १९५८, १९६०, १९६३, १९६४, २०४६, २०५१, २०५२ [१], २०७८, २०८०, २०८३, २१६९, २१७६, घ. २७४ टि. २, घ. २७६ टि. २					

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
पृतेसि	एतेषाम् १९७ [१], ६५० [१०], ६६९ [२], ६७२ [४], ९११ [४], ९१२ [१], ९१४ [२, ४], ९१८ [३], ९२१ [४], ११०७, ११०९, १२०३ [५], १२५७ [१५], १२५९ गा. २१२, १३१३, १४९८ [३], १५२० [५], १५४४ [२], १५६५, १७९३ गा. २१८, घृ. २२५ टि. २, ५-६, घृ. २८४ टि. २, घृ. ३९७ टि. २		— एयं एया एयाहं एयाभो एयाणि एयारूवा — एयारूवा एयासि एयासु एरणवथ एरवतेहिं — एरवथ	एतत् २११ गा. १६९ एताः १०३ गा. ११८ एतानि ५४ [८] गा. ९५ एताः १२३२, १२३५ [१] एतानि १७०९ एतद्वा घृ. २९४ टि. १९ " १२२९ एतासाम् १६६३ एतासु १९०४ [१] एरणवत् १२५७ [१२] एरवतैः ९७ [१] एरवत् १०९८, १२५७ [५]	
पृत्तो	इतः १२२६ तः १२३०, १२३२ तः १२३८, १२५१		एरंडबीयाण एरंडे — एरंडे + एरावण	एरण्वीजानाम् ८८६ एरण्वः-तृणविशेषः ४७ गा. ३६ " ५४ [८] गा. ९२ एरावणः-मुच्छ- वनस्पतिविशेषः ४२ गा. २२	
एथ	अत्र ८२, ९३, १४८, १५१, १५४, १५७, १६०, १६६ तः १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८१ [२], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ तः २०६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, २०७ तः २०९, २११, २११७ [२], घृ. ६१ टि. २, घृ. ६६ टि. ५		एरावणवाहणे एरिसण् एलण् एलग — एलबालु एलबालुकी ◁ एव — एव	एरावतवाहनः १९७ [२] ईदृशाः १७४६, १७५० १७५१ एलकः ८४४ तः ८४८ एलक ७२ एर्षा ५४ [८] गा. ९४ बलीविशेषः ४५ गा. २८ एव ११० गा. ११९ " ४९ गा. ४०, ५४ [१] गा. ४८-४९ गा. ५३, ५४ [८] गा. ८८, १०२ गा. ११४, ११० गा. १२१, १४९, १५२, १५५, १५८, १६१, १७४ गा. १३३ गा. १३६, १७९ [१],	
एथ-	अत्र १०२ गा. ११७		एवमेव	एवमेव ११० गा. १२१ गा. १२३	
एथस्स	एतस्य १४७३		एथं	एतन् ५४ [१०] गा. १०१, १५२९ [२], १६०४ [२], १७३७ [४]	

मूलसदो

-एव

सकयथो सुत्तंकाइ
 १९१[१], १९७[१],
 २००[१], २०१[१],
 २०२[१], २०४[१],
 २०९, २०९ गा. १५७,
 २११ गा. १६५, ५४०,
 ५५३, ५५५ गा. १८२,
 ६५५[४], ६६५[१],
 ६७२[४, ६], ७८९,
 ८००, ८०४, ८९५,
 ९१०[२], ९११[३],
 ९१२[१, ३], ९१४[२],
 ९२०, ९८३[२],
 १०६६[२], १०६७,
 १०८९, ११२७, ११४४,
 ११६६, ११५१, ११५२,
 ११५५, ११८०[६,
 १०], ११८४, ११९६,
 १२०७[१], १२०९,
 १२१५[१], १२१७,
 १२४८, १२४९,
 १२६४[१], १४२९,
 १४३४, १५०७[३],
 १५५२, १५६३[२],
 १५९१, १५९३,
 १५९९[१], १६०४[१],
 १६१३[१], १६१४,
 १६१५, १६१६[१],
 १६८१[२], १६८३,
 १७०२[३१], १७३६
 [१], १७९३ गा. २१८,
 १८११, १९२६, १९३१,
 १९३२[१], १९८० गा.
 २२१, २०३२ गा. २२३,
 २०५२[३-५], २०५४
 गा. २२६, २०८५ गा.
 २२७, २११०, २१११,
 २१५४[१], २१६५,

मूलसदो

-एव-

एवइए

एवतिए

एवतिकालस्स

एवमाह्वयाणं

एवमाद्वियाणं

एवमाटी

एवमेव

एवं

सकयथो सुत्तंकाइ

पृ. ६४ टि. ४, पृ. २२४

टि. १

एव ६४१

इयत्त २१५३ [१],

२१५६ [१], २१६६ [१]

इयत्त २१५६ [१],

२१५७, २१५९ [१],

२१६०, २१६५

इयत्कालस्स इयत्कालेन वा

२१५६ [२], २१५९ [२],

२१६६ [१]

एवमादिकानाम् ५७ [२],

५८ [२], ६८ [४],

८४ [४], ८५ [४],

९१ [४]

एवमादिकानाम् ७६ [२],

७५ [४]

एवमाद्वयः ९८

एवमेव १६६०, २१७६,

पृ ३१९ टि ३

एवम् ५४ [११] गा.

१०४-१०५, १७९ [१],

१८७, १९२, १९४,

१९७ [१], १९८ [१],

२०० [१-२], २०१ [२],

३३३, ३५३, ४३९ तः

४५०, ४५२, ४५४ तः

४६०, ४६२ [१] तः

४७३ [२], ४७४ [१-२],

४७५ [१] तः ४८१ [२],

४८२ [१] तः ४८५ [२],

४८६, ४८७ [१-३],

४८९ [१] तः ४९३ [२],

४९४, ४९५ [१-३],

४९७, ४९८, ४९९ [३],

५०३ तः ५२५ [२],

५२६ [१-३], ५२७ [२]

मूलसहो
एवं

सकयत्यो सुसंकाह
तः ५३१ [२], ५३२
[२-३], ५३३ [२-३],
५३४, ५३५. तः ५३९
सूत्राणां द्वितीय-तृतीय-
कण्डिके, ५४०, ५४१
[२-३], ५४३ [१-३],
५४४, ५४५ [२-३],
५४६, ५४७ [२-३],
५४८ [२-३], ५४९,
५५० [२-३], ५५१
[२-३], ५५२ [२-३],
५५३, ५५५ [२], ५५६
[२-३], ५५७ [१-३],
५५८, ५७८, ५८०,
५८२, ६०८, ६१४,
६१६, ६१८, ६२०,
६२२, ६२५, ६२७,
६२९, ६३१, ६३४,
६३८, ६४०, ६४६,
६४८, ६४९, ६५०
[१-१०], ६५१, ६५२,
६५५ [४], ६५६ [३],
६५८ तः ६६१, ६६३
तः ६६७ [१], ६६६ [३],
६६७, ६६८ [६, ८],
६६९ [२], ६७०, ६७१,
६७२ [४, ६, ९], ६७३
[२], ६७५, ६७६,
६७८, ६८०, ६८२,
६८६, ६८९ तः ६९३,
६९६, ६९८, ७२८,
७२९, ७४१, ७४३,
७४६, ७५२, ७५७,
७५९, ७६०, ७६६,
७६८, ७६९, ७७६,
७७८, ७९२ तः
७९९, ८०१ तः ८०६,

मूलसहो

सकयत्यो सुसंकाह
८०८ तः ८२९ सूत्राणां
द्वितीयकण्डिका, ८३१,
८६७ तः ८६९, ८७३,
८७७ [८, १०, १२, १४],
८८८ [१-२], ८८९ तः
८९२, ८९४, ८९५,
९०३, ९०५, ९०७,
९१० [४], ९११ [३],
९१३, ९१४ [३], ९१५,
९१९, ९२०, ९२३,
९२४, ९३९ [१-२],
९४० [२], ९४१ [२],
९४५, ९४६, ९५९,
९६० [२-३], ९६१
[२-३], ९६२ [२-३],
९६३ [२-३], ९६४ [२],
९६५ [२], ९६६ [२],
९६७ [२], ९६८ [२],
९६९, ९७१, ९७५ [२],
९७६ [२], ९७७ [२],
९७८ [२], ९८० [२],
९८१ [२], ९८३ [२],
९८४, ९८५ [८], ९८६,
९८७ [३, ५], ९९० [४],
९९१ [२], ९९२ [४],
९९४, ९९५ [२], ९९६,
९९८, ९९९ [२],
१००२, १००३ [१-२],
१००८ [२], १००९ [२],
१०१० [१-३], १०११
[२], १०१२ [२],
१०१४ [२], १०१५ [२],
१०१६ [२], १०२० [२],
१०२१ [४], १०२२
[१-२], १०२६ [२],
१०२७ [२], १०३१ [१],
१०३२ [१-२], १०३३

मूलसहो
पुत्रं

सङ्ख्यत्यो सुप्तकाह
[१-३], १०३८[२],
१०४१[२-४,६], १०४२,
१०४३[२], १०४६
[२-६], १०४७[२]
१०४८[३, ५], १०४९,
१०५०[२-३], १०५२,
१०५३, १०५४[२-३],
१०५५[२], १०५७,
१०५९, १०६०, १०६४,
१०६५, १०६६[३],
१०६७, १०६८,
१०७१तः १०७४,
१०७९ तः १०८१,
१०८३, १०८६, १०८८,
१०८९, १०९८, १०९९,
११०१, ११०४, १११६,
११२४तः ११३०,
११३२, ११३३[१-२],
११३६, ११३८, ११४०,
११४२, ११४४, ११४५,
११४९, ११५४, ११५५,
११६०, ११६१,
११६४[४], ११६६
[१-२], ११६७[१-२],
११६८[२], ११७२,
११७५, ११७७, ११८०
[४, १०], ११८१,
११८३[२], ११८४,
११९१, ११९५, ११९६,
११९९[२], १२००[२],
१२०१[२], १२०२,
१२०३[२, ४-५] १२०४,
१२०७[२], १२०९,
१२१०[१-२, ४],
१२१२, १२१४,
१२१५[१-३], १२१६
[२], १२१७, १२२०तः

मूलसहो

सङ्ख्यत्यो सुप्तकाह
१२२५, १२४१तः
१२४६, १२४८, १२४९,
१२५२तः १२५५,
१२५७[४,६,८,१०-११,
१४-१६], १२५८[३-८],
१२६३[१२], १२६६
[२], १२६८[२],
१२६९, १२७४, १२७८,
१२८७, १२९२, १२९५,
१३०३, १३०४, १३०७,
१३१६, १३२३, १३३२,
१३४७तः १३४९,
१३६३, १३९६,
१४००तः १४०३,
१४०७[२], १४०८[३],
१४०९, १४१०[२-३],
१४१४[२], १४१५[३],
१४१६[२], १४१९,
१४२४, १४२६[२],
१४२७[२], १४२८[३],
१४२९, १४३०[२],
१४३४, १४३६[१],
१४३८, १४४२, १४४४,
१४४५, १४५१, १४५३,
१४५७ तः १४५९,
१४६१, १४६४, १४६५,
१४६७, १४७०, १४७८
[३], १४७९, १४८१,
१४८४[३], १४८५[४,
८, ९], १४९०[२-४],
१४९१[२], १४९२[२],
१४९३[२], १४९४
[२], १४९५[२],
१४९६, १४९७[१-३],
१४९८[२, ४], १४९९
[१-२], १५००, १५०१
[२-३], १५०३, १५०४

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
पसं	[२-४], १५०६ [४], १५०७ [२], १५०८ तः १५१०, १५११ [१-२], १५१७ [३], १५१८ [७], १५२० [३-५], १५२३ [२], १५२४ [२], १५२५, १५२६ [२-५, ७], १५३२ [२-५ ७], १५३८, १५४३, १५४६, १५४७ [२], १५५१ [२-३, ५, ७-८, १०], १५५२, १५५५, १५५७, १५५८, १५६२, १५७३, १५७५ [१-२], १५७६ [२], १५७७ [२], १५७८ [२], १५७९ [२], १५८०, १५८१ [२], १५८३ [२], १५८४ [१-२], १५८५ [२], १५८६ [२], १५८७ [१], १५८९ [२], १५९१, १५९५ [२], १५९७ [२], १५९९ [१-२], १६०१, १६०३ [२], १६०४ [१-२], १६०६ [२], १६०८, १६१०, १६११, १६१३ [२], १६१४, १६१६ [१-२], १६१८, १६१९, १६२७ [२], १६३१, १६३२, १६३५ [२], १६३६, १६३८ [२], १६३९, १६४१, १६४२, १६४४, १६४५, १६४९ [२], १६५५ तः १६५७, १६५९, १६६६ तः				
					१६७३, १६७४ [१-२], १६७६ [२], १६७७ [१-२], १६७८ [१-३], १६८४ [२], १६८५ [२], १६९१ [४], १६९५ [३], १७०१ [३], १७०२ [७, १०, १४- १५, २३-२४, ३४-३५, ४१, ४४, ४७, ५६, ५८], १७०६, १७०८ [५], १७१०, १७१२, १७१६, १७१७, १७१९, १७२१, १७२३, १७२५, १७२६, १७२८, १७३० [२-३], १७३१ [२-४], १७३७ [३], १७३९ [३], १७४१, १७४२, १७४७ [२], १७४८, १७५४ [२], १७५६ [२], १७५८ [२], १७५९ [२], १७६१, १७६२, १७६३ [२], १७६५ [२], १७६७ [१-२], १७६८ [२-३], १७६९ [२], १७७० [२], १७७१, १७७२, १७७३ [२], १७७४ [२], १७७५ [२], १७७७ [२], १७७८, १७८१, १७८२, १७८३ [२], १७८४ [१-३], १७८५, १७८७ [२], १७८८ [२], १७८९, १७९०, १७९२ [२-३], १७९४ [२], १७९८ [२], १७९९, १८०२,

मूलसदो

एवं

सङ्ख्यत्यो

सुसंकाह

१८०६ [१-२], १८०९,
 १८१३, १८१६, १८२०,
 १८२६, १८२८, १८२९,
 १८४२, १८५४, त
 १८५७, १८६०, १८६३,
 १८६४, १८६६ [२],
 १८६९ [२], १८७१ [२],
 १८७३, १८७४ [२],
 १८७५ [२], १८७६
 [२], १८७८ [२],
 १८८० [१-२], १८८१
 [२], १८८३ [२],
 १८८५ [१], १८८९
 [२-३], १८९० [२],
 १८९४ [२], १८९५
 [२], १९११, १९१५,
 १९१९, १९२३, १९२४,
 १९२८ त १९३० [७],
 १९३९, १९४३, १९४६,
 १९४९, १९५४ त
 १९५६, १९५७ [१-२],
 १९५८ त १९६०,
 १९६३, १९६४, १९६७,
 १९६९, १९७६, १९९९.
 तः २००१, २००९ [७],
 २०१०, २०१४ [२],
 २०१८, २०२३, २०२८,
 २०३०, २०३४ [२],
 २०३६, २०३९, २०४१,
 २०४४, २०४६, २०४८,
 २०५०, २०५१,
 २०५२ [१-६], २०५७
 [२, ४], २०५९, २०६२,
 २०६५, २०६८, २०७१,
 २०७४, २०७८ तः
 २०८१, २०८३, २०८४,
 २०८७ [२], २०९० [२],

मूलसदो

सङ्ख्यत्यो

सुसंकाह

२०९१ [२], २०९३ [२],
 २०९४ [१-२] २०९५
 [२], २०९६ [२],
 २०९७ [२], २०९८
 [१-२], २०९९ [२],
 २१०० [२], २१०१ [२],
 २१०३ [२], २१०४
 [१-२], २१०७, २११०,
 २१११, २११४,
 २११५ [१], २११८ [२],
 २११९ [२-४], २१२०
 [१-३], २१२१ [१-२],
 २१२३ [२-४], २१२४
 [२-४], २१२७ [२],
 २१२८ [२], २१२९ [२],
 २१३४ [२], २१३५ [२],
 २१३६, २१३७ [२],
 २१३८, २१३९,
 २१४० [२], २१४१,
 २१४४ [२], २१४५ [२],
 २१४४ [१-२], २१४५,
 २१४७, २१४८ [२],
 २१६०, २१६१, २१६५,
 २१६६ [३], २१६७,
 २१६९, २१७० [१],
 २१७६, घृ. २८५ टि. १,
 घृ. २७५ टि. ६, घृ. २८४
 टि. २, घृ. ३९१ टि. ३
 एवम् ४३ गा. २६,
 ९८, ५३८ [३], १४०९,
 १४९७ [३], २११६ [२],
 २११९ [५], २११८ [४]
 एवम्भूतानाम् १११३
 एवमेव १८६४,
 २०५२ [२]
 एष १६७९ तः
 १६८१ [१], १६८२,

एवं—

० एवंभूत्याणं

एवामेव

एष

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
एस	१६८३, १६८६, १७४२	तः १७४४
"	एतद् १६७९ तः १६८१[२], १६८२तः १६८४[१], १६८६	
- एसा	एषः पृ. २१० टि. २	
एसा	एषा २११ गा. १६३तः १६५, ८३२ तः ८३८, ८५४ तः ८५७, ८९७, १००३ [२], १०८६	
- एसा	एषा पृ. २१० टि. २	
- एसि	एषाम् १०५४ [२]	
एसुहुमा	एतावत्सुक्मा २१६९	
- एसे	एषः ८३९, ८४०, ८४४, ८४५	
एस्यो	,, ११० गा. १२३, ६४७ गा १८४, ८९०, १५०८ [४], १५९१, १५९९ [१]	
एति	यन्ति ५४ [११]	
	ओ	
+ - ओगाढ	अवगाढम् ८७७ [२३] गा. १९८	
० - ओगाढस्य	अवगाढस्य ५११, ८०२ तः ८०६	
० - ओगाढा	अवगाढा ३३१, १२४४	
ओगाढाहं	अवगाढानि ८७७ [१६-१७]	
० - ओगाढाहं	,, ८७७ [४], १७९७	
० - ओगाढाणं	अवगाढानाम् ३३१, ३३३, ५११	
ओगाढे	अवगाढः ९७२ गा. २०२	
० - ओगाढे	,, ५११, ५१२	
"	अवगाढम् ७९४ तः ८०१, ९७८ [१], ९८५ [६],	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
० - ओगाढे	अवगाढान् १८०१	
ओगाढहं	अवगाढते ११० गा. १२४	
ओगाहण	अवगाहना १४७४ गा. २१४	
० - ओगाहणम्	अवगाहनकः ४५५ [१-३], ४६४ [१-३], ४६६ [१-३], ४७३ [१-३], ४८१ [१-३], ४८९ [१-३], ५२६ [२-३], ५२७ [१-२], ५२८, ५२९ [२-३], ५३० [१], ५३१ [१-३], ५५५ [१-३]	
० - ओगाहणगस्स	अवगाहनकस्य ४५५ [१-३], ४६४ [१], ४६६ [१], ४७३ [१], ४८९ [१], ५२९ [१], ५३० [१], ५३१ [१, ३], ५५५ [१, ३]	
० - ओगाहणगणं	अवगाहनकानाम् ४५५ [१, ३], ४६४ [१], ४६६ [१], ४७३ [१], ४८१ [१], ४८९ [१], ५२९ [१], ५३० [१], ५३१ [१, ३], ५५५ [१, ३]	
० - ओगाहणणे	अवगाहनकः ५२९ [१]	
ओगाहणट्टताम्	अवगाहनार्थतया ४४०	
ओगाहणट्टवाए	,, ४४१, ४४३ तः ४४८, ४५२, ४५३, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१],	

मूलसहो	सङ्ख्याथो	सुत्तकाह
ओगाहणद्वयात्	४८१ [१, ३], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८४ [१], ४८५ [१, ३], ४९० [१, ३], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९६, ४९७, ५०५, ५०६, ५०८, ५१०, ५१३, ५१४, ५१९, ५२५ [१], ५३१ [१, ३], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३४, ५३५ [१], ५३७ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५४५ [१], ५४७ [१], ५४८ [१], ५४९, ५५० [१], ५५१ [१], ५५२ [१], ५५४ [१, ३], ५५५ [१, ३], ५५६ [१], ५५७ [१], ५५९, ५८५ [७], ५८७ [२]	
ओगाहणद्वयात्प्रहितो अवगाहनार्थेतायः		५७९, ५८७ [२]
ओगाहणद्वयानि	अवगाहनार्थेतायः	४८० [१], ५०४, ५११, ५१५, ५२७ [३], ५२९ [१], ५३० [१], ५३६ [१]
०- ओगाहणने	अवगाहनकः	५२६ [१]
ओगाहणवपुसद्वयात्	अवगाहन- प्रदेशार्थेतायः	५७९, ५८५ [७], ५८७ [२]
०- ओगाहणव्यस	अवगाहनकरय	४८१ [१]
०- ओगाहणयाणं	अवगाहनकानाम्	४५५ [२], ५२६ [१], ५५७ [१]
ओगाहणवर्णाणो	अवगाहनवर्णाः	४८०

मूलसहो	सङ्ख्याथो	सुत्तकाह
ओगाहणसंटाणपयं	अवगाहनासंस्थान पदम्	३४९ पं. ६
ओगाहणसंटाणे	अवगाहनसंस्थानम्	२ गा. ६
ओगाहणा	अवगाहना	२११ गा. १६४-१६५, ५४०, ५८७ [१], १००६ गा. २०८, १५५२, १५६६
० ओगाहणा	अवगाहना	१०१४ [१]
- ओगाहणा	"	२११ गा १६१
०- ओगाहणा	"	२११ गा. १६३, १५०२, १५०६ [१], १५०७ [१], १५१३ [१], १५२७ तः १५२९ [२], १५३०, १५३१, १५३२ [१, ६], १५३५, १५४५ तः १५४७ [१], १५४८ तः १५५०, १५५१ [१, ४, ६, ९]
ओगाहणात्	अवगाहनया	८२, ९३, २११ गा. १६६, ४७३ [३], ५०७, १५६६
ओगाहणाणामग्निह- त्ताउत्	अवगाहनानामग्नि- धत्तासुक्तः	६८४
ओगाहणाणाम- निहत्ताउत्	"	६९०
ओगाहणाणाम- निहत्ताउत्	"	६८५
ओगाहणाहितो	अवगाहनायाः	१५६६
ओगाहित्ता	अवगाहना	१६८, १६९, १७१ तः १७४, १७७, १७८ [१], १७९ [१], १८१ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], ९९३, १००१
ओगाहेत्ता	अवगाहना	१७०, १८० [१], १८३ [१], १८३ [१]

मूलमहो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
ओषसण्णा	ओषसंज्ञा ७२५ त. ७२७	
ओट्टावल्लिणि	ओट्टावल्लिणिना १२३७	
ओविणाण	अवधिजान ४५९ [१]	
ओविणाणी	अवधिजाना ४६०	
ओफिडित्ता	उत्स्फुटित्वा—उत्फुल्ल्य पृ. २७१ टि. ९	
ओभंजलिया	चतुरिन्द्रियजीवा. ५८ [१]	
०—ओभासा	अवभासा १६७ त. १७४	
ओमत्तं	अवमत्वम् ९९४	
ओयविय ०	तंजित १७८ [२]	
ओयाहाग	ओजआहारा १८६२, १८६४	
ओरालाहं	उदारणि २०५२ [२, ४]	
ओरालिण्	औदारिकम् ९०१, ९०४, ९०६, ९०८, १४७५	
ओरालिण्ण	औदारिकेण १५६३ [२]	
ओरालिय—	औदारिकाणि १५४४ [२]	
ओरालिय ०	औदारिक १५६५, १५६६, १७०२ [१४], २१७५, पृ. २२७ टि. १-२	
० ओरालिय—	औदारिकाणि १४७९	
ओरालियमीसग-	औदारिकमिश्रकशरीरकाय-	
सरीरकायजोगं	योगम् २१७३ [२]	
ओरालियमीसग-	औदारिकमिश्रक-	
सरीरकायप्य-	शरीरकाय-	
ओगी	प्रयोगी १०८३	
ओरालियमीससरी-	औदारिकमिश्रकशरीरकाय-	
रकायप्यओगिणो	प्रयोगिण. १०८३	
ओरालियमीस-	औदारिकमिश्र-	
सरीरकायप्य-	शरीरकाय-	
ओगी	प्रयोगी १०८३	
”	औदारिकमिश्रकशरीरकाय-	
	प्रयोगिण. १०८० त. १०८३	
ओरालियमीस-	औदारिकमिश्रकशरीरकाय-	
सरीरकायप्य-	प्रयोगः १०६८,	
ओगे	१०७२ तः १०७४	

मूलसहो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
ओरालियमीसा-	औदारिकमिश्रकशरीरकाय-	
सरीरकायजोगं	योगम् २१७३ [२]	
ओरालियमीसा-	औदारिकमिश्र-	
सरीरकाय-	शरीरकाय-	
प्यओगिणो	प्रयोगिणः १०८३	
ओरालियमीसा-	औदारिकमिश्रकशरीरकाय-	
सरीरकायप्यओगी	प्रयोगी १०८३	
ओरालियमुक्केलगा	औदारिकमुक्कानि ९११ [१]	
ओरालियसरीर-	औदारिककशरीरकाययोगम्	
कायजोगं	२१७३ [२]	
ओरालियसरीर-	औदारिककशरीरकायप्रयोगी	
कायप्यओगी	१०८३	
”	औदारिककशरीरकाय-	
	प्रयोगिणः १०८० त. १०८३	
ओरालियसरीर-	औदारिककशरीरकायप्रयोगः	
कायप्यओगे	१०६८, १०७२ त. १०७४	
ओरालियसरीरगा	औदारिककशरीरकाणि ९१४ [१]	
ओरालिय-	औदारिककशरीरनामः	
सरीरणामाणु	१७०२ [१०]	
ओरालियसरीरणामे	औदारिककशरीरनाम १६९४ [३]	
ओरालियसरीर-	औदारिककशरीर-	
बंधणनामे	बन्धननाम १६९४ [५]	
ओरालियसरीरया	औदारिककशरीरकाणि ९१० [१]	
ओरालियसरीर-	औदारिककशरीर-	
संघातनामे	संघातनाम १६९४ [६]	
ओरालियसरीरस्स	औदारिककशरीरस्स १५०२, १५३८, १५५३, १५५६, १५५७, १५६६	
० ओरालिय-	औदारिककशरीरस्स	
सरीरस्स	१५०६ [१], १५०७ [१]	
०—ओरालिय-	”	
सरीरस्स	१५१३ [१]	

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तंकाइ
ओराणियसरीरं	औदारिकशरीरम् १५५९ तः १५६१. १९०३ [३]	
ओराणियसरीरं- गोबंगणामे	औदारिकशरीरा- ज्ञोपाङ्गनाम १६९४ [४]	
ओराणियसरीरा	औदारिकशरीराणि ९११ [१], ९१२ [१], ९१६ [१], ९१८ [१], ९२१ [१], १५६५, १८६३, घृ. २२५ टि. ४, घृ. ३९२ टि. १	
ओराणियसरीराओ	औदारिकशरीरात् १५९७ [२]	
ओराणियसरीरी	औदारिकशरीरिण. १७९४ [३]	
ओराणियसरीरीसु	औदारिकशरीरिणु १९०३ [२]	
ओराणियसरीरे	औदारिकशरीरम् १४७६, १८८८	
"	औदारिकशरीरे १५३९ [३]	
○ ओराणियसरीरे	औदारिकशरीरम् १४७६ तः १४७८ [२], १४८०, १४८२ त १४८४ [२], १४८५, [१-३, ५-७], १८८७ [१-२], १८८९, १४९० [१], १४९१ [१], १४९२ [१], १४९५ [१], १४९७ [१-३], १४९८ [१], १५०१ [१].	
ओराणियसरीरेहिं	औदारिकशरीरैः ९१८ [१]	
ओराणियसरीरेहिंतो	औदारिकशरीरैभ्यः १५६५, १५९५ [२], १६०३ [२], १६०४ [१]	
ओराणियसंठाण -○	औदारिकसंस्थान १५४३	
ओराणियस्स	औदारिकस्स ९१० [२-३],	

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तंकाइ
ओराणिया	९११ [२], ९१२ [२], १५०७ [३]	
ओराणिया	औदारिकाणि ९११ [३], ९१२ [१, ३], ९१४ [२, ४], ९१६ [१], ९१८ [१-३], ९२१ [१-२, ४], ९२२	
ओवइया	त्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
ओवक्कमियं	औपकमिकीम् २०७३	
ओवक्कमिया	औपकमिकी २०७२	
ओवम्मसच्चा	औपम्यसन्त्या — भाषाप्रमेदः ८६२	
ओवम्मसच्चे	" " ८६२ गा. १९४	
ओवम्मं	औपम्यम् २११ गा. १७५	
ओवम्मंनर	अवकाशान्तरम् १०००	
ओसक्कणि	अववधत्त १२५३, १२५५	
ओसण्णकारणं	अवसन्नकारणम्—बाहुन्त्य- कारणम् ७२०, ७३२, ७३४, १८०१, १८०६ [१], १८०९	
○ ओसप्पिणीओ	अवसर्पिण्यः १२६२ [१], १२८६, १२८८, १३००, १३०१, १३०५, १३१०, १३२६, १३४४, १३५२, १३५९, १३६५, १३७७	
○ ओसप्पिणीहिं	अवसर्पिणीभिः ९१० [१-२, ४], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [१], ९१८ [१], ९२१ [१]	
+ ओसहिं	औषध्यः ३८ गा. १२	
ओसहीओ	" ५०	
ओसा	अवदयायः २८ [१]	
ओहारिणी	अवधारणी ८३०, ८३१	
ओहिण्ण	औधिके १९२६	
ओहिण्णो	औधिकः १८९ [१], १९० [१], ११४५	

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
ओहिणा	अवधिना १२१५ [१-३], १९८३ तः १९९२, १९९४, १९९५, १९९७, १९९८, २००६, २००७	
ओहिणाण	अवधिज्ञान ४५२, ४६४ [१], १२१६ [१], १९२९	
ओहिणाण ०	अवधिज्ञान ४४०, ४४१, ४८७ [१], ४९५ [१]	
ओहिणाणपरिणामे	अवधिज्ञानपरिणाम. ९३३	
ओहिणाणसागार- पासण्या	अवधिज्ञानसाकारपश्यता १९३७, १९४१	
ओहिणाणसा- गारोवओरो	अवधिज्ञानसाकारोपयोगः १९०९, १९१३	
ओहिणाणं	अवधिज्ञानम् १४२० [७-८], १८२१ [२], १८९८ [२]	
० ओहिणाणाहं	अवधिज्ञानानि १४३७ [६]	
० ओहिणाणाणि	अवधिज्ञानानि १४३७ [५]	
ओहिणाणारिया	अवधिज्ञानार्थीः १०८	
०—ओहिणाणिस्स	अवधिज्ञानिनः ४८७ [१], ४९५ [१]	
ओहिणाणी	अवधिज्ञानी ४८८, ४९६, १३४९	
”	अवधिज्ञानिनः २५७, २५९, ९३८, १८९८ [२], १९५४	
०—ओहिणाणी	अवधिज्ञानी ४८७ [१], ४९५ [१-३]	
ओहिणाणीं	अवधिज्ञानिनाम् २५७, २५९	
०—ओहिणाणीं	” ४८७ [१], ४९५ [१]	
० ओहिणाणेषु	अवधिज्ञानेषु १२१६ [१]	
ओहिदंसण	अवधिदर्शन १९२८	
ओहिदंसण ०	” ४४०, ४४१, ४६२ [१]	

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
ओहिदंसणअणा- गारपासण्या	अवधिदर्शनानाकार- पश्यता १९३८, १९४२	
ओहिदंसणअणा- गारोवओरो	अवधिदर्शनाना- कारोपयोगः १९१०, १९१४	
ओहिदंसणावरणे	अवधिदर्शनावरणम् १६८०	
ओहिदंसणी	अवधिदर्शनी ४६३, ४८८, ४९६, १३५६	
”	अवधिदर्शनिनः २६०, १९५४, पृ. २३० टि. २	
ओहिदंसणीं	अवधिदर्शनिनाम् २६०	
० ओहिदंसणो- वउत्ता	अवधिदर्शानोप- युक्ताः १९२९	
ओहिपयं	अवधिपदम् पृ. ४१८ पं. २७	
ओहिय ०	औषिक ३५३, १५११ [१-३], १५१२	
ओहियदंढओ	औषिकदण्डकः ८९०, ८९१	
ओहियरस	औषिकस्य १५०३, १५०७ [३]	
ओहिया	औषिकाः १८९ [१], १९० [१], ६४०, ६४१, ११४६, ११४७, ११५० तः ११५२, ११७२, ११७४, १५२६ [३], १५८३ [३]	
”	औषिका १७३६ [१], १७३७ [१], १७३८, १७४१	
”	औषिकानि ९१७, ९१८ [१-३], ९२१ [१-३], ९२२	
ओहियाणं	औषिकानाम् १८१ [१-२], १८४ [१], १९७ [१], ३५८, ३६१, ३६७, ९८३ [२], ९८४, ९८७	

मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
ओहियाणं	[१], ११४६, ११४७, ११५५, ११८० [१, ३], १८५, ७ [३], १५२, ६ [४], १५३, २ [३], घृ. ३० टि १	औषिकानाम् ११७८ अवधे. १२८१ गा. २२२, २०१७
० ओहियाणं		
ओहिस्स		
ओहो	अवधि. २ गा. ७, १९, ८२, २००८, २०१६, २०२७	
क		
कइ	कति ९, ८३ [१], १६२१, १७७३ [१]	
कइकिरिग	कतिक्रियः १५, ९८, १५, ९९ [१]	
कइपणसोगाडा	कतिप्रदेशावगाडा १२४४	
कइरसारे	करीरमार घृ. २९, ४ टि. ३	
कइधिहे	कतिविध १०६८	
॥	कतिविधम् १४८२, १८८५ [३]	
कइसु	कतिपु १२१७	
कइहिं	कतिभि. ९, ६६ [१], ९६७ [१], ९७०, १००२	
कओ	कृत. ८५, ९ गा. १९२	
कओहिंतो	कृत.-के०य ६५० [१], ६५७	
कओडइ	क.कोटकी-बलीमेदः ८५ गा. २९	
+ कखलड	तृणविशेषः ४७ गा. ३६	
कखलड ०	कर्कश-स्पर्श ३३३, १८०१, १८०९	
कखलडगरुयगुण ०	कर्कशगुरुकगुण ९, ८५ [९], ९, ८७ [४]	
कखलडगरुयगुणा	कर्कशगुरुकगुणाः ९८० [१], ९८२, ९८५ [८-९], ९८७ [३-४]	
कखलडगरुयगुणाणं	कर्कशगुरुकगुणानाम् ९, ८२, ९, ८७ [४]	

मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
कखलडगरुय- गुणैर्हिंतो	कर्कशगुरुकगुणैः ९, ८२, ९, ८७ [४]	
कखलडफास ०	कर्कशस्पर्श ४४०, ४४१, ५, ४५ [१], घृ. ३९, ५ टि. ३	
कखलडफासणामे	कर्कशस्पर्शानाम् १६९४ [१२]	
कखलडफाम	कर्कशस्पर्शपरिणताः ८ [४], ९ [१] तः ११ [५], १२ [१, ३-८], १३ [१-५]	
कखलडफाम परिणता		
कखलडफासपरिणामे	कर्कशस्पर्शपरिणामः ९, ५, ५	
कखलडफासा	कर्कशस्पर्शा १६० तः १७४	
० कखलडस्स	कर्कशास्य ५, ४५ [१]	
कखलडाई	कर्कशानि १८०० [१-२]	
० कखलडाई	॥ १८०० [२]	
० कखलडाणं	कर्कशानाम् ५, ४५ [१]	
० कखलडे	कर्कश ॥	
+ कच्छ	कच्छ-वनरपतिविशेषः ५५ [३] गा १०८	
कच्छभा	कच्छपाः-जलचरभेदः ६४	
कच्छहा	॥ ६२	
कच्छा	कक्षा-जलरुहवनस्पति-विशेषः ५१	
कच्छुयी	वनस्पतिविशेषः ४२ गा. १९	
+ कच्छुल	कच्छुलः-गुल्मवनस्पति-भेदः ४३ गा. २५	
कच्छुंभरि	कच्छुंभरिः-वनस्पतिः घृ. १८ टि. ६	
कजइ	क्रियते-भवति १५, ७४, १५, ७७ [१], १५, ७८ [१], १५, ७९ [१], १६०७, १६०९, १६१२, १६२८ तः १६३०, १६३४, १६४०, १६५० तः १६५२, १६५८, १६६०	

मूलसङ्घो	सङ्घयत्थो	सुसंकाह
कञ्जति	क्रियते—भवति	११४२, १५७४, १५७५ [१], १५७६ [१], १५७७ [१], १५७८ [१], १५७९ [१], १६०७ तः १६०९, १६१२, १६१३ [१], १६१४ तः १६१६ [१], १६२२ तः १६२६, १६२८ तः १६३०, १६३३, १६३४, १६३५, [१-४], १६३६ तः १६३८ [१], १६४०, १६५०, १६५२, १६५३, १६५७, १६५८, १६६०
कञ्जले	कञ्जलम्	१२२६
कञ्जति	क्रियते—भवतः	११४२, १६३३, १६३५ [४]
”	क्रियन्ते—भवन्ति	११२९, ११४१, ११४२, १६११, १६३५ [१, ३, ४] कृत्वा ८७८, २१६९
कट्टु	काष्ठपातुकाकारः—	
कट्टुपातधारा	शिल्पायोः	१०६
कट्टुहारा	श्रीन्द्रियजीवाः	पृ. २७ टि. १०
कट्टाम्भो	काष्ठतः ५४ [५] गा. ७६	
	तः ७९, ५४ [६] गा. ८० तः ८३	
कट्टाहारा	श्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
कट्टग ०	कटक—आभरण	१७७
कट्टय ०	” ”	१७८ [१-२], १८८, १९६
कट्टरस	कृतस्य	१६७९
कट्टाहं	कृतानि	१४४४
कट्टाहं	कटाहम् ५४ [८] गा. ९५	
० कट्टुहं	कटुक	१२३७
कट्टुगातुबी	कटुकतुम्बी	१२३३

मूलसङ्घो	सङ्घयत्थो	सुसंकाह
कट्टुगातुबीफले	कटुकतुम्बीफलम्	१२३३
कट्टुय	कटुक	५४४, १८०९
कट्टुय—	”	५४४
कट्टुयपिष्टगिट्टिया	कटुकपिष्टगिट्टिया—	
	मद्यविशेषः	पृ. २९६ टि. १६
कट्टुयरस	कट्टुकरस	पृ. ३९५ टि. २
कट्टुयरस ०	”	४४०, ४४१
कट्टुयरसपरिणता	कट्टुकरसपरिणताः	
	८ [३], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [२], १२ [१-८], १३ [१-५]	
० कट्टुपाहं	कटुकानि	१८०१
कण	म्लेच्छजातिविशेषः	
	पृ. ३६ टि. १७	
+ कणहर	कर्णिकारः	४३ गा. २४
कणण	कनकः—पर्वगवन-	
	स्पतिभेदः	४६ गा. ३४
कणग	कनक	१८७ गा. १४५- १४६, १५५ [१], १२३०
कणगा	कनकाः—चतुरिन्द्रिय-	
	जीवाः	५८ [१]
कणभारा	चतुरिन्द्रियजीवाः	
	पृ. २८ टि. १३	
+ कणयर	कर्णिकारः	पृ. १८ टि. १८
कणवीर	म्लेच्छजातिविशेषः	
	पृ. ३६ टि. १७	
० कणवीरग	करवीरक.	१२२६, १२२७, १२२९, १२३०
० कणवीरे	करवीरः	१२३१
कणिक्कामच्छा	मत्स्यविशेषः	६३
कणियारकुसुमे	कर्णिकारकुसुमम्	१२३०
कण्णत्तिया	चर्मपक्षि विशेषः	८७
कण्णपाउरणा	कर्णप्रावरणाः—	
	अन्तर्द्वीपमनुष्याः	९५
कण्णपीठ	कर्णपीठ	१७७, १७८ [१-२], १९६

मूलसदो	सक्यव्यो	सुत्तकाइ
कण्णिवा	कर्णिका-वनस्पतिः ५.४[८] गा. ९१	
"	कर्णिका १७७, १७८ [१], १८८, २१६९.	
कण्णियारकुसुमे	कर्णिकारकुसुमम् पृ. २९४ टि. २१	
कण्णुकडत्त	वनस्पतिविशेषः पृ. २२ टि. ४	
+ कण्ह	कृष्णः-हरितवनस्पति- भेदः ४९ गा ४१	
कण्हकडव्	वनस्पतिविशेषः ५.१[१] गा. ४९.	
कण्हकंदम्	कृष्णकन्दकः १२३३	
कण्हलेसट्टाणा	कृष्णलेदयाम्थानानि १२६९.	
कण्हलेसं	कृष्णलेदयाम् १२१५[२]	
"	कृष्णलेदयाम् १२२८	
कण्हलेसा	कृष्णलेदया १२३२, पृ. ४०३ टि. १	
"	कृष्णलेदयाः ९३९[१]	
कण्हलेसाग्	कृष्णलेदयया १२५८[६]	
"	कृष्णलेदयायाम् १८८५. [१]	
कण्हलेसाओ	कृष्णलेदया. ११९.०	
कण्हलेसे	कृष्णलेदयः १२०१[१], १२०३[१,३], १२१० [३], १२११, १२१५ [१], १२५८[६], १३३६, १७४६, १७५१	
० कण्हलेसे	कृष्णलेदयः १२५८[८]	
कण्हलेसेसु	कृष्णलेदयेषु १२०१[१], १२१०[३], १२११	
कण्हलेसेस ०	कृष्णलेदय १२०८	
कण्हलेसेसट्टाणा	कृष्णलेदयास्थानानि १२४७, १२४९	
कण्हलेसेसट्टाणाणं	कृष्णलेदयास्थानानाम् १२४८, १२४९	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुत्तकाइ
कण्हलेसेसं	कृष्णलेदयाम् १२१५ [१-२], १२५८ [१, ५-७]	
"	कृष्णलेदयाम् १२२४	
० कण्हलेसेसं	कृष्णलेदयाम् १२५८[८]	
कण्हलेसेसा	कृष्णलेदया १११६, ११५६, ११५८, ११५९, ११६३[१], ११६४[३], ११६५[२], ११८०[७], १२१९, १२२०, १२२२, १२२६, १२३३, १२४२, तः १२४४, १२५० तः १२५२, १२५६, १२५७, [१-३, ५, ७, ९, १२-१३], १२५८[५]	
"	कृष्णलेदयाः ९३८, ९४३, ११४६, ११६३[३], ११७०, ११७१, ११७३, ११७६, ११८०[५, ८-९], ११८२[१, ३], ११८३[१, ३], ११८८, ११९०, ११९२, ११९४, पृ. २८५ टि. ३, पृ. २८६ टि. ३	
कण्हलेसेसाग्	कृष्णलेदयया १२५८[७]	
"	कृष्णलेदयायाः १२४५.	
० कण्हलेसेसाग्	कृष्णलेदयया १२५८ [७-८]	
कण्हलेसेसाओ	कृष्णलेदयाः ११८० [७-९], ११८२ [२-३], ११८३ [३], ११८९	
कण्हलेसेसाटाणा	कृष्णलेदयास्थानानि १२४६	
कण्हलेसेसाटाणाणं	कृष्णलेदयास्थानानाम् १२४७	
कण्हलेसेसाणं	कृष्णलेदयानाम् ११७० तः ११७४, ११७६, ११७८, ११८० [१, ५-१०],	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाह
कणहलेस्साणं	१८२ [१-३], ११८३ [१-३], ११८८ तः ११९४, १२१७	
कणहलेस्सापरिणामे	कृष्णलेदयपरिणामः ९३०	
कणहलेस्से	कृष्णलेदयः १२०१ [१], १२०३ [१], १२०८, १२०९, १२० [१-३], १२११, १२१५ [१], १२१६ [१], १२५८ [१-२]	
० कणहलेस्से	कृष्णलेदयः १२५८ [७]	
कणहलेस्सेसु	कृष्णलेदयेषु १११७, १२०१ [१], १२०३ [१], १२०८, १२०९, १२१० [१], १२११	
कणहलेस्सेहितो	कृष्णलेदयेभ्यः ११९१, ११९२, ११९४	
कणह [वर्ही]	कृष्णवर्ही ४५ गा. ३०	
कणहलप्पा	कृष्णसर्पाः ७९	
० कणहा	कृष्णाः १६७	
० कणहाणं	कृष्णानाम् १०२ गा. ११७	
कणहे	कृष्णः - वनस्पतिविशेषः ५४ [१] गा. ५३	
कतरे	कतरे २२५ तः २३० [५], २३२ तः २७१, २७२ [१-५], २७३ तः २७५, ३२५, ३३० तः ३३३, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ९००, ९८२, ९८७ [४], ११७० तः ११७४, ११७६, ११८० [१, ५-१०], ११८२ [१, ३], ११८५, ११८६, ११८७ तः ११९४, १२४८, १२४९, १४७३, १५६५, १५६६, १८१८, १८२१, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२, २१४३	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाह
	१८१८, १८२१, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२, २१४३	
कतरे	कतरेः २७२ [१-५]	
"	कतरत् ७७७, ७७९, ७८०, ८०२ तः ८०५, ८८७, ९७९, ९८५ [७], ९८७ [२], १०१३	
"	कतराः ११८२ [२], ११८९	
"	कतराणि १२४८, १२४९, १५६५, १५६६	
कतरेहितो	कतरेभ्यः २२५ तः २३० [५], २३२ तः २७२ [५], २७३ तः २७५, ३२५, ३३० तः ३३३, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ८०२ तः ८०५, ८८७, ९००, ९७२, ९८२, ९८५ [७-९], ९८७ [२-४], १०१३	
	११७० तः ११७४, ११७६, ११८० [१, ५-१०], ११८२ [१, ३], ११८५, ११८६, ११८७ तः ११९४, १२४८, १२४९, १४७३, १५६५, १५६६, १८१८, १८२१, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२, २१४३	
कतरेहितो	कतरस्मात् २७२ [१-५]	

मूलसरो	सङ्गपथो	सुसंकाह	मूलसरो	सङ्गपथो	सुसंकाह	
कतरोहिणो	कतराभ्यः	११८२[२], ११८९		२०८९, २०९०[१] २०९१[१], २०९२, २१३३, २१३४[१], २१४७, २१४८, २१५२		
कति	कति	७२५तः ७२७, ७७४, ७९१, ८५९ गा. १९२, ८७०, ८९८, ९०१, ९०२, ९०४, ९०६, ९०८, ९५८, ९५९, ९७३, ९८४, ९८५[१], ९८७[१]. १०२५, १०२६[१]. १०२७[१], १०२८[१], १०५६, १०५७, ११५६ तः ११६०, १२१९, १२३९, १२४०, १२५०, १२५६, १२५७[१, ३, ५, ७, १२], १४७५, १५६७, १५८१[१], १५८२, १५८३[१], १६०५, १६०६[१], १६१७, १६२७[१], १६४२, १६४३, १६४६, १६४७[१], १६४८, १६४९[१], १६६४ गा. २१७, १६६५, १६६६, १६८७, १७५४[१], १७५५, १७५६[१], १७५७, १७५८[१], १७६३[१], १७६५[२], १७६६, १७६७[१] १७६८[१], १७६९[१], १७७०[१], १७७४[१], १७७५[१], १७७६, १७७७[१], १७७८, १७८३[१], १७८४[१], १७८७[१], १७८८[१], १७८९, १७९१, १७९२ [१], १८०९, २०८६,		कतिकिरिपू	वृत्तिक्रियः १५८५[१], १५८८, १५८९[१], १५९०, १५९१, १५९६, १५९७[१], १६०४[१], २१५३[४], २१६६[३]	
			कतिकिरिया	वृत्तिक्रियाः १५८६[१], १५९२ तः १५९४, १५९५[१], १६००, १६०२, १६०३[१], २१५३[५-६], २१६६[३-४]		
			कतिदिशि	वृत्तिदिशः - कतिभ्यो दिग्भ्यः १५५३, १५५४, १५५७		
			+ कतिपद्यस	वृत्तिप्रदेशा ९७२ गा. २०२		
			कतिपप्सिण्	कतिप्रदेशस्यम् ९७७[१], ९८५[५]		
			कतिपप्सोगाढे	कतिप्रदेशावगाढम् ९७८[१], ९८५[६]		
			कतिपतिट्टिपू	कतिप्रनिष्ठितः ९६०[१]		
			कतिपदेशिया	कतिप्रदेशिका १२४३		
			कतिप्यगारा	कतिप्रकारा ८५९ गा १९२		
			कतिभाग - ०	कतिभाग ६७७, ६७९, ६८१		
			कतिभागं	कतिभागं १७९३ गा. २१७, १८०३, १८१०, १८१६		
			कतिविधं	कतिविधम् १२४२		
			कतिविधे	कतिविधः ६८४		
			कतिविहा	” १९८२		
			”	कतिविधा ४३८, ७३८, ७५४, ७६४, ७७३[१],		

मूलसहो	सक्यत्वो	सुरसंकाह	मूलसहो	सक्यत्वो	सुरसंकाह
	८६० तः ८६६, १००९ [१], १०११ [१], १०१६ [१], १०८७, १०८८, १५६८ तः १५७२, १९३६ तः १९३८, १९४० त. १९४२, १९४४, १९४५, १९४७, १९४८, १९५१, २०५२ [१], २०५५, २०६०, २०६३, २०६६, २०६९, २०७२, २०७७			१६९१ [१-५], १६९२, १६९३, १६९४ [१, ३-९], १६९५ [१-२], १६९६	
			कतिविहे	कतिविधानि	पृ. २१५ टि. १
			कतिविहो	कतिविधः १६६४ गा. २१७	
			कतिसमहृए	कतिसामयिषः २०८७ [१], २०८८, २१७२	
			”	कतिसामयिषम् २१७१	
			कतिसमहृया	कतिसामयिकी १०१० [१]	
कतिविहा	कतिविधाः ५०० तः ५०२, १०१२ [१]	कतिविधानि १०२४	कतिषु	कतिषु १२१६ [१]	
”			” (तृ. स.)	कतिभिः १२३२	
कतिविहे	कतिविधः ६८५, ८८१, ८९६, ९२५ तः ९३७, ९४७ तः ९५७, ९६२ [१], ९६३ [१], १००७, १००८ [१], १०१५ [१], १०१७ त. १०२० [१], १०२१ [१-३], १०६९, १०७०, १०८५, १४७१, १६७९, १६८०, १६८१ [१], १६८२, १९०८ तः १९१०, १९१२ त १९१४, १९१७, १९१८, १९२१, १९२२	कतिविधम् १४७६ तः १४७८ [३], १४८०, १४८३, १४८४ [१-२], १४८५ [१, २, ५, ६], १४८७ [१-२], १५१४, १५३३ [१], १५३६, १५३७, १५३९ [१], १५५२, १६८८, १६८९ [१-३], १६९० [१-३],	कतिहि	” ९६१ [१], १६६४ गा. २१७	
			कतिहि	” ६६८, ६८७, ८५९ गा. १९२, ९६४ [१], ९६५ [१], १००३ [१], १००४, १००५, १६७०, १६७२	
			कते	कृते १८६४, २०५२ [२]	
			कतोहिंशो	कृतः—केभ्यः ६३९ [१], ६४२, ६४५ [१], ६४६, ६४८, ६५५ [१] ६५६ [१], ६५८, ६६२ [१]	
			कत्तो	कृतः ५५९ गा. १८२	
			कत्थ	कुत्र पृ. ७८ टि. ४	
			+ कत्थुल	वनस्पतिविशेषः पृ. १८ टि. १९	
			कत्थुंभरि	कस्तुम्भरिः—वनस्पति- विशेषः ४२ गा. २०, पृ. १७ टि. १४	
			कदलिव्यंभाण	कदलीस्तम्भानाम् ८८३	
			कदली	कदली पृ. २० टि. १०	
			कदलीशंभाण	कदलीस्तम्भानाम् पृ. २१९ टि. ४	

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तंकाह
कद्दुइया	वल्लीविशेषः	४५ गा. २९
कसपीठ	कर्णपीठ	११८
कसुकद	वनस्पतिविशेषः	पृ. २२ टि. ४
कप्प	कल्प	१९७ [२], १९८ [२], ६३४
कप्प -	कल्प - कल्पनामाभिध-	
	द्वोपसमुद्धान्ने	१००३ [२] गा. २०५
कप्पस्स	कल्पस्य	१९९ [१], २०० [१], २०२ [१], २०३ [१], २०४ [१], २०५ [१]
कप्पं	कल्पम्	१९६३
कप्पा	कल्पौ	२०५ [१], २०६ [१]
० कप्पा	कल्पाः	२१०
० कप्पाइया	कल्पातीताः	१४७ [२]
कप्पाणं	कल्पयोः	२०१ [१], २०६ [१], २०७, पृ. ७९ टि. १
कप्पातीत	कल्पातीत	१५३२ [६]
कप्पातीत ०	,,	६५६ [३]
कप्पातीतगवेमाणिय-	कल्पातीतवैमानिक-	
देवेहितो	देवेभ्यः	६५० [१७]
कप्पातीता	कल्पातीताः	१४३, १५२० [५]
कप्पातीयवेमाणिय-	कल्पातीतवैमानिकदेव-	
देवपंचेदियवे-	प्वेन्द्रियवैमिय-	
उब्बियसरीरे	शरीरम्	१५२६ [६]
कप्पातीयवेमाणिय-	कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्यः	
देवेहितो		६५० [१७]
कप्पातीया	कल्पातीताः	१४५
कप्पासट्टिसर्मिजिया	शीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
कप्पासिया	कार्पासिकाः - कर्मोर्थाः	१०५
कप्पे	कल्पः	१९७ तः २०४ सुत्राणां प्रथमकण्ठका

मूलसदो	सकयत्थो	सुत्तंकाह
कप्पे	कल्पे	२२३ [१-८], ३३४, ४०९ [१] तः ४१८ [१], ४१९ [१], ४२० [१], ४२४ [१], ४२६ [१], ५९०, १४७०
० कप्पे	कल्पयोः	२०६ [२] गा. १५५
कप्पेसु	कल्पेषु	१४८, १५१, १५७, १६०, २०६ [७] गा १५५, २०५१, २०५२ [१]
कप्पो	वत्त	६६३, ६७२ [९], १५३२ [५], १५५१ [४, ६]
कप्पोवग	कल्पोवक	६६१
कप्पोवगवेमाणिय-	कल्पोवकवैमानिकदेवेभ्यः	
देवेहितो		६५० [१७ १८]
कप्पोवगा	कल्पोवगाः	१४३, १४४ [१२], १५२० [५]
कप्पवदनिवेशेसु	वदनिवेशेषु	८२
कम्म	कर्म	२११ गा. १७८, ११३३, १६८४ [१]
कम्म ०	,,	११२३ गा. २०९
कम्मए	कर्मज कर्मण वा	२०१, २०२, २०४, २०६, २०८, १४७५
कम्मखेघे	कर्मस्त्वन्धान्	२१७५
कम्मगसरीर-	कर्मणशरीरकाययोगम्	
कायजोगं		२१७३ [२]
कम्मगसरीर-	कर्मणशरीरकायप्रयोगगतः	
कायप्पभोगगती		१०८६, १०८९
कम्मगसरीर-	कर्मणशरीरकायप्रयोगिणः	
कायप्पभोगिणो		१०८३
कम्मगसरीरकायप्प-	कर्मणशरीरकायप्रयोगी	
योगी		१०८३
कम्मगसरीरनामे	कर्मणशरीरनाम	१६९४ [३]

मूलसहो	सहाय्यव्यो	सुरसंकाह
कम्मगसरीरबंधणामे	कार्मेणशरीरबन्धननाम	१६९४ [५]
कम्मगसरीरसंघात्त्वणामे	कार्मेणशरीरसङ्घातनाम	१६९४ [६]
कम्मगसरीरस्स	कार्मेणशरीरस्स्य	१५५७
कम्मगसरीरं	कार्मेणशरीरम्	१५६२, १५६४
कम्मगसरीरा	कार्मेणशरीराणि	९१० [५], १५६५
० कम्मगसरीरा	,,	१५६५
० कम्मगसरीराणं	कार्मेणशरीराणाम्	१५६५, १५६६
० कम्मगसरीरी	कार्मेणशरीरी	१९०३ [५]
कम्मगसरीरे	कार्मेणशरीरम्	१५५२
० कम्मगसरीरे	,,	१५५२
० कम्मगा	कर्मजानि कार्मेणानि वा	९१४ [४], ९१७, ९१८ [३]
० कम्मगाहं	,, ,, ,,	९११ [४], २१७५
० कम्मगाणं	कार्मेणयोः	१५५६, १५६६
कम्मगिन्ती	कर्मस्थितिः	१६९७, १७०४
कम्मगिसेगो	कर्मनिषेकः	,, ,, ,,
कम्मगगडिपदं	कर्मप्रकृतिपदे	पृ. ३६७ पं २४
कम्मगगडीओ	कर्मप्रकृतयः	१६८७, १७५४ [१], १७६३ [१], १७६९ [१], १७७५ [१], १७७८ [१], १७८७ [१], पृ ३५२ टि ३
,,	कर्मप्रकृतीः	९६४ [१], ९६५ [१], ९६६ [१], ९६७ [१], ९७०, १५८१ [१], १५८२, १५८३ [१], १६४२, १६४३, १६४६, १६४७

मूलसहो	सहाय्यव्यो	सुरसंकाह
		[१], १६४८, १६४९ [१], १६६५, तः १६६९, १७५५, १७५६ [१], १७५७, १७५८ [१], १७६५ [२], १७६६, १७६७ [१], १७६८ [१], १७७० [१], १७७३ [१-२], १७७४ [१], १७७६, १७७७ [१], १७८३ [१], १७८४ [१], १७८८ [१], १७८९, १७९१, १७९२ [१]
० कम्मगगडीओ	कर्मप्रकृतयः	१५८७ [१]
,,	कर्मप्रकृतीः	१७८८ [२]
कम्मबंधपदं	कर्मबन्धपदम्	पृ. ३८७ पं. १५
कम्मबंधवेदपदं	कर्मबन्धवेदपदम्	पृ. ३८८ पं. २०
कम्मबीएसु	कर्मबीजेषु	२१७६
कम्मभूमए	कर्मभूमकः	१७४७ [१], १७५०
कम्मभूमएहितो	कर्मभूमकेभ्यः	६४५ [३-४]
० कम्मभूमएहितो	,,	६४५ [६]
कम्मभूमग	कर्मभूमक६३९ [२५-२६], ६६२ [५-७], ६६५ [२], ६७६, १५३३ [६-१०]	
कम्मभूमग ०	कर्मभूमक६३९ [२४-२५], ६५० [१२], ६६२ [३], १५३३ [४-५]	
कम्मभूमगगडक-	कर्मभूमकगर्भव्युः कान्तिक	
वक्तियमणूस्-	मनुष्यपक्षेन्द्रिय-	
पंवेदियषेड-	वैकिय-	
द्वियसरीरे	शरीरम्	१५१९ [२-३]
० ,,	,,	१५१९ [३-४]
कम्मभूमगपलि-	कर्मभूमकप्रतिभागी	१७४७ [१], १७५० तः १७५२
भागी		

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुत्तंकाइ
कम्मभूमगा	कर्मभूमकाः	९४, १३८
कम्मभूमगे	कर्मभूमकः	१७५१
कम्मभूमगेहितो	कर्मभूमकेभ्यः	६६० [३, ६]
कम्मभूमय ०	कर्मभूमक	१२५८ [७]
कम्मभूमयमणूसाणं	कर्मभूमकमनुष्याणाम्	१२५७ [३]
० " "	" "	१२५७ [७]
कम्मभूमयमणूसीण	कर्मभूमकमनुषीणाम्	१२५७ [४]
कम्मभूमया	कर्मभूमकाः	९७ [१]
कम्मभूमिगा	कर्मभूमका	१७५२
कम्मभूमिसु	कर्मभूमिषु	८२, ९३, १५४, १७६
कम्मयसरीर- कायप्पजोगी	कार्मणशरीरकायप्रयोगी	१०८३
० कम्मया	कर्मजानि कार्मणानि वा	९२१ [४], ९२२
कम्मवेदए	कर्मवेदकः	२ गा. ६
कम्मवेदवेदयपयं	कर्मवेदवेदकपदम्	पृ. ३९१ पं. २२
कम्मवेयवेचपयं	कर्मवेदबन्धपदम्	पृ. ३९० पं. २८
कम्मसरीरकायप्पजोगे	कार्मणशरीरकायप्रयोगः	पृ. २६१ टि. २-३
० कम्मसरीरणामाए	कार्मणशरीररत्नोः	१७०२ [१३]
० कम्मसरीरा	कर्मजशरीराणि कार्मण- शरीराणि वा	९१२ [४]
कम्मस्स	कर्मणः	३२५, १६६७, १६७९ तः १६८१ [२], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१], १६८६, १६९७, १६९८ [१-२], १७०२ [१, १६], १७०५, १७०७ [१], १७०८ [१-२, ५-८],

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुत्तंकाइ
० कम्मस्स	कर्मणः	१७४४
कम्मस्स वेचए	कर्मणो बन्धवः	२ गा. ६
कम्मं	कर्म	१६६७, १६७०, १६७२, १६७५, १६७६ [१], १६७७ [१], १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८६, १७४५ तः १७४७ [१], १७४९ तः १७५२, १७५५, १७५६ [१], १७५७, १७५८ [१], १७६४, १७६५ [२], १७६७ [१], १७७० [१], १७७३ [१], १७७४ [१], १७७६, १७७७ [१], १७७८, १७८३ [१], १७८४ [१], १७८५ [१], १७८६ [१], १७८८ [१], १७८९, १७९२ [१], २१७५
कम्मंसा	कर्मांशाः	२१७० [१]
कम्मंसे	कर्मांशान	२१७५
कम्मा	कर्मजानि कार्मणानि वा	९१६ [३]
कम्माहं	कर्माणि	१४४४
० कम्महं	"	२१७० [२] गा. २२९
"	कार्मणे	१५६३ [२]
कम्माणं	कर्मणाम्	१७४८
० कम्माणं	"	१७४२
कम्मारिया	कर्मार्याः	१०१, १०५

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
कम्मासरीरकाय- प्यओगगनी	कार्मणशरीरकायप्रयोगगतिः	१०८७
कम्मासरीरकाय- प्यओगिणो	कार्मणशरीरकायप्रयोगिणः	१०७८, १०८१, १०८३
कम्मासरीर- कायप्यओगी	कार्मणशरीरकायप्रयोगी	१०७९, १०८१, १०८२
”	कार्मणशरीरकायप्रयोगिणः	१०७७, १०७८, १०८०, १०८१, १०८३
कम्मासरीर- कायप्यओगे	कार्मणशरीरकायप्रयोगः	१०६८तः १०७०, १०७२तः १०७५
कम्मे	कम् २ गा. ६, १६७९तः	१६८१[१], १६८२, १६८३, १६८६, १६८८, १६८९ [१], १६९० [१] तः १६९३, १६९४ [१-३, ९-१०], १६९५ [१-२], १६९६, २१७० [१]
कम्मे त्ति पदं	कमेति पदम्	पृ. ३८४ पं. २१
कम्हा	कस्मात्	२१७० [१]
कम्हि	कस्मिन् १५७४, १५७६	[१], १५७७ [१], १५७८ [१], १५७९ [१], १६३७, १६४०
कय	कृत १७७, १७८ [१],	१८८
कयरसारण्	करीरसारकः	पृ. २९४ टि. ४
कयरसारे	करीरसारः	१२२८
कयरे	कतरे २३० [६], २३१,	२१२८ [१]
”	कतराः	१६६३
”	कतरत्	१२४७
कयरेहितो	कतरेभ्यः	२३०[६], २३१, १२४७,

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
कयरेहितो	कतराभ्यः	१६६३
कयमे	कदम्बः - बहुबीजनस्पतिः	४१ गा. १८
करण्	करकः - अप्कायमेदः	२८ [१]
”	एकास्थिकबनस्पतिमेदः	पृ. १७ टि. ९
+ करकर	करकः - बनस्पतिः	५४ [८] गा. ९२
० करणी	करणी	१२३७
+ करमद्	करमर्दः - बनस्पतिविशेषः	४२ गा. २२
+ करमद्दिय -	बनस्पतिविशेषः	पृ. १८ टि. ११
करजे	करजः - एकास्थिकः	बनस्पतिः ४० गा. १३
करित्तण्	कर्तुम्	१८६४
+ करीर	करीरः - बनस्पतिः	४२ गा. २२
करेद्	करोति	८२
करेण	कुर्यात्	१४०८ [३]
करेजा	” १४०७ [१], १४०८	[१-३], १४२१ [५], १४४६, १४५०, १४५४, १४५६
० करेण	करेण - कर्त्रा	१ गा. २
करेति	करोति ८७९, १११७,	२१७० [१] गा. २२८, २१७२, २१७४ [१], २१७५
करेत्	कर्तुम् २०५२ [२, ४-६]	
करेत्ता	कृत्वा	२१७५
करेति	कुर्यान्ति ९३, ६७३ [२],	१४१० [१, ३], १४११, २०५२ [२, ४-६]
+ कळ	बनस्पतिविशेषः	५० गा. ४२

मूलसहो	सङ्गमथो	सुत्तकाह	मूलसहो	सङ्गमथो	सुत्तकाह
कलकुसुमे	कलकुसुमम्	१२२८	कविसाण्ण	कापिषायनम्	१२३७
कलस	कलश	१७७	कविजला	कपिञ्जला: - रोमपक्षि	
० कलसा	कलशानि	१७७, १७८ [१], १८८	कवोया	विशेषः	८८
कलह	कलह	१८८	० कसाई	कपोता:	८८
कलहंसा	कलहंसा:	८८	”	कपायी १३३१ तः १३३४	
कलहेर्ण	कलहेर्ण	१५८०	० कसाईण	कवायिणः	२५४
कलकलीभाव	कलकलीभाव	२११	० कसाईण	कवायिणाम्	२७३
कलंबुया	कलम्बुका - जलजवनस्पति- विशेषः	५५	० कसाईणं	”	२७३
कलंबुया-	कदम्बकपुष्पसंस्थान	९७४	कसाण्	कपायः २ गा. ५, १८६५ गा २१९	
पुष्कसंठाण ०	[१], पृ. २४१ टि. १		कसाय	कपाय १११ तः ११९, १२४ तः १२९, १३१, १३२, ५४४, १००९	
कलंबुयासंठाण ०	कदम्बकसंस्थान ९८३ [२]		+ कसाय	कपायः २१२ गा. १८०, १२५९ गा २११	
कलाव	कलाप ९८६, १४९.२ [१]		”	कपाय. - समुद्रातः २०८५ गा. २२७	
० कलावा	कलापानि १७७, १७८ [१], १८८		कसायकसाती	कपायकपायी	पृ. ३११ टि. १
० कलिया	कलितानि १७७, १७८ [१], १८८, १९५ [१], कलित्रेषु १०२ गा. ११२		कसायपयं	कपायपदम्	पृ. २३६ ५. १०
+ कलिंगा	कलिन्दा: - जात्यार्थाः	१०३ गा. ११८	कसायपरिणामे	कपायपरिणामः	९२६, ९२९
कलिंदा	चतुरिन्द्रियजीवाः ५६ [१]		कसायपरिणामेणं	कपायपरिणामेन	९३८, ९४३
कलुया	कलेवरेषु	९३	कसायबारसगस्स	कपायद्वादशकस्य	१७०० [४], १७०८ [४], १७३७ [३, ४],
० कलेवरेसु	कल्याणक १७७, १७८ [१-३], १८८, १९६		कसायरस	कपायरस	पृ ३५५ टि २
कलाणगा ०	पर्वगवनस्पतिभेदः	४६ गा. ३४	कसायरस०	”	४४०, ४४१
कलाणे	कलहारम्	५५	कसायरसपरिणता	कपायरसपरिणता	८ [३], ९ [१.५], १० [१-२], ११ [३], १२ [१-८], १३ [१.५]
कलहारे	कवचाः २११ गा. १७८		कसायथेयणिजे	कपायवेदनीयम्	१६८२, १६९१ [३-४]
० कवया	कपाट १७७, १७८ [१], १८८				
कवाड	कपाटम्	२१७२			
कवाडं	कपाटयोः	१५५			
० कवाडेसु	कपित्थक	१९५ [१]			
कविट्टग	कपित्थानाम्	११२२, १२३५			
कविट्टाण	कपित्थः	४१ गा. १६			
कविट्ठे					

मूलसदो	सकयथो	सुसंकाह
कसायसमुग्धाप	कषायसमुद्रातः	२०८६, २०८९, २०९० [१], २०९१ [१-२], २०९२, २१४७ तः २१५२
कसायसमुग्धापणं	कषायसमुद्रातेन	२१२५ तः २१२७ [१], २१२८ [१-२], २१२९ [१], २१३०, २१३१
कसायसमुग्धाभो	कषायसमुद्रातः	२११७ [१], २१३९
कसायसमुग्धातो	,,	२१५५
कसायसमुग्धाया	कषायसमुद्राताः	२१०५ २१०६, २१३३, २१३४ [१]
कसाया	कषायाः	९५८, ९५९
० कसायी	कषायिणः	२५३
कसाहीया	सर्पविशेषः	८०
कसिण	कृष्ण	१७८ [२]
कसेरुया	कसेरुकः—जलजवन-	स्पतिभेदः ५१
कस्स	कस्य	५५ [३] गा. १०९, १४७०, १६२२ तः १६२६, १६६४ गा २१७
कस्सह	कस्यचित्	१०३४, १०४१ [१-४, ६-९], १०४३ [१, ३, ५, ६], १०४५ [१], १०४६ [५, ७-८] १०४७ [३], १०६१, १०६५, २०९३ [१], २०९५ [१], २०९६ [१-२], २१०१ [१]. २१०२, २१०३ [१], २१०५ तः २१०८, २११२, २११३, २११९ [२, ४], २१२० [२, ३] २१३५ [१]
कह	कथम्	१६६४ गा. २१७

मूलसदो	सकयथो	सुसंकाह
कह—	कथम्	१६६७ तः १६६९
कहि	कुत्र	८२, ९३, १४८ तः १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ तः २०६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, २०७ तः २११
कहिं	कुत्र	२११ गा. १५९, ६६६ [१], ६६८ [१], ६६९ [१], ६७२ [१], ६७३ [१], १४७०
कहिंचि	कस्मिंश्चित्	६७३ [२]
कंका	कङ्काः—रोमप्रक्षिणः	८८
कंकावंसे	कङ्कावंशः—पर्वगवनस्पतिः	४६ गा. ३४
कंकोबह	ककोटकी—वाहीविशेषः	पृ. १९ टि. ६
कंगू	कङ्गुः—वनस्पतिः	५० गा. ४३
कंगूया	कङ्गुका—वाहीविशेषः	४५ गा. २९
कंघणपुरं	काबनपुरम्	१०२ गा. ११२
कंघणपुरी	काबनपुरी	पृ. ३७ टि. २
कंडस्स	काण्डस्य	१८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१]
कंडावैल	काण्डवैणुः—पर्वग-	वनस्पतिः ४६ गा. ३४
+ कंडुक	कंडुकः—वनस्पतिः	५३ [३] गा. १०८
कंडुके	,,	५४ [८] गा. ९६
कंडुरिया	वनस्पतिविशेषः	५४ [१] गा. ४८

मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह	मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह
कंत	कान्त	११८	कंपिहं	काम्पिल्यम्	१०२ गा. ११३
कंततरिया	कान्ततरिका	१२३८	+ कंबल	कम्बलः	९७२ गा. २०३
कंतचाप	कान्ततया	२०५२ [२]	कंबलसाढप	कम्बलशाटकः	१०००
कंतयरिया	कान्ततरिका	१२३१	कंबलसाडे	कम्बलशाटः	पृ. २४७ टि. २-३
कंतस्सरता	कान्तस्वरता	१६८४ [१]	० कंबले	कम्बलः	१२२९
कंता	कान्ताः	१८६४	कंबू	कम्बुः - वनस्पतिः	५४ [१] गा. ४९
+ कंद्	कन्दः, कन्दिक् - वानव्यन्तरदेवजातिः	१९४ गा. १५१	कंसं	कास्यम्	८५३
० कंद्प	कन्दकः - कन्दः	१२३३	कंसोयं	(?)	८५३
कंद्प्य	कन्दर्प	१८८	काइपणं	कायिकेन	१००२, १००३ [१], १००५
कंद्पियाणं	कान्दर्पिकाणाम्	१४७०	काइया	कायिकी	१५६७, १५६८, १६०५, १६०६ [१], १६०७, १६०८, १६१३ [१], १६१४ तः १६१६ [१], १६१७, १६१९
कंद्मूला	कन्दमूलानि	५५ [३] गा. १०७	० काइया	कायिकाः	५५ [३], २३२, २३३, १२८७
कंद्मूले	कन्दमूलम्	५४ [२] गा. ५४	काइयाप	कायिक्या	१६२०
कंद्मूला	कन्दमूलाः - एकवुरपशु- विशेषः	७१	० काइयाण	कायिकानाम्	११६१, १३०३
कंद्मूला	कन्दमूला	पृ. १९ टि. २	० काइयाणं	,, २३२ तः २३४, ६८०, १०४९, १४९४ [१]	
कंद्मूला	कन्दमूला	४२ गा. २०, ४० गा. ३७	काड०	कापोत [लेइयाम्]	१२२५
कंद्मूला	कन्दमूला	५४ [८] गा. ८९	काडभगणि ०	कापोतामि	१७१
कदस्स	कन्दस्य	५४ [३] गा. ५७, ५४ [४] गा. ६७, ५४ [५] गा. ७७, ५४ [६] गा. ८१	काडलेसं	कापोतलेइयाम्	१२२४
कंदा	कन्दा	४०, ४१, ५५ [३] गा. १०७	काडलेसा	कापोतलेइया	पृ. ४०३ टि. १
कंदिव	कन्दिक् - वानव्यन्तरदेव- भेदः	१८८	काडलेसाप	कापोतलेइयाम्	१५८५ [१]
कंद्मुके	कन्दुकः - वनस्पतिः	५४ [८] गा. ९६	काडलेसे	कापोतलेइयः	१२०१ [२], १२०३ [१, ३], १२१० [३], १२१५ [३]
कंद्	कन्दः	५४ [१] गा. ५३, ५४ [३] गा. ५७, ५४ [४] गा. ६७	काडलेसेणं	कापोतलेइयेन	१२५८ [४]
० कंद्	कन्दः	५४ [८] गा. ८८			

मूलसहो	सक्यत्थो	सुसंकाह	मूलसहो	सक्यत्थो	सुसंकाह
काडलेसेसु	कापोतलेश्येषु १२१० [३]		काडंबरि	कादुम्भरि:— बहुबीज-	
काडलेस्सट्टाणा	कापोतलेश्यास्थानानि १२४७ त: १२४९		काडंबरि	वनस्पति: ४१ गा. १७	
काडलेस्सं	कापोतलेश्याम् १११६, १२२१, १२२२, १२५३		काडंबरि	,, ,, प्र. १७ टि. १४	
,,	कापोतलेश्याम् १२५८ [३]		काडमगणि ०	कापोतामि १६७ त: १७०, १७२	
काडलेस्सा	कापोतलेश्या १११६, ११५०, ११५६, ११५७, १२०३ [२], १२२१, १२२४, १२२८, १२३२, १२३५, १२३९, १२५३, १२५४		काडदरा	काकोदरा:— सर्पविशेषः प्र. ३२ टि. २	
,,	कापोतलेश्या: २५५, ९३८, ११७०, ११७१, ११७३, ११७४, ११७६, ११८० [१, ३, ५, ७-१०], ११८२ [१, ३], ११८३ [१, ३], ११८८, ११९० त: ११९२, ११९४		काडयभगणि ०	कापोतामि प्र. ५० टि. ९	
काडलेस्सापु	कापोतलेश्याया: १२३५		कापु	वनस्पतिविशेषः ५२	
काडलेस्साभो	कापोतलेश्या: ११८० [७, ९], ११८२ [२], ११८३ [३], ११८५, ११९०		,,	काय: २१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११	
काडलेस्साठाणा	कापोतलेश्यास्थानानि १२४७		,,	काये २०३२ गा. २२४	
काडलेस्साण	कापोतलेश्यानाम् ११७१, ११७६, ११९२		० काणुं	कायेन १००२	
काडलेस्साणं	,, २५५		काणुहिं	काये: १००२, १००३ [१], १००४, १००५	
काडलेस्सापरिणामे	कापोतलेश्यापरिणाम: ९३०		काओदरा	काओदरा:— सर्पविशेष: ७९	
काडलेस्से	कापोतलेश्या: १२०८, १२१० [१, ३], १२१५ [३], १२३८		काओयभगणि ०	कापोतामि प्र. ५० टि. ९	
काडलेस्सेसु	कापोतलेश्येषु १२०८		काओली	क. ओली— वनस्पति: ५४ [१] गा. ५१	
० काडलेस्सेसु	,, १२०८		कागणि	काकिणी— वल्लोविशेषः ४५ गा. ३२	
काडलेस्सेहिंनो	कापोतलेश्येभ्य: ११९१, ११९४		कागलि	वल्लीविशेष: प्र. १९ टि. १३	
			कागा	काका: ८८	
			कागिणित्थयणं	काकिणित्थयणं १४६९	
			कातव्वा	कर्तव्या ५२८, ५३४	
			कातव्वो	वर्तव्य: ६२५, ६३८, ६४१ त: ६४५ [१], ६४६, ६७४	
			काम	काम २११ गा. १७६	
			कामकमा	कामकमा: प्र. ६४ टि. १०	
			कामकामा	कामकामा: १८८, प्र. ६४ टि. १०	
			कामगमा	कामगमा: प्र. ६४ टि. १०	
			कामरूप ०	कामरूप १८८	
			कामंजुगा	रोमपक्षिविशेषः ८८	
			कामिंजुगा	,, प्र. ३४ टि. ५	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
काय	काय - म्लेच्छजाति- विशेषः	९८	कायप्यभोगे	कायप्रयोगः	१०६८, १०६९, १०७१ त १०७३, १०७४
कायभपरिते	कायापरीतः	१३७९, १३८०	कायमाई	कावमाची-वनरगतिः	४२ गा. २०
कायजोगपरिणामे	काययोगपरिणाम.	९३१	काययोगं	काययोगम्	२१७४ [१]
कायजोगं	काययोगम्	२१७३ [१-२] २१७४ [४], २१७५	काययोगी	काययोगिनः	९४१ [१]
० कायजोगं	,,	२१७३ [२]	कायव्या	कर्तव्या	३८२ [१], ५०७, ५६९, ९४१ [२], ९८७ [५], १०२२ [२], १७९३ गा. २१८
कायजोगी	काययोगी	१३२४	कायव्यो	कर्तव्य.	६०८, ६३३ [२], ९९० [४], १२५० [२]
,,	काययोगिनः	२५२, ९३८, ९४० [१]	कायसुहया	कायसुखता	१६८१ [१], १-९० [२]
कायजोगीणं	काययोगिनाम्	२५२	कायं	कायम्	११२०
कायजोगीसु	काययोगिसु	१९०० [३]	० कारणं	कारणम्	७३०, ७३७, ७३४
कायद्विद्वेष्यं	कायस्थितिपदम्	पृ ३१७ पं १०	कारियल्लई	वल्लीविशेषः	४५ गा. २९
कायदिई	कायस्थितिः	२ गा. ५, १२५९ गा २१२	कारिया	वनस्पतिविशेषः	४२ गा. २३
कायदुहया	कायदुःखता	१६८१ [२], १६९० [३]	कारेमाणा	कारयन्तः	१७७, १७८ [१], १८८, १९६
कायपरिते	कायपरीतः	१३७६, १३७७	,,	कारयन्ती	१७८ [२]
कायपरियारगा	कायपरिचारकाः -	प्रवी- चारकाः २०५२ [१-३], २०५३	कारेमाणे	कारयन्	२०४ [२]
कायपरियारगणं	कायपरिचारकाणाम् -		काल	काल - समयार्थे	२११ गा. १७७
कायपरियारणं	कायपरिचारणाम् -		काल ०	काल-वानव्यन्तरेन्द्र	१८९ [२], १९३ [२], १९४
कायपरियारणा	कायपरिचारणा -		,,	काल - समय	९२१ [१], १८०१, १८०९
कायपरियारणे	कायपरिचारणे -		० कालप	कालकः - कालः, कृष्णवर्णः	२५७ [१-३], ४६८ [१-३], ४७९ [१-३], ४८३ [१-३], ४९१
० कायप्यजोगिणो	कायप्रयोगिणः	१०८२			
० कायप्यभोगी	कायप्रयोगी	१०८२			
,,	कायप्रयोगिणः	१०७७, १०७८, १०८०, १०८२, १०८३			

मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
० कालए	[१-३], ५२१, ५३८, ५३९, ५४१ तः ५४३, ५५७ [१-३]	
कालपूर्णं	कालकेन - कृष्ण- वर्णेन	१२३२
कालभो	कालतः - समयार्थे ८७७ [२, ५], ९१० [१-२, ४], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [१], ९१८ [१], ९२१ [१], १२६० तः १२६२ [२], १२६४ [१] तः १२६६ [१], १२६७, १२६८ [१], १२७० [२] १२७३, १२७९, १२८४ तः १२८६, १२८८, १३००, १३०१, १३१०, १३१२, १३२० तः १३२२, १३२६, १३२९, १३३६, १३४४, १३५०, १३५२, १३५५, १३६५, १३६९, २०६०	
० कालास्स	कालकस्य - कृष्णवर्णस्य	४५७ [१] ४६८ [१], ४८३ [१] ४९१ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१]
० कालगाण	कालकानाम् - कृष्णवर्णानाम्	३३३
० कालगाणं	,, ,,	३३३, ४८३ [१]
० कालठिईयं	कालस्थितिकम्	१७५१
० कालठिनीयं	,, ,,	१७४५ तः १७४७ [१], १७४९ तः १७५२

मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
कालतो	कालतः - समयार्थे ९१४ [१], १२६२ [१], १२७५, १३०५, १३२५, १३२७, १३३४, १३४६, १३५९, १३६५, १३६६, १७९७, पृ. ३१५ टि. १	
० कालयस्स	कालकस्य - कृष्णवर्णस्य ४७५ [१], ५४३ [१], ५५७ [१]	
० कालयाण	कालकानाम् - कृष्णवर्णानाम्	३३३
० कालयाणं	,, ,,	४५७ [१], ४६८ [१], ४७५ [१], ४९१ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२, [१], ५४३ [१], ५५७ [१]
काललोहिणं	काललोहितेन	१२३२
कालवण्ण ०	कालवर्णं	४४०, ४४१, ४५७ [१], ४६८ [१], ४७५ [१], ४८३ [१], ४९१ [१], ५०४, ५१५, ५२५ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५५७ [१], ५५८
कालवण्णानाम्	कालवर्णानाम्	१७०२ [२८]
कालवण्णामे	कालवर्णनाम	१६९४ [८]
कालवण्णपरिणता	कालवर्णपरिणता	९ [१], १० [१], ११ [१] तः १३ [५]
कालवण्णपरिणया	,, ,,	८ [१], १० [२]
कालवण्णपरिणामे	कालवर्णपरिणामः	९५२
कालवण्णस्स	कालवर्णस्य	५२४
कालवण्णाई	कालवर्णानि	१७९८ [१-२]

मूलसद्दो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
कालवर्णपरिणया	कालवर्णपरिणताः	पृ. ७ टि. २
० कालस्स (तृ प.)	कालेन	२१५३ [२-३], २१५६ [२], २१५९ [२], २१६०, २१६६ [१ २]
कालं	कालं - समयाथं	२११, ३३५ [१] तः ३५१ [१], ३५४ [१-३], ३५७ [१], ३६० [१], ३६३ [१], ३६६ [१], ३६९ [१], ३७० [१], ३७१ [१], ३७२ [१], ३७५ [१], ३८१ [१], ३८४ [१], ३८७ [१], ३९० [१], ३९३ [१], ३९४ [१], ३९५ [१], ३९६ [१], ३९९ [१], ४०७ [१], ४०८ [१], ४०९ [१], ४३६ [१], ४३७ [१, ३], ५६० तः ५७७, ५७९, ५८१, ५८३ तः ५८५, ५८९, ६०४ तः ६०७, १२६२ [१], १२७२, १२७३, १२८६, १२८८, १३००, १३०१, १३०५, १३०८, १३१०, १३२६, १३४४, १३५२, १३५९, १३६५, १३७८, १३८७, १६९७, १६९८ [१-२], २१७६, पृ. १२६ टि. १
कालं करेह	कालं करोति - मृत्युं	
	प्राप्नोति	८२
कालं करेति	कालं कुर्वन्ति - मृत्युं	
	प्राप्नुवन्ति	९३
कालं करोति	कालं करोति - मृत्युं	
	प्राप्नोति	१११७

मूलसद्दो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
काला	कालौ - कृष्णवर्णी	१७८ [२]
"	कालाः - कृष्णवर्णाः	१६७
	तः १७४, १७८ [१], १७९ [१], १८७ गा. १४५,	
कालाई	कालानि - कृष्णवर्णानि	८७७ [७-८]
० कालाई	" " १७९८ [२]	
कालागुरु ०	कालागुरु	१७७, १७८ [१], १८८
० कालिया	कालिका - कृष्णा	१२३७
कालिंगं	कालिङ्गम् ५४ [८] गा ९४	
कालिंगी	कालिङ्गी	४५ गा. २८
काले	कालः - कृष्णवर्णवान्	१७९ [२], १८० [२]
"	कालः - महानरकः	१७४
"	कालः - वामव्यन्तरेन्द्र	१९० [२], १९२ गा. १४९
कालेणं	कालेन - समयाथं	९१६ [२], ९२१ [२]
कालो	कालः - समयः	१२७२, १३२४, १३२९, १३७५, १३७७, १३८०, १३८६, १३९०
कालोप	कालोदः - समुद्रः	१००३ [२]
कालोभासा	कालावभासाः	१६७ तः १७४
+ कालोय	कालोदः - समुद्रः	१००३ [२] गा. २०४
कालोयसमुद्रे	कालोदसमुद्रे	१०९८
+ कास	काशः - वनस्पतिः	४२ गा. २२
+ कासी	काशीषु	१०२ गा. ११२
किट्टि	वनस्पतिविशेषः	५४ [१] गा ५०

मूलसदो	सङ्कयत्यो सुसंकाह
किट्टीया	वनस्पतिविशेषः ५४[१] गा. ४८, पृ. २२ टि. ३
किगा	केन १००२, १००४, १००५
किण्णर०	किण्णर - किण्णराभिधवान- व्यन्तरदेवानामिन्द्र १९२
+ किण्णर	किण्णर - ,, १९२ गा. १५०
किण्णराणं	किण्णराणाम् १९२
किण्णया	केन १००३[१]
किण्णह०	कृष्ण [लेदयाम्] १२२५
किण्णहृ	कृष्णकः - वनस्पति- विशेषः ५५[३] गा. १०८
किण्णहृकवीरग	कृष्णकरवीरकः १२२६
किण्णहृकसरे	कृष्णकसरेः पृ. २९३ टि. ५
किण्णहृकेसे	कृष्णकेशः १२२६
किण्णहृछिराली	कृष्णशिराली - वल्लीविशेषः पृ. १९ टि. ९
किण्णहृपत्ता	कृष्णपत्ता - चतुरिन्द्रिय- जीवाः ५८[१]
किण्णहृबंधुजीवण	कृष्णबन्धुजीवकः १२२६
किण्णहृमत्तिया	कृष्णमृत्तिकाः - पृथ्वीकायजीवाः २३
किण्णहृलेसं	कृष्णलेदयाम् १२२४
किण्णहृलेसंसं	,, १२२३
किण्णहृलेसया	कृष्णलेदया ११५७, १२२२, १२२६, १२३९.
,,	कृष्णलेदयाः २५५, ११४९, ११९१
किण्णहृलेसयाणं	कृष्णलेदयानाम् २५५
० किण्णहृलेस्ये	कृष्णलेदयः १७५०
किण्णहृसुत्तण	कृष्णसूतके १२२२
० किण्णहा	कृष्णाः १६८ तः १७४
किण्णहासोण	कृष्णाशोकः १२२६

मूलसदो	सङ्कयत्यो सुसंकाह
किण्णहे	कृष्णः - वनस्पतिः ५४[१] गा. ५२
किण्णिया	कीर्तिता ५५[३] गा. १०९
किण्णरच्छायं	किण्णरच्छायाम् १११४
किण्णरा	किण्णराः १४१[१], १८८
किण्णिसियाणं	किण्णिसियाणाम् १४७०
किण्णमादिया	किण्णमादिका ८५८
किण्णमाहारं -	किण्णमाहारम् १७९७, १८०९
किण्णमिरागकंबले	कृष्णमिरागकंबलः १२२९
किण्णमिरासि	वनस्पतिविशेषः ५४[१] गा. ५२
किण्णराय	किण्णरात - म्लेच्छजाति- विशेषः ९८
किण्णरिया	किण्णरिया २ गा. ६, ११४२, १५६८ तः १५७१, १५७४, १५७५ [१], १५७६ [१], १५७७ [१], १५७८ [१], १५७९ [१], १५९९ [२], १६०१, १६०७ तः १६०९, १६१२, १६१३ [१], १६१४ तः १६१६ [१], १६१९, १६२२ तः १६२४, १६२६, १६२८ तः १६३०, १६३३, १६३४, १६३५ [१, ४], १६३६, १६५० तः १६५३, १६५७, १६५८, १६६०
किण्णरियाण	किण्णरिया १६२०
किण्णरियाओ	किण्णरियाः ११२९, ११३९, ११४१, ११४२, ११६७, १६०५, १६०६ [१], १६१७, १६२१, १६२७ [१], १६६३

मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह	मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह
किरियाओ	क्रिये	११४२		७४२, ७४५, ७४७तः	
किरियापयं	क्रियापदम् पृ. ३६२ प. २८			७५१, ७५५, ७५६,	
किरियाभावरुई	क्रियाभावरुचिः	११०		७५८, ७६५, ७७५,	
		गा १२८		७८१, ७९२ तः ८००,	
				८०७, ८०८ तः ८२९	
किरियारुई	क्रियारुचि.	"		सूत्राणा प्रथमकण्डिका,	
किरिया[रुई]	"	११० गा ११९.		८३१, ८६७, ८६८,	
किरियासु	क्रियासु	१७८४ [३]		८७१, ८७२, ८७५,	
किरियाहिं	क्रियाभिः	११४१,		८७७[१-५, ७-२३],	
		११४२, ११४७, ११५२		८७८तः ८८२, ८८८	
किलामेति	कामयन्ति पृ. ४३९ टि. १			[१], ८८९तः ८९३,	
किलामेति	"	२१५३ [४]		८९९, ९९४, ९९५[१],	
किसलओ	किसलयः ५.४[९] गा. ९८			९९६, ९९८, ९९९[१],	
किं	किम् ३तः६, १तः २४,			१००२, १००३[१],	
	२तः ३१[१], ३तः			१०७७, १०७८, १०८०,	
	३४[१], ३५तः ५२,			१०८१, १०८३, १०८६,	
	५४[१], ५६[१],			१०८९तः ११२२,	
	५७[१], ५८[१], ५९तः			१३९९, १४१०[१],	
	६७, ६९तः ७४, ७६तः			१४७२, १५१५[१]तः	
	८३, ८५[१], ८६तः ९०,			१५१७[२], १५१८	
	९२तः ९७[१], ९८तः			[१-६], १५१९[१-४]	
	१३२, १३४तः १४०[१],			१५२०[१३], १५३३	
	१४१[१], १४२[१],			[२-१०], १६५०,	
	१४३, १४४[१], १४५,			१६५७, १६५८, १७०५,	
	१४६[१], १४७[१],			१७०७[१], १७०८	
	४३९, ५०३, ६०९तः			[१-४], १७१५, १७१८,	
	६१३, ६१५, ६१७,			१७२१, १७२२, १७२५,	
	६१९, ६२१, ६२३,			१७२८, १७३१[१],	
	६२४, ६३९[१-२६],			१७३४, १७३५[१],	
	६४५[२६], ६५०			१७४५, १७४९, १७९३	
	[१-६, ८, १०-१८], ६५५			गा. २१७, १७९४[१],	
	[१] तः ६५७, ६६२			१७९८[१-२], १८००	
	[१-७], ६६५[२-३],			[२-३], १८०४, १८११,	
	६६६[१-२], ६६८			१८१७, १८५३, १८५९,	
	[१-५], ६६९[१],			१८६२, १८६६, १८७१	
	६७२[१८], ६७३[१],			[१], १८७२, १८७४	
	७३०, ७३२, ७३४,			[१], १८७५[१],	
	७३६, ७३९, ७४०,				

मूलसहो	सकथ्यथो	सुसंकाइ	मूलसहो	सकथ्यथो	सुसंकाइ
	१८७६[१], १८७७,	१८७७,		[१-३], १४९८ [१],	
	१८७८[१], १८८०[१],			१५०१ [१], १५२३	
	१८८१[१], १८८३[१],			[२]. १५२४ [१], घ.	
	१८८४, १८८७[१],			२४१ टि. २	
	१८८९[१], १८९०[१],		किंसंठिण्	किंसंस्थितः	२००८
	१८९४[१], १९२८,		"	किंसंस्थितम् ९७४ [२],	
	१९२९, १९५४, १९५५,			९८३ [२], ९८५ [२],	
	१९६५, १९७४, १९७५,			१४८८, १४८९, १५२१	
	२०१७, २०२२, २०२७,			तः १५२३ [१], १५२६	
	२०३८, २०४०, २०४९,			[१, ६], १५३४, १५४०	
	२०५१, २०५६, २०६१,			तः १५४२, १५४४	
	२०६४, २०६७, २०७०,			[१, ३]	
	२०७३, २०७८, २१७३		किंसंठिते	किंसंस्थितम् ९७४[१]	
	[१-२], २१७४[२-३]		किंसंठिया	किंसंस्थिता	८५८
किंकर -०	किङ्कर १७७, १७८[१],	१८८	किंसुयकुसुमरासी	किञ्चुकुसुमराशिः	
				घ. २९४ टि. १८	
किंरिगिडा	श्रीन्द्रियजीवाः ५७[१]		किंसुयपुष्परासी	किञ्चुकुष्पराशिः १२२९	
किंच	किञ्च घ. ७९ टि. ३		कीडे	कीटः - चतुरिन्द्रियजीवः	
किंचि	किञ्चिन २११, २११गा.			घ. २८ टि. ८	
	१७५, ९९४, १७०८		कीलण	कीडन	१८८
	[१-३], १७३२, २१६९		कीलियासंघषण-	कीलिकासंघनननाम	
किंपज्जवसिया	किम्पयैवसिता ८५८		गामे	घ. ३७० टि. १	
किंपवहा	किम्पवहा घ. २१३ टि. १		कीसत्ताण्	कीदकतया १८०५,	
किंपहवा	किम्पमवा ८५८			१८१२, २०५२ [२]	
किंपुरिसा	किम्पुरुषाः १४१ [१],	१८८	+ कुक्कुड	कुक्कुटः - चतुरिन्द्रियजीवः	
				५८ [१] गा. ११०	
● किंपुरिमा	किम्पुरुषौ- ' किम्पुरुष ' किञ्चराभिधवानव्यन्तर- देवानामिन्द्र. १९२		कुक्कुडा	कुक्कुटाः - रोमपक्षिणः ८८	
किंपुरिसाणं	किम्पुरुषाणाम् १९२		कुक्कुह	चतुरिन्द्रियविशेषः ५८ [१]	
किंपुरिसे	किम्पुरुषः- किञ्चराभिध- वानव्यन्तरदेवानामिन्द्रः १९२ गा. १५०		+ कुब्ज	कूर्चः - वनस्पतिः ४२	
				गा. २३	
किंसंठाणसंठिण्	किंसंस्थानसंस्थितम् १४९० [१], १४९१		कुच्छिकिमिया	कुच्छिक्रमयः - द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
	[१], १४९२ [१],		कुच्छिपुहृत्तिया	कुच्छिपृथक्स्वकाः - सर्पविशेषः ८३	
	१४९५ [१], १४९७		कुच्छि	कुच्छिम - द्विहस्तमानम् ८३	

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
कुर्धुंभरि	कुस्तुम्भरि: - वनस्पति:	
	पृ. १८ टि. ६	
+ कुजय	कुजक: - वनस्पति:	
	४३ गा. २४	
कुजप	कुज: - वनस्पति: ४१ गा.	
	१८, ४६ गा. ३४, १२३३	
कुडगछली	कुजछली	१२३३
कुडगपुष्करामी	कुजपुष्कराशि:	१२३१
कुडगफले	कुजफलम्	१२३३
कुडगफाणिए	कुजफाणितम्	१२३३
कुडंबए	वनस्पतिविशेष:	पृ. २५ टि. २
कुडुंबए	„	„
कुडुके	„	पृ. २१ टि. ३
कुणके	„	५२
+ कुणाला	कुणालेषु	१०२ गा. ११६
कुर्धुंभरि	कुस्तुम्भरि: - वनस्पति:	
	४१ गा. १७, पृ. १८ टि. ६	
कुदंसण	कुदर्शन	११० गा. १३१
० कुविट्टी	कुदष्टि:	११० गा. १२९
कुमुददले	कुमुददलम्	१२३१
कुमुदे	कुमुदम्	५१
कुम्मुणया	कुमौञ्जता-योनिभेद:	७७३ [१२]
कुम्मुणयाग	कुमौञ्जतायाम् - योनिभेदे	७७३ [२]
कुयवा	वलीविशेष:	पृ. १९ टि. ७
कुरए	कुरक: - वनस्पति:	५२
कुरला	कुररा.	८८
कुरग	कुरङ्ग	७२
कुर०	कुर - देवकुरातरकुर्व- मिधानद्वीप-समुद्रार्थे	१००३ [२] गा. २०६
+ कुर	कुरुषु	१०२ गा. ११३
कुरुविदे	कुरुविन्दम् - तृणविशेष:	४७ गा. ३६
कुरु	कुल	५६ [२], ५७ [२],

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
	५८ [२], ६४ [४], ७५, [४], ८४ [४], ८५ [५], ९१ [४], ९१ [४] गा.	१११
कुलकक्ष	कुलक्ष - म्लेच्छजातिविशेष:	९८
कुलगघा	म्लेच्छजातिविशेष:	पृ. ३६ टि. ३
+ कुलग्थ	कुलग्थ: - वनस्पति:	५० गा. ४२
कुलविसिट्टया	कुलविसिष्टता	१६८ [१]
कुलारिया	कुलार्वा:	१०१, १०८
कुला	द्वीन्द्रियजीवा:	पृ. २७ टि. ७
कुवया(या)	वनस्पतिविशेष:	८५ गा. २९
कुविंदवल्ली	कुविन्दवल्ली	४५ गा. ३०
कुव्वमाणे	कुर्वाण:	१८० [२], १८२ [२], १९७ [२], १९८ [०], २०६ [२]
कुव्वा	द्वीन्द्रियजीवा:	पृ. २७ टि. ७
+ कुरसटा	कुरावतंषु	१०२ गा. ११३
कुसुम	कुसुम	१७८ [२], १८८
० कुसुमए	कुसुमकम् - कुसुमम्	१२२७, १२२८
० कुसुमे	कुसुमम्	१२२८ त: १२३०, पृ. २९३ टि. १४-१६-१७
कुसुंबए	कुसुम्भक:	५८ [८] गा. ८९
+ कुसुंभ	कुसुम्भ:	५० गा. ४३
+ कुसुंभक	कुसुम्भक:	पृ. २१ टि. १
कुसे	कुसा:	४७ गा. ३५
कुहण	कुहण - वनस्पतिविशेष:	५४ [८] गा. ९६
कुहणा	कुहणा: - वनस्पति:	३८ गा. १२, ५२
कुहणे	कुहण: - „	५२

मूलसद्यो	सङ्ख्यन्थो	सुसंकाह
कुहंड ०	कुम्भाण्ड—वानभ्यन्तरदेव- जातिः १८८	
कुहंडियाकुसुमे	कुम्भाण्डिकाकुसुमम् १२३०	
कुहंडे	कुम्भाण्डः—वानभ्यन्तरदेव- जातिः १९४ गा. १५१	
कुंकणाणं	कोकनदानाम् पृ. २५.टि. ३	
कुंष	कुञ्च—म्लेच्छजातिविशेष- पृ. ३६ टि. ३	
कुंडरिया	वनस्पतिविशेषः पृ. २२ टि. १	
कुंडल	कुण्डल १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६, १९७ [२]	
कुंडल—	कुण्डल १९६	
कुंडले	कुण्डलः—द्वीपः समुद्रस्थ १००३ [२] गा. २०४	
कुंडं	कुण्डम् ८५३	
कुंडुके	वनस्पतिविशेषः पृ. २५ टि. १४	
कुणुरिया	,, पृ. २२ टि. १	
कुंथ	कुन्थु—त्रीन्द्रियजीवः ५७ [१]	
कुंद	कुन्द १७८ [२]	
कुंद[लता]	कुन्दलता ४४ गा. २७	
कुंदयारि	वनस्पतिविशेषः पृ. २२ टि. १	
कुंदरिया	वनस्पतिविशेषः पृ. २२ टि. १	
कुंदुरुक	कुन्दुरुक १७७, १७८ [१], १८८	
कुंदे	कुन्दम् १२३१	
कुंदो	कुन्दः ४३ गा. २६	
कूडा	कूटाः—कूटनामामिध- द्वीप-समुद्रार्थे १००३ [२] गा. २०६	
कूटेषु	कूटेषु १४८	
के	कः १७४२तः १७४४	

मूलसद्यो	सङ्ख्यन्थो	सुसंकाह
केह	कचित् ११२१, १२१५ [१-३]	
,,	केचित् ११९८, २०५७ [१]	
,,	कानिचित् ५४ [८] गा. ८७	
० कंकया	कंकयाः—म्लेच्छजाति- विशेषः ९८	
० कंकैया	म्लेच्छजातिविशेषः पृ. ३६ टि. २०	
केण—	केन ४३९तः ४४१, ४४३तः ४४८, ५५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१] ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९७, ५०३ त. ५०५, ५०८तः ५११, ५१३तः ५१५, ५१९, ५२५ [१], ५२६ [१], ५२९ [१], ५३० [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५४५ [१] ५४७ [१], ५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ५५२ [१], ५५४ [१-३], ५५५ [१-३], ५५६ [१], ५५७ [१], ८३१, ८६७, ८६८, ९९४, ९९६, ११२४तः ११२६,	

मूलसहो	सक्यव्यो	सुप्तकाह	मूलसहो	सक्यव्यो	सुप्तकाह
केग -	११२८ तः ११३०, ११३२, ११३८, ११३९, ११४२, १२१५ [१-३], १२२०, १२२२, १२५०, १२५३, १२५५, १४४४, १४५९, १५७३, १९२८, १९२९, १९५४, १९५७ [१], १९५८, १९६०, १९६३, १९६४, २०४६, २०५१, २०५२ [१], २०७८, २०८०, २०८३, २१६९, घृ. २७५ टि ६	केतुः १९५ [२] कियन्महती १५०२, १५०४ [१], १५०६ [१], १५०७ [१], १५१३ [१], १५२७ त १५२९ [२], १५३०, १५३१, १५३२ [१, ६], १५३५, १५४५ तः १५४७ [१], १५४८ तः १५५०, १५५१ [१, ४, ६, ९]	केवह्यं	कियन्तम् ५६२, घृ. १२६ टि. १	कियन्तः ४८१ [१], १४१५ [१]
केव्			केवह्या	कियन्ति ९१० [४], ९११ [१-२], ९८७ [२], १०४३ [५], १०४८ [१], १०५५ [५], १०६४, १०६५, २१३५ [१]	
केमहालिया			केवधिं	कियधिरम् १०६० तः १२६२ [२], १२६४ [१] तः १२६६ [१], १२६७, १२६८ [१], १२७० [२] तः १२७३, १२७५, १२७९, १२८४, १२८५, १३००, १३०५, १३१०, १३१२, १३२० तः १३२२, १३२५, १३२७, १३३१, १३३४, १३३६, १३४३, १३४६, १३५०, १३५१, १३५५, १३६५, १३६६, १३६९, घृ. ३१५ टि. १	
केयह	केतकी - पुच्छवनस्पतिभेदे ४२ गा. २३		केवति	कियत् १७९३ गा. ३१७	
"	" - बलयवनस्पतिभेदे ४८ गा. ३७		केवतिण्	कियान् ९९२ [१-२] कियत् २१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१]	
केयहखं (स. प्र.)	केकयाधे १०२ गा. ११७		केवति- (तृ. ष.)	कियत्कालेन १७९६, १८०८, १८१५	
केरिसण्	कीटशकः - कीटशः ११४६, ११४७ [१], १७५०, १७५१		कालस्स	" (पठ. ष.) कियत्कालेन वा ६९३ तः ६९५, ६९७, ७०० तः ७२४	
केरिसिया	कीटशिका - कीटशी १२२६ तः १२३१, १२३३, १२३८, १७५२		"	कियत्कालस्य कियत्कालेन (तृ. ष.) वा २१५६ [२], २१५९ [२], २१६०, २१६६ [२]	
केलि	केलि १८८				
केवहकालस्स	कियत्कालस्य कियत्कालेन (तृ. ष.) वा २१५३ [२-३]				

मूलसरो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
केवतियं	कियन्त् ९७५ [१], ९७६ [१], ९८५ [३-४], १२१५ [१ ३], १९८३, १९८४, १९९१, १९९४, १९९५, १९९७, १९९८, २००६, २००७	
केवतियं	कियन्तम् ३३५ तः ३५१ [१], ३५४ [१ ३], ३५७ [१], ३६० [१], ३६३ [१], ३६६ [१], ३६९ [१], ३७० [१], ३७१ [१], ३७२ [१], ३७५ [१], ३८१ [१], ३८४ [१], ३८७ [१], ३९० [१], ३९३ [१], ३९४ [१], ३९५ [१], ३९६ [१], ३९९ [१], ४०७ [१], ४०८ [१], ४०९ [१], ४३६ [१], ४३७ [१-३], ५६०, ५६१, ५६३, तः ५७७, ५७९, ५८१, ५८३ त ५८५, ५८९, ६०५ त ६०७, १६९७, १६९८ [१-२]	
केवतिया	कियन्तः ४४०, ४४१, ४४३, ४४४, ४४७, ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६६ [१], ४७७ [१], ४८२ [१], ४८५ [१], ४८९ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९७, ५०४, ५५४ [३], ५५७ [१], ६२६, ६२८, ६३०,	

मूलसरो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
केवतिया	६३२, ६३३, ६३६, ६३७, ९८० [१], ९८१ [१], ९८५ [८], १४१४ [१, ३], १४१६ [१], २०९३ [१], २०९५ [१], २०९६ [१], २०९७ [१], २०९९ [१] तः २१०१ [१], २१०२, २१०३ [१], २१०५, २१०६, २११९ [१-२], २१२० [१], २१२१ [१], २१२३ [१], २१२४ [१, ३], २१३५ [१], २१३७ [१], २१३९, २१४० [१]	
"	कियन्ति ९१० [१-३], ९११ [३], ९१२ [१-२], ९१४ [१-२], ९१६ [१], ९१८ [१], ९२०, ९२१ [१], १०३०, १०३१ [१], १०३२ [१], १०३६, १०३८ [१], १०४१ [१-४, ६, ८], १०४३ [१, ३, ५-६], १०४५ [१], १०४६ [१, ७-८], १०४७ [१-४], १०४८ [१, २, ४], १०५० [३], १०५४ [१-३], १०५५ [१, ४-५], १०५८, १०६३, १०६४, १०६७, १२४६, २०४७	
केवतियाओ	कियन्त्यः १२४५, १४१५ [२]	
केवल	केवल - केवलज्ञान १९२८	
केवलकल्प	केवलकल्पम् २१६९	
केवलकल्पे	केवलकल्पः २१६९	
केवलणाण ०	केवलज्ञान ४५२, ४८९ [३], ४९१ [१], ४९७	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाइ
केवलज्ञानपरिणामे	केवलज्ञानपरिणामः	९३३
केवलज्ञानसागर- पासण्या	केवलज्ञानसाकार- पश्यता	१९३७
केवलज्ञान- सागारोवभोगे	केवलज्ञानसाकारोपयोगः	१९०९
केवलज्ञानं	केवलज्ञानम्	१४२१ [४-५], १४३६ [२]
केवलज्ञानारिया	केवलज्ञानार्या.	१०८
केवलज्ञानावरणिजे	केवलज्ञानावरणीयम्	१६८८
केवलज्ञानिस्स	केवलज्ञानिनः	४९७
केवलज्ञानी	केवलज्ञानी	१८९८ [४], १९०२ [४]
”	केवलज्ञानिन.	२५७, २५९, ९४३, १९५४, १९५५
केवलज्ञानीण	केवलज्ञानिनाम्	२५७
केवलज्ञानीणं	”	२५९, ४९१
केवलज्ञानुवउत्ता	केवलज्ञानोपयुक्ताः	२११ गा. १७०
केवलज्ञानं	केवलज्ञाने	१२१७
केवलदृसण ०	केवलदर्शन	४५२, ४८९ [३], ४९० [३], ४९१ [१], ४९७
केवलदृसणभणा- गारपासण्या	केवलदर्शानाकारपश्यता	१९३८
केवलदृसणभणा- गारोवभोगे	केवलदर्शानाकारोपयोगः	१९१०
केवलदृसणं	केवलदर्शनम्	१९५५
केवलदृसणावरणिजे	केवलदर्शानावरणम्	१६८९ [३]
केवलदृसणावरणे	”	१६८०
केवलदृसणी	केवलदर्शनी	४९८, १३५७
”	केवलदर्शनिन.	२६०, १९५४

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाइ
केवलदृसणीण	केवलदर्शनिनाम्	२६०
० केवलदृसणोव- उत्ता	केवलदर्शनीपयुक्ताः	१९२८
केवलद्विद्विहि -	केवलदृष्टिभि.	२११ गा. १७०, पृ. ७९ टि. १
केवलनाण ०	केवलज्ञान	४९० [३]
केवलनाणी	केवलज्ञानी	४९७
केवलं	केवलम्	१४२० [३-४], १४३२ [३], १४३७ [३-४]
केवलि	केवलिन	११७ तः ११९, १२६, १३० त. १३२
केवलि ०	केवलिन	११३, ११७, ११९, १३०, १३८
केवलिनणाहारण	केवलिननाहारकः	१३६७, १३६९
० केवलिनणाहारण	”	१३६९ तः १३७३
केवलिआहारण	केवलिननाहारकः	१३६४, १३६६
केवलिय	केवलिकः - समुद्धातः	२०८५ गा. २२७
केवलियपणत्तं	केवलियप्रज्ञप्तम्	१४२० [२३], १४२१ [२], १४२५ [२], १४२८ [२], १४३१ [२], १४३२ [२-३], १४३७ [२-३], १४५२
केवलिसमुग्घाण	केवलिसमुद्धातः	२०८६, २०८८, २०९२, २१७२
केवलिसमुग्घाणं	केवलिसमुद्धातेन	२१२५, २१३१, २१६८
केवलिसमुग्घाया	केवलिसमुद्धाताः	२०९६ [१], २१०० [१-२], २१२० [१], २१२४ [१]
केवलिसस	केवलिनः	२१७० [१]

मूलसदो	सक्यस्थो	सुसंकाह
केवली	केवली १९६३, १९६४, २१७० [१]	
"	केवलिनः २१७० [१], २१७० [२] गा. २३०	
केसरं	केसरम् पृ. २५ टि. ४	
केसरा	केसराणि ५४ [८] गा. ९१	
० कया	केशी १७८ [२]	
कोइ	कथित् २११ गा. १७४ गा. १७६	
कोहलच्छद्रकुमुमग्	कोकिलच्छद्र- कुमुमकम् १२२८	
कोहलच्छाकुमुमग्	" पृ. २९४ टि. ८	
कोहला	कोकिलाः ८८	
कोकणदं	कोकनदम् ५१	
० कोकणाणं	कोकनदानाम् ५४ [८] गा. ९०	
कोकतिया	सनखपदविशेषः ७४	
कोकंनिग्	" ८४९, ८५२	
कोकंतिओ	" पृ. २१२ टि. ४	
कोकंतिया	" ८५१	
कोट्टग	कोष्ठक - अपवरक १७७, १७८ [१], १८८	
० कोडाकोडीओ	कोटाकोटयः ९१८ [१], ९२१ [१], १३०६, १३०९, १३११, १६९७ तः १६९९ [२], १७०० [२, ५, ९-१३], १७०२ [३, ५-९, १२, १३, १८-२२, २४-२७, ३६-३९, ४२, ४३, ४५, ५४, ५७, ५८], १७०३ [१], १७०४	
"	कोटाकोटीः १९६, १९७ [१], १९९ [१], २०० [१], २०२ [१], २०६ [१], २१०, १७३४, १७३५ [१], १७३७ [२-३], १७३९ [१-२]	

मूलसदो	सक्यस्थो	सुसंकाह
कोडि	कोटि ५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६८ [४], ७५ [४], ८५ [५], ९१ [४] गा. १११, १२६२ [२], १३२७, १७०१ [२]	
कोडिगारा	शिल्पार्यविशेषः १०६	
० कोडिं	कोटिम् १३५०, १३५८, १३६०, १३६६, १७१९, १७२३, १७२६	
कोडी	कोटी ८४ [४], ९१ [४]	
० कोडी	कोटिः २११, ३३७ [१, ३], ३७५ [१, ३], ३७६ [१, ३], ३७७ [१, ३], ३८१ [१, ३], ३८३ [१, ३], ३८४ [१, ३], ३८६ [१, ३]	
"	कोटिम् १७१०	
० कोडीग्	कोट्या ३८६ [३]	
० कोडीओ	कोटयः १७७	
"	कोटीः १९६, १९७ [१], १९९ [१], २०० [१], २०२ [१], २०६ [१], २१०, १७३४, १७३५ [२], १७३७ [२-३], १७३९ [१-२]	
कोडीवरिसं	कोटिवर्यम् १०२ गा. ११६	
कोडुषियं	कोटुम्बिकम् ११०८	
कोडुंमल्लदामे	कोरण्टमाल्यदामे पृ. २९४ टि. २२	
कोल्थलवाहगा	त्रीन्द्रयजीवाः ५७ [१]	
कोदुसा	धान्यविशेषः ५० गा. ४३	
+ कोह्व	कोह्रवः "	
कोरब्बा	कोरब्बाः - कुलायोः १०४	
+ कोरंटय	कोरण्टकः ४३ गा. २४	
कोरिंटे	कोरण्टः पृ. १८ टि. १७	
कोरेंटमल्लदामे	कोरण्टमाल्यदामे १२३०	
कोलसुणग्	कोलसुनकः - सनखपद- विशेषः ८४९, ८५२	

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सक्यथो	सुत्तकाइ
कोहसुणभो	कोलशुनकः	पृ. २१२ टि. ४	कोहसंजलणे	क्रोधसञ्जलने - सञ्जलन-	क्रोधे पृ ३७२ टि. १
कोहसुणगा	कोलशुनका.	७४	कोहस्स	क्रोधस्य १७०० [६-८]	क्रोधस्य १७०० [६-८]
कोलसुणिया	कोलशुनिका	८५, १	कोहुप्पत्ती	क्रोधोत्पत्तिः ९६१ [१]	क्रोधोत्पत्तिः ९६१ [१]
कोलाहिया	कोलालिका. - कर्मार्याः	१०५	कोहे	क्रोध ९६० [१], ९६२ [१], ९६३ [१], ९६७०, ९६९१ [४]	क्रोधे ८६३ गा. १९५
कोलाहल	कोलाहल	१८८	कोहेणं	क्रोधेन ९६४ तः ९६८	क्रोधेन ९६४ तः ९६८
कोलाहा	सर्पभेदविशेष	७९	कोहणं	प्रथमकण्डिका,	प्रथमकण्डिका,
कोवाय	कोर्पक-म्लेच्छजातिविशेष-	पृ. ३६ टि ३	कोहणं	२७०, १५८०	२७०, १५८०
+ कोसला	कोसलासु १०२ गा. ११३		कोकणमा	कोकणक - म्लेच्छजाति-	कोकणक - म्लेच्छजाति-
+ कोसंब	कोशम्भः - एकाम्भिक-		कोकणमा	विशेष ९८	विशेष ९८
	वनरपति. ४० गा. १३		कोकणमां	कोकनदानाम् पृ. २५ टि. ३	कोकनदानाम् पृ. २५ टि. ३
कोसंबी	कोशास्त्री १०२ गा. ११४		कोंच	क्रोध - म्लेच्छजातिविशेष	क्रोध - म्लेच्छजातिविशेष
कोसे	कोशा.	२१६९	कोंच	पृ. ३६ टि. ७	पृ. ३६ टि. ७
कोह०	क्रोध	१७३७ [४]	कोंचा	कोच्चा - रोमपतिविशेष.	कोच्चा - रोमपतिविशेष.
कोहकसाई	क्रोधकषायी	१३३२	कोंचा		
”	क्रोधकषायिण	९३८,	कोंत	कुन्त १८८	कुन्त १८८
		९४३	० कण्य	क्षय २११ गा. १६७	क्षय २११ गा. १६७
कोहकसाईणं	क्रोधकषायिणाम्	२५४	रव		
कोहकसाईसु	क्रोधकषायिषु	१८९५ [२]	खहरसारे	खदिरसारः पृ २९४ टि. १	खदिरसारः पृ २९४ टि. १
कोहकसाण	क्रोधकषायः	९५८, २५९	खओवसमिया	शायोपशमिकः १९८२	शायोपशमिकः १९८२
कोहकसायपरिणामे	क्रोधकषायपरिणामः	९२९	खग्गा	खज्ज १९६	खज्ज १९६
कोहकसायी	क्रोधकषायिणः	२५४	”	म्लेच्छजातिविशेष	म्लेच्छजातिविशेष
कोहणिस्सिया	क्रोधनिःसृता - भाषाप्रभेद	८६३	खग्गा	खजाः - पशुविशेषः ७३	खजाः - पशुविशेषः ७३
कोहसण्णा	क्रोधसंज्ञा	७२५, ७२६	खज्जूरसारण	खज्जूरसारक १२३७	खज्जूरसारक १२३७
कोहससुग्घाण	क्रोधसमुद्घातः	२१३३	खज्जरी	खज्जरी ४८ गा. ३८	खज्जरी ४८ गा. ३८
कोहससुग्घाणं	क्रोधसमुद्घातेन २१४२ तः		खटोदण	खटोदकम् - ईषवन्लोदकम्	खटोदकम् - ईषवन्लोदकम्
	२१४४ [१], २१४५ [१]			२८ [१]	२८ [१]
कोहससुग्घाभो	क्रोधसमुद्घातः	२१३९	खदिरसारे	खदिरसारः पृ. २९४ टि. १	खदिरसारः पृ. २९४ टि. १
कोहससुग्घाया	क्रोधसमुद्घाताः	२१३५	० खय	क्षय २११ गा. १६७	क्षय २११ गा. १६७
	[१], २१३७ [१],		खयरसारण	खदिरसारकः पृ. २९४	खदिरसारकः पृ. २९४
	२१३९, २१४० [१]			टि. २	टि. २
कोहसंजलणाण	क्रोधसञ्जलनस्य - सञ्ज-		खयरसारे	खदिरसारः १२२८	खदिरसारः १२२८
	लनक्रोधस्य १७०० [५],				
	१७०८ [५]				

मूलसदो	सङ्घयथो	सुसंकाह
खय-बुद्धी	क्षय-वृद्धौ	१९८१ गा. २२२
खरपुढबीण	खरपुढिव्याः	पृ. १४टि. १
खरबादरपुढ-	खरबादरपृथ्वीकायिका	
विकाहया		२२, २४, २५[३]
खरमुह	खरमुख - म्लेच्छजाति-	
	विशेष	पृ. ३६ टि. ३
खरे	खरः	८४४, ८४६
खरोद्दी	खरोद्दी - लिपिमेद.	पृ. ३८
		टि. १०
खरोद्दी	" "	१०७
खलु	खलु	५४[६] गा. ९८, ११० गा. १२८ गा. १३०, १८७ गा. १४२, १९२ गा. १५०, २११ गा. १६३ तः १६५ गा. १७०, ६४७ गा. १८३, १२५२, १२५३, १२५५, १६६७, १६७०, १७९३ गा. २१७, २१७०[१]
खलुदे	वनपस्तिविशेषः	५४[१] गा. ५३
खवहृत्ता	क्षपयित्वा	२१७५
खवण	क्षपकः	१७४२, १७४३
खवयति	क्षपयति	२१७५
खवल्लमच्छा	मत्स्यविशेषः	६३
खवेति	क्षपयति	२१७५
खवेत्ता	क्षपयित्वा	२१७५
खस	खस - म्लेच्छजाति-	
	विशेष	९८
खहयरतिरिक्ख-	खेचरतिर्यग्योनिक-	
जोगियपंचेदिय-	पञ्चेन्द्रियौदारिक-	
भोराखियसरीरे	शरीरम्	१४८३
खहयरपंचेदिपुहिलो	खेचरपञ्चेन्द्रियेभ्यः	
		६४५[२]
खहयरपंचेदिय-	खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
तिरिक्खजोगि-	म्योनिकेभ्यः	६३९
पुहिलो		[३, १९]

मूलसदो	सङ्घयथो	सुसंकाह
० ,,	"	६३९ [१९-२२]
खहयरपंचेदिय-	खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
तिरिक्खजोगिया	म्योनिकाः	६१, ८६, ९१[४] गा. १११, ३३४
खहयरपंचेदिय-	खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
तिरिक्खजोगियाणं	म्योनिकानाम्	९१[४]
० ,,	"	३८७[३], ३८८ [१-३], ३८९[१-३]
खहयरसंखेज्जवासा-	खेचरसङ्घयेयवर्षा-	
उयगम्भवकृतिय-	युष्कगमंभ्युत्कान्तिक-	
तिरिक्खजोगिय-	तिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रिय-	
पंचेदियवेउत्थिय-	वैक्रियशरीरम्	
सरीरे		१५१८[४]
खहयरा	खेचराः	१४८६ [१]
खहयराण	खेचराणाम्	१५००
० खहयराण	"	१५२४[२]
खहयराणं	"	१५१२, १५१८[७]
खहयरेहितो	खेचरेभ्यः	६४३, ६४५ [२]
खंजणे	खल्लनम् - मषी	१२२६
खंङ्कण	खण्डकेन	८८२
खंवाहं	खण्डानि	१९९५
० खंङ्कण	खण्डानाम्	८८२
खंङ्कामेण्	खण्डमेदः	८८१, ८८२
खंङ्कामेण्णं	खण्डमेदेन	८८७
खंङ्कामेदपरिणामे	खण्डमेदपरिणामः	९५१
खंङ्कामेदे	खण्डमेदः	८८२
खंङ्के	खण्डः	१२३८
खंङ्कदेशा	स्कन्धदेशाः	६, ५०२
खंङ्कपदेशा	स्कन्धप्रदेशाः	५०२
खंङ्कप्रासा	"	६
खंङ्कम्मि	स्कन्धे	७९० गा. १८९
खंङ्कस्स	स्कन्धस्य	५४ [३] गा. ५८, ५४ [४] गा. ६८, ५४ [५] गा. ७८, ५४ [६] गा. ८२, ५०८ तः

मूलसद्यो	सक्यत्यो	सुसंकाह
खंभस्त	५.१०, ५.२५ [१], ५.३० [१], ५.३१ [१, ३], ५.३५ [१], ५.५४ [१-३]	
खंभ	स्कन्धम् १९६३, १९६४	
खंभा	स्कन्धाः ६, ४०, ४१, ३३०, ५०२, ५०३	
”	द्वीन्द्रियजीवाः पृ. २७ टि. ७	
खंभाणं	स्कन्धानाम् ३३०, ५५४ [१-३], ९४८ गा. १९९, ११०६, १११०	
० खंभावारेसु	स्कन्धावारेषु ८२	
खंभे	स्कन्धः ५४ [३] गा. ५८, ५४ [४] गा. ६८, ५०८ तः ५१०, ५२५ [१], ५३० [१], ५३१ [१-३], ५३५ [१], ५५४ [१-३], ७८२ तः ७८९	
० खंभे	स्कन्धान् २१७	
खंभेसु	स्कन्धेषु ७९० गा. १९०	
खंभो	स्कन्धः ५३ गा. ४४	
खात	खात १७७, पृ. ६४ टि. १	
खाय	” १७८ [१], १८८	
खारतउसी	धारत्रपुथी १२३३	
खारतउसीफले	धारत्रपुथीफलम् १२३३	
खारा	भुजपरिसर्पविशेषः ८५ [१]	
खासंदण्	धारोदकम् २८ [१]	
खासिय	खासिक - म्लेच्छजाति-विशेष ९८	
खित्तं	क्षेत्रम् १०१० [१]	
खित्तानुवाणं	क्षेत्रानुवातेन २८८	
खिप्पामेव	क्षिप्रमेव १८६४, २०५२ [७, ६]	
खिप्पामेव-	” २०५२ [२]	
खीणकसायवीत-	क्षीणकसायवीतराग-	
रागचरित्तारिया	चारित्रार्थः १२४, १३२	
० ”	” १२६ तः १३२	

मूलसद्यो	सक्यत्यो	सुसंकाह
खीणकसायवीत-	क्षीणकसायवीतराग-	
रागदंस्णारिया	दर्शनार्थः ११९	
० ”	” ११७ तः ११९	
० खीणकसायवीत-	क्षीणकसायवीतराग-	
रागचरित्तारिया	चारित्रार्थः १२७, १३० तः १३२	
० खीणकसायवीत-	क्षीणकसायवीतराग-	
रागदंस्णारिया	दर्शनार्थः ११३ तः ११६, ११८, ११९	
खीणकसायवी-	क्षीणकसायवीतराग-	
यरायचरित्तारिया	चारित्रार्थः १२६	
० ”	” १२७ तः १२९, १३१	
खीणकसायवीत-	क्षीणकसायवीतराग-	
रायदंस्णारिया	दर्शनार्थः १११, ११३	
० ”	” ११५, ११६	
+ खीर	तृणविशेषः ४७ गा ३५	
खीरकानोली	क्षीरकानोली - वनस्पतिः ५४ [१] गा. ५१	
खीर[बरे]	क्षीरवरः - द्वीपः समुद्रश्च १००३ [२] गा. २०४	
खीरणि	क्षीरणी - एकास्थिक-वनस्पतिः पृ. १७ टि. ८	
खीरपूरण्	क्षीरपूरकम् पृ. २९५ टि १	
खीरपूरे	क्षीरपूरम् १२३१	
खीरिणि	क्षीरिणी - वृक्षविशेषः ४० गा. १४	
खीरे	क्षीरम् १२२०, १२३१	
खीरोदण्	क्षीरोदकम् २८ [१]	
खीलियासंघयणामे	कीलिकासंहनननाम १६९४ [७]	
खीलियासंघयणे	कीलिकासंहननम् १७०२ [२१]	
खुजसंटाणामे	कुञ्जसंस्थाननाम १६९४ [८]	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
सुजे	कुम्भम् - संस्थानम् १८८	
० सुङ्गाए	खलकः २१६९	
सुङ्गागभवगाहणं	खलकभवग्रहणम् १३६५	
सुवा	द्वीन्द्रियजीवाः पृ. २७ टि ७	
सुरप्यसंठाण ०	सुरप्रसंस्थान १६७ त १७४, १७४ [४]	
सुरुप्य	सुरप्र पृ. ५० टि. ४	
सुहा	द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
खेडनिवेमेसु	खेटनिवेशेषु ८२	
+ खेत्त	क्षेत्रम् २१२ गा. १८१	
खेत्तभो	क्षेत्रतः ८७७ [२, ४], ९१० [१-२, ४], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [१], ९१८ [१], ९२१ [१], १२६२ [१], १२८६, १२८८, १३००, १३०१, १३०५, १३०८, १३१०, १३२६, १३४४, १३५२, १३८७, १७९७, २०६०	
खेत्तो	क्षेत्रतः १३५९, १३६५	
खेत्तं	क्षेत्रम् ९६१ [१], ९७१ गा. २०१, १००१, १२१५ [१-३], १९८३, १९८४, १९९१, १९९४, १९९५, १९९७, १९९८, २००६, २००७	
० खेत्तं	क्षेत्रम् पृ. २९० टि. ८-९	
० खेत्ताभो	क्षेत्रात् १५५०	
खेत्ताणुवाएणं	क्षेत्रानुवातेन २७६ त २८७, २८९ तः ३२४, ३२६, ३२८	
खेत्तारिया	क्षेत्रार्थाः १०१, १०२	
खेत्ते	क्षेत्रम् २११, २१५३ [१-२], २१५६ [१-२], २१५७, २१५९ [१-२], २१६०, २१६५, २१६६ [१]	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
० खेत्ते	क्षेत्रे ८२, १५४	
० खेत्तेहिं	क्षेत्रैः ९२१ [१], पृ. २२७ टि. ४	
० खेत्तोगाडे	क्षेत्रावगाडान् १८०१	
खेत्तोववातगतीए	क्षेत्रोपपातगत्याम् १०९९	
० खेत्तोववायगई	क्षेत्रोपपातगतिः १०९६	
खेत्तोववायगती	,, १०९२, १०९३	
० खेत्तोववायगती	,, १०९३ त. १०९८	
खेमा	क्षेमार्णि १७७, १७८ [१], १८८	
खेलेसु	श्लेषम् ९३	
खोत[वरे]	शोदवरः - द्वीप. समुद्रश्च १००३ [२] गा. २०८	
खोनोदए	शोदोदकम् २८ [१]	
० खोयरसे	इक्षुरस. १२३७	
	ग	
गह	गति ९४९	
गहतालुए	गजतालुकम् पृ. २९४ टि. १५	
गहनमनिहस्ताउए	गतिनामनिधत्तायुष्कः ६८४	
गहृप्यबाए	गतिप्रपातः पृ. २६८ टि. १	
[गहृप्यबाए]	,, ११२२	
गहरहया	गतिरतिकाः १९५ [१]	
० गहई	गतिः १०९७	
...	गतयः १९५ [१]	
गगणतले -	गगणतलम् १९५ [१]	
गमार	म्लेच्छजातिविशेष ९८	
गच्छति	गच्छति ११०१, ११०८, ११०९, ११११, १११२, १११४, १११८, ११२१, २१७० [२] गा. २२९	
गच्छंति	गच्छन्ति ६६६ [१], ६६८ [१], ६६९ [१], ६७२ [१], ६७३ [१], २१७० [२], पृ. २७१ टि. ७	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाइ
गच्छा	गुच्छा: पृ १६ टि. ७, पृ. १८ टि. २-३-१४	
गच्छेज	गच्छेत् २१७८[४]	
गच्छो	गुच्छ: पृ २२ टि ९	
गण	गण १७७, १७८ [१], १८८, १९८ [१], २११ गा. १७२, पृ. ६९ टि. १, पृ ७७ टि १	
० गणस्स	गणस्य १[गा. २]	
गणहरं	गणधरम् १११८	
० गणा	गणा: १८८, १९५[१], २०७ त २१०	
गणावच्छेद्व्यं	गणावच्छेदकम् १११८	
गणावच्छेदं	गणावच्छेदम् पृ. २७२ टि. ७	
गणितलिखी	गणितलिपि - लिपिभेद: १०७	
गणि	गणिनम् १११८	
गणच्छायं	गणच्छायाम् पृ. २७२ टि. २	
गलं	गतम् पृ. २९० टि. ५	
० गलं	१२१५[१]	
गता	गता: २१७० [७] गा. २३०	
॥	गता १२५२, १२५३, १२५५	
॥	गतानि २१०	
० गता	गता. १७७, १७८[१]	
॥	गतौ १७८[२]	
गति	गति २२५, २२६	
+ गति	गतौ ८२२[२] गा १९१	
गति०	गति १२१८ गा २१०	
गति	गति: २१२ गा. १८०	
गति -	१२५९ गा. २११	
गतिचरमेणं	गतिचरमेण ८०७, ८०८ [१], ८०९ [१]	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाइ
गतिनामनिहत्ताउप	गतिनामनिधतायुक्:	६९०
गतिनामनिहत्ताउप	॥	६८५
गतिनामे	गतिनाम १६९३, १६९४[१]	
गतिपरिणामे	गतिपरिणाम: ९२६, ९२७, ९४७, ९४९	
गतिपरिणामेणं	गतिपरिणामेन ९३८, ९४०[१], ९४१[१], ९४२ त: ९४६	
गतिप्यवाण	गतिप्रपात १०८५	
गति	गतिम् १६७४	
गती	गति: ११०६, ११०७, १११०, १११३, ११२२, १६८४[१]	
० गती	गति. १०८५, त: ११२७	
० गतीण	गत्याम् १०९९	
० गता	गता: १७८ [१]	
॥	गात्रौ १७८ [२]	
गदभा	गदभा: ७१	
गदभगा	(१) गर्भगा-मत्स्यविशेष: पृ. २९ टि. ८	
गदभया	(१) गर्भजा: - ॥ ॥	
गदभवकंतिण	गर्भव्युत्कान्तिक: १४८४[३], १४८५[४]	
गदभवकंतिणहिंतो	गर्भव्युत्कान्तिकेभ्य: ६३९ [८, १३]	
० ॥	॥ ६३९ [१५]	
गदभवकंतिण	गर्भव्युत्कान्तिक १४८५ [९], १५११ [१-२]	
गदभवकंतिण-	गर्भव्युत्कान्तिकोर:परिसर्प १४८५ [८]	
परिसर्पस्यउर-	गर्भव्युत्कान्तिकोर:-	
परिसर्पस्यलयर-	परिसर्पस्थलयर-	
तिरिक्खजोणिय-	तिर्यग्योनिक-	
पंचेदियभोरालिय-	फलेन्द्रियौदारिक-	
सरीरे	शरीरम् १४८५ [६]	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
गठभवकंसितिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकोर-	
उरपरिसप्पथलयर-	परिसर्पस्थलचर-	
पंचेंदियतिरिक्ख-	पखेन्द्रियतिर्यम्यो-	
जोगिणुहिंतो	निकेभ्यः	६३० [१३, १५]
० "	"	६३१ [१५]
गठभवकंसितियउर-	गर्भव्युत्क्रान्तिकोरपरिसर्प-	
परिसप्पथलयर-	स्थलचरपखेन्द्रियतिर्यम्यो	
पंचेंदियतिरिक्ख-	निकानाम्	
जोगियाणं		३८३ [१]
० "	"	३८३ [२-३]
गठभवकंसितियखद्द-	गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपखे-	
यरपंचेंदियति-	न्द्रियतिर्यम्योनिकेभ्यः	
रिक्खजोगिणुहिंतो		६३० [१९, २१]
० "	"	६३१ [२२]
गठभवकंसितियखद्द-	गर्भव्युत्क्रान्तिकखे-	
यरपंचेंदियतिरि-	चरपखेन्द्रियतिर्य-	
क्खजोगियाणं	म्योनिकानाम्	३८९ [१]
० "	"	३८९ [२-३]
गठभवकंसितिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकचतुप्प-	
चउप्पणुहिंतो	देभ्यः	६३९ [८]
गठभवकंसितियच-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
उप्पययलयर-	चतुप्पदस्थलचर-	
तिरिक्खजोगिय-	तिर्यम्योनिक-	
पंचेंदियजोराहिय-	पखेन्द्रियौदारिक-	
सरीरे	शरीरम्	१४८५ [२]
गठभवकंसितियच-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
उप्पययलयरपंचें-	चतुप्पदस्थलचर-	
दियतिरिक्ख-	पखेन्द्रियतिर्यम्यो-	
जोगिणुहिंतो	निकेभ्यः	६३९ [१०]
० "	"	६३९ [१०-११]
गठभवकंसितियच-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
उप्पययलयर-	चतुप्पदस्थलचर-	
पंचेंदियतिरिक्ख-	पखेन्द्रियतिर्यम्यो-	
जोगियाणं	निकानाम्	३८० [१]
० "	"	३८० [२-३]

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
गठभवकंसितियजलयर-	गर्भव्युत्क्रान्तिकजल-	
रतिरिक्खजोगिय-	चरतिर्यम्योनिक-	
पंचेंदियजोरा-	पखेन्द्रियौदारिक-	
हियसरीरे	शरीरम्	१४८४ [१]
० गठभवकंसितिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचर-	
जलयरपंचेंदियण-	पखेन्द्रियेभ्यः	६३९ [६]
हिंतो		
गठभवकंसितियजल-	गर्भव्युत्क्रान्तिकजल-	
यरपंचेंदिय-	चरपखेन्द्रिय-	
तिरिक्खजोगिणु-	तिर्यम्यो-	
हिंतो	निकेभ्यः	६३९ [४, ६]
गठभवकंसितियजल-	गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचर-	
यरपंचेंदियति-	पखेन्द्रियतिर्यम्योनिका-	
रिक्खजोगियाणं	नाम्	३७७ [१]
० "	"	३७७ [२-३]
गठभवकंसितिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरा-	
जलयरा		१४९८ [४]
गठभवकंसितियति-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
रिक्खजोगिय-	तिर्यम्योनिकपखे-	
पंचेंदियजोरा-	न्द्रियौदारिक-	
हियसरीरे	शरीरम्	१४९७ [३]
गठभवकंसितियतिरि-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
क्खजोगियपंचें-	तिर्यम्योनिकपखे-	
दियथेठ विवय-	न्द्रियवैक्रिय-	
सरीरे	शरीरम्	१५१८ [१-२]
० "	"	१५१८ [२-४]
गठभवकंसितिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकतिर्य-	
तिरिक्खजोगिया	म्योनिकाः	११८० [८]
गठभवकंसितिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
पंचेंदियतिरिक्ख-	पखेन्द्रियतिर्य-	
जोगिया	म्योनिकाः	५८४, ६३४, ११८० [५, ७]
गठभवकंसितिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
पंचेंदियतिरिक्ख-	पखेन्द्रियतिर्यम्योनि-	
जोगियाणं	कानाम्	११८० [५]
गठभवकंसितिय-	"	३७४ [१],
पंचेंदियतिरिक्ख-	७४७, ७६१, ११६३	
जोगियाणं	[३], ११८० [३, ७-८]	

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
० "	"	३७४ [२-३]
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकभुज-	
भुयपरिसप्पथलय-	परिसर्पस्थलयचर-	
रपंचंदियतिरिक्ख-	पखेन्द्रियतिर्यग्यो-	
जोगिप्पहिंतो	निके-यः ६३९ [१६, १८]	
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकभुज-	
भुयपरिसप्पथलय-	परिसर्पस्थलयचरपखेन्द्रिय-	
रपंचंदियतिरिक्ख-	निर्यग्यो निक्कानाम्	
जोगियाणं	३८६ [१]	
० "	"	३८६ [२-३]
गढभवकंतियमणु-	गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्य-	
स्सखेत्तोववायगह्णै	क्षेत्रोपपातगतिः १०९६	
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
मणुस्सा	मनुष्याः ९२, ९३, पृ. १०९ टि. १	
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
मणुस्साण	मनुष्याणाम् ७६१, ७७०	
गढभवकंतिय-	"	९३, ३९२
मणुस्साणं	[१], ५८६	
० "	"	३९२ [२-३]
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
मणुस्सेहिंतो	मनुष्येभ्यः ६३९ [२३- ०४], ६६२ [२-३]	
० "	"	६३९ [२४-२५], ६६२ [४-७], ६६५ [२]
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्य	
मणुस०	६३५, १५३३ [४-१०]	
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्या-	
मणुस्साहाहरग-	हारकशरीरम्	
सरीरे	१५३३ [३-४]	
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यपखे-	
मणुसपंचंदिय-	न्द्रियौदारिकशरीरम्	
ओरालियसरीरे	१४८७ [१-२]	
० "	"	१४८७ [२]
गढभवकंतियमणुस-	गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्य-	
पंचंदियवेडण्विय-	पखेन्द्रियवैक्रिय-	
सरीरे	शरीरम् १५१९ [१-२]	

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
० "	"	१५१९ [२-४]
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
मणुस्साणं	मनुष्याणाम् ११६४ [३]	
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
मणुस्सेसु	मनुष्येषु ६७२ [५]	
० "	"	६७६
गढभवकंतिय-	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
मणुस्सेहिंतो	मनुष्येभ्यः ६५० [११-१२]	
० "	"	६३९ [२५, २६], ६५० [१२], ६६२ [३, ५-६]
गढभवकंतिया	गर्भव्युत्क्रान्तिक-	
	६८ [१, ३], ७५ [१, ३], ८४ [१], ८५ [२-४], ९१ [१, ३], १३८, ३३४, १४८६ [१, ३]	
गढभवकंतियाण	गर्भव्युत्क्रान्तिकानाम्	
	११९७, १५०१ [३], १५०९	
० "	"	१५११ [३]
गढभवकंतियाणं	"	१५११ [१], १५१३ [४]
० "	"	१५१२
गढभवास	गर्भवास	२११
गढभं	गर्भम् १५२८ [१-२, ५, ८]	
गढभे	गर्भः ७७३ [२, ४]	
गढमणुसु	गढकेसु	५३४
गढमो	गढकः ११८५, ११५५	
० गढभो	"	११४५
गढमा	गढाः १०६७	
० गढमे	गढे १०६७	
गढमो	गढः १७२८	
गढयक	गढाङ्क	१७७
गढयकण्णा	गढकर्णाः - अन्तर्द्वीप-	
	मनुष्याः ९५	
गढयकलमे	गढकलभः १२२६	

मूलसहो	सक्यस्थो	सुसंकाह
गयच्छायं	गजच्छायाम्	१११४
गयतालुप	गजतालुकम्	१२२९
गयपुरं	गजपुरम्	१०२ गा. ११३
गयमारिणि	गजमारिणी - बनस्पति	४२ गा. २३
गयसुह	गजमुख - म्लेच्छजाति- विशेष	पृ. ३६ टि. ३
गयवह	गजपति	१९६
० गयं	गतम्	१२१५ [२-३]
गयंक	गजाङ्क	पृ. ५६ टि. १४
० गया	गताः	१८८, पृ. ७९ टि. ४
० गयाभो	,,	२०५, २ [६]
गरुभ	गरुक - स्पर्श	१८०९
गरुथ	,,	३३३, ५४६, ९८० [१], ९८२, ९८५, [८-९], ९८७ [३-४], १८०१
गरुथसं	गरुकत्वम्	९९४
गरुथफाम् ०	गरुकस्पर्श	४४०, ४४१
गरुथफासपरिणता	गरुकस्पर्शपरिणताः	८ [४], ९ [१] तः १३ [५]
गरुल	गरुड	१७७
गरुल- ०	,,	१७८ [२]
गली	गली - बलीविशेष	पृ. १९ टि. ७
गवया	गवयाः	७२
गवल	गवल	१७८ [२]
गवलवलप	गवलवलयः	१२२६
गवले	गवल्लम् - महिषशक्नुम्	१२२६
गसमा	बनस्पतिविशेषः	पृ. २५ टि. ५
गह	ग्रह १६ जतः १७४, १९६, १९७ [१], १९८ [१], २१०	
गहण०	ग्रहण ८७९, १५७७ [१], १६२९	

मूलसहो	सक्यस्थो	सुसंकाह
गहणद्व्यार्हं	ग्रहणद्रव्याणि	८७७ [७, ९, ११, १३]
गहणं	ग्रहणम्	५४ [१०] गा १००
० गहणं	,,	५४ [१०] गा १०१
*० गहणं	,,	८७७ [७, ९, ११, १३]
गहरा	शुभ्राः - रोमपक्षिणः	८८
गहविमाणे	ग्रहविमाने	४०१ [१-३], ४०२ [१३]
गहा	ग्रहाः	१६२ [१], १९५ [१]
गहाय	शहीत्वा	२१६२
गहिय	शहीत	१८८
गहियाहं	शहीतानि	८७९, ८८०
गहिर०	गभीर	१८८
+ गंज	बनस्पतिविशेषः	४२ गा. २३
गंठि	,,	४३ गा. २५
गंठी	ग्रन्थिः	५४ [७] गा. ८८
गंठतल	गण्डतल	१७७, १७८ [२], १९६
गंठवल	,,	१७८ [१], १८८
गंठा	पशुविशेषः	७३
गंठीपदा	गण्डीपदा. - पशुविशेषः	७०
गंठीपया	,,	७३
गंठुचलगा	गण्डोलाः - द्वीन्द्रियजीवाः	५६ [१]
० गंठे	गण्डः	१९७ [२]
गंठा	गत्वा	८८०, २१७५
गंतिय	तृणविशेषः	पृ. २० टि. १
गंतूण	गत्वा	२११ गा. १५९-१६०
गंथ	गन्ध ८ [२], ९ [१] तः १३ [५], १७७, १७८ [१], १८८, १९६, ३३३, ४४४ तः ४४८, ४५२,	

मूलसहो	सक्यवथो	सुसंकाइ	मूलसहो	सक्यवथो	सुसंकाइ
गंध	४५५ [१.३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ४८९ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९७, ५०४, ५१०, ५१९, ५२४, ५२५ [१], ५४७ [१], ५४७ [१], ५४८ [१], ५५४ [१], ५५७ [१], ५५८, १२१८ गा. २१०		गंधपरिणया ० गंधपरिणया गंधपरिणामे गंधमेताइं	" " १० [२], ११ [३] गन्धपरिणामः ९, ४७, ९, ५, ३ गन्धवन्ति-गन्धोपेतानि ८७७ [६. ९], १७९, ७	७ " १० [२], ११ [३] गन्धपरिणामः ९, ४७, ९, ५, ३ गन्धवन्ति-गन्धोपेतानि ८७७ [६. ९], १७९, ७
			गंधव्य गंधव्यराणा गंधव्यच्छायं गंधव्यलिपी	गन्धर्व गन्धर्वराणा. गन्धर्वच्छायाम् गन्धर्वलिपिः - लिपिमेदः	१८८ १८८ १११४ गन्धर्वलिपिः - लिपिमेदः १०७
			गंधव्या गंधव्याणं गंधव्येहिनी गंधसमुग्यायं गंधं गंधा	गन्धर्वा. गन्धर्वाणाम् गन्धर्वेभ्य गन्धसमुद्रकम् गन्धम् गन्धा.	१४१ [१] १९, २ ६५० [१५] २१६० २१६९ १६८१ [१], १६८४ [१]
गंध०	गन्ध १७७, १७८ [१], १८८, ५, ३८ [१]		"	गन्धो ४७६, ४८४, ४९२	गन्धो ४७६, ४८४, ४९२
गंध -	" १७७, १७८ [१], १८८		० गंधा गंधाई	गन्धा १६७ त. १७४ गन्धान - गन्धात्मकान ९९० [३], ९९२ [३]	गन्धा १६७ त. १७४ गन्धान - गन्धात्मकान ९९० [३], ९९२ [३]
+ गंध गंधयो	गन्धे ८२९ [२] गा. १०१ गन्धतः ९ [१] तः ११ [४], १२ [१-४, ८], १३ [३-४], ८७७ [१०], १७९९, १८०१, १८०६ [१], १८०९		० गंधाई गंधादेशेणं	गन्धानि गन्धादेशेण २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३]	गन्धानि ८७७ [९] गन्धादेशेण २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३]
गंधगुणे गंधचरिमेणं	गन्धगुणान् १८०१ गन्धचरिमेणं ८२४ [१], ८२५ [१]		गंधावति० गंधावति०	गन्धापातिन-पर्वत " " पृ. २६९ टि. १	गन्धापातिन-पर्वत १०९८ " " पृ. २६९ टि. १
० गंधणामे	गन्धनाम १६९३, १६९४ [१०]		गंधाहारग गंधाहारवा	गन्धाहारक - म्हेच्छजाति- विशेष " " पृ. ३६ टि. १०	गन्धाहारक - म्हेच्छजाति- विशेष ९८ " " पृ. ३६ टि. १०
गंधतो	गन्धतः ११ [५], १२ [५-७], १३ [१-२, ५]		० गंधिया गंधुदुय-	गन्धिकानि १७७, १७८ [१], १८८	गन्धिकानि १७७, १७८ [१], १८८
गंधपरिणता ० गंधपरिणता	गन्धपरिणताः ८ [२], " ९ [१-५], १० [१], ११ [१] तः १३ [५]			गन्धोदुत " " "	गन्धोदुत " " "

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्काह
० गंधे	गन्धः - गन्धनामाभिध- द्वीप-समुद्राभे १००३ [२] गा. २०५	
गंधेण	गन्धेन १२३५	
गंधेणं	,, १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६, २१६९	
गंधेसु	गन्धेषु १७४१	
गंधेहिं	गन्धिः ४४३	
गंधीर	गन्धीर १७७, १७८ [१], १८८	
गंधीर०	,, १६७ तः १७४	
गंधीरा	चतुरिन्द्रियजीवाः ५८ [१]	
गाउअं	गव्यूतम् १९८८	
गाउआहं	गव्यूतानि ११८४ तः ११८७	
,,	गव्यूते १९८८	
गाउण्	गव्यूतम् २११	
+ गाउयपुहत्त	गव्यूतपृथक्त्वम् १५,१२ गा. २१५-२१६	
गाउयपुहत्तं	,, १५,११ [१, ३]	
गाउयपुहत्तिया	गव्यूतपृथक्त्वकाः ८३	
गाउयस्स	गव्यूतरस्य २११	
गाउयं	गव्यूतम् ८३, १९८९, १९९०	
गाउयाहं	गव्यूतानि १५,०८, १५,१३ [१, ४], १९८३, १९८६	
,,	गव्यूते १९८७	
० गाउयाहं	गव्यूतानि १५,११ [१]	
*० गाउयाहं	,, १५,१२ गा. २१५	
गाओ	गावः ८३२	
गागरा	मत्स्यविशेषः ६३	
गामणिद्धमणेसु	प्रासनिर्धमनेषु - प्रासजला दिनिर्गमनमार्गेषु ९३	
गामनिषेसेसु	प्रासनिषेसेषु ८२	
गामं	प्रासम् १०९०	
गामा	प्रासाः १५५१ [६, ९]	

आ ९ [२]-९

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्काह
० गामिणीओ	गामिन्यः १२४१	
० गामियाओ	,, घृ. २९७ टि. ५-६	
गाय	गात्र १२३७	
गाहा	प्राहाः ६२, ६५	
० गाहा	गाथा २०६ [२], ८२९ [२]	
,,	गाथाः १९४	
गाहाओ	,, ५५ [३]	
० गाहाओ	,, १५,१२	
गाहावइरयणत्तं	गाथापतिरत्नत्वम् १४६७	
गाहाहिं	गाथाभिः १८७, १००३ [२]	
गिण्हति	गृह्णाति ८७७ [३, १३-१४, १६, १९]	
गिण्हमाणे	गृह्णन् ८७८	
गिण्हति	गृह्णाति १८११	
गिरं	गिरम्-वनस्पतिः घृ. २५ टि. ११	
गिरिकण्णह	गिरिदूर्णा- ,, ४५ गा. ३२	
गिहिलिगसिडा	गृहिलिङ्गसिद्धाः १६	
गीत	गीत १७७, १७८ [१-२], १८८	
गीतजसे	गीतयशाः-गन्धर्वा- भिधवानव्यन्तर देवानामिन्द्रः १९२ गा. १५.०	
० गीतजसे	गीतयशासौ - 'गीतयशाः' गन्धर्वाभिधवानव्यन्तर- देवानामिन्द्रः १९२	
गीतरती ०	गीतरति - गन्धर्वाभिध- वानव्यन्तरदेवानामिन्द्र १९२	
गीय	गीत १८८, १९६	
गीथरई	गीतरति - गन्धर्वाभिध- वानव्यन्तरदेवानामिन्द्रः १९२ गा. १५.०	

मूलसद्दो	सक्यत्थो	सुत्तकाह	मूलसद्दो	सक्यत्थो	सुत्तकाह
• गीवा	प्रीवा	१२२७	गुम्मा	गुल्माः ३८ गा. १२, ४३,	
गुच्छा	गुच्छाः	३८ गा. १२, ४२, ५५ [३] गा. १०७	• गुरुं	गुरुम्	१ गा. १
गुच्छो	गुच्छः	५४ [३] गा. ५५	गुल्या	द्वीन्द्रियजीवाः पृ. २७ टि. ७	
गुण	गुण	२११ गा. १७०, ३३३, ४६०, ४४३, ४५५ [३], ४५७ [१], ४६८ [१-३], ४७५ [१-३], ८८३ [१-३], ३९१ [१-३], ५०४, ५२०, ५२१, ५३८ [१-३], ५३९ [१-३], ५६१ तः ५४३, ५४५ [१-३], ५४७ [१-३], ५४८ [१-३], ५५० तः ५५२, ५५७ [१-३], ९८२, ९८५ [९], ९८७ [४], २०५२ [२]	गुलिया	गुटिका	१२३०
• गुणसेदीयं	गुणश्रेणीकम्	२१७५	गुले	गुडः	१२३८
गुणसेदीहिं	गुणश्रेणीभिः	२१७५	गुजद्वारागे	गुजार्धरागः	१२२९
गुणं	गुणम्	१४२० [६]	गुजालियाण	गुजालिकानाम्	८८५
• गुणा	गुणाः	२११ गा. १६८, ९८० [१], ९८१ [१], ९८५, [८-९], ९८७ [३]	गुजालियावाते	गुजालिकावातः	पृ. १६ टि. ४
„	गुणानि	१२४७ तः १२४९	गुजालियासु	गुजालिकासु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
• गुणाई	„	८०२	गुजावल्ली	गुजावल्ली	४५ गा. ३१
• गुणाण	गुणानाम्	९८२, ९८७ [४]	गुजावातः	गुजावातः	३४ [१]
• गुणाणं	„	९८२, ९८५ [९], ९८७ [४]	गूडशिराकम्	गूडशिराकम्	५४ [७] गा. ८५
• गुणितं	गुणितम्	२११ गा. १७६	गूडदन्ता	गूडदन्ता - अन्तर्हीय-	
• गुणे	गुणान्	२११ गा. १७४	मनुष्याः	मनुष्याः	९५
• गुणेहिं	गुणैः	१००५	• गेज्जा	प्राह्लाः	५४ [११] गा. १
• गुणेहितो	गुणेभ्यः	९८२	गेण्हति	एक्काति	८७७ [१-२३], ८७८, ८८८ [१], ८९० तः ८९३, ८९५
• गुत्ता	गुत्तानि	१७७, १७८ [१], १८८	गेण्हन्ति	एकन्ति	८८९, १८०३ तः १८०५, १८१०, १८१२, १८१६, १८१७, २०४०
• गुत्तीसु	गुत्तिसु	११० गा. १२८	+ गेरुय	गैरिकः - मणिभेदः	२४ गा. ११
+ गुम्म	गुल्माः	५५ [३] गा. १०७	गेवेज्ज	अवेयक	१९६, ४२७ [१], ४२८ [१, ३]
			गेवेज्ज०	„	२०५२ [१]
			गेवेज्ज-०	„	२०५१
			गेवेज्जग	„	२०७, २०९, ४२९ [१] तः ४३१ [३], ४३२ [२-३], ४३३ [१] तः ४३५ [३], ६३५, १०३५
			गेवेज्जग-	अवेयक	१९६

मूलसदो	सक्यपथो	सुसंकाह
गोशेज्जाकप्पातीत-	प्रैवेयकवत्पातीत-	
वेमाणियदेव-	वैमानिकदेव-	
पंचेंदियथेउत्थिय-	पथेन्द्रियवैक्रिय-	
सरीरस्स	शरीरस्स	१५३२[६]
गोशेज्जाकप्पातीत-	प्रैवेयकवत्पातीत-	
वेमाणियदेव-	वैमानिकदेवपथे-	
पंचेंदियथेउत्थिय-	न्द्रियवैक्रिय-	
सरीरि	शरीरम्	१५२६[६]
गोशेज्जादेवसे	प्रैवेयकदेवत्वे	१०४१[७],
		१०४३ [४], १०४६
		[६], १०४७ [२],
		१०४८ [३], १०५०
		[२], १०५४ [३],
		१०५५ [३]
गोशेज्जादेवस्स	प्रैवेयकदेवस्स	१०४५[२],
		१५५१ [६]
गोशेज्जादेवा	प्रैवेयकदेवा:	६६४, ६६५
		[१], ७१४, ७१५, ७१८
गोशेज्जादेवाणं	प्रैवेयकदेवानाम्	२०८,
		१०३८ [२], १०५३,
		१५२६ [६], १५३२
		[६], २०१५
गोशेज्जाविमाणपत्थडा	प्रैवेयकविमानप्रस्तटा:	
		२०७ तः २०९
गोशेज्जाविमाणा	प्रैवेयकविमानानि	१९६३
गोशेज्जाविमाणे	प्रैवेयकविमानम्	पृ. ४१२
		टि. १
गोशेज्जास्स	प्रैवेयकस्स	१०६२
गोशेज्जा	प्रैवेयका:	१४५, १४६
		[१-२], १५२०[५]
● गोशेज्जा	”	२०७ तः २०९,
		३३४, ७१६, ७१७,
		७१९ तः ७२२
● गोशेज्जाणं	प्रैवेयकाणाम्	२०७ तः
		२०९, १८४२, १८५०
● गोशेज्जोसु	प्रैवेयकेषु	१४७०
गोशेज्जाविमाणावास	प्रैवेयकविमानावास	२१०

मूलसदो	सक्यपथो	सुसंकाह
गोशेज्जाणं	प्रैवेयकाणाम्	४३२[१]
गोण्	गोत्रम्	१६९५[१],
		२१७०[१]
गोकण	गोकर्ण - द्विखुरपशु-	
	विशेष	७२
गोकणणा	गोकर्णाः - अन्तर्द्वीप-	
	मनुष्याः	९५
गोक्खीर	गोक्षीर	२११
गोखीर	”	१७८[२]
गोजलोथा	गोजलीकसः -	
	द्वीन्द्रियजीवा	५६[१]
गोण	गौड - म्लेच्छजातिविशेष	
	पृ. ३६ टि. ३	
गोणसा	गोनसाः - सर्पमेदः	८०
गोणा	गावः	७२
गोणे	गौः	८४४, ८४६
गोतमा !	जातम' ४३०, ५२५[१],	
	२०९७[१], २०६९	
गोत्तकुसिया	गोत्रस्पर्शिका - वनस्पतिः	
		४५ गा. ३२
● गोत्ते	गोत्रम्	२१७५
गोथा	म्लेच्छजातिविशेष	पृ. ३६
		टि. ७
+ गोधूम	गोधूमः	५० गा. ४२
गोयोइष्	म्लेच्छजातिविशेषः	
		पृ. ३६ टि. ७
गोमयकीडगा	गोमयकीटकाः -	
	चतुरिन्द्रियजीवाः	५८[१]
+ गोमालिय	वनस्पतिविशेषः	पृ. १८
		टि. १६
गोमुहा	गोमुखाः - अन्तर्द्वीप-	
	मनुष्याः	९५
गोमेज्ज	गोमेदकः	२४ गा. १०
गोम्ही	त्रैन्द्रियजीवः	५७[१]
गोय	गोत्र	१७६८[१]
गोथमा !	गौतम !	८२, ९३, १४८
		तः १७७, १७८ तः १८६

मूलसहो
गोथमा !

सकयत्यो सुसंकाह
सूत्राणां प्रथमकण्डिका,
१८८, १८९[१], १९०
[१], १९१[१], १९३
[१], १९५[१], १९६,
१९७ तः २०६ सूत्राणां
प्रथमकण्डिका, २०७ तः
२११, २२५. तः २७१,
२७२[१-५], २७३ तः
२७५, ३२५, ३३० तः
३३३, ३३५[१]तः ३५२
[३], ३५४[१] तः ३५७
[३], ३५९[१-३], ३६०
[१-३], ३६२[१] तः
३६६[३], ३६८[१] तः
४४१, ४४३ तः ४४८,
४५२, ४५५[१-३],
४५६[१], ४५७[१],
४५९[१], ४६०[१],
४६२[१], ४६४[१],
४६६[१], ४६७[१],
४६८[१], ४७०[१],
४७३[१], ४७४[१],
४७५[१], ४७७[१],
४८१[१], ४८२[१],
४८३[१], ४८५[१],
४८७[१], ४८९[१],
४९०[१], ४९१[१],
४९३[१], ४९५[१],
४९७, ५०० तः ५०५,
५०८तः ५११, ५१३ तः
५१५, ५१९, ५२५[१],
५२६[१], ५२७[१],
५२९[१], ५३०[१],
५३१[१, ३], ५३२[१],
५३३[१], ५३५[१],
५३६[१], ५३७[१],
५३८[१], ५३९[१],

मूलसहो

सकयत्यो सुसंकाह
५४१[१], ५४२[१],
५४३[१], ५४५[१],
५४७[१], ५४८[१],
५५०[१], ५५१[१],
५५०[१], ५५४[१-३],
५५५[१, ३], ५५६[१],
५५७[१], ५६०तः ५७७,
५७९, ५८१, ५८३ तः
६०७, ६०९ तः ६१३,
६१५, ६१७, ६१९,
६२१, ६२३, ६२४,
६२६, ६२८, ६३०,
६३२, ६३३, ६३६,
६३९[१-२६], ६४१ तः
६४६, ६४८, ६४९,
६५०[१-६, ८, ११,
१३-१८], ६५५[१-३],
६५६[१-२], ६५७,
६५८, ६६२[१-७],
६६५[२३], ६६६[१-२],
६६८[१-५], ६६९[१],
६७२[१-३, ५, ७ ८],
६७३[१-२], ६७५,
६७७, ६७९, ६९३ तः
६९५, ६९७, ७०० तः
७२७, ७३० तः ७४०,
७४२ तः ७४५, ७४७तः
७५१, ७५३ तः ७५६,
७५८, ७६३ तः ७६५,
७६७, ७७२, ७७३[१],
७७४, ७७५, ७७७,
७७९, ७८०, ७८२ तः
७८८, ७९१ तः ७९३,
७९५.तः ८००, ८०२ तः
८०५, ८०७, ८०८ तः
८२९ सूत्राणां प्रथम-
कण्डिका, ८३० तः ८५८,

मूलसरो
गोयमा !

सकयत्यो सुसंकाह
८६० तः ८६८, ८७० तः
८७२, ८७५, ८७७[१]
तः ८८१, ८८७, ८८८
[१], ८८९ तः ८९३,
८९६ तः ९०२, ९०४,
९०६, ९०८, ९१०
[१-४], ९११[१-३],
९१२[१-२], ९१४
[१-२], ९१६[१-२],
९१८[१], ९२०, ९२१
[१-२], ९२५ तः ९३७,
९४७ तः ९५९, ९६० तः
९६८ सूत्राणां प्रथम-
कण्डिका, ९७०, ९७३,
९७४[१-५], ९७५[१],
९७६ [१, ३-४], ९७७
[१], ९७८ [१], ९७९,
९८० [१], ९८१ [१],
९८२, ९८३ [१-२],
९८४, ९८५ [१-८],
९८७ [१-४], ९९०
[१-३], ९९१ [१],
९९२ [१-३], ९९३ तः
९९५[१], ९९६, ९९८,
९९९ [१], १००० तः
१००३ [१], १००५,
१००७, १००८ [१],
१००९ [१], १०१०
तः १०१६ सूत्राणां प्रथम-
कण्डिका, १०१७ तः
१०२० [१], १०२१
[१-३], १०२४ तः
१०२६[१], १०२७[१],
१०२८[१-३], १०३०,
१०३१ [१], १०३६,
१०३८ [१], १०३९,
१०४०, १०४१ [१-४,

मूलसरो

सकयत्यो सुसंकाह
६, ८], १०४३ [१, ३,
५-६], १०४५ [१],
१०४६ [१, ७-८],
१०४७ [१-४], १०४८
[१-२], १०५४ [१],
१०५५ [१], १०५६ तः
१०५८, १०६४, १०६५,
१०६८ तः १०७०,
१०७२ तः १०७५,
१०७७, १०७८, १०८०,
१०८१, १०८३,
१०८५, १०८७ तः
१०८९, ११२४ तः
११२६, ११२८ तः
११३३ [१], ११३८,
११३९, ११४२, ११४४,
११४६, ११५१, ११५६
तः ११६०, ११६३ [१]
तः ११६६ [१], ११६७
[१], ११६८ [१],
११६९ [१] तः ११७४,
११७६, ११८० [१,
५-१०], ११८२ [१-३],
११८३ [१-३], ११८५
तः ११९४, १२००[१],
१२०१ [१], १२०३
[१, ३], १२०८, १२१०
[१, ३], १२११, १२१५
[१-३], १२१६ [१],
१२१७, १२१९, १२२०,
१२२२, १२२३, १२२५
तः १२४०, १२४२ तः
१२५०, १२५२, १२५३,
१२५५, १२५६, १२५७
[१-३, ५, ७, ९,
१२-१३], १२५८[१-२,
५-८], १२६० तः

मूलसरो
गोयमा !

सङ्खयत्थो सुत्तंकाह
 १२६२ [२], १२६४ [१]
 तः १२६६ [१], १२६७,
 १२६८ [१], १२७० [२]
 तः १२७३, १२७५ तः
 १२७७, १२७९ तः
 १२८६, १२८८ तः
 १२९१, १२९३, १२९४,
 १२९६ तः १३००,
 १३०२, १३०५, १३०६,
 १३०८ तः १३१२,
 १३१४, १३१५, १३१७
 तः १३२२, १३२४ तः
 १३४७, १३५० तः
 १३५९, १३६१, १३६२,
 १३६४ तः १३९५,
 १३९७ तः १३९९,
 १४०२, १४०३, १४०५,
 १४०७ [१], १४०८
 [१-३], १४१० [१, ३],
 १४१४ [१, ३], १४१५
 [१-२], १४१६ [१],
 १४१७ तः १४२५ [२],
 १४२६ [१], १४२७ [१],
 १४२८ [१-२], १४३०
 [१], १४३१ [२],
 १४३२ [१-३], १४३३,
 १४३५, १४३६ [२],
 १४३७ [१-६], १४४४,
 १४४६ तः १४५०,
 १४५२, १४५६ तः
 १४५७, १४५९, १४६०,
 १४६२, १४६३, १४७०
 तः १४७३, १४७५ तः
 १४७८ [२], १४८०,
 १४८२ तः १४८४ [२],
 १४८५ [१, ३, ५-६],
 १४८७ [१] तः १४९०

मूलसरो

सङ्खयत्थो सुत्तंकाह
 [१], १४९१ [१],
 १४९२ [१], १४९५
 [१], १४९७ [१-३],
 १४९८ [१], १५०१
 [१, ४], १५०२,
 १५०४ [१], १५०६
 [१], १५०७ [१],
 १५१३ [१], १५१४ तः
 १५१८ [६], १५१९
 [१-४], १५२० [१-३],
 १५२१ तः १५२४ [१],
 १५२६ [१, ६], १५२७
 तः १५२९ [३], १५३०,
 १५३१, १५३२ [१, ६],
 १५३३ [१] तः १५३७,
 १५३९ [१], १५४० तः
 १५४२, १५४४ [१, ३],
 १५४५ तः १५४७ [१],
 १५४८ तः १५५०,
 १५५१ [१, ४, ६, ९],
 १५५२ तः १५५४,
 १५५६, १५५९ तः
 १५६१, १५६३ [१],
 १५६४ तः १५७५ [१],
 १५७६ [१], १५७७ [१],
 १५७८ [१], १५७९ [१],
 १५८१ [१], १५८२,
 १५८३ [१], १५८५ [१],
 १५८६ [१], १५८८,
 १५८९ [१], १५९० तः
 १५९५ [१], १५९६,
 १५९७ [१], १५९८,
 १५९९ [१], १६००,
 १६०२, १६०३ [१],
 १६०४ [१], १६०५,
 १६०६ [१], १६०७ तः
 १६०९, १६१२, १६१३

मूलसहो
गोपमा !

सकन्यत्वो सुसंकाह
[१], १६१७, १६२० तः
१६२७[१], १६२८ तः
१६३०, १६३७, १६३८
[१], १६४०, १६४२,
१६४३, १६४६, १६४७
[१], १६४८, १६४९
[१], १६५० तः १६५४,
१६५७, १६५८, १६६०,
१६६३, १६६५ तः
१६७०, १६७२, १६७५,
१६७६[१], १६७७[१],
१६७९, १६८० तः
१६९४[१२], १६९५
[१-२], १६९६ तः
१६९८[२], १७००
[१, ५-१३], १७०१
[१-२], १७०२[१, ३-६,
९, ११, १८, २१-२२,
२४-२७, २९, ३४-४०,
४२-४३, ४५, ५५, ५७],
१७०३[१] तः १७०५,
१७०७[१], १७०८
[१-४], १७१४, १७१५,
१७१८, १७२१, १७२२,
१७२५, १७२८, १७३१
[१, ५], १७३४, १७३५
[१], १७४२ तः १७४७
[१], १७४९ तः १७५२,
१७५४[१], १७५५,
१७५६[१], १७५७,
१७५८[१], १७५९[१],
१७६१, १७६३[१],
१७६४, १७६५[२],
१७६६, १७६७[१],
१७६८[१], १७६९[१],
१७७०[१], १७७३[१],
१७७४[१], १७७५[१],

मूलसहो

सकन्यत्वो सुसंकाह
१७७६, १७७७[१],
१७७८, १७८१, १७८३
[१], १७८४[१, ३],
१७८७[१], १७८८[१],
१७८९, १७९१, १७९२
[१], १७९४[१],
१७९५ तः १७९८[२],
१८००[२-३], १८०२ तः
१८०५, १८०८ तः
१८१०, १८१२, १८१४,
१८१७ तः १८१९,
१८२१, १८२२, १८२५,
१८३१ तः १८५३,
१८५५, १८५९, १८६२,
१८६४, १८६६[१],
१८६७, १८६८, १८६९
[१], १८७०, १८७१
[१], १८७२, १८७४
[१], १८७५[१],
१८७६[१], १८७७,
१८७८[१], १८७९,
१८८०[१], १८८१[१],
१८८३[१], १८८४,
१८८७[१], १८८९[१],
१८९०[१], १८९१[१],
१८९४[१], १९०८ तः
१९१०, १९१२ तः
१९१४, १९१६ तः
१९१८, १९२० तः
१९२२, १९२८, १९२९,
१९३१, १९३२[१],
१९३६ तः १९३८,
१९४० तः १९४२,
१९४४, १९४५, १९४७,
१९४८, १९५०, १९५१,
१९५४, १९५५, १९५७,
१९५८, १९६०, १९६३

मूलसदो गोपमा !	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	
	तः १९६६, १९६८, १९७३ तः १९७५, १९७७, १९७८, १९८०, १९८२ तः १९८४, १९८८ तः १९९१, १९९४, १९९५, १९९७, १९९८, २००६ तः २००९[१], २०१०, २०१२ त २०१४ [१], २०१५ तः २०१७, २०१९, २०२०, २०२२, २०२४, २०२५, २०२७, २०२९, २०३३, २०३४ [१], २०३५, २०३८, २०४०, २०४२, २०४३, २०४६, २०४७, २०४९, २०५१, २०५२ [१-२], २०५३, २०५५, २०५६, २०५७ [२-३], २०५८, २०६०, २०६१, २०६३, २०६४, २०६६, २०६७, २०६९, २०७०, २०७२, २०७३, २०७७, २०७८, २०८०, २०८३, २०८६, २०८७[१], २०८८ तः २०९०[१], २०९१[१], २०९२, २०९३ [१], २०९५[१], २०९६[१], २०९७[१], २०९९[१] तः २१०१[१], २१०२, २१०३ [१], २१०५, २१०६, २११९ [१-२], २१२०[१], २१२१[१], २१२३ [१], २१२४ [१, ३], २१२५ तः २१२७[१], २१२८ [१], २१२९ [१],			२१३०, २१३१, २१३३, २१३४[१], २१३५[१], २१३७[१], २१३९, २१४०[१], २१४२ तः २१४४[१], २१४५[१], २१४७ तः २१५३[६], २१५६[१-२], २१५९ [१-२], २१६६[१-४], २१६९ तः २१७४[३], २१७५, २१७६		
			गोवं	गोत्रम् - गोत्रकर्म १५.८७ [१], १६६५, १७८५		
			० गोयाहं	गोत्राणि १४४४, १६७८ [२], १७९१		
			गोरक्खरा	एकखुरपञ्चविशेषः ७१		
			० गोरा	गौराः १८७ गा. १४५., १९६		
			गोलोमा	द्वीन्द्रियजीवाः ५६[१]		
			गोबह्नी	बह्नीविशेषः पृ. १९. टि १०		
			गोवाली	,, ४५ गा. ३१		
			गोसीस	गोशीर्ष १७७, १७८[१], १८८		
			गोहा	गोधा - भुजपरिसर्प- विशेषः ८५[१]		
			गोह	म्लेच्छजातिविशेष ९८		
			गोबोदंभ	,, ९८		
			० ग्राहणं	ग्रहणम् ८७७ [७, ९, १३]		
			घ			
			घनोदण	घृतोदकम् २८[१]		
			घट्टणया	घट्टनता ११२०		
			घट्टा	घट्टानि १७७, १७८[१], १८८, १९६, २०६ [१], २१०, २११		

मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
घट	घट १७७, १७८[१], १८८	
घणदंता	घनदन्ताः - अन्तर्द्वीप- मनुष्याः ९५	
घणपमाण	घनप्रमाण ९११[२], ९२४	
घणमुद्गं	घनमुद्ग १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
घणवाण	घनवातः ३४[१]	
घणवाणसु	घनवातेषु १५७	
घणवायवलयसु	घनवातवलयेषु १५७	
० घणं	घनम् २११ गा. १६२	
० घणा	घनाः २११ गा. १६९	
० घणे	घनः - पिण्डः १२३१	
० घणो	घनः - व्यासः ५४[७] गा. ८४	
घणोदधिवलयसु	घनोदधिवलयेषु १५१	
घणोदधीसु	घनोदधेषु १५१	
घणोदहिवलयसु	घनोदधिवलयेषु १६०	
घणोदहीसु	घनोदधेषु १६०	
+ घत [बरे]	घृतवरः - द्वीपः समुद्रश्च १००३[२] गा. २०४	
घरोहला	गृहगोधिकाः ८५[१]	
घला	द्वीन्द्रियजीवाः पृ. २७ टि. २	
घाणपोगलाणं	प्राणपुद्गलानाम् २१६९	
घाणपोगलेहिं	प्राणपुद्गलेः २१६९	
घाणविण्णाणावरणे	प्राणविज्ञानावरणम् १६७९	
घाणा	प्राणे १०२५, १०२८ [२-३]	
घाणावरणे	प्राणावरणम् १६७९	
घार्णिदिपु	प्राणेन्द्रियम् ९७३, ९७४ [३], ९७६[२], ९७९	
घार्णिदिभोषणपु	प्राणेन्द्रियोपचयः १००७	
घार्णिदिय	प्राणेन्द्रिय ९७९, ९८२, १०१३, १८२३, १८२५	

मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
घार्णिदिय०	प्राणेन्द्रिय १८२२	
घार्णिदियजत्योगाहे	प्राणेन्द्रियार्थोपग्रहः १०१९	
घार्णिदियलापु	प्राणेन्द्रियतया २०५२[२]	
घार्णिदियपरिणामे	प्राणेन्द्रियपरिणामः ९२८	
घार्णिदियव- जगोगाहे	प्राणेन्द्रिय- व्यञ्जनावग्रहः १०१८	
घार्णिदियस्स	प्राणेन्द्रियस्य ९८२, ९९२[३], १०१३	
घार्णेदिपु	प्राणेन्द्रियम् ९८७[५]	
घासिय	म्लेच्छजातिविशेष पृ. ३६ टि. १८	
घुला	द्वीन्द्रियजीवाः ५६[१]	
घेला	" पृ. २७ टि. ७	
घोटणु	घोटकः ८४४, ८४६	
घोटगा	घोटकाः ७१	
घोसाई	बलीविशेषः पृ. १९ टि. ४	
घोसाढइ	घोषातकी - बलीविशेषः १२३३	
घोसाढइफले	घोषातकीफलम् १२३३	
घोसाढई	घोषातकी - बलीविशेषः ४५ गा. २८	
घोसाढपु	" " पृ. २९५ टि. ९	
घोसाढय	" " पृ. २५ टि. ९	
घोसाढयं	घोषातकम् ५४[८] गा. ९४	
घोसाढिपु	घोषातकी १२३३	
घोसाळती	बलीविशेषः पृ. १९ टि. ४	
घोसाळयं	घोषातकम् पृ. २५ टि. ८	
घोसे	घोषः - स्तमितकुमारन्द्रः १८७ गा. १४३	
च	च	
च	च ५४[७] गा. ८५, ५४[१०] गा. १०१, ८२,	

मूलसदो

सकयत्यो

सुसंकाह

मूलसदो

सकयत्यो

सुसंकाह

च

६१[४] गा. १११, १०२
गा. ११३ गा. ११६-
११७, ११० गा. १२०
गा. १३०, १७४ गा.
१३३-१३४, १७७, १७८
[१-२], १७९[२], १८०
[२], १८२[२], १८७,
१८७ गा. १४०, १८८,
१९१[१], १९७[२],
१९८[२], २०१[२],
२०५[२], २०६[२] गा.
१५४, २०९ गा. १५७,
२११, २५६, ४५०,
५५९ गा. १८२, ६४७
गा. १८३-१८४, ७७५,
७७७, ७८०, ७९० गा.
१८८ तः १९०, ८०३,
८५९ गा. १९२, १२१५
[३], १४६७, १४६८,
१५१२ गा. २१५, १५८७
[१], १६७८[१],
१६८१[१], १७३६[१],
१७८५, १७९०, १८१७,
१८२०, २०५४ गा. २२६,
२१७५, घृ. ५४ टि. ४,
घृ. ५९ टि. २

४ - च

च १८७ गा. १४२,
१५२९[२]

चइत्ता

त्यक्त्वा २११ गा.
१५९-१६०

॥

क्युत्वा १४५७

चइं

व्यवमानः १४५७

चउ

चतुर ४९०[३], ५०८,
५०९, ५११, ५२९[१],
५३१[१], ५३३[१],
५३५[१], ५३६[१],
५३९[१], ५४१[१],
५४२[१], ५५४[१]

चउकिरिपु

चतुःक्रियः १५८५[१],
१५८८, १५९०, १५९१,
१५९६, १५९७[१],
१५९८, १५९९[१],
२१५३[४], २१६६[३]

० चउकणु

चतुष्ककम् १६८९[१, ३]

चउकणुणं

चतुष्ककेन ६५०[७]

० चउकभो

चतुष्ककः १४८५[८]

० चउकस्स

चतुष्कस्स १६९८[२],
१७०६, १७३५[२]

चउगुणा

चतुर्गुणाः १८७ गा. १४२,
२०६

चउजमलपयस्स

चतुर्जमलपदस्स ९२१[१]

चउट्टाणवडिण

चतुःस्थानपतितः ४४१,
४८१[३], ४९०[३],
५२९[३], ५३१[३],
५४२[१], ५४८[१]

चउट्टाणवडिते

चतुःस्थानपतितः ४४४ तः
४४७, ४५२, ४६२[१],
४६४[१-२], ४६६[३],
४६७[१], ४६८[१],
४७०[१], ४७३[३],
४७४[१], ४७५[१],
४७७[१], ४८२[१, ३],
४८३[१], ४८५[१, ३],
४८७[१], ४८९[३],
४९०[१, ३], ४९१[१],
४९३[१-३], ४९५[१],
४९७, ५०५, ५०८,
५१०, ५११, ५१३ तः
५१५, ५१८, ५१९,
५२२, ५२५[१], ५३०
[१, ३], ५३१[१, ३],
५३२[३], ५३३[३],
५३५[३], ५३६[१, ३],
५३७[१, ३], ५३८[१],
५३९[१], ५४१[१]

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
	५४२ [१], ५४३ [१], ५४५ [१], ५४७ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ५५२ [१], ५५४ [१-३], ५५५ [१-३], ५५६ [१, ३], ५५७ [१], ५५९ [१]	
अउट्टाणवडिया	अतुःस्थानपतिताः	४५३
अउणह	अतुर्णाम्	१७३८
"	अतसणाम्	१७९ [२], १८० [२], २०१ [२], २०२ [२], २०३ [२], २०४ [२]
अउणहं	अतुर्णाम्	१७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १९७ [२], १९८ [२], २०१ [२], २०५ [२]
"	अतसणाम्	१८० [२], १९० [२], १९५ [२], १९७ [२], १९८ [२], १९९ [२], २०० [२], पृ. ७३ टि. १.
अउणहं—	अतसणाम्	१९० [२]
अउनीसइमं	अतुर्निशातमम्	पृ. ४२३ पं. १०
+ अउथ	अतुर्थम्	७९० गा. १८८ तः १९०
अउथ	अतुर्थं	२१७३ [२]
अउथगमे	अतुर्थगमे	१०६७
अउथभक्तस	अतुर्थभक्ते	
(स. घ.)		१८०६ [१]
अउथं	अतुर्थम्	८७०, ८९८, पृ. १३५ पं. ११
अउथि	अतुर्थीम्	६४७
अउथी	अतुर्थी	८३१
अउथीण्	अतुर्थ्याः	२१७ [३], २००३

मूलसदो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
अउथीण्	अतुर्थ्याम्	३३४
अउथुदेसण्	अतुर्थोदेशके	१२५१
अउथ्ये	अतुर्थे	२१७२
अउथ्यो	अतुर्थः	पृ. ३०० पं. ५
अउदस	अतुर्दश	४२० [१]
अउदिसिं	अतुर्दिसाम्	१५५३, १८०९
अउपणसिण्	अतुःप्रदेशके	७८४
"	अतुःप्रदेशकः	७८४
अउपणसिते	"	५२७ [१]
अउपणसियाणं	अतुःप्रदेशकानाम्	"
अउपतिट्टिण्	अतुःप्रतिष्ठितः	९६० [१]
अउपुरिसपविभ-	अतुःपुरुषप्रविभक्तगतिः	
सगती		११०५, १११९
अउप्यणसिण्	अतुःप्रदेशकः	५२७ [२]
अउप्यणसिते	"	५२७ [३]
अउप्यणहितो	अतुष्पदेशेभ्यः	६४४
० अउप्यणहितो	"	६३९ [८-९]
अउप्यणारा	अतुष्पकारा	८५९ गा. १९३
अउप्यदेशे	अतुःप्रदेशे	७९० गा. १८६
अउप्यय	अतुष्पद	३७८ [२] त. ३८० [३], ६३९ [७-११], १५११ [१], १५१८ [६]
अउप्यय०	अतुष्पद	६९, ७०, ७५ [४], ३७८ [१], ६३९ [७-८], १५२४ [२]
अउप्ययथलयर-	अतुष्पदस्थलचरतिर्थ-	
तिरिक्खजोगिय-	ग्योनिकपञ्चेन्द्रियो-	
पंचेदियन्नोरालिय-	दारिक-	
सरीरे	शरीरम्	१४८५ [१-२]
० "	"	१४८५ [२-३]
अउप्ययथलयराराण	अतुष्पदस्थलचरणाम्	
		१४९९ [२]
अउप्याइया	अतुष्पादिका -- भुजपरिसर्प-	
	विशेषः	८५ [१]

मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह	मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
चउफासाई	चतुःस्पर्शानि ८७७ [१३], १८०० [१]		चउरिंदिय	चतुरिन्द्रिय ९८७ [५], १५८९ [३]	
● चउफासेहि	चतुःस्पर्शैः ५१३		चउरिंदिय०	,, ५८ [१-२], ६३९ [२], १२८३, घृ. १३ टि. ३, घृ. १६५ टि. १	
चउभंगी	चतुर्भङ्गी ७८१		चउरिंदियजाह- णामाण	चतुरिन्द्रियजातिनाम्रः १७०२ [८]	
चउभंगो	चतुर्भङ्गः १०७७, १७८१, १७८४ [१]		चउरिंदियसे	चतुरिन्द्रियत्वे १०४१ [४], १०६६ [३]	
चउभाग०	चतुर्भाग ३९७ तः ४०५ सूत्राणां प्रथम-तृतीयकण्डके		चउरिंदियनामाण	चतुरिन्द्रियनाम्रः १७११ [२]	
चउरंस	चतुरस्र ८०२		चउरिंदियस्स	चतुरिन्द्रियस्स १०३३ [३], १५४७ [२], १६३५ [३]	
चउरंससंठाण- परिणता	चतुरस्रसंस्थान- परिणताः ८ [५] तः १० [२], ११ [२-५], १२ [१-३, ५-६], १३ [४]		● चउरिंदियस्स चउरिंदिया	,, १०६० चतुरिन्द्रियाः २१५ [३], २२७ तः २२९, २३० [५], २३१, ३०१ तः ३०३, ३३४, ४३९, ४५०, ६३४, ९१९, ९४१ [२], १०८१, ११४०, ११९६, १७२५, १८२०, १८५७, १९३२ [२], १९६०, १९७६, २०३६, २०७४, २०८१, २१२९ [२], घृ. ४०३ टि. २	
चउरंससंठाण- परिणया	चतुरस्रसंस्थान- परिणताः ११ [१], १२ [४, ७-८]		● चउरिंदिया	चतुरिन्द्रियाः ५८२, ८७४, १२०४, १२१० [४], १४१३, १४३६ [१], १४८१, १८८७ [२], १९६९	
चउरंसा	चतुरसाः १६७ तः १७४		चउरिंदियाण	चतुरिन्द्रियाणाम् ४८०, १९२४, घृ. ३४४ टि. १	
”	चतुरसाणि १७८ [१], १७९ [१], १८० [१], १८१ [१], १८२ [१], १८८		● चउरिंदियाण	चतुरिन्द्रियाणाम् ६८०, ७४३, १०२२ [२], १४९६	
चउरंसे	चतुरस्रम्-संस्थानम् ७९१				
चउरासीह	चतुरशीतिः १९६				
चउरासीहं	,, ३७९ [१, ३]				
चउरासीहं	,, २०६ [२] गा. १५६				
चउरासीहं	चतुरशीतीनाम् १९७ [२]				
चउरासीण	चतुरशीत्याः १९७ [२]				
चउरासीनि	चतुरशीतिः १६७				
● चउरिंदिय	चतुरिन्द्रिये १४५५				
● चउरिंदिय	चतुरिन्द्रियौ १२७४				
चउरिंदियसु	चतुरिन्द्रियेषु ६६६ [२], ६६८ [२], १४१९, १४२८ [३]				
● चउरिंदियसु	चतुरिन्द्रियेषु १४२६ [१], १४३१ [१], १४९८ [१]				
● चउरिंदियहिंतो	चतुरिन्द्रियेभ्यः ६५० [९]				

मूलसरो	सक्यत्थो	सुसंकाह
चउरिंदियाणं	,, ५८ [२], १६५, २२७ तः २२९, २३० [५], २३१, ३७१[१], ७५९, ७६८, ९०५, ९८३[५], १०२२[२], १०२८ [३], १०७३, १५०८, १५३८, १५४३, १८२३, १९३२ [२], १९५०, १९५१, १९६०, २०४२, २०९१ [२], पृ. १९० टि. १, पृ. २५२ टि. १	
० चउरिंदियाणं	चतुरिन्द्रियाणाम् ३७१ [२-३], ११६२, ११७९	
चउरेंदिय०	चतुरिन्द्रिय १८	
चउरेंदिया	चतुरिन्द्रियाः १४०३	
० चउरेंदिया	,, ६५४, ६७०	
चउरो	चत्वारः १०८३	
,,	चत्वारि २०६ [२] गा. १५४	
चउविहा	चतुर्विधाः ५०२	
चउविहे	चतुर्विधः ९२७	
चउवीस०	चतुर्विंशति ११९८, १४०९, पृ. ४३० टि. १	
चउवीसहस्रं	चतुर्विंशतितमम् पृ. ३८७ पं. १५	
चउवीसं	चतुर्विंशतिः ४२८[१-३], ४२९[१,३], १०८३, १४०९, २११५[२], २११६[२], २११७[२], २११८[२], २११९[५], २१२०[४], पृ. ४३० टि. १	
चउवीसा	चतुर्विंशतिः १०३६, १०४१[१-२, ६-७], १०४३[१, ३], १०४६ [३, ५], २०९४[२],	

मूलसरो	सक्यत्थो	सुसंकाह
	२०९८[२], २११५[२], २११६[२], २११७[२], २११८[२], २११९[५], २१२०[४], २१२४[४]	
चउवीसाहं	चतुर्विंशतिः ५५९ गा. १८२	
चउवीसाण्	चतुर्विंशतौ १८४३, १८४४	
चउम्बिहवेदगा	चतुर्विधवेदकाः १७७४[१]	
चउम्बिहवेयण्	चतुर्विधवेदकः १७७३[१]	
चउम्बिहा	चतुर्विधाः ७०, ७७, ८६, १३९, ११३०	
,,	चतुर्विधा ६, ५९, १०९७, १०९९, ११२०, १९४३, २०६०	
चउम्बिहे	चतुर्विधः ९२९, ९६२ [१], ९६३[१], १०१८, १०२२[२], १०७३, १६८३, १६९४[१], १९१०, १९२१	
,,	चतुर्विधम् १४७१, १५३९[१], १६८९[३], १६९२, १६९४[१६]	
,,	चतुर्विधान् ११० गा. १२०	
चउम्बीसं	चतुर्विंशतिः ५६९, ५७६ तः ५७८, ५८५, ५८७ तः ५९०, ६०७, २१०४ [२], २१२३[४], २१२४[४]	
चउम्बीसा	चतुर्विंशतिः २१०४[२], २१२३[४], पृ. १६३ टि. १, पृ. २५५ टि. २	
चउम्बीसाण्	चतुर्विंशतेः १८२[२]	
चउम्बीसो	चतुर्विंशः ७९० गा. १८७	
चउस	म्लेच्छजातिविशेष पृ. ३६ टि. १९	

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
चउसद्वी	चतु.षष्टिः १८७ गा. १४२	
चउसद्वीप	चतुःषष्टयाः १७९ [२]	
चउसद्वीणं	चतुःषष्टीनाम् १७९ [२]	
चउसमहृण	चतुःसामयिकेन २१५६ [२], २१५७	
चउसमयसिद्धा	चतुःसमयसिद्धाः १७	
चउसंजोणं	चतुःसंयोगेन १०८३	
चउसु	चतुर्षु २०६ [२] गा. ११५, १२१६ [१], १२१७	
..	चतस्यु १२५८ [८], १९०५ [३]	
चउहा	चतुर्धा १०६८	
चउहिं	चतुर्भिः ४८९ [३], ४९१ [१], ५०५, ६९१, ९६१ [१], ९६४ [१], ९६५ [१], ९६६ [१], ९६७ [१], ९६८ [१], ९७०, १६७०, १७१९	
.. (स. तृ)	चतुर्षु १२१७	
चपद्	शक्नोति २११ गा. १७४	
चकगा	चककाः-चकवाकाः पृ. ३४ टि. २	
चकरयणत्तं	चकरत्नत्वम् १४६९	
चकवट्टि०	चकवर्तिन ८२	
चकवट्टिसं	चकवर्तित्वम् १४५९, १४६०	
चकवटी	चकवर्तिनः १००, ७७३ [२]	
चकवाल	चकवाल २१६९	
चकफां	चककम् ५४ [७] गा. ८४	
चकफागा	चकवाकाः ८८	
+ चकि	चक्रिणः १४०६ गा. २१३	
चकीणं	चक्रिणाम् १०२ गा. ११७	
चक्खिदिप	चक्षुरिन्द्रियम् ९७३, ९७४ [२], ९७६ [२], ९७९, ९८७ [५]	
चक्खिदिभोवचप	चक्षुरिन्द्रियोवचयः १००७	

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
चक्खिदिप	चक्षुरिन्द्रिय ९७९, ९८२, १०१३, १८२५	
चक्खिदिप०	.. १८२३	
चक्खिदिपअथोगाहे	चक्षुरिन्द्रियार्थावग्रहः १०१९	
चक्खिदिपत्ताप	चक्षुरिन्द्रियतया २०५२ [२]	
चक्खिदिपपरिणामे	चक्षुरिन्द्रियपरिणामः ९२८	
चक्खिदिपयस्स	चक्षुरिन्द्रियस्य ९८२, ९९२ [२], १०१३	
चक्खुदंसण०	चक्षुर्दर्शन ४४०, ४४१, ४६२ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], १९२८, १९२९	
चक्खुदंसणअणा-	चक्षुर्दर्शनानाकारपश्यता	
गारपासणया	१९३८, १९४२, १९५१	
चक्खुदंसणअणा-	चक्षुर्दर्शनाना-	
गारोवओगे	कारोपयोगः १९१०, १९१४, १९२४	
चक्खुदंसणं	चक्षुर्दर्शनम् ४५०, ४८०, ११३२ [२]	
चक्खुदंसणावरणिजे	चक्षुर्दर्शना- वरणीयम् १६८९ [३]	
चक्खुदंसणावरणे	चक्षुर्दर्शनावरणम् १६८०	
० चक्खुदंसणित्थस्स	चक्षुर्दर्शनिनः ४६२ [१]	
चक्खुदंसणी	चक्षुर्दर्शनी ४८८, ४९६, १३५४	
..	चक्षुर्दर्शनिनः २६०, १९५४, १९६०, पृ. २३० टि. २	
० चक्खुदंसणी	चक्षुर्दर्शनी ६६२ [१-३]	
चक्खुदंसणीणं	चक्षुर्दर्शनिनाम् २६०	
० चक्खुदंसणीणं	.. ४६२ [१]	
चक्खुत्फासं	चक्षुःस्पर्शम् ५४ [११] गा. १	
चतुकिरिप	चतुष्क्रियः १५८९ [१]	
चतुट्ठाणवडित्ते	चतुःस्थानपतितः ५५६ [३]	

मूलसदो	सक्यथो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यथो	सुत्तंकाइ
चरिम ०	चरम	२११ गा. १६२	चरिमाण	चरमाणाम् ७७७, ७७९, ७८०, ८०२ तः ८०४	
चरिमकालसमयसि	चरमकालसमये	१७४४	चरिमाणं	चरमाणाम्	२७४
चरिमपर्यं	चरमपदम्	पृ. २०८ पं. १०	चरिमाणि	चरिमाणि ७७५, ७७७, ७७९, ७८०, ७९७, ८०२, ८०३	
चरिमभवे	चरमभवे	२११ गा. १६१	चरिमे	चरमः २१२ गा. १८१, ७८१ तः ७८८, ८०७, ८०८ [१], ८१० [१], ८१२ [१], ८१४ [१], ८१६ [१], ८१८ [१], ८२० [१], ८२२ [१], ८२४ [१], ८२६ [१], ८२८ [१], १३९७	
चरिमसमय	चरमसमय	११९	चरिमे	चरमम् ७९७, ८२९ [२] गा. १९१, १२५९ गा. २१२	
चरिमसमय ०	,,	११२, ११५, ११६, ११८, १२२, १२३, १२५, १२८, १२९, १३१, १३२	० चरिमेणं	चरमेण ८०७, ८०८ तः ८२९ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका	
चरिमंतपण्णसा	चरमान्तप्रदेशाः	७७९, ८०३	चल	चल १८८	
चरिमंतपण्णसाण	चरमान्तप्रदेशानाम्	७७७, ७८०, ८०३, ८०४	चवल	चवल १८८	
चरिमंतपदेसा	चरमान्तप्रदेशाः	७७५, ७७७, ७७९, ७८०, ७९७, ८०२	चक्षिता	चक्षिका - वनस्पतिविशेषः १२३४	
चरिमंतपदेसाण	चरमान्तप्रदेशानाम्	८०२	चंचल	चंचल १९७ [२]	
चरिमंतं	चरमान्तम्	११०१	चंचल ०	,,	१८८
चरिमंताभो	चरमान्तान्.	११०१	चंचुणा	चंचुणाः - जान्यायोः पृ. ३८ टि. २	
चरिमंते	चरमान्तम्	१९९८, २०००, २००२ त. २००६	चंचुय	चंचुक - म्लेच्छजातिविशेष पृ. ३६ टि. ३	
,,	चरमान्तः	१५५१ [१]	चंढी	चंढी - वनस्पतिः ५४ [१] गा. ५०	
चरिमंतेसु	चरमान्तेषु	२११	चंद्	चन्द्र १६७ तः १७४, १९५ [१], १९७ [१], २०१ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७, ९७४ [२-३], २१६९	
चरिमा	चरमाः	२७४, २७५, ८०९ [१], ८११ [१], ८१३ [१], ८१५ [१], ८१७ [१], ८१९ [१], ८२१ [१], ८२३ [१], ८२५ [१], ८२७ [१], ८२९ [१], ९९३, २१६८			
चरिमाई	चरमाणि	२ गा. ४, ७७५, ७७७, ७७९, ७८०, ७८१, ७८३ तः ७८८, ७९७, ८०२, ८०३			

मूलसदो	सक्यथो सुत्तकाइ
चंद	चन्द्र - चन्द्राभिधद्वीप- समुद्रार्थे १००३ [२] गा. २०६
+ चंदण	चन्दनम् - मणिमेदः २४ गा. ११
+ चंदण -	,, - चनस्पतिः ४१ गा. १८
चंदण -	चन्दन १७८ [१-२]
० चंदणकलसा	चन्दनकलशानि १७७, १७८ [१], १८८
चंदणघट ०	चन्दनघट ,,
चंदणा	चन्दनाः - द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]
+ चंदप्यभ	चन्द्रप्रसः - मणिमेदः २४ गा. ११, घृ. १४ टि. १
चंदप्यभा	चन्द्रप्रभा - मदिराविशेषः १२३७
चंदविमाण ०	चन्द्रविमान ६५० [१६]
चंदविमाणे	चन्द्रविमाने ३९७ [१-३], ३९८ [१ ३]
चंदविमाणेर्हितो	चन्द्रविमानात् ६५० [१६]
चंदी	चन्द्राः - चन्द्रनिकायदेवाः १४२ [१], १९५ [१]
चंद्रिम ०	चन्द्रमस १९५ [०], १९६, १९७ [१], १९८ [१], २१०
चंदे	चन्द्रः १२३१
चंपगजाती	चम्पकजातिः ४३ गा. २६
चंपगवर्द्धेसप	चम्पकवर्द्धेसकः १९७ [१], १९९ [१]
चंपयकुसुमे	चम्पककुसुमम् १२३०
चंपयछली	चम्पकवर्द्धे १२३०
चंपयमेदे	चम्पकमेदः १२३०
० चंपयलता	चम्पकलता ४४ गा. २७
चंपा	चम्पा - नगरी १०२ गा. ११२

मूलसदो	सक्यथो सुत्तकाइ
चंघे	चम्पकः १२३०
चामरं	चामरम् ८५३
चारणा	चारणाः - चारणमुनयः १००
चारं	चारम् १९५ [१]
चाराण	(१) फलविशेषाणाम् घृ २७३ टि. ८, घृ. २९६ टि ८
चारिणो	चारिणः १९५ [१]
चारियञ्चा	चारयित्तव्याः ११८९
चारियञ्चाओ	,, १२०५
चारियञ्चाणि	चारयित्तव्ये १५६३ [२]
चारिया	चारिताः ११४९
चारु	चारु १८८, १९७ [२]
चारियञ्चा	चारयित्तव्या १६३२
चाववंसे	चापवंशः ४६ गा. ३४
चासपिच्छम्	चापपिच्छकम् घृ. २९३ टि. ११
चासपिच्छे	चापपिच्छम् १२२७
चासपिंठे	,, घृ. २९३ टि. ११
चासा	चाषाः ८८
चासे	चाषः १२२७
चिउररागे	चिकुरराग. १२३०
चिउरे	चिकुर १२३०
चिक्खल्ल	चिक्खल्ल - कर्दम १६७ तः १७४, घृ. ५० टि. ७
चिज्जंति	चीयन्ते १५५३, १५५४
चिट्ठनि	तिष्ठति १०००, १००१
चिट्ठनि	तिष्ठन्ति २११, २११ गा. १७७, २९३, १८६४, २०५९ [२. ४-६], २१६८, २१६९, २१७६, २१७६ गा. २३१
चिट्ठेज्ज	तिष्ठेत् २१७४ [४]
चिट्ठगा	चिट्ठकाः - रोमपक्षिविशेषः ८८
चिण	चिण ९७१ गा. २०१

मूलसदो	सकथ्यथो	सुत्तंकाह	मूलसदो	सकथ्यथो	सुत्तंकाह
० विणणा	चयनम् १४७४ गा. २१४		चिह्लगो	चिह्लक. - आरण्यकपशुः	
विणंति	चिन्वन्ति ९६५ [१]		चिह्ललिया	चिह्ललिया - आरण्यकपशुः	पृ. २१२ टि. ४
विणिस्संति	चेव्यन्ति ९६६ [१]		चिह्लरेसु	चिह्लरेसु १५१, १६०,	
विणिसु	अचैयुः - चितवन्तः	९६४ [१]	चिह्लम	१८३ तः १६६, १७५	
चिस	चित्र १७७, १७८ [१-२],		चित्तिमि -	चिन्तयामि ८३०	
चित्तगु	१८८, १९७ [२]		चिंध	चिह्ल १७७, १७८ [१-२],	
चित्तभो	चित्रक. - मनसपदविशेषः	८४९, ८५२	चीण	१८८, १९५ [१], १९६	
चित्तभो	,, ,, पृ. २१२	टि. ४	चीण	चीन-म्लेच्छजातिविशेषः	
चित्तमा	चित्रकाः ,, ७४		चीणपिट्टरासी	चीनपिट्टराशिः १२२९	
चित्तपक्खा	चित्रपक्षाः - चतुरिन्द्रिय-		० चीणा	चीनाः - म्लेच्छजाति-	
चित्तलप	जीवाः ५८ [१]		विशेषः	९८	
चित्तलगा	वनस्थितिः पृ. १७ टि. ५		वन्मत्पिण्यविशेषः	४२	
चित्तलिणो	चित्रलकाः - सनसपद-		गा. २०		
चित्तं	विशेषः ७८		उच्च	,, पृ. १८ टि. ८	
० चित्ता	चित्रालिनः - सर्पभेदः ८०		उष्णघणो	चूर्णवनः ५४ [७] गा. ८४	
चित्तामूलप	चित्रम् १ गा. ३		० उष्णणाण	चूर्णानाम् ८८४	
चित्तारा	चित्राणि १०६, १९५ [१]		उष्णिण्याण	चूर्णिकया ८८४	
चित्तारा	चित्रकमूलकम् १२३४		उष्णिण्याभेण	चूर्णिकाभेदः ८८१, ८८४	
चित्तिया	चित्रकाराः - शिल्पार्या.	१०६	उष्णिण्याभेएण	चूर्णिकाभेदेन ८८७	
चित्तियस्स	चित्रका ८५१		उष्णिण्याभेदे	चूर्णिकाभेदः ८८४	
चित्तियेऊण	चित्तरथ १६७९		० उष्णे	चूर्णम् १२३३	
चित्तिय	चित्त्वा पृ. ३ टि. ४		उष्णपडोला	वनस्यातिविशेषः पृ. १८	
चिह्ल	चिह्लात - म्लेच्छजाति-			टि. ८	
चिह्लल	विशेषः ९८		चुलसीइ	चतुरासीतिः १८१ [१]	
चिह्ललप	चिह्लल - ,, ९८		चुलसीती	,, १८७ गा. १३८	
चिह्ललपसु	चिह्ललकः - आरण्यकपशुः	८४९, ८५२	चुलहिमवंत ०	चुलहिमवंत-लघुहिमव-	
चिह्ललभो	चिह्लरकेसु पृ. ४७ टि. १		चुंचुणा	स्पवतः १०९८	
चिह्ललभो	चिह्ललकः - आरण्यकपशुः		चुंचुया	चुंचुणाः - ज्ञात्यार्याः १०३	
चिह्लल[ल]ग	पृ. २१२ टि. ३		चुंचुया	गा. ११८	
चिह्ललगा	देदीप्यमान १८८			चुंचुकाः - म्लेच्छजाति-	
	चिह्ललकाः - आरण्यकपशवः			विशेषः ९८	
	८५०, पृ. ३१ टि. ३				

मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुसंकाह
चूडामणि ०	चूडामणि	१७७, १७८ [१-२]
चूतलता	चूतलता	४४ गा. २७
सूयवर्द्धस्य	चूतवर्तसकः	१९७ [१], १९९ [१]
शेव	एव	२ गा. ७, ४२ गा. २१, ४९ गा. ४०, ५४ [१] गा. ४९ तः ५२, ५४ [८] गा. ९१ गा. ९४, ५४ [९] गा. ९८, ५४ [१०] गा. १००, ८२, ९१ [४] गा. १११, ९३, १०२ गा ११२- ११३ गा. ११५, १०३ गा ११८, ११० गा १२२, १५१, १५७, १६०, १६३ तः १६६, १७४ गा. १३४, १७५, १८७ गा १३८ गा. १४१, १९२ गा १५०, १९४ गा १५१, २०६, २१२ गा. १८१, २७२ [१५], २७३, ३३० तः ३३२, ४५४, ४५६ [३], ४५७ [३], ४५९ [३], ४६२ [३], ४६६ [३], ४६७ [३], ४६८ [३], ४७० [३], ४७१, ४७५ [३], ४७७ [३], ४८०, ४८१ [२], ४८२ [२-३], ४८३ [३], ४८७ [३], ४८९ [३], ४९० [३], ४९१ [३], ४९५ [३], ५०८, ५१७, ५१८, ५२१, ५२५ [२], ५२६ [२], ५२९ [३], ५३० [३], ५३१ [२],

मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुसंकाह
शेव		५३२ [३], ५३३ [३], ५३५ [३], ५३६ [३], ५३७ [३], ५३९ [३], ५४१ [३], ५४२ [३], ५४३ [३], ५४४ ५४५ [३], ५४७ [३], ५४८ [३], ५५० [३], ५५१ [३], ५५२ [३], ५५५ [२], ५५६ [३], ५५७ [३], ६४६, ६४८, ६५० [१०], ६५८, ६५९, ६६५ [१], ६६९ [२], ६७२ [४, ७-८], ६७६, ६८०, ७४६, ७५२, ७६०, ७७३ [३], ७७६, ७७८, ८६६ गा १९७, ८७७ [२३] गा १९८, ८८८ [१], ८८९, ८९१, ८९५, ९११ [४], ९१२ [३-४], ९१४ [२, ४], ९१६ [२], ९१८ [३], ९२०, ९२१ [२-४], ९२२ तः ९२४, ९३९ [१], ९४० [१, ३], ९४१ [३], ९८६, ९७१ गा. २०१, ९८२, ९८३ [२], ९८४, ९८५ [७, ९], ९८७ [४-५], १००१, १००३ [३], १००६ गा. २०८, १००८ [२], १०२६ [१], १०४१ [६], १०५३, १०६०, १०६७, १०८९, १०९९, ११०७, ११०९, ११२३, ११४१, ११५१, ११५४, ११५५, ११६०, ११६१, ११६३

मूलसदो
बेव

सक्यथो सुत्तंकाइ
[४], ११६४ [१, ४],
११६५ [१], ११६६
[१], ११६७ [१],
११८३ [२], १२०३
[३, ५], १२०४, १२१०
[१], १२१४, १२१५
[१, ३], १२२३,
१२२५ त. १२३१,
१२३३ त. १२३८,
१२५५, १२५७ [१४
१६], १२६३ [०],
१२६९, १३०३, १३०४,
१३१३, १३४७, १३४९,
१३६३, १४०१, १४१४
[२], १४६७, १४७८
[३], १४९० [३-४],
१४९८ [३], १५०१
[२-३], १५०३, १५०६
[४], १५०९, १५११
[१], १५२० [५],
१५३२ [५], १५४४ [२],
१५४६, १५५१ [८,
१०], १५५७, १५६६,
१५७५ [१], १५९५
[२], १६०८, १६१९,
१६४४, १६४८, १६६६,
१६६८, १६६९, १६७२
१६७७ [१], १६७८
[२], १६८६ [२],
१६८५ [२], १७००
[७, १०, १४-१५, ३७,
४१, ४४], १७०५,
१७०७ [१], १७०८
[२, ४, ७-८], १७११
[२], १७१२ त. १७ ५,
१७१७, १७१८, १७२१,
१७२२, १७२५, १७२७

मूलसदो

सक्यथो सुत्तंकाइ

तः १७२९, १७३१
[१, ३-४], १७३७ [३],
१७३९ [३], १७४७ [१],
१७९०, १७९३ गा. २१७,
१८०२, १८२६, १८५५,
१८५६, १८६४, १८७३,
१८९५ [२], १९२४,
१९५५, १९८१ गा.
२२२, २०००, २०३५,
२०५१, २०५२ [१-२,
६६], २०५७ [४],
२०८५ गा. २२७,
२१५६ [२], २१५७,
२१५८ [१], २१५९
[२], २१६०, २१६५,
२१६६ [३], पृ. १४
टि. १, पृ. ३९. टि. १
चतुस्थानपतितः पृ. १४०
टि. १
चोत्तीमं चतुस्त्रिंशत् १७९ [१],
१८६ [१], १८७ गा.
१४१
चोत्तीसा ,, १८७ गा. १४०
चोत्तीसापु चतुस्त्रिंशत् १७९ [२]
चोहस चतुर्विंश ६२० [३],
४२१ [१, ३], १३२७,
१७०२ [१९]
चोहस - .. १७३, १७४ गा.
१३६
चोहसण्हं चतुर्विंशानाम् १८७
,, (पतु. ष.) चतुर्विंशान्यः चतुर्विंशभिर्वा
७०७, ७०८
,, (स. ष.) चतुर्विंशत् १८३५
१८३६
चोहसमं चतुर्विंशम् पृ. २३६ पं. १०
चोहसविहे चतुर्विंशविधः १६८४
[१-२]

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
बोय-०	गन्धद्रव्य	१२३७
बोयाला	चतुश्चत्वारिंशत्	१८७ गा. १४०
बोयालीसं	„	१८० [१]
बोयालीसाए	चतुश्चत्वारिंशत्	१८२ [२]
बोयासवे	बोयासवः—मदिराविशेषः	१२३७
+ चोरग	चोरकः—वनस्पतिविशेषः	४९ गा ४१
चोराण	फलविशेषाणाम्	११२२, १२३५
चोव	म्लेच्छजातिविशेष	पृ. ३६ टि. ९
चोवट्टि	चतुःषष्टिः	१७८ [१], १८७ गा. १३८
चेव	एव	११३१, ११४५
० च्छायं	छायाम्	१११४
० च्छाया	छायानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९६, २०६ [१], २१०
„	छाया	२११
	छ	
छ	षट्	१०३ गा ११८, १०२८ [३], १०३३ [३], १०४१ [४], १०५९, १०६०, १०६६ [२], ११६५ [१], १२५६, १२५७ [३, ५, ७], १४१६ [२], १५३२ [५], १७०२ [१८, २३, २६], २१४७, २१५२
छउमत्य	छप्रस्थ	११५, ११६, १२७ तः १२९

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
छउमत्य ०	छप्रस्थ	११३, ११४, १२६, १२७, १२९, १३८
छउमत्यभणाहारए	छप्रस्थानाहारकः	१३६७, १३६८
छउमत्यभाहारए	छप्रस्थाहारकः	१३६४
छउमत्या	छप्रस्थाः	३३४
छउमत्याहारए	छप्रस्थाहारकः	१३६५
छउमत्ये	छप्रस्थः	९९४, २१६९
छउमत्येण	छप्रस्थेण	११० गा. १२२
छगल	छगल	१९६
छग्गाउयाहं	षड्गव्युत्तानि	१५११ [१]
छष	षट् च	१८७ गा. १४७, २०६ [२] गा. १५४, १५२९ [२]
छङ्गारा	शिल्पार्यविशेषः	पृ. ३८ टि. ६
छट्ट	षट्ठ	२१७३ [२]
छट्टभत्तस्स (स ष)	षट्ठभक्ते	१८२४
छट्टम्मि	षट्ठे	७९० गा. १८८
छट्टं	षट्ठम्	७९० गा. १८८ तः १९०, १९८० [६], पृ. १८३ प. १२
छट्टाप	षट्ठयाः	२००५
छट्टाणवडिए	षट्स्थानपतितः	४४०, ४४१, ४४५ [१, ३], ५३१ [१], ५४८ [१, ३], ५५० [१, ३]
छट्टाणवडिता	षट्स्थानपतिताः	४५३
छट्टाणवडिते	षट्स्थानपतितः	४४०, ४४१, ४४३ तः ४४८, ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१-३], ४५९ [१, ३], ४६२ [१, ३], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१, ३], ४७०

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुत्तंकाइ
छट्टाणवञ्जिते	[१, ३], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१, ३], ४७७ [१, ३], ४८१ [१-२], ४८२ [१], ४८३ [१, ३], ४८५ [१, ३], ४८७ [१, ३], ४८९ [१, ३], ४९० [१, ३], ४९१ [१, ३], ४९३ [१, ३], ४९७, ५०४, ५०५, ५०८ त ५११, ५१३ त ५१५, ५१९, ५२३, ५२५ [१], ५२९ [१], ५३० [१], ५३१ [१, ३], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३५ [१], ५३६ [१], ५३७ [१], ५३८ [१, ३], ५३९ [१, ३], ५४१ [१, ३], ५४२ [१, ३], ५४३ [१, ३], ५४५ [१, ३], ५४७ [१, ३], ५५१ [१, ३], ५५२ [१, ३], ५५४ [१, ३], ५५५ [१, ३], ५५६ [१], ५५७ [१, ३]	४७३ [१], ४७५ [१, ३], ४७७ [१, ३], ४८१ [१-२], ४८२ [१], ४८३ [१, ३], ४८५ [१, ३], ४८७ [१, ३], ४८९ [१, ३], ४९० [१, ३], ४९१ [१, ३], ४९३ [१, ३], ४९७, ५०४, ५०५, ५०८ त ५११, ५१३ त ५१५, ५१९, ५२३, ५२५ [१], ५२९ [१], ५३० [१], ५३१ [१, ३], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३५ [१], ५३६ [१], ५३७ [१], ५३८ [१, ३], ५३९ [१, ३], ५४१ [१, ३], ५४२ [१, ३], ५४३ [१, ३], ५४५ [१, ३], ५४७ [१, ३], ५५१ [१, ३], ५५२ [१, ३], ५५४ [१, ३], ५५५ [१, ३], ५५६ [१], ५५७ [१, ३]	छत्त छत्त - छत्तच्छायं छत्तरयणत्तं छत्तं छत्ताए छत्तारा छत्तीसइमं छत्तीसयं छत्तीसं छत्तीमा छत्तोए छत्तोह छत्तिसि छप्पएसिण छप्पएसिण छप्पण छप्पणाण छप्पि छब्भंगा छब्भानो छम्मास - ० छम्मासा	छत्र ,, छत्रच्छायाम् छत्ररत्नत्वम् छत्रम् वनस्पतिविशेषः छत्रक्यारा - शिल्पायाः षट्त्रिंशत्तमम् षट्त्रिंशत् ,, ,, छत्रोकः - वनस्पतिः छत्रौष - ,, षड्विंशाम् गा. १९८, १९५३, १५५६, १८०० [३], १८०९, १८१५, २१५३ [१] षट्प्रदेशके षट्प्रदेशकः षट्पञ्चाशत् षट्पञ्चाशति षडपि षड्भक्ताः षडभागः षण्मास षण्मासाः	२११ १९५ [१] १११४ १४६९ ८५३ पृ. २१ टि. ६ १०६ पृ. ४४६ पं. १२ पृ. १४ टि. १ १२५८ [४-८], १५८४ [२] १८७ गा. १४१ पृ. २१ टि. ६ ४१ गा. १८ ८७७ [२३] गा. १९८, १९५३, १८०० [३], १८१५, २१५३ [१] ७८६ ७८६ ९२३ ९३, १७६ ६९२, १२०५, १२५८ [३] १८८० [१, ५], १८८५ [२], १८८७ [२], १८९५ [२-४], १८९८ [१], १९०५ [३] तः १९०७ २११ ६७७, ६८१ ३७१ [१, ३]
छट्ठिं	षट्ठीम् ६४७ गा. १८४	षट्ठीम् ६४७ गा. १८४			
छट्ठीए	षट्ठयाम् १७८ गा. १३८, ३३८	षट्ठयाम् १७८ गा. १३८, ३३८			
”	षट्ठयाः २१७ [१]	षट्ठयाः २१७ [१]			
छट्ठे	षट्ठे २१७२	षट्ठे २१७२			
छट्ठो	षट्ठः ९२१ [१], पृ. ३०३ पं. १३	षट्ठः ९२१ [१], पृ. ३०३ पं. १३			
छण्णउई	षण्णवतिः १८७ गा. १३८	षण्णवतिः १८७ गा. १३८			
छण्णउई ०	षण्णवति ९२१ [१]	षण्णवति ९२१ [१]			
छण्हं	षण्णाम् १८२ [२], १८७ गा. १३९, २०४ [२], पृ. ६१ टि. ३	षण्णाम् १८२ [२], १८७ गा. १३९, २०४ [२], पृ. ६१ टि. ३			

मूलसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
छल्ली	छल्ली ५५ [३] गा. १०९	
छल्ली	,, ५४ [५] गा. ७६ तः ७९, ५४ [६] गा. ८० तः ८३	
० छल्ली	,, १२३०, १२३३	
छलेसाभो	षड् लेस्याः ११५६, ११५८, ११६३ [१, ३-४], ११६४ [१, ३], १२१९, १२३२, १२५०, १२५६, १२५७ [१-२]	
छव्विधे	षड्विधः ६८४	
छव्विमाणा-	षड् विमानावाससहस्राणि	
वाससहस्सा	२०४ [१]	
छव्विया	शिल्पार्याः १०६	
छव्विहबंधण	षड्विधबन्धकः १६४२, १६४६, १७५५, १७६१, १७६३ [१], १७६४, १७७६, १७७८, १७८१, १७८३ [१], १७८४ [१-३]	
छव्विहबंधगा	षड्विधबन्धकाः १६४३, १७५७, १७६१, १७६८, १७६५ [२], १७७८, १७८४ [१]	
छव्विहबंधगे	षड्विधबन्धकः १६४३, १७५७, १७६५ [२], १७८१, १७८४ [१]	
छव्विहसंटाणसंठिण	षड्विधसंस्थानसंठिणम् ९८८, १४९७ [१-३], १४९८ [१], १५०१ [१]	
छव्विहसंटाणसंठिवा	षड्विधसंस्थानसंस्थिताः १४९८ [४]	
छव्विहा	षड्विधाः १००, १०३ १०४	
,,	षड्विधा १९३७	
छव्विहे	षड्विधः ६८५, ९३०, १०१९, १९१३	

मूलसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
छव्विहे	षड्विधम् १६९४ [७-८]	
छव्वीसहमं	षड्विंशतितमम् पृ. ३९० पं २८	
छव्वीसं	षड्विंशत् १७४ गा. १३४ षड्विंशतिः ४३० [१, ३], ४३१ [१, ३], ७८१	
छव्वीसाण	षड्विंशतेः षड्विंशत्या वा ७१७, ७१८	
,,	षड्विंशतौ १८४५, १८४६	
छव्वीसुत्तरे	षड्विंशत्सुत्तरे-षड् विंशत्यधिके १७०	
छसु	षट्सु १२०५, १५००, १५७४, १६३७	
छहं	षड्भिः ६९१	
छाडमत्थिया	छाडस्थिकाः २१४७ तः २१५०, २१५२	
छाणविच्छुया	छाणवृथिकाः ५८ [१]	
छायं	छायाम् १११५	
० छाये	,, १११४	
छाया	छाया १११५	
*० छाया	छायानि १७७, १७८ [१], १८८, १९६, २०६ [१], २१०	
,,	छाया २११	
छायाम्	छायया १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
छायागती	छायागतिः ११०५, १११४	
छायानुवातगती	छायानुवातगतिः १११५	
छायानुवायगती	,, ११०५	
छायाला	षट्चत्वारिंशत् गा. १४१	
छावहं	षट्षष्टिः १३४३, १३४६, १७०० [१]	
छावह्वीभो	षट्षष्टी १३५६	
छावत्तरि	षट्सप्ततिः १८७ गा. १३९	
छिण्णरुहा	छिण्णरुहा - दुर्वा ५४ [१] गा. ४९	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
० छिद्रेसु	छिद्रेषु	१५.७
० छिरागं	शिराकम् ५.४ [७]	गा. ८५
० छिवाडिया	वलादिफलिका	१२३१
छीरबिरालिया	भुजपरिसर्पविशेषः ८५ [१]	
छीरबिराली	दलीविशेषः ४५ गा. ३१ ५.४ [१] गा. ४८	
+ छुरय	वनस्पतिविशेषः	पृ. २० टि. ७
छुहा	छुधा	२११ गा. १७६
छेदोवट्टावणिय ०	छेदोपस्थापनीय	१३३, १३५
छेदोवट्टावणिय- चरित्तपरिणामे	छेदोपस्थापनीय- चान्त्रिपरिणामः	९३६
० छेयणगद्दाई	छेदनकदायी	९२१ [१]
छेवट्टमंघयणणामस्स	मेवातंसंहनननामः	पृ. २७४ टि. १
छेवट्टमंघयणणामे	सेवातंसंहनननाम	१६९.६ [७]
छेवट्टमंघयणणस्स	सेवातंसंहननस्य	पृ. ३७५ टि. १-२
छेवट्टस	सेवातंस्य	पृ. ३७५ टि. ३-६
	ज	
जह	यदि	२११ गा. १७३, ११०, ५४८ [१], ६३९ [१. ७, ९, १०], ६६७ [१], ६६८ [२, ५], ६७२ [३]
”	यति - यावन्ति	१००८ [२], १०१४ [२], १०६७
”	यति - यावन्तः	१७२१, १७२५, पृ. २५६ टि. १
जह्विहा	यतिविधा	१०८८
जक्खा	यक्षाः	१६१ [१], १८८
जक्खणं	यक्षाणाम्	१९२

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
जक्खे	यक्षः - यक्षाभिधद्वीप- समुद्रार्थे	१००३ [२] गा. २०६
जण	जन	१ गा. २
जणवयसत्ता	जनपदसत्या-भाषाप्रभेदः	८६७
+ जणवय	जनपदे	८६२ गा. १९४
जणेजा	जनयेत्	१२५८ [१-२, ५-८]
जणं	यत् खलु	८८२ तः ८८६
० जता	जयानि	१७७, १८८
जति	यदि	४६०, ४४३, ४६८, ४५५ [२३], ४८९ [२], ५०४ तः ५०६, ५०८, ५२७ [३], ५३३ [१], ५३९ [१], ५५६ [१], ६३९ [३], ५-६, १०-१२, १६-२३, २५, २६], ६४५, [४६], ६५० [२-६, ८, १०-१५, १७-१८], ६५५, [२४], ६५६ [२-३], ६६२ [२-३, ५-७], ६६५ [२-३], ६६६ [२], ६६८ [३-४], ९१० [३]
जति	यति-यावन्ति	१०११ [२], १०१२ [२], १०१६ [२], १०४२, १०५७, १०५७
”	यति-यावन्तः	१७२८
जति - जत्तिया	यति-यावन्ति	१००८ [२]
”	यावन्तः	१७३३
”	यावन्ति	१०१५ [२], १०४३ [२]
जत्थ	यत्	२५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५, [३], १०७, २११ गा. १६७, ४७८, ४८८, ४९६, १७०२ [५८] १७१२, १७१७

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह	
जत्य -	यत्र १६९, १५२, १५५, १५८, १६१		
० जद्रा	जयानि	पृ. ५६ टि ४	
जदि	यदि ४४०, ४४३, ६३९ [२, ८-१३], ६७२ [२], १५१५ [१] तः १५१७ [२], १५१८ [१६], १५१९ [१-६], १५२० [१-३], १५३३ [२-१०], २१०० [३], २१०४ [३]		
जधा	यथा	३३३	
० जमलपयस्म	यमलपदस्य	५२१ [१]	
जन्म - ०	जन्म	२१७६	
जयंत	जयन्त	४३६ [१३], ६००, १०३६, १०३९, १०४१ [८], १०४५ [१], १०४६ [१, ७-८], १०४७ [३], १०४८ [४], १०४९, १०५० [३] त १०५२, १०५४ [१], १०६३	
जयंत -	जयन्त	६०४, ७२३, १०४३ [५], १०५५ [४]	
जयंता	जयन्ताः	१४७ [१]	
जयते	जयन्तः	२१०	
० जया	जयानि	१७८ [१]	
जर	जरा	१ गा. १	
जरमरणविप्पमुक्ता	जरा मरणविप्रमुक्ताः	२१७० [२] गा ६३०	
जरा	जरा	२११, २११ गा. १७९, २१७६ गा २३१	
जरा ०	जरा	२११ गा. १६६	
जरुला	चतुरिन्द्रियजीवाः	५८ [१]	
जरुंते	जलकान्तः - मणिभेदः	२४ गा. ११	
	जलकान्तः - उदधि-		
	कुमारेन्द्रः	१८७ गा. १४३	

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
जलचारिया	जलचरकाः - चतुरिन्द्रिय- जीवाः	५८ [१]
जलट्टाणेषु	जलस्थानेषु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
जलपहेणं	जलपयेन	१११२
जलप्यहे	जलप्रभः - उदधियुमारेन्द्रः	१८७ गा १४४
जलयर ०	जलचर	१५२४ [२]
जलयरतिरिक्ख-	जलचरतिर्येभ्योनिकयधे-	
जोणियपंचेदिय-	न्द्रियौदारिकशरीरम्	१४८३, १४८४ [१], १४९८ [१]
भोरालियसरीरे		१४८४ [१-२]
० ,, ,,		१४८४ [१-२]
जलयरपंचिन्द्रियति-	जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
रिक्खजोणि-	म्योनिकेभ्यः	६३९ [३-६]
पुह्णितो		
जलयरपंचिन्द्रियति-	जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
रिक्खजोणिया	म्योनिकाः	६१
जलयरपंचिन्द्रियति	जलचरपञ्चेन्द्रियेभ्यः	६४५ [२]
रिक्खजोणिपुह्णितो		
जलयरपंचिन्द्रियति-	जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
रिक्खजोणिपुह्णितो	म्योनिकेभ्यः	६३९ [३-६]
० ,, ,,		६३९ [४-६]
जलयरपंचिन्द्रियति-	जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
रिक्खजोणिणीओ	म्योनिकाः	६३४
जलयरपंचिन्द्रियति-	जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
रिक्खजोणिया	म्योनिकाः	६२, ६८ [४], ३३४
जलयरपंचिन्द्रिय-	जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-	
तिरिक्खजोणि-	म्योनिकानाम्	६८ [४], ३७५ [१]
याणं		३७५ [२] तः ३७७ [३]
० ,, ,,		३७५ [२] तः ३७७ [३]
जलयरपंचिन्द्रियेह्णितो	जलचरपञ्चेन्द्रियेभ्यः	६५० [१०]

मूलसदो	सक्यवथो	सुसंकाह
जलयरसंसेजवासा-	जलचरसङ्घयेयवर्षयुष्क-	
उयगन्भवकं-	गर्भव्युत्क्रान्तिकतियै-	
तियतिरिक्ख-	भ्योगिकपथेन्द्रियवैक्रिय	
जोगियपंचेदिय-	शरीरम्	१५.१८
वेउन्वियसरीरे		[४-५]
"	"	१५.१८[५]
● जलयरा	जलचराः	१४९.८ [३-४]
जलयराण	जलचराणाम्	१५१०
जलवा	जलजानि	५.४ [८] गा ८६
+ जलरुह	जलरुहाः	३८ गा १०
जलरुहा	"	५१
जलबिच्छुया	जलवृश्चिकाः	५८ [१]
जलासपुसु	जलाशयेषु	१५.१, १६०, १६३ त. १६६, १७५
जले	जले	८३
जलोडया	द्वीन्द्रियजीवाः	५६ [१]
जलोया	"	"
"	चर्मपक्षिविशेष-	८७
जल्लेसा	यल्लेइया	१०१४
जल्लेस्साइं	यल्लेइयानि	१११७
जल्लेस्से	यल्लेइयः	१११७, १२०१ [१], १२०३ [१], १२०८, १२१० [१-३], १२११
जवत्रवा	यवयवा-वनरपतिः	५.० गा. ४२
जवण	यवन-म्लेच्छजातिविशेष	९०
जवणालिया	यवनार्निना-लिपिमेघः	१०७
जवणालियासंठिण्	यवनालिवसस्थितः	२०१६
जवसण्	यवासकः	४२ गा. २१
जवभसाकुसुमे	यवससकुसुमम्	१२२८
जसोकित्ति०	यश कीर्ति	१७१३
जसोकित्तिणामार	यशःकीर्तिनाम्र.	१७०० [५४], १७३९ [३]
जसोकित्तिणामे	यश.कीर्तिनाम	१६९३

मूलसदो	सक्यवथो	सुसंकाह
जसोकित्ति	यशःकीर्तिः	१६८४ [१]
जस्स	यस्य	५४ [३] गा. ५६ तः ५८ गा. ६० तः ६५, ५४ [४] गा. ६६ तः ६८ गा ७० तः ७५, ५.४ [५] गा. ७६ तः ७८, ५.४ [६] गा ८० तः ८२, १०१२ [७], १०१४ [५], १०१५, [७], १०१६ [२], १०४१ [३, ७], १०४२, १०४३ [१-२, ४], १०४५ [१], १०५७, १०६७, १०८८, १२१४, १४४४, १५५९ त. १५६१, १५६३ [१], १५६६, १६०७ तः १६०९, १६१२, १६१३ [१], १६१६ [७], १६१९, १६२८ त १६३०, १६३३, १६३६, १६३५ [१, ४], १६३६, १७२१, १७२५, १७२८, १७३३, १७४१, १८५७, १९०७, २११७ [१], २११८ [१]
जस्स -	यरथ	१०३६, १०४१ [१-७, ८-९], १०४३ [३, ५-६], १०४६ [५, ७८], १०४७ [३], १०६५, २०९३ [१], २०९५ [१], २०९६ [१-२], २१०१ [१], २१०२, २१०३ [१], २१०५, तः २१०८, २११२, २११३, २११५ [७, ४], २१२० [२-३],

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
	२१२२, २१३५ [१], २१७० [२] गा. २२९	
जह	यथा १ गा. ३, ५३ गा ४५-६६, ५४ [१०] गा. १०२, २११ गा. १७४ गा. १७६, ४ २९० दि. १	
जहण	जघन्या २११ गा. १६५	
जहणण	जघन्य ९४८ गा. २००	
जहणणउक्कोमियाण	जघन्योःकृष्टया १५६६	
जहणणणहिंनो	जघन्यकेऽय १२४७, १२४९	
जहणणगं	जघन्यकम् १७१२, १७३७ [४]	
जहणणगा	जघन्यकानि १२४७ त १२४९	
जहणणगानं	जघन्यकानाम् १२४७	
जहणणगुणककख- डस्स	जघन्यगुणकर्कशस्य ५६५ [१]	
जहणणगुणककखडानं	जघन्यगुणकर्कशानाम् ,,	
जहणणगुणककखडे	जघन्यगुणकर्कशः ,,	
जहणणगुणकालम्	जघन्यगुणकालक. ४५७ [१], ४६८ [१], ४७५, [१], ४८३ [१], ४९१ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५६१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५५७ [१]	
जहणणगुणकालगस्य	जघन्यगुणकालकस्य ४५७ [१], ४६८ [१], ४८२ [१], ४९१ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१]	
जहणणगुणकालगानं	जघन्यगुणकालकानाम् ४८३ [१]	
जहणणगुणकालयस्स	जघन्यगुणकालकस्य ४७५, [१], ५४३ [१], ५५७ [१]	

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
जहणणगुणकालयाणं	जघन्यगुणकालकानाम् ४७५ [१], ४६८ [१], ४७५ [१], ४९१ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५५७ [१]	
जहणणगुणसीतस्स	जघन्यगुणशीतस्य ५४७ [१], ५५२ [१]	
जहणणगुणसीतानं	जघन्यगुणशीतानाम् ५५१ [१], ५५२ [१],	
जहणणगुणसीते	जघन्यगुणशीत ५४७ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ५५२ [१]	
जहणणगुणसीयस्स	जघन्यगुणशीतस्य ५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१]	
जहणणगुणसीयाणं	जघन्यगुणशीतानाम् ५४७ [१], ५४८ [१], ५५० [१]	
जहणणचक्खुदंस- णिस्स	जघन्यचक्खुर्दशनिनः ४६२ [१]	
जहणणचक्खुदंसणी	जघन्यचक्खुर्दशनी ,,	
जहणणचक्खुदंसणीणं	जघन्यचक्खुर्दशनिनाम् ,,	
जहणणजोगिस्स	जघन्यशोणिनः २१७५	
जहणणट्टितीण	जघन्यस्थितिकः ४५६ [१], ४६७ [१], ५३५ [१]	
जहणणट्टिनीयस्स	जघन्यस्थितिकस्य ४५६ [१]	
जहणणट्टिनीयाणं	जघन्यस्थितिकानाम् ४६७ [१], ५३५ [१], ५५६ [१]	
जहणणठानिदंधण	जघन्यस्थितिबन्धकः १७४२ तः १७४४	
जहणणठितीण	जघन्यस्थितिकः ४७४ [१], ४८२ [१], ४९० [१], ५३२ [१], ५३३	

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
जहण्णठितीए	[१], ५३६ [१], ५३७ [१], ५५६ [१]	
जहण्णठिनीयस्स	जघन्यस्थितिकस्य ४६७ [१], ४७४ [१], ४९० [१], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३५ [१], ५३६ [१], ५३७ [१], ५५६ [१]	
जहण्णठिनीयाणं	जघन्यस्थितिकानाम् ४५६ [१], ४७४ [१], ४८२ [१], ४९० [१], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३६ [१], ५३७ [१]	
जहण्णपए	जघन्यपदे ९२१ [१]	
जहण्णपएसियस्स	जघन्यप्रदेशकस्य ५५६ [१]	
जहण्णपदेस्मिते	जघन्यप्रदेशकः ..	
जहण्णपदेसियाणं	जघन्यप्रदेशकानाम् ..	
जहण्णमत्तिअण्णा- णिस्स	जघन्यमत्तज्ञानिन ४७० [१]	
जहण्णमत्तिअण्णाणी	जघन्यमत्तज्ञानी ..	
जहण्णमत्ति- अण्णाणीणं	जघन्यमत्तज्ञानिनाम् ..	
जहण्णया	जघन्यकानि १२४९	
जहण्णाभिणि- बोहियणाणिस्स	जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनः ४५९ [१], ४७७ [१], ४८५ [१], ४९३ [१]	
जहण्णाभिणि- बोहियणाणी	जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी ४५९ [१], ४८५ [१], ४९३ [१]	
जहण्णाभिणि- बोहियणाणीणं	जघन्याभिनिबोधिक- ज्ञानिनाम् ४८५ [१], ४७७ [१], ४८५ [१], ४९३ [१]	
० जहण्णयं	जघन्यिकाम् १७४४	
जहण्णिवा	जघन्यिका १०१३, १०६६	
जहण्णियाए	जघन्यिकायाम् ..	
जहण्णियाहिंत्तो	जघन्यिकायाः ..	

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
जहण्णुक्कोसगाणं	जघन्योक्तुककानाम् १२४९	
जहण्णुक्कोसियाए	जघन्योक्तुककियाम् १०१३	
जहण्णेण	जघन्येन ३३६ [२], ३४० [२], ३४१ [२], ३४२ [२], ३४५ तः ३५२ सूत्राणां द्वितीय- कण्डिका, ३५४ [२], ३५५ [१३], ३५६ [२], ३५७ [२], ३५९ [२], ३६० [२], ३६१, ३६२ [२], ३६३ [२], ३६४ [१३], ३६५ [२], ३६६ [२], ३६७, ३६८ तः ३७० सूत्राणां ३९३ तः ३९७ सूत्राणां च द्वितीयकण्डिका, ३९८ [१०], ३९९ [२], ४०१ तः ४३७ सूत्राणां द्वितीयकण्डिका, १२६६ [१], १२७७, १२९१, १३१३, १३१९, १३३२, १३४५, १३६२, १३७३, १३८४, १५०४ [१], १५०६ [३५], १५०७ [२], १५१३ [१-३], १५२८, १७१९, १९६६ [२]	
जहण्णेणं	जघन्येन ८२, ३३५ [१-३], ३३६ [१] तः ३३९ [३], ३४० तः ३५२ सूत्राणां प्रथम-तृतीय- कण्डिके, ३५४ [१, ३], ३५६ [१, ३], ३५९ [१, ३], ३६० [१, ३], ३६१ [१, ३], ३६३ [१, ३],	

मूलसद्यो

सकयत्यो सुसंकाह

३६५ [१, ३], ३६६
 [१, ३], ३६८ तः ३९०
 सुश्राणां ३९४ तः ४३६
 सुश्राणा च प्रथम-तृतीय-
 कण्ठिके, ३९१, ३९२
 [१], ३९३ [३], ५६०
 तः ५७८, ५८१, ५८३
 तः ६०२, ६०४ तः
 ६०७, ६०६, ६२८,
 ६३३, ६३५, ६३६,
 ६८७, ६८८, ६९१,
 ६९४, ६९५, ७०१ तः
 ७१३, ७१५ तः ७२३,
 ८७८, ८७९, ९१० [३],
 ९९२ [१, ३], १२६१,
 १२६२ [१-२], १२६४
 [०], १२६७, १२६८
 [१], १२७० [२],
 १२७२, १२७३, १२७५,
 १२७९ तः १२८४,
 १२८६, १२८८, १२८९,
 १२९३, १२९४, १२९६
 तः १३०२, १३०५,
 १३०६, १३०८ तः
 १३१२, १३१४, १३१५,
 १३१७, १३१८, १३२०,
 १३२२, १३२४, १३२६
 तः १३३०, १३३३,
 १३३४, १३३६ तः
 १३४१, १३४३, १३४४,
 १३४६, १३४९, १३५०,
 १३५२ तः १३५४,
 १३५६, १३५८ तः
 १३६०, १३६५, १३६६,
 १३६८, १३७४, १३७५,
 १३७७, १३७८, १३८०,
 १३८३, १३८६, १३८७,

मूलसद्यो

सकयत्यो सुसंकाह

१३८९, १३९०, १४१४
 [१, ३], १४१५ [१-२],
 १४१६ [१], १४७०,
 १४७२, १५०२, १५०६
 [१, ३-४], १५०७ [१],
 १५१३ [४], १५२७,
 १५२९ [१-३, ९],
 १५३०, १५३१, १५३२
 [१, ५-६], १५३५,
 १५४५, १५४७ [१],
 १५४८, १५५१ [१, ४,
 ६, ९], १६९७ तः
 १७०० [१३], १७०१
 [१२], १७०२ [१,
 ३९, ११-१३, १८-२२,
 २४-२७, ३६-३९, ४२-
 ४३, ४५, ५४, ५७],
 १७०३ [१], १७०४,
 १७०५, १७०७ [१],
 १७०८ [०, ४, ७-८],
 १७१०, १७११ [२] तः
 १७१३, १७१५, १७१८,
 १७२१ तः १७२३,
 १७२५ तः १७३० [२],
 १७३१ [१, ३-५],
 १७३४, १७३५ [१],
 १७३७ [२-३], १७३९
 [१-३], १७४१, १८०६
 [१], १८२४, १८२६,
 १८२८ तः १८५१,
 १९८३ तः १९९२,
 १९९४, १९९५, १९९७,
 १९९८, २००६, २०९३
 [१], २०९५ [१],
 २१०० [२], २१०१
 [१], २१०३ [१],
 २११९ [२, ४], २१२४

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
जहणजेणं	[३], २१३५ [१], २१५३ [३], २१५६ [१], २१५७, २१५९ [१], २१६०, २१६५, २१६६ [१], पृ. १२३ टि. १, पृ. १६५ टि १		जहणगुणसीते जहणठिनीयस्स	जघन्यगुणसीतः ५४८ [१] जघन्यस्थितिकस्य	४८२ [१]
जहणजोगाहणम्	जघन्यावगाहनक ४५५ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४७३ [१, ३], ४८१ [१], ४८९ [१], ५२५ [१], ५२७ [१], ५३० [१], ५३१ [१], ५५५ [१, ३]		जहा	यथा ३ ता ८ [५], १४ त. २५ [१], २६ त. २८ [२], २० ता ३१ [२], ३२ तः ३४ [२], ३५ तः ५२, ५४ [१], ५५ [१, ३], ५६ [१] तः ६६, ६८ [१, ३], ६९ तः ७४, ७५ [१, ३], ७६ तः ८०, ८३, ८४ [१, ३], ८५ [१, २, ४], ८६ त. ८८, ९१ [१, ३], ९२, ९४ ता १४७ [२], १६७, १७४, १७७, १८० [१], १८१ [१-२], १८३ [१], १८४ [१], १८५ [२], १८६ [२] ता १८९ [१], १९० [१], १९२ ता १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१] त. २१०, २११ या १७६, ३३३, ३५३, ३५८, ४३८, ४४२, ४५१, ४६१, ४७३ [३], ४८१ [३], ४८५ [३], ४८८, ४९३ [३], ४९६, ४९९ [१], ५०० तः ५०२, ५२६ [१], ५२७ [१-२], ५५३, ५५८, ६२५, ६३४, ६३८, ६४१ तः ६४५ [१], ६५० [१०],	
जहणजोगाहणगस्स	जघन्यावगाहनकस्य ४५५ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४७३ [१], ४८१ [१], ४८९ [१], ५२५ [१], ५२७ [१], ५३० [१], ५३१ [१], ५५५ [१]				
जहणजोगाहणगामं	जघन्यावगाहनकानाम् ४५५ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४७३ [१], ४८१ [१], ४८९ [१], ५२५ [१], ५२७ [१], ५३० [१], ५३१ [१], ५५५ [१]				
जहणजोगाहणगे	जघन्यावगाहनकः ५२९ [१]				
जहणजोगाहणते	,, ५२६ [१]				
जहणजोगाहणयस्स	जघन्यावगाहनकस्य ४८१ [१]				
जहणजोगाहणयामं	जघन्यावगाहनकानाम् ५२६ [१], ५२७ [१]				
जहणजोहिणाणस्स	जघन्यावधिजानिनः ४८७ [१], ४९५ [१]				
जहणजोहिणाणी	जघन्यावधिजानी ,, ,,				
जहणजोहिणाणीं	जघन्यावधिजानिनाम् ,, ,,				

मूलसरो
जहा

सङ्कयथो सुसंकाह
६५३, ६५४, ६५५ [४],
६६८ [७], ६६९ [२],
६७२ [४, ६], ६७४,
६७५, ६७६, ६८१,
६८३ तः ६८५, ६९९,
७२५ तः ७२७, ७३८,
७५४, ७६२, ७६४,
७७३ [१-२], ७७४,
७९१, ७९९, ८०६,
८६० तः ८६८, ८७०,
८७७ [७, १३], ८८१,
८८८ [१], ८९०, ८९१,
८९६, ८९८, ९०१,
९०२, ९०४, ९०६,
९०८ त ९१० [४],
९११ [१-४], ९१२
[१-४], ९१४ [१-२, ४],
९१६ [१] तः ९१८ [३],
९२०, ९२१ [१-४],
९२५ तः ९३७, ९४०
[१, ३], ९४१ [१],
९४२ तः ९४४, ९४७
तः ९५५, ९५७ तः
९५९, ९६० तः ९६७
सूत्राणां प्रथमकण्डिका,
९७०, ९७३, ९८३
[१-२], ९८४, ९८७
[१], ९८८, ९८९,
९९१ [२], ९९६, ९९८,
१००३ [२], १००४,
१००७, १००८ [१],
१००९ [१], १०११ [१],
१०१२ [१], १०१४ [१],
१०१५ [१], १०१६ [१],
१०१७ तः १०२० [१],
१०२१ [१], १०२४,
१०२५, १०२८ [१-३],

मूलसरो

सङ्कयथो सुसंकाह
१०३४, १०३५, १०४१
[५], १०४२, १०४६
[४], १०५१, १०५६,
१०५७, १०६१, १०६२,
१०६४, १०६६ [१],
१०६८ तः १०७०,
१०७२ तः १०७६,
१०८४ तः १०८८,
१०९२ तः ११००,
११०२ तः ११०५,
१११७, ११२०, ११२४
तः ११२६, ११२८ तः
११३२, ११३४, ११३५,
११३७, ११३९, ११४१
तः ११४७, ११४९ तः
११५३, ११५५ त
११५९, ११६२, ११६३
[२-३], ११६४ [२-३],
११६५ [२], ११६९
[१], ११७२, ११७४,
११७८ तः ११८० [३],
११९३, १२०५, १२१०
[१], १२१३, १२१९,
१२३२, १२३९, १२४०,
१२५०, १२५१, १२५६,
१२५७ [१३, ५,
७, ९, १२-१३],
१२७० [१], १२७१,
१२८५, १२२१, १२२६,
१२३०, १२३१, १२३४,
१२३५, १२४३, १२४४,
१२४६, १२५२, १२५५,
१२५९, १२६४, १२६७,
१२६९, १२७१, १२७५,
१२७६, १२७९, १२८१,
१२९८, १४१५ [३],
१४२१ [२], १४२६ [१],

मूलसदो

जहा

सङ्कयथो सुसंकाह

१४२८ [४], १४२९,
 १४३०, १४३१, १४४१,
 १४४३, १४५७, १४५९,
 १४७३, १४७२, १४७५.
 तः १४७८ [२], १४८०,
 १४८२ तां १४८४ [२],
 १४८५ [१-३, ५-७],
 १४८६ [१-२], १४८७
 [१-२], १४९७ [१, ३],
 १४९८ [१], १५०१ [१],
 १५०३, १५०५, १५१४,
 १५२३ [१-२], १५२६
 [१], १५३६ तां १५३९
 [४], १५४४ [१ ३],
 १५४९, १५५२, १५५६,
 १५६३ [२], १५६७ त.
 १५७३, १५८३ [३-४],
 १५८९ [३-४], १५९५
 [२], १५९७ [२],
 १६०३ [२], १६०५,
 १६०६ [१], १६१७,
 १६२१, १६२७ [१],
 १६३५ [५-६], १६३६,
 १६३८ [२], १६४७
 [२-३], १६४९ [२],
 १६६५, १६७०, १६७८
 [१], १६७९ तः १६८१
 [१], १६८२ तः १६८४
 [१], १६८५ [१], १६८६
 तः १६९३, १६९४ [१-
 १२, १६, १८], १६९५
 [१-२], १६९६, १७००
 [६-८], १७०२ [२, १६-
 १७, २९-३०, ३२-३३,
 ४०, ४६-४८, ५५],
 १७०३ [२], १७०७
 [२], १७०८ [६],

मूलसदो

सङ्कयथो सुसंकाह

१७११ [१-२], १७१४,
 १७१७, १७२०, १७२४,
 १७२७, १७२८, १७३०
 [६], १७३५ [२],
 १७३६ [१-२], १७३७
 [४], १७४०, १७४७
 [१-२], १७५३. १७५४
 [१], १७५६ [२],
 १७६१, १७६२, १७६९
 [१], १७७५ [१], १७७७
 [२], १७८२, १७८४
 [३] तां १७८७ [१],
 १७९१, १७९६, १८०६
 [१], १८१५ तः १८१७,
 १८२३, १८२४, १८२७,
 १८२९, १८६९ [२],
 १८९६, १८९७, १८९८
 [४], १९०० [२],
 १९०२ [६], १९०९,
 १९१०, १९१२ तां
 १९१४, १९१६, १९१७,
 १९२०, १९२१, १९२४
 तः १९२७, १९३३,
 १९३५ तः १९३८,
 १९४० तः १९४२,
 १९४८, १९५०, १९५३,
 १९५८, १९६१, १९६२,
 १९७०, १९७१, १९७९,
 १९८२, २०२१, २०२६,
 २०३१, २०३६, २०३७,
 २०४५, २०४६, २०५२
 [१], २०५५, २०६०,
 २०६३, २०६६, २०६९,
 २०७२, २०७७, २०७८,
 २०८२, २०८३, २०८६,
 २०८९, २०९० [१],
 २०९१ [१], २०९२,

मूलसदो	सहाय्यथो	सुसंकाह
जहा	२०९५[२], २१०४, २१०७, २११०, २११३, २११५, २११७[१], २११८[१], २१३२, २१३३, २१३९, २१४६ तः २१५२, २१५८ [१-२], २१६० तः २१६४, २१७०[१], २१७२, घृ. २७१ टि. ६, घृ. २७५ टि. ६, घृ. ३०८ टि. १, घृ. ४२२ टि. ३, घृ. ४३२ टि. १	
जहाणामम्	यथानामकः ११२१, १२१५[१-३], १२२२, १२२६ तः १२३१, १२३३, १२३५, १२३६, १२३८, १२६४	
„	यथानामकम् १२२०, १२२६ तः १२३१, १२३३, १२३७	
„	यथानामिका १२२६ तः १२२८, १२३०, १२३१, १२३३, १२३७, १२३८, २१७३	
„	यथानामशा. १११९, १८६४, २०५२[२]	
जहेव	यथैव १९१[१], १९७[१], २००[२], ६६५[१], ७८९, ९८३ [२], १०६७, ११२७, ११५१, ११८०[६.१०], ११८४, ११९६, १२०७ [१], १२०९, १२१७, १२४८, १२४९, १२६४ [१], १४३४, १५०७ [३], १५५२, १५९१, १५९३, १५९९[१],	

मूलसदो	सहाय्यथो	सुसंकाह
	१६०४[१], १६१३ [१], १६१४, १८११, २०५२[३], २१११, २१५४[१], २१६५	
जं	यत् ५४[७] गा. ८५, ५४[१०] गा. १००, २११ गा. १६१-१६२ गा. १७१, १११३, १६७९ तः १६८१[१], १६८२ तः १६८६, १९०७, घृ. २७१ टि. ४	
„	यम् १०९०	
„ (स. द्वि.)	यस्मिन् १६१४ तः १६१६[२], १६१९, १६२०, १६३६, १९६३	
+ जंगला	जङ्गलेषु १०२ गा. ११३	
जंत ०	यन्त्र १७७, १७८[१], १८८	
जंति	यान्ति ६४७	
जंनु	जम्बू-वृक्षः ४०	
जंनुडीवं	जम्बूद्वीपम् २१६९	
जंनुडीवे	जम्बूद्वीपः १००३ [१], १००३ [२] गा. २०४, २१६९	
„	जम्बूद्वीपे १७९ [१], १८० [१], १८२ [१], १८३ [१], १९० [१], १९७ [१], १९८ [१], १०९८	
जंबूफलपु	जम्बूफलकम्-जम्बूफलम् १२२६	
जंबूफलकालिया	जम्बूफलकालिका- मयविशेषः १२३७	
जा	या ५० गा. ४३, ५४[३] गा. ५९, ५४[४] गा. ६९, ५४ [५] गा. ७६ तः ७९, ५४[६] गा. ८०	

मूलसदो	सकयल्यो	सुत्तंकाइ
जा	तः ८३, ८३१, ८३३, ८३४, ८३६, ८५१, १११३, १५२९ [१-३], १५३२ [१], १७३७ [१], १७३८, १७४१	
जाह०	जाति ५४ [४], ६८ [४], ८४ [४], ८५ [५]	
जाहणामे	जातिनाम १६९४ [२], १९९३	
जाहनामनिहत्ताउयं	जातिनामनिधत्तायुष्कम् ६८८	
जाह्विसिट्टया	जातिविसिट्टया १६९५ [२]	
जाह्विगुलुप	जात्यह्विगुलुकः १२२९	
जाह्वि	यानि ८७७ [१] तः ८८०, ८८८ [१], ८८९ तः ९९३, १७९८ [१-२], १८०० [१-३]	
”	यान् २१५३ [४], २१६६ [३]	
जाह्वि	जातिः ४३ गा. २५	
जाह्वि०	जाति ७५ [४]	
जाह्वि-	जातिः ८३६, ८३७	
+ जाउल	जातुलः-वनस्पतिः पृ. १८ टि. १३	
+ जाउलग	जातुलकः-,, ४२ गा. २३	
जापु	यथा ८९५	
जाभो	जातः ५४ [१०] गा. १०२	
”	याः १७६५ [१], १७६८ [१]	
जागरा	जागराः ३२५	
जागराणं	जागराणाम् ३२५	
जागरे	जागरः १७४६, १७५०	
जाण	जानीहि ५४ [१०] गा. १०२	
जाणह	जानाति ८३९, ९९४, १२१५ [१-३], १६७९, १९६४	

मूलसदो	सकयल्यो	सुत्तंकाइ
जाणति	जानाति ८४० तः ८४८, ९९४, १२१५ [१, ३], १९६३, १९६४, २१६९	
जाणति	जानन्ति ९९५ [१], ९९६, ९९८, १९८३ तः १९९२, १९९४, १९९७, १९९८, २००६, २००७, २०३२ गा. २२३, २०४०, २०४२, २०४३, २०४६, पृ. २९० टि. १	
जाणती	जानन्ति २११ गा. १७०	
- जाणिकामे	ज्ञानुकामः १६७९	
जाणित्ता	ज्ञात्वा ,,	
जाणियध्वं	ज्ञातव्यम् १६७९, पृ. ५९ टि. ६	
जाणियध्वा-	ज्ञातव्याः पृ. ३५२ टि. १	
जाणियध्वा	ज्ञातव्याः १८८३	
”	ज्ञातव्यानि १०६७	
जाणैति	जानन्ति ९९६	
जातरुववडंसण	जातरुववडंसकः १९८ [१]	
जाता	जाताः ८३	
जाति	जाति २११	
जाति०	,, ५७ [२], ५८ [२], ९१ [४] गा. १११, २११ गा. १७९, २१७६ गा. २३१	
जातिभारिया	जात्यायाः १०१, १०३	
जातिणामणि-	जातिनामनिधत्तायुष्कः	
हत्ताउप	६८४	
जातिणामणि-	जातिनामनिधत्तायुष्कम्	
हत्ताउयं	६८७	
जातिणामनि-	”	
हत्ताउयं	६९१	
० जातिणामापु	जातिनामः १७११ [२]	
० जातितो	जातयः पृ. ३८ टि. ३	
जातिनामनिहत्ताउप	जातिनामनिधत्तायुष्कः ६८५	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
जातिनामनि- हृसाउयं	जातिनामनिधत्तायुष्कम्	६९१
जातिविसिद्धया	जातिविशिष्टता	१६८५ [१]
जातिविहीणया	जातिविहीनता	१६८५ [२], १६९५ [३]
जानी-	जातिः	८३६, ८३७, ८३८
जाती ०	जाति	९१ [४]
जायणि	याचनी-भाषाप्रयेदः	८६६ गा. १९६
जायरूपखंडाण	जातरूपखण्डानाम्	८८२
जायरूपवर्द्धसण	जातरूपवर्द्धसकः	२०६ [१]
जायी-	जातिः	८३६
जारू	वनरूपतिविशेषः	५४ [१] गा. ४८
जाल-०	जाल	१९५ [१]
जालं	जालम्	८५३
जाला	ज्वाला	३१ [१]
जालाउया	द्वीन्द्रियजीवाः	पृ. २७ टि. ६
जाय	यावत्	१७, १७१ [१], १८५ [१], १८६ [१], १८७, १८९ [१-२], १९० [१-२], १९१ [२] तः १९३ [१], १९५ [१] तः २०९, २७७ [१२], ३५३, ४४२, ४६५, ४७२, ५०३, ५०७, ५१२, ५१६, ५२०, ५२४, ५२८, ५३४, ५४०, ५४९, ५५८, ६०८, ६१४, ६१६, ६१८, ६२०, ६२५, ६२७, ६२९, ६३१, ६३८, ६४९, ६५० [१, ३], १३-१६, १८], ६५५ [१-२, ४],

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
		६५६ [१-३], ६५७, ६६३, ६६८ [१-३, ८], ६६९ [१], ६७२ [१-३, ७-९], ६७३ [१-२], ६७५, ६७६, ६७८, ६८६, ६८९, ६९२, ६९४, ६९६, ६९८, ७०० तः ७२४, ७२७, ७२८, ७३०, ७३२ तः ७३७, ७४१, ७५७, ७५९, ७६६, ७६८, ७७६, ७७८, ७९२ तः ८०१, ८०३ तः ८०६, ८०८ तः ८२९ सूत्राणा द्वितीयकण्डिका, ८४५, ८४७ तः ८५३, ८७२, ८७३, ८७५, ८७६, ८७७ [३], ५, ७-८, १०-१५, २३], ८८८ [१], ८८९, ८९२, ८९७, ९०३, ९०५, ९१३, ९१९, ९३८, ९३९ [१-२], ९४१ [२] तः ९४३, ९५० तः ९५२, ९५४, ९५५, ९५९, ९६० तः ९६७ सूत्राणा द्वितीयकण्डिका, ९६८ [१-२], ९७०, ९७१, ९७५ [२], ९७७ [२], ९७८ [२], ९८० [२], ९८१ [२], ९८३ [२], ९८४, ९८६, ९८७ [५], ९९५ [२], १००१ तः १००३ [२], १००५, १००८ [१] तः १०१२ [२], १०१४ [२], १०१५ [२], १०१६

मूलसदो

जाव

सकयत्यो

सुत्तंकाह

मूलसदो

सकयत्यो

सुत्तंकाह

[२], १०२०[२], १०२१
 [४], १०२३, १०२६
 [२], १०२७ [२],
 १०२९, १०३१ [२],
 १०३८ [२], १०४१
 [१-३], १०४२, १०४३
 [३, ४], १०४५ [२],
 १०४६ [२, ६], १०४७,
 [२], १०४८ [३],
 १०४९, १०५० [३],
 १०५३, १०५४[२, ३],
 १०५५ [२], १०५६,
 १०५७, १०५९, १०६१,
 १०६२, १०६५, १०६६
 [१], १०६७, १०६९ तः
 १०७५, १०७७ तः
 १०८१, १०८३, १०८६,
 १०८८ तः १०९०,
 १०९५, १०९७ तः
 १०९९, ११०३, ११०४,
 ११०६, १११०, १११३,
 १११७, ११२४, ११३६,
 ११४०, ११४२, ११४५,
 ११४७, ११५०, ११५८,
 ११५९, ११६३[१, ३],
 ११६४[३], ११६५[२],
 ११७०, ११७२ तः
 ११७४, ११७८, ११८०
 [१, ५-१०], ११८२
 [१-३], ११८३[१-३],
 ११८८ तः ११९१,
 ११९३, ११९४, ११९७,
 ११९९[२], १२००[२],
 १२०२, १२०९, १२१०
 [१], १२११, १२१५
 [१-३], १२१६[२],
 १२१७, १२२१ तः

१२२३, १२२५, १२२७,
 १२३०, १२३३ तः
 १२३७, १२४२ तः
 १२५१, १२५३, १२५५,
 १२५६, १२५७[१-३, ५,
 ७, ९, १२-१३], १२६६
 [२], १२७८, १२९२,
 १३०७, १३०८, १३३१,
 १३३२, १३७८, १३८७,
 १३९६, १४०१ तः
 १४०३, १४०७[२],
 १४०८[३], १४०९,
 १४१०[२-३], १४११,
 १४१४[२], १४१५[३],
 १४१९, १४२०[७],
 १४२१[२, ५], १४२४,
 १४२६[२], १४२८[३],
 १४३०[२], १४३५,
 १४३६[१], १४३७
 [४, ६], १४३८, १४४४,
 १४४५, १४४९, १४४८,
 १४६१, १४६८, १४६९,
 १४७१ तः १४७३,
 १४७६, १४७७, १४७९,
 १४९७[१, ३], १४९८
 [१], १५०१[१],
 १५१६, १५१७[१, ३],
 १५१८[६-७], १५२०
 [१-३], १५२३[२],
 १५२६[२, ५], १५२९
 [३], १५३२[२, ५],
 १५३६ तः १५३८,
 १५३९[१, ४], १५४३,
 १५४४[३], १५४६,
 १५४७[२], १५४८,
 १५५१[१-२, ४-९],
 १५५२, १५५७, १५५५

मूलसदो

सकयत्यो

सुचंकाह

तः १५७९ सूत्राणां द्वितीय-
कण्डिका, १५८०, १५८१
[२], १५८३[२],
१५८४[२], १५८५[२],
१५८६[२], १५८९[२],
१५९३, १५९५[२],
१५९७[२], १५९९[२],
१६०१, १६०३[२],
१६०५, १६०६[१-२],
१६१३[२] तः १६१६
[१], १६१७ तः १६१९,
१६२७[१-२], १६३५
[२-३], १६३६, १६३८
[२], १६३९, १६४१,
१६४५, १६४७[१],
१६४९[२], १६५०,
१६५६ तः १६६०,
१६६३, १६६६, १६६८,
१६६९, १६७१, १६७३,
१६७४[१], १६७६[२],
१६७७[२], १६७९ तः
१६८८, १६८९[२-३],
१६९०[२-३], १६९२,
१६९४[२-३], ५-६, ९,
११-१२, १८], १६९५
[२], १६९६, १७००
[४-५, १०], १७०८
[५], १७१४, १७२०,
१७२४, १७२७, १७३३,
१७४१, १७४५, १७४९,
१७५१, १७५२, १७५४
[१-२], १७५६ [२],
१७५८[२], १७५९[२],
१७६१, १७६३[३].
१७६५[१], १७६७[१],
१७६८[२], १७६९
[१-२], १७७०[२],

मूलसदो

सकयत्यो

सुचंकाह

१७७२, १७७३[२],
१७७५ [१-२], १७७७
[२], १७७९, १७८३
[२], १७८४ [३],
१७८७ [१-२], १७८८
[२], १७९२ [२],
१७९४ [२-३], १७९८
[१-२], १८०० [१, ३],
१८०२, १८०५, १८०६
[१-२], १८०९, १८६०,
१८६१, १८६४, १८६६
[२], १८६९[२], १८७१
[२], १८७६ [२],
१८७७, १८७८ [२],
१८८०[२, ४], १८८३
[२], १८८९[२], १८९४
[२], १९०७, १९१५,
१९१९, १९२९ तः १९३२
[२], १९४३, १९४६,
१९५३, १९५६, १९५७
[२], १९६२ तः १९६४,
१९६७, १९७६, १९९३,
१९९८, २०००, २००४
तः २००६, २००९[२],
२०१४ [२], २०१८,
२०२३, २०२८, २०२९,
२०३४ [१] तः २०३६,
२०३९, २०४१, २०४६,
२०४८, २०५०, २०५१,
२०५२ [१, ४-६],
२०५३, २०५७ [२],
२०५९, २०६१, २०६३,
२०६५, २०६८, २०७१,
२०७४, २०७९, २०८१,
२०८७[२], २०९०[२],
२०९१ [२], २०९२,
२०९३[२], २०९४[१],

मूलसद्दो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ
जाव	२०९५[२], २०९६[२], २०९७[२], २०९८[१], २०९९[२], २१००[२], २१०१[२], २१०२[२], २१०४ [१], २१०५, २१०७, २११०तः २११५ [१], २११६, २११९ [२, ५], २१२०[२], २१२१ [१-२], २१२३ [२-३], २१२४ [२-४], २१२७[२], २१२८[२], २१२९[२], २१३४[२], २१३५ [२], २१३६, २१३७[२] तः २१३९, २१४० [२], २१४१, २१४४[२], २१४५[२], २१५४[२], २१५६[२], २१५७, २१५८ [२], २१५९ [२], २१६१, २१६५, २१६६ [३], २१६९. २१७५, पृ. ७ टि. ३, पृ. २९३ टि. १ पृ. ३५३ टि. २	वनस्पतिविशेष. ४२ गा. २३ वृक्षमेवः ४८ गा. ३७ यावत्कम् १०००, १००१ वनस्पतिविशेषः ४२ गा. १९ जपाकुट्टमम् १२२९ ,, पृ. २९४ टि. १७ बलीविशेषः ४५ गा. ३० भुजपरिसर्पविशेषः ८५ [१] यामि १७६२ शिल्पार्यविशेषः १०६ जिनदृष्टान् ११० गा. १२१ जिनवरेन्द्रम् १ गा. १ जिनवरेण १ गा. २ जिनाः २१७० [२] गा. २३०
जावइ		
जावति		
जावतिर्यं		
जासुमणा		
जासुमणाकुसुमे		
जासुमिणाकुसुमे		
जामुचण		
जाहा		
जाहिं		
जिउह्वारा		
जिणदिट्ठे		
जिणवरिंद		
जिणवरेण		
जिणा		

मूलसद्दो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ
जिणाणं	जिनानाम् १०२ गा. ११७	
जिणाभिहियं	जिनाभिहितम् ११० गा. १३०	
जिणेण	जिनेन ११० गा. १२२	
जिउभगारा	(?) जिह्वाकाराः— शिल्पायाः पृ. ३८ टि. ७	
जिउभारा	” ” ” ”	
जिउंभदियं	जिह्वेन्द्रियम् ९७३. ९७४ [४], ९७६ [३], ९७९, ९८७ [१-२], १०२८ [१]	
जिउंभदिलोवचण	जिह्वेन्द्रियोपचयः १००७	
जिउंभदिय	जिह्वेन्द्रिय ९७९, ९८२, १०१३, १०२२, १०२३. १८२५	
जिउंभदिय ०	जिह्वेन्द्रिय ९८७ [२, ४], १८१९	
जिउंभदिय- अथोग्गहे	जिह्वेन्द्रियार्थावमहः १०१९	
जिउंभदियपरिणामे	जिह्वेन्द्रियपरिणामः ९२८	
जिउंभदियबंध- जणोग्गहे	जिह्वेन्द्रियव्यञ्जनावमहः १०१८	
जिउंभदियस्स	जिह्वेन्द्रियस्य ९८२, ९८७ [३-४], ९९२ [४], १०१३	
जियंतप	जीवन्तकः—वनस्पतिः ४९ गा. ४०	
जियंति	जीवन्ती—बली ४५ गा. ३१	
० जिया	जीवानि ५४ [२] गा. ५५	
जिह्ठी	वनस्पतिविशेषः पृ. २४ टि. ४	
जीमूण	जीमूतः १२२६	
जीरू	वनस्पतिविशेषः पृ. २२ टि. २	
जीव	जीव १४, १६, ९३, २११	
+ जीव	जीवः १२५९ गा. २११	
जीव -	,, ३३४, ६९२, ८५८, ९१० [४], ९७१, १५८४	

मूलसद्यो	सकयत्यो	सुसंकाह
	[१], १६०४ [२] १७६२, १७६६, १८७२, १८७७, १८८४, १८८५ [१, ३-४], १८८८, १८९१ [२], १८९५ [१-४], १८९८ [१-२], १८९९ [१-२], १९०० [१, ३], १९०१ [१], १९०२ [१-३], १९०३ [१, ५], १९०५ [३], १९०७, घृ. ४०४ टि. १	
जीव ०	जीव	११० गा. १२०, १५.८०, १९.०० [४], १९.०३ [२], २०.८५ गा. २२७
जीवघणा	जीवघनाः	२११ गा. १६९, २१७६
जीवणिकाणसु	जीवणिकायेषु	१५७४, १६३७
जीवत्थिकाण	जीवास्तिकायः	२७०, २७१, २७२ [४], २७३
जीवत्थिकाय	जीवास्तिकाय	२७०, २७१, २७३
जीवत्थिकायस्स	जीवास्तिकायस्स	२७२ [४]
जीवपण	जीवपदे	२१५.८ [१], २१६०
० जीवपण	,,	१६०४ [२]
जीवपणववा	जीवपर्यवाः	४३८, ४३९, ४४२ [२]
जीवपणववणा	जीवप्रज्ञापना	३, १४, ५८ [१-२], ५९, १४७ [२]
० जीवपणववणा	,,	१५, १७ तः १९, ५६ [१], ५७ [१-२]
जीवपदे	जीवपदे	२१६२
जीवपरिणामे	जीवपरिणामः	९२५, ९२६, ९४६
जीवमिस्सिया	जीवमिस्सिता—भाषाप्रमेदः	८६५

मूलसद्यो	सकयत्यो	सुसंकाह
जीववगस्स	जीववर्गस्स	९१० [४]
जीवस्स	जीवस्स	५४ [८] गा. ९३, १५४५, १६०७ तः १६०९, १६११ तः १६१३ [१], १६१४ तः १६१६ [१], १६१९, १६२८ तः १६३०, १६३५ [५], १६३६, १६३९, १६४५, १६५० तः १६५३, १६५६, १६५७, १६६१
० जीवं	जीवम्	५४ [११] गा. १०४-१०५
जीवंजीवा	जीवजीवाः—चर्मपक्षि-	चर्मपक्षिः ८७
जीवा	जीवौ	५४ [२] गा. ५५
जीवा	जीवाः	५४ [११], २१३, २५२ तः २६९, २७४ तः २७६, २९२, २९४, ३०१ तः ३०३, ३२५, ६८७, ६९१, ७५३, ७६३, ८६७, ८७१, ८७६, ८८९, ९००, ९६४ [१], ९६५ [१], ९६६ [१], ९६७ [१], ९६८ [१], ९७०, १०७७, १०८९, ११७७, ११९१, ११९३, १३९९, १५७३, १५८२, १५८३ [३], १५८६ [१], १५९२ तः १५९५ [१], १६०४ [१], १६४३, १६४८, १६६९, १६७२, १६७७ [१], १७०५, १७०७ [१], १७०८ [१-३], १७१५, १७१८, १७२१, १७२५, १७२८, १७३१ [१], १७३४,

मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तंकाह	मूलसहो	सकयत्यो	सुत्तंकाह	
जीवा	१७५७, १७६४, १७७४ [१], १७७८, १७८४ [१], १७८९, १८२८ [१], १८६८, १८६९ [२], १८७२, १८७५ [१], १८७७, १८७९, १८८४, १८८६, १८८९ [३], १९०३ [६], १९२८, १९३४, १९५४, १९६१, १९६५, १९७०, १९७४, १९८० या २२१, २१२५, २१४२, २१४६, २१५३ [५-६], २१६६ [३-४], पृ ३५.१ टि. १	जीवाः ३३६, २०६८, २१३९, पृ १११ टि २	जीवान्	२१५३ [४], २१६६ [३]	जीवानाम्	५४ [१०] गा. १०१, २११९ [३], २१२१ [२], २१४१ जीवान् १५८८, १५८९ [३], १५९६, १६०४ [१] जीविका-वनस्पति- ५४ [१] गा. ५१ जीवकानि ५४ [८] गा. ८७
जीवाहं	जीवान्	१०९१, १५०२, १५०७ [२], १६००, १६२०, २१५३ [५], २१६६ [३]	जीवितान्	१५७२	जीवः २१२ गा. १८१, ८०७, ८७७ [१], ८७८ त ८८०, ८९०, ८९२, ८९३, १२१६ [१], १२१७, १२६०, १४०७ [१], १४७२, १५८१ [१], १५८५ [१], १५८८, १५८९ [१], १५९०, १५९१, १६०४ [१], १६२०, १६४२, १६४६, १६४७ [२], १६६७, १६७०, १६७५, १६७६ [२], १७४४, १७५५, १७५६ [२], १७६३ [१], १७६६, १७६७ [१], १७६८ [१], १७७० [१], १७७३ [१], १७७६, १७७७ [२], १७८३ [१], १७९२ [१], १८६६ [१], १८७१ [१], १८७४ [१], १८७६ [१], १८८१ [१], १८८३ [१], १८८७ [१], १८९० [१], १८९२ तः १८९४ [१], २१५३ [१, ४, ६], २१५४ [१], २१५६ [१], २१५८ [२], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१, ३-४]	
जीवाभो	जीवान्	१०९१, १५०२, १५०७ [२], १६००, १६२०, २१५३ [५], २१६६ [३]	जीवितान्	१५७२	जीवः २१२ गा. १८१, ८०७, ८७७ [१], ८७८ त ८८०, ८९०, ८९२, ८९३, १२१६ [१], १२१७, १२६०, १४०७ [१], १४७२, १५८१ [१], १५८५ [१], १५८८, १५८९ [१], १५९०, १५९१, १६०४ [१], १६२०, १६४२, १६४६, १६४७ [२], १६६७, १६७०, १६७५, १६७६ [२], १७४४, १७५५, १७५६ [२], १७६३ [१], १७६६, १७६७ [१], १७६८ [१], १७७० [१], १७७३ [१], १७७६, १७७७ [२], १७८३ [१], १७९२ [१], १८६६ [१], १८७१ [१], १८७४ [१], १८७६ [१], १८८१ [१], १८८३ [१], १८८७ [१], १८९० [१], १८९२ तः १८९४ [१], २१५३ [१, ४, ६], २१५४ [१], २१५६ [१], २१५८ [२], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१, ३-४]	
जीवाजीवभिरिन्द्रा	जीवाजीवभिरिन्द्रा-	भाषाप्रमेदः ८६५	जीवानाम्	५४ [१०] गा. १०३	जीवानाम् ५४ [१०] गा. १०३	
जीवाणं	जीवानाम्	२५२ तः २६९, २७४, २७५, ३२५, ६९१, ७५३, ७६३, ७७२, ९००, १०६९, १०७७, १०८७, ११७०, ११९१, १५७४, १५७६ [१], १५७७ [१], १५७८ [१], १५७९ [१], १६३७, १६३८ [२], १६४०, १९११, १९३९, १९५२, २१२५, २१४२, २१५३ [६], २१६६ [४]	जीवानाम्	५४ [१०] गा. १०३	जीवानाम् ५४ [१०] गा. १०३	

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
जीवे	जीवे	८८८ [१]
जीवेणं	जीवेन १६७९ तः १६८४	[१], १६८५ [१], १६८६
जीवेसु	जीवेषु	१९०४ [१], १९०६
जीवेहिंनो	जीवेभ्यः १५९०, १५९१, १५९५ [२], १५९८, १६०२, १६०३ [२]	जीवेभ्यः १९० [४]
० जीवेहिंनो	जीवः ५४ [८] गा. ८८, ५४ [९] गा. ९७, १०९१, १६६४ गा. २१७	यस्याः ५४ [३] गा. ५९, ५४ [४] गा. ६९, ५४ [५] गा. ७९, ५४ [६] गा. ८३
जीवो	यस्याः ५४ [३] गा. ५९, ५४ [४] गा. ६९, ५४ [५] गा. ७९, ५४ [६] गा. ८३	जिह्वा १०२५, १०२८ [२-३]
जीसे	जिह्वा १०२५, १०२८ [२-३]	जिह्वौ १७८ [२]
जीहा	जिह्वौ १७८ [२]	युग्मा १७८ [१]
० जीहा	युग्मा १७७, १७८ [२], १८८, १९६	युगमस्याः ६३
जुईण	युगपत् २१७५	युगपत् २१७५
जुगमच्छा	युग्मा १७७, १७८ [२], १८८, १९६	युग्मा १७७, १७८ [२], १८८, १९६
जुगवं	युवराजम् ११०८	युगलकानाम् १८७ गा. १३९
जुनीण	युगलकानाम् १८७ गा. १३९	मत्स्यविशेषः पृ. २९ टि. ३
जुवरायं	युगलकानाम् १८७ गा. १३९	युनक्ति २१७३ [१], २१७४ [३]
जुवलयाणं	मत्स्यविशेषः पृ. २९ टि. ३	युनक्ति २१७३ [१], २१७४ [३]
जुंगमच्छा	युनक्ति २१७३ [१], २१७४ [३]	युज्जन २१७३ [२], २१७४ [२-४]
जुंजइ	युनक्ति २१७३ [१], २१७४ [३]	युका ५७ [१]
जुंजति	युनक्ति २१७३ [१], २१७४ [३]	यूधिका-वनस्पतिः ४३ गा. २५
जुंजमाणे	युज्जन २१७३ [२], २१७४ [२-४]	
जूपा	युका ५७ [१]	
जूधिया	यूधिका-वनस्पतिः ४३ गा. २५	

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
० जूधिया	यूधिका-वनस्पतिः	१२३०
जे	यः २११, १३२६, १३३०, १३३४, १३४३, १३४४, १३४६, १३५२, १३५९, १३७५, १४२० [२-८], १४२१ [२], १४२५ [२], १४२८ [२], १४३१ [२], १४३२ [२-३], १४३६ [२], १४३७ [२-६], १७४४, १७९६, १८०६ [१], १८१५, १८२४	
जे	ये ८ [१] ८: १३ [५], २४, २७ [३], २८ [१, ३ ४], ३१ [१, ३-४], ३४ [१, ३-४], ४० तः ४२, ४६ तः ४९, ५१, ५२, ५४ [१] गा. ५३, ५४ [३] गा. ५७-७८ गा. ६७, ६८ गा. ७१, ५४ [८] गा. ८९, ५४ [११], ५५ [२-३], ५६ [१], ५७ [१], ५८ [१], ६३, ६७, ६८ [२-३], ७१, ७३, ७४, ७५ [२-३], ८०, ८३, ८४ [२-३], ८५ [१, ३-४], ८७, ९१ [२-३], १०५ तः १०७, १०८, १५३, १५६, १५९, १६१, १६५ [१], २११ गा. १६८, ६७९, ६८१, ८४९, ८५०, ८५२, ८६७, ८६८, ९९३, ९९४, ९९६, ९९८, १०६७, ११२४ तः	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ	
जे		११२६, ११२९, ११३२, ११३३ [१], ११४१, ११४२, ११४४, ११४७, ११५२, १४२१[३-५], १५७३, १७०२ [३२], १९०८, १९०९, १९३१, १९३२ [१], १९५४, १९६०, २०५२[२-६], २०५७ [३-४], २०७८, २०८३, २१६८	११२८, ११३३ [१], ११४२, ११४४, ११५२, १४२१[३-५], १५७३, १७०२ [३२], १९०८, १९०९, १९३१, १९३२ [१], १९५४, १९६०, २०५२[२-६], २०५७ [३-४], २०७८, २०८३, २१६८	जेणामेव जेमि	यत्रैव येषाम् ११५५, १८८५ [३], १८९८ [१-२], १९०३ [३-४]	येन [१०], ६५३[३], ६५७, ६६६ [३]
		या: ४८, ८५, ५४ [३] गा. ६०, ५४ [४] गा. ७०	जे	यः ५४ [९] गा. ९७, ११० गा. १२१ तः १२५ गा. १२८ गा. १३०, १०९९	जोइस ज्योतिष्यथा: १६७, १७१ तः १७४	
		यन् २११, ९८३ [०], ९८४, १५२३ [१-२], १५२६ [१]	जे	ज्योतिष्यभा: १६८ ज्योतिष्यथा: १६९, १७०	जोइसप्याहा ज्योतिष्यथा: १६७, १७१ तः १७४	
		यानि ५४ [३] गा. ६२ तः ६७, ५४ [४] गा. ६६ गा. ७१ तः ७५, ५४ [८] गा. ८७, ८५३, ९१० [१-४], ९११ [१-२], ९१२ [२], ९१४ [१-२], ९१६ [२], ९१८ [१], ९२०, ९२१ [१]	जे	ज्योतिष्ये १९५ [१] ज्योतिष्यकः १२०७ [१] ज्योतिष्ये १४५६ ज्योतिष्ये १२०७ [१], १४७०	जोइसिग्गु ज्योतिष्ये १२०७ [१], १४७०	
		यान् १८०३ त १८०५, १८१० तः १८१२, १८१६, १८१७, १८१९, १८२२, १८२५, २०४०, २१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१] येन १ [गा. २] ,, १०९०, १०९१, १११८, १५७० तः १५७२, १५७२ टि. १-३	जेण जेण	जोइसिग्गीण ज्योतिष्ये ११८५ ज्योतिष्यकाः २८९, ३३४, ११८९, ११९०, १४१६ [२], घृ. २८४ टि. ५ ज्योतिषीणाम् ११६८ [२] ,, ३९६ [१-२], ११८९	जोइसिग्गु ज्योतिष्ये ११८५ ज्योतिष्यकाः २८९, ३३४, ११८९, ११९०, १४१६ [२], घृ. २८४ टि. ५ ज्योतिषीणाम् ११६८ [२] ,, ३९६ [१-२], ११८९	
		येन १ [गा. २] ,, १०९०, १०९१, १११८, १५७० तः १५७२, घृ. २७२ टि. १-३	जेण जेण	जोइसिय ज्योतिष्ये ६३४, ६५० [१३], ६७२ [१], ६७४, ६८३, ७६२, ७७१, ९८९, १०३४, १०४१ [७], १०८४, १४२२, १४२८ [५], १४३३, १४६३, १५८९ [४], १६४७ [३], १६६२, १९२७, २०२१, २०७६, घृ. ५० टि. ६	जोइसिय ज्योतिष्ये ६३४, ६५० [१३], ६७२ [१], ६७४, ६८३, ७६२, ७७१, ९८९, १०३४, १०४१ [७], १०८४, १४२२, १४२८ [५], १४३३, १४६३, १५८९ [४], १६४७ [३], १६६२, १९२७, २०२१, २०७६, घृ. ५० टि. ६	

मूलसद्यो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तकाह
जोहसिय •	ज्योतिष्क	१९५[१-२], ४५४, ६०८, ६२५, ६३८, ७५२, ११४४, ११४८, १२१४, १८७८ [३], १९७२
जोहसियत्ते	ज्योतिष्कदेवे	१०५४[२]
जोहसियदेवा	ज्योतिष्कदेवाः	६५८, ११८५, ११८८
जोहसियद्वेहिनी	ज्योतिष्कदेवेभ्यः	६५० [१६]
जोहसियरायाणो	ज्योतिष्कराजानौ	१९५[२]
जोहसिया	ज्योतिष्काः	१३९, १४२ [१-२], १९५[१], २२२, २२८, ३३४, ४३९, ४९९[२], ६२२, ७००, ९९७, ११९०, १४१६ [२], १८२८, १९९७
• जोहसिया	ज्योतिष्काः	१५५१[३]
जोहसियाण	ज्योतिष्काणाम्	१५२६ [४], १५३२[४]
जोहसियाणं	„	१९४[१], १९५ [१-२], ३९५[१], ५८८, ६७४, ११६८[१], ११८५, ११८८, १५२० [४], २०८३
• जोहसियाणं	ज्योतिष्काणाम्	३९५ [२३], १०५१
जोहसिदा	ज्योतिषेन्द्रौ	१९५[१]
जोहसिद्वं	योजयितव्यम्	८०२
+ जोग-	योगः	१८६५ गा. २१९
जोगनिरोहं	योगनिरोधम्	२१७५
जोगपरिणामे	योगपरिणामः	९२६, ९३१
जोगपरिणामेणं	योगपरिणामेन	९३८, ९४०[१], ९४१[१], ९४३
जोगसत्त्वा	योगसत्त्वा-भाषाप्रभेदः	८६२

मूलसद्यो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तकाह
जोगे	योगे	८६२ गा. १९४
जोगे	योगः	२१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११
जोगि	योनि	५७[२], ५८[२], ६८[४], ७५[४], ८४ [४], ९१[४], २११
जोगि •	योनि	२५[३], ३१[४], ३४[४], ५५[३]
• जोगिण्	योनिकः	१२११
• जोगिण्सु	योनिकेषु	„
• जोगिण्हितो	योनिकेभ्यः	६५०[१], ११९४
• जोगिणीभो	योनिकाः	२२६, २७९, ११८०[७]
• जोगिणीण	योनिकानाम्	११८०[४]
• जोगिणीणं	„	२२६, ११९७
जोगिण्भूए	योनिभूते	५४[९] गा. ९७
• जोगिया	योनिकाः	२१८, २२६, २७८, ७५३, ७६३, ७७२, ११४१, ११८० [५, ७, ९], ११९४, ११९७, १२०५
• जोगियाण	योनिकानाम्	११८०[५]
• जोगियाणं	„	२२५, २२६, ७४५ तः ७४७, ७५३, ७६०, ७६१, ७६९, ७७०, ७७२, ११६३ [१, ३], ११७२, ११८० [१-३, ५-१०], ११९४, ११९७
जोगी	योनिः	२ गा. ४, ५५[३] गा. १०९, ७३८ तः ७४०, ७४२, ७४५, ७४७ तः ७५१, ७५४ तः ७५६, ७५८, ७६१, ७६४, ७६५, ७६७, ७७०, ७७३[१-४]

मूलप्रश्नो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ	मूलसद्दो	सकयत्थो	सुत्तंकाइ
जोणी	योनि ५६[२], ८५[५]		जोयणपुहस्तिया	योजनपृथक्त्विक्त्वाः ८.	
जोणी ०	„ २८[४]		जोयणम्मि	योजने २११	
जोणीपु	योन्धाम् ७७३[२-४]		जोयणसपसु	योजनशतेषु १८८, १८९	
जोणीपयं	योनिपदम् पृ. १९.२५ २६			[१], १९० [१]	
जोत्तिस ०	ज्योतिष्क १९.७३ गा.		जोयणसत ०	योजनशत १९५ [१]	
	२२०, २०५.१		जोयणसतपुहत्तं	योजनशतपृथक्त्वंम्	
जोत्तिसविसये	ज्योतिर्विषये १९५.[१]			१५३०	
० जोत्तिसिपु	ज्योतिष्कौ १०४४		जोयणसतपुहस्तिया	योजनशतपृथक्त्विक्त्वाः ८३	
जोत्तिसिय	ज्योतिष्क ९.०९, १०.४३		जोयणसतसहस्स	योजनशतसहस्र १६८,	
	[४], १०७६, १४०४,			१७०, १७१, १७३,	
	१४४१, १४४३, १६३९.			१७४, १७७, १७८ [१],	
	[६], १९३५, १९७९,			१७९ [१], १८३ [१]	
	२०२६, २०३१, २०३७,		जोयणसतसहरसं	योजनशतसहस्रम् १५२७,	
	२११५. [१], २१३२,			१५३१, १५३२ [१]	
	२१६४		जोयणसनसहरसाइं	योजनशतसहस्राणि	
जोत्तिसिय ०	ज्योतिष्क ११५.४,			१९.७ [१], १९.९ [१],	
	१२०५ [२], २११३			२१०	
जोत्तिसियत्ते	ज्योतिषिकत्वे २.१०७		जोयणसतसहस्साणि	„ २१०	
० जोत्तिसियत्ते	„ १०.४६ [४]		जोयणमतसहस्से	योजनशतसहस्रे १६८ त.	
जोत्तिसिया	ज्योतिष्काः ९.४५,			१७३, १७८ [१],	
	११५.१, २०.८३			१७९ [१], १८० [१],	
० जोत्तिसिया	„ २०.४५			१८३ [१], १८५ [१]	
जोत्तिसियाणं	ज्योतिष्काणाम् ९.२३,		जोयणसतसहस्सेसु	योजनशतसहस्रेषु १७६	
	२०.१३		जोयणसतं	योजनशतम् ८३, १८८,	
जोयण	योजन १६८ तः १७४,			१८९ [१], १९० [१]	
	१७७, १७८ तः १८३		जोयणसनाइं	योजनशतानि १९६, १९८	
	सूत्राणां प्रथमकण्डिका,			[१], १९९ [१]	
	९.२२		जोयणसताणि	„ १९.७ [१]	
जोयणकोडा-	योजनकोडाकोटयः		जोयणसते	योजनशतम् १९५ [१],	
कोडीभो	९.१८ [१]			२१६९,	
„	योजनकोडाकोटीः १९.७		„	योजनशते २११, २१६९	
	[१], १९९ [१], २००		जोयणसतेषु	योजनशतेषु १९३ [१]	
	[१], २०२ [१], २०६		० जोयणसय-	योजनशतवर्ग-	
	[१], २१०		वर्गपलिभागो	प्रतिभागः ९.२२	
जोयणकोडीभो	योजनकोटीः १९.७ [१],		जोयणसयसहस्स	योजनशतसहस्र १६९,	
	१९९ [१], २१०			१७२, १८० [१], १८१	
जोयणपुहत्तं	योजनपृथक्त्वंम् १५.११			[१], १८२ [१]	
	[२], १५.१२ गा. २.१६				

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
जोषणसयसहरसं	योजनशतसहस्रम्	२१६९
जोषणसयसहस्साहं	योजनशतसहस्राणि	॥
जोषणसयसह- स्साभो	योजनशतसहस्रात्	९९२ [२]
जोषणसयसहस्से	योजनशतसहस्रे	१८१ [१], १८२ [१]
जोषणसयसहस्सेसु	योजनशतसहस्रेषु	९३
जोषणसयं	योजनशतम्	१९३ [१]
जोषणसयाहं	योजनशतानि	२१०
+ जोषणसहस्स	योजनसहस्रम्	१५१२ गा. २५५-२१६
जोषणसहस्स	योजनसहस्र	१८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१]
जोषणसहस्सं	योजनसहस्रम्	८३, १६९, १८१ [१], १८२ [१], १८३ [१], १५०२, १५०६ [१, ३-४], १५०९, १५१०, १५११ [२], १५१२ गा. २१५, १५४८, २१५७
जोषणसहस्साहं	योजनसहस्राणि	१७४, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २१०
जोषणसहस्सिया	योजनसहस्रिका	पृ. ३३ टि. १
जोषणसहस्सेसु	योजनसहस्रेषु	१७४
जोषणस	योजनस्य	२११
जोषणं	योजनम्	८३
जोषणाहं	योजनानि	१९९ [१], २०० [१], २०१ [१], २११, ८८०, १५०७ [१], १९९१, १९९२, २१५६ [१], २१५७, २१५९ [१], २१६०, २१६६ [१]
• जोषणाहं	योजना	८२

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
• जोषणिण्	योजनिकम्	२११
जोषणे	योजनानि	२११
जोषणेर्हितो	योजनेभ्यः	१९२ [१, ३]
जोष्वण	यौवन	२०५२ [२]
जोष्वणे	यौवने	१७८ [१-२]
जहसगारा	मत्स्यविशेषः	पृ. २९ टि. ८

झ

झल्लरिसंटाण •	झल्लरीसंस्थान	२०१३
झंसावाप्	झञ्जावातः	३४ [१]
झिह्विया	त्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
झिल्ली	वनस्पतिविशेषः	५४ [८] गा. ८८
झिगिरा	त्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
झिगिरिवा	„	पृ. २८ टि. ३
झंसावाप्	शुञ्जावातः	पृ. १६ टि. ५

ट

टंकेसु	टङ्केषु	१८८
टोब	म्लेच्छजातिविशेष	पृ. ३६ टि. ९
• टाणा	स्थानानि	१२४७ तः १२४९
• टाणाण	स्थानानाम्	१२४८, १२४९
• टाणाणं	„	१२४९
• टागेषु	स्थानेषु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
• टाणेर्हितो	स्थानेभ्यः	१२४९
• टिह्विया	स्थितिका	पृ. ३२ टि. १६
• टितीण्	स्थितिकः	४५६ [१, ३], ५३५ [१, ३],
• टितीयस्स	स्थितिकस्य	४५६ [१]
• टितीयाहं	स्थितिकानि	८७७ [५]
• टितीयाणं	स्थितिकानाम्	४५६ [१], ४६७ [१], ५३२ [१],

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाइ	मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाइ
	५३३[१], ५३५[१], ५३७[१], ५५६[१]		ठागेहिं	स्थानाभ्याम्	१६७०, १६७२
	ठ		१० ठागेहिंतो	स्थानेभ्यः १२४७, १२४९	
+ ठवणा	स्थापनायाम्	८६२ गा. १९४	ठिहूपयं	स्थितिपदम्	पृ. १३५ पं. ११
ठवणासच्चा	स्थापनासत्या-भाषाप्रभेदः	८६२	ठिहूं	स्थितिम्	१७४४
ठवेहि	स्थापय ५४[१] गा. १०४-१०५		ठिहूं	स्थितिः	२ गा. ४, ३३६[२]
ठाणपयं	स्थानपदम्	पृ. ८० पं. ६	ठिहूप	स्थित्या ४४०, ४८१[३], ४९५[१], ५१८, ५४८[१]	
ठाणमगगणं	स्थानमार्गणाम्	१७९, ८[१]	० ठिहूप	स्थितिकः	५३६[२]
ठाणा	स्थानानि १४८ तः १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९[१], १९०[१], १९३[१], १९५[१], १९६, १९७ तः २०६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, २०७ त. २११		* ० ठिहूया	स्थितिकाः	पृ. ३२ टि. ६
० ठाणा	स्थानानि १२४६, १२४७		ठिच्चा	स्थित्या १२१५[१], १२५२[४-५]	
* ० ठाणा	,, १२४७ तः १२४९		ठितलेरसा	स्थितलेदयाः	११५[१]
ठाणाई	,, २ गा. ४		ठिनि -	स्थितिः	१७०२[४, १६]
* ० ठाणाण	स्थानानाम् १२४८, १२४९		+ ठिति	स्थितौ	८२९[२] गा. १९१
० ठाणाणं	,, १२४७, १२४८		० ठिनिबंधम्	स्थितिवन्धकः	१७४२ तः १७४४
० ठाणाणं -	,, १२१८ गा. २१०		० ठितियाई	स्थितिकानि	१७९.७
१० ठाणाणं	,, १२४८, १२४९		ठिनिं	स्थितिम्	१६७९
ठाणेषु	स्थानेषु ९३, ६७३[२], १७४१		ठिनीं	स्थितिः	३२५[१-३], ३३६[१, ३], ३३७[१] तः ३५१[१], ३५४ [१-३], ३६०[१], ३६३ [१], ३६६[१], ३६९ [१], ३७१[१], ३७२ [१], ३७५[१], ३८१ [१], ३८४[१], ३८७ [१], ३९०[१], ३९३ [१], ३९४[१], ३९५ [१], ३९६[१], ३९९ [१], ४०७[१], ४०८ [१], ४०९[१], ४३६ [१], ४३७[१, ३]
* ० ठाणेषु	,, १५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५				
ठाणेहिं	स्थानैः ९६१[१], ९६४ तः ९६८ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, ९७०, १६६४ गा. २१७, १६७०, १६७२				

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
	१६८४[४], १६९७,	१६९७,
	१६९८[१-२], १७३६	१७३६
	[१], १७३७[१],	
	१७३८, १७४१, १७४२	
	दि. १	
ठिनीए	स्थित्या ४४१, ४४३ तः	
	४४८, ४५२ तः ४५६	
	[१], ४५७[१], ४५९	
	[१], ४६२[१], ४६४	
	[१-२], ४६६[१],	
	४६७[१], ४६८[१],	
	४७०[१], ४७३[१],	
	४७४[१,३], ४७५[१],	
	४७७[१], ४८१[१],	
	४८२[१,३], ४८३[१],	
	४८५[१-३], ४८७[१],	
	४८९[१,३], ४९०	
	[१,३], ४९१[१],	
	४९३[१-३], ४९७,	
	४९९[२], ५०६, ५०५,	
	५०८, ५१०, ५११.	
	५१३ तः ५१५, ५१७,	
	५१९, ५२५[१], ५२९	
	[१], ५३०[१], ५३१	
	[१-३], ५३२[१,३],	
	५३३[१,३], ५३५	
	[१,३], ५३६[१,३],	
	५३७[१,३], ५३८[१],	
	५३९[१], ५४१[१],	
	५४२[१], ५४३[१],	
	५४५[१], ५४७[१],	
	५५०[१], ५५१[१],	
	५५२[१], ५५४[१-३],	
	५५५[१-३], ५५६	
	[१,३], ५६७[१]	
• ठिनीए	स्थितिकः ४६७ [१-३],	
	४७४ [२-३], ४८२	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तकाइ
	[१-३], ४९० [१-३],	
	५३२ [१-३], ५३३	
	[१,३], ५३५ [२],	
	५३६ [१-३], ५३७	
	[१-३], ५५६ [१-३]	
* • ठिनीए	स्थितिकः ४५६ [१-३],	
	५३५ [१, ३]	
ठिनीचरिमेण	स्थितिचरमेण ८१० [१],	
	८११ [१]	
ठिनीणामणि-	स्थितिनाम-	
हृत्ताउए	निधतामुष्कः ६८५	
ठिनीणामनि-	,,	६९०
हृत्ताउए	,,	
ठिनीनामनि-	,,	६८४
हृत्ताउए		
• ठिनीयस्स	स्थितिकस्य ६६७ [१],	
	४७४ [१], ४८२ [१],	
	४९० [१], ५३२ [१],	
	५३३ [१], ५३५ [१],	
	५३६ [१], ५३७ [१],	
	५५६ [१]	
• • ठिनीयस्स	स्थितिकस्य ४५६ [१]	
• ठिनीयं	स्थितिकम् १७४५ तः	
	१७४७ [१], १७४९ तः	
	१७५२	
• ठिनीथा	स्थितिकाः ३३२	
• ठिनीथाइं	स्थितिकानि ८७७ [५]	
• • ठिनीथाइं	,,	
• ठिनीथाण	स्थितिकानाम् " ३३२	
• ठिनीथाणं	,, ३३२, ४५६	
	[१], ४७४ [१], ४८२	
	[१], ४९० [१]	
ठिनीहि	स्थितिभिः २०७० [१]	
	गा. २२८, २१७० [२]	
	गा. २२९	
ठियाइं	स्थितानि ८७७ [१-२],	
	८८८ [१], ८८९ तः	
	८९१	

मूलसदो	सकयथो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सकयथो	सुत्तंकाइ
	ड		णक	म्लेच्छजातिविशेष	९८
इज्जंत	दह्यमान घृ. ५७ टि. ४		णका	मत्स्यविशेषः	६३
+ इव्वभ	दर्भः ४७ गा. ३५		णक्खत्त	नक्षत्र १६७ तः १६९, १९६, १९८ [१]	
डंभ	म्लेच्छजातिविशेष		णक्खत्त ०	नक्षत्र-नक्षत्रनामाभिध- द्वीप-समुद्रार्थे १००३	
डोंय	घृ. ३६ टि. ७			[२] गा. २०६	
डोंबिलग	" ५८		णक्खत्तविमाणे	नक्षत्रविमाने ४०३ [१-३], ४०४ [२]	
	ढ		णगर-	नगर १८८, १८९ [१]	
ढंका	काकाः ८८		णगर ०	" २११ गा. १७४	
+ ढंकुण	चतुरिन्द्रियजीवः		णगर ०-	" १९३ [१]	
	घृ. २८ टि. ९		णगरणिद्धमणेषु	नगरनिर्धमनेषु-नगर- जलादिनिर्गमनमार्गेषु ९३	
+ ढिंकुण	" ५८ [१] गा. ११०		० णगरा	नगराणि १८८, १८९ [१], १९० [१]	
	ण		णगरावास	नगरावास १८८	
ण	न ५४ [१३], २११ गा. १२२-१३३, २७२ [६], ६५६ [३], ६६६ [३], ६६७, ६७३ [२], ६७७, ८३२ तः ८३८, ८४८ तः ८५७, ८९०, ८९७, ९४८ गा १२९, ९२६, ९९८, १०४१ [६], ११४८, ११५५, १६७४ [३], १६७७, १६८०, १७०९, १७१७, १७३२, १७४१, १८०९, १८७६ [२], १८७८ [२], १९०७, १९५५, १९६४, २०८०, २०८२, २०४३, २०६६, २११७ [१], २१५७, २१७० [२] गा. २२९		+ णमोह	न्यग्रोधः ४१ गा. १७	
			णगोहपरिमंडल-	न्यग्रोधपरिमण्डल-	
			मंटाणामे	संस्थाननाम १६९.४ [८]	
			णगोहपरिमंडले	न्यग्रोधपरिमण्डल- संस्थानविशेषः ९८८	
			णक्षण	नर्तन १८८	
			णट्ट	नाट्य-नृत्य १७८ [१], १८८	
			णत्थि	नास्ति २११ गा. १७५, ९४० [१], ११८१, १२०३ [५], १५५९ तः १५६१, १५६३ [१], १५९९ [२], १६०१, १७०८ [१-३], १९०७, १९५५, २११७ [१]	
			"	न सन्ति ८३, ८९, १९९ [१], ४६०, ४७३ [२], ४७८, ४८७ [१], ४८८, ४९६, ५३८ [१], ९१० [३], ९११ [१], ९१४	
ण-	न ११० गा. १२१ गा. १२३, ८३१, ८३९ तः ८४८, ८७५				
णडला	नकुलाः ८५ [१]				

मूलसदो	सङ्कल्पयो	सुसंकाह
गस्थि	[२], ९१८ [२], १०३४, १०४१ [१-४, ६-९], १०४३ [१, ३, ५-६], १०४५ [१], १०४६ [१, ३, ५, ७-८], १०४७ [१-४], १०४८ [२, ४], १०४९, १०५० [१-३], १०५२, १०५४ [१-२, ४], १०५५ [१, ३-५], १०६१, १०६५, १०६७, २०९३ [१], २०९५ [१], २०९६ [१-२], २१०० [१-२], २१०१ [१], २१०२, २१०३ [१], २१०५ तः २१०८, २११२, २११३, २११९ [१-२, ४], २१२० [१-३], २१२३ [१], २१२४ [१-३], २१३५ [१]	८८५
”	न स्तः १९०४ [३]	
गङ्गी	नदीनाम्	८८५
गपुंसगभाणमणी	नपुंसकाज्ञापनी	८३४
गपुंसगपणवणी	नपुंसकप्रज्ञापनी	८३५, ८३८, ८५६
गपुंसगवयर्ण	नपुंसकवचनम्	८५७
गपुंसगवयणे	”	८९६
गपुंसगवयू	नपुंसकवाक्	८३३, ८३६, ८५३, ८५४
गपुंसगवेदृ	नपुंसकवेदके	१९०२ [३]
गपुंसगवेदस्स	नपुंसकवेदस्य	१७०२ [२], १७०८ [८], १७११ [१-२]
गपुंसगवेदे	नपुंसकवेदः	१३२९, १६९१ [५]
गपुंसगवेद्यगा	नपुंसकवेदकाः	९३८, ९३९ [१], ९४२

मूलसदो	सङ्कल्पयो	सुसंकाह
गपुंसगवेद्य-परिणामे	नपुंसकवेद-परिणामः	९३७
गपुंसगवेद्यस्स	नपुंसकवेदस्य	१७०८ [१०]
गपुंसगा	नपुंसकाः	५७ [१], ७५ [२-३], ८५ [३]
गपुंसगाणमणी	नपुंसकाज्ञापनी	८३७
गपुंसया	नपुंसकाः	३३४
गयगती	नयगतिः	११०५, १११३
० गयणा	नयनी	१७८ [२]
गयरी	नयरी	१०२ गा. ११७
गयविहीहिं	नयविधिभिः	११० गा. १२७
० गय्या	नयाः	१११३
गयार्ण	नयानाम्	”
गरगभयं	नरकभयम्	१६७, १६८, १७० तः १७२, १७४
गरगा	नरकाः	१६७ तः १७४
गरगावास ०	नरकावास	१७३
गरगेषु	नरकेषु	१६७, १६८, १७२
गरदावणिया	कर्मार्यविशेषः	१०५
गरवावणिया	”	पृ. ३८ टि. ४
गरवाहणिया	”	”
+ णल	नडः-वनस्पतिः	५४ [८] गा. ९२
गलाण	नडानाम्	८८३
गले	नडः-वनस्पतिः	४६ गा. ३३
गण	नव	५८ [२], ८५ [५], १९७ [२], ४१५ [१], ५३४, ५४९, १०३१ [१], १०३२ [२], १०६६ [२], १४९७ [३], १४९९ [१], १५००, १७०२ [६, ८, २१, ४५], १७११ [२], १७६१, १७६५ [२], १७८४ [१]

मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाइ	मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाइ
णवभो	नवकः	१५०४[४], १५०९ तः १५११[१]		[२], १०१६[२], १०२२ [१-२], १०३२[१-२], १०३३[२], १०३८[२], १०४१[४, ६], १०४२, १०४३[२], १०४५[१], १०४७[२], १०४९, १०५०[२], १०५२, १०५९ तः १०६१, १०६४, १०६५, १०६६ [२-३], १०७२, १०८०, १०८२, ११४१, ११४२, ११४४, ११४६, ११४७, ११५० तः ११५२, ११५५, ११७२, ११७४, ११८०[१, ३], ११८१, १२०० [२], १२०२, १२०३ [५], १२०५, १२४८, १२४९, १२५८ [८], १३४९, १४०८ [३], १४३५, १४६४, १४६७, १५००, १५२६ [३], १५३२ [५, ७], १५५१[८], १५९५[२], १५९७[२], १५९९[२], १६०१, १६०३ [२], १६३८ [२], १६३९, १६४१, १६४९ [२], १६७६[२], १६७८[२], १६८४[२], १६८५[२], १६९४ [१८], १६९५ [३], १७१७, १७२७, १७२८, १७३० [२], १७३१[३-४], १७३३, १७३९[३], १७४१, १७५६ [२], १७६५ [२], १७७७ [२], १७८४[३], १८०६[२],	
णवगा	नवकाः-नव	९१[४] गा. १११			
णवणीहया	नवनीतिका-वनस्पतिः	४३ गा. २६ ४३ गा. २६ पृ. १८ टि. २०			
णवणीतया	,, ,,	पृ. १८ टि. २०			
णवणीयं	नवनीतम्	८५३			
णवपयसहीणे	नवप्रदेशहीनः	५०७			
णवमं	नवमम्	११८० [१०], पृ. १९२ पं. २६			
णवरं	नवरम्	१९२, १९९ [१-२], २०० [१] तः २०५ [२], २०६ [२], २०८, ४५०, ४५४, ४५६ [३], ४५७, ४६०, ४६७ [३], ४६८ [३], ४७३ [२-३], ४७४ [२-३], ४७५ [३], ४७७ [३], ४७८, ४८०, ४८१ [२-३], ४८३ [३], ४८५ [२-३], ४८९ [३], ४९३ [३], ४९५ [३], ५२२, ५२७ [३], ५२९ [३], ५३८ [३], ५४०, ५४२ [३], ६३८, ६६०, ६६४, ६६५ [१], ६६६ [३], ६७१, ६७६, ८०५, ८०६, ८९५, ९१७, ९२०, ९२२ तः ९२४, ९४० [१, ३], ९४१ [१-२], ९४५, ९४६, ९८३ [१], ९८४, ९८६, ९८७ [१, ५], ९८८, ९९० [४], ९९८, १००३ [२], १०१२ [२], १०१४			

मूलस्रो

सङ्ख्यायो

सुसंकाह

१८०९, १८१५, १८२०,
१८२४, १८२६, १८२८,
१८२९, १८६९ [२],
१८७६ [२], १८९५ [२],
१९०० [२], १९२४,
१९३२ [२], १९५५,
२०००, २०३६, २०३९,
२०५०, २०६५, २०९१
[२], २०९२, २०९६
[२], २१०० [२],
२१११, २११५, २११७
[१], २११८ [१],
२११९ [२], २१२० [२],
२१२२, २१२३ [२-३],
२१२४ [२-३], २१२८
[२], २१३९, २१४६,
२१५०, २१५४ [१],
२१५७, २१५८ [१-२],
२१६० तः २१६२,
२१६५, घृ. ४०२ टि. १
नवरम् ५२८, १०५४ [२]
नवविधाः १०१, १४६
[१], १५२० [५]
नवविधः १६८०
नवविधम् १६९१ [५]
नवभ्यः ९९२ [३]
धनस्पतिविशेषः ५२
,, ५४ [१] गा. ५१
शाक्यालङ्कारादिषु २५
[२-३], २८ [३-४], ३१
[३-४], ४०, ४१, ५५
[२-३], ५६ [२], ५७
[२], ५८ [२], ६८
[२-४], ७५ [२-४], ८२,
८३, ८४ [२-४], ८५
[३-५], ८९, ९०, ९१
[२-४], ९३, १०७, १४८

णवरं -

णवविहा

णवविहे

”

णवहिं

णहिया

णही

णं

मूलस्रो

सङ्ख्यायो

सुसंकाह

तः १७८ [१], १७९
[१] तः १८१ [१], १८२
[१] तः १८४ [१], १८५
[१], १८६ [१], १८८,
१८९ [१], १९० [१],
१९३ [१], १९५ [१-२],
१९६ [१], १९७ [१] तः
१९९, २०० तः २०६
मूत्राणां प्रथमकण्डिका,
२०७ तः २११, २२५ तः
२७२ [५], २७३ तः
२७५, ३२५, ३३० तः
३३३, ३९७ [१] तः
३९९ [१], ४०९ [१],
४३६ [१], ४३८, ४३९,
४६२ [१], ५०० तः
५०४, ५६० तः ५७७,
५७९, ५८१, ५८३ तः
५८५, ५८९, ६०५ तः
६०७, ६०९ तः ६१३,
६१५, ६१७, ६१९, ६२१,
६२३, ६२४, ६२६, ६२८,
६३०, ६३२, ६३३,
६३६, ६३७, ६३९ [१],
६४२, ६४५ [१],
६४६, ६४८, ६५० [१],
६५६ [१], ६५७, ६५८,
६६२ [१], ६६६ [१],
६६८ [१], ६६९ [१],
६७२ [१], ६७३ [१],
६७७, ६७९, ६८१, ६८४,
६८७, ६८८, ६९१, ६९३
तः ६९५, ६९७, ७०० तः
७२५, ७३० तः ७३८,
७५३, ७५४, ७६३,
७६४, ७७२ तः ७७५,
७७७, ७७९ तः ७८८,

मूलसदो
ण

सक्यथो सुसंकाह
७९१ तः ८००, ८०२
तः ८०७, ८०८ तः
८२९ सूत्राणां प्रथम-
कण्डिका, ८३१ तः ८३८,
८५४ तः ८५८, ८६०
तः ८६८, ८७० तः ८७२,
८७५, ८७७[१], ८७८
तः ८८१, ८८७, ८८८
[१], ८८९ तः ८९३,
८९६ तः ८९८, ९००,
९०१, ९१०[१-४],
९११[१-२], ९१२
[२-४], ९१४[१-२],
९१६[२], ९१८[१],
९२०, ९२१[१-२],
९२२ तः ९३७, ९४७ तः
९५८, ९६० तः ९६८
सूत्राणां प्रथमकण्डिका,
९७०, ९७३, ९७४
[१-५], ९७५[१], ९७६
[१, ३-४], ९७७[१],
९७८[१], ९७९, ९८०
[१], ९८१[१], ९८२,
९८३[२], ९८४, ९८५
[७, ९], ९८६, ९८७
[२, ४], ९९२[१-२],
९९३ तः ९९५[१],
९९६, ९९८, ९९९[१],
१००० तः १००३[१],
१००४, १००५, १००७,
१००९[१], १०१०[१],
१०११[१], १०१२[१],
१०१३, १०१४[१],
१०१५[१], १०१६[१],
१०१७ तः १०१९,
१०२४, १०२५, १०३०,
१०३१, १०३६, १०४१

मूलसदो

सक्यथो सुसंकाह
[१-४, ८], १०४३
[१, ३, ५-६], १०४६
[१, ८], १०४७[१, ४],
१०५६, १०५८, १०६५,
१०६८, १०७७, १०७८,
१०८०, १०८१, १०८३,
१०८५, १०८९, ११०६
तः ११०९, १११४,
११२४ तः ११२६,
११२८ तः ११३३,
११३८, ११३९, ११४१,
११४२, ११४४ तः
११४७, ११५६, ११७०
तः ११७४, ११७६,
११७८, ११८० [१,
५-१०], ११८२[१-३],
११८३ [१-३], ११८५
तः ११९४, ११९९[१],
१२००[१], १२०३[३],
१२१०[१], १२१५
[१-३], १२१६[१],
१२१७, १२१९, १२२६
तः १२३३, १२३६ तः
१२४०, १२४२ तः
१२५०, १२५५, १२५६,
१२५८[१-२, ५-८],
१२६० तः १२६२[२],
१२६४[१] तः १२६६
[१], १२६७, १२६८
[१], १२७०[२] तः
१२७३, १२७५ तः
१२७७, १२७९ तः
१२८६, १२८८ तः
१२९१, १२९३, १२९४,
१२९६ तः १३००,
१३०२, १३०५, १३०६,
१३०८ तः १३१२,

मूलसरो

णं

सकयत्यो

सुसंकाह

१३१७, १३१५, १३१७,
 १३२० तः १३२२,
 १३२४ तः १३४७,
 १३५० तः १३५९,
 १३६१, १३६२, १३६४
 तः १३९५, १३९७ तः
 १३९९, १४०५, १४०७
 [१], १४०८[१-२],
 १४१०[१, ३], १४१४
 [१, ३], १४१५[१-२],
 १४१६[१], १४१७,
 १४१८, १४२०[१] तः
 १४२५[२], १४२६[१],
 १४२७ [१], १४२८
 [१-२], १४३० [१],
 १४३१ [२], १४३२
 [१-३], १४३५, १४३६
 [२], १४३७ [१-६],
 १४४४, १४४६ तः
 १४४८, १४५०, १४५२,
 १४५४ तः १४५७,
 १४५९, १४६९, १४७१
 तः १४७३, १४७५ तः
 १४७८ [२], १४८०,
 १४८२ तः १४८४[२],
 १४८५ [१-३, ५-६],
 १४८७ [१] तः १४९०
 [१], १४९१ [१],
 १४९२[१], १४९५[१],
 १४९७ [१-३], १४९८
 [१], १५०१ [१],
 १५०२, १५०४ [१],
 १५०६[१], १५०७[१],
 १५१३ [१], १५१४,
 १५२० [३], १५२१ तः
 १५२३[२], १५२४[१],
 १५२६ [१, ६], १५२७

मूलसरो

सकयत्यो

सुसंकाह

तः १५२९[१], १५३०,
 १५३१, १५३२[१, ६,],
 १५३३ [१], १५३४ तः
 १५३७, १५३९ [१],
 १५४० तः १५४२,
 १५४५ तः १५४७ [१],
 १५४८ तः १५५०,
 १५५१ [१, ४, ६, ९],
 १५५२ तः १५५४,
 १५५७, १५५९ तः
 १५६१, १५६३ [१],
 १५६४ तः १५७५ [१],
 १५७६ [१], १५७७[१],
 १५७८ [१], १५७९ [१],
 १५८१ [१], १५८२,
 १५८३ [१], १५८५ [१],
 १५८६ [१], १५८८,
 १५८९ [१], १५९० तः
 १५९५ [१], १५९६,
 १५९७ [१], १५९८,
 १५९९ [१], १६००,
 १६०२, १६०३ [१],
 १६०४ [१], १६०५,
 १६०७ तः १६०९,
 १६१२, १६१३ [१],
 १६१४ तः १६१७,
 १६१९ तः १६२६,
 १६२८ तः १६३०,
 १६३७, १६३८ [१],
 १६४०, १६४२, १६४३,
 १६४६, १६४७ [१],
 १६४८, १६४९ [१],
 १६५० तः १६५३,
 १६५७, १६५८, १६६०,
 १६६३, १६६५, १६७०,
 १६७२, १६७५ तः
 १६७७ [१], १६७९

मूलसदो

णं

सक्यत्यो

सुसंकाह

मूलसदो

सक्यत्यो

सुसंकाह

तः १६९४ [१२], १६९५
 [१-२], १६९६ तः
 १६९८ [२], १७००
 [९-११], १७०१ [१],
 १७०२ [१, ४, ६-९, ११,
 २१, २६, ३८, ५७],
 १७०४, १७०५, १७०७
 [१], १७०८ [१-४],
 १७१२, १७१४, १७१५,
 १७१८, १७२१, १७२२,
 १७२५, १७२८, १७३१
 [१], १७३४, १७३५
 [१], १७४२ तः १७४७
 [१], १७४९ तः १७५२,
 १७५४ [१], १७५५ तः
 १७५८ [१], १७६१
 [१], १७६४, १७६५
 [२], १७६७ [१],
 १७६९ [१], १७७० [१],
 १७७३ [१], १७७४ [१],
 १७७५ [१], १७७६,
 १७७७ [१], १७७८,
 १७८३ [१], १७८४ [१],
 १७८७ [१], १७८८ [१],
 १७८९, १७९२ [१],
 १७९४ [१], १७९५ तः
 १७९७, १८०२ तः
 १८०७, १८०९ तः
 १८१२, १८१४, १८१६
 तः १८२२, १८२४,
 १८२५, १८३४ तः
 १८४१, १८४३, १८५९,
 १८६२, १८६४, १८६६
 तः १८६८, १८७१ [१],
 १८७२, १८७४ [१],
 १८७५ [१], १८७६ [१],
 १८७७ [१], १८७८ [१],

१८७९, १८८० [१],
 १८८१ [१], १८८३ [१],
 १८८४, १८८७ [१],
 १८८९ [१], १८९० [१],
 १८९४ [१], १९०८ तः
 १९१०, १९२८, १९२९,
 १९३१, १९३२ [१],
 १९३६ तः १९३८,
 १९५४, १९५५, १९६०,
 १९६३ तः १९६६,
 १९७४, १९७५, १९७८,
 १९८२ तः १९८४,
 १९९१, १९९२, १९९४,
 १९९५, १९९७, १९९८,
 २००६, २००७, २०१७,
 २०२२, २०३३, २०३४
 [१], २०३५, २०४०,
 २०४७, २०४९, २०५१
 तः २०५३, २०५५,
 २०५६, २०५७ [२],
 २०६०, २०६१, २०६३,
 २०६४, २०६६, २०६७,
 २०६९, २०७०, २०७२,
 २०७३, २०७७, २०७८,
 २०८३, २०८६, २०८७
 [१], २०८८, २०९३
 [१], २०९५ [१],
 २०९६ [१], २१०१ [१],
 २१०२, २१०३ [१],
 २१०५, २१०६, २११९
 [१], २१२० [१], २१२५
 तः २१२७ [१], २१२८
 [१], २१३३, २१३५
 [१], २१३९, २१४२,
 २१४३, २१४७, २१५३
 [१-६], २१५४ [१],
 २१५६ [१-२], २१५९

मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह
	[१-२], २१६५, २१६६ [१-४], २१६८ तः २१७३[१], २१७४[१], २१७५, पृ. २४५ टि. २-३	
णंगलह	वनस्पतिविशेषः	५४[१] गा. २२
णंगोली	लाङ्गलिनः-अन्तर्द्वीप- मनुष्याः	९५
णंताहिं	अनन्तामिः	पृ. ७९ टि. १
”	अनन्तैः	२११ गा. १७२
णंदावसे	नन्दावर्तः-चतुरिन्द्रिय- जीवः	५८[१]गा. ११०
णंदिपुरं	नन्दिपुरम्	१०२ गा. ११४
णंदियावत्ता	द्वीन्द्रियजीवाः	५६[१]
णंदिरुक्ते	नन्दिशृङ्खः	४१ गा. १७
णागकुमार ०	नागकुमार	पृ. ६१ टि. १
णागकुमारसे	नागकुमारत्वे	२१०३[१]
णागकुमारराया	नागकुमारराजा	१८२[२]
णागकुमाररायागो	नागकुमारराजानी	१८१ [२]
णागकुमारा	नागकुमाराः	१८१ [१], १८२[१], १८३ [१], ६२९, ६९५, ६९९, १८२७, १९९२, १९९६
णागकुमाराणं	नागकुमाराणाम्	१८१ [१], १८२[१], १८३ [१], १८५[२], १८६ [२], ३४९ [१-३], ३५३, ५७७
णागकुमारादीवा	नागकुमारादिकाः	२१०४[१]
णागकुमारिंदा	नागकुमारेन्द्रौ	१८१[२]
णागकुमारिंदे	नागकुमारेन्द्रः	१८२[२], १८३[२]
णागकुमारीणं	नागकुमारीणाम्	३५० [२-३]

मूलसदो	सकथयो	सुसंकाह
णागफड	नागस्कटा	१७७
णागरुक्ते	नागशृङ्खः	४० गा. १५
णागलबा	नागलता	४५ गा. ३०
णागा	नागाः-नागकुमाराः	१८७ गा. १४५, ४३९
णागाणं	नागानाम्-नागकुमाराणाम्	१८७ गा. १३८
णागे	नागः-नागाभिधद्वीप- समुद्रार्थे	१००३[२] गा. २०६
णाण	ज्ञान	११० गा. १२८, १९०९
+ णाण	ज्ञानम्	२१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११
णाणत्तं	नानात्वम्	१९२, ६६५ [१], ९९४, १७४१, २०९९[२], २१००[२]
० णाणत्तं	नानात्वम्	१८७
णाणपरिणामे	ज्ञानपरिणामः	९२६, ९३३
णाणपरिणामेणं	ज्ञानपरिणामेन	९३८, ९४१[१], ९४३
णाणपरिणामो	ज्ञानपरिणामः	९४०[१]
० णाणं	ज्ञानम्	१४२०[७-८], १४२१[२-५], १४५५
णाणा	ज्ञानानि	४६०, ४७३ [२], ४७८, ४८२[३], ४८५[२], ४८८, ४९६
”	ज्ञाने	४७४[२], ४८९ [-], ४९०[२]
णाणा ०	नाना	१९५[१]
० णाणाहं	ज्ञाने	१४२०[५-६]
णाणारिया	ज्ञानार्थाः	१०१, १०८
णाणावरणं	ज्ञानावरणम्	१७६२, १७६५[२]
णाणावरणिक्रस्स	ज्ञानावरणीयस्य	१६६७, १६७९, १६९७, १७०५, १७०७[२], १७१४,

मूलस्रो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलस्रो	सकयत्यो	सुसंकाह
पाप्मावरणिजस्स	१७१५, १७२१, १७२५, १७२८, १७३४, १७३५ [२], १७४०, १७४२, १७६१		० पाणी	ज्ञानिनः २५७ तः २५९, ९३८, ९४१ [१], ९४३	ज्ञानिनाम् २५७ तः २५९
पाप्मावरणिजं	ज्ञानावरणीयम् १५८५ [१], १५८६ [१], १६६५, १६७०, १६७२, १६७५, १६७६ [१], १६७७ [१], १६७८ [१], १६८७, १७४५ तः १७४७ [१], १७५३, १७५४ [१], १७५५, १७५६ [१], १७५७, १७५८ [१], १७६८ [१], १७६९ [१], १७७० [१], १७७५ [१], १७७६, १७७७ [१], १७७८, १७८२, १७८६, १७८७ [१], १७८८ [१], १७८९, घृ. ३८६ टि. १		० पाणीण	ज्ञानिः ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४६२ [१], ४८१ [१], ४८३ [१], ४८९ [१], ४९१ [१], ४९३ [२]	ज्ञानम् १८६५ गा. २१९, १९६३, १९६४
पाप्मावरणिजे	ज्ञानावरणीयम् १६७९, १६८८		पाणे	ज्ञानेषु १२१६ [१], १२१७	
पाणाविह०	नानाविध १८८		पाणेहि	ज्ञानैः ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४६२ [१], ४८१ [१], ४८३ [१], ४८९ [१], ४९१ [१], ४९३ [२]	
पाणाविहसंठाणा	नानाविधसंस्थानानि ५३ गा. ४४		० पाणोवउत्ता	ज्ञानोपयुक्ताः २१७६	
पाणासंठाणसंठिण्	नानासंस्थानसंस्थितम् ९७४ [५], ९८४, ९८६, १४८८, १४८९, १५२४ [१], १५२१, १५२४ [१], १५२६ [१], १५४०, १५४१		पाता	ज्ञाताः—ज्ञातवन्शीयाः, कुलार्याः १०४	
० पाणी	ज्ञानी घृ. ३१२ टि. १ १३४६, १७५१, १८९७		पाता	नाम ११० गा. १२८, २११ गा. १७४ ६८४, ६८५, ६८७, ६९०, ६९१, ८३१	
० पाणी	१३४७ तः १३५१		० पाणम	नामन्-नामकर्म १६७८ [२], १७९१, २१७५ १७६८ [१]	
			० पाणम	नामन् १९५ [१]	
			० पाणम	नामसत्या-भाषाप्रमेदः ८६२	
			० पाणम	नाम १९७ तः २०४ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, २०६ [१], २०७, २०९ तः २११	
			० पाणम	नाम-नामकर्म १५८७ [१], १६६५, १७८५	
			० पाणम	१६९३, २१७० [१]	
			० पाणम	१६९३	

मूलसदो	सकल्पयो	सुसंकाह
णामे	नाम्नि ८६२ गा. १९४	
भायव्या	ज्ञातव्या १२५९ गा. २११, २०५४ गा. २२५	
भायव्यो	ज्ञातव्यः ११० गा. १२१ गा. १२४-१२५ गा. १२७ गा. १२९, घृ. ७८ टि. ५	
णारगाणं	नारकाणाम् ९०९	
णारगादीणं	नारकादीनाम् १७८४ [३]	
णारगादीया	नारकादिकाः १७६३ [३], १७६५ [१], १७८३ [२]	
णारायसंघय- णणामाए	नारायसंहनननामः १७०२ [१९]	
णारायसंघ- यणणामे	नारायसंहनननाम १६९४ [७]	
णालबद्धा	नालबद्धानि ५४ [८] गा. ८६	
० णालिं	नाडीम् २००७	
णालीया	नालिका-वनरपतिः ४५ गा. २८	
णावा	नावा १११२	
णावागती	नौगतिः ११०५, १११२	
० णासा	नासी १७८ [२]	
णिउत्त	नियुक्त घृ. ५६ टि. १३	
णिमोयजीवं	निगोदजीवम् ५४ [११] गा. १०४	
णिमोयजीवाण -	निगोदजीवानाम् ५४ [१०] गा. १०३	
० णिमोया	निगोदाः २३९	
० णिमोयाण	निगोदानाम् २३७	
० णिकाएसु	निकायेषु १५७४, १६३७	
णिक्कड ०	निक्कड्ट १७८ [१], १८८	
० णिखुडेसु	निक्कटेषु १५७	
णिगोए	निगोदः १३१०	
णिगोद	निगोद २४८	
णिगोद -	" २३८	
० णिगोदा	निगोदाः २४७ तः २४९, ३३४	

मूलसदो	सकल्पयो	सुसंकाह
० णिमोदानं	निगोदानाम् २४७	
० णिमोदे	निगोदः १३०१	
णिमोयपज्जसए	निगोदपर्याप्तकः १३१९	
० णिमोयपज्जसए	" "	
० णिमोया	निगोदाः २५१	
णिमोयच्छति	निर्मच्छति-निष्पयेन प्राप्नोति घृ. ३६३ टि. ४	
णिमोयुद्धि	निर्मुण्डी ४२ गा. २१	
+ णिमोह	न्यप्रोयः घृ. १७ टि. १२	
णिम्याए	निर्घातः ३१ [१]	
णिम्वं	नित्यम् १६७ तः १७०, १७२ तः १७४	
+ णिम्वं चयार	नित्यान्यकाराः १६७ तः १७२	
णिच्छिण-	निस्तीर्णसर्वदुःखाः	
सव्वदुक्खा	२११ गा. १७९, २१७६ गा. २३१	
णिच्छीरं	निःक्षीरम् ५४ [७] गा. ८५	
णिच्छुभइ	निक्षिपति २१६५, २१६६ [१]	
णिच्छुभति	" २१५३ [१, ३], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६६ [२]	
णिच्छूढा	निक्षिप्ताः २१६६ [३]	
णियुत्त	नियुक्त १८८	
णिज्जरति	निर्जरन्ति ९७१	
णिज्जरापोग्गला	निर्जरापुद्गलाः ९९३, २१६८	
णिज्जरापोग्गलाणं	निर्जरापुद्गलानाम् ९९४, २१६९	
णिज्जरापोग्गले	निर्जरापुद्गलान् ९९८	
णिज्जरिस्संति	निर्जरिष्यन्ति ९७१	
णिज्जरिंसु	निर्जारिषुः— निर्जीर्णवन्तः "	
णिट्ठियट्ठा	निष्ठितार्थाः २१७६	
० णिट्ठिया	निष्ठिता १२३७	
णिण्णया	म्हेच्छजातिविशेष ९८	

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
गिणहृद्या	निह्विका-लिपिमेदः १०७		गिणच्छति	निर्गच्छति-निधयेन	
गिदा	निदा-सम्यग्बिबेकवती, वेदनाविशेषः २०५४गा. २२५, २०७७		गिणतियासो	प्राप्नोति १६६७	
गिदायं	निदाम्-सम्यग्बिबेकवतीम्, वेदनाविशेषम् २०७८, २०८३		गिणमा	नैयतिक्यः घृ. २७५ टि. ५ नियमात् २५[३], २८ [४], ३१[४], ६७७, ६७९, ६८१, ७७५, ८७७[७, ११, १३, २३], ८७७[२३] गा. १९८, १५५४, १५६०, १५६१, १५६४, १६०७, १६११, १६२९, १६३०, १६३३, १६३४, १६३५[१, ३- ४], १६७६[१], १६७८ [२], १७६७[१], १७७० [१], १७७३[१], १७९२ [१], १८०० [३], १८१५, १८५३, १८५५ तः १८५७, २१५३[१]	
गिदा	निद्रा १६८०, १६८९[२]		० गिणंसणा	निवसनाः १८८	
गिदागिहा	निद्रानिद्रा १६८०		गिरह्यार ०	निरतिचार १३५	
गिदापंचम्	निद्रापञ्चकम् १६८९ [१-२]		गिरणसु	निरयेषु १४८	
गिदापंचकस्त	निद्रापञ्चकरय १७०६		गिरयगतिणाम	निरयगतिनाम १७०९	
गिदापंचगस्त	,, १७१६, १७३५ [१], १७३६[२]		गिरयगतिणामाए	निरयगतिनामः १७०२ [१], १७३१ [१], घृ. ३७३ टि. १	
गिद्ध	स्निग्ध १७८[२]		गिरयगतिणामे	निरयगतिनाम १६९४ [१]	
,,	स्निग्ध-स्पर्श ५२५[१], ८७७[१४], १८०९		गिरयगतिपरिणामे	निरयगतिपरिणामः ९२७	
गिद्ध ०	,, ,, ५४७[१]		गिरयगतिप्या	निरयगतिक्रः ९३८	
गिद्ध -	,, ,, १८०६[१]		गिरयच्छिरेसु	निरयच्छिरेषु १५७	
गिद्धकासपरिणता	स्निग्धस्पर्शपरिणताः १० [१], ११[२], १२ [६-७], १३[१-२]		गिरयणिसुषुषु	निरयणिसुषुषु ,,	
गिद्धकासपरिणया	,, १२[४]		गिरयपत्यडेसु	निरयप्रस्तडेषु ,,	
गिद्धकासाहं	स्निग्धस्पर्शानि ८७७[१३]		गिरयाणु-	निरयाणुपूर्विनामः १७०२ [३६]	
० गिद्धमणिसु	विधेमनेषु-जलादिनिर्गमन- माणेषु ९३		पुम्बिणामाए		
० गिद्धयाए	स्निग्धतया ९४८ गा. १९९		गिरयावास ०	निरयावास १६७ तः १७१	
० गिद्ध-स्तुक्लत्तणेण	स्निग्ध-रुक्षत्वेन ,,		गिरबसेसं	निरबसेषम् ८०४, १५५२, २०५२ [६], २१३९,	
गिद्धस्त	स्निग्धस्य ९४८ गा. २००				
गिद्धंत	निर्मांत १७८[२]				
गिद्धेण	स्निग्धेन ९४८ गा. २००				
गिम्मल	निर्मल १७८[२]				
गिम्मला	निर्मलानि १७७				
गिम्मणाणामाए	निर्माणनामः १७०२[५६]				
गिम्मणाणामे	निर्माणनाम १६९३				

मूलसरो	सङ्कयथो	सुसंकाह
	२१५४ [२], २१५८ [२], २१६३, २१६४	
गिरवसेसो	निरवशेषः ६५६ [३], ११४५, २११७ [१]	
गिरंतरं	निरन्तरम् ८०८ [२], ८०९ [२], ८१० [२], ८१६ [२], ८६९, ८७९, १४२८ [३], १४३४, १४६८, १५७६ [२], १५७७ [२], १५७८ [२], १५८०, १५८१ [२], २१९३ [२], २१९५ [२]	
० गिरुद्धे	निरुद्धः १७४४	
गिरुहा	वनस्पतिविशेषः ५४ [१] गा. ४९	
गिरुंभह	निरुणद्धि २१७५	
गिरुंभति	" "	
गिरुंभित्ता	निरुच्य "	
गिरेयणा	निरेजनाः २१७६	
० गिवातेहिं	निपातैः २१६९	
गिबिट्टाहं	निविष्टानि १४४४	
० गिबेसेसु	निवेशेषु ८२	
गिब्वत्तणया	निर्वर्तना २०३४ [१], २०३५	
गिब्वत्तणा	निर्वर्तना १००६ गा. २०७	
० गिब्वत्तणा	" १०१० [१]	
० गिब्वत्तिप्प	निर्वर्तितः ९६३ [१], १७९६, १८०६ [१-२], १८१५, १८२४, १८२६, १८२८ तः १८३०, २०३८, २०३९	
गिब्वत्तियस्स	निर्वर्तितस्य १६७९	
गिब्वत्तेति	निर्वर्तयति १७४४	
गिब्वत्तयापुणं	निर्व्याघातेन ११२२, १५५३, १८०९	
गिब्वुह	निर्हृति १ गा. २	
गिसग्गो	निसर्गः ११० गा. १२०	

मूलसरो	सङ्कयथो	सुसंकाह
गिस्व ०	निषध-पर्वत	१०९८
गिस्व ०	" " पृ. २६९ टि. ३	
गिसिरण -	निस्वजन	८७९
(गिसिरणं)	निस्वजनम्	८७९
गिसिरति	निस्वजति ८७९, ८८०, ८९२, ८९३, ८९५	
गिसिरभागे	निस्वजन्	८७९
गिसिगो	निषेकः १७०० [४-५]	
० गिसिगो	" १६९७, १६९८ [१], १७०४	
० गिस्साप	निश्रया २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३]	
० गिस्सासा	निःश्वासाः ११२४	
० गिस्सिप	निश्रितः ३१ [४]	
गिस्सिवा	निःसृता ८६३ गा. १९५	
० गिस्सिवा	निःसृता ८६३	
० गिहत्ताउप	निघत्तायुष्कः ६८४, ६८५, ६९०	
० गिहत्ताउयं	निघत्तायुष्कम् ६८७	
गिहस	निकष १८७ गा. १४५	
० गिहसे	निकषः १२३०	
गिहि	निधि-निधिनामाभिधद्वीप- समुद्रार्थे १००३ [२] गा. २०५	
गिहु	गिहुः-गिहु पुष्पम् ५४ [८] गा. ८७	
+ गिब -	निम्बः ४० गा. १३	
गिबप	निम्बकः-निम्बः पृ. २९५ टि. ५	
गिबछल्ली	निम्बत्वक् १२३३	
गिबकाणिप	निम्बकाणितम् १२३३	
गिबसारप	निम्बसारकः-निम्बसारः पृ. २९५ टि. ६	
गिबसारे	निम्बसारः १२३३	
गिबे	निम्बः "	
गीणो	नीतः १०४२	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तंकाह
शीणिषा	चतुरिन्द्रियजीवाः ५८ [१]	
पीमे	नीपः-वनस्पतिः ४१ गा. १८	
पीषागोष्ट	नीचगोत्रम् १६९५ [१, ३]	
पीषागोयस्स	नीचगोत्रस्य १६८५ [२], १७०३ [२]	
पीरषा	नीरजसः २१७६	
”	नीरजासि १७७, १७८ [१], २१०	
पील	नील १८०९	
पील०	नील [लेश्याम्] १२२५	
पीलपूर्ण	नीलकेन-नीलेन १२३२	
पीलकणवीरप	नीलकरवीरकः १२२७	
पीलगुलिय०	नीलगुटिका १७८ [२]	
पीलबंधुजीवप	नीलबन्धुजीवकः १२२७	
पीललेसद्वाणा	नीललेश्यास्थानानि १२४९	
पीललेसं	नीललेश्याम् १२२४	
पीललेसा	नीललेश्या घृ. ४०३ टि. १	
पीललेसाप	नीललेश्यायाम् १८८५ [१]	
पीललेसाभो	नीललेश्याः ११९०	
पीललेसे	नीललेश्याः १२०१ [२], १२०३ [३], १२१० [१, ३], १२१५ [२], १३३७	
पीललेसेणं	नीललेश्यायै १२५८ [४]	
पीललेसेसु	नीललेश्यायै १२१० [३]	
पीललेसेस	नीललेश्या १२०८	
पीललेसेसद्वाणा	नीललेश्यास्थानानि १२४७ तः १२४९	
पीललेसेसं	नीललेश्याम् १११६, १२२०, १२२२, १२२४, १२५१	
”	नीललेश्याम् १२१५ [३], १२५८ [२]	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तंकाह
पीललेसेसा	नीललेश्या १११६, ११४९, ११५६, १२२१, १२२३, १२२७, १२३२, १२३९, १२५२, १२५३	
”	नीललेश्याः २५५, ९३८, ११७०, ११७१, ११७३, ११७६, ११८० [५, ८-९], ११८२ [१], ११८३ [१, ३], ११८८, ११९० तः ११९२, ११९४, १२०३ [२]	
पीललेसेसाप	नीललेश्यायाः १२३४	
पीललेसेसाभो	नीललेश्याः ११८० [७-९], ११८२ [२-३], ११८३ [३], ११८९, ११९०	
पीललेसेसाढाणा	नीललेश्यास्थानानि १२४७	
पीललेसेसाणं	नीललेश्यानाम् ११७६, ११९२	
पीललेसेसापरिणामे	नीललेश्यापरिणामः ९३०	
पीललेसेसे	नीललेश्याः १२०८, १२१० [३], १२१५ [२], घृ. ३०२ टि. ४	
पीललेसेसेसु	नीललेश्यायै १२०८	
पीललेसेसेहिंती	नीललेश्यायै ११९१, ११९२, ११९४	
पीललेसेषण०	नीललेश्यायै ४४०, ४४१	
पीललेसेषणामाप्	नीललेश्यायै १७०२ [२७]	
पीललेसेषणपरिणता	नीललेश्यापरिणताः १० [१], ११ [१], १२ [४]	
पीललेसेषणवासहर- पठवय	नीललेश्यायै १०९८	
पीललेसेसुत्तप	नीललेश्यायै-नीललेश्यायै १२२२	
पीललेसेपुराम	नीललेश्यायै-वर्णप्रकाश १८७ गाः १४८	

शुक्रसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
गीली	नीली—वनस्पतिः	पृ. १९ टि. ५
गीलुप्यले	नीलोत्पलम्	१२२७
गीससंति	निःश्वसन्ति	७०४, ७२०, ११२४, ११४२, १८०२, १८०९, १८१५
० जीसर्वं	निष्यन्दम्	१ गा. ३
गुणं	नूनम्	८३०, १२०१[१], १२०३[१, ३], १२०७ [१], १२०८, १२०९, १२१०[१, ३], १२११, १२२०, १२२२, १२२३, १२२५, १२५१ तः १२५३, १२५५, २१६९
गेउरा	द्वीन्द्रियजीवाः	५६[१]
”	चतुरिन्द्रियजीवाः	पृ. २८ टि. १०
गेउला	चतुरिन्द्रियजीवाः	५८[१]
गेगम	नैगम	१११३
गेगाहं	अनेकानि	१८१७, १८२०
गेहूर	म्लेच्छजातिविशेष	९८
गेहृष्वं	नेतव्यम्	पृ. १७९ टि. १
गेसविष्णाणावरणे	नेत्रविज्ञानावरणम्	१६७९
गेस्ता	नेत्रे	१०२५, १०२८[३]
गेस्तावरणे	नेत्रावरणम्	१६७९
+ गेषिय	चतुरिन्द्रियजीवः	५८ [१] गा. ११०
+ गेम्नालिय	वनस्पतिविशेषः	पृ. १८ टि. १६
गेयद्वयाभो	नैबतिकयः	११४१, ११४२
गेयतियाभो	”	११२९, ११३९
गेथरा	द्वीन्द्रियजीवाः	पृ. २७ टि. ४
गेथर्वं	नेतव्यम्—ज्ञातव्यम्	३५३, ५२८, ७२९, ८८९,

शुक्रसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
	१०४५ [२], ११९६, १६३६, २१०७, २११४, २१२२	
गेयव्या	नेतव्याः—ज्ञातव्याः	
	१०६७, १६३६, २१३९	
गेयव्यो	नेतव्यः—ज्ञातव्यः	१०४२, १५१७ [३]
गेयं	क्षेयम्	१५१८ [७]
गेरहृषते	नैरयिकत्वे	१०४१[१]
गेरहृष्ट	नैरयिकः	४५५ [२-३], ४५९ [१], ८१० [१], ८१२ [१], ८१४ [१], ८१६ [१], ८१८ [१], ८२० [१], ८२२ [१], ८२४ [१], ८२६ [१], ८२८ [१], ८८८ [१], १०४४, १०४५[१], ११९९[१], १२००[१], १२०१ [१], १२०८, १२१५ [१-३], १२६१, १२६४[१], १४०७[२], १४०८[१-२], १४१७, १४१८, १४२० [१], १४२१ [१], १४२२, १४२६ [१], १४२८ [४], १४४०, १५८१ [२], १५८५ [२], १५९६, १५९७ [१], १५९८, १५९९ [१], १६४७ [१-३], १६६८, १६७१, १६७६ [१], १७४६, १७४७ [२], १७५६[१], १७६७[१], १७६८[२], १७७०[२], १७७७[१], १७९२[२], १८७८[२], २१५४[१], २१५७, २१६०

मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुप्तकाह	मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुप्तकाह
० गेरहृप	नैरयिकः १४४४, १४४६ तः १४४८, १४५७, १४५९ तः १४६१, १४६४, पृ. ३२६ टि. ३		गेरहृयस्तेषोव- वायगती	नैरयिकक्षेत्रोपपातगतिः १०९४	
गेरहृपुं गेरहृपसु	नैरयिकेण १६०४[१] नैरयिकेषु ६७२[२], ११९९[१], १२०१[१], १२०८, १४०८[१], १४१७, १४२३, १४२७ [१], १४३०[१], १४३५, १४३७[१], १४४१, १५९५.[३-४], २१३९		० गेरहृयस्तेषोव- वायगती	" "	
गेरहृपहिंतो	नैरयिकेभ्यः ११५०, १२००[१], १४१७, १४१८, १४२०[१-२], १४२१[१], १४२२, १५९१, १५९५[१], १५९९[१-२], १६०३ [१]		गेरहृयस्तेषोव- वायगती	नैरयिकतैजसशरीरम् १५३९ [१]	
० गेरहृपहिंतो	नैरयिकेभ्यः २१७[२], १४४४ तः १४४६		गेरहृयत्ते	नैरयिकत्वे १०४३ [१,४], १०४६ [१,४], १०४७ [१], १०४८ [१], १०५० [१], १०५४ [१], १०५५ [१], १०६५, २१०१ [१], २१०२, २१०५, २१०८, २११२, २११३, २११९ [१], २१२० [१], २१२९ [१], २१२३ [१], २१२४ [१], २१३९, २१४० [१]	
गेरहृजो + गेरहृय गेरहृय ०	नैरयिकः १७४५, १७४९ नैरयिकाः १४०६ गा. २१३ नैरयिक १०९९, १२७० [१], १६०४ [१], १९०५ [३] तः १९०७, १९७३ गा. २२०		गेरहृयदृढो गेरहृयपंचेदिय- वेडद्वियसरीरस्स गेरहृयपंचेदिय- वेडद्वियसरीरे	नैरयिकदृढकः १०४२ नैरयिकपञ्चेन्द्रियवैक्रिय- शरीरस्य १५२९ [१] नैरयिकपञ्चेन्द्रियवैक्रिय- शरीरम् १५१६, १५१७ [१], १५२३ [१], १५२३ [२], १५२३ [२]	
गेरहृय - ०	नैरयिक १२६६ [१], १२६७, २१५४ [१]		० ,, ,,	१५२३ [२]	
गेरहृयमसण्णि- झाउप	नैरयिकासंख्यायुष्कम् १४७१		गेरहृयभयोव- वातगती	नैरयिकभवोपपातगतिः १०९९	
गेरहृयमसण्णि- झाउयस्स	नैरयिकासंख्यायुष्करय १४७३		गेरहृयभेदेण	नैरयिकभेदेण पृ. ३५१ टि. १	
गेरहृयस्तेषोव- वायगती	नैरयिकक्षेत्रोपपातगतिः १०९३, १०९४		० गेरहृयभेदेसु ० गेरहृयवे- उद्वियसरीरे गेरहृयस्स	नैरयिकभेदेसु १५८० नैरयिकवै- क्रियशरीरम् १५२३ [२] नैरयिकस्य ४५५ [३], १०३०, १०४१ [१-४, ८], १०४५ [१], १०५८, १०६२, १०६५, १५४८, १५९९ [२], १६१३ [१],	

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	१६३५ [१, ६,]	१६५८,
	१६६२.	१७४७ [१],
	२०९३ [१],	२०९५
	[१-२],	२०९६ [१],
	२१०१ [१],	२१०५,
	२१०७, २११०,	२११९
	[१], २१२० [१],	२१३५
	[१], २१३९,	२१५८
	[१], २१६०,	२१६३,
	पृ. २२० टि. ३	
गेरह्यस्स -	नैरयिकस्य	८८८ [१]
•गेरह्यस्स	,,	१४४४, १४५९
गेरह्यं	नैरयिकम्	१२१५ [१-२]
गेरह्या	नैरयिकाः	१६७, २१७
	[५],	८१३ [१], ८१७
	[१], ८२३ [१],	८२५
	[१], ८२९ [१],	८६८,
	८७२, ९३८, ९४० [३],	
	९४३, ९६५ [२],	९६६
	[२], ९६७ [२],	९७१,
	९९५ [१], ९९७, १०७८,	
	१०८२, ११२४ तः	
	११२६, ११२८ तः	
	११३१, ११३४, ११३७,	
	११४१, ११४५, ११४६,	
	११५०, ११७१, ११९२,	
	१४००, १४१० [१],	
	१४१४ [१], १५८३ [१,	
	४], १५८६ [२], १६००,	
	१६०२, १६०३ [१],	
	१६४९ [१], १६७३,	
	१७५८ [१], १७६१,	
	१७९४ [१], १७९५,	
	१७९७, १८०३ तः	
	१८०५, १८११, १८५३,	
	१८५८, १८५९, १८६२,	
	१८८० [१], १९२९,	

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	१९३३, १९३५, १९५३,	
	१९५५, १९६२, १९६६,	
	१९७१, १९७५, १९७९,	
	१९८३, २०१७, २०२२,	
	२०३३, २०३६, २०४०,	
	२०४५, २०४९, २०५६,	
	२०६१, २०६४, २०६७,	
	२०७०, २०७३, २०७६,	
	२०७८, २०८२, २१२३	
	[३], २१२६, २१४३	
• गेरह्या	नैरयिकाः	१६८, १६९,
	१७३, १४१० [२३],	
	१४१४ [२-३], १८०२,	
	१९८४, १९८६, १९८७,	
	२०५७ [२]	
गेरह्याई	नैरयिकादयः	१७७३ [२]
गेरह्याउअ	नैरयिकायुष्क	१७०९
गेरह्याउअस्स	नैरयिकायुष्कस्य	१७०१
	[४], १७३० [१, ४]	
गेरह्याउए	नैरयिकायुष्कम्:	
	१६८३, १६९२	
गेरह्याउयस्स	नैरयिकायुष्कस्य	
	१७०१ [१]	
गेरह्याउयं	नैरयिकायुष्कम्	१४७२
गेरह्याओ	नैरयिकात्	१५८९ [१, ४],
	१५९३, १५९७ [१],	
	१६०१	
गेरह्याण	नैरयिकाणाम्	१९८२
गेरह्याणं	,,	१६७, ४५९ [१],
	९०२, ९११ [१-३], ९१२	
	[१], ९२२, ९४० [१],	
	९४१ [१], ९५९, ९६२	
	[२], ९६३ [२], ९६४	
	[२], ९८३ [१-२], ९८८,	
	१००८ [१], १०११ [२],	
	१०१२ [२], १०१४ [२],	
	१०१५ [२], १०२० [१],	

सूक्तसदो	सङ्ख्याव्यो	सुसंकाह	सूक्तसदो	सङ्ख्याव्यो	सुसंकाह
गेरहयाणं	१०२३, १०२९, १०४८[१-२,४], १०५१, १०५७, १०६४, १०७०, १०७६, १०८८, ११३५, ११४३, ११५७, ११६२, ११६३[२], ११६४[२], ११७१, ११९२, १५३९ [२], १५४४[१], १५७५[१], १५७६[२], १५७७[२], १५७८[२], १५७९[२], १६०६[१], १६१८, १६२७[१], १६३६, १६३८[१], १६४१, १६६६, १७५४ [४], १७६९[२], १७७५[२], १७८७[२], १७९६, १८०६[१], १८०९, १८१५, १८१६, १८६९[१], १९१२ तः १९१४, १९२५, १९२७, १९४० तः १९४२, २००८, २०२१, २०२६, २०२७, २०३१, २०३८, २०४७, २०८९, २०९७ [१], २०९९[१], २१००[१], २१२१[१], २१२३[१], २१२४[१], २१२६, २१३४[१], २१३७[१], २१४०[१], २१४३, २१४८	१०२६[१], १०३८[१], १०५१, १०७०, ११३५, ११६२, ११६४[२], ११७१, ११९२, १५३९ [२], १५४४[१], १५७५[१], १५७६[२], १५७७[२], १५७८[२], १५७९[२], १६०६[१], १६१८, १६२७[१], १६३६, १६३८[१], १६४१, १६६६, १७५४ [४], १७६९[२], १७७५[२], १७८७[२], १७९६, १८०६[१], १८०९, १८१५, १८१६, १८६९[१], १९१२ तः १९१४, १९२५, १९२७, १९४० तः १९४२, २००८, २०२१, २०२६, २०२७, २०३१, २०३८, २०४७, २०८९, २०९७ [१], २०९९[१], २१००[१], २१२१[१], २१२३[१], २१२४[१], २१२६, २१३४[१], २१३७[१], २१४०[१], २१४३, २१४८	गेरहयादि • गेरहयादीणं गेरहयावास्त • गेरतिष् गेरतिवा गेवच्छ गेव्वाणं णो	नैरयिकादि २१०४[१] नैरयिकादीनाम् ९६०[२], ९६१[२] नैरयिकावास ४.५० टि.३ नैरयिकः ८०८[१] नैरयिकाः ८०९[१], ८११[१], ८१५[१], ९६८[२], ४ ३९५ टि.८ नेपथ्य १८८ निर्वाणम् २११ गा. ७७१ नो ४३९, ६६२[५-६], ६६६ [१], ६६८ [१], ६७६, ७५५, ७८३, ७८५, ७८८, ७९२, ७९५, ८३९ तः ८४६, ८७४, ८७७[३-४, १३, १५-१७, २१-२२], ८७९, ८९२, ८९३, ८९९, ९१६[२], ९२१ [१], ९३८, ९३९ [१], ९४१ [१], ९४२, ९९०[१, ३], ९९१[१], ९९४, १००२, १००३ [१-२], १००५, १११५, ११२४ तः ११२६, ११२८ तः ११३३ [१], ११४२, ११९९ [१], १२०० [१], १२०३ [३], १२१० [१], १२१५[१], १२२६ तः १२३१, १२३३ तः १२३५, १२३७, १२३८, १२५२, १२५३, १२५५, १४०२, १४०३, १४०५, १४०७[१], १४०८[१- ३], १४१०[३], १४१७ तः १४१९, १४२० [१- ३, ६-८], १४२१[१-४],	
• गेरहयाणं	नैरयिकाणाम् १६८, १६९, ३३५[३], १५२३ [२], १५२९[२], १९८८, २०५७[३]	१६८, १६९, ३३५[३], १५२३ [२], १५२९[२], १९८८, २०५७[३]			
गेरहयाणुपुंस्विणाम्	नैरयिकाणुपुंस्विणाम् १७०९	नैरयिकाणुपुंस्विणाम् १७०९			
गेरहयाणुपुंस्विणामे	,, १६९४[१६]	,, १६९४[१६]			

मूलसदो
णो

सङ्ख्यत्यो सुसंकाह
१४२२ तः १४२४,
१४२६ [१], १४२७
[१], १४२८ [१-२],
१४३१ [१], १४३२ [१-
३], १४३३, १४३६ [२],
१४३८ [१-२, ६], १४४४,
१४४६ तः १४५०, १४५२,
१४५४ तः १४५७,
१४५९, १४६०, १४६२,
१४६५, १४६८, १४६९,
१५१५ [१-३], १५१८
[१-३, ५, ७], १५१९
[१-४], १५३३ [२-१०],
१६०९, १६११, १६१२,
१६२८ त १६३०,
१६३३, १६३४, १६३५
[४]. १६३८ [१],
१६३९, १६४३, १६५०
तः १६५३, १६५८,
१६६०, १६७५, १७४९,
१७५४ [१], १८०० [१,
३], १८०४ तः १८०६
[१], १८११, १८१७,
१८५९, १८६७, १८७०,
१८७४ [१], १८७५ [१],
१८८६, १८८९ [१],
१८९२, १८९३, १८९८
[२-३], १८९९ [२],
१९०३ [३-४, ६],
१९०४ [२], १९०५ [१],
१९५७ [१], १९५८,
१९६३, १९६६, १९६८,
१९७२, १९७३, १९७५,
१९७७, १९७८, २०१९,
२०२२, २०२४, २०२७,
२०३५, २०३९, २०५०,
२०५१, २०५६, २०५७

मूलसदो

० णोअभव-
मिद्धियाण
णोअसंजए
णोइदिय-
अथोगाहे
णोकसायवेयणिजे
णोपज्जत्तए-
णोअपज्जत्तए
णोपरिसे-
णोअपरिसे
णोभवसिद्धिए-
णोअभवसिद्धिए
णोअवमिद्धिय-
णोअभवसिद्धिए
णोअवमिद्धिया-
णोअभवसिद्धिया-
णोअभवसिद्धिया
० णोभवोव-
वातगती
णोभवोववातरा
णोमालिय
णोसण्णि-
णोअसण्णी
णोसण्णी-
णोअसण्णी
,,

सङ्ख्यत्यो सुसंकाह
[२-३, ५], २०६५,
२०७३, २०८०, २१६९,
२१७० [२], २१७३
[१-२], २१७४ [१-३],
२१७५
नोअभव-
मिद्धिकानाम् २६९
नोअसयतः १३६१
नोइन्द्रियार्थाव-
ग्रहः १०१९
नोकसायवेदनीयम्
१६८२, १६९१ [३-५]
नोपर्याप्तकनोअपर्याप्तकः
१३८५
नोपरीतनोअपरीतः
१३८२
नोभवसिद्धिचनोअभव-
सिद्धिकः १८७४ [१]
नोभवसिद्धिकनोअभव-
सिद्धिकः १३९४
नोभवान्निद्धिकनोअभव-
सिद्धिकाः २६९
नोभवसिद्धिका नोअभव-
सिद्धिकाः १८७५ [१]
नोभवोववातरागती नोभवोवपातगतः १०९२,
११००
,, ११०० तः
११०४
,, ११०४
नवमालिका—वनस्पतिः
४३ गा. २४
नोसंज्ञिनोअसंज्ञिनः
१९७३
नोसंज्ञिनोअसंज्ञी १३९१,
१८८१ [१], १८८२ [१],
१८९६, १८९८ [४]
नोसंज्ञिनोअसंज्ञिनः २६८,

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
	१९६५, १९६६, १९६८, १९७२	
णोसंजण्	नोसंयतः	१३६१
णोसंजण्-	नोसंयतनोअसंयत-	
णोसंजण्-	नोसंयतासंयतः	
णोसंजयासंजण्		१८९३
णोसंजतणोअसंजत-	नोसंयतनोअसंयत-	
णोसंजथासंजया	नोसंयतासंयताः	१९७४, १९७५
णोसंजतणोअसंजय-		
णोसंजतासंजया	,,	१९७८
णोसंजयणोअसंजय-		
णोसंजतासंजया	,,	१९७४, १९७५
णोसंजयणोअसंजय-		
णोसंजयासंजया	,,	१९७७, १९८०
णोसंजयासंजण्	नोसंयतासंयतः	१३६१
णोसुहुमणोबादरा	नोसुहुमनोबादराः	२६७
णोसुहुमणोबादरे	नोसुहुमनोबादरः	१३८८
णक	चतुःसङ्ख्याद्योतकः	१४८
	त	
त	च	पृ. ६९ टि. २
तइ	तति-ताबन्ति	१०४२, २५९ टि. २
+ तइय	तृतीयाम्	६४७ गा. १८३
तइय०	तृतीय	१०६७
तइयं	तृतीयम्	पृ. १११ पं. २१
तइया	तृतीया	७८१
तइयाण्	तृतीयायाः	२१७[४]
तइबिहो	ततिविधः-ताबत्प्रकारः	१००८[२]
तइंदिय०	ततीन्द्रिय	१८५७
तइखंडाण	अणुखण्डानाम्	८८२
+ तउय	अणु	२४ गा. ८
+ तउस-	अणुषम्-वनस्पतिविशेषः	५४[८] गा. ९४
तउसमिजिया	श्रीन्द्रियजीवाः	५७[१]

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
तउसी	अणुषी	४५ गा. २८
० तउसी	,,	१२३३
० तउसीकले	अणुषीकलम्	,,
तण्	ततः	१२१५[१-३], १८६४, २०५२[२,४-६], २०३३, २०३४[१], २०३५, २१६६[३], २१७४[१], २१७५
तओ	अयः	२०७ तः २०९
,,	तिलः	१२३९ तः १२४१
,,	श्रीणि	९०२, ९०४
तकळि	वनस्पतिविशेषः	४८ गा. ३७
तबं	तृतीयम्	२१७५
तबाण्	तृतीयायाम्	३३४
,,	तृतीयायाः	१५५१[१], २००२
० तडे	तट्टे-स्थाले	१५५
तडागाण	तडागानाम्	पृ. २१९ टि. ५
तडागेसु	तडागेषु	१६०
+ तण	तृणानि	३८ गा. १२
+ तणमूल	तृणमूलम्	५४[२] गा. ५४
तणबिंटिया	श्रीन्द्रियजीवाः	५७[१]
तणहारा	,,	पृ. २७ टि. १०
तणा	तृणानि	४७
तणाण	तृणानाम्	५४[८] गा. ९२
तणाणि	तृणानि	५५[३] गा. १०७
तणाहारा	श्रीन्द्रियजीवाः	५७[१]
तणुवण्	तनुतन्वी-ईषत्प्राग्भारिकायै	२११
तणुयतरी	तनुकतरा	५४[६] गा. ८० तः ८३
तणुयरी	तनुतरी	२११
तणुवाण्	तनुवातः	३४[१]
तणुवाण्णु	तनुवातेषु	१५७
तणुवावकण्णु	तनुवातवकण्येषु	१५७

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
तण्	तन्वी—ईयप्रारभरिकार्ये २११	
रणे	तृणम् ४९गा. ३९	
तण्हा०	तृण्या २११ गा. १७६	
सतगती	सतगतिः १०८५, १०९०	
सतिष्ट	तृतीये २१७२	
सतिभो	तृतीयः ७९० गा. १८५ तः १८७, घृ. २९१ घं. २१	
सतिय०	तृतीय २१७३ [२]	
सतियवर्गमूल०	तृतीयवर्गमूल ९२१ [१], ९२४	
सतियं	तृतीयम् ८७०, ८९८	
सतिविहा	सतिविधा १०८८	
सते	सतः घृ. ४४२ टि. ५	
सतो	,, २११, २०३३, २०३५, २१७२, २१७४ [१]	
सत्त०	सत्त ५४ [१०] गा. १०२, १७८ [२], १९५ [१]	
सत्तिया	सावन्ति १०४३ [२], १०५७	
सत्तो	सतः २ गा. ७, ५४ [१] गा. ४७, २११ गा. १६१, १५१२ गा. २१५- २१६, २०३२ गा. २२४	
सत्य	सत्त २५ [२-३], २८ [३-४], ३१ [३-४], ३४ [३-४], ५५ [२-३], ६८ [२-३], ८४ [२-३], ८५ [३-४], ९१ [२-३], १६७, १६९ तः १७४, १७७ तः १७९, १८० [२], १८१ [१], १८२ [२], १८३ [२], १८४ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१-२], १९३ [१], १९५ [१], १९६ तः	

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
	१९९ [२], २०५ [१], २०६ [१], २०७, २०८, २१०, २११ गा. १५८ गा. १६० गा. १६७, ४७८, ४८८, ४९६, ६७९, ६८१, ८६७, ८६८, ९१० [१-४], ९११ [१-२], ९१२ [२], ९१४ [१-२], ९१६ [२], ९१८ [१], ९२०, ९२१ [१-२], ९८३ [२], ९८४, ९९६, ९९८, ११२४ तः ११२६, ११२८, ११२९, ११३२, ११३३ [१], ११४१, ११४२, ११४४, ११४७, १२५२, १२५३, १२५५, १३२६, १३३०, १३३४, १३४३, १३४४, १३४६, १३५२, १३५९, १३७५, १५२३ [१-२], १५२६ [१], १५२९ [१-३], १५३२ [१], १५७३, १७०२ [५८], १७१२, १७१७, १७९६, १८०६ [१], १८१५, १८२४, १८६४, २०५२ [२-६], २०७८, २०८३, २१५३ [४], २१६६ [३], २१७६, घृ. ५१ टि. १-४, घृ. ७१ टि. २, घृ. ४४५ टि. ६	
सत्य—	सत्त १४९, १५२, १५५, १५८, १६१	
सत्यगताभो	सत्तगताः २०५२ [६]	
सत्या	स्रस्ताः १६७ तः १७४	
सदुभयण	सदुभयेन १६७९	

मूलसहो	सक्यथो	सुसंकाइ	मूलसहो	सक्यथो	सुसंकाइ
तदुभयपतिट्टिय	तदुभयप्रतिष्ठितः	९,६० [१]	तमापुडवि०	तमापृथ्वी	१९,८९
तदुभयरेस	तदुभयस्य	१५,७०, १५,७१	तमापुडविणेरहए	तमापृथ्वीनैरयिकः	१४४८
तदुभयं	तदुभयम्	१५,७२	तमापुडवि-	तमापृथ्वीनैरयिकेभ्यः	
तदेकदेशभाग	तदेकदेशभागे	१६३ तः १६६, १७५	नेरहएहिंतो	६५६ [२], २१७ [२]	
तदेकदेशभागे	”	१६३	तमापुडविनेरहया	तमापृथ्वीनैरयिकाः	५,७४, ६४५. [१]
तथा	तथा	३३३	तमापुडवि-	तमापृथ्वीनैरयिकाणाम्	
तपुसी	त्रपुषी-बल्लीविशेषः	पृ. १९ टि. ३	नेरहयाणं	पृ. ५३ टि. १, पृ. ५४ टि. १	
तप्पाउगग०	टत्प्रायोग्य	१७५, १, १७५, २	+ तमाल	तमालः	पृ. १८ टि. १३
तप्पगारमंठिए	तप्राकारसंस्थितः	२००८	तमाले	”	४८ गा. ३७
तमत्तमप्यभा	तमस्तमप्रभा	७७४	तय०	त्वक्	५,५ [३] गा. १०९
तमत्तमप्यभाए	तमस्तमप्रभावाम्	१४८, १६७	तयणुरुवं	तदनुरूपम्	८२
तमत्तमप्यभा-	तमस्तमप्रभापृथ्वी-		० तयं	त्रयम्	३५३
पुडविनेरहया	नैरयिकाः	६०	तया	त्वचा	५,४ [३] गा. ५९, ५,४ [४] गा. ६९
तमत्तमाए	तमस्तमायाम्	१७४ गा. १३५, २०५, ७ [५]	”	त्वचाः	४०, ४१
”	तमस्तमायाः	१७४	तयाए	त्वचाया.	५,४ [३] गा. ५९, ५,४ [४] गा. ६९
तमतमापुडवि०	तमस्तमापृथ्वी	१७४	तयाणंतरं	तदनन्तरम्	पृ. ७८ टि. १
तमतमापुडवी-	तमस्तामापृथ्वी-		तयाणुरुवं	तदनुरूपम्	पृ. ३२ टि. १५
नेरहया	नैरयिकाः	पृ. २९ टि. १	तयाविसा	त्वग्विषा'-सर्पभेदविशेषः	७९
तमप्यभा	तमःप्रभा	७७४	तरच्छा	तरक्षाः	७४
तमप्यभाए	तमःप्रभावाम्	१४८, १६७	तरच्छी	तरक्षी	८५, १
”	तमःप्रभायाः	१७३	तरच्छे	तरक्षः	८४९, ८५२
तमप्यभापुड-	तमःप्रभापृथ्वीनैरयिकाः	६०, २१६ [७]	तरच्छो	”	पृ. २१२ टि. ४
विनेरहया	तमःप्रभापृथ्वीनैर-		तल	तल	१७७, १७८ [१-२], १८८, १९६, १२१५ [१-३]
तमप्यभापुड-	यिकाणाम्	१७३, ३४१ [१]	तलउडा	वनस्पतिविशेषः	४२ गा. २१
विनेरहयाणं	”	३४१ [२-३]	तलभंगय०	तलभङ्गक-बाह्याभरण	१७८ [१-२]
० ”	तमसा	१६७ तः १७४	तलधरं	तलारक्षकम्	११०८
तमसा	तमायाम्	३३४, १५२९ [७], २०५, ७ [५]	० तलं-	तलम्	१९५ [१]
तमाए	तमायाः	२१७ [१], २००५, पृ. ५३ टि. २			
”					

मूलसदो	सक्यन्थो सुसंकाइ
० तला	तलाः १६७ तः १७४
”	तलानि १७७, १७८ [१], १८८
तलापसु	तडागेषु १५१, १६३ तः १६६, १७५
तलागाण	तडागानाम् ८८५
तलागेषु	तडागेषु घृ. ४८ टि. ४
० तले	तले घृ. २९० टि. ५
तलेसे	तलेश्यः १२०१ [१], १२०३ [१], १२०८, १२१० [१, ३], १२११
तलेस्सेसु	तलेश्येषु १११७
तव०	तपस ११० गा. १२८
तवणिज	तपनीय ५.४ [१०] गा. १०२, १७८ [२]
तवणिज०	” १९५ [१]
तवत्रिमिदृया	तपोबिषिष्टना १६८५ [१]
तविय	तप्त घृ. ६३ टि. १
तव्यहरित्ते	तद्वयतिरिक्तः १७४२, १७४४
तव्यतिरित्ते	” १७४३
तसकाइण	प्रसकायिकः १२८९
० तसकाइण	” १३१२
तसकाइय	प्रसकायिक २४६, २४८, २४९, १३२०
तसकाइय०	” १२९२, १२९९
तसकाइया	प्रसकायिकाः २३२ तः २३४, २३५ [७], २३६, २४२, ३२२ तः ३२४
० तसकाइया	” २४३, २४४, २४५ [९] तः २४९, २५१
तसकाइयाण	प्रसकायिकानाम् २३४
० तसकाइयाण	” २४२, २४६, २४७, २५१
तसकाइयाणं	” २३२, २३३, २३५ [७], २३६

मूलसदो	सक्यन्थो सुसंकाइ
० तसकाइयाणं	प्रसकायिकानाम् २४५ [९]
तसकाएणं	प्रसकाय्येन १००२, १००३ [१]
तसणाम्नाए	प्रसनाम्रः १७०२ [४४]
तसणामे	प्रसनाम १६९३
तसिवा	त्रासिताः १७०
तसिया	” १६७ तः १६९, १७१ तः १७४
तस्स	तस्य २११, २११ गा. १६२ गा. १७५, ४६०, ४६१, ९८२, ९८५ [९], ९८७ [४], १००८ [२], १०११ [२], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८८, १५५९ तः १५६१, १५६३ [१], १५६४, १५६६, १६०७ तः १६०९, १६१२, १६१३ [१], १६१९, १६२८ तः १६३०, १६३३, १६३४, १६३५ [१, ४], १७२१, १७२५, १७३३, १९०७, २१०२, २११७ [१], घृ. २४९ टि. १, घृ. २५७ टि. १-२
”	तस्मै १ [गा. २]
”	तथा १ गा. ३, ४० गा. १५, ४२ गा. १९ गा. २३, ४३ गा. २४-२५, ४५ गा. २९ गा. ३२, ४६ गा. ३३, ४८ गा. ३७, ४९ गा. ३९, ५३, गा. ४५-४६, ५४ [८] गा. ९२, ९१ [४] गा. १११, १०२ गा. ११२ गा. ११५, १८७ गा. १४३, ८३०, ८६६ गा. १९६,

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाइ		
तद्द	८७७ [२३] गा. १९८, ९७१ गा. २०१, १००६ गा. २०८, २०५४ गा. २२५.			१००३ [२], १०४२, १०६४, १०८६, ११४५, ११४९, ११८० [६, १०], १२०५, १२०९, १२५१, १४१५ [३], १५०५, १५३८, १५३९ [३-४], १५९१, १५९९ [१], १६३६, १६७८ [१], १७१७, १७६१, १७८२, १७८५, १७८६, १७९१, १८०६ [१], २०४६, २१०४ [१], २११७ [१], २१३९, २१६१			
तद्दपगारा	तथाप्रकाराः ५० गा. ४३						
तद्दप्पगारा	,, २४, २८ [१], ३१ [१], ४० तः ४२, ४४ तः ४६, ५१, ५२, ५४ [११], ५६ [१], ५७ [१], ५८ [१], ६३, ६७, ७१, ७३, ७४, ७९, ८०, ८३, ८५ [१], ८७, १०५, १०६, ३५३, ८४९, ८५०, ८५२						
"	तथाप्रकारा ८५१		तद्दविद्दहा	तथाविधाः ५४ [१] गा. ५३, ५४ [३] गा. ५७ तः ६०, ५४ [६] गा. ६७ तः ७०, ५४ [५] गा. ७६ तः ७९, ५४ [६] गा. ८० तः ८३, ५४ [८] गा. ८९			
"	तथाप्रकाराणि ४७ तः ४९, ८५३		"	तथाविधानि ५४ [३] गा. ५६ गा. ६१ तः ६५, ५४ [४] गा. ६६ गा. ७१ तः ७५, ५४ [८] गा. ८७			
तद्दप्पगारे	तथाप्रकाराः ३४ [१]		तद्दहासजोगी	तथासयोगी २१७५			
तद्दहा	तथा ४० गा. १५, ४२ गा. २१, ४३ गा. २६, ४७ गा. ३६, ४९ गा. ४१, ५४ [१] गा. ५१, ५४ [१०] गा. १०२, ५८ [१] गा. ११०, १८७, १८९ [१], १९० [१], १९२, १९२ गा. १४९- १५०, १९४, १९४ गा. १५३, ३३३, ३५८, ४४२, ४५१, ४६१, ४८१ [३], ४८८, ४९६, ५२४, ५२७ [१-२], ५५८, ६२५, ६३८, ६४०, ६६८ [७], ६६९ [२], ८७६, ८८८ [१], ८९०, ९१० [३], ९११ [१-२], ९१२ [२], ९१६ [३], ९८७ [१], ९९१ [२],		तद्दहासमुग्घायगते	तथासमुद्दहातगतः २१७३ [१], २१७४ [१]			
			तद्दहिं	तत्र २११ गा. १६२ गा. १७४			
			तद्दहेव	तथैव ४९ गा. ४०, ५४ [१] गा. ४८-४९ गा. ५३, ५४ [८] गा. ८८, १७९ [१], १९१ [१], १९७ [१], २०१ [१], २०२ [१], २०४ [१], २०९, ५४०, ५५३, ६५५ [४], ६६५ [१],			

मूलसदो
तद्देव

सक्यत्यो सुसंकाह
६७२ [४, ६], ७८९,
८००, ८०४, ८६३ गा.
१९५, ८९५, ९१० [२],
९११ [३], ९१२ [१, ३],
९१४ [२], ९२०, ९८३
[२], १०६६ [२],
१०८९, ११२७, ११४४,
११४६, ११५१, ११५२,
११५५, ११८४, ११९६,
१२१७, १२४८, १२४९,
१४२९, १५५२, १५६३
[२], १५९३, १६०४
[१], १६१३ [१], १६१४
तः १६१६ [१], १६८१
[२], १६८३, १७०२
[३१], १७३६ [१],
१७५३ गा. २१८,
१८११, १९२६, १९३१,
१९३२ [१], १९८० गा.
२२१, २०५२ [३५],
२११०, २१६५, घृ. ६६
टि. ४, घृ. २२४ टि. १
तद्देव ६४१
तत् ३ तः ८ [५], १४
तः ३१ [१], ३२ तः
३४ [२], ३५ तः ५२,
५४ [१], ५४ [१०] गा.
१००, ५५ [१, ३], ५६
[१] तः ६७, ६९ तः ७४,
७६ तः ८०, ८३, ८४
[१, ३], ८५ [१-२, ४],
८६ तः ९०, ९१ [१, ३],
९२ तः १४९, १६७,
१७४, १७७, १८८, १९५
[१], १९६, १९७ [१],
१९८ [१], १९९ [१],
२०६ [१], २१०, २११,

तद्देव—
तं

मूलसदो

सक्यत्यो सुसंकाह
२११ गा. १६२ गा.
१७१, ४३८, ५०० तः
५०२, ५४४, ६४८, ६५०
[१०], ६७९, ६८१,
६८४, ६८५, ७२५ तः
७२७, ७३८, ७५४,
७६४, ७७३ [१-२],
७७४, ७९१, ८५३,
८६० तः ८६८, ८७०,
८७७ [७, १३], ८८१
तः ८८६, ८९६, ८९८,
९०१, ९०२, ९०४, ९०६,
९०८, ९१० [१-४], ९११
[१-३], ९१२ [२], ९१४
[१-२], ९१६ [१-२],
९१८ [१], ९२०, ९२१
[१-३], ९२४ तः ९३७,
९३९ [१], ९४० [१],
९४१ [१], ९४७ तः
९५५, ९५७ तः ९५९,
९६० तः ९६७ सूत्राणां
प्रथमकण्डिका, ९७०,
९७३, ९८३ [१-२], ९८४,
९८७ [१, ५], ९८८, ९९६,
९९८, १०००, १००१,
१००३ [२], १००७,
१००८ [१], १००९ [१]
१०११ [१], १०१२ [१],
१०१४ [१], १०१५ [१],
१०१६ [१], १०१७ तः
१०२० [१], १०२१ [१],
१०२४, १०२५, १०२८
[१-३], १०५६, १०५७,
१०६८ तः १०७०,
१०७२ तः १०७५,
१०८५ तः ११२३,
११२४ तः ११२६,

मूलसदो	सकयथो	सुसंकाइ	मूलसदो	सकयथो	सुसंकाइ
सं	११२८ तः	११३०,	१८], १६९५ [१-२],		
	११३२, ११३९, ११४१,		१६९६, १७०८ [२],		
	११४२, ११४४, ११४७,		१७१२, १७१७, १७१८,		
	११५४, ११५६ तः		१७२०, १७२७, १७४७		
	११५९, ११६३ [३],		[१], १७५४ [१],		
	११६४ [३], ११६५ [२]		१७६९ [१], १७७५ [१],		
	११६९ [१], १२१९,		१७८७ [१], १७९६,		
	१२३२, १२३९, १२४०,		१८०२, १८१७, १९०७,		
	१२५०, १२५५, १२५६,		१९०९, १९१०, १९१२		
	१२५७ [१-३], ५, ७, ९,		तः १९१४, १९१६,		
	१२-१३], १२७१,		१९१७, १९२०, १९२१,		
	१२८५, १२९१, १३२६,		१९२४, १९३६ तः		
	१३३०, १३३१, १३३४,		१९३८, १९४० तः		
	१३३५, १३४३, १३४४,		१९४२, १९४८, १९५०,		
	१३४६, १३५५, १३५९,		१९५८, १९६२, २०३५,		
	१३६४, १३६७, १३६९,		२०४६, २०५१, २०५२		
	१३७१, १३७५, १३७६,		[१], २०६०, २०६३,		
	१३७९, १३८१, १३९८,		२०६६, २०६९, २०७२,		
	१४७१, १४७५ तः		२०७७, २०७८, २०८३,		
	१४७८ [२], १४८०,		२०८६, २०८९, २०९०		
	१४८२ तः १४८४ [२],		[१], २०९१ [१-२],		
	१४८५, [१-३], ५-७],		२०९२, २१३३, २१४७		
	१४८६ [१-२], १४८७		तः २१५२, २१५६ [२] तः		
	[१-२], १४९७ [१, ३],		२१५८ [१], २१५९ [२],		
	१४९८ [१], १५०१ [१],		२१७० [१], २१७२		
	१५१४, १५२३ [१ २],		तम् १७०७ [१],		
	१५२६ [१], १५२९ [१-		१७०८ [७], १७१२,		
	२], १५३२ [१], १५३६,		१७१३, १७३१ [३-४],		
	१५३७, १५३९ [१],		२१६९		
	१५५२, १५६७ तः		ताम् १७३७ [१],		
	१५७३, १६०६ [१],		१७३८, १७४१		
	१६१७, १६२१, १६२७		तस्मिन् १६१४ तः १६१६		
	[१], १६६५, १६७०,		[१], १६२०, १६३६,		
	१६७९ तः १६८१ [१],		१९६३		
	१६८२ तः १६८५ [१],		चतुरिन्द्रयजीवाः ५८ [१]		
	१६८६ तः १६९३,		तन्वी १७७, १७८ [१-२],		
	१६९४ [१-१२, १६,		१८८, १९६		
			तं		
			”		
			” (स. द्वि.)		
			संतवा		
			संती		

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
तंतुवाया	तंतुवायाः—शिल्पार्याः	१०६
तंतुलमच्छा	तन्दुलमस्त्याः	६३
+ तंतुलिज्जग	तन्दुलीयकः—वनस्पतिः	पृ. २० टि. १२
+ तंतुलेज्जग	,, ,,	४९ गा. ३९
तंब	ताम्र	१७८ [२]
+ तंब	ताम्रम्	२४ गा. ८
तंबकरोद्धण	ताम्रकरोटकः	१२२८
तंबखंडाण	ताम्रखण्डानाम्	८८२
तंबच्छिकरणी	ताम्राक्षिकरणी	१२३७
तंबच्छिवाडिया	ताम्रच्छपाटिका	१२२८
तंबुरुणुमजिया	श्रीन्द्रियजीवाः	पृ. २८ टि २
तंबे	ताम्रम्	१२२८
तस्य	व्यस्य-संस्थान	८०२
तंससंटाणपरिणता	व्यस्यसंस्थानपरिणता.	
		८ [५], ९ [१] त. ११
		[५], १२ [१-३], ५-६,
		८], १३ [३]
तंससंटाण-परिणया	व्यस्यसंस्थानपरिणताः	
		११ [१], १२ [४, ७]
तंसे	व्यस्यम्-संस्थानम्	७९१
ताहं	तानि ८७७ [१] तः ८८०,	
	८८८ [१], ८८९ तः ८९३,	
	१७९८ [१-२], १८००	
	[१-३], १८०९,	
	२०५२ [४]	
ताप	तया	८९५
तामो	ताः	११५१, २०५२
		[२, ६]
,,	तस्मात्	२१५३ [५]
तागंधलाप	तद्वन्वतया	१११६,
		१२२०, १२२२,
		१२५१, १२५२
तातो	तस्मात्	२१६६ [३]
ताकासलाप	तरस्पर्सतया	१११६,
		१२२०, १२२२, १२५१,
		१२५२

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
तामरसे	तामरसम्	५१
तामलित्ति	तामलित्तिः	१०२ गा. ११२
तायत्तीसग०	त्रायस्त्रिंशक	१७९ [१]
तायत्तीसगाणं	त्रायस्त्रिंशकानाम्	१७७
तायत्तीसाणं	त्रायस्त्रिंशकानाम्	पृ. ५७ टि. १
तारगा	तारकाः	पृ. ४५ टि. १
तारयाजो	,,	१९५ [१]
तारसत्ताप	तद्दसतया	१११६, १२२०,
		१२२२, १२५१, १२५२
तारं	तारम्	८५३
तारा	तारा.	१४२ [१]
० तारास्वाणं	तारास्वाणाम्	१९६, १९७
		[१], १९८ [१], २१०
ताराविमाण०	ताराविमान	६५० [१६]
ताराविमागे	ताराविमाने	४०५ [१-३],
		४०६ [१-३]
ताराविमागेहिंलो	ताराविमानेभ्यः	
		६५० [१६]
तारुवत्ताप	तद्दुपतया	१११६, १२२०,
		१२२२, १२२३, १२५१
		तः १२५३, १२५५
ताल	ताल	१७७, १७८ [१-२],
		१८८, १९६
+ ताल	तालः	४८ गा. ३७
ताल०	ताल-	,, ५३ गा. ४४
तालु	तालु	१७८ [२]
० तालुपु	तालुकम्	१२२९
ताव	तावत्	१०३१ [२],
		१०४५ [२], १०७७,
		१०७८, १०८१, १०८३,
		१०८९, १५८३ [१],
		१६४३, १६४९ [१],
		१७४१, १७५७, १७५८
		[१], १७६०, १७६१,
		१७६४, १७६५ [२],
		१७७४ [१], १७७८,
		१७८१, १७८४ [१],
		१७८९, १८५७, १८६९
		[१]

मूलसरो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह	मूलसरो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
सावहृया	सावन्ति	पृ. २४९ टि. १		१५९२, १५९४, १५९५	
सावण्णत्ताप	तद्वर्णतया	१११६, १२२०, १२५१, १२५२		[१], १६००, १६०२, १६०३ [१], २१५३	
सावतियं	तावत्कम्	१०००, १००१		[५-६], २१६६[४]	
सावतिया	तावत्यः	१०११[२]	तिजमलपद्यस्स	त्रियमलपद्यस्स	९२१[१]
सावत्तीसगाणं	त्रायस्त्रिशकानाम्	१८० [२], १८२[२], १९६, १९७ [२], १९८ [२], पृ. ५७ टि. १	तिट्ठाणवद्धिण	त्रिस्थानपतितः	४४७, ४९६
सावत्तीसाप	त्रायस्त्रिशतः	१७९[२], १८० [२], १८२ [२], १९७[२], १९८[२]	तिट्ठाणवद्धिता	त्रिस्थानपतितः	४५४
सावत्तीसाणं	त्रायस्त्रिशानाम्	१७८ [१-२], १७९[२]	तिट्ठाणवद्धिते	त्रिस्थानपतितः	४४४ तः
सावन्नत्ताप	तद्वर्णतया	१२२२		४४६, ४४८, ४६६[१], ४६७ [३], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [३], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८५ [२], ४८७ [१], ४८९ [१], ४९३ [२], ४९५ [१], ४९७, ४९९ [२]	
सावसाणं	तापसानाम्	१४७०		श्रीणि १७४ गा. १३६, २१०, २११ गा. १६३, ३३७[१, ३], ३३८ [१, ३], ३६०[१, ३], ३६२[१, ३], ३६३[१, ३], ३६५[३], ३७२ [१, ३], ३७४[१, ३], ३७८[१, ३], ३८०[१, ३], ३९०[१, ३], ३९२ [१, ३], ४८५[२], ९१० [३], ९४३, १०४१[३], १०६६[२], १२६२[२], १२६८ [१], १३३८, १५०८, १५१३ [१, ४], १६९७, १६९८ [१ २], १६९९ [२], १७०१ [२], १७०२ [१ ४], १७०४, १७३४, १७३५ [१], १९८५, १९८६, २१६९	
सास्ति	तासाम्	९११[२], ९१२ [२], ९१८[२], ९२०, ९२२ तः ९२४	तिण्णि		
सासि	तासाम्	२०५२[२]			
साहिं	ताभिः	१७६२, १७६५ [१], १७६८[१], २०५२ [२, ४-६]			
ति	इति	२११, ६०८, ६२५, ११५५, १२०० [२], १२१४, १२२७, १२३१, १२३३, १२३४, १२३७, १५४३, १५८०, १६०४ [१]			
ति०	त्रि	पृ. ५५ टि. १			
तिकिरिप	त्रिक्रियः	१५८५[१], १५८८, १५८९ [१], १५९०, १५९१, १५९६, १५९७ [१], १५९८, १५९९[१], २०५३[४], २१६६[३]			
तिकिरिया	त्रिक्रियाः	१५८६[१],			

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
तिष्णि	त्रयः २७३, ६२६, ६२८, ६३३, ६३५, ६३६, १३७२, १४१४ [१, ३], १४१५ [१], १४१६ [१], १५८४ [१], १६९८ [१], १६९९ [२], १७०२ [१४], १७१२, १७५८ [१], २०९१ [१], २०९३ [१], २०९५ [१], २१०० [२], २१०१ [१], २१०३ [१], २११९ [२, ४], २१२४ [३], २१३५ [१], २१५०, २१६९	
"	तिस्रः ११४१, ११४२, ११५७, ११६९ [१], १४१५ [२], १५२९ [२], १५३२ [५], १६११, १६३७ [४]	
"	त्रीन् १७०५, १७१५, १७२१, १७२५, १७२८	
तिष्णि— तिष्णह	श्रीणि ११८४ त्रयाणाम् ५४ [१०] गा. १०३, १५०६ [५], १५१२	
तिष्णं	" २०६ [२]	
"	तिसृणाम् १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १९० [२], १९५ [२], १९७ [२], १९८ [२]	
तिष्ण	तिक्तरस ५४४	
तिष्ण०	" " १८०९	
तिष्णरस	तिक्तरस ४४०, ४४१, १८०१	
तिष्णरसणामे	तिक्तरसनाम १६९४ [११]	
तिष्णरसपरिणता	तिक्तरसपरिणताः ८ [३], ९ [१-५], १० [१], १२ [१-५, ७-८], १३ [१-५]	

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
तिष्णरसपरिणता	तिक्तरसपरिणताः १० [२], ११ [१], १२ [६]	
तिष्णरसपरिणामे	तिक्तरसपरिणामः ९५४	
तिष्णरसाहं	तिक्तरसानि ८७७ [१२]	
० तिष्णरसाहं	" "	
तिष्णरस	तिक्तरस्य ५४४	
० तिष्णा	तृताः २११ गा. १७७	
तिष्णिरा	तिष्णिराः ८८	
० तिष्णो	तृताः २११ गा. १७६	
+ तिष्णगर	तीर्थकराः १४०६ गा. २१३	
तिष्णगरणाम	तीर्थकरनाम १७०९	
तिष्णगरणाम०	" १४४४	
तिष्णगरणामाण्	तीर्थकरनाम्रः १७०२ [५७], १७३२, १७३९ [१]	
तिष्णगरणामे	तीर्थकरनाम १६९३, १६९४ [१८]	
तिष्णगरसं	तीर्थकरत्वम् १४४४ तः १४४६, १४५२, १४५७	
तिष्णगरसे	तीर्थकरत्वे १४५९	
तिष्णगरसिद्धा	तीर्थकरसिद्धाः १६	
तिष्णसिद्ध०	तीर्थसिद्ध ११०३	
तिष्णसिद्धा	तीर्थसिद्धाः १६	
तिदिसिं	त्रिदिसिम् ८७७ [२३], १५५३, १८०९	
तिष्णि	श्रीणि १७२, २०६ [१], २०६ [२] गा. १५५, ३६५ [१], ९४३	
"	त्रयः २७०	
तिष्णसिष्ण	त्रिप्रदेशकः ५०६, ७८३	
"	त्रिप्रदेशके ७८३	
तिष्णसिष्णानं	त्रिप्रदेशकानाम् ५२६ [१]	
तिष्णसे	त्रिप्रदेशे ७९० गा. १८५	
तिष्णसाहं	त्रिष्णशानि १८०० [१]	
तिष्णाम	त्रिभाग १७०१ [१-२], १७३० [१]	
तिष्णाम०	त्रिभाग २११ गा. १६१	

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
तिभाग-०	त्रिभाग २११ गा. १६४, ६७९, ६८१	
तिभागतिभाग-०	त्रिभागत्रिभाग ६७९	
तिभागतिभाग- तिभाग-०	त्रिभागत्रिभागत्रिभाग ६८१	
तिभागतिभागे	त्रिभागत्रिभागे ६८१	
तिभागे	त्रिभागः १५५१ [४] त्रिभागे ६८१	
० तिभागेण	त्रिभागेन १७१०, १७२३	
तिमंगिला	तिमिङ्गिला: घृ. २९ टि. ९	
तिमितिमंगिलमच्छा	तिमितिमिङ्गिलमत्स्या: घृ. २९ टि. ८	
तिमिरे	वनस्पतिविशेषः ४६ गा. ३३	
तिमिगिला	तिमिङ्गिला:—मत्स्यविशेष- ६३	
तिमी	तिमि:—मत्स्यविशेषः ६३	
तिय	त्रिक-त्रि १२०४	
तियभंगो	त्रिकभङ्गः १७६०, १७६६, १७७९, १७८४ [३], १८७२, १८७७, १८८० [४], १८८२ [२], १८८४, १८८५ [१], ३-४], १८८७ [४], १८८८, १८९० [३], १८९१ [२], १८९५ [१], ३-४], १८९८ [१-२], १८९९ [१-२], १९०० [१, ३], १९०१ [१], १९०२ [१-३], १९०३ [१-२, ५], १९०४ [१], १९०५ [३], १९०६, १९०७	
तियसंज्ञोपुं	त्रिकसंज्ञोपेन १०८३	
तिरिक्खजोणिण्	तिर्यग्योनिकः १२६२ [१], १२४७ [१], १२५०	

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
० तिरिक्खजोणिण्	तिर्यग्योनिकः ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], १२११, १२३७ [१], १६४७ [१]	
० तिरिक्खजोणिण्पुं	तिर्यग्योनिकेन १०४२	
तिरिक्खजोणिण्पु	तिर्यग्योनिकेषु ६६६ [१-२], ६६८ [१-२], ६७२ [३], ६७६ ०,, ,, ६६६ [२], ६६८ [२], १२११, १४२० [१-२], १४२१ [२], १४३२ [१], १४४०, १८८० [४]	
तिरिक्खजोणि- पुहंतो	तिर्यग्योनिकेभ्यः ६३९ [१-२], ६५० [१-२], ६५५ [१, ३], ६५६ [२], ६६२ [१], घृ १७७ टि. २	
० तिरिक्खजोणि- पुहंतो	तिर्यग्योनिकेभ्यः ६३९ [२-२२], ६४५ [२], ६४८, ६५० [१- ३, ८], ६५५ [३], ११९४	
तिरिक्खजोणिओ	तिर्यग्योनिकः १७४५, १७४९	
तिरिक्खजोणिणि०	तिर्यग्योनिकाः १२६८ [१]	
तिरिक्खजोणिणी	,, १२६९ [२], १७४५, १७४७ [२], १७४९	
तिरिक्खजोणिणी-	,, १२६९ [२]	
तिरिक्खजोणिणीओ	तिर्यग्योनिकाः २२६, २७९, ३३४, ११८० [७-८], १४१६ [२]	
०,,	,, ३३४	
तिरिक्खजोणिणीण	तिर्यग्योनिकानाम् ११८० [४, ६-१०]	
तिरिक्खजोणिणीणं	,, २२६, ११६३ [४], ११९७	

मूलसरो	सङ्कयथो	सुसंकाह
तिरिक्खजोगि- थीओ	तिर्यग्गोनिक्खियः पृ. २८३ टि. १	
तिरिक्खजोगिय	तिर्यग्गोनिक्क ६६८[७], १०३४, १४२८[४]	
तिरिक्खजोगिय०	,, ५९, ६६९[१], १२६८[१], पृ. ३३३ टि. १	
तिरिक्खजोगिय- असण्णिआउण्ण	तिर्यग्गोनिक्काऽ- संभयायुष्कम् १४७३	
तिरिक्खजोगियखे- सोववायगनी	तिर्यग्गोनिक्क- क्षेत्रोपपातगतिः १०९३, १०९५ १०९५	
० " "	,, ,, १०४१	
० तिरिक्खजोगियत्ते	तिर्यग्गोनिक्कत्ते [५], १०४३ [३], १०४६[२]	
तिरिक्खजोगिय- पंचेदिय- ओरालियसरीरे	तिर्यग्गोनिक्क- पञ्चेन्द्रियौ- दारिकशरीरम् १४८२, १४८३, १४९७[१]	
० तिरिक्खजोगिय- पंचेदियओरालि- यसरीरे	तिर्यग्गोनिक्कपञ्चेन्द्रियौ- दारिक- शरीरम् १४८३, १४८४ [१२], १४८५[१-३], ५-७], १४९७[२-३], १४९८[१]	
तिरिक्खजोगिय- पंचेदियवेउम्बिय- सरीरस्स	तिर्यग्गोनिक्कपञ्चे- न्द्रियवैकिय- शरीरस्य १५३०	
तिरिक्खजोगिय- पंचेदियवेउम्बिय- सरीरे	तिर्यग्गोनिक्कपञ्चे- न्द्रियवैकिय- शरीरम् १५१८[१], १५२४[१]	
० " "	,, ,, १५१८[१-५]	
० तिरिक्खजो- गियस्स	तिर्यग्गोनिक्कस्य ४८१ [१], ४८२ [१] ४८३ [१], ४८५ [१],	

मूलसरो	सङ्कयथो	सुसंकाह
	४८७ [१], १०६१, १५४९, १६३५[४]	
तिरिक्खजोगिया	तिर्यग्गोनिक्काः ६२, ८५ [५], २२५, २२६, २७८, ६१०, ७३२, ७३३, ११७२, ११८० [१०]	
० तिरिक्खजोगिया	तिर्यग्गोनिक्काः ६१, ६९, ७०, ७५[४] तः ७७, ८६, ९१[४] गा. १११, २१८, ३३४, ६७२[१], ९४२, ९९५[२], ११४१, ११८०[५, ७-९], ११९४, १२०५, १४१६ [२], १९७१, २०३६, २०७५, २०८२	
तिरिक्खजोगिया- उअस्स	तिर्यग्गोनिक्कायुष्कः १७०१ [२], १७१०, १७१९, १७२३, १७२६	
तिरिक्खजोगि- याउयं	तिर्यग्गोनिक्कायुष्कम् १४७२	
० तिरिक्खजोगि- याण	तिर्यग्गोनिक्कानाम् ११८० [५], १९८२, पृ. १६५ टि. १, पृ. १९० टि. २	
तिरिक्खजोगियाणं	तिर्यग्गोनिक्कानाम् ९१[४], २२५, २२६, ७३३, ११५८, ११७२, ११८० [१, ३, १०], ११९३, १४९७ [३]	
० तिरिक्खजोगि- याणं	तिर्यग्गोनिक्कानाम् ६८[४], ७५ [४], १७५, ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ७४५ तः ७४७, ७६०, ७६१, ७६९, ७७०, ९२०, ९८८,	

मूलसहो	सक्यस्थो	सुत्तकाह
० तिरिक्खजोणि- याणं	१०४९, १०७४, ११६३ [१, ३], ११८० [१-३, ५-९], ११९४, ११९७, १५०९, १५३९ [३], १५४४ [२], १९७७, २०१०, २०१९, २०२४, २०२९, २०४३	
० तिरिक्खजोणि- यादिषु	तिर्यग्गोणिकादिपु १४२६ [१]	
तिरिच्छियाणं	तिरक्षाम् १४७०	
तिरिय	तिर्यच् १९७३ गा. २२०	
तिरिय०	,, १४६२	
तिरियगतिणामाए	तिर्यग्गतिनामः १७०२ [२], १७११ [१], पृ. ३७३ टि. २	
तिरियगतिणामे	तिर्यग्गतिनाम १६९४ [१]	
तिरियगतिपरिणामे	तिर्यग्गतिपरिणामः ९२७	
तिरियगतिया	तिर्यग्गतिकाः ९४० [१], ९४१ [१], ९४२	
तिरियगती	तिर्यग्गतिः ५६१, ५६६	
तिरियगतीए	तिर्यग्गतेः १७३१ [२]	
तिरियगतीया	तिर्यग्गतिकाः ९४२	
तिरियलोए	तिर्यग्गलोके १४८, १५१, १५७, १६०, १६३ तः १६६, १७५, २७६, २७८ तः ३२४, ३२६, ३२८	
० तिरियलोए	तिर्यग्गलोके २७६ तः ३२४, ३२६, ३२८	
तिरियलोगामो	तिर्यग्गलोकान् १५४७ [१]	
तिरियलोयत्तरे	तिर्यग्गलोकत्तरे-‘तट्टे’स्थाले १५५	
तिरियवाए	तिर्यग्गवातः ३४ [१]	
तिरियं	तिर्यक् ८७७ [१९-२०], १००१, १५४८, १५५१ [१, ४, ६, ९], १९९८, २००६	

मूलसहो	सक्यस्थो	सुत्तकाह
तिरियं-	तिर्यक् १८८, १८९ [१], १९० [१-२], १९३ [१], १९५ [१], पृ. २९० टि. १	
तिरिया	तिर्यक्खः १९८० गा. २२१	
तिरियाणुपुष्पीए	तिर्यग्गानुपुष्प्याः १७०२ [३७, ४०]	
तिरीड	किरीट १९६	
+ तिल	तिलः ५० गा. ४२	
तिलए	तिलका-वृक्षः ४१ गा. १८	
० तिलए	तिलकः-तिलकादिवृक्षा- भिषद्दीप-समुद्रार्थं १००३ [२] गा. २०५	
तिलपुण्णाण	तिलचूर्णानाम् ८८४	
तिलपप्यद्धिया	तिलपर्पटिका ५३ गा. ४६	
तिलय	तिलक १९५ [१]	
तिलसिंगाण	तिलकलीनाम् ८८६	
तिलेहि	तिलैः ५३ गा. ४६	
तिविहं	त्रिविधम् १२४२	
,,	त्रिविधाम् २०६७	
तिविहा	त्रिविधाः ६१, ६८ [३], ७५ [३], ८४ [३], ८५ [४], ९१ [३], ९४, ११२९, ११४२, ११४७	
,,	त्रिविधा ७३८, ७४९, ७५४, ७६४, ७७३ [१], १०९२, १५७० तः १५७२, १९३८, २०५५, २०६३, २०६६, २०६९	
तिविहे	त्रिविधः ९३१, ९३४, ९३७, १०२२ [२], १०७२, १३२६, १३३१, १३४४, १३५२, १३५९, १३७५, १९१४	
,,	त्रिविधम् १४८३, १६९१ [२], १६९४ [४]	
तिविहेणं	त्रिविधेण १ गा. १	

मूलस्रो	सङ्कलितो	सुसंकाह
विसत्सुतो	विसत्सुकृतः	२१६९
विसमद्रूपण	विसामयिकेन	२१५३ [२], २१५६ [२], २१५७, २१५९ [२], २१६६ [१]
विसमद्रुओ	विसामयिकः	२१५८ [१]
विसमयसिद्धा	विसमयसिद्धाः	१७
विसु	विसु	१७४, १७४ गा. १३५, १७९ [१], १८१ [१], १८२ [१], १८४ [१], १८५ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९५ [१], १९६, १९८ [१], १९९ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७, २०८, २१०, ५३४, १२१६ [१], १२१७
”	विसु	११४८, १२०४, १२०५
विहिं	विहिं	४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६४ [१], ४८१ [२], ४८३ [१], ४८९ [१, ३], ४९० [३], ४९१ [१], ४९३ [२], ४९५ [१], ६९१, २१६९
”	विद्युभिः	१६३२
विद्युबाण	विन्दुकानाम्—फलविशेषार्थे	११२२
विद्युयं	विन्दुकम्—अनन्तकाय- वनस्पतिः	पृ. २५ टि. १०
विद्यु	तेन्दुकः—वृक्षमेवः	४१ गा. १६
विद्युबाण	विन्दुकानाम्—फलविशेषार्थे	पृ. २७३ टि. ९

मूलस्रो	सङ्कलितो	सुसंकाह
विद्युयं	विन्दुकम्—अनन्तकाय- वनस्पतिः	५४ [८] गा. ९४
विद्युरणमजिया	श्रीन्द्रयजीवाः	पृ. २८ टि. २
वीर्यवयणे	अतीतवचनम्	८९६
वीर्या	अतीतानि	१००६ गा. २०८
वीर्यमं	विशतामम्	पृ. ४१२ पं. २६
वीर्यविधिहा	विद्याद्विधाः	९६
वीर्यं	विद्याम्	१६८, १८० [१], २११, ४३४ [१, ३], ४३५ [१, ३], १६९७, १६९८ [१-२], १६९९ [२], १७०४, १७३४, १७३५ [१]
”	विशतः	१७४ गा. १३४
वीर्या	विशतः	१७४ गा. १३६, १८७ गा. १४१, २०६ [२] गा. १५६
वीर्याम्	विशतः	१८० [२], २०४ [२]
”	विशतः	विशता वा ७२१, ७२२
”	विशति	९३, १७६, १८४९, १८५०
वीर्यु	विसु	१९७ [१], पृ. ४७ टि. ५
वीर्युत्तरे	विशदुत्तरम्	१६९
वीर्ये	तस्याः	९२१ [१], १७४४, २१७५
वीर्यिं	विभ्यः	६८७, ६८८, ६९१
वीर्यितो	”	६६२ [७]
वृ	वृ	५४ [५] गा. ७७, ११० गा. १२३, १७४ गा. १३४, १७८ [२], २११ गा. १६२ गा. १६९, १७९३ गा. २१८

शुक्रसरो	सक्यत्यो	सुसंकाह	शुक्रसरो	सक्यत्यो	सुसंकाह
शुच्यं	शुच्यत्वम्	९९४	शुले	शुल्यः ४४०, ४४१, ४४३	
शुचित	शुदित-भातोय	१७७, १७८ [१-२], १९६		तः ४४८, ४५२, ४५५ [१३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१-२], ४८७ [१], ४८९ [१-३], ४९० [१, ३], ४९१ [१], ४९३ [१-२], ४९५ [१], ५०४ तः ५०६, ५०८ तः ५११, ५१३, ५१५, ५१९, ५२५ [१], ५२७ [१], ५२९ [१], ५३० [१], ५३१ [१-३], ५३२ तः ५३९ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५४५, [१], ५४७ [१], ५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ५५२ [१], ५५४ [१-३], ५५५ [१-३], ५५६ [१], ५५७ [१]	
"	शुदित-बाह्याभरण	१७८ [२], १८८			
"	शुदित-बाहुत्राण	१७८ [१-२]			
शुण्णागा	शुन्नवायाः-शिल्पायाः	१०६			
शुयद्वेज	स्वस्वतयेत्	२१७४ [४]			
शुरय[सुहा]	शुरङ्गमुखा-भ्लेच्छविशेषः	पृ. ३६ टि. ३			
शुरुक	शुरुक-भ्रूपविशेष	१७७, १७८ [१], १८८			
शुरुतुंबगा	श्रीन्द्रियजीवाः	पृ. २८ टि. ६			
शुलसी	शुलसी-शुच्यवनस्पतिः	४२ गा. १९			
"	"-हरितवनस्पतिः	४९ गा. ४१			
शुहा	शुह्याः	२२५ तः २७२ [५], २७३ तः २७५, ३२५, ३२७, ३३० तः ३३३, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ९७९, ९८५ [७, ९], ११८५, २१२५ तः २१२७ [१]			
"	शुह्यौ	२५७ तः २५९, २७१, २७३			
"	शुह्ये	१५६५			
"	शुह्या	१५६६			
शुह्याहं	शुह्यानि	३२९, २१७० [२] गा. २२९			
			शुसार	शुषार	२११
			शुसे	शुषः-तृणविशेषः	४७ गा. २५
			शुंग	शुङ्ग	१७८ [२]
			शुंगा	शुङ्गानि	१९५ [१]
			शुंभं	शुम्भम्	५४ [८] गा. ९४
			शुंभी	शुम्भी	४५ गा. २८
			• शुंभी	"	१२३३
			• शुंभीकले	शुम्भीकलम्	१२३३

मूलसहो
सूचरी
ते

सक्यव्यो सुसंकाह
सूचरी ४२ गा. २१
ते ७ तः १३ [५], २५
[१-३], २८ [२-४],
३१ [२-४], ३४ [२-४],
५४ [११] गा. [१],
५५ [१-३], ५६ [२],
५७ [२], ५८ [२], ६०,
६८ [१-३], ७५ [१-३],
८३, ८४ [१-३], ८५
[२-४], ८९ तः ९१ [३],
९७ [२], १४० [२],
१४१ [२], १४२ [२],
१४४ [२], १४६ [२],
१४७ [२], १५०, १५३,
१५६, १५९, १६२,
१६७ तः १७४, १७७,
१७८ [१], १८८, १९३
[१], १९५ [१], १९६,
१९७ [१], १९८ [१],
१९९ [१], २०५ [१],
२०६ [१], २०७, २०८
तः २१०, २११ गा
१५८ गा. १६८, ३३०
तः ३३२, ४३९, ५०३,
६७९, ६८१, ८६७,
८६८, ९९३, ९९८,
११२४ तः ११२६,
११२८, ११२९, ११३२,
११३३ [१], ११४१,
११४२, ११४४, ११४७,
११५२, १२६२ [१],
१२८८, १५७३, १६१९,
१६४८, १७१२, १७२१,
१७२५, १७३३, १८०३,
१८०५, १८०६ [१],
१८१२, १८१६, १८१९,
१८२२, १८२३, १८९९,

मूलसहो
ते

ते

”

”

तेहद्विय

सक्यव्यो सुसंकाह
१८५७, १८६४, १९२८,
१९२९, १९३१, १९३२
[१], १९५४, १९६०,
२०४०, २०५२ [२-६],
२०५७ [३-४], २०७८,
२०८३, २१५३ [३-६],
२१६६ [२-३], २१६८,
२१६९, २१७६, घृ.
४४२ टि. ५
तानि १७७, १७८ तः १८६
सूत्राणां प्रथमकण्डिका,
१८८, १८९ [१], १९०
[१], १९५ [१], १९६,
१९७ [१], १९८ [१],
१९९ [१], २०६ [१],
२०७, २०८, २१०,
२१० [१-४], २११
[१-२], २१२ [२], २१४
[२], २१६ [२], २१८
[१], २२०, २२१ [१],
१०६७, २०४७
तौ १७८ [२], १९५ [२],
१७०८ [८], १७३१ [१]
तान २९५ [१], २९६,
२९८, १७०५, १७०८
[८], १७११ [२],
१७१२, १७१४, १७१५,
१७२१, १७२५, १७२८,
१८०४, १८११, १८१७,
२१५३ [३], २१६६ [२]
त्रैविध्य ६५६, ६७०,
६८०, ७४३, ८७४,
१०६०, ११६२, ११७९,
१२१० [४], १४१२,
१४२६ [१], १४३१ [१],
१४५५, १५८९ [३],
१७११ [२], १८८७ [२],
१८९८ [१], १९६९

मूलसदो	सक्यव्यो	सुप्तकाह	मूलसदो	सक्यव्यो	सुप्तकाह
तेहंदिय०	श्रीन्द्रिय ५८२, ६३९ [२], ६५० [९], १०२२ [२], १२७४, १२८२, १४३६ [१], १६८१, १४९६, घृ. २७ टि. ८-९		तेउकाहएसु तेउकाहय	तेजःकायिकेषु ६६८ [३] तेजःकायिक २३९, २४३, २४८, २४९ २३८	
तेहंदियजाहणामाए	श्रीन्द्रियजातिनामः १७०२ [७]		तेउकाहय- तेउकाहया	तेजःकायिकाः १९, २३२तः २३४, २३५ [४], २३६, २४२, ३१३, ३१४, ४३९	
तेहंदियते	श्रीन्द्रियते १०४१ [४], १०६६ [२]		० तेउकाहया	तेजःकायिकाः १५६, २३७, २३८, २४० [४], २४१, २४३, २४५ [४], २४६ तः २४९, २५१, ३३४	
तेहंदियसंसारसमा- वणजीवपणवणा पन्नजीवप्रज्ञापना	श्रीन्द्रियसंसारसमा- वणजीवपणवणा पन्नजीवप्रज्ञापना ५७ [१-२]		तेउकाहयाण तेउकाहयाणं	तेजःकायिकानाम् ५८० ,, २३२ त. २३६, २३५ [४], २३६, ३६० [१]	
तेहंदियस्स तेहंदिया	श्रीन्द्रियस्य १०३३ [२] श्रीन्द्रिया २१५ [२], २२७, २२८, २३१, २९८ त. ३००, ३३४, ४३९, ४४९, ६३४, १७२१, १७२२, १८२२, १८२४, २०४१, घृ. ४०३ टि. २		० तेउकाहयाणं	तेजःकायिकानाम् १५४ तः १५६, २४० [४], २४१, २४२, २४६ त. २४८, २५१, ३६१, ३६२ [१-२]	
तेहंदियाण	श्रीन्द्रियाणाम् ६७९, १९२३, १९४९, १९५९		तेउकाहए	तेजःकायिकः ४४५, १२१० [३], १४३० [१], १४३२ [१], १४३४, १४५२	
तेहंदियाणं	,, ५७ [२], १६४, २२७ तः २२९, २३० [४], २३१, ३७० [१- ३], ९८७ [५], १०२८ [२], १५०८, १८२३		० तेउकाहए तेउकाहएसु तेउकाहएहिंतो	तेजःकायिकः १३०१ तेजःकायिकेषु १२१० [३] तेजःकायिकेभ्यः १४३० [१], १४३२ [१], १४५२	
तेउ	तेजः[कायिक] ६५६ [३], ६७१, ६८०, १२८७, १४३१ [१], १४६६, १५४६, १५८३ [३]		तेउकाहय	तेजःकायिक १३०३, १५८९ [३]	
तेउ०	तेजः[कायिक] ६५२, ६५४, ११६२, १४१२, १४२६ [१]		तेउकाहय०	,, १०३२ [२], १०६०, १२९६, १३१७	
,, ० तेउकाहए	तेजो[छिदयाम्] १२२५ तेजःकायिकः घृ. ३०८ टि. २		तेउकाहय- एहिंदिय- ओराकियसरारे	तेजःकायि- कैकेन्द्रियौ- दारिकशरीरम् १४९२ [१]	
			तेउकाहयस्स	तेजःकायिकस्य ४४५	

मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
तेउकाह्या	तेजःकायिकाः २९, ३१ [४], २१४ [३], २३५ [४], ३१५, ९१५, ११७६	
० तेउकाह्या	तेजःकायिकाः २९, ३०, ३१ [१, ४], २३९, २४४, २४५ [४], २५१, ३३४	
तेउकाह्याभो	तेजःकायिकात् पृ. ३५३ टि. १	
तेउकाह्याण	तेजःकायिकानाम् १५०५.	
तेउकाह्याणं	तेजःकायिकानाम् ४४५, ७४४, ९८६, ११७६, ११७९, ११८० [२]	
० तेउकाह्याणं	तेजःकायिकानाम् १५४, २३७	
तेउलेसट्टाणा	तेजोलेस्यास्थानानि १२४९.	
तेउलेसं	तेजोलेस्याम् १२२४	
तेउलेसा	तेजोलेस्या ११६९ [२]	
तेउलेसा	तेजोलेस्याः ९३९ [१]	
तेउलेसे	तेजोलेस्यः १२०३ [३], १२१० [१]	
तेउलेसेण	तेजोलेस्येन १२५७ [४]	
तेउलेसेसु	तेजोलेस्येषु १२०७ [१]	
तेउलेससट्टाणा	तेजोलेस्यास्थानानि १२४७, १२४९	
तेउलेसं	तेजोलेस्याम् १११६, १२२१, १२२२, १२२४, १२५४, १२५८ [३]	
तेउलेस्सा	तेजोलेस्या १११६, ११५६, ११५९, ११६५ [२], ११६८ [१], ११६९ [१], १२०३ [५], १२२१, १२२४, १२२९, १२३२, १२३६, १२४०, १२५४, १२५७ [९], १२-१३], १८८५ [३]	

मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
तेउलेस्सा	तेजोलेस्याः २५५, ९३९ [१], ९४० [१], ९४५, ९४६, ११७०, ११७३, ११८० [५, ७-९], ११८२ [१, ३], ११८३ [१, ३], ११८५ तः ११८८, ११९०, ११९१, ११९४, ११९७, १२०२	
तेउलेस्साण	तेजोलेस्यायाम् ११५३, १८८५ [२]	
तेउलेसामो	तेजोलेस्याः ११८० [७-९], ११८२ [२-३], ११८३ [३], ११८५, ११८७, ११८९, ११९०	
तेउलेस्साण	तेजोलेस्यानाम् ११७३, ११७४, ११७८, ११८२ [२], ११८३ [१-२], ११८९, ११९४	
तेउलेस्साणं	तेजोलेस्यानाम् २५५, ११५१, ११८५ तः ११८७	
तेउलेस्सापरिणामे	तेजोलेस्यापरिणामः ९३०	
तेउलेस्से	तेजोलेस्यः १२०३ [३], १२०७ [१], १२०९, १२१० [१], १२३९	
तेउलेस्सेसु	तेजोलेस्येषु १२०३ [३], १२०९, १२१० [१]	
तेउलेस्सेहिंनो	तेजोलेस्येभ्यः ११९१	
तेऊ	तेजः-तेजःकायिकः ६७१, ९४० [३] १२०३ [५]	
तेण्णं	तेजसा १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
तेण	तेन २१०, २२३ [९], ८९९	
तेण-	,, ४४१, ४४७, ४५५ [३], ४५७ [१], ५०३, ५०४, ५२५ [१], १२५२	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाह
तेणामेव	तत्रैव	२०५२ [४५]	० तेयगसरीरस्स	तैजसशरीरस्स	१५५१ [२]
तेचीसद्वमं	अयञ्जिशातमम्	पृ. ४१८ पं. २७	तेयगसरीरं	तैजसशरीरम्	१५६१, १५६४
तेचीसं	अयञ्जिशात् ३३५ [१, ३], ३४२ [१, ३], ३४३ [१, ३], ४०७ [१, ३], ४३६ [१, ३], ४३७ [१, ३], १२६१, १२६७, १३३६, १३४१, १३५३, १७०१ [१]		तेयगसरीरे	,, १५३६, १५४०, १५४४ [१, ३]	
तेचीसा	अयञ्जिशात् २११ गा. १६३		० तेयगसरीरे	,, १५३६, १५३७, १५३९ [१], १५४१, १५४२	
तेचीसाए	अयञ्जिशातः अयञ्जिशाता वा ७०१, ७२३, ७२४		तेयगस्स	तैजसस्य-तैजसशरीरस्स	१५३८
,,	अयञ्जिशाति १८२९, १८५१, १८५२		० तेयगा	तैजसानि-तैजसशरीराणि	२१२२
तेदुरणमज्जिया	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]		+ तेयलि	वनस्पतिविशेषः	४८ गा. ३७
तेबुरणमिज्जिया	,, पृ. २८ टि. २		तेया	तैजस-तैजसशरीर	९१६ [३], १५६५, १५६६, २१७५
तेय ०	तैजस-तैजसशरीर १९०३ [५]		तेया ०	तैजस-तैजसशरीर	९११ [४], ९१२ [४], ९१४ [४], ९१७, ९१८ [३], ९२१ [४], ९२२, १५६३ [७], १५६५, १५६६, १७०२ [१३]
तेयए	तैजसम्-तैजसशरीरम् ९०१, ९०२, ९०४, ९०८, १४७५		तेयारूवा	एतद्दृषा पृ. २९३ टि. १८	
,,	तैजसः-समुद्घातः २०८५ गा. २२७		तेयासमुग्घाए	तैजससमुद्घातः	२०८६, २०९० [१], २०९२
तेयगसमुग्घाए	तैजससमुद्घातः २०९४ [१], २०९८ [१], २१४७, २१४९, २१५१, २१५२		तेयासमुग्घाएणं	तैजससमुद्घातेन	२१३०
तेयगसमुग्घाएणं	तैजससमुद्घातेन २१२५, २१२७ [१], २१३१, २१६५		तेयासरीरस्स	तैजसशरीरस्स १५४५ तः १५४७ [१], १५४८ तः १५५०, १५५१ [१, ४, ६, ९]	
तेयगसमुग्घाओ	तैजससमुद्घातः २११८ [१], २१२२		तेरस	अयोदश	२१६९
तेयगसमुग्घाते	,, पृ. ४३३ टि. २		तेरसमं	अयोदशम् पृ. २३३ पं. २०	
तेयगसमुग्घाओ	,, ,,		तेरसमो	अयोदशः ७९० गा. १८७	
तेयगसरीरया	तैजसशरीरकाणि ९१० [४]		तेरसधिहे	अयोदशविधः	१०७४
तेयगसरीरस्स	तैजसशरीरस्स १५५२		तेरिच्छियाणं	तिरक्षाम्	१४७०
			तेलोक्कगुहं	श्रैलोक्यगुरुम्	१ गा. १

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
तेलोके	त्रैलोक्ये २७६ तः ३२४, ३२६, ३२८	
+ तेल	तैलम् ९७२ गा. २०३	
तेलबिन्दु	तैलबिन्दुः ११० गा. १२५	
तेलं	तैलम् ९९९ [२]	
तेहाप्यसंटागसंठिप	तैलाप्यसंस्थानसंस्थितः २१६९	
तेवणं	त्रिपञ्चाशत् ३८२ [१, ३]	
+ तेवीस	त्रयोविंशः ७९० गा. १८७	
तेवीसद्दमं	त्रयोविंशतितमम् पृ. ३८४ पं. २१	
तेवीसद्दमेण	त्रयोविंशतितमेन १ गा [१]	
तेवीसद्दमो	त्रयोविंशतितमः ७९० गा १८६	
तेवीसं	त्रयोविंशतिः १९६, ८०० [१, ३], ४२८ [१, ३]	
तेवीसाण	त्रयोविंशतः त्रयोविंशत्या षा ७१४, ७१५	
,,	त्रयोविंशतौ १८४२, १८४३	
तेसि	तेषाम् १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०६ [१], ८८१, ११२९, ११४१, १८१०, १८६४, २०५२ [२-५], पृ. २७५ टि. ४	
तेसिं	तेषाम् ५४ [१०] गा. ९९, ५५ [३], ९९४, ११२९, ११३९, ११४१, ११४२, १५२० [५], १६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१-२], १६८६, १७०२ [३-२], १८०१, १८०३, १८०५, १८०६ [१], १८०९, १८१२, १८१६,	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
तेसिं	१८१७, १८१९, १८२२, १८२३, १८२९, १८६४, २०५२ [२, ४-६], २१६९, पृ. ३९३ टि. ३-४, पृ. ३९५ टि. ६	
तेसु	तेषु ६६६ [३]	
तेहि	तैः २१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१]	
तेहिं	तैः १८६४, २०५२ [२, ४-६], २१६९	
तेहिंतो	तेभ्यः ६४८, ६५० [१०], ६५३ [३], २१५३ [४], पृ. १७७ टि. १	
नेदूसं	वनस्पतिविशेषः पृ. २५ टि. १०	
तेदिय०	श्रीन्द्रिय ५७ [१-२]	
तेदियसंसारसमाव-	श्रीन्द्रियसंसारसमापञ-	
ज्ञजीवपणवणा	जीवप्रज्ञापना १८	
तेदिया	श्रीन्द्रियाः २२९, २३० [४]	
तेदुयाण	निन्दुकानाम्—फलविशेषार्थे १२३५, १२३६	
तेदूसं	निन्दुकम्—अनन्तकाय- वनस्पतिः ५४ [८] गा. ९४ ततः १७४ गा. १३५	
तो	चतुरिन्द्रियजीवाः पृ. २८ टि. ११	
तोद्दा	,, ५८ [१]	
तोद्दा	तोरण १७७, १७८ [१], १८८	
तोरण	तोरणेषु १४८	
तोरणेषु	एतद् ५, १३ [५], १६, १७, २१, २३, २५ [३], २७, २८ [४], ३०, ३१ [४], ३३, ३६,	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुक्तंकाइ	मूलसदो	सक्यव्यो	सुक्तंकाइ	
-त्तं	४० तः ५३, ५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६०. ६३ तः ६७, ७१ तः ७४, ७५ [४], ७९ तः ८३, ८४ [४], ८५ [५], ८७ तः ९०, ९१ [४], ९३, ९५, ९६, ९८, १००, १०२ तः १०८, ११०, ११५, ११६, ११८, ११९, १२२, १२३, १२५, १२८, १२९, १३१, १३२, १३५ तः १३८, १४० [२], १४१ [२], १४२ [२], १४४ [२], १४६ [२], १४७ [२], ४९९ [२], ५५८, ८८२ तः ८८६, ९४६, ९५७, १०८९ तः १०९१, १०९४ त. १०९९, ११०१, ११०३, ११०४, ११०६ तः ११२२, १५७० तः १५७२	इति २ गा. ६, ५४ [१] गा. ५०, ५४ [२] गा. ५४, ११० गा. १२१ तः १२५ गा. १२७ गा. १२९-१३०, २११ गा. १७८, ४८८, ५०७, ५५३, ६०८, ६७२ [६, ९], ८४१ त. ८४३, ८४५, ८४६, ८५४ तः ८५६, ९८७ [१, ५], ९९० [४], १०३२ [१], १०४१ [६], १०६१, १२४८, १२४९, १२५१, १२६० तः १२६२ [१], १२६४ [२] तः १२६६	त्ति	[१], १२६७, १२६८ [१], १२७० [२] तः १२७३, १२७५, १२७९, १२८१, १२८२, १२८४, १२८५, १२८९, १३००, १३०२, १३०५, १३१०, १३१२, १३२० त १३२२, १३२६ तः १३३०, १३३५ तः १३३७, १३५८, १३५९, १३६५ तः १३६७, १३६९, १३८६, १४०८ [३], १४४१, १४७१, १५३० [४], १५४४ [२ ३], १५५२, १५८४ [१], १७०१ [४], १७०२ [१६], १७२८, २१७६, घृ. २१० टि. ४, घृ. ३१२ टि. १, घृ. ३५३ टि. २	० सिभागो ० सिभागो ० र्वभाग रिवमगा रिवभुगा रिवहु रिवहु ० र्वीषो ० र्वीषो	त्रिभागो २११ गा. १६६ त्रिभागः २११ गा. १६३ स्तम्भानाम् ८८३ वनस्पतिविशेषः ५४ [१] गा. ४७ ,, घृ. २१ टि. ८ ,, ,, ,, ५४ [१] गा. ४७ त्रिः घृ. २८३ टि. १ स्तोकाः २१३ तः २१६, २१८ तः २२३ [१-८], २२४, २२५, २२७ तः २७१, २७३ तः २७८, २८०, २८२, २८४, २८६, २८८, २९०, २९२ तः ३२७, ३३० तः ३३२, ३३४, ६९१,

मूलसदो	सङ्ख्याद्यो	सुक्तंकाह
० ल्योवा	७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ९००, ९८२, ९८५ [९], ९८७ [४], १०१३, ११७० तः ११७३, ११७६, ११८० [५, ७-९], ११८२ [१,३], ११८३ [१, ३], ११८५ तः ११८८, ११९०, १५६५, १५६६, १८१८, १८२१, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२८ [१-२], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२, २१४३, २१४४ [१], २१४५ [१]	
० ल्योवा	स्तोका	१०१३, १५६६
"	स्तोकानि	१२४७ तः १२४९, १५६५
"	स्तोकौ	२७१
० ल्योवाहं	स्तोकानि	३२८, ३२९, ८८७
० ल्योवाभो	स्तोकाः	२२६, २७९, २८१, २८३, २८५, २८७, २८९, २९१, ११८२ [२], ११८९, १६६३
० ल्योवे	स्तोकः	२७२ [१-५], ८०२
"	स्तोकम्	७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ९७९, ९८५ [७], ९८७ [२], १४७३, २१७० [१]

मूलसदो	सङ्ख्याद्यो	सुक्तंकाह
थणिया	थ स्तनित-स्तनितकुमार १७७ गा. १३७, १८७ गा. १३९	
थणियकुमारने- यगसरीरस्स	स्तनितकुमारतैजस- शरीरस्य १५५१ [२]	
थणियकुमारत्ते	स्तनितकुमारत्ते १०४१ [२], १०६५, २१०७, २११२	
थणियकुमारदेवपंचे- द्विषषेडच्चिषसरीरे	स्तनितकुमारदेवपञ्चेन्द्रिय- वैक्रियशरीरम् १५२६ [२]	
थणियकुमार- देवेर्हितो	स्तनितकुमारदेवेभ्यः ६५० [१४]	
थणियकुमारभवण- वासिदेवपंचेद्विष- षेडच्चिषसरीरे	स्तनितकुमारभवनवासि- देवपञ्चेन्द्रियवैक्रिय- शरीरम् १५९० [२]	
थणियकुमारस्स	स्तनितकुमारस्य १०५९, १६३५ [२], १६५९, २१११, २१६१	
थणियकुमारा	स्तनितकुमाराः १४० [१], ४३९, ४४२, ४६५, ६१६, ६२९, ६४९, ६७८, ८७३, ९१३, ९३९ [२], १०७९, ११३६, १२०२, १४०१, १४११, १४१५ [३], १५८३ [२], १७५८ [२], १८५४, १८८० [२], १९३०, १९४३, १९५६, १९६७, १९९३, २०१८, २०३४ [२], २०७९, २१२७ [२]	
थणियकुमाराभो	स्तनितकुमारात् १५८९ [२]	
थणियकुमाराण	स्तनितकुमाराणाम् ५७८, १०२६ [२]	

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुत्तंकाइ
धणिक्कुमाराणं	स्तनितकुमाराणाम्	३५३, ६९६, ७२८, ७४१, ७५७, ९०३, ९८४, १०२०, १०३१ [२], १०७१, १५३२ [२], १८०६ [२], १९१५, २००९ [२], २०२३, २०२८, २०९० [२], घृ. २६० टि ३
धणिक्कुमारे	स्तनितकुमारः	१२०९, १४२६ [२], १५२० [३]
धणिक्कुमारैसु	स्तनितकुमारैषु	६७२ [८], १४२४, १४२७ [२], १४३० [२], १४३८
धणिया	स्तनिताः-स्तनितकुमाराः	१८७ गा. १४५ गा. १४७
धलयर	स्थलचर	१५२४ [२]
धलयरतिरिक्ख- जोणियपंचेदिय- ओरालियसरीरे	स्थलचरतिर्यम्योनिकपधे- न्द्रियौदारिकशरीरम्	१८८३, १९८५ [१] ० ,, ,, १९८५ [१-३, ५-७]
धलयरपंचेदियति- रिक्खजोणिया	स्थलचरपधेन्द्रियतिर्यम्यो- निकाः	६१
धलयरपंचेदियति- रिक्खजोणियाणं	स्थलचरपधेन्द्रियतिर्यम्यो- निकानाम्	७५ [६]
धलयरपंचेदिण्हितो	स्थलचरपधेन्द्रियेभ्यः	६४५ [२] ६३९ [१]
० ,,	स्थलचरपधेन्द्रियतिर्यम्यो- निकेभ्यः	६३९ [३, ७] ६३९ [७-१८], ६४५ [२]
धलयरपंचेदियति- रिक्खजोणियाणो	स्थलचरपधेन्द्रियतिर्य- म्योनिकाः	३३४
धलयरपंचेदियति- रिक्खजोणिया	स्थलचरपधेन्द्रियतिर्यम्यो- निकाः	६५, ३३६ ० ,, ,, ७५ [६] तः ७७, ८५ [५]

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुत्तंकाइ
० धलयरपंचेदिय- तिरिक्खजोणि- याणं	स्थलचरपधेन्द्रियतिर्यम्यो- निकानाम्	८५ [५], ३७८ [१] त. ३८६ [३]
धलयरसंखेज्जासा- उयगभवक्कंति- यतिरिक्खजो- णियपंचेदिय	स्थलचरसङ्ख्येयवर्षायुष्क- गर्भेभ्युत्क्रान्तिकतिर्य- म्योनिकपधेन्द्रिय	१५.१८ [६]
धलयरसंखेज्जासा- उयगभवक्कंति- यतिरिक्खजो- णियपंचेदिय	स्थलचरसङ्ख्येयवर्षायुष्क- गर्भेभ्युत्क्रान्तिकतिर्य- म्योनिकपधेन्द्रियवैकिय-	शरीरम् १५.१८ [४]
धलयराण	स्थलचराणाम्	१४९९ [१], १५.११ [१], १५.२४ [२]
० धलयराण	,,	१६९९ [२]
धलयरेहितो	स्थलचरेभ्यः	६.६५ [१-२]
धलया	स्थलजानि	५.६ [८] गा. ८६
धले	स्थले	८३
धंभणया	स्तम्भनता	११२०
धंभिय	स्तम्भित	१७७, १७८ [१-२], १८८, १९६
धालं	स्थालम्	८५.३
धावरणामाए	स्थावरनामः	१७०२ [४४]
धावरणामे + धिग्गल	स्थावरनाम धिग्गलम्-आकाश-	१६९.३ धिग्गलम् ९.७२ गा. २०३
० धिग्गले	धिग्गलं- 'थीगहुं' इति भाषायाम्	१००२, १००४, १२२६
धिवुगबिंदु- संठागसंदिण्	स्तिबुकविन्दुसंस्थान- संरिथतम्	९.८६, १४९१ [१]
धिरणामाए	स्थिरनामः	१७०२ [४९]

मूलसहो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
धिरणामे	स्थिरनाम	१६९३
धिरिकरणे	स्थिरिकरणम्	११० गा. १३२
०० धीमो	क्रियः पृ. २८३ टि. १	
धीणगिह्वी	स्त्यानगृह्णि	१६८०, १६८९ [२]
धीणह्वी	स्त्यानह्विः पृ. ३६५ टि. १, पृ. ३६८ टि. ३	
धी-पुरिससंजोपमु	स्त्री-पुरषसंयोगेषु	९३
+ धुरय	नृणविशेषः पृ. २० टि ७	
धुङ्ङे	कर्पासी-वनस्पति. पृ १८ टि. ५.	
धृणा	स्थणा ९.७२ गा. २.०३, १००१	
धूमं	स्तूपः	८५३
० धूमिया	स्तूपिका	२११
० धूमिया-०	,"	२११
० धूमियाभो	स्तूपिकायाः	२११
० धूमियागा	स्तूपिकानि	१९५ [१]
धेः	स्थविरम्	१११८
धोवतरागा	स्तोकतरकाः	२०५७ [३-६]
+ ० धोवा	स्तोकाः २१३ त. २१६, २१८ तः २२३ [८], २२४, २२५, २२७ तः २७०, २७४ तः २७८, २८०, २८०, २८४, २८६, २८८, २९०, २९२ त. ३२७, ३३० तः ३३२, ३३४, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ९००, ९०२, ९०५ [९], ९८७ [४], १०१३, ११७० तः ११७३,	

मूलसहो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
	११७६, ११८० [५, ७-९], ११८२ [१, ३], ११८३ [१, ३], ११८५ तः ११८८, ११९०, १५६५, १५६६, १८१८, १८२१, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२८ [१-२], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२, २१४३, २१४४ [१], २१४५ [१]	
*० धोवा	स्तोका १०१३, १५६६	
,"	स्तोकानि १२४७ तः १२४९, १५६५	
,"	स्तोकौ २७१	
*० धोवाहं	स्तोकानि ३२८, ३२९, ८८७	
*० धोवाभो	स्तोकाः २२६, २७९, २८१, २८३, २८५, २८७, २८९, २९१, ११८२ [२], ११८९, १६६३	
धोवाणं	स्तोकेभ्यः स्तोकेर्वा-काल- विशेषार्थं ६९४, ६९५	
०० धोवे	स्तोकः २७२ [१.५], ८०२	
धोवे	स्तोकम् ९८७ [५]	
०० धोवे	," ७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ९७९, ९८५ [७], ९८७ [२], १४७३, २१७० [१]	
द		
द	च पृ. ४२४ टि. २	
दक्षिणेणं (स.तृ.)	दक्षिणस्याम् २१५ [१]	
दकपिप्पली	दकपिपली ४९ गा. ४०	
दगरण	दकरजः १२३१	

मूलसदो	सक्यन्थो	गुलंकाइ
दगरय	दकरजस्	१७८ [२], २११
दगो	दकम्	१२३१
दजहापुफा	सर्पविशेषः	७२
दट्टव्यो	द्रष्टव्यः	९८६
० दबाणं	दग्धानाम्	२१७६
दधुसु	दग्धेषु	„
दहर	दर्दर-महल	१७७, १७८ [१], १८८
दहुर	ददुर	१९६
दृप्पणिजा	दर्पणीया	१२३७
+ दग्भ	दग्भः	पृ. २० टि. २
दग्भपुफा	सर्पविशेष.	पृ. ३२ टि. ३
+ दग्मण	दग्मणकः	४९ गा. ४१
दग्मिल	द्रविड-म्लेच्छजातिविशेष	९८
दरिसणावरणिजस्त	दर्शनावरणीयस्य	१६८०
दरिसणावरणिजं	दर्शनावरणीयम्	१५८७ [१], १६६५, १७८२, १७९०
दरिसणावरणिजे	दर्शनावरणीयम्	१६८०, १६८९ [१]
दरिसणावरणीयं	„	पृ. ३५२ टि. २
दरिसणिजा	दर्शनीया	२११
,	दर्शनीया	२०६ [१]
„	दर्शनीयानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९५, [१], १९६, २०६ [१], २१०, पृ. ५६ टि. १२
दल	दल	२११
० दले	दलम्-पत्रम्	१२३१
० दवपिया	द्रवपियाः	१८८
दव्व	द्रव्य	२०५ गा. २२५
दव्वओ	द्रव्यतः	८७७ [२-३], ९१० [१, ४], १७९७, २०६०, २०६१

मूलसदो	सक्यन्थो	सुलंकाइ
दव्वट्ट०	द्रव्यार्थ	२७२ [१-५], २७३, पृ. १०१ टि. १
दव्वट्टअपदेसट्टयाए	द्रव्यार्थाप्रदेशार्थतया	३३०, ३३२
दव्वट्टताए	द्रव्यार्थतया	२७२ [१-३]
दव्वट्टपएसट्टयाए	द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया	३३१, ३३२, ७७७, ७८०, ८०३, ८०४, १२४७ तः १२४९, १५६५
दव्वट्टपदेसट्टताए	द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया	३३१
दव्वट्टपदेसट्टयाए	„	३३०, ३३२, ३३३, ७७७, ७७९, ८०२, १२४७
दव्वट्टयाए	द्रव्यार्थतया	७७०, २७२ [४-५], २७३, ३३० तः ३३३, ४६०, ४४१, ४४३ तः ४४८, ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९७, ५०५, ५०८ तः ५११, ५१३ तः ५१५, ५१९, ५२५ [१], ५३० [१], ५३१ [१, ३], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३५ [१], ५३६ [१], ५३७ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५४५ [१], ५४७

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
	[१], ५४८[१], ५५० [१], ५५१[१], ५५२ [१], ५५४[१,३], ५५५[१,३], ५५६[१], ५५७[१], ७७७, ७७९, ७८०, ८०२ तः ८०५, १२४७ तः १२४९, १५६५, घृ. १०० टि. २	
दम्बट्टयाते	द्रव्यार्थतया ४८७[१], ८८९[१], ५०४, ५२९ [१], ५६१[१]	
० दम्बदेवाणं	द्रव्यदेवानाम् १४७०	
दम्बपद्मपद्मदं	द्रव्य-प्रदेशाल्पबहुत्वम् १४७४ गा. २१४	
दम्बहलिया	वनस्पतिविशेषः ५२	
० दम्बा	द्रव्याणि २७५, २८०	
दम्बाहं	,, ३२८, ३२९, ८७७[१], ८७८ तः ८८०, ८८७, ८८८[१], ८८९ तः ८९३, १११७	
दम्बाण	द्रव्याणाम् ११० गा. १२७	
दम्बाणं	,, ८८१, ८८७	
० दम्बाणं	,, २७५	
दम्बिदिपु	द्रव्येन्द्रियम् घृ. २५३ टि. १	
० दम्बिदिपु	,, घृ. २५३ टि. २	
दम्बिदिपुसु	द्रव्येन्द्रियेषु १०६४, १०६७	
+ दम्बिदिय	द्रव्येन्द्रियाणि १००६ गा. २०८	
दम्बिदिया	,, १०२४ तः १०२६ [१], १०२७[१], १०२८[१-३], १०३०, १०३१[१], १०३६, १०३८[१], १०४१ [१-४,८], १०४३ [३,५-६], १०४५[१], १०४६[१,८], १०४७	

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह
	[१,४], [१-२,४], १०५०[३], १०५५[४-५], १०६६ [१]	१०४८
दम्बी	वनस्पतिविशेषः ४९ गा. ४०	
दम्बीकरा	दर्वाकराः-सर्पमेदः ७८, ७९	
दम्बेसु	द्रव्येषु १५,७७[१], १५,७८[१], १६३९, ,, १५,७६[१], १५,७९	
० दम्बेसु	[१], १६३९, १६४०	
दम्बेदिया	द्रव्येन्द्रियाणि १०४३[१], १०५४[१], १०५५[१], १०६७	
दस	दश ७५[४], ८४[४], ९१[४] गा. १११, १७१, १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६, २०६[२] गा. १५६, ३३५[१-३], ३३६ [१,३], ३३९[१,३], ३४०[१, ३], ३४३ तः ३५२ सूत्राणां प्रथम-तृतीय- कण्डिके, ३६६[१, ३], ३६८[१, ३], ३९३ [१,३], ३९४[१, ३], ४१९[१, ३], ४२० [१,३], ५९२, ७२५ तः ७२७, ८९१, १०३२[२], १०५८, १०६३, १०६५, १०८०[१०], १२६१, १२६४[२], १२६७, १२७०[२], १३३७, १३४०, १४१४[१], १४१५[१], १४१६[२], १४७२, १७००	

मूलसद्यो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाइ	मूलसद्यो	सङ्कयत्यो	सुत्तकाइ
दस	[१०, १२], १७०१[१], १७०२[२४, ३९, ४२, ५४, ५८], १७०३[१], १७३०[१], १७३९[२]		दहफुलई	द्रहफुलिका-वलीविशेषः	४५ गा. ३२
दस-	दश १७४ गा. १३६		दहफोलइ	,, ,, पृ. १९ टि.	१३
दस-०	,, १९५[१], १३२७		दहाण	द्रहाणाम्	८८५
+ दस	दशमः ७९० गा. १८७		दहि	दधि १७८ [२]	
दसगुणकालप	दशगुणकालकः ५२०		दहिघणे	दधिघनः-दधिपिण्डः	१२३१
दसगुणकालाहं	दशगुणकालानि १७९८ [२]		दहिफोलइ	वलीविशेषः	पृ. १९
+ दसण्णा	दशाण्यु १०२ गा. ११५			टि. १३	
दसण्हं	दशानाम् २०६ [२]		दहियं	दधिकम्	८५३
,, (स. घ.)	दशसु १८३६, १८३५		दहिवन्ने	दधिपर्णः-वृक्षमेदः	४१ गा. १८
,, (प-तृ.घ.)	दशान्यो दशभिर्वा ७०६, ७०७		दहिं	दधि पृ २१२ टि. ७	
दसपण्णसिग्	दशप्रदेशकः ५०७, ५२८, ५३४, ५४९		दही	दधि १२३१	
दसपण्णसिते	,, ५४०		दहेसु	द्रहेषु १५१, १६०, १६३	
दसपण्णसिखस्स	दशप्रदेशकमय ५२८, ५४९		दंड-	तः १६६, १७५	
दसपण्णसोगाढे	दशप्रदेशावगाढः ५१२		दण्ड-	दण्ड १७७, १७८ [१], १८८	
दसपण्णसिते	दशप्रदेशकः ५३४		दण्डणं	दण्डकेन ११९८	
दसपण्णसिया	दशप्रदेशकाः ५०३		दण्डभो	दण्डकः ८८८ [२], ८९२, ९६० [२], १०६४, १५९१, १५९९ [१], १६१४	
दसमं	दशमम् पृ. २०८ पं. १०		० दण्डभो	दण्डकः ८९०, ८९१, १०४२	
दसमा	दशमी ८६३ गा. १०५		दण्डगमयं	दण्डकशतम् १६०४ [२]	
दसमे	दशमम् ८६२ गा. १०४		दण्डगा	दण्डकाः ८९१, ८९५, ९७१, १५८०, १५८४	
दसमो	दशमः ७९० गा. १८६			[२], १५८७ [२], १६०४ [१-२], १६१६	
दसविहा	दशविधाः ११०, १६० [१], ५०१			[२], १६१९, १६३६, १६७४ [२], १६७८ [३], १९०७, २०९४ [२], २०९८ [२], २१०४ [२], २११५ [२], २११६ [१], २११७ [२], २११८ [२].	
,,	दशविधा ५, ८६२, ८६३, ८६५				
दसविहे	दशविधः ९२६, ९४७, ९६७				
दससमयठिइण्ण	दशसमयस्थितिकः ५१६				
दसहा	दशाथा १७७ गा. १३७				
दह	द्रह-द्रहाभिधद्वीप-समुद्रार्थं १००३ [२] गा. २०५				

मूलसहो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
	२११९ [५], २१२० [४], २१२३ [४], २१२४ [४], २१३६, २१३८, पृ. ३१९ टि. १	
० दंडगा	दण्डकाः ६९२, १४०९, पृ. ४३० टि. १	
दंड्या	,, ९६२ [३], ९६३ [३]	
दंडरयणसं	दण्डरत्नसम् १४६९	
दंडं	दण्डम् २१७२	
० दंतसेटी	दन्तश्रेणी १७८ [२]	
० दंता	दन्ताः ९५, १७८ [१]	
दंतारा	दन्तकाराः—शिल्पायाः १०६	
दंती	दन्ती—वनस्पतिः ५४ [१] गा. ५०	
दंसण०	दर्शन ११० गा. १२८	
+ दंसण	दर्शनम् २१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११	
दंसणचउक्कण्	दर्शनचतुष्कम् १६८९ [१, ३]	
दंसणचउक्कस्स	दर्शनचतुष्कस्य १६९८ [२], १७०६, १७३५ [२]	
दंसणणाणोबउत्ता	दर्शनज्ञानोपयुक्ता २१७६	
दंसणपरिणामे	दर्शनपरिणामः ९२६, ९३५	
दंसणपरिणामेणं	दर्शनपरिणामेण ९३८, ९४० [१], ९४१ [१], ९४३	
दंसणमोहणिज्जस्स	दर्शनमोहनीयस्य १६६७	
दंसणमोहणिजं	दर्शनमोहनीयम् ,,	
दंसणमोहणिजे	,, १६९१ [१-२]	
दंसणवावण्णमाणं	दर्शनव्यापककानाम् १४७०	
दंसणं	दर्शनम् ४७८	
दंसणा	दर्शनानि ४८२ [३], ४८५ [२], ४८८, ४९६, ९४३	
,,	दर्शने ४५०, ४८२ [२], ४८९ [२], ४९० [२]	

मूलसहो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
दंसणारिया	दर्शनार्याः १०१, १०९	
० दंसणारिया	,, ११० तः ११९	
दंसणावरणं	दर्शनावरणम् १७६२	
दंसणावरणिजं	दर्शनावरणीयम् १६७४ [१], १६७८ [१], पृ. ३६३ टि. १-३	
दंसणिज्जा	दर्शनीयानि पृ. ५६ टि. ९	
० दंसणी	दर्शनिनः २६०	
० दंसणीण	दर्शनिनाम् २६०	
० दंसणीणं	,,	
दंसणे	दर्शनम् १९६३, १९६४ दर्शने २११ गा. १६९	
,,	दर्शनैः ४५५ [१], ४५७ [१], ४६४ [१]	
दंसणेहि	,, ४५२, ४५५ [२-३], ४५६ [१], ४५९ [१], ४८१ [२], ४८३ [१], ४८९ [१, ३], ४९१ [१], ४९५ [१]	
दंसणेहिं	,, दर्शनाभ्याम् ४८१ [१], ४८२ [१], ४९० [१], ४९३ [१]	
,,		
० दाई	दायी ९२१ [१]	
+ दाडिम	दाडिमः ४१ गा. १६	
दाडिमाण	दाडिमानाम् ११२२	
दाणंतराहण्	दानान्तरायिकम् १६९६	
दाणंतराण्	दानान्तरायः १६८६	
दाम	दामन् १७८ [१], १८८	
दाम-	,, १९५ [१]	
दामिली	द्राविडी—लिपिभेदः १०७	
० दामे	दाम १२३०, १२३१	
दारगाहा	द्वारगाथा १४०६ गा. २१३	
दारं	द्वारम् २२४, २२६, २३१, २५१ तः २५६, २५९ तः २६९, २७३ तः २७५, ३२४, ३२५,	

मूलसदो दां	सङ्ख्ययो	सुत्तकाह	मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुत्तकाह
	३३३, ३३४, १२६०, १२७० [२], १२८४, १३२०, १३२५, १३३४, १३४२, १३४५, १३५३, १३६१, १३६३, १३७३, १३७५, १३८२, १३८५, १३८८, १३९१, १३९४, १३९६, १३९८, १४०९, १४१३, १४१६ [२], १४४३, १४५८, १४६४ तः १४६६, १४६९, १८७०, १८७५ [२], १८८२ [३], १८८६, १८८९ [३], १८९३, १८९६, १८९९ [२], १९०० [४], १९०१ [२], १९०२ [४], १९०३ [६], १९०७		दाहिणबु दाहिणपञ्चस्थिमेण (स. त्.) दाहिणपुरत्थिमेण (स. त्.) दाहिणवाण दाहिणवेयाळिं दाहिणवेयाळीभो दाहिणिल्लं दाहिणिल्ला दाहिणिल्लाभो दाहिणिल्लाणं दाहिणिल्लेहिंतो दाहिणुत्तरेण (स. त्.) दाहिणोत्तरे दाहिणेणं , (स. त्.) दाहिणेहिंतो विट्ठं विट्ठंतेहिं • विट्ठंठो विट्ठिपरिणामेणं विट्ठिबाभो	दक्षिणार्धं दक्षिणपञ्चिमायाम् ३२७, ३२९ दक्षिणपूर्वस्याम् ३२७, ३२९ दक्षिणवातः ३४ [१] दक्षिणतटम् १११२ दक्षिणतटतः " दक्षिणात्यम् ११०१ दक्षिणात्याः १७९ [१], १८२ [१], १८५ [१], १९० [१] दक्षिणात्यान ११०१ दक्षिणात्यानाम् १७९ [१-२], १८० [१], १८२ [२], १८३ [१], १८५ [१], १९० [१-२], १९१ [१], १९४	१९७ [२] ३२७, ३२९ ३२७, ३२९ ३४ [१] १११२ " ११०१ १७९ [१], १८५ [१], १९० [१] ११०१ १७९ [१-२], १८० [१], १८२ [२], १८३ [१], १८५ [१], १९० [१-२], १९१ [१], १९४
दाराण	(?) फलविशेषाणाम् पृ. २७३ टि. ८				२१७ [१-६]
दारेसु	दारेषु १४८				२१८ [३], २२४
दालिस्साणं	दारयित्वा ८२				
दालिमाण	दाडिमानाम् १२३५, पृ. २७३ टि. ५				दक्षिणेन १७९ [१], १८२ [१], १९० [१], १९७ [१]
दाबियाहं	दक्षितानि पृ. २२५ टि. ३				दक्षिणस्याम् २१३, २१८ [१-५], २१५ [२] त २१८, २२०, २२२, २२३ [१-८], ३२७, ३२९
दासागुरिया	लिपिभेदः पृ. ३८ टि. ९				
दाग्नि	गुच्छजनस्पतिविशेषः ४२ गा. २३				
दाहिण	दक्षिण १५७, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०१ [१], २०३ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७				दक्षिणेभ्यः पृ. ८२ टि. १-२ दृष्टम् ११० गा. १२६ दृष्टान्तैः १९६३ दृष्टान्तः १२५१ दृष्टिपरिणामेन पृ. २३० टि. २
दाहिणउत्तरेणं (स. त्.)	दक्षिणोत्तरे २१९				
दाहिणभो	दक्षिणतः १८७ गा. १४०				

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुलंकाइ
द्विट्ठिवाय०	दृष्टिवाद	१ गा. ३
द्विट्ठी	दृष्टिः	१८६५ गा. २१९
० द्विट्ठी	दृष्टयः-दृष्टिमन्तः	२५६, ९३८
० द्विट्ठीणं	दृष्टीनाम्-दृष्टिमताम्	२५६
द्विट्ठीविसा	दृष्टिविधाः-सर्पविशेषः	७९
द्विष्ण	दत्त	१७७, १७८ [१]
द्विस्त	दीप्त	१९६
द्विस्त	दत्त	१८८
द्विस्तं	दत्तं	१ गा. [२]
द्विली	प्राह्वविशेषः	६५
द्विबुं	द्रुपर्णम्-सार्धमेकम्	
		१७०० [२], १७०२
		[३, ३८], १७०७ [१],
		१७३१ [३], १९८८,
		१९८९
द्विबुदो	द्रुपर्णः-सार्धमेकः	१७१२
द्विससुहत्तस्स	द्विससुष्टवक्त्रे	
(स. घ.)		१८०६ [२], १८२८ तः
		१८३१
० द्विवागरे	द्विवाकरः	१२२९
द्विब्ब०	द्विब्य १७७, १७८ [१],	१८८
द्विवाइं	द्विब्यान् १७७, १७८	
	[१-२], १८८, १९६	
द्विवाण्	द्विब्यया	"
द्विवागा	द्विवाकाः-सर्पमेदविशेषः	८०
द्विब्वेणं	द्विब्वेन १७७, १७८	
	[१-२], १८८, १९६	
द्विसा	दिशा-दिशाकुमार	१८७
	गा. १३९	
"	" -दिशाकुमाराः	१८७
	गा. १४५ गा. १४७	
द्विसानो	दिशाः १७७, १७८	
	[१], १८८, १९६	
द्विसाकुमारा	दिशाकुमाराः	१४० [१],
	४२९	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुलंकाइ
द्विसाकुमारानं	दिशाकुमाराणाम्	५७८
द्विसाणुबायणं	द्विसाणुपातेन २१३, २१४	
	[१-५], २१५ [१-३],	
	२१६ [१-४, ७-८],	
	३२७, ३२९	
द्विसाणुवातेणं	द्विसाणुपातेन	२१६
	[५-६], २१८ तः २२२,	
	२२३ [१-६, ८], २२४	
द्विसि०	द्विक्-द्विकुमाराः	१७७ गा.
		१३७
+ द्विसि	दिशा २१२ गा. १८०	
दीणस्सरया	दीनस्वरता १६८४ [२]	
दीव	द्वीप	२१६९
दीव	द्वीप-द्वीपकुमाराः	१७७
	गा. १३७	
दीव०	" -द्वीपकुमार	१८७ गा.
		१३९
दीव०	द्वीप ८३, ८९, ९०, ९३,	
	१५४, १७६, १९९१,	
	१९९२, १९९४, १९९७,	
	१९९८, २००६	
दीवकुमारा	द्वीपकुमाराः	१४० [१],
		४३९
दीवकुमारानं	द्वीपकुमाराणाम्	५७८
दीवणिजा	दीपनीया	१२३७
दीवं	द्वीपम्	२१६९
द्वीवा	द्वीपाः-द्वीपकुमाराः	१८७
	गा. १४६ गा. १४८	
दीविण्	द्वीपकः	८४९, ८५२
दीविजो	"	ट. २१२ टि. ४
दीविया	द्वीपकाः	७४
	द्वीपिका	८५१
"	द्वीपे १७९ [१], १८०	
	[१], १८२ [१], १८३	
	[१], १९० [१], १९७	
	[१], १९८ [१], १००३	
	[१-२], १०९८, २१६९	

मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुत्तकाइ	मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुत्तकाइ
• दीवे दीवेसु	द्वीपे पृ ३०२ टि. २ द्वीपेषु ८२, १४८, १५१, १६०, १६३ त. १६६, १७५		दुगोत्तकुसिया	द्विगोत्रसर्षिका-वलीभेदः पृ. १९ टि. १२	
+ दीबोदहि	द्वीपोदधयः ९.७२ गा. २.०३		दुग्गाहगामिणीभो	दुर्गतिगामिन्यः १२४१	
दीसइ	द्वयते पृ. २२ टि ११		दुद्गाणवच्चिप	द्विस्थानपतितः ५५० [१]	
दीसई	" "		दुद्गाणवच्चित्ते	" ५०८, ५१३, ५१७, ५२१, ५२९, [१, ३], ५३५ [१], ५४१ [१], ५५० [१]	
दीसए	" "		दुग्णि	द्वौ १७०० [११]	
दीसति	" "		+ दुब्ब	दुग्धम् पृ. २३७ टि. १	
दीसंति	द्वयन्ते ५.४ [१०] गा. १०३		दुब्बरधरेण	दुर्धरधरेण १ गा. [१]	
दीहगहपरिणामे	दीर्घगतिपरिणामः ९४९		दुब्बं	दुग्धम् ८५३, पृ. २४७ टि १	
दीहं	दीर्घम् २११ गा. १६१		दुपपुसमम्भहिते	द्विप्रदेशाभ्यधिकः ५०६	
दीहियाण	दीर्घिकाणाम् ८८५		दुपपुसहीणे	द्विप्रदेशहीनः "	
दीहियासु	दीर्घिकासु १५१, १६०, १६३ तः १६६		दुपपुसिप	द्विप्रदेशकः ५२५ [१], ५२७ [२], ५३९ [१], ५४८ [१], ७८२	
दु०	द्वि ५.३२ [१], ८७७ [२]		"	द्विप्रदेशके ७८२	
दुइयाए	द्वितीयायाः २१७ [५]		दुपपुसिते	द्विप्रदेशकः ५२६ [१], ५२७ [१], ५३३ [१]	
दुक्खत्ताए	दुःखतया १८०५		दुपपुसियस्स	द्विप्रदेशकस्य ५२५ [१], ५३३ [१], ५३९ [१], ५४८ [१]	
दुक्खं	दुःखाम्-वेदनाभेदम् २०५४ गा. २२६, २०७०		दुपपुसियं	द्विप्रदेशकम् १९६३	
दुक्खा	दुःखा-वेदनाभेदः २०५४ गा. २२५, २०६९		दुपपुसियाहं	द्विप्रदेशकानि ८७७ [३]	
• दुक्खा	दुःखाः २११ गा. १७९, २१७६ गा. २३१		दुपपुसियाणं	द्विप्रदेशकानाम् ५२५ [१], ५३३ [१], ५३९ [१], ५४८ [१]	
• दुक्खाणं	दुःखानाम् ६७३ [२], १४२१ [५], २१७४ [१]		दुपपुसोगादाहं	द्विप्रदेशावगाढानि ८७७ [४]	
दुखुरा	द्विखुराः ७०, ७२		दुपपुसोगाढे	द्विप्रदेशावगाढः ५१२	
दुगणो	द्विगतः १५२० [३]		दुपपुसिप	द्विप्रदेशकः ५०५	
दुगतो	" १५१७ [३], १५२० [५], १५३९ [२]		दुपपुसिते	" पृ. १५९ टि. १	
दुगुंज	जुगुप्सा १६९१ [५]		दुपपुसिय	द्विप्रदेशक ११०६	
• दुगुंजाए	जुगुप्सानाम् १७०८ [१०]		दुपपुसियस्स	द्विप्रदेशकस्य ५०५	
• दुगुंजाणं	" १७०० [१३]		दुपपुसिया	द्विप्रदेशकाः ५०३	

मूलसरो	सङ्कयत्यो	सुसंकाह	मूलसरो	सङ्कयत्यो	सुसंकाह
दुपदेसियागं	द्विप्रदेशकानाम्	५०५	दुरूहति	आरोहति	१२१५ [२-३]
दुपदेसे	द्विप्रदेशे	७९० गा. १८५	दुरूहित्वा	आरुह्य	"
दुप्पउत्तकाहया	दुष्प्रयुक्तकायिकी— क्रियाभेदः	१५६८	दुचयणे	द्विचयनम्	८९६
दुफासाहं	द्विस्पर्शानि	८७७ [१३], १८०० [१]	दुबालस	द्वादश	२११
दुकिभगंध	दुरभिगन्ध	५४४	दुबालसविहा	द्वादशविधा	३८, ८६६
दुकिभगंध०	"	४४१	दुचिहं	द्विविधाम्	२०५४ गा. २२६, २०७५, २०८३
दुकिभगंधणामाष्ट	दुरभिगन्धनाम्नः	१७०२ [३०]	दुविहा	द्विविधाः	८ [२], २० तः २२, २५ [१], २६, २७, ३२, ३३, ३४ [२], ३५ तः ३७, ३९, ५५ [१], ५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६०, ६४, ६६, ६८ [१], ६९, ७५ [१], ७८, ८४ [१], ८५ [२], ९१ [१], ९२, ९७ [२], ९९, १०९, १११ तः १३२, १३४ तः १३८, १४० [२], १४१ [२], १४२ [२], १४३, १४४ [२], १४५, १४६ [२], १४७ [२], ४३८, ५००, ६७९, ६८१, ८६७, ८६८, ९९६, ९९८, ११२४ तः ११२६, ११२८, ११३२, ११४१, ११४२, ११४४, १४८६ [१-२], १५२०, [५], १५७३, २०४६, २०५७ [४], २०७८, २०८३
दुकिभगंधपरिणता	दुरभिगन्धपरिणताः	८ [२], ९ [१-५], ११ [१- २, ४-५], १२ [१-८], १३ [१-५]			
दुकिभगंधपरिणया	दुरभिगन्धपरिणताः	१० [२], ११ [३]			
दुकिभगंधपरिणामे	दुरभिगन्धपरिणामः	९५३			
दुकिभगंधस्स	दुरभिगन्धस्स	५४४			
० दुकिभगंधा	दुरभिगन्धाः	१६७ तः १७४			
दुकिभगंधाहं	दुरभिगन्धानि	८७७ [१०], १८०१			
० दुकिभगंधाई	"	१८०९			
दुकिभगंधाभो	दुरभिगन्धाः	१२३९			
दुकिभगंधो	दुरभिगन्धः	५४४			
दुकिभसङ्घपरिणामे	दुरभिगन्धपरिणामः— अञ्जुभशब्दपरिणामः	९५७			
दुपाहिएणं	द्वयाद्यधिकेन	९४८ गा. २००			
दुरभिगंधणामे	दुरभिगन्धनाम	१६९४ [१०]			
दुरभिगंधपरिणता	दुरभिगन्धपरिणताः	पृ. ७ टि. ४, पृ. ८ टि. २-४-६, पृ. १० टि. २			
दुरभिगंधपरिणया	दुरभिगन्धपरिणताः	पृ. ७ टि. १			
दुरहियासा	दुरध्यासाः	१६७ तः १७४			

मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
दुविहा	१९३६, १९४०, १९४२, १९४८, १९५०, १९५८, २०७२, २०७७		दुवे	१९३ [२], १९५ [२], २०५ [१], २०६ [१]	
"	द्विविधानि ९१० [१-४], ९११ [१-३], ९१२ [२-४], ९१४ [१-२], ९१६ [१-२], ९१८ [१], ९२०, ९२१ [१-२], १०२४		दुसमहृण	द्विसामयिकेन २१५३ [२], २१५६ [१], २१५७, २१५९ [२], २१६६ [१]	
"	द्विविधः १९८२		दुसमहयं	द्विसामयिकम् ८७९	
दुविहे	" ९२५, ९३२, ९४८, ९४९, ९५३, ९५७, १०१७, १०२० [१], १०२१ [१], १०२२ [१], १०७२, १२७१, १२८५, १३२१, १३३०, १३३४, १३३५, १३४३, १३४६, १३५५, १३६४, १३६७, १३६९, १३७१, १३७६, १३७९, १३८१, १३९८, १६७०, १७९६, १८१७, १९०८, १९१२, १९१६, १९१७, १९२०, १९२४, पृ. ३१५ टि. २		दुसमयठितीयाईं	द्विसमयिथतिकानि ८७७ [५]	
	द्विविधम् ९८३ [२], ९८४, १८७८ [१-२], १४८०, १४८२, १४८४ [१-२], १४८५ [१-३], ५-७], १४८७ [१-२], १५१४, १५२३ [१-२], १५२६ [१], १६८९ [१], १६९० [१], १६९१ [१, ३], १६९४ [१०, १८], १६९५ [१]		दुसमयसिद्धा	द्विसमयसिद्धाः १७	
दुविहे	द्वौ १७८ [२], १८१ [२], १८४ [२], १८९ [२],		दुहभोवत्ता	द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
			दुहणामस्स	दुःखनाम्र १६८४ [२]	
			दुहत्ताए	दुःखतया १८०६ [१]	
			० दुहया	दुःखता १६८१ [२], १६९० [३]	
			दुंबिलय	द्रुम्बिलक-म्लेच्छजाति- विशेषः पृ. ३६ टि. ३	
			दुभगणामाए	दुर्भगनाम्र १७०२ [५१]	
			दुभगणामे	दुर्भगनाम्र १६९३	
			दुरतर०	दुरतर पृ. २९० टि. ८-९	
			दुरतरांगं	दुरतरकम् १२१५ [२]	
			दुरं	दुरम् १९६, १९७ [१], १९९ [१], २०० [१], २०२ [१], २०७, २१०, १२१५ [१]	
			दुसरणामाए	दुःस्वरनाम्रः १७०२ [५२]	
			दुसरणामे	दुःस्वरनाम्र १६९३	
			दुसिं	मयितं तक्रम् १२२०	
			देयडा	इतिकाराः-शिल्पार्थाः १०६	
			देव	देव १७७, १७८ [१-२], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८८, १९० [२], १९५ [१] तः १९७ [१], १९८ [२], २०० तः २०६ सूत्राणां द्वितीय- कण्डिका, १९०५ [३] तः १९०७	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुरसंकाह
देव०	देव ५९, ६५२, ६५४, १२७० [१], १७४७ [२], १८९५ [३], टि. १८० टि. १	
देवभसणिष्ठाउप	देवासंख्यायुष्कम् १४७१, १४७३	
देवभसणिष्ठा- भाउयस्स	देवासंख्यायुष्कस्य १४७३	
देवकुराहिं (स. त्.)	देवकुरास टि. ३५ टि. ६	
देवकुरु -०	देवकुरु १०९८, १२५७ [१४]	
देवकुरुहिं (स. त्.)	देवकुरुषु ९६	
देवखेत्तोववातगती	देवखेत्तोपपातगतिः १०९३	
देवखेत्तोववायगती	,, १०९७	
० ,,	,, ,,	
देवगह्या	देवगतिकाः ९४४	
देवगणा	देवगणाः २०७ तः २१०	
देवगतिणाम	देवगतिनाम १७०९	
देवगतिणामाप्	देवगतिनामः १७०२ [४], १७३१ [४]	
देवगतिणामे	देवगतिनाम १६९४ [१]	
देवगतिपरिणामे	देवगतिपरिणामः ९२७	
देवगतिया	देवगतिकाः ९३९ [१]	
देवगती	देवगतिः ५६३, ५६८	
देवतेयगसरीरे	देवतैजससरीरम् १५३९ [१]	
० देवते	देवत्वे १०४१ [७-९], १०४३ [४-६], १०४५ [१-२], १०४६ [५-८], १०४७ [२-४], १०४८ [५], १०४९, १०५० [२-३], १०५२, १०५४ [३-४], १०५५ [४-५], १०६७, टि. ३२६ टि. २	
देवदारु	देवदारुः - बह्वीविशेषः ४५ गा. २९	
देवदालिपुष्पे	देवदालीपुष्पम् १२३३	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुरसंकाह
देवदाली	देवदाली-रोहिणी, वन- स्फातिविशेषः १२३३	
,,	देवदालिः - वृक्षविशेषः ४१ गा. १७	
,,	देवदाली - बह्वीविशेषः टि. १९ टि. ८	
० देवपंचदिय- वेउब्बियसरीरस्स	देवपञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरस्य १५३२ [१]	
देवपंचेदियवेउब्बि- यसरीरे	देवपञ्चेन्द्रियवैक्रियशरीरम् १५१६, १५२० [१]	
० ,,	,, १५२० [१३], १५२६ [१-२, ६]	
देवभवोववातगती	देवभवोपपातगतिः १०९९	
देवय	देवता १९५ [१]	
देवराया	देवराजः १९७ तः २०६ सूत्राणा द्वितीयकण्डिका	
देवलोरोसु	देवलोकेषु १४७०	
० देवसरीरे	देवशरीरम् १५२६ [५]	
० देवस्स	देवस्य १०३४ तः १०३७, १०४५ [१-२], १०४६ [१, ८], १०४७ [१, ४], १०६३	
देवा	देवाः १३९, १८७ [२], १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९९ [१], २०२ [१], २०३ [१], २०४ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७ तः २१०, २२० तः २२३ [८], २२५, २२६, २८२, २८४, २८६, २८८, २९०, ३३४, ५८९, ६१२, ६१५, ६७६, ७१६, ७१७,	

मूळसहो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ	मूळसहो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ
देवा		७१९ तः ७२३, ७३६, ७३७, ११८२ [१, ३], ११८३ [१, ३], ११८७, ११८८, ११९०, ११९७, १८६०, १८६४, २०५१, २०५२ [१-६]. २०५३	देवाणं		तः २१०, २२५, २२६, ३४३ [१], ३४५ [१-३], ३४७ [१-३], ३४९ [१-३], ३५१ [१], ३९३ [१-३], ३९५ [१], ३९७ [१, ३], ४०१, ४०३ [१], ४०५ [१], ४०७ [१], ४०९ [१, ३], ४१३ [१-३], ४१७ [१-३], ४२० [१-३], ४२० [१], ४२१ [१], ४२२ [१], ४२३ [१] तः ४२६ [३], ४३१ [३], ४३२ [१], ५९०, ५९३, ७३७, ११६५ [१], ११६६ [१], ११८२ [१-३], ११८३ [१-३], ११८५
• देवा		देवाः १९४ गा. १५३, १९७ [१], १९८ [१], २०० [१], २०२ [१], २०४ [१], ६०५, ६२२, ६३४, ७२४, १९९८ तः २००७, २०५१, २१४४ [२], पृ. ३२६ टि. २			तः ११८८, ११९०, १५२६ [१], १५३२ [१], १५३९ [४], १५४४ [३], २०५२ [२, ४-५], २०५३, पृ १६५ टि ३, पृ. १६६ टि. १
देवाउभ		देवायुष्क १७०९	• देवाणं		देवानाम् १६३, १९७
देवाउभस्स		देवायुष्कस्स १७०१ [४], १७३० [४]			तः २०२ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका, २०४ [१], २०७ तः २०९, २११ गा. १७१, ३४३ [२-३], ३९५ [१], ३९७ [२], ३९९ [२-३], ४०० [२], ४०३ [२-३], ४०५ [२-३], ४०९ [२-३], ४२७ [१] तः ४३७ [३], ६०४, ६७५, ७५१, १०३८ [१], १०३९,
देवाउए		देवायुष्कम् १६८३, १६९२			
देवाउयं		देवायुष्कम् १४७२			
देवाभो		देवान् १६०१			
देवाण		देवानाम् १७७, १७८ [१-२], १८० [२], १८२ [२], १८८, १९० [२], १९५ [१-२], १९७ [१-२], १९८ [२], ३५३, १९८२			
देवाणं		देवानाम् १७७, १७८ [१], १७९ [१-२], १८० [१], १८१ [१], १८२ [१], १८३ [१], १८४ [१], १८६ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९८ [१], १९९ [१], २०० [१], २०१ [१], २०३ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७			

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
• देवानं	१०४०, १०५२ तः १०५४ [१], १०५५ [१-५], १०६७, ११६७ [१], १४७०, १६३६, १८५२, २०१४ [१-२], पृ. ६१ टि. १, पृ. ७२ टि. ४-६, पृ. १३५ टि. १-२, पृ. ३२६ टि. २, पृ. ३९९ टि. १	
देवानुपुष्टियणाम	देवानुपूर्विनाम	१७०९
देवानुपुष्टियणाम्नाप	देवानुपूर्विनामः	१७०२ [३९]
देवानुपुष्टियणामे	देवानुपूर्विनाम	१६९४ [१६]
देवि •	देवी	१२७० [२]
देविदे	देवेन्द्रः	१९७ तः २०६ सूत्राणां द्वितीयकण्डिका
देवी	देवी	१२६४ [७], १२६६ [२], ११४५, १७४९
देवी -	,,	१२६४ [२]
• देवी	देव्यौ	१७४७ [२]
देवीभो	देव्यः	१७९ [१], २२६, २८३, २८५, २८७, २८९, २९१, ३३४, ११८२ [२-३], ११८७, ११८९, ११९०, पृ. २८४ टि. ३-५
• देवीभो	देव्यः	११८५
देवीण	देवीनाम्	१७७, १७८ [१-२], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८८, १९० [२], १९५ [१] तः १९७ [२], १९८ [२], ३५३, ११८२ [३], ११८३ [३], ११८५, ११८७, ११९०

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
देवीणं	देवीनाम्	२२६, ३४४ [१-३], ३४६ [३], ३४८ [१-३], ३५० [१-३], ३५२ [१], ३९४ [१-२], ३९६ [१], ३९८ [१-३], ४०० [१-३], ४०२ [१-३], ४०४ [१-३], ४०६ [१-३], ४०८ [१-३], ४१० [१] तः ४१२ [३], ४१४ [१] तः ४१६ [३], ११६५ [२], ११८२ [२], ११८३ [२]
• देवीणं	देवीनाम्	३४४ [२-३],
देवे	देवः	९९४, १२६४ [१], २१६९
,,	देवः-देवाभिधद्वीप-	
	समुद्रार्थे	१००३ [२] गा. २०६
• देवे	देवः	१४५८, १५३९ [४]
देवेषु	देवेषु	६६६ [१], ६६८ [१], ६६९ [१], ६७२ [१, ७], ६७३ [१], १८९५ [२]
• देवेषु	देवेषु	६७३ [२]
देवेहिं	देवैः	१८६४, २०५२ [२, ४-६]
देवेहितो	देवेभ्यः	६३९ [१], ६४८, ६५० [१, १३], ६५५ [१, ४], ६५६ [१], ६५७, ६६२ [१], १५९९ [२], पृ. १७७ टि. २
• देवेहितो	देवेभ्यः	६५० [१३, १६-१७], ६५३ [३], ६५६ [३], १६०४ [१]
देवो	देवः	१७४५, १७४९

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
० देसभाए	देशभागे	१९८ [१], २०६ [१], २११
० देसभाएगा	देशभागानि	१७७, १८८
० देसभागे	देशभागे	१९७ [१], १९९ [१],
देसं	देशम्	१६१५, १६१६ [२], १६१९, १६३६
देसि	देशी	१८८
देसूणं	देशोनाम्	३५० [१, ३], ३५२ [१, ३], १३२६, १३३१, १३४४, १३५२, १३५९, १३६०, १३७८
„	देशोनाम्	१३५०, १३५८, १३६६
देसूणा	देशोना	१५३५
देसूणाइं	देशोने	३४९ [१, ३], ३५१ [१, ३]
देसूणाए	देशोनया	१३५३
देसे	देशः	५, ५०१, १००२
० देसे	देशः	१००५
देसेणं	देशेन	१००३, १००३ [१], १००५
देसोही	देशावधिः	११८१ गा. २२२
„	देशावधयः	२०२२, २०२४, २०२५
० देहधारी	देहधारिणः	१८८
दो	द्वौ	१८७ गा. १४५, २५७ तः २५९, २७१, ३२७, ४५८, ४६९, ४७६, ४८४, ४९२, ५७३, ६२६, ६२८, ६३३, ६३५, ६३६, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ८७८, १२१५ [३], १३६८, १४१४ [१, ३], १४१५ [१-२],

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
दो		१४१६ [१], १६९९ [१], १७०० [५], १७०२ [१, ११, ३६, ३७, ४८-५३, ५८], १७०८ [८], १७१२, १७३१ [१, ५], १७३७ [४], १७८१, १७८४ [१], २०९३ [१], २०९५ [१], २१०० [२], २१०१ [१], २१०३ [१], २११९ [२, ४], २१२४ [३], २१३५ [१]
„		द्वे ३२९, ३४९ [१, ३], ३५१ [१, ३], ४०९ [१, ३], ४१३ [१, ३], ४१७ [१, ३], ४१८ [१, ३], ४५०, ४७४ [२], ४८२ [२], ४८९ [२], ४९० [२], ७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ९१० [३], ९८७ [१], १०२५, १०२८ [१-३], १०४१ [३-४], ११४२, १२८९, १३१२, १३३९, १३५६, १४१५ [२], १५३२ [६], १५६५, १६३३, १६३५ [४], १९८८
दोबं	द्वितीयम्	२१७५
„	द्वितीयाम्	६४७ गा. १८३
दोष्वाए	द्वितीयायाः	२०००
„	द्वितीयायाम्	३३४
दोच्चे	द्वितीयः	१५५१ [४]
दोगमुहनिवेशेसु	द्वोगमुहनिवेशेषु	८२
दोणिण	द्वौ	५४ [२] गा. ५५, २७३, १३१९, १७०१

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
दोषिण	[१३], १७०२ [५, ९, १३, २२, ४३]	
"	द्वे २११, ८५९ गा. १९३, ९८३ [२], ९८४, १०३३ [१], १५२९ [४-५], १६११, १६३५ [४], १९८७, २१६९, ३५९ टि १	
दोषह	द्वयोः ५४ [१०] गा. १०३, १२०७ [२], १२१४, १५६६, ३०९ टि. १	
दोषहं	द्वयोः १९४, ९८७ [१], १५१२ गा. २१६, १८३० तः १८३३, १९८२	
" (पट्ट. ष)	द्वाभ्याम् ७०२ तः ७०५	
" (स. ष.)	द्वयोः १८३० तः १८३३	
दोषिह	द्वौ ३२ टि १०	
दोष	म्लेच्छजातिविशेष ३६ टि. ९	
दोमिलिबि	लिपिभेदः ३८ टि. १२	
दोमिली	" "	
दोला	चतुरिन्द्रियजीवाः ५८ [१]	
दोसणिस्त्रिया	द्वेषनिःसृता ८६३	
दोसापुरिबा	लिपिभेदः १०७	
दोसु	द्वयोः ६७२ [५], १२१६ [१], १२१७, ४७ टि. ६	
दोसु-	" १५५	
दोसे	द्वेषः १६७०	
"	द्वेषे ८६३ गा. १९५	
दोसेण	द्वेषेण "	
दोसेणं	" १५८०	
दोस्त्रिया	दौष्यिकाः—कर्मार्याः १०५	
दोहि	द्वाभ्याम् ८५९ गा. १९३	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
दोहिं	द्वाभ्याम् ४६६ [१], ४६८ [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४८१ [१], ४८२ [२], ४८९ [१], ४९० [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ६८७, ६८८, ६९१, १६७०, १६७२, १७२६	
दोहिंते	द्वाभ्याम् ६३९ [१२, १६, १९], ६५० [४-६, ८, ११], ६६५ [३], १४६५	
	घ	
घणुत्तिभागो	धनुस्त्रिभागः २११ गा. १६३	
घणुपुहत्तं	धनुःपृथक्त्वम् १५११ [३], १५१२, १५१२ गा. २१६	
घणुपुहस्रिया	धनुःपृथक्त्विकाः ८३	
घणुसतं	धनुःशतम् १५२९ [५-६], २१६९	
घणुसताहं	धनुःशतानि १५२९ [६-८]	
० घणुसयाहं	" १५२९ [१]	
घणुसहरसं	धनुःसहस्रम् १५२९ [१, ८]	
घणुं	धनुः ८३	
घणुहं	धनुषि १५२९ [२-५]	
घणुपुहत्तं	धनुःपृथक्त्वम् १५१२ गा. २१५	
घणे	धनम् ३१२ टि. ९-१०	
घणजे	धान्यम् ८५४ तः ८५६	
घमाससारपु	धन्वयवासकसारकः ३९४ टि. ५	
घमाससारे	धन्वयवासकसारः १२२८	

मूलसङ्घो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसङ्घो	सकयत्यो	सुसंकाह
धम्मत्थिकाए	धर्मास्तिकायः ५, २७० तः २७२ [१], २७३, ५०१, १३९५		+ धव	धवः-वृक्षविशेषः ४१ गा. १८	
धम्मत्थिकाएणं	धर्मास्तिकायेन १००२, १००३ [१], १००५		धवल ०	धवल १७८ [१-२]	
धम्मत्थिकाय ०	धर्मास्तिकाय २७०, २७१, २७३		धंत ०	ध्मात १२३१	
धम्मत्थिकायस्स	धर्मास्तिकायस्य ५, २७२ [१], ५०१, १००२, १००३ [१]		धंतो	ध्मातः ५४ [१०] गा. १०२	
धम्मरुह	धर्मरुचिः ११० गा. १३०		धाघ	धाता-वानव्यन्तरेन्द्रः १९४ गा. १५२	
० धम्मरुहं	,, ११० गा. ११९		धाघह	धातकी-धातकीखण्डः १००३ [२] गा. २०४	
धम्मरुवले	धर्मवृक्षः-वृक्षभेदः ४८ गा. ३७		,,	वृक्षविशेषः ४० गा. १४	
धम्मं	धर्मम् १४२० [२-३], १४२१ [२], १४२५ [२], १४२८ [२], १४३१ [२], १४३२ [२-३], १४३७ [२-३], १४५२		धाघहसंहपुरिमद्धे	धातकीखण्डपूर्वार्धं १२५.७ [१६]	
० धम्मं	धर्मम् ११० गा. १३०		धाघहसंघे	धातकीखण्डः १००३ [२]	
धरण ०	धरण-नागकुमाररेन्द्र १८१ [२]		,,	धातकीखण्डे १०९८	
धरणितलगत्तं	धरणितलगत्तम् १२१५ [१]		० धारणिज्जेसु	धारणीयेषु १५.७७ [१], १६३९	
धरणितलगयं	,, १२१५ [२-३]		० धारिणो	धारिणः १९६	
धरणितले	धरणितले टु. २९० टि. ५		० धारी	,, १७७, १७८ [१], १८८, १९६	
धरणे	धरणः-नागकुमाररेन्द्रः १८२ [२], १८७ गा. १४३		,,	धारिणी १७८ [२]	
० धरा	धराः १७७, १७८ [१], १८७ गा. १४७, १८८, १९६		धीरपुरिसेण	धीरपुरसेण १ गा. [१]	
,,	धरौ १७८ [२]		धूमकेऊ	धूमकेतवः-धूमकेतुनिकाय- देवाः १९५ [१]	
० धरे	धरः १९७ [२], १९८ [२], १९९ [२], २०० [२], २०१ [२]		धूमप्यभा	धूमप्रभा ७७४	
० धरेण	धरेण १ गा. [१]		धूमप्रभाए	धूमप्रभायाः १७२, २१७ [२], २००४	
			,,	धूमप्रभायाम् १४८, १६७, ३३४, १५२९ [६], २०५७ [४]	
			धूमप्यभापुडविगे- रहए	धूमप्रभापृथ्वीनैरयिकः १४४७	
			धूमप्यभापुडविगे- रहया	धूमप्रभापृथ्वीनैरयिकाः १४१० [३]	
			धूमप्यभापुडविगे- रहयाणं	धूमप्रभापृथ्वीनैरयिकाणाम् १९८८	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
धूमप्यभापुडविने- रहृर्हिती	धूमप्रभापृथ्वीनैरयिकेभ्यः	२१७ [३]
धूमप्यभापुडविने- रहृया	धूमप्रभापृथ्वीनैरयिकाः	६०, २१६ [६], ५७३, ६४५ [१]
धूमप्यभापुडविने- रहृयाणं	धूमप्रभापृथ्वीनैरयिकाणाम्	१७२, ३४० [१], ६४४
०	”	३४० [२-३]
ध्रुव	ध्रूप	१७७, १७८ [१], १८८
धोय	धौत	१७८ [२], १२३१
	न	
न	न	५४ [१०] गा. १०३, २११ गा. १७१ गा. १७४, ४६१, ५४४, ५४७ [१], ५५३, ८३६, ९९८, २०४३, २१७६, ष्ट. १६९ टि. २, ष्ट. २४५ टि. ५
न-	न	२०३२ गा. २२३
नकलस	नक्षत्र	१७० तः १७४, १९७ [१], २१०
नकलसदेवय	नक्षत्रदेवता	१९५ [१]
नकलसविमागे	नक्षत्रविमाने	४०४ [१-३]
नकलसा	नक्षत्राणि	१४२ [१]
नगरनिवेशेसु	नगरनिवेशेषु	८२
नगरावास	नगरावास	१९० [१-२]
नहृ	नाड्य-नृत्य	१७७, १७८ [२], १९६
नलिय	नास्ति	५२५ [३]
नलिय	न सन्ति	९०, १०५५ [४], २१२३ [१]
० नदीभो	नद्यः—नदीनामाभिधद्वीप- समुद्रार्थे	१००३ [२] गा. २०५

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
नदीसु	नदीषु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
नपुंसर्हिती	नपुंसकेभ्यः	६४५ [६]
नपुंसकलिगसिद्धा	नपुंसकलिङ्गसिद्धाः	१६
नपुंसकवेदगा	नपुंसकवेदकाः	२५३
नपुंसकवेदगाणं	नपुंसकवेदकानाम्	”
नपुंसगवेदरस	नपुंसकवेदरस्य	१७०० [११]
नपुंसगवेदे	नपुंसकवेदः—नपुंसकवेदवार	१३२९
नपुंसगवेयगा	नपुंसकवेदकाः	९४३
नपुंसगा	नपुंसकाः	५६ [१], ५८ [१], ६८ [२-३], ८४ [२-३], ८५ [४], ९१ [२-३]
नपुंसगाणमणी	नपुंसकाज्ञापनी	८५५
नमो	नमः	ग्रन्थादी, १ गा. [२]
नरएसु	नरकेषु	१७०
नरगभयं	नरकभयम्	१६९, १७३
नरगा	नरकाः	१६९ तः १७४, १७४ गा. १३५-१३६
नरगेषु	नरकेषु	१६९, १७१ तः १७४
नरच्छायं	नरच्छायाम्	१११४
नरयपुडवीणं	नरकपृथ्वीनाम्	६४७ गा. १८४
० नलिणाणं	नलिनानाम्	५४ [८] गा. ९०
नलिणे	नलिनम्	५१
नव	नव	९१ [४] गा. १११, ४१५ [३], ५९१, १०३४, १७७८
+ नव	नवमः	७९० गा. १८७
नवमो	”	७९० गा. १८५-१८६

मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ
नवरं	नवरम् १८७, १९१ [१], २०९, ४५९ [३], ४६१, ४६२ [३], ४६४ [२], ४६६ [३], ४७० [३], ४८२ [२-३], ४८७ [३], ४८८ [२], ४९० [२-३], ४९१ [३], ४९३ [२], ४९६, ४९९ [२], ५०६, ५०७, ५१७, ५१८, ५२१, ५२३, ५३० [३], ५३१ [२], ५३२ [३], ५३३ [३], ५३४, ५३५ [३], ५३६ [३], ५३७ [३], ५३९ [३], ५४१ [३], ५४३ [३], ५४४, ५४५ [३], ५४७ [३], ५४८ [३], ५४९, ५५० [३], ५५१ [३], ५५२ [३], ५५५ [२], ५५६ [३], ५५७ [३], ६०८, ६२५, ६४१ तः ६४५ [१], ६४६, ६४८, ६५० [१०, १२], ६५२, ६५५ [४], ६५८, ६६७, ६७२ [४, ६], ६७४, ६७५, ८९०, ८९१, ९२०, ९३९ [१], १००९ [२], १०११ [२], १०१५ [१], १०३३ [३], १०३४, १०४१ [४], १०६७, ११८० [१०], १२०७ [२], १२१४, १२४२, १६८१ [२], २०५७ [४], २०९५ [२]		+ नाग नाग -० नागकुमारत्ते नागकुमारराथा नागकुमारा नागकुमाराणं नागकुमारीणं नागलता ० नागत्तं ० नागं नागा नाणे नाणेहिं नाम नामधिजा नामं नामा ० नामेणं नायव्वा नायव्वो नालिपूरी ० नालिपूरीणं नालियाबदा निउण०	नागाः-नागकुमाराः १७७ गा. १३७ नाग-नागकुमार १८७ गा. १४७ नागकुमारत्ते २११० नागकुमारराथा १८३ [२] नागकुमाराः १४० [१], ४४२ नागकुमाराणाम् १८२ [२] नागकुमारीणाम् ३५० [१] नागलताः ४४ गा. २७ नानात्वम् १८७ ज्ञानम् १४३६ [१-२] ज्ञानानि ४६१ ज्ञाने (प्रथमाद्वि.) ४८२ [२] ज्ञाने (स.) २११ गा. १६९ ज्ञानैः ४८९ [३], ४९० [३], ४९५ [१] नामत्-नामकर्म ६८४, ६८५, ६८८, ६९१ नाम ११० गा. १२३ नामधेयानि २११ नाम २०८ नामानि घृ. १४ टि. १ नामानः १७७ गा. १३७ नाम्ना २०५ [१] ज्ञातव्याः घृ. ६७ टि. ५ ज्ञातव्यः ५४ [२] गा. ५५, ११० गा. १२२ गा. १३० नालिकेरी ४८ गा. ३८ नालिकेरीणाम् ५३ गा. ४४ नालिकाबदानि ५४ [८] गा. ८७ निलुण १८८	
+ नंदि	नन्दिः-नन्दीश्वरो द्वीपः समुद्रश्च १००३ [२] गा. २०४				

मूलसदो	सकन्यत्वो	सुसंकाह
निष्कंठच्छाया	निष्कण्टच्छाया—निरुप- घातच्छाया	२११
„	निष्कण्टच्छायानि	१७७, १९६, २०६ [१], २१०
+ निष्कंखिय	निष्काङ्कितः	११० गा. १३२
० निष्कुडेसु	निष्कुटेषु	१५७
निगमणिवेसेसु	निगमनिवेशेषु	८२
निगोद	निगोद	२३९, २४४
निगोद०	„	२४९
निगोदजीवा	निगोदजीवाः	३३४
निगोदा	निगोदाः	२४२
० निगोदा	„	२३७, २३८, २४० [७], २४१, २४३, २४४, २४५ [८], २४६, २४७, २४९, २५० [७], २५१
० निगोदाण	निगोदानाम्	२५० [७]
० निगोदाणं	„	२४० [७], २४२, २४५ [८], २४६, २४७, २५० [७], २५१
निगोयजीवे	निगोदजीवान्	५४ [१०] गा. १०२
० निगोया	निगोदाः	२५० [७]
० निषं	नित्यम्	१७१
+ निषंघयार	नित्यानधकाराः	१७३, १७४
निजरा	निर्जरा	९७१ गा. २१०
निजरापोग्ले	निर्जरापुद्गलान्	९९५ [१], ९९६
निजरिति	निर्जरन्ति	९७१
निजरेंसु	निर्जाराणि—निर्जार्णवन्तः	९७१
निजुत्त	नियुक्त	१७७
निज्जरेसु	निर्जरेषु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
निदायं	निदाम्	२०८०
निदानिहा	निदानिहा	पृ. ३६८ टि. २

मूलसदो	सकन्यत्वो	सुसंकाह
निहापंचयस्स	निद्रापञ्चकस्य	१६९८ [१]
निह	निग्ध—स्पर्श	५०४, ५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१]
निहफास ०	निग्धस्पर्श	४४०, ४४१
निहफासपरिणता	निग्धस्पर्शपरिणताः	८ [४], ९ [१-५], १० [२], ११ [३-५], १२ [१-३, ५], १३ [३-५]
निहफासपरिणया	निग्धस्पर्शपरिणताः	११ [१]
निहबंधणपरिणामे	निग्धबन्धनपरिणामः	९४८
निजुण्हाओ	निग्धोष्णाः	१२४१
निह्वे	निग्धः—स्पर्श	५५३
निप्यंका	निप्यङ्गानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९६, २०६ [१], २१०, २११
निप्यंजंति	निप्यथन्ते	७७३ [३]
+ निप्यफाव	निप्यावः—बनस्पतिः	५० गा. ४२
निम्ममा	निर्ममाः	२११ गा. १५८
निम्मल	निर्मल	१७८ [१-२]
निम्मला	निर्मला	२११
„	निर्मली	२०६ [१]
„	निर्मलानि	१७८ [१], १८८, १९६, २०६ [१], २१०
नियताओ	नियताः	पृ. २७५ टि. ४
नियमसो	नियमतः	२११ गा. १६८
नियमा	नियमान्	६८१, ७८१, ७९७, ८७७ [९], १५६४, १६०९, १६११, १६१२, १६२८, १७८८ [२]
निरएसु	निरयेषु	१५७
निरयगती	निरयगतिः	५६०, ५६५
निरयपत्येसु	निरयप्रस्तटेषु	१४८

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुत्तंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुत्तंकाह
निरयावलिवासु	निरयावलिवासु	१४८, १५७	० निस्सिवा	निःसुता	८६३
निरयावास०	निरयावास	१७२	० निहत्ताउप	निघत्तायुष्कः	६८४, ६८५
निरवसेसं	निरवशेषम्	२०५,२ [३]	निहत्ताउयं	निघत्तायुष्कम्	६८८, ६९० तः ६९२
निरंतरं	निरन्तरम्	६०९, तः ६१९, ६२१ तः ६२४, ६७२ [९], ६७३ [२], ८११ तः ८१५, सूत्राणां ८१७ तः ८२९, सूत्राणां च द्वितीयकण्डिका, ८५३, ८७८, १४१९, १४५,१, १४६९, १५७५ [२], १५८६ [२], १६१३ [२], २११०	० निहाणं	निधानम्	१ गा. २
निरुवक्कमाउया	निरुपक्रमायुष्काः	६७९, ६८१	नीरया	नीरजाः	२११
निवासेसु	निवासेषु	पृ. ३२ टि. १३	,,	नीरजसौ	२०६ [१]
० निवेसेसु	निवेशेषु	८२	,,	नीरजांसि	१८८, १९६, २०६ [१], २१०
निव्वत्त	निव्वत्त	२११ गा. १५८	नील०	नील-वर्ण	५,४४
निव्वत्तणया	निव्वत्तणा	२०३३	नीलपत्ता	चतुरिन्द्रियजीवाः	५,८ [१]
० निव्वत्तणा	निव्वत्तणा	१००९ [१], १०१० [१]	नीलमत्तिया	नीलमृत्तिकाः— पृथ्वीकायजीवाः	२३
निव्वत्तणाहि- करणीया	निव्वत्तणाधिकरणिकी	१५६९	नीललेसे	नीललेस्यः	१२०३ [१]
निव्वत्तणापुणं	निव्वत्तणापुणेन	८२, १५४	नीललेस्ता	नीललेस्याः	११८० [५], ११८२ [३]
निव्वत्तणापुरं	निव्वत्तणापुरं	पृ. ७९ टि. ४	,,	नीललेस्या	११५,७
निव्वत्तणाइय०	निव्वत्तणाइयं	१३६	नीललेसराणं	नीललेसराणाम्	२५५, ११७१
निव्वत्तणाच्छा	निव्वत्तणाच्छा	११० गा. १३२	नीलवण्ण०	नीलवर्णं	पृ. १५,२ टि. १
निव्वत्तणमाण०	निव्वत्तणमाणा	१३६	नीलवण्णपरिणता	नीलवर्णपरिणताः	९ [२], ११ [२,५], १२ [१-३, ५,८], १३ [१५],
निस्सग्गारुह	निस्सग्गारुह	११० गा. १२१	नीलवण्णपरिणया	नीलवर्णपरिणताः	८ [१], १० [२]
निस्सग्ग[रुहं]	,,	११० गा. ११९	नीलाइं	नीलानि	८७७ [७]
निसेगो	निसेकः	१७०० [१०]	० नीलाइं	,,	१८०१
+ निस्संक्रिय	निःशक्तितः	११० गा. १३२	नीलासोण	नीलाशोकः	१२२७
निरसासविसा	निःश्रासविषाः— सर्पविशेषः	७९	नीली	नीली-वनस्पतिविशेषः	४२ गा. १९
			नीससंति	निःश्वसन्ति	६९३ तः ६९५, ६९७, ७०० तः ७२४, ११४२
			नेयव्वा	नेतव्याः—ज्ञातव्याः	१९४ गा. १५३
			नेयव्यो	नेतव्यः—ज्ञातव्यः	२११६ [१]

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
नेरह्य	नैरयिकः ४४०, ४५५ [१], ४५६ [१], ४५७ [१]	
नेरह्यसु	नैरयिकेषु ६६६ [१], ६६७ [१], ६६९ [१], ६७२ [१], ६७३ [१]	
० नेरह्यसु	नैरयिकेषु ६७२ [२]	
नेरह्यर्हितो	नैरयिकेभ्यः ६३९ [१], ६४८, ६५० [१], ६५५ [१-२], ६५६ [१-२], ६५७, ६६२ [१], घृ. १७७ टि. २	
० नेरह्यर्हितो	नैरयिकेभ्यः २१७ [१, ३-६]	
नेरह्य ०	नैरयिक ५९	
नेरह्यअसञ्जिना उप	नैरयिकासंख्यायुक्तम् १४७३	
नेरह्यस्स	नैरयिकस्य ४४०, ४५५ [१-२], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], १०३५, २१०६	
नेरह्या	नैरयिकाः ६०, १६७, २१६, २१७ [१-४, ६], २२५, २६६, २७७, ३३४, ४३९, ४४३, ६०९, ६२४, ६२६, ६३०, ६३१, ६३४, ६३७, ६३९ [१], ६६६ [१], ६७७, ६८३, ६८८, ६९३, ८१९ [१], ८२७ [१], ८६८, घृ. १३६ टि. १, घृ. २७५ टि. ६	
० नेरह्या	नैरयिकाः ६०, १६८ तः १७२, १७४, २१६ [२-८], ५६९ तः ५७५,	

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
० नेरह्या	६०७, ६१३, ६४०, ६४२ तः ६४५ [१], ६४६	
नेरह्याणं	नैरयिकाणाम् १६७, २२५, २२६, ३३५ [१], ४४०, ४५१, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ६४८, ६५० [२, १०], ७२६, ७३१, ७३९, ७५३, ७६५, ७७१, १००९ [२], १०१० [२]	
० नेरह्याणं	नैरयिकाणाम् १६८ तः १७४, ३३५ [२], ३३६ [१] तः ३४२ [३], ६४१, ६४३, ६४४	
नो	नो ४३९, ४४०, ५०३, ६१७, ६१८, ६३९, [१-२, ५-६, ९-११, १४-१५, १७-१८, २०- २६], ६४५ [२-५], ६४८, ६५० [१, १७-१८], ६५५ [४], ६५६ [२], ६६२ [१-४], ६६५ [२], ६६६ [१-२], ६६८ [१-५], ६६९ [१], ७३९, ७४०, ७४४, ७४७, ७५०, ७५१, ७५५, ७५६, ७६१, ७६५, ७६७, ७७०, ७७३ [३], ७७५, ७८१ तः ७८७, ७९२, ७९४, ७९७, ७९९, ९९० [१], ९९९ [१], ११२८, १४२५ [१-२], १४३१ [१], १४३७ [३],	

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
नो	१४६३, १५१९ [२], १६५४, १६५७, १९८०, २०१७	
नोइदियउषउत्ता	नोइन्द्रियोपयुक्ताः	३२५
नोइदियउषउत्ताणं	नोइन्द्रियोपयुक्तानाम्	,,
नोपञ्जत्तगनोअप- जत्तगा	नोपर्याप्तकनोअपर्याप्तकाः	२६६
नोपञ्जत्तनोअप- जत्ताण	नोपर्याप्तनोअपर्याप्तानाम्	,,
नोपरित्तनोअपरित्ता	नोपरीत्तनोअपरित्ताः	२६५
नोपरित्तनो- अपरित्ताण	नोपरीत्तनोअपरित्ताणाम्	,,
नोसपणीनो- असपणीण	नोसंज्ञिनोअसंज्ञिणाम्	२६८
नोसंजतनोअसंजत-	नोसंयतनोअसंयतनो-	
नोसंजतासंजता	संयतासयताः	२६१
नोसंजयनोअसंजय-	नोसंयतनोअसंयत-	
नोसंजतासंजताणं	नोसंयतासंयतानाम्	,,
नोसुहुमनोबादराग	नोसुहुमनोबादराणाम्	२६७

प

पहट्टिता	प्रतिष्ठिताः	२११ गा. १५९
पहट्टिय	प्रतिष्ठित	९७१ गा. २०१
पहट्टिया	प्रतिष्ठिताः	२११ गा. १६०
पहण्णं	प्रकीर्णकम्-प्रकीर्णकानि	११० गा. १२६
पउम ०	पद्य	१९६
”	” - पद्यनामाभिधद्वीप- समुद्रार्थे	पृ. २४८ टि. १
+ पउम - ०	पद्यम्	५५ [३] गा. १०८
पउम - ०	पद्य	५४ [८] गा. ९०
पउम [कंदे] - ०	पद्यिनीकन्दः	५४ [८] गा. ८८
पउमलता	पद्यलता	४४ गा. २७
पउमं	पद्यम्	८५३

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
पउमा	पद्मा-वनस्पतिः	५४ [१] गा. ५०
पउमुत्तरा	पद्मोत्तरा-शार्कराविशेषः	१२३८
पउमे	पद्यम्	५१
पउले	वनस्पतिविशेषः	५४ [१] गा. ५२
पउसा	म्लेच्छजातिविशेषः	९८
० पए	पदे	११० गा. १२५
पएस	प्रदेश	५११
पएस ०	”	२११, ५०७, ५४०
पएस -	”	५११ तः ५१३, ९७८ [१], १२४४
पएसट्टयाए	प्रदेशार्थतया	२७३, ३३०, ३३१, ४५२, ४५५ [१], ४७३ [१], ४८३ [१], ४९५ [१], ५०९ तः ५११, ५१३, ५१५, ५१९, ५२५ [१], ५३९ [१], ५४२ [१], ५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ५५८ [२], ७७७, ८०३, ८०४, ९७९, ९८५ [७], ९८७ [२], १२४७ तः १२४९, १५६५
पएसट्टयाते	प्रदेशार्थतया	५२९ [१], ५३० [१], ५४१ [१]
पएसमभतिए	प्रदेशाभ्यधिकः	५२७ [३]
पएसममभतिए	”	५३९ [१], ५४८ [१]
पएसममभहिते	”	५०६
पएसहीणे	प्रदेशहीनः	५०६, ५२७ [३], ५४८ [१]
पएसं	प्रदेशम्	१६१६ [१-२]
पएसता	प्रदेशाः	५२८, ५३४, ५४९

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाइ
● पपुसा	प्रदेशाः ७७७, ७८०, ७९७, ८०२, ८०३	
● पपुसाण	प्रदेशानाम् ७७९, ७८०	
● पपुसिपु	प्रदेशाकः ५०६ तः ५१०, ५२५[१], ५२८, ५२९ [१], ५३०[१], ५३१ [१,३], ५३६[१], ५३७ [१], ५३९[१], ५४१ [१], ५४२[१], ५४३ [१], ५४५[१], ५४८ [१], ५४९[१], ५५० [१], ५५१[१], ५५४ [२]	
„	प्रदेशकम् ७९३, ७९६, ७९८, ८००, ९७७[१], ९८५[१]	
● पपुसिते	प्रदेशकः ५२६[१], ५२७[१], ५३३[१], ५४०	
● पपुसियस्स	प्रदेशकस्य ५०८ तः ५१०, ५२५[१], ५२९[१], ५३०[१], ५३१[१], ५३३[१], ५३५[१], ५३७[१], ५३९[१], ५४१[१], ५४२[१], ५४३[१], ५४८[१], ५४९[१], ५५०[१], ५५१[१], ५५२[१], ५५४ [१-२], ८०२, ८०३, ८०५, ८०६	
● पपुसियं	प्रदेशकम् १९६३	
● पपुसिया	प्रदेशकाः ३३०	
● पपुसियाई	प्रदेशकानि ८७७[३]	
● पपुसियाणं	प्रदेशकानाम् ५०९, ५१०, ५२५[१], ५२६[१], ५२७[१], ५२९[१], ५३०[१], ५३१[१],	

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाइ
● पपुसियाणं	५३३[१], ५३६[१], ५३९[१], ५४१[१], ५४२[१], ५४३[१], ५४५[१], ५४८[१], ५५०[१], ५५१[१], ५५४[२]	
● पपुसे	प्रदेशे ५४[११] गा. १०४-१०५	
पपुसेहिं	प्रदेशैः १००३[१]	
● पपुसेहिं	„ २११ गा. १६८	
● पपुसोगाडस्स	प्रदेशावगाडस्य ८०२ तः ८०६	
● पपुसोगाडाई	प्रदेशावगाडानि ८७७[४]	
● पपुसोगाडे	प्रदेशावगाडम् ७९४ तः ७९७, ७९९, ८००, ९८५[६]	
पभोगगती	प्रयोगगतिः १०८५ तः १०८८	
● पभोगगती	„ १०८६, १०८७, १०८९	
पभोगपयं	प्रयोगपदम् पृ. २७३ पं. १३	
पभोगे	प्रयोगः २ गा. ५, १०६८ तः १०७०, १०७२ तः १०७५	
● पभोगे	„ १०६८	
पभोगो	„ १०८६	
पभोस	म्लेच्छजातिविशेष पृ. ३६ टि. १३	
पकरिति	प्रकुर्वन्ति ६७७, ६७९	
पकरेति	प्रकरोति-बभ्राति १४७२	
पकरेमाण्णा	प्रकुर्वाणाः-बभ्रन्तः ६९१	
पकरेमाण्णं	प्रकुर्वाणानाम्-बभ्रताम् ६९१	
पकरेमाणे	प्रकुर्वाणः-बभ्रन् १४७२	
पकरेंति	प्रकुर्वन्ति-बभ्रन्ति ६८१, ६८७, ६८८, १४१२,	

मूलसदो	सक्यल्यो	सुसंकाह
	१४१३, १४१४ [१, ३], १४१५ [१-२], १४१६ [१]	
पङ्कण्या	म्लेच्छजातिविशेषः पृ. ३६ टि. ३	
पङ्कणिय	„	९८
पङ्काणं	पङ्कानाम् ११२२, पृ. २९६ टि. ११	
पङ्कस्स (पट्ट.प.)	पक्षात् पक्षेण वा ६९४	
पङ्कसाण	„ पक्षेभ्यः पक्षैर्वा	७२३
पङ्कसाणं	„ „	७०१, ७०४ तः ७२४
„	„ पक्षाभ्याम्	७०२ तः ७०५
० पङ्कित्तेहिं	प्रक्षितैः	९२१ [१]
पङ्कित्तिरालिया	पक्षिबिडालिका—सर्भपक्षि- विशेषः पृ. ३४ टि. १	
पङ्कित्तिराली	पक्षिबिडाली- „	८७
पङ्कली	पक्षिणः ६४७ गा. १८३, ८३२	
पङ्कलीसु	पक्षिसु १५१२ गा. २१५	
पङ्कखेवाहारत्ताप	प्रक्षेपाहारतया	१८१७
पङ्कखेवाहारा	प्रक्षेपाहाराः	१८५९, १८६१
पङ्कखेवाहारे	प्रक्षेपाहारः	१८१७
पङ्गडी	प्रकृतयः	१६६४ गा २१७
० पङ्गडीओ	„	१६६५, १६६६, १६८७, १७५४ [१], १७६९ [१], १७७५ [१], १७८७ [१]
„	प्रकृतीः	१५८१ [१], १५८२, १५८३ [१], १६४२, १६४३, १६४७ [१], १६४८, १६४९ [१], १६६७ तः १६६९, १७५५, १७५६ [१],

मूलसदो	सक्यल्यो	सुसंकाह	
० पङ्गडिओ	१७५७, १७५८ [१], १७६३ [१], १७६५ [२], १७६६, १७६७ [१], १७६८ [१], १७७० [१], १७७३ [१-२], १७७४ [१], १७७६, १७७७ [१], १७७८, १७८३ [१], १७८४ [१], १७८८ [१], १७८९, १७९१, १७९२ [१]		
पङ्गरेमाणा	प्रकृर्वाणा—सङ्गन्तः	६९१	
* ० पङ्गारा	प्रकाराः	२४, २८ [१], ३१ [१], ४० तः ४२, ४४ तः ४६, ५० गा. ४३, ५१, ५२, ५४ [११], ५७ [१], ५८ [१], ६३, ६७, ७१, ७३, ७४, ७९, ८०, ८३, ८५ [१], ८७, १०५, १०६, ३५३, ८४९, ८५०, ८५२	
० पङ्गारा	प्रकारा	८५१	
„	प्रकाराणि	४७ तः ४९, ८५३	
* ० पङ्गारे	प्रकाराः	३४ [१]	
० पङ्गासा	प्रकाशौ	१७८ [२]	
० पङ्गासाई	प्रकाशानि	१७८ [१]	
पङ्गन्खवयणे	प्रत्यक्षवचनम्	८९६	
पङ्गन्खं	प्रत्यक्षम्	५४ [११]	
पङ्गन्खानं	प्रत्याख्यानम्	१४२० [६]	
पङ्गन्खानावरणे	प्रत्याख्यानोवरणः	९६२ [१], १६९१ [४]	
पङ्गन्खानी	प्रत्याख्यानी—आषाप्रभेदः	८६६ गा. १९६	
पङ्गणुभवमाणा	प्रत्यनुभवन्तः	१६७ तः १७४	
पङ्गत्थिम	पश्चिम	२१६ [१-८], २१७ [१-६], २२३ [५-८]	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुतंकाह
पञ्चत्थिमिहं	पाश्चात्यम्	घृ. २७० टि. ६-७
पञ्चत्थिमेणं	पश्चिमेन	२१३, २१४ [१.५], २१५ [१-३], २१८, २१९, २२१, २२४, ३२७, ३२९
० पञ्चत्थिमेणं	,,	२२०, २२२, २२३ [१-४], ३२७, ३२९
पञ्चत्थिपेष्णा	प्रत्यपयेत्	२१७४ [४]
पञ्छा	पश्चात्	२०३३, २०३४ [१], २१७२, २१७४ [१]
पञ्छिमगं	पश्चिमकम्	११८१
पञ्छिमद्व	पश्चिमाधे	१०९८
पञ्छिमद्व	,,	१०९८
पञ्छिमद्वे	पश्चाद्वै	१२५.७ [१६]
पञ्छिमिहं	पाश्चात्यम्	११०१
पञ्छिमिलाओ	पाश्चात्यात्	११०१
पञ्छोववणगा	पश्चादुपपञ्चकाः-	११२५
०	पश्चादुत्पञ्चाः	११२६, ११३२, ११३३ [१]
पञ्चत्त	पर्याप्त	३५३, ४२७ [३], ६६५ [२], १४८५ [९]
+ पञ्चत्त	पर्याप्तः	२१२ गा. १८१ १२५९ गा. २१२
पञ्चत्त०	पर्याप्त	२१, २७, ३६, ३६५ [३], ३६६ [३], ३६८ [३], ३६९ [३], ३७० [३], ४०१ [३], ४०३ [३], ४०५ [३], ६५० [५], १११५ [३], १४८५ [३], घृ. ४८ टि. २
पञ्चत्त-०	पर्याप्त	५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६८ [४], ७५ [४], ८४ [४], ८५ [५], ९१ [४], १५३, १६३ तः

मूलसदो	सक्यत्यो	सुतंकाह
	१७७, १७८ तः	१८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ तः २०६ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका, २०७ तः २१०, २३० [१-६], २३१, २३५ [१-७], २३६, २४० [१-७], २४१, २४५ [१-९], २४६, २५० [१-७], १४८५ [७], १४९० [४], १८९१ तः १४९५ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १४९७ [१-३], १४९८ [२-४], १५०१ [२-३], १५०४ [३-४], १५०६ [५], १५२० [५]
पञ्चत्तपु	पर्याप्तकः-	पर्याप्तः १२७० [१], १३८३, १७४७ [१], १७५०
० पञ्चत्तपु	पर्याप्तके-	पर्याप्ते १९०४ [१]
,,	पर्याप्तकः-	पर्याप्तः १२६७, १२६८ [१], १२७९ तः १२८४, १२९३, १२९४, १२९६ तः १२९९, १३१५, १३१९, १३२० पर्याप्तकेषु ६६८ [५] पर्याप्तकेभ्यः ६३९ [९, ११, १५, १७-१८, २०, २२, २६], ६४५ [५], ६५० [६], ६६२ [५] ० पञ्चत्तपुहिंतो
पञ्चत्तपुसु	पर्याप्तकेषु	६६८ [५]
पञ्चत्तपुहिंतो	पर्याप्तकेभ्यः	६३९ [९, ११, १५, १७-१८, २०, २२, २६], ६४५ [५], ६५० [६], ६६२ [५]
० पञ्चत्तपुहिंतो	पर्याप्तकेभ्यः	६६२ [७], ६६५ [२]
पञ्चत्तगा	पर्याप्तक	१५३३ [८-१०]

मूलसदो	सङ्कल्पयो	सुप्तकांश्च	मूलसदो	सङ्कल्पयो	सुप्तकांश्च		
पञ्चस्तग ०	पर्याप्तक २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३३, ३४ [४], ५५ [३], ३७२ [३], ३७९ [३], ३८१ [३], ३८२ [३], ३८३ [३], ६३९ [६, ९, ११, १४, १५], ६५० [१०], ६६२ [६-७], ६६८ [५], ६७६, १४७८ [२], १४८४ [२], १४८७ [२], १५१७ [२], १५१८ [३, ५], १५१९ [४], १५२० [३], १५३३ [६-७]		० पञ्चस्तगा ० पञ्चस्तगाण पञ्चस्तगाणं	पर्याप्तिका: २४६, २५१ पर्याप्तिकानाम् २३९ ,, १४८ तः १५०, १५२, १५४ तः १६२, १५०६ [३], घृ. ४६ टि. ३, घृ. ४७ टि. २			
			० पञ्चस्तगाणं पञ्चस्तगोर्हितो	२३९ पर्याप्तिकेभ्यः ६३९ [१४, २६]			
			० पञ्चस्तगोर्हितो पञ्चस्तगामे पञ्चस्तय पञ्चस्तय ०	६६२ [६] पर्याप्तनाम १६९३ पर्याप्तकः १५११ [१] ,, ३३५ तः ३४५			
				सूत्राणां तृतीयकण्डिका, ३४७ [३], ३५४ [३], ३५५ [३], ३५६ [३], ३५७ [३], ३७१ [३], ३७३ तः ३७८ सूत्राणां तृतीयकण्डिका, ३८० [३], ३८४ तः ३९० सूत्राणां तृतीयकण्डिका, ३९२ [३], ३९५ [३], ६३९ [५, ६, १७], ६४५ [६], ६५० [८]			
पञ्चस्तग —०	पर्याप्तक १६३		पञ्चस्तयस्त पञ्चस्तया	पर्याप्तकस्य २१७५ पर्याप्तिका: २३९, २४० [७], २४१, २४४, २४५ [४], २४६, २४९, २५० [२-३, ५-६], २५१, २५७, ३०३, ३०६, ३०९, ३१२, ३१५, ३१८, ३२१, ३२४, ३२५, ३३४			
पञ्चस्तगामाप्	पर्याप्तकनाम्नः १७०२ [४७]						
पञ्चस्तगस्त	पर्याप्तकस्य २१७५						
पञ्चस्तगा	पर्याप्तिका: २५ [१, ३], २८ [२, ४], ३०, ३१ [२, ४], ३४ [२, ४], ५५ [१, ३], ५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६०, १४० [२], १४१ [२], १४२ [२], १४४ [२], १४६ [२], १४७ [२], १५०, १५३, १५६, १५९, १६२, २२९, २३० [१-६], २३१, २३४, २३५ [१-७], २३६, २३९, २४० [१-७], २४१, २४४, २४५ [१-३, ५-९], २४६, २४९, २५० [१-२, ४-५, ७], २५१, २६६, २९४, ३००, ३३४, ८६७, ८६८, ९९८						

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्काह
० पञ्जस्तयाण	पर्याप्तकानाम्	२४४, १५,११ [१]
पञ्जस्तयाणं	,, २२९, २३४, ३४९	[३], ३५,१ [३], ३५,९ [३], ३६० [३], ३६३ [३], ३६४ [३], ३९३ [३], ३९७ [३], ४०७ [३], ४०९ [३], घृ. ११७ टि. १
० पञ्जस्तयाणं	,, २४४, २४९,	१५,११ [१-२]
पञ्जस्ता	पर्याप्ताः ५४ [११] गा.	१०६, १४८६ [२-३]
पञ्जस्त्याण	पर्याप्तानाम् ३६७, १५,०६	[४], १५,११ [१], १५,१३ [४], घृ. ३३५ टि. २
पञ्जस्त्याणं	,, १५,१, २६६, ३२५, ३६२ [३], ४१३	[३], ४१७ त. ४२६ सूत्राणां तृतीयकण्डिका, ४२८ तः ४३७ सूत्राणां तृतीयकण्डिका, १५,१८ [७], घृ. ३३५ टि. १
पञ्जस्तापञ्जस्तियं	पर्याप्तापर्याप्तिकाम्	१७४४
पञ्जस्तिया	पर्याप्तिका ८६० तः ८६३	
० पञ्जस्तिया	,, १२६८ [२],	१२७० [२]
पञ्जस्तियाणं	पर्याप्तकानाम् ३४६ [३], ३४८ [३], ३५० [३], ३५२ [३], ३५४ [३], ३५६ [३], ३५८ [३], ४०० [३], ४०२ [३], ४०४ [३], ४०६ [३], ४०८ [३], ४१० [३], ४११ [३], ४१२ [३], ४१४ [३], ४१५ [३], ४१६ [३],	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्काह
पञ्जस्ती	पर्याप्तिः १८६५ गा. २१९	
पञ्जस्तीसु	पर्याप्तिसु १९०४ [१]	
पञ्जस्तीहिं	पर्याप्तिसिभिः ९३, १७४६, १७४७ [१], १७५०	
पञ्जस्ते	पर्याप्ताः १७४६	
पञ्जवट्टिया	पर्यवस्थिताः १११९	
० पञ्जवसाणा	पर्यवसानाः ९७१	
पञ्जवसाणे	पर्यवसाने ८७७ [२०-२१]	
० पञ्जवसानेसु	पर्यवसानेषु २१०४ [१]	
० पञ्जवसिया	पर्यवसिता ८५८	
पञ्जवा	पर्यवाः ४३८, ४४०, ४४१, ४४३ तः ४४८, ४५,१, ४५,२, ४५,५ [१-३], ४५,६ [१], ४५,७ [१], ४५,९ [१], ४६,२ [१], ४६,४ [१], ४६,६ [१], ४६,७ [१], ४६,८ [१], ४७,० [१], ४७,३ [१], ४७,४ [१], ४७,५ [१], ४७,७ [१], ४८,१ [१], ४८,२ [१], ४८,३ [१], ४८,५ [१], ४८,७ [१], ४८,९ [१], ४९,० [१], ४९,१ [१], ४९,३ [१], ४९,५ [१], ५०,७, ५०,४, ५०,५, ५१,०, ५१,१, ५१,४, ५१,५, ५१,९, ५२,५ [१], ५२,६ [१], ५५,४ [३], ५५,७ [१]	
० पञ्जवा	पर्यवाः २७५, ५०० तः ५०२, ५५८, ७८०	
० पञ्जवाण	पर्यवाणाम् २७५	
० पञ्जवाणं	,, ५५८	
० पञ्जवेहि	पर्यवेः ४४५, ४४८, ४५,२, ४६,६ [१], ४६,७ [१], ४६,८ [१],	

मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
● पञ्चवेदि	४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ५०८, ५३८ [१], ५४४, ५४७ [१], ५५४ [२-३], ५५५ [१], ५५६ [१], ५५७ [१]	पर्यवै: ४४०, ४४१, ४४३, ४४४, ४४६, ४४७, ४५२, ४५५, [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१, ३], ४५९, [१, ३], ४६२ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ४८९ [१, ३], ४९० [१, ३], ४९१ [१], ४९३ [१-२], ४९५, [१], ४९७, ५०४, ५१०, ५१५, ५१९, ५२५ [१], ५२९ [१], ५३८ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५४५ [१], ५४७ [१], ५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ५५२ [१], ५५४ [१], ५५५ [३], ५५७ [१], ष्ट. १५२ टि. १	पट्टवियाई पट्टिता पट्टिया पट्टल ○ पट्टलाण पट्टहसंठाणसंठिय पट्टाग पट्टागा " पट्टागातिपट्टागा पट्टागासंठाणसंठिय ○ पडिदिसिं पडिदुवारदेस पडिनियत्तति पडिनियत्तिसा पडिपुण्यचंदसंठाण- संठिता पडिपुण्यं पडिपुण्य पडिपुण्य " पडिपुण्यचंदसंठाण- संठिते	प्रस्थापितानि प्रस्थिता: " पटल १६७ तः १७४, ष्ट. ५० टि. ६ पटलानाम् ८८३ पट्टसंस्थानसंस्थितः २०१२ पताका १८८, १९५ [१] मत्स्यविशेषः ६३ सर्पविशेषः ८० मत्स्यविशेषः ६३ पताकासंस्थानसंस्थितम् ९८६, १४९३ [१], १५२२ प्रतिदिशम् ष्ट ७२ टि. २ प्रतिद्वारदेश १७७, १७८ [१], १८८ प्रतिनिवर्तते २१७४ [१] प्रतिनिवर्त्य २१७४ [१] प्रतिपूर्णचन्द्रसंस्थान- संस्थिता: २०७ प्रतिपूर्णम् १७०७ [१], १७०८ [२, ७], १७१२, १७१३, १७१८, १७२२, १७२७, १७२९, १७३१ [३-४] प्रतिपूर्णा १५३५ प्रतिपूर्णान् १७०५, १७०८ [४], १७११, १७१२, १७१२, १७१४, १७१५, १७२१, १७२५, १७२८ प्रतिपूर्णा १७०८ [८], १७३१ [१, ५]	१४४४ १११९ १११९ १७४, ५० टि. ६ ८८३ २०१२ १९५ [१] ६३ ८० ६३ १४९३ [१], १५२२ २ १७७, १७८ [१], १८८ [१] २१७४ [१] २१७४ [१] - २०७ [१], १७१२, १७२२, १७३१ [३-४] १५३५ १७०५, १७०८ [४], १७११, १७१२, १७१४, १७१५, १७२१, १७२५, १७२८ [८], १७३१ [१, ५]
● पञ्चवेदि					
पट्टगारा	पट्टकारा: - शिल्पार्याः	१०६			
पट्टगानिचेषेसु	पतननिचेषेसु	८२			

मूलसहो	सक्यत्यो	सुसंकाह
+ पडिरूव	प्रतिरूपः—वानव्यन्तरेन्द्रः	
	१९२ गा. १४९	
पडिरूवा	प्रतिरूपाः	१९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७
"	प्रतिरूपा	२११
"	प्रतिरूपौ	२०६ [१]
"	प्रतिरूपाणि	१७७, १७८ [१], १७९ [१], १८१ [१], १८२ [१], १८४ [१], १८५ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६ [१], १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७, २०८
० पडिरूवा	प्रतिरूपी—प्रतिरूपो वानव्य- न्तरेन्द्रः	१९२
पडिरूवे	प्रतिरूपः	१९७ [१], १९८ [१], १९९ [१]
पडिवन्धो	प्रतिपक्षः	५५३
पडिवज्जह	प्रतिपथते	२१७५
पडिवज्जित्तप्	प्रतिपथुम्	१४२० [६-७], १४३७ [६]
० पडिवण्णगा	प्रतिपन्नकाः	८६७
० पडिवण्णे	प्रतिपन्नः	२१७५
पडिवाई	प्रतिपाती	१९८१ गा. २२२, २०२७
पडिवाती	प्रतिपातिनः	१२३
पडिवासुदेवा	प्रतिवासुदेवाः	पृ. ३६ टि. २६
० पडिवुज्झणा	प्रतिवाहिनी	२११
पडिसंवेदेति	प्रतिसंवेदयते	९९० [४]
पडिसाहुरति	प्रतिसंहुरति	२१७२
पडिसाहुरित्ता	प्रतिसंहृत्य	२१७२

मूलसहो	सक्यत्यो	सुसंकाह
पडिसेधो	प्रतिषेधः	६४६
पडिसेहेयम्वा	प्रतिषेद्धव्याः	६६४, ७८१ तः ७८४
पडिसेहो	प्रतिषेधः	६४१ तः ६४४, ६४५ [१], ६७३ [२], १४२८ [५]
पडिहता	प्रतिहताः	२११ गा. १५९- १६०
पडिहारियं	प्रातिहारिकम्	पृ. ४४५ टि. १
पडीण	प्रतीचीन	१५७
पडीण-	"	१९७ तः २०६ मूत्राणां प्रथमकण्डिका, २०७ तः २०९
पडीणवाग्	प्रतीचीनवातः	३४ [१]
पडु	पडु	११७, १७८ [१-२], १८८, १९६
पडुध	प्रतीत्य	८२, १५४, ६३२, ७३०, ७३२, ७३४, ७३६, ८७५, ८७७ [७, ९, ११, १३], ९६१ [१], १५५१, १६९९ [१], १७३६ [१], १७९८ [१], १८०० [१], १८०१ [१], १८०६ [१], १८०९, १८५३, १८५५ तः १८५७
पडुच-	प्रतीत्य	९७१ गा. २०१
पडुचसथा	प्रतीत्यसत्या-भाषाप्रभेदः	८६५
पडुचसथे	"	"
	"	८६२ गा. १९४
पडुप्पणभाव-	प्रत्युत्पन्नभावप्रशापनाम्	
पणवणं		१८५३, १८५५ तः १८५७

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
० पडुप्पणं	प्रत्युत्पन्नम्	९११ [२], ९२१ [१], ९२४
० पडुप्पणो	प्रत्युत्पन्नः	९२१ [१]
पडुप्पन्नवयणे	प्रत्युत्पन्नवचनम्	८९६
पडोयारिहिं	प्रत्यवतारैः	१९६३
पडोलकंदे	पडोलचन्द्र	पृ. १८ टि. ८
पडोलं	पडोलम्	५४ [८] गा. ९४
पडोला	पडोला	४२ गा. २०, ४५. गा. २८
पडम ०	प्रथम	२१७३ [२]
पडमताप	प्रथमतया	५४ [९] गा. ९७
० पडमवग्गामूलस्स	प्रथमवर्गमूलस्स	९१७ [२], ९२०
० पडमवग्गामूलं	प्रथमवर्गमूलम्	९११ [२], ९२१ [१]
पडमसमय ०	प्रथमसमय	११२, ११५, ११६, ११८, ११९, १२२, १२३, १२५, १२८, १२९, १३१, १३२
पडमं	प्रथमम्	१७८ [१-२], ६४७ गा. १८३, २१७५. पृ. ४५. पं. २६
पडमा	प्रथमा	७८१
पडमे	प्रथमे	२०४६, २१७२
पडमो	प्रथमः	७९० गा. १८५. १८७, १५२१, १५२२ [१], पृ. २४८ पं. २५, पृ. २७९ पं. १५, पृ. ३६७ पं. २८, पृ. ४०० पं. १२
पणपु	पनवः	५१, ५४ [१] गा. ४७, ५५ [३] गा. १०८
पणगजीवस्स	पनकजीवस्स	२१७५
पणगमत्तिया	पनकमृत्तिवः	२३

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाइ
पणट्टसंभि	प्रणट्टसन्धिम्	५४ [७] गा. ८५
पणतालीसं	पञ्चत्वारिंशत्	२११, ५९४
पणतालीसाए	पञ्चत्वारिंशति	१७६, पृ. ३५ टि. १
पणतीसतिभागा	पञ्चत्रिंशद्भागः	१७०२ [६, ८, १८-२१, ४५]
पणतीसतिभागो	पञ्चत्रिंशद्भागान्	१७११ [२]
पणपणं	पञ्चपञ्चाशत्	३४४ [१, ३], ४०८ [१, ३], ४१४ [१, ३], ४१६ [१, ३], १२६४ [२], १२७० [२],
पणयालीसं	पञ्चत्वारिंशत्	पृ. १६५ टि. ४
+ पणरस	पञ्चदशम्	७९० गा. १८८, पृ. २०२ टि. २-३
पणवण्णिय	पणपणिक, पणपर्णिक, प्राणपर्णिक — वानव्यन्तर- देवजाति	१८८
+ पणवञ्चिय	पणपणिकः — वानव्यन्तर- देवजातिः	१९४ गा. १५१
पणवीसं	पञ्चविंशतिः	१६९
पणिहाए	पणधाय	१२१५ [१], पृ. २९० टि. १ ,, १२१५ [२-३]
पणिहाय	पञ्चत्वारिंशति	९३
पणुतालीसाए	पञ्चविंशतितमः	७९० गा. १८७
पणुवीसहमो	पञ्चविंशतिः	४२९ [१, ३], ४३० [१, ३], १५२९ [५-६], १९९१, १९९२
पणुवीसं	पञ्चविंशतौ	१८४४, १८४५
पणुवीसाए	पञ्चविंशतेः	पञ्चविंशत्या वा ७१६, ७१७
पणुवीसाए	० पणुवीसाए	,, १७१५, १७१७

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
० पणसं	प्रज्ञसम् १४२० [२-३], १४२१ [२], १४२५ [२], १४२८ [२], १४३१ [२], १४३२ [२-३], १४३७ [२-३], १४५२	
पणता	प्रज्ञता ४, ६, १४, १५, १७, १९, ५८ [१], ५९, २११, २३५ तः ३५१ [१], ३५४ [१-३], ३५७ [१], ३६० [१], ३६३ [१], ३६६ [१], ३६९ [१], ३७० [१], ३७१ [१], ३७२ [१], ३७५ [१], ३८१ [१], ३८४ [१], ३८७ [१], ३९० [१], ३९३ [१], ३९४ [१], ३९५ [१], ३९६ [१], ३९९ [१], ४०७ [१], ४०८ [१], ४०९ [१], ४३६ [१], ४३७ [१-३], ५६० तः ५६८, ७३८, ७७३ [१], ८५८, ८६० तः ८६६, १००९ [१], १०११ [१], १०१२ [१], १०१४ [१], १०१६ [१], १०८६ तः १०८८, १०९२ तः ११००, ११०२ तः ११०५, ११२०, १२२६ तः १२३१, १२३३ तः १२३८, १२४३, १२४४, १५०३, १५०६ [१], १५०७ [१], १५१३ [१], १५२७ तः १५२९ [२], १५३०, १५३१, १५३२ [१, ६], १५३५,	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
	१५४५ तः १५४७ [१], १५४८ तः १५५०, १५५१ [१, ४, ६, ९], १५६८ तः १५७२, १६९७, १६९८ [१-२], १९३६ तः १९३८, १९४० तः १९४२, १९४४, १९४५, १९४७, १९४८, १९५०, १९५१ १९५७ [१], १९५८, २०५२ [१], २०५५, २०६०, २०६३, २०६६, २०६९, २०७२, २०७७, पृ. १२६ टि. १	
पणता	प्रज्ञता: ७, ८ [१, ४-५], २०, २१, २४, २६, २८ [१], २९, ३१, ३२, ३४ [१, २], ३५, ३७, ४० तः ४३, ५१, ५२, ५४ [१], ५५ [१], ५७ [२], ५८ [२], ६० तः ६७, ६८ [१, ३], ६९ तः ७३. ७५ [१, ३], ७७ तः ८१, ८४ [१, ३], ८५ [१-२, ४], ८६, ८७, ८९, ९०, ९१ [१, ३], ९२, ९४, ९५, ९७ तः १०३, १०५, १०६, १०८ तः १२०, १२२ तः १३१, १३४ तः १३९, १४० [२], १४१ [१-२], १४२ [२] तः १४७, १५०, १५६, १५९, १६२, १६७ तः १७४, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०६ [१], २०७ तः २१०, ४३७	

मूलसदो
पणवणा

सङ्ख्यथो सुत्तंकाइ

[१], ४३८, ४४०,
४४१, ४४३ तः ४४८,
४५२, ४५५ [१-३],
४५६ [१], ४५७ [१],
४५९ [१], ४६२ [१],
४६४ [१], ४६६ [१],
४६७ [१], ४६८ [१],
४७० [१], ४७३ [१],
४७४ [१], ४७५ [१],
४७७ [१], ४८१ [१],
४८२ [१], ४८३ [१],
४८५ [१], ४८७ [१],
४८९ [१], ४९० [१],
४९१ [१], ४९३ [१],
४९५ [१], ४९७, ५०० त
५०२, ५०४, ५०५,
५१०, ५११, ५१५, ५२५
[१], ५५४ [३], ५५७
[१], ५६९ तः ५७७,
५७९ तः ५८१, ५८३
तः ५८५, ५८९, ६०६,
६०७, ६७९, ६८१,
८६७, ८६८, ९५८,
९५९, ९८० [१], ९८१
[१], ९८५ [८], ९८७
[३], ९९३, १०४,
११६, ११८, ११७४
११२६, ११२८ तः
११३०, ११३२, ११८१,
११४३, ११४४, ११४७,
१४८६ [१-२], १५०१
[४], १५७३, २०८६,
२०७८, २०८३, २०८६,
२०८९, २०९० [१],
२०९१ [१-२], २०९२,
२१३३, २१३४ [१],
२१४७ तः २१५२,
२१६८, २१६९.

मूलसदो
पणवणा

सङ्ख्यथो सुत्तंकाइ

प्रज्ञातानि ४७ तः ४९,
१४८ तः १५७, १६१,
१६२, १६४ तः १७०,
१७२ तः १७८ [१],
१७९ तः १८६ सूत्राणां
प्रथमकण्डिका, १८८ [१],
१८९ [१], १९० [१],
१९३ [१], १९५ [१],
१९६, १९७ तः २०६
सूत्राणां प्रथमकण्डिका,
२०७ तः २११, ७९१,
८७०, ८९८, ९०१,
९०२, ९०४, ९०६,
९०८, ९१० [१-४],
९११ [१,३], ९१२
[१-२], ९१४ [१-२],
९१६ [१-२], ९१८ [१],
९२०, ९२१ [१-२],
९७३, ९८३ [१], ९८४,
९८५ [१], ९८७ [१],
१०२४ तः १०२६ [१],
१०२७ [१], १०२८
[१-३], १०५६, १०५७,
१२४६, १४७५, १६९४
[१८], २०४७
प्रज्ञातः १९८२
प्रज्ञासौ २०५ [१], २०६
[१]
प्रज्ञासौ ९८७ [१]
प्रज्ञासाः ४४, ४५, ५०,
७२५ तः ७२७, ७७४,
११५६ तः ११५९,
१२१९, १२३९, १२४०,
१२४५, १२५०, १२५६,
१२५७ [१-३], ५, ७, ९,
१२], १५६७, १६०५,
१६०६ [१], १६१७,

पणवणासो

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	१६२१,	१६२७ [१],	पण्णत्ते	प्रज्ञप्तम्	२११,
	१६६५, १६६६, १६८५,			८९६, ९७४ [१-५],	
	१७५४ [१], १७६९ [१],			९७५ [१], ९७६ [१,	
	१७७५ [१], १७८७ [१]			३-४], ९७७ [१],	
पण्णत्ते	प्रज्ञप्तः १९७ [१], १९८			९७८ [१], ९८३ [२],	
	[१], २०२ [१], २०३			९८४, ९८५ [१-५],	
	[१], २०४ [१], ६८४,			९८६, ९८७ [१], ९८८,	
	८८१, ९२५ तः ९३७,			१०२७ [१], १०३२ [१],	
	९४७ तः ९५७, ९६० [१],			१४७१, १४७६ तः	
	९६२ [१], ९६३ [१],			१४७८ [१-२], १४८०,	
	९९२ [१-२], १००७,			१४८२ तः १४८४	
	१००८ [१], १०१५			[२], १४८५ [१-३,	
	[१], १०१७ तः १०२०			५-७], १४८७ [१-२],	
	[१], १०२१ [१-३],			१४८८ तः १४९० [१],	
	१०२२ [१-२], १०६८			१४९१ तः १४९५ सूत्राणां	
	तः १०७०, १०७२ तः			प्रथमकण्डिका १४९७	
	१०७५, १०८५, १२७१,			[१-३], १४९८ [१-२],	
	१२८५, १३२१, १३२६,			१५०१ [१], १५१४,	
	१३३०, १३३१, १३३४,			१५२१ तः १५२४ [१],	
	१३३५, १३४३, १३४४,			१५२६ [१, ६], १५३३	
	१३४६, १३५२, १३५५,			[१-२], १५३४, १५३६,	
	१३५९, १३६४, १३६७,			१५३७, १५३९ [१],	
	१३६९, १३७१, १३७५,			१५४० तः १५४२,	
	१३७६, १३७९, १३८१,			१५४४ [१, ३], १६८९	
	१३९८, १६७०, १६७९			तः १६९५ [१-२],	
	तः १६८६, १६९४ [१],			१६९६, २१७१	
	१७९६, १८१७, १९०८			प्रज्ञप्तानि १०७	
	तः १९१०, १९१२ तः		”	प्रज्ञप्तः १४७०	
	१९१४, १९१६ तः		पण्णत्तो	पञ्चदशाम् ७९० गा.	
	१९१८, १९२० तः		+ पण्णत्त	१८९-१९०	
	१९२२, १९२४, २००८,		पण्णत्तस	पञ्चदश १७०, १७४ गा.	
	२०१०, २०१२ तः			१३६, १०६३, १०६५,	
	२०१४ [१], २०१५,			१५२९ [२-३], १६९९	
	२०१६, २०८७ [१],			[१], १७०० [९],	
	२०८८, २०९२, २१६९,			१७०२ [३, २६, ३८]	
	२१७२		पण्णत्तसविहा	पञ्चदशविधाः ९७ [१]	

मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाह	मूलसदो	सकयत्यो	सुत्तंकाह
पणरसविहा	पञ्चदशविधा	१०८६, १०८७		१२, घृ. ४०६ पं. २०, घृ. ४०९ पं. २२, घृ. ४१२ पं. २६, घृ. ४१३ पं. २०, घृ. ४१४ पं. २०, घृ. ४१८ पं. २७, घृ. ४२३ पं. १०, घृ. ४२७ पं. ११, घृ. ४४६ पं. १२	
पणरसविहे	पञ्चदशविधः	१०६८, १०६९, १०७५		घृ. ४४६ पं. १२	
पणरससु	पञ्चदशसु	८२, १५४, १७६		घृ. ४४६ पं. १२	
० पणवणं	प्रज्ञापनाम्	१८५३, १८५५ तः १८५७	पणवणापयं	प्रज्ञापनापदम्	घृ. ४५ पं. २६
पणवणा	प्रज्ञापना	१ गा. ३, २ गा. ४, ३, १४७ [२], घृ. ४४६ पं. १३	पणवणी	प्रज्ञापनी—भाषाभेदः	८३२ तः ८३८, ८५४, ८५५, ८५७, ८९७
० पणवणा	,, ८, ५, ६, १३ [५], १४ तः १९, ५६ तः ५९	प्रज्ञापनायाम् घृ. ४५ पं. २६, घृ. ८० पं. ६, घृ. १११ पं. २१, घृ. १३५ पं. ११, घृ. १६२ पं. ६, घृ. १८३ पं. १२, घृ. १८७ पं. १६, घृ. १८९ पं. २५, घृ. १९२ पं. २६, घृ. २०८ पं. १०, घृ. २२२ पं. ५, घृ. २२८ पं. १९, घृ. २३३ पं. २०, घृ. २३६ पं. १०, घृ. २६० पं. २६, घृ. २७३ पं. १३, घृ. २९१ पं. २१, घृ. ३०० पं. ५, घृ. ३०३ पं. १४, घृ. ३१७ पं. १०, घृ. ३१८ पं. १६, घृ. ३२८ पं. २४, घृ. ३४९ पं. ६, घृ. ३६२ पं. २७, घृ. ३८५ पं. २१, घृ. ३८७ पं. १५, घृ. ३८८ पं. २०, घृ. ३९० पं. २८, घृ. ३९१ पं. २३, घृ. ४०० पं.	,, ० पणवणी	,, — भाषाभेदः ८६६ गा. १९६ ,, — भाषाभेदः ८३५, ८३८, ८५६	
पणवणाण्	प्रज्ञापनायाम् घृ. ४५ पं. २६, घृ. ८० पं. ६, घृ. १११ पं. २१, घृ. १३५ पं. ११, घृ. १६२ पं. ६, घृ. १८३ पं. १२, घृ. १८७ पं. १६, घृ. १८९ पं. २५, घृ. १९२ पं. २६, घृ. २०८ पं. १०, घृ. २२२ पं. ५, घृ. २२८ पं. १९, घृ. २३३ पं. २०, घृ. २३६ पं. १०, घृ. २६० पं. २६, घृ. २७३ पं. १३, घृ. २९१ पं. २१, घृ. ३०० पं. ५, घृ. ३०३ पं. १४, घृ. ३१७ पं. १०, घृ. ३१८ पं. १६, घृ. ३२८ पं. २४, घृ. ३४९ पं. ६, घृ. ३६२ पं. २७, घृ. ३८५ पं. २१, घृ. ३८७ पं. १५, घृ. ३८८ पं. २०, घृ. ३९० पं. २८, घृ. ३९१ पं. २३, घृ. ४०० पं.	पणविक्रिया	,, ० पणवणी	,, — भाषाभेदः ८३५, ८३८, ८५६	
			पणविक्रिया	श्रीन्द्रियजीवाः	घृ. २८ टि. १
			पणविसा	पञ्चविंशतिः	१७४ गा. १३६
			पणवा	पञ्चाशत् १८७ गा. १४०, २०६ [२] गा. १५४ गा. १५६	
			पणवास०	,, ३९६ [१]	
			पणवासं	,, २०२ [१], ४१० [१, २], ४१२ [१, ३]	
			० पणवासं	,, १७२२	
			पणवासाण्	पञ्चाशतः २०२ [२] पञ्चासता ३९६ [३], ३९८ [१, ३]	
			,,	,, १७२१	
			० पणवासाण्	प्रतरस्त ९११ [२].	
			प्रतरस्त	९१२ [२]	
			प्रतरभेण्	प्रतरभेदः ८८१	
			० पलिट्टिण्	प्रतिष्ठितः ९६० [१]	
			पच-	प्राप्त ९९, १००	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाह
पत्त०	पत्र ५५ [३] गा. १०९	
+ पत्तउर	वनस्पतिविशेषः	
		४२ गा. २१
पत्तचिच्छ्रुया	पत्रशुशुकाः ५८ [१]	
पत्तविटिया	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
पत्तस	पत्रस्य ५४ [३] गा. ६२, ५४ [४] गा. ७२	
० पत्तस	प्राप्तस्य १६७९	
पत्तं	पत्रम् ५४ [७] गा. ८५	
पत्ता	पत्राणि ८०, ४१, ५३ गा. ४४, ५४ [२] गा. ५५, ५४ [८] गा. ९१	
”	प्राप्ताः २११ गा. १७७, २१७६ गा. २३१	
० पत्ता	प्राप्ता १२३७	
पत्ताई	पत्राणि ५४ [८] गा. ९३ गा. ९५	
० पत्तानो	पत्रतः २११	
पत्तासवे	पत्रासवः १२३७	
पत्ताहारा	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
पत्तिण्डजा	प्रत्ययेत् १४२० [४-५], १४३७ [४]	
पत्तिय	चतुरिन्द्रियजीवः पृ. २८ टि. ७	
पत्ते	पत्रम् ५४ [३] गा. ६२, ५४ [४] गा. ७२	
”	पत्रे ५४ [९] गा. ९७	
० पत्ते	पक्ष्म १२२७	
पत्तेय०	प्रत्येक १९५ [१]	
पत्तेयजिया	प्रत्येकजीवानि ५४ [२] गा. ५५	
पत्तेयजीविया	प्रत्येकजीवकानि ४०, ४१	
पत्तेयबुद्धसिद्धा	प्रत्येकबुद्धसिद्धाः १६	
पत्तेयसरीर०	प्रत्येकशरीर ३७, ३८, ५३ गा. ४६, २४२ तः २४४, २४५ [७], २४६ तः २४९, २५१, ३३४, १३०९, १३१८	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाह
पत्तेयसरीरणामाए	प्रत्येकशरीरनामः	
		१७०२ [४८]
पत्तेयसरीरणामे	प्रत्येकशरीरनाम	१६९३
पत्तेयसरीरणं	प्रत्येकशरीराणाम्	५३ गा. ४५-४६
पत्तेयं	प्रत्येकम् ५४ [८] गा. ९१ गा. ९३ गा. ९५, ५७८, ७४३, ७८९, १०८३	
पत्तेया	प्रत्येकाः - प्रत्येकवनस्पति- जीवाः ५४ [११] गा. १०६	
० पत्थदा	प्रस्तदाः २०७ तः २०९	
”	प्रस्तटानि १९५ [१]	
० पत्थडेसु	प्रस्तटेषु १४८, १५१, १५७, १६०	
पवाहं	पदानि ११० गा. १२५	
पवाणं	पदानाम् १२५९ गा. २१२	
पदीसह	प्रदश्यते पृ. २२ टि. ११	
पदीसई	प्रदश्यते ५४ [३] गा. ५८ गा. ६० तः ६३ गा. ६५, ५४ [४] गा. ६६ तः ६९, ,, ५४ [३] गा. ५६-५७ गा. ५९	
पदीसए	,, ५४ [४] गा. ७१	
पदीसति	तः ७५, पृ. २२ टि. ११	
पदीसती	प्रदश्यते ५४ [३] गा. ६४, ५४ [४] गा. ७०, पृ. २२ टि. ११	
पदेस०	प्रदेश २११ गा. १५८ गा. १६२, ५२८, ५३४	
पदेसट्टाए	प्रदेशार्थतया २७१, २७२ [१-४], २७३, ४४०, ४४४, ४५९ [१]	
० पदेसट्टाए	,, २७२ [१-५], २७३, ३३०, ३३१	

मूलसहो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ	मूलसहो	सक्यत्वो	सुत्तंकाइ	
पदेसट्टयाए	प्रदेशार्थतया	२७१, २७२ [५], ३३० तः ३३३, ४४१, ४४३, ४४५ तः ४४८, ४५५ [२-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४६२ [१], ४६४ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८५ [१], ४८९ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९७, ५०५, ५०८, ५१४, ५३१ [१, ३], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३५ [१], ५३७ [१], ५३८ [१], ५४३ [१], ५४५ [१], ५४७ [१], ७७९, ७८०, ८०२, ९७९, १२४७, १०८९, १५६५.	३३०, ३३२, ३३३	० पदेसट्टयाए	प्रदेशार्थतया	३३०, ३३२, ३३३
पदेसट्टयाते	,,	४८७ [१], ५०४, ५३६ [१]	० पदेसिया	प्रदेशकाः	५०३	
पदेसणामणिहत्ताउए	प्रदेशानामनिधत्तायुक्.	६८४	,,	प्रदेशका	१२४३	
पदेसणामनिहत्ताउए	,,	६८५, ६९०	० पदेसियाहं	प्रादेशकानि	१७९७	
पदेसणभतिते	प्रदेशाभ्याधिकः	५३३ [१]	० पदेसियाणं	प्रदेशकानाम्	३३०, ५०५, ५०८, ५३५ [१], ५३७ [१], ५५४ [१, ३]	
पदेसमणभतिए	,,	५५६ [१]	० पदेसु	पदेसु	१९०७	
पदेसमणभहिते	,,	५०५	पदेसेण	प्रदेशेन	घृ. ३५९ टि. २	
पदेसहीणे	प्रदेशहीनः	५०५, ५३३ [१], ५३९ [१], ५५४ [१]	पदेसेहिं	प्रदेशैः	१००३, १००५	
पदेसं	प्रदेशम्	१६१९	,,	२११ गा. १६८		
पदेसं-	प्रदेशम्	१६३६	० पदेसोगाढ	प्रदेशावगाढ	घृ. २९१ टि. २	
पदेसा	प्रदेशाः	५, ५०१, ९८७ [१]	० पदेसोगाढस्स	प्रदेशावगाढस्य	८०२	
			० पदेसोगाढाहं	प्रदेशावगाढानि	१९९७	
			० पदेसोगाढे	प्रदेशावगाढम्	७९४, ७९५, ७९७ तः ७९९, ८०१	
			० पनरसमं	पण्णदशम्	घृ. २६० पं. २६	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सक्यव्यो	सुसंकाह
पञ्चत्ता	प्रज्ञाताः	८ [२-३], २३, २३, २५ [१], २७, २८ [२], ३०, ३१ [२], ३६, ३८, ३९, ४६, ५६ [२], ८८, ९६, १०४, १२१, १३२, १३३, १४० [१], १४२ [१], १५३, ६०५, ९९८	० पभाबणे पभासेमाणा	प्रभाबणे ११० गा. १३२ प्रभासमानाः १७७, १७८ [१], १८८, १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९९ [१], २०५ [१]	
"	प्रज्ञाता ३, ५, १६, १८, ३३, ५६ [१], ५७ [१], १०१० [१]		"	प्रभासमानौ १७८ [२], १९५ [२]	
"	प्रज्ञातानि १५५, १५८ तः १६०, १६३. १७१, २०१ [१]		पभासेमाणे	प्रभासमानः १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १९० [२], १९७ [२], १९८ [२]	
पञ्चत्ते	प्रज्ञातः १९०८		* ० पभे	प्रभः २०१ [१]	
"	प्रज्ञातम् ९७४ [२]		पमतसंयतएहितो	प्रमतसंयतेभ्यः ६६५ [२]	
पञ्चदशविधा	पञ्चदशविधा १६, ११०३		पमतसंयत-	प्रमतसंयतसम्यग्दृष्टि	
पञ्चदशसु	पञ्चदशसु ९३		सम्मद्विट्ठि०	६६५ [२]	
पप्य	प्राप्य १११६, १२२० तः १२२३, १२२५, १२५१, १२५२, १२५४, १२५५, १६७९ तः १६८१ [१], घृ. ४०० टि. १-२, घृ. ४२२ टि. ४-५		पमतसंयतसम्मद्विट्ठि०	१५३३ [१-१०]	
पप्यबभोवप	पप्यबभोवकः—मिडक्काय-विशेषः १२३८		पमतसंयतस्स	प्रमतसंयतरथ १६२२	
० पप्यबिधा	पप्यबिधा ५३ गा. ४६		पमतसंयता	प्रमतसंयताः ११४२	
पप्या	प्राप्य १८६४, २०५२ [२]		पमत्ता	प्रमत्ता ११५२	
पभारेसु	प्राग्भारेसु १४८		पमाण	प्रमाण १९९५	
पभंजणे	प्रभंजनः—वायुकुमारैन्द्रः १८७ गा. १४४		० पमाणमेत्ताजो	प्रमाणमात्राः ९२४	
० पभा	प्रभौ २०५ [१]		० पमाणमेत्ते	प्रमाणमात्रम् ९७६ [४], ९८५ [४]	
* ,,	प्रभाः १८७ गा. १४७		पमाणं	प्रमाणम् १४७४ गा. २१४	
* ,,	प्रभा १६८		पमाणे	प्रमाणम् घृ. ३२९ टि. १	
पभाए	प्रभया १७७, १७८ [१], १८८, १९६		० पमाणेहिं	प्रमाणैः ११० गा. १२७, १९६३	
			पमुह्य०	प्रमुदित १८८	
			पमुह	प्रमुख २८ [४], ५६ [२], ८५ [५]	
			* ,,	२५ [३], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३], ५७ [२], ५८ [२], ६८ [४], ७५ [४], ८४ [४], ९१ [४]	
			पग्	पद्मन् १९६	

शूलसरो	सक्यत्यो	सुसंकाह
पद्मलेसट्टाणा	पद्मलेश्यास्थानानि	१२४९
पद्मलेसं	पद्मलेश्याम्	१२२४
पद्मलेसेण	पद्मलेशयेन	१२५८ [४]
पद्मलेस्स०	पद्मलेश्या	११५५
पद्मलेस्सट्टाणा	पद्मलेश्यास्थानानि	१२४७, १२४९
पद्मलेसं	पद्मलेश्याम्	१२५८ [३]
”	पद्मलेश्याम्	१११६, १२२१, १२२२, १२२४, १२२५, १२५४, १२५५
पद्मलेस्सा	पद्मलेश्या	१११६, ११५६, ११६९ [१], १२२१, १२२४, १२३०, १२३२, १२३७, १२४०, १२५४, १२५५
”	पद्मलेश्याः	२५५, ९४६, ११५५, ११७०, ११८० [५, ७-८], ११८२ [१, ३], ११८६
	तः	११८८, ११९०, ११९१
पद्मलेस्सापु	पद्मलेश्यायाः	१२३७
”	पद्मलेश्यायाम्	१८८५ [४]
पद्मलेस्साओ	पद्मलेश्याः	११८० [७-८]
पद्मलेस्साटाणा	पद्मलेश्यास्थानानि	१२४७
पद्मलेस्साणं	पद्मलेश्यानाम्	२५५, ११८६, ११८७
पद्मलेस्सापरिणामे	पद्मलेश्यापरिणामः	९३०
पद्मलेस्से	पद्मलेश्याः	१२१६ [२], १३४०
पद्मलेस्सेहिंते	पद्मलेश्याभ्यः	११९१
पयगदेवा	पयगदेवाः, पदकदेवाः, पदगदेवा वा	१८८
पयडी	प्रकृतयः	१६६४ गा. २१७
पयते	पदकः, पदगः, पतगः— वानव्यन्तरदेवः	१९४ गा. १५३

शूलसरो	सक्यत्यो	सुसंकाह
पयय०	पदक, पदग, पतग—वान- व्यन्तरदेवजाति	१९४ गा. १५१
पययदेवा	पदकदेवाः पदगदेवाः पतग- देवा वा	१९४ गा. १५१
पययपई	पदकपतिः, पदगपतिः, पतगपतिः—वानव्यन्त- रेन्द्रः	१९४ गा. १५३
पययपुणं	प्रतरकेण	८८३
पययस्स	प्रतरस्य	५४ [११] गा. १०६, ९१० [२], ९१८ [१], ९२२, ९२३
० पययस्स	प्रतरस्य	९१८ [१]
पययं	प्रतरम्	९१८ [१]
पययामेपुणं	प्रतरमेदेन	८८७
पययामेदे	प्रतरमेद-	८८३
पययला	प्रचला	१६८०
पययलाहया	भुजपरिमर्पविज्ञेप	८५ [१]
पययलापययला	प्रचलाप्रचल-	१६८०
० पययस्स	पदस्य	९२१ [१]
पययंगे	पतङ्गः	५८ [१] गा. ११०
पययानं	पदानाम्	१७९३ गा. २१८
पययानि	पदानि	१७०९
० परकमे	परकमः	१६८४ [१]
परट्टाणे	परस्थाने	१०८९, २१११, २११६ [१]
० परट्टाणेषु	परस्थानेषु	२१०४ [१], २१४१
परपतिट्टिपु	परप्रतिष्ठितः	९६० [१]
परपरिवापुणं	परपरिवादेन	१५८०
परपुट्टे	परपुट्टः	१२२६
परभवियाउयं	परभविकायुष्कम्—परभ- विकायुः	५५९ गा. १८२, ६७७, ६७९, ६८१
परभवकण्ठा	परभवकण्ठाः	१६७

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाइ
परमकिण्णलेस्से	परमकिण्णलेइयः	१७५०
परमकिण्णहा	परमकिण्णहाः	१६८ तः १७४
परमत्यसंयवो	परमार्थसंरतवः	११० गा. १३१
परमदुक्तिभगंधा	परमदुरभिगन्धाः	१६७ तः १७४
परमं-	परमम्	१६७ तः १७४
परमाणुपोग्गलस्स	परमाणुपुद्गलस्स	५०४, ५३२ [१], ५३८ [१], ५४४, ५४७ [१], ५५३
परमाणुपोग्गलं	परमाणुपुद्गलम्	१९६३, १९६४
परमाणुपोग्गला	परमाणुपुद्गलाः	६, ३३०, ३३३, ५०३
परमाणुपोग्गलानं	परमाणुपुद्गलानाम्	३३०, ५०४, ५३२ [१], ५३८ [१], ५४७ [१], १११०
परमाणुपोग्गले	परमाणुपुद्गलाः	५०२, ५०४, ५३२ [१], ५३८ [१], ७८१, ११०१, ११०६
परमाणुम्म	परमाणो	७९० गा. १८५
परमुववाणो	परमोपपातः	६४७ गा. १८४
परस्स	परस्य	१५७०, १५७१
परस्सरा	पराशराः-सनल्लपदविशेषः	७४
परस्सरी	पराशरी-	८५१
परस्सरे	पराशरः-	८४९, ८५२
परस्सरो	,, -	ष्ट. २१२ टि. ४
परं	परम्	२१०, २२३ [९], ८९९, १५७२
परंपरगत-	परंपरगताः	२११ गा. १७८
परंपरसिद्धभसंसार-	परंपरसिद्धासंसारसमा-	
समावण्णजीव-	पल्लजीवप्रज्ञापना	
पण्णणा		१५, १७

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाइ
परंपरसिद्धणोभवो-	परंपरसिद्धणोभवो-	
ववातगनी	पातगतिः	११०२, ११०४
परंपरागता	परंपरागताः	१४१० [१]
परंपरागया	,,	१४१० [१, ३], १४११ तः १४१३
परंपराघापुणं	परंपराघातेन	२१५३ [६], २१६६ [४]
परंपरोगावाइं	परंपरावगादानि	८७७ [१७]
परंपरोववक्का	परंपरोववक्काः	९९८
पराघायणामाए	पराघातनाम्रः	१७०२ [३५]
पराघायणामे	पराघातनाम	१६९३, १६९४ [१५]
परिकहेउं	परिकथयितुम्	२११ गा. १७४
परिक्खेवेणं	परिक्खेपेण	१९७ [१], २०६ [१], २११, २१६९
परिग्गहसण्णा	परिग्रहसंज्ञा	७२५, ७२६
परिग्गहसण्णा -०	,,	७३० तः ७३६
परिग्गहिया	परिग्रहिणी-क्रियाभेदः	११२९, ११३९, ११४१, ११४२
परिग्गहियाणं	परिग्रहीतानाम्	४११ [२-३], ४१५ [१, ३]
परिग्गहेणं	परिग्रहेण	१५७९ [१]
० परिणत्ता	परिणताः	७, ८ [२-५], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५]
० परिणतो	परिणतः	५४ [१०] गा. १०२
परिणमह	परिणमति	२९३ टि. १
परिणमति	,,	१११६, १२२० तः १२२३, १२२५, १२४२, १२५१ तः १२५३, १२५५

मूलस्रो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह	मूलस्रो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
परिणमंति	परिणमन्ति	१८०५, १८०६ [१], १८१२, १८१९, १८२३, १८२५, १८२९, १८६४, २०५२ [२, ४-६]	० परिणामो परिणिष्वाह परिणिष्वायंति + परित्त	परिणामः	९४० [१] परिनिर्वाति २१७४ [१] परिनिर्वांन्ति ६७३ [२] परीतः २१२ गा. १८१, १२५९ गा. २१२
० परिणवा	परिणताः	७, ८ [१], १० [२], ११ [१, ३], १२ [२, ४, ६-८], १३ [३], घृ. ७ टि. २	परित्तजीवं	परीतजीवम् - प्रत्येकजीवम्	परीतजीवम् - प्रत्येकजीवम् ५४ [११] गा. १०५
परिणाम	परिणाम	१२१८ गा. २१०	परित्तजीवा	परीतजीवाः - प्रत्येकजीवाः	५४ [८] गा. ८९
परिणाम ०	परिणाम ०	१२१८ गा. २१०	"	परीतजीवा - प्रत्येकजीवा	५४ [४] गा. ६९, ५४ [६] गा. ८० तः ८३
+ परिणाम	परिणामः	२ गा. ५	परित्तजीवे	परीतजीवः - प्रत्येकजीवः	५४ [४] गा. ६७-६८
परिणामणया	परिणामनता-परिणामना	२०३३, २०३४ [१], २०३५	"	परीतजीवम् - प्रत्येकजीवम्	५४ [४] गा. ६६ गा ७१ तः ७५
परिणामपयं	परिणामपदम्	घृ. २३३ पं २०	"	परीतजीवा - प्रत्येकजीवा	५४ [४] गा. ७०
परिणामं	परिणामम्	१०४२, १६७९ तः १६८४ [१], १६८५ [१-२], १६८६	परित्तमिस्सिया	परीतमिश्रिता - भाषामेदः	८६५
० परिणामं	परिणामम्	१६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१-२]	परित्ता	परीताः - प्रत्येकशरीरिणः	२६५
परिणामियस्स	परिणामित्तस्य	१६७९	परित्ताणं	परीतानाम् - प्रत्येक- शरीरिणाम्	२६५
० परिणामिया	परिणामक्ताः	२३२ टि. १	परित्ते	परीतः - पर्याप्तः	१३७६
परिणामे	परिणामः	९२५, १७९३ गा. २१७	० परित्ते	" "	१३७७, १३७९ तः १३८१
० परिणामे	"	९२५ तः ९३७, ९४६, ९४७, ९४९ तः ९५७	परित्तो	" - प्रत्येकशरीरी	५४ [९] गा. ९८
० परिणामेणं	परिणामेन	९३८, ९३९ [१], ९४० [१], ९४१ [१], ९४२, ९४३, ९४५, ९४६	परिपील्लुत्ता	परिपील्लय	१८०१
परिणामेति	परिणामयन्ति	११२४, १८०२	परिमंढलसंठाण- परिणत्ता	परिमंढलसंस्थानपरिणताः	८ [५], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [१-५], १२ [१, ३, ५-८], १३ [१]

मूलसदो	सक्यत्थो सुसंकाह
परिमंडलसंठाण- परिणया	परिमण्डलसंस्थानपरिणताः १२ [२, ४]
परिमंडलसंठाण- परिणामे	परिमण्डलसंस्थानपरिणामः ९५०
परिमंडलस्स	परिमण्डलस्य - संस्थान- विशेषस्य ८०२ तः ८०६
परिमंडलं	परिमण्डलम् - संस्थान- विशेषः ८५३
परिमंडला	परिमण्डलानि - संस्थान- विशेषाः ७९२
परिमंडले	परिमण्डलम् - संस्थान- विशेषः ७९१, ७९३ तः ८००
० परियट्ठं	परावर्तम् १३३१, १३४४, १३५२, १३५९, १३७८
० परियहा	परावर्ताः १२६२ [१], १२८८, १३१०
० परियरिया	परिवारितानि १७७, १७८ [१], १८८
परियाहणया	पर्यादानता - पर्यादानम् पृ. ४१९ टि. २ तः ५
परियाहत्ता	पर्यादाय १११७
परियाहयणया	पर्यादानता - पर्यादानम् २०३३, २०३४ [१], २०३५
परियागयाणं	पर्यागताणाम् ११२२
परियादियणता	पर्यादानता - पर्यादानम् २०३३
परियाचणया	,, ,, पृ. ४१९ टि. २-३-४
० परियाचरणा	परिचारकाः - प्रवीचारकाः २०५२ [१-६], २०५३
० परियाचरणं	परिचारकाणाम् - प्रवीचार- काणाम् २०५३
परियाचरणया	परिचारणता, परिचारणा- प्रवीचारणा २०३३, २०३४ [१], २०३५

मूलसदो	सक्यत्थो सुसंकाह
० परियारणं	परिचारणम् - प्रवीचारणम् २०५२ [२, ४-६]
परियाचरणा	परिचारणा - प्रवीचारणा २०३२ गा. २२८, २०५२ [१]
० परियारणा	,, ,, २०५२ [१]
परियाचरणपयं	परिचारणापदम् - प्रवीचार- णापदम् पृ. ४२३ टि. ३
० परियाचरिया	परिचारितानि पृ. ५६ टि. ३, पृ. ६४ टि. २
० परियाचरणगा	पर्यापणकाः १५०, १५३, १५६, १५९, १६२
परियाचरणणां	पर्यापकाणाम् १२३६
परियाचरिति	परितापयन्ति २१५३ [४]
परिली	वनस्पतिविशेषः ४२ गा. २३
परिवडितसम्मसा	परिपतितसम्यक्त्वाः ३३४
परिवडितसम्महिट्ठी	परिपतितसम्यग्रहट्ठयः १११ टि. १
परिवडुमाणाहं	परिवर्धमानानि ८८०
परिवडुञ्जति	परिवृष्यन्ते ५२८
० परिवडुी	परिवृद्धिः ५४९
० परिवडुीणं	परिवृद्धशा ८८०
परिवत्ताण	फलविशेषाणाम् २७३ टि. ६
परिवसह	परिवसति १८५ [२]
परिवसति	परिवसति १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८३ [२], १८६ [२], १९० [२], १९१ [२], १९७ तः २०६ सूत्राणां प्रथमकाण्डिका
परिवसंति	परिवसन्ति १६७ तः १७४, १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथम- काण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३

मूलस्रो	सङ्ग्रहयो	सुत्तकाह
	[१], १९५ [१], १९६, १९७ तः २०६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, २०७ तः २११	
परिवसंति	परिवसतः १७८ [२], १८१ [२], १८४ [२], १८९ [२], १९३ [२], १९५ [२]	
परिवादी	परिपाटिः १००३ [२]	
परिवादीपु	परिपाठ्या १७०२ [३१]	
० परिवारिया	परिवारितानि पृ. ५६ टि. ३, पृ. ६४ टि. २	
परिविद्धंसयित्ता	परिविद्वन्वस्य १८०१	
० परिवुद्धी	परिवृद्धिः ५०७, ५२८, ५३४, ५४०, ५४१, [२], ९८७ [५], १०२२ [२]	
० परिवेष्टिपु	परिवेष्टितः १०००	
० परिव्वायगाणं	परिवाजकानाम् १४७०	
परिसप्प	परिसर्प १५१८ [६]	
परिसप्प०	,, ६९, ७६, ६३९ [७, १२-१८]	
परिसप्पथलयर-	परिसर्पस्थलयर-	
तिरिक्खजोगिय-	तिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रियौ-	
पंचेदियओरा-	दारिकशरी-	
ल्लियसरीरे	रम् १४८५ [१, ५]	
परिसप्पथलयर-	परिसर्पस्थलयर-	
पंचेदियतिरिक्ख-	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः	
जोगिया	८५ [५]	
परिसप्पाण	परिसर्पाणाम् १५२४ [२]	
० परिसप्पाण	,, १५२४ [२]	
० परिसप्पाणं	,, ८४ [४], ८५ [५]	
परिसाड्ढत्ता	परिसाध्य १८०१	
० परिसाडेसु	परिसाठेषु ९३	
परिसाणं	परिषदाम् १७७, १७८ [१-२], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८८,	

मूलस्रो	सङ्ग्रहयो	सुत्तकाह
	१९० [२], १९५ [१-२], १९६, १९७ [२], १९८ [२]	
० परिहा	परिखाणि ११७, १७८ [१], १८८	
परिहाण०	परिधान १८७	
० परिहाणीपु	परिहान्या २११	
परिहायमाणी	परिहीयमाना २११	
परिहारविसुद्धिय	परिहारविशुद्धिक १३६	
परिहारविसुद्धिय०	परिहारविशुद्धिक १३३, १३६	
परिहारविसुद्धिय-	परिहारविशुद्धिक-	
च्चरित्तपरिणामे	चारित्तपरिणामः ९३६	
परिहिया	परिहितवन्तः १७८ [१]	
,,	परिहितवन्तो १७८ [२]	
० परिहिया	परिहिताः १७७, १७८ [१], १८८, १९६	
,,	परिहितौ १७८ [२]	
परिहीणं	परिहीनम् २१७५	
परिहीणा	परिहीनाः २११ गा. १६६	
परुविया	प्ररूपिताः ५४ [११]	
परेण	परेण ११० गा. १२२, १६७९	
परोक्खवयणं	परोक्षवचनम् ८९७	
परोक्खवयणे	,, ८९६	
परोप्परं	परस्परम् १६११, १६३५ [१, ३-४]	
पलंजेज	प्रलङ्घयेत् २१७४ [४]	
पलंहु [कंद] ०	पलाण्डुकन्द ५४ [८] गा. ८९	
पलंब	प्रलम्ब १८८	
पलंब०	,, १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
पलंबमाण०	प्रलम्बमान पृ. ६५ टि. ७	
पलासे	पलासाः ४० गा. १३	
पळिओवमट्टभागो	पत्थोपमाट्टभागः ३९५ [१, ३], ३९६ [१, ३]	

श्रुतसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
पक्षिभोवमपुद्गलं	पत्योपमपृथक्त्वम्	१३२७
पक्षिभोवमसर्तं	पत्योपमशतम्	१३२७
पक्षिभोवमसर्पं	,,	१३२७
पक्षिभोवमस्स	पत्योपमस्य	३८७
	[१, ३], ३८९ [१, ३],	
	६०५, ६१६ [२],	
	१४७२, १६९८ [१],	
	१६९९ [२], १७००	
	[२, ४, ९, ११, १३],	
	१७०२ [१, ३-६, ८-९,	
	११, १३, १८-२२, २४-	
	२७, ३६-३९, ४३, ४५],	
	१७०५, १७०७ [१],	
	१७०८ [२, ४, ७-८],	
	१७११ [२] तः १७१३,	
	१७१५, १७१७, १७१८,	
	१७२१, १७२२, १७२५,	
	१७२७ तः १७३० [१],	
	१७३१ [१, ३-५]	
पक्षिभोवमं	पत्योपमम्	३५० [१, ३],
	३५१ [१, ३], ३९३	
	[१, ३], ३९५ [१, २],	
	३९७ [१, ३], ३९९	
	[१, ३], ४०१ [१, ३],	
	४०७ तः ४१६ सूत्राणां	
	प्रथम-नृतीयकण्डिके, पृ.	
	१२५ टि. १	
० पक्षिभोवमं	पत्योपमम्	३९७ तः ४०६
	सूत्राणां प्रथम-नृतीयकण्डिके	
पक्षिभोवमाहं	पत्योपमानि	३४४ [१,
	३], ३४६ [१, ३], ३४८	
	[१, ३], ३७२ [१, ३],	
	३७४ [१, ३], ३७८	
	[१, ३], ३८० [१, ३],	
	३९० [१, ३], ३९२	
	[१, ३], ४०८ [१, ३],	
	४१० [१, ३], ४१२ [१,	

श्रुतसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
	३], ४१४ [१, ३], ४१५	
	[१, ३], ४१६ [१, ३],	
	१२६२ [२], १२६४	
	[२], १२६८ [२],	
	१२७० [२], १३२७,	
	१७०१ [२]	
पक्षिभोवमाहं	पत्योपमे	३४९ [१, ३],
	३५१ [१, ३]	
पक्षिभागभाव-	प्रतिभागभावमात्रया	
मातापु		१२५३, १२५३
पक्षिभागं	प्रतिभागम्	९९९ [१]
० पक्षिभागी	प्रतिभागी	१७४७ [१],
	१७५० तः १७५२	
पक्षिभाग्यं	प्रतिभाग्येन	९९८ [१]
० पक्षिभागो	प्रतिभागः	९२२, ९२३
पक्षिभोवमासंस्लेष-	पत्योपमासङ्ख्येयभाग	
हभाग०		१३३७ तः १३३९
पक्षिमंथा	परिमन्थाः	५० गा. ४२
पल्लुगा	वनस्पतिविशेषः	५४ [१]
		गा. ५२
पल्लुगासंठिपु	पल्लुकसंस्थितः	२००९
		[१]
पल्लुपसु	पल्लुकेषु	४७ टि. १
पल्लुलेसु	पल्लुलेषु	१५१, १६०,
	१६३ तः १६६, १७५	
पल्लुव	पल्लुवः-म्लेच्छजातिविशेषः	
		९८
० पल्लुवायणिका	प्रह्लादनीया	१२३७
पल्लुवादेवा	पदकदेवाः पदगदेवाः पतग-	
	देवा वा पृ. ६४ टि. ६	
पल्लुवणवा	प्रपतनता	११२
पल्लुवण	पवन[कुमाराः]	१७७
		गा. १३७
पल्लुवह	प्रवर्तते	१०७, ११०६,
		११०७, ११२२
पल्लुवसति	,,	१११०
पल्लुवसिं	प्रवर्तिनम्-प्रवर्तकम्	१११८

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाइ	मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाइ
पञ्चयणं	प्रवचनम् ११० गा. १२३		पञ्चवृत्तए	प्रवजितुम् १४२० [८],	
पञ्चयणे	प्रवचने ११० गा. १२५			१४२१ [२-३]	
पञ्चयदेवा	पद्कदेवाः पद्गदेवाः		पञ्चए	पर्वकम् ४७ गा. ३५	
	पतगदेवा वा पृ. ६७ टि. २		० पञ्चएसु	पर्वतेषु १४८	
पञ्चर	प्रवर १७७, १७८ [१-२],		पञ्चगा	पर्वगाः ३८ गा. १२,	
	१८८, १९६			४६	
पञ्चर०	,, १९६		पञ्चगाणं	पर्वगाणाम् ५४ [८] गा.	
+ पञ्चर	प्रवराणि १७८ [१-२]			९२	
पञ्चहति	प्रवहति पृ. २१३ टि. ३		पञ्चतगायं	पर्वतगतम् १२१५ [३]	
० पञ्चहा	प्रवहा पृ. २१३ टि. २		पञ्चतस्स	पर्वतस्य १७५ [१],	
पञ्चच	प्रपञ्च २११			१८३ [१], १९७ [१],	
* पञ्चाहत्	प्रवादित १७८ [२], १९६		पञ्चतं	१९८ [१]	
* पञ्चाह्य	,, १७७, १७८		पञ्चतम्	१२१५ [३]	
	[१], १८८		पञ्चय	पर्वत १०९८	
* पञ्चाए	प्रपातः १०८५		पञ्चयस्स	पर्वतस्य १८० [१],	
पञ्चालस्स	प्रवालस्य ५४ [३] गा.			१८२ [१], १९० [१],	
	६१, ५४ [४] गा. ७१			१९१ [१], १०९८	
पञ्चालंकुल्य	प्रवालाङ्कुरकः पृ. २२४		० पञ्चयस्स	,, १०९८	
	टि. १४		पञ्चयं	पर्वतम् १२१५ [२]	
पञ्चालंकुरे	प्रवालाङ्कुरः १२२९		पञ्चं	पर्व ५४ [८] गा. ९३,	
पञ्चाला	प्रवालानि ४०, ४१			८५३	
पञ्चाले	प्रवालम् २४ गा. ९, ५४		पञ्चविल्ल ०	प्रसिधिल्ल १९६	
	[३] गा. ६१, ५४ [४]		पञ्चस्त्यविहायगति-	प्रशस्तविहायोगतिनाम्नः	
	गा. ७१		गामाए	१७०२ [४२]	
० पञ्चालेसु	प्रवालेषु ५५ [३] गा.		पञ्चस्त्यविहाय-	प्रशस्तविहायोगतिनाम	
	१०९		गतिनामे	१६९४ [१८]	
+ पञ्चिट्ट	प्रविष्टम् ९७२ गा. २०२		पञ्चस्त्या	प्रशस्ताः १७०२ [३२]	
पञ्चिट्टाई	प्रविष्टान् ९९१ [१],		पञ्चस्त्या	प्रशस्तानि २०४७	
	९९२ [१, ३]		पञ्चस्त्याब्धो	प्रशस्ताः १२४१	
पञ्चिट्टाणि	प्रविष्टाः ९९१ [२]		पञ्चस्त्येर्णं	प्रशस्तेन १२३६	
* ० पञ्चिट्टे	प्रविष्टः १७४४		पञ्चस्त्या	द्विखुरविशेषः ७२	
पञ्चिभक्त	प्रविभक्त ११०५, १११८,		पञ्चसरई	प्रसरति ११० गा. १२५	
	१११९		पञ्चसू	पञ्चवः ८३२	
पञ्चियारण	प्रविचारणा २ गा. ७		० पञ्चस्ती	पञ्चयत्तिनः १९५४,	
पञ्चियारणापयं	प्रविचारणापदम् पृ. ४२३			१९५५, १९५७ [१],	
	पं. १०			१९५८, १९६०	
			पह	प्रभा १९५ [१]	

मूलस्रोत	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
पहराह्या	प्रहारतिगा-लिपिविशेषः पृ. ३८ टि. ११	
पहराह्याभो	प्रहारतिगा:- ,, १०७	
पहवति	प्रभवति ८५९ गा. १९२	
० पहवा	प्रभवा ८५८	
* ० पहवा	,, ८५९ गा. १९३	
० पहा	पया १६७, १६९ तः १७४	
* ० पहा	,, १६७, १७०. १७१, १७३	
पहाप	प्रभया १७८ [२]	
पहारेति	प्रधारयति १५७०	
पहारेमाणीभो	प्रधारयन्त्यः २०५२ [६]	
० पहेणं	पयेन १११२	
पंकगती	पङ्कगतिः ११०५, ११२१	
पंकप्यभा	पङ्कप्रभा ७७४	
पंकप्यभाप	पङ्कप्रभायाः ११७, २१७ [३], १५२९ [५], २००३	
,,	पङ्कप्रभायाम् १४८, १६७, ३३४	
पंकप्यभापुठविणे- रह्य	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयिकाः १४४६	
पंकप्यभापुठविणे- रह्यर्हिनी	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयिकेभ्यः १४४६	
पंकप्यभापुठविणे- रह्या	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयिकाः १४१० [२], १४१४ [३], १९८७	
पंकप्यभापुठविणे- रह्याणं	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयिकाणाम् २०५७ [३]	
पंकप्यभापुठविने- रह्यर्हितो	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयिकेभ्यः २१७ [४]	
पंकप्यभापुठविने- रह्या	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयिकाः ६०, २१६ [५], ५७२, ६४४	
पंकप्यभापुठविने- रह्याणं	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयिकाणाम् १७१, ३३९ [१], ६४३	

मूलस्रोत	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
० पंकप्यभापुठ- विनेरह्याणं	पङ्कप्रभापृथ्वीनैरयि- काणाम् ३३९ [२-३]	
पंकसि	पङ्के ११२१	
पंच	पञ्च १७४, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०६ [१], २१०, ४५८, ४६९, ४७६, ४८४, ४९०, ७९१, ९०१, ९०८, ९७३, १०५६ तः १०५९, १०६३, १०६५, ११२९, ११३९, ११४१, ११४२, १४१५ [२], १४१६ [३], १४७५, १५२९ [७-८]. १५३२ [५], १५६७, १६०५, १६०६ [१], १६२१, १६२७ [१], १६३५ [३], १७०२ [२५], २०९० [१], २०९२, २०९४ [२], २०९८ [२], २१४९, २१५१	
पंच-	पञ्च १७४ गा. १३६, १८८, २०९ गा. १५७, ९८३ [१], ९८४	
+ पंच	पञ्चमम् ७९० गा. १८८ तः १९०	
० पंचप	पञ्चकम् १६८९ [१-२]	
० पंचकस्त	पञ्चकस्त्य १७०६	
पंचकिरिप	पञ्चक्रियः १५८५ [१], १५८८, १५९०, १५९६, १५९८, २१५३ [४], २१६६ [३]	
पंचकिरिया	पञ्चक्रियाः १५८६ [१], १५९२, १५९४, १६००, १६०२, १६०८ [१], २१५३ [५-६], २१५६	

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुरसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुरसंकाह
	[२], २१५७, २१५९		पञ्चवर्णाई	पञ्चवर्णानि ८७७ [७], १७९८ [१]	
पञ्चकखर— पञ्चगति०	पञ्चाक्षर २१७५ पञ्चगति २२५	२१७५	पञ्चवर्णाभो	पञ्चवर्णाः १९५ [१]	
० पञ्चगस्त	पञ्चकस्त्य १७१६, १७३५ [१], १७३६ [२]	१७३५	पञ्चवर्णाई	पञ्चवर्णानि १७९८ [१]	
पञ्चणह	पञ्चानाम् १७०२ [१५-१६]	१७०२	पञ्चविहा	पञ्चविधाः ७, ८ [१, ३ ५], ६२, ६५, १०८, १३३, १४२ [१], १४७ [१], १५२० [५]	
पञ्चणहं	,, १७९ [२], १८० [२], १८२ [२]	१८०	,,	पञ्चविधा १८, १९, १००९ [१], १०११ [१], १०१२ [१], १०१४, १०१६ [१]. १०९३, १०९५, २०५२ [१]	
पञ्चतीसह्रं	पञ्चत्रिंशत्तमम् पृ. ४२७ पं. ११	४२७	,,	पञ्चविधानि पृ. १४ टि. २	
पञ्चदिसि	पञ्चदशम् १७४, २१०, १५५३, १८०९	१५२९	पञ्चविहाणं	पञ्चविधानाम् १५२० [४]	
पञ्चधनुसयाई	पञ्चधनुःशतानि [१]	१५२९	पञ्चविहे	पञ्चविधः ८८१, ९२८, ९३३, ९३६, ९५० तः ९५२, ९५४, १००७, १००८ [१], १०१५ [१], १०७२, १०८५, १६८२, १६८६	
पञ्चपणसिण्	पञ्चप्रदेशके ७८५	७८५	,,	पञ्चविधम् १४७६, १४७७, १५३६, १५३७, १५५२, १६८८, १६८९ [२], १६९४ [२, ३, ५-६, ९, ११], १६६९	
,,	पञ्चप्रदेशकः ७८५	७८५	,,	पञ्चविधम् १४७६, १४७७, १५३६, १५३७, १५५२, १६८८, १६८९ [२], १६९४ [२, ३, ५-६, ९, ११], १६६९	
पञ्चफासाई	पञ्चस्पर्शानि ८७७ [१३]	८७७	पञ्चवीसह्रं	पञ्चविंशतितमम् पृ. ३८८ पं. २०	
पञ्चम०	पञ्चम ९२१ [१]	९२१	पञ्चसु	पञ्चसु ८२, १५४, १४२६ [१], १९०४ [१]	
पञ्चमण्	पञ्चमके ७९० गा. १८७	१८७	,,	पञ्चभिः १२३२	
पञ्चमं	पञ्चमम् ११८० [६]	११८०	,, (वृ. स.)	पञ्चभिः ९६, ९७ [१], ४०० [१, ३], ६९१	
,,	पञ्चमीम् पृ. १७४ टि. १	१७४	पञ्चहिं	पञ्चभिः ९६, ९७ [१], ४०० [१, ३], ६९१	
पञ्चमा	पञ्चमी १५९९ [१], १६०१	१५९९	० पञ्चगुलितला	पञ्चगुलितलानि १७७, १७८ [१]	
पञ्चमाण्	पञ्चम्याम् २१७ [२], ३३४, २००४	२१७			
पञ्चमिं	पञ्चमीम् पृ. १७४ टि. १	१७४			
पञ्चमी	,, ६४७ गा. १८३	१८३			
पञ्चमे	पञ्चमे २१७२	२१७२			
० पञ्चमेसु	पञ्चमेषु २१७३ [२]	२१७३			
पञ्चमो	पञ्चमः पृ. ३०१ पं. १०	३०१			
० पञ्चयस्स	पञ्चकस्त्य १६९८ [१]	१६९८			
पञ्चरसाई	पञ्चरसानि ८७७ [११]	८७७			
पञ्चवर्णा	पञ्चवर्णं १७७	१७७			
पञ्चवर्णा ०	पञ्चवर्णं १७८ [१], १८८	१७८			

मूलसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
पंचंगुलिया	पञ्चाङ्गुलिका - वल्लीविशेषः ४५ गा. २८	
+ पंचाला	पञ्चालेषु १०२ गा. ११३	
पंचेदिप	पञ्चेन्द्रियः १७४६	
पंचेदिपसु	पञ्चेन्द्रियेषु ६६६ [२], ६७२ [३]	
पंचेदिय	पञ्चेन्द्रिय ५९	
पंचेदिय ०	पञ्चेन्द्रिय ५९	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगिणसु	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषु १४४०	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगिणर्हितो	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः ६३९ [२-३], ६४५ [२], १४३७ [१]	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगिय	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक १५८९ [३]	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगियस्स	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक्खस्य ४८२ [१]	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगिया	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः ६१, ४३९, ११४१	
• पंचेदियतिरि- क्खजोगिया	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका ६१, ६२, ३३४	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगियाण	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् ९०७	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगियाणं	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् १७५, ४८१ [१], ९८८, १५०९	
• पंचेदियतिरि- क्खजोगियाणं	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् ७५ [४], ३७२ [२], ३८३ [१], ७६०	
• पंचेदियवेड- ब्बियसरीरस्स	पञ्चेन्द्रियवैकियसरीरस्य १५३२ [१]	
पंचेदिया	पञ्चेन्द्रियाः १४७ [२], ३०४ तः ३०६, ३३४, ९३८	
पंचेदियाणं	पञ्चेन्द्रियाणाम् १६६	
पंचेदो	पञ्चोनम् १७३	
पंचेदिप	पञ्चेन्द्रियः १२७५, १७४७ [१], १७५०	

मूलसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
पंचेदिपसु	पञ्चेन्द्रियेषु ६७२ [३]	
पंचेदिपर्हितो	पञ्चेन्द्रियेभ्यः ६५५ [३]	
• पंचेदिपर्हितो	पञ्चेन्द्रियेभ्यः ६३९ [६, ९], ६४५ [२]	
पंचेदिय ०	पञ्चेन्द्रिय १२७८, १२८४	
पंचेदियओरालिय- सरीरे	पञ्चेन्द्रियौदारिकसरीरम् १४७६, १४८२, १४८५ [१,५]	
• पंचेदियओरा- लियसरीरे	" १४८२ तः १४८४ [२], १४८५ [१-३, ५-७], १४८७ [१-२], १४९७ [१-३], १४९८ [१], १५०१ [१]	
पंचेदियकम्मग- सरीरे	पञ्चेन्द्रियकामेणसरीरम् १५५२	
पंचेदियजाहणामाए	पञ्चेन्द्रियजातिनामनः १७०२ [९]	
पंचेदियजाहणामे	पञ्चेन्द्रियजातिनाम १६९४ [२]	
पंचेदियजातिणा- माए	पञ्चेन्द्रियजातिनामनः १७११ [२]	
पंचेदियतिरिक्ख	पञ्चेन्द्रियतिर्यच् ११५२	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगिण	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], १२११, १४३७ [१], १६४७ [१], १८९२	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगिणं	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेन १०४२	
पंचेदियतिरिक्ख- जोगिणसु	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषु ६६६ [२], ६६८ [२], १२११, १४२० [१-२], १४२१ [२], १४३२ [१], १८८० [४], १९०६	

मूलसहो	सक्यथो	सुत्तंकाइ	मूलसहो	सक्यथो	सुत्तंकाइ
पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणिएहिंतो	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः ६३९ [२-३], ६५० [२, १०]		० पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणियाण	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् ११८० [५], १७६०, १९८२, घृ. १६५ टि. १	
० पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणिएहिंतो	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः ६३९ [३-२२]		पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणियाणं	,, १७५, ३७२ [१], ४५१, ४८१ [१], ४८२ [२], ४८३ [१], ४८७ [१], ६५६ [३], ७४५, १०७४, ११६३ [१], ११८० [१,९], ११९७, १५३९ [३], १५६४ [३], १९२५, १९७७, २०१०, २०१९, २०२४, २०२९, २०४३, २०९२, २१३०, २१५१, घृ. ४४२ टि. २	
पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणिय०	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक ६६८ [७], १०३४, ११५५, १४०६, १४२८ [४], १४५६		० पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणियाणं	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् ६८ [४], ७५ [४], ९१ [४], ३७२ [३] तः ३८१ [३], ३८२ [२] तः ३८९ [३], ७४६, ७४७, ७६१, ७६९, ११६३ [३], ११८० [१, ३, ५, ७-८]	
पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणियत्ते	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकत्वे १०४१ [५], १०६३ [२], १०४६ [२]		पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणियादिसु	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकादिसु १४२६ [१]	
पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणियस्स	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य ४८१ [१], ४८३ [१], ४८७ [१], १०६१, १५४९, १६३५ [४], १६६०, २१६३, २१६५		पंचेंद्रियतेयगसरीरे	पञ्चेन्द्रियतैजसशरीरम् १५३६, १५३९ [१]	
पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणिया	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः ९१ [४], २१८, ६२०, ६५५ [१], ६७२ [१], ६८१, ८७५, ९४०, ९९० [२], १०८०, ११८० [७-१०], १२०५, १४१६ [२], १८०४, १८२५, १८५८ [२], १८९९ [२], १९३३, १९७१, १९७७, १९९४, २०३६, २०७५, २०८२, २१३०, २१४५ [२]		० पंचेंद्रियवेउत्त्व- यसरीरस्स	पञ्चेन्द्रियवैकियशरीरस्य १५२९ [१], १५३०, १५३१, १५३२ [६]	
० पंचेंद्रियतिरिक्ख- जोणिया	पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः ६८ त. ७०, ७५ [४], ७६, ७७, ८५ [५], ८६, ३३६, ५८३, ५८४, ६३४, ११८० [५, ८]		पंचेंद्रियवेउत्त्व- यसरीरे	पञ्चेन्द्रियवैकियशरीरम् १५१४, १५१६	
			० पंचेंद्रियवेउत्त्व- यसरीरे	,, १५१६, १५१७ [२], १५१८ तः १६९० [३], १५२३ [१-२], १५२४ [१], १५२५, १५२६ [१-२, ६]	

मूलसरो	सक्यरथो	सुसंकाह
पंचेदियसरीराहं	पञ्चेन्द्रियशरीराणि	१८५३
पंचेदियसंसारसमा-	पञ्चेन्द्रियसंसारसमापञ्चजीव-	
वण्णजीवपण्णवणा	प्रज्ञापना	१८
पंचेदियस्स	पञ्चेन्द्रियस्स	२१७५
पंचेदिया	पञ्चेन्द्रियाः २२७ तः २२९, २३० [६], २३१, २३४, ९४३, १७२८, १७३१ [१], १७३४, १७३५ [१]	
पंचेदियाण	पञ्चेन्द्रियाणाम्	पृ. ८४ टि. १
पंचेदियाणं	,, २२७ तः २२९, २३० [६], २३१, १९०४ [३]	
पंजर-	पञ्जर	१९५ [१]
पंङ्गावणे	पण्णकवणे	१७४८
पंढर ०	पाण्डुर	१७८ [२]
पंढरा	पाण्डुराः	१८७ गा. १४५
पंहुमत्तिया	पाण्डुमृत्तिकाः	२३
पंढोळ	पटोळम्	पृ. २५ टि. ९
पंढोला	पटोला—वल्ली	पृ. १९ टि. ७
० पंतिबाण	पण्णिकानाम्	८८५
० पंतिबासु	पण्णिकासु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
पाह	वनस्पतिविशेषः	४९ गा. ३९
पाह्ण	प्राचीन	१५७, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०१ [१], २०२ [१], २०४ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७ तः २०९
पाह्णवाट	प्राचीनवातः	३४ [१]
* पाउग्ग	प्रायोग्य	१७५१, १७५२
पाउण्णति	प्राप्नोति	२१७५
पाउण्णिया	प्राप्य	२१७५
पाप्पोसिया	प्राप्तेयिकी—क्रियाभेदः	१६०८
पाप्पोसियाट	प्राप्तेयिकया—क्रियाभेदेन	१६२०

मूलसरो	सक्यरथो	सुसंकाह
पागच्चिय	प्रकटित	१९५ [१], १९६
पागसासणे	पाकशासनः	१९७ [२]
पागार- ०	प्राकार	१७७, १७८ [१], १८८
पाह्णला	वनस्पतिविशेषः	पृ. २० टि. ३
पाह्णका	पाटला	४२ गा. २३
पाह्णहारियं	प्रातिहारिकम्	२१७४ [४]
पाठा	पाठा—वनस्पतिविशेषः	५४ [१] गा. ५०, १२३४
पाठी	,,	२९६ टि. १
पाण	प्राण	२११
+ पाण	वनस्पतिविशेषः	४३ गा. २४, पृ. १८ टि. १०
पाणट्	प्राणतः	२०५ [२]
”	प्राणतो	२०६ [२], ३३४, ४२४ [१-३], १८३९
पाणत्ता	प्राणताः	१४४ [१]
पाणमंति	प्राणमन्ति	६९३ तः ६९५, ६९७, ७००
पाण्य	प्राणत	१९६, २०५ [१], २०६ [२] गा. १५४, २१०, ६२२, ६३५, १०३२ [५], १०३५, २००४, २०५१, २०५२ [१]
० पाण्य	प्राणत	पृ. १८१ टि. २
पाण्यदेवा	प्राणतदेवाः	७११
पाण्यदेवाणं	प्राणतदेवानाम्	५९८
पाण्यचडैसट्	प्राणतचतैसकः	२०५ [१]
० - पाणया	प्राणताः	२०५ [१]
० पाणयाणं	प्राणतयोः	२०६ [१]
”	प्राणतानाम्	२०५ [१]
पाण्यं	पानम्	पृ. २४७ टि. १
पाणाह्वाएणं	प्राणातिपातेन	१५७४, १५७५ [१], १५८१ [१], १५८२, १५८३ [१]

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुप्तकाह
पाणाह्वातकिरिया	प्राणातिपातक्रिया	१५६७, १५७२
पाणाह्वाचकिरिया	,,	१६०५, १६०६ [१], १६१०, १६१२, १६१७
पाणाह्वाच-किरियापृ	प्राणातिपातक्रियया	१६२०
पाणाह्वाचविरणु	प्राणातिपातविरतः	१६४२
पाणाह्वाच-विरतस्स	प्राणातिपातविरतस्य	१७८४ [३]
पाणाह्वाच-विरयस्स	,,	१६५० तः १६५३, १६५५
पाणाह्वाचविरया	प्राणातिपातविरताः	१६४३
पाणाह्वाचविरमणे	प्राणातिपातविरमणम्	१६३७, १६३८ [१]
पाणाह्	प्राणात्	२१५३ [४], २१६६ [३]
पाणी	पानी - बल्लीविशेषः	४५ गा. ३१
पाणे	पानम्	पृ. २३७ टि. १
● पातालाणं	पातालानाम्	१५५१ [४]
● पादुभवंति	प्रादुर्भवन्ति	२०५२ [२]
पादे	पादौ	१२१५ [३]
पादोसिया	प्रद्वेषिकी-क्रियाभेदः	१५६७, १५७०
पादोसियापृ	प्रद्वेषिक्या-क्रियाभेदेन	१६२०
पायहंसा	पादहंसाः	८८
पायलेसु	पाताल्लेषु	१४८, १५१, १५७, १६०
पायीण०	प्राचीन	२०० [१], २०३ [१], पृ. ७१ टि. १
+ पारग	वनस्पतिविशेषः	४९ गा. ३९
पारगत-	पारगताः	२११ गा. १७८
पारस	पारस-भ्लेच्छजातिविशेषः	९८

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुप्तकाह
पारिग्गहिषा	पारिग्रहिणी-क्रियाभेदः	१६२१, १६२३, १६२८, १६३२, १६३६, १६५१
पारिग्गहिषाभो	पारिग्रहिण्यः	१६६३
पारिजायकुसुमे	पारिजातकुसुमम्	पृ. २९४ टि. १६
पारिप्यवा	पारिप्यवा-रोमपक्षिविशेषः	८८
पारियायकुसुमे	पारिजातकुसुमम्	पृ. २९४ टि. १६
पारियावणिया	पारितापनिकी-क्रियाभेदः	१५६७, १५७१, १६०९, १६१२
पारियावणियापृ	पारितापनिक्या-क्रियाभेदेन	१६२०
पारेवताण	पारापतानाम्-फलविशेषा-णाम्	पृ. २७३ टि. ६
पारेवयगीवा	पारापतमीवा-कपोतमीवा	१२२७
पारेवया	पारापताः-कपोताः	८८
पारेवयाण	पारापतानाम्-फलविशेषा-णाम्	१२३५, पृ. २७३ टि. ६
पारेवाण	,,	,, ११२२
पालका	पालक्या-वनस्पतिः	४९ गा. ३९
पालंका	वनस्पतिविशेषः	पृ. २० टि. १५
पालियायकुसुमे	पारिजातकुसुमम्	१२२९
पालिमाण	पालयमानौ-पालयन्तौ	१७८ [२]
,,	पालयमानाः-पालयन्तः	१७७, १७८ [१], १८८, १९६
● पावकम्मे	पापकर्मा	८९९
पावबलि	बलीविशेषः	४५ गा. २९

मूलसरो	सङ्ख्यस्थो	सुसंकाह	मूलसरो	सङ्ख्यस्थो	सुसंकाह
० पावं	पापम् ११० गा. १२०		पासातीला	प्रसादनीयानि १७७,	
पावा	पापा—नगरी १०२	गा. ११६		१८८, १९६	
पावे	प्राप्नोति २११ गा. १७२		पासादीया	,, घृ. ५६ टि. ९	
पास	म्लेच्छजातिविशेषः ९८		पासिडकामे	द्रष्टुकामः १६८०	
पासह	परयति ९९० [२],		पासिडं	द्रष्टुम् ५५४ [१०] गा. १०३	
	९९४, १२१५ [१-३],		पासिष्ठा	दृष्ट्वा १६८०	
	१९६४		पासिय	वृक्षविशेषः घृ. १७ टि. ९	
० पासणता	पश्यता १९४५, १९४८,		पासियध्वं	द्रष्टव्यम् १६८०	
	१९५०, १९५१		पासेति	परयन्ति ९९६	
० पासणताप	पश्यन्त्या १९५५		पाहुया	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [३]	
पासणया	पश्यता—दर्शनता २ गा. ७,		पि	अपि ५४ [७] गा. ८५,	
	१९३६, १९४०, १९४४,			५४ [१०] गा. १००,	
	१९४७			८३, १८७ गा. १३९,	
० पासणया	,, १९३६ तः १९३८,			१९० [२], १९४,	
	१९४० तः १९४२,			१९७ [१], ६०६ तः	
	१९४४, १९५०, १९५१,			६१६, ६१९, ६२१ तः	
	१९५७ [१], १९५८			६२४, ६५० [१०],	
पासणयापर्यं	पश्यतापदम् घृ. ४१२ पं.			६५५ [४], ८७२,	
	२६			८७५, ८७७ [५-१४,	
पासति	पश्यति ९९० [२], ९९२			१८-२१], ८७८, ८८०,	
	[२], ९९४, १२१५			९१२ [१], ९८३ [२],	
	[१-३], १६८०, १९६३,			९८७ [१], ९९३,	
	१९६४, २१६९			१००१, ११८० [६,	
पासबणेषु	प्रस्रवणेषु ९३			१०], ११८१, १२५८	
पासंति	परयन्ति २११ गा. १७०,			[३], १४६४, १४७२,	
	९९५ [१], ९९६, ९९८,			१५२० [५], १५६३,	
	१९८३ तः १९९२,			१७६२, १७८२, १७९८	
	१९९४, १९९५, १९९७,			[१-२], १८०० [१-२],	
	१९९८, २००६, २००७,			१८५३, १९११,	
	२०४०, २०४२, २०४३,			१९३९, २०२०, २०५६,	
	२०४६, घृ. २९० टि. १			२०५७ [३], २०५८,	
पासाईया	प्रसादनीयी २०६ [१]			२०६४, २०६७, २०७०,	
"	प्रसादनीयानि १७८ [१],			२०७५, २०७८, २०८३,	
	१९५ [१], २०६ [१],			२१६८, २१६९, २१७३	
	२१०			[२], २१७४ [१-३],	
पासातीला	प्रसादनीया २११		*पि	घृ. १९० टि. १	
				अपि ६९२, १२०५	

मूलसदो	सङ्घट्यो	सुसंकाह
पिक्वानं	पकानाम्	१२३६
० पिच्छम्	पिच्छकम्	पृ. २९३ टि. ११
० पिच्छे	पिच्छम्	१२२७
पिट्ट	पिट्ट	१२३७
० पिट्टरासी	पिट्टराशिः	१२३१
पित्ततरिया	प्रियतरिका	पृ. २९७ टि. ४
पित्तसु	पित्तसु	९३
पिपीलिया	पिपीलिका	५७ [१]
पिप्परि	पिप्पली	४१ गा. १७
पिप्पलिसुण्णाण	पिप्पलीचूर्णानाम्	८८८
पिप्पलिसुण्णे	पिप्पलीचूर्णम्	१२३४
पिप्पलिया	पिप्पलिका	४२ गा. २०
पिप्पली	पिप्पली	१२३४
पिप्पलीमूलम्	पिप्पलीमूलकम्	१२३४
पिय	प्रिय	पृ. ६४ टि. ७
पियतरिया	प्रियतरिका	१२३१, १२३८
० पियरो	पित्तरो	८४१
पियस्सरया	प्रियस्वरता	१६८४ [१]
पियंगाला	चतुर्निद्रियजीवाः	५८ [१]
पियंगुवण्णा	प्रियङ्गुवर्णाः	१८७ गा. १४६
* ० पिया	प्रियाः	१८८
पियाले	प्रियालः	४० गा. १६
पिलुक्खरुक्खे	श्लक्ष्मः	४१ गा. १७
पिलुक्खुरुक्खे	श्लक्ष्मः	पृ. १७ टि. १३
पिसाण्हिनो	पिशाचेभ्यः	६५० [१५]
पिसायइंदा	पिशाचेन्द्रौ	१८९ [२]
पिसायइंदे	पिशाचेन्द्रः	१९० [२], १९१ [२]
पिसायराया	पिशाचराजः	१९० [२], १९१ [२]
पिसायरायाणो	पिशाचराजौ	१८९ [२]
पिसायंदा	पिशाचेन्द्रौ	पृ. ६६ टि. १
पिसाया	पिशाचाः	१४१ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१]

मूलसदो	सङ्घट्यो	सुसंकाह
पिसाघाणं	पिशाचानाम्	१८९ [१], १९० [१], १९३
पिसुया	श्रीनिद्रियजीवाः	५७ [१]
पिड्डुजणस	पृथग्जनस्य	७७३ [४]
पिड्डुजणे	पृथग्जनः	७७३ [४]
पिड्डुजणो	,,	पृ. १९ टि. १
० पिठे	पिच्छम्	पृ. २९३ टि. ११-१२
० पिठितं	पिठितम्	२११ गा. १७२
० पिठितो	पिठितः	२११ गा. १७३
पीईय	वनस्पतिविशेषः	४३ गा. २४
पीठ	पीठ	१७७, १७८ [१-२], १८८, १९६
पीणणिज्जा	प्रीणनीया	१२३७
पीयकणवीरम्	पीतकरवीरकः	१२३०
पीयंगुजीवण्ण	पीतबन्धुजीवकः	१२३०
पीयवण्ण ०	पीतवर्ण	पृ. १३७ टि. १
पीयासोणे	पीताशोकः	१२३०
पीलु	पीलुः	४० गा. १३
पुक्खरकणिया-	पुष्करकर्णिकासंस्थान	
संटाण ०	१७७, १७८ [१], १८८	
पुक्खरकणिया-	पुष्करकर्णिकासंस्थान-	
संटाणसंठिते	संस्थितः	२१६९
पुक्खरवीचे	पुष्करद्वीपे	पृ. ३०२ टि. २
पुक्खरवे	पुष्करार्दे	१२५७ [१६]
पुम्भरवरदीवडु ०	पुष्करवरद्वीपार्द	१०९८
पुक्खरसारिया	पुष्करसारिका-लिपिमेदः	१०७
पुक्खरिणीओ	पुष्करिण्यः	१५४८
पुक्खरिणीण	पुष्करिणीनाम्	८८५
पुक्खरिणीसु	पुष्करिणीसु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
पुक्खरे	पुष्करः-द्वीपः समुद्र	१००३ [२] गा. २०४
पुरगले	पुद्गलान्	१८११
पुच्छणी	पुच्छनी-भाषाप्रमेदः	८८६ गा. १९६

मूलसरो
पुच्छा

सकयव्यो सुसंकाह
 घृच्छा १९१, ३५१
 [२-३], ३५२ [१-३],
 ३५५ [१-३], ३५६
 [१-७], ३५७ [३], ३५९
 [१-३], ३६० [२-३],
 ३६२ [१-३], ३६३ [२]
 तः ३६५ [३], ३६६
 [२-३], ३६८ [१-३],
 ३६९ [२-३], ३७०
 [२-३], ३७१ [३],
 ३७२ [२] तः ३७४,
 ३७५ [२] तः ३८०,
 ३८१ [२] तः ३८३,
 ३८४ [२] तः ३८६,
 ३८७ [२] तः ३८९,
 ३९० [२] तः ३९२,
 ३९३ [२-३], ३९४
 [२-३], ३९५ [२-३],
 ३९६ [२] तः ३९८,
 ३९९ [२] तः ४०६,
 ४०७ [२-३], ४०८
 [२-३], ४०९ [०] तः
 ४३५, ४३६ [२-३],
 ४३७ [२], ४४५, ४४६,
 ४४८, ४६७ [१], ४६८
 [१], ४७० [१], ४७३
 [१], ४७४ [१], ४७५
 [१], ४८३ [१], ४८७
 [१], ५०५, ५०८ तः
 ५११, ५१३ तः ५१५,
 ५१९, ५२५ [१], ५२६
 [१], ५२७ [१], ५२९
 [१], ५३० [१], ५३१
 [१, ३], ५३२ [१],
 ५३३ [१], ५३५ [१],
 ५३६ [१], ५३७ [१],
 ५३८ [१], ५३९ [१],

मूलसरो

सकयव्यो सुसंकाह
 ५४१ [१], ५४२ [१],
 ५४३ [१], ५४५ [१],
 ५४७ [१], ५४८ [१],
 ५५० [१], ५५१ [१],
 ५५२ [१], ५५४ [१-२],
 ५५५ [१, ३], ५५६
 [१], ५८६ तः ५८८,
 ५९० तः ६०४, ६४१,
 ६४३, ६४४, ६७३ [२],
 ६७५, ७६७, ७८२ तः
 ७८८, ७९८ तः ८००,
 ९१६ [२], ९२१ [२],
 ९६८ [१], ९७२ [३-५],
 ९७६ [३-४], ९९२ [३],
 १००५, १०२८ [२-३],
 १०३९, १०४०, १०७२
 तः १०७५, ११३१,
 ११३३ [१], ११४५,
 ११४६, ११६३ [१] तः
 ११६६ [१], ११६७
 [१], ११६८ [१],
 ११६९ [१-२], १२०३
 [३], १२१० [१],
 १२११, १२३४ तः
 १२३७, १२५७ [२, ९,
 १३], १२७६, १२७७,
 १२८० तः १२८३,
 १२८६, १२८८ तः
 १२९१, १२९३, १२९४,
 १२९६ तः १२९९,
 १३०२, १३०६, १३०८,
 १३०९, १३११, १३१४,
 १३१५, १३१७ तः
 १३१९, १३२९, १३३०,
 १३३२, १३३३, १३३५,
 १३३७ तः १३४२,
 १३४४, १३४५, १३४७,

मूलसदो

सक्यत्वो सुसंकाह
 १३५१ तः १३५४,
 १३५६ तः १३५९,
 १३६१, १३६२, १३६४,
 १३६७, १३६८, १३७०
 तः १३९५, १३९७,
 १३९८, १४०२, १४०३,
 १४०५, १४०८ [३],
 १४१० [३], १४१९,
 १४३३, १४४७ तः
 १४५०, १४५४ तः
 १४५६, १४६२, १४६३,
 १५०१ [४], १५०४
 [१], १५२९ [३],
 १६२९, १६३०, १६५४,
 १६६०, १६८१ [२],
 १६८३ तः १६८६,
 १६८९ [३], १६९०
 [२], १६९४ [२], १०-
 ११], १७०० [१, ५-१३],
 १७०१ [१-२], १७०२
 [१, ३-६, ८-९, ११,
 १८, २१-२२, २४-२७,
 २९, ३४-४०, ४२-४३,
 ४५, ५५, ५७], १७०३
 [१-२], १७०४, १७१४,
 १७३१ [५], १७५९
 [१], १७६१, १७६४,
 १७८१, १७८४ [३],
 १८१९, १८२२, १८२५,
 १८३१ तः १८५२,
 १८५५, १८६९ [१],
 १८७०, १८९१ [१],
 १९१६, १९२०, १९३१,
 १९३२ [१], १९५०,
 १९५७ [१], १९५८,
 १९६०, १९६६, १९६८,
 १९७३, १९७७, १९७८,

मूलसदो

सक्यत्वो सुसंकाह
 १९८०, १९८८, १९९०,
 २००९ [१], २०१०,
 २०१२ तः २०१६,
 २०१९, २०२०, २०२४,
 २०२५, २०२९, २०४२,
 २०४३, २०४६, २०५७
 [२-३], २०५८, २०७०,
 २०८०, २०८३, २१४४
 [१], २१४५ [१],
 २१४९ तः २१५१, घ.
 १२२ टि. १, घ. १२३
 टि. २, घ. ३२४ टि. १,
 घ. ३९५ टि. १०, घ.
 ४१४ टि. १
 पुच्छाय पृच्छायाम् १०३२ [१],
 १०३३ [१], १४४१,
 घ. ३१९ टि. २
 " पृच्छया १९०७, २१२४
 [४]
 पुच्छामो पृच्छाः ११५१
 पुच्छिञ्चइ पृच्छघते २७२ [६]
 पुच्छिञ्चति " १९०७
 पुच्छिञ्चति पृच्छयन्ते ८९०, ८९१,
 ८९५, ११४८, १५२६
 [३]
 " पृच्छयेते १८७६ [२],
 १८७८ [३]
 + पुद्ग स्पृष्टम् ९७२ गा. २०२
 + पुद्ग- स्पृष्ट ८७७ [२३] गा. म्
 १९८
 पुद्गस्स स्पृष्टस्य १६७९
 • पुद्गस्स " १६७९
 पुद्गा स्पृष्टाः २११ गा. १६७-
 १६८
 पुद्गाई स्पृष्टानि ८८७ [१५-१६],
 ९९० [२], १४४४,
 १८०० [३]

मूलसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
पुद्गाहं	स्पृष्टान्	१९० [१, ३]
पुद्गाणि	स्पृष्टाः	१९१ [२]
पुद्गे	स्पृष्टः	१६२०
”	स्पृष्टान्	१९२ [१-३]
पुढवि	पृथ्वी	६०, २१६ [१-८], २१७ [१-६], ८५४
पुढवि •	”	५४ [७] गा. ८४, ११५२, १४११, १५४६, १५८३ [३], १५८५ [२]
”	”	— पृथ्वीनामामिषद्वीप- समुद्रार्थे १००३ [२] गा. २०५
पुढविकाहप	पृथ्वीकायिकः	४४३, ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], १२०३ [३], १२१० [१], १४२७ [१]
पुढविकाहपणं	पृथ्वीकायिकेन	१००२, १००३ [१]
पुढविकाहपसु	पृथ्वीकायिकेषु	६६८ [४]
• पुढविकाहपसु	”	६६८ [४-५]
पुढविकाहपहितो	पृथ्वीकायिकेभ्यः	६५० [३-४], ६५५ [४], १४२७ [१]
• पुढविकाहपहितो	पृथ्वीकायिकेभ्यः	६५० [४-६]
पुढविकाहप	पृथ्वीकायिक	२३९, २४३, २४८, २४९
पुढविकाहप—	”	२३८
पुढविकाहप •	”	६६८ [३], १०६०
पुढविकाहपसे	पृथ्वीकायिकत्वे	१०४१ [३], १०६६ [१], २१०७
पुढविकाहपस्त	पृथ्वीकायिकस्य	४४३, ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१]

मूलसदो	सङ्ख्यायो	सुसंकाह
पुढविकाहया	पृथ्वीकायिकाः	१९, २०, २५ [३], २१४ [१], २३२ तः २३४, २३५ [२], २३६, २४२, ३०७ तः ३०९, ४३९, ५७९, ६१७, ६३०, ६५० [१], ६५३, ६६९ [१], ६७९, ६९७, ९४० [१], १०८०, १८०७, १९३१
• पुढविकाहया	पृथ्वीकायिकाः	२१ तः २४, १५०, २३७ तः २३९, २४० [२], २४१, २४३, २४४, २४५ [२], २४६ तः २४९, २५१, ३३४
पुढविकाहयाणं	पृथ्वीकायिकानाम्	२३२ तः २३४, २३५ [२], २३६, ३५४ [१], ४४३, ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ६५५ [४], ७२९, ७४२, ७५८, ९१४ [१-२], ९१६ [१, ३], ९१७, ९८५ [१-९], १०२१ [१-३], १०२७ [१], १५०५
• पुढविकाहयाणं	पृथ्वीकायिकानाम्	१४८ तः १५०, २३७, २४१, २४२, २४५ [२], २४६ तः २४८, २५१, २५४ [२-३], २५५ [१-३], २५६ [१-३], २५८
पुढविकालो	पृथ्वीकालः—पृथ्वीकायिक- कायस्थितिकालः	१३७७, १३८६
पुढविकाहप	पृथ्वीकायिकः	१२०३ [१, ३], १२८६, १४२८ [१], १४३९

मूलसरो	सङ्घवत्यो	सुसंकाह	मूलसरो	सङ्घवत्यो	सुसंकाह
• पुढविकाइए	पृथ्वीकायिकः	१३०१, १३०६, १४३५	पुढविकाइयाणं	पृथ्वीकायिकानाम्	९०४, ९१६ [२], १०७२, ११६०, ११७४, १४०२, १७५९ [१], १८०८, १८१५, १८५५, १९१६ तः १९१८, १९३१, १९४४, १९४५, १९५७ [१], १९६८, २०८०, २०९१ [१], २१२८ [१], २१४५ [१]
पुढविकाइएणं	पृथ्वीकायिकेन	१००५			
पुढविकाइएसु	पृथ्वीकायिकेषु	१२०३ [१,३], १२१० [१], १४२५ [१], १४२८ [१]			
पुढविकाइएहितो	पृथ्वीकायिकेभ्यः	१४२८ [१]			
पुढविकाइओ	पृथ्वीकायिकः	१४२९			
पुढविकाइय	पृथ्वीकायिक	१३१५, १५३७	पुढविं	पृथ्वीम्	६४७ गा. १८३-१८४, १९६३, १९६४
पुढविकाइय •	„	१०३२ [१], १२९८, १३०३, १४३१ [१], १५८९ [३]			
पुढविकाइयएगिं-	पृथ्वीकायिके-		पुढवी	पृथ्वी	२८ गा. ८, २११, ७७५, ७७६, १५४८, १५५१ [१]
दियभोरालिय-	न्द्रियौदारिकशरीरस्य				
सरीरस्स		१५०४ [१]	पुढवी •	„	पृ. २४ टि. १
पुढविकाइयए-	पृथ्वीकायिके		पुढवी-	„	८५४ तः ८५६
गिंदियभोरालिय-	न्द्रियौदारिकशरीरम्		पुढवीए	पृथिव्याः	१६८ तः १७४, १७७, १७८ तः १८४ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५, [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], २१०, २११, २१७ [१-६], ७७७, १५५१ [१], १९९८, २०००, २००२ तः २००६
सरीरे		१८७७, १४७८ [१], १८९० [१], १५४२			
• „	„	१४७८ [१-२]			
पुढविकाइयत्ते	पृथ्वीकायिकत्वे	२११३	„	पृथिव्याम्	३३४, २०५७ [१]
पुढविकाइयस्स	पृथ्वीकायिकस्य	१६३५ [३], २११२, २११३	• पुढवीए	पृथिव्याः	पृ. १४ टि. १
पुढविकाइया	पृथ्वीकायिकाः	११३७ तः ११३९, १२०५, १४०२, १४१६ [१], १४७८ [३], १८०९ तः १८१२, १९३१, १९५७ [१], २०३५, २०८०, २१२८ [१], २१४५ [१]	पुढवीओ	पृथिव्यः	७७४
पुढविकाइयाओ	पृथ्वीकायिकात्	पृ. ३:३ टि. १	पुढवीसु	पृथ्वीसु	१४८, १६७
पुढविकाइयाण	पृथ्वीकायिकानाम्	११९५	• पुढवीसु	„	६६७
• पुढविकाइयाण	„	१४९० [२]	पुढवीहिणो	पृथ्वीभ्याम्	१४६५

मूलस्रो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
पुण	पुनः ६४७ गा. १८३, १४४६ तः १४५०, १४५४ तः १४५६, १५६०, १५६१, १६०९, १६१२, १६२८, १६२९, १६३८, १६३५ [१, ४], १७३७ [४]	
पुणभव	पुनर्भव २११	
पुणरवि	पुनरपि २१७६	
पुष्ण०	पुष्य ११० गा. १२०	
पुष्णकलस	पूर्णकलसा १७७	
पुष्णभद्र०	पूर्णभद्र—वानव्यन्तरदेवेन्द्र १९२	
पुष्णभद्रे	पूर्णभद्रः—, १९२ गा. १४९	
+ पुष्णाग	पुजागः ४० गा. १५	
पुष्णे	पुष्णः—द्वीपकुमारिन्द्रः १८७ गा. १४३	
+ पुसंजीव्य— पुष्क	पुत्रजीवकः ४० गा. १४ पुष्प ५५ [३] गा. १०९, १७७, १७८ [१-२], १८७ गा. १४७, १८८, १७४ [१], १२२९, घृ. २४१ टि. १	
पुष्कचंगेरिसंठिप	पुष्पचङ्गेरीसंस्थितः २०१५	
• पुष्करास्ती	पुष्पराशिः १२३१	
पुष्कबिन्दिया	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
पुष्कस्स	पुष्पस्य ५४ [३] गा. ६३, ५४ [४] गा. ७३	
पुष्का	पुष्पाणि ४०, ४१, ५४ [८] गा. ८६-८७	
पुष्काहं	,, ५४ [८] गा. ९३	
पुष्कालषे	पुष्पालषः १२३७	
पुष्कपारा	पुष्पोतरा—शर्कराविशेषः १२३८	
पुष्के	पुष्पम् ५४ [३] गा. ६३, ५४ [४] गा. ७३	

भा. ९ [१]-२८

मूलस्रो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
• पुष्के	पुष्पम् १२३३	
पुष्मभानमणी	पुष्मानापनी ८३४, ८३७, ८५५	
पुष्मपष्णवणी	पुष्मप्रज्ञापनी ८३५, ८३८, ८५६	
पुष्मवयणं	पुंमचनम् ८५७	
पुष्मवयणे	,, ८९६	
पुष्मव्यू	पुंवाक् ८३३, ८३६, ८५२, ८५४	
पुरच्छिमढ०	पूर्वादि घृ. २७० टि. १-२	
पुरथिम०	पूर्व २१६ [१-८], २१७ [१-६], २२०, २२२, २२३ [१-८]	
• पुरथिमढ	पूर्वादि घृ. २७० टि. २	
• पुरथिमढे	पूर्वादि घृ. ३०२ टि. १	
पुरथिमिहं	पौरस्थम् ११०१	
पुरथिमिह्लाभो	पौरस्थान् ११०१	
पुरथिमिणे	पूर्वेण २१३ तः २१५ [३], २१८, २१९, २२१, २२४, ३२७, ३२९	
• पुरथिमिणे	पूर्वेण ३२७, ३२९	
पुरंदरे	पुरन्दरः १९७ [२]	
पुरिमङ्क	पूर्वादि १०९८	
पुरिमढ०	,, १०९८	
• पुरिमढे	पूर्वादि १२५७ [१६]	
पुरिस	पुरुष ९३, १२३०	
पुरिसकार	पुरुषकार १६८४ [१]	
पुरिसलिनासिद्धा	पुरुषलिङ्गसिद्धाः १६	
पुरिसषेप	पुरुषवेदः १६९१ [५]	
पुरिसषेदगा	पुरुषवेदकाः २५३	
पुरिसषेदगाणं	पुरुषवेदकानाम् २५३	
पुरिसषेदगिज्जस्स	पुरुषवेदनीयस्य घृ. ३८२ टि. १	
पुरिसषेदस्स	पुरुषवेदस्य १७०८ [७], १७३९ [२]	
पुरिसषेदे	पुरुषषेदः १३२८	
• पुरिसषेदेसु	पुरुषषेदेषु १९०२ [२]	

मूलसदो	सङ्घयत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्घयत्यो	सुसंकाह
पुरिसवेयगा	पुरुषवेदकाः ९३८, ९३९ [१], ९४२, ९४३			१०४८ [१-२, ४], १०४९, १०५० [१-३], १०५२, १०५४ [१-३], १०५५ [१, ३-५], १०५८ तः १०६१, १०६३ तः १०६५, १०६६ [२-३], १०६७	
पुरिसवेयपरिणामे	पुरुषवेदपरिणामः ९३७		पुरेक्खद्विया	पुरस्कृतानि १००६ गा.	
पुरिसवेयस्स	पुरुषवेदस्य १७०० [१०], १७०२ [४], १७०८ [९]		पुरेक्खदंसु	पुरस्कृतेषु १०६७	
पुरिसं	पुरुषम् १११५, १२१५ [१-३]		पुरोहितरयणत्वं	पुरोहितरत्नत्वम् १४६७	
पुरिसा	पुरसाः ६८ [३], ७५ [३], ८४ [३], ८५ [४], ९१ [३], ३३४, १११९		पुलण	पुलकः-पृथ्वीभेदः २४ गा. ११	
पुरिसे	पुरियः १११५, ११२१, १२१५ [१-३]		पुलगा	प्राहविशोप ६५	
• पुरिसेण	पुरिषेण १ [गा. १]		पुलाकिमिया	पायुकुमय-द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
पुरिसोहिंतो	पुरिषेभ्यः ६४५ [६]		पुलिद	पुलिन्द-म्लेच्छजातिविशेष ९८	
पुरिसो	पुरुषः २११ गा. १७६, पृ. २७२ टि. ४		पुव्व०	पूर्व १०८९, २१७५, पृ. २६८ टि. ३	
पुरेक्खडा	पुरस्कृताः २०९३ [१], २०९५ [१] तः २०९७ [१], २०९९ [१] त २१०१ [१], २१०२, २१०३ [१], २१०५ तः २१०९, २११२, २११३, २११९ [१-२, ४], २१२० [१-३], २१२१ [१], २१२३ [१-३], २१२४ [१-३], २१२५ [१], २१३७ [१], २१४० [१]		पुव्वकोटिनि- भाग-०	पूर्वकोटिनिभाग १७०१ [२], १७३० [१]	
	पुरस्कृतानि १०३०, १०३१ [१], १०३२ [२], १०३४, १०३६ तः १०३८ [१], १०३९, १०४०, १०४१ [१-४, ६-९], १०४३ [१-३, ५-६], १०४५ [१], १०४६ [१, ३, ५, ७-८], १०४७ [२-४],		पुव्वकोटिपुहुत्त०	पूर्वकोटिपृथक्त्वं १२६२ [२], १३२७	
			पुव्वकोटिं	पूर्वकोटिम् १३५०, १३५८, १३६०, १३६६, १७१९, १७२३, १७२६	
			पुव्वकोठी	पूर्वकोटि ३७३ [१, ३], ३७५ [१, ३], ३७६ [१, ३], ३७७ [१, ३], ३८१ [१, ३], ३८३ [१, ३], ३८४ [१, ३], ३८६ [१, ३]	
			पुव्वकोठी	पूर्वकोटिम् १७१०	
			पुव्वकोठीए	पूर्वकोठ्या १३५३	
			पुव्वकोठीति-	पूर्वकोटिनिभाग १९०१ [१]	
			भाग-०		

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
पुष्पभावपणवणं	पूर्वभावप्रज्ञापनाम्	१८५३, १८५५. तः १८५७
पुष्पविदेह०	पूर्वविदेह	१०९८, १२५७ [७]
पुष्पवेवालीभो	पूर्वतटतः	१११२
पुष्पसुप०	पूर्वभूत	१ [गा. १]
पुष्पामेव	पूर्वमेव	२१७५
पुष्पोवपणगा	पूर्वोपपक्काः	११२५, ११२६, ११३२, ११३३ [१]
पुस्तकलं	पुष्पकलीफलम्	५४ [८] गा. ९४
पुहसत्स (स. व.)	पृथक्त्वे	१८०६ [२], १८२८ तः १८३१
० पुहसं	पृथक्त्वम्	९१० [३], १२७९, १२८४, १२९३, १२९९, १३१४, १३२०, १३२७, १३२८, १३८३, १३८९, १५११ [१-३], १५१२, १५१२ गा. २१५-२१६, १५३०, २१०० [२], २१२४ [३], पृ. ३२ टि. १७
० पुहसिवा	पृथक्त्विकाः	८३, ८९५
पुहसेज	पृथक्त्वेन	८८९, ८९२, १७६७ [२], १७६८ [३], १७७१, १७७३ [२], १७८८ [२], १७९२ [३], १८८६, १८८९ [३], १८९० [३], १८९२, १८९३, १८९८ [३], १९०५ [१]
पुहसेजं	पृथक्त्वेन	१८८२ [१], १८९१ [२], १८९५ [१]
० पुहसेजं	,,	८९१, १९०७
पुहुत्त	पृथक्त्व	१२६२ [२], १३२७

मूलसदो	सक्यथो	सुसंकाह
पुंज-	पुंज	१७७, १७८ [१], १८८
पुंढरीया(ब) + पुंईकरंज	पुंढरीक पुंतिकरञः-वनस्पतिः	१९५ [१] ४० गा. १५
पुएसु	पुषेपु	९३
पुय	पुति	१६७
पुयणया	पुशुविशेषः	७३
पुयपडल	पुतिपडल	१६८ तः १७४, पृ. ५० टि. ६
पुयफली	पुगफली	४८ गा. ३८
पुयकटा	लताविशेषः	पृ. १९ टि. १
० पुरे	पूरम्	१२३१
पुरेह	पूरयति	२१७७
पुसफलं	पुस्यफलीफलम्	पृ. २५ टि. ७
पुसफली	पुस्यफली	४५ गा. २८
पेजणिसिसया	प्रेमनिःमृता - भाषाप्रमेद-	८६३
पेजे	प्रेमिणा	८६३ गा. १९५
पेजेणं	प्रेम्णा	१५८०
पेलुगा	वनस्पतिविशेषः	पृ. २२ टि. ७
पेसला	पेशला	१२३७
पेसुण्णेणं	पैशुन्येन	१५८०
पेहमाणे	प्रेक्षमाणः	९९९ [१]
पेहुण०	मयूरपिच्छ	१२३१
पेहेति	प्रेक्षते	९९८ [१]
पोक्खलत्थिअए	वनस्पतिविशेषः	५१
पोक्खलत्थिअए	,,	पृ. २१ टि. २
पोक्खलत्थिअए	,,	पृ. २१ टि. २
पोक्खले	पुष्करम्	५१
पोमाक	पुद्गल	९३
पोगाल०	,,	पृ. २७० टि. ३-५
+पोमाक	पुद्गलः	२१२ गा. १८१
पोगालगती	पुद्गलगतिः	१११०, १११५

मूळसरो	सङ्कयत्थो	सुसंकाह
पोगळचिणगा	पुद्गलचयनम्	१४०६ गा. २१३
पोगळणोभवोव- बातगती	पुद्गलनोभवोवपातगतितः	११००, ११०१
पोगळत्थिकाप	पुद्गलास्तिकायः	२७०, २७१, २७२ [५], २७३
पोगळत्थिकाय	पुद्गलास्तिकाय	२७०, २७१. २७३
पोगळत्थिकायस्स	पुद्गलास्तिकायस्स	२७२ [५]
पोगळपरिणामं	पुद्गलपरिणामम्	१६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१-२]
पोगळपरियहं	पुद्गलपरावर्तम्	१३२६. १३३१, १३४४, १३५२, १३५९, १३७८
पोगळपरिषदा	पुद्गलपरावर्ताः	१२६५ [१], १२८८, १३१०
पोगळस्स	पुद्गलस्य	५११, ५१३ त ५१५, ५१९, ५२५ [१, ३], ५५६ [१], ५५७ [१]
पोगळं	पुद्गलम्	१६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५. [१-२], १६८६
पोगळा	पुद्गलाः	२७५, ३२६, ३२७, ३३१, ३३२, ९९३, ९९४, १५५३, १५५४, १५५७, १८०५, १८१३, १८१८, १८२१, १८६४, २०५२ [२]. २१५३ [४], २१६६ [३], २१६८, २१६९ पुद्गलान् १८२२, २०३२ गा. २२३, २१५३ [३], २१६६ [२]

मूळसरो	सङ्कयत्थो	सुसंकाह
०पोगळा	पुद्गलाः	३३०, ९९३
पोगळानं	पुद्गलानाम्	२७५, ३३१ तः ३३३, ५११, ५२५ [१], ५५५ [१, ३], ५५६ [१], ५५७ [१], १६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१-२], १६८६, १८०३, १८१०, १८१६, १८१८, १८२१
०पोगळानं	पुद्गलानाम्	३३०, ९९४, १११०
पोगळं	पुद्गलः	५११, ५१३ तः ५१५, ५५५ [१, ३]. ५५६ [१], ५५७ [१]
”	पुद्गलान्	९९२ [१-३], ११२४, ११४२, १६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१-२], १६८६, १८०१, १८०३ तः १८०५, १८१०, १८१२, १८१६, १८१७, १८१९, १८२५, २०४०, २१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१]
०पोगळे	पुद्गलः	११०६
”	पुद्गलान्	९९५ [१], ९९६, ९९८
पोगळेहिं	पुद्गलैः	२१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१]
पोळइळा	तृणविशेषः	४७ गा. ३५
पोत्तिय	चतुस्रिन्द्रियजीवः	पृ. २८ टि. ७
पोत्थारा	पुस्तकाराः, पुस्तककाराः-	शिल्पावर्षाः १०६

मूलसरो	सङ्कल्पयो	सुलंकाह
+ पोराग	वनस्पतिविशेषः	पृ. २० टि.
		१३
पोराण	,,	पृ. २९६ टि. ७
पोराणे	पुराणान्	१८०१, १८०६
		[१], १८०९
पोरेवधं	पौरपत्यम्	१७७
पोलिदी	पौलिन्दी-लिपिविशेषः	१०७
पोसहोववासं	पौषभोपवासम्	१४२०
		[६-७]
पोहतं	पृथुत्वम्	९.७२ गा. २०२,
		९८७ [१]
० पोहत्तिया	पार्थकित्त्वकाः	१५८४ [२],
		१५८७ [२], १६७४ [२],
		१६७८ [३]
पोहत्तेयं	पृथुत्वेन	९.७६ [१, ३-४],
		९८५ [४]
"	पृथक्त्वेन	१०६४
० पोहत्तेहिं	पृथक्त्वाभ्याम्	१७६२
पौडरिवदले	पुण्डरीकदलम्	१२३१
पौडरीण्	पुण्डरीकम्	५१
पौडरीया	रोमपक्षिविशेषः	८८
० प्यगारा	प्रकाराः	२४, २८ [१],
		३१ [१], ४० तः ४२,
		४४ तः ४६, ५१, ५२,
		५४ [११], ५७ [१],
		५८ [१], ६३, ६७,
		७१, ७३, ७४, ७९, ८०,
		८३, ८५ [१], ८७,
		१०५, १०६, ३५३,
		८४९, ८५०, ८५२
"	प्रकारा	८५१
"	प्रकाराणि	४७ तः ४९,
		८५३
० प्यगारे	प्रकाराः	३४ [१]
० प्यभा	प्रभाः	१८९ गा. १४७
"	प्रभा यथा वा	१६८

मूलसरो	सङ्कल्पयो	सुलंकाह
० प्यमे	प्रभः	२०१ [१]
प्यसुह	प्रमुख	२५ [३], ३१ [४],
		३४ [४], ५५ [३], ५७
		[२], ५८ [२], ६८ [४],
		७५ [४], ८४ [४], ९१
		[४]
प्यवाहृत	प्रवाहित	१७८ [२], १९६
प्यवाहृत्य	,,	१७७, १७८ [१], १८८
० प्यवाण्	प्रपातः	१०८५
० प्यविट्टे	प्रविष्टः	१७४४
० प्यहा	प्रभा यथा वा	१६९, १७०,
		१७३
प्यि	अपि	६९२
० प्यिया	प्रियाः	१८८
० प्यसेहि	स्पर्शैः	७३२ [१], ५३६
		[१]
	फ	
+ फणस	पनसः	४१ गा. १६
फणसाण	पनसानाम्	११२२, १२३५
फणिजण्	वनस्पतिविशेषः	४९ गा. ४१
फरिसपरिचारगा	स्पर्शपरिचारकाः—	० प्रवी-
		चारका. पृ. ४२३ टि. २
फलगा	फलक	२१७४ [४]
फलपत्तस्त	फलप्राप्तस्य	१६७९
फलविदिया	श्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
फलस्त	फलस्य	५४ [३] गा. ६४,
		५४ [४] गा. ७४
फला	फलानि	४०, ४१
फलासथे	फलासथः	१२३७
फलिहृषडेंसण्	रुटिकवत्तसकः	१९८ [१],
		२०६ [१]
० फलिहा	परिखाणि	पृ. ५६ टि. ३,
		पृ. ५७ टि. ३, पृ. ६४
		टि. १
फलिहे	रुटिकः	२४ गा. १७

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
फले	फले ५४ [२] गा. ५५		फासगुणे	स्पर्शगुणान्	१८०१
"	फलम् ५४ [३] गा. ६४,		फासचरमेणं	स्पर्शाचरमेण	८२८ [१],
	५४ [४] गा. ७४				८२९ [१]
• फले	"	१२३३	फासणामे	स्पर्शनाम	१६९३,
• फलेसु	फलेषु ५५ [३] गा. १०९				१६९४ [१२]
• फाणिण्	फाणितम्	१२३३	• फासणामे	"	१६९४ [१२]
+ फाणिय	"	९७२ गा. २०३	फासतो	स्पर्शतः	१० [१], ११
फाणियं	"	९९९ [२]			[२.५], १२ [१-२, ४-८],
फालियामया	रुटिकमयानि	१९५ [३]			१३ [१, ४-५],
फास	स्पर्श ८ [४], ९ [१]		फासपरिणता	स्पर्शपरिणताः	८ [४]
	तः १३ [५], ४४४		• फासपरिणता	"	८ [४], ९ [१] तः
	तः ४४८, ४५२, ४५५				१३ [५]
	[१-३], ४५६ [१],		फासपरिणया	"	७
	४५७ [१], ४५९ [१],		फासपरिणामे	स्पर्शपरिणामः	९४७, ९५५
	४६२ [१], ४६६ [१],		फासपरियारगा	स्पर्शपरिचारकाः -	प्रबन्धी-
	४६७ [१], ४६८ [१],			चारकाः	२०५२ [१, ३],
	४७० [१], ४७३ [१],				२०५३
	४७४ [१], ४७५ [१],		फासपरियारणा	स्पर्शपरिचारणा-	प्रबन्धी-
	४७७ [१], ४८१ [१],			चारणा	२०५३ [१]
	४८२ [१], ४८३ [१],		फाममंताह	म्यर्शवन्ति -	स्पर्शोपितानि
	४८५ [१], ४८७ [१],			८७७ [६, १३], १७९७,	
	४८९ [१], ४९० [१],				१८०० [१]
	४९१ [१], ४९३ [१],		फासकिष्णाणावरणे	स्पर्शविज्ञानावरणम्	१६७९
	४९५ [१], ४९७, ५०४,		फासं	स्पर्शम्	२१६९
	५०८, ५१०, ५१९, ५२५,		फासा	स्पर्शाः	३३३, ४५८,
	[१], ५२९ [१], ५३८				४६९, ४७६, ४८४, ४९२,
	[१], ५४५ [१], ५४७				५०४, १६८१ [१],
	[१], ५४८ [१], ५५०				१६८४ [१], १७०२
	[१], ५५१ [१], ५५२				[३२], १८०० [२]
	[१], ५५४ [१-३], ५५५,		• फासा	स्पर्शाः	१६७ तः १७४,
	[३], ५५६ [१], ५५७				१९६
	[१], ५५८, १६७९		फासाहं	स्पर्शान्	९९० [४]
फासभो	स्पर्शतः	९ [१-५], १०	• फासाहं	स्पर्शानि	१८०० [१]
	[२], ११ [१, ३-४],		फासाणं	स्पर्शानाम्	३३३
	१२ [२, ३, ५], १३		• फासाणं	"	५२४, घृ. १६२ टि. १
	[३-३], ८७७ [१४],		फासाणि-	स्पर्शान्	९९० [४]
	१८०० [२], १८०१,				
	१८०६ [१]				

मूलसद्दो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
फासादेसेणं	स्पर्शादिजेन २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३]	
फासावरणं	स्पर्शावरणम् १६७९	
फासिदिप्य	स्पर्शेन्द्रियम् ९७३, ९७४ [५], ९७५ [२], ९७६ [४], ९७७ [२], ९७८ [२], ९७९, ९८३ [१-२], ९८५ [१-७], ९८७ [१], ९८८, १०२८ [१], १०३२ [१], १०५६	
फासिदिभोवचप्य	स्पर्शेन्द्रियोपचयः १००७, १००८ [१]	
फासिद्वियमन्थोगाहे	स्पर्शेन्द्रियार्थावग्रहः १०१९, १०२१ [३]	
फासिद्वियउव-भोगाहा	स्पर्शेन्द्रियोपयोगाहा १०१२ [१]	
फासिद्वियत्ताप्य	स्पर्शेन्द्रियतया १८०५, १८०६ [१], २०५२ [२]	
फासिद्वियमिष्वत्तणा	स्पर्शेन्द्रियनिर्वर्तना १००९ [१], १०१० [१]	
फासिद्वियपरिणामे	स्पर्शेन्द्रियपरिणामः ९२८	
फासिद्वियरुन्दी	स्पर्शेन्द्रियरुन्धिः १०११ [१]	
फासिद्वियवञ्जणोगाहे	स्पर्शेन्द्रियव्यञ्जनावग्रहः १०१८, १०२१ [२]	
० फासिद्वियवेमाय-त्ताप्य	स्पर्शेन्द्रियविमात्रतया १८१९, १८२२, १८२३	
फासिद्वियस्स	स्पर्शेन्द्रियस्स ९७९, ९८० [२], ९८१ [२], ९८२, ९८५ [७-८], ९९२ [४]	
फासिद्वियं	स्पर्शेन्द्रियम् घृ. २५३ टि. १	
फासिद्वियचणं	स्पर्शेन्द्रियाणाम् ९७९, ९८२, १०१३	
फासे	स्पर्शः १०२५, १०२८ [२-३]	
"	स्पर्शे ८२९ [२] गा. १९१, २०३२ गा. २२४	

मूलसद्दो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
फासेण	स्पर्शेन २१६९	
फासेणं	,, १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६, १२३५ तः १२३७, २१६९	
फासेहि	स्पर्शाः ५०५	
० फासेहि	स्पर्शाः ५०९, ५११, ५३० [१], ५३२ [१], ५३५ [१], ५३७ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३ [१], ५५५ [१]	
४० फासेहि	स्पर्शाः ५३३ [१], ५३६ [१]	
फासेहिं	,, ८४३, ५१९, ५३१ [१, ३]	
फासेदिप्य	स्पर्शेन्द्रियम् ९८७ [१-२], १०२७ [१], १०५७	
फासेद्वियमबाप्य	स्पर्शेन्द्रियापायः १०१५ [१]	
फासेद्वियइहा	स्पर्शेन्द्रियेहा १०१६ [१]	
फासेद्वियभोगाहणा	स्पर्शेन्द्रियावगाहना १०१४	
फासेद्वियवेमायत्ताप्य	स्पर्शेन्द्रियविमात्रतया १८१२, १८२५	
० फासेद्वियस्स	स्पर्शेन्द्रियस्स ९८५ [९], ९८७ [२-४], १०१३	
० फासेद्वियाणं	स्पर्शेन्द्रिययोः ९८७ [२, ४]	
० फासो	स्पर्शाः ५४७ [१]	
फिडित्ता	स्फुटित्वा घृ. २७१ टि. ८	
फुडित्ता	स्फुटित्वा ८६६	
फुडित्वा	,, घृ. २१९ टि. ९	
फुडे	स्रष्टृः १००३ तः १००५, २१९६	
"	स्रष्टृम् १००२, २१५३ [१-२], २१५६ [१-२], २१५७, २१५९ [१-२], २१६६ [१]	

मूलसरो	सकथ्यो	सुत्तंकाइ
कुला	द्वीन्द्रियजीवाः पृ. २७टि.७	
कुसह	स्पृधाति २११ गा. १६८	
कुसमागतिपरिणामे	स्पृधातिपरिणामः ९४९	
कुसमागताती	स्पृधातिः ११०५, ११०६	
कुसंति	स्पृधाति ८८०	
कुसित्ता	स्पृधात्वा १०००, ११०६, २१६८, २१६९	
कूबिता	स्फुटित्वा पृ. २१९ टि. ९	
	ब	
+ बउल	बकुलः ४० गा. १३	
बउस	बकुज-भ्लेच्छजातिविशेष. ९८	
बगा	बकाः ८८	
बज्जारा	गिल्पार्थविशेषः पृ. ३८टि. ६	
बचीस	द्रात्रिशत २०६ [२] गा. १५४	
बत्तीस०	द्रात्रिशत १९७ [२]	
बत्तीसह्रमं	द्रात्रिशतममृ पृ. ६१४५.२०	
बत्तीसं	द्रात्रिशत १९७ [१], १०८३	
,,	द्रात्रिशत १७४ गा. १३३	
बत्तीसाण्	द्रात्रिशतः १९७ [२]	
बत्तीसुत्तर०	द्रात्रिशतुत्तर १६९.	
बदरे	गुच्छवनस्पतिविशेषः ४२ गा. २०	
बद्धासपुट्टस	बद्धस्पर्शमृष्टस्य १६७९	
बद्धस	बद्धस्य १६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१], १६८६	
बद्धा	बद्धानि १००६ गा. २०८	
० बद्धा	,, ५४ [८] गा. ८६-८७	
बद्धाई	,, १४४४	
बदेलग०	बद्ध १०३३ [१]	
बदेलगा	बद्धानि ९१० [१-३], ९११ [१-३], ९१४ [१-२], ९१६ [१-२], ९१८ [१-२], ९२०, ९२१	

मूलसरो	सकथ्यो	सुत्तंकाइ
		[१-२], १०३१ [१], १०३२ [१], १०३३ [२-३], १०३६ तः १०४०, १०४१ [२, ४, ७-८], १०४२, १०४३ [३, ५-६], १०४५ [१], १०४६ [१, ३, ५, ७-८], १०४७ [१-४], १०४८ [१-२, ४], १०४९, १०५० [१-३], १०५२, १०५४ [२-४], १०५५, [१, ३-५], १०५८, १०६३ त. १०६५, १०६७
बदेलगोहिं	बद्धैः ९१८ [१]	
बदेलया	बद्धानि ९१० [१-२], ९११ [२], ९१४ [१], १०३०, १०४१ [१, ३], १०४३ [१]	
बद्वर	बर्बर-भ्लेच्छजातिविशेष ९८	
बरहिणा	बर्हिणाः ८८	
बल	बल १६८४ [१]	
+ बल	बलदेवाः १४०६ गा २१३	
+ बलदेव	बलदेवाः पृ. ३१९ टि. १	
बलदेव०	बलदेव ८२	
बलदेवत्तं	बलदेवत्वम् १४६४	
बलदेवा	बलदेवाः १००, ७७३ [२]	
बलविसिट्टया	बलविशिष्टता १६८५ [१]	
बलागा	बलाकाः - रोमपक्षिविशेषः ८८	
० बलाहण्	बलाहकः १२३१	
बलि	बलिः - अश्वकुमारैः १८७ गा. १४४	
० बलिणो	बली, बलिः-अश्वकुमा- रैः १७८ [२]	
बलिमोचजो	पर्वपरिवेष्टनम् ५४ [८] गा. ६३	

मूलसरो	सक्यत्यो सुत्तकाह
बली	बलिः - असुरकुमारेन्द्र १८० [२]
बहलतगी	बहलतरा ५.४ [५] गा. ७६ त. ७९
बहलिय	बहलीक - म्लेच्छजाति- विशेष ९८
बहवे	बहवः १६७ तः १७४, १७७, १७८ [१], १७९, [१], १८१ [१], १८० [१], १८४ [१], १८५ [१], १८६ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९९ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७, २०८, २१०
बहस्सनी	वृहस्पतयः - वृहस्पति- निकायदेवाः १९५. [१]
बहि	बहिः १९५ [१]
बहुपर्हि	बहुभि ५.३ गा. ४६
बहुगीभो	बह्वीः १९६, १९७ [१], १९९ [१], २०० [१], २०२ [१], २१०
बहुतरयं	बहुतरकम् प्र. २९० टि. १
बहुतराए	बहुतराज. ११२४, ११४२
बहुतरागं	बहुतरकम् १२१५ [२-३]
० बहुपएसे	बहुप्रदेशम् २१७० [१]
० बहुपएसे	बहुप्रदेशम् २१७० [१]
बहुवीयगा	बहुवीजकाः ३९, ४१
”	बहुवीजकानि प्र. १८ टि. १
बहुवीया	बहुवीजानि ४१
बहुमज्जवेसभाए	बहुमज्जवेशभागे १९८ [१], २०६ [१], २११
बहुमज्जवेसभागे	बहुमज्जवेशभागे १९७ [१], १९९ [१]
बहुपतरागा	बहुक्तरकाः २०५, ७ [३-४]

मूलसरो	सक्यत्यो सुत्तकाह
बहुयं	बहुकम् १२१५ [१]
बहुया	बहुकाः २२५. तः २७२ [५], २७३ तः २७५, ३०५, ३३० तः ३३३, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ९८५ [७,९], ११८५, २१२५, २१२६
”	बहुकानि ९७९
बहुयागं	बहुकानाम् ५.४ [१०] गा. १००
० बहुला	बहुलाः १८८
बहुवत्त्वयपर्यं	बहुवक्तव्यतापदम् प्र. १११ पं. २१
बहुवत्त्व	बहुवक्तव्यम् २ गा. ४
बहुवयणे	बहुवचनम् ८९६
बहुवयू	बहुवाक ८५०
बहुविहं	बहुविधम् १२४२
बहुविहे	बहुविधान २११ गा. १७४
बहुसम ०	बहुसम १९५ [१], १९६, १९८ [१], २१०, २२३, [९], १२१५ [१-३]
बहुं	बहुम् १२४२
बहुहं	बहूनि १९६, १९७ तः २०२ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका, २१०
बहुण	बहूनाम् ५४ [१०] गा. १००
बहुणं	,, १७७, १७८ [१-२], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८८, १९० [२], १९५ तः १९७, १९८ [२], २०१ [२], २०२ [२], २०५ [२]
बहूणि	बहूनि १९७ [१]
बहूलए	बिभीतकः प्र. १७ टि. ५
बंघ	बन्ध ९७१ गा. २०१

मूलसहो	सङ्ख्यात्थो	सुत्तंकाह	मूलसहो	सङ्ख्यात्थो	सुत्तंकाह			
बंध	बन्नाति १७४९, १७५२, १७६६ तः १७६८ [१]		बंधणविमोचणगती	बन्धनविमोचनगतिः ११०५, ११२२				
बंधप	,, १६६४ गा. २१७		बंधणामो	बन्धनतः ११२२				
० बंधप	बन्धकः १५८१ [१], १६४२, १६४६, १६४७ [१], १७४२ तः १७४४, १७५५, १७५६ [१], १७६०, १७६१, १७६३ [१], १७६५ [२], १७६६, १७७७ [१], १७७८, १७८१, १७८३ [१], १७८४ [३]		बंधणहिं	बन्धनैः २१७० [१] गा. २२८, २१७० [२] गा. २२९				
० बंधपण	बन्धकेन १७८१		बंधति	बन्नाति १५८१ [१], १६४२, १६४६, १६४७ [१], १६६४ गा. २१७, १६६८, १६७०, १७४५ तः १७४७ [१], १७४९ तः १७५२, १७५५, १७५६ [१], १७६३ [१], १७६७ [१], १७६८ [१], १७७६, १७७७ [१], १७८३ [१]		० बंधढाण	बन्धाद्धायाः १७४४	
बंधगवेधगस्स	बन्धकवेदकस्य १७९१		बंधमाण	बन्धनन्तः १७५७, १७५८ [१], १७६०, १७६५ [१२], १७७४ [१], १७८६				
० बंधगं	बन्धकम् १६९९ [१]		बंधमाणे	बन्धन १५८५ [१], १७५५, १७५६ [१], १७६३ [१], १७६६, १७६७ [१], १७६८ [१], १७७० [१], १७७३ [१]				
बंधगा	बन्धकाः ३२५, १५८२, १५८३ [१], १६४३, १६४९ [१], १७५७, १७५८ [१], १७५९ [१], १७६०, १७६१, १७६३ [३], १७६४, १७६५ [२], १७६६, १७७८, १७८०, १७८१, १७८३ [२], १७८४ [१-३]		० बंधयं	बन्धकम् १७३६ [१]				
० बंधगणं	बन्धकानाम् ३२५		बंधति	बन्धन्ति ९७१, १५८२, १५८३ [१], १६४३, १६४८, १६४९ [१], १६७२, १७०५, १७०७ [१], १७०८ [१-४, ७-८], १७०९, १७१०, १७११ [२], १७१२, १७१३, १७१५, १७१७ तः १७१९, १७२१ १७२३, १७२५, १७२७,				
० बंधको	बन्धकः १५८३ [१], १६४२, १६४३, १७५७, १७५८ [१], १७६१, १७६४, १७६५ [२], १७७८, १७८१, १७८४ [२]							
बंधण	बन्धन २११ गा. १७९, २१७६ गा. २३१							
बंधणच्छेयणगती	बन्धनच्छेदनगतिः १०८५, १०९१							
बंधणपरिणामे	बन्धनपरिणामः ९४७, ९४८							

मूलसहो	सहाय्यथो	सुसंकाह
	१७२८, १७३० [१], १७३१ [१, ३, ५], १७३२, १७३४, १७३५ [१], १७३७ [१], १७३८, १७३९ [१], १७४१, १७५७, १७५८ [१], १७६५ [१-२], १७६९, १७७८, १७८४ [१]	
बंधिस्संति	भन्तस्यन्ति	१७१
बंधिसु	अभान्त्सु-बद्धवन्तः	१७७
० बंधुजीवण	बन्धुजीवकः	१७२६, १२२७, १२२९, १२३१
+ बंधुजीवरा	बन्धुजीवकः	४३गा २४
बंधुया	म्लेच्छजातिविशेषः	पृ ३६ टि १४
बंधे	बन्धे	१७८६
० बंधे	बन्धः	२१२ गा. १८१
बंधेसु	अभान्त्सु-बद्धवन्तः	१७३
बंधो	बन्धः	१४८गा. १९९-२००
बंध	ब्रह्मन्-देवलोक	१०३५
बंधलोप	ब्रह्मलोकः	२०१ [१]
०	ब्रह्मलोके	२०२ [१], २०३ [१], २०४ [१], २२३ [५], ३३४, ४१९ [१-२], ५९३, १४७०, १८३४
बंधलोग	ब्रह्मलोक	२०५१
बंधलोग ०	ब्रह्मलोक	२०१ [१], २००२
बंधलोगदेवा	ब्रह्मलोकदेवाः	७०६
बंधलोगस्त	ब्रह्मलोकस्त	२०२ [१]
बंधलोगाणं	ब्रह्मलोकानाम्	२०१ [१]
बंधलोगे	ब्रह्मलोके	२०७
बंधलोय	ब्रह्मलोक	१९६, २१०, ६२२, ६३४
बंधलोय ०	ब्रह्मलोक	१५३२ [५], २०५२ [१]

मूलसहो	सहाय्यथो	सुसंकाह
बंधलोयवर्धिसण	ब्रह्मलोकवर्तंसकः	२०१ [१]
बंधलोया	ब्रह्मलोकाः	१४४ [१]
बंधी	ब्राह्मी	१०७
बंधीए	ब्राह्म्याः	१०७
बंधे	ब्रह्मा-ब्रह्मलोकेन्द्रः	२०१ [२]
बाउच्चा	वनस्पतिविशेषः- 'बापची' इति भाषायाम्	४२ गा. २०
बाणकुसुमण	बाणकुसुमम्	१२२७
बातालीमं	द्विचत्वारिंशत्	३८५ [३]
बादर	बादर	१६९२ [२]
बादरअपजस्तगा	बादरापर्याप्तकाः	२६३, २४६, ३३४
बादरअपजस्तगाणं	बादरापर्याप्तकानाम्	२४३
बादरअपजस्तया	बादरापर्याप्तकाः	२५१
बादरभाउकाहय ०	बादराष्कायिक	२४३, २४४, २४८, २४९
बादरभाउकाहया	बादराष्कायिकाः	२४३, २४४, २४५ [३], २४६ तः २४९, २५० [३], २५१, ३३४
बादरभाउकाहयाण	बादराष्कायिकानाम्	२५० [३]
बादरभाउकाहयाणं	०	२४२, २४५ [३], २४६, २४७, २५१, २५९ [१]
० बादरभाउकाहयाणं	०	३५९ [२]
बादरभाउकाहए	बादराष्कायिकः	१३०७
बादरभाउकाहया	बादराष्कायिकाः	२६, २८ [१, ४]
बादरभाउकाहयाणं	बादराष्कायिकानाम्	१५१, १५२
बादरकाए	बादरकाये	२४ गा. ९
बादरणामाए	बादरनाम्नः	१७०२ [४६]
बादरणासे	बादरनाम	१६९३
बादरणिगोद्-०	बादरनिगोद	२४८
बादरणिगोदा	बादरनिगोदाः	२४८, ३३४

मूलसद्यो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह	मूलसद्यो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
बादरनिगोय०	बादरनिगोद	१३१९	बादरनिगोदानं	बादरनि- २४२, २४५ गोदानाम् [८], २४६, २४७, २५१	२४५
बादरतसकाहप	बादरत्रसकायिकः	१३१२	बादरनिगोदे	बादरनिगोदः	१३११
बादरतसकाह्य०	बादरत्रसकायिक	२४३, २४४, २४८, २४९, १३२०	बादरपञ्जत्तण	बादरपर्योतकः	१३१४
बादरतसकाह्या	बादरत्रसकायिकाः २४३, २४४, २४५ [९] तः २४८, २५१		बादरपञ्जत्तगा	बादरपर्योतकाः २४६, २५१	
बादरतसकाह्याण	बादरत्रसकायिकानाम् २४२, २४६, २४७, २५१		बादरपञ्जत्तया	३३४	
बादरतसकाह्याणं	३३५ [९]		बादरपञ्जत्तयाणं	बादरपर्याप्तकानाम् २४४, २४९	
बादरतेउकाहप	बादरतेजःकायिकः पृ. ३०८ टि २		बादरपुठविकाहपसु	बादरपृथ्वीकायिकेषु ६६८ [४५५]	
बादरतेउकाह्य०	बादरतेजःकायिक २४३, २४४, २४८, २४९		० बादरपुठविकाह- पसु	६६८ [४]	
बादरतेउकाह्या	बादरतेजःकायिकाः २४३, २४५ [४], २४६ तः २४९, २५० [४], २५१, ३३४		बादरपुठविकाहप- हितो	बादरपृथ्वीकायिकेभ्यः ६५० [६५५]	
बादरतेउकाह्याण	बादरतेजःकायिकानाम् २५० [४], २६२ [१]		बादरपुठविकाह्य०	बादरपृथ्वीकायिक २४३, २४४, २४८, २४९	
बादरतेउकाह्याणं	१, १५६, १५७, २४७, २४९ [४], २४६, २४७, २५१, ३६२ [१]		बादरपुठविकाह्या	बादरपृथ्वीकायिकाः २०, २२ तः २४, २५ [३], २४३, २४४, २४५ [२], २४६ तः २४९, २५० [२], २५१, ३३४	
बादरतेउकाह्या	बादरतेजःकायिकाः २९, ३१ [१, ४], २४६, २४७, [४], २५१, ३३४		० बादरपुठविका- ह्या	बादरपृथ्वीकायिकाः २२, २३	
बादरतेउकाह्याणं	बादरतेजःकायिकानाम् १५६		बादरपुठविकाह्याण	बादरपृथ्वीकायिकानाम् २५० [१]	
बादरनिगोद०	बादरनिगोद २४६, २४९		बादरपुठविकाह्याणं	१, १४९, २४२, २४५, [२], २४६ तः २४८, २५१, ३५६ [१]	
बादरनिगोद - ०	बादरनिगोद २४३		० बादरपुठविकाह्याणं,	३५६ [२-३]	
बादरनिगोदा	बादरनिगोदाः २४३, २४५ [८], २४६, २४७, २४९, २५० [७], २५१		बादरपुठविकाहप	बादरपृथ्वीकायिकः १३०६	
बादरनिगोदानं	बादरनिगोदानाम् २५० [७]		बादरपुठविकाह्य०	बादरपृथ्वीकायिक १३१५	
			बादरपुठविकाह्य- ण्मिदियभोरालिय- सरीदे	बादरपृथ्वीकायिके- केन्द्रियौदागिक- शरीरम् १४७८ [१]	
			बादरपुठविकाह्या	बादरपृथ्वीकायिकाः १४७८ [३]	
			० बादरवणः कडकाहप	बादरवन्नरपतिकायिकः १३०९	

मूलसद्यो	सकथत्यो	सुसंकाह
बादरवणफहकाह्य	बादरवनस्पतिकायिक	२४३, २४९
बादरवणफहकाह्य०	,,	२४३, २४४, २४९
बादरवणफहकाह्य-०	,,	२४८
० बादरवणफहकाह्य	,,	२४४
बादरवणफहकाह्या	बादरवनस्पतिकायिका:	२४३, २४४, २४५ [६], २४८ तः २५१
० बादरवणफहकाह्या	बादरवनस्पतिकायिका:	३७, ३८, ५३, २४२, २४३, २४५ [७], २४७ तः २४९, २५१, ३३४
बादरवणफहकाह्याणं	बादरवनस्पतिकायिकानाम्	२४० [६], २४७, ३६८ [१]
० बादरवणफहकाह्याणं	,,	२४२, २४५ [७], २४६, ३६८ [२-३]
बादरवणस्सहकाह्य	बादरवनस्पतिकायिक:	५४ [१], ५५ [३], २४६, १३०८
बादरवणस्सहकाह्या	बादरवनस्पतिकायिका:	३७, २४६, २४७, २५० [६], ३३४
बादरवणस्सहकाह्याणं	बादरवनस्पतिकायिकानाम्	१६०, १६१, २४२, २४६
० बादरवणस्सहकाह्याणं	,,	२५१
बादरवणस्सहकाह्याणं	बादरवनस्पतिकायिका:	३५, ३३४
बादरवणस्सहकाह्याणं	बादरवनस्पतिकायिका-	नाम् २५० [६]
बादरवणस्सहकाह्याणं	बादरवनस्पतिकायिकानाम्	२५१
बादरवाउकाह्य०	बादरवायुकायिक	२४३, २४४, २४९

मूलसद्यो	सकथत्यो	सुसंकाह
बादरवाउकाह्या	बादरवायुकायिका:	२४३, २४४, २४५ [५], २४६ तः २४९, २५० [५], २५१, ३३४
बादरवाउकाह्याणं	बादरवायुकायिकानाम्	२५० [५]
बादरवाउकाह्याणं	,,	१५७, १५८, २४२, २४५ [५], २४६, २४७, २५१, ३६५ [१]
० बादरवाउकाह्याणं	,,	३६५ [२-३]
बादरवाउकाह्याणं	बादरवायुकायिक:	१३०७
बादरवाउकाह्याणं	बादरवायुकायिकैकैन्द्रिय-वैक्रियशरीरम्	१५१५ [२-३]
०	,,	१५१५ [३]
बादरवाउकाह्याणं	बादरवायुकायिका:	३२, ३४ [१, ४]
बादरसंपराय	बादरसंपराय	१२३
बादरसंपराय०	,,	१२३
बादरा	बादरा:	२४२, २४५ [१], २४६ तः २५० [१], २५१, २६७, ३३४
बादराहं	बादराणि	८७७ [१८]
बादराण	बादराणाम्	२५० [१]
बादराणं	,,	२४२, २४५ [१], २४६, २४७, २५१, २६७, १५०४ [४], १५०६ [४]
बादरापञ्जलयाणं	बादरापञ्जलकानाम्	२४८
बादरे	बादरः	१३०५, १३८७
बादर	बादर	१४९१ [२], १४९३ [२], १४९४ [२]
बादरवाउकाह्या	बादरापिकायिका:	२५१
बादरवाउकाह्याणं	बादरापिकायिकानाम्	पृ. १४ टि. २
बादरवाउकाह्याणं	बादरनिगोदा:	२५१

मूलस्रो	सङ्ग्राह्यो	सुसंकाह	मूलस्रो	सङ्ग्राह्यो	सुसंकाह
बाधरनिगोदा	बाधरनिगोदाः २४४, २५०	[७]	बारस०	द्वादश	८२
बाधरपञ्चत्था	बाधरपर्याप्तकाः २४६		० बारसगस्स	द्वादशकस्य १७०० [४], १७०८ [४], १७३७	[३-४]
० बाधरपुढबिका- हण्डु	बाधरपुढवीकयिकेयु	६६८ [५]	बारसण्हं	द्वादशानाम् १९९ [२]	
० बाधरवणफ्फह- काइय्	बाधरवनस्पतिकायिकः	१३०९, १३१८	बारसमज्जो	द्वादशः पृ. २०२ टि. १	
० बाधरवणफ्फह- काइया	बाधरवनस्पतिकायिका	२६६	बारसमं	द्वादशम् पृ. २२८ पं. १९	
० बाधरवणफ्फह- काइयाणं	बाधरवनस्पतिकायिकानाम्	२४७	बारसमो	द्वादशः ७९.० गा. १८६	
बाधरवाउकाइयाणं	बाधरवायुकायिका- नाम्	१५.७	बारसविहा	द्वादशविधाः १४४ [१], १५२० [५]	
० बाधरवाउकाइय- पुर्मिदियवेठ- क्वियसरीरे	बाधरवायुकायिकेकेन्द्रिय- वैक्रियशरीरम्	१५.१५ [२-३]	बारसहिं	द्वादशम्यः ९९२ [१]	
बाधरसंपराय्	बाधरसम्परायः	१७६३	बालदिवागरे	बालदिवाकर	१२२९
बाधरसंपराय०	बाधरसम्पराय	१२.१	बालिदुगोषे	बालिदुगोषः	१२२९
बाधरा	बाधराः	२४५ [१]	बावट्टिं	द्वापष्टिः	१५२९ [५]
बाधराइं	बाधराणि	८७७ [१०]	बावत्तरि	डाससति. २०६ [२] गा	१५६
बाधराण	बाधराणाम्	१४९.० [३]	बावत्तरि	,, १७७, १८४ [१], १८७ गा. १३८, ३८८	[१, ३]
बाधरे	बाधरम्	८७७ [२३] गा. १९.८	बावत्तरीण्	डाससते.	१९९ [२]
बायालीमइविठे	द्विचत्वारिंशद्विधम्	१००३	बावत्तरीणं	डाससते.	१९९ [२]
बायालीमं	द्विचत्वारिंशत	२.११, ३८५ [१]	बावीसइम०	द्वाविंशतितम	७९.० गा. १८९
+ बार	द्वादश.	७९० गा. १८७	बावीसइमं	द्वाविंशतितमम्	पृ. ३६२ पं. २७
बारवती	बारवती	१०२ गा ११८	बावीसगं	द्वाविंशम् ७९.० गा. १८८	
बारस	द्वादश ९१ [४]. ९१ [६] गा. १११, १९९ [१], २०६ [२] गा. १५४, ३०६ [१,३], ५५९ गा. १८२, ५६० तः ५६३, ५६५ तः ५६८, ५८४, ५८६, ५९२, १०४१ [६], १०६६ [३], ११०७ [१], १६९९ [१], १७०२ [१८]		बावीसगं	द्वाविंशम् ७९.० गा. १८८	
			बावीसं	द्वाविंशतिः ३४१ [१,३], ३४२ [१, ३], ३५४ [१, ३], ३५६ [१, ३], ६२६ [१,३], ४२७ [१,३]	
			बावीसाण्	द्वाविंशतेः द्वाविंशत्या वा	७१३, ७१४
				द्वाविंशती १८४१, १८६२	
			० बाहल्लस्स	बाहल्लस्य १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१]	
			बाहल्लं	बाहल्ल्यम् ९७२ गा. २०२, ९८७ [१]	

मूलसरो	सकयत्यो	सुप्तकाह
० बाह्लाए	बाह्लयाया: १६८त-१७४, १७७, १७८ त: १८३	सुप्तकाह प्रथमकण्डिका
० बाह्ले	बाह्ल्ये १९५ [१]	
० बाह्लेण	बाह्ल्येन १५, ८७ [१]	
बाह्लेणं	,, २११, ९७५ [१], ९८५ [३]	
० बाह्लेण	,, ८२, १५४५, १५४८, १५५१ [१, ४, ६, ९], २१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६६ [१]	
बाहिरणुसु	बाहिरणु ८३, ८९, ९०	
बाहिरणया	बाहिरणया ५४ [८] गा. ९१	
बाहिरणुसुखरवे	बाहिरणुसुखरवे: १००३ [२]	
बाहिरिले	बाहिरि: १५५१ [१]	
बाहिरण	बाहिरण ११० गा. १२४	
बाहिं	बाहि: १६७ त. १७४, १७७, १७८ त: १८५	
	सुप्तकाह प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], २०१७, २०१९, २०२०	
बाहुया	बाहुका-श्रीत्रियजीवा: ५९, २८ टि ४	
+ वि	द्वितीयम् ७९० गा. १८८ त. १९०	
विहृप्	द्वितीये २१७२	
विहृयं	द्वितीयम् १७८ [१-२], ८० पं. ६	
विहुरा	विहुरा: ५९ टि. ४	
विह्वला	विह्वला: ७४	
वित्तिभो	द्वितीय: १५९१, १५९९ [१]	
वित्तिथ ०	द्वितीय २१७३ [२]	
वित्तिथवर्गमूल	द्वितीयवर्गमूल ९११ [२]	
० वित्तिथवर्गमूल	द्वितीयवर्गमूलम् ९२४	

मूलसरो	सकयत्यो	सुप्तकाह
वित्तिथं	द्वितीयम् ८७०, ८९८	
विमेलम्	विभीतक: ४० गा. १४	
विय०	द्विक-द्वि १२०४	
विरालो	विडाल: ५. २१२ टि. ४	
विलपतिवामु	विलपतिवामु १५१, १६०, १६३, १६३ त: १६६, १७५, १६३ त: १६६, १७५, १७५	
विलेसु	विलेसु १५१, १६०, १६३ त: १६६, १७५	
विह्लाण	विल्वानाम् ११२२, १२३५	
विह्ली	विस्व:-गुच्छवनरपति: ४२ गा. २०	
"	,, - हरिद्रनरपति: ४९ गा. ३९	
विले	विल्व: ८१ गा. १६	
विस०	विस ५. २५ टि. १	
विहेलय	विभीतक: ५. १७ टि. ५	
विंदु	विन्दु ९८६, १४९१ [१]	
० विंदु	विन्दु: ११० गा. १२५	
विम्बफळ	विम्बफळ १७८ [२]	
० विम्बोद्गा	विम्बोद्गा: १७८ [१]	
वीज्	वीजम् ५४ [३] गा. ६५, ५४ [४] गा. ७५	
"	वीजे ५४ [९] गा. ९७	
० वीज्जु	वीजेषु ५५ [३] गा. १०९, २१७६	
वीजो	द्वितीय: ५. २८७ पं. ८, ५. ४०६ पं. १९	
वीभच्छा	वीभत्सा: ५. ५० टि. ८	
+ वीथ	वीजम् ५० गा. ४३	
वीथउदेशको	द्वितीयोदेशक: ५. २८७ टि. १	
० वीथरह	वीजरुचि: ११० गा. ११९ गा. १२५	
वीथरहा	वीजरहा ५४ [१] गा. ४९	
वीथवर्गमूलप-	द्वितीयवर्गमूल-	
द्व्यप्यं	प्रत्युत्पन्नम् ९११ [२]	
वीथविंदिषा	श्रीत्रियजीवा: ५७ [१]	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुत्तकाह	मूलसदो	सक्यव्यो	सुत्तकाह
बीर्यस	बीर्यस्य ५४ [३] गा. ६५, ५४ [४] गा. ७५			१०६०, १०७९, १२१० [४], १२८१, १४५५, १७११ [२], १८८७ [२], १८९८ [१], १९६९, पृ. १३ टि. १	
बीयं	द्वितीयम् ५९ टि. २				
बीया	द्वितीया ७८१				
बीयाणं	बीजानाम् २१७६				
बुधामि	ब्रवीमि पृ. २१० टि. २		वेहंदियओरालिय-	द्वीन्द्रियौदारिकशरीरम्	
बुज्झइ	बुध्यते २१७४ [१]		सरीरे	१४८०, १४९५ [१], १५०७ [१]	
बुज्झति	” २१७५				
बुज्झंति	बुध्यन्ते ६७३ [२]		०वेहंदियओरालिय-	द्वीन्द्रियौदारिकशरीरम्	
बुज्झेष्वा	बुध्येत १४२० [३-४], १४२१ [५], १४३२ [३], १४३७ [३-४]		सरीरे	१६८०	
बुत्तमाणे	ब्रवाणः पृ. २१० टि १		वेहंदियजातिणा-	द्वीन्द्रियजातिनाम्नः	
+ बुद्ध	बुद्धाः २११ गा. १७८		माए	१७०२ [६]	
बुद्धबोहिय	बुद्धबोधित ११६, १२९		वेहंदियतिरिक्ख-	द्वीन्द्रियनिर्यग्भ्योनिकेभ्यः	
बुद्धबोहिय०	” ११६, ११६, १२७, १२९		जोगिणुर्हितो	६५० [८]	
			वेहंदियत्ते	द्वीन्द्रियत्ते १०४१ [४], १०६६ [१]	
बुद्धबोहियमिहा	बुद्धबोधितमिहा १६		वेहंदियसरीरस्स	द्वीन्द्रियशरीरस्य १५४९	
० बुद्धीण	बुद्धिना १ [गा. १]		वेहंदियसरीराहं	द्वीन्द्रियशरीराणि १८५६	
बुयमाणे	ब्रवाणः ८३२, ८६४		वेहंदियम्मस	द्वीन्द्रियस्य ४६८, ४७४ [१], ४७५ [१], ६७७ [१], ९८७ [२], १५६७ [१], २१७५	
बुयामि	ब्रवीमि ८३२, ८६४				
बुयामि-	” ८३२		वेहंदियया	द्वीन्द्रियाः २१५ [१], २२७, २२८, २९५, २९६, ३३४, ४३९, ५८१, ६१९, ६३३, ९४१ [१], १०८१, १४०३, १७१५, १७१८, १८१४, १८१७, १८१९, १८५६, १८६१, १९३२ [१], २१२९ [१], पृ. २७ टि. ३, पृ. ४०३ टि. २	
बुहा	बुधाः-बुधनिकायदेवाः १९५ [१]				
वेहंदिय्	द्वीन्द्रियः ४६८, ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], १२७३, १४३५				
वेहंदियसु	द्वीन्द्रियेषु ६६८ [७]				
वेहंदियर्हितो	द्वीन्द्रियेभ्यः १४३५				
० वेहंदियर्हितो	” ६५० [८]				
वेहंदिय	द्वीन्द्रिय ६७०, ७४३, ११६२, १४१२, १४२६ [१], १४३१ [१], १५८९ [३], १८८० [४]		वेहंदियाण	द्वीन्द्रियाणाम् १०२२ [१], १०३३ [१], १७१७	
वेहंदिय०	द्वीन्द्रिय ५६ [१], ६३९, [२], ६५४, ६८०, ८७४,		वेहंदियाणं	” ५६ [२], १६३, २२७ तः २२९, ३६९ [१], ४४८, ४७३ [१], ४७४	

मूलसदो	सङ्ख्या	सुत्तंकाह	मूलसदो	सङ्ख्या	सुत्तंकाह
	[१], ४७५, [१], ७६७, ९१८ [१], ९८७ [१-४], १०२२ [१], १०२८ [१], १०७३, १६०३, १७२६, १७२७, १७२८, १७३३, १८१५ त १८१७, १९२० त १९२२, १९३० [१], १९६७, १९४८, १९५०, १९५८, २१२९ [१], ३९९ टि. २		बोधव्ये	बोधव्यम्	८२९ [२] गा १९१
			”	”	बोधव्याः ४० गा. १६, ४२ गा. २१
			बोधव्यो	”	बोधव्यानि ६७ गा. ३६, बोधव्यः २११ गा. १६३, ६४७ गा. १८४
			बोराण	बदराणाम्	११२२, १२३५
			बोल	कोलाहल	१८८
			बोहिय	बोधित	१६, ११६
			बोहि	बोधिम	१६३० [३-४], १६३० [३], १६३७ [३-४]
० वेहृदियाणं	द्वीन्द्रियाणाम्	३६९ [२]	बोडई	कर्पागी	६२ गा १९
वेकप्पणं गुलसय-	पटपत्ताशदधिकशतद्वया-		बोदि	शरीरम्	२११ गा १५९-१६०
वग्गपलिभागो	जलवर्गप्रतिभाग	९२३	”	बोन्दय - शरीरा	१७७, १७८ [१], १८८, १९६
वेनेयालमतविहं	निस्त्वा [र]शदधिकशतद्वय-		”	शरीरी	१७८ [२]
	विधम्	१२४२	० बोदी		
बेदिय ०	द्वीन्द्रिय	६३० [२]	”		
बेदियसंभारसमाव-	द्वीन्द्रियसमावसमापल-				
णज जीवपणवणा	जीवपजापना	१८			
बेदियस्स	द्वीन्द्रियस्य	६७३ [१]			
बेदिया	द्वीन्द्रिया	५६ [१], २२९, २३० [३], २३१, २९७			
बेदियाणं	द्वीन्द्रियाणाम्	२३० [३], २३१, ६७७ [१]			
बोद्धव्या	बोद्धव्या	२११ गा. १६६	भह्जनि	भज्यते	१६३५ [१]
”	बोद्धव्या	२०३२ गा. २२६, ३०८ टि. १	भह्जनि	भज्यते	१६३५ [६]
बोद्धव्यो	बोद्धव्यः	७९० गा. १८६	० भह्जो	भक्त.	२११ गा. १७३
बोधव्या	बोद्धव्याः	४१ गा. १७, ९१ [४] गा. १११, ११२३ गा. २०९	भण	भये	८६३ गा. १९५
”	बोद्धव्या	४८ गा. ३८, ८६६ गा. १९७, ३०८ टि. १	० भण	भयान	१ गा. १
	बोद्धव्याः	५४ [२] गा. ५४	भगावहंण	भगवत्याम्	४५ पं. २६, ४६ पं. ६, ४७ पं. १११, ४८ पं. २१, ४९ पं. ११, ५० पं. १६२, ५१ पं. १८३, ५२ पं. १२, ५३ पं. १६, ५४ पं. १८९, ५५ पं. १९२, ५६ पं. २६, ५७ पं. २०८, ५८ पं. १९, ५९ पं. २२२, ६० पं. १९, ६१ पं. २३३, ६२ पं. २०, ६३ पं. १५, ६४ पं. ३०३, ६५ पं. १६, ६६ पं. ३१७, ६७ पं. १०, ६८ पं. ३६२, ६९ पं. २७, ७० पं. २८
बोधव्या-	बोद्धव्याः	५४ [२] गा. ५४			
”	बोद्धव्यानि	५४ [८] गा. ८६			
बोधव्ये	बोद्धव्यः	४८ गा. ३८, १७९३ गा. २१७			

मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुत्तकाह	मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुत्तकाह
भगवतो	भगवतो	१ [गा. २]	भणित्	भणितः	२१०४ [१]
भगवतो	भगवत्याम्	पृ. २३६ पं.	भणित्तो	,, ५.४ [९] गा. ९८,	१०६४, १०८६, ११४५,
		१०, पृ. २६० पं. २६,		१४२९, १५३८, १६१४,	२१३९
		पृ. २७३ पं १३, पृ. २९१	भणितं	भणितम् १०२ गा. ११७,	
		प. २०, पृ. ३०० पं. ५,		३३३, १००३ [२]	
		पृ. ३१८ पं. १६, पृ. ३२८	भणित्वा	भणित्वाः	३३३
		पं २४, पृ. ३४९ पं. ६,	,,	भणितौ ५४ [२] गा. ५५.	
		पृ. ३८४ पं. २१, पृ. ३८७	,,	भणितानि ५४ [८] गा. ८७	
		पं. १५, पृ. ३८८ पं २०,	,,	भणित्वा १८७, २११ गा.	
		पृ. ३९१ पं. २२, पृ. ४००		१६५, ५५८	
		पं. १२, पृ. ४०६ पं. २०,	भणितो	भणितः	६२५, ६३८,
		पृ. ४०९ प. २२, पृ. ४१२		६५० [१०], ६५५ [४],	
		पं. २६, पृ. ४१३ पं. २०,		६५६ [३], ६६६ [३],	
		पृ. ४१४ पं. २०, पृ. ४१८		१५३९ [३-४], पृ. ६५	
		पं. २७, पृ. ४२३ पं. १०,		टि. ११	
		पृ. ४२७ पं. ११, पृ. ४४६			
		प. १२			
भगवत्या	भगवता	१ गा. ३	भणिय	भणितम् १०४ गा. १३५.	
भगवं !	भगवन्	२१६९		१७०२ [३१], १७१७,	
भगवंतो	भगवन्त	२११		१००६, २०४६, २११०,	
भगवत्स	भगवस्य ५४ [३] गा. ५६			पृ. २६८ टि. ३	
	तः ५८ गा. ६१ त		० भणियं	,, पृ. २६८ टि. ३	
	६५. ५४ [४] गा. ६६		भणित्वा	भणित्वा. १९४, ९८७ [१],	
	तः ६८ गा. ७० तः ७५			११०७, १२०५, १७०२	
,,	भगवायाः ५४ [३] गा. ६०			[२३], १७६१, १७६२	
भग्याम्	,, ५४ [३] गा. ५९,		,,	भणित्वा २११ गा. १६१	
	५४ [४] गा. ६९			गा १६३-१६४, ५२४,	
भच्चाण	कलविशेषाणाम्	पृ. २७३		८८८ [१], ९८३ [२],	
	टि. ४, पृ. २९६ टि. ५			१५५०, १७३६ [१],	
भजमाणस्स	भज्यमानस्य ५४ [७] गा.			१७३७ [१], १७३८,	
	८४			१७४१, पृ. ३२४ टि. १	
भट्ठिंतं	भट्टित्वम् १७७, १७८		,,	भणितानि ९११ [३],	
	[१-२], १८८, १९६			९१२ [१], ९१४ [२]	
भट्टिदारण	भट्टिदारकः ८४३, ८४८		भणियाण	भणितायाम्	१४४१
भट्टाण	फलाविशेषाणाम्	१२३५.	भण्णह	भण्यते	५५३
भड्ढा	म्लेच्छजातिविशेष	९८	भण्णति	,, ५४४, ५४७ [१],	
भणंति	भणन्ति ११९८, २०५७			२१५७, पृ. ३२५ टि. १	
	[१]				

मूलसद्यो	सङ्कयव्यो	सुसंकाह
अण्णति	अण्यन्तं	५, ४४
अत्ति	अत्ति	११५ [१]
+ अत्तिय	तृणविशेषः	४७ गा. ३५
अद्यमुत्था	भद्रमुस्ता-वनस्पतिः	५, ४ [१] गा. ५२
अद्याण	फलविशेषाणाम्	पृ. २७३ टि. ४
”	द्राक्षाणाम्	पृ. २९६ टि. ५
अद्विलपुरं-	अद्विलपुरम्	१०२ गा. ११४
अद्वे	भद्रे	१७८ [१-२]
० अमरक्या	अमरकच.-म्लेच्छजाति-	
	विशेषः	पृ. ३६ टि. ३
अमरा	अमराः	५८ [१]
अमरावली	अमरावलिः	१२२६
अमरे	अमरः	१२२६
अमासे	वनस्पतिविशेषः	४६ गा ३३
अय	अय	१७०० [१३], १७०८ [१०]
अयणा	अजना	५, ४ [८] गा. ९६
अयणित्स्वया	अयनिःमृता-आपाभेदः	८६३
अयववा	अगवता	१ गा. ७
अयसण्णा	अयसंजा	७२७, ७२६
अयसण्णा-०	”	७३०, ७३१, ७३३ तः ७३६
० अयं	अयम्	१६७ तः १७४
अये	”	१६९, १ [५]
अरह-	अरत	१०९८
अरह-०	”	१०९८, १२५७ [५]
अरहेहिं	अरतैः	९७ [१]
अरिली	अरिली-चतुरिन्द्रियजीवः	५८ [१]
अरु	म्लेच्छजातिविशेष	पृ. ३६ टि. २३
अरुग	”	९८
रुय	”	पृ. ३६ टि. २३

मूलसद्यो	सङ्कयव्यो	सुसंकाह
अहाए	अहातकः	४० गा. १४
अहाण	अहातकानाम्	११२२
अह्नी	वह्नीविशेषः	४५ गा. ३१
अव ०	अव	२११ गा. १६६-१६७
+ अव-	अवः	२१२ गा. १८१, १२५९ गा. २१२
० अवग्गहणं	अवग्रहणम्	१३६५
अवचरिमेणं	अवचरमेण	८१२ [१], ८१३ [१]
अवण ०	अवन	१७७, १८७, १८९ [१], १९०
अवणछिहेसु	अवनच्छिद्रेषु	१५७
अवणणिसुहेसु	अवननिकुटेषु	१५७
अवणपव्यहेसु	अवनप्रस्तटेषु	१४८, १५१, १५७, १६०
अवणवह ०	अवनपति	१०९७, १४६३
अवणव्वति ०	”	२०५, १, २०५२ [१]
अवणव्वनीसु	अवनपतिषु	६७२ [७-८]
अवणवास ०	अवनवास	पृ. ५९ टि. ४
अवणवासि ०	अवनवासिन्	६५० [१३]
अवणवासिणीओ	अवनवासिन्यः	२८५, ३३४, ११८३ [३], ११८९, ११९०
अवणवासिणीण	अवनवासिनीनाम्	११६६ [२]
अवणवासिणीणं	”	३४६ [१-३], ११८३ [२], ११८९
० अवणवासिदेव-	अवनवासिदेवपञ्चेन्द्रिय-	
पंचिंदियवेडम्भि-	वैक्रियशरीरस्य	
यसरररस्त		१५३२ [१]
अवणवासिदेव-	अवनवासिदेवपञ्चेन्द्रिय-	
पंचिंदियवेड-	वैक्रियशरीरम्	
पिच्चसररीरे		१५२० [१-२]
० ”	”	१५२० [२-३], १५२६ [१]
अवणवासिदेवेहिंतो	अवनवासिदेवेभ्यः	६५० [१३-१४]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
भवणवासी	भवनवासिनः १३९, १४० [१-२], १७७, १७७गा. १३७, २२०, २८४, ३३४, ११८३ [१, ३], ११८८, ११९०		भवसिद्धिपु	भवसिद्धिकः १३९२, १८७१ [१]	
भवणवासीणं	भवनवासिनाम् १७७ तः १७९ [१], ३४५ [१], ११६६ [१], ११८३ [१, ३], ११८८, ११९० ,, ३४५ [२-३],		भवसिद्धियाणं	भवसिद्धिकानाम् २६९, भवम् २११ गा. १६२, १६७९	
० भवणवासीणं			भवति	भवन्ति ८९, ९०, १७९ [१], ४६१, १०८३, १४०९, १४४४, १६४३, १७१२, २१०४ [२], २१७० [१], २१७६	
भवणवासीसु	भवनवासिपु १४७०, पृ. १८० टि. ३		भवति-	भवन्ति ५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६८ [४], ९१ [४], १६७, १६८, १७० त. १७२, १७७, १७५ [१], १८० [१], १८२ त १८६ सूत्राणा प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९९ [१], २०२ [१], २०३ [१], २०४ [१], २०५ [१]	
भवणं	भवनम् ८५३				
भवणा	भवनानि १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणा प्रथमकण्डिका पृ. ६६ टि. ३				
भवणाहं	.. १८७ गा. १४० १४१				
भवणावाय०	भवनवासिनाम् १७७ तः १८१ [१], १८२ तः १८४ [१], १८५ [१], १८६ [१]				
भवणेषु	भवनेषु १८८, १५१, १५७, १६०				
भवति	भवति ८८२, ८८३, ८८५, ८८६, ९६१ [१], १६७९, १६८०, १८०९, १९६३, १९६४, २१७० [१], पृ. ४४५ टि. ६		भवति -	भवति २०९	
भवत्येवलि-	भवत्येवत्यनाहारकः		भविस्ता	भूत्वा १४२० [८], १४२१ [२-३]	
अणाहारपु	१३६९, १३७१		+ भविय	भव्यः १८६५ गा. २१९	
० भवत्येवलि-			भविय ०	भव्य १ गा. २	
अणाहारपु	१३७१ तः १३७३		० भवियद्वयदेवानं	भव्यद्वयदेवानाम् १४७०	
भवधारणिजा	भवधारणीया १५२९ [१-९], १५३२ [१, ५-६]		भवे	भवेत् ५४ [५] गा. ७६ तः ७९, ५४ [६] गा. ८० तः ८३, ५४ [७] गा. ८४, १९४ गा. १५३, पृ. २९३ टि. ६, पृ. २९४ टि. १९	
भवधारणिजे	भवधारणीयम् ९८३ [२], ९८४, १५२३ [१-२], १५२६ [१, ६]				
भवपञ्चदश्या	भवप्रत्ययिकः १९८२				

मूलसङ्घो	सङ्कयथो	सुसंकाह	मूलसङ्घो	सङ्कयथो	सुसंकाह
भवे—	भवेन् १२२६ तः १२३१, १२३३ तः १२३५, १२३७, १२३८			१८८० [५], १८८२ [२], १८८४, १८८५ [१, ३-४], १८८७ [४], १८८८, १८९० [३], १८९१ [२], १८९५ [१, ३], १८९८ [१-२], १८९९ [१-२], १९०० [१-३], १९०१ [१], १९०२ [१-३], १९०३ [१-२, ५], १९०४ [१], १९०५ [३], १९०६, १९०७	
भवे	भवेयुः १००६ गा. २०७				
भवे	भवे ८२९ [२] गा. १९१				
० भवे	भवे २११ गा. १६१				
भवोवग्गहकम्माहं	भवोपग्रहकर्माणि २१७० [२] गा. २२९				
भवोववातगनी	भवोपपातगतः १०९९				
० भवोववातगनी	,, १०९९				
भवोववातगनीम्	भवोपपातगत्याम् १०९९				
भवोववायगनी	भवोपपातगतिः १०९३		भंडवैयालिया	भाण्डवैयालिकाः— कर्मायाः १०५	
भम्बाण	फलविशेषायाम् पृ. २७३ टि. ४		भंडारा	भाण्डकाराः— शिल्पार्याः १०६	
भंगा	भङ्गाः ७८१ तः ७८४, ७९० गा. १८६ गा. १९०, १०७७, १०८३, १०८९, १५८४ [१], १६४३, १६४४, १६४८, १७५८ [१], १७६१, १७६५, [२], १७७८, १७८१, १७८४ [१, ३], १८८० [१, ५]		भंडी	किरीपशुधः ८२ गा २३	
भंगा	भङ्गो १७८१, १७८४ [१]		भंते !	भदन्त ' ८२, ९३, १४८ तः १७७, १७८ तः १८६ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ तः २०६ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका, २०७ तः २११, २२५ तः २७२ [५], २७३ तः २७५, ३२५, ३३० तः ३५१ [१], ३५२ [१], ३५४ [१-३], ३५७ [१], ३६० [१], ३६३, ३६६ [१], ३६९ तः ३७२ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, ३७५ [१], ३८१ [१], ३८४ [१], ३८७ [१], ३९० [१], ३९३ [१], ३९४ [१-३], ३९५ [१], ३९६ [१], ३९७ [१-२], ३९८ [१-२], ३९९ [१],	
भंगा	भङ्गो १७८१, १७८४ [१]				
० भंगा	भङ्गाः १८८५ [२], १८८७ [२], १८९५ [२-४], १९०५ [३] तः १९०७				
+ भंगी	भङ्गीषु १०२ गा. ११६				
,,	वनस्पतिविशेषः ५४ [१] गा. ५१, १२३४				
भंगीरप	भङ्गीरजः १२३४				
भंगो	भङ्गो ५४ [४] गा. ६६ तः ७५				
भंगो	भङ्गः ५४ [३] गा. ५६ तः ६५, १८७९				
० भंगो	,, १७६०, १७६६, १७७९, १७८१, १७८४ [१, ३], १८७२, १८७७,				

मूकसहो

सक्यथो

सुसंकाह

मूकसहो

सक्यथो

सुसंकाह

४०७ [१], ४०८ [१],
 ४०९ [१], ४३६ [१],
 ४३७ [१,३], ४३८ तः
 ४४१, ४४३ तः ४४७,
 ४५२, ४५५ [१-३],
 ४५६ [१], ४५७ [१],
 ४५९ [१], ४६२ [१],
 ४६४ [१], ४६६ [१],
 ४६७ [१], ४६८ [१],
 ४७० [१], ४७३ [१],
 ४७४ [१], ४७५ [१],
 ४७७ [१], ४८१ [१],
 ४८२ [१], ४८३ [१],
 ४८५ [१], ४८७ [१],
 ४८९ [१], ४९० [१],
 ४९१ [१], ४९३ [१],
 ४९५ [१], ४९७, ५००
 तः ५०५, ५०८ तः ५११,
 ५१३ तः ५१५, ५१९,
 ५२५ [१], ५२६ [१],
 ५२७ [१], ५२९ [१],
 ५३० [१], ५३१ [१,३],
 ५३२ [१], ५३३ [१],
 ५३५ [१], ५३९ [१],
 ५४१ [१], ५४२ [१],
 ५४३ [१], ५४७ [१],
 ५५० [१], ५५४ [१-३],
 ५५५ [१,३], ५५६ [१],
 ५५७ [१], ५६०
 तः ५७७, ५७९, ५८१,
 ५८३ तः ५८५, ५८९,
 ६०५ तः ६०७, ६०९ तः
 ६१३, ६१५, ६१७, ६१९,
 ६२१, ६२३, ६२४, ६२६,
 ६२८, ६३०, ६३२, ६३३,
 ६३६, ६३७, ६३९ [१],
 ६४२, ६४५ [१], ६४६,

६४८, ६५० [१], ६५५
 [१], ६५६ [१], ६५७,
 ६५८, ६६२ [१], ६६६
 [१], ६६८ [१], ६६९
 [१], ६७२ [१], ६७३
 [१], ६७७, ६७९, ६८१,
 ६८४, ६८५, ६८७,
 ६८८, ६९१ तः ६९५,
 ६९७, ७०० तः ७२७,
 ७३० तः ७४०, ७४२,
 ७४५, ७४७ तः ७५१,
 ७५३ तः ७५६, ७५८,
 ७६३ तः ७६५, ७७२,
 ७७३ [१], ७७४, ७७५
 ७७७, ७७९ तः ७८७,
 ७९१ तः ८००, ८०२
 तः ८०७, ८०८ तः
 ८२९ सूत्राणां प्रथम-
 कण्डिका, ८३० तः ८५८,
 ८६० तः ८७२, ८७५,
 ८७७ [१-२, १७२३],
 ८९८ तः ८८१, ८८७,
 ८८८ [१], ८८९ तः
 ८९३, ८९६ तः ९०२,
 ९०४, ९०६, ९०८,
 ९१० [१-४], ९११
 [१-३], ९१२ [१-२],
 ९१४ [१-२], ९१६ [१],
 ९१८ [१], ९२०, ९२१
 [१-२], ९२५ तः ९३७,
 ९४७ तः ९५९, ९६०
 तः ९६८ सूत्राणां प्रथम
 कण्डिका, ९७०, ९७३,
 ९७४ [१-२], ९७५ [१],
 ९७६ [१], ९७७ [१],
 ९७८ [१], ९७९, ९८०
 [१], ९८१ [१], ९८२

मूलसप्तो

सकयत्यो सुसंकाह
 तः ९८५, ९८७ [१-४],
 ९९० [१-३], ९९१ [१],
 ९९२ [१-२], ९९३ तः
 ९९५ [१], ९९६, ९९८,
 ९९९ [१], १००० तः
 १००३ [१], १००४,
 १००५, १००७, १००८
 तः १०१२ सूत्राणा प्रथम-
 कण्डिका, १०१३, १०१४
 [१], १०१५ [१],
 १०१६ [१], १०१७ तः
 १०२० [१], १०२१
 [१-३], १०२४ तः
 १०२७ [१], १०२८ [१],
 १०३०, १०३१ [१],
 १०३६, १०३८, १०४१
 [१-४, ८], १०४३ [१,
 ३, ५-६], १०४६ [१, ८],
 १०४७ [१, ४], १०४८
 [१-२, ४], १०५० [३],
 १०५४ [१], १०५५
 [१-५], १०५६ तः
 १०५८, १०६४, १०६५,
 १०६८ तः १०७०,
 १०७३, १०७८, १०८०,
 १०८१, १०८३, १०८५,
 १०८७ तः १०८९,
 ११२४ तः ११२६,
 ११२८ तः ११३२,
 ११३८, ११३९, ११४२,
 ११४५, ११४६, ११५१,
 ११५६ तः ११६०,
 ११६६ [१], ११७०
 तः ११७४, ११७६,
 ११७८, ११७९, ११८०
 [१, ५-१०], ११८२
 [१३], ११८३ [१-३],

मूलसप्तो

सकयत्यो सुसंकाह
 ११८५ तः ११९४,
 ११९९ [१], १२००
 [१], १२०१ [१],
 १२०३ [१, ३], १२०७
 [१], १२०८, १२०९,
 १२१० [१, ३], १२११,
 १२१५ [१-३], १२१६
 [१], १२१७, १२१९,
 १२२०, १२२२, १२२३,
 १२२५ तः १२३३,
 १२३८ तः १२४०,
 १२४२ तः १२५३,
 १२५५, १२५६, १२५७
 [१, ३, ५, ७], १२५८
 [१-२, ५-८], १२६०
 तः १२६२ [२], १२६४
 [१-२], १२६५, १२६६
 [१], १२६७, १२६८
 [१], १२७१ तः १२७३,
 १२७५, १२७७, १२७९
 तः १२८५, १२८९
 तः १३००, १३०२,
 १३०५, १३०६, १३०८
 तः १३१२, १३१४,
 १३१५, १३१७, १३२०,
 १३२२, १३२४ तः
 १३४१, १३४३, १३४४,
 १३४६, १३४७, १३५०,
 १३५३ तः १३५५,
 १३५८, १३५९, १३६२,
 १३६४ तः १३६९,
 १३७१, १३७२, १३७६,
 १३८६, १३८८ तः
 १३९०, १३९२, १३९३,
 १३९९, १४०७ [१],
 १४०८ [१-२], १४१०
 [१, ३], १४१४ [१, ३],

मूलसदो

सङ्कयत्यो

सुसंकाइ

मूलसदो

सङ्कयत्यो

सुसंकाइ

१४१५ [१-२], १४१६
 [१], १४१७, १४१८,
 १४२० तः १४२५ [२],
 १४२६ [१], १४२७ [१],
 १४२८ [१-२], १४३०
 [१], १४३१ [२], १४३२
 [१-३], १४३५, १४३६
 [२], १४३७ [१-२]
 ४-६], १४४४, १४४६
 १४४७, १४४८, १४४९,
 १४५० तः १४५३, १४५४
 तः १४५८ [२], १४६०
 १४६२ तः १४६४ [२]
 १४६५ [१-३], ५६]
 १४६७ [१-२] १४६८
 तः १४६९ [१], १४७१
 [१], १४७२ [१], १४७५
 [१], १४७६ [१-३],
 १४७८ [१], १४७९ [१],
 १४८२, १४८४ [१],
 १४८६ [१], १४८७ [१],
 १४८८ [१], १४८९
 १४९० तः १४९३ [२],
 १४९४ [२], १४९५
 १४९६ [३-४, ७], १४९७
 तः १४९९ [२], १५००
 तः १५०३ [१, ६], १५०४
 [१] १५०५ तः १५०७,
 १५०९ [१], १५१० तः
 १५१२, १५१४ [१-३],
 १५१५ तः १५१७ [१],
 १५१८ तः १५२०, १५२१
 [१, ६, ९], १५२२ तः
 १५२४, १५२५, १५२६,
 तः १५२९, १५३३ [१],
 १५३४ तः १५३६,
 १५३७ तः १५३९, सूत्राणां

प्रथमकण्डिका, १५८१
 [१], १५८२, १५८३
 [१], १५८५ [१], १५८६
 [१], १५८८, १५८९,
 [१], १५९० तः १५९५,
 [१], १५९६, १५९७
 [१], १५९८, १५९९,
 [१], १६००, १६०२,
 १६०३ [१], १६०४
 [१], १६०५, १६०६
 [१], १६०७ तः १६०९,
 १६१०, १६१३ [१],
 १६१४ तः १६१६ [१],
 १६१७, १६१९ तः
 १६२६, १६२८ तः
 १६३३, १६३५ तः
 १६३८ [१], १६४०,
 १६४२, १६४३, १६४६,
 १६४७ [१], १६४८,
 १६४९ [१], १६५०
 तः १६५३, १६५७,
 १६५८, १६६०, १६६३,
 १६६५ तः १६७०,
 १६७२, १६७५, १६७६
 [१], १६७७ [१], १६७९
 तः १६८४ [१०], १६८५
 [१-२], १६९६ तः
 १६९८ [२], १७०२
 [१, ११], १७०५, १७०७
 [१], १७०८ [१-४],
 १७११, १७१८, १७२१,
 १७२५, १७२८, १७३१
 [१], १७३४, १७३५ [१],
 १७४२ तः १७४७ [१],
 १७४९ तः १७५२, १७५४
 [१], १७५५ तः १७५८
 [१], १७६१, १७६४,

मूलसरो

सकयथो सुत्तंकाइ

मूलसरो

सकयथो सुत्तंकाइ

१७६५, १७६७ [१],
 १७६९[१], १७७० [१].
 १७७३ [१], १७७४ [१].
 १७७५ [१], १७७६,
 १७७७ [१], १७७८,
 १७८३ [१], १७८४ [१],
 १७८७ [१], १७८८ [१].
 १७८९, १७९२, १७९४
 [१], १७९५ तः १७९७.
 १८०० [३], १८०७ तः
 १८०६ [१], १८०७ त
 १८१२, १८१४ तः
 १८१९, १८२१, १८२२,
 १८२५, १८२६, १८२९,
 १८६७ १८६६ त.
 १८६८, १८७१ [१],
 १८७२, १८७४ [१],
 १८७५ [१], १८७६ [१].
 १८७७, १८७८ [१],
 १८७९, १८८० [१].
 १८८१ [१], १८८३ [१].
 १८८४, १८८७ [१].
 १८९० [१], १८९४
 [१], १९०८ तः १९१०.
 १९१२ तः १९१४,
 १९१७, १९१८, १९२१,
 १९२२, १९२८, १९२९,
 १९३६ तः १९३८.
 १९४० तः १९४२,
 १९४४, १९४५ १९४७,
 १९४८, १९५१, १९५४,
 १९५५, १९५७ [१],
 १९५८, १९६३ तः
 १९६६, १९७४, १९७५,
 १९७८, १९८२ तः
 १९८४, १९९१, १९९४,
 १९९५, १९९७, १९९८,

२००६ तः २००९ [१],
 २०१७, २०२२, २०२७,
 २०३३, २०३४ [१].
 २०३५, २०३८, २०४०,
 २०४७, २०४९, २०५१,
 २०५२ [१], २०५३,
 २०५५, २०५६, २०५७
 [२], २०६०, २०६१,
 २०६३, २०६४, २०६६,
 २०६७, २०६९, २०७०.
 २०७२, २०७३, २०७७,
 २०७८, २०८६, २०८७
 [१], २०८८, २०८९,
 २०९० [१], २०९१ [१],
 २०९२, २०९३ [१],
 २०९५ [१], २०९६ [१],
 २०९७ [१], २०९९
 [१-२], २१०० [१-२],
 २१०२, २१०३ [१],
 २१०५, २१०६, २११९
 [१], २१२० [१], २१२१
 [१], २१२३ [१], २१२४
 [१], २१२५ तः २१२७
 [१], २१२८ [१], २१२९
 [१], २१३०, २१३१,
 २१३३, २१३४ [१],
 २१३५ [१], २१३७ [१],
 २१३९, २१४० [१],
 २१४२, २१४३, २१४७,
 २१४८, २१५२ तः २१५४
 [१], २१५६ [१-२].
 २१५९ [१-२], २१६५,
 २१६६ [१-४], २१६८
 तः २१७४ [१], २१७५
 भागे १६३ तः १६६.
 १७५, १७८ [१], २०६
 [१], २११

० भाए

मूलसदो	सकयत्थो	सुसंकाइ	मूलसदो	सकयत्थो	सुसंकाइ
भाग	भाग ९३, ४४०, ४४३.	९१६ [२]	० भागाओ	भागत	१९८ [१], ९९२ [२]
भाग -	,, ६७७, ६७९, ९१० [४]		० भागातो	,,	१९६
भाग -	भागाः	१७२८	० भागे	भागः	२११
भागसहस्साई	भागसहस्वाणि	१८१७, १८२०	..	भागान	१७०५, १७०८ [४], १७११ [२], १७२५ भागे १७३१ [१, ५] भागो १४८, १४९, १५१, १५२, १५४, १५५, १६०, १६१, १६३तः १७८ [१], १७९ [१], १८१ [१], १८२ [१], १८४ [१], १८५ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०० [१], २०६ [१], २०७, २०८, २१०
० भागं	भागम् २११, ६०५, १३०५, १३०८, १३६५, १३८७, १४७२, १५०२, १५०४ [१], १५०६ [१-५], १५०७ [१-२], १५१३ [१-४], १५२७, १५२८, १५२९ [१-३, ९], १५३०, १५३१, १५३२ [१, ५-६], १५४७ [१], १५५१ [१, ४, ६], १७०८ [७], १७१३, १७३० [१], १७३१ [३-४], १८०३, १९९४, १९९५, १९९८, २००६, २१५६ [१], २१५९ [१], २१६०, २१६५, २१६६ [१]. घृ. ४४१ टि. १		० भागेण	भागन	१७१०, १७२३ ,, १६९८ [१], १६९९ [२], १७०० [२, ४, ९, ११, १२, १३], १७०२ [१, ३-६, ८, ९, ११, १३, १८-२२, २४-२७, ३६ ३९, ४३, ४५], १७०५, १७०७ [१], १७०८ [२, ४, ७-८], १७११ [२], १७१२, १७१३, १७१५, १७१७, १७१८, १७२१, १७२२, १७२५, १७२७ तः १७२९, १७३१ [१, ३-५]
भाग	भागाः १७२१ १७२५ १७३३		० भागेणं	भागेषु	१५७, १५८ भागः ९१२ [२], ९१४ [१], ९१८ [१], ९२०, १२८८, १५४५, १७१२
० भागा	.. १६९७ [१], १६९९ [२], १७०० [४], १७०२ [६, ८, १८-२१, २५-२७, ४५]. १७११ [२]		भागसु		
"	भागौ १७०० [११, १३], १७०२ [१, ५, ९, ११, १३, २२, ३६, ४३, ४३, ४८, ५८]. १७०८ [८]		० भागे		
० भागा	भागान् १७१५				
"	भागानि १७७, १७८ [१], १८८				

मूलसदो	सकयव्यो	सुत्तंकाह	मूलसदो	सकयव्यो	सुत्तंकाह
भागितव्यं	भागितव्यम्	१०९ [१], १९७ [१], ३३३, ३५८, ४८८, ५५३, ६६७, ६६८ [६], ६७२ [६], ७८९	भागियव्या	भागितव्याः	१९४, ६२९, ६९३, ८७६, ८९९, ८९५, ९८७ [१], ११२७, ११४६, ११५२, ११८१, १२०५, १२१० [२, ४], १२५८ [३], १५००, १६०४ [१-२], १६४४, १६४८, १७१०, १७१७, १७२१, १७२५, १७२८, १७३३, १७६१, १७६२, १७६५ [१], १७७४ [२], १७८४ [३], १८०० [२], १८६०, १९०७, २१०४ [१], २११५ [१], २११६ [२], २११७ [२], २११८ [२], २१२४ [४], २१४१, घृ. ३५.१ टि. १, घृ. ३८७ टि. १
भागितव्या	भागितव्याः	३३३, ४५१, ४५८, ४६९, ४७६, ४९२, ६५४, ६५९, ६६१, घृ. २६६ टि. १, घृ. ३०० टि. ४	भागियव्या	भागितव्याः	५४४, १०११ [२], १०८६, ११५५, ११९८, १३३६ [१] भागितव्यौ १७८४ [१] भागितव्यानि ९१० [१-३, ५], ९११ [१-३], ९१२ [१-३], ९१४ [२], ९१६ [३], १०१० [१], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८४, १७०२ [२३] भागितव्याः १५८७ [१] भागितव्यानि १८४२ भागितव्यः ४९६, ४९८, १६४२ भागितव्यो १९० [१], १०७८ [२], १०६४, १०९९, ११४५, १४२९, १५०९,
"	भागितव्या	१८३, ५२४, ५५८, ६०८, ६२५, ६३८, ६६६ [३], ६६८ [७], ६६९ [२], ६७० [६, ६] १०८८	भागियव्या	भागितव्याः	५४६
भागितव्या	भागितव्यानि	४६१	भागियव्या	भागितव्या	५४४, १०११ [२], १०८६, ११५५, ११९८, १३३६ [१] भागितव्यौ १७८४ [१] भागितव्यानि ९१० [१-३, ५], ९११ [१-३], ९१२ [१-३], ९१४ [२], ९१६ [३], १०१० [१], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८४, १७०२ [२३] भागितव्याः १५८७ [१] भागितव्यानि १८४२ भागितव्यः ४९६, ४९८, १६४२ भागितव्यो १९० [१], १०७८ [२], १०६४, १०९९, ११४५, १४२९, १५०९,
भागितव्या	भागितव्यानि	४६१	भागियव्या	भागितव्या	५४४, १०११ [२], १०८६, ११५५, ११९८, १३३६ [१] भागितव्यौ १७८४ [१] भागितव्यानि ९१० [१-३, ५], ९११ [१-३], ९१२ [१-३], ९१४ [२], ९१६ [३], १०१० [१], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८४, १७०२ [२३] भागितव्याः १५८७ [१] भागितव्यानि १८४२ भागितव्यः ४९६, ४९८, १६४२ भागितव्यो १९० [१], १०७८ [२], १०६४, १०९९, ११४५, १४२९, १५०९,
भागितव्ये	भागितव्याः	४९६	भागियव्या	भागितव्या	५४४, १०११ [२], १०८६, ११५५, ११९८, १३३६ [१] भागितव्यौ १७८४ [१] भागितव्यानि ९१० [१-३, ५], ९११ [१-३], ९१२ [१-३], ९१४ [२], ९१६ [३], १०१० [१], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८४, १७०२ [२३] भागितव्याः १५८७ [१] भागितव्यानि १८४२ भागितव्यः ४९६, ४९८, १६४२ भागितव्यो १९० [१], १०७८ [२], १०६४, १०९९, ११४५, १४२९, १५०९,
"	भागितव्याः	४९५ [२]. ५४६	भागियव्या	भागितव्या	५४४, १०११ [२], १०८६, ११५५, ११९८, १३३६ [१] भागितव्यौ १७८४ [१] भागितव्यानि ९१० [१-३, ५], ९११ [१-३], ९१२ [१-३], ९१४ [२], ९१६ [३], १०१० [१], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८४, १७०२ [२३] भागितव्याः १५८७ [१] भागितव्यानि १८४२ भागितव्यः ४९६, ४९८, १६४२ भागितव्यो १९० [१], १०७८ [२], १०६४, १०९९, ११४५, १४२९, १५०९,
भागितव्यो	भागितव्य	१८९ [१], ६४८, ६५० [१०], ६५५ [६], ६५६ [३]	भागियव्या	भागितव्या	५४४, १०११ [२], १०८६, ११५५, ११९८, १३३६ [१] भागितव्यौ १७८४ [१] भागितव्यानि ९१० [१-३, ५], ९११ [१-३], ९१२ [१-३], ९१४ [२], ९१६ [३], १०१० [१], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८४, १७०२ [२३] भागितव्याः १५८७ [१] भागितव्यानि १८४२ भागितव्यः ४९६, ४९८, १६४२ भागितव्यो १९० [१], १०७८ [२], १०६४, १०९९, ११४५, १४२९, १५०९,
भागियव्य - भागियव्यं	भागितव्यम्	१९२, २०९, ७४३, ८०४, ८६९, १०३१ [२], १०४९, १०६१, १०८९, ११८० [६], ११९७, १२१४, १२१७, १२४९, १२५१, १२५७ [१६], १४२८ [३], १५४३, १५५२, १५८०, १७०२ [३१], १७१७, १७४१, १७८०, १७६८ [३], १७८५, १७८६, १७९०, १७९१, १८०६ [१], १९२६, २०४६, २०५२ [३], २११०, २११९ [३], २१२१ [२]	भागियव्या	भागितव्या	५४४, १०११ [२], १०८६, ११५५, ११९८, १३३६ [१] भागितव्यौ १७८४ [१] भागितव्यानि ९१० [१-३, ५], ९११ [१-३], ९१२ [१-३], ९१४ [२], ९१६ [३], १०१० [१], १०४२, १०४३ [२], १०५७, १०८४, १७०२ [२३] भागितव्याः १५८७ [१] भागितव्यानि १८४२ भागितव्यः ४९६, ४९८, १६४२ भागितव्यो १९० [१], १०७८ [२], १०६४, १०९९, ११४५, १४२९, १५०९,

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुक्तंकाह
	१५३९ [२-४], १५९१, १५९३, १५९९ [१], १६१८, १७६८ [१], २११७ [१], २१३९, २१५५, घृ. ३३६ टि. १	वनस्पतिविदीयः ५.१ ५.५ [३] गा १०८	० भावे भावेयव्वं	भावान् २११ गा. १७० भाषयितव्यम् १६०४ [१]	
भाषा			भास्य	भस्मन् १९७ [१], २०१ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७	
भारंडपक्खी	भाषणपक्खी	८७	भास्यम् + भास्यग	भाषकः १७३४ भाषकः २१२ गा. १८१, १२५९ गा. २१२	
भाव	भाव ११० गा. १२८ २११ गा. १७७, १२५२, १२५३, १२५५.		भास्यगा	भाषकाः २६४, ८६७, ८६८	
+ भाव	भावे ८०९ [२] गा. १९१ ८६२ गा. १९४		० भास्यगा भास्यगाणं भास्यजातं भास्यजाना भास्यजायं भास्यजाया भास्यजायाहं भास्यनी	भाषकाः ९०० भाषकाणाम् २६४ भाषाजातम् ८७० भाषाजानानि ८७० भाषाजातम् ८९८ भाषाजानानि ८९८ भास्यनी ८५९ गा १९२- १९३	
भावभो	भावतः ८७७ [२, ६, ९.], १७९.७, १७९८ [१] १८०० [१]. २०६१		भास्यत्तम्	भाषान्वेन ८७७ [१], ८७८ त ८८०, ८८८ [१], ८८९	
भावचरिमे	भावचरमः ८०९ [२] गा. १९१		० भास्यत्तम् भास्यमाणे भास्यम् ० भास्यं	भाषमाणः ८९९ भास्यम् १७८ [२], १९६ भाषाम् ८५९ गा. १९२- १९३, ८७१, ८७२, ८७४, ८७५, ८९९	
भावचरिमेणं	भावचरमेणं ८७० [१], ८२१ [१]		भास्यन्ति	भाषन्ते ८७१, ८७२, ८७४, ८७५	
भावतो	भावन. ८७७ [११, १३], २०६६		भास्यन्तो	भाषमाणः ८९९	
भावमन्त्रा	भावसत्या-भाषाप्रमेदः ८६२		भास्या	भाषा २ गा. ५, ८३० तः ८३८, ८५४ तः ८६६, ८९७	
० भावा	भावाः ११० गा १२७		भाषे	भाषाः ८५९ गा. १९२ भाषे ८५९ गा. १९३	
भावाण	भावानाम् १ गा. २				
भाविभ्यप्पणो	भावितान्मन. ९०३				
भाविभ्यप्पणो	,, २१६८				
भाविभ्यो	भाविता ११९६				
भाविदिण्मु	भाविन्द्रियेषु १०६४				
+ भाविदिय	भाविन्द्रियाणि १००६ गा. २०८				
भाविदिया	,, १०२४, १०५६ तः १०५८, १०६४, १०६५, १०६७				
भावे	भावान ११० गा. १२१- १२२				

मूलसदो	सङ्घवर्थो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्घवर्थो	सुसंकाह
+ भासा	भाषायाम्	८२९ [२] गा. १९.१	भुजो भुजो	भूयोभूयः	१११६, १८१२, १८२३
भासा ०	भाषा	१९०४ [१, ३], १९०६, १९०७	भुजो २	,, १२२० तः १२२२, १२२५, १२५.१ तः १२५.३, १८०५, १८०६ [१], १८१९, १८२२, १८२५, १८२९, २०५२ [२, ४-६]	
भासाप्य	भाषया	१०७, १७८ [२]	भुजप	भुजपपरिमपै	१५१२ गा. २१५
भासाचरिमेणं	भाषाचरमेण	८१४ [१], ८१५ [१]	भुजग	भुजगपतयः	१९६ १८८
भासापयं	भाषापदम्	पृ. २२२ पं. ५	भुजगवह्णो	भुजगपरिमपै	३८४ [२-३], ३८५ [१३], ३८६ [१-३], ६३९ [१६-१८]
भासारिचा	भाषार्याः	१०१, १०७	भुजपरिसप्य	भुजपरिसर्प	७६, ३८४ [१], ६३९ [१२, १६]
भासिमिति	भाषन्ते	१०७	भुजपरिसप्यथल-	भुजपरिसर्पस्थलचर-	तिर्यग्योनिक- पञ्चेन्द्रियौदारिकशरीरम्
भासुदेसप	भाषोदेशके	१८०० [३]	यरतिरिक्ल-	जोणियपंचेंद्रिय-	ओरालियसर्गरे
भासुर ०	भासुर-भास्वर	१७७, १७८ [१], १८८	जोणियपंचेंद्रिय-	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिज्जमाणाहं	भिद्यमानानि	८८७	भोरालियसर्गरे	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिज्जमाणाणे	भिद्यमानानाम्	८८७	भुजपरिसप्या	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिण्णाहं	भिज्जानि	८८०	भुजपरिसप्या	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिल्ल	भिल्ल-भ्लेच्छउज्जातिविशेष	पृ. ३६ टि. ३	भुजपरिसप्याणं	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिल्लाण	भिल्लतकः	पृ. १७ टि. ७	भुजपरिसप्येहितो	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिस ०	भिस	५४ [८] गा ८८	+ भुयमोच	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिसकंदे	भिसकन्दः-मिडखाद्य-	विशेषः १२३८	+ भुयमोचग	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिसमुणाले	भिसमुणालः-मुणालिनी	५१	+ भुयरुकल	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिसे	भिस	५१	० भुया	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिगण	भृङ्गकः	पृ. २९३ टि. १०	भुजो	भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिगणसे	भृङ्गपत्रम्-भृङ्गपत्रम्	१२२७		भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिगारं	भृङ्गारः	८५३		भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भिगे	भृङ्गः	१२२७		भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भीता	भीताः	१६७ तः १७४		भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भीम ०	भीम-राक्षसाभिधानवान-	व्यन्तरदेवेन्द्र १९२		भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भीमा	भीमाः	१६७ तः १७४		भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-
भीमे	भीमः-राक्षसाभिधानवान-	व्यन्तरदेवानामिन्द्रः १९२ गा. १४९		भुजपरिसप्यथल-	यरपंचेंद्रियनिरि-

मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यत्यो	सुत्तंकाइ
भुवे	तृणविशेषः	पृ. २० टि. ४	० भेए	भेदः	८८१, ८८४, ८८६, १२३०
भुञ्जमाणा	भुजमानाः	१७७, १७८ [१], १७९ [१]. १८८. १९६	भेएण	भेदेण	५.४ [७] गा. ८४
”	भुजमानौ	१७८ [२]	० भेएणं	”	८८७
भूजत्येण-	भूतार्थेन-भूतार्थत्वेन	११० गा. १२०	भेओ	भेदः	१०९९, १५३९ [४]
भूए	भूतः-भूताभिषद्वीपसमुद्रार्थे	१००३ [२] गा. २०६	+ भेद	..	१९८१ गा. २२२
भूत	भूत-जीव	२११	भेदपरिणामे	भेदपरिणामः	९.४७
भूतलता	भूतलता	पृ. १९ टि. १	भेदं	भेदः	८८२, ८८४ तः ८८६
० भूता	भूतानि	१७७, १७८ [१], १८८	भेदं	..	८८५, ८८६, १२३०
भूमिभारंगलि	भूमिभागे	१२१५ [१]	भेदेण	भेदेण	६.५० [७], १००२
भूमिभाराजो	भूमिभागान्	१९५. [१]. १९७ [१], १९८ [१] २.१०, १२१५ [२-३]	० भेदेणं	..	८८७. पृ. ३५१ टि. १
० भूमिभागानो	”	१९६	० भेदेसु	भेदेसु	१५.८०
भूमि	भूमिम्	८२	भेदो	भेदः	१४८५ [८], १५०४ [४] १५०९ तः १५११ [१], १५१७ [३], १५२० [३, ५], १५३८, १५३९ [२-३], १५५२
भूयण्ण	वनस्पतिविशेषः	४० गा. ४१	भेयपरिणामे	भेदपरिणामः	९.५१
भूयवाइय	भूतवाडित, भूतवाडिक-वानव्यन्तरभेदः	१८८	भेयं-	भेदम्	८८०
भूयवाइया	भूतवादिता भूतवादिता वा	१९४ गा. १५१	भेये	भेदः	८८१
भूया	भूताः	१४१ [१], १८८	भोगभोगाई	भोगभोगान्	१७७, १७८ [१-२], १८८, १९६
भूयाई	भूतान्	२.१५.३ [४], २.१६६ [३]	भोगवड्या	भोगवतिका-लिपिभेदः	१०७
भूयाणं	भूतानाम्	१९२	भोगबिम्बा	भोगविद्याः-सर्पविशेषः	७९
० भूयाणंदा	भूतानन्दो, भूतानन्दः-	नागकुमाररेन्द्रः १८१ [२]	भोगनराय	भोगान्तरायः	१६८६
भूयाणंदे	भूतानन्दः-नागकुमाररेन्द्रः	१८३ [२], १८७ गा. १४४	भोगा	भोगाः-भोगकुर्दानाः, कुलार्थाः	१०४
भूसण	भूयण १७७, १७८ [१-२], १८८		भोत्तृण	भोत्तुम्	२.११ गा. १७६
भेए	भेदः	८८१, ८८३	भोमेज्ज	भौमेय १८८, १८९ [१], १९० [१]	
			भोमेज्जग०	भौमेयक १८८, १९० [२]	
			भोमेज्जा	भौमेयानि १८८, पृ० ६५ टि. १०	
			भोयणं	भोजनम् २.११ गा. १७६	

मूलस्रो	सक्यव्यो	सुत्तकाह	मूलस्रो	सक्यव्यो	सुत्तकाह
	म		मगमिगकीहे	चतुरिन्द्रियजीवः	५८ [१] गा. ११०
मद्दक्षणाणी	मत्तजानी	६८८, १३५, २, १८९९ [१]	मगर	मकर	१७७
,,	मत्तज्ञानिनः	२५८, २५९	मगरा	मकराः	६३, ६६
० मद्दक्षणाणी	मत्तज्ञानी	६७० [३]	मगरिमच्छा	मकरीमत्स्याः	पृ. २९ टि. ६
मद्दक्षणाणीणं	मत्तज्ञानिनाम्	२५८	मगसा	चतुरिन्द्रियजीवः	पृ. २८ टि. ८
मउह	मुकुट	१७७, १९६	मगस्तिरकीहे	चतुरिन्द्रियजीवः	पृ. २८ टि. ८
मउह ०	,,	१९६	+ मगह	मगंधेषु	१०२ गा. ११२
० मउडा	मुकुटाः	१७७, १९५ [१], १९६	मगासकीहे	चतुरिन्द्रियजीवः	पृ. २८ टि. ८
० मउहे	मुकुटः	१९७ [२]	मगुसाण	(?)	८८६
मउय	मदुक-सर्पविशेष	३३३, १८०९	० मग्गणं	मार्गणम्	१७९८ [१], १८०० [१]
मउय ०	,,	,, ५४६, १८०६ [१]	मगर	म्लेच्छजातिविशेष	पृ. ३६ टि. १६
मउयफास ०	मदुकस्पशं	४४०, ८६१	मगरिमच्छा	मकरमत्स्याः	६३
मउयफासपरिणता	मदुकस्पशंपरिणताः	८ [४], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [१-५], १२ [२-८], १३ [१-५]	मगिगजह	मृश्यते	९२१ [१]
मउयलहुयगुणा	मदुकलघुकगुणाः	९८१ [१], ९८२, ९८५ [८-९], ९८७ [३-४]	मगुंसा	नकुलाः	पृ. ३३ टि. ३
० मउयलहुयगुणाण	मदुकलघुकगुणानाम्	९८७ [४]	मघमघंत	मघमघायमान	१७७, १७८ [१], १८८
मउयलहुयगुणाणं	,,	९८३, ९८५ [९], ९८७ [४]	मघवं	मघवा	१९७ [२]
मउल	मुकुट	१८८	मच्छंहिया	मत्स्यण्डिका-शर्कराविशेषः	१२३८
मउलिणो	मुकुलिनः-सर्पभेदः	७८, ८०, पृ. ३२ टि. ५	मच्छा	मत्स्याः	६२, ६३, ६४७ गा. १८४
० मउली	मौली	१७८ [२]	मच्छिय	मक्षिका	५८ [१] गा. ११०
० मउली	मौलयः	१७८ [१], १८८, १९६	मच्छियपत्ताओ	मक्षिकापत्रतः	२११
मउलीमउडा	मौलिमुकुटाः	१७७	मच्छंहिया	मत्स्यण्डिका	पृ. २९७ टि. ७
मगदंसिधा	मगदन्तिका-गुल्मवन- स्पतिः	४३ गा. २५	+ मज्जार	माज्जारः-हरिद्वनस्पतिः	४९ गा. ३९
			मज्जारय-	माज्जारक	,, पृ. २० टि. १४
			मज्झ	मध्य	५५ [३] गा. १०८, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०६ [१]

मूलसद्दो	सङ्ख्यथो	सुत्तकाह	मूलसद्दो	सङ्ख्यथो	सुत्तकाह
मज्झवेस	मध्यवेस	२११	मज्झमे	मध्यमे	पृ. ५५ टि. ३
मज्झिम	मध्यमा	२११ गा. १६४	मज्जे	मध्ये	१६८ तः १७४, १७४ गा. १३५, १७८
"	मध्यम	२००५			तः १८३ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका, १८५. [१], १८८, १८९ [१], १९९
मज्झिम०	"	१७७			तः २०६ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका, ८७७ [२०-२१]
मज्झिमउत्तरिम	मध्यमोपरितनप्रैवेयक		मट्टमगरा	मकरविशेषः	पृ. ३० टि. ३
गेधेज्जग०	४३२ [२-३]		मट्ट	मट्ट १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
मज्झिमउत्तरिम-	मध्यमोपरितनप्रैवेयकाः		मट्टमगरा	मकरविशेष	६६
गेधेज्जगा	१४६ [१], ७१९		मट्टा	मट्टा	२३१
मज्झिमउत्तरिम-	मध्यमोपरितनप्रैवेयकाणाम्		"	मट्टो	२०६ [१]
गेधेज्जाणं	४३२ [१]		"	मट्टानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९६, २०६ [१], २१०
मज्झिमउत्तरिमाणं	मध्यमोपरितन(नाम्-प्रैवेय- काणाम् १८८७		मट्टमगरा	मकरविशेष	६६
मज्झिमपु	मध्यमके [प्रैवेयके] २०९. गा. १५७		मट्टा	मट्टा	२३१
मज्झिमराणं	मध्यमकानाम्-प्रैवेयकाणाम् २०८		"	मट्टो	२०६ [१]
मज्झिमगेवेज्जग	मध्यमप्रैवेयक	६२२	"	मट्टानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९६, २०६ [१], २१०
मज्झिमगेवेज्जग-	मध्यमप्रैवेयकदेवानाम्		मडंबनिषेमेसु	मडम्बनिवेशु	८२
देवाणं	२०८, २०९.		मण	मनः-मन.पर्यवज्ञान	१९२८
मज्झिमगेवेज्जगा	मध्यमप्रैवेयकाः २०८, ३३४		० मणपज्जत्तीप-	मनोऽपयासकपु	
मज्झिमगेवेज्जगाणं	मध्यमप्रैवेयकाणाम् २०८		(ज्जत्तपसु)		१९०६
मज्झिमगेवेज्जाणं	मध्यमप्रैवेयकाणाम् ६०२		मणजोगपरिणामे	मनोयोगपरिणामः	१३१
० मज्झिमपरिणामे	मध्यमपरिणामः १७४६		मणजोगं	मनोयोगम् २१७३ [१], २१७४ [१], २१७५.	
मज्झिममज्झिमगे-	मध्यममध्यमप्रैवेयक		मणजोगं-	" २१७४ [२].	
वेज्जग०	४३१ [१-३]		मणजोगी	मनोयोगी १३२२, १९०० [२].	
मज्झिममज्झिमगे-	मध्यममध्यमप्रैवेयक देवाः		"	मनोर्योगिनः २५२, ९३८, ९४३	
वेज्जगदेवा	७१८		मणजोगीणं	मनोर्योगिणाम्	२५२
मज्झिममज्झिमगे-	मध्यममध्यमप्रैवेयकाः		० मणपज्जत्ती	मनःपर्याप्तिः १९०४ [३]	
वेज्जगा	१४६ [१]		० मणपज्जत्तीप	मनःपर्याप्त्या १९०७, पृ. ४०६ टि. १ तः ५.	
मज्झिममज्झिममाणं	मध्यममध्यमानाम्- प्रैवेयकाणाम् १८८६		० मणपज्जत्तीपज्जत्तपु मनःपर्याप्तिपर्याप्तके		१९०४ [१]
मज्झिमहेट्ठिमगेवे-	मध्यमाधस्तनप्रैवेयक ४३० [१-३]		मणपज्जत्तणाय	मनःपर्यवज्ञान	४५२
ज्जग०					
मज्झिमहेट्ठिमगे-	मध्यमाधस्तनप्रैवेयकाः				
वेज्जगा	१४६ [१], ७१७				
मज्झिमहेट्ठिमाणं	मध्यमाधस्तनानाम्- प्रैवेयकाणाम् १८४५				

मूलसरो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
मणपञ्चवर्णाण ०	मनःपर्यवज्ञान ४९५ [१]	
मणपञ्चवर्णाण- परिणामे	मनःपर्यवज्ञानपरिणामः ९३३	
मणपञ्चवर्णाण- सागारपास्तणया	मनःपर्यवज्ञानसाकार- पदयता १९३७	
मणपञ्चवर्णाण- सागारोबजोरो	मनःपर्यवज्ञानसाकारो- पयोगः १९०९	
मणपञ्चवर्णाणं	मनःपर्यवज्ञानम् १८२१ [३], १४३५, १४५५	
मणपञ्चवर्णाणारिया	मनःपर्यवज्ञानार्थाः १०८	
मणपञ्चवर्णाणि-	मनःपर्यवज्ञानी १३५०	
मणपञ्चवर्णाणी	मनःपर्यवज्ञानी ८९६, १३५०	
„	मनःपर्यवज्ञानिनः २५७, २५९, १८९८ [३], १९५४, १९५५	
मणपञ्चवर्णाणीणं	मनःपर्यवज्ञानिनाम् २५७, २५९	
० मणपञ्चवर्णाणेषु	मनःपर्यवज्ञानेषु १२१६ [१]	
मणपञ्चवर्णाणं	मनःपर्यवज्ञानम् १४३६ [१२]	
मणपरिचारगा	मनःपरिचारकाः - प्रवी- चारकाः २०५० [१,६], २०५३	
मणपरिचारगाणं	मनःपरिचारकाणाम् - प्रविचारकाणाम् २०५३	
मणपरिचारणं	मनःपरिचारणाम् - प्रवीचारणाम् २०५२ [६]	
मणपरिचारणा	मनःपरिचारणा - प्रवि- चारणा २०५२ [१]	
० मणप्यजोरी	मनःप्रयोगिणः १०७७, १०७८, १०८३	
० मणप्यजोरो	मनःप्रयोगः १०६८ तः १०७०, १०७४, १०७५	
मणमक्षणं	मनोमक्षणम् १८६४	
मणमक्षणो	मनोमक्षणे १८६४	

नं. ९ [१] २०

मूलसरो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
मणमक्षणात्	मनोमक्षतया १८६४	
मणमक्षणी	मनोमक्षी १७९, ३ गा. २१८	
„	मनोमक्षिणः १८६२, १८६४	
मणसीकते	मनसिकृतं १८६४, २०५२ [२, ४-६]	
मणं	मनः १५७०	
मणाहं	मनासि २०५२ [६]	
मणापत्ताम्	मनआपतया घृ. ४२२ टि. ६	
मणाभतरिया	मनोऽभतरिका १२२९ तः १२३१, १२३७	
मणाभत्तात्	मनोऽभतया १८०६ [१], २०५२ [२]	
मणाभयरिया	मनोऽभतरिका १२३६, १२३८	
मणामा	मनोऽमाः १८६४	
मणि	मणि १७८ [१२], १८८, १९५ [१]	
मणि०	„ १९५ [१]	
मणिमय	मणिमय १९५ [१]	
मणिरयणसं	मणिरयणसं १४६९	
मणिविहाणा	मणिविधानानि २४ गा. ९	
मणिसलागा	मणिसलाका घृ. २९६ टि. १३	
मणिसिला	मणिसिला	
मणिसलागा	मणिसलाका १२३७	
मणि	मणिम् ९९९ [२]	
मणी	मणिः ९७० गा. २०३	
० मणी	„ १२२९	
मणुपसु	मणुजेषु १९०६	
० मणुपसु	„ १९०७	
मणुपहितो	मणुजेषुः ६४८	
० मणुपहितो	मणुजेषुः १४६२	
मणुणवरिया	मनोज्ञतरिका १२३१	
मणुणत्तात्	मनोज्ञतया २०५२ [२]	
मणुणत्सरया	मनोज्ञत्सरता १६८४ [१]	
मणुणता	मनोज्ञाः १६८१ [१], १६९० [२]	

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
मणुष्णा	मनोज्ञानि	१६८१ [१]
मणुष्णाई	,,	२०५२ [२]
मणुष्यभसणि- आडप	मनुजासंज्ञायुष्कम्	१४७३
मणुष्यगतिणामाए	मनुजगतिनाम्नः	१७०२ [३], १७११ [१], १७३१ [३]
मणुष्यगतिणामे	मनुजगतिनाम	१६९४ [१]
मणुष्यगतिपरिणामे	मनुजगतिपरिणाम	९२७
मणुष्यगतिया	मनुजगतिकाः	९४३
मणुष्यगती	मनुजगतिः	५६२, ५६७
मणुष्यजोगिणह्वितो	मनुजयोनिक्लेभ्यः	६५० [१]
मणुष्या	मनुजाः	६४७ गा. १८४, १९७३ गा. २२०, १९८० गा. २२१
मणुष्याउअस्स	मनुजायुषः	१७१९
मणुष्याउप	मनुजायुः	१६८३
मणुष्याउयं	मनुजायुष्कम्	१४७०
मणुष्याणुपुम्बिणा- माए	मनुजानुपूर्विनाम्नः	१७०२ [३८]
मणुस्स	मनुष्य	६४८
मणुस्स ०	,,	५९, ६७१
० मणुस्सखेसे	मनुष्यक्षेत्रे	८२, ९३, १५४, १७६
० मणुस्सखेसोव- वायगई	मनुष्यक्षेत्रोपपातगतिः	१०९६
मणुस्सपंचेन्द्रिय	मनुष्यपञ्चेन्द्रियौदारिक-	
भोराखियसरीरे	शरीरम्	१४८२
मणुस्सकह्विरे	मनुष्यकधिरम्	१२२९
मणुस्सस्स	मनुष्यस्य	४५२
मणुस्सा	मनुष्याः	९२, १३८, २१९, २२५, २२६, २८०, ३३४, ४३९, ६११, ६२१, ६५६ [१], ६७३ [१], ७३३, ८५०, ८७६, ९४३, २०३६, २१४६
० मणुस्सा	मनुष्याः	९२, ९३, ५८५, १४०४, घृ. १०९ टि. १

मूलसदो	सङ्ख्यथो	सुसंकाह
मणुस्साउअस्स	मनुष्यायुषः	१७१०, १७२६, १७३० [३]
मणुस्साउयस्स	,,	१७२३
मणुस्साण	मनुष्याणाम्	६५६ [३]
० मणुस्साण	,,	७६०, ७६१, ७६९, ७७०
मणुस्साणं	,,	१७६, २२५, २२६, ३९० [१], ४५२, ४८९, [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९७, ७३५, ७४८, ९२१ [१], १०५० [१], ११६४ [१], १२३६, २१३१, घृ ७९ टि ७, घृ ४३३ टि. १
० मणुस्साणं	मनुष्याणाम्	९३, ३९० [२३], ३९१, ३९२ [१-३], ५८६, ७८९, ४५०, ११६४ [२], १०५७ [१३-१४], २०८५ गा २२७
मणुस्सी	मानुषी	८५१, १७४५, १७४५, १७५२
मणुस्सीभो	मानुष्यः	१७६, २८१, ३३४
मणुस्सीण	मानुषीणाम्	१२५७ [६]
मणुस्सीणं	,,	२२६, ११६४ [४]
मणुस्से	मनुष्याः	४५२, ४९० [१], ४९५ [१], ८०९, ८५२, १२५८ [७]
मणुस्सेसु	मनुष्येषु	६६६ [१], ६६७, ६६८ [१], ६७२ [५], ,, ६७२ [५]
० मणुस्सेसु	मनुष्यैः	९२१ [१]
मणुस्सेहि	मनुष्येभ्यः	६३९ [१, २३], ६४५ [३],
मणुस्सेहिणो		

मूलसदो	सङ्ख्यथो सुचंकाह ६५० [११], ६६० [१-२], पृ. १७७ टि. २
● मणुस्सेहिंतो	मनुष्येभ्यः ६३९ [२३- २५], ६६२ [२-७], ६६५ [२]
मणुस्सो	मनुष्यः १७४५, १७४९, पृ. २१० टि. ३-४
मणुस्सोराकिय- सरीरस्स	मनुष्योदारिकशरीरस्य १५१३ [१]
मणुस्स	मनुष्य ६३५, १०३४, ११५५, १४५६, १७७९, १९०० [४]
मणुस्स०	.. १०४१ [६], १०४७ [७], १०६९ १०५५ [२], १४३३, १८८० [५], २१६४
मणुस्सभाहारगसरारे	मनुष्याहारकशरीरम् १५३३ [३]
● मणुस्सभाहार- गसरारे	मनुष्याहारकशरीरम् १५३३ [३-१०]
मणुस्सभाहारयमरीरे	.. १५३३ [२]
मणुस्सखेत्ते	मनुष्यक्षेत्रम् १५५१ [६, ९]
मणुस्सखेत्तोववा तगती	मनुष्यक्षेत्रोपपातगतिः १०९
मणुस्सखेत्तोववा- यगती	मनुष्यक्षेत्रोपपातगतिः १०९
● मणुस्सखेत्तोववा यगती	मनुष्यक्षेत्रोपपातगतिः १०९६
मणुस्सखे	मनुष्येभ्यः १०४१ [६] १०४३ [२], १०४८ [३], १०४७ [२], १०५ [१], १०५५ [३] २१०७, २११३, २११९ [४], २१२० [२३] २१२३ [२-३], २१२४ [२-३]

मूलसदो	सङ्ख्यथो सुचंकाह
मणुस्सपंचेदियभो- राकियसरीरे	मनुष्यपञ्चेन्द्रियौदारिक- शरीरम् १४८७ [१], १५०१ [१]
● मणुस्सपंचेदियभो- राकियसरीरे	मनुष्यपञ्चेन्द्रियौदारिक- शरीरम् १४८७ [१-२]
मणुस्सपंचेदियभे- उम्बियसरीरस्स	मनुष्यपञ्चेन्द्रियवैकिय- शरीरस्य १५३१
मणुस्सपंचेदियभे- उम्बियसरीरे	मनुष्यपञ्चेन्द्रियवैकिय- शरीरम् १५१९ [१], १५०५
● मणुस्सपंचेदिय- भेउम्बियसरीरे	.. १५१९ [१-४]
मणुस्सस्स	मनुष्यस्य ४८९ [१], ८९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९७, १०३४, १०४३ [१-२, ५६], १०६१, १५५०, १६३५ [५], १६३९, १६४५, १६५५, १६५६, १६६१, २०९५ [२], २०९६ [२], २११९ [४], २१२० [३]
मणुस्सं	मनुष्यम् पृ. ३०२ टि. ३
मणुस्सा	मनुष्याः ६८०, ६९८, ७३५, ९९६, ९९८, १०८३, १०८९, ११४२, ११५०, १२०५, १४१६ [२], १७६१, १७६५ [२], १७७४ [२], १७९४ [३], १८२६, १८६१, १८८६, १८९९ [२], १९३४, १९६१, १९७०, १९७८, १९९५, २०७५, २०८२, २१३१
● मणुस्सा	मनुष्याः ६२४, ११५९
मणुस्सावज्जस्स	मनुष्याणुषः १७०१ [३]
मणुस्साण	मनुष्याणाम् ९८८, १५३९

मूकसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह	मूकसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
मणूसाण	[३], १५४४ [२], १६४४, २०११, २०३०, २०४४, २०९९ [२]			१७८३ [२], १७८८ [२], १८८१ [२], १८९० [२], १८९२, २११४ २१६७, २१६९	
मणूसाणं	मनुष्याणाम् ९०८, १०३८ [२], १०५० [३], १०७५, ११४२, ११४७, ११८१, १२५७ [१], १६३८ [२], १६४९ [२], १७८१, १७८४ [३], १९५२, १९८२, २०२०, २०२५, २०९२, २०९९, २१२३ [३], २१२४ [३], २१५२, पृ. ४३३ टि. १		मणूसेसु	मनुष्येषु ६७६, १४०८ [३], १४२१ [१], १४३५, १४४०, १८८२ [२], १९०४ [१], २११९ [३]	
० मणूसाणं	मनुष्याणाम् ११६४ [३], १२५७ [३], ५, ७, ११, १२]		० मणूसेसु	मनुष्येषु ६६८ [७], ६६९ [१], ६७२ [५], ६७६, १४२८ [४], १९०३ [२], १९०५ [२], २१०० [२]	
० मणूसातो	मनुष्यान् १५, ८९ [३]		मणूसेर्हितो	मनुष्येभ्यः ६५५ [१], ६६२ [६]	
मणूसी	मानुषी १२६३ [२], १२६९, १७४७ [२], १७५२		० मणूसेर्हितो	,, ६६२ [३]	
मणूसीभो	मानुष्यः १४१६ [२]		मणे	मनः पृ ४०० टि. १	
मणूसीण	मानुषीणाम् १२५७ [८, ११-१३]		,,	मनसि २०३४ गा. २२४	
० मणूसीण	,, १२५७ [४, १०]		मणोजं	मनोजः—गुरुमवनरपतिः ६३ गा. २४	
मणूसे	मनुष्यः ४८९ [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९७, ४९८, ९९४, ९९९ [१], १२१२, १२५८ [१-२, ६, ८], १२६३ [१], १२६९, १४४२, १६०४ [१], १६४२, १६४७ [२], १६७६ [२], १६७८ [२], १७४७ [२], १७५१, १७५६ [२], १७६३ [२], १७७३ [२], १७७७ [२],		मणोरमाहं	मनोरमाणि २०५२ [२, ४]	
			मणोसिला	मन. सिला २४ गा. ९	
			मणोसुहृता	मनःसुहृता १६८१ [१]	
			मणोहराहं	मनोहराणि २०५२ [२]	
			मण्णामि-	मन्वे ८३०	
			मतिअण्णण	मत्यज्ञान ४४४ तः ४४८, ४६७ [१], १९२८, १९२९, १९३२ [१]	
			मतिअण्णण०	,, ४४०, ४४१, ४४३, ४७० [१], १९३१	
			मतिअण्णणसागा-	मत्यज्ञानसाकारोपयोगः	
			रोवभोगे	१९०९, १९१३, १९२१	
			० मतिअण्णणिस्स	मत्यज्ञानिनः ४७० [१]	
			मतिअण्णणी	मत्यज्ञानी ४७८, ४९६, १३५२	
			,,	मत्यज्ञानिनः ९३८, ९४० [१], ९४१ [१]	

मूलसदो	सङ्घपत्यो	सुसंकाह
० मत्तिअण्णाणी	मत्त्यज्ञानी	४७० [१-२]
मत्तिअण्णाणीणं	मत्त्यज्ञानिनाम्	२५९
० मत्तिअण्णाणीणं	,,	४७० [१]
मत्तिअण्णाणे	मत्त्यज्ञाने	१९१७
मत्तिण्णाणसागारोच-	मत्तिज्ञानसाकारोपयोषः	
जोगे		१९१३
० मत्तिया	मृत्तिकाः	२३
मत्तियावह	मृत्तिकावती-नगरी	१०२
		गा. ११५
मद्दणसलागा	मदनशलाका-रोमपक्षी	८८
+ मद्दग	गुच्छवनस्पतिविशेषः	४२
		गा. २२
मधू	मधु	१२३७
ममसा	वनस्पतिविशेषः	पृ. २५
		टि. ५
मघ	मद्	१२३७
मयणिआ	मदनीया	१२३७
मयहृरगत्तं	प्रधानस्त्वम्	पृ. ५७ टि.
		२, पृ. ५९ टि. ५, पृ.
		६५ टि. ९
मयूरा	मयूराः	८८
+ मरगय	मरकतः	२४ गा. १०
मरण	मरण	१ गा. १, २११,
		२११ गा. १६६ गा.
		१७९, २१७० [२] गा.
		२३०, २१७६ गा. २३७
मरणे	मरणसमुद्घातः	२०८५ गा.
		२२७
+ मरुयग	मरुयकः-हरितवनस्पतिः	
		४९ गा. ४१
+ मलया	मलयेषु	१०२ गा. ११४
० मलया	मलयाः-म्लेच्छजाति-	
	विशेषः	९८
मल्ल	मात्स्य	१७८ [१], १८८,
		१२३०
मल्ल-	,,	१७७, १७८ [१-२],
		१८८, १९६

मूलसदो	सङ्घपत्यो	सुसंकाह
० मल्लदामकलावा	मात्स्यदामकलापानि	१७७
० मल्लदामे	मात्स्यदाम	१२३१
मल्लिया	मल्लिका	४३ गा. २५
मविजनाणा	वीथमानाः	५४ [११]
		गा. १०४-१०५
मसमा	वनस्पतिविशेषः	५४ [८]
		गा. ९२
मसारगळे	मसारगळः-मणिविशेषः	
		२४ गा. १०
+ मसूर	मसूरः	५० गा. ४२
मसूरचंदसंठाण-	मसूरचन्द्रसंस्थानसंस्थितम्	
संठिण्		९७४ [२], १४९० [१]
		१५४२, पृ. २४१ टि. ३
मसूरचंदसंठिण्	मसूरचन्द्रसंस्थितम्	
		९८५ [२]
मसूरा	रोमपक्षिविशेषः	८८
मसूराचंदसंठाण-	मसूरचन्द्रसंस्थानसंस्थितम्	
संठिण्		पृ. ३३२ टि. १
महहमहालया	महामहालयाः	१७४
महजुण्डीया	महायुतिकी	१७८ [२],
		१८९ [२]
महजुनीया	महायुतयः	१७७, १७८
		[१]
महड्विया	महर्दिकाः	१९३ [१], पृ.
		२८६ टि. १
महड्वीया	महर्दिकी	१८४ [२]
महला-	महला	१७७, १७८
		[१-२], १९६
महतिमहालया	महामहालयानि	२१०
महत्तरगतं	महत्तरकत्वम्	१७८ [१],
		पृ. ५७ टि. २, पृ. ५९
		टि. ५, पृ. ६५ टि. ९
महत्थे	गुच्छवनस्पतिविशेषः	पृ.
		१८ टि. १२
महदंबट्	महादण्डकः	२१२ गा. १८१
महदंबला	महाबलाः	१७७, १७८ [१]
महत्तरगतं	महत्तरकत्वम्	१७७, १७८
		[२], १८८, १९६

मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह	मूलसहो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
मह्या-०	महता	१८८	महानुभागा	महानुभागा: १७७, १७८	
महल्ल	महत्त	पृ. ५६ टि. ५	„	[१], १८८, १९६	
महं	महान्तम्	२१६९	„	महानुभागी १७८ [२]	
० महंवीण	महत्या:	१७४४	महानुभावा	महानुभावा: पृ. ५६ टि.	
महाकम्भतरागा	महत्तरकर्मणः	११२५		१५, पृ. ६५ टि. ४	
		११३०	महादंष्ट्र	महादण्डकम्	३३४
+ महाकंदिव	महाकन्दितः-वानव्यन्तर-		महानीक ०	महानीक	१७८ [२],
	देवजाति: ९४ गा. १५१			१७९ [२], १८० [२]	
० महाकंदिया	महाकन्दिता:-वानव्यन्तर-		महापातालानां	महापातालानाम्	१५५१
	देवविशेषा:	१८८		[४]	
महाकाण्ड	महाकायः-भुजगपत्यभि-		० महापुरिमा	महापुरी, महापुर्यः-	
	धानवानव्यन्तरदेवाना-			किम्पुरुषाभिधवामव्य-	
	मिन्द्र: १९२ गा. १५०		महापुरिसे	न्तरदेवानामिन्द्र: १९२	
महाकाया	महाकाया:-वानव्यन्तर-			महापुर्यः-किम्पुरुषाभिधा-	
	देवविशेषा:	१८८		नवानव्यन्तरदेवानामिन्द्र:	
० महाकाया	महाकायो, महाकायः-			१९२ गा. १५०	
	महोरगाभिधानवानव्य-		महापौंडरीण	महापुण्डरीकम्	५१
	न्तरदेवानामिन्द्र: १९२		महाबला	महाबला	१८८, १९६
० महाकाला	महाकाली, महाकालः-		„	महाबली	१७८ [२]
	पिशाचाभिधानवानव्य-		० महाभीमा	महाभीमौ. महाभीमः-	
	न्तरदेवानामिन्द्र: १८९			गक्षसाभिधानवानव्यन्तर-	
	[२], १९३ [०]			देवानामिन्द्र: १९२	
० महाकालाणं	महाकालयोः, महाकालः-		महाभीमे	महाभीमः-राक्षसाभिधान-	
	पिशाचाभिधानवानव्यन्तर-			वानव्यन्तरदेवानामिन्द्र:	
	देवानामिन्द्र: १९४			१९२ गा. १४९	
महाकाले	महाकालः-पिशाचामिधा-		महामंडलिय ०	महामण्डलिक	८०
	नवानव्यन्तरदेवानामिन्द्र:		महायमा	महायशसः १७७, १७८	
	१९१ [२], १९२ गा.			[१], १८८, १९६	
	१४९		„	महायशसो १७८ [२]	
महाकाले	महाकालः-महानरकः		महारौरुण	महारौरवः	१७४
		१७४	० महालया	महालया:	१७४
महापोसे	महापोषः-स्तनितकुमा-		० महालिषा	महती १५०२, १५०४	
	रेन्द्र: १८७ गा. १४४			[१]. १५०६ [१],	
महानाई	महाजाति: ४३ गा. २६			१५०७ [१], १५१३	
महानुद्रया	महायुतिका:	१९६		[१]. १५२७ त: १५२९	
महानुनीषा	„	१८१ [१]		[२], १५३०. १५३१,	
महाणिरया	महाणिरया:	१७४		१५३२ [१,६], १५३५	

मूलसङ्घो	सङ्घयत्थो	सुत्तंकाइ	मूलसङ्घो	सङ्घयत्थो	सुत्तंकाइ
	१५४५ तः १५४७ [१],		महासोक्ले	महासौख्यः	२१६९
	१५४८ तः १५५०		महाहिमवन्तं ०	महाहिमवन्त	१०९८
	१५५१ [१, ४, ६, ९]		महिविष्णु	महर्दिकः	१९७ [२]
महाविदेहेसु	महाविदेहेषु	८२, १५४	महिङ्गिया	महर्दिकाः	१७८ [१],
महाविदेहेर्हि	महाविदेहेः	९७ [१]		१८४ [१], १८६ [१],	
महाविमाणस्य	महाविमानस्य	२११		१८९ [१], १९० [१],	
महाविमाणा	महाविमानानि			१९५ [१], १९९ [१],	
		पृ. ७७ टि. २		१९९१ तः १९९४	
महावीरं	महावीरम्	१ गा. १	महिङ्गिया	महर्दिकौ	१८९ [२],
महावेदणतरागा	महातरवेदनाः	११२८,		१९५ [२]	
		११४४	० महिङ्गिया	महर्दिकाः	११९१,
				११९२, ११९४, ११९७	
महासकत्वा	महाश्लाघाः	पृ. ५६ टि. १६	महिङ्गिया	महर्दिकः	१८२ [२],
महासकत्वे	महाश्लाघः	पृ. ४४३ टि. १		१८३ [२], १८६ [२],	
महासरीरा	महासरीराः	११२४,		१९० [२], २१६९	
		११४२	महिङ्गिया	महर्दिकौ	१७८ [२],
महासुक	महाशुक	१९६, ६२२,		१८१ [२], १९३ [२]	
		पृ. १६९ टि. १	महिङ्गिया	महर्दिकाः	१७७, १८१
महासुक ०	,,	१५३२ [५],		[१], १८२ [१], १८८,	
		२००३, २०५१, २०५२		१९६, १९७ [१].	
		[१]		२०५ [१]	
महासुकदेवा	महाशुकदेवाः	७०८	० महिङ्गिया	,,	
महासुकदेवानं	महाशुकदेवानाम्	५९५,		पृ. २८६ टि.	
महासुकवडंसण	महाशुकवत्सकः	२०३ [१]		४५५-७ ८-१०	
महासुकस्य	महाशुकस्य	२०४ [१]	महिल्ये	गुच्छवनस्पतिविशेषः	
महासुक्का	महाशुकाः	२०३ [१],		४२ गा. २२	
		पृ. ४५ टि. २	महिया	महिका	२८ [१],
महासुकार्ण	महाशुकार्णाम्	२०३ [१]		पृ. १४ टि. १	
महासुके	महाशुकः	२०३ [१-२]	० महिया	महितानि	१७७, १७८
"	महाशुके	२२३ [७],		[१], १८८	
		३३४, ४२१ [१-३],	महिल	मिथिला	१०२ गा. ११४
		१८३६	महिस	महिष	१९६
महासैते	महाश्वेतः-बानव्यन्तरेन्द्रः		महिसा	महिषाः	७२
		१९४ गा. १५३	महिसी	महिषी-राज्ञी	१९९ [२]
महासौक्खा	महासौख्यौ	१७८ [२]	"	"-कासरी	८५१
महासौक्खा	महासौख्याः	१७७, १७८	० महिसीजो	महिष्यः-राज्यः	१९९ [१]
		[१], १८८, १९६,	० महिसीणं	महिषीणाम्-राज्ञीनाम्	
		२०७, २१०		१७८ [१], १७९ [२],	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाह
० महिशीणं	१८० [२], १८२ [२], १८८, १९० [२], १९५ [१], १९६, १९७ [२], १९८ [२]	
महिसे	महियः ८४९, ८५२	
महिसो	,, पृ. २१२ टि. ४	
महुओ	मधुकः ५४ [१] गा. ४९	
+ महुरतण	नृणविशेषः ८७ गा. ३६	
महुररम	मधुररम ५४६	
महुररस ०	,, ६६०, ६६१	
महुररसणामे	मधुररसनाम १६९६ [११]	
महुररसपरिणना	मधुररसपरिणताः ८ [३], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [७], १२ [१८], १३ [१-५]	
महुररसपरिणामे	मधुररसपरिणामः ९५४	
महुग्गमा	मधुररसा-वनस्पतिः ५६ [१] गा. ५०	
महुग्गमो	मधुररसः पृ. २१७ टि. ३	
महुग्ग	मधुरा १०२ गा. ११६	
० महुग्गह	मधुराणि १८०६ [१], १८०९	
महुरादीणं	मधुरादीनाम् १७०२ [३१]	
महुरो	मधुरः ८७७ [१२]	
महुमिगी	मधुमित्री-वनस्पतिः ५६ [१] गा. ६९	
महेसक्खा	महेशाः (त्याः) पृ. ५६ टि. १६	
महेसक्खे	महेशाः (त्यः) पृ. ४४३ टि. १	
महेसरे	महेधरः-वानव्यन्तरेन्द्रः १९४ गा. १५२	
महोरगच्छायं	महोरगच्छायाम् १११४	
महोरगा	महोरगाः-उरःपरिसर्पवि- शेषाः ७७, ८३	
,,	,, -वानव्यन्तरदेवविशेषाः १४१ [१]	
महोरगाणं	महोरगाणाम् १९२	
सङ्कुण्हथी	सङ्कुण्हस्ती ७३	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाह
मंगुसा	नकुला-	८५ [१]
मंगुसा	,, पृ. ३३ टि. ३	
मंडल	मण्डल १९५ [१]	
मंडलिणो	मण्डलिनः ८०	
मंडलिय ०	माण्डलिक ८२	
+ मंडलिय	माण्डलिकाः १६०६ गा. २१३	
मंडलियत्तं	मण्डालकन्धम् १४६६	
० मंडलिया	मण्डलिका ३४ [१]	
मंडलियावाण	मण्डलिकावात ३४ [१]	
मंडलिबाण	मण्डलियातः पृ. १६ टि. ३	
मंडित	मण्डित १७८ [१-२]	
मंडित-	,, १७८ [१-२]	
मंडुक्की	मण्डुकी-वनस्पतिः ४९ गा. ४०	
मडुण	मण्डुक. ११११	
मडुओ	,, पृ. २७१ टि. ८	
मडुयगनी	मण्डुकगति ११०५, ११११	
मंडसाण	(?) पृ. ७१९ टि. ८	
मंड	म्लेच्छजातिविशेष ९८	
+ मंनिय	नृणविशेष. पृ. २० टि. १	
मंयं	मन्थानम् २१७२	
मंदकुमारण	मन्दकुमारकः ८३९ तः ८४३	
मंदकुमारिया	मन्दकुमारिका ,,	
मंदर	मन्दर-मन्दरनामकद्वीप- ममुद्गाथं १००३ [२] गा. २०६	
मंदरपर्वव्य	मन्दरपर्वत १०९८	
मंदरस्स	मन्दरस्थ १७९ [१], १८० [१], १८२ [१], १८३ [१], १९० [१], १९१ [१], १९७ [१], १९८ [१], १०९८	
मंस	मांस १६७, १६८, १७० तः १७४	

मूलस्रो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलस्रो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
मंसकच्छभा	मांसकच्छयाः	६४	माणसं	मानसीम्—वेदनाभेदम्	
मंसकबाहं	मांसकडाहम्	पृ. २५ टि. ११		२०६४, २०६५	
मंसला	मांसला	पृ. २६९ टि. १८	माणसंजलणपु	मानसञ्चलनस्य—सुञ्चलन-	
माह्मिच्छहिट्टिउव-	मायिमिथ्यादृष्टयुपपन्नकाः			मानस्य	१७०० [६]
वषणगा	९९८, २०४६, २०८३		माणसंजलणे	मानसञ्चलने	पृ. ३७२ टि. २
माह्मिच्छहिट्टी	मायिमिथ्यादृष्टयः	११३९	माणसा	मानसी-वेदनाभेदः	२०६३
माह्मिच्छहिट्टी	मायिमिथ्यादृष्टयुपपन्नकाः		० माणिभहा	माणिभद्री, माणिभद्रः—	
उववषणगा		११६६		यक्षाभिधवानच्यन्तर-	
माह्मिच्छहिट्टो-	..	११६६		देवानामिन्द्रः	१९२
वषणगा			माणिभद्	माणिभद्रः—यक्षाभिधान	
माह्मिवाहा	द्वीन्द्रियजीवाः	५६ [१]		वानरच्यन्तरदेवानामिन्द्रः	
+ माउलिंग	मानुलिङ्गः	४१ गा १६	माणुसाणं		१९२ गा. १४९
माउलिंराण	मानुलिङ्गानाम्	पृ. २९६ टि. ४	माणे	माणुसाणाम्	२११ गा. १७१
			..	मानः	१६७०, १६९१ [४]
माउलिंगी	मानुलिङ्गी	४२ गा. १९	माणेण	माने	८६३ गा १९५
माउलुंराण	मानुलिङ्गानाम्	११२२, १२३५		मानेन	९६० [३], ९६१ [३], ९६२ [३], ९६३ [३], ९६४ [१], ९६५ [१], ९६६ [१], ९६७ [१], १५८०
० माउणं	मातृणाम्	७७३ [२]	मात्तापु	मात्रया	२११
माण्जा	मायान्	२११ गा. १७३	० मानापु	..	१२५२, १२५३, १२५५
माहंभियं	माहम्बिकम्	११०८	मादि ०	मायिन्	पृ. ४२० टि. २
माहरी	माहरी—वनस्पतिः	५४ [१] गा. ५०	मायकसाई	मायाकसायी	१३३२
			..	मायाकसायिण	२५४
माण	मान	१७३७ [४]	मायकसाईणं	मायाकसायिणाम्	२५४
माण ०	..	पृ. ३११ टि. १	मायमिच्छहिट्टिउव-	मायिमिथ्यादृष्टयुपपन्नकाः	
माणकसाईणं	मानकसायिणाम्	२५६	वषणगा	पृ. ४२७ टि. १-३	
माणकसाईसु	मानकसायिषु	१८९५ [३]	माया	माया	१६७०, १६९१ [४], १७३७ [४]
माणकसापु	मानकसायः	१५८	+ माया	मायायाम्	८६३ गा. १९५
माणकसायपरिणामे	मानकसायपरिणामः	१२९	मायापु	मायाया	९६० [३], ९६१ [३], ९६२ [३], ९६३ [३], ९६४ [१], ९६५ [१], ९६६ [१], ९६७ [१], १५८०
माणकसायी	मानकसायिणः	२५४			
माणनिस्सिया	माननिःसृता—भाषाभेदः	८६३			
माणसण्णा	मानसंज्ञा	७२५, ७२६			
माणसमुग्घापु	मानसमुद्घातः	२१३३			
माणसमुग्घाणं	मानसमुद्घातेन	२१४२ तः २१४५ [१], २१४६			
माणसमुग्घाणो	मानसमुद्घातः	२१३९			
माणसरहियं	मानसरहिताम्—स्मोरहिताम्	२०५४ गा. २२६			

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ
मायाकसाई	मायाकथायी पृ. ३११ टि. २	
मायाकसाईमु	मायाकथायिपु १८९५ [३]	
मात्थाकसाण	मायाकथायः ९५८	
मायाकसायपरिणामे	मायाकथायपरिणामः ९२९	
मायाणिसिस्सवा	मायानिःसृता-भाषामेदः ८६३	
मायाभोसच्चिरस्यस	मायाभूषाविरतस्य १६४५, १६५६	
मायाभोसेणं	मायाभूषेण १५८०, १६३९	
मायावत्तिया	मायाप्रत्यया-क्रियाभेदः ११२९, ११३९, ११४१, ११४२, १६२१, १६२४, १६२९, १६३३, १६५२, १६६०	
मायावत्तियाजो	मायाप्रत्ययाः १६६३	
मायासण्णा	मायासंज्ञा ७२५, ७२६	
मायासमुग्घाण	मायासमुद्घातः २१३३	
मायासमुग्घाणं	मायासमुद्घातेन २१४२ तः २१४४ [१], २१४५ [१]	
मायासमुग्घानो	मायासमुद्घातः २१३९	
मायासंजलणाण	मायासंजलनस्य-संजव- लनमायाया १७०० [७]	
मारणंनियसमुग्घाण	मारणान्तिकसमुद्घातः २०८६, २०८९, २०९० [१], २०९१ [१-२], २०९२, २१४७ तः २१५०	
मारणंनियसमुग्घा- णं	मारणान्तिकसमुद्घातेन १९३, १५४५ तः १५४७ [१], १५४८ तः १५५०, १५५१ [१, ४, ६, ९], ११२५ तः २१२७ [१], २१२८ [१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१५६ [१]	
मारणंनियसमु- ग्घानो	मारणान्तिकसमुद्घातः २०१६ [१], २११८ [१], २१३९	

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाइ
+ माल	मालः-गुच्छवनस्पतिविशेषः ४२ गा. २३	
माल	माला १९७ [२]	
मालव	मालव-म्लेच्छजातिविशेष ९८	
मालवंतपरियाय	माल्यक्तपरियाय-पर्वत १०९८	
माला	माला १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
माला-	.. १८८	
मालिणो	सर्पभेदः ८०	
+ मालुय	मालुकः-वृक्षविशेषः ४० गा. १३	
मालुया	मालुका-वृक्षविशेषः ४५ गा. ३२	
..	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
मास ०	मास ५० गा. ४२	
मासचुण्णाण	मासचूर्णानाम् ८८४	
मासपण्णी	मासपर्णी-वनस्पतिः ५४ [१] गा. ५१	
मासपुरि	मासपुरी-नगरी १०२ गा. ११६	
मासल्ला	मांसला १२३७	
मास्यियाण	मासकलीनाम् ८८६	
मासं	मासम् ५७२, १७०० [६]	
० मामं	.. ५७२	
मास्या	मासौ ५७३, १७०० [५]. १७३७ [४]	
मासा	मासाः ५७४, ५९७, ५९८, १२८३	
मासाबल्ली	बल्लीविशेषः ४५ गा. ३१	
मासं	पर्वगवनस्पतिविशेषः-पृ. १९ टि. १५	
मासेहिं	मासाभ्याम् १७२६	
मासो	मासः १७३७ [४]	
माहिंद	माहिन्द्र १९६, २१०, ६२२, ६३४, १०३५, २०५१	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
मार्हिद०	माहेन्द्र पृ. ७२ टि. ४	
मार्हिदग०	माहेन्द्रक २०० [१]	
मार्हिदगदेवा	माहेन्द्रकदेवा ३००५, २००१	
मार्हिददेवाणं	माहेन्द्रदेवानाम् ७९७	
मार्हिदवर्द्धसण्	माहेन्द्रवर्द्धसकः २०० [१]	
मार्हिदा	माहेन्द्राः १४६ [१]	
मार्हिदाणं	माहेन्द्राणाम् २०० [१]	
० मार्हिदेणं	माहेन्द्रयोः २०१ [१]	
मार्हिदे	माहेन्द्रः २०० [१-२]	
"	माहेन्द्रे २२३ [४], ३३६, ४१८ [१-३], १५३३ [५] १८३३	
० मार्हिदेसु	माहेन्द्रेषु २०५२ [१]	
माहेन्दरी	माहेन्दरी—लिपि विनोदः १०७	
मिग०	मृग १९६	
मिगवालुंकीफलं	मृगवालुंकीफलम् पृ. २२५ टि. ८	
मिच्छसवेदुणिजस्म	मिथ्यात्ववेदनीयस्य १७२० १७३७ [२]	
मिच्छसवेदुणिजस्म	मिथ्यात्ववेदनीयस्य १७०० [२], १७०८ [२] १७१८, १७२२, १७२७	
मिच्छसवेदुणिजो	मिथ्यात्ववेदनीयम् १६८०, १६९१ [२]	
मिच्छसं	मिथ्यात्वम् १६६७	
मिच्छसताभिगामी	मिथ्यात्वाधिगमिनः २०४९, २०५०	
मिच्छसोणं	मिथ्यात्वेन १६३७	
मिच्छसिद्धि	मिथ्यादृष्टि ९९८, २०४६	
मिच्छसिद्धि ०	,, ६६२ [६], १५३३ [७]	
मिच्छसिद्धी	मिथ्यादृष्टिः ८२, १३४४, १७५०, १७५१	
"	मिथ्यादृष्टयः ९३, २५६, ३३४, ९३८, ९४० [१],	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	९४१ [१], ११२९, ११४१, ११४७, १३९९, १४०२ तः १४०६	
० मिच्छसिद्धी	मिथ्यादृष्टयः ११३९	
मिच्छसिद्धीणं	मिथ्यादृष्टीनाम् २५६	
मिच्छसिद्धीसु	मिथ्यादृष्टिषु १८८८	
० मिच्छसिद्धीव-	मिथ्यादृष्टयुपपत्तकाः वर्णना ११४६	
मिच्छादंसण-	मिथ्यादर्शनपरिणामः	
परिणामे	९३५	
मिच्छादंसणवत्तिया	मिथ्यादर्शनप्रत्यया— क्तियाभेदः ११२९, ११३९, ११४१, ११४२, १६२१, १६२६, १६२७ [१], १६३४, १६३५ [१, ४], १६५०, १६५७, १६५८, १६६०	
मिच्छादंसणव-	मिथ्यादर्शनप्रत्ययाया	
त्तियाण्	१६३१, १६५६	
मिच्छादंसणव-	मिथ्यादर्शनप्रत्ययाः	
त्तियाणो	१६६३	
मिच्छादंसणव	मिथ्यादर्शनप्रत्ययानाम्	
त्तियाण	१६६३	
मिच्छादंसण-	मिथ्यादर्शनशाल्यविरतः	
सल्लविरण्	१६४६, १६४७ [१]	
मिच्छादंसणसल-	मिथ्यादर्शनशाल्यविरतस्य	
विरयस्स	१६५७, १६५८, १६६०	
मिच्छादंसणसल-	मिथ्यादर्शनशाल्यविरताः	
विरथा	१६४८	
मिच्छादंसणसल-	मिथ्यादर्शनशाल्यविरमणम्	
वेरमणे	१६४०	
मिच्छादंसणसल्लेणं	मिथ्यादर्शनशाल्येन १५८०, १५८४ [१]	
मिच्छादंसणस्स	मिथ्यादर्शनिनः १६२६	
मिच्छासिद्धी	मिथ्यादृष्टिः १७४६	
"	मिथ्यादृष्टयः पृ. २७५ टि. ३	

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
मितवालुंकी	मृगवालुंकी-वनस्पति- विशेषः पृ. २९५ टि. ७	
मिथवालुंकी	,, ,, ५४ [१] गा. ५०, १२३३	
मिथवालुंकीफले	मृगवालुंकीफलम् १२३३	
मिया	मृगाः ७२, ८३२	
मिरिप्	मिरिचम् १२३४	
मिरियचुण्णाण	मिरिचचूर्णानाम् ८८४	
मिरियचुण्णे	मिरिचचूर्णम् १२३४	
मिलक्वा	म्लेच्छाः पृ. ३६ टि १-२- २४	
मिलक्ख	,, ९७ [२], ९८	
मिलिया	मिलिनाः १०८३, १६४३	
० मिस्साण	मिश्रणाम् ५३ गा ४५	
० मिस्सिया	मिश्रिता ८६५	
मिहू	वनस्पतिविशेषः ५८ [१] गा. ४७	
मिजा	मिजाः-बीजानि ५४ [८] गा. ९५	
,,	,, -फलानि ५४ [८] गा ९१	
० मिजिया	मिजा १२३१	
मिडयमुहा	मेखकमुखाः पृ. ३६ टि ३	
मीसगा	मिश्रकाः १९८० गा. २२१	
मीसजोगिया	मिश्रयोनिकाः ७६३	
मीसजोगीणं	मिश्रयोनीनाम् ७६३	
मीसाहारा	मिश्राहाराः १७९४ [१, ३]	
मीसिया	मिश्रिता-योनिसेदः ७५४ तः ७५६, ७५८, ७६१	
मुदंग	मृदङ्ग १७८ [१], १८६	
मुक्क	मुक्क १७७, १७८ [१], १८८	
मुक्केलगा	मुक्कानि ९१० [२-४], ९११ [१-३], ९१२ [२], ९१४ [१-२], ९१६ [१-२], ९१८ [१-२], ९२०, ९२१ [१-२]	

मूलसदो	सक्यत्थो	सुत्तंकाह
० मुक्केलगा	मुक्कानि ९११ [१], पृ. २२७ टि. १-२	
मुक्केलया	मुक्कानि ९१० [१-४], ९१२ [२], ९१८ [१-२], ९२२	
मुग्गचुण्णाण	मुद्गचूर्णानाम् ८८४	
मुग्गपणी	मुद्गपणी-वनस्पतिविशेषः ५४ [१] गा. ५१	
मुग्गसिंगाण	मुद्गफलीनाम् ८८६	
मुग्गा	मुद्गाः ५० गा. ४२	
मुब्बह	मुच्यते २१७४ [१]	
मुब्बन्ति	मुच्यन्ते ६७३ [२]	
मुब्बेजा	मुच्येन १४२१ [५]	
मुणाल	मृणाल २११	
मुणालिया	मृणालिका १७८ [२]	
० मुणाले	मृणालयो. ५४ [८] गा. ८८	
मुणिणा	मुनिना १ [गा. १]	
मुणेयक्वा	मुणितव्याः-ज्ञातव्याः ४३ गा. २६, १८७ गा. १४६ गा. १४८	
,,	मुणितव्यानि-ज्ञातव्यानि १०६७	
मुत्तालप्प	मुक्तालयः-ईषत्प्राग्भरिकार्थे २११	
मुत्तिमुहं	मुक्तिमुलम् २११ गा. १७७	
मुनी	मुक्तिः-ईषत्प्राग्भरिकार्थे २११	
मुडग	मुच्छवनस्पतिविशेषः पृ. १८ टि. १०	
मुडा	मुद्गा १७८ [१ २]	
मुट्टिय	मृद्धीका ४५ गा. ३१	
मुट्टियामारप्प	मृद्धीकासारकः- मृद्धीकासारः १२३७	
मुदवा	प्राह्विविशेषः ६५	
मुम्भुरे	मुम्भूरः ३१ [१]	
मुदंग	मृदङ्ग १७७	
मुरंढ-	मुरण्ड-म्लेच्छजातिविशेष पृ. ३६ टि. ४	

मूलसरो	सकयत्यो	सुसंकाह
मुसंब -	मुसण्ड-म्लेच्छजातिविशेष	९८
मुसक	मुद्याल १७७, १७८ [१],	१८८
मुसंदि	शक्यविशेषः	१७७
मुसाबापणं	मृषावादेन १५.७६ [१],	१६३९
मुसाबायविरयस्स	मृषावादेविरयस्य	१६४५
मुसुंदि	शक्यविशेषः	१७८ [१],
		१८८
मुसुंटी	वनस्पतिविशेषः	५.४ [१]
		गा. ४७
मुहुत्तपुहुत्तस्स	मुहुर्तपृथक्त्वेन	
(तृप. व.)	मुहुर्तपृथक्त्वा वा ६९५,	
	७०० तः ७०३	
मुहुत्ता	मुहुर्ताः १६९९ [१],	
	१७०२ [५४], १७०३	
	[१]	
मुहुत्ता	मुहुर्ताम् ५६० त. ५६३,	
	५६५ तः ५६९, ५७६	
	तः ५७८, ५८४ तः ५९२,	
	६०७, १७३९ [३]	
मुञ्जपादबारा	मुञ्जपादुकाकराः-	
	शिल्पार्थाः १०६	
मुठे	मुण्डः १४२० [८],	
	१४२१ [२-३]	
मूयकि ०	म्लेच्छजातिविशेष	९८
मूलपू	मूलकः-वनरपतिः	५४
	[१] गा. ४८	
० मूलपू	मूलकम्	१२३३
+ मूळग	मूलकः-हरितवनस्पति-	
	विशेषः ४९ गा. ४०	
+ मूळग	,, -औषधिवनस्पति-	
	विशेषः ५० गा. ४३	
मूळगा ०	मूलाग्र ५५ [३] गा. १०९	
मूळस्स	मूलस्य ५४ [३] गा. ५६,	
	५४ [४] गा. ६६, ५४ [५]	
	गा. ७६, ५४ [६] गा. ८०	

मूलसरो	सकयत्यो	सुसंकाह
मूला	मूलानि	४०, ४१
० मूला	मूलानि ५५ [३] गा. १०८	
मूले	मूलम् ५४ [३] गा. ५६,	
	५४ [४] गा. ६१	
,,	मूले ५४ [९] गा. ९७	
मूसगाण	(१) मूसकाणाम्	८८६
मूसयाण	,, घृ. २१९ टि. ७	
मूसंगाण	,, घृ. २१९ टि. ७	
मूसा	मुञ्जपरिसर्पविशेषः ८५ [१]	
मे	मे-मम ८४१ तः ८४३,	
	८४६ तः ८४८	
मेच्छो	म्लेच्छः २११ गा. १७४	
० मेसाह्	मात्राणि १९९५	
० मेसाए	मात्रया घृ. ३२ टि. १४	
० मेसाभो	मात्राः ९११ [२], ९२४	
० मेसीए	मात्रया	८२, ९३
० मेत्ते	मात्रम् ९७६ [४],	
	२१५३ [१], २१५६ [१],	
	२१५९ [१], २१६६ [१]	
० मेत्तेणं	मात्रेण ९१६ [२]	
मेद ०	मेद १६७ तः १७४	
मेय	मेद-म्लेच्छजातिविशेष ९८	
मेरए	मेरकम् १२३७	
मेरतिपू	मेरेयकः घृ. २९६ टि. १४	
मेकिमिवा	सर्पमेदः	७९
मेसरा	रोमपक्षिविशेषः	८८
मेहमुहा	मेघमुखाः-अन्तर्हीय-	
	मनुष्याः	९५
मेहुणसण्णा	मैथुनसंज्ञा ७२५, ७२६	
मेहुणसण्णा-०	,, ७३०, ७३१, ७३३	
	तः ७३६	
मेहुणे	मैथुने १६३९	
मेहुणेणं	मैथुनेन १५७८ [१]	
मेहमुहा	मेण्डमुखाः-अन्तर्हीय-	
	मनुष्याः	९५
मो	पादपूरणे १८७ गा. १३९	
मोगली	बलीविशेषः ४५ गा. ३२	

मूलसहो	सङ्ख्यात्थो	सुत्तंकाह	मूलसहो	सङ्ख्यात्थो	सुत्तंकाह
+ मोग्ग	मुद्गर-गुल्मवनस्पतिः ८३ गा. २५		य	२८ [२], २९, ३०, ३१ [२], ३२, ३३, ३४ [२], ३५ तः ३७, ३८ गा. १२, ३९, ४० गा. १३ तः १५, ४१ गा. १६ तः १८, ४२ गा. १९ तः २२, ४३ गा. २४ तः २६, ४४ गा. २७, ४५ गा २८ तः ३२, ४६ गा. ३३-३४, ४७ गा. ३५- ३६, ४८ गा. ३७-३८, ४९ गा ३९ त ४१, ५४ [१] गा ४३, ५४ [७] गा. ८५, ५४ [८] गा. ८६ गा. ८८ तः ९३ गा. ९६, ५४ [९] गा. ९७, ५५ [३] गा. १०७ त १०९, ५६ [२], ५७ [२], ५८ [१] गा. ११०, ५८ [२], ६० ६१, ६६, ६८ [१], ६९, ७० [१], ७६, ७८, ८४ [१], ८५ [२] ९१ [१], ९१ [४] गा १११, ९७ [२], ९८, ९९, १०२ गा ११२ तः ११३, १०३ गा. ११८, १०३, १०९, ११० गा. १२०-१२१ गा. १२३ गा. १२६ गा. १२९, गा. १३१-१३२, ११० तः १३२, १३४ तः १३८, १४० [२], १४१ [२], १४२ [२], १४३, १४४ [२], १४५, १४६ [२], १४७ [२], १५०, १५३, १५५ तः १५७, १५९, १६२, १७४ गा. १३६,	
मोग्गर	मुद्गर-आयुषविशेष १८८				
मोत्तिषा	द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]				
मोयह	मोचकी-वृक्षविशेषः ५८ गा. १३				
मोरगीषा	मयूरगीषा १२२७				
मोस	म्लेच्छजातिविशेष पृ. ३६ टि. १२				
मोसभासगा	मृषाभाषकाः ९००				
मोसभासगाणं	मृषाभाषकाणाम् ९००				
मोसभासत्ताप	मृषाभाषात्वेन ८९२, ८९३				
मोसभास्ताप	मृषाभाषया ८९०				
मोसमणजोगं	मृषामनोयोगम् २१७४ [२]				
मोसमण्यजोगे	मृषामनःप्रयोगः १०६८, १०७४				
मोसवहजोगं	मृषावामयोगम् २१७४ [३]				
मोसं	मृषाम् ८७१, ८७८, ८७९, ८९९				
”	मृषम् ८७०, ८९८				
मोसा	मृषा-भाषामेद. ८३१ त ८३८, ८५४ तः ८५७, ८६१, ८६३, ८७७				
मोह-	मोह-मोहनीय १७४२				
मोहणिज्जस्स	मोहनीयस्य १६८२, १७४३				
मोहणिज्जं	मोहनीयम् १५८७ [१], १६६५, १६७८ [१] १६८२, १७३६, १७८६ १७९२ [१] ,, १६८२, १६९१ [१]				
मोहणिजे	य				
य	य २ गा ४५ गा ७, ३, ४, ८ [२], १४, १५, २० तः २२, २४ गा. ८ गा. १० ११, २५ [१], २६, २७				

वीथं परिसिद्धं-सहायुकर्मो

मूलसदो
य

सक्यत्यो सुसंकाह
१७७ गा. १३७, १७८
[१], १७९ [१-२],
१८० [२], १८२ [२],
१८७ गा. १४३ गा. १४५.
तः १४८, १८८, १९०
[२], १९२ गा. १४९,
१९३ [१], १९४ गा.
१५२-१५३, १९५.
[१-२], १९६, १९७
[१-२], १९८ [२],
२०१ [२], २०२ [२],
२०३ [२], २०४ [२],
२०६ [२] गा. १५६,
२१०, २११ गा. १५८
गा. १६० गा. १६२ तः
१६५ गा. १६७ गा.
१६९ गा. १७१ गा.
१७८, २१२ गा. १८०-
१८१, २२५ तः २२७,
२३२ तः २३४, २३७ तः
२३९, २४१ तः २४४,
२४६, २४७, २४९, २५०
[१-७], २५१ तः २५५,
२५७ तः २७१, २७३
तः २७५, ३२५, ३२७,
३२९ तः ३३३, ३५३,
३५८, ३६१, ३६७,
४३८, ४४०, ४४४ तः
४४८, ४५२, ४५३,
४५५ [१], ४५६ [१],
४५७ [१], ४६२ [१],
४६४ [१], ४६६ [१],
४६७ [१], ४६८ [१],
४७० [१], ४७३ [१],
४७४ [१], ४७५ [१].
४८५ [१], ४८७ [१],
४८८, ४९६, ४९७,

मूलसदो
य

सक्यत्यो सुसंकाह
५००, ५०५, ५०८,
५०९, ५११, ५१३,
५२९ [१], ५३० [१],
५३३ [१], ५३५ तः
५३९ सूत्राणां प्रथम-
कण्डिका, ५४१ [१],
५४२ [१], ५४३ [१],
५४४, ५४७ [१], ५५४
[२-३], ५५५ [१],
५५६ [१], ५५७ [१],
५५९ गा. १८२, ५९१,
६२२, ६३५, ६४७ गा.
१८३, ६६८ [७], ६७४,
६७९, ६८१, ६९२,
७३१, ७३३, ७३५,
७३७, ७५३, ७६०,
७६१, ७६३, ७६९,
७७०, ७७२, ७७३ [३].
७७५, ७७७ तः ७८१.
७८३ तः ७८८, ७९० गा
१८५ तः १८७, ७९७,
८०२ तः ८०६, ८२९
[२] गा. १९१, ८३३
तः ८३५, ८५९ गा.
१९२-१९३, ८६१, ८६२
गा. १९४, ८६३ गा.
१९५, ८६४, ८६६
गा. १९६-१९७, ८६७.
८६८, ८७७ [२३],
८७७ [२३] गा. १९८,
८८७, ९००, ९१०
[१-४], ९११ [१-३],
९१२ [२], ९१४
[१-२], ९१६ [१-२],
९२०, ९२१ [१-२],
९२२, ९२५, ९३२,
९४८, ९४९, ९५३,

मूकसप्तो ष	सकथयो	सुसंकाह	मूकसप्तो ष	सकथयो	सुसंकाह
	९५५, ९५७, ९७२ गा.			१५११ [१, ३], १५१२,	
	२०३, ९८२, ९८३ [२],			१५१२ गा. २१५-२१६,	
	९८४, ९८७ [१, ४],			१५१३ [४], १५१४,	
	९८८, ९९३, ९९४,			१५१९ [२], १५२० [५],	
	९९६, ९९८, १०००,			१५२३ [१-३], १५२६	
	१००१, १००३ [२]			[१], १५२९ [१-५],	
	गा. २०४ त २०६,			१५३२ [१], १५३९ [३],	
	१००६ गा. २०७, १०१७,			१५४४ [२], १५५१ [३],	
	१०२० [१], १०२१ [१],			१५६३ [१], १५६८,	
	१०२४, १०२८ [१],			१५६९, १५७३, १५८३	
	१०३५, १०४९, १०७२,			[१-३], १५९९ [२],	
	१०७७, १०७८, १०८१			१६०१, १६०४ [१-२],	
	ता १०८३, ११००,			१६३९, १६४३, १६४५,	
	११०२, ११०३, ११२४			१६४९ [१], १६५६,	
	ता ११२८. ११३२.			१६६३, १६६४ गा २१७,	
	११४१, ११४२, ११४४,			१६७०. १६८९ [१],	
	११४६, ११४७, ११५२.			१६९० [१-३], १६९४ [१८],	
	११७० त ११७४			१६९५ [१], १६९७.	
	११७६, ११७८, ११८०			१६९८ [१-२], १६९९	
	[१, ५-१०], ११८५			[१-२], १७०० [२, ९	
	[१-३], ११८३ [१-३].			१०, १३], १७०२ [१, ३,	
	११८९ त ११९४,			५-९, ११, १३, १८	
	११९७, १२०५, १२४७			२२, २४-२७, ३६-३९,	
	त. १२४९, १२५७			४२-४५, ५४, ५८].	
	[१२-१३], १२५९ गा			१७०३ [१], १७०४,	
	२११-२१२. १३०३.			१७१०, १७११ [२],	
	१३१८, १३१९, १३६४,			१७२३, १७३२, १७३४,	
	१३६७, १३६९, १३७१,			१७३५ [१], १७३७	
	१३७६, १३७९, १४०८.			[१-४], १७३९ [१-३],	
	१४०६, १४०६ गा.			१७४१, १७५०, १७५८,	
	२१३, १४११, १४४०,			१७६०, १७६१, १७६३	
	१४६५, १४७३, १४७८			[३], १७६४, १७६५.	
	[१-२], १४८०, १४८२,			[२], १७७४ [१],	
	१४८३, १४८४ [१-२],			१७७८, १७८०, १७८१,	
	१४८५ [१-३, ५-७],			१७८३ [२], १७८४	
	१४८६ [१-३], १४८७			[१-३], १७८९, १७९६,	
	[१-२], १५०६ [५],				

मूलसरो	सकयत्यो	सुत्काइ
ब	१८१७, १८१८, १८२१, १८६०, १८६५ गा. २१९, १८६९ [१], १८८०[१], १८८५[४], १८८६, १८९२, १८९३, १८९५[३], १८९८[३], १८९९[२], १९००[२], १९०३[४,६], १९०४ [१], १९०६, १९०७, १९०८, १९१२, १९१४, १९१६, १९२०, १९२४, १९३६, १९४०, १९४२, १९४८, १९५०, १९५८, १९७१, १९७३ गा. २२०, १९८०गा. २२१, १९८१ गा २२२, १९८७, २०३२ गा. २२३-२२४, २०३६, २०४६, २०५३, २०५४ गा. २०५, २०५७ [५], २०७२, २०७५, २०७७, २०७८, २०८३, २०८५, २०९९ [२], २१२५ तः २१२७[१], २१२८[१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१३९, २१४०, २१४३, २१५३ [६], २१६८तः २१७० [१] गा. २२८, २१७० [२] गा. २२९, घृ. २२ टि. ११, घृ. ३९ टि. २, घृ. ५७ टि. २, घृ. १६३ टि. १, घृ. १६५ टि. १, घृ. ३५९ टि. २	१८१७, १८१८, १८२१, १८६०, १८६५ गा. २१९, १८६९ [१], १८८०[१], १८८५[४], १८८६, १८९२, १८९३, १८९५[३], १८९८[३], १८९९[२], १९००[२], १९०३[४,६], १९०४ [१], १९०६, १९०७, १९०८, १९१२, १९१४, १९१६, १९२०, १९२४, १९३६, १९४०, १९४२, १९४८, १९५०, १९५८, १९७१, १९७३ गा. २२०, १९८०गा. २२१, १९८१ गा २२२, १९८७, २०३२ गा. २२३-२२४, २०३६, २०४६, २०५३, २०५४ गा. २०५, २०५७ [५], २०७२, २०७५, २०७७, २०७८, २०८३, २०८५, २०९९ [२], २१२५ तः २१२७[१], २१२८[१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१३९, २१४०, २१४३, २१५३ [६], २१६८तः २१७० [१] गा. २२८, २१७० [२] गा. २२९, घृ. २२ टि. ११, घृ. ३९ टि. २, घृ. ५७ टि. २, घृ. १६३ टि. १, घृ. १६५ टि. १, घृ. ३५९ टि. २
ब-	ब २ गा. ६, २४, २८[१], ३१ [१], ३४ [१], ४०, ४१, ४२ गा. २३, ४४	ब २ गा. ६, २४, २८[१], ३१ [१], ३४ [१], ४०, ४१, ४२ गा. २३, ४४

मूलसरो	सकयत्यो	सुत्काइ
ब	तः ४९, ५० गा. ४३, ५१, ५१ गा. ५०, ५२, ५४ [१] गा. ५३, ५४ [२] गा. ५४, ५४ [३] गा. ५६ तः ६५, ५४ [४] गा. ६६ तः ७५, ५४ [५] गा. ७६ तः ७९, ५४ [६] गा. ८० त. ८३, ५४ [८] गा. ८७ गा. ८९, ५४ [११], ५५ [३] गा. १०८, ५६ [१], ५७[१], ५८[१], ६३, ६७, ७१, ७३, ७४, ७९, ८०, ८३, ८५[१], ८७, १०५, १०६, १७८ [२], १८० [२], १८२ तः १८६ सूत्राणा द्वितीय- कण्डिका, १८९ [२], १९० [२], १९१ [२], १९३ [२], १९५ [२], १९७ [१-२], १९८[२], १९९ [१-२], २०० तः २०४, २०५ [२], २०६ [१-२], ८४९ तः ८५३, ८६६ गा. १९६, १६७९, १६८०, घृ. ७१ टि. २	तः ४९, ५० गा. ४३, ५१, ५१ गा. ५०, ५२, ५४ [१] गा. ५३, ५४ [२] गा. ५४, ५४ [३] गा. ५६ तः ६५, ५४ [४] गा. ६६ तः ७५, ५४ [५] गा. ७६ तः ७९, ५४ [६] गा. ८० त. ८३, ५४ [८] गा. ८७ गा. ८९, ५४ [११], ५५ [३] गा. १०८, ५६ [१], ५७[१], ५८[१], ६३, ६७, ७१, ७३, ७४, ७९, ८०, ८३, ८५[१], ८७, १०५, १०६, १७८ [२], १८० [२], १८२ तः १८६ सूत्राणा द्वितीय- कण्डिका, १८९ [२], १९० [२], १९१ [२], १९३ [२], १९५ [२], १९७ [१-२], १९८[२], १९९ [१-२], २०० तः २०४, २०५ [२], २०६ [१-२], ८४९ तः ८५३, ८६६ गा. १९६, १६७९, १६८०, घृ. ७१ टि. २
बल	तल	१८८
बा	ब २ गा. ५, ५४ [८] गा. ८७, १८७ गा. १४३-१४४, १९४ गा. १५२	ब २ गा. ५, ५४ [८] गा. ८७, १८७ गा. १४३-१४४, १९४ गा. १५२
बाण्ड	आनाति	१६७९
बाणति	,,	१६७९
बाणति	आनन्ति ९९५[१], ९९६, ९९८, २०४३, २०४६, म्बेच्छजातिविशेषः घृ. ३६ टि. ९	आनन्ति ९९५[१], ९९६, ९९८, २०४३, २०४६, म्बेच्छजातिविशेषः घृ. ३६ टि. ९
बेचस		

मूलसहो	सङ्ख्यस्थो	सुत्तंकाइ
	र	
रहणप्यभा	रत्नप्रभा पृ. १९३ टि १	
० रहणो	रतयः १८८	
रहत	रचित २१७५	
रह्य	१८८	
० रहया	रचितानि १७७, १७८ [१], १८८	
॥	रतिकाः १९५ [१]	
० रहै	रतयः १८८	
रक्खसा	राक्षसाः १४१ [१], १८८	
रक्खसाणं	राक्षसानाम् १९०	
रतण	रत्न १९७ [१]	
रतणप्यभा	रत्नप्रभा ७७५	
रतणप्यभाए	रत्नप्रभायाः १९५ [१], १९६, ७७७	
॥	रत्नप्रभायाम् ३३४	
रतणप्यभापुढविनेर-	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकेभ्यः	
हृएहिंलो	६५६ [२]	
रतणबड्डेसए	रत्नवत्तंसकः १९८ [१]	
० रतणामया	रत्नमयानि १९६	
रतिणामाए	रतिनाम्नः १७०२ [१७]	
रती	रति १६९१ [७]	
० रतीए	रत्यो १७० [२]	
० रतीण	१७०० [१२]	
रत्त	रत्त १७८ [२]	
रत्तकणवीरए	रत्तकणवीरकः १२२९	
रत्तचंदण	रत्तचन्दन १७७, १७८ [१], १८८	
रत्तबंजुजीवए	रत्तबन्जुजीवकः १२२९	
रत्ता	रत्ताः १८७ गा १४७	
रत्ताभा	रत्ताभाः १९६	
रत्तासोमे	रत्तासोकः १२२९	
रत्तुप्पले	रत्तोत्पलम् १२२९	
रमणिज्ज	रमणीय १७८ [२]	
० रमणिज्जंति	रमणीये १२१५ [१]	
० रमणिज्जानो	रमणीयान् १९५ [१],	

मूलसहो	सङ्ख्यस्थो	सुत्तंकाइ
	१९७ [१], १९८ [१], २१०, १२१५ [२-३]	
० रमणिज्जानो	रमणीयात् १९६	
रम्मगा	रम्यक १०९८	
रम्मगावासेहिं	रम्यकवर्षे ९६	
रम्मय	रम्यक १२५७ [१३]	
रय	रजस् २११	
रयण	रत्न १७७, १७८ [१-२], १८८	
रयण ०	रत्न १ गा. २	
रयण-	१९५ [१]	
० रयणत्तं	रत्नत्तम् १४६ जतः १४६०	
रयणप्यभं	रत्नप्रभाम् १९६३, १९६४	
रयणप्यभा	रत्नप्रभा ७७४, ७७५	
रयणप्यभाए	रत्नप्रभायाः १६८, १७७, १७८ ततः १८४ सूत्राणा प्रथमकण्डिका, १८६ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९७ [१] १९८ [१], २१०, २१७ [६], ७७४, ८०४, ८०६, १९९८	
॥	रत्नप्रभायाम् १४८, १६७	
रयणप्यभाओ	रत्नप्रभातः १४६८	
रयणप्यभापुढविणे-	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकः	
रहए	१४४४, १४५७, १४५९	
रयणप्यभापुढविणे-	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकेभ्यः	
रहएहिंलो	१४४४	
रयणप्यभापुढविणे-	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिक-	
रहएखेसोत्रवा-	क्षेत्रोपपातगतिः	
तगती	१०९४	
रयणप्यभापुढविणे-	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकपञ्चे-	
रहएपंचेदियथे	न्द्रियवैकियशरीरम्	
उद्वियसरीरे	१५१७ [१-२], १५२३ [२]	
० ॥	१५१७ [२]	
रयणप्यभापुढ-	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकस्य	
विणेहरहएस्स	१४४४, १४५९	

मूलसरो	सङ्कल्पतो	सुरतंकाह
रयणप्यभापुडविने- रह्या	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकाः १४१० [२], १४१४ [२], १९८४, २०५७ [२]	
रयणप्यभा- पुडविनेरह्याणं	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकाणाम् १६८, १५२३ [२], १५२९ [२]	
रयणप्यभापुड- विनेरह्यपसु	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकेषु ६७२ [२]	
रयणप्यभापुड- विनेरह्यपहिंती	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकेभ्यः ६५५ [२], ६५६ [२]	
रयणप्यभापुड- विनेरह्या	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकाः ६०, २१६ [२], ५६९, ६०७, ६४०	
रयणप्यभापुड- विनेरह्याणं	रत्नप्रभापृथ्वीनैरयिकाणाम् २१०, ३३६ [१]	
० " "	" ३३६ [२-३]	
रयणबहंस्यम्	रत्नवनंसकः २०६ [१]	
रयणं	रत्नम् ८५३	
० रयणं	" १ गा. ३	
रयणा	रत्नानि १४०६ गा. २१२	
० रयणामपु	रत्नमयः १९७ [१]	
रयणामयस्स	रत्नमयस्य १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१]	
० रयणामया	रत्नमयी २०६ [१]	
"	रत्नमया. १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०५ [१], २०६ [१]	
"	रत्नमयानि १७७, १७८ [१], १८८, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०६ [१], २०७, २१०	
रयणि०	रत्नि २११ गा. १६४	
रयणिपुहस्त्रिया	रत्निपृथक्स्त्रिकाः ८३	
रयणि	रत्निम् ८३	
रयणी	रत्निः २११ गा. १६५, १५२९ [३], १५३२ [७], १५३५	

मूलसरो	सङ्कल्पतो	सुरतंकाह
रयणीभो	रत्नयः २११ गा. १६४, १२२९ [२-३], १५३२ [१, ५]	
"	रत्नी १५२९ [४-५], १५३२ [६]	
० रयणे	रत्नम्-रत्ननामभिधृतीप- समुद्रार्थे १००३ [२] गा. २०५	
रययसंढानम्	रजतसंढानाम् ८८२	
० रवेण	रवेण १७७	
० रवेणं	" १७८ [१-२], १८८, १९६	
रस	रस ९ [१-५], १० [१-२], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५], ४४४ तः ४४८, ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५९ [१], ४६२ [१], ४६६ [१], ४६७, ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ४८९ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१], ४९७, ५०४, ५१०, ५१९, ५२४, ५२५ [१], ५३८ [१], ५४८ [१], ५५४ [१], ५५७ [१], ५५८, १२१८ गा. २१०	
रसभो	रसतः ९ [१-५], १० [१], ११ [१-५], १२ [१-५, ८], १३ [२-३], १८०९, ट्ट. ७ ट्टि. २	
रसगुणे	रसगुणान् १८०१	

मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
रसचरिमेणं	रसचरमेणं	८२६ [१], ८२७ [१]
रसणामे	रसनाम	१६९३, १६९४ [११]
० रसणामे	रसनाम	१६९४ [११]
रसतो	रसतः	१० [२], १२ [६-७], १३ [१, ४-५], ८७७ [१२], १७९९, १८०१
रसपरिणता	रसपरिणता	८ [३]
रसपरिणया	,,	७
रसपरिणामे	रसपरिणामः	१४७, १५४
+ रसभेय	रसभेदः—वनस्पतिः	५४ [१] गा. ५१
रसबंधाई	रसबन्ति—रसोपेतानि	८७७ [६, ११], १७९७
रसधिष्णाणावरणे	रसविज्ञानावरणम्	१६७०
रसं	रसम्	२१६९
रसा	रसाः	४५८, ४६९, ४७६, ४८४, ४९२, १६८१ [१], १६८६ [१]
० रसा	,,	३३३
रसाई	रसान	९९० [४]
रसानं	रसानाम्	१७०२ [३१]
रसाणि—	रसान	९९० [४]
रसादेशेणं	रसादेशन	२५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३]
रसावरणं	रसावरणम्	१६७९
रसिदियसाप	रसेन्द्रियतया	२०५, २ [२]
रसे	रसे	८२९ [२] गा १९१
० रसे	,,	१२२९, १२३७
रसेणं	रसेन	२१६९
रसेहिं	रसेः	४४३
० रसेहिं	,,	५४५ [१], ५४७ [१]
रसो	रसः	८७७ [१२]
रसोदप	रसोदकम्	२८ [१]

मूलसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
रहचकवालसंठान-	रथचकवालसंस्थानसंस्थितः	
संठिए		२१६९
रहच्छायं	रथच्छायायाम्	१११४
राइष्णा	राजन्या—राजन्य-	
	कुलीनाः, कुलार्याः	१०४
राईदिगृहिं	रात्रिन्दिबैः	१७२३
राईदियतिभागेण	रात्रिन्दिबत्रिभागेन	१७२३
राईदियाई	रात्रिन्दिबानि	५९२, १७९६, १३१७
राग	राग	१८८
रागं	रागम्—रक्तवर्णम्	१२२०
रागे	रागः—कषायमेदः	१६७०
० रागे	रागः—रक्तवर्णः	१२२९ १२३०
रागेण	रागेण	१६७०
रातिदियसत	रात्रिन्दिबशतम्	५९६
रानिदियाई	रात्रिन्दिबानि	३६० [१, ३], ३६९ [१, ३], ३७७ [१, ३], ५९१, ५९३ त ५०५, १२८२
रानिदियाणं	रात्रिन्दिबानाम् घृ.	११९ टि. १
रातिदियाणि	रात्रिन्दिबानि	५७०
राम०	राम	१०२गा. ११७
+ रायगिह	राजगृहम्	१०२गा. ११७
रायवल्ली	राजवल्ली	५४ [१] गा. ५०
रायहंसा	राजहंसा	८८
रायहाणीनिबेसेमु	राजधानीनिवेशेषु	८२
रायं	राजानम्	११०८
० राया	राजः	१७९ [२], १८० [२], १८० [२], १८३ [२], १८५ [२], १८६ [२], १९० [२], १९१ [२], २०१तः २०६
	सुत्राणां द्वितीयकण्डिका	
० रायाणो	राजौ	१७८ [२], १८१ [२], १८४ [२], १८९ [२], १९३ [२]

मूलस्रो	सङ्ख्यथो	सुक्तंकाह	मूलसरो	सङ्ख्यथो	सुक्तंकाह
+ राखग	रालकः ५० गा. ४३		रुच	रुप २०५२ [२]	
रासमी	रासमी घृ. २११ टि. ७		रुच ०	रुप २२१ [१]	
रासि	राशि १९७ [१], २०१ [१], २०५ [१], २०७ [१]		रुचग	रुपक घृ. ६५ टि. १	
रासी	राशि: २११गा १७३, १२१[१]		रुचपरियारगा	रुपपरिचारकाः- ^० प्रवी- चारकाः २०५२ [१, ४], २०५३,	
० रासी	राशि: १२२९, १२३१		रुचपरियारणं	रुपपरिचारणाम्- ^० प्रविचा- रणाम् २०५२ [४]	
राहू	राहवः-राहुनिकायदेवाः १९५ [१]		रुचपरियारणा	रुपपरिचारणा - ^० प्रविचा- रणा २०५१ [१]	
० रुह	रुचि. ११० गा. ११९तः १२२ गा. १२४-१२५ गा १२७गा. १२९-१३०		रुचविसिद्ध्या	रुपविसिद्ध्या १६८५ [१]	
रुहल	रुचि १९५ [१]		रुचसखा	रुपसखा ८६२	
० रुई	रुचि. ११० गा. ११९ गा. १२३ गा १२६ गा. १२८		रुचसहगामसु	रुपसहगामेषु १६३९	
रुचसमूला	रुचसमूलानि ५५ [३] गा १०७		रुचसहगामेसु	,, १५७८ [१]	
रुचसं	रुक्षम् १२१५ [३]		रुचं	रुपम् ८५३	
रुचला	रुक्षाः ३८ गा. १२, ३९, ४१		रुचा	रुपाणि १६८१ [१], १६८४ [१]	
रुचलाणं	रुक्षाणाम् ५३ गा ४४		रुचाई	,, ९९० [२], २०५२ [२, ४-५]	
० रुचले	रुक्षः ४८ गा ३८		,,	रुपान्-रुपात्मकान् ९९२ [२]	
+ रुच्य	रुच्यम् २४ गा. ८		रुचिभ्रजीवपञ्जवा	रुच्यजीवपर्यवाः ५००, ५०२, ५५८	
० रुच्यपट्टे	रुच्यपट्ट. १२३१		रुचिभ्रजीवपण्णवणा	रुच्यजीवप्रज्ञापना ४,६, १३ [५]	
रुचिवासहरपञ्चव्य	रुचिमवर्षधरपर्वेत् १०९८		रुची	बहुबीजवृक्षविशेषः ४२गा. १९	
रुच्य	रुच्यन्त्रज्ञातिविशेष ९८		रुचे	रुपे ८६२ गा. १९४, २०३२ गा. २२४	
रुच्य	रुचक.-पृथ्वीकायभेद २४ गा. १०		रुचेसु	रुपेषु १५७८ [१], १६३९	
,,	,, -द्वीपः समुद्रश्च १००३ [२] गा. २०४		रेणुया	रेणुका-वनस्पतिः ५४ [१] गा. ५१	
रुचग	रुचक १७८ [२]		रोपुह	रोचयति ११० गा. १२०	
रुचगे	रुचकः घृ. १४ टि. १		रोपुजा	रोचयेत् १४२० [४-५], १४३७ [४]	
रुह	रुहः-वनस्पतिः ५४ [१] गा. ४८		रोज्झा	गवयाः ७२	
,,	,, -द्विखुरपञ्चविशेष ७२				
रुधिर	रुधिर १६७ तः १७४				
० रुधिरै	रुधिरम् १२६९				

मूलसदो	सक्यव्यो	सुत्तंकाइ	मूलसदो	सक्यव्यो	सुत्तंकाइ
रोम	रोम—म्लेच्छजातिविशेष	९८	लयाभो	लताः	४४
रोमग	रोमक—, पृ. ३६ टि. २२		ललत	ललन्	पृ. ६५ टि. १
रोयप्	रोचते	११० गा. १२३	लवणसमुद्रे	लवणसमुद्रः	१००३ [२]
रोरुप्	रौरवः	१७४	,,	लवणसमुद्रे	१०९८
रोवेइ	रोचते	पृ. ३९ टि. ३	लवणे	लवण—समुद्रः	१००३
रोसग	म्लेच्छजातिविशेष	९८		[२] गा. २०४	
रोहिणीया	त्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]	लवणोदकम्	लवणोदकम्	२८ [१]
रोहिथमच्छा	रोहितमस्त्याः	६३	लवंगारुक्खे	लवङ्गवृक्षः	४८ गा. ३८
रोहियंसे	नृणविशेषः	४७ गा. ३५	लहुञ्ज	लघुक—स्पर्शविशेष	१८०६
	ल			[१]	
लउप्	वृक्षविशेष	४१ गा. १८	० लहुप्	लघुकाः—स्पर्शविशेषाः	५४६
लउस	लकुस—म्लेच्छजातिविशेषः	९८	लहुय	लघुक—स्पर्शविशेष	९८१
				[१], ९८२, ९८५ [८-९],	
१० लकस्	लक्षाणि	९१ [४] गा. १११	लहुयत्तं	९८७ [३-४], १८०९	
लक्खणं—	लक्षणम्	२११ गा. १६९	लहुयफानं ०	लघुकत्वम्	९९४
० लक्खणं	लक्षणम्	५४ [१०] गा. १०१	लहुयफासपरिणता	लघुकरपर्णी	४४०, ४४१,
				लघुकरपर्शपरिणता	८ [४],
लक्खारसे	लाक्षारसः	१२२९		९ [१-५], १० [१-२],	
लट्टदंता	लट्टदन्ताः—अन्तर्द्वीप- मनुष्याः	९५	लहुया	११ [१-५], १२ [१-२],	
				४-८], १३ [१-५]	
	अज्ञानि—मग्णानि	१७७,	० लहुयाणं	लघुकाः—त्रीन्द्रियजीवाः	
		१७८ [१], १८८, १९६,		पृ. २८ टि. ४	
		२०६ [१], २१०, २११	लहुयाणं	लघुकानाम्—स्पर्शविशेषा- णाम्	३३३
लता	लताः	३८ गा. १२	लंतप्	लान्तकः	२०० [१-२]
० लद्धि	लद्धिम्	८७५	,,	लान्तकं	२२३ [६],
लद्धी	लद्धिः	१००६ गा. २०७		३३४, ४२० [१-३],	
० लद्धी	,,	१०११ [१]	लंतग	१४७०, १८३५	
लमेजा	लमेत	१४२० [२-३],		लान्तक	१९६, २१०,
		१४२१ [२], १४२५		६२२, ६३४, १०३५,	
		[२], १४२८ [२], १४३१		२०५१	
		[२], १४३२ [२-३],	लंतगदेवा	लान्तकदेवाः	२०२ [१],
		१४३७ [२-३], १४४४		७०७	
	तः	१४४९, १४५२,	० लंतगदेवा	,,	२००२
		१४५७, १४५९, १४६०,	लंतगदेवाणं	लान्तकदेवानाम्	२०२
		१४६३, १४६४, १४६८		[१], ५९४	
			लंतगवहंसण	लान्तकवहंसकः	२०२ [१]

मूलसदो	सङ्घयस्यो	सुक्तंकाह
० कंतगेसु	लान्तकयोः १५३२ [५], २०५२ [९]	
कंतयस्स	लान्तकस्य २०३ [९]	
कंतथा	लान्तकाः १४४ [९]	
कंमणमच्छा	मत्स्यविशेषः ६३	
काव- ०	गोमयोपलेपन १७७, १७८ [९], १८८	
+ काडा	लाटाड १०२ गा. ११६	
कामविसिद्ध्या	कामविसिष्टता १६८५ [९]	
कामंतराप	कामान्तरायः १६८६	
० कायणक्ताप	कायण्यतया २०५२ [२]	
कालाविसा	कालाविधाः-सर्पमेदः ७९	
कावगा	कावकाः-रोमपक्षिणः ८८	
कावणगे	कावण्यम् १६८४ [९]	
कित्त-	कित्त १६७ त. १७४	
किवी	किपिः १०७	
किवीए	किप्या. १०७	
कुक्ख	रुक्ष-स्पर्शविशेषः ५२७ [९], ५४७ [९], ५४८ [९], ५५९ [९]	
० कुक्खत्तगेण	रुक्षत्वेन ९४८ गा. १९९	
कुक्खफास०	रुक्षस्पर्श ४४०, ४४१	
कुक्खफासणामे	रुक्षस्पर्शनाम १६९४ [१२]	
कुक्खफासपरिणत्ता	रुक्षस्पर्शपरिणत्ताः ८ [४], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [१-५], १२ [१- ३, ५, ६, ८], १३ [१-५]	
कुक्खफासपरिणत्त्या	रुक्षस्पर्शपरिणत्ताः १२ [४]	
कुक्खफासपरिणामे	रुक्षस्पर्शपरिणामः ९, ५५	
कुक्खफासाहं	रुक्षस्पर्शानि ८७७ [९३]	
कुक्खबंणपरिणामे	रुक्षबन्धनपरिणामः ९४८	
० कुक्खयाए	रुक्षतया ९४८ गा. १९९	
कुक्खस्स	रुक्षस्य ९४८ गा. २००	
कुक्खाहं	रुक्षाणि-रुक्षस्पर्शानि १८०० [९]	
० कुक्खाहं	,, ,, ८७७ [१४],	

मूलसदो	सङ्घयस्यो	सुक्तंकाह
	१८०० [२-३], १८०१, १८०९	
० लुक्खामो	रुक्षाः-रुक्षस्पर्शाः १२४१	
लुक्खे	रुक्षाः-रुक्षस्पर्शाः ५५३	
० लुक्खे	,, ,, ५५८	
लुक्खेण	रुक्षेण ९४८ गा. २००	
० लुक्खेहिं	रुक्षैः-रुक्षस्पर्शाः ५५४, ५५० [९], घृ. १५४ टि. ३	
+ लुण्य	तृणविशेषः ४७ गा. ३६	
लेक्खविहाणे	लेख्यविधानानि १०७	
लेप्पारा	लेप्यकाराः-शिल्पायाः १०६	
लेमूलमच्छा	मत्स्यविशेषः घृ. २९ टि. १०	
लेसणथा	लेसणता ११२०	
लेसा	लेस्या २ गा. ५	
लेसाए	लेस्यया १७७, १७८ [१-२]	
लेसाओ	लेस्याः १२०५, १२१९, १२५०, १२५६, १२५७ [१-२, ७]	
लेसागती	लेस्यागतिः ११०५	
लेसापरिणामे	लेस्यापरिणामः ९२६	
लेसासु	लेस्यासु १२०४, १२०५, १२५८ [८]	
लेसेति	लेस्यन्ति २१५३ [४]	
० लेस्सं	लेस्याम् १२२० त. १२२५, १२५१ त. १२५५	
लेस्सा	लेस्या २१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११, १८६५ गा. २१९	
० लेस्सा	लेस्याः-लेस्यायुक्ताः २५५	
लेस्साए	लेस्यया १८८, १९६	
लेस्साए	लेस्यायाम् ११३३ [२]	
० लेस्साए	लेस्ययोः ११३३ [९]	
लेस्साओ	लेस्याः ११५६ त. ११६०,	

मूलसदो	सङ्ख्याथो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्याथो	सुसंकाह
लेस्साओ	११९६, १२१९, १२३२, १२३९, १२४०, १२५०, १२५६, १२५७ [१, ३, ५, ७, ९, १२]		लोगसण्णा लोगस्स	[२], १८२ [२], १९६, १९७ [२], १९८ [१] लोकसंज्ञा ७२५, ७२६ लोकस्य १६३. १७०, १७५, १७७, १७९ [१], १८१ [१], १८२ [१], १८४ [१], १८५ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९५ [१], १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७, २०८, २१०, ७७८, ७८०, ११०१. पृ. ६७ टि. ५.	
* लेस्साओ	लेदया: ११५६, ११५८, ११६३ [१, ३-४], ११६४ [१, ३]		लोगं ० लोगं	लोकम् २१७२ लोकम् ९९३, २१६८, २१६९.	
लेस्सागनी	लेदयागति: १११६		लोगंतपज्जवमिया लोगंताओ लोगंतो	लोकान्तपर्यवसिता ८५८ लोकान्ताण १५६५. लोकान्त: २११, १५६५, १५६७ [१], १५५०	
० लेस्साणं	लेदयानाम्-लेदयायुकानाम् २५५		लोगा	लोका: ९१० [१, ४]. ९१४ [१], १२६२ [१], १२८६, १२८८, १३००, १३०१ ,, ५६ [११] गा. १०६	
लेस्साणुवायगनी	लेदयानुपातगति: ११०५, १११७		लोगागसच्छिरेसु लोगागासपप्से	लोकाकाशच्छिरेषु १५७ लोकाकाशप्रदेशो ५४ [११] गा. १०४-१०५.	
लेस्सापट्ट	लेदयापट्टे पृ. २७९ पं १५		लोगालोगस्स लोगे लोगे + लोण-	लोकालोकस्य ७८० लोक: १००६ लोके ७७६ लवणम् २६	
लेस्सापट्टे	,, पृ. २९१ पं. २१, पृ. ३०० पं. ५, पृ. ३०१ पं. १०		+ लोद्ध	लोद्ध:-वृक्षविशेष. ४१ गा. १८	
लेस्सापयं	लेदयापदम् पृ. ३०३ पं. १४		लोभ लोभकसाई	लोभ १७३७ [४] लोभकथायी १३३३	
लेस्सापरिणामे	लेदयापरिणाम: ९३०				
लेस्सापरिणामेणं	लेदयापरिणामेण ९३८, ९४० [१, ३,], ९४२, ९४३, ९४५, ९४६				
० लेस्सासु	लेदयासु ११२३ गा २०९, ११२७, ११४८, १२०५				
० लेस्साहिं	लेदयाभि: ११३७				
लेस्सुदेसण	लेदयोदेशके पृ. २९० टि. १				
लोण	लोके पृ. ३ पं. ४				
० लोण	,, १४९, १५१, १५२, १५५, १५७, १५८, १६०, १६१, १६३, १६४, १६६				
+ लोग-	लोक: ९७२ गा. २०३				
लोग-	लोक १९७ [२], १९८ [२]				
लोगणालिं	लोकनाहीम् २००७				
लोगनिच्छुदेसु	लोकाविच्छुदेसु १५७				
० लोगपाला	लोकपाला: १७९ [१]				
लोगपालाणं	लोकपालानाम् १७७, १७८ [१-२], १७९ [२], १८०				

मूलस्रो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
लोभकसाई	लोभकसायिणः	९३८
लोभकसाईणं	लोभकसायिणाम्	२५४
लोभकसाईसु	लोभकसायिसु	१८९५ [४]
लोभकसाईपणं	लोभकसायिण	२१३९
लोभकसायपरिणामे	लोभकसायपरिणाम	९२९
लोभणिसिखा	लोभनिःसुता	८६३
लोभसण्णा	लोभसंज्ञा	७२५, ७२६
लोभसमुग्घाण	लोभसमुद्घातः	२१३३, २१३६, २१३८
लोभसमुग्घाण	लोभसमुद्घातेन	२१४२
लोभसमुग्घाणं	..	२१४३, २१४४ [१], २१४५ [१]
लोभसमुग्घाओ	लोभसमुद्घातः	२१३९
लोभसमुग्घातो	..	२१४१
लोभसं जलगाण	लोभसडवलनस्य—सडवलन- लोभस्य	१७०० [७], १७०८ [५]
लोभे	लोभः	१६७०, १६९४ [४]
..	लोभे	८६३ गा. १९५
लोभेण	लोभेन	९६१ [३], ९६३ [३]
लोभेणं	..	९६० [३], ९६२ [३], ९६४ तः ९६८ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, ९७०, १५८०
लोमपक्खी	रोमपक्षिणः	८६, ८८
० लोमहरिसा	रोमहर्षाः	१६७ तः १७४
लोमाहारत्थाण	रोमाहारतथा	१८१७
लोमाहारा	रोमाहाराः	१८५९, १८६१
लोमाहारे	रोमाहारः	१७९३ गा. २१८, १८१७
लोय	लोक	१५०, १५३, १५६, १५९, १६२
लोयमायूमिया	लोकाप्रस्तूपिका— इषत्प्राग्भारैकार्ये	२११
लोयगापुडिबुअण्णा	लोकाप्रप्रतिबाहिनी— इषत्प्राग्भारैकार्ये	२११

मूलस्रो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
लोयगो	लोकाप्रम—,	२११
..	लोकाप्रै	२११ गा. १६०
लोयपमाणमेत्ताई	लोकप्रमाणमात्राणि	१९९५
लोयस्स	लोकस्य	१४८, १४९, १५१, १५२, १५४, १५५, १५७, १५८, १६०, १६१, १६४ तः १७८ [१], १९३ [१], १९६
० लोयस्स	लोकस्य	पृ. ५० टि १-२
लोयं	लोकम्	२१७२
लोयंतं	लोकान्तम्	८८०
लोयंतं	लोकान्ते	२११ गा. १६७
लोया	लोकाः	५४ [११] गा. १०४ १०५
लोयाणी	वनस्पतिविशेषः	५४ [१] गा ५२
लोहकसाई	लोभकसायिणः	२५४
लोहकसाण	लोभकसायः	९५८, ९५९
लोहिपणं	लोहितेन	१२३२
लोहिणी	वनस्पतिविशेषः	५४ [१] गा. ४७
लोहित	लोहित	५४४
लोहिय	..	१८०९
लोहियक्ख ०	लोहिताक्ष	१७८ [१]
लोहियक्खमणी	लोहिताक्षमणिः	१२२९
लोहियक्खा	लोहिताक्षाः	१७९ [१]
लोहियक्खे	लोहिताक्षः—मणिमेदः	२४ गा. १०
लोहियपत्ता	लोहितपत्राः—चतुरिन्द्रिय- जीवाः	५८ [१]
लोहियमच्छा	लोहितमत्स्याः	पृ. २९ टि. ७
लोहियमत्तिया	लोहितमृत्तिकाः—पृथ्वी- कायजीवाः	२३
लोहियवण्ण ०	लोहितवर्ण	४४०, ४४१
लोहियवण्णाम्माण	लोहितवर्णान्मनः	१७०२ [२६]

मूलसहो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसहो	सकयत्यो	सुसंकाह
लोहियवण- परिणता	लोहितवर्णपरिणता: ९ [३], १० [१], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५]	लोहितवर्णपरिणता: ८ [१], १० [२]	वहरोसभनाराय- संघयणनामाए	वअर्थभनाराचसंहनन- नाम्न: १७०२ [१७]	वअर्थभनाराचसंहनननाम १६९४ [७]
लोहियवण- परिणया	लोहितसूत्रके १२२२	लोहितानि ८७७ [७]	वहरोसभनाराय- संघयणनामे	वाक्मुखता १६८१ [१]	व्युत्क्रामति ५४ [९] गा. ९७
लोहियमुत्तए लोहियाहं	लशुनकन्दौ ५६ [८]	गा ८९	वहसुहया	व्युत्क्रामन्ति २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [६], ५५ [३], ७७३ [२, ४]	
० लहसणकंदे	ल्हासिक-म्लेच्छजाति- विशेष ९८		वहमह	व्युत्क्रान्तानाम् ५६ [१०] गा. ९९	
लहसिय ०			वहमंति	व्युत्क्रान्तिपदम् ५९ [१८३] पं. १२	
			वहताण	व्युत्क्रान्तिका: ८६ [३], ८५ [२, ६], ९१ [१, ३], १३८	
			वहतिपयं	व्युत्क्रान्ति: २ गा. ४	
			वहतिषया	वक्षस्कार-वक्षस्कारगिरि- नामाभिधद्वीपसमुद्राद्यै १००३ [२] गा २०५	
			वहती	वक्षस्कारेषु १६८	
			वहस्वार ०	वृकी ८५१	
			वहस्वारेसु	वृकः ८६९, ८५७	
			वहगी	वृगो २१२ टि. ४	
			वहगे	वर्ग ९२१ [१], ९२३	
			वहगा	वर्गणा १२१८ गा. २१०	
			वहगाणो	वर्गणा. १२४५	
			० वहगाणो	८८०	
			वहगामूल	वर्गमूल ९११ [२], ९२१ [१], ९२४	
			० वहगामूलस्स	वर्गमूलस्य ९१२ [२], ९२०	
			० वहगामूलं	वर्गमूलम् ९११ [२], ९२१ [१], ९२४	
			० वहगामूलाहं	वर्गमूलानि ९१८ [१]	
			वहगामूहं	वर्गवर्गैः २११ गा. १७२	
मूलसहो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसहो	सकयत्यो	सुसंकाह
लोहियवण- परिणता	लोहितवर्णपरिणता: ९ [३], १० [१], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५]	लोहितवर्णपरिणता: ८ [१], १० [२]	वहरोसभनाराय- संघयणनामाए	वअर्थभनाराचसंहनन- नाम्न: १७०२ [१७]	वअर्थभनाराचसंहनननाम १६९४ [७]
लोहियवण- परिणया	लोहितसूत्रके १२२२	लोहितानि ८७७ [७]	वहरोसभनाराय- संघयणनामे	वाक्मुखता १६८१ [१]	व्युत्क्रामति ५४ [९] गा. ९७
लोहियमुत्तए लोहियाहं	लशुनकन्दौ ५६ [८]	गा ८९	वहसुहया	व्युत्क्रामन्ति २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [६], ५५ [३], ७७३ [२, ४]	
० लहसणकंदे	ल्हासिक-म्लेच्छजाति- विशेष ९८		वहमह	व्युत्क्रान्तानाम् ५६ [१०] गा. ९९	
लहसिय ०			वहमंति	व्युत्क्रान्तिपदम् ५९ [१८३] पं. १२	
			वहताण	व्युत्क्रान्तिका: ८६ [३], ८५ [२, ६], ९१ [१, ३], १३८	
			वहतिपयं	व्युत्क्रान्ति: २ गा. ४	
			वहतिषया	वक्षस्कार-वक्षस्कारगिरि- नामाभिधद्वीपसमुद्राद्यै १००३ [२] गा २०५	
			वहती	वक्षस्कारेषु १६८	
			वहस्वार ०	वृकी ८५१	
			वहस्वारेसु	वृकः ८६९, ८५७	
			वहगी	वृगो २१२ टि. ४	
			वहगे	वर्ग ९२१ [१], ९२३	
			वहगा	वर्गणा १२१८ गा. २१०	
			वहगाणो	वर्गणा. १२४५	
			० वहगाणो	८८०	
			वहगामूल	वर्गमूल ९११ [२], ९२१ [१], ९२४	
			० वहगामूलस्स	वर्गमूलस्य ९१२ [२], ९२०	
			० वहगामूलं	वर्गमूलम् ९११ [२], ९२१ [१], ९२४	
			० वहगामूलाहं	वर्गमूलानि ९१८ [१]	
			वहगामूहं	वर्गवर्गैः २११ गा. १७२	
मूलसहो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसहो	सकयत्यो	सुसंकाह
लोहियवण- परिणता	लोहितवर्णपरिणता: ९ [३], १० [१], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५]	लोहितवर्णपरिणता: ८ [१], १० [२]	वहरोसभनाराय- संघयणनामाए	वअर्थभनाराचसंहनन- नाम्न: १७०२ [१७]	वअर्थभनाराचसंहनननाम १६९४ [७]
लोहियवण- परिणया	लोहितसूत्रके १२२२	लोहितानि ८७७ [७]	वहरोसभनाराय- संघयणनामे	वाक्मुखता १६८१ [१]	व्युत्क्रामति ५४ [९] गा. ९७
लोहियमुत्तए लोहियाहं	लशुनकन्दौ ५६ [८]	गा ८९	वहसुहया	व्युत्क्रामन्ति २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [६], ५५ [३], ७७३ [२, ४]	
० लहसणकंदे	ल्हासिक-म्लेच्छजाति- विशेष ९८		वहमह	व्युत्क्रान्तानाम् ५६ [१०] गा. ९९	
लहसिय ०			वहमंति	व्युत्क्रान्तिपदम् ५९ [१८३] पं. १२	
			वहताण	व्युत्क्रान्तिका: ८६ [३], ८५ [२, ६], ९१ [१, ३], १३८	
			वहतिपयं	व्युत्क्रान्ति: २ गा. ४	
			वहतिषया	वक्षस्कार-वक्षस्कारगिरि- नामाभिधद्वीपसमुद्राद्यै १००३ [२] गा २०५	
			वहती	वक्षस्कारेषु १६८	
			वहस्वार ०	वृकी ८५१	
			वहस्वारेसु	वृकः ८६९, ८५७	
			वहगी	वृगो २१२ टि. ४	
			वहगे	वर्ग ९२१ [१], ९२३	
			वहगा	वर्गणा १२१८ गा. २१०	
			वहगाणो	वर्गणा. १२४५	
			० वहगाणो	८८०	
			वहगामूल	वर्गमूल ९११ [२], ९२१ [१], ९२४	
			० वहगामूलस्स	वर्गमूलस्य ९१२ [२], ९२०	
			० वहगामूलं	वर्गमूलम् ९११ [२], ९२१ [१], ९२४	
			० वहगामूलाहं	वर्गमूलानि ९१८ [१]	
			वहगामूहं	वर्गवर्गैः २११ गा. १७२	

मूकसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
० वग्गस्स	वर्गस्य	९१० [४]
वग्गुली	वत्तुली-वर्मपत्ती	८७
० वग्गुहं	वर्गैः	२११ गा. १७२
वग्गो	वर्गैः	९२१ [१]
वग्गमुद्दा	व्याघ्रमुत्ताः - अन्तहीप-	मनुष्याः ९५.
वग्गवा	व्याघ्राः	७४
वग्गवारिय	प्रलम्बित	१७७, १७८ [१], १८८
वग्गवी	न्याघ्री	८५१
वग्गवे	व्याघ्रः	८४९, ८५२
वग्गवो	,,	पृ. २१२ टि. ४
+ वच्छ	वत्सेषु	१०२ गा. ११४-११५
+ वच्छल्ल ०	वात्सल्यम्	११० गा. १३२
० वच्छा	वक्षसः	१७७, १७८ [१], १८८, १९६
,,	वक्षसी	१७८ [२]
वच्छाणी	वक्षीविशेषः	४५ गा. ३१
वज्जकंदूप	वज्रकन्दुकः	१२३३
० वज्जणा	वर्जनम्	११० गा. १३१
वज्जपाणी	वज्रपाणिः	१९७ [२]
वज्जसंठिया	वज्रसंस्थिता	८५८
० वज्जं	वर्जम्	१९९ [२], १०४७ [२], १०५५ [२], ११७३, १८८९ [२]
० वज्जा	वर्जा	६०८, ६२५, ६६८ [७], पृ. १८० टि. २
,,	वर्जाः	८१५ [२], ११७३, १५८४ [१], पृ. २८४ टि. १
० वज्जानं	वर्जानाम्	१८७ गा. १४२, ८६९, १०४१ [६], १०४९, १७४२, १७४८, १७७९
वज्जिउण	वर्जयित्वा	१७४ गा. १३५, १८१ [१]

मूकसहो	सक्यत्वो	सुसंकाह
वज्जिप्ता	वर्जयित्वा	१६९, १७९ [१]
वज्जिय	,,	७९० गा. १९०
वज्जे	वज्रः-कन्दविशेषः	५४ [१] गा. ५३
वज्जेज्ज	वर्जयेत्	७९० गा. १८८
वज्जेप्ता	वर्जयित्वा	१६८, १७० तः १७४, १७८, १७८ [१], १८० [१], १८२ [१], १८३ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९३ [१]
० वज्जेसु	वर्जेषु	६७१
० वज्जेहिंतो	वज्रभ्यः	६५२, ६५६, ६५८, ६६०, १४६५ तः १४६७
० वज्जो	वर्जेः	८८८ [२], ८९२, ९४८ गा. २००, १०९९, १७६६, १८७२, १८८४, १८८५ [१], १८८८, १८९१ [२], १८९५ [१, ३-४], १८९९ [१], १९०० [१, ३], १९०१ [१], १९०२ [१, ३], १९०३ [१, ५], १९०५ [३]
वज्जारा	वर्जकाराः-शिल्पार्याः	१०६
वट्ट	वृत्त	१७७, १७८ [१], १८८, ८०२
वट्टगा	वर्तकाः-रोमपक्षिणः	८८
वट्टलि	वर्तिते	१०९०
वट्टमाणा	वर्तमानौ	१७८ [२]
,,	वर्तमानाः	१७८ [१]
वट्टवेवट्ट	वृत्तवैताल्य	१०९८
वट्टसंठाणपरिणत्ता	वृत्तसंस्थानपरिणत्ताः	८ [५], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [२-५], १२ [१-३, ५-८], १३ [२]

मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
बृहसंठाणपरिणया	बृहसंस्थानपरिणताः ११ [१], १२ [४]			[१, ३], ४९० [१, ३], ४११ [१, ३], ४९३ [१-३], ४९७, ४९९ [२], ५०४, ५०५, ५०८ त ५११, ५१३तः ५१५, ५१७ त ५१९, ५२१तः ५२३, ५२५ [१], ५२९ तः ५३३ सूत्राणां प्रथम- नृतीयकण्डिके, ५३५तः ५३९ सूत्राणां प्रथम-नृतीय- कण्डिके, ५४१ [१, ३], ५४२ [१, ३], ५४३ [१, ३], ५४५ [१, ३], ५४७ [१, ३], ५४९ [१, ३], ५५२ [१, ३], ५५४ [१, ३], ५५५ [१, ३], ५५६ [१, ३], ५५७ [१, ३], ५५८	
बृहदा	वृताः १६७ तः १७४				
"	वृतानि १७७, १७८				
+ बृहदा	वर्तेषु १०२ गा. ११६				
बृहदागा	रोमपक्षिविशेषः पृ ३४ टि. ६				
बृहदि	वर्ति १७७, १८८, १८९ [१]				
बृहदिया	वर्तिता ५३ गा. ४५				
बृहदी	वर्ति ५३ गा ४५				
बृहदे	वृत्तः २१६९				
"	वृत्तम् २९१				
बृहदगारा	मत्स्यविशेषः ६३				
बृहदा	" ६३				
० बृहदिण	पतितः ४४०, ४८१ [३], ४९० [३], ४९५ [१, ३], ४९६, ५४८ [१, ३]		बृहदिसण	वर्तंसकः २०१ [१]	
० बृहदिता	पतिताः ४५३, ४५४		बृहदिसगा	वर्तंसकाः २०१ [१]	
० बृहदिने	पतितः ४४०, ४४१, ४४३ त ४४८, ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१-३], ४५७ [१, ३], ४५९ [१, ३], ४६२ [१, ३], ४६४ [१-२], ४६६ [१, ३], ४६७ [१, ३], ४६८ [१, ३], ४७० [१, ३], ४७३ [१, ३], ४७४ [१, ३], ४७५ [१, ३], ४७७ [१, ३], ४८१ [१, ३], ४८२ [१, ३], ४८३ [१, ३], ४८५ [१-३], ४८७ [१, ३], ४८९		बृहदे	वर्तः ४१ गा. १६	
			० बृहदिसण	वर्तंसक १९७ [१], १९९ [१] २०० [१], २०२ [१], २०३ [१], २०४ [१], २०६ [१]	
			बृहदिसगा	वर्तंसकाः १९८ [१], १९९ [१], २०२ [१], २०३ [१], २०४ [१], २०५ [१], २०६ [१]	
			० बृहदिसगा	" २०२ [१]	
			बृहदिसया	" १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०० [१], २०६ [१]	
			० बृहदिसया	" २०१ [१]	
			वकुहुरयणत्सं	वर्धकितलत्वम् १६६७	
			वकुमाणप	वर्धमानकः २०२७	
			वकुमिति	वृष्यन्ते ५३४, ५४९	

मूलसहो	सहाययो	सुसंकाह
० वक्षु	शुद्धी १९८१ गा. २२२	
वणफहकाह्य	वनस्पतिकायिकः ४४७, १३१८, १४५४	
० वणफहकाह्य	,, १३०१, १३०९, १३१८	
वणफहकाह्यणं	वनस्पतिकायिकेन १००२, १००३ [१]	
वणफहकाह्यर्हितो	वनस्पतिकायिकेभ्यः ६५० [३]	
वणफहकाह्यधो	वनस्पतिकायिकः १४२९	
वणफहकाह्य	वनस्पतिकायिक २३९, २४३, २४९, १५८९ [३]	
वणफहकाह्य०	,, १२९८, २१०० [२]	
वणफहकाह्य-	,, २३८, २४८	
वणफहकाह्यप-	वनस्पतिकायिकै	
गिद्वियभोरा-	केन्द्रियौदारिक-	
लियसरीरे	शरीरम् १४७७	
वणफहकाह्यपुगि-	वनस्पतिकायिकैकेन्द्रिय-	
द्वियतेयगसरीरे	तैजसशरीरम् १५३७	
वणफहकाह्यपौ	वनस्पतिकायिकत्वे १०४१ [३]	
वणफहकाह्यस्स	वनस्पतिकायिकवस्तु ४४७, १०३२ [१], १५४६	
वणफहकाह्या	वनस्पतिकायिकाः २३३, २३४, २३५ [६], २४२, ४३९, १२८८, १४०२, १४१६ [२], १९३१, २१२८ [२], पृ. ३९५ टि. ७	
० वणफहकाह्या	वनस्पतिकायिकाः ३७, ३८, ५३ गा. ४६, २३७, २३९, २४० [६], २४१, २४३, २४४, २४५ [६-७], २४८, २४९, २५१, ३३४, ९४० [२], १२०३ [४], १२१० [२], १५८३ [३]	

मूलसहो	सहाययो	सुसंकाह
० वणफहकाह्याणं	वनस्पतिकायिकानाम् २३७, २४० [६], २४२, २४५ [६-७], २४६ तः २४८, ३६६ [१-३], ३६७, ३६८ [१-३], ४४७, ४७२, ५८०, ६८०, ९१७, ९८६, १०२१ [४], १०६४, १०७२, ११७८, १४९४ [१], १८१३, १८८० [२], १०१०, १९४६, २०९९ [३], २१०० [२], २१२४ [३]	
वणफहकालो	वनस्पतिकालः १२७२, १३२४, ९३२९, १३७५, १३८०, १३९०	
० वणफहसु	वनस्पतिपु १४२५ [३]	
वणफतिकाह्या	वनस्पतिकायिकाः २३६, ६३७, ६५० [७]	
० वणफतिकाह्या	,, २३८	
० वणफति-	वनस्पतिकायिकानाम्	
काह्याण	११६१	
वणफतिकाह्याणं	,, १०२७ [२], १०४९, १०८०	
० वणफति-	,,	
काह्याणं	३६६ [२]	
वणफतिजीवा	वनस्पतिजीवाः ३३४	
वणमाल	वनमाला १७८ [१-२], १८८, १९६	
वणमाला ०	,, १८८	
वणमाला-०	,, १८८	
० वणमाला	वनमालानि १७७, १७८ [१], १८८	
वणवर-०	वनवर-व्यन्तर १९७३ गा. २२०	
वणराई	वनरात्रिः १२२७	
वणलय	वनलता ४४ गा. २७	

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
वणस्सह	वनस्पति ६७०, ११५२,	१४३१ [१]
० वणस्सहकाहए	वनस्पतिकायिकः १३०८	
वणस्सहकाहएसु	वनस्पतिकायिकेषु	६६८ [३]
वणस्सहकाहए- गिदिणसु	वनस्पतिकायिकैकेन्द्रियेषु	६६८ [३]
वणस्सहकाहए- गिद्वयभोराळिया	वनस्पतिकायिकैकेन्द्रियौदा- रिकाणि	१४७९
वणस्सहकाहए- भोरालियसरीरस्स	वनस्पतिकायिकौदारिक- शरीरस्य	१५०६ [१]
० वणस्सहका- हयस्स	वनस्पतिकायिकस्य	१०६०
वणस्सहकाहया	वनस्पतिकायिकाः १९,	३५, ५५ [३], २१४ [५], २३२, २३६, ३१९. तः ३२१, ६१८, ६५३
० वणस्सहकाहया	वनस्पतिकायिकाः ३५ तः	३७, ५४ [१], १६२, २४६, २४७, २५० [६], ३३८, १४११
० वणस्सहकाहयाण	वनस्पतिकायिकानाम्	१३०३
वणस्सहकाहयाणं	,, २३४, २३५ [६],	२३६, ७६६, २१३३ [३]
० वणस्सहकाहयाणं	,, १६० तः १६२, २४१,	२४२, २४६, २५१
वणस्सति	वनस्पति	७४३
वणस्सतिकाहया	वनस्पतिकायिकाः ३५,	२३२, १७५९ [२], १९५७ [१]
० वणस्सतिकाहया	,, २५० [६], ३३४	
वणस्सतिकाहयाभो	वनस्पतिकायिकात्	ष्ट. ३५३ टि. १
० वणस्सतिकाहयाण	वनस्पतिकायिकानाम्	२५० [६]

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुसंकाह
वणस्सतिकाहयाणं	वनस्पतिकायिकानाम्	२३२, २३३, १०४९
० वणस्सतिका- हयाणं	,,	२५० [६], २५१
० वणस्सतीसु	वनस्पतिसु	६६८ [६]
वण्ण	वर्णं ८ [१], ९ [१-५],	१० [१-२], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५], १८८, १९६, ५०४, ५५७ [१], ५५८, ११२३ गा. २०९, ११२६, ११३७, १२१८ गा. २१०
वण्ण ०	वर्णं १८७, ३३३, ४४४	तः ४४८, ४५२, ४५५ [१-३], ४५६ [१], ४५७ [१], ४५८ [१], ४६२ [१], ४६६ [१], ४६७ [१], ४६८ [१], ४७० [१], ४७३ [१], ४७४ [१], ४७५ [१], ४७७ [१], ४८१ [१], ४८२ [१], ४८३ [१], ४८५ [१], ४८७ [१], ४८९ [१], ४९० [१], ४९१ [१], ४९३ [१], ४९५ [१]. ४९७, ५१०, ५१९, ५२४, ५२४, ५४५ [१], ५४७ [१], ५४८ [१], ५५४ [१], ५५७ [१], ५५८, ११३३ [१]
+ वण्ण	वर्णं ८२९ [२] गा. १९१	
वण्णहस्सामि	वर्णयिन्ध्यामि	१ गा. ३
वण्णभो	वर्णतः ९ [१-५], १०	[२], ११ [१-५], १२ [१, ४], १३ [२], ८७७ [८], १७९८ [२], १८०१, १८०६ [१]

मूलसरो	सक्यत्यो सुसंकाह
वर्णजो	वर्णकः १७९ [१], १८९ [१]
० वर्णजो	,, १९० [१]
वर्णगुणे	वर्णगुणान् १८०१, १८०६ [१], १८०९
वर्णचरिमेणं	वर्णचरमेण ८२२ [१], ८२३ [१]
वर्णनामे	वर्णनाम १६९३, १६९४ [९]
० वर्णनामे	.. १६९४ [९]
वर्णतो	वर्णतः १० [१], १२ [२-३, ५-८], १३ [१, ३-५], १८०९
वर्णपरिणया	वर्णपरिणताः ७, ८ [१]
वर्णपरिणामे	वर्णपरिणामः ९, ४७, ९, ५२
वर्णसंवाहं	वर्णसन्ति-वर्णोपेतानि ८७७ [६-७], १७९६, १७९८ [१]
वर्णं	वर्णम् २१६९
वर्णा	वर्णाः ३३३, ४९८, ४६९, ४७६, ४८४, ४९७, ५३८ [१]
० वर्णा	.. १९५ [१]
..	वर्णा २११
वर्णाह ०	वर्णाहि ५, १३
० वर्णाहं	वर्णाहि १७९८ [१-२]
वर्णाहं	वर्णादिभिः ५, ५० [१]
० वर्णाजो	वर्णाः १९५ [१]
वर्णाणं	वर्णाणाम् १७०२ [३१]
वर्णादि ०	वर्णादि ५०८, ५०९, ५११, ५१४, ५१५, ५२९ [१], ५३० [१], ५३१ [१, ३], ५३२ [१], ५३३ [१], ५३५ [१], ५३६ [१], ५३७ [१], ५३९ [१], ५४१ [१], ५४२ [१], ५४३

मूलसरो	सक्यत्यो सुसंकाह
	[१], ५५१ [१], ५५२ [१], ५५४ [२-३], ५५५ [१, ३], ५५६ [१]
वर्णादीहिं	वर्णादिभिः ४५३, ५०५
वर्णादिसेणं	वर्णादिसेन २५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३]
० वर्णाभा	वर्णाभौ २०६ [१]
..	वर्णाभा १६७ त १७२, २०७
० वर्णाभे	वर्णाभः १९, ७ [१]
वर्णितम्	वर्णितम् १ गा. ३
० वर्णितम्	.. १०८९
वर्णितानि	वर्णितानि पृ. १४ टि. २
वर्णितम्	वर्णितम् १२३७
वर्णितम्	.. १६७ तः १७४, १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६, १२२६ त. १२३२, १२३५ तः १२३७, २१६९
वर्णितम्	वर्णेषु १९, ४१
.. (श्र. म.)	वर्णैः १२३२
वर्णितम्	वर्णैः ४४३, १९६३
वर्णितम्	वर्णितम् पृ. २३० टि. १
वर्णितम्	वर्णितम् पृ. २६६ टि. ४
वर्णितम्	वर्णितम् पृ. २६६ टि. १
वर्णितम्	वर्णितम् पृ. २३४
वर्णितम्	वर्णितम् १८७, १९१ [१], ५२४, ५४४, ५५८, ८८८ [१], ९८३ [२]
० वर्णाणं	वर्णाणाम् ५, ४ [८] गा. ९०
० वर्णाया	वर्णाया १६२१, १६२४, १६२६, १६२७ [१], १६२९, १६३३, १६३४, १६३५ [१, ४], १६५०, १६५२, १६५७, १६५८, १६६०

मूलसदो	सङ्ख्यार्थो	सुप्तंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यार्थो	सुप्तंकाह
● वक्षियापु	प्रत्ययया	१६३१	वयणे	वचनम्	८९६
”	प्रत्ययायाः प्रत्ययायां वा	१६५४	● वयणे	”	८९६
● वक्षियाण	प्रत्ययानाम्	१६६३	वयमाणे	वदन	८५७, ८९७
वर्सेनि	वर्तयन्ति	२१५३ [४]	वयसुहया	वाक्सुवता पृ ३६६टि. २	
वथ	वन्न १७७, १७८ [१-२],		वयं	वयः १७८ [१-२],	
”	१८८, १९६. १९७ तः		”	व्रतम् १४२० [६]	
	२०१ सूत्राणां द्वितीय-		● वयू	वाक् ८३३, ८३६, ८५६	
	कण्डिका		वर	वर १ [गा. १], १९६	
”	वन्न -वन्ननामाभिधद्वीप-		वर०	”	१९६
	समुद्रार्थे १००३ [२] गा.		वरकणगणिहस	वरकनकनिकष १८७ गा	
	२०५		वरकणगणिहसे	वरकनकनिकष. १२३०	
वथ -	वन्न पृ. ६५ टि. ६		वरगतिं	वरगतिम् २१७० [७]	
वथ्याहं	वन्नाणि १७८ [१-२]		वरगतिं	गा. २३०	
+ वथ्युल	वस्तुलः-वनस्पतिविशेषः		वरगंध	वरगन्ध १७७, १७८	
	४३ गा. २५, ४९.		वरणा	[१]. १८८, १९६	
	गा. ३९.		+ वरणा	शिल्पार्थविशेषः १०६	
वथ्युले	वस्तुल. १२ गा. २०		वरणेषु	वरणेषु १०७ गा ११५.	
वथ्युं	वस्तु १६१ [१]		वरप्रसन्ना	वरप्रसन्ना १२३७	
वथ्ये	वन्नम् १२२०		वरपुरुषवसनम्	वरपुरुषवसनम् १२३०	
वद्धमाण	वर्षमान-क्षरावसम्पुट १७७		● वरमाल्यदाम	वरमाल्यदाम १२३१	
● वनमाला	वनमाला १७७		वरवारुणी	वरवारुणी १२३७	
वन्न	वर्ण पृ. ७ टि. २		+ वरसामग	वरदश्यामाकः-धान्यविशेषः	
● वन्ना	वर्णाः १८७ गा. १६६		वरसीधु	७० गा. ४३	
वन्नादीहिं	वर्णादिभि. ४६४ [१]		वरसीधु	१२३७	
वन्नेणं	वर्णेन १२२९.		वराडा	वराटा-द्वीन्द्रियजीवाः	
वत्पाथा	त्रीन्द्रियजीवाः पृ. २७		वराह	७६ [१]	
	टि. १०		वराह	१९६	
वत्पिणसु	वत्पेषु-कंदारेषु १५१,		वराहरुहारे	वराहरुधिरम् १२२९.	
	१६०, १६३ तः १६६,		वराहा	वराहाः ७२.	
	१७५		वरुहा	शिल्पार्थविशेषः पृ. ३८	
वयजोगपरिणामे	वाय्योगपरिणामः पृ. २२९		वरुहा	टि. ५	
	टि. २		”	पृ. ३८ टि. ५.	
वयजोगं	वाय्योगम् २१७४ [३],		वरुणे	वरुणः-द्वीपः समुद्रश्च	
	पृ. ४४४ टि. २		वरुणम्	१००३ [२] गा. २०४	
वयजोगी	वाय्योगी १३२३		वरुणम्	रोमपक्षिविशेषः ८८	
● वयणं	वचनम् ८५७		वरुणम्	वनस्पतिविशेषः ५४ [१]	
				गा. ४९.	

मूलसदो	सङ्कल्पयो	सुरसंकाह
० बलप्लु	बलयेषु १५१, १५७, १६०	
+ बलय	बलयानि ३८ गा. १२	
बलया	,,	४८
बलवा	बहवा ८५१	
बह्वी	बल्लयः ३८ गा. १२, ५५ [३] गा. १०७	
बह्वीभो	बल्लयः ४५	
बवगय ०	व्यपगत १ गा. १, १६७ तः १७४	
बवरोवेह	व्यपरोपयति १५७२	
बवहार	व्यवहार १११३	
बवहारसम्बा	व्यवहारसत्या-भाषाप्रभेदः ८६२	
बवहार[सम्बा]	,, ८६२ गा. १९४	
बसण	बसन १८७ गा. १४७	
० बसणा	बसनाः १८७ गा. १४८	
० बसणे	बसनम् १२२७, १२३०	
बसभवाहणे	बृषभवाहनः १९८ [२]	
बसही	बसति २११	
बसं	बसाम् ९९९ [२]	
बसा	बसा १६७ तः १७४, ९७२ गा. २०३	
बसिष्टे	बशिष्टः—द्वीपकुमारेन्द्रः १८७ गा. १४४	
बंक्रगती	बक्रगतिः ११०५, ११२०	
+ बंग्गा	बङ्गेषु १०२ गा. ११२	
बंजणोग्गाहे	ब्यङ्गनावग्रहः १००६ गा. २०८, १०१७, १०१८, १०२० [१], १०२१ [१-२], १०२२ [१-२]	
० बंजणोग्गाहे	ब्यङ्गनावग्रहः १०१८, १०२१ [२]	
बंजुलगा	रोमपक्षविशेषाः ८८	
बंतराणं	ब्यन्तराणाम् घृ. १६५ टि. २	
बंतेषु	बान्तेषु ९३	
बंदासि	बन्दे १ गा. १	

भा. ९ [२]-२१

मूलसदो	सङ्कल्पयो	सुरसंकाह
बंसमूले	बंसमूलम् ५४ [२] गा. ५४	
० बंसाभो (स.प.)	बंशे १ [गा. १]	
बंसाण	बंसानाम् ८८३	
बंसी	बंसी ५२	
बंसीपत्ता	बंसीपत्रा—योनिभेदः ७७३ [१, ४]	
बंसीपत्ताप्	बंसीपत्रायाम्—योनिविशेषे ७७३ [४]	
बंसीमुहा	बंसीमुक्ताः—द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
बंसीमूले	बंसीमूलम् घृ. २२ टि. ८	
बंसे	बंशः ४६ गा. ३४	
बा	बा ५३ गा. ४६, ५४ [९] गा. ९७-९८, ८२, ९३, ११० गा. १३१, २११, २११ गा. १६१, २२५, २२६, २२८ तः २७२ [५], २७३ त. २७५, ३२५, ३३० तः ३३३, ४४०, ४४३, ४४८, ४५५ [२-३], ५०४, ५०६, ६२६, ६२८, ६३३, ६३५, ६३६, ६८७, ६८८, ६९१, ६९३ तः ६९५, ६९७, ७०० तः ७२४, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ८०२ तः ८०५, ८३९ तः ८४३, ८५७, ८५९ गा. १९२, ८७५, ८८२ तः ८८७, ८९७, ८९९, ९००, ९१० [३], ९४८ गा. २००, ९८३, ९८५ [७, ९], ९८७ [२, ४], ९९४, १००३ [१],	

मूलसरो	सङ्ख्याथो	सुप्तंकाह
वा	१००४, १००५, १०१३, १०३०, १०३१ [१], १०३२ [२], १०३४, १०३६, १०४१ [१-४, ६-८], १०४३ [१, ३, ५], १०४५ [१], १०४६ [३, ५], १०५८ तः १०६०, १०६३, १०६५, १०६६ [२-३], १०९०. १०९१, ११०१, ११०८, १११२, १११४, १११७, १११८, ११२१, ११७० तः ११७४, ११८० [१, ५-१०], ११८२ [१-३], ११८३ [१-३], ११८५ तः ११९४, १२१६ [१], १२१७, १२२०, १२२२, १२२६ तः १२३१, १२३३ तः १२३८, १२४२, १२४७ तः १२४९, १२५२, १२५३, १२५५, १२२१, १२२६, १२३०, १२३१, १२३४, १२३५, १२४३, १२४४, १२४६, १२५२, १२५५, १२५९, १२७५, १२८१, १२९८, १४१४ [१, ३], १४१५ [१-२], १४१६ [१], १४२० [६-७], १४३७ [६], १४७३, १५६५, १५६६, १५७० तः १५७२, १५७८ [१], १५८१ [१], १६३९, १६४२, १६४६, १६४७ [१], १६६३, १६७९ तः १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५	

मूलसरो	सङ्ख्याथो	सुप्तंकाह
वा	[१-३], १६८६, १७१२, १७४२, १७४३, १७४६, १७४७ [१], १७५० तः १७५२, १७५५, १७५६ [१], १७६३ [१], १७७३ [१], १७७६, १७७७ [१], १७८३ [१], १७८८ [१], १७९३ गा. २१७, १८२१, १८६४, १८८० [१], २०५२ [२], २०५३, २०९३ [१], २०९५ [१], २१०० [२], २१०१ [१], २१०३ [१], २११९ [२, ४], २१२४ [३], २१२५ तः २१२७ [१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१३५ [१], २१४२, २१४३, २१५३ [२], २१५६ [२], २१५७, २१५९ [१-२], २१६१, २१६६ [१], २१६९, २१७४ [४]	वात १९५ [१] वाहित १७७, १७८ [२], १९६ ,, १७८ [१], १८८ हृन्ताक ४२ गा. १९ हृन्ताकी घृ. १८ टि. ४ हृन्ताकीकुष्ठमकम् १२२८ वायु-वायुकायिक ६८०, ७४३, ११६२, १२८७, १४१२, १४२६ [१], १४३१ [१], १४६६, १५४६, १५८३ [३] ० वातकाहर्षितो वायुकायिकेभ्यः ६५६ [३], ६६८ [३]

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
वाउकाह्य	वायुकायिक २३८, २३९, २४३, २४८, २४९	
वाउकाह्या	वायुकायिका: १९, २१४ [४], २३२ त: २३४, २३५ [५], २३६, २४२, ३१६ त: ३१८, ४३९, ६३१, १०८०, पृ. ४८ टि. ३	
० वाउकाह्या	वायुकायिका: १५९, २३७ त: २३९, २४० [५], २४१, २४३, २४४, २४५ [५], २४६ त: २४९, २५१, ३३४	
वाउकाह्याण	वायुकायिकानाम् ५८०	
० वाउकाह्याण	,, २५० [५]	
वाउकाह्याणं	वायुकायिकानाम् २३२ त: २३४, २३५ [५], २३६, ३६३ [१], ४४६	
० वाउकाह्याणं	,, १५७ त: १५९, २३७, २४० [५], २४१, २४२, २४५ [५], २४७, २४८, २५० [५], २५१, ३६३ [२], ३६४ [१-२], ३६५ [१-३]	
वाउकुमारा	वायुकुमारा: १४० [१], १८७ गा. १४६ गा. १४८, ४३९	
वाउकुमाराण	वायुकुमाराणाम् १८७ गा. १३८	
वाउकुमाराणं	,, ५७८	
वाउकलिया	वातोत्कलिका ३४ [१]	
वाउकाह्य	वायुकायिक: ४४६, १३१८, १४३४, १४५३	
० वाउकाह्य	वायुकायिक: १३०१, १३०७	
वाउकाह्य	वायुकायिक १३०३, १५८९ [३]	

मूलसदो	सक्यत्यो	सुसंकाह
वाउकाह्य ०	वायुकायिक ९०५, १२९७	
वाउकाह्यपुग्गिदिय-	वायुकायिकैकेन्द्रियवैकिय-	
वेउम्बियसरीरस्स	शरीरस्य १५२८	
वाउकाह्यपुग्गिदि-	वायुकायिकैकेन्द्रियवैकिय-	
यवेउम्बियसरीरे	शरीरम् १५१५ [१-२], १५२२	
० वाउकाह्यपुग्गि-	,,	
दियवेउम्बियसरीरे	१५१५ [२-३]	
वाउकाह्यस्स	वायुकायिकस्य ४४६, १०३२ [२], २१६२	
० वाउकाह्यस्स	वायुकायिकस्य १०६०	
वाउकाह्या	वायुकायिका: ३२, ३४ [४], १२१० [४], २०३६, २१२८ [२]	
० वाउकाह्या	,, ३२, ३३, ३४ [४]	
वाउकाह्याभो	वायुकायिकान पृ. ३५३ टि १	
वाउकाह्याण	वायुकायिकानाम् ११७७, १५०५	
वाउकाह्याणं	वायुकायिकानाम् ४८६, ९०६, ९१६ [१], ९८६, १०७२, १४९२ [१], २०९१ [२], २१५०	
वाउग्गामे	वातोद्गमः ३४ [१]	
वाउमंडलिया	वायुमण्डलिका पृ. १६ टि. २	
वाउवंसे	वायुवंशः पृ. १९ टि. १६	
वाऊ	वायुः-वायुकायिक: ६७१, ९४० [३], १७०३ [५]	
० वाऊ	वायू-वायुकायिकौ ६५२, ६५४	
० वायु	वातः ३४ [१]	
० वायुसु	वातेसु १५७	
वागली	वह्नीविशेषः ४५ गा. २९	
वाघापुणं	व्याघातेन पृ. ४७ टि. ४	
वाघातं	व्याघातम् ८२, १५५३	
वाघायं	,, १५४, १८०९	
+ वाण	वानम्-गुच्छवनस्पतिः ४२ गा. २२	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
वाणमंतर	वानव्यन्तर ६५० [१३], १०३४, १४३३, १४५६, १४६३, २०५१, २०५२ [१], २१६४		वाणमंतराण	वानव्यन्तराणाम् ११८४, १५२६ [३]	
वाणमंतर ०	,, ६३४, ६७२ [९], ६७४, ६८३, ७६२, ७७१, ९०९, ९८९, ९९७, १०४१ [७], १०४३ [४], १०४४, १०४६ [४], १०५१, १०७६, १०८४, १४०४, १४२२, १४२८ [५], १४४१, १४४३, १५५१ [३], १५८९ [४], १६३५ [६], १६८७ [३], १६६२, १९२७, १९३५, १९७९, २०२१, २०२६, २०३१, २०३७, २०४५, २०७६, २११५ [१], २१३२		० वाणमंतराणं वाणमंतरीभो	वानव्यन्तराणाम् ३९३ [२] वानव्यन्तर्यः २८७, ३३४, ११८९, ११९०, १४१४ [२]	
			वाणमंतरीण	वानव्यन्तरीणाम् ११६७ [२]	
			वाणमंतरीणं	,, ३९४ [१-३], ११८९	
			वाणमंतरे	वानव्यन्तरः १२१३, १८७८ [२]	
			वाणमंतरेसु	वानव्यन्तरेषु १४७०, १८८० [५]	
			वाणमंतरेहिंतो	वानव्यन्तरेभ्यः ६५० [१५]	
वाणमंतरत्ते	वानव्यन्तरत्वे २१०७, २११३		वाणारसि	वाणारसी १०२ गा. ११२	
वाणमंतरदेवा	वानव्यन्तरदेवाः ६५७		० वाते	वातः घृ. १६ टि. १	
वाणमंतरदेवाणं	वानव्यन्तरदेवानाम् ७५१, ११६७ [१]		वामनसंज्ञानामे	वामनसंज्ञानाम् १६९४ [८]	
वाणमंतरा	वानव्यन्तराः १३९, १४१ [१-२], १८८, २२१, २८६, ३३४, ४३९, ४५३, ४९९ [१], ६२२, ६९९, ९४४, ११४७, ११५०, ११५३, ११८८, ११९०, १२०६, १४१६ [२], १५२६ [३], १८२७, १९७१, १९७६, २०८२, घृ. १७७ टि. १, घृ. २४५ टि. ६		वामने	वामनम्-संस्थानम् ९८८	
वाणमंतराख्या	वानव्यन्तरादिकाः १७६१		वामेय ०	वामेय १७८ [१-२]	
			वाय	वात १५७	
			वायग ०	वाचक १ [गा. १]	
			वायपडागा	सर्पभेदविशेषः घृ. ३२ टि. ६	
			वायमंडलिया	वातमण्डलिका ३४ [१]	
			वायसा	वायसाः ८८	
			+ वायग	वनस्पतिविशेषः घृ. २० टि. १६	
			० वारुणी	वारुणी १२३७	
			वारुणोदप	वारुणोदकम् २८ [१]	
			वालज्जणबिच्छुता	चतुरिन्द्रियजीवाः घृ. २८ टि. १२	

मूलस्रो	सक्यत्थो	सुसंकाह
बालुयप्पभा	बालुकाप्रभा	७७४
बालुयप्पभाए	बालुकाप्रभायाम्	१४८, १६७, ३३४, १५२९, [४]
„	बालुकाप्रभायाः	१७०, २१७ [४]
बालुयप्पभापुढ- विनेरह्पुह्हितो	बालुकाप्रभापृथ्वीनैर- यिकेभ्यः	१४४५
बालुयप्पभापुढ- विनेरह्या	बालुकाप्रभापृथ्वीनैरयिकाः	१४१४ [२], १९८६, २०५७ [२]
बालुयप्पभापुढ विनेरह्पुह्हिनो	बालुकाप्रभापृथ्वीनैर- यिकेभ्यः	२१७ [०]
बालुयप्पभापुढ- विनेरह्या	बालुकाप्रभापृथ्वीनैरयिकाः	६०, २१६ [४], ५७१, ६४२, ६४३
बालुयप्पभापुढ विनेरह्याणं	बालुकाप्रभापृथ्वीनैरयिका- णाम्	१७०, ३३८ [१]
० बालुयप्पभापुढ- विनेरह्याणं	बालुकाप्रभापृथ्वीनैरयिका- णाम्	३३८ [२-३]
बालुया	बालुका	२४ गा. ८, १९५ [१]
बालुकं	बालुहम्-चिर्मटम्	५४ [८] गा. ९४
बावण ०	व्यापज	११० गा. १३१
० बावणगराणं	व्यापजकानाम्	१४७०
बावीण	बापीनाम्	८८५
बावीसु	बापीषु	१५१, १६०, १६३ तः १६६ १७५
बास	वर्ष-क्षेत्र	१०९८
बास	वर्ष-अन्द	१२८९, १३१२
बास-	„ „	६३९ [१०-११, २१, २२, २५-२६], ६४५ [४-६], ६४८, ६५८, ६६०, ६६२ [४-७], ६६५ [२], ६७२ [४, ६], ६७६
बासपद्दामा	(?) सर्पमेदः पृ. ३२ टि. ६	

मूलस्रो	सक्यत्थो	सुसंकाह
बाससवसहस्स	वर्षसतसहस्स	३९५ [१, ३], ३९७ [१, ३]
बाससवसहस्साहं	वर्षसतसहस्साणि	६०३
बाससवाहं	वर्षशतानि	६०१, १६९९ [१], १७०० [४-५, ९, ११-१३], १७०२ [३, ५-७, ११, १३, १९-२०, ३७, ३९, ४२, ५४]
बाससतेहिं	वर्षशतैः	४०० [१, ३]
बाससयाहं	वर्षशतानि	१७०० [१०], १७०२ [८, ९, १८, २१-२२, २४-२७, ३६, ३८, ४३, ४५, ५८], १७०३ [१], १७३७ [३], १७३९ [२]
बाससहस्स	वर्षसहस्र	३९६ [१, ३], ३९९ [१]
बाससहस्सति- भाणेण	वर्षसहस्रत्रिभाणेण	१७१०
बाससहस्सस्स	वर्षसहस्रे	१८०६ [१]
बाससहस्साहं	वर्षसहस्राणि	३३५ [१, ३], ३३६ [१-३], ३४३ तः ३५२ सुत्ताणां प्रथम- तृतीयकण्डिके, ३५४ [१, ३], ३५६ [१, ३], ३५७ [१, ३], ३५९ [१, ३], ३६३ [१, ३], ३६५ [१, ३], ३६६ [१, ३], ३६८ [१, ३], ३७५ [१, ३], ३८२ [१, ३], ३८५ [१, ३], ३८८ [१, ३], ३९३ [१, ३], ३९४ [१, ३], ६०२, १२६१, १२६४ [२], १२६७, १२७० [२], १२८०, १२९४, १२९७, १२९८,

मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सकयत्यो	सुसंकाह		
वाससहस्साई	१३१५, १३१८, १४७२, १६९७, १६९८ [१-२], १६९९ [२], १७०० [२], १७०१ [१], १७०४, १७३० [१], १७३४, १७३५ [१], १७३७ [२]		० वाहणे	वाहनः १९७ [२], १९८ [२]			
			बि	अपि ९ [१-५], १० [१-२], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५], ४०, ४१, ४५ गा. ३०, ५३ गा. ४४, ५४ [९] गा. ९७-९८, ८३, १०२ गा. ११७, १०७, ११० गा. १३१, १७३, १७८, १७९ [१], १८१ [१], १८२ [१], १८४ [१], १८५ [१], १८७ गा. १४५, १८८, १८९ [१], १९० [१], १९४ गा. १५२-१५३, १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०६ [२] गा. १५५, २०७, २०८, २१०, २११ गा. १५८ गा १६७-१६८ गा. १७१-१७२, २५७ तः २५९, २७०, २७१, २७३, ३२७, ३२९, ३३३, ३३५ तः ३५२			सूत्राणां द्वितीयकण्डिका, ३५४ [२], ३५५ [१-३], ३५६ [२], ३५७ [२], ३५९ [२], ३६० [२], ३६१, ३६२ [२], ३६३ [२], ३६४ [१-२], ३६५ [२], ३६६ [२], ३६७, ३६८ तः ३९० सूत्राणां द्वितीयकण्डिका, ३९१, ३९२ तः ४३७ सूत्राणां द्वितीयकण्डिका,
वाससहस्साणं (म. घ.)	वर्षसहस्रयोः १८३० तः १८३३						
,, (म. घ.)	वर्षसहस्रेषु १८२९, १८३२ तः १८४२, १८५२						
वामसहस्सेहिं	वर्षसहस्रैः ३९६ [३], ३९८ [३], १७१०						
वाससहस्सेहिं— वासहर ०	,, ३९८ [१] वर्षधर—वर्षधरपर्वतनामा- भिधद्वीप-समुद्रार्थे १००३ [२] गा. २०५						
वानहरपञ्चसु	वर्षधरपर्वतेषु १४८						
वासहरपञ्चवय	वर्षधरपर्वते १०९८						
वासन्ती	वासन्ती—गुल्मवनस्पतिः ४३ गा. २५						
वासन्तीलया	वासन्तीलता ४४ गा. २७						
वासा	द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]						
,,	वर्षाणि—अब्दानि ५९९, ६००						
वासाई	,, ,, १२८१						
० वामी	वासी ९८						
० वासांगं	वासिनाम् १९७ [१-२], १९८ [२]						
वासुदेव ०	वासुदेव ८२						
+ वासुदेव	वासुदेवाः १४०६ गा. २१३						
वासुदेवचं	वासुदेवत्वम् १४६५						
वासुदेवा	वासुदेवाः १००, ७७३ [२]						
वासेसु	वर्षेषु—क्षेत्रेषु १४८						
वासिहिं	वर्षैः—अब्दैः १७१९						

मूकसप्तो
वि

सक्यवत्यो सुसंकाह
 ४४२, ४४९, ४५०,
 ४५४, ४५६ [२-३],
 ४५७ [२-३], ४५९
 [२-३], ४६०, ४६१,
 ४६२ [२-३], ४६३,
 ४६४ [२], ४६६ [२-३],
 ४६७ [२-३], ४६८
 [२-३], ४७० [२-३],
 ४७१, ४७३ [२], ४७४
 [२], ४७५ [२-३], ४७७
 [२-३], ४७८ तः ४८०,
 ४८१ [२-३], ४८२
 [२-३], ४८३ [२-३],
 ४८५ [२-३], ४८६,
 ४८७ [२-३], ४८८,
 ४८९ [२-३], ४९०
 [२-३], ४९१ [२-३],
 ४९३ [२], ४९४, ४९५
 [२-३], ४९६, ४९८,
 ५०६, ५०८, ५१२,
 ५२१ तः ५२४, ५२५
 [२], ५२६ [२-३], ५२७
 [२-३], ५२९ [२-३],
 ५३० [२-३], ५३१ [२],
 ५३२ [२-३], ५३३
 [२-३], ५३४, ५३५
 [२], ५३६ [२-३],
 ५३७ [२-३], ५३८
 [२-३], ५३९ [२-३],
 ५४१ [२-३], ५४२
 [२-३], ५४३ [२-३],
 ५४४, ५४५ [२-३],
 ५४६, ५४७ [२-३],
 ५४८ [२-३], ५५०
 [२-३], ५५१ [२-३],
 ५५२ [२-३], ५५५
 [२], ५५६ [२-३], ५५७

मूकसप्तो
वि

सक्यवत्यो सुसंकाह
 [२-३], ५५८, ५६०,
 ६०८, ६२५, ६२९,
 ६३८, ६३९ [३-४, ७-८,
 १२-१३], १६, १९],
 ६४० तः ६४४, ६४५
 [१, ६], ६४८, ६५०
 [१-६, ८-१६], ६५१,
 ६५२, ६५५ [१-४], ६५६
 [१-३], ६५९, ६६०,
 ६६२ [६-७], ६६४,
 ६६५ [१, ३], ६६६ [३],
 ६६८ [३, ६], ६६९ [२],
 ६७०, ६७१, ६७२
 [२ ३, ५-६], ६७३ [१],
 ६७८, ६८०, ६८२,
 ६९०, ६९१, ७३०, ७३२,
 ७३४, ७३६, ७३९, ७४२,
 ७४५, ७७६, ७७७, ७७९,
 ७८०, ८०२, ८०३, ८०९
 [१], ८११ [१], ८१३
 [१], ८१५ [१], ८१७
 [१], ८१९ [१], ८२१
 [१], ८२३ [१], ८२५
 [१], ८२७ [१], ८२९
 [१], ८६७, ८६८, ८७७
 [२, १९-२१], ८८९ तः
 ८९२, ८९४, ८९५, ९०३,
 ९०७, ९१० [२, ५],
 ९११ [३], ९१२ [४],
 ९१४ [३], ९१५,
 ९१६ [१], ९३८, ९३९
 [१], ९४० [१-२], ९४१
 [१], ९४२, ९४३, ९४५,
 ९४६, ९४८ [१], १९९,
 ९६१ [३], ९६२ [३],
 ९६३ [३], ९७६ [३],
 ९८३ [२], ९८७ [३],

मूलसरो
वि

सकवत्यो सुसंकाह
९९१ [२], ९९२ [४],
९९४, १००२, १००३
[१], १०२२ [१-२],
१०२६ [२], १०३२
[१-२], १०३३ [१-३],
१०४१ [४,६], १०४२,
१०४५ [१], १०४८
[५], १०५० [३],
१०५९, १०६०, १०६४,
१०६६ [३], १०७१,
१०७७ तः १०८३,
१०८६, १०८९, १११३,
१११६, ११२७, ११३३
[२], ११४४, ११४५,
११४९, ११५४, ११५५,
११६१, ११६६ [२],
११६७ [२], ११६८
[२], ११७५, ११७७,
११८० [४], ११९५,
१२०१ [२], १२०३,
१२०३ [२,४], १२०५,
१२०७ [२], १२०९,
१२१० [२,४], १२१२,
१२१४, १२१५ [३],
१२५७ [४,६,८,१०-११,
१६], १२५८ [४,५,८],
१२६३ [१-३], १२६६
[१], १२६८ [२],
१२६९, १२७६, १२७७,
१२८७, १२९१, १२९५,
१३०१, १३०२, १३०४,
१३०७, १३१३, १३१६,
१३१९, १३२३, १३३२,
१३४५, १३४८, १३४९,
१३६२, १३६३, १३७३,
१३८६, १३९९, १४००,
१४०१, १४०३, १४०४,

मूलसरो
वि

सकवत्यो सुसंकाह
१४१० [१-२], १४११,
१४१३, १४१४ [२],
१४१६ [२], १४२५ [३],
१४२७ [२], १४२९,
१४३० [२], १४३४,
१४३६ [१], १४३८,
१४४२, १४५३, १४६४,
१४७०, १४७८ [३],
१४८१, १४८४ [३],
१४८५ [४], १४९०
[२,४], १४९१ तः १४९५
सूत्राणां द्वितीयकण्डिका,
१४९६, १४९७ [१-३],
१४९८ [२-४], १४९९
[१-२], १५००, १५०१
[२-३], १५०३, १५०४
[१-४], १५०५, १५०६
[२,४,५], १५०७ [२],
१५०९ तः १५११ [२],
१५१२, १५१३ [२,३],
१५१६, १५१७ [१-२],
१५१८ [६, ६], १५२०
[१-३], १५२३ [१-२],
१५२४ [०], १५२५,
१५२६ [३-६, ७],
१५२८, १५३२ [४,५,
७], १५३८, १५५१
[१०], १५५५, १५६३
[१-२], १५६४ तः १५६६,
१५७३, १५८२, १५८३
[१-३], १५८६ [१],
१५९१, १५९२, १५९४,
१५९५ [१-२], १५९९
[१], १६०२, १६०३
[१], १६०४ [१-२],
१६०७, १६१०, १६१३
[१], १६३१ तः १६३३,

मूलसहो
वि

सक्यत्यो सुसंकाह
१६३५ [४], १६४२,
१६४३, १६४९ [१],
१६५५, १६५८, १६६०
[२], १६७०, १६८०,
१६९५[३], १७००[३],
१७०१ [३], १७०२
[१०, १२, १४ १६, २३,
३४-३५, ४१, ४७-४८,
५६-५७], १७०६, १७०८
[५], १७११ [२],
१७१६, १७१७, १७१९,
१७२३, १७२६, १७३०
[२, ३], १७३१ [२ ४],
१७३९ [१], १७४०,
१७४७ [२], १७४९,
१७५७, १७५९ [१],
१७६०, १७६१, १७६३
[२], १७६४, १७६५
[२], १७६६, १७६७
[२], १७६८ [२ ३],
१७७१, १७७३ [२],
१७७४ [१-२], १७७८,
१७८१, १७८३ [२],
१७८४ [१, ३], १७८८
[२], १७८९, १७९०
[३], १७९३ गा २१७,
१७९४ [३], १७९९,
१८०६ [१], १८२८,
१८२९, १८६१, १८६३,
१८६४, १८६८, १८६९
[१], १८७३, १८७४
[२], १८७५ [२],
१८७९, १८८१ [२],
१८८२[१], १८८५[१],
१८८६, १८८९ [३],
१८९० [२], १८९२,
१८९३, १८९८ [३].

मूलसहो
वि

सक्यत्यो सुसंकाह
१९२३, १९२८, १९२९,
१९४९, १९५४, १९५९,
१९६०, १९६५, १९६६,
१९६९, १९७४, १९७७,
१९७८, १९९७, १९९९,
२०००, २००१, २०११,
२०२०, २०२५, २०२९,
२०३०, २०३८, २०४४,
२०४७, २०४९, २०६१,
२०८४, २०९३ [२],
२०९५[२], २०९६[२],
२०९८[२], २०९९[२],
२१०३ [२], २१०७,
२१११, २११४, २११६
[१], २११७[२], २११८
[२], २११९ [४-५],
२१२०[३], २१२३[३],
२१३८, २१४१, २१५३
[३, ६], २१५५, २१५७,
२१५९ [२], २१६०,
२१६६ [२, ४], २१६७,
२१६९, २१७० [२],
२१७६, घृ. ४७ टि. ५.
घृ. १७५ टि. १, घृ. १९०
टि. २, घृ. २२० टि. ३,
घृ. २७५ टि. ६, घृ.
३०२ टि. ८, घृ. ३५२
टि. ३, घृ. ४३७ टि. २
अपि ६४६
,, १६८तः १७२, १७७,
१७८ तः १८३ सूत्राणां
प्रथमकण्डिका, १८९[१],
१९० [१], घृ. ५३ टि. ३
द्वुत्क्रामन्ति ७७३ [३]
मुकुट-शिरोवेशन १७७
विपुल १७७, १७८ [१],
१८८

[वि]
वि-

विठकमंति
विठफेस
विठल

मूलसद्यो	सकयत्यो	सुसंकाह	मूलसद्यो	सकयत्यो	सुसंकाह
विउन्वणया	विकुर्वणता-विकुर्वणा २०३३, २०३४ [१], २०३५		विगी	वृकी पृ. २११ टि. ६	
विउचवंनि	विकुर्वन्ति २०५२ [२, ४, ५]		विगे	वृकः पृ. २११ टि. ४, पृ. २१२ टि. ६	
विउन्विचा	विकुर्व्यं २०५२ [२, ४, ५]		विगगहेण	विग्रहेण २१५३ [२], २१५९ [२]	
विउन्विय -	विकुर्वित १८८		विगगहेणं	,, २१५६ [२], २१५७,	
विकसंभ ०	विकसंभ ८२, १५६५, १५४७ [१], १५४८, १५५१ [१, ४, ६, ९], २१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६६ [१]		विगगहो	विग्रहः २१५८ [१]	
विकसंभसुई	विकसंभसुविः ९११ [२], ९१२ [२], ९१८ [१], ९२०, ९२२ तः ९२४		विषित्त	विषित्त १८८	
० विकसंभेणं	विकसंभेण १९७ [१], २०६ [१], २११, २१६९		विषित्त ०	,, १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
विगतजीवकलेबरेसु	विगतजीवकलेबरेषु ९३		विषित्तपञ्चा	विषित्तपञ्चा-चतुरिन्द्रिय- जीवाः ५८ [१]	
विगतमिस्त्रिया	विगतमिथिता-भाषामेदः ८६५		० विच्छिण्णा	विरतीर्णा २०७	
विगलिद्विपु	विकलेन्द्रियः ८९१		,,	विस्तीर्णा २०६ [१]	
० विगलिद्विपुसु	विकलेन्द्रियेषु १०४३ [२], १४३९		० विच्छिण्णे	विस्तीर्णाः १९८ [१], १९९ [१], २०१ [१], पृ ७३ टि. २	
विगलिद्विय	विकलेन्द्रिय ८९२, १८८९ [२]		विच्छुता	वृथिकाः ५८ [१]	
विगलिद्विया	विकलेन्द्रियाः ८९१, ८९५, १९७३ गा. २२०, २०५४ गा. २२६		विजणसु	विजयेषु-देवलोकेषु १४८	
० विगलिद्विया	विकलेन्द्रियौ १८७६ [२]		विजय	विजय-देवलोक ६२२	
,,	विकलेन्द्रियाः १८७१ [१], २०५०, २०६५		विजय ०	,, ४३६ [१३], ६०४, ७२३, १०३६, १०३९, १०४१ [८], १०४३ [९], १०४५ [१], १०४६ [१, ७, ८], १०४७ [३], १०४८ [४], १०४९, १०५० [३], १०५४ [१], १०५५ [४], १०६३, १८५१	
विगलिद्वियाण	विकलेन्द्रियाणाम् १९०० [२]		विजयवेजयन्तीपताका	१९५ [१]	
विगलेंद्विया	विकलेन्द्रियाः ८९०		विजया	विजयाः-विजयानामाभिध- द्वीप-समुद्रार्थे १००३ [२]	
० विगलेंद्वियाणं	विकलेन्द्रियाणाम् १६४१, २१५०		,,	गा. २०५	
० विनिष्णा	विकीर्णाणि पृ. ५६ टि. ७		विजये	,, -देवविशेषाः १४७ [१] विजयः २१०	

मूलसरो	सकयत्यो	सुसंकाह
विजाहरसेहीको	विद्याधरध्रेण्यः १५५१ [९]	
विजाहरा	विद्याधराः १००, पृ. ३६	टि. २६
विज्जुकुमारा	विद्युत्कुमाराः १४० [१]	४३९
विज्जुकुमाराणं	विद्युत्कुमाराणाम्	५७०
विज्जुकुमारिन्द०	विद्युत्कुमारेन्द्र	१०७ गा. १३९
विज्जुदंवा	विद्युदन्ताः-अन्तद्वीप	
	मनुष्याः	९५
विज्जुमुहा	विद्युन्मुखाः-	९५
विज्जु	विद्युत्-अभिकायविशेषः	३१ [१]
„	„ [कुमाराः]	१७७ गा. १३७, १०७ गा १४६
		गा. १४०
विज्जुडिमच्छा	मत्स्यविशेषः पृ. २९, टि. ४	
विज्जुडियमच्छा	„	६३
विज्जिम	बालसूय	१०६
० विणण	विनये	११० गा. १२०
विणासेसु	विनासेषु	८२
विणोऊण	वीनयित्वा	१ [गा. २]
विण्णण	विज्ञान	१६७९
विनतपक्खी	विततपक्षिणः	९०
विनिमिरत्तरागं	वितिमिरतरकम्	१२१५ [२-३]
वितिमिरा	वितिमिराः	२१७६
„	वितिमिराणि	२१०
विस्थाररुह	विस्ताररुचिः	११० गा. १२७
० विस्थाररुह	विस्ताररुचिः	११० गा. ११९
० विस्थिण्णा	विस्तीर्णो	२०५ [१]
० विस्थिण्णे	विस्तीर्णः १९७ [१], २०३ [१]	
विदिमि	विदिशम्	२१५९ [१], २१६१

मूलसरो	सकयत्यो	सुसंकाह
विदिलीवाण	विदिरवातः	३४ [१]
+ विदेहा	विदेहेषु	१०२ गा. ११४
विदेहा	वेदेहाः-जात्यायोः	१०३ गा. ११०
विदंसं	विध्वंसम्	८८०, १८१७, १८२०
० विधा	विधा	१६
विधाण	विधाता-वानव्यन्तरेन्द्रः	१५४ गा. १५२
विपरिणामहत्ता	विपरिणमय्य	१८०१
विप्पजहणाहिं	विप्रहाणैः	२१७५
विप्पजहत्ति	विप्रहत्ति	२१७५
विप्पजहत्ता	विप्रहाय	२१७५
० विप्पमुक्का	विप्रमुक्ताः २११ गा. १५८, २१७० [२] गा. २३०	
विप्पमुक्काणं	विप्रमुक्कानाम्	११२२
० विप्पमुक्काणं	„	२११ गा. १६६
विट्ठिमडियमच्छा	मत्स्यविशेषः पृ. २९, टि. ४	
विभंगणण ०	विभङ्गजान	४४०, ४४१
विभंगणण -	„	१९२८
विभंगणणपरिणामे	विभङ्गजानपरिणामः	९३४
विभंगणणसागार-	विभङ्गजानसाकारपदयत्ता	
पासणया		१९४१
विभंगणणसागारो-	विभङ्गजानसाकारोपयोगः	
वञ्जोणे		१९०९, १९१३
विभंगणणी	विभङ्गजानी	४८८, ४९६, १३५३
विभंगणणी	विभङ्गजानिनः	२५८, ९३८, ९४१ [१], १८९९ [२], १९५४
० विभंगणणो- वउत्ता	विभङ्गजानोपयुक्ताः	१९२९
विभंगणणसागार-	विभङ्गजानसाकारपदयत्ता	
पासणया		१९३७
विभंगणणीण	विभङ्गजानिनाम्	२५९
विभंगू	तृणविशेषः	४७ गा. ३६
विभावणा	विभावना	१७९३ गा. २१०

मूलसरो	सङ्ख्यत्थो	सुत्तंकाइ
विमप्	बनस्पतिविशेषः ४६ गा. ३४	
विमळ	विमळ १७८ [२], २११	
विमाण	विमान २०७, २०८	
विमाण ०	,, २०६ [२] गा. १५५	
विमाण -	,, २१०	
विमाण्छिद्देषु	विमानच्छिद्देषु १५७	
विमाणिस्तुद्देषु	विमाननिष्कृतेषु १५७	
विमाणपत्थेषु	विमानप्रस्तेषु १४८, १५१, १५७, १६०	
विमाणं	विमानम् ८५३	
विमाणा	विमानानि १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०६ [१], २०७, २०८, २१० ,, २०९ गा. १५७, १९६३	
० विमाण	,, १५५, १ [८-९], १९९८, २००६	
विमाणाहं		
विमाणाणं	विमानानाम् १९७ [१], १९९ [१], २०६ [१]	
विमाणाबलियासु	विमानाबलिकासु १४८, १५१, १५७, १६०	
विमाणावास ०	विमानावास १९५ तः २०७	
० विमाणे	विमानम् पृ. ६१२ टि १-२	
,,	विमाने ३९७ तः ४०६	
विमाणेषु	विमानेषु १४८, १५१, १५७, १६०	
० विमाणेषु	,, ७२३	
० विमुक्ता	विमुक्ताः २११ गा. १६७ गा. १७९, २१७६ गा. २३१	
विमुक्ताणं	विमुक्तानाम् पृ. २७३ टि. १०	
० विमुक्को	विमुक्तः २११ गा. १७६	
विमोयण	विमोचन ११०५, ११२२	
विद्यद्वजोगिया	विद्युतयोनिकाः ७७२	

मूलसरो	सङ्ख्यत्थो	सुत्तंकाइ
विद्यद्वजोगियाणं	विद्युतयोनिकानाम् ७७२	
विद्यदा	विद्युता-योनिभेदः ७६४, ७६५, ७६७, ७७०	
विद्यदावति	विकटापातिन-पर्वत १०९८	
विद्यतपक्खी	विततपक्षिणः ८६	
विद्यत्थियुहत्तिया	वितस्तिपृथक्स्त्रिकाः ८३	
विद्यत्थि	वितस्तिम् ८३	
विद्यलाणं	विकलानाम्-विकलेन्द्रि- याणाम् १७६०	
विद्यसंत	विकसत् १८८	
वियसिय ०	विकसित १७८ [२], १९५ [१]	
वियाणंतो	विज्ञानन २११ गा. १७४	
वियाणाहि	विज्ञानीहि ५४ [७] गा. ८४-८५	
० विरप्	विरत. १६४२, १६४६, १६४७ [१]	
० विरनस्स	विरतस्य १७८४ [३]	
विरतिं	विरतिम् १४४७	
० विरयस्स	विरतस्य १६४५, १६५० तः १६५३, १६५५ तः १६५८, १६६०	
० विरया	विरताः १६४३, १६४८, १६४९ [१]	
विरयाविरयं	विरत्याविरतिम् १४४८, पृ. ३५५ टि. २	
विरहिय्	विरलितः १०००	
विरहिता	विरहिता ५६४, ५६५	
,,	विरहिताः ५७३	
विरहिया	विरहिता ५६० तः ५६३, ५६६ तः ५६८	
,,	विरहिताः ५६९ तः ५७२, ५७४ तः ५७७, ५७९, ५८१, ५८३ तः ५८५, ५८९, ६०५, ६०६	
विरहय्य	विरानित १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	

मूलसद्दो	सङ्कथ्यो	सुसंकाह
बिराही	बिहाली	८५१
बिराले	बिडालः	८४९, ८५२
बिराहप	बिराधकः	८९९
बिराहणी	बिराघनी	८३१
बिराहियसंजमाणं	बिराहितसंयमानाम्	१४७०
बिराहियसंजमा- संजमाणं	बिराहितसंयमा- संयमानाम्	१४७०
बिरिय	वीर्यं	१६८४ [१]
बिरहा	वनस्पतिविशेषः	पृ. २२ टि. ५.
बिरंभे	बेलम्बः—वायुकुमारेन्द्रः	१८७ गा १४३
० बिलायबिसय- वासी	बिलायविषयवासी— भ्लेच्छजातिविशेषः	९८
बिलिह्विजमाण	बिलिल्यमान	१९७ [२]
बिलस	भ्लेच्छजातिविशेष	पृ. ३६ टि. ८
बिषकुंतो	बिषर्षमानः	५४ [९] गा. ९८
बिवागपत्तस	बिपाकप्रामस्य	१६७९
बिबिह	बिबिध	१८८
बिबिह ०	,,	१८८, १९९ [१]
बिसप	बिषयः	९९२ [१-२]
बिसमसमी- करणवाप	बिषमसमीकरणाय	२१७० [१] गा. २२८
बिसमं	बिषमम्	१११९, २१७० [१] गा. २२८
बिसमाडया	बिषमायुषः	११३०
बिसमो	बिषमः	९४८ गा. २००
बिसमोचबण्णगा	बिषमोपपन्नकाः	११३०
बिसय	बिषय—देश	९८
+ बिसय	बिषयः	९७२ गा. २०२, १९८१ गा. २२२
+ बिसय—	बिषयः	८७७ [२३] गा. १९८
बिसंगू	वनस्पतिविशेषः	पृ. २० टि. ६

मूलसद्दो	सङ्कथ्यो	सुसंकाह
बिसाले	विशालः—वानव्यन्तरेन्द्रः	१९४ गा. १५२
० बिसिट्टया	बिचिट्टता	१६८५ [१], १६९५ [३]
बिसुज्जमाण ०	बिशुभ्यन	१३७
० बिसुज्जमाण- परिणामा	बिशुभ्यत्परिणामा	१७५२
० बिसुज्जमाण- परिणामे	बिशुभ्यत्परिणामः	१७५१
बिसुज्जमाणा	बिशुभ्यन्तः	१२२
बिसुज्जतरागं	बिशुद्धतरकम्	१२१५. [२-३]
बिसुद्धलेसतरागा	बिशुद्धतरलेदयाः	पृ. २७५. टि. १-२
बिसुद्धलेसतरागा	,,	११२६
बिसुद्धबण्णतरागा	बिशुद्धतरवर्णाः	११२६, ११३३ [१]
बिसुद्धा	बिशुद्धाः	२१७६
,,	बिशुद्धानि	२१०
बिसुद्धाणो	बिशुद्धाः	१२४१
बिसेसपयं	विशेषपदम्	पृ. १६२ पं. ६
बिसेसा	विशेषाः	२ गा. ४
बिसेसाचिवा	विशेषाधिकाः	२१३, २२९, २३६, २३९, २४० [४], २४१, २५५, ३०८, ३०९, ३११, ३१७ तः ३१९, ३२७
बिसेसाचियाहं	विशेषाधिके	७८०
,,	विशेषाधिकानि	७८०
बिसेसाहिए	विशेषाधिकः	२१६९
,,	विशेषाधिके	२११
बिसेसाहिया	विशेषाधिकौ	७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३
,,	विशेषाधिकाः	२१३ तः २१५, २१८, २१९, २२१ तः २२३ [४], २२४ तः २४० [२],

मूलसदो	सङ्कयथो	सुसंकाइ	मूलसदो	सङ्कयथो	सुसंकाइ								
विसेसाहिपा	२४० [४] तः २७०, २७२ [१-५], २७३ तः २७६, २७८, २९२ तः २९४, ३०७, ३१०, ३१३ तः ३१८, ३२०, ३२१, ३२५ तः ३२७, ३३० तः ३३४, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ९७९, ९८५ [७,९], ११७०, ११७३, ११७६, ११८० [५, ७-९], ११८२ [१,३], ११८३ [१,३], ११८५, ११८८, ११९०, २१२५, तः २१२७ [१], २१२८ [१-२] २११२, २१८५ [१]		विहरइ	विहरति १९७ [२], १९९ [२], २०० [२] ,, १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८३ [२], १९० [२], १९१ [२], १९२, १९८ [२], २०० [१-२], २०१ [२], २०३ [१-२], २०४ [२], २०५ [२], २०६ [२]		विहरन्ति	विहरन्ति १७८ [२], १८१ [२], १८४ [२], १८९ [२], १९५ [२] विहरन्ति १६७ तः १७४, १७७, १७८ तः १८४ मन्त्राणां प्रथमकण्डिका, १८६ [१], १८७ तः १८९ [१], १९० [१], १९३ [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०१ [१], २०२ [१], २०४ [१], २०५ [१]		विहसंल	विहसन् पृ. ६४ टि. ०		विहसंल	विहसन् पृ. ६४ टि. ०
विसेसाहिपाइ	विशेषाधिकं ७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३	विशेषाधिकानि ३२८, ३२९, ७८०	विहसंल	विहसन् पृ. ६४ टि. ०		विहसंल	विहसन् पृ. ६४ टि. ०						
विसेसाहिपाओ	विशेषाधिका ११८० [७-९], ११८२ [२-३], ११८३ [३], ११८९, ११९०, १६६३	विशेषाधिका ११८० [७-९], ११८२ [२-३], ११८३ [३], ११८९, ११९०, १६६३	विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६		विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६						
विसेलेण -	विशेषेण २११ गा. १७५	विशेषेण २११ गा. १७५	विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६		विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६						
विसेलो	विशेषः ९२०, ९८६, ९८७ [१], ११४७	विशेषः ९२०, ९८६, ९८७ [१], ११४७	विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६		विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६						
विसेसो	विशेषः १२४९	विशेषः १२४९	विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६		विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६						
विसेसनरा	विश्वम्भरा-भुजपरितर्प- मेदः ८५ [१]	विश्वम्भरा-भुजपरितर्प- मेदः ८५ [१]	विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६		विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६						
विस्सा	विस्साः पृ. ५१ टि. ३	विस्साः पृ. ५१ टि. ३	विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६		विहसंल	विहसन् पृ. २५ टि. ६						

मूलसद्यो	सक्यत्यो	सुसंकाह
विहायगतिणामे	विहायोगतिनाम	१६९३, १६९४ [१८]
० विहायगतिणामे	„	१६९४ [१८]
विहायगनी	विहायोगतिः	११०५, ११२२, ११८५
विधि	विधिः	१४७४ गा. २१४
विधिणा	विधिना	१९२
० विधीण्या	विहीणता	१६८५ [२], १६९५ [३]
० विधीर्हि	विधिभिः	११० गा. १२७
विद्गुं	वनस्पतिविशेषः	५.४ [८] गा. ९२
० विद्गुणा	विहीना	७९० गा. १८९
+ विट	वृन्तम्	५.४ [८] गा. ९५
विटं	„	पृ. २५ टि. ११
विदगा	जातयार्थविशेषः	पृ. ३८ टि. १
विद्गुणिजा	बृंहणीया	१२३७
बीद्भयं	वीनभयम्	१०२ गा. ११५
वीतरागचरित्सारिया	वीतरागचारित्रार्थाः	१२४
० वीतरागचरि- त्सारिया	वीतरागचारित्रार्थाः	१२६ तः १३२
० वीतरागदंस- णारिया	वीतरागदर्शनार्थाः	११७, ११८
वीतरागसंज्ञया	वीतरागसंज्ञताः	११८२
बीतीवत्तित्ता	व्यतिवृज्य	२१०
बीयभयं	बीतभयम्	पृ. ३७ टि. ६
बीयरामचरित्सारिया	बीतरागचारित्रार्थाः	१२०, १२४, १३२
० बीयरामचरित्ता- रिया	„	१२५, १३० तः १३२
बीयरामदंसणारिया	वीतरागदर्शनार्थाः	१०९, १११
० बीयरामदंस- णारिया	„	१११, ११३ तः ११५, ११७ तः ११९
बीयरामसंज्ञया	बीतरागसंज्ञताः	११४२
बीयरामा	वीतरागाः	११५२

मूलसद्यो	सक्यत्यो	सुसंकाह
० बीयरामचरि- त्सारिया	वीतरागचारित्रार्थाः	१२४, १२६, १२७, १२९, १३१
बीयरामदंस- णारिया	वीतरागदर्शनार्थाः	११९
० बीयरामदंसणा- रिया	„	१११ त. ११९
+ बीरण	बीरणः	४६ गा. ३३
बीरिभोवग्गाहिएहिं	बीर्योपगृहीतैः	१६७०
बीरियंतराहए	बीर्योन्तरायकम्	१६९६
बीरियंतराए	बीर्योन्तरायः	१६८६
बीस	विशतिः	१७०२ [५, ९, १३, २२, ३६, ३७, ४३, ५८]
+ बीस - बीसहमं	विशम्	७९० गा. १८८
	विशतितमम्	पृ. ३२८ पं. २४
बीससा	विक्षसया	१६७९ त. १६८१ [१], १६८२ तः १६८४ [१], १६८५ [१-२], १६८६
बीससाए	विक्षसया	११२२
बीसं	विशतिः	४२४ [१, ३]. ४२५ [१, ३], १४१६ [२], १७०० [११, १३], १७०२ [५, ९, ११, १३, २२, ३६, ३७, ४३, ५८]
„	विशम्	१७४४ गा. १३३
बीसा	विशतिः	२०६ [२] गा. १५६, ५९१
„	विक्षाः	१६७ तः १७४
बीसाए	विशतेः	२०५ [२]
„	„	विशत्या वा ७११, ७१२
„	विशती	१८३९, १८४०
बीसायणिजा	विस्वादेनीया	१२३७
बीसुत्तर ०	विशालुत्तर	१७१

मूलसदो	सक्ययो	सुत्काह	मूलसदो	सक्ययो	सुत्काह
वीही	ग्रीहिः	५० गा. ४२		१९६३, १९६४, २०४६,	
बुष्णह	उच्यते ४४१, ४५६ [१],			२०५१, २०५२ [१],	
	४८९ [१], ४९७, ५३१			२०७८, २०८०, २०८३,	
	[१], ८३१, ८६८,			२११७ [१], २१६९,	
	११२४, ११३०, ११४४,			२१७६, घृ. २७५ टि. ६	
	१२२०, १२५३, १२५५		बुधंति	उच्यन्ते १६०४ [१],	
बुधंति	उच्यते ४३९ तः ४४१,			१६५५	
	४४३ तः ४४८, ४५२.		वेह्यंते	वेदिकान्तः १५५१ [१]	
	४५५ [१-३], ४५७ [१]		वेह्यासु	वेदिकाद्य १४८	
	४५९ [१], ४६२ [१].		वेह्संसति	वेदिय्यन्ति ९७१	
	४६४ [१], ४६६ [१],		वेहंसु	अवेरिपुः-वेदितवन्तः	
	४६७ [१], ४६८ [१].			९७१	
	४७० [१], ४७३ [१],		वेउन्विय	वैक्रियम् ९०१, ९०२,	
	४७४ [१], ४७५ [१].			९०६, ९०८, १०७३,	
	४७७ [१] ४८१ [१].		० वेउन्वियो	वैक्रियाः-वैक्रियशरीराः	
	४८२ [१], ४८३ [१],			१९६	
	४८५ [१], ४८७ [१].		वेउन्विय	वैक्रिय १५६५, १५६६,	
	४९० [१], ४९१ [१],			१७०२ [१४]	
	४९३ [१], ४९५ [१],		वेउन्विय ०	,, २१२२	
	५०३ तः ५०५, ५०८ तः		+ वेउन्विय	वैक्रियः-समुद्घातः २०८५,	
	५११, ५१३ तः ५१५,			गा. २२७	
	५१९, ५२५ [१], ५२६		वेउन्वियमीससरीर-	वैक्रियमिधशरीरकाय-	
	[१], ५२९ [१], ५३०		कायप्यभोगी	प्रयोगिणः १०७७,	
	[१], ५४३ [१], ५५७			१०७८, १०८०, १०८३	
	[१], ८३१, ८६७, ८६८		वेउन्वियमीस-	वैक्रियमिधशरीरकायप्रयोगः	
	९९४, ९९६, ९९८,		सरीरकायप्यभोगे	१०६८, १०७०, १०७४	
	१०४१ [६], ११२४ तः		वेउन्वियमीसासरीर-	वैक्रियमिधशरीरकाययोगम्	
	११२६, ११२८, ११२९,		कायजोगं	२१७३ [२]	
	११३२, ११३३ [१].		वेउन्वियसमुग्घाप	वैक्रियसमुद्घातः २०८६,	
	११३८, ११४२, १२१५			२०८९, २०९० [१],	
	[१-३], १२२०, १२२२,			२०९१ [२], २०९२,	
	१२५२, १२५५, १४४४,			२१४७ तः २१५२, २१६५	
	१४५९, १५७३, १६०४		वेउन्वियसमुग्घापार्ण	वैक्रियसमुद्घातेन २१२५	
	[१], १७४१, १९२८,			तः २१२७ [१], २१२८	
	१९२९, १९३१, १९३७			[२], २१३०, २१३१,	
	[१], १९५४, १९५७			२१५९ [१]	
	[१], १९५८, १९६०,				

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
वेडम्बियसमुग्घाभो	वैक्रियसमुद्गातः	२११७ [१]
वेडम्बियसरीरपुसु	वैक्रियशरीरकेषु	९२०
वेडम्बियसरीरकाय- जोगं	वैक्रियशरीरकाययोगम्	२१७३ [३]
वेडम्बियसरीरकाय- प्यभोगी	वैक्रियशरीरकायप्रयोगः	१०८०, १०८३
वेडम्बियसरीर- कायप्यभोगे	वैक्रियशरीरकायप्रयोगः	१०६८, १०७०, १०७४
वेडम्बियसरीरगा	वैक्रियशरीरकाणि	९२२
वेडम्बियसरीरगाम	वैक्रियशरीरनाम	१७०*
वेडम्बियसरीर- गामाणु	वैक्रियशरीरनाम्न.	१७०२ [११], १७३१ [५]
वेडम्बियसरीरया	वैक्रियशरीरकाणि	९१० [२], ९११ [२], ९१२ [२], ९१४ [२], ९२०
वेडम्बियसरीरस्स	वैक्रियशरीरस्स्य	१५२७, १५५४, १५६६
० वेडम्बियसरीरस्स	,,	१५२८, १५२९ [१], १५३०, १५३१, १५३२ [१,६]
वेडम्बियसरीरं	वैक्रियशरीरम्	१५५९, १५६३ [१]
वेडम्बियसरीरंगो- बंगणामे	वैक्रियशरीराजोपाङ्गनाम	१६९४ [४]
वेडम्बियसरीरा	वैक्रियशरीराणि	९१२ [२], १५६५
वेडम्बियसरीरी	वैक्रियशरीरिण.	१९०३ [४]
वेडम्बियसरीरे	वैक्रियशरीरम्	१५१४, १५२१, १५४४ [१]
,,	वैक्रियशरीरे	१५३९ [२,४]
० वेडम्बियसरीरे	वैक्रियशरीरम्	१५१४, १५१५ [१-३], १५१६, १५१७ [२], १५१८ [१-५], १५१९ [१-४], १५२० [२३], १५२३,

मूलसदो	सक्यत्वो	सुसंकाह
	१५२३ [१-२], १५२४ [१], १५२५, १५२६ [१२,६]	
वेडम्बियस्स	वैक्रियस्स	९१० [२], १५४४ [३]
वेडम्बिया	वैक्रियाणि	९१२ [४], ९१८ [२], ९२२
वेडम्बियाहं	,,	९११ [४]
वेडम्बियाणं	वैक्रियाणाम्	९१६ [२], ९२१ [२]
वेडम्बियाति	वैक्रियाणि घृ.	२२५ टि. ३
वेण्ह	वेदयते	१६८१ [१], १६८३, १६८४ [१], १७७३ [१], घृ. ३९ टि. ३
वेपंति	वेदयन्ति	९७१
वेजयंत	वेजयन्त—देवलोका	४२६ [१-३], ६०४, ६२२, ७२३, १०३६, १०३९, १०४१ [८], १०४३ [५], १०४५ [१], १०४६ [१, ७-८], १०४७ [३], १०४८ [४], १०४९, १०५० [३], १०५२, १०५४ [१], १०५५ [४], १०६३, १०६५
वेजयंता	वेजयन्ताः—देवाः	१४७ [१]
वेजयंतीपढारा	वेजयन्तीपताका	१९५ [१]
वेजयंते	वेजयन्तः	२१०
वेडगा	प्राहविशेषः घृ.	३० टि. १
वेडला	,,	६५
वेडली	,,	घृ. ३० टि. १
वेणह्या	वैणक्या—लिपिभेदः	१०७
वेणु	वेणुः	५४ [८] गा. ९२
वेणुदालि	वेणुदालिः—सुपर्णकुमारैन्द्रः	१८७ गा. १४४
वेणुदाली	वेणुदालिः—सुपर्णकुमारैन्द्रः	१८६ [२]

मूलसद्दो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ	मूलसद्दो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
• वेणुदाली	वेणुदाली—,, १८४ [२]		वेदनासमुग्धाभो	वेदनासमुद्घातः २१३९	
+ वेणुदेव	वेणुदेव—,, १८७गा १४३		वेदनासमुग्धाया	वेदनासमुद्घाताः २०९३	
• वेणुदेव	वेणुदेव—,, १८६ [२]			[१], २०९७ [१], २१०१	
• वेणुदेवे	वेणुदेव—,, १८५ [२]			[१], २१०३ [१], २१०१	
वेत्ताण	वेत्ताण, मू	८८३			[१]
वेत्ते	वेत्तः	४६ गा. ३३	वेदणिञ्ज ०	वेदनीय	१७९१
• वेदए	वेदकः	१७८८ [१]	वेदणिञ्ज — ०	,, १६७८ [२], २१७५	
वेदगा	वेदगाः—जात्यार्याः १०३		वेदणिञ्जं	वेदनीयम् १६६५, १७६५	
		गा. ११८		[२], १७७४ [१], १७८४	
• वेदगा	वेदका. २५३, १७७४ [१],			[१], १७८५, १७९१	
		१७८९	वेदणिजे	वेदनीयम् २१७० [१]	
• वेदगाण	वेदकानाम्	२५३	वेदपरिणामे	वेदपरिणामः ९२६	
• वेदगाणं	,,	२५३	वेदपरिणामेणं	वेदपरिणामेन ९३८, ९३९	
• वेदगे	वेदक १७७४ [१], १७८९			[१], ९४२, ९४३	
वेदणं	वेदनाम् ११३८, १५७१,		वेदमा	जात्याथैविशेषः	
	२०५६, २०५७ [२-५],			पृ. ३८ टि. १	
	२०५८, २०६१, २०६४,		वेदस्सबन्धण	वेदस्य बन्धकः २ गा. ६	
	२०६५, २०६७, २०७०,		वेदिति	वेदयन्ते २०७८	
	२०७३, २०७५, २०७८,		वेदे	वेदः २१२ गा. १८०,	
	२०८०, २०८३			१२५९ गा २११, १८६५	
वेदणा	वेदना २०५४ गा. २२५,			गा. २१९	
	२०५५, २०६०, २०७२,		वेदेह	वेदयते १६६४ गा. २१७	
	२०७७		वेदेति	,, १६७५, १६७६ [१],	
वेदणाए	वेदनया ११४४, ११४६,			१६७८ [२], १६७९ तः	
	११५०, ११५१			१६८१ [१], १६८२ तः	
”	वेदनायाम् ११३४			१६८६, १७७० [१],	
वेदगाभो	वेदनाः १७०, १७३,			१७८८ [१], १७९१,	
	२०५७ [१]			१७९२ [१]	
वेदणासमुग्घाए	वेदनासमुद्घातः २०८६,		वेदेमाणा	वेदयमानाः १७७८,	
	२०८७ [१], २०८९,			१७८४ [१], १७८९	
	२०९० [१], २०९१		वेदेमाणे	वेदयमानः १७७६, १७७७	
	[१-२], २०९२, २१४७			[१], १७८३ [१],	
	तः २१५२			१७८६, १७८८ [१],	
वेदणासमुग्घाएणं	वेदनासमुद्घातेन २१२६,			१७९१, १७९२ [१]	
	२१२७ [१], २१२८		वेदेति	वेदयन्ते ११३८, १६७७	
	[१-२], २१३०, २१३१,			[१], १७७३ [२], १७७४	
	२१५३ [१], २१५४ [१]			[१], १७८८ [२],	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुरंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुरंकाह
	१७८९, २०५६, २०५७		वैमानिणीण	वैमानिकीनाम्	११८९
	[२.५], २०५८, २०६१,		वैमानिणीण	,, ४०८ [१-३],	११६९
	२०६४, २०६५, २०६७,				[२]
	२०७०, २०७३, २०७५,		वैमानिका	वैमानिका:	६२५
	२०७८, २०८०		वैमानिय	वैमानिक	६५६ [३],
वैमानिय	वैमानिक: ८०८ [२],				२१०४ [१]
	८१० [२], ८१२ [२],		वैमानिय ०	वैमानिक	९७१
	८१४ [२], ८१६ [२],		वैमानिय-०	,,	७२९
	८१८ [२], ८२० [२],		वैमानियसे	वैमानिकत्वे	२१०१ [२],
	८२२ [२], ८२४ [२],				२१०३ [२], २१०४ [१],
	८२६ [२], ८२८ [२],				२१०७, २११०, २१११,
	८९२, १२०० [२],				२११५ [१], २११६ [१],
	१४०७ [२], १४०९,				२११९ [२], २१२०
	१५८१ [२], १५८५ [२],				[२], २१२१ [१], २१२३
	१६६८, १६७१, १६७६				[२], २१२४ [२, ४],
	[२], १७५६ [२], १७६३				२१३९, २१४० [२],
	[३], १७६७ [१], १७६८				२१४१
	[२], १७७० [२], १७७७		० वैमानियसे	वैमानिकत्वे	२११३
	[२], १७८३ [२], १७९२		वैमानियदेव	वैमानिकदेव	१५३२ [६]
	[२], १८६६ [२], १८७१		वैमानियदेवस्त्रोत्रो-	वैमानिकदेवस्त्रोत्रो-	
	[२], १८७६ [२], १८८३		वायगती	पपातगति:	१०९७
	[२], १८८९ [२], १८९४		वैमानियदेवपंचेदि-	वैमानिकदेवपञ्चेन्द्रिय-	
	[२], २१५४ [२], २१५८		यवेठम्बियसरीरे	वैक्रियशरीरम्	१५२० [१]
	[२]		० वैमानियदेवपंचेदि-	,,	
० वैमानिय	वैमानिका: १२१४,		यवेठम्बियसरीरे		१५२६ [६]
	१४४३, १६४७ [३]		० वैमानियदेवा	वैमानिकदेवा:	६६१
वैमानियसु	वैमानिकेषु	६७२ [७]	वैमानियदेवाणं	वैमानिकदेवानाम्	टि. ३
० वैमानियसु	,, ६०८, ६२५, ६७२ [९],				
	१२०० [२], १४०८ [३],		वैमानियदेवैर्हितो	वैमानिकदेवैर्भ्यः	६५०
	१४२२, १४२८ [५],				[१३, १७]
	१४३३, १४४१		वैमानियस्स	वैमानिकस्य	१६१३ [२]
वैमानियर्हितो	वैमानिकेभ्यः १४६५,				तः १६१६ [१], २०९३
	१५९५ [२], १५९९				[२], २०९५ [२], २०९६
	[२], १६०३ [२]				[२], २१०४ [१], २११५
० वैमानियर्हितो	,, ६५० [१३], १४६३				[१], २११६ [१], २११९
वैमानिणीणो	वैमानिक्यः २९१, ११८७,				[५], २१३५ [२],
	११८९, ११९०, १४१६				२१६५
	[२]				

मूळसरो	सङ्घत्थो	सुत्तंकाह
• वेमाणियस्स	वैमानिकस्स	१६३५[६], २१६४
वेमाणिया	वैमानिकाः	१३२, १४३, १४७ [२], १९६, २९०, ४३९, ४९९ [२], ६५९, ६८९, ७०१, ८०९ [२], ८११ [२], ८१३ [२], ८१५ [२], ८१७ [२], ८१९ [२], ८२१ [२], ८२३ [२], ८२५ [२], ८२७ [२], ८२९ [२], ८७६, ८८८ [२], ८८९, ९४६, ९६५[२], ९६६ [२], ९६७[२], ९६८ [२], ९७१, ९९८, ११४५, ११८६तः११८८, ११९०, ११९७, १२०७ [२], १४१६[२], १५२० [५], १५८६[२], १६४९ [२], १६६९, १६७३, १६७७ [२], १७६१, १७६५ [१], १७७३ [२], १७८८[२], १७९४ [२], १८२९, १८५८, १८६०, १८६४, १८६९ [१], १८७७, १९५३, १९६२, २०४६, २०५०, २०५९, २०६२, २०६५, २०६८, २०७१, २०८४, २१२४[३], २१४४[२]
वेमाणिया—	वैमानिकाः	१५९३, पृ. ३५३ टि. २
• वेमाणिया	वैमानिकाः	४५४, ६७४, ६८३, १०८४, ११४८, ११५४, १४०४, १९३५, १९७२, १९७३ गा. २२०, १९७९, २०३७, २०७६,

मूळसरो	सङ्घत्थो	सुत्तंकाह
• वेमाणिया	वैमानिकौ	२११५ [१], २१३२
वेमाणियाब्बो	वैमानिकात्	१८७८ [३], वैमानिकात् १५९७ [२], १६०१
• वेमाणियाब्बो	वेमानिकानाम्	१५८९ [४]
वेमाणियाण	वेमानिकानाम्	६७४, ११८८, पृ. ३५७ टि. १
• वेमाणियाण	वेमानियाणं	७५२, ११४४ ,, १९६, १९७ [१-२], १९८ [२], ४०७[१-३], ६८६, ९२४, ९५९ तः ९६४ सूत्राणां द्वितीय- कण्डिका, १००८ तः १०१२ सूत्राणां द्वितीय- कण्डिका, १०१४ [२], १०१५[२], १०१६[२], १०२३, १०२९, १०५७, १०८८, १०८९, ११६९ [१], ११८०, ११८६, ११९०, ११९९ [२], १५७५ तः १५७९ सूत्राणां द्वितीयकण्डिका, १५८०, १६०६ [२], १६१६, १६१८, १६१९, १६२७ [२], १६३६, १६३८ [२], १६४१, १७५४[२], १७६९[२], १७७५ [२], १७७९, १७८४[३], १७८७[२], २०३९, २०४६, २०४८, २०९२, २०९७ [२], २०९९[२], २१००[२], २१२३[३], २१२४[४], २१३४ [२], २१३७ [२], २१४१
• वेमाणियाणं	वैमानिकानाम्	४०७[२], ६३८, ७६२, ७७१,

मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुसंकाह
	१०९, १८९, १०७६, ११६२, १९२७, २०२१, २०२६, २०३१	
वेमाय ०	विमात्र ९४८ गा. १९९	
० वेमायस्ताप	विमात्रतया १८१२, १८१९, १८२२, १८२३, १८२५	
वेमायाप	विमात्रया ६९७, १८१५	
+ वेय	तृणविशेषः ४७ गा. ३५	
वेय	वेद ९३७, ९७१ गा. २०१	
० वेयपु	वेदकः १७७३ [१]	
० वेयगा	वेदकाः २५३	
वेयण	वेदना—समुदातः २०८५ गा. २२७	
वेयणं	वेदनाम् २०५७ [४], २०६४, २०६५, २०६७, २०८०	
वेयणा	वेदना २ गा. ७, २०६३, २०६६, २०६९, २०७७	
वेयणाभो	वेदनाः १६७ तः १६९, १७१, १७२, १७४	
वेयणापर्यं	वेदनापदम् पृ. ४२७ पं. ११	
वेयणासमुष्घाएर्णं	वेदनासमुदातेन २१२५, २१२९ [१]	
वेयणासमुष्घाया	वेदनासमुदाताः २१०२	
वेयणिञ् ०	वेदनीय १७७२	
वेयणिञ्	वेदनीयम् १५८७ [१], १७६३, १७६४, १७७३ [१], १७८३ [१]	
वेयणिञ्जे	,, १६९० [१], २१७० [१]	
वेयपरिणामे	वेदपरिणामः ९३७	
वेयवेयपु	वेदवेदकः २ गा. ६	
० वेयालिं	तटम् १११२	
० वेयालीभो	तटतः १११२	
वेरमणं	विरमणम् १४३० [६]	

मूलसदो	सङ्ख्यत्थो	सुसंकाह
० वेरमणे	विरमणम् १६३७, १६३८ [१], १६४०	
वेरुलिपु	वेहूर्यः २४ गा. ११	
वेरुलियमणिद्रिट्टी	वेहूर्यमणिदृष्टान्तः १२५१	
वेरुलियमणी	वेहूर्यमणिः १२२२	
वेरामु	वेलाद्य १४८	
वेरुयाणि	वेणुकाः ५५ [३] गा. १०७	
वेरु	वेणुः ४६ गा. ३४	
० वेसा	वेषाः १८८	
वेसाणिया	वैषाणिकाः—अन्तर्द्वीप- मनुष्याः ९५	
वेंटबदा	वृन्तकदानि ५४ [८] गा. ८६	
वेंट	वृन्तम् ५४ [८] गा. ९१	
वेकाण	म्लेच्छजातिविशेष ९८	
वेपुळं	वक्ष्ये २११ गा. १७५	
वेपुळेय ०	व्युच्छेद १२३७	
वेडागे	वनस्पतिविशेषः ४९ गा. ३९	
वेयव	व्याकृता—भाषाप्रमेदः ८६६ गा. १९७	
व्व	इव ११० गा. १२५, १९५ [१]	
व्व	स्व	
व्व	स्व पृ. ६८ टि. ३	
सर्जतरं	सान्तरम् ५५९ गा. १८२	
सइख्	वनस्पतिविशेषः ५४ [८] गा. ९२	
सइदिपु	सेन्द्रियः १२७१	
सइदिय ०	सेन्द्रिय १२७९	
सइदियजपञ्जत्तपु	सेन्द्रियापर्याप्तकः १२७७	
सइदिया	सेन्द्रियाः २२७ तः २२९, २३० [१], २३१	
सइदिबाणं	सेन्द्रियाणाम् २२७ तः २२९, २३० [१], २३१	
सउजोवा	सोथोता २११	
”	सोथोतानि १८८, २०६ [१], पृ. ५६ टि. ९	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाह	मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तंकाह
सउज्जोपा	सोद्योतौ	२०६ [१]	सङ्करा	शर्करा-पृथ्वीभेदः	२४ गा. ८
"	सोद्योतानि	१७७, १७८ [१], १९६, २१०	"	शर्करा	१२३८
सउज्जोपा	"	पृ. ६९ टि. ४	सङ्करापुठवि ०	शर्करापृथ्वी पृ.	५१ टि. ५
० सएसु	शतेषु	१८८, १८९ [१], १९० [१]	सङ्करस	शकस्य	१९८ [२], १९९ [२]
सकसाई	सकषायी	१३३१, १८९४ [१]	सङ्का	शक्यानि	५४ [१०] गा. १०३
"	सकषायिणः	२५४, ३३४	सङ्कलिकण्णा	शङ्कलिकणीः—अन्तर्द्वीप-	मनुष्याः ९५
सकसाई—	मकषायी	१३३१	सङ्के	शकः	१९७ [२]
सकसाईणं	सकषायिणाम्	२५४	सङ्ग ०	शक-म्लेच्छजातिविशेष	९८
सकाइए	सकायिकः	१२८५	सङ्गल	शकल-खण्ड	१७८ [२]
सकाइय ०	सकायिक	१२९१, १२९३	सङ्गल ०	सकल	५३ गा. ४५
मकाइया	सकायिकाः	२३२ तः २३५ [१], २३६	सगाई	रश्कानि	१५५१ [८- ९], १९९८, २००६
मकाइयाणं	मकायिकानाम्	२३२ तः २३५ [१], २३६	+ सच्चित्त-	सच्चिनः	१७९३ गा. २१७
सकिरिया	सकिर्याः	१५७३	सच्चित्तजोगिष्या	सच्चिनयोनिकाः	७६३
सकेसरं—	मकेसरम्	५४ [८] गा. ९५	सच्चित्तजोगीणं	सच्चिनयोर्नानाम्	७६३
सङ्करप्यभा	शर्कराप्रभा	७७४	सच्चित्ता	सच्चित्ता ७५४ तः	७५६, ७५८, ७६१
सङ्करप्यभाए	शर्कराप्रभायाः	१६९, २१७ [५], १५२९ [३], २०००	सच्चित्ताहारा	सच्चित्ताहारा	१७९४ [१, ३]
"	शर्कराप्रभायाम्	१४८, १६७, ३३४	सङ्गभासगा	सत्यभाषकाः	९००
सङ्करप्यभापुट-	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकः १४६०, १४६४	सङ्गभासगाणं	सत्यभाषकाणाम्	९००
विगेरइए	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकाः १९८५	सङ्गभासत्ताए	मन्यभाषात्वेन	८९०, ८९२, ८९३
सङ्करप्यभापुट-	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकेभ्यः २१७ [६]	मङ्गमणजोगं	सत्यमनोयोगम्	२१७४ [२]
विगेरइया	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकेभ्यः २१७ [६]	सङ्गमणप्यजोगानी	सत्यमनःप्रयोगगतिः	१०८६ तः १०८९
सङ्करप्यभापुड-	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकाः ६०, २१६ [३], ५७०, ६४२	"	सत्यमनःप्रयोगगतयः	१०८९
विगेरइएहिंलो	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकाः ६०, २१६ [३], ५७०, ६४२	सङ्गमणप्यजोगी	सत्यमनःप्रयोगिणः	१०७७, १०७८, १०८३
सङ्करप्यभापुडविने-	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकाः ६०, २१६ [३], ५७०, ६४२	सङ्गमणप्यजोगे	सत्यमनःप्रयोगः	१०६८ तः १०७०, १०७४, १०७५
रइया	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकाः ६०, २१६ [३], ५७०, ६४२			
सङ्करप्यभापुडविने-	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकाः ६०, २१६ [३], ५७०, ६४२			
रइयाणं	शर्कराप्रभापृथ्वीनैर-	विकाः ६०, २१६ [३], ५७०, ६४२			

मूलसदो	सकयत्यो	सुलंकाह
सखवहजोगं	सत्यवायोगम् २१७४ [३]	
सखं	सत्याम् ८७१, ८७२, ८७५, ८७८, ८९९	
सखं-	सत्यम् ८७०, ८९८	
सखा	सत्या-भाषामेदः ८३१, ८६१, ८६२	
सखामोसभासगा	सत्यामृषाभाषकाः ९००	
सखामोसभासगणं	सत्यामृषाभाषकाणाम् ९००	
सखामोसभाससाण	सत्यामृषाभाषात्वेन ८९२ तः ८९४	
सखामोसभासाए	सत्यामृषाभाषया ८९०	
सखामोसमणजोगं	सत्यामृषामनोयोगम् २१७४ [२]	
सखामोसमणप्य-	सत्यामृषामनःप्रयोगः	
भोगे	१०६८, १०७४	
सखामोसखहजोगं	सत्यामृषावाःम्योगम् २१७४ [३]	
सखामोसं	सत्यामृषाम् ८७१, ८७४, ८७५, ८९९	
"	सत्यामृषम् ८७०, ८९८	
सखामोसा	,, ८३१, ८६४, ८६५	
सखिस	सखिल १७९३ गा. २१७	
सखिंद्	स्वच्छन्द १८८	
सखिंद्	सखीरम् ५४ [७] गा. ८५	
सखोगि	सयोगी १३२१	
सखोगिकेवलि	सयोगिकेवलिन ११८, १३१	
सखोगिकेवलि०	,, ११७, ११८, १३०, १३१	
सखोगिमवत्य-	सयोगिभवस्वकेवल्यना-	
केवल्लिभणाहारए	हारकः १३७१, १३७२	
सखोगी	सयोगी १३२१	
"	सयोगिनः २५२, ३३४	
सखोगी-	सयोगी १३२१	
सखोगीणं	सयोगिनाम् २५२	
सखोगीसु	सयोगिषु १९०० [१]	
सखाए	वनस्पतिविशेषः ५२, ५४ [५] गा. ९६	

मूलसदो	सकयत्यो	सुलंकाह
सख्नाए	वनस्पतिविशेषः-पृ. २१६. ५	
सद्गाण०	स्वस्थान २१०४ [१], २१४१	
सद्गाणुववायं	स्वस्थानोपपातम् ६३२	
सद्गाणे	स्वस्थाने ४५६ [३], ४५९ [३], ४६२ [३], ४६६ [३], ४६७ [३], ४६८ [३], ४७० [३], ४७३ [३], ४७५ [३], ४७७ [३], ४८३ [३], ४८५ [२-३], ४८७ [३], ४९१ [३], ४९३ [३], ४९५ [३], ४९९ [३], ५२१ तः ५२३, ५२९ [३], ५३० [३], ५३८ [३], ५३९ [३], ५४१ [३], ५४२ [३], ५४३ [३], ५४५ [३], ५४७ [३], ५४८ [३], ५५० [३], ५५१ [३], ५५२ [३], ५५७ [३], ५५८, १०४२, १०४९, १०५० [२], १०५४ [३], २१११, २११५ [१], २११६ [१]	
सद्गाणेण	स्वस्थानेन १७६	
सद्गाणेणं	,, १४८, १४९, १५१, १५२, १५४, १५५, १५७, १५८, १६०, १६१, १६४ तः १७१, १७४, १७५, १७७, १७८ [१], १९३ [१]	
सद्गी	षष्टिः १८७गा. १४२, २०६ [२] गा. १५६	
सद्गीए	षष्टेः १८० [२], २०१ [२]	
सद्गीणं	,, १८० [२], २०१ [२]	
+ सण	शगः-गुच्छवनस्पतिः ४२ गा. २९	

मूलसहो	सक्यथो	सुसंकाह	मूलसहो	सक्यथो	सुसंकाह
+ सण	शणः—औपधिवनस्पतिः		सण्णाओ	संज्ञाः	७२५ तः ७२७
	५० गा. ४३		सण्णापयं	संज्ञापदम्	पृ. १८९ पं. २५
सण्णकदा	सनखपदाः	७१, ७४	सण्णि	संज्ञी	२ गा. ७
सणंकुमार	सनत्कुमार	१९६, २१०, ६२२, ६३४, ६५० [१८], १०६२	सण्णिणो	संज्ञिनः	८३९ तः ८४८
सणंकुमार ०	सनत्कुमार	१९९ [१], २०१ [१], १०३५, २०५१, २०५२ [१]	सण्णिणयं	संज्ञिपदम्	पृ. ४१३ पं. २०
सणंकुमारग ०	सनत्कुमारक	२०० [१]	सण्णिभूया	संज्ञिभूताः	९९६, २०७८
सणंकुमारगा	सनत्कुमारकाः	६६०	सण्णिवेशं	संज्ञिवेशम्	१०९०
सणंकुमारदेवस्स	सनत्कुमारदेवस्स	१५५१ [४]	सण्णिस्स	संज्ञिनः	२१७५
सणंकुमारदेवा	सनत्कुमारदेवा	७०४, २०००	सण्णिहिया	संज्ञिहितः—वानव्यन्तरेन्द्रः	१९४ गा. १५२
सणंकुमारदेवाणं	सनत्कुमारदेवानाम्	५९१, ६७५	सण्णी	संज्ञी	२१२ गा. १८१, १२५० गा २१२, १३८९, १७४६, १७४७ [१], १७५०, १८६५ गा. २१९, १८५६ [१]
सणंकुमाररायाणो	सनत्कुमारराजानौ	१८४ [२]	„	संज्ञिनः	२६८, १७३४, १७३५ [१], १८७७, १२६५, १९६६, १९६८, १९७२, १९७३, १९७३ गा. २२०
सणंकुमारबडेंसए	सनत्कुमारवतंसकः	१९९, [१]	सण्णीणं	संज्ञिनाम्	२६८
सणंकुमारा	सनत्कुमाराः	१४४ [१], १९९ [१]	सण्हबाटरपुड-	अण्णबाटरपुण्णीकायिकाः	
सणंकुमाराणं	सनत्कुमाराणाम्	१९९ [१], १८३२ २०१ [१], १८३२	विकाइया		२२, २३
सणंकुमारे	सनत्कुमारः	१९९ [१], २०० [२], २०१ [१-२], २०२ [२], २०३ [२], २०४ [२], २०५ [०]	सण्हमच्छा	अण्णमत्स्या.	६३
„	सनत्कुमारः—		सण्हा	अण्णानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९५ [१], १९६, २०६ [१], २१०
„	सनत्कुमारेन्द्रः	१९९ [२]	सण्हा	अण्णौ	२०६ [१]
„	सनत्कुमारे	२०५ [१], ३३४, ४१७ [१-३], १५३२ [५], पृ. १६५ टि. ३	सण	शण	८३, १९५ [१], १९९ [१], २१०
सण्णच्छरा	क्षेत्राः—शभेक्षरनिकाय-		सतकन्तु	शतकन्तुः	१९७ [२]
	देवाः	१९५ [१]	सतवं	सतनम्	६९३
सण्णा	संज्ञा	२ गा. ४	सतपुहसं	शतपुहसं	२१२४ [३]
			० सतपुहसं	„	१२७९, १३१४, १३२०, १३२८, १३८९, १५३०

मूलसदो	सक्यव्यो	सुलंकाह	मूलसदो	सक्यव्यो	सुलंकाह
+ सतपोरग	पूर्वगविशेषः ४६ गा. ३३		० सतसहस्से	शतसहस्रे १६८ तः १७३,	
सतबन्धा	शतवत्साः—रोमपञ्चिणः ८८			१७७, १७८ [१], १८०	
सतत्रय०	शतपत्र ५४ [८] गा. ९०		० सतसहस्सेसु	[१], १८५ [१]	
सतवत्सा	शतवत्साः—रोमपञ्चिणः घृ. ३४ टि. ४		० सत	शतसहस्रेषु १७६	
सतबाह्या	श्रीन्द्रियजीवा. ५७ [१]		० सत	शतम् ८३, १९० [१],	
सतसहस्र	शतमहस्र १६८, १७०, १७१, १७३, १७६, १७७, १७८ [१], १७९ [१], १८३ [१], १९८ [२], ३९५ [१, ३]		० सता	५९६, ६३६, १३२७, १५२९ [६], १७२७	
सतसहस्र—	शतसहस्र १९७ [२]		० सता	शतानि २०६ [१]	
सतसहस्रं	शतसहस्रम् १७४गा. १३४		सगाई	स्वकानि घृ. ४१७ टि. ४	
० सतसहस्रं	,, १५२७, १५३१, १५३२ [१]		० मताई	शतानि १९६, १९८ [१], १९९ [१], १५२९ [६-८], १६९९ [१-२], १७०० [४, ५, ९, ११-१३], १७०२ [३, ५-७, ११, १३, १९, २०, ३७, ३९, ४२, ५४]	
सतसहस्रा	शतसहस्राणि १८७ गा. १३९, २०६ गा. १५४		० सताणं	शतानाम् २०६ [२]	
० सतसहस्रा	,, ५६ [२], ५७ [२], ८४ [४], ८५ [५], ९१ [८], १६७ तः १७२, १७७, १७८ [१], १७९ [१], १८० [१], १८६ [१], १८५ [१], १८६ [१], १८८, १८९ [१], १९० [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१], २०० [१-२], २०१ [१]		० सताणि	शतानि १९७ [१]	
			+ सनीण	भान्यविशेषः ५० गा. ४२	
			सते	शतानि १९५ [१], २०७ तः २११	
			० सतेण	शतेन १७२५	
			० सतेसु	शतेषु १९३ [१]	
			० सतेहिं	शतैः ४०० [३]	
			० मतेहिं—	,, ४०० [१]	
			सप्त	सप्त-जीव २११	
			,,	सप्त ५६ [२], १७७, २०६ [२] गा. १५५, ३३८ [१, ३], ३३९ [१, ३], ३५७ [१, ३], ३५९ [१, ३], ४११ [१, ३], ४१७ [१, ३], ४१८ [१, ३], ४१९ [१, ३], ५२८, ५७०, १०६०, १५२२ [१], १५२९ [२], १७०० [२], १७०२ [१, २, ४], १७३७ [२], २०८६, घृ. ३७९ टि. १	
सतसहस्राई	शतसहस्राणि २११				
० सतसहस्राई	,, २५ [३], १९७ [१], १९९ [१], २१०, ६०३				
० सतसहस्राणं	शतसहस्राणाम् १७८ [१], १७९ [२], १८८, १९० [२], १९५ [१-२], १९७ [२], १९८ [२], १९९ [२], २०० [२]				
० सतसहस्राणि	शतसहस्राणि २११				

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाइ
सत्त -	सप्त ९१ [४] गा १११, २०८५ गा. २२७	
सत्त - ०	सप्तन ५,४५ [१], ५,५२ [१]	
सत्तण्हं	मत्तानाम् १७५ [२], १८० [२], १८२ [२], १९० [२], १९५ [२], १९७ [२], १९८ [२], १७४८	
सत्तण्हं (पट्ट. घ.)	मत्त-भ्यः सप्तभिर्वा ६९४, ६९५, ७०४ तः ७०६	
,, (स घ.)	सप्तस्य १८३२ तः १८३४	
सत्तपएसिपू	सप्तप्रदेशके ७८७	
,,	सप्तप्रदेशकः ७८७	
सत्तपदेशसिम्मि	सप्तप्रदेशे ७९० गा. १८९	
सत्तभागं	मत्तभागम् १७०० [९, १२], १७०२ [३, ४, २४, ३८, ३९, ४२, ४९], १७०७ [१], १७०८ [७], १७१३, १७३१ [३-४]	
सत्तभागा	सप्तभागा १७०० [११], १७०२ [१, ५, ९, ११, १३, २२, ३६, ३७, ४३, ४८, ५८], १७१२	
,,	मत्तभागाः १६९८ [१], १६९९ [२], १७०० [४], १७१२	
,,	मत्तभागान् १७१५, १७२१	
सत्तभागो	मत्तभागौ १७०८ [८], १७३१ [५]	
,,	सप्तभागान् १७०९, १७०८ [६], १७२५, १७२८, १७३१ [१]	
सत्तभागो	मत्तभागः १७०२ [५८], १७१२	
+ सत्तम	सप्तमः ७९० गा. १८७	
सत्तमं	सप्तमम् पृ. १८७ पं. १६	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुत्तकाइ
सत्तमि	सप्तमीम् ६४७ गा. १८४	
सत्तमे	सप्तमे २१७२	
० सत्तमेसु	सप्तमेषु २१७३ [३]	
+ सत्त -	सप्तदशम् ७९० गा. १८८-१९०	
सत्तरस	सप्तदश ३४० [१, ३], ३४१ [१, ३], ४२१ [१, ३], ४२२ [१, ३], १०३०	
सत्तरसण्हं	सप्तदश-भ्यः सप्तदशभिर्वा ७०८, ७०९	
(पट्ट. घ.)	,, (स. घ.)	
सत्तरसमं	सप्तदशस्य १८३६, १८३७	
सत्तरसविहा	सप्तदशम् पृ. ३०३ पं. १४	
सत्तरिसागरोधम-	सप्तदशविधा ११०५	
कोडाकोडीभो	सप्ततिसागरोपमकोटाकोटयः १३०६, १३०९, १३११	
सत्तरिं	सप्ततिः १७०० [२]	
,,	सप्ततिम् १७३७ [२]	
सत्तरी	सप्ततिः २०६ [२] गा. १५६	
सत्तरीपू	सप्ततेः २०० [२]	
सत्तरीणं	,, २०० [२]	
+ सत्तवण्ण	सप्तपण्यः पृ. १७ टि. १६	
सत्तविहबंघट्ट	सप्तविधबन्धकः १५८१ [१], १६४२, १६४६, १६४७ [१], १७५५, १७५६ [१], १७६३ [१], १७७६, १७७७ [१], १७८३ [१]	
सत्तविहबंघगा	सप्तविधबन्धकाः १५८२, १५८३ [१], १६४३, १६४९ [१], १७५७, १७५८ [१], १७५९ [१], १७६०, १७६१, १७६३ [३], १७६४, १७६५ [२], १७६६, १७७८, १७८०, १७८१, १७८३ [२], १७८४ [१, ३]	
सत्तविहवेदपू	सप्तविधवेदकः १७८८ [१]	

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
सप्तविधवेदगा	सप्तविधवेदकः १७७४ [१]	
सप्तविधवेदगे	सप्तविधवेदकः १७७४ [१], १७८९	
सप्तविधवेद्यप	,, १७७३ [१]	
सप्तविहा	सप्तविधा १०९४, १०९९	
,,	सप्तविधा: २३, ६०	
सप्तविहादिबीजगा	सप्तविधादिबन्धकाः १७६१	
सप्तविहे	सप्तविधः २०९२, १७६६ टि. १-३-५.	
सप्तसु	सप्तसु १५१, १५७, १६०, १६७	
सप्तहत्या	सप्तहस्ताः-रोमपञ्चिणः पृ. ३४ टि. ४	
सप्तहिं	सप्तभिः ६९१, १७१०	
सप्ताहं	सप्तवान २१५३ [४], २१६६ [३]	
सप्ताप	वनस्पतिविशेषः पृ. २१ टि. ६	
सप्ताणउहं	सप्तनवतिः १९६	
सप्ताणउते	सप्तनवते १९५ [१]	
सप्ताबीसतिभं	सप्तविंशतितमम् पृ. ३९१ पं. २२	
सप्ताबीसतिभिहं	सप्तविंशतिविधम् १२४२	
सप्ताबीसं	सप्तविंशतिः ४३१ [१,३], ४३२ [१,३], १६४३, १६४४, १६४८, १७८१, १७८४ [३]	
सप्ताबीसाए	सप्तविंशतेः-सप्तविंशत्या वा ७१८, ७१९	
,,	सप्तविंशतौ १८४६, १८४७	
सप्ताबीसे	सप्तविंशे २१६९	
सप्त	शक्ति-आयुधविशेषः १८८	
+ सप्तबण्ण	सप्तपर्णः ४१ गा. १८	
सप्तबण्णवडेंसए	सप्तपर्णवतंसकः १९७ [१], १९९ [१]	
सप्तुत्तरं	सप्तोत्तरम् २०९ गा. १५७	
सप्तुत्तरे	सप्तोत्तराणि २०८	

मूलसहो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
सत्यबाहं	सार्धबाहम् ११०८	
सदागुत्ता	सदागुत्तानि १७७, १७८ [१], १८८	
सदाजया	सदाजयानि १७७, १८८	
सदाजदा	,, पृ. ५६ टि. ४	
सदाजया	,, १७८ [१]	
सदेवीया	सदेवीकाः १४१५ [३], २०५१	
सह	शब्द १७७, १७८ [१], १८८, १११३	
सहपरिणामे	शब्दपरिणामः ९४७, ९५७	
सहपरिचारगा	शब्दपरिचारकाः- ^१ प्रची- चारकाः २०५२ [१,५], २०५३	
सहपरिचारणं	शब्दपरिचारणम्- ^१ प्रविचारणम् २०५२ [५]	
सहपरिचारणा	शब्दपरिचारणा- ^१ प्रविचारणा २०५२ [१]	
सहहह	श्रद्धाति ११० गा. १२२ गा. १३०	
० सहहणा	श्रद्धानम् ११० गा. १३१	
सहहाह	श्रद्धाति ११० गा. १२१	
सहहेजा	श्रद्धीत १४२० [४,५], १४३७ [४,५]	
सहा	शब्दाः १६८१ [१-२], १६८४ [१-२], १६९० [२-३]	
सहाहं	शब्दान् ९९० [१], ९९१ [१], ९९२ [१], २०५२ [५]	
सहावति ०	शब्दापातिव-पर्वत १०९८	
सरे	शब्दे २०३२ गा. २२४	
सर्दि	सार्धम् २०५२ [२,४-६]	
सञ्चिभ -	सञ्चिभ १७८ [२]	
सञ्चिहिय ०	सञ्चिहित-अणपञ्चिकाभि- वान्धन्तरदेवानामिन्द्र १९३ [२], १९४	

मूलसदो	सङ्कयथो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्कयथो	सुसंकाह
सपक्क •	सपक्क	पृ. ७२ टि. २	सप्पुरिसे	सत्पुरुषः,,	१९२गा.१५०
सपक्खि	सपक्कम्	१९९ तः २०६	सप्काए	पत्येकवनस्पतिविशेषः	५२
	सूत्राणां	प्रथमकण्डिका,	”	साधारणवनस्पतिविशेषः	५४ [८] गा. ९६
		२०८			
• सपक्खि	”	१०९८	सबर	शबर-भ्लेच्छजातिविशेष	९८
सपज्जवसिए	सपर्यवसितः	१२७१,	सम	सम १९५ [१], १९६,	
		१२८५, १३२१, १३२६,		१९७ [१], १९८ [१],	
		१३३०, १३३१, १३३६,		२१०, २२३ [९], ११२३	
		१३३५, १३४३, १३६६,		गा. २०९, २२१५ [१-३]	
		१३४६, १३५२, १३५५,	• समहृण्	सामयिकः १७९६, १८१५,	
		१३५९, १३७५, १३८१,		२०८७ [१], २०८८,	
		१३९२, १३९७		२१७१, २१७२	
सपज्जवसिते	सपर्यवसित-पृ. ३१५ टि. २		• समहृण्ण	सामयिकेन २१५३ [२],	
सपडिदिमि	सप्रतिदिशम् १९९ त			२१५६ [२], २१५७,	
	२०६ सूत्राणां			२१५९ [२], २१६६ [१]	
	प्रथम-		• समहृणो	सामयिकः २१५८ [१]	
	कण्डिका, २०८, १०९८		समहृक्कंता	समतिक्रान्तौ १७८ [२]	
सपरिवारा	सपरिवाराः-सप्रवीचाराः		”	समतिक्रान्ताः १७८ [१]	
		२०५, १	• समहृयं	सामयिकम् ८७९	
सपरिवाराणं	सपरिवाराणाम् १७७ [२],		समण्	समया ८७८	
	१८० [२], १८२ [२],		”	समये ९१६ [२], ९२१	
	१९० [२], १९५ [१-२],			[२], २१७२	
	१९६, १९७ [२], १९८		• समणं	समयेन ६२६, ६२८,	
	[२]			६३०, ६३२, ६३६, ६३६,	
सप्यभा	सप्रभा	२११	समणसु	६३९, ८७९, १००३	
”	सप्रभौ	२०६ [१]	”	[१], १००५, ११०१	
”	सप्रभाणि	१७८ [१],	समण्हिं	समययोः २१७३ [२]	
	१८८, १९६, २०६ [१],		”	समयेषु २१७३ [२]	
	२१०		समण्हिं	समयाभ्याम् ८५९ गा. १९३	
सप्यसुबंधा	सर्पसुगन्धा-वनस्पतिः ५.६		”	समयैः ८५९ गा. १९२	
	[१] गा. ४९		समण्हिं	समकर्मणाः ११२५, ११३२	
सप्यहा	सप्रभाणि	१७७	”	समक्रियाः ११२३ गा	
सप्याए	वनस्पतिविशेषः	पृ. २१	समण्हिं	२०९, ११२९, ११३८	
		टि. ४	समण्हिं	समकम् १११९	
”	शष्पकम्	पृ. २५ टि. १३	समणं	समच्चतुरस्रसंस्थाननाम	
सप्पुरिस•	सत्पुरुष-किम्पुरुषाभिध-		समण्ठरंसंस्थाण-		
	वानव्यन्तरदेवानामिन्द्र	१९२	णामे	१६९४ [८]	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
समचतुरस्रसंज्ञाण- संठिप	समचतुरस्रसंस्थान- संस्थितम् ९८४, १४९७ [१], १५२६ [१,६], १५३४	
समचतुरसा समचतुरसे	समचतुरस्राणि १७७ समचतुरस्रम् ९८८, १४९७ [३], १४९८ [१], १५०१ [१]	
समजला समगुणीया समद्वे	समयशसः २०७ समयुक्तिकाः २७० समर्थः ८३९ तः ८४६, ९९४, ११२४ तः ११२६, ११२८ तः ११३२, ११४२, १२२६, १२२८ तः १२३१, १२३४, १२३५, १२३७, १२३८, १४०८ [१-२], १४१७ तः १४१९, १४२० [८], १४२२ तः १४२४, १४२५ [२], १४२६ [१], १४२७ [१], १४२८ [२], १४३० [१], १४३१ [२], १४३२ [३], १४३३, १४३६ [२], १४३७ [६], १४४६ तः १४४९, १४५०, १४५२, १४५४ तः १४५६, १४६०, १४६२, १४६५, १४६९, १६३८ [१], १६३९, १६४१, १६५१, १६५३, १६५४, १६६३, २१६९, २१७० [२], २१७४ [१], २१७५	
समद्वितीया समणाउसो !	समर्दिकाः पृ. ७७ टि. ३ भ्रमणायुष्मत् १५०, १५३, १५६, १५९, १६२, १६७ तः १७४,	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
समणिद्वयाप	२०७ तः २१०, २२३ [९], ९९३, २१६८, २१६९ समस्तिनगथतया ९४८ गा. १९९	
• समतिक्रान्ता समसं समसं	समतिक्रान्ताः २११ समस्तम् २११ गा. १७२ समाप्तम् पृ. ४५ पं. २६, पृ. ८० पं. ६, पृ. १११ पं. २१, पृ. १३५ पं. ११, पृ. १६२ पं. ६, पृ. १८३ पं. १२, पृ. १८७ पं. १६, पृ. १८९ पं. २५, पृ. १९२ पं. २६, पृ. २०८ पं. १०, पृ. २२२ पं. ५, पृ. २२८ प. १९, पृ. २३३ पं. २०, पृ. २३६ पं. १०, पृ. २६० प. २६, पृ. २७३ पं. १३, पृ. ३०३ पं. १४, पृ. ३१७ पं. १०, पृ. ३१८ पं. १६, पृ. ३२८ पं. २४, पृ. ३४९ पं. ६, पृ. ३६२ पं. २७, पृ. ३८४ पं. २१, पृ. ३८७ पं. १५, पृ. ३८८ पं. २०, पृ. ३९० पं. २८, पृ. ३९१ पं. २२, पृ. ४०६ पं. २०, पृ. ४०९ पं. २२, पृ. ४१२ पं. २६, पृ. ४१३ पं. २०, पृ. ४१४ पं. २०, पृ. ४१८ पं. २७, पृ. ४२३ पं. १०, पृ. ४२७ पं. ११, पृ. ४४६ पं. १२ समाप्ता पृ. ४४६ पं. १३ समाप्तः पृ. २७९ पं. १५, पृ. २८७ पं. ८, पृ. २९१	
समसा समसो		

मूलसदो	सकयल्यो	सुत्तकाह	मूलसदो	सकयल्यो	सुत्तकाह
समत्तो	पं. २१, पृ. ३०० पं. ५, पृ. ३०१ पं. १०, पृ. ३०३ पं. १३, पृ. ३६७ पं. २४, पृ. ४०० पं. १२, पृ. ४०६ पं. १९		समया	समयौ-कालविशेषौ १३६८, १६९९ [१]	
समबला	समबलाः २०७, २१०		समया	समयाः-कालविशेषाः १००६ गा. २०७, १३७२	
समभिरूढ	समभिरूढ १११३		समये	समये-कालविशेषे २१७२	
समभिलोपजा	समभिलोकेत १२१५ [१-३]		समरिया	समरीचीनि १७७	
समभिलोपुमाणा	समभिलोकमानाः पृ. २९० टि. १		समरीहृया	समरीचीनि पृ. ५७ टि. ६	
समभिलोपुमाणे	समभिलोकमानः १२१५ [१-३]		समरीहृया	समरीचीनि पृ. ५६ टि. ११	
समय	समय-कालविशेष १७, ११२, ११५, ११६, ११८, ११९, १२२, १२३, १२५, १२८, १२९, १३१, ५.१५ तः ५.१८, ८७७ [५]		समरीया	समरीचीनि १७८ [१], १८८	
• समय	समय-कालविशेष ५.५९ गा. १८२		समलुक्खयापु	समरूक्षतया ९४८ गा. १९९	
समयकंठा	समतिकान्ताः पृ. ५९ टि १		समवण्णा	समवर्णाः ११२६, ११३३ [१]	
समयखेत्ताभो	समयखेत्रात् १५.५०		+ समयवेदण	समवेदनाः ११२३ गा. २०९	
समयम्मि	समये २११ गा १६२		समवेदणा	समवेदनाः ११३८	
समयं	समकम् ५.४ [१०] गा. ९९		समवेयणा	,, ११२८, ११३८	
,,	समयम्-कालविशेषम् ५.६० तः ५.७८, ५.८१, ५.८३ तः ६.०७, ८७८, १३२२, १३२७, १३२९, १३३०, १३३३, १३३४, १३४९, १३५०, १३५६, १३५८, १३६८, १३७४		समसरीरा	समसरीराः ११२४, ११४५	
समयं	समयम्-समये, कालविशेषे १६१४, १६१६ [२], १६१९, १६२०, १६३६, १९६३		समं	समम् १५.६३ [२], १६३१, १६३२, १७२८, १७८१, १७८४ [१], २१७० [१] गा. २२८	
• समयंसि	समये १७४४		समंता	समन्तात् १२१५ [१-३]	
			समंस०	समास-सगिर ५४ [८] गा. ९५	
			समाउया	समायुषः ११२३ गा. २०९, ११३०	
			समाणा	सन्तः २१५३ [४], २१६६ [३]	
			समाणी	सती १००१	
			समाणीओ	सत्यः २०५२ [६]	
			समानुभावा	समानुभावाः २०७, २१०	
			समाने	समानः-सन् १०००, १२२२	
			,,	समाने-सति १८६४, २०५२ [२, ४, ६]	

मूलसरो	सङ्कयत्यो	सुसंकाह
समालुया	श्रीन्द्रियजीवाः	पृ. २७ टि. १०
समावर्ण	समापन	१४ तः १९, ५६ [१], ५७ [१-२], ५८ [१-२]
० समावर्णया	समापनकाः	८६७
० समावर्णया	,,	८६७
समावर्ण	समापन	१८
समास	बनरपतिविशेषः	पृ. २५ टि. ५
समासतो	समासतः	५४ [१०] गा. १००, ५५ [१]
समासतो	,,	७, २५ [१], २८ [२], ३१ [२], ३४ [२], ५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६०, ६८ [१], ७५ [१], ८४ [१], ८५ [२], ९१ [१], ९७ [२], १४० [२], १४१ [२], १४२ [२], १४४ [२], १४६ [२], १४७ [२]
समासेण	समासेन	२२५, २२६
समाहारा	समाहाराः	११२४, ११३१, ११४२, ११४५, ११४६
समिद्ध	समिति	११० गा. १२८
समिद्धिया	समर्द्धिकाः	२०७, २१०
समिद्ध	समिद्ध	१ [गा. १]
समिद्धितीया	समर्द्धिकाः	पृ. ७७ टि. ३
समिरिया	समरीचीनि	पृ. ५६ टि. ९
० समीकरण्याए	समकरणाय	२१७० [१] गा. २२८
समुग्गापक्ली	समुद्रकपक्षिणः	८६, ८९
समुग्घाए	समुद्रातः	२ गा ७, २०९२
समुग्घाएणं	समुद्रातेन	१४८, १४९, १५१, १५२, १५४, १५५, १५७, १५८,

मूलसरो	सङ्कयत्यो	सुसंकाह
		१६०, १६१, १६३ तः १६७, १६९ तः १७१, १७४ तः १७८ [१], १९३ [१]
० समुग्घाएणं	समुद्रातेन	१५४५ तः १५४७ [१], १५४८ तः १५५०, १५५१ [१, ४, ६, ९]
समुग्घातेणं	समुद्रातेन	१६८
समुग्घात्यपदं	समुद्रातपदम्	पृ. ४४६ पं. १२
समुग्घाथं	समुद्रातम्	२१७० [२] गा. २२९- २३०
समुग्घाया	समुद्राता	२०८६, २०८९, २०९० [१], २०९१ [१-२], २०९२, २१४१, २१४७ तः २१५२
० समुद्रिय	समुत्थितः	३१ [१]
समुद्रैति	समुत्थिति	८२
समुदीरेमाणीओ	समुदीरेदन्यः	२०५२ [५]
० समुद्रपसु	समुद्रेषु	८३, ८९, ९०
समुद्रलिक्खा	समुद्रलिक्खाः	द्वीन्द्रिय- जीवाः ५६ [१]
समुद्रवायसा	समुद्रवायसाः-चर्मपक्षिणः	८७
० समुद्राणं	समुद्राणाम्	२१६९
समुद्रे	समुद्रः	१००३ [२], १५४८
० समुद्रे	समुद्रे	१०९८
,,	,,	समुद्रान् १९९१, १९९२, १९९४, १९९७, १९९८, २००६
समुद्रेषु	समुद्रेषु	१४८, १५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
० समुद्रेषु	,,	६३, १५४, १७६
समुद्रपञ्जह	समुद्रपञ्जह	समुद्रपञ्जह १८३०, १८३५, १८६४, २०५२ [२-४, ६]

मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तकाह	मूलसदो	सक्यत्वो	सुत्तकाह
समुप्यजाति	समुत्पद्यते १७९६, १८०६ [१-२], १८०८, १८१५, १८२४, १८२६, १८२८, १८२९, १८५२, २०५२ [५]		सम्मत्[सच्छा]	सम्मत्सत्या-भाषाप्रभेदः ८६२ गा. १९४	
समुत्सासणिस्सासा	समुत्तुवासिनिःधासाः ११२४, ११४५		सम्मत्ति + सम्मत्त	सम्मत्ति पृ. २१३ टि. ६ सम्यक्त्वम् २१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११	
समो	समः ५४ [३] गा. ५६- ६५, ९४८ गा. २००		सम्मत्तपथं	सम्यक्त्वपदम् पृ. ३१८ पं. १६	
• समोगाडा	समवगाडाः २११ गा. १६७		सम्मत्तवेदणिज्जस्स	सम्यक्त्ववेदनीयस्य १७३७ [१]	
समोववण्णा	समोपपन्नकाः ११३०		सम्मत्तवेयणिज्जस्स	सम्यक्त्ववेदनीयस्य १७०० [१], १७०८ [१]	
समोहण्ट	समवहतः २१५३ [१], २१५४ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१]		सम्मत्तवेयणिज्जे	सम्यक्त्ववेदनीयम् १६८२, १६९१ [२]	
समोहणित्ता	समवहण्य २१५३ [१], २१५६ [१], २१५९ [१], २१६५, २१६६ [१]		सम्मत्तस्स	सम्यक्त्वस्य २०३२ गा. २२४	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [१]		सम्मत्तं	सम्यक्त्वम् ११० गा. १२४, १२५, १४४९	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [१]		• सम्मत्ता	सम्यक्त्वा ३३४	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		सम्मत्ताभिगामी	सम्यक्त्वाभि(धि)गमिनिः २०४९, २०५३	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		सम्मत्ते	सम्यक्त्वम् २ गा. ५	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		सम्मत्तसणपरिणामे	सम्यग्दर्शनपरिणामः ९३५	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		सम्मत्तद्वि	सम्यग्दृष्टि ६६७ [२], ९९८, १३४३, १५३३ [२-१०], २०४६ ., ६६२ [६७], १५३३ [७-८]	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		सम्मत्तद्वि •		
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		• सम्मत्तद्विद्विडव- वण्णा	सम्यग्दृष्टिपुपपन्नकाः पृ. २७८ टि. १ तः ४	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		सम्मत्तद्विद्वि	सम्यग्दृष्टिः १३४३, १७५१, १७५२, १८८७ [१], १८९७	
समोहण्णित्त	समवहणित्त २१७० [२]		”	सम्यग्दृष्टयः २५६, ९३८, ९४१ [१], ११२९, ११४१, ११४२, ११४७, १३९९, १४०२ तः १४०५	
सम्मत्तसच्छा	सम्मत्तसत्या-भाषाप्रभेदः ८६२				

मूलसरो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
० सम्मदिट्टी	सम्यग्दृष्टयः	पृ. १११टि. १
० सम्मदिट्टीउव- वण्णगा	सम्यग्दृष्टयुपपन्नकाः	पृ. २७८ टि. २
सम्मदिट्टीणं	सम्यग्दृष्टीनाम्	२५६
० सम्मदिट्टीहिंतो	सम्यग्दृष्टिभ्यः	६६२ [७]
० सम्मदिट्टो- ववण्णगा	सम्यग्दृष्टयुपपन्नकाः	११४६
सम्माभिच्छस	सम्भिमिध्यात्व	१७३२
सम्माभिच्छस- वेदणिजस्स	सम्भिमिध्यात्ववेदनीयस्य	१७०० [३], १७३७ [१]
सम्माभिच्छस- वेयणिजस्स	"	१७०८ [३]
सम्माभिच्छस- वेयणिज्जे	सम्यग्मिध्यात्ववेदनीयम्	१६८२, १६९१ [२]
सम्माभिच्छसा- भिगामी	सम्यग्मिध्यात्वाभि(धि)- गमिनः	२०४९, २०५०
सम्माभिच्छदिट्टि०	सम्यग्मिध्यादृष्टि	६६२ [६], १५३३ [७]
सम्माभिच्छदिट्टी	सम्यग्मिध्यादृष्टिः	१३४५, १८८९ [१], १९०० [२]
"	सम्यग्मिध्यादृष्टयः	२५६, १३८, १४१ [१], ११२९, ११४१, ११४२, १३९९, १४०२ तः १४०५
सम्माभिच्छदं- सणपरिणामे	सम्भिमिध्यादर्शनपरिणामः	९३५
सम्माभिच्छादिट्टीणं	सम्भिमिध्यादृष्टीनाम्	२५६
० सम्मुह्वाए	सम्भत्या	११० गा. २२०
सम्मुच्छति	सम्मुच्छति	८२
सम्मुच्छति	सम्मुच्छन्ति	९३
सम्मुच्छिम ०	सम्मुच्छिम	५७ [१], ३८२ [१], ६३९ [४-५], ६७८, ६६८ [७], १४८५ [९]
सम्मुच्छिमवज्ज- त्ताडरपरिसप्पय-	सम्मुच्छिमपर्याप्तकोरः-	
त्तवयलवरपंचेदियतिरि- क्खजोणिषाणं	परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रिय- तिर्यग्योनिकानाम्	३८२ [२]

मूलसरो	सङ्कयत्यो	सुसंकाइ
सम्मुच्छिमडर-	सम्मुच्छिमोरः	परिसर्पस्थल- चरतिर्यग्योनिकपञ्चे- न्द्रियदारिकक्षारीरम्
परिसप्पयलवरति- रिक्खजोणिषपंचे- दियओरालिय-		
सरीरे		१४८५ [६]
० "	"	१४८५ [७]
सम्मुच्छिमउरपरि-	सम्मुच्छिमोरः	परिसर्पस्थल- चरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो- निकेभ्यः
सप्पयलवरपंचे- दियतिरिक्ख- जोणिष्हितो		६३९ [१३-१४]
० "	"	६३९ [१४]
० सम्मुच्छिमउर-	सम्मुच्छिमोरः	परिसर्पस्थल- चरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो- निकानाम्
परिसप्पयलवर- पंचेदियतिरिक्ख- जोणिषाणं		३८२ [३]
सम्मुच्छिमखहयर-	सम्मुच्छिमखचरपञ्चेन्द्रिय-	
पंचेदियतिरिक्ख- जोणिष्हितो	तिर्यग्योनिकेभ्यः	६३९ [१९-२०]
सम्मुच्छिमखहयर-	सम्मुच्छिमखचरपञ्चेन्द्रिय-	
पंचेदियतिरिक्ख- जोणिषाणं	तिर्यग्योनिकानाम्	३८८ [१]
० "	"	३८८ [२-३]
सम्मुच्छिमचउप्य-	सम्मुच्छिमचतुष्पदेभ्यः	
एहिंतो		६३९ [९]
० "	"	६३९ [९]
सम्मुच्छिमचउप्य-	सम्मुच्छिमचतुष्पदस्थल-	
यथलवरतिरिक्ख- जोणिषपंचेदिय- ओरालियसरीरे	चरतिर्यग्योनिकपञ्चेन्द्रि- यौदारिकक्षारीरम्	१४८५ [२-३]
० "	"	१४८५ [३]
सम्मुच्छिमचउप्य-	सम्मुच्छिमचतुष्पदस्थल-	
यथलवरपंचे- दियतिरिक्ख- जोणिष्हितो	चरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनि- केभ्यः	६३९ [९]
सम्मुच्छिमचउप्य-	सम्मुच्छिमचतुष्पदस्थल-	
यथलवरपंचेदिय- तिरिक्खजोणिषाणं	चरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो- निकानाम्	३७९ [१]

मूलसदो	सङ्गयथो	सुसंकाइ
० सम्मुच्छिमभ- उप्ययलचर- पंचेंदियति- रिक्खजोणियाणं	सम्मुच्छिमभलुप्यदस्थल- चरपधेन्द्रियतिर्यग्यो- निकानाम्	३७९ [२-३]
सम्मुच्छिमजलचर- तिरिक्खजोणि- यपंचेंदियओरा- लिचसरीरे	सम्मुच्छिमजलचर- तिर्यग्यो निकपधेन्द्रि- यौदारिकशरीरम्	१४८४ [१-२]
सम्मुच्छिमजलचर- पंचेंदियतिरिक्ख- जोणिपुहंतो	सम्मुच्छिमजलचर- पधेन्द्रियतिर्यग्योनि- केभ्यः	६३९ [४-५] ६३९ [५]
० ,,	,,	,,
सम्मुच्छिमजलचर- पंचेंदियतिरिक्ख- जोणियाणं	सम्मुच्छिमजलचरपधेन्द्रि- यतिर्यग्योनिकानाम्	३७६ [१] ३७६ [२-३]
० ,,	,,	,,
सम्मुच्छिमजलचरा	सम्मुच्छिमजलचराः	१४९८ [३]
० सम्मुच्छिमति- रिक्खजोणियापंचें- दियओरालिय- सरीरे	सम्मुच्छिमतिर्यग्योनिक- पधेन्द्रियौदारिकशरीरम्	१४८४ [२], १४९७ [२]
सम्मुच्छिमतिरि- क्खजोणियापंचेंदि- यवेडभियसरीरे	सम्मुच्छिमतिर्यग्योनिक- पधेन्द्रियवैक्रियशरीरम्	१५१८ [१]
सम्मुच्छिमपञ्जस्य- तिरिक्खजोणियाणं	सम्मुच्छिमपर्यातकतिर्य- ग्योनिकानाम्	३७३ [१]
सम्मुच्छिमपंचें- दियतिरिक्ख- जोणिया	सम्मुच्छिमपधेन्द्रियतिर्य- ग्योनिकाः	५८३, ६३४, ११८० [५, ८]
सम्मुच्छिमपंचेंदि- यतिरिक्खजोणि- याणं	सम्मुच्छिमपधेन्द्रियतिर्य- ग्योनिकानाम्	३७३ [१], ७४६, ७६०, ७६९, ११६३ [२], ११८० [२, ५-७]
० ,,	,,	३७३ [२-३], घृ. १६५ टि. १

मूलसदो	सङ्गयथो	सुसंकाइ
सम्मुच्छिमभुय- परिसप्ययलचर- पंचेंदियतिरिक्ख- जोणिपुहंतो	सम्मुच्छिमभुजपरिसर्प- स्थलचरपधेन्द्रियतिर्यग्यो- निकेभ्यः	६३९ [१६- १७] ६३९ [१७]
० ,,	,,	,,
सम्मुच्छिमभुयपरि- सप्ययलचरपंचें- दियतिरिक्ख- जोणियाणं	सम्मुच्छिमभुजपरिसर्प- स्थलचरपधेन्द्रियतिर्यग्यो- निकानाम्	३८५ [१] ३८५ [२-३]
० ,,	,,	,,
सम्मुच्छिममणुस्सा	सम्मुच्छिममणुष्याः	९२, ९३, ३३४, ५८५
सम्मुच्छिममणु- स्साण	सम्मुच्छिममणुष्याणाम्	७६०, ७६९
सम्मुच्छिममणु- स्साणं	,,	३९१, ७४९, ११६४, [२]
सम्मुच्छिममणु- स्सेसु	सम्मुच्छिममणुष्येषु	६७२ [५]
सम्मुच्छिममणुस्से- हितो	सम्मुच्छिममणुष्येभ्यः	६३९ [२३], ६५० [११], ६६२ [२]
सम्मुच्छिममणुस- आहारगसरीरे	सम्मुच्छिममणुष्याहारक- शरीरम्	१५३३ [३]
सम्मुच्छिममणुस- लेत्तोववायगती	सम्मुच्छिममणुष्यक्षेत्रोप- पातगतिः	१०९५
सम्मुच्छिममणुस- पंचेंदियओरा- लिचसरीरे	सम्मुच्छिममणुष्यपधेन्द्रि- यौदारिकशरीरम्	१४८७ [१]
सम्मुच्छिममणुस- पंचेंदियवेड- वियसरीरे	सम्मुच्छिममणुष्यपधेन्द्रिय- वैक्रियशरीरम्	१५१९ [१]
सम्मुच्छिममणुसा	सम्मुच्छिममणुष्याः	६३४
सम्मुच्छिमा	सम्मुच्छिमाः	५६ [१], ५८ [१], ६८ [१-२], ७५ [१-२], ८४ [१-२], ८५ [२-३], ९१ [१-२], १४८६ [१-२], १५००

मूलसद्दो	सकथल्यो	सुसंकाह
सम्मुच्छिमाण	सम्मुच्छिमाणाम्	१५१३
सम्मुच्छिमाणं	सम्मुच्छिमाणाम्	११९७, १५०१ [४], १५०९, १५११ [१-३], १५१३ [३]
सम्मुच्छिमे	सम्मुच्छिमाम्	१४८५ [७]
”	सम्मुच्छिमे	१५१२ गा. २१६
सम्मुच्छिमेसु	सम्मुच्छिमेषु	६६६ [३]
सम्मुच्छिमेहिंतो	सम्मुच्छिमेभ्यः	६३९ [८, १३, १४], ६४१
सम्मुत्ति	सम्माति	पृ. २१३ टि. ६
सम्मुदि	”	पृ. २१३ टि. ६
सथ	शत२८ [४], १७२, ९२३, २१६९	
सथग्धि	शतघ्नी	१७७, १७८ [१], १८८
सथर्णं	शथनम्	८५३
सथपत्ते	शतपत्रम्	५१
सथपुष्किदीवरे	शतपुष्पेन्दीवरम्	४९ गा. ४१
० सथपुहत्तं	शतपुधक्त्वम्	१२८४, १२९३, १२९९, १३८३
सथरी	शुक्षविशेषः	४१ गा. १७
० सथवग्गापलि- भागो	शतवर्गप्रतिभागः	९२२
सथवत्त	शतपत्र	१७८ [२], १९५ [१]
सथसहस्स	शतसहस्र	१६९, १८० [१], १८१ [१], १८२ [१]
सथसहस्सा	शतसहस्राणि	५८ [२]
० सथसहस्सा	”	६८ [४], ७५ [४], १८१ [१], १९३ [१]
सथसहस्साहं	”	३४ [४], १७४ गा. १३६, १८७ गा. १४०- १४१
० सथसहस्साहं	”	३१ [४], ५५ [३], १९६

मूलसद्दो	सकथल्यो	सुसंकाह
० सथसहस्साणं	शतसहस्राणाम्	१७७, १८० [२], १८२ [२], १९६
० सथसहस्से	शतसहस्रे	१८१ [१]
० सथसहस्सेसु	शतसहस्रेषु	९३
सथं	स्वयम्	१६७९
सथं-	”	११० गा. १२१
”	शतम्	२०९ गा. १५७
० सथं	”	१९३ [१], १३२७, १६०४ [३]
सथंशुद्ध	स्वयंशुद्ध	११५, १२८
सथंशुद्ध ०	”	११४, ११५, १२७, १२८
सथंभुरमणसमुहस्स	स्वयंभूरमणसमुहस्स	१५५१ [१]
सथंभुरमणसमुहे	स्वयंभूरमणसमुहः	१५५१ [४]
सथंभुरमणे	स्वयंभूरमणः	१००३ [२], १५४८
”	”-द्वीपः समुद्रश्च	१००३ [२] गा. २०६
सथा	शतानि	२११ गा. १६३
सथा-	”	२०६ [२] गा. १५५
० सथाहं	”	२०२ [१], २०६ [२] गा. १५५, २१०, ६०१, १५२९ [१], १७०० [१०], १७०२ [८, ९, १८, २१, २२, २४-२७, ३६, ३८, ४३, ४५, ५८], १७०३ [१], १७३७ [३], १७३९ [२]
० सथाणं	शतानाम्	२०५ [१-२]
सथाति	स्वकानि	पृ. ४१७ टि. ४
सरदा	सरटाः	८५ [१]
सरपत्तियाण	सरःपत्तिकाणाम्	८८५
सरपत्तियासु	सरःपत्तिकासु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुप्तंकाह
सरभ	शरभ	७२
सरळ	सरळ-वृक्षविशेष	५३ गा. ४४
सरले	सरळ:- ,,	४८ गा. ३७
सरस	सरस	१७७, १७८ [१], १८८
सरसरपंतियाण	सर:सर:पङ्क्तिकानाम्	८८५
सरसरपंतियासु	सर:सर:पङ्क्तिकासु	१५१, १६०, १६३ त: १६६, १७५
सरंडा	भुजपरिसर्पविशेषः	८५ [१]
सरंसि	सरंसि	पृ. २७३ टि. १
सरागचरित्तारिया	सरागचारित्रार्थाः	१२०, १२१
०सरागचरित्तारिया	,,	१२३
सरागदंसणारिया	सरागदर्शनार्थाः	१०९, ११०
सरागसंजया	सरागसंयताः	११४२
सरागा	सरागा	११५२
सराण	सरसाम्	८८५
सरिस	सदृश	पृ. २४ टि. १
+ सरिसव	सर्षपः	४९ गा. ४०, ५३ गा. ४३
० सरिसवाणं	सर्षपाणाम्	५३ गा. ४५
० सरिसा	सदृशौ	१७८ [२]
० सरिसे	सदृशः	१७९ [२], १८० [२]
० सरिसेण	सदृशेण	५४ [७] गा. ८४
+ सरीर	शरीरम्	२ गा. ५, १८६५ गा. २१९
सरीर	शरीर	३७, ३८, ५५ [३]
सरीरप	शरीरकम्-शरीरम्	१५२६ [६]
० सरीरपसु	शरीरकेयु-शरीरेषु	९, २०
सरीरभोगाहण्य- बहुं	शरीरावगाहनात्पक्वत्वम्	१४७४ गा. २१४
० सरीरस्त्रेचोगाटे	शरीरस्त्रेचावगाढान्	१८०१

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुप्तंकाह
० सरीरगा	शरीरकाणि-शरीराणि	९१४ [१], ९२२
सरीरणामाप	शरीरनाम्नः	१७०२ [१६]
सरीरणामे	शरीरनाम	१६९३, १६९४ [३]
सरीरत्ये	शरीरस्थः	२१७२
सरीरनिष्पत्ती	शरीरनिर्गतिः	५४ [१०] गा. ९९
सरीरपज्जत्ती- अपज्जत्तप	शरीरपर्याप्त्यपर्याप्तकः	१९०५ [२]
सरीरपज्जत्ती- पज्जत्तप	शरीरपर्याप्तितपर्याप्तके	१९०४ [१]
सरीरपमाणमेत्ता	शरीरप्रमाणमात्रा	१५४५, १५४७ [१], १५४८, १५५१ [१, ४, ६, ९]
सरीरपमाणमेत्ते	शरीरप्रमाणमात्रम्	९७६ [४], ९८५ [४], २१५३ [१], २१५६ [१], २१६६ [१]
सरीरपयं	शरीरपदम्	पृ. २२८ पं. १९
सरीरपवहा	शरीरप्रवहा	पृ. २१३ टि. २
सरीरपहवा	शरीरप्रभवा	८५८
सरीरप्पमाणमेत्ते	शरीरप्रमाणमात्रम्	२१५९ [१]
सरीरप्पवहा	शरीरप्रवहा	पृ. २१३ टि. ४
सरीरप्पहवा	शरीरप्रभवा	८५९ गा. १६३
सरीरबंधणणाम्पा	शरीरबन्धननाम्नः	१७०२ [१५]
सरीरबंधणणामे	शरीरबन्धननाम	१६९३, १६९४ [५]
० सरीरबंधणणामे	,,	१६९४ [५]
सरीरथा	शरीरकणि-शरीराणि	९०२, ९०४, ९०६, ९०८, १४७५
० सरीरथा	,, - ,,	९१० [३-४], ९१४ [२], ९२०

मूलसरो	सङ्घचर्यो	सुत्तंकाह
• सरीरसंवातणामे	शरीरसङ्घातनाम	१६९४ [६]
सरीरसंवायणामाणु	शरीरसङ्घातनाम्नः	१७०३ [१६]
सरीरसंवायणामे	शरीरसङ्घातनाम	१६९३, १६९४ [६]
• सरीरसंवायणामे	,,	१६९४ [६]
सरीरसंवाया	शरीरसङ्घाताः	५३ गा. ४५-४६
सरीरसंजोगो	शरीरसंयोगः	१४७४ गा. २१४
• सरीरस्स	शरीरस्य	१५०६ [१], १५०७ [१], १५२७ तः १५२९ [१], १५३० तः १५३२ [१]
सरीरं	शरीरम्	९६१, १०९१
सरीरंगोबंगणामे	शरीराङ्गोबङ्गणामे	१६९३, १६९४ [४]
• सरीरंगोबंगणामे	,,	१६९४ [४]
सरीरा	शरीराणि	९०१
सरीरा	[सम]शरीराः	११२३ गा. २०९
• सरीरा	शरीराणि	९१२ [३-४], ९१८ [३], ९१६ [१], ९२१[३], पृ. २२८ टि. १
सरीराइं	,,	५४ [१०] गा. १०३, पृ. ३९९ टि. २
• सरीराइं	,,	१८५३, १८५५ तः १८५७
सरीराभो	शरीरतः	१०९१
• सरीराप्ती	शरीरादि	१७९३ गा. २१८
सरीरे	शरीरम्	१५१८ [६], १५२३ [२], १५२६ [१]
• सरीरे	,,	१४७६ तः १४७८ [२], १४८०, १४८२, तः १४८४ [२], १४८५ [१-३, ६-७],

मूलसरो	सङ्घचर्यो	सुत्तंकाह
		१४८७ [१-२], १४८८ तः १४९० [१], १४९१ [१], १४९२ [१], १४९५ [१], १४९७ [१-३], १४९८ [१], १५०१ [१], १५१४ तः १५१६, १५१८ [१-५], १५१९ [१-४], १५२०, [१-३], १५२१ तः १५२४ [१], १५२५, १५२६ [१-२, ५-६]
सरीरेहिं	शरीरेः	५४ [११], ९१८ [१]
सरीरोगाहणा	शरीरावगाहना	१५०२, १५०६ [१], १५०७ [१], १५१३ [१], १५२७ तः १५२९ [२], १५३०, १५३१, १५३२ [१, ६], १५३५, १५४५ तः १५४७ [१], १५४८ तः १५५०, १५५१ [१, ४, ६, ९]
सरे	शरः	४६ गा. ३३
सरिसु	सरःसु	१५१, १६०, १६३ तः १६६, १७५
सलिच्छियामच्छा	मत्स्यविशेषाः	पृ. २९ टि. १०
सलिंसासिद्धा	स्वल्लिङ्गसिद्धाः	१६
सलिंगीणं	सलिङ्गिणाम्	१४७०
सलेसा	सलेस्याः	१८८४
सलेसे	सलेस्यः	१३३५, १८८३ [१]
सलेस्स	सलेस्य	पृ. २८१ टि. १
सलेस्स ०	,,	११४५
सलेस्सा	सलेस्याः	२५५, ११४५, ११७०
सलेस्साणं	सलेस्यानाम्	२५५, ११७०
सलेस्से	सलेस्यः	१३३५
सल्लइ	सल्लकी	४० गा. १३, ४२ गा. १९

मूलसदो	सङ्कथ्यो	सुसंकाह	मूलसदो	सङ्कथ्यो	सुसंकाह
सहा	भुजपरिसर्गविशेषाः ८५ [१]		सम्बजीबाणं	सर्वजीवानाम् २११९ [३], २१२१ [२], २१४१	
सवणताम्	श्रवणतया १४३१ [२]		सम्बजीवेहितो	सर्वजीवेभ्यः ९१० [४]	
सवणयाप्	,, १४२० [२-३], १४२१ [२], १४२५ [२], १४२८ [२], १४३१ [२], १४३२ [२-३], १४३७ [२-३], १४५२		सम्बट्टगदेवानं	सर्वार्थकदेवानाम् १८५२	
			सम्बट्टगसिद्धदेवानं	सर्वार्थकसिद्धदेवानाम् पृ. १३५ टि. १-२, पृ. ३९९ टि. १	
सविलेखणं	सविलेपनम् २१६९		सम्बट्टगसिद्धदेवैसु	सर्वार्थकसिद्धदेवेषु ६७३ [२]	
सविसप्त	स्वविषयान् ८७७ [२१-२२]		सम्बट्टसिद्धग ०	सर्वार्थसिद्धक १०४९	
सवेदप	सवेदकः—सवेदः १३२६		सम्बट्टसिद्धगदेवसो	सर्वार्थसिद्धकदेवसो १०४१ [९], १०४३ [६], १०४५ [१-२], १०४६ [८], १०४७ [४], १०४८ [५], १०४९, १०५० [३], १०५२, १०५४ [४], १०५५ [५], १०६७	
सवेदगाणं	सवेदकानाम् २५३		सम्बट्टसिद्धग- देवसस	सर्वार्थसिद्धकदेवसस्य १०३७, १०४७ [१,४], १०६३	
सवेदे	सवेदे १९०२ [१]		सम्बट्टसिद्धगदेवा	सर्वार्थसिद्धकदेवाः ६०५, ७२४	
सवेदेगा	सवेदेकाः २५३		सम्बट्टसिद्धगदेवानं	सर्वार्थसिद्धकदेवानाम् ४३७ [१-३], १०४०, १०५५ [१,५], १०६७	
सम्ब	सर्व २१७६ गा. २३१		सम्बट्टसिद्धगदेवे	सर्वार्थसिद्धकदेवे १४५८	
सम्ब ०	,, ११० गा. १२८, १७७, १७८ [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१]. २०५ [१], २०६ [१], २०७, २१०, २११, २११ गा. १६८ गा. १७१, गा. १७६-१७७, गा. १७९, ६५३ [३], ६६७, ७८०, ९१० [४]. ११९१, ११९७.		० सम्बट्टसिद्धदेवा	सर्वार्थसिद्धदेवाः ६२२	
			सम्बट्टसिद्धदेवे	सर्वार्थसिद्धदेवः १५३९ [४]	
			० सम्बट्टसिद्धदेवे- हितो	सर्वार्थसिद्धदेवेभ्यः ६५६ [३]	
			सम्बट्टसिद्धरस	सर्वार्थसिद्धरस्य २११	
			सम्बट्टसिद्धा	सर्वार्थसिद्धाः १४७ [१]	
			सम्बट्टसिद्धे	सर्वार्थसिद्धे २१०	
			,,	सर्वार्थसिद्धे १४७०	
			सम्बट्टं	सर्वार्थम्-देवलोकात् १८४२	
सर्विलेखणं	सर्विलेपनम् २१६९				
सर्विसप्त	स्वविषयान् ८७७ [२१-२२]				
सर्वेदप	सर्वेदकः—सर्वेदः १३२६				
सर्वेदगाणं	सर्वेदकानाम् २५३				
सर्वेदे	सर्वेदे १९०२ [१]				
सर्वेदेगा	सर्वेदेकाः २५३				
सर्वम्ब	सर्वम्ब २१७६ गा. २३१				
सर्वम्ब ०	,, ११० गा. १२८, १७७, १७८ [१], १९५ [१], १९६, १९७ [१], १९८ [१], १९९ [१]. २०५ [१], २०६ [१], २०७, २१०, २११, २११ गा. १६८ गा. १७१, गा. १७६-१७७, गा. १७९, ६५३ [३], ६६७, ७८०, ९१० [४]. ११९१, ११९७.				
सर्वम्ब - ०	सर्वम्ब १८८, २११, ११९२, ११९४, पृ. २८६ टि. २-६-९				
सर्वम्बो	सर्वम्बतः १२१५ [१-३], १७९३ गा. २१७, १८०२				
सर्वम्बसुद्धाम्	सर्वम्बसुद्धकः २१६९				
सर्वम्बगाहणं	सर्वम्बगाहणम् ८७७ [११]				
सर्वम्बगाहणं	,, ८७७ [७,९,१३]				
सर्वम्बजहृणियं	सर्वम्बजहृणिकाम् १७४४				
सर्वम्बजीव - ०	सर्वम्बजीव ३३४				
सर्वम्बजीवा	सर्वम्बजीवाः ३३४, २०६८, २१३९				

मूलसदो	सकथत्यो	सुसंकाह
सम्बन्धय्या	सर्वनयाः	१११३
सम्बन्धिहृदो	सर्वनिरुद्धः	१७४४
सम्बन्धतो	सर्वतः	२११ गा. १७०, १८०२
सम्बन्ध	सर्वत्र	१७९ [१], १५००, १५०७ [२], १५८४ [१], १८४२, २१४१
सम्बन्धयोवा	सर्वस्तोकौ	२७१
सम्बन्धयोवा	सर्वस्तोकाः	२१३तः २१६, २१८ तः २२३ [८], २२४, २२५, २२७ तः २७०, २७४ तः २७८, २८०, २८२, २८४, २८६, २८८, २९०, २९२ तः ३२७, ३३० तः ३३२, ३३४, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ७५३, ७६३, ७७२, ७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ९००, ९८२, ९८५ [९], ९८७ [४], १०१३, ११७० तः ११७३, ११७६, ११८० [५, ७, ९], ११८२ [१, ३], ११८३ [१, ३], ११८५तः ११८८, ११९०, १५६५, १५६६, १८१८, १८२१, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२८ [१, २], २१२९ [१], २१३०, २१३१
सम्बन्धयोवा	सर्वस्तोकानि	१२४७ तः १२४९
सम्बन्धयोवाहं	,,	३२८, ३२९, ८८७
सम्बन्धयोवाभो	सर्वस्तोकाः	२२६, २७९, २८१, २८३, २८५, २८७, २८९, २९१, ११८२ [२], ११८९, १६६३

मूलसदो	सकथत्यो	सुसंकाह
सम्बन्धयोवे	सर्वस्तोकः	२७२ [१-५], ८०२
,,	सर्वस्तोकम्	७७७, ७७९, ७८०, ८०२, ८०३, ९७९, ९८५ [७], ९८७ [२], १४७३, २१७० [१]
सम्बन्धय्या	सर्वत्रव्याणि	२७५
सम्बन्धय्याण	सर्वत्रव्याणाम्	२७५
सम्बन्धय्येसु	सर्वत्रव्येषु	१५७६ [१], १५७९ [१], १६३९, १६४०
सम्बन्धदीव ०	सर्वद्वीप	२१६९
सम्बन्धदुक्ख्याणं	सर्वदुःखानाम्	६७३ [२], १४२१ [५], २१७४ [१]
सम्बन्धदेवा	सर्वदेवाः	२१४४ [२]
सम्बन्धदेवाणं	सर्वदेवानाम्	१६३६
सम्बन्धदं	सर्वीदाम्	१२६०, १३९५
सम्बन्धदा - ०	सर्वादा	२११ गा. १७२- १७३, १३९५
सम्बन्धपञ्चवा	सर्वपर्यवाः	२७५
सम्बन्धपञ्चवाण	सर्वपर्यवाणाम्	२७५
सम्बन्धपदेसा	सर्वप्रदेशाः	२७५
सम्बन्धपदेशाणं	सर्वप्रदेशानाम्	२७५
सम्बन्धपदेसु	सर्वपदेषु	१९०७
सम्बन्धपमाणेहिं	सर्वप्रमाणैः	११० गा. १२७
सम्बन्धपाणभूतजीव-	सर्वपाणभूतजीवसत्त्वसुखा-	
सम्बन्धपाणहा	वहा-ईषत्प्राग्भारैकार्ये	२११
सम्बन्धपणयाए	सर्वात्मना	१८०१
सम्बन्धबहुप्पएसे	सर्वबहुप्रदेशम्	२१७० [१]
सम्बन्धभन्तराए	सर्वाभ्यन्तरकः	२१६९
सम्बन्धभाव ०	सर्वभाव	२११ गा. १७०
सम्बन्धभावा	सर्वभावाः	११० गा. १२७
सम्बन्धभावाण	सर्वभावानाम्	१ गा. २
सम्बन्धमहंतीए	सर्वमहत्वाः	१७४४
सम्बन्धलोए	सर्वलोकैः	१४९, १५२, १५५, १५८, १६०, १६१, १७६

मूलसरो	सकन्यथो	सुसंकाह
सम्बलोगं	सर्वलोकम् ९९३, २१६८, २१६९	
सम्बलोत्तरिया-	सर्वलोकपर्यापन्नः १५०,	
वण्णगा	१५३, १५६, १५९, १६२	
सम्बसाहूणं(च.प.)	सर्वसाधुभ्यः पृ. १ पं. ४	
सम्बं	सर्वम् ८५३, ११५५	
सम्बा	सर्वा ८४९ तः ८५२	
सम्बागासे	सर्वाकाशे २११ गा. १७३	
सम्बाज्ञि	सर्वाणि १६९४ [१८]	
सम्बाप्रासे	सर्वाकाशम् १००५	
सम्बाहिं	सर्वैः ११० गा. १२७, २१७५	
"	सर्वाभिः ९३, १७४६, १७४७ [१], १७५०	
सम्बिंदिय	सर्वेन्द्रिय १२३७	
सन्वे	सर्वे ६८ [२], ७५ [२], ८४ [२], ८५ [३], ९१ [२], १५०, १५३, १५६, १५९, १६२, २०७, २१०, २११ गा. १६७, १०७७, १०७८, १०८१, १०८३, १०८९, ११२४ तः ११२६, ११२८तः ११३३ [१], ११३८, ११३९, ११४२, ११४५, ११४६, १३१३, १५८३ [१, ३], १६०४ [१-२], १६४३, १६४९ [१], १७५७, १७५८ [१], १७६०, १७६१, १७६४, १७६५ [२], १७७४[१], १७७८, १७८१, १७८४ [१, ३], १७८९, १८६०, १८६३, १८६४, १८६९ [१], २०५४गा. २२६, २०८०, २१२३ [३], २१२४[४], २१७० [२]	

मूलसरो	सकन्यथो	सुसंकाह
सन्वे	सर्वान्. १७९३ गा. २१७, १८०४, १८११, १८१७	
सन्वे -	सर्वे ५६ [१], ५७ [१], ५८ [१]	
सन्वेसि	सर्वेषाम् ५५३, १०४१ [६], १०४९, ११९७, १७३३, १७४१, २१११	
सन्वेसु	सर्वेषु ९३, १५१, १५७, १६०, १६३ तः १६६, १७५, २११, ६७२ [७८], ६७३ [२], १५८०, १७४०, पृ. ३५९ टि. ४	
सन्वो	सर्व. ५४ [९] गा. ९८, ५४ [१०] गा. १०२	
सन्वोही	सर्वावधयः २०२३, २०२४, २०२५	
ससण्	शशकः ८४९, ८५२	
ससगा	शशकाः ७४	
ससतो	शशकः पृ. २१२ टि. ४	
ससबिंदु	बलीविशेषः ४५ गा. ३२	
ससरीरी	सशरीरी १९०३ [१]	
ससरुहिरे	शशरुधिरम् १२२९	
ससि	शशिन १७८ [२]	
ससिया	शशकी ८५१	
ससिबी	बलीविशेषः पृ. १२ टि. १२	
ससिरिया	सश्रीकाणि १७७	
ससिसरीया	,, १९५ [१], १९६, २०६ [१], २१०, २११, पृ. ५७ टि. ६, पृ. ६४ टि. ५	
सह	सह १७१७, १७२१, १७२५, १७३३	
सहसम्मुह्या	सहसम्मतया ११०गा. १२०	
सहस्स	सहस्र १६८, १७०तः १७४, १७७, १७८ तः १८३ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८८, १८९ [१], १९०	

मूकसदो	सङ्ख्यत्यो	सुर्यकाह
	[१], १९३ [१], १९८	
	[२], ३९५ [१,३],	
	३९६ [१], ३९७ [१,३],	
	३९९ [१,३]	
● सहस्स —	सहस्र	१९७ [२]
सहस्सकले	सहस्राक्षः	१९७ [२]
सहस्सग्यासो	सहस्राप्रशः	२५ [३], २८
	[४], ३१ [४], ३४ [४],	
	५५ [३]	
सहस्सपत्ते	सहस्रपत्रम्	५१
सहस्सपुद्गुलं	सहस्रपृथक्त्वम्	९१० [३]
● सहस्सवत्तानं	सहस्रपत्राणाम्	५४ [८]
	गा. ९०	
● सहस्सस्त	सहस्रस्य	१७०२ [१,
	४, ११, ३६, ३८],	
	१७२८, १७३१ [१,३-	
	५], १८०६ [१]	
● सहस्सं	सहस्रम्	२३, १६८ तः १७३,
	१७७, १७८ तः १८३	
	सूत्राणां प्रथमकण्डिका,	
	१२७५, १३५४, १५०२,	
	१५०६ [१,३-४],	
	१५०९, १५१०, १५११	
	[२], १५१२ गा. २१५,	
	१५२७, १५२९ [१,८],	
	१५३२ [१], १५४८,	
	१७२९, २१५७, २१६९	
सहस्सा	सहस्राणि	१८७ गा. १४२,
	२०६ [२] गा. १५४ गा.	
	१५६	
● सहस्सा	,, ५६ [२], ५७ [२], ५८	
	[२], ६८ [४], ७५ [४],	
	८४ [४], ८५ [५], ९१	
	[४], १६७ तः १७२, १७४	
	गा. १३५, १७७, १७८	
	[१], १७९ तः १८६ सूत्राणां	
	प्रथमकण्डिका, १८७ गा.	

मूकसदो	सङ्ख्यत्यो	सुर्यकाह
	१३९, १८८, १८९ [१],	
	१९० [१], १९३ [१],	
	१९५ [१], १९६, १९७ तः	
	२०४ सूत्राणां प्रथमक-	
	ण्डिका, २०६ [२] गा. १५४	
सहस्साई	सहस्राणि	२११, २१६९
● सहस्साई	सहस्रे	१२८९, १३१२
● सहस्साई	सहस्राणि	२८ [४], ३१ [४],
	३४ [४], ५५ [३], १७४,	
	१८७ गा. १४० गा. १४१,	
	१९६, १९७ [१], १९८	
	[१], १९९ [१], २१०,	
	२११, ३३५ [१,३], ३३६	
	[१,३], ३४३ तः ३५२ सू-	
	त्राणां प्रथम-तृतीयकण्डिके,	
	३५४ [१,३], ३५६	
	[१,३], ३५७ [१,३],	
	३५९ [१,३], ३६२	
	[१,३], ३६५ [१,३],	
	३६६ [१,३], ३६८	
	[१,३], ३७९ [१,३],	
	३८२ [१,३], ३८५	
	[१,३], ३८८ [१,३],	
	३९३ [१,३], ३९४	
	[१,३], ६०२, ६०३,	
	१२६१, १२६४ [२],	
	१२६७, १२७०, १२८१,	
	१२९४, १२९७, १२९८,	
	१३१५, १३१८, १४७२,	
	१६९७, १६९८ [१-२],	
	१६९९ [२], १७०० [२],	
	१७०१ [१], १७०४,	
	१७३० [१], १७३४,	
	१७३५ [१], १७३७ [२],	
	१८१७, १८२०, २१६९	
● सहस्साणं	सहस्राणाम्	१७७, १७८
	[१-२], १७९ [२],	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
• सहस्साणं	१८० [२], १८२ [२], १८३ [२], १८८, १९० [२], १९५, ततः १९७, १९८ ततः २०४ सूत्राणां द्वितीयकण्डिका, १८२९, १८३२ततः१८४२, १८५२	
• सहस्साणं सहस्साणि	सहस्रयोः १८३०तः१८३३ सहस्राणि १८४२	
• सहस्साणि सहस्सार	२११ सहस्रार २०५, २१०, ६२२, ६३४, १०३७, २०५१	
सहस्सारकप्पोवग-वेमाणियदेवा	सहस्रारकल्पोपक-वैमानिकदेवाः ६६१	
सहस्सारकप्पोवग-वेमाणियदेवेहिंतो	सहस्रारकल्पोपकवैमानिक-देवेभ्यः ६५५ [४]	
सहस्सारगदेवा	सहस्रारकदेवाः ६७५, ७०९	
• सहस्सारगदेवा	२००२	
सहस्सारदेवस्स	सहस्रारदेवस्स १५५१ [५]	
सहस्सारदेवा	सहस्रारदेवाः २०४ [१]	
सहस्सारदेवानं	सहस्रारदेवानाम् २०४ [१], ५९६	
सहस्सारवडंसणु	सहस्रारवतंसकः २०४ [१]	
सहस्सारस्स	सहस्रारस्स २०५ [१]	
सहस्सारा	सहस्राराः १४४ [१]	
सहस्सारे	सहस्रारः—देवलोकाः २०४ [१]	
„	„—देवेन्द्रः २०४ [२]	
„	सहस्रारे २०६ [२] गा. १५४, २२३ [८], ३३४, ४२२ [१-३], १४७०, १८३७, पृ. १६६ टि. १	
• सहस्सारेसु	सहस्रारयोः १५३२ [५], २०५२ [१]	
सहस्सारो	सहस्रारः ६७२ [९], १४६८	

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
• सहस्से	सहस्रम् १७३	
„	सहस्रे १६८ ततः १७३, १७७, १७८ ततः १८३ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १८५ [१]	
• सहस्सेण	सहस्रेण १७२८	
• सहस्सेणं	१७२३	
सहस्सेसु	सहस्रेषु १७४ गा. १३५	
• सहस्सेसु	९३, १७४, १७६	
• सहस्सेसुं	पृ. ५५ टि. १	
• सहस्सेहि	सहस्रेः ३९६ [३], १७१०	
संक्रमे	सङ्क्रमे ८०५, ८०६	
संक्रमेणं	सङ्क्रमेण पृ. २०५ टि. १२	
• संकासो	संकाशः ५४ [१०] गा. १०२	
संकिलिट्ट-	संक्रिट्ट १२१८ गा. २१०	
• संकिलिट्टपरिणामे	संक्रिट्टपरिणामः १७४६, १७५०, १७५१	
संकिलिट्टाभो	संक्रिट्टाः १२४१	
संकिलिस्समाणं	संक्रिश्यमान १३७	
• संकिलिस्समाणा	संक्रिश्यमानाः १२२	
• संकिलिस्सपरिणामे	संक्रेशपरिणामः पृ. ३८४ टि. १	
संख	शङ्ख १७८ [२]	
संखणगा	शङ्खणकाः—द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
संखत्तलं	शङ्खत्तल पृ. ७८ टि. २	
संखत्तलं	शङ्खत्तल २११	
संख्वा	शङ्खाः—द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
संखारा	शङ्खकाराः—शिल्पायोः १०६	
संखावत्ता	शङ्खावर्ता—योनिमेदः ७७३ [१,२]	
संखावत्तापु	शङ्खावर्तायाम्—योनिविशेषे ७७३ [३]	

मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
संखिज्जगुणहीणे	सङ्ख्येयगुणहीनः	४४०
संखिज्जगुणा	सङ्ख्येयगुणाः	२३५ [१]
संखिज्जगुणाभो	,,	२९१
संखिज्जा	सङ्ख्येयाः	२१०३ [१]
संखिज्जे	सङ्ख्येयान्	१९९७
संखे	शङ्खः	१२३१
+ संखेज्ज -	सङ्ख्येयानि-सङ्ख्येय- जीवानि	५४ [८] गा. ८६
संखेज्जगुणवन्- हिए	सङ्ख्येयगुणाभ्यधिकः	४४०
संखेज्जगुणवन्- हिए	सङ्ख्येयभागाम्भ्यधिकः	४४०, ४५५ [२]
संखेज्जगुणवन्- हिए	सङ्ख्येयभागम्	६०५, १५२९ [१-३, ९], १५३० तः १५३२ [१], २१६०
संखेज्जगुणवन्- हिए	सङ्ख्येयगुणाभ्यधिकः	४४३, ४५५ [३]
संखेज्जगुणवन्- हिए	,,	४४३, ५०४
संखेज्जगुणकालए	सङ्ख्येयगुणकालकः	५२०, ५२१
संखेज्जगुणकालगणं	सङ्ख्येयगुणकालकानाम्	३३३
संखेज्जगुणकालयाण	,,	३३३
संखेज्जगुणकालाहं	सङ्ख्येयगुणकालानि	१७९८ [२]
संखेज्जगुणमन्महए	सङ्ख्येयगुणाभ्यधिकः	४४८
संखेज्जगुणमन्महए	सङ्ख्येयगुणाभ्यधिकः	४४०, ५०४
संखेज्जगुणहीणे	सङ्ख्येयगुणहीनः	४४०, ४४३, ४४८, ४५५ [३], ५०४, ५०८
संखेज्जगुणा	सङ्ख्येयगुणाः	२१४ [३], २१९, २२४, २३० [१ २], २३१, २३५ [२-६], २४० [१-७],

मूलसदो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
		२४१, २५० [१-७], २५१, २५३, २५५, २६२, २६६, २८०, २८२, २८४, २८६, २८८, २९०, २९५ तः ३०६, ३२२ तः ३२५, ३३० तः ३३२, ३३४, ६९१, ७३१, ७३३, ७३५, ७३७, ८०२, ८०३, ११७०, ११८० [३, ५, ८], ११८२ [१, ३], ११८८, ११९०, २०५३, २१२५ तः २१२७ [१], २१२८ [१], २१२९ [१], २१३०, २१३१, २१४२ तः २१४४ [१], २१४५ [१], घृ. ४३६ टि. ३
संखेज्जगुणा	सङ्ख्येयगुणानि	१५६६
संखेज्जगुणाहं	,,	३२८, ८०३, ८०३
संखेज्जगुणाभो	सङ्ख्येयगुणाः	२७९, २८१, २८३, २८५, २८७, २८९, २९१, ३३४, ११८० [७-९], ११८२ [२-३], ११८३ [३], ११८५, ११८७, ११८९, ११९०
संखेज्जगुणे	सङ्ख्येयगुणम्	९७९, ९८७ [२]
संखेज्जजीविया	सङ्ख्येयजीवकानि	५४ [८] गा. ८७
संखेज्जजोयणसय- वग्गवलिभागो	सङ्ख्येययो जनशतवर्ग- प्रतिभागः	९२२
संखेज्जतिभाग- अन्महए	सङ्ख्येयभागाम्भ्यधिकः	४४३
संखेज्जतिभाग- अन्महए	,,	४५५ [३]
संखेज्जतिभाग- मन्महए	,,	४४०

मूलसदो	सङ्ग्रहस्थो	सुपंकाह
संक्षेजतिभाग- मन्महिपु	सङ्क्षेयभागाम्बधिकः	५०४
संक्षेजतिभाग- मन्महिते	"	५०४
संक्षेजतिभागहीणे	सङ्क्षेयभागहीनः	४४०, ४४३, ४४८, ४५५ [३], ५०४
संक्षेजतिभागं	सङ्क्षेयभागम्	पृ. ४४१ टि. १
संक्षेजतिभागानो	सङ्क्षेयभागान्	९९२ [२]
संक्षेजतिभागो	सङ्क्षेयभागः	९९२ [२]
संक्षेजपदसिपु	सङ्क्षेयप्रदेशकः	५०८, ५२९ [१], ५४१ [१], ५५० [१], ७८९
"	सङ्क्षेयप्रदेशकम्	७९३
संक्षेजपदसिपुस्य	सङ्क्षेयप्रदेशकस्य	५०८, ५२९ [१], ५३५ [१], ५४१ [१], ५५० [१], ८०२, ८०५
संक्षेजपदसियाणं	सङ्क्षेयप्रदेशकानाम्	५२९ [१], ५४१ [१], ५५० [१]
संक्षेजपदसोगा- दस्स	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडस्य	५१३, ८०२, ८०३, ८०५
संक्षेजपदसोगाडा	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडाः	३३१
संक्षेजपदसोगाडाई	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडानि	८७७ [४]
संक्षेजपदसोगाडाणं	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडानाम्	३३१, ५१३
संक्षेजपदसोगाडे	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडम्	७९५ तः ७९८, ८००
संक्षेजपदसिपु	सङ्क्षेयप्रदेशकः	५३५ [१]
"	सङ्क्षेयप्रदेशकम्	७९३, ७९४, ७९७
संक्षेजपदसिया	सङ्क्षेयप्रदेशकाः	३३०, ५०३
संक्षेजपदसियाणं	सङ्क्षेयप्रदेशकानाम्	३३०, ५०८, ५३५ [१]

मूलसदो	सङ्ग्रहस्थो	सुपंकाह
संक्षेजपदसोगाडस्स	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडस्य	८०२
संक्षेजपदसोगावा	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडाः	३३१
संक्षेजपदसोगाडे	सङ्क्षेयप्रदेशकवगाडम्	७९४, ७९५, ७९७ तः ७९९, ८०१
संक्षेजभागाम्ब- तिपु	सङ्क्षेयभागाम्बधिकः	४४३
संक्षेजभागाम्बहिपु	"	४४०
संक्षेजभागाम्बहिपु	"	४४८
संक्षेजभागहीणे	सङ्क्षेयभागहीनः	४४३, ४५५ [२-३], ५०४, ५०८
संक्षेजवासाम्ब- इयाई	सङ्क्षेयवर्षाम्बधिकानि	१२८९, १३१२
संक्षेजवासाउप- हितो	सङ्क्षेयवर्षायुष्केभ्यः	६३९ [१०, २१, २५], ६४५ [४-५], ६६२ [४]
० संक्षेजवासाउप- हितो	"	६३९ [११]
० संक्षेजवासाउप- कम्मभूमपुहितो	सङ्क्षेयवर्षायुष्ककर्मभूम- केभ्यः	६४५ [६]
० संक्षेजवासाउ- यकम्मभूमगग- बन्धकंतिय- मणुस्सेहितो	सङ्क्षेयवर्षायुष्ककर्मभूमक- गर्भव्युत्क्रान्तिकमणुप्ये- भ्यः	६६२ [६-७], ६६५ [२]
संक्षेजवासाउय- कम्मभूमगगब- वकंतियमणुस्- आहारगसरीरे	सङ्क्षेयवर्षायुष्ककर्म- भूमकगर्भव्युत्क्रान्तिक- मणुव्याहारक- शरीरम्	१५३३ [५-६] १५३३ [७-१०]
० " "	"	१५३३ [७-१०]
संक्षेजवासाउय- कम्मभूमगगब- वकंतियमणुस्- पंचेदियवेउ- विद्यसरीरे	सङ्क्षेयवर्षायुष्ककर्मभूमक- गर्भव्युत्क्रान्तिकमणुव्य- पञ्चैदियवैक्रियशरीरम्	१५१९ [३-४] १५१९ [४]
० " "	"	१५१९ [४]

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
० संलेज्जवासा- उपकम्मभूमग- गढभवकंतिथ- भणुसेसु	सङ्ख्येयवर्षायुष्क- कर्मभूमकगर्म- व्युत्क्रान्ति- कमनुव्येषु	६७६
संलेज्जवासाउप- कम्मभूमगगढभ- वकंतिथमणुसे- हितो	सङ्ख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमक- गर्मव्युत्क्रान्तिकमनु- व्येभ्यः	६३९ [२५-२६], ६६२ [५]
० "	"	६६२ [५-६]
संलेज्जवासाउप- गढभवकंतिथस- ह्यरपंचेदियतिरि- क्खजोगिण्णहितो	सङ्ख्येयवर्षायुष्कगर्मव्यु- त्क्रान्तिकसत्तरपञ्चे- न्द्रियतिर्यग्योनि- केभ्यः	६३९ [२२]
संलेज्जवासाउप- गढभवकंतिथ- खउप्पययलयर- पंचेदियतिरिक्ख- जोगिण्णहितो	सङ्ख्येयवर्षायुष्कगर्मव्यु- त्क्रान्तिकचतुष्पदस्यल- चरपञ्चेन्द्रिय- तिर्यग्योनि- केभ्यः	६३९ [१०-११]
संलेज्जवासाउप- गढभवकंतिथ- तिरिक्खजोगिय- पंचेदियवेडविय- सरीरे	सङ्ख्येयवर्षायुष्कग- र्मव्युत्क्रान्तिक- तिर्यग्योनिक्कपञ्चे- न्द्रियवैक्रिय- शरीरम्	१५१८ [२-४]
० "	"	१५१८ [३-५]
संलेज्जवासाउप- ० संलेज्जवासा- उपेहितो	सङ्ख्येयवर्षायुष्काः प्लेभ्यः	६८१ ६६२ [६]
संलेज्जसमपठितीवा	सङ्ख्येयसमयस्थितिकाः	३३२
संलेज्जसमपठिती- वार्णं	सङ्ख्येयसमयस्थितिकानाम्	३३२, ५१७
संलेज्जसमपठितीवा	सङ्ख्येयसमयसिद्धाः	१७
संलेज्जं	सङ्ख्येयम्	१२७३
संलेज्जं—	"	५४ [२] गा. ५४
संलेज्जा	सङ्ख्येयाः	५५ [३], ४३९, ४४०, ५०३, ५९७, ५९८, ६२६, ६२८,

मूलसदो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह	
	६३३, ६३५, १२८३, २०९३ [१], २०९९ [२], २१०० [२], २१०१ [१], २१०२, २१०६, २१०८, २११२, २१२३ [३], २१२४ [३], २१२५ [१]		
संलेज्जा	सङ्ख्येयानि	५९९, ६००, ७९२, ९२१ [१२], १०२०, १०३१ [१], १०३४, १०३६, १०३८ [२], १०४०, १०४१ [१-४, ६-७], १०४३ [१, ३], १०४६ [३, ५], १०५० [२-३], १०५५ [३-५], १०५८ तः १०६०, १०६३, १०६५, १०६६ [२-३]	
संलेज्जाइं	सङ्ख्येयानि	२५ [३], २८ [४], ३१ [४], ३४ [४], ५५ [३], ६०१ तः ६०३, ८८०, १२८० तः १२८२, १२९४, १२९६ तः १२९८, १३१५, १३१७, १३१८, २१५९ [१], २१६०, २१६६ [१]	
संलेज्जाओ	सङ्ख्येयाः	९२१ [१], पृ. २८४ टि. ४ टि. ६	
संलेज्जाण	सङ्ख्येयानाम्	५४ [१०] गा. १०३	
संलेजे	सङ्ख्येयान्	१९९२, १९९७	
संलेजेणं	सङ्ख्येयेन	९२१ [२]	
० संलेजेहितो	सङ्ख्येयेभ्यः	६६२ [७]	
संलेखरह	सङ्ख्येयकविः	११० गा. १२९	
संलेख [रई]	"	११० गा. ११९	
संसाह	सङ्ख-नय	१११३	
संसाहणियाहा	सङ्खणीयाथा	१९४	

मूलसरो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
संगहमिगाहा	सङ्ग्रहीणायाः ८२९ [२]	
संगहमिगाहाभो	,, १५१२	
० संग्रहीणाहा	सङ्ग्रहीणाया २०६ [२]	
संघ	सङ्घ १७७, १७८ [१], १८८	
संघट्ट	सङ्घट्टा-बल्ली ४५ गा. ३०	
संघट्टेति	सङ्घट्टयन्ति २१५३ [४]	
संघयणगामाण	संहनननाम्नः १७०२ [२३]	
संघयणगामे	संहनननाम १६९३, १६९४ [७]	
० संघयणगामे	,, १६९४ [७]	
संघयणेणं	संहननेन १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
संघयणेषु	संहननेषु १७४१	
संघरिससमुट्टिण	सङ्घर्षसमुत्थितः ३१ [१]	
संघार्पति	सङ्घातयन्ति २१५३ [४]	
संघाते	वनस्पतिविशेषः ५५ [३] गा. १०८	
० संघाथा	सङ्घाताः ५३ गा. ४५-४६	
संघार्पजा	शक्नुयान् १४२० [६-८], १४२१ [२-३], १४३७ [६]	
संघितस्त	सङ्घितस्य १६७९	
संजय	संयतः १३५८, १८९० [१]	
० संजयर्हितो	संयतेभ्यः ६६५ [२-३]	
संजतसम्महिट्टि०	संयतसम्यग्दृष्टि ६६५ [२], १५३३ [९]	
संजतसम्महिट्टी- र्हितो	संयतसम्यग्दृष्टिभ्यः ६६२ [७], ६६५ [२]	
संजता	संयताः २६१	
संजतासंजतसम्म- हिट्टि	संयतासंयतसम्यग्दृष्टि १५३३ [८]	
० संजतासंजता	संयतासंयताः १९७४, १९७७	
० संजतासंजतेर्हितो	संयतासंयतेभ्यः ६६४	
संजतासंजया	संयतासंयताः १९७८	

मूलसरो	सङ्ख्ययो	सुसंकाह
संजते	संयतः १३५८	
० संजतेर्हितो	संयतेभ्यः ६६५ [२-३]	
संजमपयं	संयमपयम् घृ. ४१४५.२०	
० संजमाणं	संयमानाम् १४७०	
० संजमासंजमाणं	संयमासंयमानाम् १४७०	
संजमे	संयमः २ गा. ७	
संजथ	संयत १५३३ [१०]	
+ संजय	संयतः २१२ गा. १८०, १२५९ गा. २११, १८६५ गा. २१९, १९८० गा. २२१	
संजयरहिथा	संयतरहिताः १९८० गा. २२१	
संजयसम्महिट्टि	संयतसम्यग्दृष्टि १५३३ [९]	
संजथसम्महिट्टि०	,, १५३३ [८]	
० संजयस्स	संयतस्य १६२२, १६२४	
संजथा	संयताः ६६५ [१], ११४२, ११४७, ११५२, १९७४, १९७५, १९७७, १९७८, १९८०	
० संजया	,, ११४२	
संजथार्णं	संयतानाम् २६१	
संजयासंजय	संयतासंयतः १३६०	
संजयासंजता	संयतासंयताः २६१	
संजयासंजयसम्म- हिट्टि०	संयतासंयतसम्यग्दृष्टि ६६२ [७], १५३३ [८]	
संजयासंजयस्स	संयतासंयतस्य १६२३	
संजयासंजथा	संयतासंयताः ११४१, ११४२, ११४७, १९७४, १९७५, १९८०	
संजयासंजथार्णं	संयतासंयतानाम् २६१	
संजथासंजये	संयतासंयताः १८९२	
० संजलणाण	सङ्घलनायाः-सङ्घलनस्य १७३७ [४]	
संजलणे	सङ्घलनः ९६२ [१], १६९१ [४]	
संजुप्ते	संयुक्तः १००५	

मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
○ संज्ञोपज्ञं	संयोगेन	१०८३
○ संज्ञोपसु	संयोगेषु	९३
○ संज्ञोगो	संयोगः १४७४ गा. २१४	
संज्ञोपनादिकर- गिया	संयोजनाधिकर गिन्दी	१५६९
संज्ञापुराण ○	सन्ध्यापुराण-वर्णप्रकार	१८७ गा. १४८
संज्ञाभरारो	सन्ध्याभरारणः	१२२९
संज्ञाण	संस्थान ८ [५], ९ [१-५], १० [१-२], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५], १६७ तः १७४, १७७, १७८ [१], १८८, १९५ [१], १९७ [१], २०१ [१], २०५ [१], २०६ [१], २०७, २११, २५०, २७४ [१-५], २८३ [२], २८४, २८६, २८७ [१], २८८, १५४० तः १५४२, २१६९, घृ. ७ टि. २, घृ. २४१ टि. १ तः ३	
+ संज्ञाण	संस्थानम् १४७४ गा. २१४	
संज्ञाणमो	संस्थानतः ९ [१-४], १० [१-२], ११ [१-४], १२ [१-३, ५], १३ [३, ४]	
संज्ञाणामे	संस्थाननाम	१६९३, १६९४ [८]
○ संज्ञाणामे	,,	१६९४ [८]
संज्ञाणतो	संस्थानतः ११ [५], १२ [४, ६-८], १३ [१, ३, ५]	
संज्ञाणपरिणता	संस्थानपरिणताः ८ [५]	
संज्ञाणपरिणया	,,	७
संज्ञाणपरिणामे	संस्थानपरिणामः	९४७, ९५०
○ संज्ञाणसंदिष्ट	संस्थानसंस्थितम् १४८८, १४८९, १४९० तः १४९५ सूत्राणां प्रथमकण्डिका,	

मूलसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	१४९७ [१-३], १४९८ [१], १५०१ [१], १५२१, १५२२, १५२३ [३], १५२४ [१], १५२५ [१], १५२६, १५३४	
○ संज्ञाणसंदिष्टा	संस्थानसंस्थिताः	१४९८ [३-४], १५००, १५०१ [४]
संज्ञाणस्स	संस्थानस्य ८०२ तः ८०६	
संज्ञाणं	संस्थानम् २११ गा. १६१- १६२, २७२ गा. २०२, २८७ [१], १५२२	
संज्ञाणं - संज्ञाणा	संस्थानम् २११ गा. १६६ संस्थानानि ७९१, ७९२, १७०२ [२३]	
○ संज्ञाणा	संस्थानाः ५३ गा. ४४, २११ गा. १५८	
संज्ञाणे	संस्थानम् ७९३ तः ८००, १९८१ गा. २२२	
,,	संस्थाने	९८६
संज्ञाणेणं	संस्थानेन १७७, १७८ [१-२], १८८, १९६	
संज्ञाणेषु	संस्थानेषु	१७८१
संज्ञाणहिं	संस्थानैः	१९६३
○ संदिष्ट	संस्थितः २००८, २००९ [१], २०१०, २०१२ तः २०१४ [१], २०१५, २०१६, २१६९	
,,	संस्थितम् ९७४ [१-५], ९८३ [२], ९८४, ९८५ [२], ९८६, ९८७ [१], ९८८, १४८८, १४८९, १४९० तः १४९५ सूत्राणां प्रथमकण्डिका, १४९७ [१-३], १४९८ [१], १५२१ तः १५२४ [१], १५२६ [६], १५३४,	

मूलसरो	सङ्ख्यतो	सुरलकाह
		१५४० तः १५४२, १५४४ [१], पृ. २४१ टि. १ तः ३
० संठिता	संस्थिता	१६७ तः १७४, २०७
”	संस्थिता	२११
”	संस्थितौ	२०५ [१], २०६ [१]
”	संस्थितानि	१७७, १७८ [१], १८८, १९५ [१]
० संठिते	संस्थितः	१९७ [१], २०१ [१], २१६९
० संठिया	संस्थिता	८५८
”	संस्थिताः	१४९८ [३-४], १५००, १५०१ [४]
० संठियाभो	संस्थिताः	१९५ [१]
संड	षण्ड	१२५, ७ [१६]
+ संठिय	तृणविशेषः	पृ. २० टि. १
+ संठिहा	शाण्डिल्येषु	१०२ गा. ११४
संतहभाव	सन्ततिभावम्	७३०, ७३२
संततित्त्व	”	७३४, ७३६
संतयामेव	सततमेव	६९३
संतरं	सान्तरम्	६०९ तः ६१९, ६२१ तः ६२४, ८७८, ८७९
संती	सती	५३ गा. ४६
० संयवो	संस्तवः	११० गा-१३१
० संथारणं	संस्तारकम्	२१७४ [४]
० संधि	सन्धिम्	५४ [७] गा. ८५
संपट्टिते	सम्प्रस्थितः	१०९०
० संपणदिता	सम्प्रणदितानि	१७७, १८८
० संपणदिया	”	१७८ [१]
संपराह्यबंधगं	साम्प्रयायिकबन्धकम्	१६९९ [१]
संपराह्यबंधयं	”	१७३६ [१]
संपराह्य	सम्प्रयाय	१२१ तः १२३, १३३, १३७
संपहारेमाणीभो	सम्प्रधारयन्त्यः	पृ. ४२३ टि. १

मूलसरो	सङ्ख्यतो	सुरलकाह
संपिडिया	सम्पिण्डिताः	१०८३
संबलं	सम्बद्धम्	१६७ तः १६९, १७१ तः १७४
संबररुहिरे	शम्बररुधिरम्	१२२९
संभिषं	सम्भिषाम्-परिपूर्णम्	२००७
संबच्छराहं	संबत्सराः	३६९ [१, ३], १७०० [१०], १७३९ [२]
संबद्गवाप	संबर्तकवातः	३४ [१]
संबद्गवाप	संबर्तकवातः	पृ. १६ टि. ६
संबद्गवाप	”	पृ. १६ टि. ६
संबरा	संबराः-द्विखुरपशुविशेषः	७२
० संबरे	संबरौ	११० गा-१२०
संबाहनिवेशेसु	सम्बाधनिवेशेषु	८२
० संबिकिण्णा	संबिकीर्णानि	१८८
० संबिगिण्णा	”	१७७, १७८ [१]
संबुका	द्वीन्द्रियजीवाः	५६ [१]
संबुडजोगिया	संबृतयोनिकाः	७७२
संबुडजोगियाणं	संबृतयोनिकानाम्	७७२
संबुडवियडजोगिया	संबृतविशृतयोनिकाः	७७२
संबुडवियड-	संबृतविशृतयोनिकानाम्	
जोगियाणं	”	७७२
संबुडवियड	संबृतविशृता-योनिमैदः	
	७६४, ७६५, ७६७, ७७०	
संबुडा	संबृता-योनिमैदः	७६४, ७६५, ७६७, ७७०
संसयकरणी	संशयकरणी-भाषाप्रभेदः	८६६ गा. १९७
संसार	संसार	१९, २११
संसार०	”	२११ गा. १५८
संसारभपरिसे	संसारपरीतः	१३७९, १३८१
संसारत्या	संसारस्थाः	३३४
संसारपरिसे	संसारपरीतः	१३७६, १३७८

मूलसूत्रो	सङ्ख्यत्यो	सुर्यकाह	मूलसूत्रो	सङ्ख्यत्यो	सुर्यकाह
संसारसमावर्णन	संसारसमावर्णन	५७ [१-२], ५८ [१-२], ५९	सागरोवमपपुत्री- साय	सागरोपमपञ्चविंशत्या	१७१७
संसारसमावर्णनगा	संसारसमावर्णनगा	८६७, १५७३	”	सागरोपमपञ्चविंशतेः	१७१५
संसारसमावर्णन- जीवपणवर्णना	संसारसमावर्णनजीवप्रज्ञापना	१४, १८, १४७ [२]	सागरोवमपण्णासं	सागरोपमपञ्चाशत्	१७२२
संसारसमावर्णनया	संसारसमावर्णनया	८६७	सागरोवमपण्णा- साय	सागरोपमपञ्चाशता	१७२१
संहिता	संहिता-मिश्रिता	५३ गा. ४६	”	सागरोपमपञ्चाशतः	१७२१
सा	सा	५४ [३] गा. ५९, ५४ [४] गा. ६९, ५४ [५], गा. ७६ तः ७९, ५४ [६] गा. ८० तः ८३, ८३१, ८४९ तः ८५२, १२५२, १२५३, १२५५, १५२९ [१-३], १५३२ [१, ६]	सागरोवमसत- पुहुत्तं	सागरोपमशतपृथक्त्वम्	१३१४, १३२०, १३२८
			सागरोवमसतं	सागरोपमशतम्	१७२७
			सागरोवमसतेन	सागरोपमशतेन	१७२५
			सागरोवमसयपुहुत्तं	सागरोपमशतपृथक्त्वम्	१२७९, १२८४, १२९३, १२९९, १३८३
			सागरोवमसयस्त	सागरोपमशतस्य	१७२५
सा—	सा	११३१, ११४५	सागरोवमस- हस्तस्त	सागरोपमसहस्रस्य	१७०२ [१, ४, ११, ३६, ३९], १७२८, १७३१ [१, ३-५]
साह्यार ०	सातिचार	१३५	सागरोवमसहस्रं	सागरोपमसहस्रम्	१२७५, १३५४, १७२९
साह्यैर्गाई	सातिरेकाणि	१३४६, १७०० [१]	सागरोवमसहस्राई	सागरोपमसहस्रे	१२८९, १३१२
+ साप्य	साकेतम्	१०२ गा. ११३	सागरोवमसहस्रेण	सागरोपमसहस्रेण	१७२८
० सागरा	सागरात्	१[गा. २]	सागरोवमसहस्रेण	”	१७३३
सागरोवमकोडा- कोडीयो	सागरोपमकोटीकोटयः	१३०६, १३०९, १३११, १६९७तः १६९९, १७०० [४-५, ९-१३], १७०२ [३, ५-९, १३, १८-२२, २४-२७, ३६-३९, ४२-४३, ४५, ५४, ५८]. १७०३[१], १७०४	सागरोवमस्य	सागरोपमस्य	१६९८[१], १६९९ [२], १७०० [४, ९, ११-१३], १७०२ [३, ५-६, ८-९, १३, १८-२२, २४-२७, ३७-३८, ४२- ४३, ४५], १७०५, १७०७ [२], १७०८ [४, ७-८], १७११ [२], १७१३
सागरोवमकोडा- कोडीयो	सागरोपमकोटीकोटीः	१७३४, १७३५ [१], १७३७ [२-३], १७३९ [१-३], १७४१	सागरोवमं	सागरोपमम्	३३६ [१, ३], ३३७ [१, ३], ३४५ [१, ३], ३४७ [१, ३], १७०० [२], १७०८ [२]
सागरोवमपपुत्रीसं	सागरोपमपञ्चविंशतिः	१७१८			

मूलसरो	सङ्ख्याव्यो	सुर्यकाइ
सागरोबमाई	सागरोपमाणि ३३५ [१, ३], ३३७ तः ३४३	सूत्राणां प्रथम-तृतीयकण्डिके, ४०७ [१, ३], ४१७ तः ४३७ सूत्राणां प्रथम-तृतीयकण्डिके, १२६१, १२६७, १३३६ तः १३३८, १३४०, १३४१, १३४३, १३४६, १३५३, १७०० [१], १७०१ [१]
सागरोबमाई	सागरोपमे ४०९ [१, ३], ४१३ [१, ३], ४१७ [१, ३], ४१८ [१, ३], १३३९	
सागरोबमाणं	सागरोपमाणाम् १३५६	
सागार - ०	साकार १९०१ [१]	
सागारपल्ली	साकारपदयतिनः १९५४, १९५५, १९५७ [१], १९५८, १९६०	
सागारपासणवा	साकारपश्यता १९४५, १९४७, १९४८, १९५०	
० सागारपासणवा	साकारपद्वया १९४८	
सागारपासणवाए	साकारपद्वयताया १९५५	
सागारपासणवा	साकारपश्यता १९३६, १९३७, १९४०, १९४४, १९५०, १९५८	
० सागारपासणवा	साकारपद्वयता १९३७, १९४१, १९४५, १९५७ [१], १९५८	
० सागारमणागारं	साकारानाकारम् २११ गा. १६९	
सागारे	साकारः १७४६, १७५०, १९२०	
॥	साकारम् १९६३, १९६४	
सागारोबउत्ता	साकारोपयुक्ताः ३६३, ३२५, ९३८, १९२८, १९३९, १९३९ [१]	

मूलसरो	सङ्ख्याव्यो	सुर्यकाइ
सागारोबउत्तानं	साकारोपयुक्तानाम् ३६२, ३२५	
सागारोबउत्ते	साकारोपयुक्तः १३६२, २१७५	
सागारोबभोग-परिणामे	साकारोपयोगपरिणामः ९३२	
सागारोबभोगे	साकारोपयोगः १९०८, १९०९, १९१२, १९१३, १९१६, १९१७, १९२१, ४०८ टि. २	
० सागारोबभोगे	॥ १९०९, १९१३, १९२१	
सागारोबभोगोब-उत्ते	साकारोपयोगोपयुक्तः ३१४ टि. १	
० साङ्घ	शाटकः १०००	
साणं	स्वेषाम् १७७, १७८ [१-२], १८८, १९५ [१-२], १९६, १९७ [१], २०५ [१]	
॥	स्वासाम् १७७, १७८ [१-२], १८८, १९५ [१], १९६, १९७ [१]	
साव	साता २०५४ गा. २२५	
सावं	साताम् २०५४ गा. २२६	
सावा	साता २०६६, ४२४ टि. १	
सावावेदगा	सातावेदकाः ३२५	
सावावेदगाणं	सातावेदकानाम् ३२५	
सावावेदगिज्जस्स	सातावेदनीयस्य १६८१ [१], १७११ [१], १७३६ [१]	
सावावेदगिज्जं	सातावेदनीयम् १६८१ [१]	
सावावेदगिजे	॥ १६८१ [१]. १६९० [१]	
सावावेदगिज्जस्स	सातावेदनीयस्य १६८१ [१], १६९९ [१], १७०७ [१]	
सावावेदगिजे	सातावेदनीयम् १६९० [२]	

मूकसदो	सकन्यव्यो	सुसंकाह
सावासाथं	सातासाताम्	२०६७
सातिरेगस्स	सातिरेकेण	सातिरेकाद् वा
(तृप. ष.)		६९४, ७०३
„ (स. ष.)	सातिरेके	१८०६
		[१], १८३१
सातिरेगं	सातिरेकम्	३४५ [१, ३],
		३४७ [१, ३], ४०४
		[१, ३], ४०६ [१, ३],
		४१३ तः ४१६ सूत्राणां
		प्रथमं तृतीयकण्डिके,
		१२७५, १२७९, १२९३,
		१२९९, १३१४, १३२०,
		१३२८, १३५४, १३८३,
		१३८९, १५०२, १५०६
		[१, ३-४], १५२७,
		१५३५, १५४८, २१५७,
		पृ. १२५ टि. १
सातिरेगाहं	सातिरेकाणि	१३४३
„	सातिरेके	४१३ [१, ३],
		४१८ [१, ३]
सातिरेगाभो	सातिरेकात्	९९२ [२]
„	सातिरेके	१३५६
सातिरेगाणं	सातिरेकैः	सातिरेकेभ्यो वा
„ (तृप. ष.)		७०३, ७०५
„ (स. ष.)	सातिरेकेषु	१८३३
„ (स. ष.)	सातिरेकयोः	१८३१,
		१८३३
सातिसंठाणगामे	सादिसंस्थाननाम	१६९४
		[८]
सानी	सादि-संस्थानम्	९८८
सादीते	सादिकः	पृ. ३१५ टि. २
सादीय	„	१२६५, १२७६,
		१२९०, १३२५, १३२६,
		१३३०, १३३१, १३३४,
		१३४२ तः १३४४,
		१३४६, १३५१, १३५२,
		१३५७, १३५९, १३६१,

मूकसदो	सकन्यव्यो	सुसंकाह
		१३७०, १३७५, १३८२,
		१३८५, १३८८, १३९१,
		१३९४
सादीत्या	सादिकाः	२११
+ साम	वनस्पतिविशेषः	४२गा. २२
सामण्ण	सामान्य	३८२ [१]
० सामकृता	श्यामकृता	४४ गा. २७
सामाषह्ठी	श्यामषह्ठी	पृ. १९ टि. ११
० सामते	समीपे	२०५२ [४५]
सामा	श्यामाः	१८७ गा. १४६
„	श्यामा-भियङ्गुः	१२२७
सामाह्व ०	सामायिक	१३३, १३४
सामाह्व	„	१३४
सामाह्वचरिस-	सामायिकचारित्रपरिणामः	
परिणामे		९३६
सामाण -	सामान-अणपक्षिकाभि-	
	धानव्यन्तरदेवानामिन्द्र	१९४
सामाणा	सामानः-अणपक्षिकाभि-	
	धानव्यन्तरदेवानामिन्द्रः	१९४ गा. १५२
० सामाणा	सामानौ (सामानः-अण-	
	पक्षिकाभिधानवानव्य-	
	न्तरदेवानामिन्द्रः)	१९३ [२]
सामाणिय ०	सामानिक	१७७, १७८
	[१], १७९ [२], १८०	
	[२], १८२ [२], १८८,	
	१९० [२], १९५ तः १९७,	
	१९८ तः २०६ सूत्राणां	
	द्वितीयकण्डिका	
सामाणिया	सामानिकाः	१८७गा. १४२
सामिचं	स्वामित्कम्	१७८ [१]
सामिचं	„	१७७, १७८ [२],
		१८८, १९६
साथं	साताम्	२०६७
साथावेदुणित्तस्स	सातावेदनीयस्स	१६८ [१]

मूलसद्दो	सङ्ख्येत्यो	सुत्तंकाह
साध्यावेपिण्डस्त	सातावेदनीयस्य १७०८ [६]	
साध्यासाया	सातासाता २०६६	
सारद्वय ०	शारदिक १२३१	
० सारप	सारकः—सारः १२३७	
सारकलाणे	सारकल्याणः— वनस्पतिः ४८ गा. ३७	
सारसा	सारसाः ८८	
सारंग	सारङ्गाः—चतुरिन्द्रियजीवाः ५८ [१]	
सारा	भुजपरिसर्पविशेषाः ८५ [१]	
सारिकखं—	साट्टयम् २११ गा. १७५	
सारीर	शारीरी २०५४ गा. २२५	
सारीरमाणसं	शारीरमानसीम् २०६४, २०६५	
सारीरमाणसा	शारीरमानसी २०६३	
सारीरं	शारीरीम् २०६४, २०६५	
सारीरा	शारीरी २०६३	
सारे	सारः—वनस्पतिविशेषः ४८ गा. ३७	
० सारे	सारः १२२८, १२३३	
+ साळ	साळः—वृक्षविशेषः ४० गा. १३	
साळकलाणे	वनस्पतिविशेषः पृ. २० टि. ९	
साळस्त	शाखायाः ५४ [३] गा. ६०, ५४ [४] गा. ७०	
साळा	शाखाः ४०, ४१	
साळाप	शाखायाः ५४ [५] गा. ७९, ५४ [६] गा. ८३	
साळिपिट्टरासी	शाळिपिट्टराशिः १२३१	
साळिसच्छिषामच्छा	मत्स्यविशेषाः ६३	
साळी	बलयवृक्षविशेषः पृ. २० टि. ९	
„	शाळिः ५० गा. ४२	
साळे	शाखा ५४ [३] गा. ६०, ५४ [४] गा. ७०	
„	साळः—बलयवनस्पतिः पृ. २० टि. ९	

मूलसद्दो	सङ्ख्येत्यो	सुत्तंकाह
सावत्थी	श्रावस्ती १०२ गा. ११६	
+ सासग	पारदः २४ गा. ९	
सासर्व—	शाश्वतम् २१७६	
सासखं	„ २११ गा. १७९	
सासखं—	„ २११, २११ गा. १७७, २१७६ गा. २३१	
० साहस्तीप	साहस्र्याः पृ. ७२ टि. ३	
० साहस्तीण	साहस्रीणाम् १७७, १७८ [१-२], १७९ [२] १८० [२], १८२ [२], १८८, १९० [२], १९५ तः १९७, १९८ तः २०६ सूत्राणां द्वितीयकण्डिका	
+ साहारण—	साधारणवनस्पतिजीवानाम् ५४ [११] गा. १०६	
साहारण ०	साधारण ५४ [१०] गा. १०१	
साहारणजीवाणं	साधारणजीवानाम् ५४ [१०] गा. १०१	
साहारणलक्ष्णं	साधारणलक्षणम् ५४ [१०] गा. १०१	
साहारणसरीरणा-	साधारणशरीरनाम्नः माप १७०२ [४८]	
माप		
साहारणसरीरणामे	साधारणशरीरनाम १६९३	
साहारणसरीरबादर-	साधारणशरीरबादरवनस्प-	
बणप्फहकाहया	तिकायिकाः ३७	
साहारणसरीरबादर-	„	
बणत्सहकाहया	५५ [३], ५४ [१]	
साहारणान	साधारणानाम् ५४ [१०] गा. १००	
साहिज्जि	कथ्यन्ते—प्ररूप्यन्ते १२३२	
साहिज्जि	कथ्यन्ते—प्ररूप्यन्ते १२३२	
साधिपाई	साधिकानि ४१८ [१]	
साहीया	साधिका २११ गा. १६५	
० साहूणं (ब. व.)	साधुभ्यः पृ. १ पं. ४	
सिर्वाडि	वनस्पतिविशेषः ५४ [१] गा. ४७	

मूलसरो	सङ्गबन्धो	सुसंकाह
सिक्खायुष्वरंग	सिक्खापूर्वकम्	<७५
सिज्जह	सिध्यति २११ गा. १५९	
सिज्जह	,, २११ गा. १६०	
सिज्जणवाम्	सेधनया ५६४, ६०६	
सिज्जति	सिध्यति २१७४ [१], २१७५	
सिज्जंति	सिध्यन्ति ६२३, ६३६, ६७३ [२]	
सिज्जेज्जा	सिध्येत् १४२१ [५]	
सिद्धि	श्रेष्ठिनम् ११०८	
सिग्गिद्ध	सिन्धु पृ. १५४ टि. २	
सित	सित १७८ [२]	
सित्ति	सप्ततिः पृ. ३७१ टि. २	
सित्ताए	वनस्पतिविशेषः ५२	
सिद्ध	सिद्ध १५ तः १७	
+ सिद्ध	सिद्धः २११ गा. १७८	
सिद्धकेवल्लि-	सिद्धकेवल्यनाहारकः	
भाणाहारए	१३६९, १३७०	
सिद्धखेत्तोव-	सिद्धक्षेत्रोपपातगतिः	
वातगती	१०९८	
सिद्धखेत्तोव-	,,	
वायगती	१०९३, १०९८	
सिद्धगती	सिद्धगतिः ५६४	
सिद्धणोभवोव-	सिद्धनोभवोपपातगतिः	
वातगती	११००, ११०२, ११०४	
० सिद्धणोभवोव-	,,	
वातगती	११०२, ११०३	
० सिद्धणोभवोव-	,,	
वायगती	११०४	
सिद्धणोभवोव-	,,	
वातगती	पृ. २७१ टि. १-२	
सिद्धत्थिया	सिद्धार्थिका-मिष्टवाद्य- विशेषः १२३८	
सिद्धवज्जा	सिद्धवर्जा ६०८, ६२५, ६३८	
सिद्धवज्जो	सिद्धवर्जः १०९९	
सिद्धत्स	सिद्धत्स २११ गा. १७३	

मूलसरो	सङ्गबन्धो	सुसंकाह
सिद्धा	सिद्धाः २११, २११ गा. १५९-१६०-१६६-१७७- १७९, २२४ तः २२६, २३४, ४३९, ६०६, ६२३, ६३६, ८६७, १४०५, १५७३, १८७५ [२], १८८२ [३], १८८६, १८८७ [३], १९०१ [२], १९०३ [६], १९७९, २१७६	
० सिद्धा	सिद्धाः १६, १७, १९, १०० [४]	
सिद्धाण	सिद्धाणाम् २२५, २२६, २१७६	
सिद्धाण-	,, २११ गा. १६१, पृ. २२३ टि. १	
सिद्धाणं	सिद्धाणाम् २११, २११ गा. १६३ तः १६५-१६९ १७१-१७५, १९० [१], १९४ [१], १४०५, १८७०, १९७३, १९८०	
,, (च. ष.)	सिद्धेभ्यः पृ. ३ पं. ३	
सिद्धालए	सिद्धालयः-ईषत्प्रागभारै- कार्ये २११	
० सिद्धियाण	सिद्धिकानाम् २६९	
० सिद्धियाणं	,, २६९	
सिद्धि	सिद्धिम् २१७० [२] गा. २३०	
सिद्धी	सिद्धिः-ईषत्प्रागभारैकार्ये २११	
सिद्धे	सिद्धः १२६५, १८६७, १८७४ [२], १८८१ [३], १८९३	
,,	सिद्धान् १ गा. १, २११ गा. १६८	
सिद्धेहिंलो	सिद्धेभ्यः ९१० [४]	
सिद्धो	सिद्धः २११ गा. १६७- १६८, पृ. ५४५ टि. ६	

मूकसदो	सङ्ख्यत्वो	सुसंकाह	मूकसदो	सङ्ख्यत्वो	सुसंकाह
सिम्पारिवा	शिल्पार्याः १०१, १०६			[१], १८९४ [१], १९०५	
+ सिम्पिय	तृणविशेषः ४७ गा. ३६			[२], २१५३ [४]	
सिम्पिसंयुदा	शुक्लिसम्पुटाः—द्वीन्द्रियः		सिय	स्युः ९२१ [१], १०३८	
• सिम्पी	जीवाः ५६ [१]			[२], १०५० [२-३],	
सिध	शुक्तिः १२३०			१५९२, १६००, २०९९	
	स्यात् ५५ [३], ४४०,			[२], २१०० [२],	
	४४३, ४४८, ४५५			२१०२, २१०६तः२१०८,	
	[२-३], ४८९ [२], ५०४			२११२, २११३, २१२३	
	तः५०६, ५०८, ५२७ [३],			[३], २१२४ [३], २१५३	
	५३३ [१], ५३९ [१],			[५]	
	५४८ [१], ५५४ [१],		सिया	स्यात् १२२२, १२५२,	
	६७९, ६८१, ७८२ तः			१२५३	
	७८७, ७९३, ७९५, ७९६,			स्युः ९१६ [२], ९२१ [२]	
	८०७, ८०८ [१], ८१०		॥	सितानि १९५ [१]	
	[१], ८१२ [१], ८१४		० सिषा	शृगालाः ७४	
	[१], ८१६ [१], ८१८		सियाळा	शृगाली ८५१	
	[१], ८२० [१], ८२२		सियाळी	शृगालः ८४९, ८५२	
	[१], ८२४ [१], ८२६		सियाळो	॥ घृ. २१२ टि. ४	
	[१], ८२८ [१], ८३१,		० सिरषा	शिरस्काः १९६	
	९१० [३], १००२ [१],		सिरिकंदलगा	श्रीकन्दलकाः—एकलुर-	
	१००३ [१], १२०३			पशुविशेषाः ७१	
	[१, ३], १२१० [१, ३],		सिरीसिवा	सरीसृपाः ६४७ गा. १८३	
	१२११, १५५३, १५५९		सिरीसे	शिरीषः ४१ गा. १८	
	तः१५६१, १५८५ [१],		सिकृष्णबाल	शिलाप्रवाल १७८ [२]	
	१५८८, १५८९ [१],		सिळा	शिला—पृथ्वीकायभेदः	
	१५९०, १५९१, १५९६,			२४ गा. ८	
	१५९७ [१], १५९८,			रोमपक्षिविशेषः घृ. २४ टि. ७	
	१५९९ [१], १६०९,		सिखिषपुष्क	शिल्पिभ्रपुष्प १७८ [१-२]	
	१६११, १६१२, १६२८		सिखिषपुष्क ०	॥ १८७ गा. १४७	
	तः १६३०, १६३३,		सिल्लेस ०	श्लेष ५३ गा. ४५	
	१६३४, १६३५ [४],		सिषा	शिवानि १७७, १७८	
	१६५०, १६५२, १६५७,			[१], १८८	
	१६६०, १८०९, १८६६		० सिह्वरा	शिव्वराणि १९५ [१]	
	[१], १८७१ [१], १८७६		सिह्वरि	शिव्वरिन् १०९८	
	[१], १८७८ [१], १८८१		सिह्वरिसु	शिव्वरिषु १४८	
	[१], १८८३ [१], १८८७		सीलमगल्ल	शिष्यमगल्लस्य १ [गा. २]	
	[१], १८९० [१], १८९१		सिगवेरचूषमाण	शिव्वेरचूषणाम् ८८४	

मूलस्रोत	सम्बन्धितो	सुसंकाह
सिगाबेरबुण्णे	शङ्खचैरवूर्णम्	१२३४
सिगाबेरे	शङ्खचैरम्	५४ [१] गा. ४८, १२३४
० सिगाण	फलीनाम्	८८६
सिगाराहं	शङ्खाराणि	२०५२ [२]
सिगिरिडे	चतुरिन्द्रियजीवः	५८ [१] गा. ११०
सिंघाडगस्त	शङ्खाटकस्य	५४ [२] गा. ५५
सिंघाणएसु	श्लेष्मसु	पृ. ३५ टि. ३
सिंघाणसु	"	६३
सिन्दुवार ०	सिन्दुवार	१२३१
सिन्दुवारे	सिन्दुवारः	४२ गा. २२
+ सिन्दुमोबीरा	सिन्दुमोवीरेषु	१०२ गा. ११५
सिंसुमारा	शिंशुमाराः—जलचरमेदः	पृ. २९ टि. २
सिंहल	सिंहल—म्लेच्छजतिविशेष	९८
० सीण	शीतः	५४८ [२], ५५० [२-३]
सीओसिणं	शीतोष्णाम्	२०५७ [३, ५]
सीतजोणिया	शीतयोनिः	७५, ३
सीतजोणियाणं	शीतयोनिःकानाम्	७५, ३
सीतफास ०	शीतस्पर्श	४४१, ५४७ [१], ५४८ [१], ५५० [१], ५५१ [१], ५५२ [१]
सीतफासपरिणता	शीतस्पर्शपरिणताः	९ [२-४], ११ [१-४], १२ [१-२, ७], १३ [३-५]
० सीतस्स	शीतस्य	५४७ [१], ५५२ [१]
सीतं	शीताम्	२०५६
सीता	शीता—योनिमेदः	७३८ तः ७४०, ७४२, ७४४, ७४५, ७४७ तः ७५१

मूलस्रोत	सम्बन्धितो	सुसंकाह
सीता	शीता—वेदनामेदः	२०५४ गा. २२५, २०५५
"	शीताः	१८६४
सीताए	श्रितया—निःश्रेणियास्या	२११
० सीताणं	शीतानाम्	५५१ [१], ५५२ [१]
सीते	शीतः—स्पर्शः	५५३
० सीते	" "	५४७ [१-३], ५४८ [१, ३], ५५० [१], ५५१, ५५२
सीतोवृए	शीतोदकम्	२८ [१]
सीतोसिणजोणिया	शीतोष्णयोनिः	७५, ३
सीतोसिणं	शीतोष्णाम्—वेदनामेदम्	२०५६, २०५७ [२], २०५८
सीतोसिणा	शीतोष्णा—योनिमेदः	७३८ तः ७४०, ७४२, ७४४, ७४५, ७४७ तः ७५१
"	"—वेदनामेदः	२०५५
० सीशु	सीशु	१२३७
सीमागारा	प्राह्वविशेषः	६५
सीथ	शीत—स्पर्श	१८०१, १८०९
सीथ ०	" "	५०४, ५२५ [१]
सीथउरए	वनस्पतिविशेषः	४२ गा. २१
सीथफास ०	शीतस्पर्श	४४०
सीथफासपरिणता	शीतस्पर्शपरिणताः	८ [४], ९ [१, ५], १० [१-२], ११ [५], १२ [३, ५, ८], १३ [१, ३]
सीथफासपरिणया	"	१२ [४]
सीथफासाहं	शीतस्पर्शानि	८७७ [१३]
सीथलुक्खाम्भो	शीतलुक्खाः	१२४१
० सीथस्स	शीतस्य	५४६ [१], ५५० [१], ५५१ [१]

मूलसदो	सक्यत्यो सुसंकाह
सीयं	शीतम् १८६४, २०५२ [२]
”	शीताम्-वेदनाभेदम् २०५७ [२-५], २०५८
सीया	शीताः २०५२ [२]
सीयाई	शीतानि ८७७ [१४]
० सीयाणं	शीतानाम् ५४७ [१], ५४८ [१], ५५० [१]
सीलं	शीलम् १४२० [६-७], १४३७ [६]
सीबणि	श्रीपर्णी ४० गा. १५
सीसखंडाण	सीसकखण्डानाम् ८८२
+ सीस्य	सीसकम् २४ गा. ८
सीसवा	शिक्षापा ४० गा. १५
सीह	सिंह १९६
सीह[अंक]	सिंहाङ्क १७७
सीहकण्णा	सिंहकर्णाः-अन्तर्द्वीप-मनुष्याः ९५
सीहकण्णी	सिंहकर्णा-वनस्पति-विशेषः ५४ [१] गा. ४७
सिहकिण्ही	(?) ,, प्र. २१ टि. ९
सीहमुहा	सिंहमुखाः-अन्तर्द्वीप-मनुष्याः ९५
सीहल	सिंहल-म्लेच्छजाति-विशेष प्र. ३६ टि. ६
सीहा	सिंहाः ७४, ६४७ गा. १८३
सीही	सिही ८५१
सीह्ने	सिंहः ८४९, ८५२
सीहो	सिंहः प्र. २१२ टि. ४
सुप	शुकः १२२७
सुपण	श्रुतेन ११० गा. १२४
सुकत	अकृत १७७
सुक्य	,, १७८ [१], १८८
सुक	शुक-देवलोक २१०, ६३४, १०३५

मूलसदो	सक्यत्यो सुसंकाह
सुकछिवाडिया	शुकछिवाडिका-शुकबला-दिफलिका १२३१
सुकयोगलपरिसा-डेसु	शुकपुद्गलपरिशाटेपु ९३
सुकपोगला	शुकपुद्गलाः २०५२ [२]
सुकलेसट्टाणा	शुकलेदयास्थानानि १२४९
सुकलेसट्टागेहितो	शुकलेदयास्थानेभ्यः १२४९
सुकलेसं	शुकलेदयाम् प्र. २९३ टि. १
सुकलेसं	शुकलेदयम् प्र. ३०२ टि. ४
सुकलेसा	शुकलेदया ११६४ [३]
”	शुकलेदयाः ११७२
सुकलेसे	शुकलेदयः १२११, १७५१
सुकलेसेण	शुकलेदयेन १२५८ [४]
सुकलेसेसु	शुकलेदयेषु १२११
सुकलेस्सट्टाणा	शुकलेदयास्थानानि १२४७, १२४९
सुकलेस्सट्टाणाण	शुकलेदयास्थानानाम् १२४८, १२४९
सुकलेस्सट्टागेहितो	शुकलेदयास्थानेभ्यः १२४७, १२४९
सुकलेस्सं	शुकलेदयाम् १११६, १२२१ तः १२२४, १२५४
सुकलेस्सं	शुकलेदयम् १२५८ [३]
सुकलेस्सा	शुकलेदया ११५६, ११५८, ११६३ [१,३], ११६९ [१], ११८० [९], १२१९, १२२५, १२३१, १२३२, १२३८, १२४०, १२४२ तः १२४४, १२५०, १२५५, १२५६, १२५७ [१-३, ५, ७], १७५२
”	शुकलेदयाः २५५, ९४२, ९४६, ११५५, ११७०, ११८० [५, ७-८], ११८२ [१,३], ११८६ तः ११८८, ११९०, ११९१, ११९४

मूलसरो	सकषयत्थो	सुसंकाह
सुकलेस्साए	शुकलेदयायाः	१२४५, १२४६
"	शुकलेदयायाम्	१८८५ [४]
सुकलेस्साभो	शुकलेदयाः	११८० [७-९]
० सुकलेस्साभो	"	११५५
सुकलेस्साढाणा	शुकलेदयास्थानानि	१२४७
सुकलेस्साण	शुकलेदयानाम्	११७२, ११८० [१,५,८,१०], ११८२ [१,३], ११८६ तः ११८८, ११९०, ११९१, ११९३, घृ. २८४ टि. १
सुकलेस्साणं	शुकलेदयानाम्	२५५, ११७०
सुकलेस्सापरिणामे	शुकलेदयापरिणामः	९३०
सुकलेस्से	शुकलेदयः	१२११, १२१७, १३४१
सुकलेस्सेसु	शुकलेदयेषु	१११७, १२११
सुका	शुकाः-वैमानिकदेवविशेषाः	१४४ [१]
"	शुकाः-शुकनिकायदेवाः	१९५ [१]
सुकिलएणं	शुककेन-शुकत्तेन	१२३२
सुकिलपत्ता	शुकपत्ताः-चतुरिन्द्रिय- जीवाः	५८ [१]
सुकिलवण्ण ०	शुकवर्णं घृ.	१३७ टि. २
सुकिलवण्णणा-	शुकवर्णनाम्नः	
मस्स		१७०२ [२९,३२]
सुकिलवण्णणामे	शुकवर्णनाम् १६९४ [९]	
सुकिलवण्णणा-	शुकवर्णनाम्नः	
मए		१७०२ [२४]
सुकिलवण्णपरि-	शुकवर्णपरिणताः	
णवा		९ [५], १० [१], ११ [१-५], १२ [१,३-८], १३ [१-३, ४-५]

मूलसरो	सकषयत्थो	सुसंकाह
सुकिलवण्णपरिणया	शुकवर्णपरिणताः	८ [१], १० [२], १२ [२], १३ [३]
सुकिलवण्णपरिणामे	शुकवर्णपरिणामः	९५२
सुकिलाहं	शुकानि	८७७ [७-८], १७९८ [१-२]
० सुकिलाहं	"	१८०६ [१], १८०९
सुकिल	शुक	५४४
सुकिलएणं	शुककेन-शुककेन घृ.	२९५ टि. ४
सुकिलमसिषा	शुकमृत्तिका.	२३
सुकिलवण्ण ०	शुकवर्णं	४८०, ४४१
सुकिलसुत्तए	शुकसुत्तके	१२२२
सुकैसु	शुकैसु-वीर्येषु	९३
सुगहगामिणीभो	सुगतिगामिन्यः	१२४१
सुगंष ०	सुगन्ध १७७, १७८ [१], १८८	
सुगंधि ०	सुगन्धि घृ.	५६ टि. ६
सुगंधिए	कमलविशेषः	५१
सुगा	शुकाः	८८
सुणए	शुनकः	८४९, ८५२
सुणभो	"	घृ. २१२ टि. ४
सुणगा	शुनकाः	७४
सुणह	शुणत २११ गा.	१७५
सुणिया	शुनिका	८५१
सुणेह	शुणोति ९९० [१], ९९१ [१]	
सुणेति	"	९९१ [१], ९९२ [१]
सुणहा	बहुबीजबनस्पतिः घृ.	१७ टि. ९
सुत	श्रुत-श्रुतज्ञान	१९२९
सुतअण्णणा	श्रुताज्ञान ४४८, ४६७ [१], १९२८, १९२९	
सुतअण्णणासागा-	श्रुताज्ञानसाकारोपयोगः	
रोवभोगे		१९२१
सुतअण्णणी	श्रुताज्ञानी ४७८, ४९६	
"	श्रुताज्ञानिनः २५८, २५९, १९६०	

मूलसहो	सङ्ख्यस्थो	सुसंकाह
सुतभण्णाणीणं	श्रुताज्ञानिनाम् २५८, २५९	
सुतभण्णाणे	श्रुताज्ञाने १९१७	
० सुतभण्णाणोव- उत्ता	श्रुताज्ञानोपयुक्ताः १९३१	
सुतपाण	श्रुतज्ञान ४४८, ४५२, ४६४ [१], १९२८, १९२९	
सुतपाण ०	„ ४४१, ४५९ [१]	
० सुतपाणपञ्चवेहि	श्रुतज्ञानपर्यवेः ४८७ [१]	
सुतपाणपञ्चवेहिं	„ ४४१, ४६३ [१]	
सुतपाणसागारपा- सणवा	श्रुतज्ञानसाकारपत्यता १९४८	
सुतपाणसागारपा- सणवा	„ १९४१	
० सुतपाणिसु	श्रुतज्ञानिषु १८९८ [१]	
सुतपाणी	श्रुतज्ञानी ४६०, ४७८, ४८६, ४९४	
„	श्रुतज्ञानिनः २५९	
सुतपाणीणं	श्रुतज्ञानिनाम् २५७	
सुतोवउत्ता	श्रुतोपयुक्ता १७५२	
सुतोवउत्ते	श्रुतोपयुक्तः १७४६, १७५०, १७५१	
० सुत्तए	सूत्रके-सूत्रे १२२२	
० सुत्तस्यं	सूत्रत्रयम् ३५३	
सुत्तरुह	सूत्ररुचिः ११० गा. १२४	
सुत्त[रुह]	„ ११० गा. ११९	
सुत्तवेवालिया	सूक्तवैतालिकाः-कर्मार्याः १०५	
सुत्तं-	सूत्रम् ११० गा. १२४	
सुत्ता	सुप्ताः ३२५	
सुत्ताणं	सुप्तानाम् ३२५	
सुत्ताणि	सूत्राणि १४९९ [१], १५००	
सुत्तीमई	शौफिकावती १०२ गा. ११५	
सुद्विट्ट ०	सुद्वट्ट ११० गा. १३१	
सुद्व	शुद्ध १२१८ गा. २१०	

मूलसहो	सङ्ख्यस्थो	सुसंकाह
सुद्वदंता	शुद्धवन्ताः-अन्तर्द्वीप- मसुध्याः ९५	
सुद्वया	प्राहविशेषः पृ. ३० टि. २	
सुद्ववाए	शुद्धवातः ३४ [१]	
सुद्ववाणी	शुद्धामिः ३१ [१]	
सुद्ववे	शुद्धम् १२२०	
सुद्वोदए	शुद्धोदकम् २८ [१]	
सुपक्खोघरसे	सुपक्खुरसः पृ. २९६ टि. १५	
सुपिक्खोघरसे	सुपक्खुरसः १२३७	
सुविभगंध	सुरभिगन्ध ५४४	
सुविभगंध ०	„ ६४१, १८०९	
सुविभगंधणामाए	सुरभिगन्धनाम्नः १७०२ [२९]	
सुविभगंधपरिणता	सुरभिगन्धपरिणताः ८[२], ९ [१-५], १० [१], ११ [१-५], १२ [१-८], १३ [१-५]	
सुविभगंधपरिणामे	सुरभिगन्धपरिणामः ९५३	
सुविभगंधस्स	सुरभिगन्धस्य ५४४	
सुविभगंधाई	सुरभिगन्धानि ८७७ [१०], १८०६ [१]	
सुविभगंधाणो	सुरभिगन्धाः १२४०	
सुविभगंधो	सुरभिगन्धः ५४४	
सुविभगंधपरिणामे	सुरभिगन्धपरिणामः- शुभशब्दपरिणामः ९५७	
सुभए	सुभगम्-पद्मविशेषः ५१	
सुभग ०	सुभग-पद्मविशेष ५४ [८] गा. ९०	
सुभगणामाए	सुभगनाम्नः १७०२ [५१]	
सुभगणामे	सुभगनाम १६९३	
सुभगत्ताए	सुभगतया २०५२ [२]	
सुभगा	सुभगा-बह्वीविशेषः ४५ गा. २९	
„	सुभगाः-श्रीनिश्चयजीवाः ५७ [१]	
सुभगामस्स	सुभगनाम्नः १६८४ [१]	

मूलसरो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
सुभणामं	शुभनाम	१६८४ [१]
सुभणामाप	शुभनामनः	१७०२ [५०]
सुभणामे	शुभनाम	१६९३
सुभणसा	सुभनाः—बह्वीविशेषः	४५. गा. ३०
सुभक्तभो	वनस्पतिविशेषः	पृ. २२ टि. ४
सुय	श्रुत	१ [गा. १]
+ सुय	तृणविशेषः	४७ गा. ३५
सुयभण्णाण	श्रुताज्ञान	४४५ तः ४४७
सुयभण्णाण ०	,,	४४०, ४४१, ४४३, ४७० [१]
सुयभण्णाणपरिणामे	श्रुताज्ञानपरिणामः	९३४
सुयभण्णाणसागर-	श्रुताज्ञानसाकारपदयत्ता	
पासणत्वा		१९४५, १९४८
सुयभण्णाणसागर-	,,	१९४१, १९५७ [१],
पासणत्वा		१९५८
सुयभण्णाणसागा-	श्रुताज्ञानसावःरोपयोगः	
रोचभोगो		१९०९, १९१३
सुयभण्णाणी	श्रुताज्ञानी	४७१, ४८८, १३५२, १८९९ [१]
,,	श्रुताज्ञानिनः	९३८, ९४० [१], ९४१ [१], १९५४
० सुयभण्णाणोव-	श्रुताज्ञानोपयुक्ताः	१९३२ [१]
वत्ता		
सुयभण्णाणसागर-	श्रुताज्ञानसाकारपदयत्ता	
पासणत्वा		१९३७
सुयणाण	श्रुतज्ञान	१२१६ [१], १४३७ [५६]
सुयणाण ०	,,	४४०, ४७७ [१], ४८५ [१]
सुयणाणपरिणामे	श्रुतज्ञानपरिणामः	९३३
सुयणाणसागरपा-	श्रुतज्ञानसाकारपदयत्ता	
सणत्वा		१९३७
सुयणाणसागारोव-	श्रुतज्ञानसाकारोपयोगः	
भोगो		१९०९, १९१३, १९२१
सुयणाणं	श्रुतज्ञानम्	११० गा. १२९

मूलसरो	सङ्ख्येत्यो	सुसंकाह
० सुयणाणाई	श्रुतज्ञाने	१४२० [५६]
सुयणाणारिया	श्रुतज्ञानार्याः	१०८
सुयणाणी	श्रुतज्ञानी	१३४८
,,	श्रुतज्ञानिनः	२५७, ९३८, ९४१ [१], १९५४, १९६०
सुयणाणीणं	श्रुतज्ञानिनाम्	२५९
० सुयणाणमु	श्रुतज्ञानयोः	१२१६ [१]
सुयधर्मं	श्रुतधर्मम्	११० गा. १३०
सुयपिच्छे	शुकपिच्छम्	१२२७
सुयपिच्छे	,,	पृ. २९३ टि. १२
सुययरणनिहाणं	श्रुतरत्ननिधानम्	१ गा. २
सुययरणे	श्रुतरत्नम्	१ गा. ३
सुययरण-	श्रुतरत्नम्	१ [गा. २]
सुयविसिद्ध्या	श्रुतविसिद्धता	१६८५ [१]
सुयविंदा	श्रीन्द्रियजीवाः	५७ [१]
सुयसागरा	श्रुतसागरात्	१ [गा. २]
सुरह्य	सुरचित	१८८
सुरगण ०	सुरगण	२११ गा. १७२
+ सुरद्व	सुराद्वेषु	१०२ गा. ११४
सुरभि	सुरभि	१७८ [१], १८८
सुरभिगंधणामे	सुरभिगन्धनाम	१६९४ [१०]
सुरभिगंधपरिणता	सुरभिगन्धपरिणताः	पृ. ६ टि. १-३, पृ. ७ टि. ३, पृ. ८ टि. १-३-५, पृ. १० टि. १
सुरहि	सुरभि	१७७
सुरिदि	सुरेन्द्रः	१९७ [२]
सुरूव ०	सुरूप	१९२
+ सुरूव	सुरूपः—भूताभिधानवान-	
	व्यन्तरेदेवानामिन्द्रः	१९२ गा. १४९
सुरूवा	सुरूपाः	१७७, १७८ [१], १८८
,,	सुरूपौ	१७८ [२]
,,	सुरूपाणि	१९५ [१]
सुबच्छे	सुबत्सः—वानव्यन्तरेन्द्रः	१९४ गा. १५२

मूलसदो	सकन्यत्वो	सुप्तकाह
सुवणकुमारराया	सुपर्णकुमारराजा	१८५ [२], १८६ [२]
सुवणकुमारा	सुपर्णकुमाराः	१४० [१], १८४ [१], १८५ [१], १८६ [१]
सुवणकुमाराणं	सुपर्णकुमाराणाम्	१८४ [१], १८५ [१], १८६ [१], १८७, ३५१ [१], ५७८
सुवणकुमारिंदा	सुपर्णकुमारेन्द्रौ	१८४ [२]
सुवणकुमारिंदे	सुपर्णकुमारेन्द्रः	१८६ [२]
सुवणकुमारीणं	सुपर्णकुमारीणाम्	३५२ [१]
सुवणत्रुहिया	सुवर्णयूयिका	१२३०
○ सुवणमती	सुवर्णवती	२११
सुवणगसिन्पी	सुवर्णशुक्तिः	१२३०
सुवण्णा	सुपर्णाः—सुपर्ण[कुमाराः]	१७७ गा. १३७, १८७ गा. १४५ गा. १४७, ४३९
सुवर्णिन्दे	सुपर्णेन्द्रः—सुपर्णकुमारेन्द्रः	१८५ [२]
सुवण्णे	सुपर्णे—सुपर्णकुमारेषु	१८७ गा. १३८
„	सुवर्णम्	२४ गा. ८
सुसुमारा	शिष्टुमाराः	पृ. २९ टि. २
सुह०	शुभं	१९६
सुहत्ताप	सुखतया	१८०५, १८०६ [१]
सुहकासा	सुखस्पर्शानि	१९५ [१]
○ सुहया	सुखता	१६८१ [१], १६९० [२]
सुहं	सुखम्	२११ गा. १७७, २१७६ गा. २३१
„	सुखा	२०५४ गा. २२६, २०७०
○ सुहं	„	२११ गा. १७२
सुहा	सुखा—वेदनाभेदः	२०६९
○ सुहावहा	सुहावहा	२११

मूलसदो	सकन्यत्वो	सुप्तकाह
सुहिराणिपाकुसुमे	सुहिराण्यिकाकुसुमम्	१२३०
सुवी	सुखिनः	२११ गा. १७७, २१७६ गा. २३१
सुहुम०	सुक्ष्म	१४९१ [२], १४९२ [२], १४९३ [२], १४९४ [२]
+ सुहुम	सुक्ष्मः	२१२ गा. १८१, १२५९ गा. २१२
सुहुमअपजसगाणं	सुक्ष्मापर्याप्तकानाम्	२३८
सुहुमअपजसवार्णं	सुक्ष्मापर्याप्तकानाम्	२४८
सुहुमआउकाहय०	सुक्ष्माप्रायिक	२३९, २४९
सुहुमआउका-	„	२३८
ह्य-०	„	२३८
सुहुमआउकाहया	सुक्ष्माप्रायिकाः	२३७ तः २३९, २४० [३], २४१, २४७तः २४९, २५० [३] ३३४
सुहुमआउकाहयाणं	सुक्ष्माप्रायिकानाम्	२३७, २४० [३], २४१, २४७, २४८, २५० [३], २५१, ३५८
सुहुमआउकाह्य	सुक्ष्माप्रायिकाः	१३०१
सुहुमआउकाहया	सुक्ष्माप्रायिकाः	२६, २७, १५३
○ सुहुमआउकाहया	„	२७
सुहुमआउकाहयाणं	सुक्ष्माप्रायिकानाम्	१५३
सुहुमणामस्त	सुक्ष्मनाम्नः	१७०२ [४७]
सुहुमणामाप	„	१७०२ [४५]
सुहुमणामे	सुक्ष्मनाम	१६९३
सुहुमणिबोया	सुक्ष्मनिगोदाः	२३९
सुहुमणिबोयाण	सुक्ष्मनिगोदानाम्	२३७
सुहुमणिगोद-०	सुक्ष्मनिगोद	२३८, २४८
सुहुमणिगोदा	सुक्ष्मनिगोदाः	२४७, २४८, ३३४
सुहुमणिगोदे	सुक्ष्मनिगोदः	१३०१
सुहुमतेउकाहय०	सुक्ष्मतेजःप्रायिक	२३९, २४९

मूलसदो	सङ्घयत्वो	सुर्तकाह
सुहुमतेउकाहय-	सुक्ष्मतेजःकायिक	२३८
सुहुमतेउकाहया	सुक्ष्मतेजःकायिकाः	१५६, २३७, २३८, २४० [४], २४१, २४७ तः २४९, २५० [४], २५१, ३३४
सुहुमतेउकाहयाणं	सुक्ष्मतेजःकायिकानाम्	१५६, २४० [४], २४१, २४७, २४८, २५० [४], २५१, ३६१
सुहुमतेउकाहय्	सुक्ष्मतेजःकायिकः	१३०१
सुहुमतेउकाहया	सुक्ष्मतेजःकायिकाः	२९, ३०, २३९
सुहुमतेउकाहयाणं	सुक्ष्मतेजःकायिका- नाम्	२३७
सुहुमनिगोद०	सुक्ष्मनिगोद	२३९
सुहुमनिगोदा	सुक्ष्मनिगोदाः	२३७, २३८, २४० [७], २४१, २४९, २५० [७], २५१
सुहुमनिगोदाण	सुक्ष्मनिगोदानाम्	२४१
सुहुमनिगोदाणं	,,	२४० [७], २४७, २५० [७], २५१
सुहुमनिगोय०	सुक्ष्मनिगोद	२४९
सुहुमनिगोया	सुक्ष्मनिगोदाः	२५० [७]
सुहुमपञ्जत्तगाणं	सुक्ष्मपर्याप्तकानाम्	२३९
सुहुमपञ्जत्तया	सुक्ष्मपर्याप्तकाः	२५१, ३३४
सुहुमपञ्जत्तयाण	सुक्ष्मपर्याप्तकानाम्	२४९
सुहुमपुठविकाहएसु	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकेषु	६६८ [४]
सुहुमपुठविकाहय- हिलो	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकेभ्यः	६५० [४-५]
० सुहुमपुठविका- हएहिलो	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकेभ्यः	६५० [५]
सुहुमपुठविकाहय ०	सुक्ष्मपृथ्वीकायिक	२३९, २४९
सुहुमपुठविका- हय-०	,,	२३८

मूलसदो	सङ्घयत्वो	सुर्तकाह
सुहुमपुठविकाहया	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकाः	२०, २१, १५०, २३७ तः २३९, २४० [२], २४१, २४७ तः २४९, २५० [२], २५१, ३३४
० सुहुमपुठविकाहया	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकाः	२१
सुहुमपुठविका- हयाणं	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकानाम्	१५०, २३७, २४० [२], २४१, २४७, २४८, २५० [२], २५१, ३५५ [१]
० सुहुमपुठविका- हयाणं	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकानाम्	३५५ [२-३]
सुहुमपुठविकाहए	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकः	१३०१
सुहुमपुठविकाहय- एगिद्वि- ओराखिवसरीरे	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकैकेन्द्रियौ- दारिकशरीरम्	१४७८ [१-२] १४७८ [२]
० ,,	,,	१४७८ [२]
सुहुमपुठविकाह- याण	सुक्ष्मपृथ्वीकायिकानाम्	१४९० [२]
सुहुमवणप्फह- काहए	सुक्ष्मवनस्पतिकायिकः	१३०१
सुहुमवणप्फहका- हय ०	सुक्ष्मवनस्पतिकायिक	२३९, २४९
सुहुमवणप्फहका- हय- ०	,,	२३८
सुहुमवणप्फह- काहया	सुक्ष्मवनस्पतिकायिकाः	२३७, २३९, २४० [६], २४१, २४८
सुहुमवणप्फहका- हयाणं	सुक्ष्मवनस्पतिकायिकानाम्	२३७, २४० [६], २४७, २४८, ३६७
सुहुमवणप्फतिक- हया	सुक्ष्मवनस्पतिकायिकाः	२३८, २५१
सुहुमवणप्फसहका- हया	,,	३५, ३६, १६२, २४७, २४९, २५० [६], ३३४
० सुहुमवणप्फस- हकाहया	,,	३६

मूलस्रो	सङ्कलित्यो	सुसंकाह
सुद्धमखण्डसङ्काह- वाणं	सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानाम्	१६२, २४१, २५१
सुद्धमखण्डसति- काहवाणं	"	२५० [६], ३३४
सुद्धमवाउकाह्य	सूक्ष्मवायुकायिक	२३९, २४९
सुद्धमवाउका- ह्य-०	"	२३८
सुद्धमवाउकाह्यथा	सूक्ष्मवायुकायिकाः	१५९, २३७तः २३९, २४० [५], २४७तः २४९, २५० [५], ३३४
सुद्धमवाउकाह्यवाणं	सूक्ष्मवायुकायिकानाम्	१५९, २३७, २४० [५], २४१, २४७, २४८, २५० [५], २५१, ३६४ [१]
० सुद्धमवाउकाह- वाणं	सूक्ष्मवायुकायिकानाम्	३६४ [२]
सुद्धमवाउकाह्यप	सूक्ष्मवायुकायिकः	१३०१
सुद्धमवाउकाह्यप- सिद्धिवेडम्बिय- सरीरे	सूक्ष्मवायुकायिकेकेन्द्रिय- वैक्रियशरीरम्	१५१५ [२]
सुद्धमवाउकाह्यथा	सूक्ष्मवायुकायिकाः	३२, ३३
० सुद्धमवाउकाह्यथा	"	३३
सुद्धमसंपराय	सूक्ष्मसंपरायः	१७४२
सुद्धमसंपराय	सूक्ष्मसंपराय	१२२, १३७
सुद्धमसंपराय ०	"	१२१, १२२, १३३, १३७
सुद्धमसंपरायच- रितपरिणामे	सूक्ष्मसंपरायचारित्र परिणामः	९३६
सुद्धमस्त	सूक्ष्मस्त	१७०२ [४८], २१७५
सुद्धमा	सूक्ष्माः	५४ [११] [गा. १], २३७तः २४० [१], २४१, २४७तः २५० [१], २५१, २६७, ३३४, ९९३, ९९४, २१६८, ट्ट. ४८ टि. ३

मूलस्रो	सङ्कलित्यो	सुसंकाह
सुद्धमाहं	सूक्ष्माणि	१७८ [१-२]
सुद्धमाण	सूक्ष्माणाम्	१५०४ [३]
सुद्धमाणं	सूक्ष्माणाम्	२३७, २४० [१], २४१, २४७, २५० [१], २५१, २६७, १५०६ [५]
सुद्धमे	सूक्ष्मः	१३००, १३०२, १३८६
सुद्धो	शुभः	२११ गा. १७३
सुद्धकलित्तणा	तृणविशेषः	४७ गा. ३६
सुद्धि	शुण्ठी	५४ [८] गा. ९२
सुद्धे	तृणविशेषः	४७ गा. ३६
सुद्धे	पर्वणवनस्पतिविशेषः	४६ गा. ३३
सुद्धुमारा	शिष्टुमाराः-जलचरमेदः	६३, ६७
० सुद्धं	सूचिः	९११ [२], ९१२ [२], ९१८ [१], ९२०, ९२२ तः ९२४
सुद्धकलावसंठाण- संठिय	सूचिकलापसंस्थानसंस्थि- तम्	१४९२ [१]
सुद्धंमुहा	सूचिमुक्ताः-द्वीन्द्रियजीवाः	५६ [१]
सूचलि०	म्लेच्छजातिविशेष	ट्ट. ३६ टि. १५
सूचीकलावसंठाण- संठिय	सूचिकलापसंस्थानसंस्थि- तम्	९८६
सूचीमुहा	सूचिमुक्ताः-द्वीन्द्रियजीवाः	ट्ट. २७ टि. ५
सूर	सूर्य	१६७ तः १७४
सूरकन्तमणिगिस्सिप्	सूर्यकान्तमणिनिमित्तः	३१ [१]
सूरकन्ते	सूर्यकान्तः	२४ गा. ११
सूरणकन्दे	सूरणकन्दः	५४ [१] गा. ५३
० सूरवल्ली	सूरवल्ली	४५ गा. ३०
सूरविमाने	सूर्यविमाने	३९९ [१-३], ४०० [१-३]

मूकसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
+ सुरसेना सुरा	शूरसेनेषु १०२ गा. ११६	
० सुरा	सूर्याः-सूर्यनिकायदेवाः १४२ [१], १९५ [१]	
सूरिय	सूराः-सूर्यनामाभिधद्वीप- समुद्रार्थे १००३ [२] गा. २०६	
० सुरिया सुलपाणी सुस्वरणामाए सुस्वरणामे से	सूर्य १९६, १९७ [१], १९८ [१], २१०	
	सूर्यौ १९५ [२]	
	शूलपाणिः १९८ [२]	
	सुस्वरनाम्नः १७०२ [५२]	
	सुस्वरनाम १६९३	
	अथ ३ तः ६, १४ तः २४, २६ तः २८ [१], २९ तः ३१ [१], ३२ तः ३४ [१], ३५ तः ५२, ५४ [१], ५६ [१], ५७ [१], ५८ [१], ५९ तः ६७, ६९ तः ७४, ७६ त ८३, ८५ [१], ८६ तः ९०, ९२ तः ९७ [१], ९८ तः १३२, १३४ तः १४० [१], १४१ [१], १४२ [१], १४३, १४४ [१], १४५, १४६ [१], १४७ [१], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८३ [२], १९० [२], १९७ [२], १९८ [२], १९९ [२], ८३०, ८३१, ८६७, ८६८, ८८२ तः ८८६, ९९४, १०८६, १०९० तः ११२२, ११२४ तः ११२६, ११२८ तः ११३०, ११३२, ११३८, ११३९, ११४२, १२०१ [१], १२०३ [१, ३], १२०७ [१], १२०८,	

मूकसरो	सङ्ख्यत्यो	सुसंकाह
	१२०९, १२१० [१, ३], १२११, १२१५ [१-३], १२२०, १२२२, १२२३, १२२५, १२५१ तः १२५३, १२५५, १९५४, १९५७ [१], १९५८, १९६०, १९६३, १९६४, २०४६, २०५१, २०५२ [१-२], २०७८, २०८०, २०८३, २१६९, घृ. २७५ टि. ६	
से	तद् ५, १३ [५], १६, १७, २१, २३, २५ [३], २७, २८ [४], ३०, ३१ [४], ३३, ३६, ४० तः ५३, ५४ [३] गा. ५६ तः ५८ गा. ६० तः ६५, ५४ [४] गा. ६६ तः ६८ गा. ७०, ५५ [३], ५६ [२], ५७ [२], ५८ [२], ६०, ६३ तः ६७, ६८ [४], ७१ तः ७३, ७५ [४], ७९ तः ८३, ८४ [४], ८५ [५], ८७ तः ९०, ९१ [४], ९३, ९५, ९६, ९८, १००, १०२ तः १०८, ११०, ११५, ११६, ११८, ११९, १२२, १२३, १२५, १२८, १२९, १३१, १३२, १३४ तः १३८, १४० [३], १४१ [३], १४२ [३], १४४ [३], १४६ [३], १४७ [३], १७९ [२], १८० [२], १८२ [२], १८३ [२], १९७ [२], १९८ [२], १९९ [२], २११, २७२ [१-५], २७३, ४३९ तः ४४१,	

मूलसदो

सङ्ख्ययो

सुसंकाह

मूलसदो

सङ्ख्ययो

सुसंकाह

४४३ तः ४४८, ४५२,
 ४५५ [१-३], ४५६ [१],
 ४५७ [१], ४५९ [१],
 ४६२ [१], ४६४ [१],
 ४६६ [१], ४६७ [१],
 ४६८ [१], ४७० [१],
 ४७३ [१], ४७४ [१],
 ४७५ [१], ४७७ [१],
 ४८१ [१], ४८२ [१],
 ४८३ [१], ४८५ [१],
 ४८७ [१], ४८९ [१],
 ४९० [१], ४९१ [१],
 ४९३ [१], ४९५ [१],
 ४९७, ४९९ [२], ५०३ तः
 ५०५, ५०८ तः ५११,
 ५१३ तः ५१५, ५१९,
 ५२५ [१], ५२६ [१],
 ५२९ [१], ५३० [१],
 ५३१ [१, ३], ५३२
 [१], ५३३ [१], ५३७
 तः ५३९ सूत्राणा प्रथम-
 कण्डिका, ५४१ [१],
 ५४२ [१], ५४३ [१],
 ५४५ [१], ५४७ [१],
 ५४८ [१], ५५० [१],
 ५५१ [१], ५५२ [१],
 ५५४ [१-३], ५५५
 [१], ५५६ [१], ५५७
 [१], ५५८, ८८२ तः
 ८८६, ९४६, ९५७,
 ९८३ [२], ९८४, ९८५
 [७], ९९६, १०८९ तः
 १०९१, १०९४ तः
 १०९९, ११०१, ११०३,
 ११०४, ११०६ तः
 ११२२, १२१५ [१-३],
 १२२०, १२२२, १२२६

तः १२३१, १२३३ तः
 १२३८, १२५२, १२५३,
 १३२६, १३३०, १३३४,
 १३४३, १३४४, १३४६,
 १३५२, १३५९, १३७५,
 १४३२ [२], १४३६
 [२], १४३७ [२-६],
 १४४४, १४५९, १५२३
 [१-२], १५२६ [१-६],
 १५७० तः १५७३,
 १७९६, १८०६ [१],
 १८१५, १८२४, १८६४,
 १९२८, १९२९, २१५३
 [२, ४, ६], २१५६ [२],
 २१५९ [२], २१६६
 [४], २१६९, २१७०
 [१], २१७० [२] गा.
 २२९, २१७३ [१],
 २१७४ [१], २१७५,
 २१७६, घृ. २४६
 टि. १.
 तद् ९९४, ९९८, ११२५,
 ११२६, ११२८ तः
 ११३०, ११३२, ११३३
 [१], ११३८, ११४२,
 ११४४, १२१५ [१, ३],
 १२२०, १२५३, १२५५,
 १९२८, १९३१, १९३२
 [१], १९५४, १९५७
 [१], १९५८, १९६०,
 १९६३, १९६४, २०४६,
 २०५१, २०५२ [१],
 २०७८, २०८०, २०८३,
 २१६९, २१७६, घृ. १६१
 टि. २, घृ. २४५ टि. ४,
 घृ. २७४ टि. १, घृ. २७६
 टि. २

से-

मूलसरो	सकन्यत्यो	सुसंकाह
से	तस्य १७४४, १८६४, १९६३, १९६४, २०५२ [२]	
सेकार्लसि	भविष्यत्काले	पृ. ३९४ टि. १
सेज्जा	शय्या	२१७४ [४]
+ सेडिय	तृणविशेषः	४७ गा. ३५
सेडी	रोमपक्षिविशेषः	८८
सेडिवगामूलाई	श्रेणिकर्णमूलानि	९१८ [१]
सेडी	श्रेणिः	९२१ [१]
सेडीए	श्रेण्याः	९२१ [१]
सेडीओ	श्रेण्यः	९१० [२], ९११ [२], ९१२ [२], ९१८ [१], ९२४ [२]
० सेडीओ	,,	१५५.१ [२]
सेडीगं	श्रेणीनाम्	९११ [२], ९१२ [२], ९१८ [१], ९२०, ९२२ तः ९२४
सेडीहिं	श्रेणिभिः	पृ. २२७ टि. ४
सेणयप	वनस्पतिविशेषः	पृ. १८ टि. १५
सेणावहरथणसं	सेनापतिरत्नत्वम्	१४६७
सेणावई	सेनापतिम्	११०८
० सेणावर्षं	सेनापत्यम्	१७७, १७८ [१-२], १८८, १९६
सेणियप	वनस्पतिविशेषः	पृ. १८ टि. १५
सेण्हा (सण्हा)	,,	४० गा. १५
सेता	श्वेता	२११
सेते	श्वेतः—धानव्यन्तरेन्द्रः	१९४ गा. १५३
सेतसप्या	श्वेतसर्पाः	७९
सेयकण्णीदे	श्वेतकरवीरः	१२३१
सेयबंशुजीवप	श्वेतबन्धुजीवकः	१२३१
सेयबिवा	श्वेतान्बिका	१०२ गा. ११७
सेबंसि	सेये—कर्मिणे	११२१
सेबा	श्वेताः	१९६

भा. ५ [२]-२६

मूलसरो	सकन्यत्यो	सुसंकाह
सेवालंसि	एष्यत्काले	१८०३, १८१०, १८१६
सेयासोए	श्वेताशोकः	१२३१
सेरियप	वनस्पतिविशेषः	४३ गा. २४
सेलं	शैलः	८५३
सेल्ह	शैलः—वृक्षविशेषः	४० गा. १३
सेलेसिपडिवरणगा	शैलेशीप्रतिपन्नकाः	८६७, १५७३
सेलेसिमद्वाप	शैलेष्यद्वायाः	२१७५
सेलेसिं	शैलेषीम्	२१७५
सेलेसु	शैलेषु	१४८
सेल्लगारा	शैलकाराः—शिल्पार्याः	१०६
सेल्लारा	,,	पृ. ३८ टि. ८
सेवट्टसंघषण-	सेवार्तसंहनननाम्नः	
गामस्स		१७०२ [२२]
सेवट्टसंघषणस्स	सेवार्तसंहननस्य	१७०२ [२८, ३०]
सेवट्टस्स	सेवार्तस्य	१७०२ [३२-३३]
० सेवणा	सेवनम्	११० गा. १३१
+ सेवाल	शैवलः	४३ गा. २५, ५५ [३] गा. १०८
सेवाले	,,	५१, ५४ [१] गा. ४७
सेस ०	शेष ५२५ [१],	१७४२
सेसण्णु	शेषणेषु	१७४१
सेसरा	रोमपक्षिविशेषः	पृ. ३४ टि. ३
सेससप्या	शेषसर्पाः	पृ. ३२ टि. १
सेसं	शेषम्	१८१ [१-२], १८३ [१], १८४ [१], १८५ [२], १८६ [२], १९८ [१-२], १९९ [२], २०० [१], २०१ [१], २०५ [१], २०७, २०९, ५४४, ६४८, ६५०

मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुक्तकाह	मूलसदो	सङ्ख्यव्यो	सुक्तकाह
		[१०, १२], ९२४, ९३९ [१], ९४० [१], ९४१ [१], ९४२, ९८३ [२], ९८४, ९८७ [५], ११४१, ११४२, ११४४, ११४६, ११५४, १६८४ [२], १७१७, १७२०, १७२४, १७२७, १७४७ [१], १८०६ [१], १८०९, १८१५, १८२३, १८२९, २०५२ [६-६], २१५६ [२], २१५७, २१५८ [१], २१५९ [२], २१६५			११० गा. १२४ तः १२६ गा. १२८ गा. १३०, १७९ [१], १०९९, १७२८ सः २११ गा. १७३ श्रोत्रेन्द्रियम् ९७३, ९७४ तः ९७८ सूत्राणां प्रथम- कण्डिका, ९७९, ९८३ [१-२], १०५६, १०५७ श्रोत्रेन्द्रियोपचयः १००७, १००८ [१]
सेसा		शेषाः ३३३, ७८१ तः ७८४, ७९० गा. १९०, १६१३, १६०४ [१], १७६१, १७६३ [३], १७७३ [२], १८५८, १९५३, १९८० गा. २२१, २०५४ गा. २२६, २१२३ [३]	सो- सोहृदिपु		श्रोत्रेन्द्रिय ९७९, ९८२, १०१३, १८२५ श्रोत्रेन्द्रियार्थावग्रहः १०१९ श्रोत्रेन्द्रियापायः १०१५ [१] श्रोत्रेन्द्रियेहा १०१६ [१] श्रोत्रेन्द्रियोपयोगाद्वा भागद्वा १०१२ [१] श्रोत्रेन्द्रियावगाहना १०१४ [१] श्रोत्रेन्द्रियतया १८०५, २०५२ [२]
सेसाण		शेषाणाम् १८७, ५२४, ५५८	सोहृदिय		श्रोत्रेन्द्रियनिर्वर्तना १००९ [१], १०१० [१]
सेसाणं		,, १०२३, १०२९, ११५५, १६३९, १८८५ [३]	सोहृदियपरिणामे		श्रोत्रेन्द्रियपरिणामः ९२८
सेसाणि		शेषाणि १६९४ [१८]	सोहृदियलब्धी		श्रोत्रेन्द्रियलब्धिः १०११ [१]
सेसिंदा		सर्पभेदः पृ. ३२ टि. ४	सोहृदियवृजणो- ग्यहे		श्रोत्रेन्द्रियवृजनावग्रहः १०१८
सेसे		शेषः १७४४	सोहृदियस्स		श्रोत्रेन्द्रियस्य ९८० [१], ९८१ [१], ९८२, ९९२ [१], १०१३
सेसेसु		शेषेषु ११० गा. १२९, ४८५ [२], ७९० गा. १९०, १४६५, १९०७	सोहृसि		भोतसि पृ. २७३ टि. १
सेसेहिंनो		शेषेभ्यः १४६९	सोक्खं		सीस्यम् २११ गा. १७१ गा. १७५ गा. १७९
सेहा		रोमपक्षिविशेषः ८८	सोग		शोक १७०० [१३], १७०८ [१०]
”		भुजपरिसर्पविशेषः पृ. ३३ टि. २			
सो		सः ५४ [९] गा. ९७-९८,			

मूलसद्दो	सङ्ख्यत्थो	सुसंकाह
सोर्गधिष्ण	सौगन्धिकः २४ गा. ११	
० सोर्गधिषाण	सौगन्धिकानाम् ५४ [८] गा. ९०	
सोर्गे	शोकः १६९१ [५]	
सोर्गिण्यसु	शोणितेषु ९३	
सोत्तियमई	शौकितकावती पृ. ३७३.६	
सोत्तिया	शौकिकाः-द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
"	सौत्रिकाः-कर्मायाः १०५	
सोत्थिय	स्वस्निक २११	
सोत्थियसाप्	वनस्पतिविशेषः ४९ गा. ४०	
सोमंगलगा	द्वीन्द्रियजीवाः ५६ [१]	
सोयधिष्णाणावरणे	श्रेयविज्ञानावरणम् १६७९	
सोया	श्रोत्रे १०२५	
सोयावरणे	श्रोत्रावरणम् १६७९	
+ सोरट्टा	सौगन्धिषु पृ. ३७ टि. ३	
सोरियं	सौरिकम्-सौरिकपुरम् १०२ गा. ११३	
सोलस	षोडश १०३०, १०३६, १०४१ [१-२, ६-८], १०४३ [१, ३, ५], १०४५ [१], १०४६ [३, ५], १०८३, १२५८ [८], १५८७ [२], १६७४ [२], १६७८ [३], १७०२ [२०], २१६९, पृ. २५५ टि. २	
सोलस -	षोडश १७३	
सोलसगं	षोडशकम् १७४ गा. १३३-१३४	
सोलसणहं	षोडशानाम् १९० [२], १९५ [२]	
सोलसमं	षोडशम् पृ. २७३ पं. १३	
सोलसबिदे	षोडशविधम् ८९६, १६९१ [४]	
सोलसहिं	षोडशभिः १७२३	
सोलस्युत्तर ०	षोडशोत्तर १७३	

मूलसद्दो	सङ्ख्यत्थो	सुसंकाह
सोलसुत्तरे	षोडशोत्तरे १७२	
सोळं	षोडशम् ७९० गा. १८८ तः १९०	
सोवङ्कमाडया	सोपकमायुष्काः ६७९, ६८१	
सोवङ्किया	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
सोहृग ०	सौभाग्य २०५२ [२]	
सोहृम्म	सौधर्म १५२६ [५]	
सोहृम्म -	" ६३४, १०३४, २०५१, २०५२ [१]	
सोहृम्म ०	" ६२२	
सोहृम्म - ०	" १९६, २१०, ६५०, [१८], ६५९, ६७४, १५३२ [५], १५५१ [३]	
सोहृम्मकल्पे	सौधर्मकल्पे ५८०	
० सोहृम्मग	सौधर्मक १०४१ [७]	
सोहृम्मगकल्प ०	सौधर्मककल्प १९७ [१-२]	
सोहृम्मगदेवत्ते	सौधर्मकदेवत्ते १०४६ [५]	
सोहृम्मगदेवस्स	सौधर्मकदेवस्स १०७५ [१]	
सोहृम्मगदेवा	सौधर्मकदेवाः ७०२, १९९८	
सोहृम्मगदेवाणं	सौधर्मकदेवानाम् १९७ [१], १०५२, २०१४ [१]	
सोहृम्मगदेवे	सौधर्मकदेव १०४५ [१], १४५७	
सोहृम्मबहँसप्	सौधर्मवतंसकः १९७ [१]	
सोहृम्मबहँसगा	सौधर्मवतंसगाः २०३ [१]	
सोहृम्मबहँसया	" २०१ [१]	
सोहृम्मस्स	सौधर्मस्स १९९ [१], ७७८	
सोहृम्मं	सौधर्मम् १९६३	
सोहृम्मा	सौधर्माः १८४ [१]	
सोहृम्मादी	सौधर्मादि ७७६	
सोहृम्मे	सौधर्मे १९८ [१], १९९ [१], २२३ [१], ३३४, ४०९ [१] तः ४१२ [३], १४७०	
"	"	
सोहृम्मेहिंयो	सौधर्मः १९७ [१], १८३० सौधर्मैभ्यः ६५० [१८]	

मूलसरो	सकथत्यो	सुत्तंकाह	मूलसरो	सकथत्यो	सुत्तंकाह
सोहंत	शोभमान	१८८	+ हरिकंत	हरिकान्तः-वानव्यन्त-	
सौंदमगरा	मकरविशेषः	६६	हरिउप	रेन्द्रः १८७ गा. १४३	
	ह		हरितग	हरीतकः-वृक्षमेदः पृ. १७	
हृते	वनस्पतिविशेषः ५१, पृ. २७			टि. ६	
	टि. १		+ हरिय	हरितक-वनस्पतिविशेषः	
हृत्थ -	हस्त १७७, १७८ [१-२],		हरिया	४९ गा. ३९	
	१८८, १९६			हरितानि ३८ गा. १२	
० हृत्था	हस्ताः १८८			हरिताः-जात्यायाः १०३	
० हृत्थाभरणा	हस्ताभरणाः १७७, १७८			गा. ११८	
	[१-२], १८८, १९६			हरितानि ४९	
हृत्थिणिया	हस्तिनिका-हस्तिनी ८५.१		हरियालगुलिया	हरितालगुटिका १२३०	
हृत्थिपूयण्या	गम्भीपदपशुविशेषः पृ. ३१		हरियालभेप	हरितालभेदः १२३०	
	टि. २		हरियाले	हरितालः २४ गा. ९,	
हृत्थिपूयणा	,, पृ. ३१ टि. २		हरिवास ०	हरिवर्ष १०९८, १२५७	
हृत्थिमुहा	हस्तिसुलाः-अन्तर्द्वीप-			[१३]	
	मनुष्याः ९५.		हरिवासेहि	हरिवर्षः ९६	
हृत्थिरयणत्तं	हस्तिरानत्वम् १४६८		० हरिसा	हर्षा. १६७ तः १७४	
हृत्थिसौडा	हस्तिसुण्डाः-त्रीन्द्रिय-		हरिस्सहे	हरिस्मह. -बिद्युत्कामारेन्द्रः	
	जीवाः ५७ [१]			१८७ गा. १४४	
हृत्थी	हस्ती ७३, ८४९, ८५२		हृलधरवसणे	हृलधरवसनम्-बलदेव-	
हृथ	इथ १९६			वसनम् १२२७	
हृथकण्णा	हृथकर्णाः-अन्तर्द्वीप-		हृलिहगुलिया	हरिद्रागुटिका १२३०	
	मनुष्याः ९५.		हृलिहपला	हारिद्रपत्राः-चतुरिन्द्रिय-	
हृथकळा	हृथकर्णा-म्लेच्छजाति-			जीवाः ५८ [१]	
	विशेषः पृ. ३६ टि. ३		हृलिहमच्छा	मत्स्यविशेषः पृ. २९ टि. ५.	
हृथळ्ळायं	हृथळ्ळायाम् १११४		हृलिहा	हरिद्रा ५४ [१] गा. ४८,	
हृथमुह	हृथमुल्ल-म्लेच्छजाति-			१२३०	
	विशेष पृ. ३६ टि. ३		हृलिहाभेप	हरिद्राभेदः १२३०	
हृथवर	हृथवर १७७		हृलिमच्छा	मत्स्यविशेषः ६३	
हृथउप	हरीतकः-वृक्षविशेषः ४०		हृलीसामारा	,, ६३	
	गा. १४		हृथह	भवति १९४ गा. १५२,	
हृथतणुया	हृथतनुका-वनस्पतिविशेषः			२१७६	
	५४ [१] गा. ५२		हृथति	,, ४२ गा. २१, २०५४	
हृथतणू	हृथतनुः-अण्कायभेदः			गा. २२५, पृ. ३९५ टि. १	
	पृ. १४ टि. २		हृथंति	भवन्ति ४३ गा. २६, ५४	
हृथतणू	,, ,, २८ [१]			[११] गा. १०४-१०५, ८३	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुलंकाह
हर्षति -	भवन्ति ७५ [४], ८४ [४], ८५ [५], १६९, १७३, १७८ [१], १८१ [१], १९७ [१], १९८ [१], २०६ [१], २०७, २०८	
हवेज्ज	भवेत् २११ गा. १६१	
हवेज्जा	,, २११ गा. १७३	
हर्ष्वं -	शीघ्रम् २१६९	
हसिष	हसित १८८	
हस्स	हस्व २१७५	
हस्स ०	हास्य घृ. ३७२ टि. ३	
हस्सगहपरिणामे	हस्वगतिपरिणामः ९४९	
हस्से	हासः-वानव्यन्तरेन्द्रः घृ ६७ टि. ३	
हंता	हन्त ८३०, ८३२ तः ८३८, ८४९, ८५१ तः ८५७, ८९७, ९९३, १०००, १००१, ११३८, ११३९, १२०१ [१], १२०३ [१, ३], १२०८, १२१० [१], १२११, १२२०, १२२२, १२२३, १२२५, १२५२, १२५३, १२५५, १२५८ [१-२, ५-८], १४२० [५], १४२५ [१], १४३७ [४-५], १५७४, १५७६ [१], १५७७ [१], १५७८ [१], १५७९ [१], १६३७, १६४०, १७९५, १८०३, १८०६ [१], १८०७, १८१४, १९६४, २०३३, २०३४ [१], २०३५, २१६९	
+ हंसग	हंसकः-मणिमेदः घृ. १४ टि. १	
+ हंसगज्ज	हंसगर्भः-,, घृ. १४ टि. १	

मूलसदो	सक्यत्वो	सुलंकाह
हंसा	हंसाः ८८	
हंसे	हंसः-मणिमेदः २४ गा. ११	
हायमाण्	हायमानकः २०२७	
हार	हार २११	
हार०	,, १७७, १७८ [१-२], १९६	
हारोस	म्लेच्छजातिविशेष ९८	
हालाहला	श्रीन्द्रियजीवाः ५७ [१]	
हालिह	हारिद्र ५४४, १८०९	
हालिह ०	,, १८०६ [१]	
हालिहएणं	हारिद्रकेण १२३२	
हालिहमत्तिया	हारिद्रमृत्तिका २३	
हालिहवण ०	हारिद्रवर्ण ४४०, ४४१	
हालिहवणणामाए	हारिद्रवर्णनाम्नः १७०२ [२५]	
हालिहवणणपरि-	हारिद्रवर्णपरिणताः ९	
णता	[४], १० [१], ११ [१] तः १३ [५]	
हालिहवणणपरिणया	,, ८ [१], १० [२]	
हालिहसुत्तए	हारिद्रसूत्रके १२२२	
हालिहाहं	हारिद्राणि ८७७ [७]	
हास ०	हास्य-मोहनीयकर्ममेदः १८८, १७०० [१२], १७०८ [९]	
+ हास	हास्ये ८६३ गा. १९५	
हासणिस्सिया	हास्यनि-सृता ८६३	
हासरई	हासरतिः-वानव्यन्तरेन्द्रः १९४ गा. १५३	
हासे	हासः-,, १९४ गा. १५३	
,,	हास्यम्-मोहनीयकर्ममेदः १६९१ [५]	
हिद्धं	अधः घृ. २२७ टि. ३	
हिद्धा	अधस्तात् १७१ तः १७४	
+ हिद्धिमया	अधस्तन्थाः १७४ गा. १३३	
हिम्मए	हिम्मकम्-हिम्मम् २८ [१]	
हिमे	,, घृ. १४ टि. २	
हिरण्यवर्णं	हिरण्यवर्णः ९६	

मूलसदो	सक्यव्यो	सुप्तकाह	मूलसदो	सक्यव्यो	सुप्तकाह
हिक्खिया	भीन्द्रियजीवाः	५७ [१]	हेट्टा	अधस्तात् १६८ तः १७०,	
हिंगुरुक्खे	हिंङ्गुवृक्षः	४८ गा. ३८		१७७, १७८ तः १८३	
हिंङ्गुलुप	हिंङ्गुलुकः	२४ गा. ९		सूत्राणां प्रथमकण्डिका,	
० हिंङ्गुलुप	"	१२२९		१८८, १८९ [१], १९०	
हीणस्सरया	हीनस्वरता	१६८४ [२]	हेट्टिमउवरिम-	[१], १९३ [१], १९३१	
० हीणा	हीनाः	२११ गा. १६१	नेषेज्जा ०	[१], २१७५, घृ. ५३ टि. ३	
हीणे	हीनः	४४०, ४४३, ४४८,	अधस्तनोपरितनप्रैवेयक		
	४५५ [२-३], ४८९ [७],	५०४ तः ५०६, ५०८,	४२९ [१-३]		
	५२७ [३], ५३३ [१],	५३९ [१], ५४८ [१],	अधस्तनोपरितनप्रैवेयकाः		
	५५४ [१]		१४६ [१], ७१६		
० हीणे	हीनः	४४०, ४४८, ४५५	अधस्तनोपरितनानाम्-		
	[२-३], ४८९ [२], ५०४		प्रैवेयकाणाम् १८४४		
	तः ५०८, ५२७ [३], ५३३		अधस्तनप्रैवेयकाणाम् २०९		
	[१], ५३९ [१], ५४८		अधस्तनप्रैवेयक ६२२		
	[१], ५५४ [१]		अधस्तनप्रैवेयक देवानाम्		
			२०७		
हीरो	हीरः-विषमच्छेदम् उद्		हेट्टिमगेवेज्जागा	अधस्तनप्रैवेयकाः २०७,	
	न्दुरं वा ५४ [४] गा. ६६			३३४	
	तः गा. ७५		हेट्टिमगेवेज्जागां	अधस्तनप्रैवेयकाणाम्	
हुजा	भक्त् १२१६ [१]			२०७, २०८	
हुंडसंठाणणामे	हुण्डसंस्थाननाम १६९४		हेट्टिमगेवेज्जागां	" ६०१	
	[८]		हेट्टिममज्झिम ०	अधस्तनमध्यम ८२८ [२]	
हुंडसंठाणसंठिण्	हुण्डसंस्थानसंस्थितम् ९८३		हेट्टिममज्झिमगे	अधस्तनमध्यमप्रैवेयक	
	[२], ९८७ [१], १४९५		वेज्जा ०	४२८ [१, २]	
	[१], १४९७ [१-३],		हेट्टिममज्झिमगेवे-	अधस्तनमध्यमप्रैवेयक-	
	१५२३ [१]		ज्जागा	देवाः ७१५, २००५.	
हुंडसंठाणसंठिया	हुण्डसंस्थानसंस्थिताः		हेट्टिममज्झिमगेवे-	अधस्तनमध्यमप्रैवेयकाः	
	१४९८ [३], १५००,		ज्जागा	१४६ [१]	
	१५०१ [४]		हेट्टिममज्झिमाणां	अधस्तनमध्यमानाम्-	
हुंठे	हुण्डम्-संस्थानम् ९८८,			प्रैवेयकाणाम् १८४३	
	१४९८ [१], १५०१ [१],		हेट्टिमहिट्टिमगेवि-	अधस्तनाधस्तनप्रैवेयक-	
	१५२३ [२]		ज्जागादेवा	देवाः ७१४	
हुयवह ०	हुतवह १७८ [२]		हेट्टिमहेट्टिम ०	अधस्तनाधस्तन	
हुस्सं	हुस्वम् २११ गा. १६१			[१-३]	
हुण ०	हुण-च्छेदजातिविशेष ९८		हेट्टिमहेट्टिमगे-	अधस्तन. अधस्तनप्रैवेयक	
हेडं-	हेणुम् ११० गा. १२३		वेज्जा ०	४२७ [१]	
			हेट्टिमहेट्टिमगेवे-	अधस्तनाधस्तनप्रैवेयकाः	
			ज्जागा	१४६ [१]	

मूलसदो	सकयत्यो	सुर्त्काइ	मूलसदो	सकयत्यो	सुर्त्काइ
हेट्टिमहेट्टिमगेवेज्ज	अधस्तनाधस्तनग्रैवेयका-				
गाणं	गाम्	१८४२			१७९३ गा. २१८, पु. १४
हेट्टिमिहे	अधस्तनम्	पृ. ४१७	होज्ज		दि. १, पु. ३१५ दि. १
		दि. १ तः ३	होज्जा		भवेयुः १६४९ [१]
हेट्टिमिसु	अधस्तनेषु [ग्रैवेयकेषु]	२०९	"		भवेत् १२१६ [१], १२१७
		गा. १५७			भवेयुः १०७७, १०७८,
					१०८१, १०८३, १०८९,
हेट्टिल्लं	अधस्तनम्	११०१			१५८३ [१], १६४३.
हेट्टिल्लामो	अधस्तनान्	११०१			१७५७, १७५८ [१],
हेट्टिल्ले	अधस्तनः	१५५.१ [१]			१७६०, १७६१, १७६४,
"	अधस्तनम्	१९९८,			१७६५ [२], १७७४ [१],
		२०००, २००२ तः २००६			१७७८, १७८१, १७८४
हेत्तुहिं	हेत्तुभिः	१९६३			[१, ३], १७८९, १८६९
हेम	हेमन्	१९७ [२]			[१]
हेमवण्णिं	हेमवने	९६	होण	हूण-म्लेच्छजातिविशेष	
हेमवय ०	हेमवत	१०९८,			पृ. ३६ डि. ३
		१२५७ [१२]	होति	भवति ४८ गा. ३८, ५४ [२]	
हेरषवय	हेरष्यवत	१०९८			गा. ५५, ५४ [७] गा. ८५,
हेल्लियमण्डा	मत्स्याविशेषः	पृ. २९ डि. ५			५४ [८] गा. ९६, २११ गा.
होइ	भवति ११० गा.	१२६			१६३, ७९० गा. १८५,
	गा. १२९, १७४ गा.				९४८ गा. १९९, १२५९
	१३३, २११ गा. १६५,				गा. २१२, १३००, १३२७
	१२६० तः १२६२ [२],		+ होत्तिय	होत्तिकम्-नृणविशेषः	४७
	१२६४ [१] तः १२६६				गा. ३५
	[१], १२६७, १२६८		होमागे	भवन् १२१६ [१], १२१७	
	[१], १२७० [२],		होति	भवन्ति ५३ गा. ४५-४६,	
	१२७१ तः १२७३,			५४ [८] गा. ९३ गा. ९५,	
	१२७५, १२७९, १२८४,			९१ [४] गा. १११, १७४	
	१२८५, १३०५, १३१०,			गा. १३५, १८७ गा. १३८	
	१३१२, १३२० तः			गा. १४०-१४१ गा. १४५	
	१३२२, १३२५, १३३१,			त. गा. १४८, २११ गा.	
	१३३४, १३३६, १३४३,			१६६, १५८४ [२],	
	१३४६, १३५०, १३५५,			१६१६ [२], १९८० गा.	
	१३६५, १३६६, १३६९,			२२१	

तद्वयं परिसिद्धं

विसेसणामाणुकमो

विसेसणाम	किं ?	पिटुको
	अ	
अक्षरपुट्टिया	लिपिविशेषः	३८
अच्छा	नगरी	३७
अच्छादंश	जनपदः	३७ टि. ४
अच्छापुत्री	नगरी	"
अजाल	म्लेच्छजातिः	३६
अजसाम	निर्ग्रन्थः—स्यविरः, प्रज्ञापनासूत्रकारः	३
अजमल	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ११
अणुयोगद्वार	जैनागमः	१२५ टि. १
अन्ध	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
अभिजानराजेन्द्र	जैनागमकोशः	२४६ टि. २
अरबाग	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
अरबाग	"	३६
अब्बद	"	३६ टि. ७
अहिलता	नगरी	३७
अंकलिबी	लिपिविशेषः	३८
अंगा	जनपदः	३७
अंतकिरिया	प्रज्ञापनासूत्रग्रन्थ विंशं पदम्	४
अंतकलरिया	लिपिविशेषः	३८
अंब	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
अंब	"	३६ टि. ७
अंबदह	"	"
	आ	
आचारकपूर्णि	जैनागमव्याख्या- ग्रन्थः	१४ टि. १
आचारकसूत्र- निर्मुक्ति	"	"

विसेसणाम	किं ?	पिटुको
आचाराकसूत्र- निर्मुक्तिकृत	निर्ग्रन्थः—स्यविरः, श्रीभद्रबाहुस्वामी	१४ टि. २
आभासिय	म्लेच्छजातिः	३६
आबंसलिबी	लिपिविशेषः	३८
आहार	प्रज्ञापनासूत्रस्याष्टा- विंशं पदम्	४
	इ	
इंदिम	प्रज्ञापनासूत्रस्य पञ्च- दशं पदम्	४
	उ	
—उट्ट	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ५
—उट्ट	"	३६
उत्तराभ्यचन- धूर्णि	जैनागमव्याख्या- ग्रन्थः	३६ टि. ५
उत्तराभ्यचनसूत्र	जैनागमः	१४ टि. १
उबभोग	प्रज्ञापनासूत्रस्यैको- नात्रिंशं पदम्	४
उस्सास	प्रज्ञापनासूत्रस्य सप्तमं पदम्	४
	ओ	
ओगाहणसंठाण	प्रज्ञापनासूत्रस्यैक- विंशं पदम्	४
ओही	प्रज्ञापनासूत्रस्य त्रय- स्त्रिंशं पदम्	४
	क	
कण	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १७
कणभीर	"	"

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको	विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
कम्म	प्रज्ञापनासूत्रस्य		कोसला	जनपदः	३७
	त्रयोविंशं पदम्	४	कोसंबी	नगरी	३७
कम्मबंधन	प्रज्ञापनासूत्रस्य चतु-		कोकणग	म्लेच्छजातिः	३६
	विंशं पदम्	४	कोंच	"	३६ टि. ७
कम्मवेदन	प्रज्ञापनासूत्रस्य पञ्च-		कोशाम्बी	नगरी	३७ टि. ४
	विंशं पदम्	४			
कलिंगा	जनपदः	३७		ख	
कसाभ	प्रज्ञापनासूत्रस्य चतु-		खग्ग	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १८
	दशं पदम्	४	खरमुख	"	३६ टि. ३
कंचणपुर	नगरम्	३७	खरमुह	"	"
कंचणपुरी	नगरी	३७ टि. २	खरोट्टी	लिपिविशेषः	३८ टि. १०
कंपिल	नगरम्	३७	खरोट्टी	"	३८
काय	म्लेच्छजातिः	३६	खस	म्लेच्छजातिः	३६
कायडिई	प्रज्ञापनासूत्रस्याष्टा-		खासिक	"	३६ टि. ३
	दशं पदम्	४	खासिय	"	३६
कासी	जनपदः	३७		ग	
किरात	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३	गग्गर	म्लेच्छजातिः	३६
किराप	"	"	गजकर्णं	"	३६ टि. ३
किरिया	प्रज्ञापनासूत्रस्य		गजमुख	"	"
	द्वाविंशं पदम्	४	गणितलिषी	लिपिविशेषः	३८
कुञ्ज	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३	गयकन्न	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
कुणाल	जनपदः	३७ टि. ४	गयपुर	नगरम्	३७
कुणाला	"	३७	गय[मुह]	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
कुणालादेश	"	३७ टि. ४	गंधम्बलिषी	लिपिविशेषः	३८
कुह	"	३७	गंधाहार	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १०
कुलबख	म्लेच्छजातिः	३६	गंधाहारग	"	३६
कुलगध	"	३६ टि. ३	गंधाहारवा	"	३६ टि. १०
कुलार्प	म्लेच्छजातिः	"	गोण	"	३६ टि. ३
कुसहा	जनपदः	३७	गोतम	गणधरः	४३०
कुंष	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३	गोषा	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ७
केक्य	"	"	गोषोहृष	"	"
केक्य	"	३६	गोषम	गणधरः	
केक्य	"	३६ टि. २०		शब्दस्यास्य स्थानानि	
केवहुवाह	जनपदलण्डः	३७		दृश्यन्तां १३१तः १३६	
कोडीव रिस	नगरम्	३७		पर्यन्तेषु पृष्ठेषु	
कोपैक	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३	गोह	म्लेच्छजातिः	३६
कोषाध	"	"			

वित्सेसणाम	किं ?	पिट्ठको
गोथोडंब	म्लेच्छजातिः	३६
गौड	"	३६ टि. ३
घासिष	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १८
	च	
घडस	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १९
घञ्जुक	"	३६ टि. ३
घरिम	प्रज्ञापनामृतस्य	
	दशमं पदम्	४
चंचुय	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
चंपा	नगरी	३७
चिलाय	म्लेच्छजातिः	३६
चिल्ल	"	३६
चिल्लस	"	३६ टि. ८
चीण	"	३६
चीन	"	३६ टि. ३
चुंचुय	"	३६
खेदि	जनपदः	३७ टि. ४
खेदी	"	३७
खोव	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ९
	ज	
जवण	म्लेच्छजातिः	३६
जवणालिया	लिपिविशेषः	३८
जंगला	जनपदः	३७
जीववित्रयगणिन्	निर्ग्रन्थः—गणी, प्रज्ञापना- मृतमूर्त्तं भाषास्तबककारः २३७ टि. १, २१६ टि. २, २७३ टि. ४-६-८-९, २९७ टि. ११, २९६ टि. ३-५-८, ३३८ टि. २	
जोणी	प्रज्ञापनामृतस्य नवमं पदम्	४
	ट	
टोब	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ९

वित्सेसणाम	किं ?	पिट्ठको
	ठ	
ठाण	प्रज्ञापनामृतस्य	
	द्वितीयं पदम्	४
ठिई	प्रज्ञापनामृतस्य चतुर्थं पदम्	४
	ड	
डंब	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ७
डुंबिलय	"	३६ टि. ३
डोंब	"	३६
डोंबिलग	"	३६
	ण	
णक	म्लेच्छजातिः	३६
णदिपुर	नगरम्	३७
णणगग	म्लेच्छजातिः	३६
णणहृष्या	लिपिविशेषः	३८
णेदूर	म्लेच्छजातिः	३६
	त	
तामलिचि	नगरी	३७
तामलिसी	"	३७ टि. १
तुरङ्गमुख	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
तुरथ[मुह]	"	"
	द	
दमिल	म्लेच्छजातिः	३६
दवार्ण	जनपदः	३७ टि. ४
दवण्णा	"	३७
दामिली	लिपिविशेषः	३८
दम्सापुविया	"	३८ टि. ९
दिट्टिवाय	जैनागमः	३
दुंबिलय	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
दोंब	"	३६ टि. ९
दोमिलिबी	लिपिविशेषः	३८ टि. १९
दोमिली	"	"

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
दोसापुरिवा	लिपिविशेषः	३८
द्रुविह	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
द्रुम्बिलक	"	"
	ध	
धनपत्रबावू	जैनागमप्रकाशकः	२४६ टि. २
धनधिमलगाण्ड	निर्मन्थः-गणी, प्रज्ञापना- सूत्रगूर्जरभाषास्तबककारः	२३७ टि. १, २४६ टि. २, २७३ टि. ४-६-८-९, २९४ टि. ११, २९६ टि. ५-७
	न	
नन्दिपुर	नगरम्	३७ टि. ४
नन्दीटीका	जैनागमव्याख्याग्रन्थः, श्रीमलयगिरिसूरिकृतः	३५ टि. ४-५
नितीथसूत्र	जैनागमः	२३७ टि. १
	प	
पठस	म्लेच्छजातिः	३६
पजीग	प्रज्ञापनासूत्रस्य षोडशं पदम्	४
पजोस	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १३
पङ्कगग	"	३६ टि. ३
पङ्कणय	"	"
पङ्कणिय	"	३६
पण्णवणा	प्रज्ञापनासूत्रस्य प्रथमं पदम्	४
परिणाम	प्रज्ञापनासूत्रस्य त्रयोदशं पदम्	४
पल्लव	म्लेच्छजातिः	३६
पखियारण	प्रज्ञापनासूत्रस्य चतुर्दशं पदम्	४
पहराह्या	लिपिविशेषः	३८ टि. ११
पहराह्याओ	"	३८

विसेसणाम	किं ?	पिट्ठको
पंचाला	जनपदः	३७
पापा	नगरी	३७ टि. ४
पारस	म्लेच्छजातिः	३६
पावा	नगरी	३७
पास	म्लेच्छजातिः	३६
पासण्या	प्रज्ञापनासूत्रस्य त्रिंशत् पदम्	४
पुक्खरसारिवा	लिपिविशेषः	३८
पुलिन्द	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
पुलिन्द	"	३६
पुप्पभिञ्जु	निर्मन्थः-स्थानकवासी मुनिः	२३७ टि. १, २४६ टि. २
पोलिदी	लिपिविशेषः	३८
प्रज्ञापनासूत्र	जैनागमः	२३७ टि. १, २४६ टि. ३, २९० टि. १
प्रज्ञापनासूत्रगूर्जर- भाषास्तबक	जैनागमव्याख्याग्रन्थः- गूर्जरभाषानिबद्धः	२३७ टि. १, २४६ टि. २
[प्रज्ञापनासूत्र] टीका	जैनागमव्याख्याग्रन्थः -मलयगिरीयः	३३४ टि. २
[प्रज्ञापनासूत्र] टीकाकृत	निर्मन्थः-आचार्यः, श्रीमलयगिरिसूरिः	१५ टि. १, ३८ टि. ५, ८३ टि. १-२ ,, ,, श्रीहरिमद्रसूरिः श्रीमलयगिरिसूरिश्च २६ टि. २
[प्रज्ञापनासूत्र]- प्रदेशव्याख्या	जैनागमव्याख्याग्रन्थः- हरिमद्रीयः	२७ टि. ७, ५१ टि. २, २९३ टि. १३
[प्रज्ञापनासूत्र] प्रदेशव्याख्याकृत	निर्मन्थः-आचार्यः, श्रीहरि- भद्रसूरिः	४७ टि. ५
[प्रज्ञापनासूत्र]- मलयगिरिटीका	जैनागमव्याख्याग्रन्थः	१८१ टि. ३, २४८ टि. १, ४३५ टि. १
[प्रज्ञापनासूत्र]-	"	"

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको	विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
मलयगिरिवृत्ति	२३७ टि. १, ४३५ टि. १		बर्बर	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
[प्रज्ञापनासूत्र]	जैनागमव्याख्याग्रन्थः		बहुलिय	"	३६
मलयटीका	३२ टि. ९-१०-१२, ४७ टि. ४-६, ५६ टि. २-३-७-१०-१३-१६-१७, ६४ टि. १०, ६८ टि. ३, ७६ टि. २, ७८ टि. ३		बंधुय	प्रज्ञापनासूत्रस्य तृतीयं पदम्	४
[प्रज्ञापनासूत्र]	जैनागमव्याख्याग्रन्थः		बंजी	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १४
मलयवृत्ति	३२ टि. ११, ५० टि. ८, २११ टि. ५, २७६ टि. १, २९१ टि. १, २९३ टि. ३ तः ६-९- १५, २९४ टि. १०-१९, २९, २९६ टि. २-१७, २९७ टि. १, २९९ टि. १, ३२९ टि. १, ३९४ टि. १, ३९५ टि. १, ४०० टि. १, ४२२ टि. २२, ४४३ टि. १		बारवती	लिपिविशेषः	३८
[प्रज्ञापनासूत्र]	जैनागमव्याख्याग्रन्थः		बोकस	नगरी	३७
मलयव्याख्या	५८ टि. २		बोक्स	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
[प्रज्ञापनासूत्र]	निर्ग्रन्थः—आचार्यः,			"	"
वृत्तिकृत	धर्ममलयगिरिमरिः ४३६ टि. १		भ	भ	
प्रज्ञापनासूत्रस-	जैनागमव्याख्याग्रन्थः—		भङ्ग	जनपदः	३७ टि. ४
कक	गुर्जरभाषानिबद्धः २७३ टि. ४		भङ्गि	"	"
[प्रज्ञापनासूत्र]	जैनागमव्याख्याग्रन्थः		भङ्ग	म्लेच्छजातिः	३६
हरिभद्रटीका	५६ टि. १		भद्रिलपुर	नगरम्	३७
" " वृत्ति	" २३७ टि. १		भमररह्य	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
" " हरिवृत्ति	" १६३ टि. १, ३२९ टि. १		भरु	"	३६ टि. २३
प्रज्ञापनोपाङ्ग	जैनागमः १८ टि. १		भरुग	"	३६
प्रबन्धनसारोद्धार	जैनप्रकरणग्रन्थः ३६ टि. ३, ३७ टि. ४		भरुव	"	३६ टि. २३
	व		भंगी	जनपदः	३७
बडस	म्लेच्छजातिः	३६	भासा	प्रज्ञापनासूत्रस्यैकादशं पदम्	४
बन्धर	"	३६	भिल्ल	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
			भोगवईया	लिपिविशेषः	३८
			भमररह्य	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
			म		
			मगह	जनपदः	३७
			मग्गर	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १६
			मत्तियाबह	नगरी	३७
			मथुरा	"	३७ टि. ४
			मलय	म्लेच्छजातिः	३६
			"	जनपदः	३७ टि. ४
			मलयगिरि—सुरि,	निर्ग्रन्थः—आचार्यः ३ टि. १-२-३, १७ टि. १५, २५ टि. १५, २७ टि. २, ३२ टि.	
			पाद्		

विसेखणाम	किं ?	पिट्टको
	९-१०-१२, ३९ टि. ३'	
	५० टि. ८, ८८ टि. १,	
	२३७ टि. १, २४६ टि. २,	
	३६३ टि. ५, ४३५ टि. १	
मल्लगिरिनन्दी-	जैनागमन्याख्याग्रन्थः ३५	
टीका		टि. ४-५
मल्लया	जनपदः	३७
मल्लयादेश	"	३७ टि. ४
महावीर	तीर्थहरः	३
महिल	नगरी	३७
महुरा	"	३७
मंड	म्लेच्छजातिः	३६
मालव	"	३६
मासपुरिवट्टा	नगरी	३७
मासपुरी	"	३७ टि. ४
माहेशरी	लिपिविशेष	३८
मिण्डकमुख	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
मिहिल	नगरी	३७ टि. ३
मिदथमुख	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
मुरुण्ड	"	"
मुरुंड	"	३६
मूथलि	"	३६
मृत्तिकावती	नगरी	३७ टि. ४
मेय	म्लेच्छजातिः	३६
मोस	"	३६ टि. १२
	य	
पवन	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
पेचस	"	३६ टि. ९
	र	
रायगिह	नगरम्	३७
रुय	म्लेच्छजातिः	३६
रोम	"	३६
रोमक	"	३६ टि. ३
रोमग	"	३६ टि. २२

विसेखणाम	किं ?	पिट्टको
रोमय	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
रोसग	"	३६
	ठ	
लडस	म्लेच्छजातिः	३६
लकुश	"	३६ टि. ३
लाढा	जनपदः	३७
लेसा	प्रज्ञापनासूत्रस्य सप्तदशं पदम्	४
लहसिय	म्लेच्छजातिः	३६
	व	
वहुराड	नगरम्	३७
वकंती	प्रज्ञापनासूत्रस्य षष्ठं पदम्	४
वच्छ	जनपदः	३७
वरस	"	३७ टि. ४
वरसा	नगरी	"
वस्सादेशः	जनपदः	"
वरण	"	"
वरणा	"	३७
वरुणानगर	नगरम्	३७ टि. ४
वतै	जनपदः	"
वंगा	"	३७
वाणारसी	नगरी	३७
वायगवरवंस	निर्मन्थवंशः	३
विधिहा	जनपदः	३७
विलाय	म्लेच्छजातिः	३६
विहस	"	३६ टि. ८
विसेस	प्रज्ञापनासूत्रस्य पञ्चमं पदम्	४
	नगरम्	३७
वीहभय	"	३७ टि. ४
वीसभय	"	३७ टि. ६
वीथभय	"	३७ टि. ६
वेणह्या	लिपिविशेषः	३८
वेनुवंथय	प्रज्ञापनासूत्रस्य षड्विंशं पदम्	४

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
वेयणा	प्रज्ञापनासूत्रस्य पञ्चविंशं	
	पदम्	४
वेयवेयञ्च	प्रज्ञापनासूत्रस्य सप्तविंशं	
	पदम्	४
वैराट	जनपदः	३७ टि. ४
वैराटपुर	नगरम्	"
वोक्काण	म्लेच्छजातिः	३६

श

शाक	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
शाबर	"	"
शाण्डिल्य	जनपदः	३७ टि. ४
शाण्डिल्या	"	"
शीलाङ्ग	निर्ग्रन्थः—आचार्यः	१४ टि. १
शुक्तिमती	नगरी	३७ टि. ४
शूरसेन	जनपदः	"
शौक्तिकावती	नगरी	"
श्यामार्य	निर्ग्रन्थः—स्थविरः, प्रज्ञा- पनासूत्रकारः	३ टि. ३
श्रावस्ती	नगरी	३७ टि. ४

स

सग	म्लेच्छजातिः	३६
सण्णा	प्रज्ञापनासूत्रस्याष्टमं	
	पदम्	४
सण्णि	प्रज्ञापनासूत्रस्यैकोनविंशं	
	पदम्	४
सबर	म्लेच्छजातिः	३६
समुग्धाञ्च	प्रज्ञापनासूत्रस्य षट्त्रिंशं	
	पदम्	४
सम्मत्त	प्रज्ञापनासूत्रस्यैकोनविंशं	
	पदम्	४
सरीर	प्रज्ञापनासूत्रस्य द्वादशं	
	पदम्	४

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
संजम	प्रज्ञापनासूत्रस्य द्वात्रिंशं	
	पदम्	४
संदिग्धा	जनपदः	३७ टि. ५
संदिह्या	"	३७
साण्य	नगरम्	३७
सागरानन्दसूरि	निर्ग्रन्थः—आचार्यः, समग्र- जैनागमसम्पादकः	२४६ टि. २, ३६३ टि. ५, ४३५ टि. १, ४३६ टि. १

सावल्थी	नगरी	३७
सिन्धु	जनपदः	३७ टि. ४
सिन्धुसौवीरा	"	३७ टि. ४
सिन्धु	"	३७
सिंहल	म्लेच्छजातिः	३६
सीहल	"	३६ टि. ६
सुत्तागम	मुनिश्रीपुण्यभिक्षुसम्पादितो जैनागमसङ्ग्रहग्रन्थः	२३७ टि. १
सुचीमई	नगरी	३७
सुरट्टा	जनपदः	३७
सूत्रकृदङ्ग	जैनागमः	२९० टि. १
स्यलि	म्लेच्छजातिः	३६ टि. १५

सूरसेणा	जनपदः	३७
सूरसेन	"	३७ टि. ४
सेयविद्या	नगरी	३७
सोसिचमई	"	३७ टि. ६
सोरट्टा	जनपदः	३७ टि. ३
सोरिष	नगरम्	३७
सोवीरा	जनपदः	३७
सौन्तिकारवती	नगरी	३७ टि. ४
सौवीर	जनपदः	"

ह

हृषकण्ण	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३
---------	--------------	----------

तद्वयं परिसिद्धं-विसेसणामाण्युक्तम्

४१५

विसेसणाम	किं ?	पिट्टको	विसेसणाम	किं ?	पिट्टको
हृत्कक्ष	म्लेच्छजातिः	३६ टि. ३		१-३, २५ टि. ११, ४७ टि.	
हृत्कर्ण	"	"		५-६, ३६३ टि. ५	
हृत्मुख	"	"	हारोस	म्लेच्छजातिः	३६
हृत्मुह	"	"	हूण	"	३६
हरिभद्रसूरि-पाद	निर्मन्थः-आचार्यः	३ टि.	होण	"	३६ टि. ३

कीर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

१२

काल न०

३६५

लेखक

सामज्यवाय